کارەکانی کاریکاتێر لە رۆژنامەگەری خولاودا کاری سیاسی – بەشی -2- هەندرێن خۆشناو

کاری سیاسی
بەشی -2-

بۆ ئەوەی کاریکاتێر کاری سیاسیانەی خۆی بە شێوەیەکی نمونەیی بەجێ بگەیەنێت دەبێت رەچاوی چەندین شت بکات، گرنگترینیان روون و راشکاویی، و شۆنی گونجاوی لەسەر رووپەڕی رۆژنامەکان، و چەندین شتی تریش کە دواتر بە ووردتر باسیان لێوە دەکەین، کاریکاتێری سیاسی دەبێت روون و راشکاو بێت و بوار نەدات بە راڤەکردن، خوێنەر کاتێك تەماشای کاریکاتێرێکی سیاسی بکات، دەبێت لە مەبەستەکەی بگات، لە بیرکەی کاریکاتێرەکە بگات بەبێ بیرکردنەوەیەکی قووڵ، هەبەتە ئەگەر شێواز و ستایلی بەکارهێنراوی کاریکاتێریستەکە هاندان نەبێت بۆ دەرەنجام هەهێنان لە کاریکاتێرەکەدا، هەروەها کاریکاتێری سیاسی بۆ وەدەستهێنانی ئەنجامی سیاسییانە، دەبێت لە شوێنکی روون و بەرچاوی لاپەڕەکانی رۆژنامەکان بڵاوبکرێتەوە، بۆ نمونە لە رۆژنامە رۆژانەکاندا پێویستە لە یەکێك لە لاپەڕەکانی دەرەوە (یەکەم و دوالاپەڕە) بڵاوبکرێتەوە، هەتا خوێنەر بەبێ گەڕان چاوی پێبکەوێت، بە مانایەکی دیکە دەبێت بکەوێتە بەرچاوی خوێنەر، کە هەر چۆنێك تەماشای رۆژنامەکە بکات، چاکتر وایە لە شوێنکی نزیك لە ناونیشان (مانشێت) و لە بەشی سەرەوەی لاپەڕەی یەکەم بێت، بە شێوەیەك کە خوێنەر بیبینێت کاتێك ئەم رۆژنامەیە نمایشکراوە لە دوکانەکانی رۆژنامەفرۆشاندا، بەمەش رۆژنامەکە گەیاندنی کاریکاتێرەکە بە زەرتترین ژمارەی جەماوەر فەراهەم دەکات، لەمەش زیاتر پشت بەستن بە دانە کاریکاتێرێك هەروەها پشت بەستن بە کاری یەك کاریکاتێریست، بەس نیە بۆ گەیشتن بە ئامانجی ویستراو، چونکە توانای کاریکاتێر بەراورد ناکرێت بە تواناکانی پیاوانی سیاسەت و گروپە سیاسیەکانەوە، نمونەی کاریکاتێر و سیاسەتیش وەك دۆپی ئاو و تاشە بەردێك وایە، کە دۆپە ئاوێك لەکاتی بەرکەوتنی بە تاشە بەردێکەوە تەفروتونا دەبێت بۆ پۆوشك، بەڵام ئەگەر دوابەدوای ئەم دۆپە ئاوە، دۆپی دووەم و سێیەم و چوارمی بەدواداهات، ئەوا ئەم بەدواداهاتنە رۆژ لەدوای رۆژ دەبێتە دروستکردنی قەرتێك لە تاشە بەردەکەدا، ئەگەر رۆژگار درێژتریش بوو ئەوا دەبنە هۆی کونکردنی

تاشەبەردەکە، ئەگەر ڕۆژگار زیاتر درێژبووە ئەوا بەردەکە دەکەنە دوو پارچەوە، بەم شێوەیەش ئاو بەهێزتر دەبێت لە تاشە بەرد، هەمان شتیش بەرانبەر کاریکاتێر دەگوترێت کە تواناکەی بەرزترە لە سیاسەت، هەروەك توانای ئاو بەسەر بەرددا، و ئاکامەکەشی خراترە لە ئاکامی دڕپە ئاوەکە، بۆیە لە کاتی بەکارهێنانی کاریکاتێر لە ململانێی سیاسیدا پەسندترە زرتترین کاریکاتێر بەکاربێت، کە وێنای هەمان بابەت دەکەن، چونکە دووبارەبوونەوە ئەگەر واقیعیش نەبێت، ئەوا وێنەیەکی دیارکراو لە نەستی خوێنەر دروست دەکات بیەوێت و نەیەوێت، کەچی بەکارهێنانی کاری زیاتر لە هونەرمەندێك، ئامانجەکەی هەر دەروونیە، کە زۆری ژمارەی کاریکاتێریستان و هەمەجۆری ناوەکان، دەبنە هۆی پێکهێنانی بیرکەیەك سەبارەت بە فراوانی بەرەی ئوپۆزسیۆنی ئەو لایەنەی کە کاریکاتێرەکان هێرش دەکەنەسەری، و زۆری ئەو جەنگاوەرانەی کە لە بەرەکەدان، بەمەش خوێنەر بەبێ ئەوەی بزانێت، بیرکەیەکی لەلا گەڵە دەبێت، کە ئەو کەسە یان ئەو گروپە سیاسیە نەیاری زۆرە، ئەمەش بانگەشە نیە بۆ هەڵخەڵەتاندنی خوێنەر، چونکە کاریکاتێر پابەندە بە زۆر شتی ترەوە، کە ڕۆگری لێدەکەن لە هەڵخەڵەتاندن و فریودان، گرنگترینیان بابەتیانەیە، بەڵام ئەوەی کە باسکرا گرنگە بۆ گەیشتن بە ئاکامێکی دیارکراو، کاتێك ئامانج دادەنرێت، دەبێت پلانێك بۆ گەیشتن بەو ئامانجە دابنرێت.

هەندرێن خۆشناو

منا، سیاسەت و پڕوپاگەندە .. سامانی وشتا بکر

منا ئەو مرۆڤە خنجیلانە پڕ سۆز و خۆشویستی و بۆ تاوانێی کە بۆ خۆشی و خۆشبەختی خەزان و بۆشکی سەرکی پکهاتێی کۆمەڵایەتی دائنرێت وە بۆ دروست کردنی تاکێکی سودبەخش و بەبەرهەم دایک و باوک و خەزان و کۆمەڵگە ئەبۆ زۆر بەوشیاریەوە مامەڵە لەگەڵ منا بکات.
منا تەنها پێویستی بە خۆراک و پۆشاک نیە تا سکی تێربێ و پشتەو

پەرداخ دەرکەوە بەکو پەوستی بە سیستەکی سیاسی گونجاو هەیە کە بتوانێ حزبکانی تەربکات و وەڵامی هەموو ئەو پرسیارانە باتەوە کە لای مناڵ دروست ئەبە هەر لە زمان پژانیەوە تا ئەو کاتەی ئەبە بە کەسایەتییەکی سەربەخۆ پەگەشتوو ئامادە.

سیستەم:

بریتیە لە چەند پەکهاتەیان بەش، کە کار لەک ئەکەن و پەکەوە کارئەکەن بە بەدیهێنانی ئامانجێکی دیاریکراو، بەجۆرێک هەموو دامەزراوەکان هاوبەش و هاوکار و چاودێری سەریەکتربن و بەدابەانی هیچ لایەکیان هێزی کارکردن تەک نەچێت.

کایەی پەروەردەش لە چەند بەشێک پەکیەت وەک، قوتابخانە، خەزان، ئاین، مەدیا...هتد ئەم پەکهاتانە پەیوستە کارلێکردن (تعامل)یان لەگەڵ یەکتر هەبەت و بەپێچەوانەی یەکتر کارنەکەن، بۆیە ئامانجکانی پەروەردە بێنندی.

لەرەوە هێوون ئەبێتەوە کە بە دروست کردنی وەاتێک کە بە سیستم و دیسپلین کاربکات، ئەوا ئەبێت مناڵ بە ئەمانج بگیرێت تا ئەو کاتەی خودی مناڵەکە ئەبێت بە بەشێک لەو سیستەمە، بە ئەو کارە هەرە گرنگەش ئەبێت پەروەردە و سیاسەت و پەروەردەی سیاسی بەردەوام لە تازەگەریا بێت و ئامادەی وەڵامدانەوەی کەی ئەو پرسیارانە بێت کە ئاستەی ئەکرێت.

پەگەیاندنی سیاسی:

بریتیە لەو پرسە گەشەپێدانەی کە لە هەگبەیەوە تاك و کەسەکان ئاستە سیاسیەکانیان و شێوازی هەڵسوکەوتیان وەرئەگرن، هەربەیە هەڵسوکەوتی سیاسی نادروست و ناحەزیان دروست و شایستەی کەسانی سەرکردەی سیاسی و باڵا دەست و بەرپرسیارانی دەوڵەت ئەبێت بە بەشێکی گرنگی پەروەردەی لایەنی کەمی سیاسی منداڵان و کە ئەکرێ وەک کارێکی بەماوەی لە پاشەڕۆژدا لەکارکانیانا هەڵسەنگبێتەوە، کە ئەکرێ نمونەی وەاتانی تازە پەگەشتوو ویان زەربەی وەاتانی عەرەبی و بەشێکی ئەفریقا وەرگرین کە دەسەڵات و سیستمی سیاسی ئەگەر پاش چەندین دەیەش لەلایەن نەوەیەکی نوێوە هەڵوەشێنرێت بەڵام هەر هەمان کێشە و هەر بەهەمان عەقڵیەت وەات بەڵوەشێنرێت کە هەرەمی کوردستانتش نمونەیەکی زیندووی ئەو بابەتەیە.

کەواتە پەگەیاندنی سیاسی پرسەیەکە، بە ئەوەی تاکەکان هەڵسوکەوتیان و ئاستە سیاسیەکانیان لە هەموو قۆناغە جیاوازەکانی ژیان گەشەی پێ بدرێت، بگوجنرێت لەگەڵ پێشهات و هێوداوەکانا تا داهێنان بکرێوامبێت و لەچەقبەستووی دوورکەونەوە.

پەگەیاندنی سیاسی، لە قۆناغی منداڵیەوە دەست پێ ئەکات، لە

کاتکا کە منداڵ توانای هەیە لەگەڵ ژینگەی کۆمەڵایەتیی دەوروبەری خۆیا پەیوەندی دروست بکات، کە دەربارەی نەتەوە و نیشانەکان و دروشمە سیاسییەکان، ئاراستەکانی بە دروست ئەبە.
"دەقد ئیستن" و "جاك دانیس" پێیان وایە، منداڵ لەو کاتەوە دەست بە کرانەوە دەربارەی جیهانی سیاسی ئەکات، کە توانای پرسیارکردنی هەبێت لەسەر ئەو شتانەی کەوا لەدەوروبەری ەوو ئەیەن، بە نمونە دروست بوونی کێرپەڵە، کارکردنی ئامێرەکان، هەکاری ەژهەڵاتن و ئاوابوونی... هتد.
جیهانی سیاسیی منداڵ پێش قۆناغی سەرەتایی دەست پێ ئەکات، لەو قۆناغەیا ەووبەووی خێراترین گەشەکاری ئەبنەوە، کاتێک هەست بە گەشەکارییەکانی دەرەوەی خێزان ئەکەن و هەندێک جاریش ئەبنە هۆکارێک بۆ بیرکردنەوەو بەداواداچوون و ئیتر پژاندنی ئەو پرسیارانەی کە وەڵامەکانیان هەرچونێک بێت زەربەی کات ئەبێتە مایەی باوەهەنانی ئەوان، هەر لەبەر ئەو هۆکارەش زەر گرنگە کە تا مرۆڤ دنیا نەبێت هیچ وەڵامێک نەیاتەوە. کەواتە ساڵانی بنەڕەت و گرنگ بۆ دروستکردنی هاووەاتیی چاك لە لایەن سیستەمی سیاسییەوە، لە نەوان ساڵانی سێیەم تا سیانزەیەمدایە.
لەرەوە ئەگەینە ئەو دەرەنجامەی سیستەمێکی سیاسی کارا و پەروەردەیەکی سیاسی تازەگەر و هاوچەرخ و گرنگیدانی حکومەتەکان بە کەرتی پەروەردە، کەکەی سەرەکی خۆشگوزەرانیە و پێچەوانەکەشی ەاستە.
بە چوار قۆناغ ەووداوە سیاسییەکان تەکەە بە هزر و بیری منداڵ ئەبن:
یەکەم: بەسیاسیکردن، جووڵاندنی هەستیاریی منداڵە بە بواری سیاسی.
دووەم: دەستنیشانکردن (التشخیص)، بەکارهێنانی هەندێك ەووی دەسەاتە وەکوو خاڵی پەیوەندیی نەوان منداڵ و سیستەم.
سیەەم: بەرزکردنەوەی دەسەات، تا بگاتە پلەی نموونەییی باڵا، منا لەرەیا هەستی خۆشەویستی یان هەستی ەقڵبوونەوەی لا دورست ئەبێت بەرامبەر دەسەات، لەرەیا منا زیاتر لایەنی سۆز بەسەریا زاڵ ئەبێت نەك بەرەنجامی بیرکردنەوەیەکی مەعریفی بێت.
چوارەەم: دامەزراندن (التأسیس)، لەرەیا هزری منا لە وەناکردنەکی کەستیی هەندێك لە کەسکانی دەسەات، ئەگوازرێتەوە بە وەناکردنی دامەزراوە سیاسییەکان.
ئەم قۆناغە قۆناغەکی گرنگ و بنەڕەتیی پرسەی پێگەیاندنی سیاسییە، سەرەتایەکە بە دروستکردنی هاووەاتیی باش، لە میانەی فەرکردنی منا بە کەمەڵك بەها و ئاراستەی گرنگ، کە لە دواجارا ئەم بەها و ئاراستانە ەەنگدانەوەی سەرکیان ئەبێت لەسەر کەسایەتی و ەەفتاری

کۆمەڵایەتی و سیاسیی تاك لە کۆمەڵگەیا. لە دواجاریشا ئەبێتە هۆی ئەوەی کە کێی بونیادی دەسەڵات و سیستەمی سیاسی بەشەرعی بناسێنێ، ئەمەیش گرنگترین ئامرازە کە پشتگیری بێ سیستەمی سیاسی دروست ئەکات.

پڕوپاگەندە:
پێویستە پڕوپاگەندە لەگەڵ بەهاو بنەماتییەکانی کۆمەڵگا یەك بگرێتەوە، ئەگەرنا تاکەك دروست ئەبێت کە توانای خۆگونجاندنی نابێت لەگەڵ کۆمەڵگاکەی، ئەوکاتە یان ئەوتا کەسایەتییەکی ناهاوسەنگ دروست ئەبێت، یان توشی ململانێیەکی دەروونی ئەبێت، ئەگەرچی ئەرکی پڕوپاگەندە دروستکردنی تاکەکی ئامادەکراوە بێ ژیان و توانای خۆگونجاندن لەگەڵ دەوروبەر، وەك ای ئەوی بەهاکانی کۆمەڵگا لە گەڵاندان و بەهای نوێ جێگەی بەها کۆنەکان ئەگرێتەوە، بەڵام ئێم گەڵانە بەشێوەیەکی پلەبەندی و لە نزمیەکەوە بە نزمیەکی کە ڕوئیات، هەندجاریش ئەبێتە هۆی بڕیەکەوتن لەنێوان دوو نزمیا کەهەر یەکەیان دنیا بینییەکی جیاوازیان هەیە و دژی یەکتر ئەجەنگن، بەڵام پڕوپاگەندە ئەبێ ڕۆڵی هەبێت لەڵاواندنی بەها نوێکان و بژارکردنی بەها کۆنەکانی کۆمەڵگا، بەواتایەکی دیکە پڕوپاگەندە هەڵئەستێ بە دروستکردنی هاوسەنگییەك لەنێوانیانا، یاخود پڕوپاگەندە تاکەك ئامادە ئەکات کە توانای قوتتدانی شتە نوێکانی هەبێت و تاکەك بێت ئامادەی گەڵان بێت، نەك کەنە پارێز و تونداڕو و ناهاوسەنگ. خۆ ئەگەر وانەبێ ئەوا خودی سیستم ئەبێت بە ستەم لە فەرخواز و قوتابیان و کۆمەڵگایەکی هاوسەنگ و بەختەوەر دروست نابێت.
سیستەمێکی سیاسی هەرێمی کوردستان لە بنەڕەتدا بریتیە لە سیستەمێکی ئۆتۆکراسی کە بنەما شەرعیەکەی وەلای تەقلیدیە بە حیزب و سەرۆك. سیستەمێکی تەقلیدی و دەسەلاتی بنەمالە کە لەسەر بنەمای ئەقل ومەنتق دانەمەزراوە، هەربۆیە نەیتوانیوەو نەشی ویستوە ببێتە سیستەمێکی موئەسەساتی ڕاستەقینە.
کەواتە بە گەڵانکاری گرنگ تاك و خەزان و مامۆستا لەبری دەسەڵات کار لەسەر پڕوگەیاندنی نوێی داهاتوو بکەن لەسەر سیستمێکی مۆدێرن و پڕوگرامدایکی شارستانی بۆجۆرێك فەرخواز و منالان فێری لەخۆبوردەیی، بەخشندەیی، ئاوەزگەڵ، ڕاستگۆیی.... هتد بکرێت بەئومێدی ئەوەی کە دابڕانێك لەنێوان سیاسیێ دەسەڵاتدارکانی ئەمڕۆ و نوێی داهاتووا دروستبێت لەڕووی هزرو هۆفتار و دنیابینیانەوە بە بەرەوپێشبردن.

سامانی وەستا بەکر
٢٠٢٠-١١-٣٠
سوید-ستۆکهۆڵم

چیرۆک/ هزرخانە .. عەلی مستەفا

دەمو ئەواریەکی درەنگ گەڕامەوە لادێ، لادێیەکی نەشمیل و سەرنج ڕاکێش، هەمیشە باوەشی بە هەژئاوابوون کراوەیە، بەردەوام بەسەر باخچە و چەمی ئاوایی لە چوار وەرزی ساڵدا پێدەکەنێت. ئەم لادێیە، پاڵی وەگردەکێیەک داوە و لەوتەی هەیە یادەوەری دەنووستەوە، ئارەزوانی سەروو لەوتەی هەیە پێدەکەنێت و ژیان دەبەشتەوە.
سەروبەندی هەژ ئاوابوونێکی درەنگ بوو گەیشتمەوە لادێ، هەدی هەدی بە هەگای گەمگەدا شەمکردەوە، بەدەم خەیاڵ و ئایەکانی منداڵیم بە نەو تەپوتۆزی ئەم هێڵەدا بیرەوەرییە کفتەکانم دەخستنە سەبەتەی تاڵی تەمەنم و وەک شکرکێیەک دەمکرەشتنەوە. دەنگێک ئایچەکاندم، دەنگێکی نەرم و دەسزانە، هەستی خاوەنداریەتی لەهەدستا. هەر بەڕاستی لە دەڵدا وایە، هەموو گەورەیەک خاوەندارێت دەکات و پەرەشیت هەدەگرێت.
بەو درەنگە لە کێندەر دەیەوە، هەژێک نەمدیت بە وەخت بگەیەوە ماڵ.
سەرم هەڵبڕی، مام حاجی حەسەنی هاوسەمان لە پەنای قاپییەی باخچەکەوە بە ئارامی زەردەی دەهاتنە و بڕی قسە و ئامۆژگاری دەجوڕاند.
دا وەرە بزانم لە کێندەر دەیەوە، ئەدی ئەوە چییە بە دەستتەوە؟
سڵاو مام حاجی، قالبت کوڵ، سوپاس بە خوا کە بە باشی دەتبینم. ئەوە کوڕە نەگەڕایتەوە ماڵ، خە درەنگ داهاتووە، لە تاریکیدا هەیشتن هەندێک ناخۆش.
من بە تاریکی ڕاهاتووم، عومرە خەم هەمووی لە تاریکی بەسەرکرد، هەتا هەنکەش نەگەیشتمە هووناکی، بۆیە من لە تاریکی باشتر هەست دەکەم و دەدەزمەوە.
من لەم قسانەی مام حاجی فەلسەفەی تەکەشان و بەردەوامیێکانی ژیانم هەست پێکرد، لەوەو هەستم بەوە کرد کە تا بەردەوام تەنەکەشین و هەشیاریمان نەگاتە کە دەنگی و کە هەنگی هەر لە

تاریکی دەمنینەوە. من لە لەکدانەوەی ئەم خەیانانە دابووم، لە پەمام حاجی گوتی ئەتو پەمبەت ئەوە چیبە بدەستەوە و هەر خەریکی کتێب و دەفتەرانی، ئەژنک نەمدیت شتێکی لە ئەو گوندی دروست بکەی. تا دەهات هەوناکی ئەژە بەرەو تاریکی گلاژ دەبووەوە و ئاهەنگی قسانیش خەشتر دەبوو.

ئیتر مام حاجی واز ناهێنێت، هەر دەیەوێت بزانێت کە ئەم کاغەزە پەچراوەی دەستم چی تێدایە. وێنەیەکی هەوناکم دایە دەستی و، زۆر بە سەرنج و سەلیقە بوو، ئەوەندەی تەماشای وێنەکە کرد، تا هەموو شتێکی دەردەشە کرد، هەر تەماشای دەکرد و بڕی دەهێنانەوە یەک، لە هیککەوە سەری هەڵبڕی و تەماشایەکی کردم و پاشان بە خڕایی تەماشایەکی وێنەکەی کردەوە، گوتی مامەستا ئەم وێنەیە چیبە؟! بەسەر سوەمانەوە پرسیاری دیمەنەکانی نێو وێنەکەی کرد.

گوتم ئەمە وێنەی کەمەڵک ئەدیب و نووسەری ئەم شارەن، ڕۆژانە لەوە خەڵە دەبنەوە و باسی زەر شت دەکەن، باسی ئەدەب و زمان و فەلکلەر و بابەتە کەلەپووریەکانی کوردی دەکەن، جارجارەش باسی سیاسەت و باری ئەوەی وەات و گوزەرانی هاوەاتیان دەکەن. ئەم نووسەر و ئەدیبانە بە دیار هەموو خەمکەوە دادەنیشن، هەموویان لە هەوەی ئەوەدان زمان و ئەدەبیاتی کوردی بگەینن ئاستکی پەگەیشتوو و بەرز، لە ئەوەی ئەدەبیاتی ئەمەش لەتک ئەدەبیاتی جیهانی ناوی بەتن.

مامەستا ئەوە دوکانە!! بەسەر سووەمانەوە دەستی بە قسان کردەوە. لەو دوکانەدا تەنها ستیان و دەرپە و جلی ژەرەوەی ژنان دەبینم، هەندکیان هەڵواسراون و هەندکیشیان دەستە دەستە بەسەر یەکەوە داندراون، بە تاقکەشەوە ئەو وێنەیە دەبینم، پەدەچێت باوک و کوەبن. ئەها تەماشا بکە لەولای هەڵفکانەوە لە ژەری ژەرەوە هەندک کتێب و قاقەز دیارن، لەوی سوچەش کە دەستە چەپی دوکانەکەی گرتبوو چایخانەیەکی گچکەکەیە، وەڕە پەمبەی لەم شوێنە گچکەیە، کەس نازانێت چایخانەیە، کتێبخانەیە، یان دوکانی جلکی ژنان. خەمی گەورەی زمان و ئەدەبی کوردی و بوژانەوەی فەلکلەر و کەلەپووری کوردی و خەمی گوزەرانی هاوەاتیان چەن هەڵدەگیرێت و چارە دەکرێت، هەنکە مامەستا ئەمن بەو دوعایەی ناەم ئامین.

بەخوای هاست دەکەی مام حاجی، بەڕە ئەو برا هەشنبیرانە چبکەن، ئەوان لەهەر کوێیک خە ببنەوە، خەمی دڵی خەیان دەەن و هەگای هاستیش دیاری دەکەن، بەەام کەس گوێیان لێناگرێت و کەس بە تەرازووی ئەدیب و نووسەران ناکێشێت.

هاستدکەی مامەستا، وەبیرم دێت هەموو جارە لەگەە مامەستایە گەورە، کە دەیان گوتە بابی گەورە، دوای نوەژە عەسران لە بن

دیوار مزگفت دادنیشتین دیگەت: ئگەر دیتت کەسانی نەخوەندەوار و بئەسل و نەسەب وەپەش زانا و پیاوی گەورە کەوتون، ئەو نیشانەی ئاخیریتی، دەبی دوعایان بکەین خوا بمانپارێزێت، خراتر ەوونەدات.
ئەدی مام حاجی ئەوەکە ئەوهای لەهاتیە کەسی لەهاتوو و ەێزدار کەس قسەی لەوەرناگرێت. دوکانە مام حاجی ەێشدیش مەکەیەکی جوان و پە یادگاریە لە هەموو نووسەران و ەێشنبیران، دەن و لە چەند وەختەکی کەم دادنیشن و دواتر دەێن، لە گەرمەی ئەو کەێ و دیدارانەشدا کەیاری خارە سابیریش دەن و شمەکی خیان دەکەن و دەێن.

عەلی مستەفا\ ۲۰۲۰

لە ناوەک دەگەێم .. سروشت نەوزاد

من لەساەێ ەێشتووەکاندا کە بووم؟
بەبە پەردە دەمبینیت
دەمبینیت بەسەر لمی کەنار دەریاکان ەات دەکرد
کەاویان فریودەر بوون
ئەو ژوورانەی دەتبینین و نادیاریان نا ئاشنات بوون
ساەێکانیش ئاوەنەی شکاوی دەریان
لە ەوخاریان ەادەمەنن، چاوی ەونیان نادزنەوە
زیندوان بەنەو تەمی داگیرساوی شاران
کات بە نەمری جەدەهەێن
نهەنیش پەردەی ئەستووری ەوانینە و
ئەو ژورانەش نا ئاشنایە
کەاویان بەبەر خرەوەیە و کەپەیان لەژەر سەبەردایە…

.
پیاسەی دەرینم بە ەووی بایە/ ئاگر مارشی دەستکانمە و جەنگ کراسی بەماوەیمە/ چەشنی بەندەری وەجاخ کوەر، نهەنی کەشتی ئاویمە.

ژیانیش خۆنکی چۆڵ دەبینم/ چێشنی شارێک لەبەر ئاوێنە کە
ئاماوە و شەقامەکانی خەی دەناسێتەوە...

لە ڕێگاکان بەجێماوم
هێنووکە پیاوێک لەسەر لمی کێنار دەریا وەستاوە
نیگای بەسەر ترپەی شینی ئاو شینایی دەرینەدا ئاخستووەو
لە یادەوەری دوورانێت...
من لە ساڵێکی زۆیشتووەکاندا کە بووم؟
بەبێ پەردە دەیانبینیم
دەیانبینیم بەسەر لمی کێنار دەریاکان ئام دەکرد
کاویشیان فریودەر بوون
ئاو ژووراوی دەمبینین و نادیاریان دەستانم بوون
ساڵەکانیش ئاوێنەی کراوەی دەریان
لە ئوخساریان دوورانین و چاوی ئوونیان دەزینەوە...
بێ نەو تەمی داگیرساوی شاران
کات بێ نەمری جەدەهەم
ئەی شەوی شەداری ماتەمینم!
لەڕ منیش نامێنمەوە
بەسەر لقی درەختەکان
باڵندەکان دەمێننەوە و
ئاوازی شەدار دەخوێنن
ئاسمانی شین دەمێننەوە
ئەستێرەکان ئاوارانیش، سەمای دەخوازیان دەژێنن
ئاوانەی منیان خەشدەویست، دەستەکانم لەڕ دەڕێن
کەژگەکانم دەمێننەوە
هاوکات ئاو دارێ بەڕوانێش
باران خۆنیان بێ ئادەخات
بێ نهێنی و بێ باندەران
دوور لە کەژگ و بێ بێ ئاسمان
بەبێ دەست و بێ سەماکان
دواجار منیش لەڕ دەڕم
بەبێ کەپێ دەمبینن و
باڵندەکانیش بەڕام
بەسەر لقی درەختەکان، باڵندەکان دەمێننەوە و
ئاوازی شەدار دەخوێنن.

گوناهی سروشت نیە باڵات کورتە، کێرنا دەتکوژێت! .. عبدالرحمن محمد(مەلا ڕەحمان ئاوارەکان)

بەدخراکی یەکێکە لەو کێشانەی کە زۆرێک لە کەمەگاکان بە دەستیەوە دەناڵێنن و دووچاری بوونە! ئەمانەش هەکار و سەرچاوەی تایبەتی خۆیان هەیە، بۆیە تەنها لە کاتیی دەردە کوشندەکاندا، بیرمان دەکەوێتەوە و دەست دەکەین بە دیاری کردنی نیشانەکانی و شەوازی چارەسەرکردنی. بەڵام دەبینین، هەزاران بگرە ملیونەها مرۆڤ بوونەتە قوربانی ئەم بەدخراکیە، بۆیە لێرەدا دەمەوێت کەمێک داتا، بە ژمارە ، وەرگیراو لە بنکەکانی لێکۆڵینەوە جیهانیەکانتان بۆ بخەمە ڕوو تا بتوانرێت، کەمێک لە ئازاری ئەو کەسانە کەم بکرێتەوە، کە دووچاری ئەو نەخۆشی و ناڕەحەتیانەی لێش و لار هاتوون، بە هۆی ئەم بەدخراکیەوە.

بە پێی شیکارییەک ، هەژاری خراک، دەبێتە هۆی کەمی یا کورتی ٢٠ بیست سانتیمەتر لە نەو منداڵاندا! لێکۆڵەرەوەکان هەستیانگاندنیان بە کەش و بەرزی باڵای ٦٥ ملیۆن منداڵ کردووە کە لە تەمەنی قوتابخانەدا بوونە و هەرزەکار بوونە ، لە ١٩٣ سەد و نەوەد و سی وڵات، کەمی خواردنی تەندروست لە پشت ئەم بیست ٢٠ سانتیمەتر کورتیی باڵایی منداڵانی نەتەوەیەک بە نەتەوەیەکی تر هەیە.

کێرنا یا کۆڤید١٩، ڕادەی پەویستی خراکی تەندروست بەرز دەکاتەوە، ئەگەر ڕێچاو نەکرێت، ئەوە نزیکەی ٧ حەوت ملیۆن منداڵی خوار تەمەن پێنج ساڵ لە دەست دەدەین! بۆیە لە ٦٨ وڵاتی جیهان، بەشە خراک، کەبانی خراکی تایبەت بە منداڵان، پارەی کاش، دەدرێتە منداڵان، بە بەرنگاربوونەوەی ئەم کێشەیە.
ئەم لێکۆڵینەوەیە لە لایەن، کۆلیجی ئیمپریاڵی لەندەنیەوە ئەنجام دراوە و بڵاوکراوەتەوە. بۆیە ئەم ئۆروپیانە کاتێک لە وڵاتانی خەمانن، بەجگە لە کارە فەرماییەکانیان، کە تەماشایی لووت و دان و باڵا و کێشمان دەکەن، دەیان لێکۆڵینەوە و بگرە چیرۆکیشی لە سەر دەنووسن! چونکە لای ئۆروپیەکان هەموو ئەو دیاردانە، هەکاری هەیە

و چارەسەریشی هەیە، کەواتە گرنگە بە کەمەندگاکانی خەمان، کە شوێنی بکەون و بیری لە بکەنەوە و چارەسەری منداڵان بکەن، چونکە منداڵان پیاو و ژنی دواڕۆژن!
بە نموونە؛ تەکنەایی باڵایی کچێکی نزدە ١٩ ساڵانی بەنگلادیشی یا گواتیمالایی(ئەم وڵاتانە زۆرترین کچانیان کورتە باڵان)،هەمان بەرزی باڵای کچێکی ١١ یازدە ساڵانی هەندی هەیە(هونەرمەندا بەرزترین باڵای هەیە لە کچان و لە کوڕان)

ڕاوەستانی نەشونما!
گەنجانکاری لە خەراکی تەمەنی منداڵیدا، بە تایبەتی دەست ڕانگەیشتن بە خەراکی باش لە جۆر و تایبەتمەندیە خەراکیەکانی لە ڤیتامین و ئاو کانزا و ماتریالانەی کە تێیدایە، دەبێتە هۆی ڕاوەستانی نەشونما و نمایی منداڵان و ، بگرە هەڵکشانی کەش و دووچاری قەڵەوی ئادەبەدەر دەبەنەوە و ئەمەش فشار دادەنێت لە سەر تەندروستی و ژیانێکی تەندروستی ئەم کەسە بە هەتا هەتایە لە ژیاندا.
ئەم لێکۆڵینەوەیە، باشترە ببێتە پاپەوانێرێک بۆ، بۆ پێشبردنی ئاو سیاسەت و بەرنامانەی کە ئادەی فەراهەم کردنی ئاو خەراکانە زیاتر دێکات و هەروەها نرخەکانیشیان بهێنێتە خوارەوە. ئەمە وا لە منداڵان دێکات، کە باڵایێکی بەرز و کێشێکی کەمتریان هەبێت، یا جیاوازی نێوان بەرزی باڵایان و کێشیان زۆر نەبێت.
هەر ئەم لێکۆڵینەوەیە بەچونێک یا پێشنیهادێک دەخاتە پێش چاو، وەک؛ کە پسولەی خەراکە باشەکان بدرێتە ئاو ماڵانەی کە داهاتیان کەمە، هەروەها خواردنی خێرایی لە قوتابخانەکاندا، کە لە زۆر وڵات هەبوو، بەڵام ئێستا بە بۆنەی ئەم پەتایی کۆرۆنایڤاڕۆ نەماوە یا کەم بووەتەوە.
هەروەها لێکۆڵینەوەکە، داوا لە بەشی خەراکی جیهانی دێکات، دەبێت ئاوانیش لە سیاسەتی دابینکردنی خەراکی بە سوود بە منداڵانی وڵاتە هەژارەکان، مەرج نیە لە خواروی پێنج ساڵانەوە بن، دابین بکات.

کێشەی بەدخەراکی
ڕاوەستانی نەشونمای منداڵان و مردن و قەڵەوی ، هەکارەکەی دگەڵەتەوە بە بەدخەراکی و نەخشیەکان. ئەم لێکۆڵینەوانە لە لایەن، ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی و یونیسێف و کۆمەڵەی بانکی جیهانیەوە ئەنجام دراوە. ئاوان وای هەڵدەسەنگێنن کە، لە ساڵی ٢٠١٩ دا، کە ٤٧ چل و حەوت ملیۆن منداڵ دووچاری لە ناوچوووون بووبێتنەوە کە تەمەنیان لە خواروی پێنج ساڵەوە بوو. و

هەروەها ١٤ چواردە ملیۆن و زیاترزەر بە قورسی لە ناوچوونە. کاتێک باس لە ناووچون دەکەین ،مانای ئەوەیە کە ژیانیان کۆتایی مەترسیەوە بە هەی بەدخەراکیەوە، مانای ئەوەیە کەم منداڵانێک دەبن، زەر لاوازی لەش و لار و توانا و هوبوونی مەرگیان دەکاتەوە.
کەرنا ڤایرەس، هادەی ئەم بەدخەراکیە بەرز دەکاتەوە و کەشەی دروست کردووە. لە مانگی تەمموزدا، یونسێف(یەکخراوی پارێزگاری لە منداڵان، سەر بە نەتەووە یەکگرتوەکانە) ئاگادارییەکی بڵاوکردەووە، کە ٧ حەوت ملیۆن منداڵی أیر پێنج ساڵان، بەی هەیە توشی لەنوچوون بن لە بەر بەخەراکی لە ساڵی ٢٠٢٠ دا بە هەی پەتایی کەرناوە، کە لەو ژمارەیە ٨٠٪ یان لە خواروی کیشوەری ئاسیا و بیابانی ئەفریقیا دەبێت.
هەژاری خەزانەکان و نەبوونی ئاسایشی خواردن بە هادەیەکی بەرچاو بەرز بوونەتەوە.خواردنە سەرەکیەکان و خستنە ڕووی زنجیرە خزمەتگوزاریەکان دووچاری گیروگرفت بوونەتەوە، وە هەروەها بەرزبووونەوەی نرخی شتو مەکەکان. لە ئەنجامدا کوالێتی خواردنی منداڵان بەرە و خوار شێ دەبنەوە و بەدخەراکی منداڵانیش هەڵدەکشێت بەرە و سەرەوە.

لە گەیشتن بە لووتکەی پەتایی کەرنا ڤایروس، داخستنی قوتابخانەکان لە سەرتاپای جیهاندا، مانایی ئەوەیە، ٣٧٠ سە سەد و حەفتا ملیۆن منداڵ خواردنی بە خەڵایی قوتابخانەیان لە دەست داوە ،بە پیی هەڵکخراویی خواردنی جیهانی، کە چاودێری داخستنی قوتابخانەکان دەکات.

هەوڵە جیهانیەکان
بە زەرەک لە منداڵان، ئەو بەشە خەراکەیی کە لە قوتابخانەکان دەدرێت، دەکاتە تەنها بەشە خەراک کە ئەو منداڵانە لە هەژەکدا دەیخۆن!!؟؟
سەرپەرشتی دەکرێت لە لایەن خەراکی جیهانی و یونسێفەوە، دەسەڵات و حکومەتەکانی ٦٨ شەست و هەشت وڵات، بەرنامەی خەراکەکێت بەرە مالەوە ، دانی پسوڵەی خەراکی تایبەت بە منداڵان، هەروەها دانی پارەی کاسی بە دەستی بە منداڵان، وە هەروەها کارکردن لە سەر تەندروستی و بەرنامەی خەراکیی چەوپر بە هاندانیی منداڵان تا بگەرێنەوە قوتابخانەکانیان دوایی کرانەوەی قوتابخانەکانیان.
ئایا دەبێت، ژیانی هەزاران منداڵی کوردستان چۆن بێت، کە باوک و دایکەکانیان بە چەندین مانگە، مووچەیان وەرنەگرتوە و لە چاوەڕوانیدان!؟

بەرزبوونەوەی ڕێژەی مردن لە کوردستان، بەراورد بە پارچکانی دیکەی عێراق زیاترە، یەکێک لە هۆکارە هەرە بنەڕەتی و سەرەکیەکانی ئەو بەدخەراکیەیە، کە خەڵکی کوردستان لە بەر بە ئیمکاناتی و نەبوونی داهاتی ڕۆک و پۆکی مانگانە، لە لایەنە دەرونیەکەوە و لە لایەنی خەراکەوە فشاریان لە سەرە، لە ئەنجامدا بەرگری لەشیان دابەزیوە و بەرگەی هیچ پەتایەک ناگرن، جا کەرەنا بێت، بەم دەندیەووە، بۆیە دەبێت کارێک بکرێت، بۆ بەرگرتن لەم ڕێژە ڕەشیەی کە کەمەگاکانی خەمانی تێکەوتووە.

azzady22@gmail.com
29/11/2020

شەوێکی زەرد .. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

دە خامەیە،،
لەسەر پەڕەی بەفر،
دوا وشەی غوربەت وە،،
چاوەڕوانیم بێت نوسی،
زەردە ئاسمان،،
وەک تەنیایی خواوەندی عیشق، زەردە..
ئەو دارانەی لە ژێر مانگێکی مەستان، وەک تۆ..
خومار لە خەیاڵی منا، منیش خومار..
لە ئەندێشەی تۆ

چەند دەروازە ببەم، تا وەکو..
شەوەزەنگی زەردی ئەم ساتە…
ترسناک و سەمەرەیە دەربازم بێ، بێی..
بگەمەوە شاری ڕوناکت، کام..
هەواڵە دەنگە ، مەلی ڕەش لە ئاسۆی..
دوورت، مانگێک زەرد و نەخۆش، ،،
هەناو پە ئێشکەنجە…

لە دوورەوە و بە باکانە،
لە ئازاری مرۆڤکان ووردئەبتەوە،،
ئەوەرن گڵا ڕەشە قەترانیکان،
بەووی ڕەبوارە تەنیاو بێلانەو بەهودکانی..
شەوی زەردو بەفری ڕەش و مانگی سوتماک،،
نە چرپەیکیش..
لە فریشتە فریادڕەسە پەیمانپەدراوکانەوە دە،
نە دەونە تاریکەکانی لاڕەکان ،،
گوڵە نەرگزەکی ئاڵتونین،
ئەبەخشنە دەی ڕەبوارە..
لە خڵووز و خڵمەش،
جەپەی تارماییە ەوخسارنادیار و غەمگینەکانە،
وەک دەرچەیەک…
بەرەو دەزەخە لە بەستەڵەک،،،
ئەو ڕەبوارە تارماییە ڕەشانەن،..
بە کەپەی خەفبووی دەیانەوە هاتو چەیانە،
ڕەبوارە بە لانە و ەوخسار تاریکەکان…
زەر دەمکە دەستبەردار بوون،،
لە خەیاڵی دەربازبونە،
بەرەو فیردەوسە بوتە فەنا،،
هەنگاو بە هەنگاوی بە ئاکام،
ڕەبوارە ەوخسار تاریکەکان،،
لە شەوکی زەردی سەمەردا،،
کەڵە دارە ڕەشەکانی ..
سەر تولە ڕەی مەرگ ئەبەن
لەوانەیە، هەریەکەیان لە کەچی بونایەتیان،،
خەمکی قورسی هەڵگرتبە،،
بە ئەوەی هیچ دەی نازدارە پە بزانە،،
ئای ! چی زستانکی سەختی بە عیشق و ئەڤین و شەختەیە ،
گەردووووووون.

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی نەرویجی
(Ludwig Munthe (1841-1896
بە نانونیشانی (شەوکی زستان)

ژنگیانەی ئاویی / هستی
دوانزەهەم .. فەتاح حەسەن

(ساویلکە)
سەد هەندەی دەم شکاوە
دەنەوایی خەکم کردوە و
دەم ەاگرتوون
چش
دەبا هەر پەمبەن ساویلکەی.
(نازانم)
نیوەی ئەو تەمەنەی ماومە
دەیبەخشم بەکەسەك
زەردەخەنە بگەنەتەوە
سەر لەوانم..
ساتە ناساتە. پەکەنینم دەت،
وەلە نازانم
بەخەم پەدەکەنم
یا بەژیانی موسیەرم.
(جگەرە و کەتر)
خەشیەکی سەیر دامدەگرەت
کەلەپەنجەرەی هەکەمەوە
دان دەدەم بەباەندەو
مژی قوە لەجگەرەکەم دەدەم،
گەر بەمبکرایە.. لەگەە چنینی
هەر دەنکە دانکدا..
مژەکم لەجگەرەکەم دەدا.
(چەژفرەش)
چەژفرەشان
بەتایم کار دەکەن
کاتە کە کاتیان تەواو دەبە
لە سیاسیە گەندەەکان
زیاتر،

چۆن لێ ژیان دەبینن.
(قاسپەی کۆ)
بەقیەی قەلەمش
پێست دەبم،
وەلێ
ئەو دەمانەی تێنهام
لەمدەبێتە قاسپەی کۆ.
(ژمارە سێ)
جوانترین ژمارە(سێ) یە
دایك
خوشك
خۆشەویست..
هەش بەسەرم،
لەهەرسەکی بەبەشم.

فەتاح حەسەن
دانیمارك/ ڤالبی

پەرلەمانی عێراق، یاسای قەرزکردن و کێشەی مووچەی لە هەرێم

پەسندکردنی یاسای قەرزوەرگرتن لەلایەن پەرلەمانی عێراقەوە، بەو مەرجانەوە بە حکومەتی هەرێم کە بە پابەندبوون پێیانەوە حکومەتی کازمی نابێت بەشە بودجەی هەرێمی کوردستان ڕابگات، بەهانە و بیانوی دایدەست ناسیونالیزمی کورد بگشتی و بتایبەت حزبەکانی دەستاتدار لە هەرێم کە بکەونە وروژاندنی هەستونەستی نەتەوەپەرستی و بناوکردنەوەی پەوپاگەندەیەکی ژەهراوی، ئەمش بە مەبەستی خامشکردنی ناڕازایەتیەووە لەسەرکانی جەماوەر دژ بەم دەستاتە گەندە.
ئەم دەستاتە کە درێغی ناکات لە تێنگپەهێچنین و گرتن و

شکەنجەدانی هەستەوانی ناڕازایەتیەکان بە مەبەستی چاوترسێنکردنی جەماوەری ناڕازی، ئەستا بەم بیانووە دەکەوێتە خۆپڕاندنە چاوی جەماوەر و هەوڵدان بۆ ڕاگرتنیان لە خامۆشی و دانیشتن بەدیار ناردنی شاندێک بۆ حکومەتی ناوەندی و دانوسان لەسەر بودجە و موچە.
هەوتەکانی ئیسلامی سیاسی و ناسیونال – ئیسلامیستی عەرەبی و حزبەکانیان بەهەردوو باڵی سوننی و شیعیانەوە لە پەرلەمانی عێراق، لە دریژەی ئەو شەشیاندا لە هەرشکردنەسەر (ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر) و پاشەکشەپێکردنی، وە بە مەبەستی پەردەپۆشی برسێتی و بێکاری و بە خزمەتگوزاری جەماوەری زەحمەتکێشی ناوەڕاست و خواری عێراق و قوتارکردنی ئەم ژمارە کەنەپەرستانەی ئەستایان و بردنەپێشی ئەجێندا سیاسیەکانی خۆیان لە ڕێگەی پەرپێدانی دووبارەکی نەتەوەییەوە، ئەم بگرە یان لە یاسای قەرزوەرگرتنەکەدا جێگیرکردوە.
بەمەش ئەو ڕێککەوتنەیان پێکهست کە حکومەتی کازمی لێگەڕێ حکومەتی هەرێمدا هەیبوو کە تا کۆتایی ئەمساڵ بودجە و موچە بە هەرێم بنێرێت. بەم پێیە موچەخۆرانی هەرێمەکە و جەماوەری زەحمەتکێش و بێگشتی هاوڵاتیانی کوردستان، بونەتە بارمتەی کێشمەکێشی نێوان هەردوو دەسەڵاتی ناوەندی و هەرێم و هەردوو بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی و ناسیونالیستی عەرەبی لە لایەک، و بزوتنەوەی ناسیونالیستی کوردی لە لایەکی ترەوە.
چارەسەر نە گەڕانەوەیە بۆ بۆغدایەک، کە خەی ژیمیکی گەندەڵ و میلیشیاییە و بە چاوشۆکاری جەماوەر و تێپەڕاندنی سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری دابینکردنی موچەکانی پێویست کردەوە بە بێیاردان لەسەر یاسای قەرزوەرگرتن، وە نە فریوخواردنە بە پۆپاگەندەکانی حکومەتی هەرێم و حزبەکانی دەسەڵات، بەکۆگەڕانەوەیە بە یەکێیزی و یەکگرتوویی خەباتی جەماوەر خۆی. ئەم هاتنەمەیدانی جەماوەری کرێکاران و کارمەندان و زەحمەتکێشانی کوردستانە بۆ ڕێزیکی ڕێکخراوی یەکگرتووەوە کە دەتوانێ جەمسەرێکی بەهێز بێت بۆ خەهنانەدەرەوە لە بارمتەیی نێوان هەرسێ بزوتنەوەکە و هەردوو دەسەڵاتەکەی ناوەند و هەرێم، و لایەنێکی دانوسان و چاودێر بێت بەسەر بودجە و موچە و دابەشکردنیدا.
دابین نەکردنی موچە هەکارێکی کەمی سەروەت و سامان نیە لە کەمەگەی کوردستاندا، کەمی داهاتە ناوخۆییکانیش نیە لە خزمەتگوزاریکان و داهاتی دەروازە سنوریکان و باج و بەرهەمە جەراوجەرەکانی نەوت و گاز، بەپێچەوانەوە ئاکامی زەروەندی ئەم داهات و سەروەت و سامانیە کە لەلای سەرانی ژیم و کەمپانیەکانی دەوروبەریان و سەرمایەدارانی خاوەن کەمپانیا گەورەکانی کەرتی

تایبەت کەسەکە بووە و قەرخکراوە.
ئەم بارودۆخە لە قەرخکاری، وە ئەم سیستەمە ئابووری و سیاسیە، دەبێت لە هیشووە گەورانکاری بەسەردا بێت، ئەمەش تەنها یەکگرتوویی کرێکاران و زەحمەتکێشانە بە ئاسیەکی سۆشیالیستیەوە کە دەتوانێ تەواوی ئەم سەروەت و سامانە، ئەو دەیان و دەیەها ملیار دۆلارەی بڕپرسانی حکومی و حزبی و سەرمایەداران و کۆمپانیاکانیان بگەڕێنێتەوە بۆ کۆمەڵگە، لەپێناو دابین کردنی موچە و خزمەتگوزاریەکان و هەناوەدی خۆشگوزەرانی لە ژیانی هاوڵاتیاندا.
• نا بۆ پەرلەمانی عێراق و سیاسەتی ئابووقەی ئابووری هەرێم.
• نا بۆ سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری حکومەتی هەرێم و گەندەڵی و فریوکاریەکانی.
• موچەکان دەبێ دەسبەجێ و بە تەواوی بدرێت.
• بڕینی بڕی چاودێری بودجە و موچە و دابەشکردنی لایەن نوێنەرانی هەڵبژێردراوی کریکاران و کارمەندانەوە.

کۆکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق
٢٥ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

ئەو گوندەی پ ک ک ئازادی کردووە! .. کێبوار کێشید

جێی داخە کە باسکان تەواو ئاوڕوو بوون.

لە بری ئەوەی باسکان لە سەر ئازادیی ژنان، بنیاتنانی خوێندنگا و نەخۆشخانە و لەدانی سەدی ئاو و گیاندنی هەورامان بە بەهێنان و شەنگال بە هەورامان و سلێمانی بە هەولێر و دهۆک بە کێبجە و هەروەها فەراهەمکردنی هەل و دەرفەت و خزمەتگوزاریی بە هاوڵاتیان بن، دروست بە پێچەوانەوە، بوون بە لەدان لە یەکیەتیی نەتەوەیی و لە یەکێیزیی نیشتیمانیی و زیاتر دوورخستنەوەی خەڵکی کوردستان لە یەکتر.

لەو بارەوە هەندێک لە دەسەڵاتدارانی گویا "حکومەتی هەرێم" و بندیوارکانیان ئەمیشیان بە کوتانی ئەو دەهۆڵەی شێی ناوخۆ زیاد

کردوە کە "پ ک ک یەک گوندیشی ئازاد نەکردوە".

سەیر ئەوەیە پێیان وایە کە ئەوە قسەیەکی بە قەولی خەیان هەر زەر زەر "موهیمە" و بە نرخی زۆر بە بە کوردی تاڵانکراوی دەفرۆشنەوە. کێشەی تەنیا و سەرەکیی ئەوان بووە بە وەی "پ ک ک گوندێکیشی ئازاد نەکردوە".

هەموو ئەوانەی لە ناو دەسەاتدا ئەو قسەیە دەکەن دزن و بڕشک لە سەرەک و لە سپای فەرهودی دەسەاتن و هەندێکیان بە سەدان هەزار دۆلار نا، بەڵکو بە ملۆن دۆلار لە سەر کوردی باشووری بەدبەخت و بێچارە کەوتوون.

ساڵی 1974 کاتێک مەلا مستەفا خەی بە تاک و تەنیا بە بەیاری ئێران و بە دنەی ئیسرائیل بانگەوازی شۆڕشی دژ بە حکومەتی ئێراق دا، نزیکەی زەرینەی کوردی باشوور دەست لە سەر سینگ هاتنە پێش و نموونەی گەورەیان لە گیانفیداکاریی پێشکەش کرد چون بە ڕاستیی خەڵکی باشوور عاشق بە ئازادیی و سەربەخۆیین. بڕشی هەرە زەری خاکی باشوور لە ژێر دەستی کورددا بوو. هەر شارەکان، بە کەرکووک و بڕشی گەورەی موسڵەوە، لە ژێر دەستی بێغدادا بوون، بەڵام ئەوانیش لە ڕاستیدا لە ژێر حوکمی سەربازییدا بوون دەنا بە ئەملاولا کورد و کوردستانیی بوون. ەوون و ئاشکرایە کە حکومەتی ئێراقیی ئەو کاتە زاتی ئەوەی نەبوو بە کەرکووک بڵێت شاری "عەرەب" یان تەنانەت "ئێراقیی" بەڵکو بە ڕەسمیی دەیگوت "شاری برایەتیی/ مدينة التأخي".

لە ماوەی کەمتر لە یەک ساڵدا و سەرەڕای ئەو هەموو تێکۆشانە بوونەیەی کوردانی باشوور سەلماندیان، مەلا مستەفا لە دەقیقەیەکدا بانگەوازی ئاشبەتاڵی دا. لەڕدا ناچمە ناو ئەو زیانە هەزاربەهەزارانەی ئێخەی دەسەزانی ڕشەووتی باشووریان گرت و ئەمەی باشووریی دووچاری چ بڵایەک بووین، بەڵکو دەموەت ئەوە بڵێم کە مەلا مستەفا نەک هەر یەک گوندیشی ەزگار نەکرد، بەڵکو خاکەکی ئازاد و گەلەکی ئاگرین و پڵایینیی فرێشت و خەیشی بە سەلامەتیی بە ئەوەی دڵپەک خوێن لە لووتی خەی و خانەوادەکەی بەت کە ئەستا جەی ئەویان گرتووەتەوە، تەی چووقاند. لە سەرەتادا بوون بە تارانشین و پاشان لەیاندا چوون بە ئەمریکا. ئەوە فەرامەش نەکەین کە مەلا مستەفا هەرچی پارەوپولی کوردی باشوور هەبوو لەگڵ خەی بردی.
لە مەژوودا پارەی دزرا و بە تاڵانبردراوی خەڵکی کورد داوی ڕشی

سەر بەفری لای ئەم خانوادەیە و دەتوانیت وەدووی بکەویت.

لە باشوور، دووبارە خەڵکی ئازادیخواز و تینوو بە ژگاریی و عاشق بە ئازادیی، لە ژێر خەڵمێشی ئاشبەتاڵکی کوشندەدا پشکۆئاسا داخ بوون. کەسایەتیی وەکوو ئارام و شەهاب و ئەنوەر و بە سەدان و بگرە هەزارانی دیکە، لە نموونەی قادری حاجی عەلی، ئەوانەی بە خەباتی خەبەخشانە گیان کرابوون، بوون بە نموونەی بەرزی ناو مێژوو.
بەنام پاش مەرگی ئەو مرۆڤگەورانە و سەدان و هەزارانی دیکە و سەرەڕای هەموو ئەو دەسەزیە بە نێزیری کوردی باشوور، مێژووی نەوان ساڵانی 1976 بە لانی کەم 1991 (بخوێنە تا ناوگیریەکەی ئەلبرایت 1998 و ئێستایش!) بە پلەی سەرەکی شەڕی دژ بە بەغداد نەبوو، بەڵکو شەڕی دژبەیەک بوو. لە دوای "مفاوەزاتەکەی ساڵی 1983ی یەکیەتیەوە" سەددام حوسەین لە سەر تەلەڤیزیۆن دانیشت و گاڵتەی پێیان دەکرد و دەیگوت: "بەڵێن لەگەڵ یەک ڕەک بکەون و ئەوجا بێنەوە بە لای من".

لە هەموو ئەو ماوەیدا نەک هەر یەک گوند، بەڵکو یەک بست خاک ئازاد نەکرا.
یەک بست گوند ئازاد نەکرا بە جێی خۆی، بەڵکو ناشارەزایانە ئەسپی باشووریان زێر خراپتر لە 1975 گلاند.
پاش سەرهەڵدان، خەڵکی باشوور خۆیان، ئەو خەڵکەی کە هەمیشە تینووی ئازادیی بووە، لە 5ی ئازاری 1991 لە ڕانیەی سەربەرزەوە ، سپای حکومەتی ئێراقیان لە سەرانسەری باشوور ڕاماڵیی. بە یەکەم جار شۆنی وەکوو کەرکووک و گەرمیانی خواروو لە ڕووی سەربازیی و ئیداریەوە کەوتە دەست کورد. تا ئەو کاتە یەکیەتیی نیشتیمانیی کوردستان بە چەند مەفرەزەیەک نەبێت ئەویش زێر دوور لە ئاوەدانیی باشوور، نەمابوو. ئەوی پێی دەگوترێت "پارتی دیموکراتی کوردستان" ئاسەواری نەبوو.

مەسعود بارزانی و خانوادەکەی سفریش نەبوون.
لە ماوەی سی (30) ساڵدا هەموو ئەو خاکە ژگارکراوە کە خەڵک بە چنگی خۆیان لە دەست بەعس دەریان هێنا ئەمان کردیان بە تاپۆی ماڵی بابیان و سەدان جار لە قومارخانەی بێئەدەبیی و بەڕووشتیی و بەسەواڵیدا فڕشتیان. سەرئەنجامی ڕەنجی ئابووەندانەی بەدرێژی باشووریەکان کە بە ژگارکردنی خاکی باشوور دایان ئازادکردنی ئەو "گوندە" گەورەیە، ئەو باشوورە وێرانە داماوەی کە ئێستا هەمووان دەیبینن.

بەڵام بۆ داستیی پرسی ئازادکردنی گوندەک چۆن؟

سیاسەت یەکێکە لە گرینگترین زانستەکانی مرۆڤووی مرۆڤایەتیی. ئەوانەی لە زانکۆکان خوێندوویانە و خوێندنەوەیان لە سەر مرۆڤووی مرۆڤایەتیی هەیە، دەزانن کە هیچ زانستێک نییە پەیوەست بە سیاسەت نەبێت و لە ژێر کاریگەریی سیاستدا نەبێت. دیارە لە باشوور، کە ئێستا قسە لە سەر باشوورە، سیاسەت زانست نییە بەڵکو میراتییە. ئەم دەسەڵاتدارانەی ئەمڕۆی باشوور میراتگری سیاستی بابیانن.

میراتگری سیاسیی بابیانن بەڵام خۆیان بە سەرۆکی سەرۆکان و سەرۆکی هەرەم و سەرۆکی حکومەت و سەرۆکی شتی دیکە خەڵناسێنن. ئەم داستانە بۆشی سەدان سکەچی کۆمیک دەکات!

بە ئەوەی مرۆڤ لە ئازادکردنی گوندێک تە بگات دەبێت مرۆووی خەباتی ئازادیخوازیی گەلان بخوێنێتەوە و تە بگات کە ئازادی چییە و لە کام دەخانەدا بەرجەستە دەبێت. چەمکی ئازادیی هەروەکوو چەمکە گرینگەکانی دیکە سەرئێشەی بە هەزاران لە فەیلەسوفانی پێش زەمەنگەریی و دوا زەمەنگەریی و بزووتنەوەی سەفەرگەیتی ژنان و تێکۆشەرانی دیکەی ناو سەرتای لیبرالیزم و کۆمۆنیزم و سۆسیالیزم و سۆسیالدیموکراتیی و هتد بووە.

پێشەوا قازی، ئەو کەسەی بە پێچەوانەی ئەوانەی لە زەمەنی زەمەنەدا کۆماری کوردستانیان جێهێشت و هەڵهاتن، بەیاری دا بژاردەی سەربەندیی هەڵبژارت. قازی نەیتوانی کۆماری کوردستان لە هەڕەشەی سەربازیی ئێران بپارێزێت. پێشەوا هەم لەهاتوو بوو و هەم جەسوور و خەڵاگر. بەڵام پێویستیی بە خەڵکێک بوو کە لە ڕووی سیاسیی و نەتەوەییەوە هۆشیار بن، ناسنامەیەکی نەتەوەیی و نیشتیمانیان هەبێت وەکوو لە عەشیرەتیی و لە ناوچەگەریی. پێشەوا تا ئادەیەکی باڵا تاک باڵ مایەوە. کۆمار چوو بەڵام ئەم تەسلیم نەبوو، هەر لەبەرئەوەیە هەمیشە لە دڵی کوردستانیاندا بە شیرینیی و گەورەیی دەمێنێتەوە.

لە هاتنەسەرکاری حکومەتی خومەینییدا کەسانێک هەن کە هەر لە سەرتاوە زانیان ئەم دەسەڵاتی خومەینی ئافاتە و کە هەر مەرگ و زیانی لێ دەکەوێتەوە. یەکێک لەوانە کاک فوئاد بوو. سەرەڕای ئەوەی کە کۆمەڵێک بە دڵیان هەزار لە کچان و کوڕان و ژنان و پیاوانی تێکۆشەری بە یەکەم جار لە مرۆووی کوردستاندا ڕێکخست، کە وەکوو ئاگر لە ڕووی کفنپۆشکانی جەهالەتدا وەستانەوە و داستانی گەورەیان تۆمار کرد، کە کەچی مرۆووی وەکوو مریوانی لێکەوتەوە و کە پاشان ڕێپەوانی خاوەندرکوتنی شارکانی دیکەی لە مریوان بەدوایدا هات، شۆڕەی سێ مانگە و پاشان شۆڕەی کۆنەدانیان کوچە بە کوچە و گوند بە گوند و کۆ بە کۆ کرد. هەتا سەرئەنجام ناچار مان

لانی کەم لە ڕووی عەسکەریەوە ڕژهەڵات بەجێبهێڵن. حیزبی دیموکرات و ئۆوانی دیکەیش بە ئەرانیەکانەوە هەروەها ناچار مان ڕژهەڵات بەجێبهێڵن.

ئەی ئێو گوندەی پ ک ک ئازادی کردوە؟

پ ک ک لە مێژووی خەباتی ئازادیخوازی خەڵکی کوردستاندا تەنیا بزووتنەوەیەکی سەرانسەریی کورد و کوردستانییە و هەر لە سەرەتاوە خوێندنەوەی لە سەر ئەزموونی خەباتی ئازادیخوازیی لە جیهان و لە کوردستان هەبووە. ئەمە بەو مانایە نایەت کە لە ستراتیژیی شەڕدا بە هەڵە و بە کەموکورتییەوە، بگومان نا.

پ ک ک زۆر باش دەزانێت کە بە هەبوونی قازیەک و فوئادێکی سەربەند ، یان دەیان قازی و فوئاد،کورد بە مێژەست ناگات، بەڵکو کاتێک بە مێژەست دێگات کە بە سەدان هەزار لە نموونەکانی قازی و فوئاد بخاتە نێو مەیدانی تێکۆشانەوە. ئێو کەسایەتییەی بەرژەوەندیی شەخسیی لە خەی دادماڵێت و خەبەخش بە ماڵ و خوێن و گیانی خەی دەست بە کار دەبێت و نیشانی دەدا کە وەفادار بەو ڕێبازەیە.

سەرنج بدەن، قازی هەتا دوا ساتەکانی ژیانی هەر لە ناوەندا دەمێنێتەوە بە ئێوەی بتوانێت کەسانی خەبەخشی فریونەخەر کەبکاتەوە. کاک فوئاد بە چنگەکەوە و هەر سەعاتی لە شوێنێک یەکێتیی جووتیاران ساز دەکات و ڕێک دەخات و دەستی پێیانەوە دەبێت و پاشان بە هەمان شێوەیش لەگەڵ هاوڕێیانی دەسزی تردا لە سەرەتادا کەمەڵە بەهێز دەکات. کاک فوئاد دەزانێت هێز لە ڕێکخستنەوە دێت، ڕێکخستنێک کە خەڵکی زۆرلێکەوتوو و هەژار و نەدار تیایدا هەشیار و بەئاگا بن و خەبەخشانە کارامە بن.

لە نموونەی کەمەڵەی ڕەنجدەرانی باشووریشدا هەمان کاکڵەی شەڕشگێڕیی ئازادیخوازیی دەبینین. ئارام و شەهاب و جەعفەر و زۆرێک لەوانەی دیکە سیاسەتیان بە میرات بە نەمابووەوە، بەڵکو هەشیار و خەبەخش هەڵیانبژاردبوو کە خزمەت بە خەڵکی خۆیان بکەن. ئەوان بە پارە و سامانی خۆیان دەستیان پێ کرد، خوێندەوار و بە سەواد و ئاگادار لە دەخی سیاسیی بوون.

پ ک ک ئاگاداری ئەم کار و خەباتەیە.

پ ک ک هەروەها ئاگاداری ئەزموونە تاڕەکانی مێژووی کوردە، دەزانێت عەشیرەتگەریی و ئاغایەتیی و ناوچەگەریی و مشەخەریی و بازرگانیی بە خوێن و ژیانی خەڵکەوە دەتوانێت چەند کوشندە بێت، تا ئێو ئاستەی کە نەتەوەیەک بە ژێردەستەیی دەهێنێتەوە.

لە سەر ئاستی جیهانیی ئەزموون زۆرە. پ ک ک هەروەها زۆر باش دەزانێت کە گاندی نەیدەتووانی هەزمکی گەورەتر لە سپای پیادەی ئینگلیز لە هیندوستانیەکان ساز بکات ئەگەر بێت و پێش هەر شتێک خۆکی هیندوستان هۆشیار نەکرێنەوە، لە سیستەمی داگیرکەریی تە نەگەن و لە ترس و وەحشەت و گومان لە خۆ ڕزگاریان نەبێت.

تێکۆشانی پ ک ک، هەروەکوو نموونەی دروستەکانی مەژووی کورد، تێکۆشانی هۆشیارکردنەوە و ڕێکخستنە، تێکۆشانی بۆ نەتەوەکردنی کوردە لە مانای پراکتیکی سیاسییدا، تێکۆشانی یاسایی و ئەوجا تێکۆشانی جەنگاوەریی و ئازادکردنە.
نموونەی گرینگ لە تێکۆشان لە کوردستان و جیهان دەیسەلمێنن کە هەتا ئاستی هۆشیاریی و ڕێکخستنی گەلێک نەگاتە ئاستی سەرانسەریی و هەروەها لە جەوهەردا ئازادیخواز و پێشکەوتووخواز نەبێت، مومکین نییە بتوانێت ناوچەیەک ڕزگار بکات و ئەگەر ڕزگاریشی بکات بتوانێت بیپارێزێت.

پێشەوا قازی بۆ هەوێرکەوە کە زیاتر یەکیەتیی نەتەوەیی و هۆشیاریی نیشتیمانیی و خۆبەخشیی و خۆاگریی تێدا بووایە بەگومان دەیتوانی کەمار بۆ پەوە ڕابگرێت. کاک فوئاد و ئەوانی دیکەیش بۆ هەمان شێوە.

هەتا ئەو کاتەی سوننەیەکی کورد بۆ گیانی خۆی دیفاع لە مافی شیعە و ئەزیزیدی و یارسان و کاکەیی و زەردەشتیی و جوو و کریستیانی کورد نەکات (یان بۆ پێچەوانەوە)، تا ئاتیەستێکی کورد مافی ئاییندارەکان نەپارێزێت، تا زەرینەی
پیاوانی کورد لە دەوڵەتیان بۆ مرۆڤبوونی ژنان نەبێت کە وەکوو پیاوان مرۆڤن، هەتا ئەو کاتەی بۆ سەر گوند و شار و خێزدا دابەش بین، و هتد هتد، کورد ناتوانێت نەتەوەیەکی سیاسیی بێت و ناتوانێت بەرژەوەندیی نیشتیمانیی خۆی بپارێزێت و بەگومان ناتوانێت فەرمانڕەوایەکی هاوچەرخ بونیاد بنێت.
تا ئەو کاتەی نەتەوەیەکی سیاسیی نەبین و بۆ مەدەرنیتەی ئازادیخوازیی تێنەکۆشین هەر ئاغایەکی شێخ دەتوانێت هەڵبستێت و بۆ ناوی کورداێتییەوە خۆی و خانوادەکەی لە ناوچەیەکی جوگرافییدا بکات بە خودا.

لەبەرئەوەیە پ ک ک هەر لە سەرەتاوە جەختی لە سەر هۆشیارکردنەوە و ڕێکخستن کردووە، گرنگی بەشکانی کوردستان بە یەکەوە، گەیاندنی هەرەمە سرووشتیەکانی کوردستان بە یەکتر، گەیاندنی ئایین و

ئایینزاکانی کوردستان بەیەکتر، گەیاندنی ژن و پیاوی کورد بە یەکتر، گەیاندنی بیر و ئەندێشەی جیاوازی خەڵک بە یەکتر، کردنەوەی دیالۆگی سیاسیی و ئاوەڵا و هتد هەموو خاڵی سەرەکیی ئەو تەکنیکانەن.

هەنگاوی بەیاردان بە خەباتی جەنگاوەریی دژ بە دووهەم سپای ناتۆ بە هەموو ئەو دەست و یارانەوە کە هەیەتیی ئازادکردنی ئەو "گوندەیە" کە ئاغاواتی شێوە هەوڵ دەدەن خەڵکی پێ فریو بدەن، دامەزراندنی مەد تە ڤە و شکاندنی بایکۆتی مەجازیی و گەیاندنی دەنگ و هاوخساری کورد بە یەکتر ئازادکردنی ئەو "گوندەیە". دامەزراندنی چەندین پارتی سیاسیی لە ناوجەرگەی فاشیزم و داگیرکەریی دەوڵەتی تورکدا ئازادکردنی ئەو "گوندەیە"، کەکردنەوەی دەیان کەسایەتیی لە ژن و پیاوی وەکوو ئاگر لە ناوجەرگەی پارلەمانی تورکدا ئازادکردنی ئەو "گوندەیە"، سازکردنی هێزی گەریلا لە کچان و کوانی کوردستان ئازادکردنی ئەو "گوندەیە"، هەگداکوتان لە ناو قووڵایی ستراتیژیی کوردستاندا کە قەندیلە ئازادکردنی ئەو "گوندەیە".
هاوستانی کچەکی کورد پێ لە کۆشی دەاودا بەرامبەر بە دەندەترین لە سیستەمەکانی داگیریی لە دونیادا ئازادکردنی ئەو "گوندەیە".
خەباگرتنی بەردەوامی زیاتر لە 43 ساڵ لە ژێر هەرشی ئێران و تورکیا ئازادکردنی "گوندەیە".
خەباکخستنی ئەزیدیەکان و دروستکردنی هێزی بەرگریی خەماڵیی کە لە ژێر کاریگەریی ئەو هزرەدایە، ئازادکردنی ئەو "گوندەیە".
خەباکخستنی دانیشتووانی کامپی مەخموور و دروستکردنی هێزی بەرگریی خەماڵیی کە لە ژێر کاریگەریی ئەو هزرەدایە، ئازادکردنی ئەو "گوندەیە". خەباکخستنی کوردانی ڕۆژئاوا و دروستکردنی هێزی بەرگریی خەماڵیی و بەهێزبردنی کەمپەگای ڕۆژئاوا کە سەرئەنجامی کاریگەریی ئەو هزرەیە، ئازادکردنی ئەو "گوندەیە".

هەگاگرتن لە دەوڵەتی تورک کە نەتوانێت هیلالی تورکیی بە ناو و بە دەوری کوردستاندا بکێشێت و بەشکانی کوردستان لە یەک دابڕێت، ئازادکردنی ئەو "گوندەیە". ئەو لایەنەی هەتا ئێستا نەیهێشتووە و ناهەقێت "قەرەباخ" یەک لە نموان هەژهەژات و باشوورداروست بێت تەنیا و تەنیا پ ک ک یە، ئەوە ئازادکردنی ئەو "گوندەیە".

لەدانی هەژانە لە سپای تورک لە قووڵایی باکووردا کە سەرئەنجامی هەباکخستنی خەڵکە ئازادکردنی ئەو "گوندەیە".
بەرەنگاربوونەوە دژ بە داعش و چەتەی ئیسلامیستیی و شکاندنیان لە

شۆڕشە ستراتیژیەکانی کوردستان ئازادکردنی ئەو "گوندیە".
کەکردنەوەی زەخیرەی شەڕی گەورەوگران و پێشخستنی تەکنیکی شەڕ و داماندنی باری ئابووری داگیرکەر و ترساندنی سپایان، ئازادکردنی ئەو "گوندیە".

ئەوی هەر ئێستا لە پراکتیکدا و بە شێوەی سیاسیی و کولتووریی و خەباتی چەکداریی پارچەکانی کوردستان پێکەوە گرێ دەدات پ ک ک یە. پێشخستنی خەباتی سیاسیی و یاسایی بە شێوەیەک کە دەوڵەتی تورک ناتوانێت خەی لە بەردەمدا رابگرێت و کە بە دڵیان ملوڕن لە خەڵك لە خراپترین بارودۆخی سیاسیی داگیرکەریی و فاشیستییدا داوای سەربەخۆیی و ئازادیی دەکەن و بە ئاڵای ڕەنگین سوێند دەخۆن، ئازادکردنی ئەو "گوندیە".

ئەوانەی دەڵێن شەڕی ناوخۆ بە "ئازادنەکردنی گوندێك" لە دەدەن لە ڕاستییدا شینی ئەو دەکەن کە لە تەواوی دەڤەری بەهدینان بە دەگ و زاخۆ و هەولێرەوە خەڵك بە دوای ئەتەرناتیڤدا دەگەڕێن و چیتر لە دزان و تاڵانکاران ناترسن. شەڕفرۆشتن بە پ ک ک هەڵشتنی ئەو داخەیە، تێنەگەیشتن لە ئازادکردنی "گوندێك" نییە.

هەر ئێستا لە هەڵبژاردنێکی ئازاددا باکووری کوردستان، وەکوو یەکەیەك لە خاکی کوردستان، دەتوانێت دەنگ بە هەر شتێك بدات کە بە باشی دەزانێت، ئەوە سەرئەنجامی ڕێکخستنی کەمەڵانی خەڵکە و ئازادکردنی ئەو "گوندیە". ئەوی ئێردەغان و دەوڵەتی تورک هارئاسا حوکمی عەسکەرییان لە هەموو باکوور ڕاگەیاندووە و بە هەزاران لە کەسایەتیی نیشتیمانپەروەر و هەڵبژاردەی ڕەسمیی خەڵک دەهاونە زیندان، ڕاگاگرتن لە ئازادکردنی ئەو "گوندیە".

کاتێك خەڵکی کوردستان، ئەو زەرباتیەی لە هەموو خزمەتگوزارییەك بە بەشن، دەبیستن و دەبینن و تە دەگەن کە خەباتێکی ئازادیخوازانەی خەبەشی دەخوازانەی کچان و کوڕان و ژنان و پیاوانی کورد بە هیچ جۆرە بەرابەرێک هەیە و هاوکات ئەو دز و تاڵانچییە بەشەرمە پەووانەش دەبینن کە مەری سەرێك و بنسەرێك و جگری سەرێك و سەرێکی حکومەتیان لە خە داوە، ئیتر کەس ناتوانێت گاڵتە بە ئەقڵیان بکات و ئاوەزیان بە کەم بگرێت، ئەوە سەرەتا و کۆتایی ئازادکردنی ئەو "گوندیە"!

دیارە بە یەکێتیی نەتەوەیی و نیشتیمانیی کە بە مانای ئەوە دێت وەکوو گەل نەهێنین دزیمان لە بکرێت و سامانمان بە تاڵان ببردرێت

و کولتوریی دواکەوتوویيمان بە سەردا فەرز بکەن، دەتوانین نەک هەر "گوند" بەکو تەواوی کوردستان ئازاد بکەین. ئەوە بیرکردنەوەی دروستەکەیە!

بەبوار ڕەشید
25/11/2020

---

٩٩ مەمی خامۆش .. برایم فەڕشی

خەی١ دەبژە، " خەکی بەکانم، کوردی خوێن پاکم"! بە گوێرەی گوتنی بنەماڵەکەی و پشناسەی ژمارە ٧٣٥ ی ئیدارەی "سەبت و ئەحوال"ی بەکان لە ٢٩/١١/١٩٢١ لە گەڕەکی سەر قەڵا لە شاری بەکان لە دایک بووە. پەنجا و یەک ساڵ ژیا، چل ساڵ گرەدراوی مەسیقا، وەژە و زمانی خەماڵی کوردی بوو. جگە لە زمانی کوردی، ئاشنا بە زمانی فارسی، ئازەری و هەندەک عەرەبی بوو.
لە نەوان سەردەمی کۆن و نوێ بوو بە یەکەک لە دانیشتووانی سەر گەی زەوی، شەی یەکەمی عالەمی کۆتایی پەهاتبوو، ئیمپراتوری پارس و عوسمانی ەمیا بوو، کوردستان کرابووە چوار پارچە. لە سەردەمی لە دایکبوونی ئەو برسیەتی و نەخۆشی بەرەکی خەکی گرت و گەلەک منداڵ سەریان نایەوە، ئەو زیندوو مایەوە. کەمەگا و سیستەمی کۆنی سیاسی، فەرهەنگی لە ەگای مودێرنیزمی سەردەم بەرەو گەان کۆشرا، کەرەسەی نوێ، سەنعەت، زانست گەیشتە ناوچەکە و هەموو ئەو گەان و گەانکاریانە شان بەشانی بوونی کەمەگای کۆن، لە ئارادا بوون.
ئەو منداڵی کەمەگایەکی داخراو بوو، کە ژیان و کەسکان تێیدا دووبارە دەبوونەوە، بەام ژیانی ئەو وەک کەسانی تر دووبارە نەبووە. ژیان و کەسایەتی ئەو، مەری تایبەت بە خەی وەرگرت. مەری کەسەک کە نازناوی زیرەکی پێبەخشرا. زیرەکی ئەو، لە ناتەبابوون لە گەڵ پرسەی ژیانی ئاسایی سەردەم، خەی دەرخست. ئەو لە ژیان و کردەوە و تێگەیشتنی باو دەرباز بوو، ەگای خەی گرت، ەگایەکی سەخت و ناهەموار و قاقە!
بەر لە زیرەک، هەرچی کورد هەیبوو، سینگاوسینگ دەگەڵدرایەوەا، سەربووردە، مەژوو، ەاز، حەکایەت، بەیت و باو، فەرهەنگ، داب و نەریت، شەوەی ژیان و کار و ئاکار و زمان، لە نەوێکەوە بە

نەویەکی تر ئادگوزدرا. زیرەک گوند بە گوند و شار بەشاری باشوور و ڕۆژهەڵاتی زەدکەی گەڵا، ڕێک وەک زۆربەی هونەرمەندە گۆرانکەکانی جیهان، وەک ئەو نووسەر و شاعیرانەی کە بوون بە سیمای نەتەوەیی بواری ئەدەبیات و هونەر و زمانی میللەتەکەیان.
زیرەک لە سەردەمی نوێ لە ڕێگای ئادیۆ، تۆمارکردنی دەنگ بەشێکی بەرچاو لە مەلەدی، ئاواز و گۆرانی و کەلام و وشەی کوردی لە فەوتان ڕزگار کرد. لە لای نووسەر ئەم دەڵانە ٧٥٠ گۆرانی تۆمار کراو و نووسراوەی گۆرانیبێژکان هەیە، کە زیاتر لە ٣٥ هەزار وشەی ڕەسەنی کوردی لەخۆ دەگرن. کاری زیرەک سەرەتایەک بوو بۆ تۆمارکردن و پاراستنی سەرمایەی مانەویی نەتەوەیەک کە زۆری لە ناوچوو. ئەمە پاش تێپەڕینی چل و هەشت ساڵ لە مەرگ و نەبوونساڵ لەدایکبوونی زیرەک، کەسان و ناوەند دەبینەرن کە درێژە بە تۆمارکردنی ئەو پاشخانە زەنگینەی کورد دەدەن و هونەری نوێی لەدەخوەقەنن و زمان و ئەدەبیات و فەرهەنگ و هونەری پەدەوەمەند دەکەن.
زیرەک لە سەردەمێکدا کتێبی بۆ زمانی کوردی لە پایتەختی ئێران لە چاپ دا، کە نووسین و خوێندن و چاپکردنی کتێب بۆ زمانی کوردی زیندان و هەڕەسباردن لە کار و ژیانی لە دوا بوو، ئەو شیعری یاساخی شاعیرانی کوردی لە ڕێگای گۆرانیبێژکانی ئادیۆی ئێران بردە ناو خەڵک. بوونی زیرەک لە ئیزگەکانی ئادیۆ لە تاران، کرماشان، سنە، تەورێز بوو بە هۆی لە یەک نزیک بوونەوەی شارەزایانی مۆسیقا، ئەدەبیات و هونەر لە دەوری. کارێ بوونەکانی زیرەک ئەو کاتە تۆمارکراون، کە دەرفەت بۆ ئەو شارەزایانە لە ڕێگای بوونی زیرەکەوە ڕەخساوە.
زیرەک یەک ناو و تاکە کەس بوو، کە توانی بەبێتە ڕێکخەری سەردەمی خۆی و لە سەردەمەکانی دوای خۆیدا بمێنێتەوە. مخابن کار و بەرهەمەکانی، هەشتا لە دەرەوەی لێکۆڵینەوە و توژینەوەکان ماونەتەوە و شوێنی خۆیان لە زانستگاکان و شوێنکانی زانستی نەگرتووە، ئەوەش کەمتەرخەمی و تەنگەیشتن لە زیرەک و بەرهەمکانی پاش مەرگی دەگەیەنێت. زیرەک بۆ پانتای کوردستان لە ناو خەڵکدا ماوەتەوە، بەڵام هەشتا دەرگای زانستگا و یانە زانستییەکانی بە ڕووی نەکراوەتەوە.
حەسەن زڵە بەکانی کە دواتر بە حەسەن زیرەک ناوبانگی لە کوردستان دەرکرد، کەسێکی ئاسایی بوو کە ژیانی لە کانەکانی بەکان لە گەڵ منداڵانی هاوتەمەنی دەستی پێکرد و جیاواز لە منداڵانی تر بە هۆی دەنگخۆشی و لێهاتوویی خۆی و بارودۆخی ژیان و سەردەمەکەی و بارودۆخی بنەماڵە و ژینگەکەی، چارەنووسی جیاواز لە منداڵانی هاوتەمەنی پەیدا کرد. هەر بۆ منداڵی بە هۆی "شایر"کانی ناو شار

□□گای کۆتە ناو شایی و زەماوەند لە ناو شاری بۆکان و دێهاتی دەوروبەر و ماڵ□ دەوڵ□مەند و ئاغاواتی ناوچە. .
مردنی باوک و شووکردنەوەی دایک لە سەردەمی منداڵی، لە لایەک حەسانی هەتیو هێشتەوە و لە نازی دایک و باوک و پەروەردە و پ□□اگەیشتن بەبەشی کرد، لە لایەکی تر ئازادییەکی بەربڵاوی پێبەخشی و لە هەمان کات لە گەرمی و خۆشەویستی بنەماڵ□ بێ بەری کرا و جێگای دایک و باوک و موونسی ژیان لە لایەن کەسانی تر□وە لە سەردەمی لاوەتی و دواتریش پێ نەکرایەوە و دڵداری و خۆشەویستییەکانیشی □□وبەووی ناکامی و دابڕان و ترازان بوو. هەمووی ئەوانە لە گەرانییەکانیدا □□نگی داوەتەوە و کەی گەرانییەکانی □□مانی نەنووسراوی ژیانی زیرەک لە خۆی دەگرێ، کە بە چڕشنێک لە چریکەی کوردستان □□نگی داوەتەوە.
بە هەی ئەوەی زیرەک نەخرابووە بەر خوێندن و دەرگای فێرگەکانی بە□ووداا نەکراوە، دەرفەتی تاقیکردنەوەی ژیان لەناو سیستەمی ئاو کاتی ئەرانی پەیدا نەکرد، ئەو لە دەرەوەی سیستەمی فێرکردن و بارهێنانی حکوومەت، لە دەرەوەی بنەماڵ□ و ناکۆک لە گ□□ کەمەڵگا و بەربەستەکانی، خۆی خۆی پێگەیاند و لەم □□گایەدا تووشی گرفت و ئاڵ□زی لە ناوخۆی و کەسانی دەوروبەر و کەمەڵگا و دام و دەزگاکان بوو.
زیرەک پەروەردەی ناو فەرهەنگ، خوو و خدە، زمان و شێوەی ژیان و داب و نەریتی زاڵی ناو کەمەڵگا بوو، هاوکات مرۆڤێکی بزێو و بگرە سەرک□□ و ناساز لە گ□□ هەمان کەمەڵگا بوو. ئەو بە پێچەوانەی بەچ□وونی بنەماڵ□کەی وەشوێن حەز و خوزیای خۆی کەوت و پیشەی گەرانیبژی بەرنەدا و لە شوێنێک دانەمرکا و نەکەوتە شوێن ژیان و کار و پێکهێنانی بنەماڵ□ی ئاسایی باوی ناو کەمەڵگا.
بە پێچەوانەی داب و نەریت جوڵایەوە و دەدارێکی هەڵگرت و خۆی شاربەدەر کرد. بە پێچەوانەی باوی کەمەڵگای ئیسلامی کوردستان سەری بە مزگەوتەدا نەکرد و □□ژێک لە □□ژان بەرەو پێ□□وی لە ئیسلام نەچوو، هەرچەند بەردەوام هاتوچۆی شێخانی زەمبیلی دەکرد و دەستایەتی لە گ□□ بنەماڵ□ی شێخکان هەبوو. زیرەک لە کەمەڵگای داخراوی سەردەمی خۆی باکی لەوە نەبوو مەستی کات و بەتە سەر جادە، باکی لەوەش نەبوو کە مەلا و ویشکە سۆفی و ویشکە موسڵمان و خ□□کی تووانە لە ناو ئیسلام و فەرهەنگی ئیسلامی ، چی پەند□□ن و چەنی دەدوێنن. ئەو ئەوەشی باش زانیبوو کە لە ناو قووڵای کەمەڵگا و لە ناو خ□□ک، گوێی لەدەگرن و قسە و گەرانی و شیعر و ئاواز و مەقامکانی □□نگدانەوەی هەست و ویست و خوزیا و □□نج و ئازاری تاکەکانی ناو کەمەڵگایە. پاڵپشتی زیرەک ئەو داوە نادیارانە بوو

کە ئەوی لە گەڵ مەژوو و کەمەڵگا و خەڵک گرێ دەدا.
زیرەک لە درێژدا بەو ئاکامە گەیشت سەری خۆی هەڵگرێ، بە بێ ئەوەی بەرچاووونییەکی لە داهاتوی خۆی هەبێ. ئەو بە بێ ئەوەی بزانێ چی لە بەسەر دێ، سەری لە شارەکانی کوردستان، ئازەربایجان و ئێران دەرهێنا و گەلێک پیشەی تاقی کردەوە و لە هیچ پیشەیەکدا خۆی نەدیتەوە. ئەو ناسازی، نەحاواوە، جگیرنەبوو، مایەوە و تووشی قەرتی گەورە هات و بووە هەی مردنی کەسێک لە ڕەگای پیشەی شۆفیری و شاگرد شۆفیری!
هەتا ئەو ڕۆژەی تووشی ئەو قەرتە هات، کەسێک بوو وەک هەر لاوێکی هاوتەمەنی خۆی . دوای ئەو کارەساتە، دەبوو بە تاوانی مرۆڤ کوشتن خۆی لە بەندیخانەدا ببینێتەوە، بەڵام ملی نادا و بە قاچاخ سنووری بەزاند، کارێک کە پاش ئەو بوو بە ڕەگای زەر لە شاعیر و نووسەر و سیاسی و کەسی ئاسایی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.
لە گەرمین گوند بە گوند و شار بە شار گەڕا و تێکەڵ خەڵک و فەرهەنگ و زمان و داب و نەریت و مۆسیقا و هەست و نەستی خەڵک بوو و سەرئەنجام ئەو مندااڵە بە دایک و باوکی کەمانەکانی بەکان، لە تەمەنی ٣٤ ساڵی، سەری لە ئادیی بەغدا دەرهێنا و لەربەدووا وە، حەقدە ساڵی باقی ژیانی، بووە بە ڕەمانێکی نێووسراو، کە دەورگەڵەکانی تارمایان بە سەر ڕووداو و ئاستیەکانی ژیانیدا کەشاوە.

برایم فەڵەشی
٢٥/١١/٢٠٢٠
١- کتێبی "چریکەی کوردستان" دووهەمین کتێبی چاپکراوی سەردەمی پەهلەویی بوو، کتێبی یەکەم"دیوانی شیعر" لە لایەن حەسەن سەلاح سەران بەزمانی کوردی لە چاپخانەیەکی شاری تەورێز لە چاپ درا.

ناوی کتێب: زمانەوانی دەروونی و شیکردنەوەی ڕەمانی .. غازی

حەسەن

زمانەوانی دەروونی و شیکردنەوەی هەمانی
)کۆڕەی چاوساغ(ی سابیر ڕەشید
غازی حەسەن
٢٠٢٠

ناوی کتێب: زمانەوانی دەروونی و شیکردنەوەی هەمانی
)کۆڕەی چاوساغ (ی سابیر ڕەشید
نووسەر: غازی حەسەن
نەخشەسازی ناوەوە: ڕۆژگار جەعفەر
بەرگ: ڕۆژگار جەعفەر
پیت چنین: نووسەر
چاپی یەکەم ٢٠٢٠
تیراژ: 1٠٠٠

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن .....

چەپکە خەر .. شیعـــــر/ کـــــاوە عوسمان عومەر

(١)
پێت ووتم، پاش جەنگە…
هەنگ خەمەشیەکان،
گەربینیمیتەوە،..چەپکە..
خەرکی ئاتونیت بیر نەچێ،
چەک گوڵە خەر،،
بۆ نەو زوڵفی ئەفسوناوی،
چەک گوڵە خەری تر..
ناو چاوە کزەکانم پێکات

لە نوری تە
(٢)
پێش ئەژناوابوون
پەنجەکان لەکئانان،،
واهەست ناکەی..
لەگەڵ مەسیقای هەنگاوەکانتم،
کە سەفەر ئەکەی؟
مانگی سەر لەوتە،
دواهەمین وشەشیعر،،
تەشووی کەچ..
لە خەوی گەڵاتەکانە..
چاوەڕوانی ئەنگاڵە شەوکم..
تا کوانووی ئوخسارت بگەشێنتەوە،،
باهەزی لەمی بەهودەیە..
ئەسکەکانی پەیکەری..
بەیاری سواندوە،،
هەوێنی وشەکان،
پشکەی کورەی چاوەڕوانیتە،
ژەهری ئەشی عیشقیشە..
دەوای پەتای مەرگ،،
چەپکە خەرەک ئەچنمەوە،،
بەکو شەختە وەرزە تەپەڵە ،،
لە تەنیایی بوونت.

_____

وێنەکە کارەکی هونەری فەتەگرافەری ئەمانی
(kerstine Riemer)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەرگیراوە

با ڕۆکخراوەکانی ژنان دابخرێن! .. هەسوڵ بۆسکێنی

لەم چەند ڕۆژەی ڕابردوو کە بەبۆنەی ڕۆژی جیهانیی ریشەکێشکردنی تووندوتیژیی دژی ژنان، هەندێك لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن لەڕێگای تەلەفۆنەوە گفتوگۆیان لەگەڵ هاووڵاتیان دەکرد، زۆری ئەوانەی گفتوگۆیان لەگەڵ دەکردن، تەنانەت ژنەکانیش لە پەیامەکانیاندا دەیانگوت: (با ڕۆکخراوەکانی ژنان دابخرێن، چونکە: ڕۆژی بەهاکەمەڵایەتیەکانیان نەهێشتووە، کێشەیان خستۆتە نێوان هاوسەرەکان، ئاڕۆزیان لە خێزانەکان دروست کردووە، کێشەکانی دادگا و جیابوونەوەی هاوسەرەکان زۆربەی بەهۆی ڕۆکخراوەکانی ژنانەوەیە…هتد)، ئەو بۆ بتمانەییە مایەی نیگەرانیە، لەکاتێکدا چەندین ڕۆکخراوی ژنان و ئافرەتان و خێشکان و هی تریش لە کوردستان هەن و خەیان بەداکۆکیکاری مافی ژنان دەزانن و زۆر هەوڵیان داوە بۆ پاراستن و هوشیارکردنەوەی ژنانی کوردستان بۆ بەدەستهێنانی مافەکانیان، بەتایبەت یەکێتی ژنانی کوردستان، بە پاشتی (ی، ن، ك) کە هەر لەسەرەتاوە باوەڕی وابووە ژنان بەشێکی دانەبڕاوی خەباتی سیاسی و مەدەنی و پێشخستنی هەموو کایەکانی ژیانی کۆمەڵگای کوردستانن، لەبەر ئەوە هەر لەسەردەمی شاخ و لەکاتی پێشمەرگایەتیدا ژنان وەڵای خزمەتی پێشمەرگایەتی و ئەرکەکانی تری ڕۆژانەیان دروست کردنی یەکێتی ژنانی کوردستانیان کردە خەمی خەیان و چالاکانە تێکۆشان بۆ بەرەوپێش بردنی چارەنووسی ژنانی کوردستان و داکۆکی کردن لەمافەکانیان، لە دوای ڕاپەڕین و لە ناو شاریش پەرەیان بە چالاکیەکانیان داو یەکێتی نیشتمانی کوردستانیش هاوکار و پشتیوانیان بوو بۆ سەرکەوتنی کارەکانیان، زەمینەی ڕەخساندووە بۆ ژنانی بە توانا و خاوەن باوەڕ، لە پێگەی حزبی و حوکمڕانییە باڵاکانی کوردستان ڕابەرایەتی بگرنەدەست، بەتایبەت مامی گەورەمان ڕۆژی زڕگرنگی لەو بارەیەوە گۆڕاوە، لە سەرانسەری عیراق و بەتایبەت لە کوردستان،هەمیشە داکۆکیکار و پشتیوانێکی تێواوی مافەکانی ژنان بووە و داکۆکی و پشتیوانییەکێشی نەك بەقسە بۆ کردار سڵماندووە. لە هەموارکردنی یاسای باری کەسێتی و دەرکردنی هەردوو بڕیاری ژمارە ٦٢ و ٥٩ کە دوو یاسای زۆر گرنگ و دیاربوون لەناوخۆ و دەرەوە، دەنگدانەوەیەکی زۆری هەبوو، کە ڕۆگربوون لە کوشتنی ژنان بەناوی شەرەف پارێزیەوە، هەروەها کارکردن بۆ بەدیهێنانی مافەکانی ژنان لەسەرجەم بوارەکانی پێوەندیدار بۆ

یاسای باری کەستی و هەموارکردنەوەی ئەو یاسایانەی کە (ی ن. ک) کاری لەسەرکردبێت، لە هەموارکردنەوەی یاسای باری کەستی و یاسای سزادانی عیراقی.
سەرەڕای هەموو کەموکوڕیەکان پیاوی کورد زیاتر لە دراوسێکانی ڕۆژ و پایەی ژنی بەرز نرخاندووە، لەبەر ئەوە ژنانی کورد جیاواز لە ژنانی تری ناوچەکە، لە هەموو بارودۆخە جیاوازەکاندا ژنانی ئازارچەشتوی دەروونی و جەستەیی دەست کلتووری کۆن و ناپەسەندی کەمەگا لەژێرکاریگەری نەتەوەی سەردەست، بەڵام سروشتی ژنانی کورد وایکردووە، هەرگیز نادادی و جیاکاریی و پاشکۆییەتی و ستەمی کەمەایەتی قبوڵ نەکەن.
وەك ئاماژەمان پێدا لەم سەردەمەی ئێستاشدا ژنی کورد زۆر چالاکانە هاتۆتە مەیدان و لەڕۆگای ڕێکخراوەکانی ژنانەوە هەوڵی شۆڕشگێرانە و بەردەوام هەیە بۆ پەروەردە و پاراستنی ژنان و دەستەبەرکردنی مافەکانیان، لەکاتێکدا هێشتا زۆر لە ژنانی نەتەوەکانی دەوروبەر ئازادی و ڕای خۆیان لە بوارەکانی باری کەستی و هاوسەرگیری و گەشت و سەفەر و تەنانەت شوفڕیش مافی تایبەتی خۆیان وەك پێویست نیە، بەڵام ژنانی وڵاتی ئێمە بەهۆی چالاکی و تێکۆشانی ڕێکخراوەکانی ژنان هەر نەبێت، لەم پارچەیە، لەهەرێمی کوردستاندا ژنان لە زۆربەی کایەکانی ژیاندا بەشدارن و پێگەی کەمەایەتی و کارگێڕی و سیاسیان هەمیشە لە هەڵکشان و بەرەو پێش چوون دایە، کەچی جێی داخە هێشتا خەڵك هەبێت بەتایبەت لەناو ژناندا داوای داخستنی ڕێکخراوەکانی ژنان بکات، بەگومان ڕێکخراوەکانی ژنان دەبێ بەجدی لەو مەسەلەیە بڕوانن، بێ متمانە بەخشین و ڕاست کردنەوەی ئەم نیگەرانیە، دەبێ ڕێکخراوەکانی ژنان بەکارەکانی خۆیاندا بچنەوە و زیاتر هەوڵ بدەن لە پاراستن و داکۆکی کردن لە مافەکانی ژنان، پێویستە شێوەی کاریان بگۆڕن، خۆیان لەگەڵ بارودۆخەکان بگونجێنن و زیاتر لە ژنان نزیك ببنەوەو پیاوانیش ئاراستە بکەن، بە شێوەیەك لەگەڵ ژیانی سەردەم بگونجێ لە پێناوی ئەو تێکۆشانەی خەباتیان بۆ کردووە، بەگومان ئەوەی کردوویانە مایەی ڕێز و پێزانینە لە داکۆکی لە مافی ژەوای ژنانی نەتەوەکەمان، هەربۆیە پێویستە ئەرك و ماندووبوونی ڕێکخراوەکانی ژنان ڕێزی لێ بگیرێت.

حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی "یەتەبەری" لە وەاتی سوید بەردەچێت

مانسوور جیهانی ــ حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی "یەتەبەری" بە نمایشی بەرهەمی سینەماکارانی کورد و بیانی بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری یەتەبەری لە وەاتی سوید بەردەچێت.

حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی "یەتەبەری" Goteborg بە بەڕێوەبەرایەتی "دڵشاد ئەحمەد" سەرکی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی یەتەبەری و بە نمایشی بەرهەمی سینەماکارانی کوردستانی ئێران، هەرێمی کوردستان و سینەماکارانی کورد لە ئەورووپا و هەروەها چەندین کەیی پسپۆڕانەی هونەریی سینەما لە ڕۆژانی 27 و 28 و 29ی نۆڤەمبەری 2020 لە ڕێگای لاپەڕەی فەیسبووکی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی یەتەبەری بە ناونیشانی https://www.facebook.com/kurdiskafilmtraffen بە هەی بەاوبوونەوەی پەتای قایرەسی کۆرۆنا بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری یەتەبەری لە وەاتی سوید بەردەچێت.

لە یەکەمین ڕۆژیی ئەم ڕووداوە سینەماییەدا و لە کاتژمێر 4ی ئێوارەی ڕۆژی هەینی 27ی نۆڤەمبەری 2020 بە کاتی ئەورووپا سمینارێکی پسپۆڕانەی سینەمایی بە ناونیشانی "خوێندن و بواریی فیلمسازی لە هەرێمی کوردستان" بە ئامادەبوونی دکتۆر "دڵشاد مستەفا" مامۆستای زانکۆی سلێمانی و زانکۆی بڕیتانیا و خاوەن بڕوانامەی دکتۆرا لە بواریی فیلمسازیدا و بە بەشداریی "هاوڕێ مستەفا" دەرهێنەر و سینەماکار لە وەاتی فینلاندا بەردەچێت و لە درێژدا کورتە فیلمی "گاراژ" Garag لە دەرهێنانی "یاد دێن" Yad Denn بە ماوەی 10 خولەک، کورتە فیلمی "دوا وێنە" لە دەرهێنانی "مەریوان ئیبڕاهیم" بە ماوەی 16 خولەک لە هەرێمی کوردستان، کورتە فیلمی "تارا" لە دەرهێنانی "فاتمە دەستمەرد" بە ماوەی 6 خولەک لە کوردستانی ئێران و کورتە فیلمی "هەرمان" لە دەرهێنانی "مەهدی جودەت / ئاسۆ" بە ماوەی 10 خولەک لە هەرێمی کوردستان، بە شێوەی ئۆنلاین نمایش دەکرێن.

لە دووهەمین ڕۆژیی حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی

“یەتەباری” و لە کاتژمێر 4ی ئێوارەی ڕۆژی شەممە 28ی نۆڤەمبەری 2020 بە کاتی ئۆرووپا سەمینارێکی پسپۆرانەی سینەمایی بە ناونیشانی “فێستیڤاڵ و ئیڤێنتەکان لە کوردستان” بە ئامادەبوونی “دانەر عومەر” بەڕێوەبەری هونەریی فێستیڤاڵی فیلمی نێودەوڵەتی سلێمانی بەڕێوەدەچێت و پاشان کورتە فیلمی “ماڵی خاڵی” Empty Home لە دەرهێنانی “هەوراز محەمەد” بە ماوەی 19 خولەک لە هەرەمی کوردستان، کورتە فیلمی “ڕۆزا” Roza لە دەرهێنانی “محەمەد فریا” بە ماوەی 16 خولەک لە هەرەمی کوردستان، کورتە فیلمی “ژێنالیست” لە دەرهێنانی “فاتمە ئەحمەد” و “مەهران مەجدە” بە ماوەی 19 خولەک لە هەرەمی کوردستان و کورتە فیلمی “هاواری کەلەوانشین” The Screm of Slium لە دەرهێنانی “سروشت عەبدوڵڵا” بە ماوەی 19 خولەک لە هەرەمی کوردستان، بە شێوەی ئۆنلاین نمایش دەکرێن.

لە سێیەمین و دوایین ڕۆژی حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی “یەتەباری” و لە کاتژمێر 4ی ئێوارەی ڕۆژی یەکشەممە 29ی نۆڤەمبەری 2020 بە کاتی ئۆرووپا سەمینارێکی پسپۆرانەی سینەمایی بە ناونیشانی “پێگە، گرینگی و کاریگەریی بڕگەفیلم” بە ئامادەبوونی “سالار سەعید” خاوەنی بەوانامەی ماستەر لە بواریی فیلمدا و مامۆستای کەڵەڕی هونەرە جوانەکانی سلێمانی و “عومەر محەمەد” بەکالۆریۆس لە بواری فیلم و ڕۆژنامەوانی و سەرنووسەری گۆڤاری ئێنفالستان بەڕێوەدەچێت و لە درێژەدا کورتە فیلمی “پەناوی گەرم” Warm sho لە دەرهێنانی “عەدنان عوسمان” بە ماوەی 22 خولەک لە هەرەمی کوردستان، کورتە فیلمی “دەست لەدان” Touch لە دەرهێنانی “وەرمان سەعید” بە ماوەی 22 خولەک لە هەرەمی کوردستان و کورتە فیلمی “پیاوێک لە ئاتتوون” لە دەرهێنانی “مەریوان ئیبراهیم” لە هەرەمی کوردستان، بە شێوەی ئۆنلاین نمایش دەکرێن.

ئابوریی هەرێم؛ ووبەرێک بۆ مسرۆفگرایی .. دانا حەمید

محمد

گومانی تێدا نییە کە هەرەمی کوردستان لە هەموو ڕوویەکەوە بەرخۆری و مەسرەفگەرایی کەسکیەکانی تەنیوە و بەستی هەناسەدانی لێبڕیوە. وە بواری چاککردن و چاکسازی، گیانکاریی و بنیادنانەوە بە وەرچەرخان تێیاندا، بەڵو کایەکی باشتر و بوونی ڕووبەرێکی کەمتر لە مەسرەفکردن ئەستەم. ئەمەش دەرئەنجامی چەندین ساڵی کەلتووری مەسرەفگەرایە لە هەرەمی کوردستان؛ کە بە پلەی یەکەم حیزب و ستەمکاریی حیزبی لێی بەرپرسیارە، کە هەموو شتەکیان کردوە بە مەسرەف و لەشکرێک لە ئینسانی مەسرەفگەرایان دروست کردوە، کە نیشانەی نەخشیین، یان دەردەئاماژەیەکن بە بوونی پانتاییەکی قوڵتر و ئاڵۆزکاویی تری دیارەی بەرخۆرییزم.

ئەوەی هەیە ژێرخانێکی ئابوریی وێران و کەمەگایەکی شێوە تەئاساییی بەناوێکداچووە، کە بەئاسانی جیاناکرێتەوە کە ئەم کەمەییەی کە دەسەاتی ئابوری و سیاسییان بەدەستەوەیە، دوور و نزیک پێوەندییان بە ئابوریەوە نییە، بەڵکو قەیرانێکە لەوە مەزنترە کە کەشیانە بیخوێنێنەوە، بەڵکو سەرتاپا قەیرانێکی ستراکتەری گشتگیرە و گرەدراوی بونیاد و درێژپەدەری قەناغە مێنگەکانی پێشووترە. وە کەشەی دەسەاتی کوردیی کە زیاتر لە ستەمکاریی حیزبیدا خۆی مانیفێست دەکات، مانەوە و بەردەوامیدان بەو دەسەاتە، کە شەش و موقەدەسبوون بەشێکی دانەبڕاوە لێی بە ئەبەد مانەوە لەپێناو زیاتر مەسرەفکردنی بەرخۆریی. ئەزمونی حوکمەانی کوردیی باشور، بە قەولی (بەختیار علی): "ئەم ئەزمونی حوکمەانی کوردیی باشور، لە سەرتاسەری گەی زەوی هیچ هاوشێوەیەکی تری نییە، هیچ پێناس و مانایەک نییە بتوانێ تەفسیری بکات". وە هیچ سیستەم و نیزامێکی جیهانی نییە ئینسان بتوانێت شێوازی حوکمەانی حیزبی کوردیی باشور، لە چوارچێوەی ئەو سیستەمەدا تەئویل بکات. گومانی تێدانییە، کە نییە!

تاکە خاڵێکی زەر گرنگ و جێوەهری کە حیزب بەردەوام کاری بە کردوە، هەیمەنەی ئابوریی ئەو هەزەی لەدەستدابێ، ئابوری لە (۳۰)یی ساڵی ڕابردودا،

ئەوەی یەکەم وزەپەدەری مەسرەفگەرایی حیزبی کوردییە بە مانەوە، داگیرکردنی سەرتاپای ڕووبەری ئابوری و ئەو هەزە ئابوورییە بووە کە بزوێنەرێتی بە مانەوەی مەسرەفکردنێکی ڕووت و کەشەیی.

لە هاوکێی (بەدیار)ەوە کۆمەڵگای مرۆڤکار، ئەو کۆمەڵگایە کە سەبەختی خۆشبەخت بە ئێستۆرە دەکات". کە هەوو شتێک لەنێو فڕە و فریوی تەکنەکاوی دونیای مرۆڤگرایی نقوم دەبێ، شکێک بە کەیار دروست دەکات کە بەخێی نازانێ لەنێو هەیمەنەی مرۆڤکردندا سەرەوڵژ دەبێتەوە بەئەوەی بەخێی بزانێت. سەبەختی لەنێو کەلتوری بەرخەریدا، ئەوەیە: خۆشبەخت بێ و بیر لە هیچ نەکاتەوە، پرسیار و گومان نەکات لە دەرئەنجامە ترسناکەکانی بەرخەریزم.

دەبێ جیاوازی بکەین لە نێوان "کۆمەڵگای خۆشگوزەران/ مرۆڤی، کۆمەڵگای گەندەڵ/ مرۆڤی"، وەک کوردستان لە نێوان ئێم دوو جۆرە لە کۆمەڵگا، زیاتر لە کامیانەوە نزیکە، گومانی تێدانییە کە کوردستان لە کۆمەڵگای (گەندەڵ/ مرۆڤی)ەوە زیاتر نزیکێ و هەناسەوردگرە. کە ئەمەش ستەمکارییەکی حیزبی سەرتاپا گەندەڵ و درۆزمەودای دروست کردوە، کە نێوت و بەرخەریە، ئێم ئابوری نێوتە سوپایەک لە بیعەتچی لە ئینسان ملکەچ و گوێایەڵ دروست کردوە کە لە خوێنەواری ئاستبەرزەوە بە نەخوێنەوار، لە ئاستەوە بە چەپ، زورنای بە لەدەدەن و بەرگرییی لەدەکەن، بەڵام بەرگرییەکی ناڕەوا لەو چەتەیی و تاڵانییەی ئابوریی مرۆڤگرایی دەکەن. جۆری دووەمیان کۆمەڵگای (خۆشگوزەران/ مرۆڤی)یە نمونەی ئێم کۆمەڵگایە، وەاتی ئیماراتێ، خەڵکەکەی لە ئۆپەڵەی خۆشگوزەرانی ئابورییدا دەژین، هەرچیان بووە دەستیان دەکەوێ و هەر کۆیان بووە گەشتی بێ بکەن. بەڵام بەرهەمهێنەری ئێم خۆشبەختی و بەرهەمهێنانە خەیان نین، بەڵکو ئەو سەرچاوانەیە لە نێوت و سامانی کانزایی تری ژێر زەوی، کە لە وەاتەکەیاندا هەیە، واتە تاکی ئیماراتیش بەرهەمهێنەر نین بەڵکو مرۆڤ دەکەن و بەشکەن لەو کەلتوری مرۆڤگرایەی کە بە گشتگیری جیهانی گرتتەوە.

ئەوەی هەیە لە کوردستان بەمانا ئابوریەکەی، ئابوریی نییە، بەڵکو کەلتوری مرۆڤکردنە. لە بچوکترین بە گەورەترین شت لە ئاستی تەکنەلوژیا خەریکی مرۆڤکردنی کاڵایین. ئەوەی هەیە و زەرجار قسەی لەسەر ناکرێ، ئابوری مرۆڤگرایە، کە وەک بابەتکی گشتگیر و قوە و ئاڵاز، تەنکی جاڵجاڵۆکەئاسای دروست کردوە، کە سەرتاپای ئینسانەکان دەخەن و مرۆڤ دەکەن بەئەوەی بەرهەم بهێنن... کۆمەڵگای ئێمە بەهەی ئەوەی خاوەنی کەلتورکی خۆگرتوو نەبووە، ئەوەی هەیبووە لەرزەک و فشڵ بووە، ئەوەش هەبووە، وەک دوکڵ بەهەوادا چووە. وە گەڵان لە کەلتوری مرۆڤگرایی ئاسان نییە و پێویستی بەکات و ێشەی درێژخایەن هەیە، بەئەوەی بگەیەن بە قەناعی

گۆشەکردنی بەرهەمهێنان و تارمایی بەرخۆریی کەم بکرێتەوە، چونکە سەرمایەدارەکان لە کوردستان کە حیزب خۆیان دروستیان دەکەن، هەوڵی ئەوە دەدەن بە بەلاوەخستن و پەراوێزخستنی کارتێی ئابووریی. چونکە خەڵکی کوردستان لەسەر ئەم مەسرەفگەرایییە هاهاتوون لەسەر هەڵوێستی ووتی مەسرەفگەرایی ئابووریی.

دەکرێ ئابووری کوردستان کە سەرچاوەکەی نەوتە بە پلەی یەکەم، لەووە سیاسییەکەیەوە بە ستەمکاریی حیزبی وەرانکار و لەووە ئابورییەکەیەوە، بە ستەمکاریی مەسرەفگەرایی ووت، ناوزەد بکەین... کە هەردووکیان بەربەستن لە وەرانکردن و لەناوبردنی ئابورییەکەی، سەرچاوەی ئەم قەیرانانە بگشتی، پارتیی و یەکێتیین. وە ئەم پرۆژەی ئابورییە کە لە نەوتدا کورتکراوەتەوە، ئابووری نەوتیش بەرپرسە لە ئەو لەشکرە مەسرەفگەرایە کە شەپۆلێکی تاریکی تەئاسای دروست کردوە و گەندەڵیەکی فوتکراو و ئاوساو کە نەوتی لە کایەکی ئابووری بەرهەمهێنەوە گەیوە بە کایەکی مەسرەفگەرایی چەتەیی مافیایی.

مەریوان وریا قانع، باوەڕی وایە: "کە پرسەی گەین و کردەیی مەسرەف گەدراوە بە ئایدەلۆجیای مەسرەفی". ئەمەش ترسناک و وەرانکەر، بەو مانایەی کە مەسرەفگەرایی تەنها نەبووە بە ژیانی ئاسایی خەڵکی بەکو بووە بە هەکارکی ووتی باوەڕپکراو لە شوناسی خەڵکدا. دیسانەوە (بەختیارعلی) "دەربارەی مەسرەفگەرایی نمونەیکی جوان و واقیعی دەهێنتەوە لەسەر عەقڵیەتی خەرەساتی کە کوردستانیش بەشکە لە پاشخانی ئەو عەقڵیەتە. کە لە عەقڵیەتی مەسرەفگەرایی خەرەساتیدا کە باس لە گۆشە دەکرێ بە پلەی یەکەم باس پرد و شەقام و خانوبەرە و ئوتێل و ریستورانت و رووکارکانی تری مەسرەفگەرایی دەکرێ، دوبەی مەدڵی هەرە زەق و گەمژانەی ئەو جەرە گۆشەیە کە لە هاستییدا پەیوەندی بە گۆشەی ژێرخانکی بەهێزی بەرهەمهێنانەوە نییە". وە لە کوردستان هەوڵەر نمونەی ئەو دوبەیزەدەیە کە بەشکە لەو مەسرەفگەراییە، کە هیچ شتکی هی خۆی نییە بەکو بەرپرسی مەسرەفکردنە، بەمانایەکی تر، هەوڵەر بەرهەمی ئابورییەکی ووتی مەسرەفگەرایە نەک بەرهەمهێنانی خەمایی.

خاەکی تری مەسرەفگەرایی پەیوەندی بە فیەدانەوە هەیە، کاراکتەری مەسرەفگەرا خۆی لەنەو بۆتی کایا و وەهمی جادوئاسای نمایشی حەزی پێ لە کایای مەسرەفی پەرت بووە و دونیای واقیعی و خەیاڵی مەسرەفکردنی بە لەکجیاناکرێتەوە. مەسرەفگەرایی هەروا ناتوانین قسەی لەسەر بکەین، چونکە مەژوویکی نادیار و شاراوەی

هەیە کە زۆربەی سیستەمە ستەمکار و دیکتاتۆرتۆکان پەیوەندیان لەگەڵیدا هەیە، و لەشاوەک لە پارەی خۆک لە پێناو ئامانجی نەگریسی خۆیاندا بەکاردەهێنن. وە ناتوانین لە کوردستاندا، تۆژەیان تەکەایی مەسرەفگەرایی دیاری بکەین؟ چونکە کەمۆگای ئەمە سەرتاپا لەنێو هەژموونی مەسرەفگەرایيدا، وە بەشکی بە شاراوەیی دەکرێ ناتوانین تۆژەکەی دەستنیشان بکەین بەهەی ئاوەی نوسراوەک یان دەقەکی باوەڕپکراومان لەبەردەستدا نییە لەسەر مەسرەفگەرایی و پشتی پەببەستین وەک سەرچاوە بۆئاوەی دەرئەنجامەکمان دەستبکەوێت.

ئەو عەقیدەتی لە کوردستان هەیە لەمپەڕی ڕاستەوە بە ئاوپەڕی چەپ، بەجیاوازی لەناو پاتەلۆزیای مەسرەفگەرایيدان، عەقیدەتەک ئامەرئاسا قورمیش کراون و ئاوەی هەیە دووبارەی دەکەنەوە، بەبێ تێگەیشتن لە دەرەوەی ئەو بازنەیەی بەیان دیاریکراوە، ناتوانن لەوە زیاتر پەلبهاوێژن. وە ئەخلاقیەتی مەسرەفگەرایی لای حیزبی کوردیی؛ ملکەچ و گوێبووەن، بەخشینە لەپێناو ئایدەلۆژیای ڕووتی مەسرەفگەرایی حیزبییدا، واتە خەت پشکشی حیزب بکەیت بۆئاوەی ببیتە هاوەنەی زیاتر مانەوەی ئامانجکانی حیزب لە مەسرەفگەرایيدا. بۆئاوە پێویستیان بە جەستەی تە هەیە بۆئاوەی بە بەردەوامی و موقەدەسکردنی خۆیان بکارتبهێنن.

لە دەرئەنجامدا دەگەین بەوەی کە مەسرەفگەرایی کەلتووری مەسرەفکردن لە کوردستان، کە حیزب بەرهەهێنەرێتی، گەشتۆتە قۆناغکی مەترسیداری بۆچارەسەر. واتە بووە بە ڕەوتسمکی ئایدەلۆژیای ڕۆژانەی حیزبی بشکی خۆک. وە ئەمەش شێوازکی نوێی "خودسازی" لە کەمەگای ئەمەدا لە دروستبووندایە، خودسازییەک بە پلەی یەکەم دەستوپێوەندکانی دەسەڵات لە ڕەگەی مەسرەفگەرایيەوە کەمەگا تێوەبگلێنن لەم دیاردە ترسناک و بۆچارەسەرە. وە پرسەی بەرهەمهێنانی ئەم خودی مەسرەفگەرایيە و لە ئامرازە سەرکیيەکانی دەسەڵات بەکاریدەهێنە لەو پێناوەدا ئابوریی نەوتە، ئابوریيەک کە لەپێناو چەتەیی و تاڵانی حیزبییدا بە بەرژەوەندیيەکانی خۆیان بەکاردیدەهێنن... گومانی تێدانییە، ئابوریی نەوت ڕووکنەکی سەرەکی ستەمکاری حیزبی کوردیی و مەسرەفگەرایيەتی. بەڵێ وەک تاکەکی سەربەخۆ و ئازا، جەسور و ڕەخنەیيانە بیربکەرەوە، بۆئاوەی بشک نەبیت لە کەلتووری مەسرەفگەرایی، لەپێناو خەت و بەرژەوەندیی گشتی کەمەگادا، چەرای فیکرەکی بەرهەمهێنەر بە دژ بە کەلتووری مەسرەفگەرایی حیزبی کوردیی.

بە تیمساح مەڵێ دەم درێژ .. شیعرێکی نوێی جیهانی .. لە ئینگلیزییەوە: ئازاد ئەسوەد

بە تیمساح مەڵێ دەم درێژ تا لە ڕووبار ئەپەڕیتەوە
Don’t Call Alligator Long-Mouth Till You Cross River
شاعیری بەریتانی/ گوویانی: جۆن ئەیگارد
(John Agard (1949

بە تیمساح بڵێ دەم درێژ
بە تیمساح بڵێ دەم مشار
بە تیمساح بڵێ دەم مقەست
بە تیمساح بڵێ دەم شۆ
بە تیمساح بڵێ قوون گرنج
هەرچی وشەی نەشیاو هەیە ئاماژەی تیمساحی بکە
بەڵام هەندە چاوەڕێ کە
تا لە ڕووبار ئەپەڕیتەوە.

تاووس بۆ قیژاندی؟
?Why Did The Peacock Scream
شاعیری سکۆتلەندی: ئار. دی. لاینگ
(R. D. Laing (1927-1989

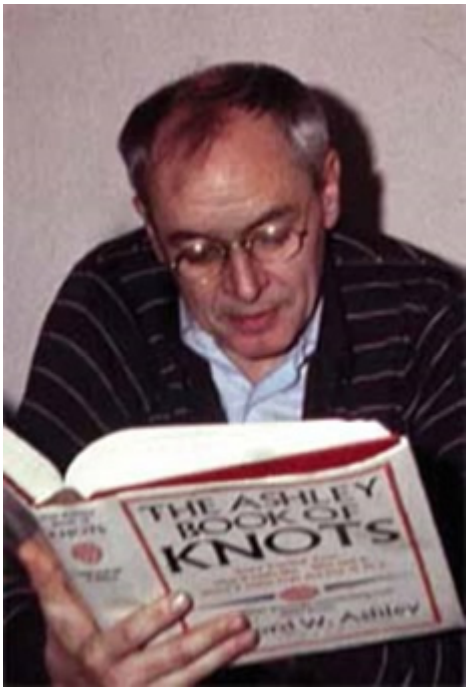

تاووس بۆ قیژاندی؟
بۆ ئەوەی گوێی لە خۆی بێ
تاووس بۆ قیژاندی؟
چونکە خۆی نەئەبینی

فەلسەفە
Philosophy
شاعیرو قەشەی ئینگلیزی: فرەدریك هانگبریج
(Frederick Langbridge (1849-1922

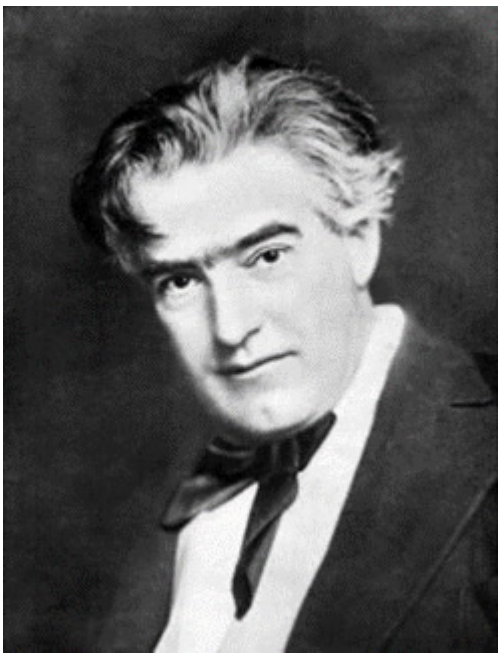

دوو کەس لە هەمان شیشی زیندانەوە ئاوانن دەروە؛
یەکێکیان قوڕ ئەبینێ – ئەوی تریان ئەستێرە.

ژنۆ قارەمان
Heroine
لەلایەن (جوولیەس لەستەر)ەوە دەزراوەتەوە
(Found by Julius Lester (1939-2018

لە یەکی دیسەمبەری 1955 دا
شوفێری پاسی شاری (مۆنتگۆمری) فەرمانی بە
خاتوو (رۆزا پارکس)ی بەرگدرووی ڕەشپێستی تەمەن 42 ساڵ کرد
کورسییەکەی خۆی بە نەفەرێکی سپیپێست چۆڵ بکات
بەڵام ئەو ڕەتی کردەوە
پۆلیس دەستبەسەری کردو
بە بڕی دە دۆلار سزا درا.
A World of Poetry, Selected by Michael Rosen, Kingfisher Books, London 1991

ئەو لە نهەمی سیەمەوە خۆی هەڵنەدایە خوارەوە
He Did Not Jump Down From The Third Floor
شاعیری پۆڵەندی: ئانا شقیر
(Anna Swir (1909-1984

جەنگی دووەمی جیهانی.
وارشۆ.
دوانێ شەو فڕۆکە

(مەیدانی شانۆ)یان بەردومان کرد.

شۆنکاری باوکم
لە (مەیدانی شانۆ)یە.
هەموو تابلۆکانی،
بەرهەمی چل ساڵی.

ئەم بۆیانییە
بۆ (مەیدانی شانۆ) چوو
بۆی دەرکەوت کە

شۆنکارەکەی
نە بنمیچی پۆڵە ماوە
نە دیوار و
نە زەمین.

باوکم لە نهەمی سەهەمەوە
خەی هەڵنەدایە خوارەوە.
باوکم سەرلەنوێ دەستی پێ کردەوە.

ئەو فەروو ئەدزێ
He Steals Furs
بەمبەك دەرگای دووکانی
فەروفرۆشکە پارچە پارچە ئەکات.

پیاوەك خەرا خەی بە ژووردا ئەکا و
باوەشەك فەروو ئەدزێ و
بە غاردان بەرەو دەرگا بەکەشی ئەکات.

لەبەر دەرگادا بەمبەکی دی
کابرا پارچە پارچە ئەکات.

چێژی دەرگا
The Pleasures of the Door
شاعیری فەڕەنسی: فەرانسیس پۆنژ
(Francis Ponge (1899-1988

پاشاکان دەست لە دەرگا نادەن.
ئەوان لەم چەژە بەبەشن: چەژی پانتان بەو تەختەدارە زبەلاحە
ئاشنایەی بەردەمیان، بە نەرمی یا بە تووندی، سووانەوەو
داخستنیان- لەباوەشکردنی دەرگا.
چەژی بەدەست گرتنی دەسکی سیرامیکی سکی یەکێك لەو هەگبە بەرزانە؛
ئەو هەپزانە خرایەی، بە ساتەك، هێی لە ئەگرە، کاتە چاو
ئەکاتەوە هەموو بەدنی لە کەشکی نوەدا خەی ئەگونجێنە.
بە دەستکی دەستانە ماویەکی زیاتر بەدەستیەوە ئەگرە بەرلەوەی،
بە دوودەی، دیسان پاڵی پەونە و لەسەر خەی دایبخات- بەم جارە، بە
چرکە کردنی سپرینگە بەتین و چەورکە، ئاسوودانە دنیا ئەبە.
سەرچاوە:
The Ecco Anthology of International Poetry, Edited by Ilya Kaminsky and Susan Harris, Words Without Borders, Harper Collins Publishers, New York, 2010

ژنەتی
Muliebrity
شاعیری ئەمەرکی/ هیندی: سوجاتا بهات
(Sujata Bhatt (1956

زەر بیرم لەو کیژە کردەوە
کە بە درێژایی ڕێگا سەرکیێکەی بەر ماڵی ئەمەو پەرستگای (ڕادھا ڤاللاب)، لە ناوچەی (مانینگەر)
ێخی مانگای لەناو سەبەتە پان و خڕکەی دەستیدا کە ئەکردەوە
زەر بیرم لە شەوی جووانەوەی دەست و ناوقەدی و بەنی ێخی مانگاو تەپوتەزی ڕێگاو
گوڕە زەمبەقەی تڕ کردەوە
بەنی ھەناسەی کەر و جلی تازە شەردراو و تەپوتەزی باڵی قڕڕڕش کە بەنکی جیاوازی ھەیە- دیسان بەنی ێخی مانگا کاتێ کچێ چنگی لە ئەدا، لەیك کاتدا بە ھەموو ئەو بەنانە جیاوازانە تەنراوم- زەر بیرم لە کردەوە
بڕام دەم نەھات بە مەتافەرك، بە وێنەیکی جوان کیژە بکار بێنم-
لەسەروو ئەوانشەوە دەم نەئەھات لەیادی بکەم یاخود لای ھیچ کەسك باسی مەزنی و ئەو ھەزی بکەم لە گەنایەوە ئەبریقایەوە ھەر کاتێ بەستکە تەپاڵەی ئومەدبەخشی ئەدزییەوە.
Scanning The Century, The Penguin Book of the Twentieth Century in Poetry, Edited by Peter Forbes, UK, 1999

تەرریستەکە، چاودێری ئەکا
The Terrorist, He Watches
شاعیری پۆڵەندی: ڤیسلاڤا شیمبۆرسکا
(Wisława Szymborska (1923-2012

کاتژمێر یەک و بیست خولەك بەمبەکە لە باڵەکەدا ئەتەقێتەوە.
ئێستا یەك و شانزدە خولەکە.
هێشتا کات ماوە هەندێك بڕۆنە ژوورەوە،
هەندێك بڕنە دەرەوە.

تەرەزیستەکە لەو بەرەوە چاودێری ئەکات.
شوێنکی ئارامە بۆ خۆپاراستن لە مەترسی
کە هەر لە سینەما ئەچێت:

ژنکی چاکەت زەرد، خۆی بە ژووردا ئەکات.
پیاوکی چاویلکە ڕەش، دەرئەچێت.
چەند لاوکی جینز لەپێ، گفتوگۆ ئەکەن.
یەك و حەڤدە خولەك و چوار چرکەیە.
کورتە باکیان بەختەوەرە، سواری سکووتەرکەی ئەبێ.
بڕۆم باباپرزکیان ئەچێتە ناو باڵەکەوە.

یەك و حەڤدە خولەك و چل چرکەیە.
کچکی قژدڵە سۆز، بەڵای باڵەکەدا تێپەڕ ئەبێ.
بڕۆم پاسەك لەناکاو لەبەردەمیدا ئاوەستێ.
یەك و هەژدە خولەکە.
کچکە لە چاو ون ئەبێ.
تە بڕۆی هەندە گەمژە بە خۆی بە ژووردا کردبێ، یا نەچێتە ژوورەوە.
کە لاشکان دەرئەهێنن ئەوسا بەمان دەرئەکەوێ.

یەك و نەزدە خولەکە.
پێ ئەچێ کەسی دی نەچێتە ژوورەوە.

بەرام پیاوێکی قەڵەوو کەچەڵ دەتە دەر.
وا دیارە گیرفانەکانی ئەپشکنە
دە چرکەی ئەوە بە یەك و بیست خولەك
بە دەستکەشە شەکەی ئۆگەتەوە باکەن.

یەك و بیست خولەکی کەکە.
کات ناوات.
بە دنیاییەوە، ئەستا کاتەتی.
نا هەشتا نا.
بەڵێ، ئەستا.
بەمبەکە، ئەتەقەتەوە.

The Ecco Anthology of International Poetry, Edited by Ilya Kaminsky and Susan Harris, Words Without Borders, Harper Collins Publishers, New York, 2010

مەش
The Fly
شاعیری چەکی: میرەسلاڤ هۆلوب
(Miroslav Holub (1923-1998

لەقەد دار بییەکدا هەڵنیشت
ئێوانییە دیمەنەکی شەی (کرەسی)،
قیژەو هاوار،
هەناسە بەکە،
نرکەو ناڵە،
پێیشانەوەو ساتمەدان.

لە کاتی چواردەمین هەرشی
سوارە فەنسییەکاندا
ئەو لەگەڵ مشکی نەرینەی چاو قاوەییدا
کە لە (قادینکەرت)ەوە هاتبوو
زاوزێی کرد.

کاتێ لەسەر ئەسپەکی یەخەی دەرهاتووداهێنیشت
قاچەکانی لەیەک خشاندو
بیری لە نەمریی مشکان کردەوە

بە ئاسوودەییەوە لەسەر
زمانی شینی
دەقی (کلەرۆ) نیشتەوە.

کاتێ بەدەنگی ئەو ناوەی تێنی و
تێنیا چرپەی بگەنیو
بە دەوری لاشەکاندا ئەخولایەوە

تێنیا هێندێ دەستوقاچ
لە ژێر درەختەکاندا
هێشتا تەکانیان ئەدا،

گەراکانی
لەسەر تێنیا چاوەکەی
(یەهان ئوور)ی چەخماخسازی پاشا
خستەوە.

ئا لەم کاتەدا
باێندێکی تیژەو
کە لە ئاگری شارچکەی (ئەستری) هەڵاتبوو
قووتی دا.

لێبووکەکان
Clowns
لێبووکەکان بە کوێ ئەڵێن؟
لێبووکەکان لەکوێ ئەنوون؟
لێبووکەکان چی ئەخۆن؟
ئەی لێبووکەکان چی ئەکەن، دایە
کاتێ کەس

هەر کەس
چیتر پێناکەنێ؟

Miroslav Holub, Poems Before and After, Collected English Translations, Translations by Ian & Jarmila Milner et al, Bloodaxe Books, Newcastle upon Tyne, 1990

ناونیشان بۆ گۆڕانی جەنگەکانییەوە .. سەباح هەنجەر

سەرنجێك:
لە شیعری نوێی کوردیدا. ئەوەندەی من بیزانم یەکەم کەسم شیعری یەکدێم تاقی کردبێتەوە. لە ژمارە (8)ی گۆڤاری (کاروان)، ساڵی 1993 نمووندەم بۆ ئاوکردووەتەوە: (تەرمیك لەسەر شۆستە پاکەت دەفرۆش). دواتر کەسانی دی زۆریان بەکارهێنا. ئەمە درێژەی ئەم تاقی کردنەوەم نییە. بۆ هێوونکردنەوە، تاقی کردنەوەیەکی ترمە. (10) ناونیشانن بەبێ شیعر.

لە کاتی خۆیدا لە قووڵاییدا هەڵدەلەرزم

گرەو لەگەڵ کلیلسازی گەنجینەی پاشا و داهاتووی پێشبینیکراو

پێم بوونەتە هێوبار و خۆم بۆ شەڕی دنیا ناونووس کردووە

قەڵەڕەشێك بە قەوارەی هەورێکی زەرد

گوێەخوری زمانی سەرکردەیەکی ئەژنۆ شلی بزمارێژ کرد

هێ کێبووەوەی خاڵ و دەریای بە هاژەیە

پێغەمبەران بە جێرە دووداییەکەوە ئوخساریان وەرگرت

ڕووناکی و مۆسیقا ڕوخساری شاعیرێکن بە دوژمن دەوردراو

کە زۆربشتم پێووی شووشەی چراکانم هەڵنا و مانگم بە دیگاوە

کەڵەباب و مەلا دەستەشترین دڵوەزمەی یەکترن

کانوونی یەکەمی 2020 هەولێر

ئاماژەی ژیاننامە

- سەباح سابیر حەسەن: سەباح هەنجدەر.
- لە 18/11/1965 لە هەولێر لە دایکبووە.
- خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی ساڵی 1985 لە هەولێر تەواوکردووە.
- لە سەرەتای هەشتاکانەوە لەناو واقیعی نووسیندا بەدوای ڕووناکی نهێنیدا وەڕە و لە واقیعی زەینیشدا مامەڵە لەگەڵ شیعر دەکا و بەر ئەگەرەکانی بوونی دەخات.
- ئەم کتێبانەی لە ئەدەبی کوردیدا نووسیوە:

1ـــ زۆوان: 1988، ڕۆمانە شیعر.
2 – ڕووەکەکانی خوداوەند: 1999، شیعر.
3 – خەون وا خۆی گەڵایەوە: 2004، شیعر.
4 – شەڵی چل ساڵە: 2005، شیعر.
5 – مردوویەك ئاگای لە هەمووانە: 2008، شیعر.
6 – سەد و یەکشەوە: 2008، شیعر.
7 – ساڵی سفر: 2010، شیعر.
8 – سروودی زەوی: 2012، شیعر.
9 – حەزدەکەم ئەوەندە بژیم: 2015، شیعر.
10 – دواکەوتن لە کەشتیی نووح: 2018، شیعر.
11 – دیوانی سەباح هەنجدەر: بەرگی یەکەم 2018، کۆبەرهەم.
12 – دیوانی سەباح هەنجدەر: بەرگی دووەم 2018، کۆبەرهەم.
13 – چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە: 2019، گوتار و بیرۆڕای ئەدەبی.
14- بەها و هەڵەی پێشبینییەکان: 2019، شیعر.
15- سەرەتا وشە بوو: 2020، شیعر.
16- ڕوونیی هەموو شتێك: 2022، شیعر.

ئیسلامییە دەستاتخوازەکان، سەلەفییەکان دژانن چۆن جەماوەریی بن .. زاهیر باهیر

ئەوەی ئاشکرایە ئیسلامی دەستاتخواز، سەلەفیی، زۆر زیرەکانە و عەمەلیانە و مەدیرانانە کاری لەکخستن و جەماوەرییبونی خۆیان دەکەن. ئەوان هەموو لایەنە لاوازەکانی کەمەڵی کوردی لە باشوور بە مەبەستی خۆیان دەقۆزنەوە، هەموو کەناڵەکان بە هەموو جۆرەکانیانەوە بە مەبەستی خۆیان بەکاردەهێنن. ئەوەی لە کوردستاندا بژی ئەم ڕاستییە زۆر باش دەزانێت.
کەناڵی نوێی ئەوان بە بڕوودان بە بیر و باوەڕ و پەیامیان ، نزیکبوونەوەیە لە ئافرەتە هونەرمەندەکان، ئارایشکارەکان، ئافرەتانی کە مەدەلی کچێ گەنجەکانن ، ئافرەتانێك کە بە هەر مەبەستێك بێت کچانی گەنج و هەتا ئافرەتانی جەحێشی دەبنە پاشکۆیان و ئەوان دەبنە کەسایەتیەك لایان.

لە ئێستادا ئیسلامییە دەستاتخوازەکان، سەلەفییەکان، ڕوویانکردۆتە ئافرەتانی نمایشکار . ئیدی ئەمان ئەوان بەکاردەهێنین ئەوانیش ئەمان ، هەردوولایان زۆر وریایانە و کارامانە ئەو گەمە قژاوەن و لە خشتەبردنی کچانی گەنج ، دەکەن. هەردوولایان دژانن ئەوی دیکەیان دڕدەکات، نە کچی مەدەل و نمایشکار دەبێتە سەلەفی و نە سەلەفیش باوەڕی بە نمایشکار هەیە و ئامادەشە لەتەکیا هاوسەرگیریی بکات.

ئەی کەواتە سەلەفییەکان بە ئەم گەمە بەزراوییە دەکەن؟ وەڵامەکە ئەوییە لە بازاڕی سەرمایەداریدا هەموو شتێك کاڵایە و هەر کاڵایەش بە گوێرەی کوالێتی و شێوە و بەهای خۆی، نرخی لە کەمەڵدا هەیە . کچان و ئافرەتانیش هەر لەو بازاڕە و لەو کەمەڵدا بوونەتە کاڵایەك کە هەموو لایەك سەلەفیەکان، سیاسییەکان، بازرگانەکان، دەوڵەمەندەکان لە ململانێیەکی ناشیرین نامڕاڕدان لەسەر ئەم کاڵایە . ئەم کاڵایە لەم سەردەمی کەمەڵدا، لەم سیستەمەدا بەهەکاری جیا جیا زۆر هەر یەکجار زۆریش ڕواجی هەیە.

سەلەفییەکان، ئیسلامییە دەستاخوازەکان بە مەبەستی سەکیسی وەکو بازرگانەکان و سیاسییەکان و دەوڵەمەندەکان، لەم کاتا زیندووەوە، کاتا مرۆڤییەوە، نزیکنابنەوە بەکو بە مەبەستی سیاسییە، بە مەبەستی ستراتیجی ئایندەیە کە گرتندەستی دەستاتە.

چۆن؟ سەلەفییەکان دەتوانن پارەی باش بەم مەدەلانە، بەم ئارایشکارانە، بدەن. دەتوانن سەنتەرێك، ساڵانەکیان لە فلاتەکدا، لە خانوویەکی بچوکی دوو سێ ژووریدا، بە دابنێن، لە ژووری چاوەڕوانیدا بە دێیەها کتێب و سەرچاوەی دینیی، ئاگیاندنی خەیان دابنێین تاکو کچانی گەنج و ئافرەتانی هاتوو و دانیشتوو، بیخوێننەوە. هەر ئاواش لە ژورێکی دیکەدا وەکو ژووری ئامادەکاریی بەنمایشکاریی دوو ئافرەتی بە توانای فکری سەلەفی بە ناوی یارمەتیدەری خانمی مەدێل ، خانمی نمایشکار بەدەمکردنی هەندێك تەووشەوە کچێ یا ئافرەتی هاتوو، سەرگرتوو، …بخاتە نێو لەدوان و باس و خواس لەسەر ئیسلام و ئاگیاندن و کتێبێ "پیرەزەکان" ەوە کە ئەمەش کارەکی ئاسانەو زەمینەش لەبارە بە ئەمە.
بە کردنی ئەمەش سەلەفییەکان مەناعەتیان نییە ئەو سەنتەرە، ساڵانە، بە ماوەی چەند مانگێك بەلاش بکەن بە ئەوانەی کە دەچن، تاکو دەنگەکی باش بداتەوە .

من لەرەدا ڕەخنەی ئەو کچ و ژنانە ناکەم کە دەچن ئارایشتکردن و جوانکردنی خەیان، چونکە ڕیشە و هەکاری ئەمە کەمڵکەیە، بوونی سیستەمی بەکاڵابوونی هەموو شتەکە، بوونی کولتورێکە کە ڕەگەخشکەرە و زەمینەسازی بڕەودانە بۆ، بۆیە بڕای من شەشی کولتووریی ئەوندەی شەشی ئابووریی گرنگ و زەرورە، ئەم دوو شەشە، ئەم دوو گەڕانکاریییە یەك بە ئەوی دیکەیان گرەدراوەتەوە، بە کردنی هەردووکیان ئەستەمە هیچ گەڕانکارییەك بکرێت یا لانی کەم بتوانرێت بەردەوامیی پێبدرێت بە تایبەت گەڕان لە کولتووری سەردەمدا، کولتووری بازاڕی ئازاددا، ئابووریی لیبراڵ. شەشی ئابووریی بە شەشی کولتووریی ناکرێت. بەندکردنی، فەرامۆشکردنی پرسی کولتووریی، شکست بە لابەلاکردنەوەی پرسە ئابووریییەکە دەهێنێت. گەر بچوونمان ئاوابێت ئەگەر کێشەی ئابووریی لابەلابکرێتەوە، ئیتر کولتووری کەمایەتی سەردەمیش بە بیانوی ئەوەی کە گوایە سەرخانی کەمە.. لابەلادبێتەوە، تەنها لە قاڵبی پاگەندەدا دەمێنێتەوە و لەخشتبردنی خەکییە و دەستبەردانە لە هەر گەڕانکارییەکی سەرکیی.

زاهیر باهیر

26/11/2020

Zaherbaher.com

شیعر و (فریدریک نیچە) .. ناوەڕۆک

پەیوەندی نێوان شیعر و (فریدریک نیچە) پەیوەندییەکی تووندوتۆ ، هەروەک لە پێشتر نووسیومانە / نیچەیان بە فەیلەسوفێکی شاعیر ناوبردووە، بەڵام بەرلەوەی باسی (شیعر و نیچە) بکەین هەوەدەین زۆر بە کورتی باسی پەیوەندی نێوان (گیرکەگۆر و نیچە) بکەین ، هاوکات کە شیعر لەنێوان ئەو دوو بیرمەند و فەیلەسوفە چ جۆگایەکی بەندی هەیە ، هەروەک لە کتێبی (چەند فەیلەسووفێکی بوونگۆرا) دا دەڵێت (کاتێک کە (کیرکەگۆر) کەچیدواییکرد هەشتا (نیچە) قوتابی قوتابخانەی سۆرەتایی بوو ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کاریگەری (نیچە) لەسەر بیری فەلسەفی لە کاریگەری (کیرکەگۆر) لە پێشتر بووە ، .. لە ڕاستیدا (کیرکەگۆر) هەر بەنادیار و لەبیرکراو مایەوە تا ئەوکاتەی ، کە بەیەکەمجار وەرگێڕدرایە سەر زمانی ئەڵمانی و پاشان زمانی فەڕانسی … تا ئەوەبوو کە توانی ببێتە سەرچاوەی تەوژمێکی نوێی ئاشکراو ڕۆشن لە مێژووی هاوچەرخی بیری مرۆڤایەتیدا ..!) ، هاوکات هەر لەم کتێبەدا باسی شێواز و پەیوەندییەکانی ئەم دوو بیرمەندە بلیمەتەمان بۆ دەکات و دەڵێ / (لە ڕاستیدا لانادەین ئەگەر بڵێین ئەو ئایدیا سەرەکییانەی کە لە مێشکی هەر یەکەیاندا خولاوەتەوە یەک ئایدیا بووە ، تەنانەت ئەو شێوازەیش کە تایبەتمەندییەکەی بریتییە / لە لاقرتە و گاڵتەجاڕی توند ، هەروەها شاعیرێتی و شاعیرگەرایی گەرموگوڕ ، زەرجار کەک و تەبایان دەکات و یەکیاندەخات ..!) . دەبینین یەکەک لە خاڵە هاوبەش و درەخشانەکەی نێوان شێوازی ئەم دوو بیرمەندە ، (شاعیرێتی و شاعیرگەرایی) بووە ، واتە لەپاڵ چەمکەکانیتر شیعریش یەکەک لەم چەمکانە بووە کە ئەم دووانەی لە یەکتری نزیک کردەتەوە ، چونکە هەردووک ژیانی خۆیان کردبوو بە سەرچاوەی بیرکردنەوە و فەلسەفەکەیان ، کە ئەمەش زۆتر ڕەگی خەشدەکات کە شاعیرانە بەوانن

و شاعیرانەش بیربکەنەوە . چونکە ژیان و شیعریش وەک بوونەکی ئاوێتە و تێکەڵاو و یەکجەستەیی وایە .

دیوکیتری پەیوەندی نێوان ئەم دوو بیرمەندە ، (فەلسەفەی هەریەکەیان دەزینەوەیەکی هەمیشە و بەردەوامی خودکانییان بوو ، تا ئەوئاستەی (کیرکەگار) وتەیەکی هەیە دەڵێت (من کتێبکانمم بە خوێنی خۆم نووسیوە …!) ، ئەمە پێشتر لە وتارکانی ترمان ئەمەمان نووسیوە یەکێک لە جیاوازییەکانی قوتابخانە ئەدەبییەکانی مەدەرنە هەر ئیشکردن لەسەر زمان و فۆرم نەبووە بەکو ، خاکیتری گرینگ ئەوەبوو کە ئیشییان لەسەر خود کردووە ، لە وتاری (شیعر و ناخودئاگایی) لەسەر پەیوەندی (شاعیر و خود) یان پەیوەندییەکنی نێوان (خود و دەرەوە) هەوڵستەی زێترمان کردووە ، بە تایبەت (نێچە) سەبارەت بە (بوونی مرۆیی و خودی تاک) زێتر چە دەبەتەوە بە نموونە ، (نێچە بەنگەشە بە ئیرادەی هەز دەکات کەوا لە مرۆڤ دەکات / جەخت لە بوونی خۆی بکات و وابەستەی ژیان بێت ..!) ، ئەم گوتنەی (کیرکەگار)یش بە شیعر و داهێنان یان ، بە شاعیرکی داهێنەر کە خەونی داهێنانی هەبێت ڕاستە ، چونکە ئەو شاعیرانەی خەونی گەورەی داهێنانییان هەیە و لە هەوڵی ئەودان بەرینترین ڕووبەری جوانی بە ژیان ببەخشن و وەک پێیامبەرکی ڕەگای ژیان ئامادەن هەموو شتێ تایبەتییەکانی خۆیان ببەخشن و (ژیانییان بە شیعر و داهێنان) بوێت ئەم قسەیەی گیرکەگار بە ئەم جۆرە شاعیرانەش ڕاستە و ئەوانیش کتێبە شیعری و لەکەینەوەکانییان بە خوێنی خۆیان دەنووسن .

دوای ئەم دەروازە و پێشکییە ، لەڕووە ڕەڕەوی قسەکانمان دەبینەوە سەر پەیوەندی نێوان (شیعر و نێچە) بە پشتبەستن بە کتابی (ڕووبەروو لەگەڵ شیعر) بە تایبەت وتاری ، (شیعر و فەلسەفە یان فەلسەفە و شیعر) بە کەمەک دەستکاری و ئیزافاتی نوێوە ، پەیوەندی نێوان شیعر و بیرمەندی گەورە (نێچە) دەخەینە ڕوو ، (نێچە) پاراستنی زات بە خراپترین شێوەی ویست دەزانێ ، واتە کەسێکی کێنارگیر و نامۆ ، ئەم زیاتر خوازیاری مرۆڤی باڵا و سوپەرمانی و یاخی و خودان ویستی هەزە .. تەنانەت لە ڕوانگەی (زەردەشت)یش ، ڕەگەی ژیان بەسەربردن لایەنگری لە چوارچێوەی مەنتیقی و ژیرانە و عەقڵ نییە ، بەڵکو کەسەکان ئازادن بە هەڵبژاردنی ڕەگەی ژیانی خۆیان ، لە ڕاستیدا / ئازادی بەشێکە لە بوونی مرۆڤ ، واتە لەدەرەوەی بوون و مومارەسەکردنی ئازادانە ، وشەی ئازادیش وەک چەمکەکانیتر بەبەها و هیچ بەهایەکی بە

نامەنتەوە ، ئەمش بە مانایەک / هەوەشاندنەوەی پاوەرکان و سنووورکانی عەقل و سیستەماتیکە . (شیعر و داهێنان) پێویستییان بە کرانەوە و پچڕاندنی هەموو کت و زنجیرکانی بەها و نەریتە میراتییەکانە ، بە ئاوەی ببی بە کەسێکی داهێنەر ، دەبێت خت بەها و نەریت و هەڵفتار بە خت بتاشی کە پچڕوانەی ئاوانەی پێش خت بن ...! بەمانایەک بە هەموو پاوەرکان (هەرخت بیت و هیچیتر ..!) هەروەها لەم وتارمان وردتر باسی ئەم فاکتانە دەکەین کە ئەم بیرکردنەوەیە نا دروستانەی ئەفلاتوون هێتدەکەنەوە ، بە نموونە باس لەوە دەکەین کەوا ، شیعریش وەک فەلسەفە لەسەر بنەمای بیرکردنەوە ئیش دەکات و هەهێندی فیکری و مەعریفی لە پشتە . زۆرن ئەو فەیلەسوفانەی کاریگەرییان لەسەر شیعردا هەبووە ، یان قسەیان لەسەر شیعر کردووەو باسی گرنگی و پێوەندییەکانی فەلسەفە و شیعریان کردووە ، یان زمانی شیعرییان بەکارهێناوە بە دەربڕینی فەلسەفەکانییان ، ئەم فەیلەسوفانەش بە (فەیلەسوفی شاعیر) ناوبراون . یەکێک لەوانە (فرێدریک نچە)یە . لە پێوەند بە شیعرەوە ، تایبەتمەندی (نچە) جیاوازە لەگەڵ فەیلەسوفەکانیتر ، چونکە هەندێک لە فەیلەسوفەکان هەم شاعیریش بوون هەم فەیلەسوف ، واتە لەپاڵ فەلسەفە شیعریشیان نووسیوە یان سەرتا بە شیعر دەستییان پێکردووە ، لەوانە (مارکس ، جان جاک ڕۆسۆ ، ساموێل تەیلەر کۆلیریج ....) بەڵام (نچە) ، لەگەڵ ئاوەی شیعریشی نووسیوە بەڵکو کتێبە فەلسەفییەکانیشی بە زمانی شیعر نووسیون ، بۆیە بە بۆای هەندێک کەس (نچە لە زکماکەوە شاعیر بووە ..!) واتە ، هەر بە شاعیری لە دایک بووە . شیعر گەورەترین بەشی نووسینەکانی و تەنانەت بوون و ناخ و فەلسەفەکەشی داگیرکردووە . نچە زۆر بە ڕەشنی درکی بە بەها و ئاڵی زمانی کردووە کە ، زمان چ سیحرێک و هێزێکی تیایە بە تایبەت زمانی شیعری ، وەک سەرچاوەی (چێژ) چ کاریگەرییەک لەسەر بیرکردنەوە و خەیاڵی مرۆڤکان جێدەهێڵێت ، بۆیە لە شوێنێک دەربارەی زمانی شیعری دەڵێ ، (زمان گەمەیەکی گەمژانەیە ، بەهەی زمانەوە مرۆڤ دەتوانێ سەما بەسەر هەموو شتەکانەوە بکات) ، نچە فەیلەسوفەکە ، ئامانجی بەرهەمهێنانی (مرۆڤی باڵا) بووە لە ڕەگەی ئیرادە و ویستی هێزەوە ، بۆیە لە زێر شوێن پێ لەسەر ئاوە دادگرە و دەڕۆ ، (من هاتووم هەواڵی مرۆڤی باڵاتان پێڕابگەیێنم ، مرۆڤی باڵا ئەو کەسەیە لە نەریتی باو یاخی دەبێت و خودان ئیرادە و هێزی کارای خۆی دەبێ ..) ئەمەشن بووە لای (نچە) کەوا داهێنان بە کەسی لاواز و بێ ئیرادە ناکرێت ، کەسکانی دیلی بەندی کلتوور و ئایین و دیلی مرۆڤکانیتر بن ، ئەوکەسانەی لەژێر کاریگەری هێزە دەرکییەکانن لە سەرووی

خەیان ئیرادەیتریان بەسەردا دەسەپێندرێ ، ئەو کەسانە کەسانی کەیلە و نامەن ناتوانن داهێنان بکەن..! لای (نیچە) بە ئەوەی ببی بە کەسێکی داهێنەر وا پێویست دەکات هەموو کات و زنجیرەکان بپچڕێنیت ، ببی بە خات و تەعبیر لە ویستی خات بکەی ، هەموو شتێکی میراتی تووڕە هەبدەی ، خات بەها و نەریت و هەڵسوکەوتی خات دیاری بکەی ، خات هەزی جووڵەنەری خات بی ، جووڵە هەڵسوکەوتکانی خات پێچەوانەی ئەوانەی پێش خات بن ، بەمانایەک هەروەک دروشمێکی هەبوو کەوا ، (تەنها خات بیت و ئەویتر نەبیت …!) چونکە / داهێنان وا دەخوازێ کە دنیاو جیهانێکی نوێ بخوڵقێنی . (نیچە) لە کتێبی (ئا ئەمەیە مرۆڤ) دا دەڵێ ، (من لە هیچ شتێک لاسایی کەس ناکەمەوە ، گاڵتە بە هەموو ئەو مامۆستایانە دەکەم کە هەشتا فێرنەبوونە گاڵتە بە خەیان بکەن ، لەسەر دەرگای ماڵەکەم ئەمە نووسراوە …!) .

نیچە وەک (شوبنهاوەر) ، کاری بە (فەلسەفەی ویست) کردووە بە تایبەت ویستی هەڵز .. چونکە (شوبنهاوەر) کتێبکی هەیە بە ناوی ، (جیهان وەک ویست فیکرە) ، لەم کتێبەیدا پوختەی فەلسەفەکەی خەی تیا باسکردووە ، باوەڕی وایە / کە عەقڵ ئامرازێکە بە دەستی ویستەوە ، لای ئەو / بووون لەسەر بنەمای حیکمەت و ئەزموون و مەبەستێک وەستاوە …!) ، بۆیە نیچەش پێ لەسەر ئەم بیرکەی ویستە دادەگرێ و ئامانجێتی ، تاکەکان خودان هەڵز و ئیرادەی خەیان بن ، کە ناوی ناون (مرۆڤی سوپەرمانی) یان (مرۆڤی باڵا) ، بۆیە پێیوابوو ، دەسپێک و سەرچاوەی ویست و هەڵز لەسەر ویژدان و فیکردا شتێکی بنەڕەتی و جەوهەری شتەکانە .. یان بە بۆای (نیچە) ، (گرنکترین دەرکەوتەی ژیان ، لە تیژی داشتن لە ڕۆگەی هەزی عەقڵ نییە ، بەڵکو (ویستێ) ، ناوەڕۆکی ژیان ویستێ ، ئەم ویستەش ویستی هەڵزە …!) (نیچە) پاراستنی زات (خود) بە خراپترین شێوەی ویست دەزانێ ، ئەو پێیوایە ، کەسێک بەدوای پاراستنی زات بێ ، خەی لە قەڕەی مەترسییەکان نادات و ژیانی پارێزگارانە هەڵدەبژێرێت ، مەبەستی ئەویە کە مرۆڤ دەبێ ئامادەیی قوربانیدانی تیا بێت لەپێناو خەونە گەورەکاندا ، بە مانایەک / ئەو کەسانەی کە ، ناتوانن زنجیری کەت و بەندەکان بشکێنن و بەهاکانی ئایین و کلتوور و ئەو بەهایانەی بەزەر سەپێندراون بەسەریاندا ڕابمێن ، لە هەمانکاتیش ناتوانن وەک مرۆڤێکی باڵا خودان ویست و هەزی خەیان بن …! بە کورتی پوختەی فەلسەفەکەی نیچە ئەویە کە ، (فەلسەفەی عەقڵکی ئازادە ، فەلسەفەی ئاوەژووکردنەوەی بەها چەسپیوە کۆنەکانە ، ئازادکردنی مرۆڤە لە هەموو کۆتوبەندێ و ئەخلاق و ئایین

و مەعریفەی دەستاودەست ، فەلسەفەی نێچە بە دەنگەکی بەرز بانگەوازی ڕزگاربوون دەکات …!) ، ئەمانەشی هەمووی بە زمانی شیعر لە نەو شیعرەکان و کتێبە فەلسەفییەکانی دەربڕیوە ، بۆیە نێچە (فەیلەسوفی شاعیران و شاعیری فەیلەسوفان بووە …!) .

کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) یەکەکە لە بەناوبانگترین کتێبی نێچەیە ، کە لە ساڵی ١٨٨٣ چاپکراوە ، کتێبەکە بە شێوەیەکی ئەدەبی ڕەخنەیی نووسراوە ، بە زمانێکی شیعری ناسک و پاراو ، لەم کتێبەدا چەندین بیرۆکەی گرنگی داڕشتووە ، کە وێنەی مرۆڤی باڵا و هەڵکشاوی کێشاوە ، ئەو مرۆڤەی لە دەستی کەڵەپایەتی و زنجیری کۆمەڵایەتی و کلتووری و ئەخلاقی ڕزگاری بووە ، کتێبەکە نێچەی پەیدەناسرێتەوە ، (نێچە) لەم کتێبەیدا هەروەک سەرچاوەکان دەڵێن ، خەی وەک شاعیرێکی مەزن دەبینێت نەک وەک فەیلەسوفێک ، دەربارەی کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) ، ئەدیبی گەورەی ئەڵمانیا (تەماس مان) دەڵێ ، (ئەم کتێبە باشترین کتێبە کە بە زمانی ئەڵمانی نووسرابێت) ، نەک تەنها کتێبەکانی بەڵکو شیعرەکانیشی پێن لە بیرۆکەی فەلسەفی و ئاوێنەیەکن بۆ هەڵنگدانەوەی تیز و بیرکردنەوەکانی خەی ، بەڵام شتێکی گرینگ هەیە ، نێچە پرسیارە فەلسەفییەکان و ئایدیا و بیرۆکە شیعرییەکانی ، لە قووڵایی و هەناوی ژیان دەردەنێت و پێوستییان دەکاتەوە بە مرۆڤ و خۆشبەختی و بەختەوەرییەکانییەوە . دیارە نەک هەر لەلای (نێچە) بەڵکو ، لای زۆربەی فەیلەسوفەکانی سەردەمی مەدەرن ، مرۆڤ دەبێتە ناوەندی گرنگیدان ، هەوەدانەکە بە بەرهەمهێنانی سەربەخۆیی بیرکردنەوە و عەقڵی مرۆڤ . دەرکەشانی لێژەر هەموو کاریگەرە دەرکییەکان ، دەکرێ ئەمەش بە یەکێک لە خاڵە هاوبەشەکانی نێوان شیعر و فەلسەفە حیساب بکەین ، لێرەدا چەند نموونەیەکی شیعری نێچە دەخەینە ڕوو و قسەی لەسەر دەکەین ، هەروەک لە کتێبی (نێچە فەیلەسوفێکی بەرزەفڕە) دا ، لە بەشی (پێنجەم) ، بە ناوی (نێچە ، شاعیرێکی جیاواز)دا ، کە لە سەرەتا باسی شاعیربوونی (نێچە) و بیرکردنەوەکانی و دواتر چەند نموونەیەکی شیعری هەناوەتەوە ، ئەمە لێرەدا قسە لەسەر هەندێکییان دەکەین . هەر لەوەدا باسی ئەوە کراوە کە ، (نێچە) شاعیرێکی جیاواز بووە و بە ستایلێکی جیاواز نووسیویەتی ، هەروەک مۆزوونووسی فەڕەنسی (ئەلیکسیس ڤیلەنینکە) پێیوایە ، (نێچە ئیستاتیکای ڕووکەشی دەقی واتە فۆرم)ی پێش وردیی مانا خستووە ، چونکە نێچە بەرلەوەی فەیلەسوف بێت ، بە پلەی یەکەم شاعیر بووە ، لە نەو نووسینە پەخشانی و شیعرییەکانی داهێنانی سوریالییانەی کردووە ، بە تایبەت لە کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) هەندە دوور

دەواتی ئەستەمی تێی بگەیت …! (نەچێ) کەسێک بووە زەر قووە بیری کردەتەوە ، هەمیشەش بە زمانی تەخنەیەکی توند نووسیویەتی ، تا ئاستی ئەوەی مەرگ بە خوداوەند دەخوازێ و ئەخلاق و ئایین و کلتوورە دواکەوتووەکان تەتدکاتەوە ، تا مردن لە نووسین ناکەوێت ، (نەچێ) بە درێژایی ژیانی هەمیشە ئەوەی دووبارە کردەتەوە کەوا (هەشتا پەویستە بژیم ، چونکە هەشتا گەرەکمە بیربکەمەوە …!) ، نەچێ بیری لە هەموو سەکە و گۆشە و کەلەنەکانی ژیان و مرۆڤ کردەتەوە ، ئەوەی بە فەلسەفە دەرەقەتی نەهاتووە بە شیعر قسەی لەسەر کردوون ، بەیە شیعر و فەلسەفەکەی بە یەک ئاراستە تەیشتوون . (نەچێ) لە شیعری (مرۆڤ بەرزەکان) دا دەڵێت .

ئەوەی ئادەپەت ، پەویستە پەیدا هەدەین !
وەک ئەو لە بەرزاییەوە ئەم پەسەند دەکات ،
تاکو لە سەرووی پەسەندگرەوە بژیت ،
ئەو لە بەرزی دایە ئەو لەسەر دەرگای ماڵی منە ،
ئەو لە ماڵی من نیشتەجێیە ،
هەرگیز بە دوای کەس نەکەوتووم
لە سەرووی ئەمانەش ، قەشمەم بە هەموو مامەستایەک کرد .

ئەم شیعرە تا بەڕادەی شیعرەکی ناسکە ، (نەچێ) بە زمانەکی شیعری ناسک و پڕ لە هارمۆنیا و ئیستاتیکایەکی جوان ، کرێک و ئامانجی بیرکردنەوە و فەلسەفەکەی خۆی دەخاتە روو واتە ئەم شیعرە بیرکردنەوەیەکی ئامانجداری لە پشتە ، لەڕدا (نەچێ) باس لە (مرۆڤی باڵا) دەکا ، ئەوانەی خودان هێز و ئیرادەی خۆیانن ، دەیانەوێت هاپەتین بکەن و زنجیری دیلیەتی و ستەم بپسڕنن کەسانەکی هاستگە و ئازاد بن ، ئەو پەیوایە ئەوانە لە شوێنەکی بەرزی ژیان وەستاون ، ئەوانە هێندە بەرز و خۆشەویستن ، بەشەکن لە ڕاحی ئەو لە ماڵەکەی ئەو نیشتەجێن . ئەمان ئەو مرۆڤە بەرزانەن کە / خودان هێز و سەربەخۆیی و بیرکردنەوەی خۆیانن ، کە دوای هیچ کەسێک ناکەون و پاشکۆی هێزەکانی سەرووی خۆیان نین ، بەس خۆیانن و هیچیتر ، ئەمان ئەوکەسانەن لە مامەستاکانییان فێردەبن ، سنوور و تخوبەکان دەبەزێنن و لە ئاستەکی بەرز لە مرۆڤایەتی و ژیان دەڕوانن .

هەروەها لە شیعری (جەسوور) دا دەڵێ ..

لە هەر کوێیەک بیت ، قووە هەکەی
بنەوان لە ژێرەوەیە ،
وازبێنە لە پیاوانی هەشبین با بچریکێنن
" دەزەخ بەردەوام لە ژێرەوەیە " …!
لەرشدا وێنەی مرۆڤەکی جەسوور و خاوەن هێز و توانایەکی لەبن

نەهاتووەان . بۆ دۆکۆشۆ ، ئەو مرۆڤانەی لە پێناو ئامانجی پیرۆزکان مرۆڤی تۆکۆشەر و کۆنەدەرن ، ئەو مرۆڤانە لە شەوێ ئەنگوستە چاوکان فووە لە پشکۆکان دۆکەن ، ئەوانەی هەمیشە بە وریاکی پۆڵایین و بە دید و بۆرچاو ڕۆشنییەوە بەرەو لوتکەی ئاسۆ و ئامانجکانییان دۆکۆنە ڕێ ، خودان خۆنی گەورەن ، بۆوچان و نەسرەوتن هەردۆڵەن و هەر دۆڵەن ، (نێچێ) ەقی لە مرۆڤی لاواز و ڕۆشبینە ، ەقی لەو کەسانەیە کە هەمیشە بە پاروە نانێک دۆکۆزنەوە ، (نێچێ) لە شونکدا دۆڵێ ، (مرۆڤە لاوازکان ، ئەوانەن بە مردن باشن ، شایستە بە ژیان نین ..!) بەیە لەم شیعرەشدا دۆڵێ (واز بێنە لە پیاوانی ڕۆشبین با بچریکێنن) . دەزخ بەردەوام لە ژەرەوەیە..! ، مەبەستییەتی گەیشتن بە لوتکە و ئامانج ڕەنج و قوربانی دەوێت ، ئاگر و ەوناکییەکان ، لە بنی بنەوەن ، قووڵن دەبێ لە هەکۆیەین بەردەوام بین ، دیارە وشەی دەزخ لەرەدا میتافۆرکە یان هەمایەکە بە ئاگر ، ئاگریش هەمیشە هەما بووە بە گەرمبوونەوە و درەوشانەوە و گەڕان ، لە ئەفسانە و داستانەکانیش گەیشتن بە ئاگر هەمایە بە گەیشتن بە ئامانج و سەرکەوتن …!

(نێچێ) لە شیعری (ئەویە مرۆڤ) دا دۆڵێ …

بۆڵێ ، دەزانم لە چ بنەچەیەکم ،
وەک بۆڵسە تێنووم ،
هەڵپە دەکەم و خامۆش دەبمەوە ،
هەرچییەک دەستی بە دەبەم دەبێتە نوور ،
هەرچییەک جێدەهێڵم پشکۆیە
بە یەکوودو من بۆڵسەم …!

بگومان ، لە نەو بیری (نێچێ) مرۆڤکان دەبە مرۆڤی بەرز و دیار بن ، خودان بنەچە و شوهرەتەک و ناوەکی پایەدار و بەرزییان هەبێ ، ئەمەش ئەو مرۆڤانەن هەمیشە هەڵپەی ژیانەکی بەرز و پاوپە لە بەختەوەری و دەستگەیشتن بە خەزگە و ئومێدەکانییانن ، کەسانەک بەرز لە ژیان و بەهای مرۆڤ بەوانن ، ئەوکەسانەی / وەک بۆڵسە تێنوون بە ئەم جۆرە ژیانە ، وەک عاشق شەیدای ژیانەکی شایستە بە مرۆڤن ، ئەو مرۆڤانەی کە لەم شونێ بەرزە بە ژیان و ئومێدە گەشکان و ئارەزووە جوانەکانییان دۆڵەوانن ، ئەوانە دەست بە هەر چییەک دەبن دەبێتە نوور ، هەرچییەک جەدەهەن دەبێتە پشکۆ ، ژیان و دەوروبەر دەدرەشێننەوە ، چونکە وەک بۆڵسە خاوەن نیگا و ەوانین و دیدگایەکی ڕۆشنن بە ژیان . لەڕەدا ، لە نەو بەرهەمە شیعری و فەلسەفییەکانی نێچە ، هاوئاهەنگییەک و ئاوەزانبوونەکی گرنگی نەوان فەلسەفە و شیعر دەبینین ، کە هەردووك بە یەک ئاراستە تا

ئەندازەی تەکنەلۆجیا بووون ، فەلسەفە بە بەرگ و ڕوخساری شیعرییەوە ، شیعریش بە ناوەڕۆکی فەلسەفییەوە ، وەک ئەوەی گیانێک بن لە دوو جەستەدا . (نێچە) بەم هەوڵانەی توانی شیعر و فەلسەفە زیاتر لێکنزیک بکاتەوە …!

نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

سەرچاوەکان :

- کتێبی (چەند فایلەسووفێکی بوونگەرا) .. نووسینی (فوئاد کامیل عەبدولعەزیز) وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە / (سامان عەلی حامید)
- کتێبی (ڕووبەڕوو لەگەڵ شیعر) .. نووسینی (ناڵێ حەسەن) .آ

ئاکاری سوقراتی .. ئاراس سەعید

تێڕوانینی سوقرات دەربارەی لۆگۆس، واتا دەزیندووی ڕاستی و چاکە. ئەم جۆرە تێڕوانینە بە ئیتیکی ڕاشیونالیست، یان ئەقڵگرایی ناسراوە، لەدیدی سوقراتەوە تاکە مەتیقی کردە ئاکارییەکان ئەقڵە، چونکە لەدیدی سوقراتەوە، چاکە (زانینە).

لەمڕووی فەلسەفەدا، دوو شێوە تێڕوانین بەرامبەر عەقڵانییەت

هەبووە، ئەویش (میتەدی دانپێنان و میتەدی گاڵتەجاڕانە).
لە وتەیەکی سوقرات، دەبینین کە شوێنکەوتەی میتەدی گاڵتەجاڕانە بووە، کە دەڵێت؛" ژیانێک تاقی نەکراوەتەوە مانای ژیان نییە".
تاقیکردنەوە، واتا گاڵتەکردن و تاقیکردنەوەی هەموو ئەو شتانەی زانینەکی ساختەمان لەبارەوە هەیە.
لەزاری ئەفڵاتوونەوە وتەیەکی بەناو بانگی سوقرات دەخوێنینەوە؛
١"من دەزانم، کەنازانم، ئەوان نازانن، کەنازانن، وا دەزانن دەیزانن".
سوقرات یەکەمین فەیلەسووفە، کە بەدوایی شێنوکەو کردنی پرسە چڕ و بەستوو و ئارەزوکاندا دەگەڕێت بە دەزینەوەی کەموو کورتی و هەنگاونان بە گەشەی مەعریفی. کاتێ پێپەر دوای دووهەزار و چوارسەدساڵ سەدساڵ دواتر ئەو وتەیەی دوبارەکردەوە. پێپەر دەڵێت؛ ئەمە کاتێک دەزانین هەڵە و کەموو کورتی تیرەکەمان لەکوێدا، هەنگاوێک لە زانین نزیک دەبنەوە. دکتەر گاڵتەجاڕی مەحمود زادە دەڵێت؛ ٢" گەشەی مەعریفی واتا، دەزینەوەی یەکێک لەکەموکورتییەکانی بەچوونەکانمان، نزیکبوونەوەیە لە زانین".

پەیوەندی نێوان ئیتێک و مەعریفە، لەدیدی سوقراتەوە: سوقرات یەکەمین کەس بوو چەمکی ئاکار ئاوێتەی ئیپستمەلۆجیا دەکات. ت ز لاڤین دەربارەی ئەخلاقی سوقرات دەڵێت؛" ئەخلاقی سوقراتی واتا دەزینەوەی ئەوەی ڕاست و چاکیە لەگەڵ ئەقڵەوە".

دکتەری گاڵتەجار دەڵێت؛ کەواتە ئەگەر بمانەوێ گرفتە ئاکارییەکانمان چارەسەر بکەین پێویستە سەرچاوەکانی زانینمان زیاد بکەین.

مەبەستی سوقرات لەم وتەیە؛ "کەس تووشی هەڵەی ئاکاری نابێت، مەگەر زانیاری لەبارەوە نەبێ". چونکە لەتەوانینی سوقراتەوە، چاکە زانینە.
هەرکەس زانیاری دەربارەی خراپەی گرفتە ئاکارییەکان هەبێت هەڵەناکات. ئەمە زەر جار وتەی بریا باشترم بکردایە، بکار دەهێنین. بەجۆرێکی تر لەدیدی سوقراتەوە هەر کەسێک تووشی هەڵەیەکی ئاکاری بێت ئەوکەسە، بە ئەخلاق نییە، بەڵکو زانیاری تەواوی لەبارەی باشەوە نییە.

.....

ئایا ئاکاری سوقراتی لەفەلسەفەی مەدەرینتەدا، یان لەدونیای ئێستادا دروستە یان گرفتی هەیە. لەدیدی منەوە. سوقرات زانیاری

دەربارەی غەریزە و مەتیقە دەروونییەکان نەبووە، کاتێک قوتابخانەی زانستی دەروونشیکاریی و ڕەفتارناسیی دادەمەزرێت. چیتر ئاکاری سوقراتی ڕەخنە هەڵدەگرێت، چونکە مرۆڤ هەموو کاتێک لە دەخی ئاگایی دا نیە، بەڵکو لەژێر کاریگەری غەریزە و مەتیقە بایەلۆژییەکاندا دەژیت، مرۆڤ کاتێک ژیان و ڕەگەزی دەکەوێتە ژێر مەترسی لەناوچوونەوە، زانیاری هەیە دەربارەی چۆمکی باش، بەڵام لەژێر مەتیقە دەروونییەکاندا، هەڵەی ئاکاری دەکات.

سەرچاوەکان:
کەرەمەکانی ئەفلاتوون: وەرگێڕانی عیمران هاواری
ت.ز لاڤین: فەلسەفە بۆ هەموان
و: ئارام مەحمود
دکتۆری ڕەهبەری محمود زادە، کەرسی فەلسەفەی ڕەژئاوا.

ئاراس سەعید

سەرچاوەی ناکۆکیەکانمان چییە؟ .. مەحمود عەبدوڵا

"لەجیاتی بەزاری لەباوەیان، پێویستە زیاتر فێربیت لەبارەی سەرچاوەی باوەڕەکانیان "

لەزەمەنکدا دژین کە بەڵاستی زەمەنی زربەڵی و چەنەبازیە.وەک دەڵێن ئەقڵمان بەتە ئاردی ناودرک و کەنابەتەوە. بیروبۆچونەکان بەڵادیەک لەک دورن کە هەڵگای لەک تەگەیشتنی ئاستەنگکردوە. حەزو ئارەزوو و خوونو ئاواتەکانمان بەڵادیەک جیاوازن کە هەرکەسە یان هەرگروپە بەجیا و سەربەخۆ هەوەدەدن دونیایەک چەبکەن کە ئەویتر هەست دەکات بەئەو دەبەتە جەهەننەم.

بەهایەکی گشتی نییە کە لەکمان نزیک بکاتەوە ،دەمارگیری بەجۆرەک تەشەنەی کردووە، کە هەوەی سینەوە و دژایەتی هەستی خۆشەویستی و یەکتر قبوەکردنی گرتەتەوە.لەکاتەکدا هەموان بانگەشەی کەمەک بەهادەکەن ،کە هاوبەشە لەنەوانماندا، بەڵام دەبینین کەسانەک کە بانگەشەی ئازادیخوازی دەکەن، لەناو هەزەکی کەنە پارەزدا جەدگرن. هەموانیش پەیان وایە لەسەر حەقن!نەک هەر ئەوە هەموان پاساویان هەیە بە دونیابینی و بیروباوەڕکانی خەیان تەنانەت ئەگەر ئەو بیروباوەڕانە ئەفسانەیی و دەگما و سەرەتاییترین بیروباوەڕبن،یاخود ئەگەر بیروباوەڕو بۆچون و دونیا بینی مەدەرن بن.

چەن لەک تەبگەین بەبە لەناوبردنی جیاوازیکان جیاوازیەکان"کەمەحاڵە" و،بتوانین پەکڤە کاربکەین .
هەریەکەک لەئەمە ڕاژانە کەمەک قسەو بیروبۆچونی بەرگوە دەکەوەت،کە سەرمان دەسوەمەت. چەن دەکرەت کەسەک ئاوابیربکاتەوە؟چەندکرەت کەسەک تائەو ئاستە دەگمابەت؟ هەندجار لەو بیروبۆچونانە بەزار دەبین و هەندجار پەکەنینمان پەیان دەت ،هەندەک جاریش وامان لەدەکات هەستی مەزنتربون لە ئەوانیر وامان لەبکات لەدژایەتیدا بەرەحم بین. من بانگەشەی یەکسانی لەنەوان بیروبۆچونەکان داناکەم ،بەڵام بەوەم بەو هەیە کە دەبەت ئەوانەی زیرەکترن هاوکاری ئەوانیتر بکەن هەر وەک بریتا بولەر دەڵێت: کاتەک باوکم بردومی بە تاقیکردنەوەی زیرەکی ئاستم سەرو ئاستی زیرەکی ئاسایبو،بەڵام باوکم ئامۆژگاری کردم و فەریکردم وەک چەن دەبەت ئەوانەی سامانیان زەرترە دەبەت هاوکاری ئەوانیتربکەن،ئاواش دەبەت هاوکاری کەسانەک بکەین کە ئاستی زیرەکییان لەئەمە نزمترە،نەک بیانخەینە خزمەت خەمانەوە.

بەر لەهەرشتەک دەبەت ئەوە بزانین کە هەرتاکەک بگریت بیروبۆچونەکانی خەی پەڵاستن،خوافەپەرستترین کەس گاتە ی بەبیرو بۆچونی ڕەشنگەرترین کەس دەت بەپەچەوانەشەوە.لەڕەدا ئەمە ئەو دو ئاستەیە هاوسەنگ ناکەین و هەوەنادەین بەدوای ڕاژەی حەقیقەت دابگەڕین،یان ئاستی لەژیکی بوون .بەڵکو ئەوەی ئاشکرایە کە زهنی

هەریەکێک لە ئێمە بۆگۆڕی ئاست و شێوازی مەعریفەکەی حەقیقەت بڕەهەم دێنێت. منێک کە باکگراوندێکی مەعریفی دینیم هەبێت ناتوانم لەژیکیانە پاساوی بیروباوەڕەکانم بدەم. پۆڕەکانم لە جۆری مەعریفەکەمەوە سەرچاوە دەگرێت .ئەلبەڕ کامە لەوبارێوە دەڵێت: من هەژگارێک پەم وابو زەر ژیرم ،بەڵام بەڵامەوە گرنگ نەبو،چونکە دەمزانی گەمژەکانیش هەمان هەستیان هەیە! بەڵێ هەریەکێک لە ئێمە دەکرێت ئەو هەستەی هەبێت کە ژیرترینەو داوەری لەبارەی هەموشتێکەوە بکات .بەچاوپۆشین لەوەی کە بۆگومان دونیابینی پیاوێکی دینی و ئاینشتاین یەکسان نین.بەڵام چ پیاوێکی دینی هەیە ئاینشتاین و فرێید بە گومڕا نەزانێت!

.کەواتا لەڕەدا واز لەوە دەنین کە ڕاستە و کە هەڵە. هەتا ئێگەر سەرنج بدەینە ئاستی پەڕەشی هەرتاکێک بە بیرو باوەڕەکانی لەوانەیە ئەوە بدیبکەین هەرتاکێک ئێگەر گەمژەترین تاکیش بێت ،هەزی بدەیتە ویستی خۆی دەکاتە دەستوری وژات . بەڵام هەز گەرچی حەقیقەتی هەیە بەڵام حەقیقەت نییە .هەز کوێرە و نالەژیکییە.

چۆن لێک نزیک ببینەوە و بتوانین پێکەوە کاربکەین؟

ڕەنگە پێکەنیناتان بێوەبێت،کەبەڵێم بیرو باوەڕ کاریگەری لەسەر لەزەتیش هەیە! ئێمە دەبینین بیروباوەڕ هەستکانیشمان دەگۆڕێت کاریگەری هەیە لەسەر ئارەزوکردنی جۆری مۆسیقا ، خواردنەوە ، فیلم و..تاد .
کەسێک کە گوێ لەقورئان دەگرێت لەوانەیە فرمێسک لەچاوکانی بێت،کەسکیتر بە پێچەوانەوە. دەبێت ئەوەاستیە بزانین کاریگەریەکە لەناوەوەیە نێک لەدەرەوە،ئەوە وەامی دەرونی ئێمەیە بە ورژنەرە دەرکیەکە،هەزە سیحریەکە لەدەرونی ئێمەدایە و پەیوەستە بە یادەوەری و ئاوات و حەزەکانمان ر هەربەیە تاکێکی بەوادار سەری دەسوڕمێت کەسێک ئارەزوی گوێگرتن لەقورئان ناکات و دەی داناخورپە،ئەو درک بەوناکات کە ئەو هەستەی ئەو هەیەتی بە بابەتێک پەیوەستە بەبیروباوەڕی خۆی،بەیە هیچ پەیست ناکات خەمان تێک بدەین وبەیەین فەیان دەڕەقەو خوا مەری لەدەداوە، بەڵکو لەڕاستیدا ئەوە مەعریفەو بیرو باوەڕی هەست و یادەوەری ئێمەیە وادەکات ئارەزوی چ ئاوازێک بکەین،هەر گیز زەحمەتە دوکەسمان هەمان هەستمان هەبێت بە ئاوازێک مۆگەر ئەوکاتەی هاوفیکربین!

جان هایت دەروناسی ئەمریکایی لەکتێبی زهنی دروستکار بەچارەسەری ئێم دەخە دەخی شەواوی کەمەگا و پێکدادانی دونیابینیەکان پێشنیار

دۆکات کە لە جیاتی بەزاری و تووڕەیی لە بیروباوەڕی کەسانی تر، بەدوای سەرچاوەی بیروباوەڕکانیاندا بڕۆین، بۆ ئەوەی بتوانین گفتوگۆ بکەین. وەڵامی پرسیارەکانی خۆشمان بکەینەوە! هایت پێی وایە شەش بەها هەیە کە هاوبەشە لەگەڵ دژەکانماندا، بەڵام چاوکردنی ئەم شەش بەهایە دەتوانین هاوکاری یەکتربکەین و لەکنزیک بینەوە و بتوانین گفوگۆ بکەین،لەجیاتی موجادەلە،چونکە ئاشکرایە بەنەزان دانان و کەمتر دانانی ئەوانیتر دەرگای گفتوگۆ دادەخرێت و مجادەلەش ئامانجکەی سەرکەوتن و ژێرکەوتن بردنەوە و دۆڕانە! . ئەلبەتە کامەش لەمانەکەدا دۆڕێت:هەموکەس پاساوی هەیە بۆهەر کاروبیرکردنەوەیەک بۆیە مشتومڕ کۆتایی نایێت پاساوهێنانەوە درێژە دەکێشێت ،لەوانەیە لەدەخی ئاوادا دواین قسە بۆهەزبێت، بۆئەوەی هەز دواین قسەنەکات دۆڕێت ئەچاوی ئەو شەش بەهایە بکەین ،بۆیە گرینگی بیروباوەڕیش دەکرێت پەکەوە بژین .چونکە وەک دەبینین هەندجار مرۆڤ لەنەوان مەرگ گرینگی و بیروباوەڕ مەرگ هەڵدەبژێرێت! جا ئەوبیروباوەڕە ڕاست بێت یان هەڵە! من دیسان لێرەدا جیاوازی دادەنێم لەنەوان هەڵبژاردنی دوبیروباوەڕی جیاواز ناکرێت ئەمە مردن لەپێناو داگیرکاری و مردن لەپێناو وئازادی یەکسان ببینین،هەموشتەکان وەک یەک نین،ئەوەی حوکمی وەکیەکی لەسەر هەموشتەک بدات دۆڕێت!

شەش بەها کە پێویستە ڕەچاویان بکەین بە ژیان لەگەڵ ئەوانیتر ،شەش بەها کە دەروننناس جان هایت پێشنیاریان دەکات بۆ تاکەکان و پێی وایە هەموان ئەم شەش بەهایەیان قبوڵن،لەبەرامبەر هەربەهایەکیش خاڵی بەرامبەرو دژ هەیە. بەڵای هایت ئاستی گرنگی دانی ئەمە بۆیەکێک لەوبەهایانە ڕەفتارمان دیاریدەکات. بۆ گەڕانەوە بۆئەوەی ئاخۆ ئەم بەهایانە فیترین یان جیهانین ،ئەوەی گرنگە لێرەدا بیزانین ئەوەیە ئەم بەهایانە ڕەفتاری مرۆڤ دیاری دەکەن،ئەمەش وادەکات ئەمە بزانین تاکێک چۆن و بیرلەچی دەکاتەوە ؟ بۆچی ئەوباوەڕەی هەیە. زانینی ئەم بەهایانە وادەکات هەستی لەسەرتریمان بەرامبەر ئەوانیتر نەبێت و بتوانین گفتوگۆ بکەین.

شەش بەهاکان و خاڵی بەرامبەر/ دژ

یەکەم : خەمخۆری / زیانگەیاندن :هەمومان یەک خەزانین پێویستە تا ئەوجۆگایەی دەتوانین سەبارەت بە ئەوانی دی میهرەبان بین/ بۆیی ئیمکان هەوەبدەین ڕەنج لەناوببەین.
دووەم :ئینساف و فڕەبازی: پێویستە کەمگرێ تێبکۆشێت بۆ ئینساف بێت و عەدالەت بەهەموان بەدی بهێنێت چونکە دەست خستنە ناودەستی یەک

باشتره لەزوم/وە پەویستە کەسانی فێبازو ساختەکار و مفتەخەر و ئەوانەی شتەکان دەگەڕێن بەقازانجی خۆیان سزابدرێن.
سێیەم :وەفاداری و خیانەت :وەفاداری بەخەزان،گروپ،کەمەگا و میللەت …تاد ، بەهەرکەسێک شتێکی ژیانیە ،ئەو هەزیە کە لەگەڵیانەوە دواوە دەگرێت.
چوارەم:ئازادی و سوتە: پەویستە تاکەکان ئازادبن لە هەڵبژاردنی بیرکردنەوەدا /تا ئەوشوێنەی زیان بە کەسانیتر نەگەیەنن.
پێنجەم:هەڵوێستگرتن و سوکایەتی . پەویستە تاکەکان خۆپارێز و نەرم و دڵقان پاکدامێن و میانەوبن،چونکە ئەمانەی دونیای ئەمە پایەدار دەکەن/و پەویستە تاکەکان لەهەڵبژاردنی نا ئەخلاقی خۆیان بپارێزن.

شەشەم :دەسەڵاتخوازی و ڕوخاندن:هەڵوێستگرتن لەیاسا و دامەزراوە کەمەایەتیەکان پەویستە ؛چ ئەو یاسایەمان قبوبێت و چ قبوبمان نەبێت،چونکە کەمەگا لە سەر هەککەوتنی تاکەکان پێک هاتوە و پایەدارە/دەبێت یاسا هەڵوێستبگیرێت ئەگەر خراپ بو لەناوببرێت لەم شەش خاڵەدا ناکۆکی بەرچاو دەکەوێت. هەریەکێک لەتاکەکان بەهای زیاتر دەدات بە یەکێک لەوخاڵانە.بەنمونە بەڵای کەنە پارێزانەوە پاکدامێنی،لەسەروی ئازادیەوە. بەڵای دەسەڵاتخوازەوە دەبێت هەڵوێست بگریت هەرچەندێک بێت!بەڵام بەڵای ئازادیخوازێکەوە یاسایێک کە دەبێتە هەی چەوساندنەوە دەبە لەناوببرێت. هەمومان لەوەدا هاوبەشین کە وەفاداری،هەڵوێست ، ئازادی ، هەڵوێستگرتن لەیاسا،خەمخۆری پاکدامێنی و …بەهای باشن،بەڵام ئەوەی کە ئەمە لەناو ئەوانەدا کامیان دەخەینە پێش کامیان شەوازی هەڵوێستارمان دیاریدەکات. خاڵی دژ لەڕدایە کە هەموان دەڵێن حورمەت پەویستە،بەڵام بەڵای کەنەپارێزکانەوە هاوجنسبازی دژی حورمەت و هەڵوێزی ئەوانە. کەواتا ئەوان گرنگی زیاتر بە پاکدامێنی دەدەن تائازادی. هیچ یەک لەم بەهایانە بە تەوای هەڵنیە.بەڵام هەندێک لەو بەهایانە باتەرن لەوانی دیکە. بەبەوای هایت ئەمە گرنگی زیاتر بێچ بەهایێک دەدەین دیاریکەری ئینتیمای سیاسیمانە. بەنمونە ئەوەی کە پاکدامێنی بەڵایەوە بەرزترین بەهایە ، ئینتیمای سیاسی بە کەنە پارێزکانە.ئەوەی ئازادی بە بەرزترین بەهادانەت ئینتیمای سیاسی بە هەزە ئازادیخوازکانە .

مەحمود عەبدوڵا

بەنوسینی ئەم وتارە سودم لە وتارێکی- دیود بایرن وەرگرتوە،
بەناونیشانی نقطە اشتراک کە با دوشمن
خونی تان دارید

نەسیمی عەشق .. شیعری: ستیڤان شەمزینی

پڕم بە چرپە و بادەم خەماوە ئەمووت
لە هەموو ساتەکاندا هەر چاوەڕوانی تەم
چاوەڕوانم وەک پەپوولە بفڕیت
دوور دوور بفڕیت
چوونکە من ئاسمانەکی قووڵی عەشقم
دڵرگای دەم بە پەشوازیی تە کردەتەوە
بفڕە ئازیزم بفڕە
من زەر لە مژە چاوەڕوانم
دونیی تە هاتیت، من وتم
چیتر تەنیایی لە ئامێز ناگرم
مانگی چواردەی من هەڵهات
نەسیمی ئەشقم هەڵیکرد و
پریاسکەی خەمم پەچایەوە
بە هەمیشە، خەم
لە دوورگەی دڵی پە ئەوینتا ون کرد
ئەمڕە هیچ هەواڵکی تەم نەزانی
دڵرگای ئاسمانم راوەشاند و
جەرگی زەویم شەق کرد
وتم پەروانە تەنهاکەی خەمم بدەنەوە
چوونکە فەری سووتانی
ئاگری عەشقی من بووە
سبەی کاتک تە دڵردەکەویت
گەردەلوولی ناو دەم ئارام ئەبتەوە
شەپۆلەکانی ئەقیانووسی عەشقم رادەوەستن
گەکانی تووڕەیی خیاەم دەنیشتەوە
ئەگەر دوو سبەی بێ
ناهەم هەناسەت لە هەناسەم
دەت لە دەم، لەوت لە لەوم
جەستەت لە جەستەم

ئاگری گەرمی ڕەحمت
لە ڕەحمی سارد و سەم بەتاوە
ئەگەر هەفتەیەکی تر بمی
ئەبینی وەک منالانی شار بزمو و دەست نەسرەوم
ئەوان بە خەیاڵ ئەستێرەکان بە چنگ ئەگرن
بەڵام من بە واقیع هەساڕەی دەت داگیر دەکەم
ئەوان بە خەیاڵ یاری فوتبۆڵ بە مانگ دەکەن
من بە واقیع دەمم لە شکرێ سەوی دەمتدا ئەتوتەوە

تیرۆریزمی ئیسلامی و ئازادی دەربڕین .. وەرگێڕانی کاوە عومەر

ئەم نوسینە لەسەر بنەمای دەقی چاوپێکەوتنێک ئامادەکراوە کە لەگەڵ تەلەفزیۆنی کەناڵ جەدید ئەنجامدراوە .

خەلیل کەیوان: هەواڵی سەربڕینی مامۆستای مێژوو،سامۆئیل پیتی،لەلایەن لاوێکی موسوڵمانی بەنەچەچیچانی وە لە دەوروبەری پاریس جهانی توشی شۆک کرد.ئەم مامۆستای مێژووە لە پەلەکێدا و لەدەرسێک سەبارەت بەئازادی دەربڕین،ئەوکاریکاتێرەی پەیامبەری ئیسلام کەلە گۆڤاری چارلی ئیبدەدا بڵاو کرابوێوە پیشانی قوتابیەکانی ئەدات.
هەر ئەمە بەس بوو بە ئەوەی بیاری سەربڕینی بدرێت و بەو شێوە دەتەزێنن لەبەردەم قوتابخانەکێدا جیبەجێ بکرێت.ئەم کوشتنە ئازار بەخشێ،فەرەنساو جیهانی ڕاچڵەکاند وئەنجامیکی زۆری لە کەوتەوە بوێتە جێی باس.لەوانە هەکارو ێیشێی ئەم جۆرە ڕوداوانە ،تیرۆریسمی ئیسلامی و ئازادی دەربڕین و بابەتی بەرگری لە بەهاکانی کۆمەڵگەی سیکۆلار و هیتر سەبارەت بەم بابەتە وت وویژێک لەگەڵ حەمید تەقوایی ئەنجام ئەدەین.

دەوڵەت وبزوتنەوە ئیسلامیەکان ئیدیعای ئەوە دەکەن کە مامۆستا فەرەنسیەکە سوکایەتی بە پیرۆزیەکانی ئیسلام کردوەو بەو بیانوەوە

ڕاشکاوانە بڕگری لەکوشتنی ئەو مامۆستایە دەکەن ، یان پاساوی بە دەهێنەوە.لەلایەکەوە دەوڵەتەکان وبزوتنەوە ئیسلامیەکان و لەلاکەی تریشەوە بڕگریکاران لە بەهاکانی سیکۆلاریزم لەبڕامبڕیەکدا وەستاون.بەجگەلە کەماری ئیسلامی ڕەجەب تەیب ئەردۆغانی سەرکی تورکیا،عومران خانی سەرۆک وەزیری پاکستان،وەزیری کاروباری دەرەوەی مەغریب لەناو ئەو کەسانەدا بوون کە ناڕەزایەتیان دژی ماکرۆن دەربڕی .لە وەڵامدانەوەی بەنگلادیش و پاکستانیش خۆپیشاندانیان بەڕێوەبرد،لە بڕیاری بڕانبڕیشدا خەڵکی فەرەنسایش لەبڕامبڕ ئەم کوشتنەدا ڕاژانە سەر شەقامەکان،یەکەک لە خۆپیشاندەرانی فەرەنسا وتی پەیامەکیان لەم بارەیەوە ئاشکرایە: سەردەبڕین هەتا هیچ کەس بوێری ئەوەی نەبێت لە دژی بیرکردنەوەی ئەمە دەم بکاتەوە.”بەچی بابەتەکە هەتا ئەم ئاستە بۆتە جیگای سەرنج؟

حەمید تەقوایی:هەکارەکەی ئاشکرایە.دەندەیی و تاوانێک کەلەم بابەتە تایبەتەدا ئەیبینی لە مەژووی هاوچەرخدا بە وێنەیە.مامۆستایەک بەعالەمی ئاشکرا سەردەبڕن بەهەی ئەوەی کە کاریکاتێرێکی نیشانی خوێندکارەکانی داوە.ئەم تاوانە لەژێر هەر پاساو بیانوێکدا ئەنجامدرا بێت ئەو پەڕەی ترسناکی ئیسلامی سیاسی نیشان ئەدات.ئەبێت بۆتوندی مەحکوم بکرێت و لەبەراوانە لەبڕامبڕیدا بوەستێتەوە..ئەم هێداوە بوە جێگەی سەرنجی خەڵکی دونیا چونکە هیچکەس چاوەڕوانی ئەوەی نەدەکرد کە تاوانێکی لەو شێوەیە لەم سەردەمەی ئەمەدا ڕوبدات،هەروەک ئاماژەتان پێدا بابەتی دەرسی مامۆستای قوربانی ئەم تاوانە ئازادی دەربڕین بو و ئەو وەک نمونەیەک کاریکاتێری گۆڤاری شارلی ئیبدەی نیشانی خوێندکارەکانی دابوو.ئەگەر یادتتان بێت بەپاو کردنەوەی یەکەمجاری ئەم کاریکاتێرانە ساڵی ٢٠١٥ بوێەهەی هەرشی هەزە ئیسلامیەکان بەسەر نوسینگەی گۆڤارەکەو تیرەرکردنی ١٢کەس لە ئێندامانی دەستەی نوسەرانی و خەڵکی دونیا لەبڕامبڕئەوتاوانەدا وەستانەوە.لەبڕامبڕ ئەم کارەندانەیەدا خەڵکی فەرنسا وئەورپاو وڵاتانی تر هاتنەمەیدان وهەرشی سەر گۆڤاری شارلی ئیبدویان مەحکوم کرد.سامۆئیل پیتیش ئەوەوداوەی بە خوێنکارەکانی ڕون دەکردبوێەوەو بڕگری لە ئازادی بیروڕا دەربڕین کردبوو.ئەمە بوێە بیانوێک بە هەزە تاسەرئەسقان کەنەپەرسەت وئینسان کوژە ئیسلامیەکان هەتا تاوانێکی ئاوا ئەنجام بدەن و لەئاکامدا، هەروەک ئاماژەتان پێدا،دەوڵەتە ئیسلامی ونیوە ئیسلامیەکان و هەزە وشک هێڵهاتوە ئیسلامیەکان دەست بکەنە هیرش کردنە سەر پەوەرەکانی سکۆلاریزم

وەرکەسێک کە بەرگری لە ئازادی بیروڕا دەربڕین بکات.
لایەکی تری ئەم ڕووداوەو بەرگریکاران لە سکۆلاریزم بەرگریکاران لە ئازادی دەربڕین و ئازاد بیرکردنەوە وەستاون و لایەکی تریش هەڕەشەکانی پەرست و ئینسان کوژە ئیسلامیەکانن کە دژایەتی بەزەبری شمشێرو سەربڕین و شتی ترەوە خەڵک بترسێنن. هەروەک ئەو مامۆستایە کەلە ناو خەڵیشاندانەکاندا وتی دژایەتی ئیتر هیچ کەس بوێری ئەوەی نەبێت کە بڕێت پشتی چاوی ئیسلام بڕیێ.ئەبێت لەم شێوەدا ئەمە بتوانێت تواناماندەوە بەرگری لە بڕەی سیکۆلارو ئازادی بیروڕا دەربڕین و ئاتەئیزم بکەین لەبەرامبەر ئەم دەنگە ئیسلامیانەدا کە هاتونەتە مەیدان.

خەلیل کەیوان:هەندێک لە هەڕەشەکانی وتانێت بەشێک لەو چەپانەش کە خەیان بە سیکۆلار دەزانن لەو باوەڕدان کە ئازادی ڕا دەبڕین سوکایەتی بە باوەڕو پیرۆزیەکانی تاکەکان ناگرێتەوەو بەدیاریکراویش نابێت سوکایەتی بە ئیسلام بکەیت. بەچونی ئەوە لەم بارەیەوە چیە؟

حەمید تەقوایی: ئازادی بیروڕا دەربڕین مانای بەرگری کردن نیە لەهەر بیروڕایەک،نابێت سوکایەتی بەکەسەکان بکرێت بەناو گەشەیەکی گرنگی ئازادی دەربڕین ڕەخنەگرتنە لە باوەڕەکان.
ئەمە ڕۆژ لەهەر بیروباوەڕێک ناگرین.بیروباوەڕی خورافیەکان و ئەو پیرۆزیانەی کە بەبەناوی بەرگری کردن ئەوان مرۆڤەکان دەبنە قوربانی نێک هەر نابێت ڕەیزیان لی بگیرێت بەڵکو ئەبێت ڕەخنەیان لی بگیرێت.
بەدرێژایی مێژوو هەموو ئاینەکان لەپەناو بەرگری لە پیرۆزیەکانیان تاوانیان ئەنجامداوە.لە سەدەکانی ناوەڕاستدا لە ئەوروپا مەسیحیەت هەگەڕاوەکان و"ئەوانەی سوکایەتیان دەکرد"بە مەسیح هەر بەزیندویی لەناو ئاگردا دەیان سوتاندن،ئەمڕۆش ئیسلامیەکان نوێنەرایەتی ئەم دەندایەتیە دەکەن،ئەیانوێت هەمان کاری سەدەکانی ناوەڕاست لەسەدەی بیست ویەکدا درێژە پێبدەن.خەی بنەمای ئازادی بیروڕا دەربڕین ێیک بەمانای ئەوەیە کە هەموو کەس مافی ئەوەی هەیە کە ڕەخنە لە دواکەوتویی و وشک هەڵهاتویی و خورافات ودەمارگیری و پیرۆزیە ئاینیەکان بگرێت.بەهەر شێوەیەک کە پیی خۆشە ڕەخنە بگرێت،بە باسی فەلسەفی وزانستی یان بەڕەمان وکاریکاتێر و فلیم و شانۆگەری ومۆسیقا و هەجوو کەمیدی.ئەوانە هەمویان بەشێکن لە ئازادی ڕادەربڕین بەمانای فراوانی وشەکە.
لەبنەڕەتدا خەبات لە پەناو ئازادی ڕادەربڕن دا لەدژی ئاین دەستی

پەکردوە. لەسەدەکانی ناوەڕاستدا دەسەڵات بە دەست کڵێسا و بوو هەموو شتێکی خست بووە ژێر کۆنفی خۆی و .وە نەک تەنها ڕۆگای بڵاوخنەگرتن لە ئاین نەدەدا بەڵکو ڕۆگایان بەهیچ شتێکی زانستی و ڕاستیە زانستیەکان نەدەدا کە دژبەدەرەت و خۆی بگرێت، ئەگەر لەگەڵ باوەڕی کڵێسەو ئاینی مەسیحیەتدا ناکۆک بوایە .کەنیسە بڕیاریکی دەندانە هەرشی دەکردە سەر ئازادئەندێشەکان،و وەک هەڵگەڕاوەو جادوگەر وکافر ئەیکوشتن وئەی سوتاندن و تروسکاییان لەژیانی خەڵک بەی بوو،بوبونە لەمپەر لەبەردەم زانست وهەر بەرەوپێش چونیکی هزری و نوێخوازی و هەموو ئەم تاوانانە لەژێر ناوی ڕەوا و بونەوە لەگەڵ سوکایەتی بە پیرۆزیەکان وخوداو پێغەمبەردا ئەنجام ئەدران.

لەبەرانبەر ئەم بارودۆخەو لە بزوتنەوەی ڕینسانس و بزوتنەوەی ڕۆشنگەریدا ئازادی دژبەین وەک بنەما خرایەڕوو. پێشڕەوکانی ئەو سەردەمە ڕایانگەیاند کە هیچ کەس مافی ئەوەی نیە کە ڕاستی بسوکایەتی تێبگات و سەربەڕێت و دارکاری بکات وبسوتێنێت.
نەک تەنها لە ڕوی مەژویەوە بەڵکو ئەمەش بەرگری لە ئازادی لەکردەوەدا بەمانای بەرگریە لە ڕۆخنەگرتن لە ئاین.ئایندارەکان بەدژڕایی مژوو ئازاد بوون کە لەسەر مینبەرەو میحراب و کەنیسەو مزگەوت وهیتردا هەرچیان دەوێت لەدژی نیارەکانی ئاین و ئاتەئیستەکان بێژن و نەک تەنها خورافاتی ئاینی بەاوبکەنەوە بەڵکو لەبەدەن وبکوژن و سەربڕن. بەدژڕایی مژوو ئەم کارانە ئەنجامدراون.
بەدژبرینکی تر ئایندارەکان هەمیشە ئازادی دژبرینیان هەبوە. بەرگری کردن لە ئازادی ڕادژبین واتە بەرگری لە مافی دژبینی دژە ئاین و ڕۆخنەگرانی ئاین.ڕۆخنەگرانیش لە ئاین ئەبێت هەروکو ئایندارەکان مافی ئەویان هەبێت کە بچونەکانی خۆیان ڕاگەیەنن و ڕەمان بنوسن وفلیم دروست بکەن وشیعر بڵێن و کاریکاتێر بکیشن و کۆمیدی وهجوو بکەن. ئەبێت مرۆڤایەتی مافی ئەوەی هەبێت کەلەدژی ئاین و لەدژی هەر جۆرە پیرۆزیەک-پرۆزی ودەمارگری و چەق بەستویی و تابۆ میللی و ڕەگەزی و نەتەوەیی وئاکاری وهیترەکان-بەهەر شێوەیەک کە خۆی دەیەوێت دژبێت.ئەمە ناوەرۆکی ئازادی دژبینە.هیچ کەس دەمی ئایندارەکانی دانەخستوە.ئیسلام وئاینەکانی تریش بەردەوام خەریکن تەبلیغ بە بە بیروباوەڕەکانیان دەکەن وە تەنانەت لەزۆرێک لەوڵاتەکانیشدا لەلایەن حکومەتەکانەوە کۆمەکی مالی دەکرێن وە مینبەر دەخنە بەردەستیان.مانای عەلمانی و ڕاستی ئازادی ڕادژبیین واتە مافی ڕۆخنە گرتن و دژایەتی ئاینیەکان.

ئەو کەسانەی کە ئەمڕۆ دژی ئیسلامیزم و ئیسلامیستەکان ناوزڕکی ئازادی ئادڕیان "سوکایەتی" بەئایینی تێدانیە لە ڕاستیدا ئازادی ئادڕیان لە ناوڕک وفەلسەفەی هەبونکەی دادماڕن. ئازادی دڕیان بەبی هەڵخنەگرتن لە پیرۆزیەکان هیچ مانایەکی نیە.

خەلیل کیوان: تیرۆریزمی ئیسلامی بەتەنها کێشەی فڕانسا نیە. وڵاتانیکی تریش لە ئەوروپا لەگەڵ ئەم گرفتە ڕوبەڕون. لەزۆرێک لەوڵاتانی دیکەئاوایدا گیتۆیەکی(ghettos) زۆر لە پەنابەران پێکهاتوە. هەڵاوردن وهەژاری لەم گیتۆیانەدا هاواردەکات. ئایا هیچ پەیوندیەک هەیە لەنیوان هەژاری وبە مافی پەنابەران وتیرۆریزمی ئیسلامیدا لەفڕانسا و وڵاتانی تری ئەوروپا؟

حەمید تەقوایی: بەبۆای من هەژاری وهەڵاواردن بارودۆخێکی لەبارکردوە بۆ تیرۆریزمی ئیسلامی ڕیشەکێشی هەژاری و هەڵاواردن نیە. ئەو هەژاری وهەڵاوردنەی کە ئاماژەتان پێدا بەردەوام هەر هەبوە. زۆر پیش ئەوەی کە بزوتنەوە ئیسلامیەکان سەرهەڵدەن وزۆر پێش ئەوەی کە خومەینی وتالیبان وهیتر دونیا بیان ناسێ هەژاری وهەڵاواردن هەبوە وشەوش و یاخی بونیش لەدژی ئەم هەژاری وهەڵاواردنە هەبوە. هەر لەم دەیەی دوایدا لەبەریتانیا و فڕانسا، بزوتنەوەی هەڵەک زۆردەکان و ساڵکانی پیشتریش ئاپۆیینی دانیشتوانی قوڕاخ نیشینی شاری پاریس، خۆکی شۆرشیان کرد لە دژی هەژاری و سەرباری ئەوەی کە بەشکی سەرکیان لە پەنابەرانی وڵاتانی لەئیسلام گیراو پێکهاتبون و ئەوکاتە ئیسلام وئیسلامیزم و سەربین هیچ باسی نەبوو. لە ولایەتکانی ئەمریکاشدا چەند شەشکی یەک لەدوایەکمان بینیوە کە دیسان پەیوندیان بەئیسلامی سیاسیەوە نەبوە.
ئەوەوساربچاویی ئەمەی بزوتنەوە ئیسلامیەکان بنەماکەی هەژاری نیە. بەکو لەبنەڕەتدا وڵاتانی ڕۆژئاوا خیان بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسیان خستویە نیو گۆڕپانەکە. تەنانەت هاتنەسەرکاری خومەینیش لە ئێران وتالیبان لەئەفغانسان لەبنەڕەتدا بە پشتیوانی ڕاستەوخۆی وڵاتانی ڕۆژئاواو تەنانەت بە نەخشەسازی ئەوان بوە- تالیبان بەتەواوی دەستکردی پەنتاگۆن بوو- دەسەڵاتیان بەدەستەوەگرت. کاتی خۆی بە ڕوبەڕو بونەوەی کارتکردنی سوڤیەت ئەم بزوتنەوانیان گۆرکردنەوە؛ لەئەفغانستان کارتکردنی سۆڤیەت ولە ئێرانکدا کە دەترسان پاش ڕوخانی ڕژمی شا بکەوێتە ناو بازنەی کارتیکردنی سۆڤیەتیەوە. بەم پێیە هەردوو باڵکەی ئیسلامی سیاسی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا هەنیانە ناو سیاستەوە. پاش هەڕەس هەنانی شۆڕوی ئەم

بزوتنەوە ئیسلامیانە هەوساركانیان پارچە پارچەكردو ئەمە بونەتە مایەی دڕدۆنگی بە دەوڵەتەكان لە پایتەختەكانی ڕۆژئاوادا.
كەوابوو باسكە بەتەنها لەسەر ئاین وەكو باوەڕی تاكەكان نیە. باسكە لەسەر بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسیە.واتە بزوتنەوەیەك كە هەوڵ ئەدات ئیسلام ویاسا دەندانكەی ئیسلام بەسەر كەمەگادا بسەپێنێت،ئەیڤەت یاسای تاڵاق سەندنەوەو دارکاری(شەلاق) و یاسای كێڵگەی سێكسی بەسەر ژنانەدا جێ بەجێ بكات و لەهەر وڵاتێك وەك ئێران دەسەڵاتی بەدەستەوەگرتوە ڕۆژگاری خۆشی "موسەمانی"هەر ئەو وڵاتەی تاریک كردوە. ئەمەش لە تورکیا ئێردۆغان هەوڵە جێخستنی یاسا ئیسلامیەكان و خەیاڵی ژیاندنەوەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەسەریدا سەری هەڵداوە.
بەبۆای من بنەمای ئاسڵی ئەم بزوتنەوە دژی ئینسانی ودەندانەو تیرۆریستیە ئیسلامیە. بزوتنەوەیەك كەلە وڵاتانێكی وەك ئێران دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرتوەو لە هەندێك شوێنی تر وەك حیزب وبزوتنەوە ئیسلامیەكانی وەك حیزبوڵڵای لە لوبنان خەیاڵدەگەینن وە یان لە شێوەی داودەستەی چەكدار لە عێراق ویەمەن وسوریا سەرقاڵی كوشتارو خولقاندنی كارەساتن.
ئەمە كرێكی مەسەلەكەیە. بەدنیایی ئەم هێزە ئیسلامیانە هەوڵەئەدەن كە لەناو پەنابەرانی وڵاتانی لەئیسلامگیراودا كەلە وڵاتانی ئەورپا لەپڕاویزی شارەكاندا ژیان دەگوزەرێنن و هێزاری كاری تیکردون ولە مافەكەمەایەتیەكان بە بەشن هێز بگرن. بەڵام لەم لایەنەشەوە هیچ سەرکەوتنەكیان بەدەست نەهێناوە. من لەم كارە تیرەرسیتیانەدا نەم بینیوە چ كەماری ئیسلامی وە چ دەوڵەتی تورکیا وێیان وڵاتانی تری ئیسلامی ئیتر هێزاردەستیە بكەن و بەردی پەنابەرانی هێزار بدەن لەسەنگیان وێیان بەپێچەوانەوە لەلایەن ئەوانەوە پشتیوانی بكرێن. هەرشەكیان لەبەنەڕەتدا سەبارەت بە بەهێزی بوە بە پێیامبەری ئیسلام وسوكایەتی بوبە موسەمانان .قسەیان ئەویە. واتە تێنانەت نە لەتیئۆری ونەتەبلغاتیشدا ئەمە هیچ شتێك نابینین سەبارەت هێزاردەستی لەلایەن ئەم بزوتنەوانەوە. لەڕاستیدا تەرەیزمی ئیسلامی بزوتنەوەیەكی سیاسیە كە لەگەڵ بانگەشەی بەرگریكردنی لە ئیسلام داوادەكات كە دەوڵەتانی ڕۆژاوا دەست لە سكەلاریزم هەڵبگرن و داوایان لی دەكەن كە پەیمانەكی تایبەتی لەگەڵ موسەمانان ببەستن.

خەلیل كێوان: ئەوە ئاماژەتان بۆكرد كە خومەینی وتالیبان بە هاوكاری دەوڵەتانی ڕۆژاوا دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرتوە. هەر لەم بارەیەوە بەگەنامەی زەر بەاوكراوەتەوە، ماوەیەك لەمەوبەر هیلاری كلنتۆن لەو كتێبەیدا كە باوی كردوەتەوە ڕاشكاوانە ڕایدەگەینێت

کە تالیبان دروستکراوی دەستی خەمانە.لەم دوایانەشدا کارتەر ئاشکرای کردوە کە لەکاتی شەشی ٧٩ ی ئەرانداا،لەگەڵ بەریتانیا هاوڕیان کردوەو بەو ئاکامەگەیشتون کە لەبەرامبەر شەشی ئەراندا پشتیوانی لە خەمەینی و ئیسلامیەکان بکەن.لەرەدا پرسیارەکە ئەوەیە کە بۆچی لەم چەند دەیەی هابردودا ئیسلام وتیرەریزمی ئیسلامی لە ڕۆژئاوا گەشەیان کردوە؟دەوری سیاسەتی وڵاتانی ڕۆژئاواوو دەوڵەت و وبزوتنەوە ئیسلامیەکان چیە لە گەشەی ئیسلامگەرایی وتیرەریزمی ئیسلامیدا؟

حەمید تەقوایی:دەوری وڵاتانی ڕۆژئاوا تەنها لەو سنورەدا نمایەوە کە خومەینی یان تالیبان زەقکەنەوە.ئەوانە بنەما سەرەکیەکانی دروست بونی تیرەریزمی ئیسلامین بەڵام دەوری دەوڵەتەکان هەربەتەنها ئەوە نەبووە.جگەلەوە بەردەوامیش دەوڵەتانی ڕۆژئاوا و هەربەوجۆرە لەگەڵ بزوتنەوە ئیسلامیەکانیەکان و بەتایبەتیش لەگەڵ کەماری ئیسلامیدا ڕیککەوتون و لەناو سیاسەتەکانی خیاندا جێگایان پیداون.وڵاتانی ڕۆژئاوا نەک هیچ کاتێک بەرگریان لە سکۆلاریزم نەکردوە لەوڵاتانی بە ئیسلام گیراودا بەڵکو بە بەهێزکردنی خیان وبەرەوپیش بردنی سیاسەتەکانیان دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکانیان بەکار هێناوە.ئەبەتە سیکۆلاریزم لە ڕۆژئاوا خۆشیدا ، زۆر گرنگی پینادرێت جگلە فەرەنسا کە هەتا ئاستێک لەو بارەوە کارنامەیەکی باشتری هەیە.بەڵام هەرچۆن بێت وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نیوەوناچەکەش بە شایستەی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نازانن.بەپێچەوانەوە هەموو هەوڵەکیان بە هێنانە پیشەوەی هێزە ئاینی-نەتەوەییەکان بوە عێراق نمونەیەکی بەرجەستەی ئەو سیاسەتانەیە.لە عێراقدا دەوڵەتیکی بەتەواوەتی نەتەوەیی-ئاینیان هێنایەسەرکار.تەنانەت پێستەکانیشیان دابەشکرد سەرەک کەماریان داوبەکوردەکان و سەرەک وزیرانیان داوبە شیعەکان وسەرەکی پەڵەمانیان داوبە سونیەکان.لە ئەفغانستانیش خەریکن لەگەڵ تالیبان ڕێک دەکەون،ئەیانەوێت دوبارە تالیبان بگەیننەوە بەدەسەڵات.

ئەمەوێت بڵیم کە هەشتا وڵاتانی ڕۆژئاوا لە ساسەتەکانیاندا بەردەوامن لەسەر حسابکردن لەسەر هێزە ئیسلامیەکان .وە هەر بەو شێوەیە لەپاش هەرەس هێنانی بلۆکی ڕۆژهەڵاتەوە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی بەردەوامیان هەبوەو گەشەیان کردوەو لە فراوان بونەوەدابون.
لایەکی تریشەوە زۆریک لەو هێزانەی خیان ناوناوە چەپ بەڵام لەکردەوەدا لەپەنای ڕاسترین هێزەکاندا وەستاون لەژێر ناوی خەبات لە دژی ئیمپریالیزمدا بەرگری لە حەسەن نەسروڵاو کەماری ئیسلامی

دەکەن. ئەم بارودۆخانە هەکار بوون بۆ ئەوەی کە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی هێشتا بتوانن چالاک بن و دەست بە ئەم تاوانانە بکەن.

ئەبەت تیرۆریزمی ئیسلامی لەسەرچاوەکەیەوە وشک بکرێت. ئەبەت دەوڵەتانی ڕۆژئاوا نەک هەر تەنها لەوڵاتەکانی خۆیاندا بەرگری لە سکۆلاریزم بکەن بەڵکو ئەبەت لەوڵاتانی بۆ ئیسلام گیراویش چالاکانە بەرگری لێبکەن؛ تاوانی دەوڵەتە ئیسلامیەکانی هاوشێوەی کۆماری ئیسلامی نەک تەنها لە ڕۆژئاوا، بەڵکو ئەبەت ئەوانەش کە لەدژی خۆیکی لەوڵاتانی ژێر دەسەڵاتی ئیسلامیەکان، یان ئەوانەی کەلژێر چالاکی وەهزی ئەواندا ئەنجام ئەدرێت مەحکوم بکەن و داوای دادگایی کردنیان بکەن. ئەمە زۆر دەمەکە داوای بایکۆتی سیاسی کۆماری ئیسلامی دەکەین، ئەم بایکۆتی سیاسیە ئەبەت لە بەرامبەر هەموو ئەو دەوڵەتە ئیسلامیانەدا کاری پێبکرێت کە بە فەرمی وئاشکرا و تەنانەت بەکردەوە ڕاستەخۆ و ناڕاستەوخۆ بەرگری لە تیرۆریزمی ئیسلامی دەکەن. کۆماری ئیسلامی یەکێک لەبناغەکانی تیرۆریزمی ئیسلامیە لە ئێران وناوچەکەو جیهاندا و ئەبەت لە کۆمەڵگەی نوێدا بکرێتەدەرەوە. دنیا بەتایبەتی ڕۆژئاوا لە جیاتی دەڕاگرتن وخۆگونجاندن لەگەڵ وەحشیگەری ئیسلامیەکاندا ڕێگای بەرگری کردن لە کۆمەڵگەی سکۆلاریان بگرتایەتە بەر کارەکان نەدەگەشتە ئەرێ. کاتێک وڵاتانی ڕۆژئاوا سازشیان کرد، دنیان ڕاگرت وخۆیان گونجاند، لایەکی تریشەوە ئەوبزوتنەوانەی کەوابیر دەکەنەوە کە بەبەرگری لە "کلتوری ئیسلامی" وهەرشکردنە سەر "ئیسلامە فەبیا" شێوە لەگەڵ ئیمپریالیزم دەکەن بەداخەوە ئەنجامەکەی ئەوەیە کە ئەمڕۆ ئەبینین.

خەلیل کەیوان: ماکرۆن بۆ بەرگری لە بەهاکانی کۆماری فەرنسا ڕایگەیان کە لەبەرامبەرئیسلامی سیاسیدا پاشکشە ناکەین ئەو جەختیشی لەوە کردەوە کە زنجیرەیەک ڕیکاری سیاسی، دادوەری و حقوقی و ئاسایشی وپڕوردەیی لە دەستوریدا دادنیت وەک کاری دژە تیرۆریستی، ئامادەکردنی لیستی گومان لیکراوانی کاری تیرۆریستی، کۆنترۆڵی مزگەوتەکان و ئەوانەی پیش نوێژی هەینی هاوردەکراوەکان دەکەن وداهات وبودجەکانیان و لایەکی تریشەوە فەرکردنی منداڵان لە سێ ساڵیەوەو چاودێری پۆلەکانی فەرکردنی عەرەبی وهیتر. ئایا ئەم ڕێکارانە بەسن لەبەرامبەر ئیسلامی سیاسیدا؟

حەمید تەقوایی: ئەم ڕێکارانە باشن بەڵام وەڵامیک نین بۆ ئیسلامی سیاسی.

پێنابەرانی وڵاتانی لە ئیسلامگراوەوە بۆ فەرەنسا زۆر دەمەکە لەو

وەتە نیشتەجێن لەکاتێکدا دەرکەوتنی تیرۆریزمی ئیسلامی لەم دوو سێ دەیەی دواید دەکەوێتەدوای هاتنەپێشەوەی ئیسلامی سیاسی لەژەهڵاتی ناوین.ئەبێت کێشەکە بەسیاسی وفراوانتر لەئاستی وەتەکی دیاریکراو ببینین.سەرچاوەی کێشەکە لەسیاسەتی وەاتانی ڕۆژاوا خەیاندایە.ئەو دەوڵەتانەنێک هەر تەنها هەکاری بردنێ پێشەوەی بزوتنەوەی ئیسلامیەکان بون لە چوار دەیەی ڕابردودا بەڵکو هەوێک ئاماژەم پێدا هەتا ئەمڕۆش بە شێوەی جوراو جۆر درێژە بەهەمان سیاسەتی هاوکاری کردن ئەدەن لەگەڵ دەوڵەتان و هێزێ ئیسلامیەکامدا.وەیەکی تری مەسەلەکە پاشکۆی هەموو بەرژوازی جیهانیە لە پەوەرەکانی کەمگەی مەدەنی ودەرگا ئاوڵەکردنیان بوە لەبەردەم ئاین و نەتەوەچێتی لە کەمگەی موزائیکیدا.لەدوای کۆتایی هاتنی جەنگی ساردەوە دەوڵەتانی ڕۆژئاوایی ئەم هەوڵەستگیرێ گشتیان گرتەبەر.لەکاتێکدا بەپێی سەرەتایی ترین ێیساکانی مەدەنیەت و سکۆلاریزم وکەمگەی مەدەنی کە سەردەمێک شانشی گەورەی فەرەنسی نەخشەرایەتی دەکرد نە ئەبوو هێزو دەوڵەتێ ئیسلامیەکان لە دونیایی ئەمڕۆدا جگایەکیان هەبوایە.

ئەبێت لەبەرز ماکرۆن بپرسیت ئایا هێشتا کاتی ئەوە نەهاتوە کە بایکۆتی کەماری ئیسلامی بکەن؟وە داوای ئەوەبکەن کەلە روی سیاسی ودیپلۆماسی و کلتوری و وەرزشیەوە لەکەمگەی نودەوڵەتی بکرێتە دەرەوە؟ئایا کاتی ئەوەنیە کە لەیکخراوی نێوەیەکگرتوەکان بەیارنامەیەک پەسەند بکەن بە کردندەرەوەی کەماری ئیسلامی لەو ێکخراوەدا؟ئایا نادەبوو کە کەماری ئیسلامی لە ێکخراوی جیهانی کار ئای ئێل ئە، بکرێتە دەرەوە؛ئایا ناکرێت ێگای بەشداریکردنی لە فیستیقاڵ نودەوڵەتیەکانی سینەماو پەشانگای نودەوڵەتی کتێب و بەنە کلتوری و هونەریەکانی تری پەندرێت؟بۆ، پەوستە پەروەردەو فەرکردن بکرێت لەڕوی بەهاکانی لائیک و سکۆلار و بەهاکانی ئاتەئیزمە وە ئەبەت لەگەڵ خوارافاتی ئاینی ڕوبەڕو بونەوەی کلتوری وەشنگەری بکەیت بەناو کێشکە ئەوەنیە کە لەناکاو موسەمانکان خۆنیان دیوەو ئیتر بڕگەی بڕەزی کردن بە باوەڕکیان ناگرن و سەردەبن.نابێت ئەمە لەسەرحسابی خەڵکی موسەمان و ئەوانەی بە موسەمان ناسراون بنوسرێت ئەمە دەبێت بەناوی بزوتنەوە ئیسلامیەکان وئەو دەوڵەتە ئیسلامیانەوە بنوسرێت کە ئامای سیاسی سیاسیان بەرزکردوەتەوە. بە نمونە لەو ەاتانی ڕۆژئاوادا ئەمڕۆ زیاتر لە ڕابردو حیجاب وبڕقەع دەبینرێ.پەشتریش ژنانی موسوەمان حیجابیان پەشیوە بەناو ئەوەی ئەمە بوتە باو سەرچاوەکەی لە باوەڕی ژنانی موسوەمانەوە نیە،بەڵکو ئامای بزوتنەوەیەکی سیاسیە کە دیوەت بە یاساو ئەخلاقیاتی

کۆوەهێناوی ئیسلامی و تیرۆرو تەقاندن ئیلهام خەی بەسەر دونیادا بسەپێنێت.
ئەم جۆرێک بانگەشەیە، ئەم جۆرەکە لە هەرش، جۆرە هەرشەکە بەسەر بەها شارستانیەکانی سەدەی بیست وێک بەپشت بەستن بە ئیسلامی ١٤٠٠ساڵ لەمەوبەر و قورئان و میشک وشکی و دواکەوتووی هاوشێوەی. ئەم هێز و بزوتنەوەیەکی سیاسیە و ئەبەت هەر دەوڵەت وهێزێک کە خەی بەبەرگریکاری سکۆلاریزم و مەدەنیەت دژانەت لەبەرامبەر ئەمەدا بوەستێتەوە. ئەبەت دەوڵەتانی ڕۆژئاوا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشدا بەرگری لە سکۆلاریزم بکەن ئەبەت وڵاتانی ئیسلامی هاوشێوەی کەماری ئیسلامی، ئەو تاوانانەی کەهەر چەند مانگ جارێک لە وڵاتانی ڕۆژئاوا ڕوئەدەن هەموو ڕۆژێک لەوڵاتکانی خەیاندا ئەنجام ئەدرێن، لەکەمێگەی نەودەوڵەتیدا بکرێتە دەرەوە. ئیمە زەر دەمەکە ئەوەمان ڕاگەیاندوە کە کەماری ئیسلامی نوێنەری خەڵکی ئێران نیە، بکوژی ئەوانە، نابەت بە فەرمی بناسرێت. ئەبەت وەک تاوانبارێکی دژی مرۆڤایەتی لەگەڵ ڕژێمی ئیسلامی ئیماندا مامەڵە بکرێت. ئەبیەت هەمان سیاسەتیان لەبەرانبەر دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکانی تریشدا هەبەت. ئەبەت دەوڵەتانی ڕۆژئاوا نایانەوێت وبەرژەوەندیەکانیان لەگەڵ دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکاندا ڕێگایان پێنادات کەبەرانبەریاندا بوەستنەوە بەڵام من لەسەر ئەوباوەڕەم لەگەڵ پشت بەستن بە هێزی خەڵک لە وڵاتانی بە ئیسلامگیراو خەیاندا وەکو هێزی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی ئێران وخەڵکی عێراق ولوبنان لە دژی هێزە ئیسلامیەکان و هێروهها بەپشت بەستن بە سکۆلارو ئازادیخوازان و بیروڕای گشتی خەڵک لەوڵاتانی ڕۆژئاوا دەتوانرێت دەوڵەتکان وناوەندە نەو دەوڵەتیەکان ناچار بکرێن کە هەڵوەستی مەحکەم ولەبەاو بگرنەبەر لەبەرانبەر دەوڵەتە ئیسلامیەکاندا. لایەنکی هوبەونەوە لەگەڵ هێزە ئیسلامیەکاندا لایەنی دادوەری وحقوقیە. ئەبەت هەر دەوڵەت ودامەزراوەیەک کە خەی بە بەرگریکاری مافەکانی مرۆڤ دژانیت خوازیاری دادگایی کردنی هێزو دەوڵەتە ئیسلامیەکان بێت. ئاشکرا نیە کە ئیسلامیەکان ئیتر ئەبەت چ تاوانکی تر ئەنجام بدەن هەتا سکاڵا لەدژیان تۆمار بکرێت. سەیرکەن کەماری ئیسلامی تەنها لەم ساڵەی دوایدا چ تاوانکی سامناکی ئەنجامداوە. بە ئابوویی ئەم ڕژێمە لەدونیا دەنگی داوەتەوە هەموان ئاگاداری تاوانی ئەم حکومەتەن، هەر لە کوشتاری ١٥٠٠ کەس لە خەزەڵەوەری٩٨(ئۆکتۆبەری ٢٠١٩) هەتا تەقەکردن لە فڕۆکەی نەفەر هەڵگرو هەتا لەسەدارەدانی بەندکراوانی سیاسی کە دواین بابەتی لە سەدارەدانی نوێد ئەفکاری بوو، ئاگادارن بەڵام هیچ دەوڵەتێک داوای دادگایی کردنی سەرانی کەماری ئیسلامی ناکات. هیچ کەس ناڵێت

کەسانێکی وەک خامنەیی وەحانی و سەرانی ئەمی تیرەرو کوشتار لە ئێران دەبەت بدرێنە دادگا. ێگا چارە لێرەدایە. ئەبەت سەری ئەژدیهاکە پانکەیتەوە ئەژدیهاکەش کەماری ئیسلامیە.
تەنها لێگەڕێ پەلاماری سیاسی وەدواخریە دەتوانیت کۆشکە چارەسەر بکەیت. باوەڕی ئیسلامی و ئەوەی کە بە نمونە لە پەلی عەرەبیەکاندا لە فەرەنسا چی فەری قوتابیەکان دەکەن و هیتر بابەتێکی تری ئەبەت پەیوەردەو فەرکردن سکەلار بەت، نابەت هیچ ئاینێک، مەسیحیەت یان ئیسلام یان هەر ئاینێکی تر بچیتەناو خەیندنگاکانەوە. ئەبیت لە ئاستی کەمەگەدا لەڕەوی ڕەشنبیریەوە لێگەڕێ خورافاتی ئاینی ڕەوبەو بەیتەوە وهیتر. بەڵام ئەم ستانداردو یاسای لائیک و پیشکەوتوانە ئەبەت لە کەمەگاکانی وەک ئێران و یان عەرەبستانی سعودی و تورکیاو سەمال وەاتانی تری بە ئیسلام گیراودا پیادە بکرین وە ئەم کارە تەنها لە ێگەی پەلاماری سیاسی و حقوقی-دادوەری بە دەوڵەت وهیزە ئیسلامیەکان مەیسەر دەبیت.

خەلیل کێوان: بە دەربەینی ناڕەزایەتی بەرانبەر بە قسەکانی ماکرۆن، سەرکی فەرنسا، کە بە بەرگری لە ئازادی دەربەین و بەاوکردنەوەی کاریکاتێرکانی پێامبەری موسەمانان، کردبوی وەزارەتی دەرەوەی ئێران بانگهەشتی نوێنەری کاروباری فەرەنسایان لەتاران کردبوو کە ئامادەبەت. سوپای پاسداران ماکرۆنیان بە <<سەرکی کەماری نەفام و سەرکیشی فەرەنسا>> ناوبرد. کیهان شەریعەتمەداری، شەمعخانی وهیتریش هاتنە ناو مەیدانکەوە. سەرکی دیاریکردنی بەرژەوەندیەکانی ژەم عەلی لاریجانیش ماکرۆنی مەحکوم کردو تەئکیدی لە هاوریی موسەمانانی جیهان لە هەوبونەویان لێگەڕێ ئەم دوژمنایەتیەی ئیسلامە کردەوە. بەبەچونی ئەوە ئایا کەماری ئیسلامی دەتوانێت سود لەم بارودۆخە وەرگرێت بەقازانجی پێگەی خۆی لەناو هیزە ئیسلامیەکاندا ؟

حەمید تەقوایی: بە بۆای من کەماری ئیسلامی لەوە لاوازترە کەبەم جۆرە تەبلیغات وهاوارە بیهودەیێک بۆخۆی بەدست بهێنێت. ئەمە سەردەمی خومەینی و فتوادان لە دژی سەلمان ڕوشدی نیە. کەماری ئیسلامی ئەمڕۆ لە هەموو ڕویەکەوە لاواز بوە. ژەم لە ناوخۆی ئێراندا لێگەڕێ جوڵانەویەکی گەورەی خەڵکدا بەرەوەو بوە. ئەمە هەر یەک دووسال جارێک ڕاپەڕین ونەڕەزایەتیە جەماوەریەکانی شارەکان دەبینین کەوئەدەن، کەمەگەڕێ لەمەیدانی جەراو جەردا لە دژی حکومەت کەوتوەتە جوڵە، لەناوچەکەدا پێگەی حکومەت زەر لاواز بوە بەهۆی بزوتنەوەی جەماوەری خەڵکی لە عەراق و

لە لوبنانەوە کەخواستی دەرکردنی کەماری ئیسلامیان بەرزکردوەتەوە و داوای دەسکەتا کردنی هەزە ئیسلامیەکان دەکەن لە وەاتکەیاندا ،لەوی ئابوریەوە حکومەت بەتواوەتی تەکشکاوە،دزی و گەندەڵی دەسەاتداران وئایتوا ملیاردەرکان لە کەمەگەدا بەداد دەکەن و هیتر وهیتر.کەی ئەم بارودخە مەڵت و بواری ئەوە نادات ئەم هەتا بە ئاەای ەنگ پەیوی پاریزگاری لە پیرەزیە ئیسلامیکانەوە پەگەی خەی دروست بکات.بەبەوای من ئەم خاەانەی کە ئاماژت پەدا بە بەتاە نەبونی عەرزەوحاەکەیە.

بەشەویەکی گشتی هەزو دەوەتە ئیسلامیەکان ناتوانن بەم جۆرە ئیسلام دەستیە پیگەی خەیان بەهەزبکەن.ئیستا بەنمونە ئەردەغان هەوەستی توندری لەدژی ماکرۆن وەرگرتوە بەام ناگات بەهیچ کو.گرفتی بنەەتی ئەم دەوەت وهەزە ئیسلامیانە بارودخ و پەگەی لەرزکیانە لە وەاتکانی خەیاندا.هەوە ئەدەن بەم شەوە تبلیغاتانە پەگەی خەیان جگیر بکەن.هەوە ئەدەن بە پشت بەستن بە دەمارگیری و خورافات وپیرەزیکانی ئیسلام پەردەپشی ئەو هەژاری وبە مافی وتنگژە سیاسی وئابوریەی بکەن کە وبەویبونتوە بەام بە پیچەوانەوە زیاتر لەلایەن خەکەکەی خیانەوە وبەوی بەرەنگاری دبنەوە. لە عەراق و لوبنان ئەوە دبینین و ناەزایتیکانی کەمەگەی ئەرانیش وەک نمونەی بەرجستەی ئەم بچکداهاتنەی حکومەتە ئیسلامیکانە. زیاتر لە چوار دەیە کە خەکی ئەران مانای ەاستقینەی پیرەزی و یاسا و ئەخلاقیاتی کەوهاوردوی ئیسلامیان ئەزمون کردوە و هەر بەوهیەوە هیچ کەمەگەیەک ئەوەندەی کەمەگەی ئەران دژی ئاین نین وخوازیاری مەدنیەت ومەدەرنیزم و پچانەوەی دەزگاودوکانی هەزە ئیسلامیکان نین لەکەمەگەدا.

لەهەلومەرجکدا پاساو هەنانەوە بە کوشتنی ئازاربخشی مامستا فەرەنسیکە بەبیانوی ئەوەی کە بیەزی بەئیسلام کردوە تەنها لەگەت تورەی وبیزاری خەکدا بەرەودەبتەوە.بەبەچونی من ئەم ناتوانت هیچ سودک لەم بارودخە وەرگرت و شپەلکی گەانەوە بەهەی ئەم ەوداوەوە دیتەوە کە بەپیچەوانەوە پەگەی دەوەتە ئیسلامیکان لاوازتر دەکات.

٢٠٢٠\١٠\٢٨

وەرگەانی کاوە عومەر

دارستان .. شیعر : ایرج جنتی عطایی

" جنگل"

شیعر : ایرج جنتی عطایی
ئاواز : بایک بیات
گۆرانی : داریوش اقبالی
وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

،،،،،،،،،،،،،،،،،،

پشتی سەر
پشتی سەر ، دەزەخ
بەردەم
کۆشتارگای خەڵک
ڕەحی دارستانی ڕەش
بەدەستی لەقکانییەوە ئێوە
ڕەحم بکەش
گەر یەک لەحزەش بمەنمەوە
کونگە پەپکانیش ئەبن بە گوڵچک
پەنگی زامدار ئەمرە
ڕەنگای ڕەشتن ئیتر بەر چاو ناکەوە
"ژووری شایی" بە سیس بوونی من
پیرە دارستانە

دەمان ڕووە ئەرزە
بە لق و چڵکانەوە دیلە
ئاوا بوونی ئەبینم
ترسی ڕەشتنی تە لە جەستەم
ترسی مانەوە لە دەم
خەوی گەڵانەوە ئەبینم
هەنگاو بە هەنگاو
لەحزە بە لەحزە
سەبەری دوژمن ئەبینم

پشتی سەر

پشتی سەر ، دەزگە
بەردەم
کۆشتارگای خەڵک
ڕەحی دارستانی هەش
بەدەستی لەقکانییەوە ئیرانەوە
هەڵەبجە بکۆشە

باقاویەک لەگەل حیزبە کوردیەکان بخەینەوە...ن.محمد باپیر

باقاویەک لەگەل حیزبە کوردیەکان بخەینەوە...
یان
(انشقاق لە پارتە کوردیەکاندا.) لەحیزبی هیوا تاکو دروست بونی هاوپەیمان نیشتمانی
ن.محمد باپیر
هەموو حیزبەکان بە دریژای میژوو لە کوردستاندا ویستویانە شتی باشتر بکەن لە وەی بیشخۆیان باشتر بیت ،بۆیە لە حیزبي دايك جیابونەوە بۆ نمونە حیزبي (رزگاری) لە حیزبي (هیوا) جیابۆە علي اساس ببیتە بەدیل وشەن گرتەوەی بۆ حیزبي هیوا وەلە مەخابن هیچی بۆ نەکرا و ٠هەروەها حیزبي شیوعی کوردستانی جیابۆە لە حیزبي شیوعی عیراقی ئەویش بە هەمانشەوە جی بي نە کرا خەری بەرەوئاوارە بون چوو .
.هەروەها (یەکیتی نیشتمانی کوردستان) بالی مەکتەبي سیاسي لە پارتی دیموکراتی کوردستان جیابۆە وەك بەدیل و درژدان بەشەرشی نەە پاش نسکە ، هەرچەندە ماوەی 30 سال زیاتر ئەو حیزبە زەرترین چالاکی و شەهیدی بەخشی بە کوردستان و ئیستاش خاوەنی شورشی نوەە،شتی نوی پە بوو لەسەرتادا خاوەن ایدایابو گەرانکاری گەورەی ئەنجامدا لە بزاقی ەزگاری نەتەوەکەمان … ماویەك بە هەزبوو ، بەلام ئەوەدرژەی نەدا ،ئەوەتا لە کۆتاید ا پاشەکشەی کرد.بالی حیزبي سۆشیالیست لە یەکیەتی جودابۆة گوایة شتی باشتر دەکات لة یەکیتی

ئەویش نەی توانی ببیتە بەدیلی یەکیتی هەروەها کاتی خۆی (مەلا بەختیار) لە یەکیەتی جیابۆیەوە (ئالای شۆرشی) دامەزراند کە پیان دەگوتن(ئاش) ئەوانیش لە کۆتایدا هاتنەوە ناو حیزبي دایك ،هەروەها سامی عبدالرحمن جیابۆلە پارتي و حیزبي (پارتی گەلی) دامەزراند بەلام لە دەرەنجام ئەویش هاتەوە ناو حیزبي دایك و هیجی بي نەکراو نەی توانی ببیتە بەدیل کاتی خۆی نەهزەی ئیسلامی کە بەختی دوو ناسرابو لە(م.صلاح الدین محمد بها ادین) جیابۆ بەلام ج سودی نەبو ئەنصار الاسلام لە بزووتنەوە ئیسلامی جیابوە لەسەرەتادا بەیاننامەکیان دەرکرد و پارتی و یەکیەتیان بەکافر دانان و شەی دەستو یەخیان کرد لەگەل یەکیتی نیشتمانیدا چەندین رەلەی ئەو گەلیان بەکوشتیدا وخەلی حەمیانئەنجامدا ، لە کۆتایدا چ سودی هەبو ئەو جیابونە جگە لەزیانی زەر لە بزووتنەوەی ئیسلامی و لە ناوچونی خەیان؟؟یانکوژران یان تەسلیم بون یان هەلاتن،(کۆمەلي ئیسلامی)بەسەرپەرشتی م. علی بابیرلە بزووتنەوەی یەکبون جیا بۆ انشقاقی کرد ،علي اساس شتی نوی بەرهەم دینی گۆرانکاری دروست دەکات بەلام کواچی کرد؟بەو هۆیەوە ئیسلامیەکان درزیان تی کەوت و بي هیزتر بون هەبجەشیان لەدەستدا ،وەك کورد دەلی کابرا لۆ ردینە جو سمیلیشی دان لەسەر ،سەحوە ی ئیسلامیش زەعیف بو لەبەر ئەو انشقاقە هەروەها (بزووتنەوە گۆران) لە(یەکیتی نەشتمانی) جیابۆ بەسەر پەرشتی کاک (نەوشەروان مصطفی) ،بەلام ئەوان تا رادیەك شتیانکرد واتە گەمەکیانزوك یەکەم ئەپسزیون شەقاند .زەرکەسدە:گەان هەندە شتی لە یەکیەتیان زیاتر پی بو توانیان پیش حیزبي دایك بکەونەوە بەلام ئەو انشقاقەش زوری نەخیاند دەنگۆ هەیە ئەوانیش ئیستا بەرشالاوی رەخنەی جەماوەری خەیان بونەوەو پاشە کشەیان کرد، بە هەر حال من مەبەستم ئەویە بلەم واقع سەلماندی هەر جیابونەوەو انشقاقیك لە مەژوودا هەمووی زەرەرو زیان پەشیمانیە و هیچ حیزبیك لە کوردستاندا نەی توانیوة ببیتە بەدیلکی تەواوبە حیزبی دایک بە هەمویان بەیەکەوە دەتوانن زەر شت بکەن ….

ن.محمد بابیر جاوودەری سیاسی

هەموان لە پاتەکی گۆگڵ-ەوە هاتووینەتەدەر .. نووسینی: یوسف عزەدین

{ ئەو بوونەوەرانەی کەلە پشکنەری گشتی- و – دەروونە مردووەکان- ی گۆگڵ-دا لە بەرچاوماندا بەرجەستەدەبێت؛ هیچ نین؟! کەهیچیش نەبن، کەواتە هەموو شتەکن!؟} ئەمیل سیەران-١-

گۆگڵ ئەو ئەدیبە کەپووە باریکە قژخاوە سەرنجڕاکێشەیە، وەک لەوێنەکانی گەنجێتیدا بەبزەیەکی شاراوەی سەر لەوەکانییەوە تەماندەڕوانێ؛ گەر پشتر نەزانین کەئەو هەوڵ، هەنگۆ بەوخساریدا وابزانین، یەکەکە لەنیگارکێشە وردبین و باشکانی یەکەک لەقوتابخانەکانی وێنەکێشان. هەربۆیە ئەوانەی ئەویان لەدنیای گۆگڵانەوەدا بەنیگارکێشکی بەسەلیقەو شارەزای وێنەکردنی سیما و ئاکارکانی مرۆڤی تەکشکاو و تەریک و داماو ناساندووە، بەهەڵەدا نەچوون و بگرە دەتوانم بڵێم؛ گۆگڵ لەدنیای گۆگڵانەوەدا جەرگە نیگارکێش و نەخشێنەرکی تایبەتی پەرتەتی کاراکتەرە ئەنتی هەرەکانییەتی، لەگەڵ ئەو ڕیتمە تراژیدییە پەردەپشکراوەی کەلەبەرەوپشچوونی ڕووداوە بەووکێش تەنز ئامێزکانیدا لامان ڕەشن دەبەتەوە، بەگومان تەکنە بشەوازکی خستنەووی ئیغتیرابی، بەناو ڕیالیستی و کەمەدی، بەناو جوداو جیاواز و ترازاو لەزەربەی چەشنە نووسینەکانی پشووتری دنیای ئەدەبیاتی ڕوسی و بگرە جیهانیش!

مایەی پرسیاریشە کاتک چەند بەیتە شیعرکی پووشکین-م بیردەکەوێتەوە؛ باس لەوە دەکات هەندک بەیتە شیعر بە فەدانە نەو ئاگر دەنووسێت؟! واتە هەندە پەو لەناخەوە بەدیان فیکرەو دەربڕین و دەستەواژەو وێنەی شیعری ئەخەی پەدەگرن؛ دەتوانێت هەندک لەو گوزارشت و دەربڕین و وێنانەی کەلەنەو دەو بەیتەکاندا دایان دەڕێژێت و دەیانووسێت، پەش ئەوەی کەس بیانبینێت هەیاندات نەو ئاگرەو.. بەیە دەبێت لاشمان سەیر نەبێت، کاتک پاش خوەندنەوەو قاڵبوونەومان لەدنیای گۆگڵ-دا دەگەینە ئەو ڕاستییەی کەهەردوو فیکرەی تەکستی، پشکنەری گشتی و دەروونە مردووەکان-ی لەپووشکینەوە وەرگرتوو.. یان بابڵێین پووشکین ویستوویەتی بەرەو ئاڕاستەی ئەو جەرە نووسینەیدا بەرێت و لەکاتەکدا خەی بچەشن وشەوازکی تر نووسیویەتی و ئەمەش بشکە لەبلیمەتی و داهێنانی

لەبن نەهاتووی زاتێکی وەک پووشکین و هەر ئەویش بووە کەهەر لەسەرتاوە بەتە ناسنەری سەرکی گێگڵە و لەبواری نووسیندا دەستگیریی کردووەو هەندێک لەبابەتکانیشی بە بەاوکردەتەوە. هەر لەسەرتاوە درکی بەبلیمەتی گێگڵە؛ لەبواری گڵانەوەدا کردووە. هەر بەیە کاتێک گێگڵە تێکستی "پشکنەری گشتی" دەنووسێت، ئەوەی لەیاد ناچێت لەزاری کەسایەتی سەرکی تێکستێکیەوە کەناوی خلیستیکەف-ە، گەورەیی پووشکین نیشان بدات؛ کاتێک بە خەگەورەکردنی خەی لای خێکەسادەکە، ئاماژە بەوە دەدات کەلەپترسبەرگ تەنانەت هاوڕێی کەسایەتییەکی مەزنی وەک پووشکین-یشە-٢-
ئەوەی تا ئێستاش لەبارەی پەیوەندی پەزەتیفانەی گێگڵە و پووشکین-ەوە، خراوەتەوو، لەلایەن زۆربەی تەوژمران و ئەدیبانی هوسەوە سەلمێنراوە، تەنها کەسێک کەلەم یاسایە لادەدا، دەرهێنەری بەناوبانگ –ئایزنشتین-ەو ئەو پەی وابووە گێگڵە هەڵگری ئەرێیی و حەسادەتێکی شاراوە بووە بەرانبەر بەپووشکین و هەر ئەوەشە وای لێکردووە، شتێکی دژ و جودا بشەوازی نووسینی ئەو دابهێنێت؟!-٣-
بەڕاستی ئەم هاوبەچوونەی ئایزنشتین، تا ئێستا تەنهاو تەریک ماوەتەوەو پەناچێت وابەئاسانی کەسانێکی ئەکادیمی و شارەزا، لەئەدەبیاتی هوسیدا؛ بچنەپاڵ هاست و دروستی ئەوەی وروژاندوویەتی؟!
پەش ئەوەی بەتەواویی هەبچینە نەو بابەتکەمان و سەفەر لەتێک بەسەرهاتی پاڵتەکەی گێگڵە-دا بکەین، دەشێت کەمێک باسی هاستکردنەوە، یان لابردن و جێکردنەوەو تەنانەت سینەوەی هەندێک وشەی ناتەواو و دروستکراوی نەو دنیای ئەدەبیاتی کوردی بکەین.

هەژار-ی زمانزان و لێکۆڵەر لەبەرایی هەمبانە بۆرینە-کەیدا دەڵێت:
{ بەناوی کوردایەتی تەخ، لەزمانە بەستەزمانەکەی، وا لاواز و پەرەوازەو بە خودانمان بوونە مەمە، قەل بەقەل و چە بچکی زەر بەوردی دەپشکنن و هەر وشەیەک بەنی عارەبییەکی کەنی یان فارسییەکی مردووی هەزار ساڵی لە بەت، ئەو زانا کورد پەروەرانەی پە شەت دەبن. وەک دزەکیان لەنەو کادەن دا گرتبە، دوشمنی های ئیمانت بە، چی پە دەکەن! هەروا چەقیەو لەی دەسوەن، دەیدەنە بەر پلار و جوەن، کارەکی بەسەردا دەهێنن دەم بەژنی خەی نەکردبە. ئاوەوی وەژەری وشەکەش بەمەردەی کاوەای پیەوازفرەش ئەوەن! مەڵێ قەڵەم! بەژە پەنوس.. مەژە کاغەز! بوژە تەنوس.. نەبەژ دەفتەر! بڵێ پەڵاو...}
ئیتەر هەر لەدرێژەی ئەو هیتمی دەستکاریکردن و ئاوەژووکردن و هەڵگەڕانەوەو شەواندن و دروستکردنی زاراوەو وشەی نوەی زوبانی کوردیەشدا، کەسێک دەت و مام + وەستا.. لەک دەدات و دەیکاتە

مامەستاو بە ئاوەی بیری لاوە کردبەتەوە، ئەی چۆن دەبێت هەمان وشەش بە مەبەستی بەکاربهێنرێت؟! کەچی داخەکەم بە پرسیارکردن و هەوەستە لەسەرکردنەکی جدی وا سانانکە سەپێنراوەو بەکار دەهێنرێت!؟
کەسێک دەست و وشەیەک بەناوی پێخنە-وە فڕێ دەداتە نێوەندی نووسینەوەو بە ئاوەی ئاسۆ و فەسڵی وشەکە ڕەشن بێت و لەزمانی کوردیدا شوێنجگەیەکی لاوەو پێشی هەبووبێت، کەچی تا ئێستا بەیکردووەو ئیدی دیار نییە، کەی دەتوانین شتێکی نوێی لەجێ بەکاربهێنین.

سەبارەت بەوشەی –چی+ڕەک- یشەوە؛ پەیدەچێت بابایەکی نیمچەحیکایەتباز، لەبەروارێکی نەزانراودا هاتبێت و وشەیەکی لێکدراوی لەچی + ناوەڕەک دروست کردبێت و لاو ڕەژەوە گیانەوەی حیکایەتی بشێوە تەکنیکییەکەی ئێستای؛ ناو نابێت چی+ ڕەک و نووسەرکەشی ناو نابێت، چی- ڕەک- نووس؟!
کوردەکی بەوبەختی خاوەن سەدان حیکایەت و سەرگوزشتە و ئەفسانەو داستان و بەسەرهاتە گیانەوە، بێیت ناوەکی لێکدراوی دروستکراوی ناقڕا بەسەر کاریگەرترین ژانرەکی ئەدەبیی نیمچە ئەنتەلەژیانەی ئەودا بسەپێنیت.. کوردەک تەنها شوێنەوارەک لەمەژووەکەی ڕاشکاوانە مابێتەوە، زمانەکەیەتی و مانەوەی چەندین ساڵەی زمانەکەشی لەڕێی گیانەوەکانییەوە بووەو دەبێت بە نەتوانێت وەک فارس؛ کورتە داستان و داستانی درێژ یان باڵا بەکاربهێنێت.. یان گەر وشەی حیکایەت، بەجۆرە گیانەوەیەکی کۆن و تەقلیدی دێتە پێشچاو! خۆ دەکرا وشەیەکی کوردیی پڕ مەغزاو مانای وەک – بەسەرهات-ی لەجێی چی+ڕەک بەکارهێنابا!؟

بەڵێ وەک خۆم؛ دەمەکە پێم وایە گیانەوە بە خودی وشەی گیانەوە، سەرد- نەڕەیتیف Narrative دروستترەو لەزمانی عەرەبیشدا بە تێکستە نوێیەکانی ئێم دواییانەی نووسەرانیان زیاتر سەردو بە نووسەرکەشی سارید بەکاردەهێنرێت و ئەمەش دەتوانین ئینگلیزییەکەی Narrator بەکار بهێنین لەجێی گێڕەوەو ئیدی ژانرە ئەدەبییە سەردیەکانیش لە کورتە نەڕەیتیف و نەڤێڵاو ڕۆمان-دا بناسینرێت، یان بەهەر شێوازێکی تر کەجودا بێت لەوەی ساڵانکە سەپێنراوە.
ڕێخنەگری ئەمریکی – جودیت لایبوفیتز- لەکتێبی (سەردو مەبەستدارێتی لەنەڤێڵادا) ئاماژە بەتەکنیک کردنی نەڤێڵا و نەڤێڵا و کورتەڕۆمان و بەکارهێنانیان وەک ئاوەی یەک شت بن دەکات! لەکاتێکدا کورتەڕۆمان کورتکراوەی ڕۆمانە و نەڤێت درێژکراوەی کورتە

نەریتیف-ە، بەڵام نەڤێللا ژانرێکی تایبەت بەخۆیەتی و زیاتریش لەئەدەبیاتی ئەوروپیدا ناسراوترە وەک لەئەدەبیاتی شوێنانی ترو تایبەتە بەووداوە کارەساتبار و بابەتە سەرنج ڕاکێشە کاریگەرەکان، بەدەر لەو درێژدادی و فەە و تەکنیکی لەنووسینی هەماندا بەکاردەهێنرێت، بەمەبەستی درێژکردنەوەی؛ بەشێوەیەک کەدەبێتە حەشووکردن و داگیرکردنی قەبارەی زیاتر!
نەڤێللا لەئەمانیا لەسەردەستی؛ (هنریک ڤۆن کلیست و گەرهارت هەبتمان و تەماس مان و کافکا)، گێشتە ئاستێکی باڵا و لەنمونەی نەڤێللاش؛ مەسخ-ی کافکاو -لەبارەی پیاوان و مشکەکان-ی جۆن شتاینبێک و –مەزرای ئاژەڵان-ی جۆرج ئۆرویل و –پیرەمێردو دەریا-ی هەمینگوایی و –کۆلۆنێل کەسی نییە نامەی بۆ بنێرێت-ی گابریل گارسیا مارکیز، شایانی ئاماژە پێدانن.

بۆ هەرحاڵ با لەڕووی بگۆڕینەوە سەر بابەتە سەرەکییەکەمان، سەبارەت بەگۆگۆڵ و دەشت بەڵین، ئاوەکی بەڵگەز ئەکرانی، هەر لەسەرەتای نووسینەکانییەوەو تا دواییەکانی تەمەنیشی زۆر تەختر هەست بەوە دەکرێت، پرسیارگەل و پێبلەمە ئینسانی و ئیشکالە فەلسەفی و ئەنتەلەژیەکان لەدنیای ئەودا؛ بەپلەی یەکەم جێی خۆیان کردەتەوەو بەتایبەتیش پاش فەشەل هێنانی لەبەاوکردنەوەی قەسیدەماتی (هانزکولگارتن) و کێنەوەی سەرجەم نوسخەکانی و هەڵهاتنی بۆ دەرەوەی وڵات و پاشان گەڕانەوەیی و بەاوکردنەوەی کتێبی(شەوانە ئاهەنگ لەمەزرای نزیک دیکانکا)ی هەڵهێنجراو لەفەلکلۆری ئەکرانی و بەپشت بەستن بەزۆر لەگەڕانەوە حیکایەتەکانی دایکی.. بەم کتێبەشی توانی شکستی پێشووتری لەبواری نووسیندا بسڕێتەوەو جەدیانە جێی خۆی بکاتەوەو ئیدی لەڕووە ئیدامە بەکارەکانی داهاتووی خۆشی بدات.

دەگمەن؛ ئەو ئەدیبانەی کەتوانیویانە لەتەمەنێکی کورتدا وەک گۆگۆڵ، بگەنە ئاست داهێنانی شێوازێکی نوێ لەنووسینێکی ڕیالیستییانەی تژی لەتەنز و کۆمەدیایەکی هاوتا لەگەڵ بەتامبوون و وڕانبوونی زیندەگی بنیادەمان و نغرۆبوونی لەتینەتی دووبارەبوونەوەو سووانەوە لەنێو بازنەکانی بیرکراتییەت و هەڵهایی دەسەڵاتە تەتالیتارەکاندا.
کاراکتەری ئەنتی هیرۆ-ی نەریتیفی –پاڵتە- ی گۆگۆڵ، ئەکاکی ئەکاکیفیچ-ی فەرمانبەر، لەبوونە کۆمەڵایەتییەکەدا وەک نەبوو ئەژمار دەکرێت و هەر لەسەرەتای بەسەرهاتی لەدایک بوونییەوە، کێشەیەکی زۆر لەچییەتی ناونانییەوە پەیدا دەبێت و پاش هەڵدانەوەی

تەقویمی ئەرسەزکسی بەمەبەستی دەزینەوەی ناوەکی گونجاو بێ، کەچی ناو بە ئەو دەبەتە قاتی و لانەو کەمەک ناوی ناقوڵای وەک (تریقللاو دلاوقارکاش و بافیکاخی و فاختیسی)، بەیار دەدرێت جارەکی تر ناوی باوکی لەبنرێتەوەو بەمەش ناوی دەبەتە ئەکاکی ئەکاکیفیچ و لەووسیشدا بەپیسایی دەوترێت ئەکاکی و هەروەها نازناوی خەزانەکەشی –باشمچکین- وەک لەخودی گیانەوەی پاڵتە-دا ئاماژەی پێدراوە: (بەووونی و ئاشکرایی دیارە لەوشەی باشمک-ەوە وەرگیراوە، کەبەواتای پێاو دێت لەووسیدا..)-٤-
کاتێک ئەم کەسایەتییە لەتەکستە گیانەوەی پاڵتە-دا بەتەواویی دەخرێتە نەو زاڵکاوی هیچ بوون و پەراوێزەو ئیدی ئاکاکی ئەکاکیفیچ بەجۆرێک لەجۆرەکان ون دەبەت و پاڵتە دەبەتە کاراکتەری سەرەکی و ناکرێت لانەو ئەو سەرما کوشندەیەی ڕوسیادا هیچ شتێک لەپاڵتە گرنگتر و بەئەهمیەتتر و جوانتر و گەرمتر و بەقیمەتتربێت، ئەو هەموو شتەکەو تەنانەت کاتێک –بیترۆفیچ-ی بەرگدروو، پاڵتەکە بە ئەکاکی ئەکاکیفیچ دەدرووێت و پاش پرۆژەپێکردن و تەواوبوون و لەبەرکردنی لەلایەن ئەکاکی-یەوە دوور و نزیک وەدووی دەکەوێت و بەشاگەشکەییەوە دەوانێتە ئەو توحفەیەی کەپاڵتەیەو خۆشی وەستا بەرگدروو کەیەتی!؟

ئیدی هەر ئەم پاڵتەیەشە دەبەتە سەبەبکاری داوەتکردنی زەرملیانەی بە داوەتکی شەوانەی یەکێک لەکەسایەتییە هەبووکانی نەو فەرمانگەکەیی و دواجار گیانەوەی درەنگ وەختی و دزرانی پاڵتەکەی لەکەانکی تاریکدا!؟
پاش دیمەنی دزرانی پاڵتەکە؛ خوێنەر خۆی لەدەبەتە کاراکتەرە بە پاڵتەکەو بەو سەرمایە هاوار بەچوار دەوری خۆیدا دەکات و ناڵەو سەدای دەگاتە هەر گوێیەک کەمەبەستی بێت، گوماندەرێت بە ئازاری قووڵی هەموو ئەوانەی وەک ئەکاکی ئەکاکیفیچ، چ پاش دەردەسەریەکی زۆر دەتوانن ببنە خاوەن پاڵتەیەکی نوێی شایستەو چ ناشتوانن لانەو شلەقی یاساکانی دەوڵەت و خافڵبوون و گوێپێنەدانی پۆلیس و پاسەوانەکاندا، نەهێن پاڵتەکەیان بدزرێت! کاتێکیش بە پاڵتە دەمێنێتەوەو بەمەبەستی دزینەوەی دەگاتە لای –کەسایەتییە گرنگەکە- و ئەویش بەجۆرێک تێی دەخووڵێت و دڕیدەکات، کەئیدی هیچ هیوایەکی بە نامێنێتەوە، جگە لەمەرگ و بەیە دەمرێت و پاش مردنیشی دەبەتە تارمایی ئەکاکی ئەکاکیفیچ و پاڵتە لەبەر بنیادەمان دادەکەنێت و تا دەگاتە ئەوەی حەقی خۆی لە –کەسایەتییە گرنگەکە-ش دەکاتەوەو پاڵتەکەی بەری دادەکەنێت.

هەموان لە پاڵتۆکەی گۆگۆڵ-ەوە هاتوونەتەدەر!؟

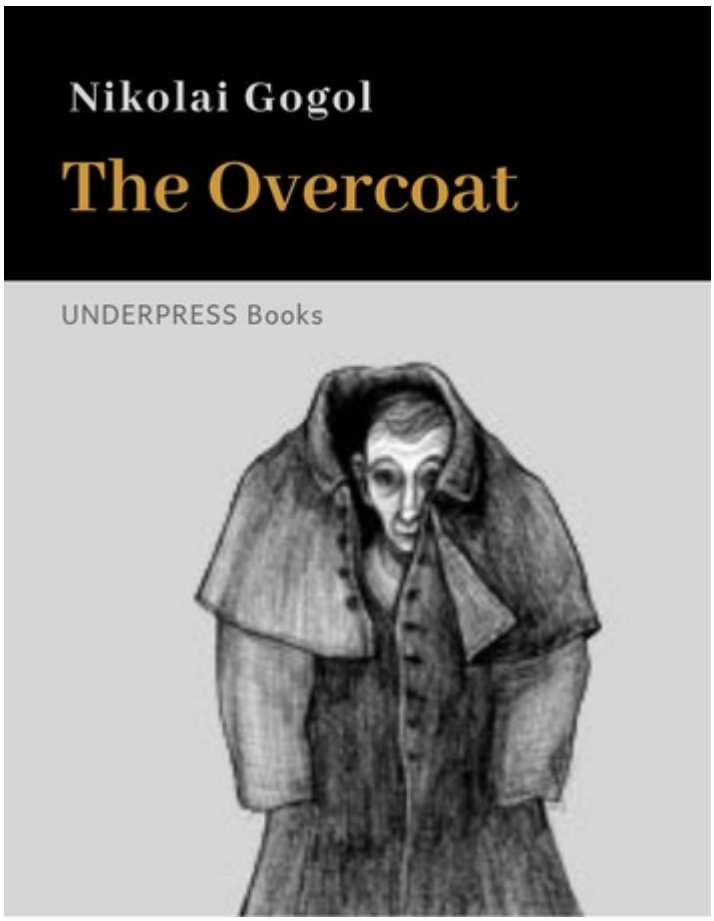

یەکێک لەو گوزاشتە زۆر کاریگەرو دڕینانەی کە ئەوی خوێنەری ئەدەبیاتی ڕوسی بووبێت، بێشک گوڵ بیستی بووە، بەناو ساغکردنەوەی ئەسڵی بۆژوکەی، ئەستاشی لەگەڵدا بێت، جگەی مشتومڕ و قسەوباسە و هەر بۆیە کەسایەتییەکی شارەزاو پسپۆڕ لەئەدەبیاتی ڕوسیدا وەک دکتۆر؛ جوودت هەشیار-٥-، پاش قووبوونەوەی لەنێو کۆمەڵێک سەرچاوەی کۆن و نوێدا، دەگاتە ئەو ڕاستییەی کەهیچ کام لە(قیەدەر دستیڤسکی و ئیڤان تۆرگنڤ و دیمتری گریگۆرڤیچ) خاوەنی ئەو گوزارشتە نین و پێی وایە نووسەر و دیپلۆماسی فەڕەنسی – یۆژین میلکبۆر دی فۆگۆ-ی سەفیری فەڕەنسا لەپترسبۆرگی پایتەختی ئەو دەمی ڕوسیای تزاری و لەمیانی وتار و نووسین و کتێبەکانییەوە، ئەو گوتزایەی کەدەڵێت هەموان لەپاڵتۆکەی گۆگۆڵ-ەوە هاتوونەتەدەر، داوێتە پاڵ نووسەری ڕۆمانی –لانوازان- بەبە ناوهێنانی ئەوی کەنووسەرەکەی دستیڤسکی-یە و لەڕاستیشدا دستیڤسکی فیکرەی ڕۆمانەکەی لەپاڵتۆ-ەوە وەرگرتووەو بەشێوازێکی جودا مامەڵەیەکی داهێنەرانەی لەگەڵ کردووەو لەدیمەنێکیدا کاراکتەری –لانوازان- دیفوشکین، نەریتیف-ی پاڵتۆ دەخوێنێتەوە.

یۆژین میلکبۆر دی فۆگۆ، لەنیسانی ١٩٠٩ لەیادی سەد ساڵەی لەدایک بوونی گۆگۆڵ لەمۆسکۆ لەوتارێکیدا دەڵێت:

{ هەموو ئەم نەوانەی ئەدەبیات؛ لە پاڵتەکەی گەگەڵ هاتوونەتەدەر، پاڵتەکەی ئەکاکی ئەکاکیفیچ،....}-٦-
بە زیاتر ناسینی دنیای ئەدەبیاتی، ناوازەی ئەو گەورەیە بەنامەیەش؛ لەجوانترین گوزارشتەکیدا – ئەمیل سیران- سەبارەت بەگەگەڵ وتویەتی:
{ واقیعییەتەکەی هەندە گەورەیە تا ئەو ئادیەی ئەو کەسایەتییانەی کەهەیان دەسووڕێنێت دەبنە نەبوو، بەڵکو دەبنە هەموزاتی جووڵاو کەبەتەواویی ئەمەی تێدایین، کەسایەتییەکانی ئەو شکست ناهێنن و ناکەون، چونکە لەسەرەتاوە شکستیان هەناوەو کەوتوون... ئەوەی ئەمە لەودا خەشمان دەوێت؛ ئەو هەیەتی بە خەڵکی.. توندو تیژییەتی.. چەشنی بینینیەتی بە دنیایەکی تاوانبار} -٧-

_____

سەرچاوەکان:

١-لاپەڕە١٥٣ /وەهم و شوناس/یوسف عزەدین/ چاپخانەی یاد/سلەمانی ٢٠١٢

-٢
https://kitabat.com/2013/05/21/%D8%BA%D9%88%D8%BA%D9%88%D9%84-%D9%88%D8%A8%D9%88%D8%B4%D9%83%D9%8A%D9%86/

٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو

٤- المعطف و الانف/ ترجمة الدكتور محمد الخزاعی/بحرين ٢٠١٣

٥- https:/www.facebook.com/jawdat.heshyar

٦- هەمان سەرچاوەی پێشوو

٧- لاپەڕە ١٥٤/ وەهم و شوناس/ چاپخانەی یاد/٢٠١٢

سەرنج: لەئەدەب و هەونەری/ کوردستانی نوێ/ژ:٢٠٢٠/١١/١٩/٨٢٢٦بەاوبەتوە.
E.mail/izadyusf@gamil.com

(کارینا)، ڕەمانی دەستنوسێ

خۆناویی‌کان! .. هەرش ڕەسۆ

هەرچەند دەرفەتم زۆر کەم بو، بەڵام هەرچەندێک بو، لە چەند مانگی ڕابردودا و لەگەڵ بەهاوبونەوەی ئەلیکترۆنییدا، توانیم نوێترین ڕەمانی (نیهاد جامی) بخوێنمەوە.
نیهاد پتر وەک نوسەر و شانۆکار و ڕێخۆشکەری شانۆیی ناسراوە، بەڵام ماوەی چەند ساڵێکە کار لە نوسینی چیرۆک و نۆڤێلێت و ڕەمانیش دەکات.
ئەم کارە تازەیەی ناونیشانی (کارینا)ـی هەڵگرتوە. کارینا بەپێی ئەندێشەسازیی ڕەمانوس یەکێکە لە ئەندامانی (بنەماڵەی خەیاڵ). کچێکە، لە دایک و باوکییەوە بە خەیاڵ دەژی، بە خەیاڵ بیردەکاتەوە، بە خەیاڵ ڕەفتاردەکا و، دەیەوێت هەر بەو خەیاڵەوە ئایندەی خۆی بنەخشێنێت.
ئیشی من نیە لەم کورتنوسینەدا، چیرۆکی یان چیرۆکگەلی نێو ڕەمانەکە بگێڕمەوە و ڕوداو و کەسێتیەکانی ئاشکرابکەم، هەندەی دەمەوێ تەنها وەک خوێنەرێک هەست و بینینی خۆم بە کورتیی بخەمەڕو. سەرەتا، ئایشارەوە هەم چۆڕم لە خوێندنەوەی (کارینا) وەرگرت، هەم قوڵییم لە ڕەچاوکرد.
پێکەری ڕەمانەکە بریتییە لە سێ کتێب لەناو کتێبەکدا، هەرێکەیان گێڕانەوەی خۆی هەیە، پاشان هەمایان لە هەڵەکی چیرۆکئامێزدا یەکدەگرنەوە. وەکچێن کەسێتیی ڕاستینەی ڕەمانوسیش (نیهاد) لە کەتایدا یەکێکە لەوان.
گێڕانەوە لە (کارینا)ـدا زیاتر بە زمانی کەسی یەکەم و کەسی سێیەم، کەوا لەلایەن کارەکتەرە سەرەکیی و لاوەکییەکانەوە چیرۆکە جیاوازەکان نمایشدەکرێن.
تەکنیکەکەیشی جادوواقیعیی (ریالیزمی سیحری)ـیە و شێوازێکی جوان و سەرنجبەرە.
بە لایەنی زمانەوانیی، ڕەنوس و خاڵبەندیی هەست بە جۆرێک لە پەلە دەکرێت، چونکە هەندە هەڵەی تەدایە، بەڵام کەمیان هەڵەی گەورە و ماناگۆڕن.
ناکرێ من لێرەدا ناوەڕۆکی ڕەمانەکە بخەمەڕو، بەڵام تەنها دەمەوێ هێندە بڵێم؛ (کارینا) ڕەمانی دەستنوسە خوناویییەکانە، دەفتەری نەخوێنراوەی نەوەی ئازاردراو و بێئومێدی دوای ڕاپەڕینی ١٩٩١ـە، یاداشتی ڕۆژنامەنوسە گەنجە تەرەرکراوەکانە.
تەوەری ڕەمانەکە، تەنها لە دەوری بابەتی سیاسیی ناخولێتەوە، بەڵکو لایەنی ئابوریی، کەمەڵایەتیی، کەلتووریی_یش دەگرێتەخۆ.

چیرۆکانی نۆو (کارینا) پێن لێ فڕین و ونبون، سەرەڕۆژن لێ کوشتنی هیوا، بێهودەیی، گەمژاندن، لەسەر دەستی نۆوی دوەمی سیاسەت لەم نیشتمانەدا.
بۆ هیوایەی، (کارینا) تەنها لەنۆو جاجاڵۆکەتەی جیهانییدا نەمنەتۆو و بۆ کاغەزییش چاپکرێ و بکۆتە نێو رەفی کتێبخانەکانیش.

سەرکەوتن و بەردەوامیی بێ نیهاد جامی.

خەونەکانی کەژاڵ ماڵك لە فڕۆمی وتاردا! .. سەدیق سەعید ڕواندزی

ساڵانێکە وەك خوێنەرێك، بە تاسەوە ڕۆمان دەخوێنمەوە. بە تایبەتیش ئەوانەی نووسەرەکانیان دەسپێکی نووسینیانە لەوبواڕە. خوێندنەوەی ڕۆمان وەك ژانرێکی ئەدەبی بۆ من لە دوو ڕوانگەوەیە. یەکەمیان چێژ وەرگرتن و خوێندنەوەی تێکستێکی ئەدەبییە، ئەوەی تریان بە مەبەستی دەوڵەمەندکردنی زمانەکەم وئاشنابوونی زیاترە بە زمانی کوردی کە دەبێ ڕۆمانووس شارەزایەکی ووردو زۆری لێ هەبێت. چونکە زانینی زمان و شێوەی داڕشتن و گوزارشتکرن، ئەلف و بێی نووسینی ڕۆمانە. هەرکەسێك توانای بە سەر زماندا نەشکێت، باشتر وایە ڕۆمان نەنووسێت. ئەوەی جێگەی سەرنجە لام، لە میانەی ئەزموونی خۆم وەك خوێنەرێك لە بواری خوێندنەوەی ڕۆماندا، تا ئەندازەیەکی زۆر گەیشتوومەتە ئەو بڕوایەی کە بەشێکی زۆری ئەوانەی خۆیان بە نووسینی ڕۆمانەوە سەرقاڵکردووە(نەك ڕۆمانووسن) شارەزایەکی ئەوتۆیان لە زمانی کوردی نییە. نازانن چۆن چەمك ودەستەواژە و دەربڕین و گوزارشتە زمانەوانییەکان، لە بونیادی زماندا بەرجەستە بکەن. بۆیە دەکەونە هەڵەی سەیرەوە کە خۆشیان هەستی پێ ناکەن. گەرچی ئەو نووسەرانە هەوڵدەدەن لە ڕێگەی فەنتازیای نووسین و زمانێکی پەخشان ئامێز، جۆرێك لە ئستاتیکا بە وشەکان بدەن تاکو سەرنجی خوێنەر ڕابکێشن. بەڵام کاتێ دەچینە قووڵایی وشە و

ماناکان، ئیدی دەستەپاچەیی ئەوانمان بۆ دەردەکەوێت. ئەم کارەم وەك ئەوە دێتە بەرچاو کە خانووێکی لە قۆڕ دروست کراو، بە بۆیەیەکی جوان بۆڕازێنیەوە. خانۆکی دیکەیان ئەوەیە کە بەشێکی زۆر لەوانەی بە خەیاڵی خۆیان ماندەنووسن، تووشی کاوێژکردنەوەی وشە و درێژدادێیی و دووبارەبوونەوەی وێنەکان دەبن.

بابەتی بەشێکی زۆر لەو جۆرە ماندانە، دەکرێ پوخت و چڕوکورت بکرێتەوە لە چەند لاپەڕەیەکی کەم. یاخود ئەوەی ماننووس بەو هەموو نووسینەوەیەوە گوتوبێتی، دەتوانرێت کورت بکرێتەوە بۆ چیرۆکێکی زۆرکورت. نموونەی بەرجەستە لەم ووەوە زۆرن گەرخوێنەر مەبەستی بێت ئاماژەیان پێ بدات. لەو وانگەیەوە یەکێك لەو مانەی لە زۆرلایەنی زمانییەوە هەڵە و کەماسی هەبوو مانی(خەونەکانی کەژاڵ)ە. ئەم مانە، سەرگوزشتەی ژنێکی کوردمان بۆ دەگێڕێتەوە کە ناوی(کەژاڵ)ە و لەکەنەدا دەژیت. کەژاڵ، دوای ئەوەی بە خۆشەویستی شوو بە کامەرانی هونەرمەند دەکات، لەگەیشیدا دەچێتە کەنەداو لەوێ دەژیت. دوای ماوەیەك ناتوانن وەك دوو هاوسەر بە یەکەوە بژین، بۆیە کەژاڵ لێی جیا دەبێتەوە و ئەمجارەیان شوو بە کوردێکی ناژهەڵات دەکات بە ناوی ئومێد، لەویش جیا دەبێتەوەو ئەمجارەیان شوو بە کەسێکی دیکە دەکات بە ناوی عەباس. کەژاڵ لە گەانەوەیەکی دا بۆ کەرکوك عەباس دەناسێت و ئەقەی دەزگیرانی دەگێنەوە، بەڵام لەویش جیا دەبێتەوە.

کارەکتەری ماندانەکە، بەدرێژایی ئەو ماوەیەی لە ژیانی خۆزانی دابووە، بە نهێنیش مامۆستا بە ختیاری خۆشویستووە کە چەند ساڵێك لە خۆی گەورەترو هاوکات هاوسەر و منداڵیشی هەیە. واتا لێرەدا ماننووس، ناڕاستەوخۆ هەوایەتی بەوە دەدات، کە کاتێ کەسێك لە ژیانی تایبەتی و خۆزانداری خۆیدایە، دەکرێ بە نهێنیش کەسێکی دیکەی خۆشبوێت و ناپاکی لە هاوسەرکەی بکات. لە کاتێکدا ئەم جۆرە پەیوەندییانە، یەکێکن لە گەورەترین ئەو گرفتە کۆمەاڵیەتی و کەسی و خۆزانی و پەروەردەییانەی، سەرچاوەی سەدان ووداوی دێتەزێن و تراژیدین لە کۆمەگەی کوردیدا، کە زۆرینەیان سەردەکێشن بۆ کوشتن و خونشتنی مرۆڤ. ئەم جۆرە تیمانە لە نووسینی ماندا، وەك بابەتێکی سواوی لێهاتووە و هەمیشە دەکرێنە کەرستەی نووسینی بە ناو ماندا بۆ مانا و تەنانەت هەندێکیان لە پەراوێزییەوە لە کۆمەگەی خۆشیان دەدەن. هیچ داهێنانێك لەوەدانییە، نووسەرێك بابەتێکی سواو بکاتە کەرستەی نووسینی مانێك. وەرای ئەمەش لە مانەکەدا، خوێنەر بەر چەندین هەڵەی زەق لە ووی زمان و

دەربڕینەوە دەکەوێت کە لێرەدا ئاماژەیان پێ دەدەین:_

- لا-14 -نووسیویەتی:_(ستێدیۆی نیگار کێشان). نووسەری ڕۆمانەکە (ستێدیۆ)و(مەرسەم)ی لەیەکتر جیا نەکردۆتەوە، وا دەزانێت هەردووکییان هەمان مانایان هەیە. ستێدیۆ بۆ تێمارکردنە (مەرسەم) کە بە کوردی (نیگارخان) ەی پێ دەگوترێت، شوێنی وێنە کێشانە.
- لا 14_نووسیویەتی:_(کامەران کەسێکی قرچۆك و چاوچنۆك بوو، نرخی کراس و پێلاوەکەی لە سەرووی هەزار دۆلاربوو). سەیرم پێدێت کەسێك ڕۆمان بنووسێت و خۆی پێ ڕۆمانووس بێت، بەڵام هەڵەی وەها کێمدی بکات. ئاخر کەسێك قرچۆك بێت، چۆن پێشاکی گران بەهای بەو نرخە دەپێشێت؟!.
- لا14 ڕۆمانووسی:(بە فیکە لێدان تەماشای تابلۆیەکانم کرد). ئەگەر بینەرێك تەماشای تابلۆیەك بکات، لێی ڕادەمێنێت و چۆژی لێ وەردەگرێت، یاخود فیکەی بۆ لێ ئەدات؟ ئەمە با ڕۆمانووسی وەڵامان بداتەوە؟.
- لا28_نووسیویەتی:_(ئومێد دەڕۆ هەفتەی داهاتوو دەچمە حەج) نووسەری ڕۆمانەکە وادەزانێت (حەجکردنیش) وەك(عەمرە)یە، هەر کاتێك مرۆڤ ئارەزووی کرد دەتوانێت بچێت!؟.
- لا42-نووسیویەتی:_(کەژاڵ قونکی جگەرەکەی خستە ژێر پێی و پانیکردەوە). نووسەری ڕۆمان وادەزانێت وڵاتی کەنەداش کوردستانە، خەڵك بە ئارەزووی خۆی ژینگە پیس بکات.!
- لا 65-نووسیویەتی:_(پیرەمێردێکی جوو، خەونەکەی بۆ شیکردمەوە). بنووسی ڕۆمانەکە وا دەزانێت جووەکانیش وەك موسڵمانەکان، باوەڕیان بە خەون بینین هەیە! یەکەمجارە، ئەمە دەبیستم. دواتر خەون لێك دەدرێتەوە شیناکرێتەوە بۆ زانیاریی نووسەری ڕۆمانەکە.)!.
- لا 66_:_(بەختیار بە نیلۆفەر دەڵێت، ئەم جوجکەیە کوڕە، یان کچ). نووسەری ڕۆمان، وادەزانێت ژنیش وەك مریشك هێلکە هەڵدێنی و (کورك) دەبێت، دەنا چۆن بە منداڵی دەگوت جوجکە!؟.
- لا81-نووسیویەتی:_(بە پێی شەریعەت، ئەگەر ژن و مێرد تا ساڵێك بە یەکەوە نەبوون، هاوسەرگیرییەکەیان هەڵدەوەشێتەوە). نازانم نووسەری ڕۆمان، ئەم شەریعەتەی لەکوێ هێناوە؟ ئەمەیە کێمدیای بەشێك لە بە ناو ڕۆمانووسانی ئێمە، کە لە هیچ بوارێك شارەزانین و قسەشی لە بارەوە دەکەن. چونکە نووسەری ڕۆمان دەبێ بزانێت، لە

ئیسلامدا، هیچ هاوسەرگیرییەك دوای ساڵێك بە تاڵ نابێت، بگرە هەر هەناوەشێتەوە، تاکو بەتەڵاق کۆتایی نێت.).

- لا93نووسیویەتی:_(ژن بە سەماوارەوە جوانە). سەیری ئەو دیدە خۆشەکییە بکەن بۆ ژن!.
- لا142نووسیویەتی:_(نیو چارەگە سعات وەرزشم کرد). لەڕاستیدا، نیو چارەگ عەرەقم بیستووە، بەڵام نیو چارەگ کاتم نەبیستووە!.
- لا148 نووسیویەتی:_(کەژال بە بەختییار دەڵێت: تۆسەگی و من پشیلە).
- لا 168(دوای ئەوەی بەختیار بە هۆی ووداوی ئوتومبێلەوە دەکەوێتە حاڵەتی کۆماو بۆ هۆشییەوە، کەژاڵ دەڵێت:_ (هیدفۆنی مۆبایلەکەم خستە گوێی بەختیارو ئەویش گوێی لە گۆرانی ئۆمە گیانێکین لە دوو جەستە دا دەگرت). نازانم کەسێك لە دۆخی غەیبوبو دابێت، چۆن دەتوانێت گوێ لە گۆرانی رابگرێت.

خاڵێکی دیکە کە بەپێویستی دەزانم ئاماژەی پێ بدەم ئەوەیە، کە نووسەری ڕۆمانەکە، هاوشێوەی دەیانی تر کەوتۆتە هەڵەی دیاریکردنی ڕۆڵی کارەکتەرەکان و پاشخانی هزریی و پەروەردەییان. بەو مانایەی، گەرچی ووداوەکان لە وڵاتی کەنەدا ووودەدەن و بنەماڵەی بەختیاریش زیاتر لە بیست ساڵە لەو وڵاتە دەژین، وەلێ هێشتا وەك خۆزانێکی داخراوی ڕۆژهەڵاتی و میللی بیردەکەنەوە. بۆ نموونە:- بەحتیار کە کارەکتەرێکی سەرەکی ڕۆمانەکەیە و هەندێ جار ڕۆڵی بگێڕەوەی ووداوەکانیش دەبینێت، لە هەمان کاتدا نووسەرو مامۆستاشە، کە چی زمانی ئەو کارەکتەرە، لە زمانی کەسانی سەر شەقام و بازاڕ دەچێت. بەختیار دەڵێت:(با سیر بخوات و زوڕنا لێ بدات) یاخود (کەرایەتی بەری داوی). ئەم جۆرە لە زمانی دەربڕین، لە زمانی کەسانی خۆڕەکی و میللی دەچێت، نەك زمانی نووسەرێك و ئەو نووسەرەش، بیست ساڵ لە کەنەدا ژیا بێت. سوقرات دەڵێت:(قسە بکە تا بزانم کێی). بیرمان نەچێت، زمانی دەربڕین و قسە کردن، ڕەنگدانەوەی پاشخانی هزریی و کۆمەڵایەتی مرۆڤە. چەند، ئەو پاشخانە دەوڵەمەند بێت، ئەوەندەش زمانی دەربڕین بابەتی تر دەبێت.

ئەو زمانەی بەختیار و کامەران و کەژاڵ و هەموو کارەکتەرەکانی دیکەش کە پێ دەدوێن، لە ڕاستیدا یەك ناگرێتەوە لەگەڵ ئاستی هوشیاریی و پێگەی پیشەیی و کۆمەڵایەتییان. بە تایبەتی کە ئەو کارەکتەرانە لە کەنەدا

دەژین و هەمووشمان دەزانین ئەو وڵاتە و کوردستان لە ڕووی ڕەساکانی ژیانەوە چەند لە یەکتری دوورن. کەچی نووسەری ڕەمانەکە، هەروا دەزانێت لە کوردستانە، ئەوها جلەوی بە ڕووداوەکان شل کردووە. سەیرم پێدێت کەسێك نووسەر بێت و بیست ساڵیش لە کەنەدا ژیا بێت و کەچی زمانی ئاخاوتنی وەك زمانی مرۆڤەکانی نێو بازاڕ بێت. ئەمە بە داخەوە گرفتی بەشێکی زۆری بە ناو ڕەماننووسانی ئێمەیە، کە نازانن چۆن ڕەڕەی کەسایەتی و کارەکتەرەکان لە ڕەماندا دیاری بکەن.
وەرای ئەمەش، هەر زمانی ڕەمانەکە، بەگشتی زمانێکی سادە، حیکایەت ئامێز، بە چڕوو نا هونەرییە. خوێنەر کە ڕەمانەکە دەخوێنێتەوە، وا هەست دەکات وتارێکی سادەی ڕۆژانە دەخوێنێتەوە، کە گفتوگۆ و دەربڕینەکانی هیچ بەهایەکی مەعریفی و ئستاتیکییان نییە. دواتر بیکاتە بابەتی بە ناو ڕەمانێك و دەزگاکانی چاپیش لە پای هەر پەیوەندییەکەوە بێت، بۆی چاپ بکەن هەر لە ڕەمانەکەدا، ئەوەندە هەڵەی چاپ هەن، کە واتای هەموو وشەکانییان شێواندووە.ئەگەر خوێنەر وردبین نەبێت، نازانێت ئەو وشەی نووسراوە مانای چییە. هەر بە نموونە پیتی(گ) لە کاتی تایپکردنەوە، بە هەموو وشەکانەوە نووساوە. هیوادارم بەشێك لە دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، بزانن ڕەمان نووسین هونەرە، مەرج نییە ئەوەی تیمەیەکی لە خەیاڵ دابوو، بە شان و باڵی دەقەکە و نووسەرەکەشی هەڵبدەن و ئەوانیش چەندین دەقی دیکەی لەو شێوەیە چاپ و بڵاو بکەنەوە. ئەم جۆرە بنووسانە، لە ڕاستیدا وەك مەلەوانێکی نەزان وان لە دەریایەکی قووڵدا. ئەگەرکەسێك مەلەوانی نەزانێت چی لێدێت؟ بگومان دەخنکێ. زمانیش وایە، ئەگەر نووسەر شارەزای هەموو سووچێکی نەبوو، دەسەڵاتی بەسەر گوزارشت ودەربڕیندا نەشکا و ڕەمانیشی نووسی، ئەوا وەك مەلەوانە نەزانەکەی لێدێت.

-_____

*پەراوێز: ڕەمانی خەونەکانی کەژاڵ، نووسینی: جەبار قادر، بڵاوکردنەوەی:کولتوور ژمارە 10 2020.

*ئەم بابەتە لەلاپەڕەی ئەدەبی ڕۆژنامەی خەبات بڵاوکراوەتەوە…

دوانەی دەستەات و کەلتوری دژی ژن .. گەناسعید و ئاسکمال

بەشێک لە وتاری هاوبەشی گەناسعید و ئاسکمال بەبۆنەی ٢٥ نۆڤەمبەر ڕۆژی جیهانی بەرەنگاری دژی توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان

حزبە دەسەاتدارەکانی کوردستان لە پاراستنی کەلتوری دژی ژندا دەتوانن سود و قازانجێکی مادی زۆر بەدەست بهێنن، کە بەپێی بانکی جیهانی ١٤٪ ژنان لەسەر کارن.*١ ئەم ڕاپۆرتەی ٢٠١٩ ڕادەی بەشداری ژنانی کوردستان لە کاردا بە نزمترین ئاست دەزانێ لە جیهاندا. واتە ٨٦٪ ژنان بێکارن و ئەم ملیۆن ژنە بێکارەش دەبە لەبەری کەمایەتیەوە لە دەخێکدابن کە فرسەتی نامۆزایەتیان بەم ژیانە سەختەیان نابە و داوای بیمەی بێکاری و بیمەی کەمایەتی نەکەن و لە ماڵەوە وەک ژنی بێکار خزمەتی خێزان و پیاو بکەن تاکو وەک ژنی ماڵەوە پەناسە بکرێن و هیچ بەرپرسیارێتیەکی مادی و مافیاکیان لەلایەن حکومەتەوە بە حساب نەکرێ. هەربۆیە کەلتورێک کە دەتوانێ ژن بە ژێردەستەی پیاو و کەم بایەخ و سوک سەیر بکا دەبێتە مایەی قبوڵکردنی بە مافی نیوەی کەمەگەی کوردستان و بەمەش دەسەات لە ناڕەزایەتی نیوەی کەمەگە ڕزگاری دەبێ. هەربۆیە دەبینین بودجەیەکی زۆر بە دەزگا ئیسلامیەکان سەرف دەکرێ تا هەژڕەی فەتوایەک دژی ژنان بدەن و هەوە دەدەن یاسای فرەژنی و دژی ژن زیاتر پەرەپێ بدەن.

بەهام هەکاری سەرکی ئەوەی ئەم کەسانە دەتوانن بە ئاسانی لە کوردستاندا سوکایەتی بکەن بە ژنان ، جگە لە پشتیوانی دەسەاتی پارتی و یەکێتی بەیان ، سەرچاوەکەی وا لە کەلتوری ڕەگداکوتاوی پیاوسالاری لە کەمەگەی کوردستاندا، کە مەژوویەکی درەژتری هەیە لە دەسەاتی پارتی ویەکێتی و سەرهەدانی هەزە ئیسلامیەکان لە کوردستان .

شەریعەت و یاسا ئیسلامیەکان لەگەڵ کەمەک دابونەریت و بەهای پیاوسالارانە، پەگەی ژن و پیاوی لە نەو خێزاندا بە قازانجی سەرداری پیاو یەکلاکردەوە. ئەمەش لەبەری کەمایەتیەوە تەواو

قبوڵ کراوە نەک هەر لە لایەن پیاوانەوە ، بەڵکو لە لایەن ژنانیشەوە لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دیکە گوزرتەوە . ئەم سیستەمە کۆمەڵایەتیەی پیاوسالاری لە خزاندا کلتوری گشتی لە کۆمەڵگەدا پێک دێنێ. دەسەڵاتیش لەڕێگەی یاسا و یساکانی بەڕێوەبردن و دامودەزگای دینی فەرمیەوە هەمان سیستەمی پیاوسالاری لە کۆمەڵگەدا یاسایی دەکاتەوە.

ئەم سێ کوچکەی پیاوسالاری و دەسەڵات و دین، هەمویان بونەتە ئاو زەمینە کۆمەڵایەتی و یاسایی و ئاو داب ونەریتە خراپکی و دژی ژنە جڵکوتوە لە کۆمەڵگەدا، کە گوتاری ئەڵقەی ئیسلامی سیاسی وملاکان لە ئاساسەوە پشتیان پێ بەستووە . ئەمش بوەتە ئاو کلتور و فەرهەنگ و زانیاریانەی کە زۆربەی کۆمەڵگە هەیانە دەربارەی ژن ، وە تا ئەمڕۆ نەک بەردەوامە ، بەڵکو هێزی بەبەردا دەکرێتەوە و زیندوو دەکرێتەوە . مانەوەی ئەم کلتورە دواکەتوانە لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا فرستی بە هەندە مڵای کۆنەپەرست و ئیسلامی سیاسی و دەسەڵاتیش داوە کە هێرش و سوکایەتی بەسەرژنان بکۆنە کارەکی ئاسایی، کە ڕۆژانە لە کۆمەڵگەدا دژ بەژنان دەکرێ.

ئەم کلتوورە گشتی یە جگە لەوەی کە لەبەرژەوەندی پایە و دەسەڵاتی تاکی پیاوە بگشتی ، کاریگەری خۆی لەسەر تاکی ژنیش داناوە . بە پێی ئەم بۆچونە گشتیە کە دانراوە بە ژن ، باشترین نمونەی ژن دایکێکە کە ژنی ماڵەوەیە و خزمەت بەهەموو خزان دەکات ، دایکێکە کە مەردی نەماوە دانیشتوە بە دیار مندالەکانیەوە بە خزمەتکردن پێیان ، ژنێکە کە بە دەنگە شەرمنە و قسە لە قسەی پیاودا ناکات و ..هتد . ئەم جۆرە لە ژیان تەواو بە دژی دژگا دینیەکانە و بە دژی دەسەلاتیشیە .
سەرمایەداری ژنانی ڕاپێچی کارکردن لەدەرەوە کردوە و لە ماڵ دەری هێناون. بەڵام هێشتا ئاستی هوشیاری بە مافەکانیان و بە بۆچونە کۆمەڵایەتیەکان لە ئاستێکی کەمدایە. هاوکات دەسەڵاتی سیستەمی پیاوسالاری خزان و سیستەمی عەشیرەتی و میلیشیایی حکومەت و دەسەڵاتی دین بەسەر یاسا و بەڕێوەبردن و ژیانی گشتیدا هێشتا بەهێز و زاڵە لە کۆمەڵگەدا.
بەڵام ئاو گڕانکاریانەی بەسەر پێگەی سیاسی وئابووری راستەقینەی ژندا هاتوە لە کۆمەڵگای کوردستاندا، پێچەوانەی خواست و ئارزووی دژگای دینی و ئاو نەرمە کۆمەڵایەتیانەیە کە خوازیاریەتی ، و بشێکی زۆر لە ژنان پابەند نیین بەو بۆچونانە و بە شایەنی خۆیان نازانن ، بەڵکو هەوڵ بە ڕێزگرتن لە مافەکانیان دەدەن . کێشەکە

لەرەو دەست پێ دەکات .
ژنان بە هەی هاتنە مەیدانی کار و فشاری بێکاریەو دەستیان داوەتە کارکردن لە مەیدانی جەراوجێری کەمەگەدا.هاوکات گەان بەسەر کەلتووری کەمەگەدا هاتوە بە هەی گۆرەبونی خەرای شارە گۆرەکانیشدا لەئاکامی زیادبونی لەادبەدەری دانیشتوان و دەست ەاگەیشتنی هەموان بە ئینتەرنێت و سەشیال میدیا. ئەم دەخە تازەیە هوشیاریەکی گلەباەی سەبارەت بە ژیانی مەدەرن دروستکردوە، کە ئیتر ئەو کەلتور و دابونەریتە کۆنانە بونەتە ەگر وچیتر ژنان ئەو کەلتورە کۆنە قبوە ناکەن و ەوبەوی دەبنەوە.

مەژووی خوەناویی سوپای عەراق لە فەرماندەوایی شا فەیسەوە تا نوری مالیکی

نووسین و ئینالیز: ستیڤان شەمزینی
سوەد

شاراوە نییە لە هیچ کەسێک ئاگەر بە یەک ڕەژیش لە عەراقدا ژیابێت، سوپا ڕەکەی بنەەتیی و سەرەکیی بینیوە لە نەخشاندنی وێنەی سیاسیی و فەرماندەوایی و سەقامگیرکردنی پایەکانی دەسەات. لە ماوەی زیاتر لە هەشتا ساەدا سوپا میکانیزمەکی هەرە کاریگەری دەستی فەرماندەوایان بووە لە عەراقدا بە سەرکوت و دامرکاندنەوەی هەموو دەنگەکی ناڕازی یان خوازیاری گەان و دەستاودەستکردنی دەسەاتی سیاسیی، بە قەبارەی ئەوەش سوپا بە هەزە بەرهەستکار و قەدەغەکراوەکان میکانیزمەکی ئەجگار هەستەوەر بووە، بە تایبەت بە بەکارهێنانی لە کودەتای سەربازییدا، ئاگەرچی کودەتای سەربازیی تەنیا دیاردەیەکی تایبەت نییە بە عەراق و هەر لەرە ڕووینداوە، بەڵام دەبێت بەوایەکی کۆنکرێتی بڵێو بهێنین کودەتا تەنە لەو جێگە و جوگرافیا و سەرزەمینانەدا ڕووددات، هەموو ڕێگاکانی ئاشتیی و دیموکراتی تیایاندا کەمدراون بە مەبەستی ئاوگەی دەسەاتی سیاسیی. بە کورتییەکەی کودەتا سەربازییەکان تەنە لەو شوێنانە

رووبەڕووبوونەوەی حوکمڕانی زۆرەملێ و دیکتاتۆرانەیان تێدا هەیە، ئەگەرنا لە هەر جۆگەیەک دیموکراسی هەبێت، ئاماژە و ڕوشەنی ئاشتیخوازانەش هەن بۆ پرسەی دەستاودەستکردنی دەسەڵات.
هەشتا ساڵ لە عێراقدا سوپا تەنیا ڕێکخراوێکی ترسناک و دژی بەرژەوەندیی تەنانەت هاووڵاتیانی ناوخۆی وڵاتیشی گۆڕاوە، چوونکە ئەو سوپایە هەموو جەنگێکی دەڕاندبوو جگە لە جەنگی سەرکوتکردنی هەر "نا"یەکی ناوخۆیی، جگە لە گۆڕی بە کەڵە و کوشتنی هاووڵاتیانی بێتاوانی ناوخۆ لە هەموو پێکهاتە جیاوازەکان شتێکی تەمار نەکردووە بە سەروەریی یان بە شانازیی بۆی بنووسرێتەوە لە دیرەکی تایبەتیی خۆیدا. ئەگەرچی سوپای عێراق لە سەرەتاوە بە داکۆکیی لە بەرژەوەندییە نیشتمانییەکان و پاراستنی سوود و قازانجی گشتیی عێراقییەکان هێنرایە سەر شانۆی ژیان، بەڵام بەگومان بەرژەوەندیی باڵای عێراق لە یەکپارچەییدا بوو، ئەمەش بەهەموو شێوەیەک بە کارەسات بە کورد تەواو دەبوو، بینیشمان هەروا بوو بە کارەساتی گەورە بە کورد لە باشووری کوردستان تەواو بوو.
جیا لەمەش سروشتی کەمەڵگەی عێراقیی و هاتنە سەر شانۆی سیاسیی چەند گروهەکی دیکتاتۆر و تاکڕەهەند هەر زەر زوو ئەو خوونەی بە گەڵ سپارد کە خوازیار بوو سوپای عێراق ببێتە سوپایەکی بەهێز، داکۆکیی لە ژیان و قازانجی سەرجەم عێراقییەکان بکات، بە پێچەوانەوە لە بری ئەوەی سوپا بچێتە خزمەتی مرۆڤەکانەوە، بەداخەوە ملیۆنەها عێراقیی بە ڕەگەی جیاوجۆر بوونە قوربانیی خوونی دزێوی سوپایەکی بەهێز، بە تایبەت لە ڕۆژانی ڕەشی حکومڕانیی دیکتاتۆری مەزن "سەدام حسێن"دا.

مێژووی عێراق یان مێژووی جیاوازیی و یەکترسینەوە؟

لە بەربەیانی مێژووەوە ئەو جۆگەیەی ئێستا بە عێراق دەناسرێتەوە "میسۆپۆتامیا" ئاودانیی بووە، ئەمەش بەهەی بەپیتیی خاکەکەی و هەبوونی ژێدەرێکی زێری ئاوەوە. هەر لەگەڵ ئەو مێژووەدا ناکۆکیی و شەڕ و ئاژاوە بەشێکی دانەبڕاو بووە لە دیرەکی سەر ئەم جوگرافیایە. بە هەزاران ساڵی پێش زایین، ئەم ڕاستییە بە ئاشکرا دەبینین: ناوچەکە بەشێوەیەکی گشتیی و میسۆپۆتامیا بە تایبەتیی ناوچەی نائارام و پڕ لە ئاژاوە و کێشمەکێش بووە، هەر لە سەمەریییەکانەوە تا دەگاتە ئاکادیی و حیسیی و ئاسووری و بابلی و کلدانی و دەسەڵاتی فارسەکان، ئەو سەرزەمینەی ئەمڕۆ پێیدەوترێت عێراق، گۆڕەپانی سەختترین ململانێی تووندوتیژ و شەڕ و کوشتاری بە بڕیارنە بووە.

لە مێژووی دواتریشدا و لە سەردەمی فتوحاتی ئیسلامییەوە تا دەگاتە دوا رۆژەکانی خەلافەتی عەباسیی و هەرەسهێنانیان لەسەر دەستی مەغۆلەکان، ئەوە نەک پشوویەک بەدی ناکەین، بەڵکو ئەوەی زیاتر لە هەر شتێکی دیکە لەم ماوە مێژووییەدا دەیبینین خوێن و ئازار، ئاگر حەججاجی کوڕی یوسفی سەقەفی نموونەیەکی تۆندوتیژ یان سەدامێکی سەروەختی خۆی بووبێت، ئەوە ئەو هەموو شەڕو کوشتارەی لە نێوخۆی موسڵمانە ئەمەویی و عەبباسییەکاندا رووبدا شتێکی کەمتر نییە لەوەی لە مێژووی نوێدا هەستی پێدەکەین و دەیزانین.
جا لە کارەساتە خوێناوییەکانی بزووتنەوە هەڵگەڕاوەکان لە خەلافەت بگەڕێ، چوونکە سووركردنی دیجلە لە خوێندا لایەن مەغۆلەکانەوە بە سەرکایەتی هەلاکۆ رووداوێکی خوێناویی ئەوەندە گەورەیە تا مێژوو هەیە لە بیر ناچێتەوە. ئاگر چاوکێش بە قەناغەکانی دواتر و دیرەکی عوسمانییەکان هەتا داگیرکاریی ئینگلیزەکاندا بخشێنین ئەوە دیسان ماوەیەک نابینین پشوویەکی تێدا بێت لە خوێنشتن و کاولکاریی و یەکتر سڕینەوە. بگومانیش داگیرکاریی نوێی ئینگلیزەکان لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا بە شێوە و خوێنڕژیی و کاولکاریی نەبوو. هەروەک چۆن مل پێ کەچکردنی کورد بە هەڵەبژاردنی عەرەقێکی عەرەبیی، بە ژان و سەرئێشە و کاولکاریی و شێوە نەبوو. ئاگر لەهەموو ئەم مێژووەی وەها پێ کردووە لە خوێن، تەنیا و تەنیا هەز و لەشکر بووە، بەیەکا ناماقوولە نییە بڵێین لەوەتی عەراق هەیە "مەبەستمان لەو جوگرافیایە ئێستا پێیدەوترێ عەراق" ئەوەندەی لەشکر و خاوەن لەشکران رەقیبان تێدا گەناوە هیچ شت و کەسی تر تا هەنووکەش نەیتوانیوە نیوەی ئەوە، ڕێ ئێدا بکات. لە قەناغی نوێدا وەختێک لە ژێر سایەی حکوومەتی ئینگلیز دەوڵەتی عەراق دروستدەکرێت و سوپایەکی قانوونی بە دادەمەزرێنێت ئیدی بەرە بەرە سوپا ڕەگەی زیاتری پێدەدرێت دەور لە هاوکێشە سیاسییەکاندا ببینێت، تا دواجار بارودۆخێکە بە جۆگەیەک گەیشت سوپا لە عەراقدا کارەساتێکی گەورەی مرۆیی نایەوە، کارەساتێک لە دوای هەڵکەستەوە لە وەنەی نییە لە تەواوی سەدەی بیستەمدا.

مێژووی دامەزراندنی سوپای عەراق

بەناوەی یەکەم جەنگی جیهانیی کە تێیدا هەردوو ئیمپریالیزمی فەڕەنسیی- بەریتانیی سەرکەوتن، جیهانی خستە بەردەم چەرخێکی تازەوە، کاریگەرییەکانی ئەو جەنگە بوونە هەی سەرلەنوێ داشتنەوەی نەخشەی جیهان، ئیمپراتۆریای عوسمانلی "پیاوە نەخۆشەکە" لە

ئەنجامی شەڕەوە تەواو شکەت و لاواز ببوو، هەموو ئەو ناوچانەی لە دەستدابوو کەوتبوونە دەرەوەی تورکیای ئەستا. ئەم شکستەی عوسمانلییەکان هەلەکی زێڕینی دایە دەست هەردوو ئیمپریالیزمی براوەی جەنگ، بە ئاسانیی نەخشەی سیاسیی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە گوێرەی بەرژەوەندییەکانی خۆیان دابەشبکەنەوە. لەم نەوەندەدا حکوومەتی ئینگلتەرە لەسەر جەستەی هەر سێ ویلایەتی بەسرە، کوفە، موسڵ "پەشتر شارەزوو بوو" توانی دەوڵەتێکی نوێ دابمەزرێنێت بەناوی "عێراق". ئەگەرچی هەر لە سەرەتاوە ویلایەتی موسڵ یان راستتر بڵێین باشووری کوردستان کێشە و بیرۆای جیاوازی لەسەر بووە لەوەی بلکێنرێت بە عێراقەوە یاخۆ بە تورکیای نوێوە؟، بەڵام سەرەنجام دوا بڕیاری بڕیتانیا- فەڕەنسا ئەوەبوو بخرێتە سەر عێراق بەتایبەت بەهۆی دەزینەوەی نەوت، هاوکات بۆ زیاترکردنی رۆژی سوونەنە مەزهەب لە عێراقی تازە دروستبوودا.
بڕیتانییەکان سەرەنجام عێراقی عەرەبییان دروستکرد و پادشایەکیان لەدەرەوەی عێراق هێنا بۆی، دەستووری تازەی عێراقیش بە هەموو جۆرێک عێراقی وەک وڵاتێک یان بەشێک لە نیشتمانی عەرەب دەناساند و نکۆیی لە هەبوونی هەر نەتەوە و گەلێکی دیکە دەکرد. لە ماددەی دووەمی دەستووری ساڵی 1925دا نووسراوە "عێراق دەوڵەتێکی سەربەخۆی ئازادە، بە هیچ جۆرێک خاکەکەی پارت پارت ناکرێت و دەست لە هیچ بەشێکی هەڵناگیرێ، حکوومەتەکەشی حکوومەتێکی پاشایەتی نیابیی"، بەڵام لە راستیدا حوکمی راستەقینە لە ژێر چنگی بڕیتانیادا بوو، چوونکە هەتا ماوەیەکی زۆر دواتر، عێراق هەر لەژێر سایەی ئینتیدابی ئینگلیزییدا مایەوە. بڕیتانییەکان خوازیاربوون عێراق بە گشتیی یەکەیەکی کارگێڕیی بێت و هەموو بەرژەوەندییەکانیان تێیدا پارێزراو بێت، دەسەڵاتی پادشایی دەیخواست بە داکۆکییکردن لە پۆیکاری فەرمانڕەوایی شانشینەکەی هەموو ڕەگەکانی خۆی بکاربهێنێت، لەم چوارچێوەدا بە دروستکردنی دامەزراوەکانی حکوومەتێکی پاشایی فەرمیی هەنگاوی پێکهێنانی سوپا بووە پۆیستییەکی پلە یەک.
ئەگەرچی لە پەشتریشدا ئیدارەی ئینگلتەرە چەندین هەڵەی جیاجیای نافەرمییان لە جۆگەکانی عێراق دروستکردبوو، بەڵام ئەوە وەڵامی پۆیستییەکانی نەدەدایەوە، بە تایبەت لەو سەروەختەدا عێراق دەوڵەتێکی تازە دامەزراو بوو. بڕیتانییەکان لە ساڵی 1915 بە دواوە هەوڵەکانیان خستەگەڕ بە پێکهێنانی ئەو هێزە نافەرمییانە. لەو نەوەندەدا "هێزی لیڤی" دروستکرا، ئەگەرچی سەرەتا ئەم هێزە تەنیا لە40 پیاو دروستکرا، بەڵام دواتر ژمارەی گەیشتە "6199" پیاو، ئەمە لە مانگی مایسی ساڵی 1922. ئامانجی ئەم سوپایە کە

زرینەی لە ئاشوورییەکان پێکهاتبوو، بە پلەی یەکەم دژایەتیکردنی کورد و دەسەڵاتی شێخ مەحمودی مەلیکی کوردستان بوو، ئۆگەرچی بەریتانیا خوازیار بوو لە زێر پەناوی تردا بەکاریبهێنێت "1".
بەهام هاوکاتی دامەزراندنی سوپایەکی فەرمیی مەشقپێکراو، تاوەکوو ببێتە سوپای دەوڵەت، بە کۆتایی کانی ساڵی 1920 و سەرەتای ساڵی 1921 دەگەیشتەوە.
بە پەی سەرچاوە مێژوویەکان هەنگاوی ئەفسەرە عەراقییەکان کە بەشێکی بەرچاویان کورد بوون، لەسەر دەستپێشخەریی بەریتانییەکان بووە. ئەوەبوو سەرەنجام (ڕۆژی 6-1-1921 لەسەر ڕەخی ڕووباری دیجلە لە شاری بەغداد، کۆمەڵێک ئەفسەری عەراقیی، کە شارەزای تەواوی سوپا بوون و لایەن عوسمانلی و بەریتانییەکانەوە مەشقیان پێکرابوو، بە چاودێریی بەریتانیا و لە ماڵی عەبدولقادر ئەلخەزیری کەبوونەوە و بەیاری دامەزراندنی سوپای عەراقیان دا. ئەو ئەفسەرانە دوانزە کەس بوون و لە نەوانیشیاندا بەشێکیان کورد بوون کە بە ئامادەبوونی مەجەر ئایدی ڕاوێژکاری بەریتانیی لە وەزارەتی بەرگریی عەراق و ڕائیدی سوارە "محەدین عومەر" یەکەمین کەبوونەوەی سوپا ئەنجامدرا. لە ئەفسەرە کوردەکانیش هەریەکە لە"بەکر سدقی، تەفیق وەهبی، جەمال بابان، جەلال بابان، بەهادین نوری و چەند کەسێکی تر" ئامادەی کەبوونەوەکە بوون). "2".

هەندێک سەرچاوەی مێژوویی ناوی ئەو دوانزە ئەفسەرەی سوپای عەراقیان دروستکرد، تەمارکردووە کە بریتی بوون لە هەریەک "عەقید عەبدولحەمیدی کوڕی ئەحمەد، موقەدەم عەبدولڕەزاق یاسین خواجە، موقەدەم شاکیر عەبدلوهاب شەخلی، ڕائید سەعید حەقی عومەر، ڕائید محەدین سەلیم سوهرەوەردی، ڕائید بەکر سدقی شاوقی عەسکەری، ڕائید تەفیق وەهبی مەعروف بەگ، ڕائید حیلمی محەمەد، نەقیب موحسین عکوش، نەقیب حەسەن تەحسین مستەفا عەسکەری، نەقیب یوسف پاچەچی، نەقیب یوسف حەنزەە". * هەر لەو سەروەختەدا یەکەمین پەڕۆ یاسا بە ڕەکخستنی کاروباری سوپایی فەرمانڕەوا و ناوی "بەاوکراوەی سوپای عەراقی ساڵی 1921" بوو، لە سەرەتاوە لەی نووسرابوو ئەم پەڕۆ یاسایە "سەر پریسی کەکس"ی جەنەرال و نوێنەری مەندوبی سامی لە عەراق دوای ڕزامەندیی ئەنجوومەنی وەزیرانی عەراق دەریکردووە و ئەم بەاوکراوەیەش لە ڕۆژی یانزەی کانوونی دووەمی 1921 لەسەر هەموو تاکێک لە سەربازکانی سوپای عەراق لە هەموو ناوچەیەکی عەراق پیادە و جێبەجێکراوە. لە 28 تەموزی هەمان ساڵیش یەکەم فەوجی سوپای عەراقی بەناوی "موسا کازم" دامەزرا.**

هاوکات لەسەر راسپاردەی بەریتانییەکان و پشتگیریی ئەفسەرانی سوپای ئینگلیز "جەعفەر عەسکەری" کرایە یەکەمین وەزیری بەرگریی عێراق کە ئەویش پەیوەندیی کرد بەدەستە نزیکەکانییەوە تا هاوکاریی بکەن. *** ئیدی لەم رێکەوتە بە دواوە سوپای عێراقی بە فەرمیی دادەمەزرێت، بە تالیۆنێک پێکدەهێنرێت بە ناوی تیپی هاشمی کە تیپەکی سوارە بوو، بەنام وردە وردە بە پێی تێپەڕینی کات و لەسەر داخوازیی بەریتانیا سوپای عێراقیی گۆڕی کرد هەم لە رووی ژمارە و هەم لە رووی چەک و تەقەمەنی و ئامێرە جەنگییەکانەوە. ئەگەرچی حکوومەتی عێراقی ناچارکرابوو تەنێ لە حکوومەتی ئینگلتەرە چەک و چەت بکڕێت، بەنام بە بڕاوورد بە کات و ژمارە و توانای سەربازیی سوپای عێراق، سوپاکە لە چەکی کەم نەبوو.
نووسەری ناسراو "پیتەر سلاگت" لە بارەی ئەو گۆشەکردنەی سوپای عێراقییەوە دەنووسێت: دامەزراندنی سوپای عێراق لە شەشی کانوونی دووەمی 1921 بڕە بڕە لە ژێر رکەفی ئینتیدابدا قەبارەکەی گەورە بوو، لە3500 سەربازەوە بە 12 هەزار سەرباز، بەنام دیسان دامەزراندنی ئەو سوپایە و پەروەردەکردنی بەو شێوەیەی بەریتانیا و مەلیک دەیانویست هەژموونێک بوو بە دەستاتی ئەوکات.. بەریتانیاش بەشێوەی کرداریی عێراقی بەنەوە دەبرد و لە هەموو بڕنە و ناخۆشییەکدا هاوکاریی سوپای عێراقی دەکرد لە سەرکوتکردن و راوەدونانی شۆڕشگێڕانی عێراقیدا. "3". بەپێی هەندێک سەرچاوەی مێژوویی، سوپای عێراق لە ساڵی 1933 لە12 هەزار سەرباز پێکهاتبوو، ئەم ژمارەیە لەساڵی 1935 بەرز دەبێتەوە بە 15هەزار سەرباز، تا ئەوەی لە کاتی شەشی چواردەی گەلاوێژی 1958 لەلایەن "ئەفسەرانی ئازادیخواز"ەوە، ژمارەی سەربازانی خەی لە نزیکەی "20" هەزار سەرباز داوە. بە گوێرەی زانیاریی لیوا "مەنسوور حەفید"یش گۆشکردنی ژمارە و توانای سەربازیی سوپای عێراق بە پێی چەند قۆناغێک بووە. ناوبراو لەلای خۆیەوە بەم جۆرە گۆشکردنی سوپای عێراق ریزبەند دەکات:

- لە حوزەیرانی ساڵی 1921دا یەکەم فەرمانگەی تەجنیدی گشتیی سوپای عێراق، خەبەخش دامەزرا.
- یەکەم فەوجی سوپای عێراقیی "لە سەرەتای دامەزرانیدا" ناوی لەنرابوو فەوجی "موسای ئەلکازم".
- 28ی ئازاری 1928 حەڤدە قوتابی عێراقیی بە فەرمووونی لەخۆینی فەرکەی جەنگیی لە بەریتانیا وەرگیران.
- 22 نیسانی 1931 یەکەمین وەجبەی فەرکەوانانی عێراقیی لە کولێژی کرانویل لە ئینگلتەرە دەرچوون.

- لە23 تشرینی یەکەمی ساڵی 1937 دامەزراندنی یەکەم مەفرەزەی تانکی سووکی عێراقیی.
- ساڵی 1937 دامەزراندنی یەکەمین یەکەی هێزی دەریایی عێراقیی.
- یەکی تشرینی یەکەمی ساڵی 1938 کردنەوەی یەکەمین کولێژی ئەرکان لە شاری بەغداد. "4".

ڕەنگبێ یەکێکیش لە هەکارەکانی گەشەکردنی سوپای عێراقی جیا لەشێ و شێ و سەرکوتی ناوخۆیی، پابەند بە بەستەپاندنی خزمەتی سەربازیی زۆرەملێیی. یەکەمین کەسێکیش یاسای زۆرەملێیی پێڕا کردبێت، ژەنەرال "جەعفەر عەسکەری" بە ڕەگەز کورد بوو، چوون ئەو یەکەم کەسێک بوو لە جیاتی تێبووش سیدارەی خستە سەری. جەعفەر عەسکەریی کە لە یەکەم کابینەی حکوومەتی عێراقیدا، شالیاری بەرگریی بوو، ئەو یەکێک بوو لە کۆنە ئەفسەرەکانی سوپای عوسمانلیی، عەسکەری یەکەم کەسیش بوو داوای لە کۆنە ئەفسەرەکانی سوپای عوسمانلی کرد یارمەتی بدەن لە دامەزراندنی هێزی ئەرتەشی عێراقیدا. بە ئەو مەبەستە لە ڕۆژی بیست و دووی تشرینی دووەمی ساڵی 1923 پێشنیارەکی پێشکەش کرد بە ئەنجوومەنی دامەزرێنەری سوپا کە لەوەدا دەڵێ: بەرگریکردن لە عێراق ئەرکەکی نیشتمانییە. ئەم دەربڕینە هاوواتای سەربازیی زۆرەملێی دەگەڕێتەوە. عەسکەری لە یادداشتنامەکەدا نوسیبووی "سوپا لێنەو گەلاندا ڕەمزی ژیانێ و کەسکەی سەربەخۆییە، هەروەها سەربەخۆیی میللەت و پاراستنی کەرامەتی بە پاشپشت و ئاواتی سوپای بگانە نایەتەدی".

ئەگەرچی حکوومەتی پادشایی ئەوکاتی عێراق بەهەی پاشکەیی بە سیاسەتی ئینگلتەرە ئەم خواستەی پشتگوێخست، بەڵام دواجار ئەو حکوومەتە لەڕۆژی 12-6-1935 بڕیاریدا یاساکە جێبەجێ بکرێت، کە ئەمەش زنجیرەیەک خۆپیشاندان و ناڕەزایی تووندیی جەماوەریی بە دوای خۆیدا هێنا لە سەرجەم ناوچە جیاجیاکانی عێراقدا. دەستووری عێراق یەکێک لەو دەستوورانەیە گرنگیی بڕچاوی داوە بە سوپا، ئەمەش وێنەدانەوەی خواستی دەسەڵاتداران بووە کە خوازیاربوون سوپا وەک شتێکی پیرۆز و بایەخدار سەیر بکرێت و خێرا لەسەر ئەوە رابهێنرێت بە گرنگییەوە بەی بەوانن. (دەستووری کاتیی 1958 کە لە27-7-1958 نوسراوە، لە ماددەی 17دا سوپا بەموکی گەل دادەنێ و ئەرکی پاراستنی سەروەریی وڵات و سەلامەتی زەویەکانی پێ دەسپێردرێ. لە دوای کودەتای 1963 و لە

دەستووری کاتیدا کە لە29 نیسانی 1964دا نوسراوە، بایەخی زیاتر بە پێگە و ئەرکەکانی سوپا دراوە و خاڵی سێیەم لە بابی چوارەمی سیستمی حکومەانیی و لە میانەی شەش ماددەدا "77- 82" بە ئەم مەبەستە تەرخانکراوە). "5".

لە سەردەمی پاشایەتیدا ئاگەرچی چەند کودەتایەکی سەربازیی رووياندا، بەڵام گەشەکردنی ژمارەی سەربازان و توانای سەربازیی سوپای فەرمیی عێراق، لەسەرخۆ و تارادەیەک سروشتیی بوو. بەڵام لە دوای شۆڕشی چواردەی گەلاوێژی 1958ەوە، بەرە بەرە هێم سوپا بایەخی زیاتری پێدرا و گەشەیەکی نائاسایی بەخۆوە بینی، ئەمەش بەهۆی ئاوەژووی ڕووشی سیاسیی عێراق تەواو ئاڵۆزیی بەخۆوە گرت، لەلایەک چەندین ڕووتی وەک ناسیۆنالیستە تووندڕەوەکانی عەرەب لە هەوڵی کودەتادا بوون، لەلاکەی تر لەساڵی 1961 بەولاوە شۆڕشی کورد بە ڕابەرایەتی "پارتی دیموکراتی کوردستان"و مەلا مستەفا تاویسەند. ئەم دوو هۆکارە بوونە هۆکاری زیاتر بایەخدان بە یەکە سەربازییەکان لەلایەن حکوومەتی "عەبدولکەریم قاسم"ەوە. لەرە بە دواوە حکوومەتی عێراقی جیا لەوەی چەند هەزەکی تری نافەرمیی دروستدەکات لە وڵەی جاشە کوردەکان، لە هەوڵیشدایە توانا سەربازییەکانی زەرتر پەرە پێبدات و ئاستی سوپای عێراق بەرز بکاتەوە بە ئاستی سوپا ناودارەکانی جیهان. لەم پەناوەدا حکوومەتی عێراق هەوڵدەدات کەنتاکت لەگەڵ چەندین دەوڵەت ببەستێت بە بەدەستهێنانی چەک و تەقەمەنی سەردەم بە مەبەستی بەهێزکردنی سوپاکەی بە بەرپەرچدانەوەی هەر پیلانێکی ناوخۆیی لەلایەن عەرەبە ناسیۆنالیستەکانەوە، هەم بە دامرکاندنەوەی شۆڕشی ئەیلوول کە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر کەپەی دەسەند و بەهێز دەبوو، بەڵام (سەختترین سەردەمی سوپای عێراق ئەو کاتە بوو بەعسییەکان دەسەاتیان بە دەستەوە بوو، چوونکە دوای هاتنە سەرکاری سەدام، سوپای عێراق کرایە 44 فیرقە و لە ساڵی 1990یشدا ئەو ژمارەیە بە 63 فیرقە بەرز بووەوە). "6".
دروست لەگەڵ هاتنە سەرکاری بەعسییەکان لە ڕێگەی کودەتایەکی سەربازییەوە "1968"، بایەخی زیاتر درا بە سوپا، بەعسییەکان چوونکە خۆنی نیشتمانێکی عەرەبیی گەورە و لەناوبردنی جولەکەیان هەبوو، هاوکات سوپاکەیان بە دەاویی لە جەنگی عەرەب– ئیسرائیل گەابووەوە، دەیانویست بەهەر نرخێک بووە عێراق لەڕی بەهێزکردنی سوپاکەیەوە وەها لەبکەن دەسەاتی

بەسەر تەواوی ناوچەکەدا بشکێت، هەروەک خوازیاربوون لە رگەوە بزووتنەوەی کوردایەتی و نەژادی گەلی کورد دەربکەشن. بەعسییەکان چەندان بەندیان لەگەڵ سەقەتی سووردا واژە کرد بە کەینی نوێترین چەک و لاپاڵم و باڵۆفەی سیخەی روسیی، بەڵام واقیعی عێراق زۆر لەوە سەختتر ببوو بەم چەکانە کۆنترۆڵ بکرێت یان بتوانرێت بەو چەکانە شەڕشی کۆپەسەندووی کوردەکان بە هاوکاریی ئێران و ئیسرائیل و ئەمریکا دابمرکێنرێتەوە. بەیە سەرانی دەوڵەتی عێراق هەر لە دەیەی شەستەکانی سەدەی رابردووە بیریان لە بەدەستهێنانی چەکی کەکوژ و کیمیایی دەکردەوە.

"دەبلیو سیت کاروس" پێیوایە "عێراق بەرنامەی بەرهەمهێنانی چەکی کیمیایی لە ساڵەکانی دەیەی 1960 و زۆر لەپێش لەوەی سەدام بگاتە دەسەڵات دەستپێکردبوو". جیا لە هەموو ئەمانە قەناغی باڵابوونی زیاتر و گەیشتنە لوتکەی سوپای عێراقی هاوکاتە لەگەڵ هاتنە سەرکاری سەدام حسێن "1979"، چوونکە سەدام خولیایەکی لە رادەبەدەر و زیاتری لە هەر سەرکەکی عێراقیی هەبوو بە بەهێزکردنی سوپا هەم لە رووی چەندایەتییەوە، هەم لە رووی چۆنایەتییەوە. ئەوەبوو سوپای عێراق پێشکەوتنی زۆری بەخۆوە بینی، تەنانەت لە ساڵی 1990دا عێراق خاوەنی زیاتر لە یەک ملیۆن سەرباز بووە، ئەمە بەجگە لەوەی خودانی تازەترین تەکنەلۆژیی چەک و چەپە بووە. "ریچارد بێننێت" لەو رووەوە دەڵێت (لەشکری عێراقیی لە ساڵی 1990دا یەکێک بوو لە لەشکرە گەورەکانی جیهان، بەڵام لە کۆتایی یەکەمین جەنگی کەنداودا بەر بەرەیەکی تەواو باڵی بەسەر پاشماوەکانی یەکە سەربازییەکانی لەشکرەکەدا کێشا، وایان لێهات لە هەموو لایەکەوە لەلایەن دوژمنەکانیانەوە زەبریان لێدەکەوت).
حکوومەتی بەعس بەوە رازی نەبوو لە سنوورەکدا سوپاکەی قەتیس بکات، بەڵکو دەیویست سوپاکەی بکاتە سوپایەک پشت ببەستێت بە تەکنەلۆژیترین چەکی سەردەم، بە تایبەتیی چەکی کەمەکوژ. سەرانی بەعس بە رەبەریی "سەدام حسێن"، هەموو توانا و وزەی خیان بەکارهێنا تا وەاتەکیان بکەنە خاوەنی چەکی کیمیایی و ئەتۆمی. ئەم هەوڵە لە دەیەی حەفتاکانی سەدەی رابردووەدا زۆرتر بڕوای سەند. بە ئەو مەبەستە وەزارەتی بەرگریی و وەزارەتی پیشەسازیی سەربازیی لە چەندان رگەی جەربەجەرەوە کۆنتاکتیان لەگەڵ دەوڵەتان و چەندین کۆمپانیای جیاجیا

گرەدا تاکو ئەو خەونە بهێنێدی. بەڵام ئیسرائیل کە زیاد لە هەمووان هەستی بە مەترسیی عێراقێکی خاوەن چەکی ئەتۆمی دەکرد، زۆر زوو، لە ساڵی 1981 لە ڕێگەی لێدانی هەواییەوە بنکەکانی کۆری ئەتۆمی عێراقی کاول و تێکوپێکدا، ئەمەش وەهای لە"مەناحیم بێگن"ی سەرۆکی ئەوکاتی ئیسرائیل کرد بە خۆشحاڵییەوە بڵێت وەک خێی ئامانجەکەمان پێکا و خەونی لەناوبردنی ئیسرائیلمان پووچەڵ کردەوە. لەگەڵ ئەمانەشدا حکوومەتی سەدام هەر بەردەوام لەسەر سەرقاڵییەکانی تا دواجار توانی عێراق بکاتە خاوەنی چەکی کیمیایی.
(ڕژێمی عێراق توانی لە چەندەها بواری هەمەجۆری تەکنەلۆژیای ناوکییدا مەشق بە کادرە تەکنیکی و ئەندازییەکانی خێی بکا تا ئەو ڕاددەیەی کە ژمارەی زاناکان گەیشتە 500 زانا و ژمارەی ئەندازیاران و تەکنیککاران گەیشتە 5-7 هەزار کەس، جگە لە20 هەزار کارکەری تری ئەم بوارە. سەرباری ئەمەش بودجەیەکی زۆر تەرخانکرا کە گەیشتە 12 ملیارد دۆلار کە لەم کەرتەدا خەرجکرا، جگە لەوە، ڕژێم چەند دەزگایەکیشی دروستکرد پەیوەندییان بە بەرنامە ناوکییەکەیەوە هەبوو، کە ژمارەیان گەیشتە 28 دەزگا و پێکهاتە، لەوانە چەند مەبەندێک بە لکێنەوە و نەخشەسازیی و پیتاندنی یۆرانیەم و چەند ناوەندێکیش بە ئەلکترۆنکاریی و تاقیکردنەوە). "7". ئەوەی زیاتر عێراقی هاندەدا بە ئەوەی لە زووترین کاتەدا تەکنەلۆژیی سەردەمی چەک بەدەستبهێنێت بە تایبەت چەکی ناوکیی دوژمنایەتی بوو لەگەڵ ئیسرائیل لەلایەک و شێوەی دەستوپێخەی لەگەڵ ئێران و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردستان لەلاکەی تر بوو. ڕژێمی بەعس لە دەیەی هەشتاکاندا زۆرترین بودجەی لە داهاتی وڵاتەکەی بە بڕەمهێنان و کەینی چەک و تەقەمەنی تەرخانکرد. هەندێک لە توێژران و پسپۆران سەرسوڕمانی خۆیان نیشان دەدەن لەوەی بە درێژایی هەشتاکان عێراق زۆرتر لەو بڕە دیاریکراوەی بە سەرجەم کەرتەکانی تەندروستی و خزمەتگوزاریی تەرخانی کردبوو، بودجەی بە کەرتی سەربازیی و پەرەپێدانی یەکە سەربازییەکانی تەرخان کردبوو.
Judit Miller، Laurie Mylroie دەربارەی فراوانبوون و خەرجکردنی ژمارەیەکی خەیاڵیی پارە بە سوپا لە سەروەختی جەنگی ئێران–عێراقدا دەنووسن "لەم ساڵانەدا بارودۆخی ئابووری ئەم وڵاتە زۆر خراپ ببوو، سەدام هەموو پاشکەوتە دارایەکانی خێی بە کەینی چەک و تەقەمەنی سەرفکردبوو. لە دوو ساڵی سەرەتای جەنگ، عێراق 10 ملیارد دۆلاری یارمەتی

دارایی لە وڵاتانی عەرەبیی وەرگرت کە هەمووی بە کەینی چەک تەرخانکرا". "8". هەر لەمبارە، ئەنیستیتۆی نێودەوڵەتیی ئاشتی ستۆکهۆڵم بڕاوردی کردووە: عێراق لە ساڵی 1984 بە بڕەای نزیکەی 14 ملیارد دۆلار چەکی کڕیوە و بەکاریهێناوە. بە پێی بڕاوردی "ئانتەنی کوردسمان" کە یەکێکە لە شارەزایانی ئەمەریکیی، حکوومەتی عێراقیی لە نێوان ساڵەکانی 1982- 1985 نزیکەی 27 ملیارد و 300 ملیۆن دۆلار و لەنێوان ساڵەکانی 1986- 1989 نزیکەی 15 ملیارد و 500 ملیۆن دۆلار کە کەی گشتیی زیاتر لە42 ملیارد دۆلارە لەم حەوت ساڵەدا چەکی هێناوەتە ناو وڵاتەوە. ئەو تەنانەت لەو بڕوایەدایە تێنووەتی سەدام بە چەک لەماوەی ئەم ساڵانەدا لەم ژمارە سەرسوڕهێنەرەش زیاترە. حەزی سەدام بە کەینی چەک تەنانەت پاش کۆتاییهاتنی جەنگ لەگەڵ ئێرانیشدا کۆتایی نەهات، بەشێوەیەک لە ماوەی پێنج ساڵی پاش تەواوبوونی شەڕ، عێراق گەورەترین وڵاتی کەیاری چەک و پەداویستیی سەربازیی بووە. بەپێی بڕاوردی شارەزایان 9% هەموو چەکە فڕۆشراوەکانی جیهان لەلایەن سەدامەوە کەدراون. "9".

ئاگەرچی لە دوای ئۆپەراسیۆنی "گەردەلوولی بیابان" سوپای عێراق لە رووی مەعنەویی و ماددییەوە بە تەواویی تێکشکێنرا، بەڵام سەدام حسێن زۆر لەوە سەرکەشتر بوو بەو گورزوەشاندنە دەست لەو خولیا و حەزە شەتانییەی خۆی هەڵبگرێت. بۆیە لە ساڵانی ئابڵووقەی ئابووری و بازرگانیی نێودەوڵەتی سەدای رابردوو لەسەر عێراق، لە کاتێکدا بۆندی حەوتی نێتەوە یەکگرتووەکان ڕێگریی دەکرد لە عێراق چەک و چەک بکڕێت، بەڵام رژێم بڕێگەی قاچاغ لە هەوەدا بوو لە ڕێگای ئۆکرانیا و روسیا و بە بڕتیلدان لەناو تورکیادا، ژمارەیەکی زۆری چەک و پەداویستیی سەربازیی بهێنێتە ناو عێراقەوە، هەتاکو ئەمەریکا و کەمێکی نێودەوڵەتیی پێیانزانی کار لە کار ترازابوو، بەم جۆرە جارێکی دیکە سوپای عێراقیی بەهێز کرایەوە و چەندان یەکەی وەک "گاردی کۆماریی و سوپای قودس و گیانبەختکەرانی سەدام" لە دژەوەی سوپای فەرمیی بە توانایەکی ماددیی و لۆجیستیی زۆرەوە قووتکرانەوە کە کاریان تێنیا داکۆکیکردن بوو لە رژێم و سەرکوت و لەناوبردنی بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد و هێزە بەرهەڵستکارە شیعەکانی باشووری عێراق. تا ئۆکاتەی لە پرسەی داگیرکردنی عێراق لەلایەن ئەمەریکاوە لە بەهاری 2003دا بە تەواوەتی لەبەریەک هەڵوەشایەوە و هەموو تەکنەلۆژیا سەربازییەکەشی لە

کیس چوو.
شارەوا نییە سوپا لە عێراقدا جگە لەوەی ئامرازێکی سەرکیی بووە بۆ سەرکوتی نەیارە سیاسییەکان و هەمیشە لە بەرژەوەندیی چینی دەسەڵاتداردا بووە، لە هەمان کاتدا نابێت نکۆڵی لەوەش بکەین خودی سوپا و پێستە هەستیارەکانی سوپا بە کەمینەی سوونە مەزهەبی عەرەبیی بووە. ئەم سیاسەتە وەنەبێ تەنیا لە سوپادا رەنگی دابێتەوە، نەخێر ئەم رامیاریە شۆڤێنییە لەسەر هەموو ئاستەکانی بەڕێوەبردن، بە رووبی بەرجەستە ببوو. (حکوومەتەکانی عێراق هەر لە دابەشکردنی پێستەکانەوە مامەڵەیەکی ناواقیعیان لەگەڵ کورددا کردووە، ئەم مامەڵەیە، یەک لە پێدانی دەسەڵاتەکاندا دیاری دەدات، بە نموونە لەساڵانی 1921 تا 1936 لە "57" پیاو بە بەڕێوەبردنی کابینەکانی حکوومەت دانرابوون، تەنیا "5" کەسیان شیعە و کورد بوون، لە سەرانسەری دەسەڵاتی بنەماڵەدا لە1921- 1958 پێنج وەزارەتە گرنگەکە بە دەست سوونە بوون، ئەم باڵادەستییەی سوونە لە ئاستی ناوخۆشدا رەنگی دابووەوە، بە نموونە لەساڵی 1933دا سوونەکان لە14 هەرەم، حوکمی 13یان دەکرد، هەروەها 37 قایمقامیان لە کەی 43 قایمقام بەدەستەوە بوو). "10".
لە ژێر رووناکیی ئەم راستییە سادەیەدا بۆ بۆچوونێ دگەین، سیاسەتی دوورخستنەوەی کورد و شیعە لە فەرمانڕەوایی و پێستە هەستیارەکان تەنە لە سەردەمی بەعسەوە دەستی پێنەکردووە، بەڵکوو مێژوویەکی درێژ و کۆنتری لە دیرەکی سیاسیی عێراقدا هەیە. لەم رووەوە "پیتەر سلاگت" پێیوایە "ئەگەر بینەوە سەر لایەنە ئەرێنییەکانی دەوڵەتی نوێی عێراق، کە خێی لە دەستوور و پرسەی دامەزراندنی سوپای نیشتمانیدا دەبینرێتەوە کە لە کانوونی دووەمی 1921دا هاتە کایەوە، ئەمش هەر لە بەرژەوەندیی عەرەبی سوونە بوو کە بەشکی کەمایەتییان لەو وەتەدا پێکدەهێنا". "11". بەعس لە هەموو حکوومەتەکانی تری عێراق جیددیتر و کاریگەرانەتر کوتە دامەزینی کورد و شیعە لە پێستە هەستیار و گرنگەکانی سوپادا. تەنانەت بەدرێژایی هەشتا ساڵ یەک فەکەوان نەبووە لە ریزەکانی سوپای عێراقیدا بە رەگەز کورد بووبێت، یان نەبیستراوە لەو ماوەیەدا هیچ کام لە وەزیرەکانی بەرگریی سەردەمی حکوومەتی سەدام تەنانەت کوردەکی بەعسیش بووبێت. ئەمش بە گرنتیکردنی ئەوە بووە سوپا بە کودەتای سەربازیی بکارنەهێنرێت لە دژی دەوڵەتی بەعس.

کاریگەریی سوپا لەسەر سیاسەت و شێوەی فەرمانڕەوایی

سوپای عێراق یەکێک لەو سوپایانە بووە بەردەوام کارتێکردن و کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆی لەسەر پرۆسەی سیاسیی وڵات هەبووە، یان بەدەربڕینێکی دیکە سوپا بەڵایەن نەبووە لە بەرامبەر سیاسەت و پرسەکانی بەڕێوەبردن و حوکمداریی. وەک لە سەرەتاشەوە ئاماژەی پێدرا بەهۆی ئەو چەپاندنە سیاسییەی هەر لە سەرەتای دروستبوونی عێراقەوە لەم وڵاتەدا بەڕێوەچووە و هەروا بەهۆی نەبوونی زەمینەیەکی کراوە و دیموکراسی، تاکو هێز و بزووتنەوە سیاسییەکان چالاکیی تێدا بکەن و کار بکەن بە وەدەستهێنان و بە دەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسیی، ئەوە ڕێگەی کودەتای سەربازیی لە زۆرترین بارەکاندا ڕێگەچارێکی ناچاریی و تەنیا بووە بە گۆڕینی مەیلی حوکم لە عێراقدا. بەیەکا دەبینین هەر لەسەرەتاوە سوپا بەردەوام لایەن بزووتنەوە سیاسییەکانەوە بەکارهێنراوە بە گۆڕینی رژێمە فەرمانڕەواکان، بەم هەیەوە لە ماوەی چەند دەیەی تەمەنی ئەو سوپایەدا چەندان کودەتای سەربازیی سەرکەوتوو و سەرنەکەتووی ئەنجامداوە. بەپێی سەرچاوە مێژوویەکان تەنیا لەماوەی نێوان ساڵانی 1921- 1979 کە هاوکاتە لەگەڵ هاتنە سەرکاری "سەدام حسێن"، سوپا 13 کودەتای سەربازیی ئەنجامداوە کە بەشکیان سەرکەوتنیشیان مسۆگەر کردووە.

یەکەمین کودەتای سەربازییش لە مێژووی عێراقی قۆناغی فەرمانڕەوایی پادشایەتیدا، بە فەرماندەیی ژەنەرال "بەکر سدقی" بە ڕەگەز کورد لە ساڵی 1936 ئەنجامدرا و پاش سەرکەوتنی، حکوومەتکی نوێی بە سەرکایەتی "حیکمەت سەڵمان" پێکهێنا و خەیشی بووە وەزیری بەرگریی ئەو حکوومەتە. بەهۆی ئەوەی "بەکر سدقی" هەستکی کوردانەی هەبوو و چەندین ئەفسەر و پلەداری کوردی لە دەوری خۆی کۆکردبووەوە و دژی ناسیۆنالیستی عەرەبیی بوو، لە ساڵی 1937 لە کاتکدا بە نمایشکی سەربازیی سەردانی تورکیای کرد، لە شاری موسڵ کوتە بەسەیکەوە و دوای ئەوەی گوللەیک لەسەری درا، کوژرا."12". هەر لە سەردەمی فەرمانڕەوایی پادشایەتیدا چەندین کودەتای سەربازیی دیکە ڕوویاندا، لەوانە کودەتای ساڵی 1941کە لەلایەن ئەفسەری ناسراو "سەلاحەددین ئەلسەباغ"ەوە لە دژی حکوومەتکەی "تەها هاشمی" سەریهەڵدا. دوای سەرکەوتنیان دەستەی کودەتاچی حکوومەتکی نوێیان بە سەرکایەتی "ڕەشید عالی گەیلانی" پێکهێنا، کە نازناوی "حکوومەتی بەرگریی نیشتمانیی" پێدرابوو، وەلیعەهدی وڵات "میر عەبدولئیلاه" لە ترساندا هەڵات و پەنای بە یەکێکی سەربازیی خێیان برد لە نزیک شاری "دیوانیە"، بەڵام دواتر حکوومەتە نوێیەکە

چوونکە خوازیاربوو لە ژێر رکەفی بەریتانییەکان بێتە دەرەوە، بە هەماهەنگیی بنەماڵەی مەلیکی عێراق و بەریتانییەکان تێکشکێنرا و چوار لە سەرکردە سەربازییەکانی کودەتا لە سەدارەدران، خودی "سەلاحەدین ئەلسەباغ"یش ناچار بە هەڵاتن بوو سەرتا بە تورکیا و پاشان بە ئەڵمانیا، دواتریش گەڕایەوە مەملەکەتی عەرەبیی سعودیە و داوای مافی پەنابەرێتی لێو وەاتە کرد."13".
گەورەترین و کاریگەرترین کودەتایەک لە سەردەمی پادشایەتیدا رووید بەت، کودەتای ئەفسەرانی ئازادیخواز بە سەرکردەیی "عەبدولکەریم قاسم" بوو لە14 گەلاوێژی ساڵی 1958دا. ئەم کودەتایە تەواو سیمای سیاسیی و فەرهەنگیی کەمەگەی عێراقی گەڕی و کەتایی بە رژێمی پادشایەتی هێنا و لە جێگەیدا رژێمی کەماریی جێگیر کرد. هەر لێو چوارچێوەیدا کەمەک چاکسازیی سیاسیی و ئابووری دەستیانپێکرد، بەتایبەت بە یەکەمین جار دەستووری عێراقی دانی بە هاوبەشێتی کورد و عەرەبدا نا لە وەاتی عێراقدا. لە ماوەی پێنج ساڵی حکومی عەبدولکەریم قاسم "1958-1963"دا چەندین هەوڵی کودەتا و تیرۆرکردنی قاسم بەەوە چووە، لە هەشتی ئازاری ساڵی 1959 بزووتنەوە هەگەاوەکەی شەواف "عەقید عەبدولوەهاب شەواف" فەرماندەی لیوای پێنج لە موسڵ، هەوڵی کودەتایەکی سەربازییان دا بە یارمەتی هەندەک ئەفسەری عەرەب و تورکمان، بەام لە کەتایدا بزووتنەوەکە دامرکێنرایەوە و "شەواف"یش لەلایەن هێزەکانی عێراقەوە کوژرا. بەهەی ئەوەی حکوومەتی قاسم لە بەەنەکانی خەی پێشیمان ببووەوە لە پەدانی مافەکانی کورد، بە پێچەوانەوە لە شەەکی نابەرامبەردا بوو لەگەڵ بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کوردستان، بارودۆخی ناوخۆیی عێراق شەڕان و ئاڵۆزییەکی سەرسوهێنەری بەخۆوە بینی، ئەمەش دەرگای خستە سەر گازارەی پشت بە بەعسیی و ناسیۆنالیستە عەرەبەکان لە رژێی هەشتی شوباتی 1963 کودەتایەکی سەربازیی بەسەر حکوومەتەکەی "قاسم"دا بکەن و خودی سەرەک کەمار و چەند وەزیر و هاوەەکی، بە دیلیی بکەونە بن دەستی کودەتاچییەکان. سەرکردەکانی کودەتا بە تایبەت "عەبدولسەلام عارف" خوازیاربوون بەهەی کوشتنی قاسم و هاوەەکانییەوە کەشمکی تێقاندن لە عێراقدا نیشان بدەن. ئەوەبوو لە دادگاییەکی سەربازیی خێرا و کارتێنیدا فەرمانی خنکاندن و لە سەدارەدانی عەبدولکەریم قاسم و هاوکارەکانی پەسندکرا و زێر بە خێراییش حکومەکە جێبەجێکرا.
سەمیر خەلیل "کەنعان مەکیە" لە کتێبەکەیدا "کەماری ترس" دەربارەی دیمەنەکانی لە سەدارەدانی کەریم قاسم و هاوکار و دەست و پێوەندەکانی، دەنووسێت "لاشەکەیان هێنا بە ناو ستادیۆ و لەسەر کورسییەک دایاننا. سەربازێک لە تەنیشت لاشەکەوە بە وەستاویی

دەردەکەوت، سەربازەکە بەشە جەربەجەرەکانی لاشەی قاسم لەگەڵ هەندە ڕوونکردنەوەدا پیشانی خەڵکی دەدات. لە ناکاودا ئەم دیمەنانە لا دەچوو و چەند دیمەنێکی تر لە شەڕی قاسم و لایەنگرانی ئەو لەگەڵ کودەتاچییەکان کە لەوزارەتی زانیاریدا ڕوویدا بوو نیشانی بینەران دەدران". "14". دوای کودەتای هەشتی شوبات، حکوومەتێکی نوێ بە سەرکایەتی ژەنەرال "عەبدولسەلام عارف" پێکهات، بەڵام دیسان ئەم حکوومەتەش لە هەڵەشەی کودەتا دەربازی نەبووە، ساڵی 1966 سەرکی عەراق لە ڕووداوێکی تەمومژاویدا و لە ئەنجامی کۆتنە خوارەوەی فڕۆکە، گیانی لە دەستدا. بەهەی ئەم ڕووداوەوە حکومی وەات کۆتە بن دەستی براکەی "عەبدولڕەحمان عارف". تەمەنی ئەمیش لە فەرمانڕەواییدا وەک کاکی کورت بووە، چوونکە زۆری نەخایاند و پاش کەمتر لە دوو ساڵ، بەعسییەکان لە ڕێگەی کودەتایەکی سەربازییەوە کە لە ئەدەبیاتی بەعسیزمدا بە شەڕشی 17-30 تەموز ناوزەد دەکرێ "عەبدولڕەحمان عارف"یان لە ناوەڕاستی ساڵی 1968 لەسەر کار لادا و ناچار بە هەڵاتنیان کرد بە دەرەوەی وەات.

لە ساڵی 1968 بەولاشەوە چەندین هەوڵی تری سەرنەکەتووی کودەتا هاتنە ئارا، بەڵام زۆرینەیان بەهەی دەڵەقیی بەعسییەکانەوە بە زووبی دامرکێنرانەوە. لەوانە هەوڵی شکستخواردووی "نازم کەزاز"ی ئەندامی پایە بڵندی ئەمن و دەستی ڕاستی حزبی بەعس لە ساڵی 1973دا. لە سەروەختی دەسەڵاتی بەعسییەکاندا هەموو ڕەوشوێنک ئامادە کران بۆ بەرگرتن لە ئەنجامدانی کودەتای سەربازیی، بە ئەو مەبەستە یەکە نهێنییەکانی وەک موخابەرات و ئاسایش و چەند دامودەزگایەکی تر بۆ وردبینی چاودێریی تەنانەت هەڵسوکەوتی هاووڵاتیانی ئاساییان دەکرد. هەر لەم ساڵانە بە دواوە بەدیان هەزار بگرە سەدان هەزار ڕاپۆرتنووسی نهێنی دامەزرێنران، بۆ ئەوەی بە وردبینی چاودێریی جموجۆڵی هەر هاووڵاتییەکی سادەش بکەن. هەر بەم هەیەوە بوو لە ساڵی 1971 "سەدام حسەین" جەگری سەرۆک کۆماری ئەوکات، توانی بە لووتبەرزییەکەوە بە ڕۆژنامەنووسان بڵێت "ئەو ڕۆژانە تەپڵەی چەند کەسێک لە دەوری یەکتر کەبنەوە و بە چەند ئامادەکارییەک کودەتا بکەن و ڕژەم بوخێنن و خەیان بگەیێنن دەسەڵات. حزبی ئەمە زۆر بەهێز و چیتر مەڵەتی چالاکیی خائینانە بەم جۆرە کۆسانە نادات".
ئەگەر سەرنج بدەین لەوانەیە بگەینە ئەو ئەنجامەی لەمڕووی نوێی ڕۆژهەڵاتی نەویندا عەراق تاکە وەاتێک بێت زۆرترین ژمارەی کودەتای سەربازیی تێدا ئەنجامدراوە. هەروەک ئاشکرایە لە بەربەیانی

مژووەو تا بە ئەستا دەگات، لە سەرەوە تا بەعس، زەرترین ئاو سەرکردە و شا و میرانەی حوکمی عێراقیان کردووە بە کوشتنیان کۆتایی بە دەور و دەسەڵاتیان هێناوە. بەدەر لە کودەتای سەربازییش سوپای عێراق هەمیشە لە بەرژەوەندیی دەستبژێری فەرمانڕەوادا بەکارهێناوە، لە زەرترین جارەکاندا، سوپا ڕووکی ئەجگار دەندانەی بینیوە لە خامۆشکردنەوەی بزووتنەوە و ڕاپەڕینی گەلانی عێراقدا، هەروەک چۆن سوپا هەمیشە قوڕغانێک بووە بۆ پاراستنی دەسەڵاتی خاوەن شکۆ و میر و دیکتاتۆرە دەسەڵاتدارەکان، ئاواش هەمیشە دژی سەرهەڵدانە سیاسییە گەلانخوازەکان ڕووکی بەرگریکار و ئەجگار هەڤانەی گەلاوە.

سوپا وەک دامەزراوەیەکی سەرکوتکاریی ناوخۆیی 1921- 2003

سوپای عێراقیی ئەگەرچی یەکەک بووە لە پڕ چەکترین و قەڕەباغترین سوپا لەناوچەکەدا، بەڵام هەمیشە هەموو جەنگەکی دەرەکیی دەڵەندبوو، تەنیا لە جەنگی لەناوبردنی هاووڵاتیانی سڤیلی ناوخۆی وڵات سەرکەوتوو و دڵەڕ بووە. ئەگەر بڕوانین سوپای عێراق لە دەیەی شەستەکانی سەدەی بیستەم "1967" لە جەنگی هەمەلایەنە و گشتیی عەرەب لەگەڵ ئیسرائیل کە زەرینەی سوپای عێراق لە خاکی وڵاتی "ئوردون"دا بوون، یەکەک بوو لە بەزیوترین سوپاکان!. جەنگی هەشت ساڵەی عێراق–ئێران چی مانایەکی تری نەبوو جگە لە بەزینی سوپای عێراق لە مەیدانی جەنگدا؟!. ئاوە لە هەردوو جەنگی کەنداودا سوپای عێراق نەک هەر نەیتوانی بەرگریی بکات و داکەکیی لە وڵاتەکەی بکات، بەپێچەوانەوە بە چەند ڕۆژەکی کەمی شڕ، سەرلەبەر تەکوپەک شکا و ڕیزەکانی پەرتەوازە بوو. لە ئاستی ناوخۆیشدا سوپای عێراقیی نەیتوانیوە بە بە پاڵپشتیی دەرەکیی و بەکارهێنانی چەکی کەمەکوژ بەسەر هێزە بەرهەڵستکارە چەکدارەکاندا زاڵ ببێت!!، بە تایبەت هەمیشە لە بەرامبەر هێزی پێشمەرگەدا خەڵاگریەکی ئاوتەی تەمار نەکردووە، شیاوی نووسینەوە بێت لە لاپەڕەکانی مێژووەدا. ئەگەر یەک ساڵی شەڕی کورد و عێراق بە نموونە وەربگرین "1974- 1975" ئاو ڕاستییەمان لەلا ئاشکراتر دەبێت لە مەیدانی جەنگدا سوپای عێراقی نەک نەیتوانیوە کوردستان کۆنترۆڵ بکات بەڵکو توانای داکەکییەکی زەریشی لە خودی خۆی نەبووە، ئاخر بە هۆ نییە حکوومەتێکی بەهێزی خاوەن توانای ئابووری وەک عێراق لە ڕێی بەخشینی بەشێک لە وڵاتەکەی بە ئێران و چوونە ژێرباری ڕێکەوتننامەیەکی مینا ڕێککەوتنی جەزائیری ساڵی 1975ەوە خوازیار بێت بزووتنەوەی گەلی کورد تووشی نسکۆ و شکست بکات. چوونکە ڕوون بوو بۆ هەرگیز سوپا

وزەی نییە رووبەرووی شەشکی گەورە و بەهێزی وەک شەشی ئیلوول ببێتەوە.

سوپای عێراق هەر لەگەڵ لە دایکبوونییەوە تا هەوڵشاندنەوەی بەرپرسیاری چەندین سەرکوتکاریی ناوخۆیی هاووڵاتیانی هەموو گەلە جیاوازەکانی ناو عێراق بووە، ئەم سوپایە زیاتر لە جارێک پرسەی کەمەکوشتن و پەلاماردانی بە سەر هاووڵاتیانی سڤیل بەڵەوە بردووە، ئەم پرسەیە لە باشووری کوردستان بە سەختترین و کاریگەرترین شێوە تێپەڕیوە، بە ئەندازەیەک کەم ماڵ هەیە لانیکەم قوربانییەکی نەبێت لەسەر دەستی ئەو سوپایە، هەروەک چۆن کەم گوند و شارچکە هەیە زیاد لە جارێک نەکەوتبێتە ژێر رەحمەتی تانک و تۆپ و لاپاڵمی رژێمەکانی عێراق، ئەمەش وای کردووە زۆرینەی گوند و ناوچەکانی کەنار، لە باشووری کوردستان چەندان جار رووخێنران و سووتێنراون و خەڵکەکەشی ڕاگوێزراون. سوپای عێراق لە دەیەی بیستەکانی سەدەی ڕابردوودا "ساڵەکانی 1924، 1926، 1927، 1928"، هەستاوە بە سەرکوتکردنی چەندین بزووتنەوە و ڕاپەڕینی میللیی و ئازادیخوازانە، بە نموونە لە هەرێک لەشارەکانی وەک "موسڵ، نەجەف، کەربەلا، بەسرە، ناسریە، رومادی"، هەروەها لە باکووریش چەندین هەمەتی بەڵەوە بردووە بە لەناوبردن و سەرکوتکردنی بزووتنەوە سیاسییەکانی گەلی کورد و ئاشوورییەکان، لە ساڵی 1924یش سوپا هەمەتێکی دەندانەی سەرکوتکردنی لە شاری سلێمانی بەڵەوە برد کە تێیدا ژمارەیەکی بەشوومار بوونە قوربانی.**** لە ساڵانی دواتریشدا بە هەمان شێوە سوپا ڕەشی سەرکیی و هەڤانەی گەڕاوە لە بەرپەچدانەوەی زۆرینەی شەش و ڕاپەڕینەکانی گەلانی عێراق.

ئەم سەرکوتە زۆر دژواری سوپا لەبەرامبەر کورد و نەتەوە و گەلە ناعەرەبەکانی عێراق چەند قات زیاتر بووە. بە وێنە لەسەردەمی پاشایەتیدا سوپا دەورەکی وەحشەتناک و تووندی هەبوو لە کەمەکوشتنی ئاشوورییەکان لە باکووری عێراق. "لە11ی ئەگستی 1933دا، یەکەیەکی سەربازیی پێ چەک لە ژێر فەرماندەیی ژەنەرال سدقی دا چووە شارچکەی سیمەلەوە. بەشێوەیەکی سیستماتیک دەستکرا بە ڕەشکوژیی لە پیاوان و ژنان و منداڵان. کە دانیشتووانەکەی ئاشوورییەکان بوون. لە جیاتی ئەوەی ئەم کەمەکوژییەی ئاشوورییەکان ببووایە بە ریسواییەکی نیشتمانیی، کەچی بووە سیمبۆل بە یەکێتی خاک و شانازیی نیشتمانیی. کەوانە ئامۆی سەرکەوتن لەسەر شەرەفی سوپا لە شاری موسڵ چەقێنرا، لە کاتی گەڕانەوەی سوپاش بۆ بەغداد، لە نمایشکی سەربازییدا لە شەقامەکاندا گوێباران کران". "15". سەرچاوە

مەژووییەکان ژمارەی کوژراوە ئاشوورییەکان لەم قەتلوعامە کوردانەیدا بە زیاتر لە4 هەزار کوژراو مەزندە دەکەن و هەندێک ژێدەریش پێیانوایە ژمارەی قوربانییەکانی ئەم پرسەی کەمەکوشتنە مەژووییە نزیکەی 5 هەزار کەس بووە. لەئەنجامی ئەم سەرکوتنەشەوە بوو ژنەرال "بەکر سدقی" بە رەگەز کوردی پاوانی جینسایدی ئاشوورییە مەسیحییەکان پلە سەربازییەکەی لە سوپادا لە عەقیدەوە بەرزکرایەوە بە فەریق.
هاوکات لەگەڵ کردەوەی هەمەتی پاکتاوی ئاشوورییەکاندا، کیومالەکی گەورەش لە کوردستان بەڕێوە دەچوو، لەو سەروەختانەدا کە شەڕی بارزان لە ژێر سەرکردایەتی "شێخ ئەحمەدی بارزان" لە کۆپەسەندن و تاودا بوو، رژێمی پاشایەتی بە هاوکاریی باڵەفڕ و یەکە تایبەتییەکانی ئەرتەشی ئینگلیز بە خەستی پرسەیەکی کاولکاریی و کوشتاریان لە ناوچەکانی بارزان و دەوروبەری بەڕێوە دەبرد، ئەم پرسەیە سەختترین پرسەی کاولکاریی بوو لە بەرامبەر کورد لە سەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقەوە تا ئەو ڕۆژگارە. لە ساڵەکانی 1933-1934 "تەنیا لە ناوچەکانی بەرەژ، مزووری و شیروان 79 گوند وێران کران، لە سەرجەمی 2382 خانووبەرە 1365 خانوویان سووتاند و ڕووخاند، واتە 60%ی وێران کرا". "16". لە دوای خامشبوونەوەی مەشخەڵی شەڕشەکانی بارزان و زاڵبوونی تەواوەتی حکوومەتی پاشایەتی بەسەر کوردستاندا، سوپا هیچ ئەپڕاسیۆنێکی سەربازیی بەربڵاوی نەکردەتە سەر ناوچە کوردنشینەکان، بەڵام لەلایەکی ترەوە هەر کات پەویستی کردبێت سوپا ئامادە بووە بە سەرکوت و کوژاندنەوەی ئاگری هەر ڕاپەڕینێک لە هەر لایەکی کوردستانەوە سەریهەڵدابێت.

ئەم جیا لەوەی حکوومەت بەشێوەیەکی سیستماتیک و پلان بەدا ژراو لە هەوڵی تەعریبکردنی ناوچە کوردنشینەکان و دانیشتنی مەرکی کوردیی هەندێک ناوچەیی ستراتیژیی کوردستاندا بوو، ئەم سیاسەتەش درێژەی کەشا هەتا ئەو کاتەی کەمەکەی ئەفسەر ئازادیخوازەکان لە ژێر ڕێبەریی قاسم– عارف "عەبدولکەریم قاسم– عەبدولسەلام عارف" لە ساڵی 1958، لە ڕەی کودەتایەکی سەربازییەوە رژێمی پاشایەتیان گەیی بە رژێمی کەماریی. لە سەرەتای دەسەاتی "قاسم"دا گەلێک هەنگاوی گرنگ لە ریفەرمی سیاسییەوە تا ریفەرمی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کشاوەرزی نران، لەناو ئەم پانتاییەدا بوارێک بە کورد ڕەخسا تاوەکوو بەشداریی بکات لە ژیانی سیاسییدا، لەوەو پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیە پیشەیییەکانی بە ئاشکرا دەستیانکرد بە کارکردن. لە ساڵی 1959دا بارزانی "مەلا مستەفا 1903-1979" لە

تاراوگەو "سەفەت" گەیشتە بە عیراق و لە رێی کارنەقابەکی جەماوەریەو پشوازیەکی گەرمی لێکرا، لەولاشەو دەستووری عیراق بە یەکەمین جار دانی نا بە مافی کورد و هاوبەشێتی کورد و عەرەبدا لە چوارچێوەی وڵاتدا.
مانگی هەنگوینی پەیوەندیی دەستانێی کورد و حکوومەتی قاسم کورت بوو، ساڵی 1961 جارێکی دیکە گرژیی و ئاڵۆزیەکانی کورد و رژێمی بەغدا تەقینەو و لە کوردستانەو مەشخەڵی شۆش داگیرسایەو، بەڵام سوپای عیراق بە هیچ گوێدانێ پرنسیپێکی جەنگ و مراڵی شکەکردن، بە فڕۆکەی داپەسێنراڵە کوتە وڕێی خێک، کردەو و ڕەفتارێ دوور لە پرنسیپێ سەربازیەکانی سوپای عیراق هەر بەوەو نەوستا هاووڵاتیانی بە دیفاعیش بکاتێ ئامانج، تەنانەت خانووبەرێ و مزگەوت و کانی و ئەشکەوتەکانیش بەدەر نەبوون لە پرسەی وێرانکردن و لێناوبردن. "هاوینی 1961، رژێمی عەبدولکەریم قاسم، هەرشی کردە سەر کوردستان و نیوەی زیاتری سوپای عیراقیی بە هەرش لە دوای هەرش بەردایە سەر دانیشتووان، تا لە ماوەی ساڵ و نیوەکدا نزیکەی 3000 سێ هەزار کەس کوژران، کە زۆربەیان خێکی مەدەنیی بوون. زیاتر لە سەد هەزار کەس ئاوارێ بوون و کوتنە چیا، 150 سەد و پێنجا گوند و شار وێرانکران". "17".

لە ماوەی دوو ساڵی شەڕی کورد و عیراق "1961-1963" و تا رمانی رژێمەکەی قاسم لە رێی کودەتای سەربازیەو، کوردستان لە هەموو لایەکەو لە ژێر هەڕەشە و مەترسیی سوپادا بوو، بە ئەندازەیەک شوێنێک نەمابوو دەستی وێرانکارانەی سوپای عیراقی نێگاتێ، گوندێک، شارێک، شارچکەیەک نەمابوو کوشتاری تێدا روونەدات. لەگەڵ هاتنە سەرکاری رژێمی "عەبدولسەلام عارف" لە دوای هەشتی شوباتی 1963، ئەگەرچی بە چەند مانگێک لەنێوان پارتی دیموکراتی کوردستان "کە ئێوسا رابەرایەتی شۆشی کوردی دەکرد" و رژێم، ئاگربەڕوویدا و چەند خولێکی دانوستان دەستیانپێکردەو، بەڵام ئەو مفاوەزاتانە لە چەند مانگێک ئاگربەڕ بەوڵاوە چیتریان لە شین نەبوو، بەپێچەوانەو بە کۆتەکی دیکەش جەنگ لەنێوان هەردووڵادا هەڵگیرسایەو. ڕەنگە خوێناویترین کارەسات لەو قۆناغە لەڵایەن سوپای عیراقەو ئەنجامدرابێت ئەو هەڵمەت و ڕەشبگیریەیە بێت لەژێر فەرماندەیی "زەعیم سدیق"دا لە زەرینەی ناوچەکانی کوردستاندا ئەنجامدرا. "11-6-1963 دیسانەو شەڕ هەڵگیرسایەو و لە مانگی یەکەمی هەرشدا نزیکەی 200 دوو سەد گوند سووتێنران و زیاتر لە 2000 دوو هەزار کەسیش کوژران، لە مانگی 7- 1963 وەفدی یەکێتی سۆڤێت لە نێتەو یەکگرتووەکان رایگەیاند: شەڕی رژێمی عیراق لە

دژی کورد، شێی جینۆسایدێ". "18". پێنج ساڵی حوکمی هەردوو عارف "عەبدولسەلام و عەبدولڕەحمان" بە یەکێک لەو وستگۆ مێژوویانە دادنرێت لە مێژووی عێراق و کوردستاندا، کە سوپا زۆرترین کاولکاریی و کشتوبڕی لە ناوچە جۆربەجۆرەکانی کوردستاندا ئەنجامداوە.
هاتنە سەرکاری بەعسییەکان لە هاوینی 1968دا، قۆناغێکی تازەی سیاسیی بوو چ سەبارەت بە کورد، چ سەبارەت بە عێراق و ناوچەکەش، ئەجیندای بەعس لە ئەجیندای تەکنۆکراتەکانی پێشووی عێراق جیاواز بوو، بەعس هەروەک لە خودی ناوەکیەوە دەردەکەوێت، بزووتنەوەیەکی سیاسیی نەتەوەیی عەرەبیی بوو دەیویست بیری عەرەبچێتی بژێنێتەوە و یەکێتییەکی بەهێزی عەرەبیی لەسەر ئاستی جوگرافیایەکی ناوی نیشتمانی عەرەبیی لەنراوە پێکبهێنێت، بە هێنانەدی ئەم خەونەش سێی لەهیچ پیلانێکی مەترسیدار و تاقێنەر و خوناویی نەدەکردەوە، سەرانی بەعس بە باشی تێگەیشتبوون کارەکەیان ئاسان نییە و تەنانەت تێگەرە و کەسپی ناوخەیشیی لە بەردەمدایە، لەم سۆنگەوە بە پشتیستیان دەزانی لە سەرتاوە گرفتە ناوخەییەکان و نیارە ناوخەییەکان ریشەکێش بکەن، ئەوجا هەنگاوەکانی داهاتوویان بنێن، بەم هەیوە سەردەمی دەسەڵاتی بەعس و دەندایەتی سوپای بەعس لە بەرامبەر کورد سەختترین قۆناغ و هەرگیز شایانی بەراووردکردن نییە بە قۆناغەکانی رابردوو. تیرۆریسێن و پڕۆپاگەندەی بەعسییەکان "میشێل عەفلەق" کە وەک مێژوونووسی سوریی "بەسام گیبی" ئاماژەی بە کردووە زۆر سەرسام بووە بە هیتلەر و پیوابووە هیتلەر دواجار بەسەر نیارەکانیدا سەردەکەوێت، لە زۆرینەی نووسین و گوتارەکانیدا جەخت لەسەر یەکێتی عەرەب و رەنسانسی عەرەبچێتی و لەناوبردنی دوژمنانی ئەم خەونە دەکاتەوە. ئەو دەڵێت "دەبێت تەنیا عەرەبەکان لە وڵاتی خۆیاندا سەرگۆرە و بەهەز بن". ئەم هزرینە لە دوا شیکردنەوەدا ئەوەمان بۆ تەفسیر دەکات لە غەیری عەرەب کەسی تر قبوڵ ناکرێت لە "نیشتمانیی عەرەبییدا" دەستێپشتوو بێت، ئەوەش هاوواتای لەناوبردن و پوکاندنەوەی بە زەر و جۆری هەموو ئەوانی دیکەی ناعەرەبە.
بەعسییەکان خوازیاربوون سەرتا لە رێگەی هێنانەدی عێراقێکی سەف عەرەبییەوە شۆڤاو بهاوێژن بە یەک بە یەکێی پلانەکانیان لە سەرتاسەری نیشتمانیی عەرەبدا. ئەوەتا ئەم راستییە لەیەکێک لە بەندەکانی دەستووری عێراقی سەردەمی بەعسدا جەختی لەکراوەتەوە "عێراق بەشێکە لە نیشتمانیی عەرەبی و لە پێناوی وەدیهێنانی یەکبوونێکی گشتیی عەرەبییدا تێدەکۆشێت". "19" بوونی کوردیش لە عێراقدا لە روانگەی ئایدۆلۆژیای بەعسەوە بەربەستێکی لە رادەد

بەدەری بەردەم ئەو خەونە بوو، بۆیەکا بەعس بە هەمیشەیی کاری لەسەر داتاشینی وێنەیەکی دزێو و ناهەمواری کورد دەکرد. هەروەک "ئاراس فەتاح" دکتۆرا "بەعسیزم ئەو سیستەمێ بوونی کورد لە ناو جەستەی کۆمەڵگا سیاسییەکێدا وەک هەکارەکی ناحەزتکەر و شوێنەر تەماشا دەکات و لەوشەوە وێنەی بڵگانیەکی پڕدبەخشت کە لە رووی سیاسییەوە دەبێت بە دوژمن". "20" لەرەوە پاژەی جینسایەد و لەناوبردنی ڕەگەزیی کورد نەک هەر دەبەتە ئاجیندایەکی سیاسیی بەکو بەپێی ئایدەلۆجیای بەعس ڕەوایێش وەردەگرێت.

بەعس لە دوو ساڵی پێش ڕەکەوتنی ئاداری 1970ی نێوان کورد و حکوومەت "واتە ساڵانی 1968 و1969"، لە هەموو لایەنەکەوە لە رووی سەربازیی و سیاسییەوە پاژەی لە ڕەگەوە دەرهێنانی کوردی پێیەو دەکرد، هەر لەم ڕەکەوتە مەژووییەشەوە سەکوچکەی سیاسەتی بەعس دەرهەق بە کورد "تەعریب– تەرحیل – تەبعیس" دەستپەدکات و پەدنەتە سەرزەمینی واقیع، پیادەکردنی ئەم سێ سیاسەتەش لە دوا ئاکامدا جگە لە تواندنەوەی کورد هیچی تر نەبوو. سوپا لە بردنەپێشەوەی سەکوچکەی سیاسەتی بەعس ڕۆڵکی ئاجگار بایەخداری هەبوو، لەم ڕوانگەشەوە بوو سەرانی ڕژەم کەوتنە هەوڵی بەهێزکردنی سوپا و خەنیکردنی جبەخانە و تەکنەلۆژیای سەربازیی دەوڵەتکەیان. ئەگەرچی لە چوار ساڵی ئاشتی 1970-1974دا سوپا کەمترین دەوری هەبوو لە گۆڕەپانەکەدا، ئەمە مانای ئەوە نییە سیاسەتی سێنەوەی کورد وەستانی بەخەوە بینیبێت، بەڵام لەگەڵ دەستپەکردنەوەی خولەکی تری شەڕ، سوپای عەراقی کە سوودی لە پشووی چوار ساڵە وەرگرتبوو، بە یارمەتی نوێباوترین چەکی روسیی لە باڵەفڕ و لاپاڵم و بەمبی فسفەریی و تەپی دوورهاوێژ کەوتنە سووتماککردنی کوردستان. لەم بەروارە بە دواوە تا دەگاتە شاڵاوەکانی ئەنفال و ڕاپەڕینی ساڵی 1991 قورستترین پرسە سەربازییەکانی سوپای عەراقی لە کوردستاندا تاو دەستێنن، کە ئەمجارەیان سوپای عەراق مەژووێکی هێندە خوێناویی تۆمار دەکات مەگەر ئەو مەژووە ڕەشە تۆنیا و تۆنیا مەغۆلەکان و نازییەکان و ستالین تۆماریان کردبێ.

لە هەنگاوەکانی سەرەتادا پاکتاوی کوردە فەیلییەکان لە دەیەی هەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی بیستەمەوە بە خەست و خڕیی دەستپێکرد، لەو پرسەیدا جیا لەوەی دەستگیرا بەسەر سەروەت و دارایی زەرینەی فەیلییەکاندا، لە هەمان کاتدا بە هەزارانیان لەکوژرا و بە هەزارانیشیان کەوتنە زیندانەکانەوە کە چارنووسیان دیارە هەر مەرگ بووە، بەپێی هێندێک ئاماری نافەرمیش زەرتر لە چارەگ ملیۆنەکیشیان دەربەدەر بوون و ڕوویانکردە کەماری ئیسلامی ئێران. لە دوای هەڵگیرسانەوەی شەڕی نوێی گەلی کوردستان لەساڵی

1976 کە شەشکی بڕیی بوو، دیسان سوپای عێراقی وەک جاری جاران، بگرە سەرسەختتر و هەڤانەتر کەوتە پەلاماردانی کوردستان و کوشتاری هاووڵاتیانی سڤیلیش. ڕەنگە لە دوای جینۆسایدی فەیلیەکانەوە، ڕەشبگیریی و لە ناوبردنی بە کەمەیی نرینە بارزانیەکان ڕووداوێکی مەترسیدار و کارەساتبارترین بێت، گەرچی ژمارەی بارزانیەکان تا بە ئێستاش دڵگات بە تەواویی ڕوون نییە چەند بووە، بەڵام گومان لەوە ناکرێ ئەو ژمارەیە لە هەشت هەزار مرۆڤ کەمتر نەبووە و نییە.
"بارزانیەکان تا ساڵی 1981 لە باشوور مانەوە، ئەو ساڵەی سەرلەنوێ بە ئێردوگای قوشتەپە لە دەرەوەی هەولێر گوێزرانەوە. بارزانیەکان لە پێنجا هەزار کەس تێنیا 20-30 هەزار کەسیان لەمایەوە. لە ساڵی 1983 بەرزان تکریتی نوێنەری عێراق لە نێتەوە یەکگرتووەکان –بەشداریی ئەو چاوپێکەوتنانەی کردووە لەگەڵ لیژنەی نێتەوە یەکگرتووەکان بە مافی مرۆڤ بەستراوە- و وتبانی برای سەدام حسێن و تیپێکی موخابەرات و یەکەیەکی تایبەت لە سوپا چەند هەزار نەرینەیەکیان لە ئێردوگاکە کەکردەوە، ئەوانەی تەمەنیان لە سەرووی 12 ساڵەوە بوو، شاهیدێک دەیووت: ئەو خەڵکیان بە ماشێن بەرەو باشوور گوێزایەوە و دواجاریش لە دەروبەری شاری بەغداد بینراون، ئینجا بەسەر و شوێن کران". "21". تاوانی بە کەمەکوشتنی بارزانیەکان وەڵامدانەوە بوو بە ئەو زنجیرە چالاکییەی مەفرەزەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان بە هاوبەشیی لەگەڵ سوپای ئێران لە سنووری حاجی ئۆمەران ئەنجامیان دابوو، بەبێ هیچکات بەعس ڕەوایی نەبوو لە بەرامبەر هەرشی پێشمەرگەدا چالاکیی و زەبری تۆپخانەیی لە بەرامبەر هاووڵاتیانی بە دیفاع ئەنجامبدا. ئەم پرۆسەیە هەر بەوەوە نەوەستا سنووری ناوچەیەکی دیاریکراو بگرێتەوە بەڵکو لە سەرەتای ساڵی 1988 گەیشتە تڕپک. ساڵی 1988 بە سوپای عێراق ڕەشترین ساڵە لە دیرەکدا، چوون ئەو ساڵە، ساڵی پیادەکردن و بەکارهێنانی هەر چوار قۆناغەکەی شاڵاوەکانی ئەنفالی گەلی کوردستانە کە لە ڕۆژی بیست و سێی شوباتەوە دەستیپێکرد و تاکو شەشی ئەیلوولی هەمان ساڵی خایاند.
لەم پرۆسەیەدا کە دەتوانرێت بە جینۆساید بناسێنرێت و بە هاوشانی قەتوعامی ئەرمەنەکانی ساڵی 1915 و هەڵەبجەستی جووەکان دابنرێت، زیاتر لە100 هەزار مرۆڤی کورد لەناوبران، لە پێنایدا هەزاران گوند و مزگەوت و قوتابخانە و کەنیسە وێرانکران، ئەمە جیا لەوەی بە ملیۆنها گیانلەبەر و باڵندە قڕکران و زەرینەی باغ و دارستان و ناوچە سەوزاییەکان کرانە بیابانی کاکی بە کاکی. ئەندرو وایتلی لە پێشکیەی ڕاپۆرتەکەی "میدڵ ئیست وۆچ" کە یەکێکە لە سەرچاوە

نایابەکانی ناساندنی ئەنفال بە دنیا، دەنووسێت "بە خەم و بەچوونی ئەمە لایکەمکەی 50 هەزار یان 100 هەزار کەس کە زەربەیان ژن و منداڵ بوون لە نەوان شوبات و ئەیلوولی 1988 کوژرابن". "22".
هەرچەندە ئامارێکی فەرمیی و کۆنکرێتی لە بەردەستدا نییە ژمارەی ئەنفالکراوەکان ئاشکرا بکات، بەڵام ئەوندەی دەزانرێت ژمارەکە لانیکەمکەی 100 هەزار کەسە، عەلی حەسەن مەجید "عەلی کیمیایی" سەرپەرشتیاری پرۆسەکە لە دوو جێگەدا، بەگەی ئەو بەدەستەوە دەدات، ژمارەی ئەنفالکراوەکان لە100 هەزار کەس زەرتر بووە، ناوبراو لە یەکێک لە نامەکانیدا بە سەدام ئاماژەی کردووە بەوەی زیاتر لە100 هەزار کەسن و حکوومەت هەر فریا ناکەوێت تەنانەت سابوونیش بەسەریاندا دابەش بکات بۆیە هەموویان لەناوبراون!. لە جاری دووەمدا "لە مایسی 1991دا کاتێ دەسەڵاتداری بەسنووری ئەنفال، عەلی ئەلحەسەن مەجید، کە دواتر بەرز کرایەوە بە وەزیری بەرگریی، لە دانوستانێکی نزیکدا لەگەڵ سەرکردە کوردەکاندا کەبووەو و دەیزانی چەن قسە دەکات! کاتێ رووبەووی داواکاریی کوردەکان بووەوە کە چارەنووسی کوردە سەرنگومکراوەکان روون بکاتەوە –ئەو ژمارەیەی ئەوان دایاننابوو 182 هەزار کەس بوو- ئەم بە تووڕەییەوە وای دەربڕی تەکەای ئەو ژمارەیەی لە ئەنفالدا کوژراون بە هیچ جۆرێک لە سەد هەزار کەس زیاتر نەبووە". "23".
بە جیا لە زیانی گیانیش لە رووی ماددییەوە کوردستان لەلایەن سوپاوە بە تەواوەتی وێرانکرا و ژێرخانە ئابووریەکەی هەتەکێنرا، چەندان ئاوەدانی چەڵ و وێرانکران، بە بەهای ملیارەها دۆلار زیانی ماددیی بەر تەکەای کوردستان کەوت کە تاکو هەنووکەش ئاسەوارە خراپ و نەگەتیڤەکانی بەردەواميیان هەیە. بەپێی ئامار و بەگەنامەیەک، تەنیا لە ساڵی 1988 و لە میانەی هەمەتەکانی ئەنفالدا "یەکەم: 2839 گوند و شار وێران کراون. دووەم: 1757 قوتابخانە کاولکراون. سێیەم: 2457 مزگەوت و جێگەی ئاینیی تر وێران کراون. چوارەم: 271 نەخۆشخانە و تیمارگە وێرانکراون. پێنجەم: 219828 خێزان لە سەرجەم ناوچەکانی کوردستاندا راگوێزراون". "24". هەر لە ساڵی 1988 و لە چوارچێوەی پلانی قڕکردنی گەلی کورد هەڵە ئاسمانییەکانی سوپای عێراق بە چەکی خنکێنەر شارچکەی "هەڵەبجە"یان بەردومانکرد، جیا لە کاولکردنی شارەکە، نزیکەی پێنج هەزار هاووڵاتی کوژران و دوو بەرابەر بەو ژمارەیەش زامداربوون، لەگەڵ ئەوەشدا هەزاران هەڵەبجەیی ئاوارە و پەراگەندەی شارەکانی کوردستان و دیوی ئێران بوون. لە ساڵی 1991، دوای راپەڕینی گەلی کورد لە باشووری کوردستان و شیعەکان لە باشووری عێراق، جارێکی دیکە سوپا رژێمی دەندانە و توندی هەبوو لە سەرکوتکردنی راپەڕینی گەلانی عێراق.

ئەگەر لە کوردستان بەهەی کەسووی میللەتیی گەلی کوردەوە زیانە گیانییەکانی کورد کەمتر بووبن بە بەراوورد بە قەناغەکانی تر، ئەوە لە ناوەڕاست و باشووری عێراق سوپا زۆر بە تووندیی شیعەکانی سەرکوتکرد، لەم پرسیدا هەزاران هاووڵاتی راپەڕیوی شیعە کوژران و سەدان جەگەی ئاینیی و هەزاران ماڵ لەگەڵ زەوی یەکسان کران.
بە کورتییەکەی سوپای عێراقیی لە مێژووی ژیانی تایبەتیی خۆیدا، تەمارکی ئەجگار ڕەش و دزێوی هەیە لە کوشتار و لەناوبردنی هاووڵاتیانی وڵاتەکەیدا، ڕەنگبە لە مێژووی میللەتان و دەوڵەتاندا نموونەیەکی تر نەبێت، کە سوپای وڵاتێک بەو قەبارە ترسناکە سەرکوتی هاووڵاتیانی وڵاتەکەی کردبێت. هەروەک چۆن لە تەواوی دیرەکدا دەستناکەوێت هیچ وڵاتێکی هاوچەرخ بە قەد عێراق زەرتەرین پرسەی کاولکاریی لەنێو دەوڵەت و ئاوەدانییەکانی خۆیدا بەڕێوە بردبێت، ئەم حاڵەتە یەکێک لە دڕندەترین حاڵەتەکانە کە پێویستیی بە پانتایی زیاتر و فراوانتر بە شرۆڤەکردنی ئەکادیمیی و هەمەلایەنە. لە پوختترین دەربڕینیشدا سوپای عێراق لە مەیدانی هیچ جەنگێک لەگەڵ دەوڵەتان سەرکەوتوو نەبووە، تەنە لە سەرکوتی ناوخۆیدا نەبێ، کە بە بەوای من دەڵانی حەتمی و ڕاستەقینەی ئەوی دووەمیانە.

سوپای نوێی عێراق لە دوای بەعس

پرسەی "ئازادیی" عێراق ئەو وەستگەیە بوو سوپای عێراقی دوای هەشتاو دوو ساڵ لە تەمەن بە تەواوەتی هەوەشاندەوە، لەگەڵ ڕووخانی پەیکەرەکەی دیکتاتۆر لە ساحەی فیردەوسی بەغداد و هاتنە ناوەوەی سوپای هاوپەیمانان بە ناو شارەکە، ئیدی شتێک نەما پێی بووترێت سوپای عێراق. لە ڕووی یاساییەوە ئەمریکا لەگەڵ ڕاگەیاندنی کۆتایی ئۆپراسیۆنەکەیان، ڕاشیگەیاند بەعس و سوپا و وەزارەتی بەرگریی و دامودەزگاکانی ڕژێم هەوەشاونەتەوە و لەمەو بەدوا بوونیان یاساغە. ئەوە یەکەمجار بوو دوای هەشت دەیە سوپای دەست و چنگ خوێناویی عێراقیی سکوت بکات و لەسەر شانەی ڕووداوە گەرمەکان نێک ڕەشی بەکۆ بوونیی فیزیکیشی بسڕێتەوە. دوا بەدوای وەرگرتنەوەی ئیدارە لایەن عێراقییەکانەوە، جارێکی دیکە لەژێر ڕێنمایی و بڕیاردەیی ئەمریکییەکان سوپایەکی نوێی عێراقی دامەزرایەوە. ئەم سوپایە سوپایەکی سنووردارە و گۆشکردن و هەموو جموجۆڵەکانی بە دەستوور پەیوەند کراوە. لە ماددەی 14ی دەستووری نوێی هەمیشەیی عێراقدا ئاماژەدانێکی ڕاستەوخۆی تێدایە کە سوپای عێراق دەبێت هەموو پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی ناو عێراق لەخۆ بگرێت.

بەپێی راپۆرتی سەنتەری دیراساتی ستراتیژیی نێودەوڵەتیی csis کە لە 16-9-2008دا بڵاویکردۆتەوە، سوپای عێراق لە ئابی ساڵی 2008دا ژمارەکەی بە گشتیی 180296 سەرباز بووە، واتە بە ژمارە لەو هێزەی ئەمریکا لەوکاتەدا لە عێراق هەیبووە زیاتر بووە "هێزەکانی ئەمریکا لە تەموزی 2008، تەنیا 146 هەزار سەرباز بوو"، بەپێی هەمان راپۆرت تەنیا دوو لیوا هەن لە کوردەکان پێکهاتبێت و تەکەاش ژمارەی سەربازەکانی ئەو دوو لیوایە لە 9010 سەرباز تێناپەڕێت. لە رووی چەک و چۆیشەوە وردە وردە سوپای عێراقیی بەرەو پێشکەوتن و خۆ پێ چەککردن هەنگاو دەنێت، بە ئەو مەبەستەش چەندان بڕیاری ملیارەها دۆلار لەگەڵ کەمپانیا ئەمریکییەکان واژۆ کردووە بە مەبەستی کڕینی چەک و تەقەمەنیاتی پێشکەوتووی سەربازیی. ڕۆژنامەی "واشنگتۆن پۆست"ی ئەمریکیی لە ڕاپۆرتێکیدا لە مانگی ئەیلوولی ساڵی پار بڵاویکردۆتەوە، بڕیارێک لە نێوان حکوومەتی عێراق و ئەمریکا واژۆ کراوە بە کڕینی 36 فڕۆکەی جەنگیی ئەمریکیی لە جۆری "F16". لەلایەکی تریشەوە سوپا لەلایەن ئەمریکییەکانەوە ڕاهێنانیان پێدەکرێت لەسەر چۆنێتیی بەشداریکردنی جەنگ و ڕووبەڕووبوونەوەی پەلامارداتی تیرۆریستیی. دیمەنەکە وەهایە: هەوڵێکی چڕوپڕ لە ئارادایە بۆ بوژاندنەوەی سوپای عێراق کە ئێستا سوپاکە بیست و نەیەمین سوپایە لە ئاستی جیهاندا، بەرپرسانی عێراقیی دڵخوازن خێراتر لەوەی هەیە سوپا گەشە بکات و دامەزراوە سەربازییەکانیش بە پلەی بنیات بنرێنەوە بۆ حوکمی ئەوەی سوپای هاوپەیمانان لە ئامادەکارییەدان بۆ کشانەوە، بەم پێیەش ئەرکی سوپای عێراقیی سەختتر و گرانتر دەبێت لە دابینکردنی سەقامگیریی بۆ خەڵک.

"ئەحمەد عەلاوانی" ئەندامی لیژنەی بنیاتنانەوە و وەبەرهێنان و ئابووری لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق، لە شوباتی ڕابردوو ڕایگەیاند: توانای لۆجیستی و پیشەسازیی سەربازیی عێراق لە ئاستێکی نزمدایە و پێویستە حکوومەتی نوری مالیکی کاری جیددی بکات بۆ سەرلەنوێ بوژاندنەوەی پیشەسازیی سەربازیی. عەلاوانی بۆ پێویستی دەزانێ هەمان وەزارەتی پیشەسازیی سەربازیی سەردەمی ڕژێمی پێشوو زیندوو بکرێتەوە و پێیوایە "هەزاران کادری پێشکەتوو هەیە شارەزایان لەو بوارەدا هەیە، بەڵام تائێستا سوودیان لە وەرنەگیراوە، بۆیە دەبێت حکوومەت کار بۆ ئەوە بکات پشت بە شارەزایانی خەماڵیی ببەستێت و کەرتی پیشەسازیی سەربازیی ببووژێنێتەوە". چوار ساڵی کابینەکەی "نوری مالیکی" بە چوار ساڵی بنیاتنانەوە و گەشەکردنی سوپای عێراق دێتە هەژمار، مالیکی زیرەکانە توانی پارە بدات بە توانای سوپاکەی و بارهێنانیان بە

رووبەروبوونەوەی تەڕار و بەرپەرچدانەوەی توند بە تیرۆریستان.
ئاگرچی هەندێک گلەیی و ناڕازایی هەیە لەسەر پتەوبوونەوەی سوپای عێراق، ئەمش لەلایەن کوتییەکانەوە شایانی شاردنەوە نەبووە، بەیەکا بە ئاشکرا کوتییەکان ناڕەحەتیی خۆیان نیشان دەدەن لەمەڕ ئەو ڕۆڵە پەیداکردنەوەی سوپای عێراقیی. لە بەرامبەردا سەرکردە عێراقییەکان ڕایەدگەیەنن خەریکبوونەوە و پتەوکردنی سوپا پاساوی خۆی هەیە، یەکێک لەهەرە دیارترینیان جەنگانە لەگەڵ شانە تیرۆریستییەکانی ناوخۆ و ڕووبەروبوونەوەی ڕێکخراوی ئەلقاعیدەیە. ئەمە لەلایەک و لەلایەکی تریشەوە کاربەدەستانی عێراق دووپاتی دەکەنەوە ئەم سوپایە نابێتە سوپاکەی بەعس، هەروەک چۆن لە نێتدا نییە بە ڕێگاکەی پێشوودا بڕواتەوە. هەندێکیش جەخت دەکەنەوە، دەبێت سەرکردەیی سوپا بەدەستی کەسە مەدەنییەکانەوە بێت، بە وێنە "سەلیم جبوری" وتەبێژی بەرەی تەوافقی سوننە پێیوایە "پێویستە سەرکردایەتی سوپای نوێی عێراق بە دەست مەدەنییەکانەوە بمێنێتەوە تاکوو دەستدرێژیی نەکاتە سەر مافی مرۆڤ و گەلانی عێراق".
کوردەکانی عێراقیش سەرەڕای بەشداریان لەو سوپا نوێیەدا، ترسیان لە پەکخستنەوە و پتەوبوونی سوپا هەیە، بەرپرسانی باشووری کوردستان نیگەرانیی خۆیان لە چەندین جێگە و بۆنەدا پیشان داوە لە بەهێزیی و ڕۆڵە پەیداکردنەوەی سوپا، تەنانەت سەرۆکی هەرێمی "مەسعوود بارزانی" بە نیگەرانییەوە دەڕوانێتە ئەو پرسە و دەڵێت "پێکهاتەی سوپای عێراقیی مانای پێناوێزخستنی کوردە"، چەندان سەرکردەی تری سیاسیی کورد هەمان بۆچوونیان هەیە، لە بەرامبەریشدا گروپێی دووەم هەن، لەو بڕوایەدان مادام دەستوورێک هەیە ئەرک و ڕۆڵی سوپای دیاریکردووە و مافەکانی کوردیشی چەسپاندووە، مادامیش کورد خۆی بەشدارە لە پێکهاتەی سوپادا هیچ مەترسییەکی ئەوتە نییە بە سەر مافی کورد. فریاد ڕواندزی ئەندامی کوردی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراقیی هەمان ئەو بۆچوونەی هەیە و ڕایەدگەیەنێت "سوپای عێراق سوپایەکە نابێت دەست لە کاروباری ناوخۆی وڵات و ئیدارات و ناکۆکییە سیاسییەکان وەربدات، بۆیە هیچ مەترسییەک لە پەکخستنەوەی سوپای عێراقدا نابینم، بە تایبەتی سوپای ئێستای عێراق سوپایەک نییە لە ژێر دەسەڵاتی تەنیا کەسێکدا بێت، بەڵکو کورد و سوننە و شیعەی تێدایە، هەروەها کورد لە سوپای عێراقییدا چەندین پۆستی گرنگی هەیە، ئەو پۆستە گرنگانەش وا دەکات هیچ مەترسییەکی لە بەدینەکرێت". بە بۆچوونی من ئەو زیادەڕەویە و سەرمەستییە بە دەستووری عێراقی ئاکامەکەی زیان باش نییە، پێویستە کورد هەندە لە یەتەپیای دەستووری نوێی عێراقدا نەژی، چوونکە تاێترین کارەساتەکانی کوتەتە دوای ئەو دەستووری ساڵی 1958 کە

بە شەفافی هاوبەشێتی کورد و عەرەب لە عێراقدا دان پێدانابوو. بەشێکی تر لە کوردەکان و تەنانەت عەرەبە عێراقییەکان و چاودێران لەوە نیگەرانن بەهێزبوونەوەی سوپا ئێگەری کودەتای سەربازیی دەهێنێتە پێشەوە "بە بەوای من ئەمە ئێگەرێکی لاوازە" هەروەک "جەیمس دینزلە" دەڵێ "بەهێزکردنی سوپای عێراق و ئێگەری کودەتا ئەوەی دیسپلینێت تێریبە لێگەڵ دەرچوونی بەریتانیا لەو وڵاتە لە ساڵی 1948دا، شەشی 1958 و هاتنی حکوومەتە سەربازییەکەی عەبدولکەریم قاسم و عەبدولسەلام عارفی بەدوادا هات". بەدەر لە هەموو ئەم راستییانە نابێت نادیدەی بگرین، جیهان گۆاوە و ئێستا نزیک پێنجا ساڵ بگرە پێنج ساڵ پێش ئێستا نییە، ئەوەی لە1988 بە سوپای عێراق و حکوومەتی سەدام دەچووە سەر مەحاڵ و لە زەحمەت زەحمەتترە بە ئەم سوپا نوێیە و نووری مالیکی یان هەر سەرۆک وەزیرێکی تری عێراقیی بچێتە سەر!!. بە بەچوونی من سوپای عێراق چەندیش بەهێزبێت، لە ئاستی ئەو چاوە تیژەی لەسەر عێراقە هەشتا هەر لاوازە، بەڵام ئەمەش مانای پشتێن کردنەوەی کورد نییە، بەڵکو دەبێت هەمیشە چاوێکی لەسەر شەوازی کاری سوپا بێت کە پێکهاتەیەک مەزهەبییەی نیکات، ئێگەرچی مەترسی ئایندە ئەوەندەی میلیشیاکانن نیو ئەوەندە سوپا نییە، بە تایبەت میلیشیا شیعەکان کە بە پاساوی جەنگی تیرۆرەوە خەریکە شەرعیەتێکی شەشگەیی وەردەگرن و رەیان لە گەڕانی ململانێکاندا بەرەو هەڵکشان دەچێت. ئەمە مەترسییەکی ئایندەی نزیکمانە.

دوایین وتە

لە کاتی خوێندنەوە و تاوتوێکردنی ئەو سەرچاوانەی بە ئەم باسە بەکارمهێناون، لەگەڵ رەیشتنی ئەو هەموو رووداو و کارەساتەی لە ماوەی هەشتا ساڵدا لەسەر دەستی سوپای عێراق بەسەر گەلانی ستەمدیدەدا هێنراوە، لای خەمۆە و لە دڕاوەی واقیعی کارەساتکانەوە تووشی جۆرێک لە تەقین بووم، لە ڕگەی ئینتەرنێتەوە چەندین وتار و لێکۆڵینەوەم لەسەر سوپای دووەتانی تر پەیدا کرد و خوێندمەوە، هەشتا نەمبینی هیچ کەمگەیەک لە تەواوی سەدەی بیستدا بەدەر لە ئەمانیای نازی هێندەی عێراق بووبێتە مەیدانی جەنگ و دەستێپشتوویی سوپا و کاولکاریی ناوخەیی. تەنانەت لە سەردەمی بەعسدا "دروستتر وایە بڵێین سەردەمی سەدام"، عێراق بە تەواویی لەکەمگەیەکی نەرماوە گۆا بە سەربازگەیەکی گەورە، هەمەتی بە سەربازکردن تەنە لە سنوورەکدا نمایەوە، پیر و منداڵان و ژنان و تەکنەکرات و هەموو چین و توێژێکی عێراقی

گرتەوە، هونەرێ بوو بۆ هونەرێکی سەربازیی، شیعر و ئەدەب و تەنانەت ژیانیش رەنگی خەیانیان لەدەستدا و بوونە کارەستەیەک بۆ پێگەیاندنی سەرباز.
دایکی هەرە ئازا ئەوە بوو زەرترین منداڵیان با بڵێین زەرترین سەرباز بخاتەوە، فەرمانگەی تەجنید لە هەموو شوێنێک قەرەباڵغتر بووە، بەردەوام جمەی دەهات، ئەم فەرمانگەیە خوازیاربوو ژنە سکپڕەکانیش سەردانی بکەن تا ناوی منداڵەکە لە دایکنەبووەکەی ناو سکیشیان بنووسن وەک سەربازی "دواڕۆژ". جەنگ و مانگەی سەربازیی تامی هەموو شتێکیان ناخۆش کردبوو و گەیبوویان بە تاعوون، جەنگ تەنانەت پارە و پیتاکی منداڵانی قوتابخانەکانی هەڵلووشی، عەراق لە ماوەی ئەو جەنگە هەشت ساڵیەدا لەگەڵ ئێران، تەواو قەرزار بوو، ژمارەی قەرزەکانی لە100 بیلیۆن دۆلار تێپەڕی، کە زیاتر لە40 بیلیۆنیان بۆ چەک و تەقەمەنی بەهەدەر درابوون، ئاکامی جەنگیش جگە لە دەڵاندنی عەراق و کوژرانی 200 هەزار و بریندارباوونی 500 هەزار کەسی دیکەی عەراقیی بەرهەمێکی تری نەبوو. سوپا کارەکتەری هەموو ئەم نەهامەتییانە بوو، لەبەرئەوە وای بە باش دەزانم مێژووی سوپای عەراق ببەتە وانەیەک لە قوتابخانەکاندا بۆ ئەوەی تا دنیا دنیایە لە بیرمان بێت سوپایەک هەبوو لەم ڕەنگە و لەو چەشنە.

▪ کۆتایی –

ستەکهەم – سەلنا

سەرچاوە و پەراوێزەکان:

1- العميد جي. كيلبرت براون "قوات الليفي العراقية"، الترجمة والتحقيق: د.مؤيد ابراهيم الونداوي. مراجعة: رفيق صالح السليمانية 2006، ص 15.
2- سالح ڕەحمان "شەشی کانون یادی دامەزراندنی سوپای عەراق". ڕۆژنامەی "ڕۆژنامە"، ژمارە "378"، سەشەممە 6-1-2009.
3- بيتر سلاكت "الخيارات الدستورية لعراق مابعد الحرب". ترجمة: شكور سليمان. 2003.
4- لیوا مەنسوور حەفید، پلەدارێکی سەربازیی ئەکادیمیی کوردە و چەندین پلە و پۆستی جیاجیای سەربازیی وەرگرتووە و تا هەنووکە وەک پلەدارێک لە کاروباری سەربازیی بەردەوامە. بڕوانە: ڕۆژنامەی "ئاسۆ"، ژمارە "619"، یەکشەممە 13-1-2008.
5- هەمەن میرانی "سوپا لە عەراقی کۆن و نوێدا" بەشی یەکەم، ڕۆژنامەی "خەبات"، ژمارە "2971"، یەکشەممە، 14-9-2008.

6-ساڵح ڕەحمان "شەشی کانون یادی دامەزراندنی سوپای عێراق". ڕۆژنامەی "ڕۆژنامە"، ژمارە "378"، سەشەممە 6-1-2009.
7- سەیران تەها ئەحمەد "بەرنامەی چەکی ناوکیی عێراق 1969- 2003"، گۆڤاری "سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی"، ژمارە "2" ساڵی پازدەهەم، ئابی 2007، لاپەڕە 45-46.
8- Judit Miller،Laurie Mylroie "لە تکریتەوە بۆ کوەت"، وەرگێڕانی: مەریوان غەریب– کامەران غەریب، چاپی یەکەم- سلێمانی، 2006، لاپەڕە 125.
9- هەمان سەرچاوە. لاپەڕە 158.
10- هیوا جەمال "عێراقی سوپا ..سوپای سیاسەت"، ڕۆژنامەی "ڕۆژنامە"، ژمارە "419". 4-3-2009.
11- بیتر سلاکت "الخیارات الدستوریة لعراق مابعد الحرب". ترجمة:شکور سلیمان. 2003.
12- ساڵح ڕەحمان، سەرچاوەی پێشووتر.
13- باقر یاسین "مەژووی خوێناویی عێراق"، و:حەمەساڵح گەڵاڵی، چاپی یەکەم – سلێمانی،2004، لا 226.
14- سمیر خلیل "جمهوریة الخوف"، ترجمة: احمد رائف، الزهرا للاعلام العربي، قاهیرة، 1991. سەمیر خەلیل ناوی خواستراوی نووسەری عێراقی ناسراو "کەنعان مەکیە"یە کە کاتی خۆی ئەو کتێبەی بەو ناوە خوازراوەوە باوکردەوە.
15- لیام ئەندرسن– گاریس ستانسفیلد "ئایندەی عێراق.. دیکتاتۆریی، دیموکراسیی یان دابەشبوون؟"، وەرگێڕانی: کامیار سابیر– دڵشاد حەمە، چاپخانەی ڕەنج 2008، لاپەڕە 59.
16- د.مارف عومەر گوڵ "جینۆسایدی گەلی کورد لەبەر ڕۆشنایی یاسای تازەی نەودەوەتاندا"، چاپی دووەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 21.
17- هەمان سەرچاوە.
18- هەمان سەرچاوە.
19- ڕێبوار سیوەیلی "قۆفڕسی ئاسنین یان بۆ بەمەوە بۆ عێراقی؟". چاپی یەکەم، کوردستان 2003، لا 70.
20- هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 71.
21- کەنعان مەکیە "دڕندەیی و بەدبەختی". وەرگێڕانی: حەمەڕەشید، چاپی یەکەم، سلێمانی 2005، لا200.
22-میدیا ئیست وچ "جینۆسایدلە عێراقدا.. پێلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد"، وەرگێڕانی: محەمەد حەمەساڵح تەفیق، چاپی دووەم، سلێمانی 2004، لاپەڕە 21.
23- هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 26.
24-د.مارف عومەر گوڵ، سەرچاوەی پێشووتر، لاپەڕە 36.

- د.محمد حسين الزبيدي “صفحات مضيئة في تاريخ الجيش العراقي “، سايتى “جريدة” سالَي 2006.
** د. غزوان هادي “الجيش العراقي و متطلبات المرحلة الراهنة”. سايتى “الصباح”.
*** مازن الياسري “تاريخ الجيش العراقي بين المؤسسة و النظام الحاكم في ذكراه الثامنة و الثمانين”. شبكة النبأ المعلوماتية- الخميس 15/كانون الثاني/2009.

****** سانتا ميخائيل ” محطات في تاريخ الجيش العراقي منذ تأسيسه 1921 وحتى حله في 2003″، وكالة الأنباء التركمانية.**

سەرنج: ئەم لێکۆڵینەوەیە پێش یانزە ساڵ، بە هەشت بەش لە ژمارەکانی “637-630″ی رۆژنامەی “کوردستان راپۆرت” لە ناوەڕاستی مانگی ئایاری ساڵی 2009 بڵاوبۆتەوە.

تێبینی: کەی ئەم شیکارییە وەک بەشی پێنجەمی کتێبی “گۆمەی شەیتان” لە لاپەڕە 171-212 چاپ و بڵاوکراوەتە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە

شیعر/ یادێک لە زیندووان .. سروشت نەوزاد

چاو تەمی خەی بەجەهشت و
باڵندەکانم ناسین
دەمزانی ئاسمان قەفەزی بچوکی خۆنە
کاتیش لەم دەوروبەرە تێپەڕی و
بەسەر لقی درەختێک نانیشتەوە

—

زمان کە بیر دەخواتەوە
پرسیار لە قوڕ دەئافرێنێ
زیندوان نیشانەی زیندوانن
شەپۆلیش ڕۆحی تەزیوی دەریایە و

ئازادی ئایا باڵی فڕیوی کام کێنارێ؟

———

(أ)
بە دووی گەرانی دڵخوازم کەوتم و
ئاو لەسەر ڕێگام بوو
گەرانی چاوانی ڕووبی کردنەوە
دیقەتی چووە سەر باخچە
باخچەش بستێک خاکی تێ بوو
جلی شەداری لە بەر با هەڵدەست
با بە هەمنی دەهات
ڕوناکی مانگ بەنۆ لقە بەرزەکاندا
ڕووناکی مانگی چیم بوو؟
با بە دنیاییەوە دەهات
باڵندەکان بەسەر لقە بەرزەکاندا
درەختەکان درەختی چی بوون؟
ئاگریش کە پڕاوی ڕازاوەم بوون:
شەقام من بووم
پیاسەی دەتەنگی بەر کافەکان من بووم
منم بەدووی گەرانی دڵخوازم دەکەوم
ئاو لەسەرڕێگامە و
پەرژینی دوو دێ لە تەماشام درەختی بەردارن
وەک پڕڕ هەوری قاچاغ
سەما لە ئاسمانی گیانم پەنجەرەیە

(ب)
کەشتیوانەکان دەستم نەبوون
لە ئاوم دڕەوانی و
ساڕەکانم دەکشانە ژێر خڕەی خەیان
دەستایەتیم تەنیا خەی بوو
بە دووی گەرانی دڵخوازم کەوتم و
گەشتی درێژم پرچی سپی کەکردنەوە
با لەسەر ڕێگام بوو
لە ئاوم دڕەوانی و ئاسمانم دەبینین
کەلارەکانیش خەونی زەاو بوون
هەگری دەاویان بردە نەو دەریا!
ئەی دەریا

لە کام گەرانی سەما دەبێتە نەو ڕەنگ؟
خاک لەسەر ڕەنگامە و
باران بە کڕگەی میوەکان
بەبە باران پڕخش دەبێت!
زەویش هەساری گەکانە
دیکتاتەران ئاوچی دەرین
قولاپ لە یەخەی مانگ دادەنێن...
ئەی دەریا
لە کام ئاهەنگ گەرانی دەبێتە نەو ڕەنگ؟
خڕ لەسەر ڕەنگامە و
ئاگریش باوەشی گەرمی ئەکاوە
شمشێری دەرینی بردەوە ناو کات
ئەی با
لەکام کەسان ئەکانی سەمایت؟
پیاسەم لافاوی ساردی ڕەنگایە و
هەندەی بەڕەی درێژو دورت پێت ئاکەشان...
ئەی هەوای چڕ و تاریکم
باران دێت و منیش لەرە دەمێنمەوە
ڕەنگم لێژەر خاکی دڕ و
ئەتەمبیل لە سەرم ئەواوە.

(پ)
شەقام دەیناسیمەوە
شار وەک چۆن کەسانەکانی دەناسێتەوە
دەمناسیەوە، هەوام دەناسیەوە
پەککەوتەکان وەک چۆن کورسیەکانی
قاوشی هەناوییان دەناسیەوە...
ماڵی خەمم نەناسیەوە
بە ماڵی خەم ئانەهاتم
ئووت لە باوەشیا پاکەوتم و
ئووی وەرگڕا
بە شاری خەم ئانەهاتم
ئووت لە باوەشیا گڕام و
ئووی وەرگڕا
بە خڕی خەم ئانەهاتم
ئووت لە ژێریا ئاکشام و
ئووی وەرگڕا

بۆ ئەوینم ئەو هاتیت
هاتووت لە باوەشما گریایت و
هاوم وەرگەڕا

(ت)
دەشتایی کان گەورە بوون
ڕەبواران بەڕگای دەستایەتی بادا ڕەیشتن و
بتەکانیان نەشکاندن ئەوان کە خودایا دەناسی..
خەیش بەدحاڵیبوونەک بوو
کەشکی زەینی پیشاندان
ئەی گەڵاڵە شیک پەشەکان
کەپەی ناختان تەی دەریایە
بۆ کام کەشتی ماسی ئاو ناکەن؟
بتەکانتان لە ڕگایە و
لە چیرەکی کام بستەخاک، پیاسەی ئاگر
لە نەو چاوە قوڵەکانتان ناخونینەوە؟
ئەوینی تەڵ لە ڕگایە و
تینوویەکی هاووت و ڕەجاڵ بۆ ناو قوڵدا هەنگاو بنە
ئەوین دەبینە
ئەوین عابای خەی وەدەرنە و
تینویەکی هاووت و ڕەجاڵ بۆ ناو قوڵدا هەنگاو بنە
بەڕام ئایا چی دەبینە؟

(أ، ب، پ، ت)
هەستەم بۆ شیعر دادگیرسە و
وشەش تەمی خەی جەدەڵەت
هەوا تەنگە
خاک دەناسم
با پەڵاوەو
ئاویش گومان
ئاو دەناسم، هەگری گەرمم باوەشی ژاوە، لە نەوان سەمای خامەش و
گەرانی گەرمی دەخوازم،
شەپەلان ڕەحی تەزیوی دەریان.
دەنیایش گیانی پەرتی نەو دەریایە، ئاو دەناسم، لە نەوان گەرانی
خامەش وسەمای دەخوازم،
ئازادی ئایا باڵی فەیوی کام کەنارن؟

بـــووندۆرکی ســـەمرە*! .. هەورامان عەلی

- ئاسایی بەلایەوە شکەنجە بدرێت، زیندانی بکرێت، ڕۆژانە کۆرامەتی بشکێنرێت لەلایەن موسومانە سەرکوتکەرکانەوە، بەڵام ئازی نابێت بە وشەیکیش خنەیکی ئاسگیانە لە ئاینەکی بگیرێت!
- ئاسایی بەلایەوە ژنکی بەتەمەن بفرۆشرێت و لە ژێر گوشار و هەڕەشەدا موسومان بکرێت، بەڵام ئازی نابێت ، کەسەك ئازادانە واز لە ئاینەکی بهێنێت و فتوای کوشتنی دەرات!
- ئاسایی "سیسی " بێت ئیسلام لە قیراندایە، بەڵام ئازی نابێت " ماکرۆن" وا بێت!
- ئاسایی بەلایەوە ڕۆژانە دژی ئاینەکانی تر جنێو بدات، دژایەتی و سوکایەتی بە لایەنگرانیان بکات، کچی شێتگیر دەبێت گەر کەسەك خنەیکی بابەتی لە ئاینەکی بگرێت!
- ئاسایی دەستدرێژی بکاتە سەر ئافرەتانی ئەوانی تر ، بەڵام ژنکانی خۆیی بە ناموسی خۆی و خەزانکی دەزانیت!
- لە زەلکاوی دوای دواوی مرۆڤایەتیدا دژی ، کچی پیوایە لەهەموان بەرزترە و باشترین نەوی سەرزەمینە!
- خوازیاری جێبەجێکردنی شەریعەتە، شعر و شانامە بەسەر لێبوردەیی و دادوەریکەیدا هەڵدەدات، کچی لەو وڵاتانە هەڵدە کە شەریعەتیدا جێبەجێ دەکرێت!
- خوازیارە ئیسلام تاکە ئاینی فەرمی دەوڵەت بێت ، کچی لە دەوڵەتانی سەماڵ، ئەفگانستان و پاکستان کە ئەم خواستەی جێبەجێ دەکەن ، بەزارە!
- واخەی نیشاندەدات کە لەسەر چەوسانەوەی ئاینی لە وڵاتکەی خۆیدا هەڵهاتووە، کچی سوکایەتی و جنێو بە ئاینی ئەو وڵاتە دەدات کە پەناید‌اوە و نان و ئازادی بە فەراهەم کردووە!
- واخەی نیشاندەدات کە هەڵبوارکی هەگەی ئازادیە، بەڵام کە ئازادی بە فەراهەمکراوە ، هەوەدەدات ئەو ژینگەیە وەرانکات!
- بە چاوکی سوك تەماشایی وڵاتانی خۆرئاوا دەکات، بەڵام ئامادەیە لە بەلەمە قاچاغکاندا هەگەی هاتوو نەهات

بگرێتەبەر و لە دژیادا بخنکێت، بەشکم بگاتە ئاو وەاتانە!

- خوازیاری بایکۆدی کاڵای خرئاوایەکانە ، کەچی هەموو بەرهەمەکانی ئاوان، لە ژیانی ڕۆژانەیدا بەکار دەهێنێت!
- پێی شەرم نیە وەاتەکەی لە لایەن موسوماناناوە داگیر بکرێت، بەاڵم توشی هستریا دەبێت گەر داگیرکارەکە خرئاوایی بوو!
- جەنگ و هەڵمەتی خاچ پەرستەکان سەرکەنە و شەرمەزار دەکات، بەاڵم شانازی بە "غەزا " و " فتوحات"ەوە دەکات!
- پێیوایە تیرۆریستەکان نوێنەرایەتی ئیسلام ناکەن ، هاوکات شانازی بە کار و کردەوە دەندانەکانیانەوە دەکات!
- دەزانە و دەبینە کە زەرترین گەڵەی سەکسی و دەستدرێژی خەزانی ، زەرترین بینەرانی فلیمە پۆنۆکان لە وەاتانی ئیسلامیدایە ، کەچی دەوڵەت دنیا باوەکات وەاتانی ئیسلامی پاکترین سەرزەمینە کە مرۆڤ دەبێت لێیەوە فڕی ڕۆشت بێت!
- ئاسایی بەاڵیەوە ژن بکرێتە کۆیلە و کەنیزە، لە جەنگدا وەک مەواڵات تاڵان و لاقە بکرێت، بەاڵم نابێت تۆقە لەگەڵ ئامۆزاکەی خۆیدا بکات، ئاخر تۆقەکردن لەگەڵ ژندا حەرامە!
- دەڵێت ئاینەکەی فڕی بەزەیی و جوانترین ڕۆشتی کردووە، کەچی بە بەرگری لەو ئاینەی ،مرۆڤ سەردەبڕێت، بەکاڵی جگەرەکەی دەخوات و گەر بەشی نەلوا بە ناشیرینترین شێوە جنێو بارانیان دەکات.
- دەڵێت ئاینەکەم ئاینی ئاشتیە ، کەچی شانازی بە پەلاماردا، کوشتن، ڕفاندن ، تاڵانی ، لاقەکردن و کۆیلەکردنی مرۆڤ بە زەبری شمشێرەوە دەکات و خۆی بە "فەتح"ی قاتیکانەوە دەبینێت!
- بە کوشتاری مرۆڤ دەڵێت "جیهاد". بە کۆیلە و کەنیزەکردنی ژن و منااڵی خەڵکی دەڵێت "غەنیمە" . بە داگیرکردن و تاڵانی کردنی وەاتان دەڵێ "فەتح"..... کەچی پێستی ڕووی هێندە قایمە قبوڵی نیە پێی بڵێیت ، ئەم پۆڕانەی تە بە ئەم سەردەمە ناشێن.
- ئاو قوربانی بە تاوانبار دەبینێت ، بکوژ بە پاڵەوان و شەهید. وشە و کاریکاتێر لای ئاو خاتەی سورە، بەاڵم لەناوبردنی خودی مرۆڤ و پیرۆزی ژیانی، ئاساییە!
- لە تاو سەرکوت و زیندان هەڕەشە بە وەاتانی خرئاوا ، کەچی دەیەوێت ئاوەش بگۆڕێت بە ئاو دەوڵەتە شکستخواردووەی لاوی هەڵهاتووە!
- پەلاماردات، تەقنەوە ئینجامدات، سەردەپڕنێت، وەرانی دەخوەقێنێت، کەچی پێی وایە هەرکەسێت دژی ئەم تیرۆرە

دەندانەی ئەو بەت ، ئەوە ڕۆگەزپەرستە و نەخشی فەبیایی هەیە!

- کریستیان و جوکان بە کافر، گومەا ، سەرلەشواو ، ڕۆگەونکەر و ... پەناسە دەکات و لە ئیزی مەن، مەیمون و بەرازدا دایان دەنێت ! گەر کەسێك ئەم سوکایەتیەی ئەوی قبوڵ نەبەت، بە دژایەتیکردنی ئاینکەی تاوانباری دەکات و سەنگەری لەدەگرێت!
- بەوای وایە کە خودایکی بەهەزی هەیە، هاوکات خوداکەی پەویستی بەمە تا بەگری لەبکات و خەڵکی ناچاربن بیپەرستن و لەی هەڵنەیەن!
- پەیوایە جیهان بەهەی خوادنەوەی کحولەوە نوقمی بە ڕۆوشتی بووە ، کەچی خەون بە بەهەشتکەوە دەبینێت تا کحولی وەك پاداشت پە بدەن!
- پەوایە موی سەری ژن "عەورە"یە و دەرکەوتنی تاوانە، بەڵام ئاسایییە بەلایەوە باسی حەریکان لە کتێبە فقیکاندا بخوێنێتەوە کە هەندە ناسك و جوانن مەخی ئاسقانیان لەژەر گەشتکەدا ، دیارە!
- گەرچی بە چاوکی سوکەوە دەڕوانێتە ژن ، کەچی گەورەترین ئومێدی ئەوییە وەك پاداشت لە جیهانکی تردا چەند ژنی بەرکەوێت!
- پەی ئاساییە لەژەر پەرچەمی ئیسلامدا هەزاران تاوانی جەراوجەر ئەنجام بدرێت، کیژەی نە ساڵە لاقە بکرێت، سەری مرەف وەك قچکە پیاز بپەڕێنرێت ، ماڵ و موکی خەڵکی تاڵان بکرێت، ئەو هیچ هەڵوەستەك نیشان نادات . بەڵام گەر کەسێك بە کەشانی کاریکاتێرەك گەشیکی ئەو دەندایەتیە بخاتە ڕوو، ئەم بەلەسە دەبەت و دەیەوێت شار وەرانکات و کاریکاتێریست و ڕۆژنامەوان خەڵتانی خونکات!

لە کۆتایدا دەبەت بڵێم : قورسە بە کەسانکی ئەشکەوتنشین کە نوقم بووی نەو تاریکین ، بە ئاسانی بڵێن جیهانی پە لە ڕوناکی و لەزەت لە جوانیکانی ژیان ببینن.

.....

*

ئەم وتارکی نوسەری ناسراوی ئەمریکی بە ڕۆگەز میسری مەجدی خەلیلە ، من بە دەسکاریەوە کردم بە کوردی

http://brotherrachid.com/%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AA/

ArticleID/3357/%D9%87%D8%B0%D8%A7-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D8%A6%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D9%83%D8%A7%D8%B3%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%AC%D9%8A%D8%A8?fbclid=IwAR3g-5_5xO7i_gpbcwsmwDMGIukzy1Bs-QaMiAsXOTu_XAxIQ7VCg02vQP8

ئەبی منان/ دوو کەوی ژیر.. نووسینی: رەزا شوان

دوو کەواز، دوو کەوی نەرمی ئازایان هەبوون. لەناو قەفەزدا بەندیان کردبوون. رۆژێک هەردوو کەوازەکە، گرەویان لەسەر ئەوە کرد، کە کەوکەی کێیان لەوی تریان ئازاترە. رێککەوتن کە کەوکانیان بشەبدەن. بە هەردووکیان کاسکی گەورەی زیوینیان کەی. کەوکەی کێیان شێکە بباتەوە، کاسە زیوینییەکە بە خاوەنی ئەو کەویان دەبەت.
هەردوو کەوازەکە کاتی بەشەدانی کەوکانیان دیاریکرد، شوێنیش باخچەیەک بوو. کەمێک کەسیشیان بە بینینی ئەم شەڕە بانگکردبوون. هەموویان لەو کاتەدا لە باخچەکەدا ئامادەبوون. کەوکانیان لە قەفەزکانیان دەرهێنان. شێکە دەستیپێکرد. کەوکان بە دەنووک و بە نینۆکەکانیان، پێکی زریان لە یەکتری هێکەشا، سەر و دەموچاوی یەکتریان بریندار کرد. هەردووکیان تەواو ماندوو بوون، هێزی شێکردنیان نەما. ئینجا وازیان لە یەکتری هێنا. لەم شێدا نە سەرکەوتوو و نە بەزیو، نە براوە و نە دۆڕاو هەبوون. بەڵام هەردوو کەوکە ئازارەکی زریان بە یەکتری گەیاند.
ئەم کۆتاییە نە بە دڵی دوو کەوازەکە و نە بە دڵی بینەران بوو. هەردوو کەوازەکە بەیاریان دا، کە لە هەمان کاتدا لە یەکەمین رۆژی مانگی داهاتوودا، هەر لەو باخچەیەدا، دووبارە کەوکانیان بشەبدەن.
هەردوو کەوکە، بە ئەوەی بە یەکتری بزانن، بیریان کردەوە، زۆر پەشیمان بوونەوە.

کەوی یەکەم:"ئەمە لە پەناوی چیدا، بۆ هاندانی ئەم دوو کەوبازە، ئەم شەڕەمان لەگەڵ یەکتریدا کرد و وامان بەسەر یەکتریدا هەناوە؟ گەوجییەکی گەورەمان کرد. گریم من بەسەر کەوکەی بڕانبەرمدا سەرکەوتم. ئایە خاوەنکەم ئازادم دەکات؟ بەگومان نەخێر. چەندین شەڕی ترم پێدەکات.. تیاش بچم ئەو چی باکەتی! بەهەنبەت ئیتر شەڕ لەگەڵ هیچ کەوکدا ناکەم".

کەوی دووەم:" زۆر پێشیمانم، لەو شەڕەی کە لەگەڵ ئەو کەوە هاوەڵگەزەمدا کردم. ئەو یا من سەربکەوتمایە. لە زیان زیاتر، چی سوودێکی بۆ ئێمە هەیە؟ ئازادی و ژیانیان لێداگیرکردووین.. لە قەفەزدا بەندیان کردووین.. ئێمە کەی ژیانە؟! ئێم هەیە دووبارە ناکەموە.. بیرم لەوە کردەتەوە کە لەو کاتەدا پێکەوە هەڵفڕین"
بریندارکانی کەوکان ساڕێژبوون، پەڕکانی باڵکانیشیان دەڕژتر بوون. یەکی مانگی تازەیە. هەردوو کەوبازەکە و بینەرانێکی زیاتر لە هەمان کات و لەو باخچەیەدا، ئامادەبوون. کەوکانیان بڕەواکردن. بۆ ئارامیەوە چوون بۆ لای یەکتریەوە.
کەوی دووەم بۆ گەڵی کەوی یەکەمدا چرپاندی و وتی:"براکەم، دنیا بۆ کەس من شەڕت لەگەڵدا ناکەم.. بۆیارم داوە کە هەڵفڕم.. ئایە تۆش ئامادەی کە پێکەوە یەکسەر هەڵفڕین؟"
کەوی یەکەم:" منیش ئەو بڕیارەم داوە، کە شەڕت لەگەڵدا نەکەم. بەڵێ ئامادەی هەڵفڕینم.. با رزگارمان بێت"
هەردوو کەوکە، دەرفەتیان لەدەست نەدا و لەو زیاتر درێژیان بە قسەکردن نەدا. پێکەوە یەکسەر دایان لە شەقەی باڵ و هەڵفڕین.. تا لەچاو ونبوون.. خەیان گەیاندە سەر لووتکەی چیایەکی بەرزی کوردستان. لە قەفەز و لە بەندی و لە شەڕ رزگاریان بوو. هەوای ئازادییان هەڵمژی.. فیری پەند و وانەیەکی باشیش بوون.

رەزا شوان
نەرویج :٢٠٢٠

پەیامی ەون .. عەلی حەمەشید بەرزنجی

پەیامی ەون

جار جارە ، وەک کەتر گەم دە
حەز دەکەم ، زوو بفەم دەستبەجێ
بە ئاسمان ، هەوارگەی مانگ و خەر
ئەستێرەی ، پە ورشەی جەراوجەر
وەک هاوەڵ ، لەگەیان تەر بدوەم
بە ەونی ، پەیامی خەم بەم
دەەم من ، کەسکی چالاکم
ژیان و ، ژینگە دەست دەپاکم
وەک ئەو ، کەنادەم ەژانە
هەوەی من ، بە سودی هەموانە
....
٢٠٢٠/٧/٥

نامەیەکی کراوە بە سەرجەم

پارتی سیاسیەکان لە هەرێمی کوردستان

بابەت: داواکاری بۆ دەستبەجێ ئازادکردنی زیندانیانی خۆپیشاندانەکانی ئەم دواییانەی هەرێمی کوردستان

پاش سڵاو،

هەروەك هەموولایەك ئاگادارن لە ماوەی سێ مانگی ڕابردودا دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان وەك بەتایبەتی دەسەڵاتی پارتی دیموکراتی کوردستان، هێرشکەی هەمەلایەنەی گرتەبەر بۆ دەستگیرکردنی ڕۆژنامەنوسان و چالاکوانانی سیاسی و وماموستایان و هەموو ئەوانەی لە خۆپیشاندان و ناڕازایەتیەکانی زاخۆ و بادینان هاتنە مەیدان، دژ بە خراپی هەلومەرجی ژیان و بێکاری وهەژاری وبەمووچەیی و نەبوونی خزمەتگوزاری و هەروەها لە دژی هێشی زەمینی سوپای تورکیا و بۆردومانی گوندە سنوریەکان لەلایەن فڕۆکە جەنگیەکانیەوە کە تائێستاش ژمارەیەك لە دەستگیرکراوان چارەنوسیان نادیارە.

ئەمە هەڵەمەتی گرتن و ڕاندنە لە کاتێکدایە کەدەستگیرکراوەکان هیچ تاوانێکیان نەکردووە، جگە لە داواکردنی مافە ڕەواو یاساییەکانی خەیان و ودەربڕینی ناڕازایەتی ونەفرەت وبێزاریان بەو دەخە سەخت و فۆلاکەتباری بەسەریانا سەپێنراوە.

خەڵکی کوردستان مافی ڕەوای خەیانە داوای موچەو حەقی خەیان بکەن، مافی خەیانە داوای نان و کارو ئاو و کارەبا و خزمەتگوزاری بکەن، مافی خەیانە داوای پاراستنی کەمەگا بگشتی بکەن لە مەترسی هەژاری و برسێتی و ڤایرەسی کۆرۆنا و لە دژی هەرش و لەشکرکێشی دەوڵەتی فاشیستی تورکیا بە سەر خەڵکی سڤیل .

بەڕام بەداخەوە کاربەدەستانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەجیاتی ئەوەی وەڵامی داخوازی هاوڵاتیان بدنەوە و بەرپرسیارێتی لەئاست ژیان و گیان و سەلامەتی تەندروستیان لەئەستۆ بگرن، دەستیان بردووە بۆ ڕاندن و زیندانی و سەرکوت کردنی ئەو خەڵکانە، تەنانەت بەناشرینترین شێوە هەڕەشەکوتنە سەر ماڵان، چالاکوانان و خەڵکی ناڕازی و ڕۆژنامەنوسان بەبێ هیچ بەیارێکی دادگا دەڤڕن و لەزیندانە حزبیەکان زیندانیان دەکەن، کە تا ئێستاش هەندێکیان

بەسەروشوێنن، وەک یەگا بەپارێزەر و کەسوکاریان نادرێت سەردانیان بکەن تا لە چارەنوسیان ئاگادارین.

بە گوترەی ئەو زانیارییانەی بەدەستمان گەیشتووە بەندکراوان لەژێر ئەشکەنجەی قورسی جەستەیی و دەروونیدا دانپێدانیان پێکراوە بەکامێرێک تاوان کە ئەنجامیان نەداوە، بەدووری نازانین وەک چەندین کەیسی تر سیناریۆی دانپێدانانی زۆرملێیان پێ ئەنجامبدەن و لە کۆتایی دادگایەندنکانی خۆیانەوە بەڕاویبکەنەوە دواتر بەناوی دەزگا ئەمنیەکانی حکومەتەوە ڕاپۆرتە چەواشەکارییەکان بناسێنن. ئەم هەوڵانەی دەستهادارانی هەرێمی کوردستان تەنانەت هێز نەگرتنە لە یاساو دادگاو دادوەرێک کە لەکوردستاندا خۆیان دایاناوە بەبێ گەڵانەوە بە ئەو دەزگایانە مامەڵە بە زیندانیانی سیاسی دەکرێت بەبێ دانی ئەرکێک بە دادوەر یان ڕێگەدان بە پارێزەری دەستگیرکراوەکان کە بتوانن بەرگری لە زیندانییەکان بکەن.

ئەمە وەکو (کەمیتەی داکۆکی لە مافو ئازادییەکان/ هەرێمی کوردستان_عێراق) لەم نامە کراوەیدا داواتان لێدەکەین هەوڵەستی خۆتان ڕاشکاوانە بە ئەمە و کەسوکاری زیندانیەکان و ڕایگشتی و خەڵکی کوردستان ڕابگەیەنن و بەرامبەر بە پشێلکردنی ئازادی وستەمکاریەک کە دەرحەق بە خۆپیشاندەران و وچالاکەوانان دەکرێت هەوڵەستی خۆتان ئاشکرا بکەن، دەنا بەدەنگیتان دەتانکاتە هاوبەش لە تاوانێك کە بەرەو ڕووی ئازادیخوازان کراوەتەوە لەوەش زیاتر مژوو هیچ لایەکتان نابەخشێت لەم ستەمکاریە کە لەلایەن کابینەی نەهەمی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە پیادەدەکرێت.

داواتان لێدەکەین پێلە بکەن لە هەڵوەستی خۆتان و بەرپرسیاربن لە ئاست سەلامەتی و ئاسایشی هەموو ئەوانەی دەستگیرکراون داوا بکەن دەستبەجێ:

١- چارەنووسی دەستگیرکراوەکان ئاشکرا بکرێت.

٢- ڕاگەیاندنی بەپارێزەرو کەسوکاریان بەدەن بیانبینن و مافی پارێزگاری لەخۆیان هەبێت بە هیچ بەربەستێک.

٣- دەستبەجێ کاری عەمەلی بکرێت بە ئازادکردنی تەواوی دەستگیرکراوەکان.

ئەم کەمیتەیە ئامادەیە بە خستنەڕووی هەر زانیارێکی پێویست

دەربارەی زیندانیەکان .

لەگەڵ ڕەزماندا.

چاوەڕوانی وەڵام و هەوڵستی بەپەلەی ئەوین.

هاوپێچ/ بەیانی ڕاگەیاندنی کۆمیتەکە.

.کۆمیتەی داکۆکی لە مافی ئازادییەکان/ هەرێمی کوردستان–عێراق

١٩ /١١/٢٠٢٠

گابۆ، ڕەمانکی نەقوستان .. نووسینی: ئەرسەلان چۆبی

پێشکی و شوناسی بەرهەم و نووسەر:
ئەو وتارە یا ئەو نیوە کتێبە هەوە دەدا لە چەند ڕەهەندی تایبەت بە زانستی ڕەمان و ئانالیزی ڕەمان، خوێندنەوەیەک بە ڕەمانی "گابۆ" سەید قادر هیدایەتی بکا ، نووسەر لەو وتارەدا هەوە دەدا

بیسڵمەنە کە "گابۆ" نەک ڕۆمان، بەکوو نەقڵکی سەرکەوتوو بووە، هەروەها بەش بە بەش هەموو لایەنەکان و تایبەتمەندییەکانی ژانری ڕۆمان دەخاتە ڕوو و لە تێنیشتیشدا ئانالیز و ڕاڤەی "گابۆ" دەخاتە ڕوو کە ڕۆمانکی کێشەدار و نەقوستانە.
سەید قادر هیدایەتی، نووسەر، لەدایکبووی ساڵی ١٣٥٥ی هەتاوی لە بەکان-کوردستانی ئێران، خاوەنی چەندین وتار و چیرۆک، چوار کتێبی ئەدەبی گۆڕانەوە بە ناوەکانی: دەنگی نوختە، تەقی ئەزازیل، گابۆ و دوا بەرهەمی گۆڕشار، نووسەری ئەو وتارە جگە لە گۆڕ شار، هەموو بەرهەمەکانی تری "گۆڕانەوە" هیدایەتی خوەندووەتەوە.

ئەو وتارە لە دوو بەش دا پێشکێش دەکرێت:

بەشی یەکەم:
A book reviews
واتە کورتەیەک و نیشان دانی دیمەنێکی گشتی لە کتێبی بەردەست، بەشی یەکەم دوو جۆر لە خۆ دەگرێت، واتە هەم ڕۆمانەکە ئانالیز دەکات، هەمیش تەم و کورتەیەک لە ڕۆمانەکە و پێیامی ڕۆمانەکە بە بەردەنگ ئاشکرا دەکات.

بەشی دووهەم:
A book critiques
واتە ڕەخنە و شیکاری ڕۆمانەکە و هەڵسەنگاندنی هەموو تایبەتمەندییەکانی ڕۆمان کە لەو کتێبەدا نووسەر هەندکیانی بەکار هێناوە و لە زەریشیان غافڵ بووە.

شوناسی کتێب:
ناوی کتێب: گابۆ
ژانر: ڕۆمانی کوردی "دیالۆکتی سەرانی"
نووسینی: سەید قادر هیدایەتی
وەشانخانەی گوتار، چاپی ١٣٩٤، کوردستان-ئێران

بەشی یەکەم:

A book reviews

کورتەیەک لە ڕۆمانەکە*:
ڕۆمانی گابۆ، بەسەرهاتی دوو مەرمندالی کوردە لە یەکێک لە شارکانی کوردستان، ئەو جووتە لە دە بەش دا لە ناو ڕۆمانەکە

کاراکتەرگەلی سەرەکی و دەورگێڕان لە ڕۆمانەکەدا وەک نیوەکاراکتەر یا لەتە کاراکتەری تر.
کۆکەری کەینی تەپڵک بە یاری تەپی پێی گۆڕک، سەرەتای ڕۆمانەکەیە، کەریم وەک کاراکتەری یەکەم ناوی دەتە ناو ڕۆمانەکە وەک ئەی موتەلیب، لەو بڕیارەدا ئاماژە بە پێنج کەس کراوە کە هەموو مەرمندانن و بە ئاواتی تەپ کەینن.
وەگیرخستنی بابەتی پووچەڵک بە فەرمی و کۆکەرەکە لە لایەن متەلیب و کەریم کە دوو کەچ ئەو پووچەڵیان دیتبووە. لە گۆڕکێی ئەو مەرمندانە پاسگایەکی پۆلیس و ئەتەش هەیە و کەشێکی گوریە لەبەر دەم ئاسایش و گەمەی ئەو گۆڕکەرە و منداڵکانیان.
باوکی کەریم قەساب دەبەت و ناوبەناو لە ناو هەموو بڕیارێکانی ڕۆمانەکە چیرۆکێکی تر بە جیا دەبیستین و دەخوێنینەوە کە لە کوشتارگای مانگا و مەڕ و ماڵاتە، جار نا جار و لە ناکاو، لە هەر دە بڕیارەکەدا دەتە ناو ڕووداوەکانەوە.
ئەو ڕۆمانە لە سەرەتاوە باس لە کەشە و گرفتەکانی ئەو مەرمندانانە و خۆکی ئەو گۆڕکەرە دەکا کە تووشی کەشە و ناخۆشی بوونەتەوە لەگەڵ پاسگا و پۆلیس، تەنانەت مانگای خۆک وەبەر ڕۆگبار دەدەن. خۆک ئادەگرن و ئازاریان دەدەن، لە بەر تەپڵکی میکاسا کە کەریم و موتەلیب دەیدزن و دەیشارنەوە، خۆک دەگرن، شەوانە هەڵدێشە لە خۆک دەکەن.
لە تەپ تەپەنەوە بەرەو سیم و کابل دزین لە حەوشەی چۆڵی ئیدارە بەقەک، قەچەقانی و ڕووداوەکانی دواتری، کوژرانی مانگای نانە عەجەم بە تەقەی پۆلیسەکان، بە پاڵ ویشەوە تیری قەچەقانی و کەمان هاویشتن بە ناو پاسگا و هروژمی سەرباز و پۆلیس بە ناو ماڵەکانی گۆڕک بە دیتنەوەی خەتابار و تیر و کابل و کەمانی منداڵانی گۆڕک کە دەیانهاویشتە ناو پاسگاکەوە.
چیرۆکەکەمان درێژەی دەبەت هەتا دەگاتە قوتابخانەی ئەو دوو کاراکتەرە سەرەکیە، ناوی دووروودرێژی عەبدولموتەلیب، ئاشنابوونی خوێنەر لە گەڵ کەسێک بە ناوی خەبات کە برای کەریم بووە و دەبەت کوژرابێت. باسی ناوی عەجەبی و ناوی کوردی، سووتاندنی سجیل و شناسنامە بە ئەوەی موتەلیب ناوە دووروودرێژەکەی ڕەش کاتەوە و تەنیا موتەلیب بەمێنێتەوە نێک عەبدولموتەلیب، تا دەگاتە ئاشکرابوونی هەوێکەی لە لای باوکی و کەمێک کەشەی تر.
بە دوای ئەو ڕووداوانەدا، دیتنی وشە و پیتی کوردی بە یەکەمجار لە ژیگای کابرایەکی شەمەزە فرۆشی بەر دەرگای قوتابخانە، چیرۆکی پاڵەوان فسفس و کتێبفرۆشی ناو شار، هەتا دزین و دانەدنی لاپەڕەکانی گۆڤاری سروە، تا دەگاتە گۆڤار و کتێب بە قەرز کڕین و

دارێ دارەی کوردی نووسین و کوردبوونیان!
بە پێشڕەو ڕووداوانێ، هەر دوو کاراکتەر بەردەوام دەبن لە خوێندنەوەی زەرتری کتێب کە لە ڕۆگەی لێتێ کاراکتەری سولەیمان،ی کتێبفرۆش دەیاندی و دەیانکەی و دەیانخوێندەوە تا دەگەنە کتێب گەلێک وەکوو کتێبەکانی هەژار و هەمن و یەک،دوو نووسەری تر.
ڕەمانەکە لە بەشی حەوت بەولاوە وەردە وردە لە کۆتایی نزیک دەبێتەوە بە هاتنە گۆڕەی "ژ-ک" کە ناو و واتایەکی قورس و ئاشنا بە هەموو خوێنەرەکە، خەونی دامەزراندنی "ژ.ک"ی منالانەی خەیان و خەون و خولیای کوردایەتی، کۆشەی سولەیمانی کتێبفرۆش لەگەڵ شارداری و دیسانەوە هاتنەوە سەر نووسەرگەلێک وەکوو هەژار و هەمن، تاریک و ڕوون، نائومێدی جودایی و بە کوردستان. جارێکی تر باسی دوو کوژراو دێتە گۆڕەی. خاڵی متاڵیب و برای کەریم. ئاوەڕۆک لە بواری هەستی و ئیحساسی ئەو دوو منداڵە کە بە کچی هاوتەمەنی خەیان هەیانە، هاتنی هاوین و تەواو بوونی قوتابخانە تا بەڵاڵ فرۆشتن و کۆشەی موتاڵیب لەگەڵ پیاوێک لە حەوشەیکی خەڵوەت و ڕووداوێک کە ئەو کاراکتەرەی هەراسان کرد.
بە پاش ئەو ڕووداوانە، لێتە کاراکتەرێک بە ناوی میرزاهادی دێت کە هەمان باوکی متاڵیبە، بە کەمێک خوڕەیاتی سەیر و تایبەت بە خۆی، باسی خۆی و خەزووری و ژنەکەی و هەروەها موتاڵیبی کوڕی، دیتنەوەی کتێبەکانی هەژار و هەمن لە لایەن میرزا هادی و شۆکی خەست و خەڵ لەگەڵ کوڕەکەی لە سەر کتێب و پیتی کوردی، بە سووکەئاوەیک بە سەر بەرسەهاتی هەمنی موکوریانی کە بە دەست حیزبەوە تووشی ببوو.
تەواو بوونی هاوین و یەکگرتنەوەی موتاڵیب و کەریم و دەست پێکردنەوەی قوتابخانە وەکوو سەفی کۆتایی ناوەندی، موتاڵیب ناوی خۆی دانە هەژیر و دەست دەکا بە نووسینی شیعر، هەتا ئەو کەمەڵە ڕووداوەی کە لە قوتابخانە لە سەر دروشم و دروشم نووسین ڕووی دەدا، کەوتنە داوی موتاڵیب لە تواڵەت و لێتە کاراکتەری ئاغای سرچشمە کە دەبێت کەسێکی سەر بەدەوڵەت بێت، درێژەی دروشم نووسین و کاری سیاسی ئەو دوو کاراکتەرە هەتا بەیاری ڕەشتنیان کە لە کۆتایی ڕەمانەکەدا واتە بەشی دە، ڕوو دەدا و لە ئاکامدا لە لای سەقز و بانە لێک هەڵدەپچڕن و موتاڵیب ناوەڕۆ بگۆڕێتەوە، بە یەگجاری دەڕوا و کەریمیش بەرەو بەکان دەبێتەوە.

کاراکتەرگەل*:
زەر گرینگە بەر لەوەی بچمە سەر کاراکتەرکان باسێک لە سەر کاراکتەر لە ڕەماندا بکەم، خودی کاراکتەر لە ڕەماندا هەڵگری ئانالیز و شیکاری تایبەت بە خۆیەتی، بە وەنە:

De vigtigste karakterer kaldes også for hovedkarakterer, mens de mindre vigtige karakterer kaldes biroller/karakterer.

Direkte personkarakteristik

Kendetegn der beskrives og oplyses direkte i teksten.

- Navn
- Køn
- Alder
- Udseende
- Væremåde
- Holdninger
- Sprog (dialekt, slang, normal- eller fagsprog)
- Job
- Sociale forhold
- Bolig
- Miljø
- Familie m.m.

بە کاراکتەر سەرەکییەکان دەگوترێ:

Hovedkarakterer

بە کاراکتەرە لاوەکییەکان، یان لەتە کاراکتەرەکان، یان وەک لە دانماکییەکێ دا هاتووە، پشتیوانی کاراکتەرە سەرەکییەکان دەگوترێ:

Biroller/Karakterer

بە کاراکتەر و هەڵسەنگاندنی لایەنەکانی کاراکتەر، بە کاراکتەر و لەتە کاراکتەرەوە، کە زەرتر جەخت لە سەر کاراکتەرە سەرەکییەکان دەکاتەوە. چەندین ڕاڤە و شیکاری تایبەت بە خێ هەیە کە لە سەرەوە دانە بە دانە هەتا خوارە دامناون، کە هەر کامیان باس لە لایەنێکی کەسیەتی، کەمەایەتی، چینایەتی و بوارەکانی تری ئەو کاراکتەرە دەکات. ئەگەر کاراکتەرێک لە هەمانکدا، وەامی ئەو پرسیارانە نەداتەوە، یا ناوون بێت، یا کەم و کەسری هەبێت. ئەوە نەقوستانە و کەشێ هەیە، هەر دوو کاراکتەری سەرەکی گابەە کەشیان هەیە، لەتە کاراکتەرەکانی تریش ناوون، نەبەگە و نەقوستان تر و پە لە لایەنی نەنووسراو و ئاماژپێنەکراو.

هەنانەوەی ئەو دەستواژە و وشەگەلە بە ئەوەیە کە زەرتر هەبچینە ناو زانستی هەمان، هەروەها لەو کەشەیە تا هادیەک تێبگەین کە بە ئەدەبی کوردی کەشێ زەرە و ناتوانە سنووورەکان ببەزێنە! کە بە

بەوای من وەڵامی بنچینەیی ئەو پرسیارە زمانە، زمانی کوردی بە تایبەت سەرانی کە چەندەی کۆشە هەیە و چەندە ناستاندارە.

هەمانی گابەڵ لە سەر دەستی دوو کاراکتەر دەور دەگێڕن، موتەلیب و کەریم، ئەو دوو کاراکتەرە چەقی گەڕانەوەی ناو هەمانکەن، هەسووە، هەبوار، ئازاد، ئەو ناوانە تەنیا ئەرکی تەر و پە کردنی دوو کاراکتەری تریان لە ئەستۆیە دەنا هیچ دەورێکی ئەوتۆیان نییە و تەنانەت ئەگەر وەک منداڵانی گەڕەک ناویان هاتبا زەربەیەک لە هەمانکە نەدەکەوت، لە سەرەتای هەمانکە چەند جار ناویان دەت و تەواو.
میرزا هادی باوکی موتەلیب، لەگەڵ باوکی کەریم کە قەسابە، ئەسمەر دایکی موتەلیب، هەروەها سەیدە سووریی سەللاخ کە وەک هەڕەکی جیا لە ناو هەمانکەدا، یان وەک فلاشبەکێک کە لە سەر جەم بەشکان بە پاڵاگڕافێک یا دوو پاڵاگڕاف دەتە ناو چیرۆکەکەوە تا کەتایی کە بە شاخی جوانگایەک زگی هەدەدەت و دەمرێت.
کاک سولەیمانی کتێبفرۆش کە لەغاوکی تری چیرۆکەکەیە و پەیوەندی ڕاستەوخۆی لەگەڵ دوو کاراکتەری سەرەکی هەمانکە واتە کەریم و موتەلیب هەیە.
ئاغای سرچشمە کە مامۆستایەکە لە قوتابخانە و لەقسان سەر بە دەوڵەتە و هەروەها ئاغای محمدی کە دەبەت خزمی متەلیب بەت، لە کەتاییکانی هەمانکە وەڵای ئاغای سرچشمە دەتە کایەوە لەگەڵ کەمەک ناوی تر کە لە کەتاییدا کەسکی تریشی پە زێدە بەت، لە کەتا بەشی هەمانکەدا لەگەڵ موتەلیب و کەریم و لەتە کاراکتەرکی تر ڕووبەڕوو دەبەتەو.
جگە لە دوو کاراکتەری سەرەکی هەمانکە واتە کەریم و موتەلیب، هەروەها سەیدە سووریی سەللاخ بە تێبینی جدییەوە، ئەوانی تر حیسابی کاراکتەریان بە ناکرەت، بەکوو کاراکتەر ب یا کاراکتەرگەلی لاوەکین، لەتەکاراکتەر، نیوەکاراکتەر.

پەیوەندییە شەخسی و کەمەڵایەتییەکان*:
موتەلیب و کەریم وەکوو دوو کاراکتەری سەرەکی ناو هەمانکە، دوو مەرمندالی تەریکەکەوتووی ناو کەمەڵگان کە سێ و تەیان لەگەڵ یەکە، وەڵای هەموو کۆشە و گرفتێک کە لە ناو کەمەڵگای خەیاندا بەیان دوروست دەبەت، بنەماڵە، کەمەڵگا، قوتابخانە، سەرەتەقەی سیاسی، هەزی دەوڵەتی و هتد، لە ناو هەموو ئەو ناوندانەدا ئەمە دوو کاراکتەری تەریکەکەوتوو و تەنیا دەبینین کە پەیوەندییە کەمەڵایەتییەکانییان بە پەی جەر و ەوانین و خەونی تازەنامیان،

کەوتەتە تەنگژە و چەلەحانەوە.

دۆخ و ژینگە*:
ژینگە و دۆخ و شوێنی ئەو کاراکتەرانەی لەی دۆژین، شوێن و مەکانی جوگرافیایی، سروشت یا کەشان و شەقام و بازاڕ و ئەو جێگەیەی کە کاراکتەر یا کاراکتەرگەل لەی نیشتەجێن. ئەو تەوەرە لە هەمانی گابەڵ دا یەگجار لاواز و ناڕوونە و کەمترین کاری لە سەر کراوە. تەنیا بەردەنگ ئەوە دەزانە کە شار یا شارچکەیەکە بە ناوی بەکان، شاری جێی هەوداوەکان، ناڕوون، باسنەکراو و کز، کزی و لاوازی هەمانەکە لەو بەشەدا زەر زەقە.

بگەرە و گۆشنیگای گەڵانەوە*:
هەنگە تەنیا بەشک کە لەو هەماندا جێگەی وەستانە و لایەنی بەهێزی هەمانەکۆشە، تکنیکی گەڵانەویە لەو هەمانەدا کە نووسەر بەخێی هەڵیبژاردووە. هەرچەند لە سەرەتاوە بەردەنگ وەڕز و ماندوو دەکا، بەڵام گەر لەگەڵی بەکاوخە بی وردە وردە چەقی گەڵانەوەکە هەوان دەبەتەوە و لە پاش بەشک یا دوو بەش بە هەوونی بەت دەردەکەوە کە نووسەر چەناوچەن چیرەکەکەی دەگەڵتەوە، چیرەکەکە هەموو دەم لە زمانی کەسی یەکەمەوە دەگەڵدرێتەوە بە ئاڵوزییەکی تایبەت بە هەمانەکە. کە هەر ئەوەش تەنیا تایبەتمەندی ئەو هەمانەیە، گۆشە نیگاکە وەک دانماکی دەڵێ:
Jeg fortæller
واتە "من دەیگێڕمەوە"، ئەو منە، بەردەوام جگورکە دەکا و هەر جارێ دەکەوێتە سەر زمانی یەکێک لە کاراکتەرکانی ناو هەمانەکە، ئەگەرچی ئەوە تکنیکە لە گەڵانەوە فەرمکی تازەیە بەڵام بە بەشی خێی پێکهاتە و فنداسیەنی هەمانەکەشی کز کردووە کە دواتر دەمەوە سەری.

پێکهاتە و مەدەلی بگەڵەوە*:

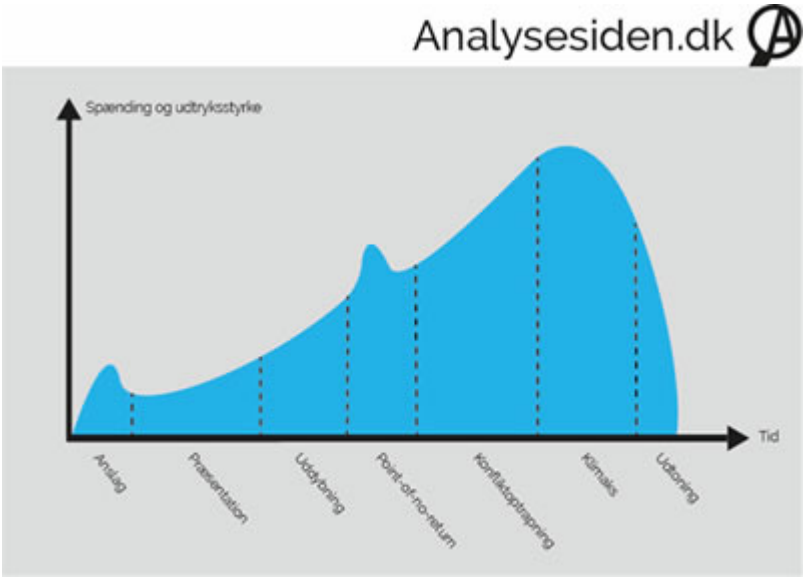

ئەو وێنەیەی سەرەوە لە ڕۆگەی هەشت بڕشتی تایبەت بە مەدلێلی بگڕەوە، تەنیا تەرخان کراوە بە پێکهاتەی بەرهەمهێنکی ئەدەبی وەک ڕۆمان یا ژانڕکانی تری ئەدەبی گڕانەوە. دەتوانین پێکهاتە و فنداسیۆنی ڕۆمانەکە شی بکەینەوە:

چۆن دەست پێدەکا؟ کە تێیدا بڕشدارە و چکارەن؟ شوێن و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی کاراکتەرگەل، دواتر هاتنە ئارای ڕووداوەکان و تێکەوگیرانی کاراکتەرەکان، بە شوێن ویدا ڕووداو یا کێشە سەرەکییەکە کە ڕوو دەدا و سەرجەم کاراکتەرەکان لەگڕە خێی پێکەوە گرێ دەدا، شتی تازەتر و ڕووداوی نوێتر دێتە ناو چیرۆکەکە، ڕووداو، کێشە یا باسی سەرەکی ناو ڕۆمانەکە زەقتر دەبێتەوە تا دەگاتە کۆتایی، ڕووداوەکە تەواو دەبێت یا بە جۆرێک دەگاتە کۆتایی خێی، یا کێشەکە چارەسەر دەبێت و وەک کورد دەڵێی: لایەکی وە لایەک دەکەوێ و ڕۆمان دێتەوە سەر حاڵەتی نەرمان و ئاسایی خێی. واتە جیا لەو باسە و لە دەقی بەردەست، پێکهاتەی گابڕ دەبە لەو جەدوەلەدا بە پێی بنەما تاریفبووەکان سەرلەبەری ئانالیز بکرێت و کەم و کۆێیەکانی نیشان بەردەنگ و خودی نووسەر بدرێت، کە ئەوش بە کاتێکی تر، با ئەو وتارە یا نیوە کتێبەکەمان یەگجار زەر نەبێت.

موتیڤ و تەم*:

ڕۆمانی گابڕ لە سەر تەمەکی سەرەکی وەکوو "سەردەمی منداڵی" و چەندین وردە تەمی تر بونیات نراوە و هەوڵی بە گۆیاندن و نیشاندانی تا ڕادەیەک سەرکەوتوو بووە و تا ڕادەیەکیش نەقوستان.

شێ، شوناس، توندوتیژی و سیاست، وردە تەمەکانی ترن کە بە بەوای نووسەری ئەو وتارە جگە لە سەردەمی منداڵی، ئەو وردە تەمانەی تر نەقوستان و نیوەکار و پچە پچڕ کە لە درێژدا زەرتر باسی دەکرێت.

پەرسپێکتیڤ و سەمبەل و "دیمەنی زمانی،شاعیرانە":
ئەو سێ بەشە بەشە لە ئانالیزی ڕەمان جە دەبین، نووسەری ئەو وتارە بابەتێکی جیای لە سەر ئەو سێ چمکە نووسیوە بە گشتی لە مەڕ چیرۆکی کوردی کە دواتر بڕاو دەبێتەوە.

زمان:
وەک پێشتر وتارەکانی تر زۆریان جەخت لە سەر زمان کردبوو، زمان لە ڕەمانی گابەڕ دا بە گرۆ و گەڕە، ڕەوانە، خاوەنی زمانێکی خاوەن و خەڕایە، بەڵام شتێک کە لەڕدا زۆرینەی بیریان چووە یا ئاماژەیان پێ نەکردووە، پێکهاتەی زمانی و پێکهاتەی داشتنی زمانکەیەتی، نووسەری گابەڕ لە زۆر بواری زمانی غافڵ بووە، پێکهاتەی زمانی و داشتنەوەی لە ناو ڕەمانکەدا خوێنەر ماندوو دەکات، ئۆگۆرچی تکنیکی گێڕانەوەکەی نوێیە، لە فۆرمی زمانکەی فۆرمێکی کۆن و سواوە. ئەوەی ئاگاداری ئەدەبی گێڕانەوە بێت لە سەردەمی مەدێرن و سەردەمی مینیماڵیزم، دەزانێ و دەبینێ کە ڕەمان بە تایبەتی لە ئورووپا بە زمانە لاتینەکان لە سەردەمی مەدێن چۆن دەنووسرێت، زمان بەردەوام ڕوو لە سادە بوون و سادە دەربڕینە، بە بڕگەڵەکی کورت، جێپشوو بە خوێنەر لە ڕیگەی جوانکاری و خڵاقیەتی خودی نووسەر، ڕەمانی گابەڕ لە دە بڕش دا، لە هەر هەموو بڕشکاندا خوێنەر پشووسوار دەکا، دیالێگ و قسە و باسکان بە خڕاییم بی پشوو، وەک هەڵاتنی ماڵاتەن، پێیتا پێیتا، لەکدا لەکدا، دەنە پاڵ یەک، هەر وشە و هەر دەستەواژەی بەردەنگی دەبردە جێگایەک و لە پاڵ دا دەیهێنایەوە جێی خۆی، نەیدەهشت بەردەنگ لەنگەر بگرێت، ئیست بگرێت، لە واتاکان، موتیفەکان تێبگات، ئەوەی گابەڕ کردبووی، بە ناوی تکنیک و جۆری گێڕانەوە، لایەنەکانی تری ڕەمانکەی پێ لەبار بردبوو، زمانی گابەڕ، جۆغزی وشەیی گابەڕ، هەمووی لە خزمەت تەڕ و پێ کردنی تکنیکەکە بوو، ئەوەی تر وەڕ کرابوو.
لە هیچ بڕشێک دا، هیچ کارەکی نەکرابوو بە ستاتیکای زمانی، بە فۆرمی زمانی، هەر جار نا جارێک سەیدی سەڵاخ دەهاتە گەڕە، کە ئەو بڕشە لە جیات ئەوەی پشوو بە بەردەنگ بدا، هەندەی تری سەر لە دڕشواند و هەندەی تری ماندوو دەکرد، کتێب یا ڕەمان، نابە بەردەنگ ماندوو بکات، دەبێ بەردەنگ سات بە سات و لاپەڕە بە دوای لاپەڕە چێژی لە ببات. هیچ کارێک لە بواری ستاتیکای زمانی، لە ڕووی فۆرمەوە، بە گابەڕ نەکراوە.

ڕانان و ڕوانینی نووسەری وتار*:
ئەو بڕشە وەک دوایین بڕش لە ئانالیزی ڕەمان کە هەڵگری ڕا و

بەچوونی نووسەری وتار یا بەرپرسانگە لە دوو تونێلی چەند خانە دا وەک هێنانە لە سەر هێمانی گابەل لە بەشی هێندا باس دەکەم.

بەشی دووهەم:

A book critiques

هێمان وەک بەرهەمێکی هونەراوایی کە تەمەنی لە وەڵاتی ئەمەریکا گەیشتووەتە نزیک سەد ساڵ هەوراز و لێژییەکی زۆری تێپەڕاندووە، هێمان بەرهەمی ژیان و شارێ، هەر هێمانەک ئاو دوو موتیفی تایبەت لەبار چووە، کز و لاوازی ئاو دوو مووتیفی پەیوەندی هاستەوخۆی بە دەستپێکات و هەزی گەشانەوە، کرداری کۆمەڵایەتی، جۆری چین و توێژی نووسەرێ، نووسەر چەندە لە مێژووداوەکان خۆی بە بەرپرس دەزانێ، ئاو هووداوانە چەندە هونەریانە دەگێڕێتەوە، تا چ ڕادەیەک هەوڵ دەدا پەیام، سووژە و تەمی خۆی لەبار نەبا، کە دەگوترێت هێمان بەرهەمی ژیانە زەر پرس لە خۆ دەگرێت.

لە پاش "سەروانتس" و هێمانی "دۆن کیخۆت" ئاو ژانرە لە هونەر ئاوەگۆی زۆری بەسەر داهاتووە، تا دەگاتە سەردەمی مۆدێرن و سەرەتای چاخی بیستەم، بە هاتنە ئارای هونەری نوێ و مۆدێرن و دواتریش لە پاش شەڕی جیهانی دووهەم و هاتنە گۆڕێی کۆمەڵێک چەمک وەکوو مۆدێرنیزم و پۆست مۆدێرنیزم، ئاو چەمکانەی کە جگە لە هونەر لە ناو بوارەکانی تریش کارکردی هەبووە و بووەتە هۆی گۆڕانکاری لە ناو هێمانیش وەک ژانرێک لە دونیای پان و بەرینی هونەر.

هاتنی ئاو چەمکانە لە ڕۆژاواوە بۆ ئێران و دواتر کوردستانیش، کاریگەری کردووەتە سەر جۆری نووسین و هوانینی نووسەرانی کوردیش، ئاگەرچی پۆیستە ئاوەش زانرێ کەم کە چەمکی مۆدێرنیزم و پۆست مۆدێرن، هەروەها ئاو زەرینەی ئاو هێمانانەی بەو ناوانە لە کوردستان دانووسرێت یا باو دەکرێتەوە خۆی تێبینی زۆر وردیان لە سەرە و تانانێت ئاو بەرهەمانەی کە ئێستا وەک هێمان بۆ ناوی هێمانی پۆست مۆدێرن باو دەبنەوە، لە هێمانکی سادەی یەک هێڵی واوتر نەچووە بۆ بۆیک گۆڕانکاری لە جۆری گۆڕانەوە و ئاڵوگۆڕکردنی کۆمەڵێک هووداو و جۆری گۆشە نیگاکان.

ئێستا ئاو باسە بۆی نییە بیلکەنین بۆ بەرهەمکەی هیدایەتییەوە، چونکە بە بۆای نووسەری ئاو وتارە، هێمانی گابەل، ئاگەر هێمان بێت، ئاوە هێمانکی نۆقوستانە و کۆشەی هەیە و بەرهەمکی تۆر و پۆ نییە، بۆکوو کۆمەڵێک شت هەن کە بەرهەمکەی هیدایەتی لە ناو ئاو گەلەکۆمەیەی هێمان جیا دەکاتەوە، بۆیک جوانکاری و شتی تازە بۆ تایبەتی لە جۆری گۆڕانەوە، دیارە بۆ کۆمەڵێک هێنانە و تێبینی زۆر

جدییەوە کە درز دەباتە ناو بەرهەمەکەی و هەوڵی منیش لەو وتارە دا ئەوەیە کە ڕێک دەست لە سەر ئەو خاڵە لاوازانە دانێم، چەن هەندەی پەویست بووە بە سەر ئەو ڕێماندا هەڵگوتراوە، ئەگەرچی من سەرجەم وتارەکانم نەخوێندووەتەوە، واتە ئەو وتارانەی لە سەر "گابە" نووسراون، بەڵام بە دڵنیاییەوە سەرجەم ئەو وتارانەی لە سەر ئەو بەرهەمە نووسراوە، لە داهاتوو دا ورد دەیانخوێنمەوە، دواتر و بە کاووخ و بە وردی دەمەوێ سەر دانە بە دانەیان، ئەوانیش دەخوێنمەوە و ئانالیزی ئەو وتارانەش لە داهاتوو دەنووسم و بڕاوی دەکەمەوە.

ئەمە شتێک بە ناوی ڕەخنەمان نییە، ڕەخنەگرمان هەیە، بەڵام ئەوەی من مەبەستمە، گوتاری ڕەخنەیە، بەڵکوو تەنانەت ئەو زمانەی پێی دەنووسین هەشتا زمانی ڕەخنەی لە ناو خۆدا لە کل دەرنەهێناوە و کێک و پشتە و تەر و پێی نەکردووە، هەر خودی ئەو کێشەیە، فنداسیونی سەرجەم ئەو کێشەگەل و لاوازییانەیە کە ئێک "گابە"ی هیدایەتی لە خۆیدا حەشاری داون، هەر بیچم نەگرتنی زمانی ڕەخنە و دوروست نەبوونی گوتاری ڕەخنە خێی بۆتە خۆڕتێک کە لاوازییەکانی بەرهەمگەلێکی وەکوو "گابە"ی حەشار داوە و ناهێڵە ببیندرێن، ئەو خۆڕتە ئەو وتارانەش لەخۆ دەگرێت کە لەسەری نووسراون و بۆتە دەمامکێکی ڕووکەش هەتا کزی و لاوازی ڕەمانی کوردی پێ بشاردرێتەوە.

ئەوە بەو واتایە نییە کە ئەمە ڕەخنەگرمان نییە، دیسانیش جێخت دەکەمەوە لە سەری، بەڵام گوتاری ڕەخنە شتێکی تەواو بنچینەیی و جیایە. ڕەخنەگریش گەر هەبە خۆ بە کەمایەسی و کەم و کێی نییە، کێشەی سەرکی تاکی ڕەخنەگرە یا ئەو کەسەی کە لە سەر بەرهەمی ئەدەبی دەنووسێت، ئەو هەوڵانە ئەگەرچی باش و بە سوودن، بەڵام چەن بابەتکانیان تۆخی زمانی ڕەخنەیی بەسەرەوە دیار نییە، هەر وەک گوتم، زمانی ڕەخنە دوروست نەبووە، زمانی ناو وتار و یادداشتیش، وەکوو ئامڕازێک ناچێتە ناو چوارچێوە و تەوڕکانی تایبەت بە زمانی ڕەخنە، وەکوو مەکانیزمێک.

بە خۆندنەوەی بەرهەمکی ئەدەبی، ئانالیزی ئەو بەرهەمە، بە دیان و بگرە زۆرتر نەوع و جۆری "ناو" هەیە، کەمەڵ وشە و ئیستلاح و جۆری نووسین، کە ئەزقەزا هەر هەموویان شێوە ئانالیزی خێی هەیە.

تەنانەت لە زانستی ڕۆژنامەنووسیش بەو شێوازیە، یەک دیبەیت کە لە سەر وتار یا وتوژێک دەنووسرێت، ئەو دیبەیتە کە ڕەنگە لە یەک لاپەڕە زۆرتر نەبێت، یاسا و ڕێسای نووسینی خێی هەیە، هەروەها یاسا و ڕێسای ئانالیزی خۆشی هەیە. ژانرگەلێکوو دیبەیت و دیان جۆری تر کە لە کوردیدا پێپوو لەی دەخوێنە، زۆرینەی وتار یا یادداشتە، لە سەتا نەوەدیشی نازانستی، نائاکادەمین، جگەی ئەو ژانرگەلە

هندی تەمەنی ١٥ مان لە کوردستان بژێ و بوونی نییە.
ئەستا کە مژاری بەر باسی ئێو وتارە ١٥ مانە، پێویستە چەند شت لە سەر ١٥ مان بە بەردەنگ ڕوون بکەوە.
١٥ مان بەرهەمی شارە، بەرهەمی چین و تووژ و لایەنە زەر و زێوەندەکانی کۆمەڵگا و شارە. ١٥ مان بەرهەمی چەند دەنگی و فرە ١٥ هەندی و تاکەکانی سەردەمی مەدەنە، ژومارەی لاپەڕەی کتێب، بە ١٥ مان و نەقڵەل و چیرۆک و کورتە چیرۆک لێک جیا نابنەوە.

پێگەی کۆمەڵایەتی کاراکتەرەکان
کاراکتەری موتەلیب، مەرمندا١٥کی سادەی گ١٥٥کەکی شاری بەکان، بە هەموو ئێو بیرەوەری و هات و هووتەی کە هەر مەرمندا١یک لە گ١٥٥ک و کا١٥انی خەیان بە دیار تەپڵەن و چەندین پرسی تر لە ژیانیدا ئەزموونی کردووە، سەردەمی مەرمندا١ی موتەلیب لە کەتایی١کانی ش١٥ی ئەران و ئەراق دایە، هەروەها کشانەوەی تازە بە تازەی هەزە کوردیی١کان بە سەر سنوورەکان. تایبەتمەندی ئێو سەردەمە وای کردووە کە لەگ١٥ ژیانیکی نۆرماڵ ٥ووب١٥وو نەبینەوە، ب١٥ام لە پەنای ئێواندا ئێو سەردەمە لیپاولیپ بووە لە ٥ووداوی گرینگی تر کە نووسەری ١٥مانکە هەر خەشی لە نەداوە، ئەڵەرەدا کاراکتەری موتەلیب وەک کاراکتەری سەرەکی بە هاوبەشی لەگ١٥ کەریم، لە کزی دەدا، کاراکتەرگەلێکی بەخەبەر لە گەڵە ٥ووداوی گرینگ هەر لە چەقی ئێو سەردەمەی ١٥مانکەدا.
ئەگەریش کۆم١٥ ٥ووداو یا شوێنک لە ناو ئێو دوو کاراکتەرەدا باس کرابێت، ئێوە کزە و کەمایەسی هەیە، هیچ دیمەنێک لە قوتابخانە، شەقامەکان، ناو قوتابخانە، شەقام و دەروپشتی کتێبفرۆش، ئێو کاراکتەرانەی کە بە تایبەتی بەو جووتەوە گرە دراون، لایەنە کۆمەڵایەتی و چینایەتی و زەر بواری تریان کزە، ناڕوونە، تەر و تەسەل نین و زانستی ١٥مان ئێوەی لە ناشاردرێتەوە.
دەکرێت چەندین لاپ١٥٥ لە سەر ژینگە و دەخی ١٥مان، ژینگەی کاراکتەرەکان بنووسرێت، کە چەندە گرینگ و چارەنووسسازە لە سەر تەروپە کردنی کاراکتەر، هەست و نوستیان، ١٥مانی گاب١٥ لەو بوارەدا لە ئێوپ١٥ی کزی دایە، ئێوە کاتیک زەر بەرچاو دەکەوە کە هەژیر و خەبات لە کەتایدا لە جەگایەکن و دەیانهەوە ب١٥ن، ئەس١٥ن مەعلووم نییە، ڕوون نییە کوێیە؟ هەر د١٥٥ دەچێتەوە بانە، یا دێتەوە سەقز، ئێو ١٥مانە بەو دەردەوە زەر دەناڵینن.

دووانەی موتەلیب و کەریم، یا هەو١٥ک بە بوون بە کاراکتەر!
کەریم هاوڕێی موتەلیب، هەر وەک هاوڕ١٥کەی، لەیەک سەردەم و یەک

دڵخ و یەک ژینگەدا بە بەڵک جیاوازی بچووک لە نێووی بنەماڵەوە، کاراکتەری کەریم هەر لەو کاتەوە لە کزی دەدا کە دوو کاراکتەری تری لە خۆی گرێداوە، واتە باوکی و سەیدی سەڵاخ! دواتر دەگاتە ئەو هەکارانەی تر کە بە موتەلیب باسم کرد، لەوان هاوبەشن.
خوێنەر هیچ زانیارییەکی لەبەر دەست نییە، سەیدی سەڵاخ کێیە؟ باوکی کەریم کێیە؟ بەواری چینایەتی، کۆمەڵایەتی، ژینگە و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیان، ئەوانە هەمووی لە کزی دایە و ئێرادن لە سەریان.

سەیدی سەڵاخ، سەیدی بە شۆن و شوناس و کات!
سەیدی سەڵاخ، کە بە بەوای من وەڵای باوکی کەریم، دووانەی بەشی کوشتارگاکەن، کە بەردەوام و بە پسانەوە لە ناو هەموو بەشەکاندا دەهات و دەچوو، هەر جارێی بە پاڵاگافیک، یا زەرتر، لە هەندیک بەشدا چەندین جار سەری دەنایەوە ژوور، بەڵام ئەو چیرۆکە فەرعییە، وەکوو فلاشبەکی بەردەوام، وەکوو چیرۆکێکی جیا، وەکوو جۆ پشوویەک بە ناو ڕەمانەکە، یا نا، گێیاندنی مەبەستێکی تایبەت لە نێووی واتاییەوە بە تایبەت لە کاتی مەرگیدا، جا هەر مەبەستێکی بووبێت، بە هەموو ئەو شتانەی کە نووسەر وەستەی ئەو چیرۆکەی خستووە، کەشەی هەیە، کەشەی فەهمی و کەشەی ناوەڕۆک، بە ساختارێکی یەگجار پێش و پاش، کە ڕەنگە نووسەر پێی وابێت لە قۆستی ئەو کارەی کردووە، ئەوە یەکێک لە هەڵەکانی نووسەر بووە سەبارەت بەو سووژەیە و بەو ڕەمانەی هەڵیبژاردووە.
کاراکتەرکانی ناو کوشتارگا کێن؟ وە لە سەر کە بونیات نراوە؟ سەیدی سەڵاخ، کە دوا ئۆکشێنی بە مەرگی خۆی تەواو دەبێت، هیچ خەبەرێک لە دەخی کۆمەڵایەتی، پێگە و ڕەفتاری کۆمەڵایەتی، ناو بنەماڵە، تەنیایی خۆی، بەردەنگ هیچ زانیارییەکی لە سەر سەیدی سەڵاخ نییە کە بتە ئەستێنی ئەو بێشە لە کتێبەکە! باوکی کەریم، وەک دووهەم کەسی ئەو داستانە، وەک باوکی کاراکتەری سەرەکی، هیچ زانیارییەکیش لەوەوە بە بەردەنگ نادرێت. تا کەریم کە بینەری ڕووداوەکە و کوشتارگایە، ئەویش خۆی کاراکتەری سەرەکی هەمووی کتێبەکەیە.
لە زەرینەی بەشەکان بەردەوام هەر دووپات و دووپاتبوونەوەی کۆمەڵێک دیمەنە لە گرتن و بردن و لە عەرز دان و کوو کردن، هیچ ڕووداوێک لە ناو ئەو کوشتارگایە ڕوو نادا، سەر لەبەری ئەو سەد و نەوەد و چوار لاپەڕەیە کە بەردەوام و بە پسانەوە، لە ناو هەموو بەشەکاندا بەشی کوشتارگا دەتەوە ڕاستەی بەردەنگ، هەر کۆمەڵە دیمەن و کۆمەڵە دیالۆگی دووپاتەوبووە تا لە کۆتاییدا سەیدی

سوورەی سەلاخ ورگی بە دەین دەچێ.

باوکەکی ون
ئەو لەتە کاراکتەرە زەرتر لە زەینی کوڕەکەیدا دەوری دەگێڕا، ببووە دووانەی سەیدی سەلاخ و مانتقێک بە پەیوەندی ناو چیرۆکەکە بە چیرۆکی ئەسڵی. ئەو ڕەمانە هەندە لە تکنیک تەوگلاوە کە زەر بواری تری ڕەمانەکەی نەقوستان کردووە، باوکی کەریم دەیتوانی هەر لەو سەد و نەوەد و چوار لاپەڕەیە دا دەوری بگێڕاوەی بیرەوەرییەک لە شێوەی ئێران و ئێراق، یا سەردەمی هەزە کوردییەکان، یا ڕووداوێکی باس کردبا، وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێ کرد، ڕەمانەکە بەخەبەر لە زەر ڕووداوی مێژوویی، ڕووداوی ئاسایی کە ئاستەوخە گرە دەدرێت بە سووژە و پەیامی "گابۆ" بەنام نووسەر لەی بە خاوەن دەرنەکەوتووە.
تێبینی:
ئەو چەند ڕستەیی سەرەوە پێشنیارن، نووسەر ئازادە چ بکا و لە چ ڕووداوێک، یا جەریانێک کەک وەرگرێت بە ڕەمانەکەی، بەنام ئەگەر ڕەمان بەرهەمی ژیان بێت، ئەگەر ڕەمان دونیاکەی بەربەاوتر و چەن دەنگی تر و چەند ڕەهەندیترە، بە دەنیاییەوە دەبە گەڕانەوە هەگری دەیان ڕووداو و نیوە ڕووداو بێت لە ناو ڕووداوێکی سەرەکیدا!
بە پێناسەی نەڤەل چەند ڕستەی زەر ئاسان و سادە هەیە:

نەڤەڵ: کاراکتەرێکی سەرەکی، لەگەڵ چەند کاراکتەری فەرعی.
یەکەم:
بواری زەمانی نەڤەڵ لە چەند کاتژمێرەوە بگرە تا دەگاتە چەند ڕۆژ.
دووهەم:
لە نەڤەڵی درێژ دا، کاراکتەرێکی سەرەکی، جاری وایە دوانیش، بە مانتقی خەی، چەند کاراکتەری فەرعی، بە مەودای زەمانی زەرتر!

گابۆ:
دوو کاراکتەری سەرەکی، بە هەرکیان جا کاراکتەرێک ساغ دەکەنەوە، چەندین کاراکتەری فەرعی، دوو کاراکتەر سەرکییەکە بە هەرکیان وەک یەک! وەک تاکێک، وەک کاراکتەرێک، لە عەدەی چیرۆکەکە بەرهاتوون، لەتە کاراکتەرکانی تر ئەگەر لە ناو ڕەماندا خوەندنەوەی بە بکەین سەرەڕۆ لە ئیراد و کەشی جدین.
مەودای زەمانی گابۆ، ڕوون نییە. لە مەودای دووهەمی ڕاهنمایی، هەتا سیکل، یا سێ ساڵەی دەورانی ڕاهنمایی، لە هەر کام لەو مەودا زەمانییە، کە بە کتێبکەی قایل بووە، جە خاڵی هەیە، کەشە هەیە،

کاراکتەرکان و ڕووداوەکان بە پێی مەودا زەمانییەکە تەر و پە نەکراون، لە بواری مەنتقی زەمانی و مەکانییەوە لێک گرێ نەدراون.
ئاگار نووسەری کتێبەکە پێی وایە ڕووداوی تەر هەیە، ئەوە ئاگار هەشبە نەقوستانن و لە درێژدا باسی دەکرێت.
بەیە نووسەری ئەو وتارە پێی وایە ئەو بڕهەمە لە ناو ژانری "نەقلەل، یا کورتە ڕۆمان" جێ دەگرێت، نەک ڕۆمانکی قایم و تەواو و بە کێشێی جدی!

دووکاندارێکی سووریال یا سەعدی ناسکی شارەزا، یا باوکێکی دیکتاتەر، یا سیاسەتناسکی ڕادیکاڵ؟
ئەو پرسیارانێی سەرەوە هەموو بڕبینگی میرزا هادی ئەو لێتە کاراکتەرە دەگرێت، لاوازترین و پەکخەشترین کەسی ناو ڕۆمانکە بوو، بە گوفت و لوفتکی ناباو، ناحەز"بە واتای ستاتیک" بە کەمەڵک باس و فتوای سەیر و سەمەرێی ئەو کاراکتەرە لە مەڕ: ئەدەبیات، ژن، شیعر، سیاسەت، حیزب، سەرخەشی، دووکانداری و هتد، واتە هەموو شتکی وەکوو کورد دەڵێ: هەڵەمکی بوو بە جەخستنی ئەو لێتە کاراکتەرە لە ناو مەشکی بەردەنگدا. ئەو دەستواژە و وشە و جڕی ڕاوژێی بە میرزا هادی هەڵبژاردبوو ڕێک قوربانی گەلی ناو دەقن کە لە پێناو تکنیک دا دراون! وشەکان لە زەر جەدا، کوردین، جوانن، بەڵام لەجێی خۆیدا نیین و لە کاتی خۆیدا نەنیشتەتە ناو ڕووداو و دیالۆگەکان.
ئەو باسەش هەندێی تری کاراکتەرەکە لاواز کردبوو، لە هیچ بوارێکی ڕەفتاری و کەمەایەتیدا ئینسانێکی ریئاڵ و مەنتقیت لە میرزا هادی نەدەدی، دەتگوت کەمەڵێک کاراکتەر بە کەمەڵێک خوو و خدە و ڕەفتارەوە، هەموانی کە کردووەتەوە و خستوویەتە ناو ڕاوژ و سەرزمانی میرزا هادی. کە ڕەنگە ئەوە لە بواری زمانیدا، تەنیا زمان، بە تەروپەکردنی تکنیک و دەوڕەماند کردنی جۆغزی وشێیی و هەنانە ناوی پاش و پێشی وشە و قسە و داوڕی و حوکمی سەیر سەیرەوە.

لێتوپێتترین لێتە کاراکتەر!
کاک سولەیمان، وەکوو کتێبفرۆشێک و لێتە کاراکتەرێک، ئاگار ڕۆمان بڕهەمی شارە، ئاگار شار لە سەر دەستی کتێب و ڕووناکبیر دەگەڕێ، ئاگار گواستنەوەی ئەو هەموو چاوەی ناو شار، ئەویش لە ناو کاراکتەرێکی ڕووناکبیر و دەرگیری کتێب، خەی شانی نەخاتە بەر شانی بەشکی گرینگ لە ڕۆمان چ سوودێکی هەیە؟ ئەو بەشە دەیتوانی خەشترین بەش، چ وەک زاخاوی مەشک، چ وەک وروژاندنی کەمەڵک پرسی

ووناکبیری جیددی ئەو سەردەمە، بە تام و بۆنی ئەو سەردەمەش. گرەدانی سولەیمان لە یەکێک لە کاراکتەرەکانی تر، مەسەلەن سەرچشمە، یا ئاغای محەممەدی، دەیتوانی تەنانەت ببێتە کاراکتەرێکی سەربەخۆ و ئەو بەشە گرینگەی کە نووسەری گابۆ وەستەی خستووە، واتە بەشی کتێبی کوردی و هەمن و هەژار، پرسی شوناس و هتد! لانیکەم چیرۆکێکی بدایە دەست ئەویش و ئەویش ببوایە بە یەک کورتە چیرۆکی سەربەخۆ وەک کوشتارگا لەو ناوەیدا، یان لانیکەم کاری زەرتر کردبا بە بوون بە کاراکتەرێکی سەربەخۆ نەک لەتە کاراکتەر، هەموو کێشەکان لەرەوە دەست پێ دەکا کە گۆڕانەوە لە گابۆ دا ئۆگەرچی خاوەنی تکنیکێکی نوێیە، بەڵام لە سەر هێڵێکی ڕاست دەڕواتە پێش و بە شوێن یەک چیرۆکەوەیە. تەنانەت بەشی کوشتارگاش بە تەواوی وەک چیرۆکێکی سەربەخۆ کێشەی خۆی هەیە.

نوێنەری فەرمی دەوڵەت بە تێقاندن!

ئەستا کە هاتمە سەر ئەو لەتە کاراکتەرە، شتێک کە لە لەتە کاراکتەرەکاندا بەرچاوە، وەک فارس دەڵێ: باورپذیر بوونی جۆری کێسایەتیانە، هەمووی هەر پشووی سوارە و خەریکن هەڵێشە دەکەن، لە باوکی موتەلیبەوە بگرە تا دەگاتە سرچشمە، نووسەر بە هیچ جۆرێک ڕێنچێتە ناو ژینگەی ڕەفتاری و سایکۆلۆژی ئەو کێسانەوە، بەڵکوو ئەوەی خۆی ویستوویەتی لەی دەرەناون و لە ڕەمانەکەیدا داینناوە. بە بڕێک پەڕوپۆ خستن بە ناو ژیانیان، خستنە سەر شانی چیرۆکێک بە هەر کامیان، هەر لەو سەد و نەوەد و چوار لاپەڕەیە دا دەگونجا و دەشبوونە کاراکتەرێکی قابل قەبوول و ڕەمانەکەی پە کراوەتر دەبوو و دەبوو ڕەمانێکی قورس و قایم!

ئەوانەی سیزیفی ناو گابۆن:

ئەو سیانەی سەرەتا، هاوڕێکانی هەژیر و خەبات، کە سیزیفی ناو گابۆیشن، دیارە دوو کچ و دوو ژنی تریشیان لەگەڵە، هەر زەر زوو وەڕ کران، بەڵام نووسەری گابۆ دەیتوانی هەر بڕکێک وەرگرتن لەو سە ناوە لە قوتابخانە، یارمەتی چیرۆکی ئاغای سرچشمە و چیرۆکەکانی موتەلیب و کەریم بوایەن، وەکوو موکەمل و تەواو کەر! ئەو باسانەی لە قوتابخانە ڕوویدا، لەگەڵ ئاغای محەممەدی، بە یارمەتی ئەو سە کاراکتەرەی هەر زەر زوو وەڕ کران، دەیتوانی ئەو ڕەمانە هێندەی تر تەر و پەتر بکا.

ئاغای محەممەدی و ئەو کابرایەی لە ئاخرەوە هەژیر و خەبات پێشیمان دەکاتەوە لە چوون، وا لە سەر سنوور دەبێت، ئەو جووتێش تەنانەت لەتە کاراکتەرێک نەبوون، هێندە کز و کارنەکراو بوون کە بوون و

نەبوونیان وەکی یەک وابووە، بەو ئەندازەیش دەیانتوانی کار بکەن لە ھەمانکەدا کە نووسەری گابە لەی خافە بووە.

دەوری ژن:

ھەنگە بەھەڵە دا نەچم ئەگەر بڵێم ھەمانی گابە، ھەر مەشکی میوان نەبووە سەبارەت بە ژن، تاکی ژن، دەوری ژن، ئەو چەند کەسە بەسەروشوێنەی کە دەوری ژن یا کچیان لە ھەمانکە دا دەگێڕا، ھەبەت ھەر لە ھەگەی ئەو ھەمانشەوە دەکرەت بزانین کە ژن لەو سەردەمدا چ پگەیەکی ھەبووە لە کەمەگای کوردستان، لە باکوورەوە بە باشووری رۆژھەڵات. حەزلەکردوویی ھەژیر و خەبات، لە ھەمانکەدا وەک کرا، دەوری ئەو دوو کچەی سەرەتا وەک کرا، دایکی ئەو دوو کاراکتەرەش بە دەرمان وەگیرت نەدەکەوتن، دا بزانین چن و چۆنن؟ ئەرە پەدەکەنن؟ دەگرین؟ جل دەشۆن لەبەر سەرمای زستان یا پاییز لە حەوشەی ماڵەوە، چۆن نان وەردەگرن، جا بە ژنی کورد لە بەکان و شارەکانی تریش چیان نەدی کەیی بەیانی، ھەر ئەو کاتەی کەریم و باوکی دەچوونە کوشتارگا، ژنانیش وەک ای مەردەکانیان بەو بەیانییە زووە، ھەشتا تاریک بوو، بە چارگەیەک لەو نانەواخانەیە بە ئەولا، دەروازە قەبران، ماست فرۆشی و پەنیر فرۆشی، ھەتا دەگەیشتە قاپ شەردنی شایی و زەماوەندان.

کەشە و باسی ژنان لە ناو شار، نانەواخانە و دەیان جگەی تر، ئەو ھەمانە لە بواری نیشاندانی چینایەتی و ھەفتاری کەمەایەتی ھەندە لاوازە کە بە ھیچ کام لە کاراکتەرەکان قەرەبوو نەبوونەوە.

خە لانیکەم ھەژیر و خەبات ھەر دەیانتوانی لە ھەگای قوتابخانە، تووشیان بە تووشی کچەکانی سەرەتای ھەمانکە بوایە و لەو مەجالە کەک وەرگیرابا بە دەوری ژن و کچ! یانی دایکی ئەو مەرمندانە کە لەو سەردەمی کوردستان وەک کورد دەیگوت:

"پیاو بای دەرێیە"

ھەر ژن بوو کار و باری ماڵ و کەین و دووکان و بازاڕی جەبەجە دەکرد، لەوێش دەکرا دەوری ژن و ھەفتاری ژن، کەشەی ژن، چینی ژن زەق کراباوە لە ھەگەی چەند وردە ھەوداوەک. بەڵام وەک لەسەرەتا دا گوتم ئەو ھەمانە خاڵییە لەھەرچی موتیقی ئیحساسی و مەتافیزیکی ژنانە. ژن لەوە وەکوو کەرەسەیەک وابووە بە فە و فریوەکانی ھەژیر و خەبات، کە چیرەکی ھەژیر و خەباتی پە کەک و پشتە بکا!

دیارە زەر مژاری تر ھەیە وەک زانستی ھەمان، دەکرەت ئەو بەرھەمەی پە شی بکەیەوە، بەڵام لە کەتایدا شتیک کە گرینگە و پەویستە وەک کەتایی باسەکە زەدەی بکەم لە سەر کەتایی ھەمانکەیە.

نانە عەجەم:
کاراکتەری نانەعەجەم لە ناکاو هات و لە ناکاو چوو، کە من پێم وایە دەیتوانی درێژەی هەبێت و بەڵکو زۆرتر لە سەری دەوری گەڕابا، شتێک کە گرینگە باسی بکەم، هالیوودی بوونی ئەکشەنکانی ناو بەرهەمانەکەیە، کەس ناتوانێ حاشا لێوە بکا کە ئەو سەردەمە خەڵک چی چێشت و چی دیت بە دەست نیزام و پۆلیس، بە تایبەت لە پاش کشانەوەی هێزە کوردییەکان، بەدەم هووداوی بەغدا و تەقە و گرتن و بینی خەڵک بە مانگاکەی نانەعەجەمەوە، لە ناو بەرهەمانەکە زۆر هالیوودی و سێیر باس کرابوو، هەر بینا، ناو بە ناو پۆلیس و سەرباز دەهاتن و خەڵک و دیوار و مانگایان وەبەر گوللە و بۆمبا دەدا.
ئەو کاراکتەرەش بوون و نەبوونی لە بەرهەمانەکەدا وەکی یەک وابوو، بەدەم ئەگەر کاری زۆرتر لە سەر کرابا، بە تایبەت لە سەر جۆری زمان و کوردی قسە کردنی، دەبووە هەی هەرچی قایمتر بوونی کتێبەکەی کە ناوی بەرهەمانی لە سەرە.

SLUTNINGEN، کۆتایی
کۆتایی، کۆتایی چیرۆک، حەکایەت، هووداو، کتێب، ئەو بەرهەمانە چۆن تەواو دەبێت؟ تەواو بوون و دەسپێک چەندە لەک نزیکن؟ تەواو بوون بەخەی بە تەنیا لە چ جۆرێکە، کۆتاییەکی کراوەیە؟ کۆتاییەکی داخراوە؟ ناووونە، یا هەرچی، هەر کام لەوانە مەبەستی نووسەر بووبێت، تێدا سەرکەوتوو نەبوو. هەنگە وەک کۆتاییەکی کراوە بێتە بەرچاو، لەناکاو و زۆر کەشەی تر کە لەو وتارەدا باس کراوە.

کۆتایی:
بە بەوای نووسەری ئەو وتارە گابەڵە ناچێتە خانەی بەرهەمانەوە، ئەگەریش بشچێ بە کەمەڵەک ئیراد و کەشەی جدییەوە کە هەتا هەیە لە سەر شانییەتی، بەڵکوو نەڤلێک، یا چیرۆکێکی بێند یا کورتە بەرهەمانێکی سەرکەوتووە، چ لە ڕووی فۆرم، چ لە ڕووی کاراکتەر، چ لە ڕووی تکنیک و چ لە ڕووی هووداوەکان، هەروەها زۆر بواری تر. هەر بەو هەکارانەش بەرهەمانێکی پێست مەدەڵن یا مەدەڵنیش نییە، بەڵکوو نەڤلێکی سەرکەوتوو بووە بە تکنیکێکی تازە بەدەم کەشەدوروسکەر کە کەشکانی بە چارسەر و بە کۆنتڕۆڵ نەبووە، کورتە بەرهەمانێک بە کوالیتەی دەرجە سێ.
مژارێک کە زۆرینەی وتارەکان لەنگەریان لە سەر گرتبوو تکنیکی گێڕانەوە و زمانی نووسەری گابەڵە کە جێگەی ستایشیان بووە.
دیارە نوو سەری ئەو وتارەش لەو باوەڕە دایە کە زمانی گابەڵە.

زمانێکی جوان و بەگرۆ و گۆڤ، هەوانێ، هەنگۆ شتیک کە زۆرینەی ئەو ستایشانە بۆ هەڵدا ببا ئەوەیە کە ئەوە هاوڕێی چیرۆکە، نەک زمانی نووسەر، هەر کاراکتەرێک بە پێی ژینگەی کولتووری و کۆمەڵایەتی دەبێت هاوڕێی خەی هەبێت، شتیک کە نووسەری گابۆ لە نووسەرەکانی تر جیا دەکاتەوە، هەک ئەڵبەرت دایە، شتەک ساگەڵەکە چیرۆکی کوردی لەی کزە، فەیلەسووف، قەساب، کرێکار، دوکتور، پیرۆژن و هەموو جۆرە تیپێک، یەک هاوڕێیان هەبوو، لە چیرۆکی کوردی هەژهەڵەات. ئەوەی من دیومە و خوێندوومتەوە، لە کەتایەکانی نەوەدی زایینی تا ئەو دواییانە، زۆرینەی، پشتریش باسم کردبوو کە هاوڕێ لە زمانی چیرۆکدا کەشێی هەیە، خوێنەر کە لەو کتێبەدا هاوڕێ خەشکەی خەی دیتەوە، ستایشی دەکا و دەڵێ ئەخەیش، ئەوەی کە دەبە چیرۆک هەیبە، نەک ئەوەی چیرۆکنووس کارەکی سەیری کردبێت، نووسەری گابۆ، زیرەکانە هاوڕێی چیرۆک و هونەری گێڕانەوەی ناسیوە، دەشبە بیناسە، هەر ئەو کاتەی کە چیرۆکی "حەکایەتی شێی نەکراو"م لە خوێندەوە، نزیک پازدە ساە پێش، هاوڕێکەی هەر وا خەش بوو، ئەوجار لە قەوارەی کتێبەکی گەورەتردا و بە ئەزموونەکی زۆرترەوە، خەی نیشان داوە، بەیە هاتووە هەک لە زمانە خاکی و خەڵی و منارەکانەکی بەکان کەکی وەرگرتووە، هەموو نووسەرەک بەو شێرتەی زمانی کوردی باش بزانێ، دەتوانێ بەو بنزاراوەیەی خەی لە هەر شارەکی کوردستان، جوانترین و بەگرۆ و گۆڤترین زمان لەکل دەربڕنێ، کەواتە زمان جوانی لە دەقەکدا شتەکی هەندە سەیر نییە، دەبێت زمانی دەق هەوان بێت، ئەوە شاکاری نووسەر نییە، ئەوە یاسا و هەسایە.

نووسەری کورد بە تایبەت گەنجەکەی فەرە زمانی خەی نەبووە بە شەوەی ئاکادەمی، بەیە ئەو جۆرە زمانگەلەش لە پاش ئەزموونەکی درێژخایەن کە دێنە دەر، سەریان بەدەرەوەیە، زمانەکەی خەش، جا ئەزقەزا هەر لەرەشدا هەخنەیەک هووبەووی ئەو زمانە خەشەی هیدایەتی دەبەتەوە، ئەویش قەتیسبووونی ئەو زمانەیە لە ناو چەقی بەکان، ئەگەر بە هەندەک وشە و دەستەواژەی هەسەن و جەکەوتووی تر لە زاراوەکانی تر کەکی وەرگرتبا، زمانەکەی هەندەی تر بەعەیب تر دەبوو، کەواتە ئەو نەوعە زمانەش ئەگەرچی بەگرۆ و گۆڤ و هەوانێ، بەڵام ئەوەش کەلەنی تری لە دەردەکەوە و جێگەی تری لە کزی دەدا.

زەر شت هەیە لە سەر ئەو هەمانە باسی بکەم، بە هەر هستەیەک کە سەبارەت بەو هەمانە نووسیومە دەکرێت هەر یەکەی چەندین لاپەڕەی تر بخەیە سەر شانی، دەکرێت لە بەشی پەکهاتە دا وەکوو یەک چیرۆکی سەربەخۆ ئانالیزی کەی و لەوەش بە وردی باس لە سەر هەوداوەکان بکەی، بەڵام با وتارەکە، یا نیوە کتێبەکە لەوە زیاتر درێژتر

نەبێتەوە.

نووسەری ئەو وتارە کەمێک پرسی لە سەر ئەو بەرهەمەی هیدایەتی وروژاندووە، لە سەر هەر هەستە و هوانین و انانکیش کە لەو وتاردا هاتووە، ئەگەر پرسیارێک یا وەڵامێک هەبێت، ئەگەر لە نامیلکە و وتاری فەرمیدا بێاو بێتەوە، نووسەری وتارکە وەڵامی دەداتەوە.

Ressource og fodnote:
http://analysesiden.dk/romananalyse/
Romangenren
Dannelsesromanen:
:Udviklingsroman

romananalyse:
En roman har ofte et mangestrenget handlingsforløb. Det kan være en omfangsrig fortælling med indgående tids- og miljøbeskrivelser. Oftest vil der også være flere temaer at finde i en roman.
Til analysen, kan du se på følgende forhold:
• Titel og forfatter
o Start med at finde ud af, romanens titel, hvem der har skrevet romanen, hvornår og om der er en serie?
• Referat
o Hvad handler romanen om? Giv en kort beskrivelse af handlingen.
o Se referat
• Personer
o Hvem er hovedkarakteren? Beskriv gerne vedkommende i detaljer
o Er der nogle vigtige bikarakterer? Beskriv gerne dem, hvis det er relevant
o Se personkarakteristik
• Personrelationer og fællesskab
o Se på hvilke fællesskaber og relationer især hovedkarakteren indgår i? Har han nogle bedste venner? Er han altid alene
o Beskriv gerne disse med konkrete eksempler

• Miljø
o Hvor foregår fortællingen?
o Hvilken tid er der tale om?
o Kan du lave en miljøbeskrivelse?
• Fortæller og fortælleteknik
o Hvilken fortæller er der tale om? Alvidende, jeg-fortæller osv.?
o Hvilken fortælleteknik er brugt? Forskellige synsvinkler, forfatterkommentarer, bruges der replikker osv.?
• Komposition
o Hvordan er romanen opbygget?
o Her er det altid en god idé at se på berettermodellen, som mange fortællinger er bygget op omkring. Du kan måske også finde inspiration i kontraktmodellen, som flere eventyr er bygget op over.
• Motiv og tema
o Hvilke temaer indgår i fortællingen? Ofte vil der være et overordnet tema, og flere små temaer.
• Symboler
o Bruges der i teksten nogle symboler? Det kunne være fx religiøse symboler.
• Perspektivering
o Den fortælling du lige har læst, minder den dig om noget du tidligere har læst, set eller oplevet på fx. film? Så kan du beskrive det herunder.
• Vurdering
o Hvad er din personlige holdning til og vurdering af romanen. .Kom med din egen mening

Af: Arsalan Chalabi
Den 10 November 2020
KVUC
Danmark

کتێبی (ئەو کاروانەی بە هەواری ئەمە نەچووم)ی خوێندەوە .. عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

دوای خوێندنەوەی ئەم کتێبەی هاوڕێ سالار ڕەشید، سەرباری چێژێکی زۆر لەناوەڕۆکە دەوڵەمەندەکەی ولە زمان و شێوازی نووسینەکەی، حەز ئەکەم تێبینییەکانم بە شێوەی چەند خاڵێک لە خوارەوە بنووسم.

یەک : کتێبێکی ناوازە و پڕ زانیاری، پڕ لە ڕووداو، کەلەگەت دەرکاندا هەست بە وزەی شەڕشگێرانە و هەناسەی گەرمی تەکۆشەرەکان دەکەیت. ئەم کتێبە کە خود- یادەوەریە، ڕەمانئاسا خوێنەر کەمەندکێش دەکات و دەیەوێت بزانێت ڕووداوەکان بە چ ئاراستەیەک و بەرەو کوێ دەڕۆن. ئەمەش ڕەنگە بەهۆی کەرکووکی بوونی ئەمەوە بێت، کە وەک خوێنەرێک و تەنانەت وەک یەکێک لە ڕەبەوارانی نێو ئەو کاروانە و ڕێک لە هەمان سەردەم لە گۆشەیەکی تەرەوە خەریکی بردنەپێشەوەی ئەو کاروانە بووین. ڕەنگە بە هاوڕێیەکی تر لە شارەکی تر لە کوردستان ئەو کەمەندکێشیە بوجەڕە نەبێت. کاتێک کتێبەکەم دەخوێندەوە ئەو نائومێدیە گەورەیەم دەبینی کە چۆن ڕەبەوارانی ئەو کاروانە، نەوەیەک لە منارانی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێش بە (کملک)ەوە دەستیان پێکرد و بە(کۆک)ەوە لێی هاتنە دەرەوە. ئەم نائومێدیە لە ئەنجامی بەتاڵکردنەوەی کەمەڕە لە ناوەڕۆکە مارکسیەکەی (ئەگەر هەیبوبێت) هەرسەکی سیاسیتر بوو، ڕووبەڕووی نەوەیەکی نوێ بووە، کە گیان لەسەر دەست ئامادەبوون لە ئەوجی خەیدا ڕووبەڕووی ستەمی بەعس و هەزە تاریکەکانی حکومەتی عێراق ببنەوە. بە کورتییەکەی ئەم کاروانەی کەلەم شاردا بە هەواری ئەمە نەچوو، هەمان ئەو کاروانەیە کە لە سەرجەم شارەکانی کوردستان بە ئەو هەوارە نەچوو کە خۆنیان پێوە دەبەنەوە.

دوو : ئەم کتێبە وەک گەران عەبدوڵا ش دەڵێت خود یادەوەریە (Autobiography) و نووسەر (سالار ڕەشید) لەڕوانگەی خەیاڵەوە باسی کەمیتەکە و ڕووداوەکان و کەسایەتییەکان دەکات و هەستەنگاندنیان بە دەکات و ئەنجامگیری بەدەست دەهێنێت. دیارە خود یادەوەری ئەگەر بەشێکی نەستالیژیا زاڵ بێت بەسەریدا، ئەوا دیوەکەی تری بریتیە لە مەژوو. واتە ناکرێت خود یادەوەری سیاسی بەدەر بێت لە لایەنی مەژوویی. لایەنی مەژووی لەم کتێبە زاڵترە و ئەوەتا دەبینین بە دەیان سەرچاوەی مەژوویی نووسەر هەوێداوە زانیاریەکانی پشتڕاست

و بەهێز بکات. من ئەو بە خاڵی بەهێز دەزانم.
سێ : لە چەند جێگایەک زانیاری دووبارەو بوو هەست پێدەکرێ. ئەمەش تەنها خزمەت بە قەبارەی کتێبەکە دەکات کە دەبوو هاوڕێ سالار سەرباری ئەو پشووە درێژەی کە لە نووسینی ئەم کتێبەدا نیشانیداوە، ئیشی لەسەر ئەو لایەنەش بکردایە.
چوار : دوو هەڵەم بەرچاو کەوت کە هەڵەنگێ هەڵەی چاپ بن. بە نموونە هاوڕێ سالار نووسیویەتی حکومەتی عێراق (بە هەر تفەنگێک ٥٠ دیناری دەبەخشی)(١) ڕاستییەکەی ٥ پێنج دینار بوو نەک ٥٠ دینار. هەروەها نووسراوە(لە ڕێکەوتی ٥-١١-١٩٨٧ کە بوونەوەی فراوانی ڕێبەرایەتی و کادیرانی کەمەڵە لە گوندی شینە دەبەسترێت)(٢) وابزانم ئەو مژووە هەڵەیە و ساڵەکە ١٩٨٧ نییە و ١٩٧٨ە.

پێنج : لە لاپەڕە ٣٨٥ زێر سەرپێیی(عابر) لەسەر مانگرتنەکەی پەیمانگای تەکنەلۆجی کەرکووک باسکراوە و زانیارییەکانی ناو کتێبەکە هەڵەن. من لێرە هەوە ئەدەم کورتەیەکی بنووسمەوە (ساڵی خوێندنی (١٩٨٤- ١٩٨٥) هەر لە پاڵی یەکەمی پەیمانگا بووم، بۆعس ئەو ساڵە بیارێکی دەرکرد کە دەبە قوتابیانی زانکۆ و پەیمانگاکان جێیشی شۆعبی یان (مەشقی سەربازی)بکەن. قوتابیانی تورکمان و عەرەب و هەندێ خوێندکاری کوردیش ملیان دا و ئەوانی تر کەس ملی بەو سیاسەتە نەدا. ئەوبوو لە زانکۆکان دەوام ڕاگیرا و خوێندکارەکان فەسڵ کران و گەڕانەوە ماڵەوە. بەڵام پەیمانگای تەکنەلۆجی کەرکووک جیاواز بوو. سەرەتا بەر لەوەش مانگرتنەکی قوتابیانی ئامادەیی لە کەرکووک ڕوویدا و ئەوە بوو خوێندکارەکی شەهشگەیش لە گەڕەکی شەهیجێ بەناوی (نەجات) شەهید کرا. لە پەیمانگاش ٥٨ قوتابی لە بەشێ جیاجیاکان فەسڵ کران کە من یەکێک بووم لە قوتابییە دەرکراوەکان(فەسڵکراوەکان). بەو بۆنەیەوە تەبلیغاتێکی زەرمان کرد و بەیارماندا مانگرتن بکەین لەناو پەیمانگای تەکنەلۆجی کەرکووک. پەیوەندیمان کرد بە زانکۆی سەلاحەدین و زانکۆی موسڵ و لەولاشەوە چەند قوتابییەک خۆیان کردبەوە دەم سپی یەکێتیی خوێندکاران و چوون بە سەرکردایەتی و چاویان کەوتبوو بە مام جەلال.

کۆشکۆیان بە باس کردبوو و مام جەلال لەبری پشتیوانی قوتابیان گوتبووی (ئینجا بە جێیشی شۆعبی ناکەن)، ئەم هەواڵەستە نائومێدیەکی زۆری خستە دڵی خوێندکاران، بەڵام ئەمە گومان نەدا بە قسەکەی مام جەلال و لە مانگرتنی خۆمان بەردەوام بووین. هەرچەندە مفاوەزات هەر مابوو و یەکێتیی خوێندکارانی کوردستان گەڵە لاوا زبوو و کەس حیسابی بە نەدەکردن، هەرچەندەش خۆشم هەشتا

پێوەندیم بە کۆمەڵەی هێنجەرانی کوردستانەوە مابوو، بەڵام تەواوی ئەو سیاسەتە ئینتیهازیەتیەی یەکێتیم هێت کردەوە و سەرسەختانە تەبلیغم بۆ مانگرتن دەکرد. هەژی مانگرتنەکەمان (هەرچەندە بە وردی هەژ و بەرواری مانگرتنەکەم بیر نەماوە) ناو پەیمانگای تەکنەلۆجی پۆ بوو لە ئەمن و ئیستخبارات و هەفیق حیزبی. چواردەوی پەیمانگاش بە هێز تەنرابوو. پارێزگاری ئەوکاتی کەرکووک(محەمەد حمزە) بوو لەگەڵ بەڕێوەبەری ئەمنی کەرکووک و بەرپرسی حیزبی فرقەی کەرکووک و بەرپرسی حیزبی پەیمانگا زۆر هەوڵیاندا بۆ هەڵەشە و گۆڕەشە ساردمان بکەنەوە. بەڵام ئەمە سوور بووین لەسەر مانگرتن و جێبەجێکردنی داخوازییەکانمان. ئەمە لەبەردەم بەشی کارەبا لەناو باخچەکە دانیشتبووین و هەورێکی چێش بۆ ئاسمانەوە بوو. دوای ئەوەی هەڵەشە و چاوترسێنەکانی بەعس نەیخوارد، پارێزگار پرسی داواکارییەکانتان چییە. هەرچەندە من لە ڕێزی پێشەوەی قوتابیان بووم و یەکێکیش بووم لە نوێنەران، بەڵام نوێنەرێکی ترمان داخوازییەکانی دایە دەست پارێزگار کە بریتبوون لە یەک : گەڕانەوەی خوێندکارە فەسەکراوەکان.
دوو : دووبارە کردنەوەی تاقیکردنەوەکان و وانەکانی ئەو ماوەیەی لەدەستمان چووە.

لەگەرمەی موناقەشەی ئەمە و پارێزگار، باران دەستی بە بارین کرد. پارێزگار داوای لێکردن با بچینە قاعەیەک(هەنگ) و لەوە قسە بکەین، هەتمان کردەوە لەشوێنی خەمان بچووێین. ناچار پارێزگاری کەرکووک لەوە و لەژێر ئەو بارانەدا بەیاریدا داخوازییەکانتان هەمووی جێبەجێ دەکەین. ئەمەش لە خۆشیاندا هەرلەژێر ئەو لەزمەی بارانە دەستمان کردە شایی و پارێزگاریش تێر هەڵپەڕی لەگەڵمان. ئەم سەرکەوتنەی ئەمە لە پەیمانگای کەرکووک بەسەر بەعسدا جێش و خرۆشی زۆری پێبەخشین و ئەو وانەیەی لەوە فێربووین کە بە یەکگرتن دەتوانین داخوازییەکانمان بەدەست بهێنین.دوای سەرکەوتنمان لە مانگرتنەکەی پەیمانگای تەکنەلۆجی کەرکووک، چووینەوە دەوام و تاقیکردەوەکانیان بە دووبارە کردینەوە و تامی سەرکەوتن لە کۆلێژی داین.)(٣)
شەش : لایەنێک کە بە هاوڕێ سالار هێشیدیشم وتووە ئەوەیە کە دەبووایە کۆمەڵەی وڵەنێی جەراوجێری ئەو گیانبەختکردووانەی تیا بووایە و هەورەها ئەو دەکیمێنت وناميلكانەی کە لە کتایی کتێبەکە دانراون و زۆر کاڵ و ناڕوون دەرچوونە، بەجوانی وڵەنێی بگرتنایە و بەاوی بکردنایەتەوە.
حەوت : دواجار جگە لەپیرزبایی، بە تووندیش دەستی ئەم

هاوڕێیەکی(سالار ڕەشید) دەگووشم کە جارێکی تر بەرهەمە جوان و ناوازەیە، توانی کەلەنێک لە مژووی نادیار و لایەنە پەنهانەکانی بزووتنەوەیەکمان لە شارێکدا نیشان بدات کە ڕۆژگارێک کاریگەرییەکی زۆری بەسەر زۆربەی تێکۆشەرانی ئەو شارە و کوردستاندا هەبووە.

٢٠ی تشرینی دووەمی ٢٠٢٠
ڤانکۆڤەر – کەنەدا

_____

پەراوێزەکان :
(١)ئەو کاروانەی بە هەواری ئەمە نەچوو سالار ڕەشید چاپخانەی تاران، چاپی یەکەم ٢٠٢٠ لاپەڕە ٤٣.
(٢)هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە ٧٨.
(٣)کتێبی لەودیو پەنجەرەی ڕۆژکانەوە ڕاوەستاوم و دەڕوانم .. یادەوەری شاعیرێکی جەنگاوەری مارکسیست نووسینی عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ) ئامادە بە چاپ.

کارەکانی کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەری خۆلاودا -1- هەندرێن خۆشناو

بەشی -1-

ئەرك، ئەو ڕۆڵەیە کە کاریکاتێر دەیگێڕێت بۆ پلاندانێکی پێشوەختە، بەڵام کار ئەو ڕۆڵەیە کە پێشتر پلانی بۆ داندراوە، ئەو ڕۆڵەی کە بۆ کاریکاتێر داڕێژراوە، و داوای لێدەکرێت کە بیگێڕێت، کە بەاوکراوەیەك کاریکاتێرك بەاودەکاتەوە بە ئامانجی ئەوەی کە دەرەنجامێکی دیارکراوی دەست بکەوێت. هەروەك کاریکاتێر چەندین ئەرکی هەیە، چەندین کاریشی هەیە لە ڕۆژنامەگەریدا، ئەوانیش کاری سیاسی، کاری فێرکاری، کاری ڕەکلامی، کاری کات بەسەربردن (ڕابواردن)، هەروەها کاری ڕوونکردنەوە، لەوانەیە گرنگترینیشیان

کاری سیاسی بێت:

- **کاری سیاسی:**

هەندێکیش حەزدەکات بە کاری پروپاگەندە و وروژاندن و ئایدیۆلۆجی یان بیروباوەڕی ناوی بنێت، یان چەند دەستەواژەیەکی دیکە کە هەر هەموویان لە سیاسەتدا یەکدەگرنەوە، بۆیە دیتمان راستر وایە بە کاری سیاسی ناوبنرێت.

کاریکاتێر هەڵگری ترسناکترین چەکە، ئەویش چەکی رەخنەی گاڵتەجاڕییە، ترسناکترین چەکە بەهۆی ئەو توانا وێرانکارییەی کە گاڵتەجاڕیی هەیەتی، بۆیە ئاساییە سیاسەت کە دژکارترین جۆری چالاکی مرۆڤایەتییە، هانا بۆ ئەو چەکە کارایە ببات، بەتایبەتی کە سیاسەت بەوە ناسراوە کە چالاکییەکە پشت بە کۆبڵکێی بەگژیەکداچوون دەبەستێت، ئەو سروشتە بەگژیەکداچوونەش پشتەوی دەکات بۆ گەڕان بەدوای چەکێکی وێرانکار، لەبەرئەوەی کۆمەڵگا و رەوشتی گشتی و یاساکان، ڕێگرن لە بەکارهێنانی شێوازە وێرانکارییە فسیۆلۆجیەکاندا، هەروەها ئەو شێوازانەش لە سیاسەتدا دەبنە هۆی دەرەنجامی پێچەوانەیی، بۆیە کاریکاتێر گونجاوترین چەکە لەم ململانێیانەدا، کە نابێتە هۆی خۆشتن، بەڵام توانای وێرانکردنی پەیکەرەکانی شکۆ و خۆبەزلزانین و گەورەیی هەیە، چونکە توانای گۆڕینی ئەو کەسایەتیەی هەیە (کە هەموو کۆمەڵگا لێی دەترسن) بۆ گاڵتەجاڕیی هەموان، کاریکاتێر توانای ئاشکراکردن و ئابووبردن و تێکدان و دژەهاندانی هەیە، و چەندین توانای تریش کە دەبنە هۆی تێکشکاندنی مەعنەوی دوژمن و نەیارەکان، و ئاشکراکردنی کەموکوڕییەکانی بە شێوەیەکی رەخنەگرانەی گاڵتەجاڕانە، کە ئاستی جەماوەریی ئەو کەسایەتیە نزمتر دەبێتەوە و پشکەکانیشی دادەبەزێت، یان هەر لەناویدەبات لە کاتی ململانێیە سیاسیەکاندا، لەناوبردنی سیاسەتمەدارێك وەکو پیاوێکی سیاسەت، هەروەك کوشتنی وایە، لێرەوە کاریکاتێر و رەخنەی گاڵتەجاڕیی بە شێوەیەکی گشتی هەڵگری ئەو سروشتە وێرانکاریەن، کاریکاتێریش لەنێو جۆرەکانی تری گاڵتەجاڕیدا بەوە جیادەکرێتەوە کە توانای لە هەموان زیاترە بۆ گەیشتن بە جەماوەرەوە، توانای ئەوەی هەیە بگات بە کەسێکی نەخوێندەوار و کاریگەری تێبکات، وەك ئەوەی توانای هەیە بگات بە زانایەکی فیزیای ناوەکی، سادە و سانایە، و خۆرا دەخوێندرێتەوە، پێویستی بە کەشێکی زۆر نیە بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆکەکەی، خوێنەر پێویستی بە کاتێکی زۆر نیە بۆ زانینی ناوەڕۆکەکەی، و تەماشاکردنێکی خۆرا بەسە بۆ تێگەیشتنی کاریکاتێرێك، جا ئەگەر لە کارکردن بوو یان لە

ماڵەوە یان لەناو ئوتومبێلەکەی، تەنانەت بەبێ ئەوەی رۆژنامەیەکیش بکڕێت، لە زەربەی رۆژنامەکاندا خۆنەر هەر لە کاتی هەواسینی رۆژنامەکان لە دوکانی رۆژنامەفرۆشەکاندا دەتوانێت تەماشای کاریکاتێرە بێاوکراوەکان بکات، و چەندین تایبەتمەندی و جیاکاری تریش کە پێشەنگی دەبەخشێتە کاریکاتێر لەم بوارەدا.

هەندرێن خۆشناو

کتێبی "چۆن خوێندنەوە بکەین بەکولتوور" لە نوسینی ئارام سدیق .. لێبین محەمەد ئەحمەد

کتێبی "چۆن خوێندنەوە بکەین بەکولتوور" لە نوسینی ئارام سدیق، ناوەندی هەڵبەند بەچاپی گەیاندوە. کتێبەکە لەسێبەش پێکهاتوە.

نوسەر لەکتێبەکەدا هەوڵ دەدات دەستنیشانی هەکارەکانی بەکولتوورکردنی خوێندنەوە بکات لەکەمەنگای کوردیدا، ئەو هەکارانەی بونتەهەی بێئاگابوونی تاکاکانی کەمەنگا لەکتێب و خوێندنەوە چیە؟ ئەوەنگریو کەسپانە چین کەدێنە بەردەم تاکەکان، یان ئەو هەیانەچین کەدەتوانن نەوێکی تازە دروستبکەن کەئاشنای کتێب و خوێندنەوەبن.

نوسەر باس لەچەند قۆناغێک دەکات کەدەتوانن بەسەریەکەوە دەسکاری دونیای پێبکرێت و هەوڵی گۆڕانکاری تێدابێتدی. یەکێک لەقۆناغە سەرەکیەکانیش پەروەردەیە. قۆناغەکانی خوێندن لە خوێندنگاکاندا دەتوانن هەنگاو بەهەنگاو نەوێیک بەرهەمبێن کەئەو نەوێیە شارەزایی تەواویان هەبێت سەبارەت خوێندنەوەو کتێب. بەڵام وەک نوسەرێک سیستەمی پەروەردە نێیتوانیوە بۆئەرکی خۆی هەڵبسێت لەپێگەیاندنی نەوێیکی هۆشیار چاوکراوە کەئاشنای کتێب وخوێندنەوبن. لەبەرامبەردا پەروەردە زیاتر خوێندکارانی لە دونیای کتێب دەنجاندوە و فەرامۆشیکردوە. ئەمجارە لەپەروەردە خوێندکارێک بەرهەم دێنێت کە دژی کتێب و خوێندنەوەن، تاکە ئارەزوێک کەلە

خوێندکاردا دروستی دەکەن، بەدەست هێنای بەوانامەیە. ئەمەوا لەخوێندکاردەکات بۆتەواوکردنی خوێندن ، خوێندکارێکی ناشارەزابێت بەزانستێ جۆر بەجۆرەکان، هیچ زانیارێکی ئەوتۆی پێنەبێت بەڵکو بیرکردنەوەکانی لەدەوری ئەوچەند کتێبانە دەخولێتەوە کە پڕوپردە داینواوە.

خاڵێکی تر کتێبەکە لەسەری دەوستێت، ئەو لەشکرە لەمامۆستای کەم شارەزاو نەخوێندەوار کە دوای تەواوکردنی خوێندنو بەدەست هێنانی بەوانامە، یەکەم شت کەتەباقیان داوە کتێبە. کاتێک ئەم جۆرە لەمامۆستاکان دەست بەکاردەبن لەخوێندگاکاندا توانای پڕوپردەکردنی خوێندکارانیان نابێت .لەکاتی وانە وتنەوەشدا بەشێوەیەکی تەقلیدی وکۆن و بەزانیاری وانەکان دەڵێنەوە کە هیچ مەجالێک بە خوێندکار ناهێنەوە بیربکاتەوە. نوسەر بەچونی نوسەرێکی وەک پاولۆ فێری دەوروژێنێت کەهوشەکە بەتێگەشتن لە شێوازی فێرکردن لەکوردستان ، ئایە ئەو جۆرە لەخوێندنو فێرکردن شێوازێکی سەردەمیانەو مەدەرنە یان شێوازی بانکیە. نوسەر شێوازی فێرکردنی بانکی هێوندەکاتەوە، شێوازی بانکی ئەوێیە کاتێک پارە لەبانک دادەنێت بەبێ ئەوەی گۆڕانی بەسەردابێت وەری دەگریتەوە. بەگومان هەرێک لەئێمە دەزانین خوێندن لەکوردستان پێدان و وەرگرتنەوەیە . مامۆستا چیت پێدەڵێت بەهەمان ئەوشێوەیەی کەپێیان گوتویت دەیڵێتەوە. واتا هیچ دیالۆگ و بیرکردنەوەیەک لەفێرکردندا بونی نیە ،بەڵکو خوێندنکی بانکیە.

Rebin Mahmud Ahmad

لەڕووە ئەوەمان بەدەردەکەوێت خوێندنگاکان لەهەوڵی جدیانین بۆ پێگەیاندی تاکێکی وریاو چالاک ، تاکێک لایەنی کەم پێش ئەوەی بگاتە زانکۆکان ئاشنای چەند کتێبێک بێت. خوێندنگاکان دەبێت بەڵێنی خۆیان هەستن لەئاشناکردنی خوێندکاران بەدونیای کتێب. نوسەر باوەڕی وایە دەبێت لە باغچەی ساوایانەوە دەسبکرێت بەو پەڕسەیە، هەوبەدرێت منداڵان ئاشنای خوێندنەوەی چیرۆک بن. بۆئەوی هەرلەسەرەتاوە شارەزای کتێب و خوێندنەوە بکرێت پێویستە سەردانی کتێبخانەکانیان پێبکرێت. دواتر قوتابخانەکان پێویستە هەوبەدەن لەقوناغەکانی خوێندندا، بەپێی مەرحەلەکان زیاتر خوێندکار بەکتێب بناسێن. هەروەها ئەندامانی خێزان دەتوانن ڕۆڵی کاریگەرببینن لەتەواوکردنی هەوڵی بەکولتورکردنی خوێندنەوە. خێزان دەتوانێت حەزی خوێندنەوە لەتاکدا دروست بکات. میدیاش ڕۆڵیکی هەجگار گرنگ دەبینێت لە دەرخستنی کتێب، لەئاشناکردنی تازەترین کتێب کە بەچاپ دەگەیندرێت. کورتەیەکی گرنگ لەناوکتێب هێبژێرێت کەسرنج ڕاکێشبێت

بۆئەوەی دواتر خوێنەر هەوڵی بەدەست هێنانی بدات.

لەبەشەکانی دواتردا نوسەر پرسیاری گرنگ دەکات وەک بۆچی بخوێنینەوە؟ چی بخوێنینەوە ؟ ئەگەر نەخوێنیەوە چی ڕوودەدات؟ و چەندان پرسیاری تر.

بۆچی بخوێنینەوە؟ نوسەر لەوڵامی ئەم پرسیارەدا دەگەڕێتەوە بۆئەزمونی خۆی، کاتێک چەندان خوێنەر پرسیاری ئەویان لەکردوە ئایە ئەمە بۆچی بخوێنینەوە ؟نوسەر پێیوایە خوێندنەوە پشئەوەی ئەرک بێت حەز. وتا ئەوە حەز تەدەبات بەرەودونیای خوێندنەوە. بەپچەوانەوە نوسەر دەڵێت کاتێک هەندێک خوێنەر پرسیاری ئەویان لەکردوە بۆچی بخوێنینەوە ؟ بەی دەرکەوتوە ئەوجەر لەخوێنەر بەزاریکیان پەوەدیارە، چونکە خوێندنەویان زیاتر وەک ئەرکێک دەبینی نەک وەک حەزێک یان بۆئەوەی واخەیان دەربخن کەدەخوێننەوە، یان لەبەر هەکاری تردەخوێننەوە کەپێیوەندی بەحەزی خۆیانەوە نیە. نوسەر دەڵێ دەکرێت هەموکەس خوێنەر نەبێت، بەڵام دەکرێت زەربەی کەس کەم تازەر بەپەی کاتکانیان بخوێننەوە. خوێندنەوە هەوڵێکە بۆتێگەشتن ودەسکاریکردنی خود و دەسکاریکردنی ئەودونیایەی تێیدا دەژیت . خوێندنەوە کاتێک ئەرکە کە کەسەکە مامەستابێت یان میدیاکار یان نوسەر کەدەبێت خوێندنەوە لای ئەمانە لەحەز خولیاوە بێت بۆئەرک، چونکە پێویستە بەردەوام ئاگاداری تازەترین زانیاری بن . لەهەوەی خوێندنەوەی زیاتردابن، چونکە ئەوان ئەرکی پەروەردەکردن فەرکردن و ئاڕاستەکردنی تاکەکانی کەمەگایان لەئەستۆیە.

ڕەبین محەمەد ئەحمەد

ئایا بابەتێک " بزوتنەوەی گەلان" ی ئەستا جیاوازی هەیە

لە "گۆرانی" سەردەمی نەوشیروان موستەفا؟ .. زاهیر باهیر

کەم نین ئەوانەی کە لە " بزوتنەوەی گۆران" وازیانهێناوە یاخود ئەوانەی کە هیشتا لە ناوەوەن و گازەندە و گلەیی ئەوەیانە کە "گۆران" گەرانی سەردەمی کاك نەوشیروان نییە .
ئەوانەی کە ئەمە باوەڕیانە یا ساویلکەن یاخود نایانەوێت لە قودسییەتی نەوشیروان موستەفا بهێننەخوارەوە، یاخود بەرژەوەندیان لەم قسە و بڕچوونانەدا هەیە و بە پاساوی مانەویان، کە گوایە دەکرێت گۆرانکاری لەو بزوتنەوەیەدا بکرێت، بەردەوامن تیایدا.
لە ڕاستیدا مێژوی " بزوتنەوەی گۆران" لە دروستبوونییەوە تاکو ئێستای ئەوەی نیشانداوە و دەدات کە هیچ گەرانکارییەك بەسەر ئەو بزوتنەوەیەدا نەهاتووە و هەر وابووە چ لەسەردەمی نەوشیراوان موستەفا و چ لەسەردەمی کۆکانی و سەید عومەر-یشدا. هەر بە ڕاستی قسەکانم بە بێگەوە، تەنها لە چەند لایەنێکی "بزوتنەوەی گەران" لە سەردەمی نەوشیروان و دوای ئەویش، دەدوێم.
یەکەم: پێکهاتەی " گۆران " : ئەوانەی کە گۆرانیان دروستکرد و یا هاتنە ناو گۆرانەوە، لە ڕیزەکانی یەکێتی نیشتمانی-یەوە هاتوون، کە نزیك هەر لە سەرکراوەکی گەندەڵەوە هاتوون، بەڵکو خۆشیان یا گەندەڵبوون یاخود بە جۆرێك لە جۆرەکان لە گەندەڵییەوە ئاڵابوون. ئەمە جگە لەوەی کە نەوشیروان موستەفا کەسی دووهەمی یەکێتی بووە، خاوەنی هەموو دەسەڵاتێك [صەلاحییەت] بووە لە دانانی کەسەکاندا بە ئیدارەکان و پۆستەکان . ئەو کەسی سەرکیش بووە لە دانانی بەرنامە و پلان و سیاسەتی یەکێتیش . ئەوانی دیکەشیان سەرکردەو بەرپرسی گەورە بوون لە یەکێتی نیشتمانی-دا خاوەنی پۆست و پلەو پایە بوون یاخود ئەندامی مەکتەبی سیاسی یا سەرکردایەتی یەکێتی بوون. کەواتە ناکرێت بە کەسەکانی ناوەوەی سەرکەکخستنەکی شکستخواردوو کە ساڵەهایەکی دوورەو درێژ لە شکستدا بوون ، لەسەرکەوتنەکی دیکتاتۆر و گەندەڵ و مشەخۆر بوون، چاوەڕوانی شتێکی نوێی ئاوایان لێبکرێت کە جیاواز بێت لەو پێگەیەی کە لەوەی هاتوون. بە کورتی زۆرینەی کەسانی سەرکردەی " بزوتنەوەی گۆران" و خوارەوە و جەماوەرەکەیان هەمان کەسانن کە ساڵەهایەکی درێژ یا ڕۆژی گەورەیان هەبووە یاخود چەپڵە لێدەربوون.
دووەم: پرسی گەندەڵی و چارەسەری: گوایە ئەم کێشەیە خاڵێکی سەرەکی بوو بە دروستکردنی ئەو بزوتنەوەیە. ئەوەی ئاشکرایە کەسە

سەرکیەکانی " بزوتنەوەی گۆران" لەناو خودی یەکێتی-دا وەکو باسدەکرێت لە هەوڵی بنبەرکردنی گەندەڵیی-دا بوون بەڵام نەیان توانی تەنە پۆشکیش بگرن . کاتێکیش کە لێکخستنەکی نوشیان دروستکرد خۆشیان یا بوونە گەندەڵیەوە ئاڵان. جەنگی ئەمان لەتەك یەکێتی و پارتی-دا بە بەرژەوەندی ئەو میللەتە هەژارە نەبوو بەڵکو شەڕی پشکی کوسیەکانی هەرێم و بەغدا و پلە باڵاکانی دیکەی وەکو پارێزگار و بەڕێوەبەریئ گشتی شوێنە هەستیارەکان و بەشە خزمەتگوزاریەکان بوو. کەواتە دروشمەکەی ئەوان کە لەناو یەکێتدا و لە سەرەتای دروستکردنی بزوتنەوەکەیاندا، کە هەمیشە دەیانوتەوە " خڵکی شیاو بە شوێنی شیاو" دڕێکی شاخداربوو.
سێیەم: پرسی ماڵباتیی و بنەماڵەیی : ئەمش خاڵکی دیکەی ئاجێندەکەی نەوشیروان موستەفاو و هاوڕێکانی بوو کە هەمیشە پەنجەیان تاوانیان بە خانەوادەی تاڵەبانی و بارزانی ڕادەکێشا. بەڵام کە بزوتنەوەکەیان، خەی گرت و پڕگەی سیاسی و ئابووریی و کۆمەڵایەتی بەهێز بوو، نەوشیروان موستەفا و کەسە نزیکەکانی نەیانتوانی جیاوازیەك دروستبکەن، نەیانتوانی خەیان لە قوتابخانەی کوردایەتی و بگرەناوی فکری قەومی بهێننە دەرەوە، نەك هەر نەیانتوانی گەنجاکی متمانە بە خۆ و ڕزگار بوو لە قودسیەتی سەرکردە و حیزب ڕزگار بکەن، بەڵکو پڕچەوانەکەی دروست بوو، لە مردنی نەوشیروان موستەفادا ئەمە باشتر دەرکەوت،. هەڵسوکەوتی نەوشیروان و بەیای تاکەوانەی ئەو و وەسیەتنامەکەی، میراتگریی منداڵکانی، ئەمانیان سەلماند.
چوارەم دارایی و بوجەی گۆران: نەوشیروان موستەفا هەر لە سەرەتادا زیاتر لە 10 ملیۆن دۆلاری لە لایەن تاڵەبانی-یەوە پێبەخشرا، هاوکاتیش سەرچاوەی داهاتی ئەمان وەکو یەکێتی کردنەوەی پرۆژە و پیتاکی خڵکانی دەوڵەمەند و خاوەن پلە و پایەی کۆمەڵایەتی بوون. کاتێکیش کە مشخۆریی و گەندەڵی لەناو ڕیزەکانی-دا تەشەنەی کرد ئیدی نەك هەر ئەو پارانە بەشی نەدەکرد بەڵکو کەوتنە داخستنی دۆزنامە و کەناڵەکیان و کەمکردنەوەی بەشە پارەی بەشەکانی دیکەش. کاتێکیش کە نەوشیروان مرد، سەنا و پیاهەڵدانی بە باوکی هەژارانی بە کرا کە گوایە لە دوای خەی تەنها چڕخەك و پاکتەڵك جگەرەی بۆجەهەاوە، بەڵام هەر زوو دەرکەوت کە نەوشیروان بە ملیۆن دۆلاری لە پاڵ موڵك و خانووو کارگەی لە دوای خەی بە منداڵەکانی بۆجەهشت . لە ئێستاشا وەکو دەوترێت منداڵەکانی جەگای باوکیان گرتتەوە و دەسەڵاتی تەواویان هەیە و " بزوتنەوەی گۆران" یان، کۆنترۆڵکردووە . ئەمش ئەوە دگەیەنێت کە ئەمانیش هەمان ڕێچکەی

ماڵباتی تاڕوبانی و بارزانییان گرتەبەر.
پێنجەم : پرسی ئابووریی و بژێوی هەموو هاوڵاتیان بە ئاستێ " بزوتنەوەی گەلان" لیژنەیەکیان یا ژوورێکی تایبەتییان بۆ ئەو مەبەستە تەرخانکردبوو کە جارەها لەکۆبوونەوەی ئابووریانەی تیادا دەکرا و ڕاپۆرتی لەسەر دەدرا و وتاری لەسەر دەنوسرا، بەڵام لە ڕاستیدا بەرنامەی ئەمانیش جیاواز نەبوو لە سەراپای حیزبە لیبراڵەکانی دووڕیا بە یەکێتی و پارتیشەوە . چەقی ئیفڕمی ئابوریانەی لای ئەمانیش بەخەرهاتنی بازاڕی ئازاد و باوەشکردنەوە بە کەمپانیا گەورەکانی ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژاوا لە بەگژەخستنی پارە و سەرمایەگوزاریی لە پڕۆژە گەورەکانا، بوو، کردنی کارتکانی کە مۆکی دەوڵەت بوون بە کارتی تایبەتی … هەر هەموو ئەمانەش سەرەنجام گەر بیشکرانایە بەتاڵەی زیاتر و بەرزکردنەوەی نرخی پیداویستیەکانی ڕۆژانەی خەڵکی و بە خانوو و سەرپانی خەڵکی و زەر شتی دیکەی بە دووی خۆیدا دەهێنا.
بە ئەمەش لەپاڵ گورجکردنەوەی یاساکان و دانانی یاسای نوێ زەرووڕی جێبەجێکردنیان لەسەر خەڵك بە زەر و بە خوایشت زەروور بوو لە سەپاندنیا. لە سەرپێچیکردنی خەڵکیشا بڕانبەر بە دەسەڵاتی حکومەت و کەمپانیاکان و بەڕێوبەرانی کارگە و شوێنکانی دیکەی سەر کار، بەو یاسایانە پشتیان دەشکانن. بەم جۆرە کۆنترۆڵکردنی دانیشتوانی کوردستان بە یاسا لە پێناوی دەوڵەمەندبوونی تۆڕێکی کەمی کەم، دەبووە ئەرکێکی گەورەی سەرشانیان.
خاڵێکی جیاواز کە هەیان بوو لەتەك پارتی و یەکێتی-دا دانانی خاڵێکی تەکنیکرات بوو لە شوێنکانا، بەڵام ئەمانە هەر تئیوری و پاگەندەی حیزبی بوو چونکە دەرکەوت لە هەر شوێنکدا کە پێیاندرابێت کەسانی حیزبی خۆیان یا خود ئەو لایەنانەی کە لە گەڵیانا لە بەرێکدا بوون داناوە، بە ئەوەی کە بچوکترین ئەزموونیا لە بواری کارکەدا هەبووبێت.
شەشەم: پرسی کەمەڵایەتیی و پەروەردەیی: لە ڕاستیدا ئەوەی کە بە ئەمە ئاشکرا بوو " بزوتنەوەی گەلان" بەرنامەیەکی کەمەڵایەتی و پەروەردەیی زەر جیاوزی لە پارتی و یەکێتی نەبوو. ئەو کەشە کەمەڵایەتیانەی کە لەناو کەمەدا هەبوون و هەن بە هیچ کام لە بەرنامەکانی هیچ لایەکیان لابەلانەدەبووە. کەمەك تا بیناقاقی لە گواوی خەڵایەتی و عەشایەرگەریی و دین و شەریعەتی ئیسلامی کە پایەیەکی سەرەکی کەمەی کوردستان بن و گلابێت، یەکیش تەواوکەری ئەوی تریان بێت لە حەلکردنی کەشی بوونی زوڵم و زەر و چەسپاندنی دادوەریی کەمەڵایەتی و بەدیهێنانی ئاسایشی کەمەڵایەتی و ئازادیی تاك و بیروڕا و یەکسانی خەڵکی و لەناوشیاندا یەکسانی جێندەری، نەك هەر ئەستەم بوو کە بە بەرنامەکەی ئەو بزوتنەوەیە ئەم کەشانە

بنەبەرین، بەڵکو کارەکی نەکردەش بووین. لە کۆمەڵگەی ئاوا قوچکەییدا، لە ئابووریەکی قڕخکراودا، لە هەبوونی فڕەهەنگ و پڕوڕدەیەکی دواکەوتودا کە زۆر خراپتر لە سەردەمی بەعس، مەحاڵە چارەسەری بنەڕەتی بە سەراپای ئەو کێشانە بکرێت کە کۆمەڵ لە هەموو بوارەکانا ڕووبەڕووی بوونەتەوە.
سەبارەت بە پڕوڕدە و پەگەیاندن و ڕەشبینیی و چارەسەری تەندروستی ، لەبەر ئەوەی ئەمانیش بەرنامەیەکی لایەنکانی دیکەیان هەبوو، لە ئاوا حاڵەتکدا زۆر مەحاڵە کە بتوانێت هەنگاوێکی نوێ بنێت. ئەمە جگە لەوەی هەر یەك لە پرسی پڕوڕدە و پەگەیاندن و پرسی چارەسەری تەندروستیی بە تۆندی گرێدراونەتەوە بە پرسەکانی ئابووریی و سیاسەتی حیزب و دەوڵەت و دین نزیەت و تەواوی سەروبەندی کێشە کۆمەڵایەتییەکانەوە. ناتوانرێت و ناکرێت باس لە ئازادیی ژنان بکرێت لە وەاتیکدا کە دین و شەریعەت و عورف و عادەتی خەڵکیانە نەك هەر پێوەری باشی و خراپی تاکەکانی کۆمەڵ بێت، بەڵکو ئامرازی حوکمکردنیش بێت. ناتوانرێت قسە لەسەر پرسی چارەسەری بەڵاش و خوێندنی خڕایی بکرێت بەبێ هاوکات بنەمای ئابووری وەات لەسەر بناخە و ڕەوتی ئابووری لیبراڵ بێت. کەواتە سەراپای پرس و کێشەکان وەکو ئەقڵەکانی زنجیرەك زۆر مەحکەمانە بە یەکەوە گرێدراون.
تەوی شکستی " بزوتنەوەی گەنان" لەناو ڕەحمی خودی دروستبوونی خۆیدا چەکەرەی کردبوو، ئیدی ئەوە گرنگ نییە کە سەرکردەیەکی حەکیم یا نورانی، بە ئەزموون، نەتباش... ئایدیایەتی بکات یا نەیکات، چونکە سیستەمی سەردەم نەك تەواوی سەرکردەکان بە باش و خراپیانەوە، بەڵکو حکومەتکانیشیان دەکاتە بورغوویەکی سواوی چەرخی سیستەمە. سیستەمەکە بە بێ ئەو و بە ئەوەوە ، بە باشی دەسوڕێت خۆی دەچەسپێنێت.
ئەوەی کە بەربەستی دروستی سیستەمەکەیە هەوەدان و کارکردنە لە دەرەوەی خودی سیستەمەکە، ڕەنەکردنە لەسەر نەزم و ڕەوتی ئەو ، ڕەکخستنی خودی جەماوەر خۆیەتی بە دوور لە هەژموونی سەرکردە و حیزب و دین و نەریتی دواکەوتووانە. کارکردنی دەستەجەمعیانەی خەڵکە کە خۆیان نوێنەری ڕاستەقینەی خۆیانن و دەتوانن گەڕانکاری بنەڕەتی بکەن، نەك حیزب و سەرکردەکان و ئەوانەی کە لە فەلەکی سیستەمی مەوجوددا، دەسوڕێنەوە و بە ئومێدن کە گەڕانکاری تیادابکەن .

21/11/2020
Zaherbaher.com

کە هەواڵی شارم بۆ دەنێتەوە؟ .. شیعری: ستیڤان شەمزینی

خودایا چەند بیری شار ئەکەم
شار چەند بیری پیاسەی ئێوارانی من ئەکا؟
کە دەتوانێت شار و من بخاتە رستەیەکەوە؟
کە دەتوانە خەیاڵم لە جەستەی شار بکاتەوە؟
کە وەنەوزی منی دیوە بە حەسرەتی شار؟
کە لەم خەوە قووڵە رامدەچڵەکێنە لەدووری شار؟
خودایا چەند بیری شار ئەکەم
چەند بیری زەردەخەنەی شەرمنانەی کچانی شار ئەکەم
چەند تامەزرۆی بینینی نیگای نەرمی ئاشقانی شارم
چەند ئاهەدەکەشم لە ژانی دابڕانی شار
چەند جار بە خەون بە کۆڵانەکانی "حاجیحان"دا شەبووم‌تەوە؟
چەند بیری دڵانی دەمێنەکانم دەکەم لە "چایخانەی شەعب"
چەند بیری سەرەتاتکەی منارانی گەڕەک دەکەم
چەند جار یادی "سەهۆڵکە" ئاگری لە دەروونم بەرداوە؟
چەند جار با گالیسکەی ئەندێشە گەڵاومەتەوە "عەقاری"؟
چەند جار بە بوراقی داغە چووم‌تەوە "باخی گشتی"؟
چەند جار لە زیندە خەوندا کتێبم لە "ئەنوەر برزە" کڕیوەتەوە؟
ئاه خودایا چەند بیری شار ئەکەم
کە هەواڵەکی شارم بۆ دەنێتەوە؟
کە دڵی من لە کۆڵانە تەسکەکانی "سابونکەران" ئەدزێتەوە؟
کە شوشەی شکاوی ڕەحم لە جادەی "کاوە" کە دەکاتەوە؟
کە پەکەنینە نەپساوەکانی من لەگەڵ شار ئاشت ئەکاتەوە؟
کە هەیە سەاوی من بگەیەنێتە "حەمە شێت" گیان؟
کە هەیە بە کافەی خەونەک من و ڕەحی شار پەکەوە بدورێتەوە؟
کە هەیە شیعرەکی من لە "هۆی ڕەشنبیری" بخوێنێتەوە؟
کە هەیە تەزەک بەنی خەبارانی شارم بە بهەنە بە ئەم غوربەتە؟
کە هەیە چنگە ئاوی سازگاری شار بکاتە سەر ئاگری غەریبیم؟
کە هەیە خەبەری شاری لا بێت؟
کە دەبێت بە "سالم"ی من، تا وەک "نالی" چامەیەکی بە بنەرم؟

کە هەیە باری قورسی ئەم بیرکردنەی شارم لەگەڵ هەڵگرێت؟
کە هەیە چەند گرام تامی هەنگوینی شاری لا دەستکەوێ؟
کە ئازاری ئەم دوورییەم لە شار بۆ ئەکاتە بە ڕەمان؟
کە هەیە ڕەشباکەی شارم بۆ پەستا بە بنەڕێ؟
کە هەیە گەرمای شارم بۆ ڕەوانە بکا بۆ ئەم سەهۆڵستانە؟
کە هەیە هەواڵی شاری لا بێت؟
کە هەیە فرمێسکەکانی من بگەیەنێت بە شار؟
کە هەیە بە شار بڵێ کەمەک لەسەر ئەم شاعیرە بوەستێ؟
ئاخ لە دووری شار
شار و شکرە شار، سلێمانی

6-2-2016

ئەڵمانیا- شتاینهاگن

ئەم شیعرە پێش چوارساڵ و نێ مانگ نوسراوە و لە یادی بیناکردنی شاری سلێمانی پێشکێشی دەکەمەوە بە خوێنەران. بەڵام خوێنەر دەبێت بزانێت ئەمە نەک ختوکەدانی هەستی ناوچەگەریی نییە بەڵکو من هەر بەوام بە ناسیۆنالیزمیش نییە. تەنیا مامەڵەیەکی شیعرییە لەگەڵ لەگەڵ نوستالیژیاکانم لەو شارە.

پێنج هەستی جیاواز .. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(١)

لە چاوەوانی دەرگا لەدانەکی..

درەنگ وەختە،

کورسیەکەم هەنایە..

ژەر نوری ئاوریشمی

مانگەکی وەک وتەنیا،،

شوشە شەرابێکی کۆنیشم
لە بەفرگرگە دەرهێنا،
پیکە،،
دوو پێک،،
لەوانەیە شەویش دابێ،
پێکەکانیش..
یەک لە دوای یەک،
وەک ترپە لاوازەکانی دڵ،
کەتاییان بێ،
لەوانەشە لە ژێر پرچی..
زیوینی مانگیشا ..
خەوم لێ کەوتبێ،
هەشتا نووری هاتنی ئەو
هەر دیار نەبێ
(٢)
لەوە نیشتمانە…
لێت لێت ئەکرێ
من دەفتەرێ نێ نوسراوەکان
تۆ ئەدەمێ نەو زەریاوێ
بێی ماسی و نەهەنگ
حەزیان بێ خوێندنەوەی..
شیعری کەچەرێ بێ

بۆی نەورەسکان

هەناوکان

بەرنە لای مانگکی خەمگین

بۆی وشکان،،

ببنە یاقیق و مرواری،،

بە جەستەی ئەو هاوڕیانەی

باوشی گەرمی نیشتمانیان لە دزرا

پەشانگەیشتن

لەویی شەختیان

وەک پەپولەیەکی …

بە لانەو سەرگەردان

لەسەر ڕومەتی …

کچکی تەنیای وڵات

نەخشەی ماچە بکەشە

(٣)

لە ژێر دار ئەرخەوانەکان ..

پیاسەمان کرد،،

منداڵ ترو شادترو پاکتر بوینەوە

چڕەی گوڵە ئەرخەوانیەکان،

لە ڕومەتی ئەو ئەچوون،

گەرچی هەموو شار..

لە ژێر بەیداخی خوا ڕاکشابوو،

بەهام ئەمە بۆ ئاگابوین

لە جوانی گوڵە ئەرخەوانە…

تۆو درەوشاوەکان

ئەوارەیەک لە هەموو ڕەنگێ

ئەمە لە ژێر دار ئەرخەوانە درەوشاوەکان

پیاسەمان کرد،،

وشکان بوونە چرا،،

گۆڕاکان بەسە،

فڕێی سوسکەیەک..

لە ئاسمانی شینی بگەردا..

بڵند هەڵکشا

بۆ دڵی شیعرەکی باگرتوو،

(٤)

بەزار نیم لەو گۆڕپانی..

لە ژێر بارانەکەدا

وەک خەری ووردیلە دڵگۆشنەوە

هەربەیەکیش تا درەنگانی شەو ،

لە پەنجەرەی نوقم لە تەما

تەماشای وردە ئاوی وەریوی..

بەهەشتم کرد

(٥)

زەنگی تەلەفونەکەش،،

بەدەنگئەکەم،

هادیەکەش …

لە شوێنی خەی ..

با کوژاوەبە،

هەژنامەیەک..

ئەخەمە سەر چاوم،

دەزانم دەرەوە جەنگە،

ماوەرانیە،

تەلەفزەن و ئینتەرنێتیش، ،

لە سوچی دیوارەکە..

جە دەهەم

من هەست ئەکەم..

خەو بردوومی،

لە خەوی تەدام،

بەدەنیایی، ئازیز..

لە خەوی تەدا..

نە جەنگ هەیە،

نە ماوەرانی و نە هەڕهاتن

نە درەی سیاسیەکان،

نەئاگادارکردنەوەی بەندگەی..

نزرگە زەرەکانی شار

دەربارەی ئازاری …

□□حه□لکیشان و..

سزای سوتانی..

بە□ردە□م خواو□ندە□ دە□□قە□کان

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری □□مانی (Adina Voicu)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

بـــــــژاردە هە□ن، تۆ چـــــــی هە□□دە بژێریت؟ .. □□بوار □□شید

کابرا بینیوویەتی کە خە□کی باشوور چەندە زەحمەتیان کێشاوە و □□نج و خوێنیان داوە. □□ژانە، □استەوخۆ نێک ناڕاستەوخۆ، دەیبینێت و گوێی لە سەدان هاوار و ناڵەی نەداریی و هەژاریی، نەبوونی دەرمان و گرانیی دەرمان و دکتۆر، نەبوونی یاسا و دزیی و تاڵانیی و جاسووسیی و سیخۆریی و گەندە□□یی جیاوازە و لەگە□ هەموو ئەمانەیشدا بەیاری داوە کە نەکەری دەسە□□ات بێت.
لە هەبوونی سەدان بژاردەی وەکوو دیفاعکردن لە مافی هاووڵاتیێتیی خۆی و خە□□ک، مافی مرۆڤایەتیی خۆی و خە□□ک، مافی پێشخستنی خۆی و خە□□ک، داواکردنی شەفافیێت و پلان بۆ ئایندە و بۆ خۆشگوزەرانیی خۆی و خە□□ک، داوای مافی کار و مافی خزمەتگوزاریی و بۆ سەدان داوای گرینگ کە پەوەندیی بە ژیان و سەربەرزیی و شانازیی مرۆڤەوە هەیە، کابرا دێت و دەبێت بە نەکەرێکی بەنرخی دەسە□□ات.
کابرا دەزانێت کە مووچەی ئەو نەکەرێتیی و کۆفەیتیێیی دەیکات لە ڕاستییدا نابێت بکاتە هیچ، بە□□ام لەگە□ ئەوەیشدا دەکاتە سەدان هەزار دۆلار. مـــووچەی مانگـــانەی لە چـــاو و لە بەراوورد لەگە□ دانیشتووانی گشتییدا پارەی خەیاڵییە و لەگە□ ئەوەیشدا یەک دانە چرکەیش بە خەیاڵییدا نایێت لە خۆی بپرسێت: "بۆچی؟"
کابرا دەبێت بە خاوەنی چەندین ئوتومبێلی گرانبەها کە لە دونیای ئوروپادا هەر سەرمایەدارەکان دەتوانن هەیان بێت، دەبێت بە خاوەنی چەندین خانوو و پارچە زەویی و پارەی کاش و زە□□ و خاوەن پشک لە

بەرسی ئوروپا، بەڵام دووبارە ئەو پرسیارە هەر بە خەیاڵیدا تەی ناکات: "ئەرە من ئەمم بە چی و لە سەر حیسابی کە دەست کەوتووە؟" کاتێک دەمرەت خەڵک دوعای خێری بە دەکەن و داوا دەکەن "خودا بیبەخشێت" و دەڵێن "خەی خراپ نەبوو، بەڵام تووشیان کرد بوو" و "خەی پیاوکوژ نەبوو، پیاویان پێ کوشت" و "خەی لە کەسی هەڵ نەداوە، پۆلیسەکەی بەی کردووە" و "خەی تەجاوزی بە ژنان نەکردوە بەڵام ژنی بە ئەوانی سەروەتر بردووە" و "خەی پیاوی چاک بوو بە زەر پەیان دەکرد" و "خەی وا نەبوو، خەتای حیزبەکەی بوو" و ئیتر بەو شێوەیە.

ئایا دەکرێت شارستانیی لە سەر تێگەیشتنێکی وا دروست بکرێت؟

ئایا خوداکانی کام ئایینانەلە مرۆڤکی وا خەش دەبن؟ خودای کام ئایین لە کەسێک خەش دەبێت کە جاسووسیی بە سەر گەلی خەیەوە کردبێت، خاک و نیشتیمان و خەڵکی خەی فرەشتبێت، خودئاگا پارە و سامانی گشتیی دزی بێت و تاڵان کردبێت؟ خودای کام ئایین ئەوەندە بەڵووشتە کە لە سەر حیسابی خوێن و ژیانی من لە دەعبایەکی دز و تاڵانچیی و بکوژ خەش ببێت؟

ئایا خودای کام ئایین ڕێگا بە خەی دەدات لە سەر خوێنی ژنانی قوربانیی، لە سەر ئازار و ڕەنجی سەدان هەزار و بگرە ملوێنانیان لە ژنانی چەوساوە لە بکوژانیان و لە تەجاوزپێکەرانیان و لە چەوسێنەرانیان خەش ببێت؟ کام خودایە دەتوانێت لە سەر حیسابی ملوێنەها لە منداڵی هەژار و نەدار و ئایینەدە وێران لە سەبەبکارانیان خەش بێت؟

چۆن دەکرێت شارستانییەک دروست بکرێت کاتێک کە جیاوازیی لە نێوان ئەوانەدا نامێنێت کە باشترین لە کاتی ژیانی خەیان و تەنانەت خودی ژیانی خەیان بە مرۆڤی دیکە بەخش کردوە و دەکەن لەگەڵ ئەوانەدا کە دز و تاڵانچیی و قەرخکاری دەسەڵاتن؟

ئایا کەسێک بەس هەر لەبەرئەوەی دەمرەت ئیتر بگوناهـ دەبێت و لەو تاوانانە بەبەریی دەبێت کر کردوونی؟

ئایا دروستتر نییە کە سەدان جار نەفرەت لە ژیانی و لە گەڵەکەی بکرێت؟

هیتلەر هەموو شتێکی بە خەی ڕەوا دەبینی تا ئەو ئاستەی پەی وا بوو کە هەموو قسەیەکی دروستە و بوو بە هەی کوشتنی پێنجا ملوێن مرۆڤ، ئایا کام خودایە بەی هەیە و دەتوانێت لەم دەعبا دوولاقییە خەش بێت؟

بە سەدان دیکتاتەر بووون بە هەی ئازاردان و شکەنجەدان و چەوساوەی ملوێنان لە مرۆڤ و پاشان کوشتنیان. ئاغایانی شەڕ و نەکەرانیان بوون بە مایەی ئازاری جەرگبڕ بە ملوێنان لە خەڵک، بە

ئایینداشیی و بەدبەختیی و خەرلە ژیان نابینین. کە ئێگا بە خەی دەدات داوای بەخشین بە ئەم دەعبایانە بکات؟
کە ئێگا بە خەی دەدات ئەم دەعبایانە بکات بە هاوشانی ئەو مرۆڤانەی کە چەندین ساڵی ژیانیان بە خزمەت بە خەڵکی دیکە تەرخان کردووە و هەندێک جار گیانیشیان بەخشیووە؟
بە ڕاستیی شارستانیی چەن دروست دەکرێت؟
پاش قۆناخی ڕۆشنگەریی لە ئوروپا بزووتنەوەکانی لیبرالیزم، کۆمۆنیزم، سۆسیالیزم، سۆسیالدیموکراتیی، فەمینیزمی ئازادیخواز و هتد توانیان گەلێک دەستکەوت بەدەست بهێنن. یەکێک لەوانە کە شایەد لە مێژوودا هەرە گەورەترین بێت ئەوە بوو کە سامانی گشتیی سامانی خەڵکە. ئەو سامانە هی پادشا نییە، هی هیچ حکومەت و سەرکەکمار و وەزیرێک نییە، بەڵکو هی دەوڵەتە واتە هی خەڵکە. بەشێکی ئەو سامانە لەگەڵ داهاتی پێداکراودا لە ئێگای پلانی سیاسیی شەفافەوە وەکوو بودجە لە بواری جیاوازدا بە خزمەت بە خەڵک بەکار دەهێنرێت.
دەستکەوتەکانی دیکە، تەنیا و تەنیا و تەنیا، پاش زامنکردنی ئەم دەستکەوتە سەرەکییە توانرا فەراهەم بکرێن، وەکوو مافەکانی مرۆڤ، مافەکانی کرێکاران، مافەکانی ژنان، مافەکانی منداڵان، مافەکانی کەمئەندامان و هتد.
منێکی هاووڵاتیی چەن ئێگا بدەم و بە ئێگا بدەم کە دەسەڵاتی سیاسییی بە میرات بە جێ بهێنێت، کە باوک و کوڕ و ئامۆزا و پورزاکان دەسەڵاتی سیاسیی قەرخ بکەن، کە مووچە و مافەکانی دیکە بە حیساب و دەفتەر نەبن؟
ئێستا دەبینییت کە لە وڵاتی تەدا کەسان دژ و بە ناوی حیزبایەتییەوە دژیان ساڵ خە دەکەن بە سەرێک و مووچەی سەدان سەرکەی وڵاتانی دیکە بە خۆیان دەدەن، کوڕ و کورزا و برازا و خوشکەزای خۆیان دەخەنە سەر دەسەڵات و بە ئارەزووی خۆیان پارە دەدزن، وڵات تاڵان دەکەن، یاسا ئێگەر هەشبن پشێل دەکەن، تەجاوز بە ژنان دەکەن، هەرچی ئەتوار و ئەدای کۆنەپەرستیی دژ بە ژنان و بە لاوان و بە پێشکەوتووخوازیی دەردەهێنن و پیادە دەکەن و سپایەکی بێئەدەب و بێهووشت و سەرحیز و ملکەچ لە دەوری خۆیان کۆکردووەتەوە کە لە سەر حیسابی خوانی دزراو دۆیانژێنن. تەنانەت کاتکیش کە دەمرن لە نەخۆشخانە گەورەوگرانەکانی داگیرکەراندا دوا هەناسەی سێخەریی و جاشایەتیی خۆیان دەدەن و هێنانەوەی لاشە بگەڕێنەکانیان مووچەی ساڵێکی سەدان مامۆستا لە سەر سامانی گشتیی دەکەون.
ئایا جێی خەی نییە بە هوچان پرسیار بکەین کە ئەم پارەیە، ئەم خەرجیە، هی گیرفانی بابی کێیە؟

لەم وڵاتەی ئەمڕۆدا لە بنەڕەتدا ژنان نەک وەکوو مرۆڤ بەکو وەکوو چارەکە مرۆڤێش نابینرێن، بەکو وەکوو کەلەپەک، وەکوو بارمتەیەکی خوێن دەبینرێن و مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێت. ئایا تۆ لە بەرامبەر ئەم وێرانکاریی و تێکدانەدا کە نیوەی مرۆڤی تێدا کەوار کراوە، لە کوێدا ڕادەوەستیت؟ چ کەسێک بە خێت دەدەیت؟ چی بە خێت و هاونیشتیمانیانت ڕەوا دەبینیت؟ ئامادەیت تا چ ئاستێک و تا کوێ هەوڵ بدەیت گەڕانکارییەک دروست ببێت؟
هەمیشە بژاردەیەک هەیە.
ئەوی بە پارەی گەورەترین زەرەر لە نەتەوەکەی دەدات هەمیشە بژاردەیەکی دیکەی هەبووە بەڵام هەڵیبژاردووە کە ئەو زەرەر بدات.
تەیش لای خەتەوە بژاردەی خێت دیاری بکە.
بە دڵنیاییەوە، شانازیی و سەربەرزیی بە ئەوانیە کە شارستانیەکی هاوچەرخ بونیاد دەنێن. یەکەم هەنگاو لەوەوە دەست پێ دەکات کە دژی ئەم دەعبا دوولاقیانە بووەستین کاتێک لە ژیاندان و بە نەفرەتیان بکەین کاتێک کە دەمرن.

ڕەبوار ڕەشید
2020/11/20

تیۆری (هونەر لە پێناوی هونەر) وە ڕەنگدانەوەی لە سەر خەباتی سیاسی پڕۆلیتاریا!.. بزاڤی مارکسیستی کرێکاران

قوتابخانەی فیکری (هونەر لە پێناو هونەردا) پێوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە بە بیروباوەڕی
(بەناسی) یەوە .
بیروباوەڕی بەناسی کە لە ناوی شاخەکی یەنانیەوە وەرگیراوە لەسەدەی نۆزدەهەمدا سەری هەڵداوە .
وە ئەم قوتابخانە فیکریە (هونەر وەڕە) لە هەر جۆرە کارکردێکی

سیاسی و فیکری و ئاینی و فەلسەفی دا ئەماڵەت و دائەبڕێت و وەپەیان وایە کە ئەدەب و هونەر پەیوەستە و ئەبێ هەر بە خزمەتی بژی و جوانی خزمەتی بە خزمەتی تەکنیکە بە ناکۆکیە سیاسیەکان و فەلسەفیەکان و ئاینیەکانی ناو کۆمەڵگا نەکات .
یەکەمین کەسێک کە زاراوەی (هونەر لە پێناوی هونەردایە) ڤیکتۆر هۆگۆ بوو کە لە ساڵی ١٨٢٩ لە گۆرەپانی ووتووێژێکدا لە گەڵ ڤێتۆردا بەدەستی هێنا وە گەڵاڵەی کرد .
وە دواتریش لایەنگرانی بە پەیدا بوو وەک ؛
شارڵ بودلێر 1821-1867
لوکانت دیلیل 1804
تیوفیل گوتیە 1811-1872
مالا رامیە 1898
شیلی شاعیر 1822
ورد زورث 1850
وە سەرانی ئەم قوتابخانەیە پێیان وابوو کە (ئەدەب و هونەر) لە هەموو بەرژەوەندیەکانی تر ڕزگار ئەکەن و بەهێندی ئەیهێنەوە .
قوتابخانەی فیکری (هونەر لە پێناوی هونەردا) پەیوەندیەکی دانەبڕاوی هەیە لەگەڵ قوتابخانەی
(ڕۆمانسیزم) کە زیاتر پشت بەهێز و نەستی کەسایەتی مرۆڤەکان وەک(تاکە کەس) ئەبەستێت ، وە بریتیە لە هەوڵێک بۆ جوانکاری لە (هونەر و ئەدەبدا) .
یەکێک لە بنەما سەرەکیەکانی سەرهەڵدانی ئەم قوتابخانە فیکریە ئەوەبوو (هونەر و ئەدەب) پەیوستە ڕۆحی باشترکردنی ڕووشتی تاکە کەسەکان ببینێت ، وەک ناوەڕۆکی پڕۆسەی پەروەردەو فێرکردن .
هەروەک زۆربەی قوتابخانە فیکریەکانی تر ئەم قوتابخانەیش لەسەرەتاوە لە ئەوروپا سەریان هەڵداوە بۆ تایبەت لە فەڕەنسا کە دواتر بەرەو ووڵاتەکانی تر ڕەیشت و بڵاوبۆوە، وەک ئەڵمانیا و ئیتاڵیا و دواتر ئەمریکاو ووڵاتانی تری جیهانیش .
شێوەی پیشەسازی سەرچاوەی سەرەکی ئەم قوتابخانەیە بوو کە لەو سەردەمانەدا هەوڵێکی جیاکردنەوەی ئاین لە دەوڵەت ئەدرا بە بەربەرەکانێی هەوڵەکانی کڵێساکان .
هەروەها (Structuralism – البنيوية) وە بە زمانی فارسی بە واتای (ساختارگرایی) دێت ،
بریتین لە زادەی ئەم قوتابخانەیە فیکریە کە لە ئەوروپای نوێدا سەری هەڵدا .
خەسڵەتی سەرەکی ئەم قوتابخانەیە پە داگرتنە لەسەر جوانی نووسین ، داڕشتن ، دۆزەکان ، بە شێوەیەک کە کار لە دڵ و دەروونی مرۆڤەکان

بکات ، وە ئەوان بەرەو ڕەوشتێکی جوانتر بەرێت ، وە لە کۆتاییدا هیچ پەیوەندییەکیان بە جیهانی دەرەوەی خۆیەوە وەک سیاسەت و فەلسەفەو بۆچوونەکانی تر ەوە نەبێت.
ستاتیکای جوانی هونەر و ئەدەب شتێکی دابڕاوو جودایە لە دنیای دەرەوەی خۆی و لە چوارچێوەیەکی داخراوی خودی جوانی ئەدەب و هونەردا ئەهەژمێتەوە .
بەکارهێنانی میتۆدی ئەم قوتابخانەیە لە جیهانی سیاسەتدا ، بەو شێوەیە ڕەنگ ئەداتەوە و بەرجەستە ئەبێتەوە کە دەست نابات بڕوخاندنی دەسەڵاتی سیاسی و تەنها لە چوارچێوەی قەیران و ئەزمەکانی ئەم نیزامەدا ئەخولێتەوەو سەدان ڕەشنبیرو نووسەری ووردەبەرژوازی لە چوارچێوەی ئەم بازنەیەدا خەیان گونجاندووە.
«ڕەهەندیەکان» لە کوردستان نمایندەی ئەم قوتانخانەیەن ، وە لە ڕەگەی مەدیاکان و پەیج و بلاوکراوەکانی خەیانەوە نمایندەی بەرژوازی لەبڵاڵ ئەکەن ، وە سەرچاوەی هەموو کێشە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسیەکانی کۆمەڵگا بە (ناعەقڵانیەتی) دەسەڵاتداران وە بە تەنگەیشتنی ئەوان لە داب و نەرێت و پەنسیپی ئەخلاقی وە تەنگەیشتن لە خودی بایخی لەبڵاڵیزم و پەنسیپەکانی ، هەروەها هەی تەواوی کێشەکانی کۆمەڵگا ئەگەڕێنەوە بۆتەنها بە کارکردو ڕەفتاری ئایینەکان .

ڕەنگدانەوەی لەسەر خەباتی سیاسی پڕۆلیتاریا دا ؛
سیاسەتی (ئیفەرمیستی) چەپی بەرژوازیش خۆی لەخۆیدا جۆرێکە لە شێوونەوە بە ناو مانەوە لە چوارچێوەی سیستەمی سەرمایەداری و دەست نەبردن بە ڕێکخستنی جەماوەری پڕۆلیتاریاو خەڵکانی کرێکار و چەوساوە لە پێناو ڕوخاندنی دەسەڵاتداریەتی بەرژوازی لە ناوچەیەکدا یان لە ووڵاتێکدا .
هەروەها دەست نەبردن بە کۆتایی هێنان بە (خاوەنداریەتی تایبەتی) وە هەشتنەوەی ئەو خەباتە لە چوارچێوەی کۆمەڵێک ئیفەرمی سیاسی و پیشەیی بە جەماوەری ستەمدیدە ، خۆی لە خۆیدا سیاستێکە تەنها بە هەڵسان بە چالاکی سیاسیەکان ، بەڵام ئامانجی ئەچالاکیە سیاسیانە بە کۆی ئەگات زۆر گرنگ نیەو پەیوەندی بە جیهانێکی دڕێکی و کارکردێکی تۆوە نیە ، وە پیادەکردنی فەلسەفەی سۆسیال دیمۆکراتیانەی؛
(چالاکی هەموو شتێکەو ، ئامانجیش هیچ نیە !) خودی ئیدوارد بەنشتاین ئەم زاراوەیەی داهێنا و ئاوێش لە بەرامبەر دژایەتی ڕوحیەتی شۆڕشگێڕانەی مارکس و ئەنجلز کە پێیان لە سەر ئامانجی خەباتی پڕۆلیتاریا دائەگرت کە بریتی بوو لە

(دیکتاتۆریەتی پڕۆلیتاریا) واتە بڕینترین و فراوانترین دەسەڵاتی دیمۆکراتیانەی پڕۆلیتاریا و شوراکانیان ئەگرێتەوە .
ڕەنگدانەوەی فیکری (ڕۆشنبیرکان) لە سیاسەتدا و دژایەتی ڕێکخستنی سیاسی و حیزبی لایەن ڕۆشنبیرکانەوە ، وە دووا تر دژایەتی مارکسیزم ، تەیفێکی تری لە چەپی ڕۆشنبیر هێناوەتە کایەوە کە ئایانەوێت توافقێک یاخود خۆگونجاندنێک پێکبهێنن لە نێوان(ڕۆشنبیرکان) وە لە نێوان (سەسیال دیمۆکراتەکان) وە لە کۆتاییدا گرنگ ئەوەیە کە سیاسەت لە پێناوی سیاسەتدا شرۆڤە بکرێت وە لە ڕێکخستنی سیاسی پڕۆلیتاریا بەدوور ڕابگیرێت وە ئەمەتەرناتیڤێکی سیاسی لە دژەوەی ئانتەرناتیڤی مارکسی و ڕێکخستنی پڕۆلیتاریا بەرجەستە بکاتەوە .
بە تۆزێ ووردە بەرژوازیەکان ئەم گونجاوترین و ئاسانترین ئانتەرناتیڤە کە دەست نابات بە ڕێکخستنی پڕۆلیتاریا لە پێناوەڕۆچانی دەسەڵاتی بەرژوازی و کۆتایی هێنان بە خاوەنداتیەتی تایبەتی ، وە خۆ خڕیکردن بە کارێک کە تەنها لە چوارچێوەی چالاکی مەدەنی یان جەماوەریدا ئەهەڵتەوە ، کە هیچ جۆرە مەترسیەکی گەورەی نیە بە سەر دەسەڵاتداریەتی سیاسی خودی بەرژواکان ، لایەکی تریشەوە هەوڵەکە بە خۆ کردنە چاوی پڕۆلیتاریا کە بەم جۆرە پێویستە خەبات بچێتە پێشەوە وە لە چاورچێوەی هزرو فیکری
(هونەر لە پێناو هونەردا) بمێننەوە ، بە واتایەکی تر (سیاست لە پێناوی سیاست و چالاکدایە، ئامانجیش هەر ئەویە!) نێک لە پێناو دەسەڵاتداریەتی پڕۆلیتاریادایە …

بزاڤی مارکسیستی کرێکاران

چیرۆک/ ڕۆژگار .. ن/جەلال قادر

:

هەرجارێک سەردانی شارەکەم بکردایە میوانداری (فەرێدوونی) هاوڕێم دەکرد. ئەمسایش زەنگم بە لادا و ئاگادارمکردەوە کە چەند کاتژمێرێکتر دەگەمە ماڵی. پێیگووتم : سەرتا هەوڵدە لە سەنتەری

بازار، لەچایخانەکەی جاران، یەکتر ببینین پاشان دەگەڕێنەوە ماڵ.
لەگەل تاریک و لەلە ئەوارە گەیشتمە بەردەم ئەو چایخانەیەی کە بڕیار بوو یەکتری تیا ببینین.
هاستی من لە دوورەوە ئەوم بینی شابنبڕشانی برادەرەکیتری سەرقاڵی گفتووگۆکردن بوو، بەڕێو ڕووی من دەهات.
بە یارمدا هەر کە لەمنزیکبوونەوە، هەستمە سەرپێ و باوەشی پیابکەم.
کەچی، کاتێ گەیشتە بەردەم چایخانەکە، لەگەل هەردووو برادەرەکەی بەردەوام بوو لە قسەگەڵانەوە و ئاگای لەمن نەمابوو. زۆرم لا سەیربوو کە هەشتا بە لاچاوێک تەماشای نەکردم!
کاتێ لە گفتوگۆکردن بوونەوە لەگەل هاوڕێکەی تەماشایەکی ناو چایخانەکەیان کرد. منیش بەدەست ئیشارەتم پێدان و هەڵسامە سەرپێ.
فەرهیدوون منی ناساند بە هەردوو هاوڕێکەی کە لەگەلیاندا بوو. لەپاش یەکترناسین و هەواڵپرسی، فەرهیدوون وتی ؛ با پیاسەیەکی ناو بازاڕیش بکەین.
چەند هەنگاوێکمان بڕی، لەبەر پاپێستەی گەشتیار و قەڕەباخی بازاڕ، وردەوردە فەرهیدوون کەوتەوە تەنیشت برادەرەکەی و دەستیان بە گفتوگۆکردن کردەوە. من و برادەری دووەمی فەرهیدوون کە ناوی (ئیحسان) بوو، تازە یەکترمان ناسیبوو، بەشەرمەوە لەگەل یەکتر دەدواین.
جانتاکەم هەشتا بەسەرشانەوە بوو، لەپێکا هەستمکرد کە بەدووی هاوبوردوویەکی دوور کەوتووم. ئەستا فەرهیدوون لە جیهانێکیتردا دەژیت. تەمەنی منداڵی و یادگاری خۆشی نەوان من و ئەو خەریکە کاڵ دەبێتەوە و بەسەردەچێت، ڕۆژگار گەڕاوە، من دەبێت بیر لەئایندە بکەمەوە و بە باقی تەمەن لەگەڵ خەمدا ببمە هاوڕێ و ژیانێکی بەختەوەر هەڵبژێرم.
لەپێکا ئیحسان خۆیاڵی پساندم و لێیپرسیم : لە مێژە فەرهیدوون دەناسیت؟
دەموسیت بڵێم بڵێ لە منداڵییەوە یەکتر دەناسین، بەڵام هەر زوو پێشیمان بوومەوە و وتم : هەشت نە ساڵێک دەبێت.
بە ماوەیەک بە بەدەنگی ڕێگامان بڕی. لە فەرهیدوونی هاوڕێم تەواو دوور کەوتینەوە.
دەستکم نایە سەرشان ئیحسان و پێمگووت : بەو دەچێت فەرهیدوون زۆر سەرقاڵ بێت.
_ ئەمشەو پلانمان هەبوو دانیشتنێک سازکەین..بەڵام فەرهیدوون لەبەر خاتری تۆ نەیتوانی بەشداربێت.
دەم گووشرا و هەستمکرد، لەکاتێکی خراپدا سەردانیم کردووە.
بە ئاسپایی بە ئیحسانم وت : ئاستی.. منیش ئەمشەو برادەرکی

تایبەتم هەیە دەبێت بیبینم!
_ ئەی بۆچی زووتر بە فڕێدوونت نەگووت؟
_ ئاخر لەوساتەوەی یەکترمان بینیوە، ئەو مەئموورییەتی نەداوە قسەیەکی لەگەلدا بکەم.

لەگەڵ ئیحسان لەسەر شەستەکە ڕاوەستاین و چاوەڕێی ئەوانمان کرد.
جانتاکەی سەرشانم لە ڕاستەوە گواستەوە بۆ شانی چەپم و وتم : ئیحسان گیان، من بۆچوونەکانم دەهێنم، ئەگەر بتوانیت پێیانم بکەیت بە فڕێدوون.

- کەمێک سەبر بگرە ئێستا خەی دێت و پێیبڵێ.
- نا..باوەڕەکە وا باشترە من بڵێم، چونکە لەوانەیە فڕێدوون بە هەڕەشەنم دێتەنگ بێت..بەڵام لەبیرت نەچێت کە پێیبڵێیت یەک دوو هەژتر دەگەڕێمەوە و شەوکێش میوانداری دەکەموە. بڕیارم قسەکردنەوە، هەنگاوەکانم خێراتر هەڵبڕی، هەستمدەکرد هەرچەند دوورتر دەکەومەوە دێتەنگیەکەم کەمتر دەبێت. هەر بۆیە خێرا دەستم لە تەکسیەک هەڵبڕی و بە شوفێرەکەم وت : بمگەیەنە هوتێلەکی خۆش.

دونیا تاریک ببوو، لەبیرمدەم هوتێلەک دابزیم کە چرا هەنگاوەنگەکانی بە گەشتیارەکان ڕازاندبوەوە.
لە پرسگەکە خانمێکی جوان پێشوازی لێکردم و لێیپرسیم : بە چەند شەو دەمێنیتەوە؟
سەرتا ویستم بڵێم هەر ئەمشەو و سبەینێ لەگەڵ گزنگی بۆیان ئەم شارە بجێدەهێڵم. بەڵام خانمەکە وتی : ئەگەر دوو شەو بمێنیتەوە، هەرزانترت لەسەردەکەوێت.

- دوو شەو…
  خانمەکە ناسنامەکەی لەبەرگرتم و ناوونووسی کردم و بە ڕووخۆشیەوە دووبارە لێیپرسیم : دڵڵی خۆشی ئەم شارە نیت؟
- ناوونیشانەکەم لە ناسنامەکەم نووسراوە.
- بەڵێ…بەهەر حاڵ…فەرموو ئەمە کلیلی ژووری ژمارە (٦٧) و دوو سبەی سەعات دەونیو دەبێت ژوورەکەت چۆڵبکەیت و کلیلەکەش لەسەر ئەم مێزە دابنێت.
- بەسەرچاو … دوو هەژتر دەتبینمەوە.
- نەخێر… من تەنها ئەمشەو کاردەکەم، سبەینێ نەبەی مەردەکەمە. ناسنامەکەم کردە گیرفانم و لێمپرسی : دوو شەو چەند دەکات.
- شەوی پێنجا دۆلاری ئەمریکی…

بە سەرسوورمانەوە وتم : خۆشکە خەمن لە ئەمریکاوە نەهاتووم...من دینارم پێیە.
_ باشە بەسەرچاو... حیسابکەت دەکاتە ١٢٥ هەزار دینار، ئەمش وەسڵەکەت.
پارەکەم پێدا و بەرەو ژوورەکەم بەڕێ کەوتم.
هێناک و ماندوو، لەسەر قەرەوێڵەی ژووری ٦٧ ئاکشام، ژوورەکی پاک و خاوێن بوو. درزی پەنجەرەکە کرابوو هەوایەکی فێنک دەهاتە ژوور. بیرمکردەوە کە سەرەتا دوشەک بگرم، بەڵام هەرزوو لەترسی ئەوەی نەکا خەوم بەوەتەوە پشیمان بووموو.
سەرم نایە سەرسەرین و خەوم لەکەوت، لامواباتە ئەمە یەکەمینجار بوو لەژیانم سەربنەمە سەرسەرین و وەک بەرخ بخەوم و لەگەڵ هووناکی بەربەیان بەدار ببمەوە.
بەیانی زوو، ئاوەکم بەخەمدا کرد و بە موجەفەکە قژم وشککردەوە. خەم ئامادەکرد بچمە دەرەوە و چێشتخانەیەکی خۆش بدۆزمەوە نانی بەیانی تیا بخەم.
جانتاکەم لە ژوورەکەم جێهێشت و بە ئاسپایی لە نەردبانەکان هاتمە خوارەوە. بە خەیاڵمداهات کە لە پرسگەکە ببپرسم کە چ چێشتخانەیەک لەم نزیکانە قەیماخ و هەنگوین دەفرۆشن.
نزیک بە پرسگەکە بووموو، لە پەنکا سەروو گوڵاکەکی تووڕشاوی کارمەندکەم بینی لە شیرینی خۆدا پرخەی دەهات. جوانتر لەی وردبووموو، یەکسەر ناسیمەوە کە ئەمە (ئیحسانی) برادەری فەریدوونە، کە دوێنێ ئێوارە پێکەوە پیاسەمان دەکرد.
بە نیگەرانییەوە گەڕامەوە ژوورەکەم جانتاکەم دایە بانشانم، لەسەرخۆ لە پرسگەکە نزیک بووموو بە ئاسپایی کلیلەکەم لەسەر مێزەکە دانا.
لەناکاو زەنگی تەلەفۆنی هوتێلەکە بەرزبووەوە. ئیحسانم بینی بەچاوی خۆاڵوو دەستی برد بە تەلەفۆنەکە و وەآمیدایەوە.
کاتە لە دەرگەی هوتێلەکە هاتمە دەرەوە بە دواجار ئاوڕێکم دایەوە، بیینیم ئیحسان کلیلەکەی بەدەستەوەیەو تەماشام دەکات.
منیش بە داوجار جانتاکەمدایە سەرشان و خەم بە سەفەرکی دوور ئامادەکرد!

(پایزی ٢٠٢٠)

یانزە گوە بە پرچی تە .. ستیڤان شەمزینی

1
گوەدانێک لە کاسە سەرمدایە
گەرانییەکیش لە قورگما
باخێک لە خەیاڵدامدایە
تەش
لە دونی و ئەمە و سبەینەما
2
ژووەکەم سارد و سە نابە
ڕەحم هەست بە تەنهایی ناکا
خەونەکانیشم لە نازە
ئەو دەمەی بە چرپەوە
پەمدەیی خەشم ئەوی
3
سەیری کەاورەژنی باڵام بکە
مەمک لە ژووەکە داگیرسێنە
میلی کاتژمێرەکە رابگرە
ئەمەوە لەگەڵ تە زەمان بوستە
4
زنەی ئەشکی چەند ساڵەم وشک ئەبە
زمانی شیعرم لە گە ئەکەوە
دەستەکانم ئەکەونە لەرزین
ئەو ساتەی
دەمم پە شیلەی ماچت ئەبە
5
زەنگی کەنیسەکە لە گوەما ئەزرنگێتەوە
کورسییە تەنهاکەشم هەر دەلەرێتەوە
دوو کووپ قاوەی گەرمم ئامادەیە
هەمووم خستەتە چاوەوانی هاتنتەوە
6

لە ناو دڵی تاریکیدا دڵش داماوم
شەقامی رووناکی عەشقتم لە دیارە
نازانم منم هەنگاو بڕاو ئەوە ئەنم
یان شەقامەکەیە بە راکردن بڕاو من دە؟
7
لە سەهۆڵستانی ڕەحما هەڵدەلەرزم
ئاگردانی دەم لە دووریت کز و خامۆشە
هەستم نقوومی تەمتوومان بووە
چاوەڕێتم وەک چرایەک لە مندا داگیرسێی
8
زەر جار تا سنووری شێتی بەزار دەبم
ختوورەی خەکوشتن لە مەشکما گینگە دەخوا
بە چەند ساتەک بیر لە تە ئەکەمەوە
لە هەمووی پەشیمان ئەبمەوە
بە بزەوە ئەڵێم ئەستا ئەویش بیری من ئەکا
9
هەمیشە دەریام پە جوانە
شەپۆلەکانیش خەمم بیر دەخەنەوە
کە چەن لە ئەوارەیەکی پە شەپۆلدا
وەک ڕەشبایەک خەم کرد بە ماڵی دەتا
10
عەشقی من لە پایزدا چڕێ کرد
چەند جوانە ئەو گوڵەی لە پایزدا دەپشکوە
تاقانەترین گووڵ و دیارترین گووڵ
چوونکە لە دڵی خەزاندا هاتە دەر
11
یەکەمین لاپەڕەی دەتم کردەوە
لەسەریم نووسی خەشم ئەوێی
ئیتر لەو ساوە بووە بە پیشەم
هەموو ڕۆژە لاپەڕەیەک هەڵدەدەمەوە
تەنیا ئەزانم تیا بنووسم خەشم ئەوێی

ڕۆژی جیهانی فەلسەفە والە گەرووی پەتادا .. بەشی 21 .. ئازاد حەمە

""چۆژ بەختەوەری دەبەنگەکانە. بەختەوەری چۆژی داناکانە""
ژول باربە دارقی Jules Barbey dAurevilly

دەروازە: بەپێی ئەو میراتە فەلسەفییە بەت ڕۆژئاوا بەیەجەهشتووین ڕۆژی فەلسەفە ڕۆژکی ڕۆژئاوایی، بەپێی ئەو خەسڵەتانەش بەت لە ناخی فەلسەفەدا پەنهانن فەلسەفە گەردووناویی. لە هەردوو حاڵەتەکەدا ڕەوشی فەلسەفە لە جیهانی ئێستاماندا لە دەخکی فرە باش دا نییە، یان بابڵێین لە دەخکی زۆینی خێدا نییە. هیچ نەبەت یەك لە هەکارەکان مردن و ئاوابوونی بیرمەندە گەورەکانە کە جەکەیان بە ئاسانی پەنابەتەوە. بیرمەندە گەورەکان لە ژیانا نییەن تا بیریاریی بەسەر دۆزە جەراوجۆرە گەردوناویەکانماندا بکەن. بەنموونە، بیرمەندەکانی سەردەمی سارتەر (کامە، مارلە-پەنتی، کەریە، کڵۆف، هیپۆلیت) و پاش سارتەر (باشلار، کەنگلەم، بلانشە ، ئالتیسەر، بارت، فوکە، دولەز، لیوتار و ....هتد) کارەکی زۆریان لەسەر دروستکردن و سەینەوەی نیگا فەلسەفییەکان کرد و بە پێنوسە بە بەشتەکانیشیان تخونی گەلەك بابەت کەوتن و زۆرەك بابەتیشیان لە خەوش و هەڵە دەربازکرد و تەکچۆژان و بێیەکاچوونی تەواینەکانیشیان یەکلا و دیاریکرد.
وەرای ئەوە، چرپەی فەلسەفە لە ڕۆژی خێدا مەشقەکی هزرییە بە گوزارشکردن لە دۆزی خەی هاوکات لەو دۆزەش مرۆڤایەتی لە ئێستایدا پەویگلاوە(پەتا لە گشت شوێنەك دەخولەتەوە). فەلسەفە ئێستا پتر لە گشت کاتەکانی تر سەرمایەی هزریی هێندە بە پیتە وایلەکردوە بە چۆن و چۆن لەسەرپێیخەی بوستەت ئەمە بەدەر لەو کەشە ناوەکییانەی ئەم دیسیپلینە لەتەك خودی خەی و لەتەك دیسیپلیەکانی تر دا هەیەتی. ئەمە مەستی فەلسەفەش نەبین خە لەوە حاڵین کە فەلسەفە خەراکی هوناکبیری و تەگەیشتنمانە لە خودی خەمان و دەوروبەرمان. دیدگا و شیکاریی و هوانینی فەلسەفیی هەوێنی دەرهاویشتە و ئاکامەکانن و لەو شوێنەش کە فەلسەفە ونە پاساو و بەهانە جگرەوەن.
ئەمڕۆ (19/11/2020)، سەهەمین پێنجشەمەی نۆڤەمبەرە، ئەو ڕۆژیە کە لە ساڵی 2002 ەوە لەلایەن یونسکەوە وەك ڕۆژی جیهانی فەلسەفە World Philosophy Dayدەستنیشانکراوە. ئەم بیارەی یونسکە لە هەناوی ئەو

گرنگییەوە سەرچاوەیگرتووە کە فەلسەفە لە ژیانی تاکەکانی گشت کۆمەڵگە و کولتوورێك ئامادەبوونی خۆی هەیە. لە ڕۆژهەڵاتی واشدا، کە ڕۆژهەڵاتناسان بەگشتی لە گەڕووی پەتادا گیربوون، گەر هەستمەندانە ،نێك هەرزانە، گوزارش لە دۆزی سەراپای جیهان لەژێر فشاری پەتای کۆرۆناڤایرەس بکەین دەگەینە زەرەك لە دەرهاویشتە کە بەشکیان لە جۆری پرسیار دەخەینەروو: ئاستە پزیشکی لە لوتکەدا بووە؟ بە مرۆڤی سەردەم بەهەی ئامانە ژیرەکانی بەردەستی دووچاری غرورێکی بێهەمەند بووە؟ زانست کەتای بە شکۆی خۆی لەتەك مەتافیزیك دا هەناوە؟ خوا بەهەی هەواڵی مەرگەکانی کۆرۆناڤایرەسەوە نەبووەوە بابەتی مشتومڕی ڕۆژانەی مرۆڤەکانی هاوچارخ؟ بە سیستەمی زانستی (پزیشکی و تەکنیکی) و ئابووری جیهانی بەرگری هێرشەی ئەم پەتایەی نەگرت؟ و… هتد. ئەم پرسیارانە ئەوەمان پێدەڵێن کە کاردانەوەی پەتاکان لەووی مێژوویەوە لەسەر سیاسەت جێپێی دیارە. هاوکات مێژووی بەهابوونەوەی پەتاکان ئەوەمان لاڕوونەکەن کە نەخۆشی و ڤایرەسکان بەیەکسانی لە گشت کۆمەڵگەکان بەهونابنەوە و کاتەکیش بەهاودەنگەوە پەیوەندی نێوان تاك و تاك، تاك و کۆمەڵگە، تاك و دەسەاتی سیاسی گەڵانی بونیادی دەتەسەر. پەتاکان هەردەم پرسیاری بناغەیی ڕووشتی، سیاسی و بووناوی دەجوڵێنن. شۆڕژانی هەمووان لە کاتی پەتاکانا لەو شوێنەوە دەستپێدەکات کە مەترسیەکان دەردەکەون: گۆشەگیریی، نەخۆشی و هەاایی (یورگان ماژەر).

لەم بەشەدا، لەژێر سایەی""ڕۆژی جیهانی فەلسەفە والە گەرووی پەتادا""، ئەم بانگەیە بە گرنگیدان بەو لایەنە دەقزینەوە کە بەهەی ئەم پەتایەوە مرۆڤەکان ئەزموونکی تازەی هاوبەش ژیان و وانگەلکیش لەوەوە فەربوون کە لەژێر سایەی هەزە نادیارەکان (پەتا بەنموونە) ئەستەمە پێشبینیکردن بەسەر دواتروە. لەروە پەویستی بە گەینی شەوازی ژیان هاتگەڵ و ئەستای هەمووان لەژێرسایەی پەتاکە جارکی تر لە بیرکردنەوەی بەرهەمهێنا. پەتاکە واتە هەموومان، فەلسەفەش کە بیرکردنەوەیە لە هەمووان، لە ئەستادا ئەم هەمووانە گرفتاری ئەم پەتایەیە و هەر لەوێشەوە تێهزرین تایبەت بەم دۆخە نوە گەردووناوییە دروستدەبێت.

ڕۆژی فەلسەفە ڕەکەوتی ڕۆژکی پەتائامێزی کرد

فەلسەفەکردن لە ڕۆژکی وادا فەلسەفەکردنە بەسەر پەتاوە، بەسەر پرسیارە بایە-سیاسی، بایە-ئەتیکی، سەسیە-کولتووری، ئابووری و تەندروستییەکانەوە. بەو جارە فەلسەفەکردن دەستپێکی وتنە لەسەر مەرگ، بەهای جەستە، داکەکی لە تووشنەبوون، ئەگەی (خۆپارستی) مرۆڤ

بە مانەوە، ڕاکردن لە ئەویتر و گەڕانەوەی مرۆڤ بۆ خودی خۆی و زۆر شتیتر.
لە ئێستادا کە پەتای کۆرۆناڤایرەس تاڕادەیەکی ئەجگار زۆر گشت سەرزەوی گرتۆتەوە بە یەکەمجارە لەژی جیهانی فەلسەفە لە یەکەم ساڵیادییەوە، لە 2002 وە، بکەوێتە ناو لەژێکی پڕ لە تەنگژە و پڕرشی مرۆیی. وەختێتی بۆ بنەیەوە بپرسین فەلسەفە لەم ئێستا پەتایەیدا چی پێدەکرێت؟ کارکردی فەلسەفە لە ئێستایەکدا کە درماویی چەن دەبێت؟ فەلسەفە دەکارێت لەوتی ئێستڕەکەمان بگۆڕێت؟ گومانیناوێت پرسیارە فەلسەفییەکان کە بەاوبوونەوەی پەتای کۆرۆناڤایرەسی خستە ژێرتەڕامانی قووڵەوە تەنگژە تەندروستییەکەش لە لایەگای خۆیەوە ژینگەیەکی لە گفتوگۆی فەلسەفی هەنایەپێشە کە لایخنەی سیستەمی سەرمایەداری و واتای دەمەکراسی لەژئاوای لە چەند ڕوویەکی جوداوازەوە گرتەخۆی. بەهۆیەوە باس لە ئەکەلەژی و سیاسەتی ژیاریش (بایەلەجیش) هاتەگۆڕێ.
سەرباری ئەوە، پرسیاری سودی فەلسەفە چییە چی دەبێت گەر قسە لە ترس، لە کاتاستڕۆفە (بەڵا) کان نەکات! لەڕە، لەم ساتەوەختە ڤایرەساویی فەلسەفە قسەی لە سیاسەت، زانست و چەندین چەمك و واتای تر(نەخۆشی، مەرگ، گۆشەگیری و…) کردە ئامانج. فەلسەفە چارنووسی مرۆڤ و بوونەوەرەکانی تر لە دەمووختی وادا ڕاڤەی تەواودکات و لە گشتەوە بەرەو ناگشت هەنگاوی بەدەنێت. واتە فەلسەفە کاری یەکلاکەرەوە ئەنجامدەدات نەك گەمە و گۆکردن لە زانستەکان و کەمەگۆ. هەردەم ئەو هاوکێشانەی فەلسەفە کاریان لەسەر دەکات ئەنجامەکانی بە قازانجی بەرژەوەندی گشتی مرۆڤکان و دەوروبەریان دەگۆڕێتەوە. بەیە فەلسەفە هەر لە سەرەتای بەاوبوونەوەی پەتاکە هەمای بە ئەوە کرد، ئەم پەتایە توانیویەتی ترسکی گەردووناوی بەاوبکاتەوە (ترس لە یەکتر، ترس لە تەنیای بەهەی گۆشەگیرییەوە کە پەتاکە دەیسەپێنێت، ترس لە نەتەوە و کولتووری تر، ترس لە مردن، ترس لە ناشتنی مردووەکان، ترس لە جەستەی کۆرۆناوی، و…) لەژێر سایەی ترسکانیش واتای ئازادی، ئازادی تاکەکەس، زۆرترین زیانی بەرکەوت. بگومان ئەو زیانە لە ئاکامی زۆرداری سیاسییەوە نەبوو، لە ئاکامی زۆبری ڤایرەسکەوە بوو ترسی، ترس لە مەرگی، لەناو خەڵك نەرماکرد. ڤایرەسکە وایکرد جووڵەی هاوڵاتیان سنوردارببکرێت و تەنیای شیاوبێت. ڤایرەسکە ژینگەیەك لە تەنیایی نوێی هەنایەکایەوە. مەوداکان کە خەریك بوون لە سەردەمی نیولیبرالیزم بەرەو نەمان دەچوون ئەم پەتایە تووندیانیکردەوە و دابڕانکانی ئێستەمترکرد. تەکنەلەژیا کە لە سروشتیدا تەنیایی و دابڕانی بەرجەستەکردووە پەتای کۆرۆنا پەویست

و پەسندکراویکرد. بە یاسا تەنیایی و دابڕان لێیکتر مرۆیکرا. لەرشەوە ویست بە شرۆڤەکاری فەلسەفی نەشونمایکرد.

ویست بە شرۆڤەکاری فەلسەفی

شرۆڤەکارییە فەلسەفییەکان بەرهەمی بیرکردنەوە و دواتر ئەو شیکارییانەن بیرکردنەوەکان دروستیاندەکەن، کە ئەوەش گوزارە و دەربڕینی فەلسەفی دەننەکایەوە و کار لەسەر بینین و بیرکەکانمان دەکەن. ئەو شتانە هەدەوەشێننەوە کە تێگەیشتبووین و لامان بوونە بە یەقین، ئەو مانایانەی دابومانە پاڵ شتەکانی دەوروبەرمان، ئەوانەش کە وامانەزانی چارەسەرمانکردوون و لەبارییانەوە بە دەرئەنجامگەیشتووین.

گفتوگۆی بیریاران سەبارەت بە هەوداوەکان هەمیشە گرنگی خۆیانیان هەیە. دوو جۆر بیرمەندمان هەیە: ئەوانەی لە ژیانن و ئەوانەش کە لە ژیانا نین و نووسین و بەچوونەکانیان بە سەرچاوە وەردەگیرێن. پاش بڵاوبوونەوەی خەرای COVID-19 بیریاران لەرە و لەوە لە ئەوروپا هزری خۆیان بە وتن لەسەر پەتای ناوبراو خستەگەڕ و بەچوون و شرۆڤەکانیشیان ناهاوشێوەیی و نالەکچوویی و بگرە پێکدادانی هزری و ئیدیەلۆژیشی لەکەوتەوە. وتنەکانی ئاگامبێن و وڵامەکانی ژیژك کە پاشان تەرامانەکانی بادیو و نانسی و مەران و ئەوانیتری بەسەراهات گفتوگۆکانی گەرمتر کرد و بەچوونی فەلسەفی بیریارە مردووەکانیش(فوکۆ، کامۆ، ...و) سەبارەت بە تاعون، مردن و ئارکەلۆژیای دەسەڵاتی سیاسی و دەسەڵاتی پزیشکی و تەندروستی هاتنەوەگۆڕ و بەر وبەرهەنانی هزری جەراوجەریشکەتن.

گەورەترین پرسیارێك دەزی پەتای کۆرناڤایرەس بە بیریاران هەنایەپێش ئەوەیە کە، ئەم دەزە چەند کاریگەری لەسەر مافی مرۆڤ؟ ئازادی تاك؟ دەمەکراسی؟ دادنەت. لەرشەوە زۆربەی گفتوگۆکانی تری بیریاران سەریانهەدا. بیرمەندەکان پێیانوایە ئەو زیانە ئابووریانەی حکومەتەکانی ئەوروپا دەیکەن کاردانەوەی تەنیا لەسەر بکاری و هەڵاوسان نابەت بگرە لەسەر ماف و ئازادیەکانی تاکیش. ئازادی تاك چ بەهایەکی هەیە کە بکەکار بیت؟ ئەم پرسیارە ئەو گوزارەیە کە ئەمە پەمانوایە پەویستی بە وەستانەکی زۆرە. موسیبەتی کۆرناڤایرەس بە بەشەك لە بیریاران خۆی لەو وەنە ترسناکەدا نیشاندەدات کە مەرگ دەبەتە ژمارە، مەرگی پیر لە مەرگی گەنج جیادەکرەتەوە، مەرگ یان چاترە بڵێین ئەم پەتایە چەند ئابووری دادەمەنەت. لەرەوە دەبینین کە خەمی دەسەڵاتی سیاسی کەمتر مەرگە، بەکو دەخی ئەو ئابووریەیە کە ئەو پەتایە بەرەو

داماندەبات. هەر جەرەك لە قەیرانی ئابووری یان سیاسی کە سەرهەدەدات(ئەوەی ئێستا دروستبووە بەزەری دەچێتە خانەی قەیرانی تەندروستی و پزیشکیەوە) هەمیشە پرسیاری دەمەکراسی دەکاتە پرسیارە گەورەکە کە لە کەمەوە هاوچەرخەکان سەرنجێکی زەری دەخرێتەسەر. ئەمش بەهەکاری ئەوەی، زەرترین هیوا لەو وەاتانە بە ئایندەی واتای دەمەکراسی و ژەرکەوتنی ئەم واتایە و ماف و ئازادییەکانەوە پابەندە.

تێکرای ئەو بیرماندانەی شرۆڤەیان بە پەتای کۆڤید-19 کرد رەهەندی ئابووری-سیاسی ئەم پەتایە کەوتە شرۆڤەکانیانەوە و دەزی ئابووری جیهانیش پێش پەتاکەیان ئاخنییە نەو بۆچوونەکانیانەوە و لە سەبەری ئەوەشدا قسەیان لە قەناغی پێست کۆڤید-19 یش هەنایەپێش. هەر لەوەوا بیریاران قسەیەکی بەردەوامیان لە سێستەمی ئابووری-سیاسی جیهان کرد، کە لە خودیخەیدا باسبوو لە حکومەتەکانی رەژئاوا. قسەی فەیلەسوفان لە سێستەمە سیاسییەکان قسەی لە سێستەمی ئابووریش هەنایەگەرە. بەیە ئەو بزاڤە ئابووری-سیاسیانەش ئەم سێستەمانە بەرهەمیان هەناوە و بەخۆیان کردوە، مەبەست سەرمایەداری جیهانییە، سەرنجی زەری خرایەسەر، کە ئەوەش گفتوگۆی کەلەنیالیزم/ پێست کەلەنیالیزم، سەرمایەداری/ پاش سەرمایەداری، لیبرالیزم/ نیو-لیبرالیزمی خستەوەبەرباس.

گۆبالبوونی پەتاکە هەوەستەی گۆبالی لەگەڵ خۆی هەنا. فەلسەفە ئاگادارە زانست چەند بەرەوپێشەوچووە ،مافی مرۆڤ و پرسی دادپەروەری چەند دەنوکی لەسەر بووە تا گەیشتوەتە ئەم ئاستەی ئێستا. فەلسەفە دەمەکە، هیچ نەبێت لە دوای شەرشی فەرەنسیەوە، خەمی گەورەی بەهاکان و پرینسیپە رەوشتییەکانە کە گەشبکەن و لەناو تاکە جوگرافیایەك نەوەستن و قەتیسنەکرێن هەرچی پەتای کەرەناقایرەس سەرلەبەر ئاقاری تێشنەسەندنی بەهاکانی گەری و وەاتە گەورەکانی ئەوروپا (بەریتانیا، ئەڵمانیا، فەرەنسا)، ئەمەریکا و جەمسەرەکەی تریشی(ڕووسیا، چین و هیندستان) والەکرد لەوای خێابن و خەمە گەردوونەاویەکەی بەهاکانیان بەلاوە مەبەستنەبێت. ئەمش لەدانی دیدی پەکەوتەیان و ئاوابوونی هاوکاتیەتی گەردوناوی (کە یەکیەتی ئەوروپا بانگەشەی زەری بە کرد) لەوبەرهات.
ڕەخنەکانی بیریارانی ڕەژئاوا لە سێستەمە سیاسی و ئابووریەکانی جیهان ڕەخنەی بە بنەما نیین و پێشینەی تیەریی و هزری خیانیان هەیە و دەرهاویشتەی ئەو مەزووە نالەبارەشن کە ڕەژئاوا لەناوەوە و

دڕۆی سستەمی سیاسی و ئابووری و سەربازی تەنانەت کولتووریش گەراویەتی. بەیە بیریاران مافی خەیانە دووری سیاسی و ئابووری ئەو سستەمە بخەنە وتنەکانیانەوە و بەهای ئەم پەتا سامناکەشەوە سەرلەنوێ سەرنج بخەنە سەر حکومەتە هاوچەرخەکانی ڕۆژئاوا و هاوچەرخبوون و پێشکەوتنیان گومانباوی بکەن. بیری بیریاران ئەو وانانەمان لەم ڕووەوە فێردەکەن کە، هەڵکردن لەتەك پەتا کارەکی سانا نییە و ئەزموونی مامەڵەکردنیش لەتەکیا جەراوجەڕە و سەرکەوتن و ژەرکەوتنیشی بەدەمەوەیە. هیچ نەبێت تەکنەلۆژیای پزیشکی پێشکەوتوو و ئاستی زانستی باڵا و ئابووری چاکی دەوێت. بەیە وڵاتانی هەژار بەپێپەویست ناکارن ڕووبەڕووی ببنەوە. وڵاتانی ئەورووپا لەچاو هەندەك لە وڵاتانی ئاسیا (سنگافورە، تایوان، هەنکەنگ) مەترسیەکیان باش تێنەپەڕاند. وڵاتانی کەریای باشور، ژاپۆن و تەنانەت چینیش توانیان لەچاو هەندەك وڵاتی سەنتەری ئەورووپا(ئیتالیا، ئیسپانیا، فەرەنسا) باش لێیبنەدەرە. بگرە بەشەکی زەریش لە خەڵکی سەنگافورە، تایوان، هەنکەنگ، ژاپۆن ئەوروپایان جەهەشت و هەویاندا بەرەو زەدی خیان بگەڕێنەوە. ئەوەش نەك هەر لەبەر بەرزبوونەوەی ڕێژەی تووشبووان لە سەنتەری ئەوروپا لەبەر زیادبوونی ئەو ڕەگەزپەرستیەش لە ئەوروپا لە ساتەوەختی پەتاکە دژ بە خەڵکی ئاسیا پیادەکرا.

بەپەی فەلسەفە بەت شەرشی ڤایرەسانە هەناگیرسەت

سەرەتای تەشەنەسەندنی پەتاکە بەبەچوونی بیریاری کەریای باشور بیونگ- شول هان Byung-Chul Han لە شوێنەکی وەك ئیتالیا ئامرازی هەناسەدانی دەستکرد لە پیرەکانەوە بە لاوان دەگوازرایەوە و هاوکات کەوتنە سنورداخستن و بانگەشەکردنی دەخی ئاوارتە کە ئەو سەرەتایەکی مەترسیدار بوو بە ئیتالیەکان. هەنانەپشەی ئەم دەخە ئاماژەیە لەسەر نەهامەتی سەروەریی وڵات و گەلانەوەی دەسەڵاتی تاکەوەی سەروەریی". نەك هەر ئەوە بگرە ئەورووپای ئەرە Euro کەوتە ژاوە بگانە و دەرگاداخستن بەووی ئاوارەکان. لەکاتێکدا خودی ئەوروپا لە ساتەوەختی پەتاکە شوێنە ترسناك و پەسندنەکراوەکە بوو، چەقی پەتاکە دەکەوتە ئەوروپاوە و دەبا پەچەوانەکەی بکرێت و جیهان لە ئەوروپا بپارێزرێت". شتێکیش کە شایانی وتنە لەرە ئەوەیە کە، پەویستە هەمووان بپرسین" بە وڵاتانی ئاسیایی ، وەك: تایوان، سنگافورە، کەریای باشوور، ژاپۆن، چین، هەنگ کەنگ توانیان باشتر لە ئەورووپا ڕووبەڕووی پەتاکە ببنەوە؟ ئەم وڵاتانە کە هەگری عەقڵەکی دیسپۆتیستی (زەرداری) ئاسیایین سەرچاوە لە نەریتی

کەنفەشیەوە هەڵدەگرن. خەڵکی ئەم ووڵاتانە کەمتر یاخین و زۆرتر گوێڕایەڵی دەسەڵاتکانیانن و متمانەیەکی زۆریشیان بە دەسەڵاتکانی خۆیانە لە چاو ووڵاتانی ئەورووپا. ئەو زانیارییە ژمارەییانەش لەم جارە ووڵاتانە بڕاوەکرێنەوە جێی متمانەی خەڵکن و کار لەسەر کەمکردنەوەی تووشبووان و مردن جێدەهێڵێت. لەم ووڵاتانە تەنیا قایرەسناس و پەتاناسەکان نەبوون کە ووبەووی پەتای کۆرۆناقایرەس بوونەوە زانیانی کەمپیوتەریش بوون. نەک هەر ئەوە بگرە لە ووڵاتانی ئاسیای ناوبراو هۆشیاری ڕەخنەی تۆڕیی سەبارەت بە داتا و زانیارییەکانی دەوڵەت زۆر لاوازە. ئەو سیستەمی چاودێرییە پشکۆتۆی لە بشکە لەم ووڵاتانە دانرا (بەنموونە چین) زۆرترین سودی بە دەگرتن لە تەشەنەی پەتاکە گرت. بڕاوکردنەوەی کامێرای چاودێری لە شوێنە گشتیەکان و وەگەڕخستنی فرۆکەی بێ فرۆکەوانی گەیدە بە دەستنیشانکردنی پلەی گەرمای لەش و دواتر ئاگادارکردنەوەی خەڵک لە دەنگای نامەی تەلەفۆنی دەستیەوە لەو هەنگاوە خڕایانە بوون کە بە کۆنترۆڵی پەتاکە لە گشت کون و قوژبنێکی کەمەگە گیرایەبەر"". سەرکەوتنی بشکەی زۆر لەو دیسیپلینەی ووڵاتانی ئاسیای ناوبراو بە شێوازی ژیانی کۆلێکتیفی کەمەگە ئاسیاویەکان دەگەڕێتەوە لە چاو کەمەگە ئەورووپایەکان کە شێوازی تاکگەرایی تیازاڵە.

ئەبەتە"" بڕاوکردنەوەی زانیاریش باشترین ڕێگری بوون لە بەردەم تەشەنەسەندنی پەتاکە لە ووڵاتانی ئاسیایی کە ئەمە لە ووڵاتانی ئەورووپا بە سنورداخستن چارەسەرکرا. لە شارێکی ووک ووهان هەزارەها سیخور بڕاوکرانەوە تا گشت جووڵە و هەڵسوکەوتی دانیشتوان چاودێریبکرێت. ئەو دەگایانەی گیرانەبەر پشتی بە زانیاری و داتاکان بەست تا بگەنە ئەو کەسانەی دووچاری پەتاکە بوونە یان پلەی گەرمای لەشیان بەرزە. ئەمە بەردەوام بوو تا ئەو ئەندازەیەی پەتاکە لە بژمارکردندا بەرجەستەکرا. ئەو شێوازەی لە شوێنکی ووک چین گیرایەبەر بە ووبەووبوونەوەی پەتاکە شێوازێکی تازەبوو لە بەرجەستەکردنی سەروەریی جیا لەوەی لە ئەورووپا پیادەکرا. تەنانەت لە بەکاربردنی ماسکیش لە سەرەتای پەتاکە جیاوازیەکی بەرچاو لەنێوان ووڵاتانی ئاسیا و ووڵاتانی ئەورووپا دەبینرا. ئەمەشیان دیسانەوە پەیوەندی بە جیاوازییە تاکییەوە هەبوو لەنێوان ئەو دوو کولتوورە جیاوازەدا هەن(کولتووری ئەورووپایی و کولتووریی چینی تەتالیتاری کەنفەشی).
بەقسەی ئەم بیریارە بەت دەمکە بە دوژمن دژین و دەمکیشە جەنگی سارد کۆتای هاتووە. ماوەیەک جارە شۆڕانێک بەناوی تۆڕی ئیسلامی

دروستبوو. گومانینـاوەت ئەو کەمـەگە جیهـانیەی سـەرمایەداری ماندوویکردبوو لـەناکاوا ڤایرەسێك تیایا سەریهـەدا و جیهانیشی پەکرد لـە ترس و ئـۆش بـووە هـۆکاری دروستبوونی هـەگری و داخستنی سنورەکان. لـەرەوە جـەنگ دەستیپەکرد. جـەنگ بـەرامبـەر دوژمنـێکی نادیـار. ئـەو ترسـەش کـە لـە ئاکـامی ئـەم ڤایرەسـەوە دروسـتبوو پـەرچەکردارێکی کـەمـایـەتی و جیهانی بوو بـەرامبـەر بـە دوژمنـێکی تازە. لـەبـەرئـەوەی دەمـەك بوو لـە کـەمـەگـەیـەکی پـەزەتیڤی بـە دوژمن دا دەژیاین بـەیـە پـەرچەکردارێ کـەمـایـەتیـەکـە توندوتیژئامـێز نـەبوو. هـەر ئـەم دوژمنـە تازەیە(ڤایرەس) جـە ئـەو دوژمنـە تـەریستـەشی گرتـەوە پـشتر ووبـەووماندبـوون.

ئـەم بیرمـەندە کـەریـە-ئـەمانیـیە هـەخنـە لـە بـەچوونـەکانی سـاڤێی ژیژێك دەگرێت سـەبارەت بـە کاریگـەری خراپی پـەتای کـەرەناڤایرەس لـەسـەر سـەرمایـەداری جیهانی. ئـەوەی چین کردی بـەبـەچونی بیـەنگ- شول هان دروسـتکردنی مـەدەلـێك بـوو لـە پـەلیسـی دیگیتـاڵی وەك دژە مـەدەلـی ڤـایرەس. ئـەمـەش چینـی لـە پـەتـاکـە پاراسـت. گومانیشینـاوەت کـە سـەرمایـەدای پاش پـەتاکـە پـتر گـۆشـەدەکات و دەتـەسـەرپـی خـۆی. ناشـێت ڤایرەس بـە عـەقـڵ بگـەیـنـەوە. گرنگ پاش پـەتاکـە ئـەم مـەدەلـە چاودێریـە دیگیتـاڵـە نـەگـاتـە ئـەوروپـا. گـەر ئـەمـەش ڕوبـدات ئـەو کـات ئـەوە لـە ئـەوروپادا ڕووەدات کـە ئاگامبـەن ناویناوە""ڕۆشی ئاوارتـە"", کـە لـەگـەڵ کاتدا ڕۆشـە ئاوارتـەکـە دەبـەتـە ڕۆشـکی سروشتی.
بـەپـێی تـەگـەیشتنی ئـەم فـەیلـەسوفـە ڤایرەس سـەرمایـەداری لـەناونابات و شـەرشی ڤایرەسـانـەش هـەناگیرسـێت. ڤایرەسـێك نـیـیـە کـە توانای شـۆشی هـەبـێت. ناشـێت بـەهیوای شـۆشـکی ڤایرەسـانـەوە بین. پاش کـەتایهاتنی ڤـایرەس دەکرێـت بیـر لـە شـۆشـێك بکـەیـنـەوە کـە مـرۆڤـایـەتی بکـاڕێت هـەیگیرسـێنـێت. ڤایرەس گـۆشـگیرماندەکات و تاگکـرایشمان لاوازدەکات و هیچ هـەستـکی هـەڕەزیشمان تیادروستناکات. ئـەوەی دەیکات ئـەوەیـە کـە وامانلـێـدەکات هـەریـەکـەمـان تـەنیـا بـایـخ بـەخـۆی بـدات. ئـەو هاریکاریـەش لـە نـەوان مـەودای کـەمـایـەتیدا دروست دەبـێت هاریکاریـێك نـیـیـە کـەمـەگـەیـەکی پـترئاشتیخواز و دادپـەروەرمان بـەدروستبکات.

کـەرەناڤایرەس وایکرد فـەلسـەفـە جـەڕك لـە بیرکردنـەوە دروستبکات

بمانـەوە و نـەمانـەوەت کـەرەناڤایرەس جـەڕك لـە بیرکردنـەوەی دروستکرد و جـەڕك لـە فـەربوونـشی هـەنا کـە مـرۆڤـکان پـەویستیان بـە ووردتر بیرکردنـەوە و وەستانـە بـە دیار بیرکردنـەوەکانـەوە. وەستان لـەسـەر بیرکردنـەوە واتـە گـیـانـەوە بـە دواوە، بیرکردنـەوە لـەوەی ڕووبداوە و لـەوەش کـە دێت، کـە بـەڕەوەیـە. کـەرەناڤایرەس بیرکردنـەوەکانی لـەگـەڵ

ترسێك یەکیگرتوە کە ترسی بوونی مرۆیی مرۆڤە. ئەم ترسە لە یەنانی کۆنەوە فەلسەفە بە بەچوونی جیاوە قسەیتیاکردوە و هەمیشەش هەندی موراڵی لەو بارەوە بە قسەکانی داوە. بوونی مرۆیی مرۆڤ تەنیا مرۆڤ تێیدەگات. نێك هەر ئەوە بگرە مرۆڤ قسە لەسەر بوونەوەرەکانی تریش دەکات. مرۆڤ تاکە بوونەوەرە عاقڵەکەیە کە توانای ئەو قسەیەی هەیە. وەرای ئەوە، هیچ کات فەلسەفە هەندێی ئەستا دەوەستەند نەبووە و لەسەر میراتێکی فەلسەفی بەپیت پاشینداوەتەوە کە ئەگەر یەنان دەروازەکەی بێت تەمەنی 27 سەدەیەك تێدەپەڕنێت. مرۆڤ ئەستا زەرترین بەرهەمی فەلسەفی لەبەردەمە کە دەکارێت شتی لەو فەرمێت، بەڵام ئایا شتی لەوە فەرمووە؟ گەر نا هەکارەکەی چیە؟ بەئاگایی مرۆڤ لە بوونی خۆی؟

بیرکردنەوەکانی هەنووکەمان پەمانئەژن، کەرەناقایرەس ئەژگار و کاتێکی تایبەت بە خۆی سازاندووە. شەڕ ئابووریەکان ،کە شەڕی سیاسی دورستدەکەن و بەردەوامیان هەیە، بەشێکن لە سەستەمی ئابووری جیهانی و خەیاڵی مرۆڤکانیش بەرەو ئەوە دەبەن کە کەرەناقایرەس لە ئەزموونگەکان دروستکراوە. بەشێکیش وەك شەڕی نەوان دەزگا هەوگریە زەبەلاحەکانی دەبینن. تەڕیکی تریش هەیە کە پەیوایە بەابوونەوەی کەرەناقایرەس دەستپێکی شەڕکی ئابووریە لە فەرمی شەڕی بایەلۆجی کە دواتر ئەوی لەوبەرهات کە ئەستا مرۆقایەتی تیایدەژیت، لەم بارەشەوە تەمەتەکە دەدرێتەپاڵ چین-ئەمریکا، کە یەك لەمانە دەستپێکی ئەو شەڕە بایەلۆژیەن کە ئەستا کەرەناقایرەسی لەهاتەدونیا. بیرکردنەوەکان بەرەو ئەوەش دەچن کە، بەرپرسیاری کەمەایەتی دەسەات لەگەڵ باری نائاسای دوو جەمسەرن، ئیدارەکردنی ترس، کەمکردنەوەی مانگرتن و خۆپیشاندان تا پلەی نەمان، لاوازکردنی ماف و ئازادی تاك بەشێوازێکی نەرمتر لە قەناغی پێش کەرەناقایرەس. واتە ئاهەنانی تاك لەسەر لە ماڤەوە بوون بە پاساودانی پاراستنی تەندروستی، تەندروستی جەستەکرا بە خەمی هەموان. هەموان بوویندە کۆیلەی جەستە. تەنانەت دووبارەبیرکردنەوەی حکومەتەکان لە رەهەندی سیاسەتی تەندروستی بەپێی بیریاران دەسەلاتەکانی رژئاوای والێکرد رەهەندی ئاسایشی ،سیاسی و کەمەایەتیشان لەناو رەهەندە گەورەکە کەبکەنەوە (بەرجەستەبکەن). باری نائاسای و قەدەغەی هاتووچۆش یەکانگیربوون و لەرگای سیاسەتی ناوخۆی وەاتیشەوە خرایە ناو سیاسەتی تەندروستیەوە. بەیە بەشێك بەئەوەدەچن ئەم پەتایە لە هەناویدا هەڵگری توخمی ململانێ و پێکدادانێ گەورەکانێ. زلهێزەکان لەژێرپاڵتەی ئەم پەتایە خەیان جەراوجەر دەردەخەن و خەشنودەکەنەوە، تەکانێکی ئابووری نوێ بە هەزی ئابووری خەیان دەدەن. ئابووری نوێکردنەوە و لە هەڵگدانی

ئابووری جیهانی هەژارانی هەژارترکرد، وەاتە قەرزارەکان زەرتر کەوتنە ژێرسایەی بانقگەورەکانەوە، ئاقاری ئابووری جیهانی گۆڕانی تێکەوت، گۆڕان بەرەو بەرخۆری زەرتر و تێکشکانی بەرهەمهێنەرە بچووکەکان و...هتد. بەم جۆرە یەك لە وانەکانی ئەم پەتایە ئەوەیە کە کۆلۆنیالیزم کۆتای نەهاتووە و بگرە فۆرمی تازەشی وەرگرتووە. زانست بە کۆلۆنیالیزم دەشێت بەکاربهێت، ئەزموونگاکان شوێنی دروستکردنی مۆدێلە نوێکانی کۆلۆنیالیزمی نوێن. هێزی سیاسی نوێش لەژێر پەردەی ئەم پەتایە دەرکەوت. وەکیتریش، پەتاکە هەوڵێك بوو بۆ بچووککردنەوەی جیهان، دەربازکردنی جیهان لەو پەرشوبڵاویی ئابووری و بازرگانییەی پێوەی گلابوو. دواتر سەرلەنوێ دابەشکردنەوەی ئابووری جیهان، داهات و بازاڕ. هەموو ئەم بیرکردنەوانەش بەشێکن لەو بیرکردنەوانەی شیکاریە هێژانییەکانی خێکی عەوام و ناعەوام پێویپابەندن.

فەلسەفە دەکارێت لە ساتەوەختی تەنگژەی تەندروستیدا هاریکارمانبێت؟

هەموو دەزانین کەرەناقایرەس دونیایەك پرسیاری سیاسی، هێوشتی و بوونەاوی بناغەیی خستەووە. ئەمەش وایکرد هەر لە سەرەتای بڵاوبوونەوەی پەتاکە لە ئەمریکا و جیهان هەندێك بیریاری چالاك بگەنە ئەو باوەڕەی لەم ساتەوەختە پەتایاویە چاترە فیلەسوفەکان بهێنرێنەگۆ تا گروپە کۆمەڵایەتیەکانی تر. بەیە هێژنامەی" کاتە ئەرلەندییەکان" لە هێگای هەندێك بیریاری چالاکەوە ئەو پرسی تاوتێکرد. لەم بارەیەوە دەچینە لای Charlotte Blease ، کە یەکێکە لە دامەزرێنەرانی سەنتەری فەلسەفەی ئەرلەندی سەر بە زانکۆی هارڤارد. ئەم خانمە بیرمەندە ئەرلەندییە دانبەوەدا دەهێنێت کە، لەناو ئەو هەموو ترس و شڵەژانەی پەتای کەرەناقایرەس دروستیکرد بەدەگمەن بینیمان باس لە هێزی دکتەرەکانی فەلسەفە بکرێت. هیچ نەبێت لەبەر ئەوەی فیلەسوفەکان لە زەربەی گرووپە کۆمەڵایەتیەکان زیاتر شارەزایان لە بابەتی خۆ-گۆشەگیری هەیە، ئەو شتەی پەتاکە هێنای. فەلسەفە لەسەر دەستی فیلەسوفەکان مێلەکی زەری بە شتە پراکتیکیەکانی ناو ژیان هەیە. بەخۆشیان لە دونیاپەرستییەوە دوورن و دەشکارن کارا لە پسپۆرانی تر قسە لە هەندێك لایەنی پراکتیکی بکەن کە بەهای کۆڤید-19 وە دروستبوونە. ئەو دەمەی فیلەسوفەکان دەهێنرێنەگۆ سەبارەت بەو لایەنانەی کۆڤید-19 بەیهێناین ئەوە دەخەنە ژێرپرسیار و گومانەوە کە زەربەمان نایبینین: بەو کەمیەی لە پەداویستییە پزیشکیەکان هەن کە لە مەرگ ڕزگاربکەین و لە کەش

بگ[illegible]ین بمرێت؟ باشە بە دڵبەت ئەم کەم و کوڕیە لە پەداویستیە پزیشکیەکاندا هەبێت؟ [illegible]کخراوەکانی تەندروستی چ بەرپرسیارێکیان بەرامبەر پزیشکەکان هەیە یان خودی پزیشکەکان چ بەرپرسیارییەکیان سەبارەت بە خزانەکانیان هەیە؟ چۆن یارمەتییە فینانسیەکان بەسەر ئەوانە دابەشبکرێن کە پێویستیانە؟ ئەو کەسە کێیە کە بە شارەزا (پسپۆر) ناوید بکرێن؟ شیاوە داتاکان تەنیا سەرچاوەیان دەزگا ئەلکترۆنیەکان بێت؟

ئاشکرایە دکتۆرەکانی فەلسەفە ناکارن چارەسەر بخەنە بەردەست وەک ئەوەی کە پزیشك و زانایان دەیکەن، لە بەشەوازی خەیان دەتوانن بەشداری لە چارەسەری سیاسی و ئابووریدا بکەن. هەرچی قیتۆریە بوفاشی Vittorio Bufacchi یە لەیدەکی تری فەلسەفیەوە دەمانخاتە ناو گفتوگۆی چۆن فەلسەفە دەکارێت لەم ساتەوەختی تەنگژە تەندروستیەدا هاریکارمانبێت؟ بە ئەم نووسەرە گفتوگۆی بواری ئەپستیمەلۆژیای کەمایەتی تایبەت بە پسپۆر و گواهی و متمانە لە پەیوەندی بە تەنگژەی کۆڤید-19دەچێتە سەر ئەو لایەنەش کە چۆن خەڵکی ئاسایی گواهی پسپۆرەکان هەڵسەنگێنن و چۆنیش ئەوە ببێتە جێگای باوەڕ. بەبەچوونی ئەم نووسەرە ئەو متمانەیەی بە پسپۆران هەمانە متمانەیە لە ئاستی دوو. ئەم متمانەمان بە پسپۆرەکانمان هەیە، چونکە خەڵکانی تر(بەنموونە حکومەتەکانمان) پشتەڕاستی پێویستە متمانەمان بە پسپۆرەکانمان هەبێت، لە متمانەمان بە سیاسیەکانمان جیاوازە لە متمانەمان بە زاناکانمان. یەکەمجاریش نیە سیاسیەکانمان ئەو ئامۆژگاریانە دەشۆنن کە لە پسپۆرەکانەوە بە بەدەستهێنانی دەستکەوتی سیاسی وەریدەگرن. کەوابێت متمانە بە کێ بکەین؟بە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە بیریارە لەوەوە دەستپێدەکات کە فەلسەفە لەم ساتەوەختەدا توانیویەتی کاری خۆی بکات. فەلسەفە فەری ئەوەی کردوین کە هەموو کەسێك خۆی لە هەڵکانی بەرپرسیارە، بەدەر لەوەی حکومەتەکانمان لەو هەڵسانە ئاگادارماندەکەنەوە یان نەخەر. سوێندی هیپۆکراتی Hippocratic (لێرە مەبەست فەیلەسوف و گورە پزیشکی یۆنانی هیپۆکراتەسە Hippocrates) سوێندکی پزیشکی باڵایە کە پزیشکەکان پێپابەندن. ئەم لایەنەش تەنیا بە دامەزراوەی تەندروستیەوە وابەستە نیە و پرینسیپێکی ڕەوشتیە کە هەموان پێویستمان بە پابەندبوونێوەی. ئەم لایەنەش لەگەڵ کۆڤید-19 بووە بابەتی گفتوگۆی پزیشکی و فەلسەفی. بایەخدان بە ڕەحی مرۆڤەکان و گرنگیدان بە تەندروستیان بەبە بیرکردنەوە لە تەچوون بۆشکە لەو پابەندبوونە.

هاوکات بیرمەندکی تر، سکای کلەری Skye Cleary، پێیوایە ئەم

پەتایە بە زەرەك جەركە لە گومەایی و ەاایی کە قابیلە بە تگەیشتن. میلیەنەها ژیان تکدشکنەت، زانیاری هەە، بە باوەی و ئینکاریش بەاودکاتەو و ژمارەی مردووش لە زیادبووندایە. لەم بارەیەو ئەم نووسەرە بەچوونکی فلسفی لە خانمە فمینیستی فرەنسی سیمەن دە بەڤوار Simone de Beauvoir وە قرزدکات: بەئەوی مرۆڤ بیت پەویستە لە گومەایی بژیت و چارسەرکش ەزگاربوون نییە لە نادنیایی، دانپیاهەنانە بەو نادنیاییە وەك هەل و مەرجکی بوون. لەگەە ئەوشدا کە هەستدکەین گشگیرین، بەتایبەت لەماوی کەرەنتین دا، بەسودە بە هەموان ئەوە تبگەین کە ئەمە هەموو ەووبەووی هەمان حاەتی مرۆی دەبینەو. ئەو دەمەش کە هاریکارنین لە سنوردارکردنی تەنگژە تەندروستیکە زەر بە ئاسانی کار بە ئاەزترکردنی دەزەکە دەکەیەن. ئەمەش مانای ئەوەیە کە پەویستە خەشگوزەرانی یەکترمان پەویستبەت. تەنانەت ئەمە گەر پەوشنبین خە ئەم پەتایە بەشەك لە هاوەە و خزم و ناسیاوەکانمان دووچاردەکات و ئەمەش کاردانەوی لەسەر ئەمەش دەبەت.

سەبارەت بە بەچوونکانی Paul OGrady تایبەت بە پەرچەکرداری فلسفە لە دەمی تەنگژەکانا بەوە دەستپەدەکەین کە ئەم نووسەرە گوزارەیەکی ناسراوی سوکراتمان بە نموونە بەدەنەتەوە: ئەو ژیانەی تاقینەکراوەتەوە ژیان نییە. ەەنگە ئەم گوزارەیە بەنی جەرە غرورەکی لەوەبەت، لەهەمانکاتدا خودی گوزارەکە بەنی جوەە و گشت و دەمەتەق فلسەفییەکانی سوکراتیشی لەدەت کە لە ەەگاوبانکان لەگەە خەکی عەوام کردوونی. کە لەوەەا ویستویەتی بزانیەت چی گرنگە؟ چ جەرە ژیانەك هەببژەرین؟ ژیانەکی باش و بە بەها چ جەرە ژیانەکە؟ ئەوش دەەت کە خوەندکارەکی جارەکیان لەیپرسیوە: بە فەیلەسوفەکان خەمەکن؟ پەیوایە لەکاتی تەنگژەکانا ،وەك ئەستا، ئەم جەرە پرسیارانە شیاوە کردنیان. ئامرازەکانی بیرکردنەوە و ئاگایخودیی پاپشتن کاتەك گشت شتەك لەگەاندایە. هەمووش ئەوە دەزانین کە شەوازی فلسفی ژیانی سوکرات بوەری پەبەخشی. خودی فلسفەش تەنیا بریتی نییە لە جەستەیەك لە زانین ،بەکو شەوازەکی عەقڵی و پرسیارسازییە. تەنانەت خەشویستییە بە دانایی و ئامرازکیشە بە گرەدانەوی عەقڵ بە بەها و سزاوە، ئەمەش وادەکات کە بەشەویەکی باش بژیت و بمریت. ئەم تەگەیشتنە بەرەو ئەوەمان دەبات کە فلسفە دروستکەری دیالگی عەقڵییە، لەناومانا کار بە ئەوە دەکات پشت بە دادوەری یان بیرکردنەوی پشوەخت نەبەستین، تا ئەوپەی خەمان بین، توانا و ناوەی خەشمان بپارزین.

لەم جەنگەی ئێستادا پتر پێویستە ناوەوەی خەمان بپارێزین

لە لێدوانێك خانمە فەیلەسوفی فەرەنسی ژولیا کریستیڤا Kristeva، لەژێرناوی"" لەم جەنگەی ئێستادا پتر پێویستە ناوەوەی خەمان بپارێزین""، ئاماژە بۆ ئەو ڕاستیە دەکات کە بە توانایی لە پێشبینی و پلاندانان یەکێکە لەو ئابروچوونانەی پێتاکە ئاشکرایکرد. لە سەرەتای مرۆڤایەتییەوە ئایینەکان باس لە سنورداری تواناکانی مرۆڤ و کەتابوونی ئەم مرۆڤە دەکەن کە ئەمە ئێستا بەشێك نییە لە وتاری گشتی ئەمڕۆ. مرۆڤ ئاشکرایە لەم سەردەمدا لە چنیەتی کارگێڕیکردنی سەزداری و بردنەوەی شۆنی بەساڕاچوان لەهاتووە و لەکەینەوە بایەلۆجیکانیش هەنگاوی گەورەیان لەبواری دروستکردن و نوێکردنەوەی خانەدا دیووە، بەڵام ئەمە ناتوانین دوا نرخی پیری بدەین و لەم کەمەگە سەکولارانەی تیاشیدەژین دەبینین مەرگ شاراوەیە و باڵاترین ئەزموونی مرۆییە. تەنانەت ئەم تەوزمە ڤایرەسیەی کە هەویلەنایین ئەوەشی لا هەونکردین کە پاش پیربوون ئەو لاوازیەی هەمانلەدەنێت ئێستەم هەوبەهەوبوونەوەی. لەڕە کریستیڤا باس لەو لاوازییە دەکات لەناوماندا بوونی هەیە. ئەم تەنگژە تەندروستییەی ئێستا هەڵاوگێانە لە سەرمایەداری نوێی لیبرالی بە سەرمایەداری دیگیتالی. ئەو کاتاسترۆفە مرۆییەی ئەم پێتایە دروستیکرد تەنیا بە هەندێك هەڵکاری سیاسی و ئابووری و تەندروستی چارەسەرناکرێت.

ژولیا کریستیڤا لەو لێدوانەی هەما بە ئەوەش دەکات کە ئەم پێتایە زۆری لەسەر گۆشەگیری فەرکردین. لەبەر هەڵکاری تەندروستی پێویست حکومەت مانەوەی لەماڵەوە بەسەرماندا سەپاند. ئێدی ماڵەوە و خود لەم بینەدا چی بەسەر هات؟ کەرەنتینی تەندروستی هەستکی تەنیای سەیری تیا دروستکردین و بە ئامرازکی نیولیبرالیانەی فرە جیهانگیریشەوە گرێیداینەوە. ئەوەش شاشکانی ناو ماڵەکانمان بوون، تەڵە ئینتەرنێتیکانی ناو جگا و سەر سەفاکانمان کە لەماننابنەوە. ئەمە بەجۆرێك هاتناو ژیانی کەرەنتینمانەوە کە هەستی تەنیایمان وەلاوەنێت. نامە ئەلەکترۆنیەکانمان و ڕۆیان لە نەهشتنی تەنیایمان ئاماژەیەك بوون لە پەکردنەوەی ئەو بەشایی گۆشەگیری کەرەنتین دروستیان کرد. ئەم جۆرە پەیوەندییە ئەلکترۆنییە پێش کۆڤید بەو جۆرە نەبوو.

ژولیا کریستیڤا وەك هەگری پرینسیپکانی هەشنگری ،کە بریتیبوون لە بە ئیمانی و گومان، بەچوونی خۆی بە کەرەنتین و گۆشەگیری ساتەوەختی کەرەنتینی تەندروستی بەجۆرێك دەخاتەوو کە لە بەچوونە

نیولیبرالیەکانی ئەستامانەوە دوورە. پێشیوایە ئاستییە ئاینییەکان بەو مەرجە مانایان بە بەهای خۆیان هەیە کە سەرلەنوێ بخرێنەوە ژێرپرسیار و سەرنجیشیان لەسەر کێشە و کاتاستڕۆفەکانی ئەمڕۆمان هەبێت. لەڕوەو ئەم خانمە بیریارە مەترسیەکانی شارستانی ئەستامان دەخاتەروو کە لەژێرسایەی تەکنەلۆژیا و بەرخۆری، کە هەردووش وەرانسازی ژینگەییان بە سازاندوین کۆتوویندتە ناو جەنگەکەوە. بەمە داوامانلێدەکات لەم جەنگەی ئێستاداپتر ناوەوەی خۆمان بپارێزین وەك هەر شتێکی تر. ڤایرەسەکان لەڕە و لەوە هەن، چونکە لەشی مرۆڤ جگەلە خانە بەکتریاشی تیایە. ژیانی مرۆڤ و ژیانی جەستەیمان وامانلێدەکات هەمیشە لەگەڵ ڤایرەس و مشەخۆرەکان بژین، لەگەڵ ئەو هەڕەشانە بژین کە دەوروبەر لەمانیدەکات. خۆشی وتەنی لەگەڵ ئەم جۆرە هەل و مەرجانە دەمەکە دژێت: لەگەڵ یەکەم ڕۆژی بانگەوازی جەنگی جیهانی دوو لەدایکبووە، منالی و لاوی خۆی لە ماوەی جەنگی سارد بەسەربردووە، ئێستاشی لە سەبەری جەنگەکی جیهانی تەندروستیانە بەسەردەبات.

ژێدەر:

Joe Humphreys. Coronavirus: How can philosophy help us in this time of crisis?
https://www.irishtimes.com/culture/coronavirus-how-can-philosophy-help-us-in-this-time-of-crisis-1.4205889
Julia Kristeva. “In the current state of war, it is our most inner selves that we must save“
https://www.journal-psychoanalysis.eu/in-the-current-state-of-war-it-is-our-most-inner-selves-that-we-must-save/
Byung-Chul Han. The Viral Emergenc(e/y) and the World of Tomorrow
https://pianolaconalbedrio.wordpress.com/2020/03/29/the-viral-emergence-y-and-the-world-of-tomorrow-byun-chul-han/
https://seronet.info/billet_blog/lurgence-virale-et-le-monde-de-demain
Byung-Chul Han. L’urgence virale et le monde de demain.
Jurgen Masure. Philosophy can help us in this time of crisis
https://medium.com/discourse/philosophy-can-help-us-in-this-time-of-crisis-4b73d3e3f86b

شیوعییەکانی دەربەندیخان وتێکۆشانی بۆچان .. ئەحمەد رەجەب

مێژووی شاری دەربەندیخان

لە ساڵانی 1947 ـ 1949 بیری شیوعییەت لە سەر دەستی { عەلی ئەفەنی برین پێچ و حسەین عەول } فەراش ودانشتووی دەربەندیخان(سەلیم پیرك و کانی توو) چەکەرەی کردو هەر لەو کاتانەدا بە هاوکاری مەلا ئەحمەد بانیخێلانی { بابی سەرباز} و مەلا ئەسعەدی برای شانەیەکی حزبییان پێکهێناو مەبا ئەحمەدو مەلا ئەسعەد لە ناوچەکەدا بە هۆی ناوبانگی باوکیانەوە مەبا قادری سۆفی ناودارو خۆشویست بوون و توانیان قۆناغ بە بە قۆناغ بیری شیوعییەت بێ دڵهاتی دەوروپشتی بانیخێلان و ئەو بەری سیروان واتە دڵهاتی هەرێن و شێخان بگوزنەوە.
لە ساڵانی پەنجاکان چەندین کۆمپانیایی بیانی گەورەو بچوك رووبان کردە دەربەندیخان و ژمارەی کرێکاران پەرەی سەندو لە پاش شۆرشی 14 تەموزی 1958 سەندیکا (نقابە) دۆوست کراو، لە دەربەندیخان (2) جۆر سەندیکا هەبوو، کرێکاران ناوبیان لێنابوو سەندیکا بچکۆلەکە یان (زەردەکە) سەر بە پارتی دیموکراتی کوردستان بوو، نزیکەی 300-350 ئەندامیان هەبوو ، سەندیکا گەورەکە {سوورەکە} سەر بە حزبی شیوعی بوو زیاتر لە 3300 ئەندامی هەبوو ئەم بەرزان بەرێوەیان ئەبرد : 1ـ ئیبراهیم کەریم { ابراهیم باقر ـ بابی سەورە} 2 ـ دنخا بازی { ابو یعقوب} 3 ـ عمر رەشید 4 ـ میخاییل 5 ـ سیادور ئەرمەنی سەندیکاییەکی تری کرێکارانی رەی هەبوو ئەویش لە لایەن شیوعی وپارتی بەریوە ئەبراو لە م بەرزانە پێکهاتبوو(قادر ئەحمەد، حسەن فەتاح، نجم کاکە سەعید، ابراهیم ئەلنەجارو عمر سریع).
لە ناو ئەو ژمارە زۆرەی کرێکاران دەیان کادرو سەدان شیوعی هەبوون و توانیان ژمارەیەك کۆمیتە و شانە دروست بکەن و جێی دەستیان دیار بوو.
شیوعییەکان لەدرێستبوونی حزبەکەیان ولە هەموو کاتەکاندا دەربری

ئاوات و خواست و ئازارەکانی گەل بوون و، سەرەرای سەختی بارودۆخی وڵات بە هۆی رژێمە سەرکوتکەرو خوێنڕژەکان و داموەزگا داپلۆسێنەرەکانەوە شیوعییەکان لە ریزی پێشەوە بوون بۆ بەرگری کردن لە گەل و بەرژەوەندییەکانی و بە گیانی ئازایەتی و خۆبەختکردن و لە ناو جەرگەی ئاگری دوژمنان تێکۆشاون بۆ لە ناو بردنی کۆنەپەرستی و دیکتاتۆرییەت و رژێمە خوێنڕژەکان و، بۆ وەدیهێنان و جێبەجێ کردنی ئەرکەکانی گەل و نیشتمان و ئازادی و سەربەستی، جەماوەریان هانداوەو بە تایبەت کرێکاران و زەحمەتکێشان و هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا.
بۆ ئەوەی رەنج و تێکۆشانی شیوعییەکان ون نەبێت هەوڵ ئەدەم ناوە ناوە باسیان بکەم بەتایبت شەهیدەکان و کۆچکردووەکان و، لێرەدا باسی دوو شیوعی قارەمانی شاری دەربەندیخان ئەکەم :
ـــ*هاورێ عەلی ئەحمەد سەعید لە خێزانێکی هەژار لە شاری هەڵەبجە لە 1/7/1930 چاوی بە دنیا هەڵهێناو، لە بەر دەست کورتی خێزانەکەیان و بۆ یارمەتێدانی براو کەسوکاری لە پاڵی شەشی سەرەتایی دەستی لە خوێندن هەڵگرت و، شان بە شان لە گەڵ براکانی تری : حەمە رەشیدو عمرو مستەفا کەوتە کارکردن و، بۆ ئەو مەبەستە هاتووەتە دەربەندیخان و لە بەرێوەبەرایەتی بەنداوی دەربەندیخان (رەڵ) دامەزراوە.
*ـــ هاورێ عەلی مرۆڤێکی دڵپاك و دەستپاك و مرۆڤدۆست بوو، لە کاروباری حزبایەتی نموونەی ئازایەتی و خۆراگری وڵهاتوویی بوو، رووخۆش و قسەخۆش و، بە شاهیدی خەڵك و جەماوەری شار سەنگ و قورسایی گەورەو زۆری لە ناو کۆمەڵگادا هەبوو، کەسێکی بە هەوەست ونیشتمان پەروەرو تێکۆشەرو دڵسۆز بوو بۆ گەل ونیشتمان و حزبەکەی و، ئەو کارانەی پێی سپێردراوە زۆر بە دڵسۆزی و لە ناخی دڵەوە جێبەجێی کردوون
هاورێ عەلی لە گەڵ هاوسەرەکەی ئایشە عەبدولقادر ئەحمەد خاونی کچێك بەناوی پرشنگ 6 کور بە ناوەکانی : ئەحمەد، محەمەد، یاسین، تەحسین، بەهێز و بەرێز. (جێیداخە تەحسینی جوانەمەرگ زوو هەموومانی بەجێهێشت و کۆچی کرد).
هاورێ عەلی تێکۆشەر لە بەر ئازایەتی و راپەرەندنی کاروباری حزبی دووچاری گرتن و ئەشکەنجە بووەوەو بۆ ماوەی (2 ساڵ و 9 مانگ) لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستان لە رانیە و تاقمی ئەلنور& (جەلالییەکان) لە سلێمانی و 3 جار لەلایەن رژێمەکانی عێراق بۆ 4 مانگ و 5 مانگ و 9 مانگ گیراوەو نموونەی خوراگری بووەو نهێنییەکانی حزب و هاورێیانی پاراستووەو سەربەرزانە دوژمن بەزێن بووەو، لە 23/12/1973 کۆچی دوای کرد.

*ـــ نەجیب شیخ محەمەد مەلا قادر : لە ساڵی 1952 لە خۆزانێکی هەژار لە گوندی بانیخێڵانی دەربەندیخان چاوی بە ژیان هەڵهێنا، بە هۆی نەداری و بێ یارمەتیدانی خۆزانە گەورەکەیان لە پێڵی 3 ی ناوەندی دەستی لە خوێندن هەڵگرت و بێ بە کرێکارو هەشتا مۆرمندا بوو چووە شاری بەغداو کرێکاری ئەکردو دیسانەو گەرایەوە بێ دەربەندیخان و لەو ساڵانەدا پەیوەندی بە حزبی شیوعی عێراقەوە کرد. لە گەڵ هاورێ لەتیفی شیوعی برای یەکیان گرت، هاورێ نەجیب مرۆڤێکی بێگەردو خاوێن و رووخۆش و دەم بە پێکەنین و نەترس، هەشتا منااڵ بوو چالاکانە ئیشوکاری حزبی ئەنجام ئەدا و، لەو تەمەنەوە بێ بە پردێك لە نێوان شارو دێهاتەکان ، لە نیوان (رێکخراوی شاری دەربەندیخان و لێژنەی جوتیاران) و نامەو پیتاکی و شتومەکی سەربازی بێ لقی 10 تێکۆشەر بێ دەرەوەی شار ئەگوزایەوە و لە دەرەوەش نامەو بەگەنامەکانی حزبی بێ رێکخراوی شار ئەهێنا.
لە سالی 1970 بە بۆنەی یادی { 100 ساڵەی لە دایکبوونی زاناو بلیمەتی مرۆڤایەتی فلادیمیر ئیلیتچ لینین} بە هاوکاری هاورێیان و بە ئاشکەرا دارو دیواری شاری بە دروشمەکانی حزب رازاندەوە بە جۆرێك دوژمنانی شیوعییەت تۆقینەوە و، هەر لەو رۆژەداو بە فیتی ناحەزان کاتێك لە چایخانەکەی کەمپی خوارەوە دانیشتبوو معاونی پێلیس کە لە هەمان کاتدا معاونی ئەمن بوو (نەسرەندین عەلی) هاتوو زللەیەکی کۆشا بە بنا گوێی هاورێ نەجیب و، هاورێش بە تووڕەییەوە وەلامی دایەوەو معاون تووشی ترس و لەرز بوویەوە پاشەکشێ کردو زانی کار لە کار ترازاوەو شیوعییەکانی دەربەندیخان و وارماوە نیازی تۆڵەسەندوەیان هەیە معاون کەوتە پەلە قاژەو کرنووشی بێ حزب و هاورێیان بردو داوای لێبوورنی کرد.
بەڵێ ، لە بەر زیتەڵی و کارکردن و ئەنجامدانی چالاکی دژمنان و پیاوەکانی رژێم کەوتنە چاودێرکردن و راونان و گرتنی و ، پاشان هەلی بێ رەخساو حزب رەوانەی دەرەوەی کردو چووە مۆسکو لە { پەیمانگەی زانستی کۆمەاڵیەتی} وەك کادیرێك دەستی بەخوێندن کردوو، لە ساڵی 1979 رژێمی بەعس دەستیکرد بە شاڵاوکی پێلیسی و خوێنرشتن دژ بە شیوعییەکان و لەو کاتەنادا هاورێ نەجیب گەرایەوەو رووی کردە شاخ و بوو بە پێشمەرگەو کادیرو لێپرسراو کە دوژمنان زانیان هاورێیەکی بە توانا و لێهاتووەو چالاکەو لە رۆژانی قەسابخانەکەی پشتاشان بۆسەیەکی ترسنۆکانیان بێ خۆی و هاورێیانی داناو لە 2/5/1983 بە دەستی ناپاك و چەپەڵی ناپیاوان لە گەڵ کاملی ئەحمەد سەمینی کانی ساردی شەهید کران.
هاورێ نەجیب لە گەڵ هاوسەرەکەی حەمیدە حەسەن خاوەنی کورێکن بەناوی (ساریژ).

18/11/2020
& تاقمی النور به جەلالییەکان ئەوترا کە لە ساڵی 1966 چوونە پاڵ حکومەت و، ڕۆژنامەیەکیان بە ناوی النور دەرکرد بۆیە بەو ناوەش ئەناسران.

یة

شەو و مانگ .. ژاك بریقۆر- و: نەژاد عزیز سورمێ

ئەو شەوە تەماشای مانگم دەکرد :
لەبەر پەنجەرە بووم
سەیریم دەکرد
پاشان پەنجەرەکەمم بەجێ هێشت
خۆم تەنها کرد و
نووستم .
دوای ئەوە ژوورەکە ووناك بووەوە
پەنجەرەم بە کراوەیی جێهێشتبوو
مانگ هاتبووە ژوورێ ، لێرە بوو
دیار بوو شاد و هێمن
پێم خۆش بوو ختووکەی بدەم
بەڵام نەمدەزانی چی بکەم
بێ جوولە لەوێدا مامەوە
سەیری دەکردم ..
زەردەمسکە دەبووەوە ..
ئەو دەمە نووستم .

کە هەستامەوە ،
سپێدەی ڕۆژکی دی بوو
لە خۆر بەدەر
شتێك بەسەر ماڵانەوە نەبوو .

- لە (هەڵبژاردە لە شیعری جیهانییەوە) ی پڕل شاوول

که دەزگای (الحداثة) ی بڕووت ساڵی 1990 بڵاوی کردووەتەوە کراوە بە کوردی – بڵوانە ل 139

قاسم شەش، کارگێڕی لقی 17 پارتیی لەشنگال، لەگرتن قیدیۆکدا، دەستلەکارکێشانەوەی خۆی لە لقی حەقدەی پارتی و لەپارتی ڕاگەیاند!

تاهیر عیسا

ئەوەی بەمن جگای سەرنج و تێڕامان بوو، دەستلەکارکێشانەوەکەی شەش لەپارتی و دام و دەزگاسربازیکەیدا نەبوو، کەبە شەش بەشک هەکاری خۆی هەیە و لەوە دەچێت درکی بەوەکردبێت کە ئیتر لەناو هەل ومەرجی سیاسیی ئێستاو ڕێککەوتنی تازەی نێوان پارتیی وبەغدادا، جگاو ڕێگای شەشو گرنگی شەش بە پارتیی لەناو هاوکێشەی تازەدا نەمابێت و هەربۆیش دەستپێشخەریی شەش و ئیستیقالەکەی پەدەچێت بەرەنجامی وەها پێشهاتێک بێت.
وەک لەناو قسەکانیشدا دەردەکەوێت، ئەوەندەی بەشان و باڵ هەڵدانی پارتیی ویەکێکەی بنەماڵەی بارزانییە، هەندێ قسە لەسەر نیگەرانیەکانی نییە لە بەرامبەر پارت و بنەماڵەی بارزانیدا!
ئەوەی زیاتر جگای خاڵ لەسەر دانان و جگای تێفکرینی ناو هەموو قسەکانی شەش بوو، موچەی مانگانەی شەست و پێنج دەفتەریکەی پارتیی و بنەماڵەی بارزانی بوو بە شەش، کە شەش وەک مەکەمەو دەئاوایی ئەم بنەماڵەیە لەبەرامبەریدا دەینرخاند!
ناشمووت هیچ بەراوردکاریکیش لەنێوان موچەی مانگانەی شەش، کە لە داهات و قووتی کەمێگایەکدا سەرچاوە دەگرێت کە غەڕەقی دەردو بەڵای کێڵانەاو بڕەای ئەم دەسەاتاو فەقاو فەللاکێت و

لەکۆتەکانیەتی بکەم، لەگەڵ موچەو داهاتی مانگانەی سەرانی هەر ئەم بنەماڵەیە، کەئاخو چەند برامبەریی شەش دەچێتە ناوقوڵایی قاسکانیانەوە!
ناشمەوێت هیچ بڕاوردێکی موچەی مانگانەی شەشەش و سەرانی پارت و بنەماڵە تاڵانچیەکانیش، لەگەڵ موچەی وەرزیانەی کرێکاران کارمەندانێک یان خانەنشینان و کەم ئەندامانێک بکەم بەو لەبەینانشەوە کە لەیان دەکرێت، کە ئاخ چەند سەدی برامبەریانە!
بەڵام زیاتر سەرنجم دەچێتە سەر موچەیەک، کە ئەم فس فس پاڵەوانەی پارتیی و بارزانی، لە برامبەر مەلحەمەیەک وەک مەکەمەو پاداشتی مانگانە پێی بەخشراوە، هەڵەکەستی ئەزداییەکان بوو، کە لەسەردەستی ئەم وەکیلباشەی بنەماڵە کرانە پەندی زمانەی ئەم هەساریە و ئادەستی بەبەیتیرین هەزکانی ئیسلامی ئەم سەردەمکران، کە ئەگەر دادگایەکی جەماوەریانەی سەربەخۆ هەبوایا، لەبریی شەست سەدو پەنجا هەزار دۆلار موچەی مانگانەکەی، دەبوو شەش و خوداوەندەکانیشی چارەنووسیان زیندانی کردن و دواتریش زبڵدانی مێژوو بوایا.

تاهیر عیسا ١٧.١١.٢٠٢٠

ئەفسونکانی نەڤەمبەر .. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

ئەفسوون نەڤەمبەری هەنا،
یان چرا پەمەیی هەواسراوکانی پایز
پشکەی سماکانی گەشاندەوە،
ئەستێرکانی نەو..
قژی ئەرخەوانی دارستان،
لە فرمێسکی ناو زەریای هەورا هەشاخا،
جەستەی تەمی من،،
تەنها کاسە هەوری شەرابی..
مەستی ئەکا، گەر کات ..
بهەڵە، ئەمشەو هەهەڵەیەک
لە چرەی پرووشە،،

نوێژی سروشت ،،
بە پەیکەری ئاو دائەبەستێ،
بەردەوام پەکانی ئەو لە ئاون
لە سەر فڕۆشی حەزا، ڕەنگاڕەنگیە..
ڕوخساری، وەک قژی ڕەنگاو ڕەنگی
پایزە نەڤەمبەر…
سەرابیشن بیرەوەری ئەو،
هەر کاتێ بە ڕەحما تێپەڕ ئەبن…
بەردەوام کاوەکی بابردوە..
دڕەکی عاشق،،
لە شارێ بە شوشە درەوشاوەی ئابردوو
و ئاوێنە خوێنی مەری جوانی ..
گوڕە لەتسی شەعر داپەشراوە..
درەنگانە خوانی نەڤەمبەر،
لە نەو خەزانی گەڵا خوێن لەتکاوەکانی
جەستەی دارستانێ،
ئەمە پەی شادومان بوین،
گەرچی لە چاوتروکانیکا،
گەڵا ڕەزانی نەڤەمبەر..
دایپۆشین، تەنیا ماینەوە وەنگمان..
پرتەقاڵی وزەرد و ئەرخەوانی بوو،،
بە شەمزاندنی پایزە گەڵا،
مەست و حەیران بوین،،
چەند سەیر بوو،
هیچ کەس لە فریشتەکانی شار نەهاتنە
ژەر نمە پایزی نەڤەمبەر،
چونکە باڵایان …
بە تەلسەم و کەد و نیشانەی…
مەرگەساتی خەڵکی..
بە شوناس کەتکراوە،،
ئەوارێ زیویەکێ،
بە فریشتەکانیش،،
لە خەزانکی ڕەنگاڕەنگ تەم،،
سەمامان کرد،،
ڕەحمان بە نوری..
یاخی بوونی پیرەز پاکژکردەوە
ئەفسووس،،،

فریای کاسە شەرابی تر نەکەوتین،
هەر زوو مەزی خوانی..
نەڤمبەریان لەهەگرتین،ئاخر..
جلو بەرگی شەی دەواری..
باهەزبردووی کاتکان،
بەرچاو هەل ئەکا، لە بەیاردان…
لە هەشتنە بە گەانەوە،
پشت ووتم ، بەیە نایەیتەوە،
چونکە سەرابم بات،،
تەش سەرابی بەم ،،
دەروشی بە خواوەندین بە یەکتر،،
دەوانەی بە شوناسی سەر کەنارین،،،
چەند قەشەنگن..
ئەو ستونە ئەستەرانەی ..
هەکشاونەتە فەلەکە..
گەژنەی سپی شەو ئەیبا،
من کردومەتە نیشانە ، گەر..
لە ئەقیانووسی بوونی تەدا،
وەک و پەتەوازە بووم،،
هەر پەش تەواوکردنی…
دوا تابلۆی چارنوسیشم،
لەسەر کەناری حەقیقەت،،
هەرچی هەورە بە خوێنی ئەبەدی..
شیعر هەنگی ئەکەم، سوور
مەر، سەوز، ئەرخەوانی، شین، سپی..
لەوانەشە فریای بەداستانکردنی..
شەوەت نەکەوم،
لەم فیردەوسە وەرانەی غوربەتکا،،
هیچ نەبەهشتەی ئەفسانەنامەیک
لە تەنیایی و..
ساتە مەرگی ئارەزوماندانە،،،
با لەنەوانمانا بە،
وەک نەوان ئەو شارانەی ..
بە تەموە دەن و
بە لمی بیرکردنە نامێنن…
زەنگەکانی چاوەوانیم ،
لەم خەزانی هەنگاوە نەڤمبەر..

بە دوا ھەشنایی گالیسکەی ھەشتنت ئە زرنگەنم..
داستانی ھەشتنی ئافرەتە لە نور،
بە نووکە قەڵەمی بروسکە
ئەنوسمەوە، ھەر چەند…
دواشکەوت ، ھەرچەند تەنھا..
زەریا چیرەکی ھەشتنی ئەزانە،،
ئەم سروتی پەرتبونە ،
نە خەوە نە ھاستە،،
پەت ووتم، چەند قەشەنگم..
لە خەزانی ئاوەزانبوونم،،
بە دارگەی ئەڤین،،
گەرچی دەرچەیەکیش ..
لەبەندەری کریستاڵی سبەینەش ھەر کراویەوە
گەرچی پەیکەری بونمان ..
نەو تەم و تەزی ھابردو..و..
داھاتووا، جە ماوە..
سەناتایەکی دەڤەنە،،
سوتان لە ژەر خەزانە ھەنگاوەی نەڤەمبەر..
تەزە تروسکە خەندیەک ماوە،
بەھام ئەفسوونی نەڤەمبەر
ھاتنەوەی کەمەڵی مەڵی ھەشی کەچەرە،
کاتە لە کەڵی چیای
سپی تەنیایی،،
ئەدەنە شەقەی باە،
پیاوە تەرزە دەنە و،
ژنەکیش وەک ژەی گیتاری ھوبارە..
شارە لە پریاسکەی سپەدەی ھەشتن ئەنە
لە ھاژە ھاژی وەسکەری ماشینی ژیان،
نەڤەمبەر بە گەھاەزان.و..
فرمێسک ژان و ھەچیژان و عیشق ژاکان دەست پەئەکا،
نەڤەمبەر، بەردەوامی پەنوسی بەردی خەفەتە ..
لە نوسینی سەرگوزشتەی بە دەنگی،
دودەی نیگایە لە بەرامبەر
ھاست و دروستی ئەماسی..
عیشقی ئافرەتکی ھەشپەش،
کە سامای شەوی شینی دابەان ھەنای ،
تەنھا سامانی ھەحیشی ، دەکە

پ مرواری و یاقیقی جوانی نمی جهشتن
بارانی نۆمبر دای کردوە،
گرچی وەرزکی ئافات ەوخسار
چارەکی گەالزانی بابردووی..
کشتی ئاتونی پایزی دواخست.
وەنەکە کارکی هونەری فۆتۆگرافری هوەندی
(Couleur-De)
بە سوپاسەوە لە پیجی فۆرمی خۆی وەرگیراوە.

لە ئەمەوە بیر لە تۆنیایی مەکەرەوە .. تۆکست: ستیڤان شەمزینی

فریشتەکەم
زۆر گەرام تا تۆم دۆزیەوە
بینیم تۆ هەمان فریشتەی نێو خەونەکانم بووی

فریشتەکەم.. دەستم بگرە
با سەما بکەین
با گۆرانی بۆ ئەشق بڵێین

فریشتەکەم.. لە دووریی تۆ
لەناو بەستەڵەکی ئەشقدا تواموە

فریشتەکەم.. هەست بە سەرما دەکەم
بە سۆزی گەرمت لەم زەمهەریرە دەرمبەنە

فریشتەکەم.. خەریکی خوێندنەوەی تۆ بووم
کەچی بینیم باسی خەم دەکەم

ئەمڕۆ لە دڵی ناسکی تۆدا
خەریکە وەک مەم ئەتوەمەوە

من و تۆ لە یەکتر ناچین
نا. نا.. من و تۆ یەکەکین

لە ئەمڕۆوە بیر لە تەنیایی مەکەرەوە
کەرتێک لە خەتت دەستکەوتەوە

تۆ گەورەترین جادووگەریت
بۆ وشەکانت ڕەحم ئەهێنیتە سەما

عەشقێک لە ناخمدا چڕی کردووە
هەرگیز جەستەم توانای هەڵگرتنی نییە

عەشق سەرچاوەیەکی نەفرەتلێکراوە و
هەمیشە پاڵەوانە ڕاستەقینەکانی دڵاون

دڵانی ڕاستەقینە لە عەشقدا
ڕۆژی کۆژاوەی زێینە

مرۆڤی دڵداو لێم گەڕدوونەدا نییە
مەگەر ئەوەی عەشقی نەناسیبێ

ئەگەر خەت بێ براوە بزانیت
دنیا بێ هەرگیز ئاشق نەبوویت

عەشق گەمەی دڵداوکانە
هەرگیز خەون بێ بردنەوە مەبینە

مەعشوقەکەم
پێش غروبی تەمەن
پێکەک لێ شەرابی عەشقم بنۆشە

مەعشوقەکەم
پێش غروبی تەمەن
ئەوارەکانم پێ بکە لێ پێکەنین

مەعشوقەکەم
پێش غروبی تەمەن
بەختەندیەک لەگڵ ژیان ئاشتم بکەرەوە

مەعشوقەکەم
پێش غروبی تەمەن
بهڵێ بانی ڕەحانەی ڕەحت بکەمەوە.

منداڵانی کورد و ڕۆژی جیهانی منداڵان.. ڕەزا شوان

لە ساڵی (١٩٥٤) دا، کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان، داوای لە هەموو وڵاتانی جیهان کرد، کە ڕۆژێک بە ناوی (ڕۆژی جیهانی منداڵان) دیاری بکەن. لەم ڕۆژەدا ئاهەنگ بگێڕن، بەوەی کە ڕۆژێکە بە بڕیارێتی و لێکتێگەیشتن لە نێوان منداڵاندا، لەسەر ئاستی جیهانیدا. بە کارکردنیش بۆ خۆشی و شادی منداڵان لە جیهاندا.
ڕێکەوتنامەی مافەکانی منداڵانیش کە لە ڕۆژی (٢٠/ نۆڤەمبەر/١٩٨٩) دا دەرچوو. دووبارە لەو ڕێکەوتنامەیەدا جەختیان لەسەر ڕۆژی جیهانی منداڵان کردەوە. هەر لەو ساڵەوە ڕۆژی (٢٠/ نۆڤەمبەر) ی هەموو ساڵێک کرا بە (ڕۆژی جیهانی منداڵان).
تا ساڵی (١٩٩١) زۆربەی وڵاتانی جیهان، بە (تورکیا) و (ئێران) یشەوە واژۆیان لەسەر جاڕنامەی مافەکانی منداڵان کرد، بەڵێنیان دا کە پابەند دەبن بە جێبەجێکردنیان.
ڕۆژی هەینی (٢٠/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠) کە یادی (٣١) ەمین ساڵەڕۆژی دەرچوونی جاڕنامەی مافەکانی منداڵان و (ڕۆژی جیهانی منداڵان) ە. زۆربەی منداڵانی جیهان لەم ڕۆژەدا شاد و دڵخۆشن و ئاهەنگی خۆشی دەگێڕن و دیاری وەردەگرن.
بەپێی بەندەکانی جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵان، منداڵان لە هەر شوێنێکی جیهاندا بژین، بە جیاوازیکردن لە ڕەچەڵەک و نەتەوە و ڕەگەز و ڕەنگی پێست هەموویان منداڵن و وەکو یەک هەموو مافەکیان هەیە.
بەداخەوە، تا ئەمڕۆش منداڵانی بەدبەخت و بێنازی کوردمان، لە سایەی داگیرکەرانی تورکیا و ئێرانی ڕەگەزپەرستدا. نەک هەر هیچ مافەکی سەرەتایی و ساکاریشیان نییە، بەڵکو بە ئۆپەڕەی دڕندەیی و نامەردییەوە، سوپای خوێنمژ و میت و ئیتلاعاتی بەڕوشتی کۆماری سەدارەی ئیسلامی و کۆماری زیندانستانی ئەردەگانی، زەر دەڵقانە و بەویژدانانە و بە دەستپاراستن لە منداڵانی کوردی ناو لانکیشمان بەبە تاوان منداڵانی کورد دادەپلۆسن

و سەرکوت و دەمکوتیان دەکەن و بە ناڕەوا دەیان کوژن. تا ئەمڕۆش بە هەزاران منداڵ و مەردمنداڵی کوردمان کە لەژێر تەمەنی هەژدە ساڵییەوەن، لە زیندانە سامناکەکانی کەماری سەدار و کەماری زیندانستان، بە تاوانی هەڵبەستراوی پشوخت زیندانی کراون. ڕۆژانە لەلایەن جەلادە بڕوشتەکانەوە، پیسترین ئیشکەنجە و ئازاری جەستەیی و دەروونیان دەدرێن و سوکایەتییان پێدەکرێن پێدەکرێن.
تا ئەمڕۆش منداڵانی کورد، لە سایەی داگیرکەراندا، لە ژیانێکی زەر سەخت و دژواردا دەژین، هەمیشە لە دڵەاوکێ و تەقین و ترسدان. بە کۆمەڵکوژی و مەینەتی و ناسەری و بە ئومێدی و بەرسێتی و نەبوونی و ڕشووتی سەردەنەوە، تەنانەت چەژ لە خوێش وەرناگرن، چونکە لە نیوشەودا، دەندەکانی تورکیا و ئێران، هەڕەشەکوتنە سەر ماڵەکانیان و بە بەرچاویانەوە، باوک و دایک و کاک و دادیان دەگرن، دایاندەپەڵسن و کەلەپچەیان دەکەن و بە سەر و شوێنیان دەکەن و بەرەو چارنووسێکی نادیاریان دەبەن.
تا ئەمڕۆش چەندین منداڵی کوردیان لەژێر ئیشکەنجەدا کوشتوون، یا بە ڕەژی ڕووناک بە بەرچاوی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێکخراوەکانی مافەکانی منداڵان و مافەکانی مرۆڤ و وێژدانی جیهانییەوە، بە تاوان و بە ناڕەوا لە سەدارییان دان. هەر لەبەر ئەوەی کە کوردن. ئەم تاوانانە بە پێچەوانەی هەموو یاسا نەودەوڵەتییەکانەوەن.

منداڵانی کوردمان لە تورکیا و ئێران نەک هەر مافی ئەوەیان نییە کە بە زمانی دایکیان، زمانی کوردی بخوێنن، بەڵکو بە زەرداری و بە تەبزی فەرمی زمانی تورکی و فارسی و فەرمی کولتوورەکیان دەکەن کە ناچار بە لای منداڵانی کوردەوە و پێیان هەرس ناکرێن. دیانەوەت منداڵانی کورد لە نەتەوەی کوردمان هەڵبگڕێننەوە و بە زەر بیانکەن بە تورک و بە فارس و زمانی ڕەسەنی کوردییان لەبەرچاو بخەن و هاوبەستبوونیان بە کوردستان و کورد کاڵ بکەنەوە. چەندین مامۆستای خەباتخشی زمانی کوردییان بەندکردوون، لەبەر ئەوەی خەباتخشانە زمانی کوردییان بە منداڵانی کورد وتەوە. بە نموونە: مامۆستا (زارا محەمەدی) لەبەر ئەوەی کە خەریکی ئەوبوو کە کەمپێک منداڵانی کوردمان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لە شاری سنە، کە تامەزرۆی فەربوونی زمانی کوردی بوون، فێری کوردی بکات، ئاخوندەکانی کەماری سەدار بەندیان کرد و ئەمیان بە تاوان دانا. مامۆستا زارا محەمەدی بە (١٠) ساڵ زیندانی سزادرا. تا ئەمڕۆش لە

تورکیای ڕەگەزپەرستدا، قەدەغەیە کە ناوی کوردی لە منداڵانی کورد بنرێن، دەبێت ناوی تورکی لە منداڵەکانیان بنێن. ئەگینا سزای زیندانیکردن دەدرێن.
جا منداڵانی کورد کە هیچ مافێکیان نەبێ و لە بارودۆخێکی وا سەخت و هەمیشە لەژێر هەڕەشە و چەوسانەوە و سەرکوتکردندابن، تروسکایەک شادی و خۆشی لە دڵیاندا نەبێت، هیچ هیوایەکیان بە داهاتوو نەبێت. چۆن یادی ڕۆژی جیهانی منداڵان بکەنەوە؟ تەنانەت لەم ڕۆژەشدا، تەباران و بۆمباران دەکرێن و دەگیرێن و دەخرێنە زیندانەوە.
هەموو ئەم تاوانە قێزەوانانەی کە تورکیا و ئێرانی ڕەگەزپەرست و دڕندە و نامەرد، دەرهەق بە کورد و منداڵانی کورد دەیکەن، پشتڵکردنی مافەکانی منداڵانن و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتین و تاوانی جەنگن و دژی هەموو یاسا و ڕێسایەکی نێودەوڵەتین. بەزاندنی سنووری هەموو یاساکان و ڕێوشتێکن و ژێرپێخستنی مافەکانی مرۆڤن.

بە داخەوە، کە کورد هەمیشە بۆتە قوربانی بەرژەوەندییەکانی دەوڵەتە زلهێزەکان. کە هەموویان لە ئاستی ئەو تاوانانەی لە کورد کراون و دەکرین، خەیان کوێر و کڕ و لاڵ کردوون و دەکەن. هەر ئەم بێدەنگی و هەڵوێستە شەرمەزارییەیان، بوونە بە هاندان بە ئەوەی کە داگیرکەرانی کوردستان زیاتر درێژە بە تاوانەکانیان بدەن و تاوانی زیاتر و ڕەشکوژی و ڕشبگیری و ژینەسایدی زیاتر لە گەلی کوردی ماف و ژیان زەوتکراو و کوردستان داگیرکراو بکەن.
تا کەی ویژدانی مردووی جیهانی لە ئاستی ئەم ستەم و تاوانانەی کە لە کورد دەکرێن ڕاناچڵەنێت؟ بێدەنگییان تاوانە و لایەنگرتنی تاوانبارانە.
شەرمەزاریشە بە حکوومەتی هەرەمی کوردستان، کە ئەوەی خەمیان لە ناخن و ئاوایان لە نادەنەوە منداڵانی بێدبەختی کوردمانن.. بە نان و ئاو، بە مووچە، بە دەرمان و چارەسەرکردن، ڕشووت و بەناز. بە بەش لە ماف و لە پۆیستییە سەرتاییەکانی ژیان. وایانکردوون کە ژمارەیەکی زەر لە منداڵانی کوردمان، ناچاربن و واز لە قوتابخانە و خوێندن بهێنن. جەستەی ناسکیان بخەنە بەر سەرما و سۆڵ و کزەبای چلەی زستان و گەرما و گڕەی چلەی هاوین.. خەریکی فرۆشتنی کیسەی نایلۆن و گوڵبەڕۆژە و بنەشت و جگەرە و ئاو فرۆشتن و کاری دەستگۆڕەی و ئیشی قورس بن. یا خەریکی بایەکردنی پەڕاون، یا لەسەر زبڵخانەکان خەریکی تێکدانی خۆڵ و

خاشاکن. تا یارمەتی بژیوی خەزانکانیان بدەن کە ژیانێکی کەلەمەرگی و بژی و مەمەرە دژین. بگومان ئەمە زەنگێکی ترسناکە و کاریگەرییەکی خراپی لەسەر داهاتوو و چارەنووسی گەلەکەمان دەبێت. چونکە منداڵانی ئەمڕۆمان داهاتووی کوردستانن. ئەم تاوانانە لە ئەستۆی حکوومەتی کوردستان و حیزبە دەسەڵاتدارەکان دان. کە بە سکی تێر و گیرفانی پڕەوە ئاگایان لە منداڵانی هەژارانی گەلەکەمان نییە.
ئەی منداڵانی شاد و دڵخۆشی جیهان، ڕۆژی جیهانی منداڵان لە ئاوەڵای بەختەوەر و ئازاد و ژیانخۆش پیرۆزبێت. بەڵام داواتان لێدەکەین، کە ئەمەی منداڵانی کوردی هاوەڵتان لەیاد نەکەن، کە هیچ مافێکمان نییە. داواتان لێدەکەین بە تونديی پرۆتیستەی تاوانە قێزەونەکانی تورکیا و ئێران بکەن، کە بەبێ تاوان منداڵانی ئاشتیخوازی کوردی هاوەڵتان دەکوژن.. داواش لە حکوومەتەکانتان بکەن بەدەنگ نەبن و بە دەنگمانەوە بێن. تا ئەمەی منداڵانی کوردیش ڕزگارمان بێت و بە ئازادی لە کوردستانی نیشتمانی پیرۆزمان دا بژین و لە یادەکانی داهاتووی ڕۆژی جیهانی منداڵان دا بەشداری بکەین. تامەزرۆی ئەوەین کە بە بەشداری لە ئاهەنگەکانی شادی و خۆشی ڕۆژی جیهانی منداڵان دا بکەین، گۆرانی بچڕین و تێر پێکەنین و سەرچێپی بگرین و تێر هەڵپەڕین.

لەگەڵ ئەو هەموو ستەم و نەهامەتییانەی کە بەسەریان هێناوین، هەمیشە گەشبینین و هیواداربن، کە لە سایەی خەبات و تێکۆشانی و کەنەدانی ڕۆژە دەسوزەکانی گەلە قارەمانەکەمان، زووبێت یا درەنگ، چوک بە داگیرکەران دادێین و ڕزگارمان دەبێت.
چونکە هیچ مافێک ون نابێت.. گەر خاوەن ماف دوای بکەوێت.

ڕزا شوان
١٨/ نۆڤەمبەر/ ٢٠٢٠

نەچیرڤان بارزانی، سەرکی هەرەمی کوردستان، ئامادەیی خۆی بۆ پێدانی هەموو نەوتی هەرەمی کوردستان، لە بەرامبەر نەسەدملیار دینار، بەحکومەتی مەرکەزیدا نیشاندا! .. تاهیر عیسا

ئاگەیاندنەکەی نەچیرڤان لەنەوان دوو ئۆگەردایە!

ئۆگەرێک ئۆوەیە، لەسەرنەگرتنی وەها پێشنیارێک دەنیایەو بەمەش دەیەوێت لەلایەک لەڕێگای خەبەکردنە چاوی خەڵکەوە نیازپاکی خۆی بەڕووی خەڵکی وەک لایەنی داکۆکیکاریی موچەخۆرانی خەڵکی کوردستان پیشانبدات و لەلایەکی تریش وەک دیارێ ناڕازایەتیەکی بەرفراوان لەئاستی گشتیدا لەبەرامبەر خەڵکەوتنە پەنجا ساڵیەکەیان لەگەڵ ئەردەغاندا هەیەو دەیەوێت بڵێت کە هەروەک پێشتریش لەئاگەیاندنی خەڵزنامەوانیدا ئایگەیاند، کە لەگەڵ حکومەتی مەرکەزیدا سەربەخۆن لە سیاسەت و خەڵکەوتنیاندا.

بەڵام ئەمری واقیع پێچەوانەکەی پیشان دەدات و دەریدەخات کە ئەوان بەتەواوی بەمەرجی مانەوەیان وەک بنەماڵەیەکی تاڵانکار و مافیاگەری دەسەڵاتدار بەسەر خەڵکی مەزڵومی کوردستاندا، خەڵکەوتنی پەنجا ساڵەیان بەدەستکردنی نەوتی کوردستان بەتورکیادا ئیمزاکردووە.
لەئۆگەرێی ئاست نەبوونی ئۆگەرێی یەکەمماندا، دووەم ئۆگەر، ئۆگەر ئەوان ئاست دەکەن و دەزانن کە هەموو نەوتی هەرێم بای نەسەدملیار دینارە، بە لەو هەموو داهاتانەی لە گومرگەکانی ناوخۆو خاڵە سنوریەکان و یەکە بەرهەمهێنە ناوخۆییەکانی دیکەدا کە بەسەدان ملیار دینار دەقبەندرێت، دەستیان دەکەوێت، چپۆیستییان بە وەها خەڵکەوتنێک هەیەو بە هەر خەیان کارو بارێ ئیداریکانی حکومەت و خەڵک ئایی ناکەن؟

بەرامبەر هەر کەسێک، لەکوردستاندا بەچاوی بەرژەوەندی گشتی و بەچاوی مۆچەخۆرانێک، یان بەچاوی بەکارانێک کە بەدەستی ئەم حیزب ودەسەڵاتەوە گیردەن، بەوانەت، دەتوانەت لەوە تێبگات، کە ئەم حیزب ودەسەڵاتە دژە خەڵکییە، چەندە درزن و ساختەچیی و مەکرو تەڵەکەبازن و خەریکی چجرە یاریکن، لەسەر حیسابی قوت وداهاتی خەڵکی نەداردا و چەن سیاسەتی هەموو شتێک لەپێناوی دەسەڵات و بنەماڵەو مانەوەیاندا پێیەو دەکەن!

هەر هەوە وتەقەڵایەکی کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستان، بە باشترکردنی ژیان و گوزەران و زامنکردنی موچەو بیمە هەمەلایەنەکانی ژیانیان، بە هەڵکخراوبوونی گشتییان لەم سەرو ئەوسەریی هەرێمی کوردستانەوە گرێی خواردووەو بەبە دەستبەرکردنی ئەم یەکیەتی ویەکدەنگییەی کرێکاران خەیان، مەحاڵە لەچاوەڕوانی وەعدو وەعیدو سیاسەتی درزانەی بەرژوازیدا، کەتایی بەم هەل ومەرجە سەخت ودژوارە بهێنرێت.

تاهیر عیسا /18.11.2020

کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) و شیعری موتوربە .. سەباح هەنجەر

هەموو درەختێکی بەردار ئەفسانەیەکی هەیە و دەیەوە مرۆڤ بە ئارامی لەناو ئەفسانەکەیدا بژی. خەم وەك ئەو خاکەی بە باخ خۆش دەکرە دەبینم: درەختەکانی باخ هەموویان لە خاکێکی دیاریکراودا بە یەکەوە دژین و بەرهەم پێشکەش دەکەن. بەرهەمکانیش هەر یەکەی تام و شێوە و قەوارەی تایبەت بە خۆی هەیە، هەر یەکیش کاتی جیا و تایبەتی هەیە لە پەگەیشتن و پێشکەشکردنی بەرهەمەکەی، هەموویان وەك برای یەك دایك و باوك بەیەکەوە دژین و هیچیشیان لە ئیرەیی پێبردنی ئەوی دیدا هەڵنابزکێت.
هەموو دەقێکی ڕەسەن و دڵنیا. پڕ لە گرژی و ململانێیە، ئەو گرژی و ململانێیە دەسەڵاتی دڕ پێشان دەدا.

با دە پکەوە لە هەموویان دەدا، باران دە پکەوە لە هەموویان دەدا، هەتاو دە پکەوە لە هەموویان دەدا، ووناکی مانگ دە پکەوە لە هەموویان دەدا … تاد، منیش داهێنەرم تا دواپلەی خۆشویستی خۆم دەوێ. هەر بابەتێك لە داهێنەرێك بخوێنمەوە، ئوپەرەی ئاوات و دڵووتنیمە، لەسەر نانی خوانی هەموو ماڵان ناوی بنووسم، یان لەسەر شانی خەمی دانەم و بەناو شاردا بیسووڕێنمەوە. وەك درۆشانێوەی هەمایەك پێشانی دەستبژێری کەمەنگای کوردی بدەم، بەڵام بە هیچ شێوەیەکیش بە ناداهێنەر و تەمبەڵ و ناوەجاغ و پاشخاپۆرەکەکم نەگوتوو، بوونی تایبەتی خۆت هەیە و دەستخۆش، خۆشدوویی لەسەر مەرگی هەر شێش منداڵم بکەم. لەسەر شیعر نایکەم، ببەای ببەیش سەرسامیی خەمم بەرانبەر دەقی بەگەرد نەشاردووەتەوە. دەنیام: (نالی و گۆران) بە بەهرە گەورە و تایبەتمەندەکانی دەوروبەری خۆیان گوتووە: (تە کەشێی زاڵ بکە و ببە بە خۆت) و بەناو خوێن و گۆشت و دەماری منیشدا تەبپەڕێ، شیعر پێویستە لە پێناو خۆت و ئێستێتیکای زماندا بنووسرێت، قسەش پێویستە لە پێناو هەمووانداا بکرێت، من شیعرم کردووەتە زمانی هەموو دەربەینەکان و تەنیا لە شیعریشدا دەگەمە چۆڕی دەربەین، بە هیچ جۆرێکیش خودی خۆم ناچاری نووسین نەکردووە. چۆڕی دەربەین هەورم بە دەکاتە بالیف و ئاوێی خەون و خەونمە بە باشی دەیبینم.

خودا ئاو بەندانێی خۆی خۆش دەوێ، هەندێك بیرەوەری و پەیوەندی لێك نزیکی بە نزیکتر دەکاتەوە و لە یێك خاڵی خرۆشاندا کەیان دەکاتەوە، پاشان دەیانخاتە بەر سرۆی ئیلهام.

لەناو کتێبخانە بچووکەکەمدا، بە دوای کەشیعری: (نوختەی نوونەکەی ژیان)ی فەرهاد شاکەلیدا دەگەڕام، پێویستم بوو، بە شێوەیەکی بەراوردکردنێك لەگەڵ شاعیرێکی هاونەوەی خۆی بە جیاوازی و بەکارهێنانی هەڵە و هەماکانی ئەزموونی ئێستایان. بە ویست و بیرلێکردنەوە کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری)، وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: محەمەدی مەلا کەریم، چاپخانەی (الحوادث) 1983 بەغدا، کەوتە ناو ووناکی چاوم و بە ئاهەکەوە دەستم بۆی بردە. سام و مووچڕکی یادێك هەردوو شانی گرتم و لە ناخەوە هایوشاندم و خاوی کردمەوە، وەك ئاوێی کەوتبە ناو قووڵایی ئاوێکی ساردەوە و مانگ لە ناوێدا خنکابێت. لەو چرکە پە دەروونەشنییەمدا، داوام لە خودا کرد هوو لە جیهانی خامۆشان بکەم. بە تونڈی خۆرتاوی ئەو ڕۆژە تەم ئاڵا و دەست و پێی بەستم.

محەمەد خدر مەولوود لە (هەڵەبجەی شەهیدی جەماوەری هەولێر) لە 23/11/1985، کەسێکی لەبارەی کەشیعری: (نیگەرانی) نووزاد ڕەفعەت پشکشکرد، لەو کاتەدا من و (ئیسماعیل تەنیا) بە تەنیشت یەکەوە

دانیشتبووین، ناونیشانی کۆمەڵەکە پێش چەند ڕۆژێك ئاگایەندرابوو، کە فەرمانێکی بەناونیشانەوە لەبارەی فەرمانی بابەتێکی بەڵگەنامەیی بۆ پێشکەشکردنی بەڵگەنامەکانی بەڕێوەبەرایەتی. منیش کەشیعرەکەم بۆ پێشکەشکاریەوە خوێندبووەوە، ئاگەرچی موو بە موو ئاگاداری شیعری نوێی کوردیم و لەناویدا توایمەوە و بە جیاوازی، هەمووی بە وردی و یەك ئاست و بایەخەوە دەخوێنمەوە. هەستم کرد بەشێکی، کە دەیخوێنمەوە بەر زەین و هەستم کردووە. ئەو هەستپێکردنە خستمیە کۆکەڵە و سەر هەڵەی بەدواداگەڕان و زەینم ڕووبەکەمەوە، لە کۆ بەر زەین و هەستم کردووە. وەك سەرقەڵەم دەزراوەکانم تەماشاکردن. بە بەشداریی گفتوگۆ لە کۆکەدا ئامادەییەکم لا دروست بوو، ئاگەرچی بە سروشتی خۆم لە کۆ و دانیشتندا حەزم لە گوێگرتن و سەرنجدانە، کەمتر خۆم لە مشتومە و باسکان دەدەم. ئەم بابەتەم لای برادەرانم: (حسام بەرزنجی و مەولوود ئیبراهیم حەسەن و خالید جووتیار و مەسعوود پەرێشان و فەیسەڵ دەهاتی) باس کرد. ئەو پێشنیازیان کرد، بە ئاوەی بەچوونەکانم ببەتە بەڵگەدار و جێگای بڕوا، ئەو سەرچاوانە لەگەڵ خۆم بهێنمە کۆکە. وام کرد و هەموو سەرچاوەکانم لەگەڵ خۆمدا بردە بەردەم میکرۆفۆنی سەر مێزەکە، هەرچی دەزیبووماوە، کە بە وەرگیراوم دەزانی وەك: بەڵگە و نموونە و سەرچاوە، هەم لاپەڕەی شیعرەکە و هەم لاپەڕەی سەرچاوە لەوەرگیراوەکەم پێشانی خوێنەر دا. شاعیریش لە کۆکەدا لە ڕێزی پێشەوە دانیشتبوو، دوای ئەوەی هەستپێکردنەکانی خۆمم پێشکەش کرد، شاعیر هیچ وەڵامێکی نەبوو، بەڵام ڕەنگی بە هەموو ڕەنگەکانی هەیە گۆڕا. سەرقەڵەمکان بە هیچ ویست و ئاراستەیەك نەبوو، تەنیا و تەنیا حەز و شەیدایییەکی قووڵی ئەدەبی و جێشکی گەرم نەبێت.

لەم چەندین وێنەیی پێشانی خوێنەری کۆکەکەم دا، دوو وێنەم تەواو دەتەوە یاد، کە لە کۆشیعری: (زریان)ی ئانوەر قادر محەمەد وەرگیرابوون.

(تروسکەی تروسکی ئاگری شوانی شەو بە کۆو دامرکا)، نەوزاد
(هەشتبەتم تەزرەی ناوەخت گوڕە حاجیلەت بکوتێت)، نەوزاد
(تەرزەی ناوەخت، بەسەر سەرما دائەبارێ
تە ئاگری ماڵە کوردەکی کەچەر بووی)، ئانوەر

دەبووایە ئەو حەقیقەتە لەبەرچاوی ئەو خوێنەرە زەر و بە شومارە ئاشکرا نەکەم. بەوەی نابێت هیچ گیانلەبەرێك بەهەی منەوە دووچاری ناخ شڵەژان و نیگەرانی ببێت، خودایە: (هەموو دەست و دوژمنەکانیشم لە کاری باش سەرخەی). داوای بەخشندەییش لە گوتنی ئەو حەقیقەتە دەکەم، واتە: لەخودی حەقیقەتەکە، کە بە گوتنی، مرۆڤێك دووچاری ناخ شڵەژان و نیگەرانی بوو، بە گومانیشم لە هەستی بە پێی خۆم.

سەرقەڵەمکانی من بە ناوی: (شاعیری قەپیچی)یەوە بوو، دوای ئەم هەستپێکردنانە لەخەبوونی و مەرکی ناسراوی خۆی، بە ئومێد بووم و لە هۆی خوێندنەوە و بایەخی منداڵکوتە پەراوێزەوە و بڵاوەم خست، بۆی زانیم خانەیەکی مردووە لە شیعری نوێی کوردیدا و بارە بەسەر شیعری بگۆڕدەوە.

دیدگا دگۆڕت. نموونە: ساڵی 2008 هەرسە بەرگی کتێبی: مەحرەمی ڕاز: شەرحی غەزەلیاتی حافز – ی (ئەکرەم عەنبی)م خوێندووەتەوە، چەند شوێنکم بڵاوە گرینگ و سەرنجڕاکێش بووە، هەتا بە ڕادەیەک کەشاون. ئێستا، 2016 جارێکی تر دەیخوێنمەوە هەتا بە ڕادەیەکی تری دەکەشم و شوێنی تریم بڵاوە گرینگ و سەرنجڕاکێش. ئەم دەخگەینە، گۆڕان و خاڵی بینین و دەزینەوە و بەردەوامبوون و پوختکردنەوەی زیانە.

دوای 33 ساڵ ئەزموون وام لە دەکات بڵێم: شێوەی دەربڕینەکەم هەمنیی بیرکردنەوەی کەمێك زیاتر دەویست، یان یاخیبوونێکی کەمێك ووشکنانە و خەبەشتزان و پڕ بوو لە هەستی گەنجانە، زیاتر لە قەوارەی ڕەشنبیریی ئەوسام. ئەگەرچی ئەو بەراوردانەی، کە کردبووم. هەموویانم وەك: بەگۆ و نموونە و سەرچاوە پیشان دا، دەستواژەی: (شاعیری قەپیچی) بە هیچ گومان و دە لە دەدانێك دەستواژە و دەربڕینێکی هەراسانکار و دەدەنگانەیە. (قەپیچی) ناوێکی بە توکڵە بە (دز)، دەکرا ئەو حەقیقەتەی دەزیبووماتەوە بە شێوەیەکی نەرمونیانتر ئاشکرام بکردبووایە. بە تایبەتی، کە بینیم شاعیر سەرنجێکی دوورودرێژی ڕکئامێز و کینە لە دڵی دام و ڕەنگی بە هەموو ڕەنگەکانی هەیە گۆڕا. خەم وەك گەنجێکی ئازاردەر هەست پێکرد، خەم ئازار دا و سەرقەڵەمکانی خەمم هەمووی دڕاند، وەك نووسینەك بە بڕاوکردنەوە دامنەشتەوە، بەچوونکان بوونە جێگای بایخی زەرەك لە ئامادەبووان، بۆی لە کاتی پێشکێشکردنی سەرنجکانم تەماشای ئامادەبووانم دەکرد، بینیم هەموو لە هەموو لە بچووکیانەوە تا گەورەیان یەك بە یەك خرۆشابوون. من شڕۆڤ و حەپەساوم، دوای تەواوبوونی کەکە لە دەرەوەی هۆڵدا زیاتر لە نیو کاتژمێر بێشکی ئامادەبووان لەگەڵم وەستان و گفتوگۆی سەرنجکانمیان کرد، سە لەوانە.

یەکەم: (عەبدوڵا سەراج) بوو، گوتی: (لەم ڕووەوە، دەردی گران و باری گرانی چیرکنووسانی کورد لە شانی منە، بەڵام من لە شوێنی نەگونجاو و لەناو خوێنەردا لەڕوویان نادەم و ڕووشکێنیان ناکەم.)

دووەم: (ئازاد مەولوود) بوو، گوتی: (ئەم ورد خوێندنەوەیەت هەزکی پەویستت پێ دەبەخشێت.)

سێیەم: (مەحموود زامدار) بوو، بە نەوایەکی پڕ هاندانەوە گوتی:

(ئەی لە ئومەد ئاشنا وردتر، بینووسەوە و بیهێنە تا لە ڕۆژنامەی هاوکاری، یان گۆڤاری بەیان، کامیانت ویست بۆاوی بکەینەوە بە خەندەیەکی گاڵتەئامێز و پڕ تەوسەوە دەنگی بەرزکردەوە و دەستی ڕاوەشاند: های های، چما ئێم شاعیرە ئەوەیە.)

ئێم دەروازە و زەمینە خۆشکردنە بۆ سۆبی یادەکە: لەناو کتێبخانەکەمدا بووم، هەموو هەستەکانم شڵەبووەوە ناو ئەزموونی کۆشیعری: (نوختەی نوونەکەی ژیان)، لە بەکارهێنانی هەستەکانی و ناخ بە سەرچاوەی هەموو ڕووناکییەك دانان و حیکمەتی ئەبەدی و گۆران بە دوای: (کەسکی تر) لە خەیدا، لە ئەزموونی هیچ شاعیرێکی هاوڕێی خۆی ناچێت. ژیان لەسادەیی خۆی، لەناو نادیاریێکی خودایێدا ئامادە و ماندارە بە بەڕابوون بە بوونی بەختەوەرییەکی نادیار و ئاسۆیەکی کراوەی نادیاریش. ئێم چەمك و ڕامانی سەرەکیێ لەناو شیعری کلاسیکی کوردیدا ڕۆگی لە: (مەلای جزیری و مەحوی و مەولەوی و وەفایی)یەوە دێت و دەگات بەم، ئەمیش بەختەوەرییەکی وەناکراوی تێدا دەزیوەتەوە و سنووری فراوانتر کردووە، زمانیشی کارامانە بەکارهێناوە، لەم جارە بەکارهێنانەدا جوانیی زمانی کوردیت لا دەردەکەوێت، کە چۆن لەسەر دەستی داهێنەرانی ڕەسەنزادەی خۆی، بە پاکی بەرەو پێشەوە دەچێت و پێوەندیت لەگەڵ زمان دەپچڕێنێت، خۆی دەبێتە زمان، هەروەها ئیقاعێکی خاو، بەڵام زەر سیحراوی بەکارهێناوە.

(یاد)ی کۆم هاتە لام و گوتی: بابە (ئیسماعیل تەنیا)، نامەیەکی بە ئیمەکەت ناردووی، ئەگەر بێت بۆنم لەسەر شاشەی کۆمپیوتەر دەیخوێنیتەوە، نوێك دەستوبرد وەڵامکت لە داوابکات. لەسەر شاشە چڕ لە خوێندنەوە وەرناگرم و هەم چاویشم یارمەتیم نادات.

دوای ئەوەی لەسەر شانکە هاتمە خوارێ و لە شوێنی خۆم دانیشتم. گەنجێکی نزیك لە تەمەنی خۆم، خاوەنی سیمایەکی منداڵانە بوو، لە کورسیەکەی شانی چەپمەوە دانیشتبوو، گوتی: (ڕۆخنەیەکی دەستانە و دەست گرتن و ڕاستییەکی ڕاچڵەکێنەربوو، ئێم شاعیرێت لە هەڵە ئاگادار کردەوە، لە قووڵایی چاڵێکی ڕەشدا دەستت گرت بە سەرخستنەوە).

مرۆڤێکی داهێنەر و لە ناخەوە دەوڵەمەند و پڕ پرسیار بوو، ئەو لە ناخ دەوڵەمەند و لە چارەنووس پرسە: (فوئاد کەریم) بوو، لە چارەنووسی دەپرسی، دوای ئێم یەکترناسینەمان بووین بە برادەر و هەستی بە هوودەی هەمیشە لە خرۆشاندا بوو، بە تابلۆی دەگوت: (هاوڕێیە بە وەفاکەم)، چاوەڕوانی زەری لە ژیان نەبوو، دەیویست تابلۆ ڕەحی ڕازی بکات. لە پێناو هونەری شێوەکاری و ئەدەبدا ژیانی یەکپارچە ببووە یاخیبوون و حەزی لە ژیانێکی پڕ ووداو بوو،

بەهرەیەکی تایبەتی هەبوو، دەیویست لە هونەری شانۆکاریدا بگاتە ترۆپك. هەمیشەش لە شانۆکارانی کورد بە ئومێد بوو، شانۆکاری لەسەر ئاستی جیهان دەویست. هەندێك جار ئومێد و داوای داهێنانی بەرز دەبووە و دەگەیشتە پلەی هەڕەچوون، دەیگوت: کورد وێنەکێشی هەیە، شانۆکاری نییە، دوای ماوەیەکی کورت هەمن دەبووە و دەستکی بە دەموچاوی دادەهێنا و دەیگوت: لەگەڵ داوای لێبووردن لە (سمکۆ تەفیق.)

پاش ماوەیەك شیعرەکم بە ناونیشانی (مووتوربە) لە گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە (4)ی ساڵی 1986 بڵاوکرایەوە، وەك شانۆیەکی نووسین، شانۆیەکی ئاسایی و جارێ پێوەکی شاعیرانی نوێی پێش خۆم و باوخوازم، بەتایبەت لە ناوەوەی شیعرەکەدا جیا دەبمەوە و شانۆیەکی دەنگیم بەکارهێناوە، واتە: دەنگم بەسەر وێنەدا دابڕش نەکردووە. بەڵکو لە فۆرمێکی کراوەدا بەسەر وشەدا دابڕشم کردووە. لە شانۆی بڵاوکردنەوەکەیدا بایەخێکی زۆری پێدرابوو، لە تێزنامەگەریی کوردیدا یەکەم جار بوو ئەم شانۆ بڵاوکردنەوەیە ڕووبدات، یان لایەنی کەم من بیبینم. ئەو چەند لاپەڕەیەی شیعرەکەی تەدابوو، کرابوو بە تێنگێکی جیاواز لە تێنگی لاپەڕەکانی تری گۆڤارەکە. فوئاد کەریم شانۆکار بوو، بەتام ئاگاداری وردی لەبارەی شیعر و هونەری شیعرەوە هەبوو، ئەم کتێبە: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) دیاریی ئەم شانۆکارە کەچکردووەیە، کە هەمیشە سەرخۆش بوو بە هاوەنییەتی تێنگ. لە پاداشتی خۆشویستنی شیعری (مووتوربە)دا. منیش لە نواندنی ئەم وەفایەیدا، ساڵی 1988، کە تامانە شیعری (زەوان)م چاپ کرد، یەکەمین دانەم پێشکێش بەو کرد. شاعیر کاتێك دەنووسێت خەمی خۆی و کاریگەرییەکانی دیکە دەیوروژێنێت. دیاربوو خەمی ئەو لەناو ئەم شیعرەی منیدا هەبوو، هەر لە یەکەم یەکترناسینماندا هاوتەریبەتییەك، ئاگەر هەفتەیەك یەکتری نەبینین، بیری یەکتر بکەین. لە نەوانمان پەیدابووبو، خۆشبەختانە ئەویش وەك من خەمی ئەم لاو ئەو لای نەبوو، واتە: ئایدیالیزیا تەکنیکی دیدگای هونەری نەبووبو، خەمی من شیعری بگەرد و خەمی ئەویش تابلۆی بگەرد.

لە بنەڕەتدا شیعری (مووتوربە)م پێشکێش بە (تەفیق سابیر) کردبوو، گۆڤارەکە بە پرسی من پێشکێشکردنەکیان لادابوو. لادانەکەش بنیاد و ئەندازەی مانا و تێگەیشتنەکەی تێکدابوو، بە ماوەیەکی کورت دوای بڵاوبوونەوەی شیعرەکە، عەسرانێك لەگەڵ برادەرم: (سەباح مەزن) لە قاوەخانەی مەچکە دانیشتبووین باسی شیعرەکە و لادانی پێشکێشکردنەکەمان دەکرد. (عەباس عەبدوڵا یووسف) هاتە نەوانمان دانیشت، دیاربوو تێنگەتاو ببوو بۆی: دوو لاو بە باشە باسی

داهێنانی کوردییان دەکرد، چونکە لە ئەنجامی ئەوەی لە پەراوێزی داهێنراندا ماوەتەوە. ناتوانێت دان بە داهێنان و دەرکەوتن و هەوونی و کامڵبوون بنێت، دەرکەوتن و هەوونی و کامڵبوونی داهێنران کابووسە بەسەر سینگییەوە. داننان بە داهێنانی ئەوی دی، داهێنان و دەرکەوتن و هەوون و کامڵبوونە. لە گەرمەی گفتوگۆیەکماندا بەچوونی منی داواکرد لەبارەی خۆی، یان سڵاح بەچوونی منی داواکرد لەبارەی ئەو، نازانم. منیش بە ئاشکاوی بەچوونی خۆم دەربڕی گوتم: دە شاعیری ناکاری وەک تۆ لە کۆسپەڕە بەدیت و بیتراشیت، تا شاعیرێکی کارای لە پێکبێت شیعرێکی وەک شیعری: (ئەم مرۆڤە)ی هەڵفیق سابیر، کە هەوڵستە لە پێناو ژیاندا و دەربڕین لە توانای بەهێزیی مرۆڤ دەکات، بنووسێت. بەچوونکەم لەناو فەرمێکی زمانی زبردا خستەووە. لەو بارەیەوە پێویستیم بە دەڵاگرتن و شەوەی دەربڕینی تر هەبوو، ئەگەرچی ئەم شاعیرەی ئەم بەچوونەم لە بارەیەوە دەربڕی، ئێستا و ئێستاش (لە شیعردا) نەبووە شاعیرێکی چالاك و کاریگەر، خوێنەر دڵی پێی خۆش بێت، هیوایەکی داهێنانی لە زەمینەی شیعردا نەڕواند. هەر وەک پەراوێز و خانەیەکی مردوو لە جێستەی شیعری کوردیدا ماوەتەوە و ئەزموونێکی جەڵەبی و مەنگڵییە، لە بواری پێکهاتەی میتافەڕەوەش کەڵە و بەهێستە، لە بنیادیشدا بگرە یەکی نەخۆش و خاووخلیچکە، شیعرم تێدا نەدەزیوەتەوە، واتە: دڵە و کەپلەی نیمچە شیعرم تێدا دەزیوەتەوە، بەڵام شیعرێکی تەواو شیعرم تێدا نەدەزیوەتەوە، سەخت و سەرسامکار بێت. ئەم بەچوونە حەقیقەتی تەگەیشتن و بیرکردنەوەی منە، ناحەقی تێدا نییە، یان شتێکی لەمە نزیك و لەم بابەتە، ئەوەش دەزانم لەپاڵ ئەو شیعرەی من پەسندی دەکەم. شیعری دیکەش هەیە و خەڵکانی تر پەسندی دەکەن. لەم شەوە جیاوازدا دەبێت بیر لە شەوەی داهێنانی جیاوازیش بکەینەوە.

دوای تەپڵەبوونی هەژ و هەژگارێکی زەر، ئەوجا بەم دەرکەوت ئەم دوو بەچوونەم کاریگەریی خراپی لەسەر دەروونی ئەم دوو برادەرە دروست کردووە و شەڕاندوونی. بەوەی: لە شارچکەی عەنکاوە، لە بنکەی هەشنبیری کلدان، 15/6/2013 لە کەڵەکی شیعریدا شیعرم خوێندەوە، هەرکە بانگ کرامە سەرشانە، ئەم دوو برادەرە: (عەباس عەبدوڵا یووسف و نەوزاد هەفعەت)، وەک ئەوەی هەواڵی مەترسییەکی لە شەوەی بووملەرزیان پێگەیشتبێت. بەپەلە و هەڵداوان لە هەڵەکەدا چوونە دەرەوە و نەیانتوانی گوێم لێبگرن.

من نەك شاعیربم. بەڵکو تەنیا مرۆڤبم، مرۆڤکی خودایی و هەستی. دەبە دەخکی تریان بە دروست بکەم و لەم دەخە دەروونییە ناجێگیر و ناهاوسەنگییە بەرانبەر بە مەن بیان دروست بووە و هەیانە، دەریانبهێنم. داوای بەخشندەیش لە هەستی خۆم دەکەم، کە لە دڵەوە

بەدواداچوون بۆ ئایەت و تانوپۆکانی شیعر دەکات و ئەزمکی تایبەتی لە دەگرێت، ناشزانێت خۆشدووی هیچ کەس و ئەکخراو و دامەزراوە و دەسەڵاتێك بکات، باشیش لە خورپەی دڵی داهێنان و ناداهێنریش گەیشتووە، دڵووونم بە سروشتکی ئاستەقینە، نە بە هێنانی ووبەوو، نە بە ناوونانێر و لەمەی پاشماڵە ... تاد، نە فریو دەخەم، نە چەك دادەدەم، نە کەسیش لە ئەگای کەس دەناسم. هەوڵ دەدەم تا ئاستی ئەوە بیناسم، تا بەچوونم لەبارییەوە پەیدا دەبێت، بزانم کامە کاکێ و کامە تووکە. ئەمەیە: وریایی و وردی و وردەکاری و بیرکردنەوەی نووسین.
لە هەشتایەکان کەی ئەدەبی زەر بەرەوەدەچوو، لە زەرەك لە کەسکان ئامادە دەبووین. دوای تەواوبوونی کەسکان بە پیاسە و بەدەم گفتوگۆوە، یان بەرەو ماڵ، یان بەرەو بازاڕ دەهاتینەوە. گفتوگۆمان هەمووی لەبارەی جیهانی ئەمانسی و ئەحانی و دەنایدەنی ئەحەکان بوو، کەمتر بۆ لای شۆڕکارییەوە بوو، زەرتر بۆ لای شیعرەوە دەئەیی و لای نەدەدا. ئەمەش هەکارەکی هەبوو، ئەوەندەی ئەو زانیاری لەبارەی هونەری شیعرەوە هەبوو، من ئەوەندە زانیاریم لەبارەی هونەری شۆڕکارییەوە نەبوو، کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) بە قووڵی چووبووە دە و هەستیەوە، دەیگوت: ئەو شیعرانەی (عەبدوڵا پەشۆ) بە ئارەزووی خۆی بە وەرگەڕان هەڵی بژاردوون و لە ئەژنامە و گۆڤارەکاندا باڵاوی کردوونەتەوە، شاکار و نایابترن لەم شیعرانەی لەم کتێبەدا لەسەر داوای: (محەمەدی مەلا کەریم) وەریگەڕاون.
هەمیشە شیعری: (بە هاوەڵیان)ی بە دوو جار وەرگەڕان. یەك: لەسەر خواستی: (محەمەدی مەلا کەریم). دوو: لە هەڵبژاردنی چەڕی ئەدەبی وەرگەڕ، بەراورد دەکرد.
ئەو شیعرانەی هەڵبژاردنی چەڕی ئەدەبی ناچاری کردووە وەریبگەڕێت. هەموو ئاگەزەکانی نووسین لەناو پەکهاتەیەکیدا کاریان لەك کردووە، لەیەك کارلەکەکاندا شیعرییەت دەردەکەوە و خەبوونی زمانی ڕەح و ئەزموون زاڵ دەبێت و دەبێتە ناوکی دەق.

ئەوە هەشتا لەو ئەژە زەین و
شەوە زەینانەتان ماوە،
کە خوداوەندەکان پەیان بەخشیون.
ئەوە هەشتا شایانی ئەوەن کچانی شەخ
بەوردی چاوتان تێ بڕن.
یاری بکەن، بچن، هاوەڵیانم!
شەوانی کورت بەبادەن،
منیش لە کەلەنی فرمێسکمەوە

خەشبەختیی بە پەروای ئەو ئەبینم و بزە ئەمگرێ
پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری، ل: 216

لەو ڕۆژ و شەو زەمینانەتان هەشتا زەر ماوە،
کەوا خەڵاتی خواوەندەکانن.
هەشتا شایانی ئەوەن کیژوکان
بە چاوی تینوو تێتان بڕوانن!
دەسا هاوڕێیان،
بە بەزم و گەمە و گۆرانی گوتن
شەوانی کورتی تەمەن بەڕێکەن
بە شادیی خەتان مەمی خەندەیەك
لە پشت تەنکی فرمێسکم پێکەن!
گۆڤاری کاروان: ژمارە (3)، کانوونی یەکەمی 1982 ل: 34

تووڕەییەکی خوداوەندانە هەمیشە لە ناوچەوانیدا هەمای نائومێدییەکی گەورە بوو، ئەم نائومێدییە هانی دا بە پەڵە لە کوردستانی نقوومبووی شەی براکوژی ڕابکاتە ئەوروپا، لە ڕێگادا شەوی بەفر دەستی لە بوشنەت و شەهیدی بکات.
جەرگێك ئارەقە لە جەستەی مندا هەیە. نە زێڕ، نە زیو، نە کاتژمێر قبووڵ ناکات. قەدی جغارەی باوکم و ئێقەی هاوسەرگیریم و ناوکی وشك بووەوەی هەر شەش منداڵەکەم بە بایەخەوە لە شوشنکی تایبەتدا هەڵگرتووە. ئەم دیارییەی فوئاد کەریمیشم لەناو پێڵاوێکی کەتان پێچایەوە، لەو شوشنە تایبەتییەم دانا، کە قەدی جغارە و ئێقە و ناوکی وشك بووەوەی هەر شەش منداڵەکەمم تێدا پاراستووە، هەموو خەشویستان وەرنە خوونم، تا بزانین ژیانی ڕاستەقینە لە خونبینینداید، خون پوختەکراوی ژیانە. ژیانیش هەموو ڕەنگێکت ڕووبەڕوو دەکاتەوە، یان هەموو جەرگ خەشی و ناخەشییەکی بەدەمەوەیە.

ئایاری 2016 هەولێر

لە(58)وە بۆ (140) چارنووسی کەرکوک لە بەرداشی جەنگی ژمارەکاندا .. نووسینی: ستیڤان شمزینی

"ئەم شیکارییە پێش 13 ساڵ لە گۆڤاری نەوەند بڵاوکراوەتەوە. ئۆگەرچی وا دەبینرێت بابەتەکە کۆن بووبێ، بەڵام لە راستیدا ناوەڕۆکەکەی هەمیشە بە تازەیی دەمێنێتەوە. تا بیری خوێنەریشی بخەینەوە کێشەی دەڤاندنی کەرکوک لە دوای روخانی بەعس بە تەنیا بەرهەمی شانزەی ئۆکتۆبەر نییە، بەڵکو شانزەی ئۆکتۆبەر تەنیا کۆتایی ئەو دەڤانەیە لە رووی سەربازیی و ئۆتۆریتەی دەسەڵاتی هەردوو حزبی فەرمانڕەوا لە کەرکوک"

لۆگۆی ناوهێنانی کەرکوک بەدەر لەوەی وێنای شارێکی وێران و فەرامۆشکراو دێتە پێش چاومان، راستەوخۆ بیرمان دەچێتە سەر ئەو کێشە و قەیرانانەی لەنێوان کورد و عەرەب عێراقییەکاندا بە درێژایی چەندین دەیە دروستبووە لەسەر مسۆگەرکردن و خاوەندارێتی ئەو شارە، نەوت یەکێک یان هەموو ئەو هۆکارانەیە هەموولایەک بە وڵاتانی هەرەمی و جیهانیشەوە چاو ببڕنە کەرکوک و شێی لەسەر بکەن، چون ئەو سامانە سروشتییە بەسە بۆ ژیاندنی کۆمەڵگەی سەد ملیۆنی بەوپەڕی تێریی و ڕفاهەوە. بەهێندا نەچووین ئۆگەر بڵێین زیاتر لە 90 ساڵە کورد بۆ قەبارەی خەبات بۆ ڕزگاریی و مافی چارنووس لە هەوڵی سەندنەوەی کەرکوکدا بووە. کەرکوک لە بزافی شێخ مەحمودەوە تاکوو ڕۆژی ئەمڕۆمان لە لیستی داواکاریی و خەباتی کوردانەدا لە بەشی سەرەوەدا بووە، گرنگی ئابووری ئەو شارە پاڵنەرێک بووە حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق دەستبەرداری نەبن و جەنگی درێژخایەن لۆگۆی خاوەنە راستەقینەکەی (کورد) بەرپا بکەن، پاشان لە ڕێی بە عەرەبکردن و ڕاگواستنی کورد لە شارەکەدا ناسنامەی ڕەسەن و دیمۆگرافیاکەی بشێوێنن، بەڵام کورد هەموو کات داکۆکیی جیددی لێکردووە تا ئەو ئەندازەیەی شەشکی وەک ئەیلوولی بۆ بە قوربان کراوە.
دوای 9-4-2003 پرسی کەرکوک لە ئەجێندای کوردی باشووردا پانتاییەکی زۆری داگیر کرد و لە ڕاستیشدا یەکێک لەو دۆزانە بووە زۆرترین دانوستان و گفتوگۆی لەبارەوە کراوە و دەکرێت، قانوونی 58

ئیدارەی کاتی و ماددەی 140 دەستووری هەمیشەیی عێراق بەشکن لەو پلانانەی لەو چوارچێوەیدا و بە یەکلاکردنەوەی چارەنووسی کەرکوک داڕێژراون. هەنووکە کاتی یاسایی جێبەجێکردنی ماددەی 140 تەواو بووە و ڕەوشی کەرکوک وەک خەی ماوەتەوە، لە کورد بەنیازی ماوەی ئیزافییە بە جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە، بەداخەوە ئەزموونی چوار ساڵە و نیوەی ماڵئاوایی عەرەبی بادەستی دوای سەدام حسێن سەلماندوویەتی نیەت باش نییە، هەروەک (محەمەدی حاجی مەحمود) وتی: تەنها یەک مانگە تەقینەوە کەم بووەتەوە عەرەب هێشە دەکات کە نابەت نەوت دەربهێنین و دەبەت ماددەی 140 دوا بخەین.
پرسیاری هەنووکەیی ئەوەیە: ئایا کورد و ڕێبەرییەکەی هەر دوای کەاوی بابردووی بەهێنی وهەمیی سەرکردە عەرەبکانی عێراق دەکەون؟ یان ئومێدەک ماوە بە جێبەجێکردنی ماددەی 140؟؟ لە کاتێکدا ماددەی 140 پێکخراوە ئایا کورد کارتی هەیە بەکاریهێنەت وەک پێکخستنی بەندێکی دەستووریی کە بەرژەوەندیی عەرەبی عێراقی پێوە بەستراباتەوە؟ یان کورد ئەم دەزە دەباتە ناوەندەکانی دنیا لە چەشنی نەتەوە یەکگرتووەکان یان بە بەگەی مەژووییو و بەیاری سیاسیی دەست بەسەر کەرکوکدا دەگرێت؟. لە هەموو بارەکاندا تاریکییەکی زەر هەیە و هیچ تروسکایییەک نییە تا هەوەست و هەنگاوەکانی داهاتووی کوردمان پێ نیشان بدات لە وەختێکدا نیازی عەرەبکان بە ڕوونی دیارە چییە.

مەژووی کەرکوک

ئەو کاتەی مرۆقی سەرەتایی فەری چاندن و کشتوکاڵ بوو ناچاربوو دەست لە ژیانی ڕەوەندیی هەڵبگرێت و بیر لە نیشتەجێبوون بکاتەوە، سەرچاوە مەژووییەکان باس لە چەند گوندێکی دیرەکیی دەکەن وەک کەنترین گوندە کشتوکاڵییەکانی دنیا، لەو لیستەدا ناوی گوندی (چەرمۆ)ی کەرکوک هاتووە و وەک یەکێک لە سێ کەنترین گوندی جیهان ناوی تەمار کراوە. بە بەوای (مەلا جەمیل ڕەزبەیانی) کەرکوک یەکێک لە هەرە کەنترین شارەکانی دنیایە و بەدرێژایینی ئەو (لە قۆچێ هەولێرە زەر کەنترە). بەرسڤی ئەو پرسیارە مەژووییەی کە بوو لەسەرەتاوە شاری کەرکوکی بنیاتنا؟. گەرمە و کێشە و ڕای جیاوازی لەسەر، بەڵام هیچکامیان ناتوانن هاشا لەوە بکەن لە سەرەتاوە کورد یان ئەو گەلانەی کوردیان پێکهێناوە نیشتەجێی کەرکوک بوون و ئاوەدانیان کردووەتەوە (لە مەژووداسەلمێنراوە شاری کەرکوک لەلایەن لەلەییەکان یان خەرییەکانەوە بنیات نراوە، ئەم دوو گەلەش ڕەگی سەرەکیان هەبووە لە پێکهێنانی گەلی کورددا). مەلا جەمیل

ڕۆژهەڵاتناسی، بەوای وایە: کەرکوک یەکێک بووە لە پایتەختەکانی (گوتو-گوتیوم)ی هاوسێی (لولو- لولوبین) کە تەنیا رووباری سیروان ئێم نەتەوەی لەیەک دابڕیوە هەردووکیان چڵی (کاسای)ن کە لقی گەورەی سوبارتەیە. ڕۆژهەڵاتناسی لە درێژەی بەچوونەکێیدا نوسیوویەتی: لە سەردەمی (نارامسین)ی ئاکادیدا (2400 پ.ز) بە وڵاتی کوردستانیان دەوت (سوبارتو) ئەو حەلە (ئەرەبخە) کە لەم دواییەدا بوو بە ئەرافا- عەرەفە (واتە کەرکوک) بەشێک بووە لە سوبارتە.

مێژوونووسان هەمای بە دەکەن لە هەزاران ساڵ بەر لە نهەوە کەرکوک بەناوی (ئارابخا)وە ناسراوە و هەر ئێم ناوەشە بە تێپەڕینی کات گۆڕانی بەسەردا هاتووە و بووەتە کەرکوک (گۆتییەکان کە لە سێ هەزارەی پێش زایینداا لە پەدەشتەکانی شارەزوورداا دەژیان گەیشتنە کەرکوک و دەوروبەری و کەرکوکیان کردە مەبەند و جێگای ژیانی خێیان، لەو سەردەمەداا شارەکە بە ناوەکی نوەوە ناسرا کە ئەویش ئارابخا بوو، گۆتییەکانیش ڕەگیان هەبووە لە پەکهاتنی نەتەوەی کورداا). بەگۆ نەویستە شارەکە لەلایەن ئەو پەکهاتە و توخمانەوە بنیات نراوە کە ڕەگیان هەبووە لە خستنەوەی نەتەوە و ڕچەکەکی کورداا یان هیچ نەبووبە لە دەرینەوە وەک زەرینەی شارەکە بوونیان هەبووە و تێیداا ژیاون. هەموو ژەدەرە مێژوویەکان (تەنیا ئەوانە نەبێت بە چەواشەکراویی نوسراون) دەنیامان دەکەنەوە لەوەی هەبوونی کورد لە کەرکوکداا پێش هەر نەتەوە و نەژاد و گەلێکی تر بگرە لە زەربەی قەناغەکاندا کەرکوک پایتەختی کوردەکان بووە.
تەنانەت عەرەب و تورکمانەکانی لایەنگری فاکتی مێژوویی نکۆییان لەو ڕاستییە دیرەکییە نەکردووە، تا ئەوەی کتێبی (جوگرافیای سیاسیی) کە دەستێک لە مامۆستایانی زانستگاکانی میسر لە ساڵی 1961 دایانناوە دانیان بەو ڕاستییەداا ناوە و نوسوویانە: کوردەکان دەستێکن لە باکوورەوە هاتوون، خاوەنی دەوڵەتێکی کۆن بوون کە پایتەختەکەی ئارابخایە. لە ژێر ڕۆشنایی بەگۆ مێژوویەکاندا بەمان ڕوون دەبێتەوە هەموو ئەو نەتەوە و پەکهاتانەی ئەمڕۆ لە کەرکوک جێگیرن بە هەزاران ساڵ دوای کورد هاتوونەتە شارەکەوە، عەرەبەکان بوونیان لە عەراقدا دەگەڕێتەوە بە سەردەمی غەزەواتی ئیسلامی لە سەدەی حەوتەمی زاینیی و ئەو بەغدادەی نهە وەک پایتەختێکی عەرەبیی دەردەکەوە ئەوە ڕۆژە گوندی (باغی داد)ی کوردان بوو!!، ئەگەر عەرەبەکان بوونیان لە عەراقدا بە چواردە سەدە بگەڕێتەوە، ئەوا بە دەنیاییەوە هاتنیان بە کەرکوک لە سێ سەدە تێناپەڕێت، لەوانەشە کەچی عەرەب بەشەوەی شوانکارە و تاک تاک بە کەتاییەکانی سەدەی هەژدە بگەڕێتەوە لە کاتێکدا کورد لەو

مێژووەدا بە هەزاران ساڵ بووە لەو شارەدا ژیاوە.
لە سەردەمەکانی دوای غەزەوات و فتوحاتی ئیسلامی و هەتا کاتی رووخانی دەوڵەتی (قەرەقیونلو)ش بەپێی (اخبار الدول)ی یوسف قارەمانی کەرکوک مەڵبەندی کوردی ویلایەتی شارەزوور بوو، لەم حاڵەدا لقێکی دەوڵەتی ئەردەڵان فەرمانڕەوای شارەزوور بوو. هاتنی تورکمانیش بۆ ناو کەرکوک بە بەراوورد بە مێژووی کورد لەو شارەدا دوێنێیە، تەنانەت کەچی تورکمان بۆ نەو عەراق کەوتووەتە دوای هەزاران ساڵی بوونی کورد لە کەرکوکدا. مێژوونووسی تورکمانی (شاکر سابیر ئەلزابت) پێیوایە هاتنی تورکمان بۆ ناو عەراق بە ساڵی (54ک – 674ز) دەگەڕێتەوە کە لەشکرێکی چوار هەزار کەسی بووون و بە سەرکەوتنی خەلیفە نەردرابوون. کەوابوو زۆر درەنگتر رووبان لە کەرکوک کردووە و تیایدا جێگیربوون. ئەمە لەلایەک و لەلایەکی تریش لەگەڵ کەچی بەردەوامی تورکمان و عەرەب بۆ ناو کەرکوک (پێش تەعریب و راگواستنی کورد) هەشتا کورد رێژەی زۆرینەی دانیشتوانی شارەکەی پێکهێناوە. بە وتنە (قاموس الاعلام) نوسیویەتی: سەرژمێریی شاری کەرکوک سی هەزار (30000) کەسە لەم ژمارەیە سێ بەشی 22500 کەسی کوردە و ئەویتری تورکمانە، عەرەب و جولەکە (760) و کلدان (460) کەسن.
لەگەڵ گەشەی زیاتری شارەکە و زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان، دیسان کورد هەر زۆرینەی پێکهاتەی شارەکە بووە لەم رووەوە سەرژمێریی ساڵی 1957 باشترین بەڵگەی مێژووییە کە دەریدەخات رێژەی کورد لە شارەکەدا (187593) کەسە لە بەرامبەردا عەرەب (109620) کەس و تورکمان (83371) کەسن، بەڵام دوای شاوەکانی بە عەرەبکردن ئەم رێژەیە لە زیانی کورد و تورکمان و لە بەرژەوەندیی عەرەب گەڵانی بەخێیەوە بینی و عەرەب بوونە زۆرینەی دانیشتوان، لەگەڵ ئەمەشدا فاکتی مێژوویی ئەوە دەسەلمێنێت کەرکوک بەشکە لە کوردستان، ئەگەرچی وجودی هەندێک هەزی عەرەبی وەک (العبید) کە پێش تەعریب لە کەرکوک بوون لەگەڵ تورکمان و کەمینەیەکی کلدئاشوری وەک هاووڵاتی رەسەنی شارەکە مایەی نکۆڵی لێکردن نییە، بەڵام ناسنامەی شارەکە کوردییە و دەکەوێتە نەو جوگرافیای وڵاتێکی دابەشکراوەوە بە ناوی کوردستان.

دەزینەوەی نەوت دەزینەوەی نەهامەتی

کوردی داماو و دیلکراوی کەرکوک هەرگیز پێی بە نهێنی ئەو گەورەی سەرسنگی شارەکەی نەدەبرد، ناچار پەنایان بە داتاشینی ئەفسانە بردبوو، پێش ئەوەی باباگۆرگۆر وەک کانییەکی بە بنی نەوت

ناوبانگ دەربکات لای رەشکی کوردی ئەوە رۆژە وەک مەزاری پیاوچاکێک سەیری کراوە و گەشکەشیان بە نووری پیرەزی خوداوەند زانیوە، دەماودەم دەگێڕنەوە دایکان بە مەبەستی منداڵبوون چوونەتە سەر ئەم مەزارە نەوتاویینە و لە تیشکی گڵی ئاگری سوور پاڵاونەتەوە و وەک بەیتە شیعرێک وتوویانە: بابا گوێگوە مناڵە.. وەک تیشکی ئاگری ئاڵە. دەزینەوەی نەوت لە شارەکەدا زۆر کەنتڕە وەک لەوەی باس دەکرێت ئینگلیزەکان یەکەم کەس بووبن نەوتیان لە کەرکوک دەزیبێتەوە، (عەلی مەحمود محەمەد) لە کتێبی (کەرکوک شاری قەڵا و ئاگر و خوێن)دا هەمای کردووە بەوەی لە سەدەی حەڤدەیەمەوە (1639) عوسمانییەکان بەشەوەی سەرەتایی نەوتیان لە کەرکوک دەردەهێنا، بەڵام ئەو نەوتە هەر بە بەکاربەری ناوخەیی بوو لە ماڵان و گەرماوەکانی شاردا. دواتر لە ئازاری 1925 کەمپانیای نەوتی تورکی بە فەرمی قەرخی دەرهێنانی نەوتی کەرکوکی کرد. ئیدی ئەم دەرهێنانی نەوتە لەسەر دەستی کەنیاڵیزمی بەریتانی پەریسەند و شارەکە بووە سەرچاوەیەکی نایابی نەوت و گازەکانی تر، پاشان لە هەمەتەکانی گەڵان بە دوای نەوتدا ژمارەیەکی تر کەگەی ئەو شلایە دەزرانەوە. ڕەنگبە دەزینەوەی نەوت و پەویستی هەزی کار یەکەکی تر لەو هەکارانە بووبێت تاکوو عەرەبەکانی ناوەڕاست و باشوور روو لە کەرکوک بکەن.

بە پێچەوانەی پێشبینی دانیشتوانی شارەکەوە نەوت نەک نەبووە مایەی خۆشگوزەرانی و ڕەفاە بیان بەکو بووە هەی دژواریی و نەگبەتییەکی گەورە، نەوتی کەرکوک ڕاکێشانی ئەقەی نارنجەکەک بوو بە هەر چوار لای خەیدا تەقییەوە و پریشکەکانی بە زۆر دوور ڕیشتن. دەکرێت بڵێین دەزینەوەی نەوت لە کەرکوک دەزینەوەی نەهامەتی بوو، سەرەتای کێشەیەک بوو نەزیک لە سەدەیەکە بە چارەسەر ماوەتەوە، چاوچنۆکی ڕژێمەکانی عەراق و تموحیان لە نەوتی کەرکوکدا هەنانییە سەر ڕەی کوشندەترین بیرۆکەی جەهەنمیی هەر لە تەعریب و شواندنی دیمۆگرافییەوە تاکوو ڕاگواستن و دەرکردنی کورد و سینەوەی ئاسواری کوردیی شارەکە، دیارە پێوەکردنی ئەم سیاسەتە بە بە تووندوتیژیی و زیانی مرۆیی نەبووە، هەر ئەم هەقیقەتە تاڵیە ناچارمان دەکات بڵێین: نەوت بە درێژایی تەمەنی دەزینەوەی لە زیان بەولاوە چی قازانجێکی تری نەبووە بە گەلانی عەراق بە تایبەت بە کورد، لەوانەشە نەوت بە پاشەڕۆژیش هەمان ڕەگی نەرێنی بەرجەستە بکات هەرچەندە لە ئەستاوە بەیارێکی وەها ڕەنگە لەژیکی و واقیعبینانە نەبێت.

بە عەرەبکردن و ڕاگواستن

لە دوای دەزینەوەی نەوت لە کەرکوکدا ژمارەیەکی بەشوومار عەرەب بە هەی خزمەتەوە لە کەمپانیای نەوتی باکوور رووبان لە شارەکە کرد، بەڵام هاتنی سیاسیی لە چوارچێوەی پرۆسەی تەعریب و گۆڕینی دیمۆگرافیدا زۆر تازەیە و لەگەڵ هاتنە سەرکاری دەستەی یەکەمی شۆڕشگێڕانە عەرەبەکان لە ساڵی 1963 دەست پێدەکات، لەو رێکەوتە بە دواوە تەعریب چوارچێوەیەکی سیاسیی بەخۆوە گرت و بووە بەشێک لە ئیجیندای سیاسیی دەوڵەتی عێراق. لەگەڵ هاتنەوە سەرکاری بەعسییەکان لە ساڵی 1968 دیسان بە عەرەبکردن و ڕاگواستنی کورد بە تایبەت لە شاری کەرکوک خێرا و خێراتر لە جاران دەستی پێکردەوە. ڕۆژنامەوانی فەڕەنسی (کریس کۆچێرا) دەنووسێت: بەعس پاشان کە لە ساڵی 1968دا هاتەوە سەر حوکم جارێکی دی بایدایەوە سەر هەمان سیاسەتی عەرەباندن، هەر لە سەرەتاوە سوپا دانیشتوانی کوردی لە ناوچە ستراتیژییەکان واتە لە ناوچە سنووریی و نەوتاوییەکاندا وەدەرنا، گوندەکانی کوردی بەردومان کرد و بە بەلدۆزەر تەختی کردن، بەمجۆرە تەنە لە ناوچەی کەرکوک نزیکەی 40 هەزار کورد لە ماڵ و گوندەکانی خۆیان وەدەرنران.

ئەم قۆناغی سەرەتایی بوو قۆناغێ چە و پڕۆکان لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردووەوە دەستیان پێکرد تاکوو کاتی ڕوخانی بەعس لە بەهاری 2003. پرۆسەی تەعریب هەر بەو نەوەستا میتۆدی خوێندن و زمانی فەرمانگەکان بکاتە عەرەبی بەکو ئەم کردەیە تابلۆی سەر پێشانگاکان و ناوی قوتابخانەکانیشی گرتەوە و دواتر لە بەڵگەنامە بەرەتی ڕەگەزنامە و باری کەسێتی ناوی کوردیی بەرەو قەدەغەکردن و سڕینەوە چوو. دوای هەرەسی 1975 ناوی قوتابخانەکان کە لە دوای ڕەکەوتنی ئاداری 1970وە کرابوون بە کوردیی جارێکی دی کرانەوە بە عەرەبی، بە نموونە کاوە کرا بە (معاز بن جبل)، کوردستان بووە (عبدالملک بن مروان)، قوتابخانەی زۆڕ گەڵا بە (الاندلس)، ئازاد کرا بە (میسلون) و کتێبخانەی ئاسۆ کرا بە (الطلیعە) و دارا کرا بە (العروبە). هاوشانی پرۆسەی تەعریب، ڕاگواستنیش لە کەپەسەندندا بوو، لە ساڵی 1981 بەیاری ژمارە 1391 مەجلیسی سەرکردایەتی شۆڕش لە تۆی 16 خاڵدا دەرچوو کە باس لە دروستکردنی 20 هەزار خانوو لە ناوەڕاست و باشوور و ڕاگواستنی چەندین کارمەند و کارگێری کورد لە کەرکوکەوە دەکات بە باشووری عێراق، بەڵام بەهەی سەرقاڵیی ڕژێم بە جەنگی ئێرانەوە تەگەرە کوتە بەردەم جێبەجێکردنی تەواوی بەیارەکە.
بە عەرەبکردن و ڕاگواستن ڕەنگدانەوەیەکی زۆری لەسەر شێوەندنی دەخی کەرکوک داناوە کە لە حاڵی حازردا کەسپی گەورەی لەبەردەم

جێبەجێکردنی ماددەی 140 هەناوەتە ئارا، بەگومان ئەگەر هەکارەکانی تەعریب و تەهجیر لە ئارادا نەبوونایە نەهێ کەرکوک بە ئۆتۆماتیکی لەسەر کوردستان بوو (هەروەک سلێمانی و هەولێر) یان سەندنەوەی ئاسانتر دەبوو. (جەلال تاڵەبانی) لە یەکێک لە وتارەکانیدا لەمەڕ سیاسەتی عەرەبانەدن دەنووسێت: شار و پارێزگای کەرکوک رووبەڕووی سیاسەتی پاکتاوی نەژادیی بووەوە، ئۆپۆزیسیۆنی پیلانگێڕی کە سەدام حسێن بە وەدیهێنانی چەندین مەبەست پەیڕەوی کرد:

1- دەرکردنی کورد و تورکمان و ئاشووری لە زێدی باب و باپیرانیان.
2- نیشتەجێکردنی عەرەب وەک (مستەوتین) نیشتەجێکراو نەک وەک هاووڵاتی کەرکوک و دەوروبەری ئۆپۆزیسیۆن بە رێگەی ئارەزووپێکردن و هەڕەشەوە.
3- نیشتەجێکردنی عەرەبی شیعە لە شارەکەدا بە مەبەستی بڕپاکردنی فیتنە لەنێوان کورد و بڕا عەرەبە شیعەکانیان و تێکدانی ئۆپۆزیسیۆنی ستراتیژیی نەوانیان.
سەدام حسێن و دەوڵەتەکەی سەرکەوتوو بوون لە شێواندنی دیمۆگرافیای کەرکوک و ئاڵۆزیی دروستکردن بە گۆڕانەوەی ڕەوشی شارەکە بە دەخی پێشانی، لە دوای ڕوخانی ڕژێمی بەعس تەعریب و ڕاگواستنی کوردی کەرکوک ڕاوەستا، بەڵام کارکردن بە گۆڕانەوەی عەرەبی هاوردە و گۆڕاندنەوەی دەخی شارەکە بە باری ڕاستەقینەی خۆی هیچ هەنگاوێکی نەناوە. ڕاستە تەعریب ڕاوەستاوە، بەڵام شوێنەوارەکانی هەر کاریگەرە، عەرەبی بادەستی دوای بەعسیش خۆیان لادەدەن لە کارێکی لەو بابەتە، هەندجار بەو بۆیە دەگەین ئەمانیش لەبەر لاوازیی و گرفتارییانە بەدەست تیرۆرەوە ئەگینا بەردەوامی بە ڕامیاریی عەرەبانەدن و ڕاگواستن دەدەن. ڕاستە بەعس وەک ئەنزیمە و دەسەڵات ڕووخا، بەڵام پەروەردە و فەرهەنگی بەعس هەشتا ڕەحێکی زیندووە، لە نموونەی پرسی کەرکوکدا تەدەگەین، ئۆپۆی ڕووخا لە 2003 تەنیا بتەکەی سەدام بوو، ئەگەرنا هەشتا کولتووری سەدامیزم کولتووری بادەستی سیاسیی و کەمایەتییە لای عەرەبە عەراقییەکان.

بزافی نیشتیمانی کورد و کەرکوک
(بزافی بارزانی وەک نموونە)

لە شێخ مەحمودی حەفید مەلیکی کوردستان قەڵەمڕەوی حکوومەتەکەی بەرتەسک و سنووردار بوو (لە باشترین حاڵەتدا لە سلێمانی و دەوروبەرەکەی تەنەدەپەڕی)، بەڵام هەرگیز نایدەویست دەست لە کەرکوک وەک بەشێک لە کوردستان هەبگرێت، ئارەزووی دەکرد کەرکوک بخاتە سەر قەڵەمڕەوی حکوومەتەکەی. مەلیکی کوردستان لە مانگی

دیسامبەری 1922 دوو کەرکوکیزادەی وەک یاریدەدەری خەی دامەزراند تاکوو بەو بیسەلمێنێت کەرکوک بە بەشەک لە حکوومەتەکەی دەزانێت، لە کۆتایی هەمان ساڵیشدا "رۆژی کوردستان" هەواڵی سەردانی سەرەک عەشیرەتەکانی کەرکوکی بە سلێمانی بڵاوکردەوە!!. نوێنەرانی تری بزافی نەتەوەیی کوردستان لە پێش هەر هەموویانەوە (مستەفا بارزانی) بەردەوام داکۆکیان لە کوردستانییەتی کەرکوک کردووە و فایلی کەرکوکیان وەک میحوەریترین فایل بردووەتە سەر مێزی دانوستان. مستەفا بارزانی بە دیاریکراویی لە ماوەی چواردە ساڵی شەشی ئەیلوولدا بە شێلگیریی داکۆکیی لە کەرکوک وەک (دڵی کوردستان) کرد و زەربەی هەرە زەری ئاگربڕ و مفاوەزاتکانیش بەهەی سووربوونی بارزانی لەسەر کوردستانییەتی کەرکوک ساردیی تێدکەوت و رووی لە شکست دەکرد. ئەمە لە زەرینەی سەرچاوە مێژووییەکان و خوێندنەوەی بیوگرافیی کەسایەتییە سیاسییەکاندا پێداگریی بارزانی لەسەر کەرکوک وەک فاکتێکی دیرەکیی دەدەزێنەوە.
(لە راستیدا رێبەرانی بەعس ئامادەبوون هەرەمەک بە کوردان دیاری بکەن وەک چۆن ئینگلیزەکان لە ساڵەکانی 1919 و 1924 ئەمیان لەگەڵ شێخ مەحموددا کردبوو، ئەوانیش لاریان لەوە نەبوو شاری هەولێر و سلێمانی و دهۆکیان بدەنێ، گیروگرفتی کارەکە کەرکوک بوو. لە هەوڵەی ئازاری 1970دا چ کارەک سەری نەگرتبوو، بە گوتەی د.مەحمود عوسمان رێبەرانی بەعس لە هەوڵی ئەوەدا بوون ناوچە کوردنشینەکانی کەرکوک و هەموو ناوچە نەوتییەکانی دی لە کوردستان دابڕن). بەعس ماوەی چوار ساڵی ئاگربڕ و گفتوگۆ 1970– 1974یاری بە کات دەکرد لەمەڵ چارەسەرکردنی کێشەی کەرکووک و دەستی دەستی بە داوای سەرکردایەتی ئۆکاتی کورد دەکرد لەمەڵ کەرکوک، لە بەرامبەردا ژنەڕاە بارزانی مکوبوونی خەی و شەشی نیشان دەدا دەربارەی کەرکوک و هێندە ناوچەی تر کە لە رۆژهی بەعسدا بوون بە تەعریب!، چون نابەت لە بیری بکەین بەعس لە پرسەی تەعریبدا تەنە ڕووشی کەرکوکی تەکنەداوە بەکو کاری لەسەر زەر ناوچەی تری کوردنشین کردووە هەر لە دەوروبەری هەولێرەوە تا دیالە و موسڵ و تکریت. تەنانەت یەکەک لەو پانەرانەی بووە هەی هەگیرساندنەوەی شەڕ لەنێوان هەردوو لایەنی کوردیی– عەراقی لە ساڵی 1974دا، مکوبوونی بارزانی و سەرکردایەتی شەشی ئەیلوول بوو لەمەڵ کەرکوک. بەو پێیەی بەعس هیچ کات ئامادە نەبوو، دان بنەت بە کوردستانیبوونی کەرکوک و ناوچە نەوتاویەکانی تردا، فاکتەرکەش زیاتر ئابووری بوو، چوونکە بەعس چاوی لە سەرکردایەتیکردنی ئومەی عەرەبی ئەمەش بە ئابووریەکی بەهێز مومکین نەبوو.
(کریس کۆچێرا) دەنووسەت: رۆژی 9-3-1974 (غانم عەبدولجەلیل)

ئەندامی سەرکردایەتی هەرمایەتی عێراق و بەرپرسی کاروباری کوردستان دێتە لای (ئیدریس بارزانی) و دەڵێت: لە 11-3 بە دواوە پانزە ڕۆژتان هەیە تا پێشنیارەکانتان لەمەڕ دیاریکردنی سنووری ناوچەی ئیتنەمی بخەنە ڕوو، دەربارەی کێرکوک دەبێ یەکێک لەم دوو پێشنیارە هەڵبژێرن: یان ناوچەی کێرکوک لەلایەن دامودەزگایەکی هاوبەشەوە بەڕێوە ببرێت و لە سایەی حوکم و سەرپەرشتیی دەوڵەتی مەرکەزیدا بێت یان پارێزگای کێرکوک دابەشبکرێت و دوو قەزای بخرێتە سەر ناوچەی ئیتنەمی و ئاوی دیکەشی بە دەوڵەتی ناوەندیی بێت!!. (ئیدریس بارزانی) باسی سەرژمێریی دەکات، (غانم) دەڵێت: هەرگیز دەگەڵ ئەنگەدا سەرژمێریی ئەنجام نادرێت!، کاتێک (ئیدریس بارزانی) بیری دەخاتەوە سەرژمێریی بە یاسا بەیاری لەسەر دراوە، (غانم) دەڵێت: بەڵام لەگەڵ ئاوەدا نا! (ئیدریس بارزانی) بەیار نادات بە ئاو مەبەستە دەگمەنەتووە بە لای (مستەفا بارزانی) بە پێچەوانەی پێشنیارەکەی (غانم)ەوە بارزانی دەڵێت: کێرکوک بە ئەمە و دوو قەزا بە دەوڵەتی ناوەندیی. دوای یەک ڕۆژ (غانم) کاتژمێر 10 شەوی 3-10 بە تەلەفۆن بە (دارا تەفیق) دەڵێت: داواکارییەکانتان بە وورد و درشتەوە ڕەفز کراون، ئیدی ڕۆژی 11-3 (دارا تەفیق) بە ئیتمبیل لە بەغدادەوە دەگەنەتووە، بەمجۆرە پێیوەندیی نێوان کورد و عێراق دەپچڕێ و شتێ هەڵدەگیرستووە. ماوەی ساڵێک شتێ بەردەوام بوو، کە دەتوانین بە شتێی کێرکوک ناوزەدی بکەین، سەرەنجام شتێشی کورد بە ڕێکەوتنی سەدام و حەمەڕەزا شا لە پەڕاوێزی کۆنگرەی ئۆپیک لەسەر دەستی (هەواری بۆمەدیەن)ی سەرۆکی ئۆوسای جەزائیر و پشتێکردنی ئەمەریکا و کسینگەر تووشی هەرەس هات و بووە قوربانی کێرکوک.

ون بوون لەنێوان هەردوو ژمارەی (58) و (140)دا

لەگەڵ داوخانی بەعس (2003) سەرکردەکانی کورد ڕوویان لە بەغداد کرد وەک پایتەختی چارەسەر، کەچی لەولاوە کێرکوک لە نێو پشتوێی و فۆزایەکی گەورەدا گیری خواردبوو، زەربەی چاودێرانی سیاسیی پێیانوایە دەبوایە سەرکردایەتی کورد ڕوویان لە کێرکوک بکردبایە وەک بەگەی سەلماندنی کوردستانییەتی شارەکە و شاری گفتوگۆ، بە پێچەوانەوە سەرکردەکانی کورد چارنووسی شارەکەیان بەستەوە بە ماددەی (58)ی قانوونی ئیدارەی کاتیی و پاشان لەحیمیان کرد بە ماددەی 140 دەستووری هەمیشەیی عێراقەوە، بەڵام وەک هەمیشە سەرکردەکانی عەرەب گەمەی ناشەریفانە دەکەن و لە هەوڵی کات کوشتندان، بە درێژایی تەمەنی سێ کابینەی (عەلاوی– جەعفەری– مالکی)

هیچ هەنگاوێک لە دوو ماددەی قانوونی و دەستووریی نەچووەتە پێشەوە، خاڵێکە کەرکوک لە نێوان هەردوو ژمارەی (58) و (140)دا ون دەبێت، چون عەرەبی عێراق بە شیعە و سوونناوە، بە تووندئاژۆ و میانەڕەوەوە کەکن لە دەستی دەستی کردن بە چارەنووسی کەرکوک، هەرچەند لایەک رایدەگەیەنن پابەندی دەستووری عێراق و قانوونن، لایەکی ترەوە بە کردار کەسپ و تەگەرە دەخەنە بەردەم جێبەجێکردنی بڕگەکانی دەستوور بە تایبەتی ئەوانەی لەبەرژەوەندیی کوردن، بە وێنە (ماددەی 140)!!. کوردیش خۆی هیچ گووشارێکی نییە بە جێبەجێکردنی ئەو ماددە دەستوورییە، کە بەوام وایە لە ستراتیژییەوە بردنی کەرکوک بە نەو گۆڕاوی دەستووری عێراقی هەڵە هەرە کوشندەکەی کورد بوو.

ئیاد جەمالەددین، ئێندامی ئێنجوومەنی نوێنەرانی عێراق لەسەر لیستی (العراقیە) رایدەگەیەنێ: سەبارەت بە کێشەی کەرکوک ئەمە باوەڕمان بە چەسپاندنی دەستووری عێراق هەیە کە دەستوورێکە پەسەند کراوە، بەڵام جارە کەمەڵک را و بۆچوونی جیاواز و کێشە هەیە بەبەر چاوماندا تەپەڵیوە. دەربارەی ئەوەی کات تەپەڵیوە (جەمالەددین) وتی (کات بەسەر هەموماندا تەپەڵە دەبێت و ناوەستێت!!). (جەمالەددین)ی بەحیساب میانەڕەو و دەست و مەعشووقی سەرکردایەتی سیاسیی کورد، وەک ئەوەی لە مزگەوتەکدا دانیشتبێت و وەعز بدات بە موریید و فەقێکانی دەپێقێت و هیچ هەوەستێکی روون و مەلموس ڕانەگەیەنێ، ئەمەش لەژیکی کەی سەرکردە عەرەبەکانی عێراقە لەمەڕ پرسی کەرکوک و کورد. بەیەکا هەموو ڕۆژێک لە ڕێگەی دەوەتی ناوەندیی عێراقەوە کەسپ و تەگەرە دروست دەکرێت لە ڕاستای جێبەجێکردنی ماددەی140. (قادر عەزیز) نوێنەری سەرکی هەرێم لە لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 پێش ساڵێک ڕایگەیاند (لە بەغدادەوە بە هەموو شەوێک لە هەوەی دواخستنی جێبەجێکردنی ئەو ماددەیەن تاکوو ئێستا کاتێکی زۆر ڕێشتووە و هیچ نەکراوە، ئێستا ماوەیەکی کەمان لە بەردەستدا ماوە بەیە دەبە چیتر کات بەفیڕۆ نەدەین). بە هەمان شێوە (نەرمین عوسمان) سەرکی لیژنەی دارایی ماددەی 140 و وەزیری ژینگەی عێراق ساڵی رابردوو یەکێک لەو کێشانە دەخاتە ڕوو کە ڕێگرە لە ڕاستای ئاسایکردنەوەی ڕەوشی کەرکوک و دەڵێت: دەستەی کێشەی موکداریی کە ماوەی سێ ساڵە 10 دە هەزار کێشەی لەبەردەستە و کاری لەسەر دەکات تا ئێستا 800 کێشەی جێبەجێ کردووە بەیە ئێگەر چاوەڕێی ئەم دەستەیە بین بە 10 ساڵی دیکەش ئەم مەسەلەیە تەواو نابێت.
هاوزەمان پارێزگاری کەرکوک ڕایگەیاندبوو ئەم دەستەیە کارەکانیان

سستی زۆری تێدایە و ناتوانێت بە گۆڕەی پێویست بێت و لەو رووەوە نیگەرانییەی خەڵکی نیشاندا بە ئاوەژووی مەسیجەکەی بگاتە گوێی سەرکردایەتی کورد، بە تایبەت (نەرمین عوسمان) لە هەمبەر ئەم پرسانە داوای بەیارەکی سیاسیی کردبوو. یەکێک لەو کێشە و گرفتانەی تر لەو ماوانەدا بە ماددەی 140 دروستکرا لابردنی سەرکی لیژنەکانی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بوو کە بە ماوەی پێنج مانگ لیژنەکە بە سەرکی مایەوە!!، ئەمەش کاری کردە سەر چەنەتی بەرەوچوونی هەنگاوەکان و قۆناغەکانی ئەو ماددەیە. لە مانگی تەممووزی 2007 سەرچاوەیەکی نزیک و ئاگادار لە لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بە گەواری (بزاو)ی راگەیاند (زیاتر لە دوو مانگە هاشم شبلی سەرکی لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەستی لە کار کێشاوەتەوە و هەکاری دەست لە کارکێشانەوەکەشی بە ئەو تەمەتانەی نووری مالیکی دەگەڵتەوە گوایە شبلی بەرتیلی لە کورد وەرگرتووە و بە بەرژەوەندیی کورد کاری کردووە). سەرچاوەکە ئاماژە دەکات بەوەی (قادر عەزیز) پێشنیاری دانانی سەرکەکی نوێی کردووە بە ئەو ماددە دەستوورییە، بەڵام مالیکی ئاستەنگ دروست دەکات. ئەوەی لەم نەوەندەدا تراژیدیای خولقاندووە دەستبەردار نەبوونی سەرکردایەتی کوردە لە بەغداد، کارەساتەکە چەند بەرابەر گەورە و قەبەتر دەبێتەوە کاتێک دەبینین بەرژەوەندیی ئابووری و پشکداریی لە بودجەی عەراقدا سەرکردایەتی کوردی بردەتە خەوکی قووڵەوە لە بارەی دواڕۆژی سیاسیی کەرکوک.

وەلێ (محەمەدی مەلا قادر) ئەندامی مەکتەبی سیاسیی پارتی رایدەگەیەنێ (نیەت بەرامبەر ماددەی 140 خراپە، نیەتی مالیکی خراپ نییە، بەڵام نیەتی چوار دەوری مالیکی هەتا ئێستا مانی لیستی ئیئتلاف خراپە و دژن)!!. کەچی رووداوەکان پێچەوانەی ئەو دەربەینەی نیشاندەین لەبەرئەوەی مالیکی بە کەسپ دروستکردن و سستی و کەمتەرخەمیی دژایەتی خەی بە ماددەکە ئیسپات کرد. بەدەر لەوە هەندێک لە نەیارە نوێیەکانی ماددەی 140 هەوەدەدەن گوایە لە دەستووردا دروست بکەن، وەک (ئازاد جندیانی) ئاماژەی بە کردووە (ناحەزانی ماددەی 140 بە رووی لەوە حاڵین کە ناکرێ دەستوور پشتگوێ بخرێت، بەڵێ زەربەی جار گومان دەخەنە سەر دەستوور بە بیانووی ئەوەی گوایە لەهەلومەرجێکی ناجێگیردا نوسراوە و پێوەندکراوە بەڵێ دەکرێت لە هەندێکی پاشگەز ببینەوە). کورد وتەنی ئەم "باڵێ لەو کونەوە بێت ئەمەش نابێت سبەی شتێکی زەر خراپ هەر دەقەومێت، قەومانەکەش لەنەوان دوو ئاگردایە یان لەجیکی هەز زاڵ دەکرێت بەسەر هەزی لەجیکدا کە یاسا و دەستوورە، یان ئەو دەستوورە

لە قۆناغەکانی دادە بە زۆرینەیەکی عەرەبیی و شیعیی لە پەرلەمانی عێراقدا دەتە گەین، لانیکەم عەرەبەکان هەوەدەدن لەبی بکەن بە گەینی ئەو بەندانەی دەستوور کە لە بەرژەوەندیی کورددان.
جیا لەوەش کە حکوومەتی عێراق کلکی ئێرانە و حکوومەتەکی سەربەخۆ نییە، تورکیا لە رێگەی بەکارهێنانی کارتی تورکمانەوە رێی هەیە لە تێگەرە خستنە بەردەم ماددەی 140، لە ناوخۆی کێرکوکیش جگە لە کورد کەی گشتیی پێکهاتەکانی ئەو شارە دژی ئەو ماددەیەن. د.مەحمود عوسمان ئەم رایە پشتڕاست دەکاتەوە و دەبژێت: لەناو شاری کێرکوک کەمێک بەعسییەک و ئەو تورکمانانەی لەگەڵ تورکیادان تا رادەیەک دەور دەبینن و داوا دەکەن هەر ریفراندەم نەکرێت، بەگومان ئاستەنگەکی زۆر هەیە لەبەردەم جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە.
بەشەویەکی گشتیی چارنووسی کێرکوک لە گۆڕاوی ماددەی 140 و کێشە و تێگەرەکانی حکوومەتی عێراق و حکوومەتەکانی ناوچەیی ون بووە و کوردیش لەو نەوەندەدا نەک یاریزانەکی چالەنگ و لەهاتوو نییە بەڵکو تەماشاکارەکی باشیش نییە.

ئەدای سەرکردایەتی سیاسیی کورد

هەڵوەستی سەرکردایەتی سیاسیی کورد لەمەڕ کێرکوک هەڵوەستەکی جێگیر نییە و زۆدەتر وابەستەی جۆری پەیوەندیی کوردە لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندیی، بەڵام ئەدای کورد لە کێرکوک خراپترین شێوە مامەڵەی بووە. محەمەد فەرەج ئەندامی پەرلەمان و ئەندامی مەکتەبی سیاسیی یەکگرتووی ئیسلامی پێیوایە (ئەگەر سەرکردایەتی سیاسیی کوردستان بە تەسەوفاتەکی عادیلانە و حەکیمانە مامەڵەیان بکردبایە هەر ئەو کاتە ماددەی 58 جێبەجێ دەکرا). هەردوو پارتە سەرەکییەکەی کوردستان لە کێرکوک زیاد لە هەر کارەکی تر بە حزبایەتی تەسکەوە خەریکن، غەمی حزب پێش غەمی نەتەوە و چارنووسی کێرکوک کەوتووە، ئەم حاڵەتە یارمەتی چاکی هەندە تورکمانی شۆڤێنی و عەرەبی هاوردە و گروپی تیرۆریستی داوە جگە پە لە کێرکوک قایم بکەن و زیان بگەیەنن بە ڕەوتی پێشڤەچوونی ماددەی 140ی دەستووری عێراقی.
عوسمان بانیمارانی، ئەندامی پەرلەمانی کوردستان لە فراکسیۆنی سۆز، دەربارەی ماددەی 140 و دواکەوتنی ریفراندەمی کێرکوک دەڵێت (بە پلەی یەکەم بە سەرکردایەتی سیاسیی کورد و دووەم ململانێی یەکێتی و پارتی لە ناو کێرکوک دەگەڕێتەوە، ئەوان شەرمیان شکاوە بەرامبەر بە دوژمنەکانمان لە کێرکوک). ململانێی توندی حزبی و دەستگەریی لە هەر شارەکی تری کوردستان بێت زۆر ئاساییە، بەڵام لە کێرکوک بە سنوور سامناکە، ئەگەر ئێستا دەرئەنجامەکانی بریتی

بەت لە دواخستنی ماددەی سەد و چلی دەستووری عێراق، هیچ دوور نییە لە ئایندەیەکی نزیکدا ببێتە هۆکاری لە دەستچوون یان کارەساتی گەورەتر لە کەرکوک و ناوچە دابڕاوەکانی تری کوردستان.

سەرقاڵییەکانی سەرکردایەتی سیاسیی کورد بە بۆغدادەوە دیسان زیانێکی زۆری داوە لە دۆزی کەرکووک، چوون وا پێویست بوو سەرکردەکانی کورد بارگا سەرکییەکان و مێزی گفتوگۆیان لە شاری کەرکوک بوایە، ئەم پرسە نەک کورد بگرێ لایەنەکانی تری ناکوردیش دەرکی دەکەن و دەیبینن. بە بۆای بەرپرسی مەکتەبێندی کەرکووکی حزبی ئیسلامی عێراق، کورد کەمتەرخەمە لە پارێزگای کەرکووکدا و لەو بارەوە رایدەگەیەنێ (هەموو حزبەکان بە حزبە کوردییەکانیشەوە هەر خەریکی بۆغدادن، ئەگەر ئەو حزبە کوردییانە سەیری ئایندەی کەرکووکیان بکردایە و ئەو هەڵانیان نەکردبا ئێستا رەنگی تریان دەبوو). لەوانەیە لاوازیی پێگەی کورد لەوەدا بووبێت نەیتوانیوە گووشارێک بە قەبارە و چڕشنی گووشار بە گەینەی جێعفەری یان وەرگرتنی رەژەی زیاتری داهات لە بودجەی عێراق بە جێبەجێکردنی ماددەی 140 دروست بکات، نووکە نازانرێت نەگرتنەبەری ئەو ڕێگە و جۆرە گووشارە نائاگایی لە پشتووێیان کەمتەرخەمیی؟!، بەڵام دیمەنی زاڵ و ڕوونی ڕووداوەکان زیاتر لەو رایە نزیکمان دەکەنەوە کەمتەرخەمیی لە پشتووە بێت. هەر کەمتەرخەمییەکیش لە پرسە گرنگ و هەستیار و چارەنووسسازە نیشتمانییەکاندا بە هەڵە دانرێت، بەکو فەرمکە لە خیانەتی نیشتمانیی.
(قادر عەزیز) لە سەروتاری ژمارە (737)ی ڕۆژنامەی (ئاسۆی ئازادی)دا دەنووسێت (دیارە جێبەجێنەکردنی ماددەی 140 لە وادەی دیاریکراوی خۆیدا هەر لە سەرەتاوە شتێکی چاوەڕوانکراو بوو، چوونکە نە حکوومەتی بۆغدا لە جێبەجێکردنی ماددەکە جیددی بوو، نە لایەنی کوردیش لەبەرامبەردا توانی بۆغداد ناچار بە جێبەجێکردنی ماددەکە لە کاتی دیاریکراوی خۆیدا بکات). باوەڕ دەکەم گرنگترین کەمتەرخەمی سەرکردایەتی کورد شەرمنی و سازش بووە پاشان سستی لە هاندانی ئاوارە کوردەکان بۆ گەڕانەوە بۆ کەرکوک و هەوڵنەدان بۆ ناچارکردنی عەرەبی هاوردە تا بچنەوە جێگاکانی پێشوویان، چوونکە کارەکی لەو بابەتە بە دوو ڕێگە مەیسەر دەبێت، یەکەمیان بە یار و ئیرادە، ئەویتریان قەرەبوو و هاوکاریی و دەستگیرۆیکردنی دارایی و لۆجیستی. (قادر عەزیز) چواردە مانگ بەر لەم چرکەساتە ڕایگەیاند: ئەگەر ئەمە پارە هەبێت بۆیانی دەتوانین عەرەبە هاوردەکان بگەڕێنینەوە شوێنی خۆیان. (مەلا بەختیار)یش ئاندامی دەستەی کارگێڕیی مەکتەبی سیاسیی (ی.ن.ک) بۆی پارەکە بە ئەو کارە

دەستنیشان دەکات و دەڵێت (کەرکوک بە 100 ملیۆن دۆلار ئاسایی دەبێتەوە، ئیتر لەسەر چی وەستاوین؟). پرسیارەکە ئەوەیە شارەکی بایەخدار و مێژوویی و پڕ داهاتی وەک کەرکوک نرخی سەد ملیۆن دۆلاری نییە لای سەرکردایەتی کورد؟ یان سەرکردایەتی کورد کەمتەرک بازرگانی بەپارەن و چاویان لە قازانجی خێرا و بە دەستمایەیە وەک ئەوەی لە بەشی کوردستان لە بودجەی عێراق وەچنگیان دەکەوێت؟. ئەمە ئەو پرسیارەیە خەریکە دەبێتە پرسیارەکی ماقوول و جیددی.

بەداخەوە دارایەکی زۆر لە کێنەوەی لایەنگرانی یەکێتی لەلایەن یەکێتی و پارتییەوە بەفیڕۆ دەبرێت و کەرکوک سەنتەکی تەدا خەرج ناکرێت، لە شارەکانی تری کوردستانیش زیاتر لەو بڕەی (مەلا بەختیار) دەستنیشانی کردووە لە گەندەیدا ون دەبێ یان دەدرێت بە دیوەخان و تەکیە و هەندەک مشەخۆری راهاتوو لەسەر تەوزەلی و لەحاست کەرکوکیش دەستکانیان نوقاندووە و چاوەڕێی داگیرکەران خەیان دەکەن پێشکەشیانی بکاتەوە!!. چەندان جار نوێنەرانی عەرەبە هاوردەکان لە ڕێی میدیاکان و سەردانکانی کوردستانەوە ڕایانگەیاندە: ئامادەی گەڕانەوەن بۆ مەرجی قەرەبووکردنەوەیان، چوونکە بەبێ قەرەبووکردنەوە هیچ هەکارەکی ماقوڵ لە ئارادا نییە بۆ جێهێشتنی جێگە و ڕێگەیان لە کەرکوک یان بۆ بۆ زۆر ناردنەوەیان بۆ ناوەڕاست و باشوور.
(حوزەیر حەسەن ئەلحەمدانی) ڕێکخەری گشتیی لە لیژنەی لێکگەیشتن و چارەسەری نیشتمانی، پاش دیدار و چاوپێکەوتنی لەگەڵ چەند ئەندام پەرلەمانێکی کوردستان بۆ (ئەی. ئەف. پی) ڕاگەیاند (ژمارەی ئەو خێزانانەی ئاوارەوەیان لە جێهێشتنی کەرکوک هەیە دەگاتە 12500 خێزان واتە 80 هەزار کەس، بەڵام هەواڵەستمان هەیە لە بارەی بەیاری حکوومەتەکەی نوری مالیکی). مەبەست لە بەیارەکەی حکوومەتی مالیکی دابەزاندنی ڕێژەی پارەی قەرەبووە لە20 ملیۆن دینارەوە بۆ 10 ملیۆن دینار. سەرکردایەتی سیاسیی کوردستان نەک هەر نەیتوانی لەسەر بودجەی هەرێم هاوکاریی و قەرەبووی عەرەبی هاوردە بکاتەوە یان ئەو بڕەی مالیکی کەمی کردووەتەوە پێی بکاتەوە، نەشیتوانی گوشار بخاتە سەر کابینەکەی مالیکی تا بەرنامەی قەرەبووی عەرەبی هاوردە و کوردی دەرکراو وەک خەی لێبکاتەوە لە قازانجی ڕێچکەی یاسایی و ئاسایی جێبەجێکردنی ماددە دەستوورییەکە، ئەم غەمساردییە بە تەنیا لەسەر عەرەبی هاوردە کاریگەریی نەبووە بەڵکو ڕەنگدانەوەی نەرێنی لەسەر کەی کوردە ئاوارەکانی کەرکوک هەبووە کە هەنووکە لە شارەکانی تری کوردستان دەژین و نەگەڕاونەتەوە بۆ زێدەکەیان تا بە ئومێدبن لە گەڕانەوەیان بۆ کەرکوک و لەو بارەوە

کەمتەرخەمیی بنوێنن. لە باری واقیعیشەوە کوردی کەرکوک چۆن دەتوانێت بە تەمویلی دارایی و هاوکاریی لایەنە پێوەندیدارەکان دەتوانن بگەڕێنەوە سەر کۆلاوە؟.

(د.رائید فەهمی) سەرۆکی لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بە نیگەرانییەوە رایگەیاند (نزیکەی 20 هەزار فەرمان بەسەر عەرەبە هاوردەکانەدا دابەشکردووە و 10 هەزار فەرمان بەدەست گەیشتووەتەوە، ژمارەی ئەو خێزانانەی تاکوو ئێستا شارەکەیان جێهێشتووە گەیشتووەتە 2 هەزار خێزان، هەروەها 75 هەزار فەرمیشمان بەسەر کەچپەکراواندا دابەشکردووە و 45 هەزار فەرممان بەدەست گەیشتووەتەوە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت هەندێک لە خێزانە کوردە دەرکراوەکانیش نایانەوێت بە شارەکە بگەڕێنەوە!!). مەسەلەکە ئەوە نییە کوردە دەرکراوەکان نایانەوێ بە شارەکەیان بگەڕێنەوە، فاکتەر ڕاستەقینەکە ئەوەیە کوردی کەرکوکی چۆن بگەڕێتەوە بە شارەکەی کە لەوەدا هەر ئاوارە بێت و هەر بە پیتاکی ڕێکخراوە خەرخوازییەکان بژی و لانەو خانووی قوە و چینکە و تەنەکەدا ژین ببات سەر؟!! کوردی دەرکراو هیچ پاپشتێکی ماددیی و مەعنەویی نییە لە شارەکەیدا، کەوابوو دروستە بوترێت کەمتەرخەمی و پشتێکردنی سەرکردایەتی کورد ئەو بەیارەی پێداوە. سەرباری هەموو ئەمانە سەرکردایەتی سیاسیی کورد لە بەرامبەر سستی و دەستخەڕکردن و دەستی دەستی پێکردنی عەرەبی عیراقدا هیچ کاردانەوەیەکی شایانی باسیان نەبووە تا کاربەدەستانی بەغداد ناچاربن بە دانوستان بنێ هەولێر، بە پێچەوانەوە سەرکردەکانی کورد بە هێ و بە هێ لە کشکەکانی گرین زێن بە داماویی ئامادەبوون.

محەمەدی حاجی مەحمود، سکرتێری حزبی سۆسیالیستی دیموکراتی کوردستان وتی: لەکەبوونەوەیەکدا باس لەوە کرا کورد قبوڵ ناکات ماددەی 140 دوا بخرێت!!، منیش وتم باشە قبوڵ ناکات دەبێت کورد بە سێ چوار ئۆگەر ئامادە بکات، یەکەم: ئایا خەی ئامادە کردووە بە ئەوەی بە زەر پێشمەرگە ببات و دەست بەسەر شاری کەرکوکدا بگرێت؟. دووەم: کورد لە بەغداد پاشکۆ بکات بە سەرەک کەمار و پێستەکانی تراوە و بڕێت تا ئەو کێشانە چارەسەر نەکرێت ناگەڕێمەوە بەغداد. سێیەم: ئەوەیە بتوانێت خەی رابگرێت بەرامبەر ئەو شێلە دژایەتیکردنەی وڵاتانی ناوچەکە و عیراق و نەودەوڵەتی. دەربارەی ئۆگەرە پێشنیارکراوەکەی (کاکە حەمە)، کورد لە سەرەتای پرسەی ئازادیدا پێشمەرگەی برد بە کەرکوک لە جیاتی جۆگە قایمکردن کەوتنە تاڵانی و را و و رووت، دواتریش بە چاو سوورکردنەوەیەکی عەرەبی

عەراقی و ئەکەی مستەر بریمەر لە چاوتروکاندنەکدا شارەکیان چەکرد!. بە ئاگری دووەم سەرکردەکانی کورد لە بری بایکۆتی بەغداد بایکۆتی کوردستانیان کردووە و هەندەکیان لە پستە عەراقییەکانیاندا لە یادیان چووە کوردن و بە دەنگی کورد لەو جگایانەدان، تەنانەت لەو بڕوایەدام تورکمانێک بە دەنگی کورد ببە جگەکەی جەلال تاڵەبانی لەو باشتر کار بە کورد و دەزی کەرکوک دەکات. بە کورتی مافی ئەوەمان هەیە لەپش هەر کەسێکەوە سەرکردایەتی کوردستان بە کەمتەرخەم و تاوانبار بزانین لە راستای جێبەجێنەکردنی ماددەی 140. بە دیتنی خەم پەویست بوو کورد ملکەچ نەکات بە ئەوەی چارنووسی شارەکی کوردستانی وەکوو کەرکوک و خانەقین و ناوچە کوردستانییەکانی موسڵ و دشتی نەینەوا بخاتە نەو گیروگازی ماددە مەتاتییەکانی دەستووری نوێی عەراقەوە، چوونکە ناکرێت بەشێک لە خاکی وەاتەکەی خەت بخەیتە قوماری دەستوورێکەوە کە هەر کاتێک باڵانسی هەز گەڵا پەش هەر کارێک عەرەبەکان بەندەکانی ئەو دەستوورە لە دژی کورد پەشەل بکەن.

ئاگری دواخستنی ماددەی 140

نهە گەیشتووینەتە دوا ساتەکانی سالی 2007 بەبە ئەوەی ماددەی 140 جێبەجێ بکرێت، هیچ بیانوویەکی دەنیاکەر بوونی نییە لە دواخستنی ئەو ماددە دەستوورییە تەنیا مەعمەعەی عەرەبی عەراقی نەبێت، چوونکە عەرەبەکان بە هەر بەها و نرخێک بووە گرەکیانە ئەو ماددەیە دوا بخرێت بەبە رەزگرتن لە بەچوونی زەرینەی دانیشتوانی عەراق. (ستیف تاتایی) بەوای وایە (دواخستنی جێبەجێکردنی ماددەی 140 رەز نەگرتنە لە داواکاریی 80% دەنگدەرانی عەراقی کە دەنگیان بەم ماددەیە داوە). کات رووی لە تەواوبوونە و لایەنەکانی نەو عەراق (جگە لە کورد) هەموو هەر داوای دواخستنی ئەم ماددەیە دەکەن، پەرلەمانی عەراقی بە زەرینەی دەنگ دژی جێبەجێکردنی ئەو ماددە قانوونیی و دەستووریین، بە گوتەی (د.فوئاد مەعسوم)ی سەرکی فراکسیۆنی کورد لە ئەنجووەمەنی نوێنەرانی عەراق گفتوگۆی ئەوان وەک لیستی هاوپەیمانی کوردستان لەگەڵ لایەنەکانی ناو پەرلەمانی عەراق، ژبەرئەوەی لەو لایەنانە دەڵێن (ناتوانرێت ماددەی 140 جێبەجێ بکرێت لەو ماوەیەدا و پەویستە دوا بخرێت). پرسیارە عەقڵانییەکە لێرەدا ئەوەیە دوا بخرێت بە کەنگ؟ بگوومان هەوەی عەرەبەکان مواتەڵەکردنە تا ئەو کاتەی بەغداد بەهەز دەبتەوە، لەو کاتەشدا داوای جێبەجێکردنی ئەو بەندە دەستوورییە بە ئاگر و ئاسن وەڵام دەدرێتەوە.

ئەم هەوڵستە لای پێکهاتە عەرەبییەکانی عێراق نەک تازە نییە بەڵکو تەمەنی هێندەی تەمەنی ماددەکەیە، چەندان جار و لە چەندان بۆنەشدا ئەندامانی پەرلەمان و چاودێرانی کورد لەمەڕ ئەو ماددەیە و هەوڵستی عەرەبەکان هۆشداریان داوە بە سەرکردایەتی کورد کە دەوڵەتی ناوەندیی کات دەکوژێت و هەنگاوەکان ئیفلیج و پێکدەخات. (نەرمین عوسمان) پێشتر رایگەیاند کاربەدەستانی عێراقی کەسپ بە ماددەکە دروست دەکەن و دژایەتی هەنگاوە عەمەلییەکان دەکەن. لە دواییین لێدوانیشیدا رایگەیاند (بەشێک لە پێکهاتە سیاسییەکانی ناو پەرلەمانی عێراق دژایەتی جێبەجێکردنی ماددەکە دەکەن و دژێن کاتی نییە). بەگومان ئەو وەختەی دژێن کاتی نییە هیچ زەمەنێکی تریان چ لە مەودای نزیک یان دوور دیاری نەکردووە وەک کاتی راستەقینەی جێبەجێبوونی ئەو ماددەیە. رژێمەکانی پێشان هەمیشە پاساوی نەشیاویی هەڵومەرجی زاتی و بابەتیان دەهێنایە گۆڕ دژەهەق بە مافەکانی کورد و چارەنووسی کەرکوک، وا دیسانەوە هەمان قسەوانی کۆن لێدەدرێنەوە چوونکە لای عەرەب هیچ کات ئان و ساتی مافی کورد نییە. ئەم هەوڵستانەی عەرەبەکانی عێراق بە زەقی لەگەڵ هاتنی ساڵی 2007دا خەست و تەختر بووەوە، تەنانەت دەستەکانی کورد لە ئەپەزیسیۆنی پێشانی تازە حاکمان لە ماددەکە کەوتوونەتە تەق و هەوڵستی ڕق و پێچەوانەیان وەرگرتووە، وادە و هاوپەیمانێتییەکانیان لەگەڵ کورد تەبخوری کرد و بوو بە هۆم.
(قاسم داود) ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەران لە ئایاری ڕابردوودا ڕایگەیاند: لیستەکانی تەوافق و عێراقیە داوای چاوپێداخشاندنەوە بە ماددەی 140ی دەستوور دەکەن، چوونکە پەیانوایە ئێستا کاتێکی گونجاو نییە بۆ جێبەجێکردنی ماددەکە. لە بەرامبەردا (فریاد ڕەواندزی) ئەندامی لیستی هاوپەیمانی کوردستان ڕایگەیاندووە: لیژنەی هەموارکردنی دەستوور سەبارەت بە کێشەی کەرکوک و ماددەی 140 دوو پێشنیاری خستووەتە بەردەم حکوومەتی هەرێمی کوردستان: یەکەمیان داوای کردووە ماوەی ئاسایکردنەوەی ناوچە دابەوکان بۆ هەر سێ قۆناغەکەیەوە بۆ کۆتایی ساڵی 2008 دوا بخرێت لە بری کۆتایی ساڵی 2007، سەبارەت بە پێشنیاری دووەم داوا کراوە پارێزگای کەرکوک بکرێتە هەرێمێکی سەربەخۆ. ئاشکرا نییە لێنەوان هەردوو ئاڕاستەناتیقی لیژنەی هەموارکردنی دەستووردا کورد کامیانی سەرپشک کردووە، بەگوومانیش هەر کامیانی هەڵبژاردبێت خیانەتکە لە دژی کەرکوک و هەوڵکیشە بۆ نابووتکردنی دەستوور و سەروەریی یاسا.
سەرنجێکە لەوەدایە بە بڕینی هەموو ئەم ماوەیە سەرکردایەتی کورد گۆشبینی خۆی نیشاندەدا گوایە لە وادەی دیاریکراوی خۆیدا ماددەکە

جەبەجەدەکرێت چون هەموو شتێک ڕێچکەی خۆی وەرگرتووە، ئەم هەوەستە یان ساویلکەیی سیاسیی دەردەخات یان بێگەی سیاستکی چەواشەکارانە و درۆزنانەیە. چون هاوزەمانی گەشبینی کورد لە ناوخۆی کەرکوک لایەنگانی و بەڕێی تورکمانی بە ئاشکرا ڕێگریان دروست دەکرد لەبەردەم بەهەوچوونی کارەکانی ماددەکە و لە بەغداد و ئینقەرە و تارانیش پلانی جەهەنمی دژی 140 ڕێچکەی دەبەست لە بەرامبەردا لایەنی کوردیی زیاتر سەرقاڵی شەڕ و زەرد و سەوزکردنی شەقام و شۆنە گشتییەکانی کەرکوک بوون. ڕۆژی 30-7-2007 کە هاوکات بوو لەگەڵ ڕۆژی سەرژمێریکردن لە شاری کەرکووک، ڕۆژنامەی (زەمان)ی تورکی لە زاری (ئەحمەد مورادلی) نوێنەری بەڕێی تورکمانی لە شاری ئینقەرەوە بەاوی کردەوە (قەناغی ئاساییکردنەوە تەواو بوو، سەرژمێریی ئەنجام نادرێت، تورکمان و عەرەبەکان و بەشێک لە کوردەکانیش ڕێگە نادەن ریفراندەم ئەنجام بدرێ). لەدوانەکە شایانی وردبوونەوەیە چوونکە لەڕادا هەمایەکی مەترسیدارتر دەرکەوتووە کە بەشێک لە کوردەکان لەگەڵ خواستی جەبەجەکردنی هەر سێ قەناغەکانی ماددەی 140 نین!! ئەو بەشە لە کورد کێن و ئارگەمێنتیان چییە؟ جارێ کەس خەی ناکاتە خاوەنی ئەو ئاستە دژە، دەشێ بە تێپەڕینی کات و لە دوور مەودادا ئەو بەشە بە ئارگەمێنتکی خیانەتکارانەوە ڕوونتر دەربکەون!.
لە بەرامبەردا تەلەفزیۆنە کوردییەکان وێنا و لەدوانی هەندێک تورکمانی بە نفوز و شێخی عەشیرەتە عەرەبییەکانیان بەاو دەکردەوە کە هاوسەزییان بە جەبەجەکردنی ماددەکە دەردەبڕی بەبێ ئەوەی بە هەندی وەربگرن تاکوو چەند ئەم قسانە لە بواری کرداریدا ڕێنگ دەدەنەوە و دەتوانن مەجرای خەیان وەربگرن لە بەرژەوەندیی ماددەی 140؟. (عەلی مەهدی) نوێنەری بەڕێی تورکمانی لە ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک بە ئاشکرا ڕایگەیاند (ئەمە هەر لە سەرەتاوە بەوامان بەو ماددەیە نەبووە و پەمانوابووە کەرکوک شاری هەمووانە نێک تەنیا هی کورد، بەیە ئەوەی کە ئەوانیش داوای دەکێن خەونکی بەتاڵە). لە باری واقیعیشەوە تورکمان و عەرەبەکان توانیان لە ئاستکی فراواندا پشقچوونی ماددەکە سست و لاواز بکەن و حکوومەتی عەراقیش لەو ڕووەوە درەغی نەکردووە لە هاوکاریی کردنیان، تەنانەت توانییان قەناعەت بە لایەنگانی دەرەوە و ڕێکخراوە جیهانییەکان بکەن تا پرسەی ڕاپرسی بە کاتکی نادیار و دوور دوا بخرێت. لەو میانەیەدا لە مانگی نیسانی ڕابردوودا گروپی تەنگژە نودەوەتییەکان کە بارەگەکەی لە (بڕکسل)ە ڕاپەرتکی لە ژێر ناوی (عەراق و کورد: چارەسەرکردنی تەنگژەی کەرکوک) لە تووی 30 لاپەڕەدا بە زمانی ئینگلیزیی لەسەر تەڕی ئینتەرنێت بەاوی

کردووەتەوە، لە راسپاردە و داواکارییەکانیدا داوا لە کورد دەکات ریفراندۆمی کەرکوک دوا بخات بۆ کاتێکی تر. (بۆ بۆ دیاریکردنی ئەو کاتەی بۆی دوا دەخرێت).
جێگەی سەرسوڕمانە لێرەدا ئەم هەموو مشارە بۆ بینەوەی قاچی بەندی 140 سەرکردایەتی کورد لە پایتەختی عێراقی عەرەبیدا لە بەردەم زوومی کامێرای تیڤییەکانەوە بۆ خەندەی سەرلێوەوە دەردەکەوتن، لە گۆشبینیدا وێنایەکیان خوەقاندبوو وەک ئەوەی کەرکوک لە جێبا بێت و موو لەسەر ڕەی ماددەی 140دا نەبێت، ئێستاش کە وادەکە تەواو بووە تازە بە تازە گومان لە دەنگی کزێێەی سەرکردایەتی کورد دەبێت گوایە لایەنگرلێکی زۆر هەن لە ناوەندی سیاسیی و بیاری عێراقیدا کار بۆ دژی ئەو ماددەیە دەکەن، دوای دەست دەرچوونی کورد لە بنی هەمانکە، (د.کەمال کەرکوکی) جێگری سەرکی پەرلەمانی کوردستان بۆ بەرچاو ڕوونی جەماوەر لە ڕۆژنامەی (خەبات)دا دەنووسێت (هەشتا کەسانە هەن ڕق و کینەیان لە دێ، بەشەو و ڕۆژ کار بۆ دانانی کەسپ و تەگەرە لە بەردەم جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەکەن.. هەر بۆیە لۆژیر ناوی دواخستن یان دڕژکردنەوەی ماوەکە هەوڵی بەردەوام دەدەن تەگەرە بخەنە پێش جێبەجێکردنی ماددەی 140). وەک ئەوەی بیر و دیدگا و دەربڕینێکی کلاسیکی لەو پەڕگرافەدا هەست پێدەکەین بەتایبەت لەهێنانە پێشەوەی وشەی ڕق و کینە لە دێ (چوونکە لە پراکتیکدا قاچ و بنەمای سیاسەت لەسەر چیمەنتەی بەرژەوەندییە نێک دوژمنایەتی کوڕانە کە هیچ بەرژەوەندییەک دەستبەر نەکات) هەشتا شەرمنییەکی زۆر بە وتارەکەی (د.کەمال)ەوە دیارە بە تایبەت لە ڕووی سەکردنەوە لە دەستنیشانکردنی دوژمنەکان ئەوانەی کەسپ بە ماددەی 140 دروست دەکەن.
بە کورتی و کرمانجی کات تەواو بووە و جێبەجێکردنی ماددەکە دوا دەخرێت، هەرچەندە (د.ڕائید فەهمی) لە ڕۆژی 1-12 ڕایگەیاند (تا ئێستا هیچ بیارێک بە دواخستنی ماددەی 140 نەدراوە ئاگەر داوایەکیش بکرێت بە درێژکردنەوەی ماوەی ماددەی 140 دەبێت لە ڕووی هونەریی و تەکنیکییەوە بێت نەک یاسایی و دەستووریی، واتە درێژکردنەوەیەکی تەکنیکی بێت). بەڵام ئێسی مەسەلەکە و ڕاستییە ڕووتەکە ئەوەیە ماددەکە دوادەخرێت (چوونکە بەم دوو هەفتەیە توانای هیچ کارێک نەماوە). وەک دەردەکەوێت کوردیش بە دواخستن ڕازییە (چوونکە لەوە زیاتری لە دەست نایەت)!!، ئەوەتا (ڕزگار عەلی) سەرکی ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک ڕایدەگەیەنێت (دواخستن لەبەر هەکاری هونەریی ئەوە شتێکی ئاسایییە، بەڵام ئاگەر لەبەر مەسەلەی ئیداریی و سیاسیی بێت، ئەوە قابیلی قبوڵ نییە و خەتەرە). لە ڕاستیدا هەکاری دواخستنەکە شتەکانیش هەستی پێدەکەن سیاسییە

نەک هونەریی، کەچی سەرکردەکانی کورد دەیانەوێت پێنەی بکەن، لە دواخستن لەژێر پاساوی ئیشکالییەتی هونەریی و تەکنیکیشدا ڕەوایی پێنادرێت، ئەوا بە فاکتەر و بەربەستی سیاسیی قبوڵکردنەکەی خیانەتکەی مێژوو ناتوانێت لە یادی بکات. لەگەڵ ئەوەش دەبینین سەرکردایەتی کورد سکەندالی دەرئانکانی خۆی لە عێراقی دوای سەدام حسێن بە گشتیی و ماددەی سەد و چل بە تایبەتی پاساو دەداتەوە، بەهەمان شکستێ لە مێژوودا وەک لاپەڕەیەک ڕەش تۆمار دەبێت و دەمێنێتەوە.

هەموو ئاماژەکان دەریدەخەن بە دیفاکتۆ کورد دەبێت بە دواخستنی ماددەکە ڕازی بێت، کات تەواو بووە و ناچارە دەستەکی تر لەم کێشەیە دەرئاوێ لەگەڵ عەرەبی عێراقیدا بکات، کورد وەک ئەو قەڵەندەڕەی لەهاتووە لە دەریادا گیری خواردووە و ناچاربووە دەست بە چەپۆ پووش ڕابکەشێت. (قادر عەزیز) بە (ئەلئەسوات ئەلعراق)ی ڕاگەیاند (لەبەرئەوەی ئەو ماوەیەی ماوە بە جێبەجێکردنی بڕیارەکانی ماددەی 140 زۆر کەمە، بۆیە پێدەچێت ماوەی جێبەجێکردنی لە نێوان سێ تا شەش مانگی دیکە درێژ بکرێتەوە.. بە کورد دواخستنی ئەو ماددەیە بە ئەو ماوەیە ئاسان نییە چوونکە دەزانێت ئەوانەی لەگەڵ جێبەجێکردنی ئەو ماددەیەدا نین، دوای شەش مانگی دیکە هەوڵەستیان ناگۆڕێت، بڕدەوام دەبن لەسەر ڕەتکردنەوەی، بەڵام کورد ناچارە بە هەشتنەوەی مەفعوولی ماددەکە و شەرعییەتە دەستوورییەکەی بەو دواخستنە ڕازی بێت).

هەر لەبارەی دواخستنی ماددەی سەد و چلەوە ڕۆژنامەیەکی کوردیی (ئاسۆ) بڵاویکردەوە هەندە زانیارییەکی لە سەرچاوەیەکی نزیک لە نێوەوە یەکگرتووەکانەوە دەستکەوتووە و وا بڵیارە بە ماوەی شەش مانگ ماوەی ماددەی 140 درێژ بکرێتەوە، هەر ئەو سەرچاوەیە بە ڕۆژنامەکەی ڕاگەیاندووە (بڵیارە وادەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بە ماوەی شەش مانگ درێژ بکرێتەوە و زەربەی لایەنگانی عێراق بە کوردیشەوە بەم پێشنیارە ڕازی بووە). بە گشتیی ئەو تەرحەی سەرکردەکانی کورد بە چارەسەری ئەم قەیرانە پشتیوانی لەدەکەن هەموارکردنی ماددەکەیە لەبەرئەوەی هیچ ڕێگایەکی لە بەردەمدا نەماوە و کاتەکانیش زۆر بە خەرایی وەک خەرایی تیشک تێدەپەڕن. ئەو تێسعیداتانەشی لە ڕەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە لە ئارادایە، تەنیا هەوڵەکە بە داپێشینی فشاڵی سیاسەتی سەرکردایەتی کورد لە هەمبەر ماددەی سەد و چل و چارنووسی کەرکووک و ناوچە دابڕێندراوەکانی کوردستان کە لە دەستووردا بە "ناوچە ناکۆکی لەسەرکان" پێناسە کراون.

(د.فوئاد مەعسوم) وتی: ئێستا کات لە بەردەستدا نەماوە و کارە

ئاسایشکان جێبەجێنەکراون، چۆن بتوانرێ سەرژمێریی بکرێت؟!، چۆن قەزا و ناحیەکان بگەڕێنرێنەوە سەر کەرکوک؟. سەرکایەتی کۆمار لەو بارەوە ناگونجێ بڵێین، ئەگەر حکومی نوودوودێتیش تێداخول بکات کاتی زۆری دەوێت چوونکە ئیشی نێتوە یەکگرتووەکان رێتینات زۆری تێدایە و زۆر دەخایەنێت، تاکە چارەسەرێک بۆ ئەو ماددەیە بکرێت رێککەوتنێ بۆ ئەوەی هەموار بکرێت، لەو رووەوە ئامادەکاریی کراوە و پێویستە سەرکردایەتی هەرێ پشتوەی عێراق ئیتفاقی لەسەر بکەن بۆ ئەوەی هەموار بکرێت. لەلای خۆیەوە (ئەحمەد ئەنسوەر)ی ئەندامی لیژنەی هەموارکردنی دەستووری عێراقی پێیوایە ماوەی ماددەکە بەسەرچووە و بەدیلێکی باشیش بۆ ئەوەی میکانیزمەکانی جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە بگەڕێت تەنیا هەموارکردنی ماددەی سەد و چلە لە چوارچێوەی ئەو ماددانەی تر کە بەیارە لە دەستووری عێراقدا هەموار بکرێن. بەپێی رێککەوتن و بەیاری پەرلەمانی عێراق تاکوو کۆتایی مانگی سێی (2008) بۆ دەستوەیە بۆ هەموارکردنەوەی دەستوور بەم هەیوە بۆ ئۆتۆماتیکی ماوەی ماددەی 140 دریژ دەکرێتەوە بۆ کۆتایی ئەو مانگە.

وەک وتمان بۆ پێچوانەی بەیاری پەرلەمانی کوردستان لە رۆژی 2007-6-30 کە تیایدا نێچیرڤان بارزانی ئامادە بوو (نابێت ماددەی 140 دەستکاریی بکرێت یان دوا بخرێت بەڵکو پێویستە لە کاتی خۆیدا جێبەجێ بکرێت) ماددەکە دوا دەخرێت و بۆ هەمان شتوە بۆ پێچوانەی لەدوانەکەی چەند مانگ لەمەوبەری (ئەگەماس فازێ)ی سەرکی لیژنەی یاسایی ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک (ئەگەر تاوەکو 2007-12-31 هیچ بەیارەکی گرنگ دەرنەچوو یان ماددەکە جێبەجێ نەبوو، ئەوە خۆمان بەیاری کوردستانیبوونی کەرکوک دەدەین). سەرکردەکانی کورد نەک بەیارەکی لەو جۆرە نادەن کە لە خیاڵدانی ئەواندا زیاتر لە مغامەرەیەکی (جیمس بەند)یانە دەچێت بەڵکو هەر لە ئێستاوە زەنگی دەڵاندنی کەرکوک لەدەدەن، چون ئەوان کە نەیانتوانیبێ لە شەڕەکی دەستووریی سەربکەون ئیدی چۆن لە شەڕی گووشار و شەڕی گەرم و شەڕی بایکۆت و شەڕی دیپلەماسی و شەڕ و ریسکی مان و نەماندا سەردەکەون؟؟ (نێچیرڤان بارزانی) بۆ ماپێی (URL)ی راگەیاند (ئەمە دەمانتوانی لە ساڵی 2003 کاتێک سەدام روخا بۆ چەندین رۆگەی جیاواز دەست بەسەر کەرکوکدا بگرین بەڵام ئەمە رۆگەی یاسایی و ئاشتییانەمان هەڵبژارد بۆ ئەنجامدانی).

ئەم هەڵوەستە جگە لەوەی مایەی شانازیی نییە (وەک نێچیرڤان دەیکات) نیشاندەری ئەوەیە ئەوان دەیانتوانی کەرکوک بەدەست بهێنن کەچی رایانکێشایە ناو مەعمەعەیەکی سیاسیی و دەستووریی!! لەوانەیە تا قیامەت ئەم مەتەڵە هەڵنەیەنین و سەرمان لەم سیحرە دەرنەچێت،

لەوانە نییە جگە لە خیانەتی سەرانی کورد مانایەکی تر بە ئەم هەڵوەست و ڕەفتارە ساویلکانەیە نەبێت، ئەمە ئەگەر نەڵێین مانای فرشتنی کەرکوکی لە ناواخنی خۆیدا هەڵگرتووە. ئەگەر لەمانە هەمووی بگەڕێین، پرسیارێک هەیە بەوچان بە دوای وەڵامدا دەگەڕێت: کام فاکتەر وای کرد ئەم ماددەیە دوا بخرێت؟ پەیوستە لە بەرسڤدا بژین لەئاستی ناوخۆدا ئاستەنگەکانی دەوڵەتی ناوەندیی و پلانگێڕیی عەرەبە شۆڤێنییەکانی ناو کەرکوک و لاوازیی گووتار و هەڵوەستی کورد مایەی چاوپۆشیی لێکردن نین، وەڵە ڕەنگە گرنگترین و کاریگەرترینیان سستی کورد بووبێت. ئەوش هەمان تەزە دەرینەکەمان دەخاتەوە یاد "ئەوەی کورد لە شتێی چەکداریدا بەدەستیدەهێنێ، لە شتێی دیپلۆماتی و گفتوگۆ و سەر مێزی مفاوەزات دەیدۆڕێنێ". بەڵام تاکوو کەی کورد ناتوانێت لەو تەزە دەربچێت هیچ ئاماژەیەکی دەخەشکەر لەو نەوەندەدا دیار نییە.

(د.فوئاد مەعسوم) بەم دواییانە ئاشکرای دەکات کەشێی نێوان کەربەلا- ڕومادی کاریگەریی نەرێنی هەبووە لەسەر کەشێی کەرکوک، چون بەپێی دەستوور دەبێت بەشێک لە ناوچەکانی ڕومادی سوونەنشین بخرێنە سەر کەربەلا. (فەرید ئەسەسەرد) لەو بارەوە نوسیوویەتی (پاش تێپەڕینی سێ ساڵ بەسەر دەرچوونی یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراقدا ئێستا لە سەروبەندی جێبەجێکردنی ماددەی 140 هەست دەکرێین، ئەمە لە پێکهاتەی گرێدانی مەسەلەی سنووری کوردستان و مەسەلەی سنووری ناوچە شیعەنشینەکان زۆر سەرکەوتوو نەبووین و خەریکە ململانێی شیعە و سوونەکان کاریگەریی خراپ لەسەر یەکلاکردنەوەی مەسەلەی سنووری کوردستان جێدەهێڵێت). من ئاماژەیەکی ترسناکتر و دوورتر دەبینم لەوەی شیعەکان هەوڵی کۆنترۆڵکردنی عێراق دەدەن، بەو شێوەیەی سەدام و بەعس لە دەیەی هەشتاکاندا کردبوویان، کورد و شیعەیان لە پرسەی سیاسیی کەنارگیر کردبوو، بەڵام ئەمڕۆ شیعەکان سەرتا سوونەکان تێکدەشکێنن و دواتریش بە ئاسانیی کورد قووت دەدەن، بەو هەیەی مالی کوردیی ماڵکی لێکترازاوە و گووتارێکی هاوبەشی ڕوونی نییە بە پرسە ستراتیجییە نەتەوەییەکان، تەنیا گووتارێکی هاوبەش هەیبێت بە دابەشکردنی داهاتی کوردستانە لە بەشە بودجەی عێراق.

ڕەچی تورکیا لە پێکخستنی جێبەجێکردنی ماددەی 140 لە مانگی ئابی 2007 بە مەبەستی متمانەپێدان (ڕەجەب تەیب ئەردۆگان) سەرۆک شالیارانی تورکیا بەرنامەی کاری شەستەمین حکوومەتی ئێنکەرای خستە بەردەم پەرلەمانی وەاتەکەی، لە بەشێکی بەرنامەی کاری حکوومەتەکەیدا (ئەردۆگان) باسی لە کەشەی کەرکوک کرد، وەک تیایدا هاتووە: پەیوستە کەشەی کەرکوک بە شێوەیەک

چارەسەر بکرێت هەموو نەتەوە و مەزهەبەکان مافەکانیانی تێدا بپارێزێت، ئەوش هەوڵێکی سەرکی دەبێت بۆ ئەمە. تورکیا دوای ئێران زیاد لەهەر دەوڵەتێکی تر بە تەنگی دیموکراتیەت پرسی کەرکوک و تووشی فەبیا و دیاکۆنۆمیکە بوو سەبارەت بە چارەنووسەکەی، تاکە رێگایەک لە بەردەمیدا مابێت هێشتا لەشکرکێشی و بەکارهێنان و وروژاندنی تورکمان و هەوڵی ژیراوژێری هاوپەیمانەکانی بۆ جێبەجێکردنی ماددەی 140، لەبەرئەوەش تانسیەنی وڵاتەکە بەرز و نزم دەبێتەوە، بەشێوەیەکی دیکە دەتوانین بڵێین تورکیا لەناو کابووسی کوردانەدایە). جگەی هەوڵستەکردنە چەندان مانگ پێش هەڵبژاردنەکانی ئەمساڵی تورکیا سەنتەری سیاسیی کورد هێرشەکانی تورکیای وەک بەشێک لە پڕۆیستیەکانی ریکلامی هەڵبژاردن چاو لێدەکرد و ریالیستانە سەیری نەدەکرد وەک هێرشێکی جیددی و ئاگرەکی بەهێز، گرنگترین گۆڕەپانی بیرکرابوو کە هەر پشکۆتنەکی کورد (لەهەر بەشێکی کوردستاندا بێت) بە پلەی یەکەم تورکیا لەنێو کابووسدا دەتلێنێتەوە. تورکیا نیگەرانیی خۆسکەکانی ناشارێتەوە و سەر لە هیچ رێگەچارەیەک بە دژایەتیکردنی هەوڵەکانی کورد بە مەبەستی وەرگرتنەوەی کەرکوک ناکاتەوە (لە واقیعدا درۆغیی نەکردووە)، هەندێک ناوەندی ئاگادار وایدەبینن دوو بەهێزترین تەقینەوەکانی ئەمساڵی شاری کەرکوک و شێخان تورکیای لە پشتەوە بووە چوونکە ناچێت بە عەقڵدا ئەو تەکنیک و چەنتییە کارایە لە توانای ئەو شانە جیهادییە تەریستیانەدا بێت لە ناوچەکانی کەرکوک و دەوروبەری خەیان مەناس داوە.

(مەسعود بارزانی) مانگی نیسانی رابردوو بە کەناڵی (العربیە)ی راگەیاند (شاری کەرکوک بەرامبەر دیاربەکرێ. رێگە نادەین تورکیا دەست لە کاروباری کەرکوک وەربدات. ئێگەر تورکیا رێگە بە خۆی بدات دەست لە کاروباری کەرکوک وەربدا، ئێمەش دەست لە کاروباری دیاربەکر و شارەکانی دیکەی کوردنشین وەردەدەین!). ئێم لێدوانە زێدەتر موزایەدەکردن و راکێشانی سۆزی تاکی کوردی باکوور بوو تاکو هەوڵستێکی بە کردەوە، بارزانی نەک نەیتوانی دەست لە کاروباری ناوخۆی تورکیا وەربدات لە توانایدا نەبوو پشگیریی لە دەستتوەردانی تورکیا بکات لە ناوخۆی کوردستان بە کەرکوکیشەوە،

بگرێ بارزانی ناچاربوو لەژێر گوشاری تورکیادا فشار بخاتە سەر پەکەکە و پارتی چارەسەری تا دەگاتە قەدەغەکردنی بەناوکردنەوی هەواڵ و چالاکییەکانی پەکەکە لە میدیاکانی کوردستاندا. مافێکی ڕەوامانە بڵێین تورکیا ڕێی هەبووە لە سستکردنی ماددەکە هەم لە ڕێی وروژاندنی کارتی تورکمانەوە هەم لە ڕێی دیپلۆماسییەوە چ لەگەڵ لایەنی عەراقی چ لەگەڵ لایەنی ئەمەریکی. لە مانگی ئابی ڕابردوو ڕۆژنامەی (ستار)ی تورکی لە زمانی (یەشار یاکیش) وەزیری پێشووتری دەرەوەی تورکیا بەناویکردەوە ریفراندەمی کەرکوک و بەیاردان لەسەر ناوچە دابەوکانی کوردستان دوا دەخرێت، بە پێی هەواڵی ڕۆژنامەکە: نەوزایەتییەکانی تورکیا کاریگەریی باشی داناوە لەسەر ئەمەریکا و ئەو وڵاتە سەرقاڵی ئامادەکردنی فەرمەکە بە ڕاگەیاندنی دواخستنی دەنگدان لەسەر چارەنووسی کەرکوک.
لە هەموو لایەنکەوە تورکیا لە هەوڵدایە تا هاوکێشەکە بەو جۆرە هاوسەنگ بکرێتەوە کەرکوک پارچەیەک بێت لە عەراق یان هەرێمکی سەربەخۆ بێت و پەیوەندیی نەبێت بە باشووری کوردستانەوە. ئەم هەوڵدانەی تورکیا لە شوباتی 2007 لە ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست) زەدەتر ڕوون کراوەتەوە (تورکیا بە دیدەکی زۆر گرنگ دەوانێتە چارەنووسی کەرکوک، لە ساڵی 1926 ئەمە دەستمان لە ویلایەتی موسڵ هەڵگرت، بەوەی ویلایەتی موسڵ کە کەرکوک بەشێکییەتی پارچەیەک بێت لە عەراقێکی یەکگرتوو، هەربۆیە ئێستاش دەمانەوێت کەرکوک بەشێک بێت لە عەراق و سەر بە حکوومەتی عەراق بێت وەک ساڵی 1926).
تورکیا چالاکی و سنووری کارکردنی لە ئاستێکی بەرتەنگدا قەتیس نەکردووە بەڵکو خوازیاری پاڵپشتیی و هاوپەیمانییەکی ناوچەیی و نێودەوڵەتییە لە دژی خواستی کوردەکان بە بەدەستهێنانی کەرکوک، بەبۆچوونی (ئەحمەد گولەر)ی سەرۆکی کۆمەڵەی کوردیی (DER KURT) لە ئینقەرە: تورکیا هەوڵدەدات هاوکاریی ئێران و سوریا بکات بە ئاوێی پرسی کەرکوک بە مەبەستی و هەڵواسراویی بمێنێتەوە. پێش ئاوەشی بەسەرماندا تێپەڕێت ئێران بڕبڕستی یەکەمە لە بڕدەم ماددەی سەد و چل چوونکە شیعە فەرمانڕەواکانی ئەمەی عەراق، چیتر نین جگە لە بەندەی گوێایەڵی کەماری ئیسلامی ئێران و نۆکەری بە وەفای ئامۆژگارییە سیاسییەکانی ڕابەری ئێران "خامنەئی".
ئاگەریش وەک چاودێرێکی بەلایەن سێیری پلانەکانی تورک شانبەشانی خەدزینەوەی حکوومەتی عەراقی و بەدەنگی ئەمەریکا و سستی کورد بکەین، ئەوا حکوومەتی ئەنکەرا توانیوویەتی سەرکەوتوو بێت لە زۆرتر ئاڕاستەکاندنی گرێکوێرەی کەرکوک و تاگەڕ خستنە بڕدەم ماددەی 140، چوونکە ئەمە لە دوا ساتەکانی ساڵی 2007دا هەست دەکەین ڕەوشی کەرکوک وەک خۆیەتی، ئاگەر خراپتر نەبووبێت رووی لە

چاکی نەکردووە و ئومێدەکانی کورد وەک بەقی سەر ئاویان لێهات و رووبان لە پووکانەوە و کزبوون کردووە. لێرەدا پرسیارێک دێتە گۆڕێ: ئامانجی تورکیا چییە لە دەستتێوەردان لە کێرکووک و تێگەڕاندان لە بەردەم جێبەجێکردنی ماددەی 140.؟. (د.ماگی زانگەر) چاودێر و ڕۆژنامەنووسی جیهانی بەرسڤی ئەم پرسیارە دەداتەوە و دەڵێت: ئامانج لە دەستتێوەردانی کێرکووک بۆتایبەت لەلایەن تورکیاوە بە نیوتی کێرکووک، هەر لەبەرئەوەشە دژی گەلانەوەی کێرکووک بە سەر هەڕەمی کوردستان، ئەو ترسی هەیە کێرکووک ببێتە تاجی ئابووری کوردستان.
داهاتی نەوت و سامانە سرووشتییەکانی کێرکووک بە ئەندازەیەک ئاگەر لە دەستی دەستاتێکی کوردیدا بێت دەبێتە بناغە بۆ تێبانیکردنی کەمپەینێکی ئابووری پتەو. (شێخ مەتاع) بەڕێوەبەری کەمپانیای نەوتی باکوور رایەدگەیەنێ وزەی بەرهەمهێنانی نەوت دەوروبەری 580-600 هەزار بەرمیلە لە ڕۆژێکدا (دیارە مەبەستی لە نیوتی خاوە). ئاگەر سەیری ئەم ڕەقەمە بکەین و بۆ دراو بیقەبەڵنین ڕۆژێکی خەیاڵی و سەرسوڕهێنەر سەبارەت بە ئابووری ئەمستای کوردستان. تورکیا وا تەماشای نیوتی کێرکووک دەکات کەوەک و بەبێ پشتی ئەو دەوڵەتە کوردییەی لە خەیاڵ و ڕۆژقی کوردی باشووردا بوونی هەیە، چون بەبێ نیوتی کێرکووک دەوڵەتی کوردستان ئیمکانی سەرپێکەوتنی نییە. لەبەرئەوەی زۆر ڕوونە ئەم ڕەوشە ناهەمواری عێراق و بۆ ئیرانکردن و بۆ شیعەکردنی عێراق، سەبری ئیووبی کوردان دەپچڕێنێت، دوور بێت یان نزیک هەر دەبێت بیر لە پاڕێزی دەوڵەت و سەربەخۆیی بکاتەوە، ئەوە ڕۆژە کێرکووک و نەوت دوو دارشقن دێنێ بن هەنگڵی کوردەوە.
(د.محەمەد نورەدین) پسپۆری کاروباری تورکیا لە لوبنان پێیوایە (کوردستان بەبێ کێرکووک وەک موسڵمانان وایە بەبێ کەعبە، یاخۆ فەلەستینێ بێ بێ قودس، کێرکووک ناوچە و پانتاییەکی دەوڵەمەندی نەوتە، ئەمەش فاکتەرێکی گرنگ و ڕاستەوخۆیە بۆ ئەوەی دەوڵەتی کوردستان لە داهاتوودا پشت بە داهات و خۆشگوزەرانی ببەستێت، بۆیە تورکیا دژ بە گەلانەوەی کێرکووکە بە سەر کوردستان). لە هەمان کاتدا ناوەندی باڵادەستی سیاسیی تورکیا دەوڵەتی کوردیی بۆیەکێک لە مەترسییەکانی سەر خۆی چاو لێدەکات کە لێداهاتوودا سەرباری ئەوەی دەبێتە هاندەرێک بۆ جوڵاندنی کوردی باکوور بۆ داواکردنی مافەکانیان دەشبێتە هۆی شقبوونی تورکیا وەک ئەوەی ئەمستا هەیە.
(محەمەد عەلی بیراند) لە ڕۆژنامەی (حوریەت)دا ئەم پرسە زیاتر ڕوون دەکاتەوە: (سەربەخۆیی باکووری عێراق و دەستگرتنی کورد بەسەر نەوتی کێرکوکدا ئاگەرێکی پەسەند نەکراوە بۆ لای تورکیاوە، وا

باوەڕ دەکرێت دامەزراندنی ناوەندێکی راکێشەر لە باکووری عێراق لە داهاتووی درێژخایەندا دەبەستە هەی دابەشبوونی تورکیا). تورکیا بەهەر نرخێک بووە لە هەموو قۆناغەکاندا هەوڵدەدات بە زیاتر دابینی کەرکوک لە کوردستان، بەتام جارێ نازانین چۆن کورد خۆ بە ئەم نەبەردە ئامادە دەکات؟ (کارساتە وەک جاران بە پێ پلانی بچێتە مەیدانی نەبەردەکانەوە) بەرسڤەکە با بمێنێت بۆ پێشهاتەکانی داهاتوو.

ڕووی ئەمریکا – بەریتانیا لە پیلانگێڕیی دژی ماددەی 140

(مستەفا ئایدن) سەرەکی ئەنیستیتۆی (تیپاق) لە میانی ڕاپۆرتێکدا کە لەسەر عێراق ئامادەی کردووە تیشکی خستۆتە سەر ئەوەی ئەمریکییەکان ڕێگرن لەبەردەم ئەنجامدانی سەرژمێریی گشتیی لە کەرکوک و پێیوایە ئەگەر ئەمریکا ئارەزووی بوایە ئەو کارەی دەکرد. بەگومان ئەمریکییەکان ڕووکەی نەرمنیان هەبوو، وەختی خۆیشی (پۆڵ هارڤی) لە کەرکوک پشتیوانی عەرەبی هاوردە و تورکمانە پێگیرکانی دەکرد لە دژی کورد و کەمتەرخەمی نەدەنواند لە ڕێگریی دروستکردن بە لایەنی کوردیی و کارکانی ماددەی 58 قانوونی دەوڵەتی عێراق بە قۆناغی گواستنەوە. هەموو ئەو ماوەیەی (پۆڵ بریمەر) حاکمی مەدەنی عێراق بوو سیاسەتی ئەمریکی لە دژی بەرژەوەندیی کورد بوو لە شاری کەرکوکدا، یەکێک لە خراپترین پێشنیارەکانیشی ئەجیندای فیدراڵی پارێزگاکان بوو کە جگە لە ورد و خاشکردنی ماف و دەستکەوتە نەتەوەییەکانی کوردی باشوور، کورد بە هەتا هەتایی کەرکوکی لە کیس دەچوو هەروەک چۆن عەرەب لە پێشوودا (ئەندڵووس)ی لە کیس چوو. جیاوازییەکە تەنە ئەوە دەبوو، ئەندڵووس لە چوارچێوەی غەزەواتی ئیسلامیدا بە عەرەبکرابوو، بەتام کەرکوک لەوەتی هەیە کوردیی و کوردستانی بووە، ئەسک و پروسکی سەدان پشتی کورد لەو شارەدا بووەتەوە بە خێڵی نیشتمانی دایک.

ژەنەراڵی خانەنشین (ڕالف پیترز) ڕەخنە لە سیاسەتکانی (بریمەر) دەگرێت و دەڵێت: کەرکوک بە درێژایی مێژوو شارێکی کوردیی بووە، بەتام ئەگەر پۆڵ بریمەر هەندە نەفام نەبوایە ئەوا چوار ساڵ پێش ئێستا گەلاوێژەوە سەر کوردستان. پاشان ڕاسپاردەکانی (بیکەر-هاملتۆن) کە لایەن دەوڵەتی ئەمریکاوە بەرکەنار کران ئاوەنێیەکی تر بوون بە نیشاندانی هەڵوێستی نەگەتیڤی بەشێکی بەرچاوی سیاسەتمەدارانی ئەمریکی سەبارەت بە کورد و پرسی کەرکوک.

(عەبدولخالیق زەنگەنە) ئەندامی کوردی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق ڕایدەگەیەنێ: ناوەندێکی ڕاپۆرتی بیکەر- هاملتۆن ئاماژەیەکی ترسناک بوو بە بەچوونی ئەمریکا سەبارەت بە پرسی کەرکوک چوونکە لە دوای ڕاپەڕینەوە ئەمە لەگەڵ ئەمریکا باسی کەرکوکمان کردووە، کەرکوک ئازاد کرا ئێوان تەسلیمی حکوومەتی مەرکەزییان کردەوە!!،

لەوکاتەوە گومانم لەوە هەیە ئەمریکا بیەوێت کێرکوک بخرێتەوە سەر کوردستان. لە باری واقیعیشەوە، ئەمریکا بە دیقەتدان لە بەرژەوەندییەکانی خۆی لەگەڵ تورکیا و دەوڵەتانی عەرەبیی و ناوچەکە مامەڵە لەگەڵ خواستی کورد دەکات دەربارەی کێرکوک. سیاسەتی ئەمریکا ئەویە هاوسەنگیی بپارێزێت لە ناوچەکەدا، هەرچەندە ئەم سیاسەتە لە بەرئەنجامدا بە خودی ئەمریکاش سیاسەتێکی هەڵەیە و دووربینی و حیکمەتێکی تێدا نییە و ئایندەش ئەم راستییە زووتر دەکاتەوە.
دواتر ئەمریکا هەندی هەندی بە رازیکردنی دەی عەرەبی سوننە و هەندێک لە وڵاتانی عەرەبی هاوپەیمان و تورکیا ناچاربوو لەسەر حیسابی کورد و لە رێی موزایەدەکردن بە کێرکوکەوە پارسەنگی بارودۆخەکە رابگرێت، کەوابوو بە هەر نییە (زاهای خەلیزاد) کە وەک دەستی کورد دەردەکەوت لەسەر هەمان نەتەی تورکیا دەنگی بەرز کردەوە و رایگەیاند پێویستە کێرکوک بکرێتە هەرەمەکی سەربەخۆ، ئەو لە مانگی نیسانی رابردووەدا داوای لە نەتەوە یەکگرتووەکان کرد پرسەی ریفراندەم لە شاری کێرکوک ئەنجام نەدرێ و کێرکوک بکرێتە کانتۆنێکی سەربەخۆ لە چوارچێوەی عێراقدا "برەکسلی عێراق". لە پێش چەند مانگیشەوە هەریەک لە حکوومەتەکانی بەریتانیا و ئەمریکا لە هەوڵدان تاکوو لە رێی گووشار و قەناعەتەوە پارتی و یەکێتی رازی بکەن بۆ ئەوەی مل بدەن بە ویستی دواخستنی ماددەی 140 لە کۆتایی ساڵی 2007دا. ئەم راستییە لە زاری (مەحمود محەمەد)ی ئەندامی مەکتەبی سیاسیی (پ.د.ک)ەوە ئاشکرا کراوە وەک دەڵێت (ئەمریکا و بەریتانیا لە کاتی سەردانیان بۆ لای سەرۆک و مەکتەبی سیاسیی ئەمە و یەکێتی باسی ئەویان کردووە و پێشنیاری ئەویان کردووە ماددەی 140 دوابخرێت). پێدەچێت هەر لەسەر هەمان داوای ئەمریکا و بەریتانیا لایەنی کوردیی ناچار بووبێت بە دواخستنی ماددەی 140 رازی بێت!!، چوونکە ئەمە ئەمریکا رێی سەرکی دەگەڵێت لە شانۆی سیاسیی عێراقدا، وڵە بەریتانیا کێنارگیر و کەمبارس دەردەکەوێت بەڵام لەحاست پرسە ستراتیژییەکاندا ئەگەر هەندێ ئەمریکا رێ نەگەڵێت بگومان دوور و نەخشی لەو کەمتر نییە. تەنانەت بەریتانیا هێشتا سوورە لەسەر ئەو نەخشە دەرینەکەی سایکس بیکە بە ناوچەکە و بەهەر بەهایەک بووە پارێزگاریی لێدەکات.
هەرچەندە (ئەلیسن کەمپ)ی قونسوڵی گشتیی بەریتانیا لە کوردستان رایدەگەیەنێت (دەمەوە باسی ماددەی 140 بکەم، ئەم ماددەیە زۆر هەستیارە بۆ گەلی کورد، رای حکوومەتی بەریتانیا نەگەڕاوە و وەک خۆی ماوەتەوە، حکوومەتی بەریتانیا بە تەواوەتی پاڵپشتی جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەکات). ئەفسووس واقیع پێچەوانەکەی پێ

نیشان داوین و بەریتانیا هەروەک ئەمەریکا دەستی هەیە لە دواخستنی ماددەکەدا و ئەمانیش نایانەوێ کێرکوک بگەڕێتەوە سەر کوردستان چوونکە بەردی بناغەی دەوڵەتی کوردیی پێوە بێندە، لە وەختکدا ئەمەریکا– بەریتانیا بەگەکانی ماددەی 140 پێکدەخەن جیا لەوەی خەونی دەوڵەتی کوردیی زیندە بەچاڵ دەکەن، دڵی دەوڵەتانی دراوسێشی پێ رازی دەکەن کە هەندێکیان (وەک تورکیا و شاکانی کەنداو) دەستی لە مەژینەی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکان. (د.جەبار قادر)
ئەکادیمی کورد لەوبارەوە پێیوایە (ئەمەریکا و بەریتانیا لەگەڵ ئەوەدانین کێرکوک بخرێتەوە سەر هەرێمی کوردستان، ئەو هەیانەی لە بیستکاندا بەریتانیای هێنایە سەر ئەو باوەڕەی کە دژی دەوڵەتی کوردیی بێ و کێرکوک وەک بەشێک لە باشووری کوردستان دانرێت هەشتا لە ئاراداان، ئەوان ئەو راستییە باش دەزانن گەلانەوەی کێرکوک بە سەر هەرێمی کوردستان ئۆگری دامەزراندنی دەوڵەتی کوردیی بەهێز دەکات). بەریتانیا لە ئەمەریکا مکوترە لە مانەوەی ئەو دیزاینەی لە بیستکانەوە خەی ئەندازیاری بووە لە رێنگەڕێکردنی رژهەڵاتی نەوین، دواجاریش بەرژەوەندییە سیاسیی و ئابووریەکانی دەوڵەتی ئینگلیز لە مانەوەی هەمان ئەو نەخشە و دیزاینەی پێشووە.
خولاسە ئەمەریکا و بەریتانیا بە پاراستنی بەرژەوەندییەکانیان و راگرتنی باڵانسی ناوچەکە وەک هەمیشە قوربانی بە کورد و خاکی کوردستان دەدەن، لەوانەیە ئەمجارە وەک پێشوو تاوانەکەی نەخرێتە ملی (هێنری کیسنجەر)کی تر بەکو تاوانباری راستەقینە سەرکردەکانی کوردن!، چوونکە لە دروستکردنی فشار و هونەری سیاسەتدا کەوار و دەستپاچێن و پتر سەرقاڵی هەندە پرسی لاوەکین و لە پەراوێزی پێشهات و رووداوەکاندا سیاسەت دەکەن، ئەم لەونە لەسیاسەت هەر ئەو ئەنجامەی لێدەکەوێتەوە و ئەمە سەری کێرکوک و ماددەی 140 دەخوات و دوور نییە سبەینێ هەوڵێر و سلێمانی بەهەی ئەم تەرزە سیاسەتەوە نەنێینە بانی!!.
دوا وەستگە
دوای چوار ساڵ و هەشت مانگی ڕبەق بەسەر داوخانی بەعس و گفتوگۆ و دانوستان و شەڕی کورد لەسەر کێرکوک و هەڵهێنجانی ماددەی (58) و (140) هەشتا کێرکوک لەڕوشکی نالەبار و ئازدا دژی و ئومێدکانی گەلانەوەی کێرکوک بە سەر هەرێمی کوردستان ڕژ بە ڕژ کاتر دەبنەوە و بەرە و نائومێدیی ڕچکە دەبەستن. ڕگاکانی دەستخستنەوەی کێرکوک قورسن، قورسترن لە جەنگ درژخایەن و خوێناویەکانی کورد لە دژی دەوڵەتی داگیرکەری عێراق، هەتا قورسترن لە جادانی دەوڵەتی کوردستان!. لە ئەم ساتوەختە حزبێ

و ئەو کاتژمێرەی لە پێش دەستمانە پێمان دەڵێت کات تەواو بوو، کات تەپەی، هێشتا دیار نییە دوای درێژکردنەوەی شەش مانگی تری پێشنیارکراو بۆ جێبەجێکردنی ماددەی 140 ئۆگەر ماددەکە دەستی دەستی پێکرا، کورد کام رێگا دەگرێتەبەر؟. (د.فوئاد مەعسوم) رایدەگەیەنێ: ئۆگەر بڕیتو ماددەی 140 بە تەواوەتی جێبەجێنەکرا ئەوا ناچارین رێگەی تر بگرینە بەر!. بەڕام دکتەر مەعسوم بە جوانی خاڵ لەسەر پیتەکان دانانێت بۆئەوەی بزانین ئەو رێگایانەی تر چین و ئۆگەری ئەو هەڵە ئومێدیکیان لێ پەیدا بێت؟. ئۆگەر رێگەکە رێگەی جەنگ بێت ئەوە دەرگای دۆزەخ دەکاتەوە و شارەکە تێکڕا دەکاتە کابووس (ئەم رێگایە تاکە رێگایە بە وەرگرتنەوەی کەرکوک) ئۆگەر رێگەی دیپلۆماسی و گفتوگۆیە، چی وایکردووە لە ماوەی چوار ساڵی رابەقدا کورد لە یاری دیپلۆماسی شکست بخوات؟ ئایا دیسان یاری دیپلۆماسی نابێتە یاری مار و پیزە؟. یان وەک وتە کلاسیکی و میللییەکە دەڵێت کورد ئەوەی بە خوێن و رێندک و ئازار بەدەستی دەهێنێت و لە جەنگدا مسۆگەری دەکات هەمیشە لەسەر مێزی گفتوگۆ دەڵاندوویەتی و لە کیسی چووە!! ئایا ئەم جارەش کورد هەمان یاری دەکات؟.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
سوێد – ستۆکهۆڵم

_____

*ئەم وتارە شیکارییە پێش سیانزە ساڵ و لە ژمارە (46)ی گۆڤاری (نەوەند) لە مانگی دیسامبەری ساڵی 2007 بڵاوبووەتەوە.

تێبینی: کەی ئەم شیکارییە وەک بەشی دووەمی کتێبی "گەمەی شێتان" لە لاپەڕە 69-109 چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە

جیاوازی سەلەفیەکانی کوردستان

لەگەڵ داعش !.. سەردار عەبدوڵا حەمە

دیارە سەلەفیەکانی کوردستان چەند جارێکن لە ڕووانگەتداو لە ڕووی کاریگەریان لە سەر خەڵک جیاوازن ، هەیانە زۆرتر کاریگەری دائەنێن وە هەیانەکەمتر . هەموویان یەک ستراتجیان هەیە ئەویش گەیشتنە بە حوکمی قەرئان و خودا . ئەمانیش گروپی خۆیان هەیە بەناو ناویان لە ناوە ،جیاوازیان لەگەڵ گروپ و حیزبەکانی ئیسلامی سیاسی وەک یەکگرتوو و کۆمەڵ و بزووتنەوەی ئیسلامی ئەوەیە کە زۆر بە نهێنی کارەکانیان ئەنجامدەدەن .بەڵام هەموو ئەمانە (ئیسلامی سیاسی و سەلەفی) یەک ستراتجیان هەیەئەویش حکومەتی ئیسلامی و حوکمی شەریعەیە بەڵام ڕێگاکانیانجیاوازە . ئەی جیاوازی سەلەفیەکانی کوردستان لەگەڵ داعشدا دەبە چی بێت.؟

واتە گەیشتووم تاکتیکی ئەمانە لە ئێستادا ئەو تاکتیکەیە کە محمد پێغەمبەری ئیسلام لە مەککە هەیبوو کە لە وکاتەدا هێزی نەبوو وە لاواز بوو هەوێیئدا بە سازشەوە لەگەڵ نیارەکانی ماماڵە بکات . لەو کاتانەدا بوو دەیووت ئیسلام ئایینی پێکەوە ژیانە و ئایینی خۆتان بە خۆتان و ئایینی خەمانبە خەمان . بەڵام کاتێ هێزی پەیدا کردو توانی مەدینە داگیر بکا تاکتیکی خۆی گۆڕی تاکتیکی نوێ ی بەکار هێنا وەک(بیانکوژن لە پێناویەگای خوادا) (دەست بکەن بە کوشتنی هەرکەس ئیسلام نەبە سەری ببڕن و ماڵ و سەروەتیان داگیر بکەن و ژنەکانیان بکەنە کەنیزەک) وەکئەوەی کردیان لە گەڵ جوولەکانی هێزی بەنی قەریزە ، دواتریش هەمان ماوەرانیان بەسەر خەڵکی جیهان دا هێنا .

سەلەفەکیانی کوردستان بە تایبەت گروپەکەی عەبدول لەتیف لە قەناخی سەردەمی« مەککەدا » ئەژین و تاکتیکیان ئەویە سات و سەودا و سازشبکەن لە گەڵ نیارەکانی خۆیان لە گەڵ ئایینەکانی تر و بەئایینەکان و عەلمانیەکان هەرکەس ئایینی خۆی بە خۆی و باوەڕی خۆی بە خۆی پیادەئەکەن . بارزانی بە وڵی ئەمر دائەنێن و خۆیشاندان و ناڕەزایەتی بە لابردنی ئەو دەسەڵاتە و هەرجارە توند ڕەویەک لە دژی ئەو بە کارەکی باشنازانن و پێ یان باشە موسەمانان لەی دوور بن . بەڵام ئایا ئەم تاکتیکە تاکەی درێژەی دەبێت ؟ ئەگەر ئەمانە هێزیان پەیدا کرد تاکتیکی خۆیاندەگەڕێن ؟ دەست ئەبەن بە تووندو تیژی و پەلاماروکوشت بەین وەک سەردەمی «مەدینە» ؟ بەڵێ چونکە

هەرکارێک پەیوەندیی ئیسلام کردوویەتیئەمان بەاست و دروستی دەزانن لادان لە ی کوفرە ، ئەمانیش حوکمی ئیسلامیان دەوە کە خەیان ئەستا بانگەوازی بە دەکە ن و ناوی دەبەن بەحوکمی اللە ، وە سەوابتەکانی ئیسلامیان دەوە لە دەستوور و یاسا دا . ئەمە حوکومەتی سیاسیە چونکە سیفەتی حکومەت کردن واتە سیاسەتکردن . لەم دەسەاتەدا ئیتر ئەوەی نەک ئیسلام نەبە بەکو ئەگەر نوەژیش نەکاو وەک ئەوان نەبە بە شمشێر سەری دەبەن ، ئیزیدیەکان ئەنفالئەکەنەوە و ژن و کچ و منداڵیان ئەبەن و پیاوەکانیش سەردەبەن . مورتەد و زیناکار دەکوژن و زاناکان و فەیلەسوفەکان و شاعیر و نوسەرەکانئەگەر مولحید بن دەیانکوژن .

بەڵام ئایا ئەتوانن بگەنە سەردەمی قەناغی « مەدینە » تا ئەم تاکتیکە ئەنجام بدەن ؟ ئەوە پەیوەندی بە ململانێ ئەوان هەیە لەگەڵ هێزە پێشکەوتووخوازەکان و عەلمانیەکان و زانستدا . من خەم بە زەحمەتی ئەزانم لەم سەردەمەدا بگەنە ئەو تاکتیکە ، بەو دەلیلەی زانست و عەلمانیەت وپێشکەووتوو خوازی و چەپ و کۆمەنیست لە ئارادایە و لە بەهێزدایە وەک سەردەمی« مەدینە » نیە ئەم هێزانە نەبوون لەو کاتەدا.

بەگەیەکی تر ئەویە داعش کەوتە ئەو قەناخەوە واتە قەناخی «مەدینە » و کوشت و کوشتار بەڵام شکستی هێنا ئەوانیش چارنووسیان لە داعشباشتر نابێت ئەگەر دەستی بە ببەن . جیاوازی سەلەفیەکانی کوردستان و داعش لەرەدایە لە دوو تاکتیکی جیاوازدایە ئەوانەی کوردستان وەکسەردەمی « مەککە » تاکتیکیان هەیە بەڵام داعش وەک سەردەمی « مەدینە» .

عەبدول لەتیف جارێکیان لە تەلەفزیۆنەکیەوە لە وەڵامی ئەندامیکی کۆمەڵی ئیسلامیدا ئەو ڕاستیەی درکاند کە ئێستا ئەوان دەبە وەک سەردەمی « مەککە » کار بکەن و تاکتیک ئەنجام بدەن نەک وەک سەردەمی « مەدینە » تاکتیکی مەدینە ئەوە بوو بە هەڵش پەلاماردان بە سەر دەسەاتیجوولەکە و دەوەتی ئیسلامی دامەزرا .

بەوام وایە هەشیاری خەڵک لە ئاستێکدایە کە بواریان پێ نادا ئەم هەڵەفیان بە ئاکام بگات و بگەنە سەردەمی بەکارهێنانی تاکتیکی « مەدینە».

تەنانەت ڕابەرەکانیان ومەلاکانیان لە ئێستادا بوونەتە جێگای مەخسەرەو گاڵتەو گەپی ناو سەشیال میدیاکان .

تاکتیکی ئەستاشیان وا خەریکە بەرەو شکست دەڕوا چونکە ئاستی ئاگاهی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی و زانست و تەکنەلۆجیا بواریان پێ نادا درێژە بکەن .ئەوکاتەی تازە کەرەنا لە چین پەیدا بووبوو ووتیان ئەو غەزەبی خواو سەربازی خوایە بێ بەزەیی هاتووە چونکە گۆشتی سەگ وپشیلە و ماردەخۆن ، ئەگەر شەش مانگ درێژە بکەشت ووڵاتی چین لە ناو دەبات زیاتر لە ٦ مانگی خایاند و چین لە ناو نەچوو بەڵکو سەرکەوتبەسەرکەرەنادا، دواتر کە زەر ووڵاتی ئیسلامی گرتەوە بە هەزارەها موسڵمان مردن بەهەی کورەناوە ڕایان گەیاند و ووتیان کەرەنا هەر لە لای خواوەهاتووە بەڵام ئەگەر ئیمانداری کوشت ئەوە شەهیدە و ئەگەر بە ئیمانیشی کوشت ئەوە تەڵەی خوایە و هەندەکیان پێیان وابوو خوا بە تەمبێ ی ناردووە بەڵام بێ زیان دەبێ و کاتیو نامێنێ . جگە لەوەی ئەمانە هەموو بە درێ خرانەوە هەرلە هەکاری پەیدابوونی ئەم قایرەسە تا زیانەکانی وەک ئەوەدەرنەچوو ئەم سەڵەفیانە دەیانووت خەشیان خستە جگایی مەخسەرەو نوکتەو گاڵتەوگەپی ناو سەشیال میدیا . ئەوان بەیە ئەو پروپاگەندەیان کردەوەک کارەکی سیاسی بە لەدانی ووڵاتی چین و بەهەز کردنی ئەو وەک کارەکی سیاسی و ئایینی بە بەاو کردنەوەی جەهالەت بوو بەڵام بەیان نەکرا.

کاری ئەمانە درێ کردن و ڕاگەیین و ڕیاکاریە بە پێ ی بەرژوەندی خەیان . دەبێ خەڵک لەوە تێ بگات کە ئەمانە سیاسەت دەکەن بەم جەرەمامەیان لایەنگرو دەست بە خەیان پەیدا دەکەن ، ئەگەر درێ نەکەن بە ناوی خواو قورئانەوە کەسیان بە کەنابێتەوە. دەبێ درێ لەوە گەورە تر چیبێ بە منداڵەکی چوارسااڵنە کە سورەتی فاتیحەی لە تەلەفزیۆنەکیەوە(کەناڵی ئامۆژگاری) خوێندبێ ی هەموو عەلمانیەکان و مولحیدەکانی دونیائەوەندەی تێ سوودیان بە مرۆڤایەتی نەبووە !!. کە هەیە نزانە بەرەنگار بوونەوەی کەرەناو هەموو نەخشیەکان و داهێنانی کارباوادیوتەلەفزیۆن وئینتەرنێت و کۆمپیتەر و ئەتەمبیل و فرۆکەو مانگە دەسکردەکان و چوون بە ناومانگ و مەریخ و بۆشایی ئاسمان کە لە لایەنعەلمانیەکانەوە بووە وەرسوودەکی گەورەیان هەبووە بە مرۆڤایەتی بەڵام خوێندنی سورەتی الفاتیحە لە لایەن منداڵەکەوە بە مرۆڤایەتی چ سوودەکیهەیە؟ هیچ .

دەبێ ئەوەش بڵێین بارودۆخەک کە دەسەاتی کوردایەتی لە کوردستاندا لە ماوەی ٢٩ ساڵدا خوقاندوویەتی هەکار بووە بە ئەوەی بۆشکی بەرچاو لەخەڵک بدرێ سەلەفیەکان باوەر بێنن درۆکانیان بەڵاستی بزانن . بێکاری و نەبوونی و برسیەتی و بە موچەیی و نەبوونی

ئازادی و تیرۆر فاندنو ترساندن و تەقاندنی خۆبەک لە لایەن پارتی و یەکێتیەوە و ئەستایش بوونی کۆرنا هەکارن بۆ هەڕز کەکردنەوەی سەلەفیەکان و ئیسلامی سیاسی ،خۆبەک هیواو ئومێد بە ژیانەکی باشتر لە بەهەشتی دوای مردن لەمانە وەردەگرن چونکە لەم دونیایە بە ئومێد بوون ، سەلەفیەکان و ئیسلامیسیاسییش زۆر پشتیان بە بارودۆخەکی لەم جۆرێە بە گەشە کردنی خۆیان لە پشناو ئامانجە سیاسیەکانیاندا.

لە هەر ووڵاتەکی دونیا بارودۆخی ئینسان باشتر بووبێ هێزی ئایینەکان کەمتر بووە خەلکی باوەڕ بە خورافات ناهێنن بە پێچەوانەشەوە ڕاستە. ڕەمبارودۆخە نەک لە کوردستان لە ڕاستی جیهان بواری زیاتر خۆش کردووە بۆ شوێن کەوتنی ئیسلامی سیاسی و سەلەفی بە هەردوو جۆرەسەرکیەکیەوە وەک دووترۆ بە تونددڕەوەکە یەوە وەک داعش و قاعیدەوئەوانی تریەوە تا دەگاتە بەشە نەرمەکەی وەک سەلەفیەکانی ئەمەریکوردستان .

دیارە کە من باوەڕم بە توندڕەو و نەرم ومیانەڕەویان نیە بەڵام باوەڕم بەوە هەیە دوو تاکتیکی جیاوازیان هەیە ئەوەی بەخۆی دەڵێ نەرم و میانەڕەوتاکتیکی ئیسلامی سەردەمی « مەککە » ی هەیە ئیسلام بە ئایینی پێکەوە ژیان و(لكم دينكم ولي دين) پێیەڵەو دەکا و داعشکەش کە پێ ی دووترتوند ڕەو تاکتیکی ئیسلامی سەردەمی « مەدینە » ی هەیە (کە تەنها ئیسلام ڕەگای خودایە و ئەوانی تر نابە بەڕەن) پیادە دەکا . ئەمە یە خاڵیلکچوون و جیاوازی هەردوو جۆرە سەلەفیەکان ی کوردستان و داعش.

سەردار عەبدوڵا حەمە

١١/١١/٢٠٢٠

پراکتیزەکردنی سیستەم .. ئارام

ئازاد

سیاسەتی دەوڵەتداری لە پایەکانی کورسیەک دەچێ هەر کاتێک یەکێک لە پایەکان کەوت کورسیەکە بە کار نامێنێ، بۆیە لە هەرێمیکوردستان خراپترین ڕووداوە، هەر چوار پایەکانی کورسیەکەی هەرێمی کوردستان دەمەکی کەوتوە کەچی حوکم بەهێزتر بووە.

پراکتیزەکردنی سیستەم وەک لە قەیران دەردەهێنێت کەچی لەڕ وایلەهاتوە سیستەم لەسەر ئاساسی خۆگونجاندن لەگەڵ قەیراندادەڕژێتەوە وایلەهاتووە قەیران بە قەیران دادەپشرێ، بەجۆرێکی لێهاتووە گەر بڵێی بتوە باسی شتێکی باش بکەی کە لە ئابردووەوە نووسەر توانیویەتی دوو دێڕی لەسەر بنوسێ ئێستا مەجالی ئەم دوو دێڕەش نەماوە، لەڕ بە دواوە بە ئاشکاوی لەگەڵ یەک قسە بکەینباشترێ. لە کتێبی 1984ی جۆرج ئۆرویل لە یەک لە دێڕەکان دەڵێ (هەز و دەستەبات بریتیە لە ڕوخاندنی مەشکەکان و دواتر دروستکردنەوەیبەو شێوازی کە خەت مەبەستێتە) ئەوە یەکێکە لە هەرە ئاساسترین ئەو بابەتانەی دونیای ئێستای پێوە سەرقاڵە، مەجالی بیرکردنەوە وهۆشیار بوون بەرەو ئاراستەیەکی زۆر کارەساتبار ئەویش بە چەندین شێواز بەرجەستەیە یەک لەوان بابەت دروستکردنە بە لەبیربردنەوەیبابەتی زۆر کاریگەرتر چونکە وەک وتراوە (ئەوەی لەبەرچاوانە،لەبەر دڵانە) بۆیە بابەتی گەرمیش بە تەئکید کەیاری زیاترە لە بابەتێک کە چوارمانگ لەوەو پێش ڕوویداوە، ئەم شێوازە تازەیە بە چەندین مەبەستی بە دواوەیە و وەک عەرەب وتەنی (لا مفر منه) واتە بە هیچ شێوەیکدەرباز لێی نییە و ناشبێت، خۆزگە بەشێک بوایە لە فەلسەفە چونکە ئەوکات چەندین کتێب و نامیلکە لە پێناوی هۆشیار بوون لێی بەاودەکرایەوە، تەبعەن بەشێک لە خەڵکی ڕۆخنەیان لەم شێوازە هەیە بەتایبەت ناشزانن کە خەیان هەکارن بە زووتر بەاوکردنەوەی بە تایبەت چینیکاسبکاری بازاڕ، جا هەموو ئەوانەی کە باسکران با بهێنینەوە مەیدانی واقیع و بەرجەستەی خەمان، میللەتی کورد ئەمڕۆ بەشێکە لەم یاریە بەتایبەت لەم چەند ساڵەی دواییدەستەاتی کوردی بە ئەوەی چەندین بابەتی زۆر هەنوکەیی و گرنگ لەبیر خەڵک ببات‌ەوە، چەندین جار ئەمشێوازەی بەکارهێناوە جا هەر لە دروستکردنی چەندین بابەت لەوانە پارە سەرف کردن لە سۆشیاڵ میدیا و دروستکردنی چەندین کەسایەتیفێک یا بە دروستکردنی ڕواوی بە ئەنقەست یا بە درێژکردنەوە و گەورەکردنی ڕواوێکی حاڵەتێکی ڕۆژانە، ئەوانە هەموو مەشکی گەل بەرەولایەکدا لاسەنگ دەکەنەوە کە

بە دەی ئەوانە. سەرلەشێواندن بەشێکە لەم شێوازە، کە هەواوەک هەویداوە ئایا کە هەکارە؟ ئایا پەیوەندی بە کۆمەیە؟ ئەی هەکاری هەوانەکەی چیە؟ ئەگەر بە شێوەیەکی گشتی ئەم پرسیارانە دروست ببن ئەوا دنیا بن کەسانێک هەن کە پیشەیانشێواندنی ئەمجارە ئەحداسانەیە بە شکلێکی مونزەم و زیاتریش لە هەگەی میدیاوە دەیکەن بە ئەوەی بگاتە هەمومان هەتا ئەرە شتێکیئاسایی چونکە پیشەی ئەوانە، ئەوەی ئاسایی نییە ئەوەیە کە ئەم هەواوانە بە مەبەستی لەدانی چەندین کەسایەتی یا گروپ یا فاوندەیشنیگەورە بەکارهێناوە. کەشەی بنچینەیی ئەوەیە خەڵک خەی لەگەڵ ئەم گەژاوە هاهێناوە و هەوەی ئەوە نادات کە خەی لەکدانەوەیەکی دروست ومەنتقی بە بکا چونکە مەجالی تەفکرینیان نەهێشتەوە، بەڵام لەوە تێناگەن کە یەکەک لە بنچینەکانی میدیای لایەندار ئەوەیە (دربکە، دربکە،دربکە، تا باوەت پە دەکەن). ئەی چی بکرە بە ئەوەی بەسەر ئەم شێوازەدا زاڵ بین؟ ئەساسترین خاڵ ئەوەیە کە مرۆڤ بەهای مرۆڤبوونی خەی بزانە بە بیرکرجنەوەی تێندروست و مەنتق و هەبوونی هەای گونجاو لە کاتی گونجاو بە هەر بارودۆخ و مەوقیفێک شەرت نیە دەریببڕە بەڵام شەرتە کە هەای هەبە، دەکارت دەڵە (من بیردەکەمەوە، کەواتە هەم).

هاکردن لە جەستەوە بە ڕەح .. محەمەد بەرزان

دەستت بنێ
با لە دیمەنی
تانکو تەپی شکاوی
..ئەم کاولستانا هاکەین...

وەرە لەگەڵم،
من لە چاوکانی باپیرەم و
دەفتەری یادگاری باوکم و
لە پشت ئەشەی
دایکمەوە فڕبووم،

دەبێ هەر سات نا ساتێ ڕاکێین،

دەبێ هەر چەند
ساتێ جارێ
بارگامان لێ کەم نەین و
ڕوو لێ دەشتو
دەڕ و چیاکەین،

دەستت بگرێ
گەر بڕوا ناکەی
با ئێلبومی ژیانی
هەرچی کوردێ
هەڵبەینەوە و تەماشاکەین.

دەستت بگرێ
ئەمجارەیان بڕۆی
خەمێ هەڵدان و،
سەرما و سەڵەی
نەوەتو یەک و
شانزەی ئۆکتۆبەرکی تر ناکەین..

دەستت بگرێ
با هەینەک بڕەین
بێ ئاوێ دانەوێ، بێ گەڵانەوێ
بێ شەوێیەک کێ
تەماشای دواوێ ناکەین...

دەستت بگرێ
من نامەوێ کوڕەکەشمان
بێ دیکتاتۆرکی ترو،
جەنگکی ترو
هەڵکوتکی قەزەونی
تری وەک و ئێنفاڵ ئاشناکەین..

دەست بگرێ
با لەم ژینە سەدبارەیە
با لەم مەڕوو هەڕەشە پێ لێ
خوێن و ژمارەیە
جەنگی کۆتایی لێگەڕێ ئەم

هەموو جەنگەیا بەرپاکەین...

دەستت بێنە،
وەرەز نەبووی؟!
لە لەرزەی پەنجەرەو
لە درەی سەیرو سەمەرەو
لەوەی لەگەڵ هەر گرمەیەک
دەبوو شووشەی پەنجەرە چاکەین؟!

وەرەز نەبووی؟!
لەوەی لە هەر ژوانێ
ئەکەر کەسێک بهاتایا
دەبوو دەستی یەکتر بەردەین
تەماشای ئەملاو ئەولاکەین؟!

وەرەز نەبووی؟!
لەوەی لە ژێر بارینی گولەو
بەنی باروت و بەنی سەو
پارویەک نان پەیداکەین؟!

ئەدی بۆ نیازی هەتا کەی
من لە سوچێکی ژوورەکەم
تۆ لە پشتی دایکتەوە
بۆ بۆیەکبوونمان نزاکەین؟!

وەرە ئازیز
وەرە با بڕۆین
ئەم کاولستانە پڕ لە ئاغا،
وەرە با نەفرەت لە ئاغا و
لە بەگ و شا کەین..

دەستت بێنە،
من لە ئاگر زەر ئەترسم
با هەندەکیش ووە لە شەپەل و
تەفان و با کەین..

شەرم مەکە
ووە زەرد نابین
خۆ ئەمە وەک فەان و فیسار

لە کورد بوون ئاناکەین!

لە هەر قوژبنێکی
ئەم دنیایە بین
هەر کورد ئەبین
هەم خەراک و هەم
لە دایکبووی ئەم خاکەین!

شیعری پەروەردەیی و گەشتێک لەگەڵ شیعرەکانی ڕەستەم خامۆش .. مەریوان سەلاح حیلمی

بەشی یەکەم:
ڕەستەم خامۆش خاوەنی دوو دیوانە شیعرە بە منالان، ئەمە دانەیەکیمان دەستکەوت بەناوی (گوڵی ئاوات)، جگە لەمەش لەلاپەڕەی فەیسبوکی خۆی ڕۆژانەو ناوبەناو بابەت بڵاو دەکاتەوە، ئەم شاعیرە لەشیعرەکانیدا خەمی چەند شتێکەتی، کە گرنگترینیان: منالان کە بریتیە لە پەروەردە، هەروەها هەژاران، ئەم دوو خەمەش خەمێکی تا بڕێی جوان و پیرۆزن.
شیعری پەروەردەیی بۆ منالان لای ئەم شاعیرە پانتاییەکی گەورە داگیردەکات و شاعیریش هەر بەشاعیری منالان و پەروەردە ناسراوە، ڕەستەم خامۆش وەك لە نازناوەکەیدا هاتووە، کە بریتیە لە خامۆش بۆ ئەوە خامۆش نیە کە شت نەبێ، بەڵکو خامۆشیەکی ئەم، هەمنییە، واتە بە هەمنی ڕۆگایەکی دوور و درۆژ دەبڕێت، کە بریتیە لە پەروەردە کردنی منالان.
بابەتەکانی ڕۆژ گرنگی تایبەتی خۆی هەیە لای ئەم شاعیرە، چونکە دەزانێت ئاوازی شیعر کاریگەری گەورەی لە هەست و نەستی منالاندا هەیە، ئێستا کە ئەم چەند دێڕە دەنوسین نەخێشی کۆرۆنا تەنگی بە جیهان هەڵچنیوە شاعیر لەم بارەیەوە دەڵێ:

بە کانا بڕۆ
بۆ لە دوورگەوە

□□نمایيمان وەرگرت
چەند پاکە شوەن و جەمان

تا بژين بە لەشساغی
وا بە □□کی پابەندين
پابەند بە□□نمايی
واتا ژير و هەشمەندين

بە□□ن بە و بەيارماندا
بەردەوام دەستمان بشەين
بە شوەنی قەرەباغ
ناچين و هەرگيز نا□□ين

تەندروستيمان دەو
بە خەمان و ئەو خە□□کە
ژينمان خەشدەو و د□□ين
خەپاراستن بە کە□□کە
□□ستەم خامش
هەولێر 17/3/2020

1ـ شيعرەکە لەسەر کێشی حەوت بەگەييە، کە منا□ان پێی ئاشنان و حەزيان لێيەتی.
2ـ قافيە و کێشی شيعرەکە بەدوو جۆر لێکدانەوەی بۆ دەکرێ، هەندێ رايان وايە کێشی شيعرەکەو قافيەکەی چواردە بەگەييەو لەت کراوە، هەندێکيش رايان وايە کە د□□ی دووەم و چوارەم هاوسەروا کراوە و يەکەم و سێيەم ئازادە، کە من لام وايە ئەمەی دووەميان گونجاوترەو پێشتر خوالێخۆشبوو (محەمەد عومەر عوسمان) لەديوانی لە غوربەتا کردی بە ئەمری واقيع و شيعری باو لەدوای سا□ی 1975وە، مەبەستمان لەمە ئەوەيە کە حەمەعومەری شاعير گرنگی پێداوە ئەگينا کەم تازۆر شاعيران گرنگيان بەم تەرزە شيعرە داوە لە رووی روخسارەوە.
3ـ لەد□□ی (وا بە□□کی پابەندين) بيکردايە بە (وا بەجوانی پابەندين) گونجاوتر دەبوو.
4ـ ئەم جۆرە شيعرانەو سەرجەم ئەوانەی کە شيعری منا□ان ئەنوسن لە رەوانبێژيدا پێيان دەوترێ (سەهلی مومتەنيع)، کە بريتييە لە نوسينی بەرهەمێك جا شيعر بێت، يان چيرۆك، يان رۆمان، کە ئەيخوێنيتەوە ئاسانەو وا ئەزانی تێش دەتوانی لەوە بنووسيت، بەڵام کە دەست دەکەيت بە نوسين نازانيت و ناتوانيت بينوسيت، مامۆستا عوسمان محەمەد هەورامی بە (ئاسانی بۆ نەهات) کردوويەتی بەکوردی،

جا شیعرەکانی (ڕستەم خامۆش)و پشتریش کە ئیشمان لەسەر مامۆستایان عوسمان محەمەد هەورامی و فەرهاد بەرزنجی و ئازاد هەرێنی کردووە هەمان پێناسەی (سەهلی مومتەنیع) بەسەریاندا دەسەپێت.

بەشی دووەم:

شیعری (ئاسك) کە لەدیوانی گوڵی ئاوات لاپەڕە 28دایە، شاعیر لەڕێی ئەم شیعرەوە مناڵان فڕێدەکات، کە ڕۆژ لە ئاژەڵ بگرن، لەناویاندا ئاسکی هەڵبژاردووە، چونکە ئاسك زۆرترین خواستی لەسەرە هەم بۆ گۆشتەکەی هەم بۆ ڕاگرتنی لە باخ و کۆشکەکاندا.

بۆچی شیعری ئاسك گرنگە ؟

چونکە مناڵان دەبێت لە مناڵیەوە فێربکرێن، کە ڕاوکردن و قڕکردنی ئاژەڵان شتێکی خراپە، نەك لە گەورەیی کە ئەستەمە ڕاوکردنی بۆ تەرك بکرێت، بۆیە شاعیر بە وەصفی (ئاسك) دەسپێدەکات و دەڵێ:

ئەو گیاندارە، ئاسکە
چەندە جوان و ناسکە
با سەربەست و ئازاد بێ
لەسروشت دڵی شاد بێ
ئازاری مەدەن هەرگیز
جوانە ئاسکی ئازیز
مەیخەنە بەندیخانە
با بژی لەو کێوانە
بێ خەی و بێچووەکانی
بژین بە کامەرانی
...

لەم شیعرەدا شاعیر لە زمانی مناڵەوە دوو شت دەڵێ یەکەمیان ئازاردان کە لای گەورەکانیش دەکاتە ڕاوکردن، دووەمیان شوێنی ئاژەڵەکان دەشت و کێوە نەك بەند کردنی بەناوی ڕازاندنەوەی ماڵەوەمەند و بەرپرسەکان، بەداخەوە لەدوای ڕاپەڕینی 1991وە تا نوسینی ئەم شیعرەو ئەم لێکۆڵینەوەیە کەسانی بەرپرس لەلایەك و چاوچنۆك لەلایەکی ترەوە زۆر بێبەزەییانە کەوتنە ڕاوکردنی ئاژەڵ و مەل بەنیازی قڕکردنیان، بۆنمونە لەدەشتی شارەزووردا (پێ و سوێسکە) کە باڵداری کێوی جوانن، بەئەندازەی کترێك دەبن، ئێستا لەقڕکردندان یان نەماون یان زۆر کەمبوونەتەوە، ئاسکیش بەهەمان شێوە.

ئەم شیعرە هەرچەند بۆ منا نوسراوە بەڵام هاوکاتیش کەللەی بڕشی ڕاوچیان و بەرپرسانیش دەگرێتەوە، واتە ڕەخنەگرتنە لەوان لەلایەك و

مناڵیش هاندەدات بۆ ئەوەی لە ئێستای مناڵیدا ئازاری گیانلەبەرو لەگەورەییشدا توخنی راونەکەون.
تێبینی: راوکردن لەکاتێکدا دەبێت ئاسایی بێت، کە دەوڵەت خۆی ڕێگەبدات، کە چ ئاژەڵێك راوبکرێت و لە چ وەرزێکدا بۆ ئەوەی هاوسەنگی ژینگە رابگیرێت، نەك ئەوەی لەکوردستاندا بە قاچاخ دەکرێت بەمەبەستی لەناوبردن و قڕکردن.

بەشی سێیەم:
گرنگیدان بە تەندروستی لە شیعری (ئامۆژگاری پزیشك) ی ڕستەم خامۆشدا
فەیلەسوفی بەناوبانگی ئەمانی شوبنهاوەر زۆرجێخت لەسەر لێشساخی دەکاتەوە، پێی وایە سەرچاوەی سەرەکی هەموو خۆشبەختییەکی مرۆڤ ، پێش هەموو شتێك لێشساخییە. هەربۆیە دەڵێت:
نەوەد لەسەد، بەختەوەریمان پێویستە بەلێشساخیمانەوە، لێشساخی هەموو شتێکە و سەرچاوەی هەموو چێژ و خۆشییەکە، بەبێ لێشساخی، هیچ بەخششێکی دەرەکی نییە چێژبەخش بێت، دەتوانین بڵێین هەژارێکی دەستکورتی لێشساخ، زۆر لە پاشایێکی نەخۆش بەختەورترە.
ڕستەم خامۆشیش بابەتی تەندروستی و گوێ گرتن لە پزیشکەکان دەبێتە بابەتی یەکێك لە شیعرەکانی و دەنوسێ:

ئامۆژگاری پزیشك
وەرێدەگرم بە بۆشك
چونکە من باش دەزانم
سوود بەخشە بێ ژیانم
لە بۆ تەندروستی خۆم
من شیرینی زۆر ناخۆم
ڕێنمایی دکتۆرە
بگومان سوودی زۆرە
بۆ هەتا لەشساغ بم
نەخۆش نەبم بۆ ئاخ بم
بۆ دەردو بۆ کەسەر بم
لە ژێندا بەختەوەربم
خۆم دەپارێزم بەڵێ
کە پزیشك پێم دەڵێ

1ـ لە قۆناغی مناڵی و هەرزەکاری، قۆناغێکە کە مناڵان و گەنجان لاسار دەبن و پێچەوانەی قسەی پزیشکان و دایکان و باوکان ڕەفتار دەکەن، بۆیە شیعر و گرنگیدان بە تەندروستی سەرچاوەیەکی باشی

شیعری منا‌انه.
2ـ شاعیر که باسی خراپی شیرینی ده‌کات ، پ‌ویست بوو ئاماژه به‌وه‌بدات که خواردنی شیرینی زر ب‌ منا‌ان خراپیه‌که‌ی به پله‌ی یه‌که‌م ب‌ ددانه‌کان‌تی، چونکه که منا‌ ددانی کل‌ر ده‌ب‌ت یه‌ک‌ك له‌و ئازارانه‌ی که ده‌یچ‌ژ‌ت ئه‌وه‌یه که دایك و باوکی ده‌یبه‌ن ب‌ لای دکت‌ر و ددانی ته‌عمیر ده‌که‌ن، ب‌یه شاعیر‌کی تر که بیرم نیه ک‌یه له‌م باره‌یه‌وه ده‌‌:
لایبه نوق‌ به‌م شـــه‌وه
دانم گیـــر‌ده‌ی ئـــه‌وه
به‌شـــه‌و شیـرینی ناخ‌م
نه‌ك کل‌ر ب‌ دانی خ‌م

منا‌ ناتوان‌ شیرینی نه‌خوات، به‌‌ام باشتر وایه شاعیران ئام‌ژگاری منا‌ان به‌وه بکه‌ن له‌گه‌‌ خواردنی ج‌ره‌کانی شیرینی هه‌ر له نوق‌ه‌وه تا ده‌گاته نه‌سته‌له‌و… هتد، که خواردیان بچن ددانیان بش‌ن ب‌ ئه‌وه‌ی ددانه‌کانیان کل‌ر نه‌ب‌ و تووشی ئازار نه‌بن، وه‌سره‌‌ای ئه‌وه‌ش دان شتن بکه‌ن به ئه‌رك وه‌ك چ‌ن سه‌عی ئه‌که‌ن ئاوه‌هاش ر‌ژانه دووس‌ جار ددانیان بش‌ن، به‌‌ام ر‌سته‌م خام‌ش ب‌ ئه‌وه‌ی ئه‌و شیعره در‌ژه نه‌ک‌شت، له‌شیعر‌کی تر به‌ناوی (ددانه‌کانم) ده‌نوس‌ت:
ددانـــه‌کـــانـــم ده‌شـ‌م
له‌بـــ‌ ته‌ندروستی خـ‌م
هـــه‌تـا پیس و ب‌ر نه‌بـن
به‌‌کو قـــه‌ت کل‌ر نه‌بـن
من جوان ده‌یانپـار‌ـــــزم
ده‌‌ـ‌م: ددان بـــه‌هـ‌ـــــزم
پـار‌ـزگـــاری لـــه ددان
پ‌ویسته له‌سه‌ر هه‌مووان

به‌شی چواره‌م:
گرنگیدان به خو‌ندن و خو‌ندنه‌وه له دوو شیعری ر‌سته‌م خام‌ش دا شاعیر ده‌زانت چ بابه‌ته‌‌ك هه‌ده‌بژ‌ر‌ت و ب‌ چ سه‌رده‌م‌ك بابه‌ت ده‌کات به‌شیعر، شیعری (گ‌ڤار‌ك) شیعر‌کی گرنگه‌و گرنگیه‌که‌ش له‌وه‌دایه که خو‌ندن و ف‌ربوون و هاوکاتیش خو‌ندنه‌وه ده‌ب‌ت له منا‌یه‌وه ده‌ستپ‌بکات ب‌ ئه‌وه‌ی ببته بناغه‌یه‌ك، که دواتر له‌گه‌‌ ته‌مه‌نیدا ب‌وات:

گ‌ڤار‌ك

گۆڤارێکم کۆیوە
من زۆر سوودم لێدیوە
پێ لە شیعر و چیرۆکە
پێ لە وێنەو دیرۆکە
زانیاری زۆر تێدایە
بە نرخ و بە بەهایە
هەر جارێ دەیخوێنمەوە
سوودی لێدەبینمەوە

هۆشیاری شاعیر لەوەدایە کە منا و پشتریش دایك و باوك رابهێنێت لەسەر ئەوەی منا ان شیعر و چیرۆك بخوێننەوە، چونکە لەو قۆناغەدا منا ان دەبێت لەێی شیعرو چیرۆکەوە وردە وردە راکێشرێن بۆ بابەتی تر، ئەمە یەك، دووەم ئەوەیە کە منا ان ئەمێ هەموو کاتەکانیان بە مۆبایل و ئایپاد بەسەر دەبەن، لەوانەیە منا ان بکەون بەسەر دەیان بابەت و گرتەی ڤیدیۆییدا کە هی تەمەنی ئەو نەبێت، بەڵام کە گۆڤارێکی منا ان بۆاودەکرێتەوە ئەوا سەرجەم بابەت و نوسینەکانی تایبەت بۆ منا ان نوسراون.
هەر خوێندن و خوێندنەوە کە تەواوکەری یەکترن، شاعیر لە شیعرێکی تردا بەناوی (دەخوێنین) دەێت:
منداڵی گوند و شارین
هەردەم ژیر و هۆشیارین
خاوەنی هزرو هەستین
لە خوێندندا ناوەستین
دەمانەوێ بە خوێندن
نەزانی دەربێ لەبن
دەخوێنین تا سەرکەوتن
تا دەبینین پشکەوتن

هەتا خوێندن و فێربوون لەشار و گوند وەك یەك گەشەنەکات ئەوا وێات پشناکەوێت، خوێندن دەبێت وەك یەك بۆ هەموو منا ان دەستەبەر بکرێت، بەڵام ئەم وەکیەکیە لە کوردستان تەواو لاسەنگەو دەسەاتی کوردی لەدوای روخاندنی بەعس لە سا ی 2003وە، بەتەواوی کەوتە جیاکردنەوەی دوو جۆر فێربوون و پەروەردە لەکوردستاندا، جۆرکیان ئەهلی و راقیەو فێرکردن تیایدا مسۆگەرەو هاوشانی وێاتە پشکەوتووەکان دەێوات لە هەموو رووێکەوە هەر لە بینای خوێندن و پداویستیەکانییەوە تاوەکو هێنانی مامستای جۆراو جۆر و درژی ماوەی دەوام لە هەشتی بەیانیەوە تاوەکو عەسر، جۆرەکەی تریان

حکومیەو ئەمەشیان دوو جۆرە، جۆری یەکەمیان پەروەردەو خوێندنی شارەکان و دووەمیان هی لادێکان و شوێنە دوورەکانە، ئەگەرچی هەردوو جۆرە حکومیەکە رۆژ بەرۆژ پاشەکشێ دەوات، بەڵام هی شارەکان باشترە لە لادێکان، چونکە لە شاردا مامۆستای بەئەزموون زیاتر کۆدەبێتەوە.
کەواتە با لەرووی کوالێتیەوە خوێندنی حکومی پاشەکشێی کردبێت، بەڵام ئەمە ئەوە ناهێنێ کە وازی لێبهێنرێ، وەك شاعیر لە شیعرەکەدا جەخت لەسەر خوێندن دەکاتەوە بێ ئەوەی هیچ نەبێ، کە ئەو منالە گەورە بوو درك بەو نایەکسانییە بکات کە لەپەروەردەو فێرکردندا هەیە و هەوڵی گۆڕینی واقیع بدات، رەنگە هەبن ئەم هەوڵی گۆڕینە بەخەیاڵ و یۆتۆپیا دابنێن، بەڵام خەیاڵ نیە، چونکە ئەگەر منالێك سەرجەم قۆناغەکانی خوێندنی نەبڕێبێ ئەوا لە گەورەییدا درك بەو جیاوازییە ناکات، بەداخەوە هەندێ لە خۆزانەکانی کۆمەڵگەی کوردی بەتایبەت لە لادێکان بەهۆی بژێوی ژیانەوە مناڵ دوای چەند ساڵێك خوێندن ئیتر دەریان دەهێنن و لایان وایە مناڵ پێنج شەش ساڵ خوێندنی بەسەو فێری نوسین و خوێندنەوە بووەو دوو کەرەت دوو دەکاتە چوار و دەزانێ لەکاسبیدا حساب بکات و پارە کێ بکاتەوە، بەڵام ئەم بیرکردنەوەیە هەتا بڕێی کورتە و خوێندن شتێکە کۆتایی نایەت و بەردەوام بوون لەسەر هۆشیاری زیاد دەکات و وازهێنان لێی وەستان دروستدەکات.

سەرچاوەکان:

1ـ گوڵی ئاوات، بەشێك لە شیعرەکانی ڕستەم خامۆش، چاپی ساڵی 2019 هەولێر
2ـ سایتی شارپڕس
3ـ فەیسبووکی شاعیر ڕستەم خامۆش

چیتر خەڵك چەواشە مەکەن .. ئەحمەد رەجەب

لە گەڵ هەر کۆسپ و تەگەرەیەك ڕووبدات سەرکایەتی هەرێم و سەرکایەتی حکومەت ئەگەرنەوە بێ قەوانە سوواوەکەو قسەی بریقەدار

وباسکردنی شایستەکانی خەڵکی کوردستان و هەڵکشانی ئاخ بەرامبەر رەفتاری لایەنە سیاسییەکانی عێراق بە عەرەبی سوننەو عەرەبی شیعە کە لە پشتەوە بە خەنجەر لە پشتی گەلی کوردستانیانداوە بەبێ رەچاوکردنی بەهاکانی پێکەوە ژیان و هاوبەشی وبنەماکانی سیستمی فیدراڵی و دەستووری عێراق و هەموو ئەم جارە قسانە بێ ئەوەی خەڵک بکەنە چاوی خەڵك و چەواشەیان بکەن.
سەرکایەتی هەرێم و سەرکایەتی حکومەتی کوردستان سوور بوون لە سەر قەرخکاری دەستکەوتات و نیازیان وابوو کوردستان بکەنە (موڵکی) خێزان و تاکە حزبێك و، گوێ بە کەس نەدەن و، هەر لەو ڕوانگەیەوە بایەخیان بە مەستەشار جاش و خاین و ترسنۆکی هەڵاتوو پاشماوەی حیزبی بەعس و ڕژێمی خوێناویی کۆی سەدام حوسێن دا بە ناوی سونێوەو ، هەر هەموو ئەمانە لە سەر بژێوی خەزانی پێشمەرگەو هەژارو کرێکارو جوتیارو خەڵکی بە دەرامەتی کوردستان نانیان ئەخواردو ئێستاش هەر ئەخۆن و ، جێی خەوتن حەوانەوەو ئەمن و ئاسایشیان بە دابێن کراوە، لە پاڵ عەرەبی سوننە بایەخی زۆرتان دا بە عەرەبی شیعەو بەرژەوندی خۆتان کرنووشتان بۆیان برد،
ئەوە خۆتان سەرچاوەی نەهامەتییەکانی گەلی کوردستانن و، هەر خۆتان خاوەنی حکومەتێکی ئیفلیجن و قەت ناتوانن خواست و داوای هاوڵاتیان بهێننەدی و، ئەوە درۆژەپێدەری ئەو حکومەتەن کە بە خواست و ئارەزووی چەند هەرزەی کاڤام و وەزیرێکی تا سەر ئێسقان دز نەوتی کوردستانتان بێ ماوەی (50) ساڵ بەبێ بەرامبەر داوە بە تورکیای داگیرکەر.
بەستنەوەی کوردستان بە تورکیا زۆر مەترسیدارە و، حکومەت بەرامبەر بە تورکیا بدەنگەو، لە جیاتی حکومەت پارتی دیموکراتی کوردستان خاوەن بریارەو ، کەشە دروست ئەکات و، هێز بەملاو ئەولا بۆاو ئەکاتەوەو، شەر لە خزمەتی تورکیا بەرپا ئەکات. و، ئەوەی ڕۆژی 12/11/2020 لە پەرلەمانی عێراق بێ زەرینەی دەنگی شیعەو سونێکان یاسای وەرگرتنی قەرزیان بەبێ ڕەزامەندی کوردو پەسەند کردو ئەوەش ڕەنگدانەوەی پێدەسەڵاتی و نەبوونی سەربەخۆیی حکومەتە.
حکومەتی کوردستان بایەخی زۆری بە عەرەبی سوننەداو، هەوڵەر ئێستاشی لە گەڵدا بێت بووە بە مۆگای بەعسییە خوێنڕژەکان و ئەمەش لە بەر خاتری کۆنەپەرست و دیکتاتۆرەکانی ناوچەکە و ئەمریکاو، هەر حکومەتی کوردستان بوو بایەخی بە حزبە شیعەکانی پشکپشکێنە داو هەموو کات باسی لە تەوافق و سازان و شەراکەت کردووە.
حکومەتی کوردستان ئەوەندە شاندی نارده بەغداو هەموو جاریکیش بۆاو ئەکرایەوە گوایە گیروگرفتەکانی نێوان هەوڵرو بەغدا چارەسەر بوون

و ڕەگەوتنیان واژوو کردووە راست دەرنەچوون کەس گوێیان لێناگرێت و بە درۆزن و ساختەچی فێباز ناویان ئەبەن و، خاڵی سەرەکی ئەوەیە حکومەتی هەرێمی کوردستان ڕۆژانە ـــ 250 ـــ هەزار بەرمیل نەوت ڕەوانەی بەغدا بکات بۆ کۆمپانیای (سۆمۆ) لە بەرمبەریشدا حکومەتی ناوەند پشکی ساڵانەی هەرێم (بودجە) و مووچەی مامۆستایان و فەرمانبەران دابین ئەکات.
.بۆئەوەی بوار بە حکومەت و کەسانی تر نەدرێت یاری بە هەست و سۆزی هاوڵاتیانی کوردستان بکەن و دوور بن لەوەی خەنجەریان لێبدرێت پێویستە :
داوا لە تورکیا بکریت لە خاکی کوردستان بچێتە دەرەوە و، هەرچی بنکەی سەربازی و سیخوری هەیە ببات‌ەوە.
هەلوەشاندەوەی ڕەگەوتنە (50) ساڵە بر شەرمەزاریەکە لە گەڵ تورکیاو چیتر نەوتی کوردستانی بە خۆرایی پێنەدرێت.
ئەو کەسانەی لەو ڕەگەوتنەی تورکیا بەشدار بوون بدرێنە دادگاو سزا بدرێن چونکە ئەو کارە لە ژێر پەردەوەو بە دزی و بەبێ ڕەزامەندی گەلی کوردستان و پەرلەمانی کوردستان کراوە.
حکومەتی هەرێمی کوردستان ڕۆژانە ـــ 250 ـــ هەزار بەرمیل نەوت ڕەوانەی بەغدا بکات بۆ کۆمپانیای (سۆمۆ) .
وازهێنان لە هەڕەشەو قسەی نابەجێ وتومەت دابەشکردن بە سەرئەم و ئەو.
نەهێشتنی ڕەوایەتی دزیی و گواستنەوەی نەوت بە ئارەززی بەرپرسانی باڵا.
دوور کەوتنەوە لە کێبوونەو لە گەڵ حزبەکانی کوردستانو هەوڵ بدەن کۆتایی بە کات بە سەربردن بهێنن.
نابێت حزبە کانی کوردستان لە کردەوەکانی حکومەت بدەنگ بن.
پێویستە حکومەتی کوردستان وریا بێت و باش بزانێت قەت ڕۆژك لە ڕۆژان سوننە بەعسییەکان و تاقمی سەدام حوسەین و حەسەن عەلی مجیدو نوری مالکی و هادی عامری و خیدر عەبادی دڵستی کورد نەبوون و حەزناکەن کورد پێشبکەوێت و بە ئاسوودەیی ژیان بەسەر ببات.
15/11/2020

.

ئەلیفیا مانینگ یەکێک لە کچە بلیمەتەکانی جیهان..
رەزا شوان

بە ماوەی چەندین سەدە لە جیهاندا، زیانێکی نەژمێر بە مرۆڤ و مرۆڤایەتی کەوت، بە زاڵبوونی پیاو و پیاوسالاری. بە هەی پاوانکردنی بەهرە و بلیمەتییەکانی ژنان. ڕێ بە ژنان نادرا کە خۆیان بسەلمێنن و بەهرە و تواناکانیان لە هەموو بوارەکاندا دەربخەن.
زۆر لە خەڵکی پێیان وابوو، کە پیاوان زیرەکترین بوونەوەرن لە جیهاندا. گەرچی ژنان بە خەرایی یەکسانی توانا و هوش و بیری خۆیان دەرخست. سەلماندیان کە لە پیاوان کەمتر نین. گەلی لە ژنان ئەوشیان سەلماند، لە زۆر لە بوارەکانی ژیاندا، لە پیاوان باشترن و سەرکەوتووترن. بە تایبەتیش لە بواری فێرکردن و پەروەردەکردنی منداڵان، بە شێوەیەکی گشتیش لە زۆر کاروبارە گشتییەکانی تردا ژنان سەرکەوتووترن. تەنانەت لە زۆر لە کارە سەرکەوتووەکانی پیاوانی ناوداردانیش، پاڵپشتی ژنیان لەپشتەوە بووە.
ناپلیۆن دەڵێت:" لەپشت هەموو گەورە پیاوێکەوە.. گەورە ژنێک هەیە"
بە کرداری سەلمێنرا کە ژن زیرەکە. هەموومان ئەم راستییە دەزانین. بەڵام تا ئەمڕۆش کەسانێکی کەنەپەرست دان بەم راستییەدا نانێن، ژنان بە پاشکەی پیاوان دەزانن.
هەندە لە ژنانی زیرەک و بلیمەتی جیاواز و هەڵکەوتوو، تێکەڵەی زیرەکییان بە ڕەهایی لە ئادەمیزاد باڵاترە. بەپێی پێوەری (مینسا) بە پێوانەی تێکەڵەی زیرەکی، چەندین ژن تێکەڵەی پلەی زیرەکیان لە سەرووی پلەی بلیمەتی (١٦٠) ەوێن. خاوەنی باڵاترین تێکڕای زیرەکین. کە تا ئێستا هیچ پیاوێک ئەو پلە زیرەکی و بلیمەتییان بەدەست نەهێناون.
ئاماژە بە ناوی (١١) ژن لەو ژنە بلیمەتانەی جیهان دەکەین، کە لە سەرووی تێکەڵەی پلەی زیرەکی و بلیمەتییەوێن، بە کورتی و بە چێش یەکێکیانتان پەدناسینین، ئەویش کچێکی زیرەک و بلیمەت (ئەلیفیا مانینگ). گەر دەرفەتمان بە بەخسەت باسی چەند ژنێکی کەشیان دەکەین. ناوەکانی ژنە بلیمەتەکان و ناسنامەی

نـاتـاوەیـیـان:
١ـ ئـالـیـقـیـا مـانـینـگ ـ بـریـتـانـیـیـە. تـەمـەنـی (١٢) سـاڵ تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٦٢) پـلـەیـە.
٢ـ فـابـیـولا مـان ـ بـریـتـانـیـیـە. لـە (١٢) سـاڵـیـدا، تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٦٢) پـلـە بـوو.
٣ـ لـیـدیـا سـبـاسـتـیـان ـ بـریـتـانـیـیـە. تـەمـەنـی (١٢) سـاڵ، تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٦٢) پـلـەیـە.
٤ـ جـەدیـت پـولـگـار ـ مـەجـەریـیـە. تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٧٠) پـلـەیـە.
٥ـ ڕەس لـەرانـس ـ بـریـتـانـیـیـە. تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٧٥) پـلـەیـە.
٦ـ گـراس هـەپـەر ـ ئـەمـریـکـیـیـە. تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٧٥) پـلـەیـە.
٧ـ گـەرمـیـن سـتـیـل (مـەدام دی سـتـیـل) ـ فـەرەنـسـیـیـە. تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٨٥) پـلـەیـە.
٨ـ مـاری کـوری ـ پـێـرۆنـیـیـە. تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٨٥) پـلـەیـە.
٩ـ مـارلـیـن فـەس سـافـانـت ـ ئـەمـریـکـیـیـە. تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٩٠) پـلـەیـە.
١٠ـ هـیـپـاتـیـا سـیـون ـ ژنـە جـوولـەکـەیـەکـی ـ یـۆنـانـیـە. تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (١٩٠) پـلـەیـە.
١١ـ ئـەدیـس سـتـەرن ـ ئـەمـریـکـیـیـە. تـەکـنـیـکـی پـلـەی زیـرەکـی (٢٠٠) پـلـەیـە. لـە هـەنـدی لـە تـاقـیـکـەرەوەکـانـدا لـەم پـلـەیـەش بـەرزتـری بـەدەسـتـهـێـنـا. بـلـیـمـەتـریـن ژنـی گـەردوونـە. کـە تـا ئـێـسـتـا هـیـچ پـیـاوێـکـی زیـرەک و بـلـیـمـەت، ئـەم پـلـە بـلـیـمـەتـیـیـەی بـەدەسـت نـەهـێـنـاوە.
کـچـێـکـی بـلـیـمـەت ئـالـیـقـیـا مـانـینـگ:
ئـالـیـقـیـا مـانـینـگ، کـچـێـکـی جـوان و خـەنـگـەرم و ڕووخـۆشـی ئـینـگـلـیـزیـیـە، تـەمـەنـی (١٢) سـاڵ، لـە هـەرەمـی (نـەریـس گـریـن) لـە بـریـتـانـیـا لـەگـەڵ خـەزانـەکـەیـدا دەژی. قـوتـابـی بـنـەڕەتـیـیـە لـە قـوتـابـخـانـەی ئـاکـادیـمـی کـچـان لـە (ئـۆڕتـون) لـە بـاکـووری شـاری (لـیـڤـەرپـول).
ئـالـیـقـیـا، لـە پـاڵ یـەکـەوە لـە هـاوڕێـیـانـی پـلـەکـەی زیـرەکـتـر و جـیـاوازتـر بـوو، زۆر بـە ئـاسـانـی و بـە خـۆڕایـی بـابـەتـەکـانـی وانـەکـان فـێـردەبـوو و وەڵـیـانـی دەگـرت و بـە ئـاسـانـیـش بـە بـیـری دەهـاتـنـەوە. بـە تـایـبـەتـیـش لـە بـیـرکـاریـدا زۆر زیـرەکـە، ئـەرکـەکـانـی قـوتـابـخـانـەی زۆر بـە لاوە ئـاسـان و ساکـاربـوون. لـە مـنـداڵـیـیـەوە دەسـتـی

پەرتووک و هەگرەکی خوێندنەوەیە.
منداڵە هاوڕێکانی، خەریکی یاری بوون و رقیان لە ئەرکەکانی ماڵەوە و لە قوتابخانە دەبوو. بەڵام ئەلیفیا سەرقاڵی خوێندنەوەی پەرتووکی بابەت هەمەجۆر بوو.

ئەلیفیا مانینگ وتی:" دەتوانم یادم کە دەقی شانەی (ماکبەس)ی شکسپیرم بە (٢٤) کاتژمێر لەبەرم کرد. ئەوشی وت:" گەلێ لە هاوڕێیانی هاوپۆلەکەم و بەرزتریش، ئەرک و راهێنانەکانی قوتابخانەیان بە لام دەهێنان. یارمەتیم دەدان و یارمەتیان دەدەم"
ئەلیفیا مانینگ لە تەمەنی (١٢) ساڵیدا، بڕشدای لە تاقیکردنەوەکانی کەمڵەی (مینسا) کرد، کە تا ئێستا تەنیا کەمڵەیە بە دیاریکردنی ئاستی زیرەکی و بلیمەتی، بە چەندین تاقیکردنەوە. لە میانەی وەڵامە دروستەکانی چەندین پرسیاری جەراوجەر، پەوانەی تەکەای پلەی زیرەکی کەسانی زیرەک دەکەن. ئەلیفیا توانی تەکەای پلەی زیرەکی (١٦٢) پلە بەدەستبهێنیت. ئەو رێز و شکۆمەندییشیان پێبەخشی کە بوو بە ئەندامی کەمڵەی (مینسا). بووش بە یەکە لە بلیمەتەکانی جیهان و بە یەکەک لە سەدا یەکی (١%) کە رێژەی زیرەکەکانی جیهانە. شایەنی باسیشە، بەم ئەنجامە پلەی زیرەکی ئەلیفیا مانینگ (٢) پلە ــ بەرزتر، لە پلەی زیرەکی هەردوو زانای فیزیاوی ئەلبەرت ئەینشتاین) و پرۆفیسەر (ستیڤن هاڵینگ)، کە تەکەای پلەی زیرەکییان (١٦٠) پلەیە. هەر کەسەکی زیرەکیش تەکەای پلەی زیرەکی لە (١٦٠) پلە زیاتر بێت، ئاستی زیرەکی لە سەرووی بلیمەتی دایە. ناوەندی پلەی زیرەکی (١٠٠) پلەیە. هەر کەسەکی زیرەک پلەی زیرەکی لە (١٤٠) پلە زیاتر بێت، دەچێتە ئاسی بلیمەتەکان و بە دەبێت بە یەکەک لە ئەندامانی کەمڵەی مینسا و بە یەکەک لە لیستی رێژەی لە سەدا یەکی بلیمەکانی هەموو جیهان. دووبارە سەیری تەکەای پلەی زیرەکی ئەو یانگزە ژنەی سەرەوە بکەن، کە هەموویان لە سەرەوەی ئاستی بلیمەتیدان.
ئەلیفیا، کچەیەکی زەر سادە و خاکی و کەمڵایەتییە. بە رۆژنامەی (دەیلی میل)ی گیڤایەوە و وتی:" توانایەکی باشم لە وەرگرتنی بابەتەکاندا هەیە و لەیادم ناچنەوە. سەرسام بووم و چاوەڕێی ئەوەم نە دەکرد، کە ئەم پلە باڵایە لە زیرەکیدا وەربگرم"
چاوەوانی ئەوە لە ئەلیفیا مانینگ دەکرێت، کە خوێندنی باڵا تەواو بکات و ببێت بە دانا و زانایەکی گەورە و هەڵکەوتوو، ڕەی

ببێت و بتوانێت خزمەتی مرۆڤایەتی بکات.
رێزا شوان
نەرویج: ١٦/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠

ئاگەیاندنی کۆمیتەی داکۆکی لە مافەکانی ئازادیخوازان/ هەرێمی کوردستان-عێراق

ئێمە دەستەیەک لە خەباتگێڕانی ئازادیخواز بە بۆنەی لێبڕاوگرتنی پێشێلکارییەکانی سیاسی لەهەلومەرجێکدا دەستمان بردوە بە بونیاتنانی ئەم کۆمیتەیە کە لە هەرێمی کوردستاندا پێشێلکاری گەورە بەرامبەر سەرکیترین مافەکانی هاوڵاتیان دەکرێت و ئازادیخوازان بە ئادیکی بەرچاو بەرتەسککراونتەوە و ستەماکاری لەوپەڕی هەڕەشاندایە.
ئاگەرچی لە ٢٩ ساڵی ئابردودا پێشێلکردنی ماف و ئازادیخوازان لە هەرێمی کوردستان شوێنی ناڕەزایەتی خەباتگێڕانی ئازادیخواز بووە، بەڵام لە سایەی ئەم کابینەیەدا هەنگاوەکانی بەرەوکردنەوەی تیرۆر و ڕفاندن و ترس و تۆقاندن و پێشێلکرندی مافەکانی خەڵک لە ئاستێکی مەترسیدارداید و بەردەوام لە هەڕەشاندایە و هاوڵاتیان بە قەیرانی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی یەکجار سەختدا تێدەپەڕن.
بە لێبڕاوگرتنی ئەو ئاستیە تاڵانەو وەک هەستکردن بە بەرپرسیارێتی بەرامبەر بەو دەخە نالەبارە بە پێویستمان زانی ئەم کۆمیتەیە ئابگەینین کە لە ناوەوە و دەرەوەی هەرێم کار و چالاکی بکات بۆ بەرگریکردن لە ماف و ئازادییەکانی خەڵکی کوردستان لە ڕێگای کاری پەکەوەیی دیبلۆماسی و چالاکی گشتگیر لەگەڵ خەباتگێڕانی ناڕەزایی تا بتوانین وەک قەڵغان سنورێک بۆ ستەمکاری لە هەرێمی کوردستان دابنێین.
بۆ ئەم مەبەستە ڕۆژی ١/١١/٢٠٢٠ یەکەم کۆبونەوەی خەمان سازدا و وەک یەکەم کاری هەنوکەیی کۆمیتەکە ئازادکردنی زیندانیانی بادینان لە ڕۆژنامەنوسان و چالاکوانان کە لە چەند مانگی ئابردودا بە پاساوی جۆراوجۆر یان ڕفێندراون یان دەستگیر کراون. بەداخەوە

هەندێکیان بەسەروشوێنن، ڕێگا بە پارێزەر و کەسوکاریان نادرێت سەردانیان بکەن و بە گوێرەی ئەو زانیارییانەی بەدەستمان گەیشتووە بەندکراوان لە ژێر ئەشکەنجەی قورسی جەستەیی و دەروونیدا ددانپێدانیان پێکراوە بە کامێرێک تاوان کە ئەنجامیان نەداوە و بەدووری نازانین سیناریۆی ددانپێدانی زۆرملێیان پێئەنجامبدەن و لە کۆنفرانسکانی خەیان بۆاوی بکەنەوە. لەم ڕووەوە لە چەند ڕۆژی ڕابردودا هەواڵکانمان چە کردەوە بە بەستنی پەیوەندیکان لەگەڵ پارلەمانی ئەوروپای یەکگرتوو و ڕێکخراوە جیهانییەکانی مافی مرۆڤ بە مەبەستی ئاگادارکردنەوەیان لەو هەوشە مەترسیدارە.
ئازادکردنی دەستبەجێی ئەو زیندانیانە ئەرکی ئەم حکومەتەیە و پێداگری لەسەر ئازادکردنیان ئەرکی تەوای لایەن و پارتە سیاسییەکان و خەڵکی ئازادیخوازی کوردستانە.
کۆمیتەی داکۆکی لە ماف و ئازادییەکان/ هەرێمی کوردستان-عێراق

١٣/١١/٢٠٢٠
rightandfreedomcommunity@gmail.com

مایستری سلێمانی لەهەولێر بوو حەیدەر عەبدولڕەحمان ..

ئەمڕۆ ئێوارە، چاوەڕوانی ئەوە بووم، لەگەڵ هاتنی شانەیی (مایستری) لەنووسین و دەرهێنانی حەیدەر ئابو حەیدەر، لەسلێمانییەوە بە هەولێر، کەمێک تێنوویەتی خەمان لەو هەلومەرجە چڕ بەستووە بئ شانەیی هەولێر بشکێنین،
لەماوەی 55 خولەکدا لەگەڵ کامێرە شت لەنەخشانەیەکی تایبەتدا کاتمان بەسەر برد.
بەرجەستە کردنی واقیعی تاڵی هەندێ لەکامێرگا ڕۆژهەڵاتیکان، لەوانەی کەوتونەتە ژێر جەزرەبەی ژیمە نا دیموکراسی و دکتاتۆرەکان و شوبهاندنی ئەو واقیعە تاڵەی تێیدا دەژین بەشێتخانەیەک، پرسکی نوێ نیە تا ئێستا لەچەندین کاری شانەیی و درامی دا ڕەنگی داوەتەوە، بەڵام ستایل و فۆرمی هەر یەکێک لەوان تایبەتمەندی خەیان هەبووە، تەنانەت هەندێ لەو بۆرهەمانە هەمان

ناونیشانی مایستر بۆخۆیانەوە هەڵدەگرن.
دەرهێنەر بە بەرجەستە کردنی واقیعی ئەو شتخانەیە، نەخشخانەکەی وەک لابوراتۆرێک لە کردەوە بە شێوازەوەی دەماغ و کاە بوونەوەی هەموو ئەو بیرو باوەڕە نیشتمانیانەی لە مشکی ئەو کاراکتەرانە دایە، بە ئەوەی وەک هەڵبژێردەیان لە بەت و بکەونە ژێر دەسەڵاتی ئەوانەی نایانەوە هیچ تاکێکی ئەو کۆمەڵگایە لەژێر کۆنترۆڵ دەرچێ و ببێت بەمرۆڤێک بیر کاتەوە و کار بە ئازاد بوونی خۆی بکات.
بەڵام دەرهێنەر هەموو شتەکانی لەیەک قالب داوەو نەیتوانووە، جیاوازی فۆرم لەنێوان هیچ لەوانەدا دروست بکات، وەک ئەوەی هەر شەش کاراکتەر تەنیا یەک کاراکتەر بن
نەک هەر لەفۆرمدا، بەڵکو لەئاماژەو دەلالات و بزوتنەوەشدا هەست بەو جیاوازیە ناکرێ.
پێم وایە هەکاری ئەو یەک قالبیەی کاراکتەرەکان لەوە دایە کە دەقەکە لەسەرەتاوە بەدەقێک کە شەش کاراکتەری بە دیالۆژی بە زەدە بکرێت بە دروست کردنی وێنەیی شانۆیی بەڵام بینەر بەهۆی دوورو درێژی دیالۆگی ئۆکتاری سەرەکی و دوور خستنەوەی شەش ئۆکتارەکەی تر لەفۆزای نمایشەکە، ئەوە دەزانێت ئەو ئۆکتارانە تەنیا بە نمایشی چەند دیمەنێک زەدە کراون، خۆ ئەوە ڕاستە ئەوان جوانکارییەکی زێریان بەنمایشەکە بەخشی، بەڵام نمایشەکە چمکی مەنەدرامای لەدەست دا.
هونەری گەورەی مەنەدراماش لەوە دایە کە تەنیا ئۆکتارێک بتوانێ ببێت بەئاڵتەرناتیف بە شەش ئۆکتارەکەی تری نمایشەکە.
موزیک:
دەکرێ ئەو نمایشە بەنمایشی موزیک ناو بەرین، چونکە موزیک لەووی تیەریبەوە، هەڵگری فەلسەفەو ئامانجی نمایشەکەیەو پەیمان دەدا موزیک بە دژایەتی کردن لەگەڵ ناکامی و بێ هەش کردنی کۆمەڵگا، کاریگەرترین چەکەکە بە دروست کردنەوەی مرۆڤ دوای ڕوخانی،
موزیک لەو چوارچیوە فەلسەفیەدا، کەمتر مەغزاو دەلالاتی هەماداری جیا جیای لە دەبەتەوە، کە هەر هەموویان بەئاراستەی چاکسازی و ڕۆگەی ئاشتی خوازی دەبن بە پراکتیک بە ئازادی مرۆڤ، ئەم فەلسەفەیەش لە دوا دیمەندا بەتەواوەتی بەرجەستە دەبێت کە ئۆکتاری سەرەکی نەخشخانەکە کەمانچەکە بەکۆتایەکی نەوەی نوە دەسپێرێ بە ژنین، ئیدی شتەکان هەموویان دەنێ ناو بینەران و نەتەکانیان بەسەر دا دابەش دەکەن.

جگە لەووە فەلسەفیەکی، موزیک لەنمایشکدا بەرجەستەیەکی زیندووی هەوداوکانی دەکردو یتمی نمایشکی بەهاوسەنگی هاگرتبوو، بەتایبەت لەدیمەنە سەربازی و دیمەنی تەپە و دابش کردنی نەتەکان لە ناو بینەراندا.
دەرهێنەر نیشانی دایەن کە شەتەکان چەن بەوگوتارە موزیکیە دەردەکانیان ساەژ کرا، بە هەمان ئامانج نەتەکان بەسەر بینەران وەک تاکی کەمەگا دابش کراو گوتیان سەرەای نەهامەتیەکان لەموزیک ژنەین بەردەوام دەبین، چونکە پەیان وابوو موزیک فاکتەرەکی بنەەتی بەردەوام بوونی ژیانو چەکی بەرەنگار بوونەوەی ئازارەکانە.
بەگشتی موزیک لەنمایشکدا وەک زیندووترین پەکهاتەی نمایشکە بوونی خەی سەلماند.
دەرهێنەر:
پەشتر هیچ بەرهەمەکی دەرهێنەر حەیدەر ئەبو حەیدەرم نەبینیووە، بەەام ستایلەیکی ئەکادیمی وئەزموونەکی باشی پەوە دیارە لەووی دەرهێنانی شانۆی تەعبیری.
پەم وایە کارەکی باشی کردووە کە نمایشکەی لەنمایشی پانتەمایم دەرهێناوە و وەک ئەزموونەکی تایبەتی خەی، پانتەمایم و نمایشی شانۆیی تەکنەە بەیەکتر کردووە، ئەگەرنا هەنگە نمایشکەی دووچاری هەوخان دەکرد.
چونکە بانتەمایم کەپشت بەتوانایەکی گەورەی ئەکتەر دەبەستەت، پەوستی بە وزەو دەسەاتەکی زۆری فیزیکی و جەستەیی ئەکتەر هەیە، هەنگە بە نمایشکی یەک سەعاتی بە هەموو ئەکتەرەک کارەکی ئاسان نەبەت.
دەرهێنەر کە نووسەری نمایشکەشە، هەندە لەدیمەنەکانی خستەتە دیوی ناوەوەی لابوورکەو هەندەکی تری خستەتە دیوی دەرەوە، دەرگایەکی تەماتیکی لەکیان جودا دەکاتەوە، بەەام هەردوو دیو هەر یەک جیهانن،
دەرهێنەر ئەوەی نەاوەوەی داوە بەشەش کەاراکتەرە شەتەکە و پەرستارەکە، ئەوەی دەرەوەش بەئەکتەری سەرەکی، کە موزیک ژنەکە.
بە دەربینی دیمەنەکانی ناوەوە، دەرهێنەر پشتی بەەووناکی و سینەگرافیا و موزیک بەستووە، چەند دیمەنەکی تەعبیری بەسەبەری لەئەکتەرەکان دروست کردووەو ستاتیکایەکی سەرنج هاکەشی بەکار هێناوە بە دروست کردنی چەند وێنەیەکی دراماتەرگی جیاواز.
فەزای دەرەوەشی بەئەکتەرە سەرەکیەکەو هەندە دیمەنیشی تەکنە یەکتر کردووە.
دەرهێنەر هەوڵی داوە نمایشکەی لەوێنەی دراماتەرگی تەر بکات

بەپشت بەستن بە:
یەکەم: ئەکتەر
دووەم: موزیک
سێیەم : سینەگرافیاو هوونەکی
بۆچی تاچەند لەدروست کردنی وێنەی دراماتیرگیەکاندا سەرکەوتوو بووە؟
چەند توانیویەتی وێنەکان بخاتە نێو بەرگی ستاتیکایەکی تەعبیری و هەماداری، کە چێژ ببینەر ببەخشێ و چاو تێرکا لە جوانیی؟
هەنگاو بینەر وەکامی تایبەتی خۆی هەبێت، بۆئەم من پێم وایە دەرهێنەر زۆر لەو خواستانەی نەگەیاند کە لەخەیاڵی دابوو، لەسەر تەختەی شانۆ بە پراکتیکیان بکات.
نیشانەی ئەو بەشایەش لەوە دەردەکەوێ، کە وێنەکان لەزۆر کاتدا بینەری تێر نەکرد لەچێژ، لەوانەش لە دیمەنی گەلگامیش، دیمەنی ژەهرخواردنەکەی سوقرات، دیمەنی خوێندنەوەی بەگەکان، دانیشتن لەسەر ئاو دەست.
بە پێچەوانەی دیمەنی نمایشە سەربازیەکەو دیمەنی کۆتایی دابەش کردنی نێتەکان .
هەروا دەرهێنەر هەوڵی زۆری داوە ڕیتمی نمایشەکە لەسەر بوون بپارێزێ، بە دروست کردنی ئەو ڕیتم و وێنە لەناکاوانەی بینەر لەسارد بوونەوە بە ئاگا دێنێتەوە.
ئەکتەر:
ئەکتەری سەرەکی نمایشەکە میدیا ڕەئووفە، کە لەو نمایشەدا ڕۆڵی موزیک ژەنەک دەبینی لەناو نەخۆشخانەیەکداو ئاگاداری تەواوی ئەو کارەساتە مرۆییانەیە کە لەو شوێنەدا ڕوو دەدەن و ئەو زەرینەی ڕووداوەکانی بەرجەستە دەکات، ئەویش پارچەیەکە لەشێتەکان، بۆئەم هوشیار ترو بەئاگاترە لەوانی تر چونکە بەهەی موزیکەوە توانیویەتی بەرگە بگرێ، هەر ئەویشە بە خۆ ڕزگار کردن شێتەکان فێری موزیک ژەنیین و سەمایان دەکات.

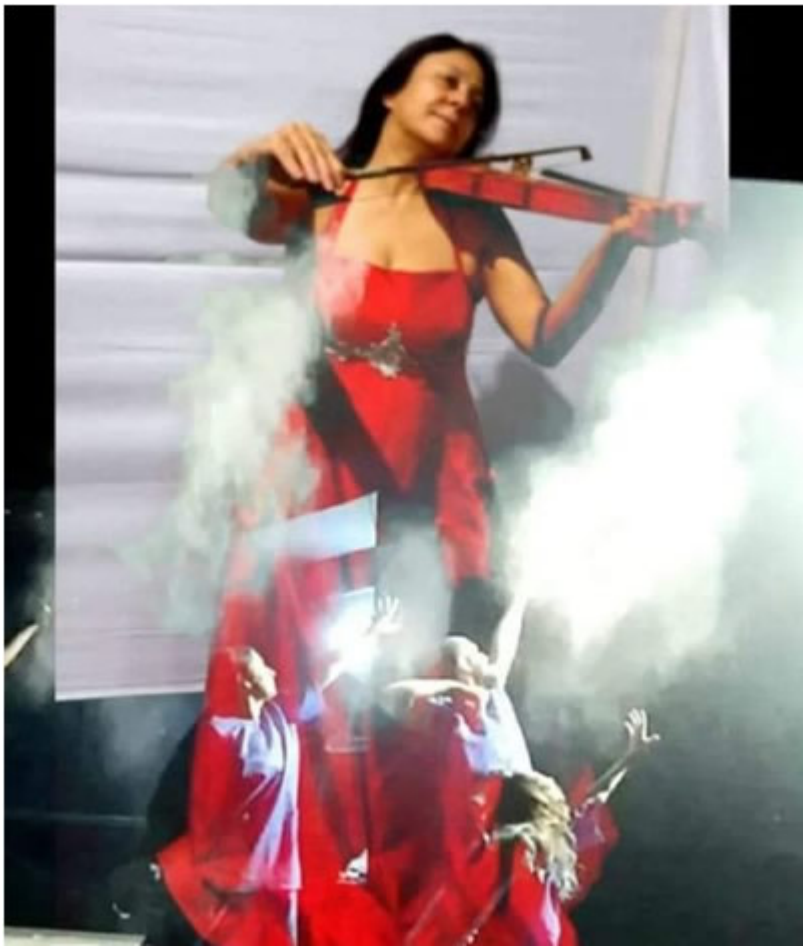

میدیا ئووف وەک ئەکتەر پاشخانەکی پە لەئەزموونی دوورو درێژی هەیەو ئەکتەرێکی ئەکادیمی نەوەی هەشتاکانە لەشانەی عیراقی و شانەی کوردیدا، بەڵام چونکە شانە لابورێکی بەردەوامە بە ئەکتەرو پەویستی بەئەکتیف بوونەوەی بەردەوامی هاهێنان و جێستە و ئیلقا هەیە، هەنگە توانست و ئەدای ئەکتەر گەانکاری بەسەر دابێت، بینەر ئەو گەانکاریيە لەسەر شانەدا دەخوێنێتەوە.

بەگوێرەی میدیا دوو خاڵی زەق لە نمایشکەی دا هەستی پەدەکرا یەکەمیان بەگشتی نمایشکی گرژی هەبوو، کە لەگەڵ کاراکتەرکی موزیک ژەن لەگ دوور بوون، گرژی لەبەرز بوونەوەی حاڵەتی ئینفعالات لە نواندنەدا، گرژی لەریتمی دەنگ.

دووەمیان: خنکانی نیوەی هستەو دیلەگەکان بەهەی دەنگ نووسان و نا سەقامگیری لەتەن و ناڵەکی هاوسەنگ هاگرتن، کە دیارە ئەم گرفتە هونەریانەش کاریگەری خەیان دەبێت بەسەر هونەریی ئیلقاو دەنگی ئەکتەر بەگشتی .

بەڵام لەهەندێ دیمەندا میدیا ئەدایەکی بەرزی نیشاندا، بەتایبەت لەدیمەنی سەما و دیمەنی نمایشە سەربازیەکەدا.

شەش ئەکتەرە گەنجەکانی پەیمانگاش بە تەکەایی ئەدای سەرکەوتوویان نواند ، بەتایبەت ئەو نمایشانەی پەش دەست پەکردن لەناو بینەران ئەنجامیان دا، خەناساندنەکی بەهەز بوو بەناساندنی

کاراکتەرەکانیان و چوونە ناو ئەتمۆسفیری نمایشەکە.

حەیدەر عەبدولڕەحمان

ئاسۆی چاکسازی لە پەروەردەوە هەڵدێ .. مەعروف حەمەد سەعید

هێنانەوەی ئەو نموونە و سەرگوزشتە پەروەردەییانە و ئەوانەی باسی دەکەین فلاشباکی چەند پرسێکی گرینگی کایەی پەروەردەن لە نیشتمانەکەماندا.
بە گوتەی شارەزایەکی بواری پەروەردەیی بەناوی (د.تارق ئەلسوێدان) کە خەڵکی وڵاتی سعودیایە دەستپێدەکەین؛ دەڵێت: (سیستەمەکانی فێرکردن فێریان کردین کە داهێنان نەکەین)، لەلایەکی دیکەشەوە لێکۆڵەرەوەیەکی دیکەی پەروەردەیی بەناوی (د.فێ) سەرکەوتنی منداڵان لە قوتابخانەدا بەوە پێناسە دەکات کە (بریتیە لە زانینی ئەو بوارانەی کە بەڕاستی تێیدا بەهرەدارن). راستە هەر کەسێك لە شوێنکی دنیا قسەیەکی کرد شیاو نیە ئێمە لەسەر خەمانی پەیەوە بکەین و بەخەمانی تێبگەین، دەکرێ ژینگەی پەروەردەیی وجێری پرس و گرفتەکان و لایەنی وێکچووی ئەو وڵاتانە لەگەڵ واقیعی خەمان هەڤبەر بکەین و دواتر ئەوەی لە قازانجی ئێمەیە کەڵکی لێوەرگرین.
ڕاوێژکارێکی حکوومەتی بەریتانیا بەناوی (کین ڕۆبنسۆن) لە ساڵی 1997 ڕاسپێیردرا کە توێژینەوەیەك لەبارەی داهێنان و ئابووری و بواری فێرکردن لەو وڵاتەدا بکات، کە ئەویش بەشێك لە سەرنجەکانی خۆی لە کیتابێکدا بەناوی (پیشەسازی ئەقڵ) نووسیوەتەوە و لە پەرەگرافێکدا دەڵێت: (هێکاری سەرەکی بۆ لەدەستدانی وزە و بەهرەکان لەکاتی فێرکردندا خۆی لە ئاستی ئەقڵیەتی ئەکادیمیدا دەبینێتەوە، کە جەختکردنەوەیە لەسەر پێشخستنی تەنها ئەو توانایەی کە پەیوەستە بە بوارێکی زانستی دیاریکراو و دڵزینەوەی ژیریی و کارامەییەکانی تایبەت بەو بوارەیە) ڕۆبنسۆن لەدرێژەی بیروباوەڕی خۆی لەبارەی پشتگوێخستنی بەهرە و حەزی قوتابیان هەر لەسەرەتای قۆناغەکانی فێرکردن و بە درێژایی ساڵانی خوێندن دەخاتەوو و دەڵێت: (فەرامۆشکردنی ئەوە وایکرد بەهرە و وەزیەکی بێشوماری

مرۆڤی لەدەست بدەین و چیتر بەرگەی کەمبایەخ سەیرکردنی نەگرین). ئەو لێرەدا مەبەستی ئەوەبوو کە وڵاتێکی وەکو بەریتانیا بۆ لەبەرچاوگرتنی خولیا و ئارەزووی قوتابیان و هەروەها بۆ لەبەرچاوگرتنی پێویستی کایەکان؛ قوتابیان لە زانکۆ و لە پەیمانگاکاندا دەردەچوون، لەو نووسینەدا نموونەی دیکەی سروشتن هەن تاکو ئەمەش وەکو هەرەمی کوردستان، پێویستە چاوێك بە مۆژووی ریفۆرمی پەروەردەیی وڵاتاندا بگێڕن و دواجار بەخۆمان بڵێین ئاخۆ ئەوان بە ئەنجامدانی ئەو چاکسازییە پەروەردەییانە قازانجیان کرد یانیش زیان؟ ئاخۆ ئەمەش کێشە و پرسی هاوشێوەی ئەوانمان نیە پێدەرمان بێت بۆ هەڵهێنانی هەنگاوی وەها؟.

تۆژینەوەکان سەماندوویانە کە 80%ی دەرچووانی زانکۆ لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دوای نزیکەی دە ساڵ لەو بوارانەدا کار دەکەن کە هیچ پەیوەندییەکی بە پسپۆرییەکانیانەوە نیە, لە پەرتووکی (گەورەپیاوانی بێ قوتابخانە)دا باس لەوە کراوە و دەرەنجامی ئەوەش خراوەتەوو کە ئەو واتایانە لەخۆیەوە دەگرێت: هەشتا لەسەدی تێچووی فێرکردنی باڵای وڵاتی ئەمریکا بۆ سوود دەوا, هەشتا لەسەدی گەنجانی ئەمریکا بەهرە خەسکیەکانی خۆیان نازانن, دەرچووانی زانکۆکانی ئەمریکا دە ساڵی تەمەنیان بەفیڕۆ دەدەن بۆ ئەوەی بەهرە و توانای داهێنانی خۆیان وەدەرخەن…
(ئەوە من نیم کە خەڵکی هەرەمی کوردستانم وا دەڵێم, بەڵکو نووسەری ئەو کیتابەیە کە خەڵکی عەرەبستانی سعوودیە سەبارەت بەمە دەڵێت: ئەگەر ئەوە لە وڵاتێکی زۆر پێشکەوتووی وەکو ئەمریکا روو بدات, ئاخۆ لە وڵاتانی زۆر دواکەوتووی وەکو وڵاتانی عەرەبی دەبێت چ بگوزەرێت؟).

بوونی ئەو کێشەیە وادەکا لەهەر بوارێکی ژیان و حوکمداریدا کادیری بەتوانا کەم بەدی بکرێن کە عاشق بە کار و پیشەی خۆیان بن, سەرەتای سەرهەڵدانی ئەو پرسە لە پەروەردە و لە قوناغەکانی فێرکردنەوە دەستپێدەکا بۆیە بەخەمی خۆمانی دەزانین و بانگی چارەسەرکردنی دەکەین. وڵاتێکی وەکو بەریتانیا لە چارەیەکی کۆتایی چەرخی بیستەم دەرکی بەو راستییە کرد و بەریتانییەکان پەلەیان کرد لە چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە، گەیشتنە ئەو راستییەی کە پێشخستنی بواری پەروەردە و فێرکردن تەنها چارەسەری ئەفسووناوی و یەکلاکەرەوەیە, لێکۆڵەوەر و توێژەوان و پەروەردەکاران هەستان بە دانانی پڕۆگرامی گەشەسەندووی خوێندن بۆ تێکڕای قوتابخانەکانی ئەو وڵاتە, بنەماکانی ئەو پڕۆگرامانەی خوێندن بەشێوەیەکی سەرەکی

جەختیان لە فێرکردنی خوێندنەوە و نووسین دەکرد و لەبەرامبەریشدا هەموو ئەو میتۆدانەی کە بەلایانەوە کەمبایەخ و بێسوودترن بوون؛ وەکو (هونەر و زانستە مرۆییەکان و …هتد) لایانبرد و لە ناوەڕکی پڕۆگرامەکانیشدا جەختکرابووە سەر بابەتی زانستی و تەکنەلۆژی ئەویش بە مەبەستی پێکردنەوەی پێویستی ئابووری و دروستبوونی زۆرترینی زانا و پسپۆران لەو بوارانەدا. بەڵام دەرەنجامەکان بەپێی پێشبینی و چاوەڕوانی ئەوان نەبوو, دوای دەیان ساڵ لە پەیەوکردنی ئەو پڕۆگرامە ئاشکرابوو کە بەشێك لە پڕۆگەیشتووان گرفتیان لە خوێندنەوە و نووسین و هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ ژمارەکاندا هەیە, بەشێك لەماوەی ئەو دە ساڵەدا هیچ فێرنەکراون، بەشکیان ئەوانەی لە تەمەنی کارکردنن هیچ بڕوانامەیەکیان نیە… هێشتاش دامەزراوەکانی وەکو قوتابخانە و زانکۆکان پەیەوەی سیستەمێك دەکەن کە مامۆستاکان ئەو توانایەیان نەبێت تاکو وا لەقوتابی بکەن هێزی داهێنان و بەهرەو و وزەکانیان پەرە پێ بدەن.

بە کورتوکرمانجی… لە بەریتانیا ئەوەیان بێ سەما کە چارەسەرکردن خێی لە (پێشخستنی فێرکردن)دا نابینێتەوە, بەکو دەبێ بە تەواوی بگۆدرێ. لەبەر ئەوەی ئەو سیستەمە بێ سەردەم و بارودۆخێك بە کەڵك دەهات, بێ ئەو بارودۆخە نوێیە و هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ پێشکەوتنی زانستی و مەعریفی دەبێت سیستەم و پەیەوەکی دیکە کاری پێ بکرێ. هەر لەبەر ئەوە کۆمپانیا گەورەکان دەرکیان بەو راستییە کرد کە قوتابخانە و دامەزراوە پەروەردەییەکان ناتوانن بەپێی پێویستی ئەوان دەستی کار و ئەقڵی داهێنەریان بێ دابین بکەن، بۆیە ئەوان خۆیان هەستان بە دامەزراندن و دروستکردنی زانکۆ و پلەی زانستیان بە دەرچووان دەبەخشی و ئەوانە وەردەگیران کە بە کەڵکی ئیشی ئەوان دەهاتن و توانای کارکردن و شارەزاییان لەو بوارەدا وەچەنگ دەکەوت کە کۆمپانیاکە پێویستی پێی هەبوو, ئەوەبوو کۆمپانیای (مۆترۆلا)ی ئەمریکی دەستی بەو کارە کرد و پاشانیش لەسەرتاسەری جیهان سەدان کۆمپانیای دیکە هەمان کاریان ئەنجامدا.

لێرەدا کە حکوومەتی هەرێمی کوردستان خەریکی جێبەجێ کردنی پلانی چاکسازیکردنە لە تەکنەای کایەکان و گیرێدەی قەیرانی دارایی و ئابووری و زۆری ژمارەی مووچەخەرانە کە لە توانایدا نیە بەو داهاتەی لەبەردەستیدایە شایشتەکانیان بێ فەراهەم بکات, لە ئێستادا هاوشان لەگەڵ پەیەوکردنی چاکسازییەکان؛ هەڵهێنانی ئەو هەنگاوە زۆر پێویستە بیری لێ بکرێتەوە… لەمووەوە دەپرسین کە حکوومەت لە توانا و پلانیدا نیە چیتر دەرچووانی هەندێك بەشی

کێشەکان دامەزرێنێت (بە تایبەتی لە زانکۆ حکوومییەکان) بۆچی ساڵانە ئەو هەموو قوتابییە وەردەگرێت و ساڵ بۆ ساڵ دەرچووان کەلەکە ببن و لە چاوەڕوانی دامەزراندندا بمێنن؟ ئەوەی زۆر پێویستە بۆ پێکهێنانی دروستکردنی ئاسۆیەکی گەشبینی ئابووری بۆ هەرێمی کوردستان (بەقسەی شارەزایان و سیاسەتوانانی هەرێم) بڕەودانە بە کەرتی وەبەرهێنان و پیشەسازی و کشتوکاڵ و بازرگانی و گەشتیاری و زۆرکردنی داهاتی هەرێمە, لەگەڵ بوونی ئەو ڕاستییەشدا هیچ بایەخ و گرینگییەك بە خوێندنی ئەو بەشانە نابیندرێ یانیش هەنگاوێکی وا پەیڕەو نەکراوە کە زانیارییە سەرەتاییەکانی ئەو بوارانە بخرێنە نێو پڕۆگرامەکانی خوێندن و هەر لە دەسپێکی خوێندنەوە قوتابی ئاشنای پیشەسازی ئەلیکترۆنی و تەکنەلۆژی و گەشتیاری و کشتوکاڵی ببێت و حەز و خولیای لەمووەوە بۆ دروست بکرێت... ساڵانە کەمترین ژمارەی قوتابیان ڕوو لە خوێندن لەو بەشە پیشەییانە دەکەن و زۆرترینیان لەو کەلێژانە وەردەگیرێن کە نەتوانن سوود لە تواناکانیان ببینن.

لە بەریتانیادا بە پەیڕەوکردنی چاکسازیکردن لە پەروەردەدا تەنها لە دە ساڵدا تواندرا ژمارەی دەستی کاری داهێنەر بە ڕێژەی 34% بەرز ببێتەوە و لە ئەمریکاش کایەکان بە کەسانی داهێنەرو خاوەن بیرۆکەی نوێ پڕ کرانەوە. لە هەرێمی کوردستانیش دەتواندرێ ئاوڕی جددیتر لەو کایانە بدرێتەوە کە ڕێیان لە پتەوکردن و دروستکردنی پایەکانی ئابووری بەهێز دەبێت بۆ ئایندە, بگومان یەکەم هەنگاو بۆ جێبەجێ کردنی پڕۆگرامەکانی خوێندنی قوناغی سەرەتاییە تاکو زانکۆ, بە دروستکردن و گەشەدانی ئارەزووی قوتابیان تاکو لە پاشەڕۆژدا هەرێمی کوردستان ببێتە خاوەنی ئابوورییەکەی بەهێز و فرە داهات.

مەعروف حەمەد سەعید
بەڕێوەبەری پەروەردەی خەبات

حەسرەتەکانی دارا دارمان .. ئەحمەدی مەلا

١

من ناوم دارا دارمانە
جوانترین ناوم لەلا رەعنایە
پێش ئەوەی گوڵی هەنار شکۆفە بکا
دەم خەتەرە دەکا
ئاسمان بە سایەقەی سامایش
هەر سپی دەچێتەوە
لەمژایە
مەتاریەکم بە پژدەنەکەمەوە بەستووە
لە سوسکە و هەڵکەی کوکوە دەگەڕم
من ناوم دارا دارمانە
ئەگەر بە شوانیش نەگەیامەوە
ئەوە لەگەڵ مەڕ و بزنەکان دەنووم
ئەم عەردە هەقوتەقە
لە دەی کیژان زەر نەرمترە
لەم جیهانە دوو شت فەر بووم
ناوی رەعنا و ژماردنی ئەستێرەکان
ئەگەریش بە شوان نەهاتمەوە
ئەوە لەناو مەگەل بەم بگەڕێن
ناونیشانم لەسەر خەڵتەپانی
لەگەڵ خەرئاوابوون دەستەوە

٢

من ناوم دارا دارمانە
هەموو خەڵکی ئاوایی
بە سەرسەری ناوم دەبەن
تەنها گوناحم
عاشقی رەعنام
لە باو و باپیرانەوە
ئەم شمشاڵەم بە ماوەتەوە
ئەویش وەکوو دەم کونکونە
شوانی ئەنگوستەچاو

خەم بە ورچە گەورەکەو هەندەواسم
ڕەگای کاکەشان وەک ناولەپم
شارەزام
من ناوم دارا دارەمانە
گەرانی بە خەکی ئاوایی دەچەم
بە هەژ وەک خەمەش سارد و
شەوان وەکوو ئەستێرە
دادەگیرسەم
دە و هەناویشم سەرچاوەی زام
تەنها گوناحم
عاشقی کەزی ڕەعنام
با هەموو خەکی
ئاوایی
بە سەرسەرییم
بزانن
من هەمیشە شەت و شەیدام

٣
هەندە جار
چاو بە گریان
سەیری حەوت تەبەقەی ئاسمان دەکەم
ئاسمان لەوە و شەدار
وەک ئەوەی لە جامی
قەمەریەکەوە
سەیری بارانی دەرەوە بکەم
منی دارا دارەمانەکەی جاران
گوندبەدەر کرام
تەنها لەبەر ئەوەی
تەم لە خودا زیاتر
خەشویست
لەناو حەوشەی مزگەوت
ڕەجمیان کردم بەردەباران

٤
ڕەعنا گیان
من لە قەبرەوە قسەت لەگەڵ دەکەم
ئازاری ڕەجم و بەردەباران

لەناو مەخی ئەسقانەکانم دان
پێ دەمم خۆش
وەک کەستەکم لێ هاتووە
بەهام بێ قورئانەکەی مزگەوت
لە دڵی خۆکی ئاوایی زەر نەرمترە
من لە قووڵایی گۆڕەوە لەگەڵت دەدوێم
نێ گوندبەدەرکردن
نێ ڕەجم و بەردەباران
نەیانتوانی عەشقی تێ
بخوسێنن
زەر جار
حەزەک هەر چەشنی ئاگر
دەمهەژێنێ
ڕەژێ دێ دەمەوە لاتان
وەک کۆ پەنگر

کۆتایی مانگی یانزەی ٢٠١٣

چەمکێ شیعرییەکان و پەنجەرەیەک بۆ ڕوانین .. ناڵێ حەسەن/ بەشی سێیەم

- **شیعر و (نەرجسییەت)**
- **شیعر و (ناخودئاگایی)**
- **شیعر و (ئیرەسییەت) یان شیعر و (ژایاندەستی)**
- **شیعر و (نەرجسییەت)**

هەوەڵدەدەین لێم وتارەمان بۆ کورتی پەیوەندی شیعر بۆ (نەرجسییەت) یان بیرکردنەوەی شاعیر بەم چەمکەوە ڕوونبکەینەوە ، نەرجسییەت مەژوویەکی کۆنی هەیە و لە ئەفسانەی یۆنانییەوە وەرگیراوە ، ماناکەی (خۆشەویستی بۆ خود) یان (بەرز لەخۆ ڕوانین) دێت ، هەروەک لە کتێبی (

نەرجسیەت)یش دا هاتووە ، بیرمەندی دەروونناس (تیەدەر ئای هەبین) دەڵێت ، (کەسی نەرجسی لە دنیای تایبەتی خۆیدا دەژی و پێیوایە هەموو دنیا هی ئەوە ..!) ، پەیوستە لەوەش ئاگادار بین کە نەرجسیەت پێنج جۆری هەیە ، تەنها دوو جۆری بە شێوەیەکی سروشتی لە کەسانی ئاسایی و لەکەسە داهێنەرەکان دا هەن ، ئەوانیش جۆرەکانی (ئەدگاری نەرجسیەتی نەرایەتی ، ئەدگاری نەرجسیەتی) ، بە ئەم وتارەمان ئەم دوو جۆرە جۆگای مەبەستی ئێمەن ، بەڵام سێ جۆرەکانیتری نەرجسیەت (کەسایەتی سنووردار ، کەسایەتی دەروون نەخۆش ، کەسایەتی گومانکردوو) ئەم سێ جۆرە زۆتر هەچوون و سەرسامبوونکە بەخەد تا ئاستی سنووربەزاندن و توشبوون بە نەخۆشیە دەروونیەکان ، ئێمە لێرەدا پیویستمان بەوە نیە زۆر هەوەستە لەسەر ئەم بەشیان بکەین ، تەنها خاڵێک بە پەیوستی دەزانم ئەویش ئەوەیە ، کەسێ دیکتاتۆرەکان ئەوکەسانەن کە کەسی دەروون نەخۆشن نەرجسیەتکەیان لە ئاستێکی سنووبەزاندنداین ، بۆیە دەبینین ئەوکەسانە زۆرترین تاوان ئەنجام دەدەن بەبێئەوەی پەشیمان ببنەوە و یان خۆیان بە تاوانبار بزانن …! لەبەرئەوەی ئەو کەسانە تەنها بە ئاراستەی مەشک یان بیرکردنەوەکانییان ئیشدەکەن و بۆیار دەدەن ، لووتبەرزی و سەرسامبوونییان بە خود هەست و سۆزییان دەکوژێت ، بۆیە تەنها بە مەشک بۆیار دەدەن نەک بەدەو هەست و سۆز ..! بەڵام شیعر لەگەڵ ئەمجۆرەی نەرجسیەت ناتەبا و دژ دەتەوە ، چونکە لە پەڕەسێی نووسینی شیعر فیکر و هەست پێکەوە ئیشدەکەن و هاوتەریب دەڕۆن . هاوکات خاڵێکیتر بە پەیوستی دەزانم لەبەرامبەر ئەوبەشەی نەرجسیەت ئەویش ئەوەیە کە / (هیستریا) و (نەرجسیەتی دەروون نەخۆش) هەردووکیان باری نائاسایی و نەخۆشی دەروونین ، بەڵام خاڵێکی زۆر گرینگ هەیە کە سنووری ئەم دووانە لە یەکتری جیا دەکاتەوە ئەویش / کەسە هیستریکەکان کاتێک تاوانێک دەکەن بەدواید هەست بە گوناه و تاوان دەکەن و پەشیمان دەبنەوە بەڵام ، کەسە نەرجسیە دەروون نەخۆشەکان نە هەست بە تاوان دەکەن نە پەشیمانیش دەبنەوە …! جا لێرەوە دەگەڕێنەوە لای پەیوەندی نێوان شیعر و نەرجسیەت ، چەند پرسیارێک دەکەین / ئایا پەیوستە شاعیر نەرجسیەتی هەبێت ؟ یان خۆشویستیەکەی بە خود هەندە بێت ، بۆرز لەخۆی بەوانێت ؟ یان منی خۆی وەک منەکی باڵا وەنە بکات ..؟ من بە هەموو ئەمانە لە وەڵامدا دەڵێم (بەڵێ ..!) . ئەویش بە چەند هۆکارێک ، لە خوارەوە

هەوەدەین هەکارەکان باسبکەین . بۆی / شاعیر لەنو ڕووبەری شیعرو داهێنان پەیوەست دەکات خۆشویستی بۆخود هەبێت و بەرز لەخۆی بەوانیت چونکە ، شیعر و داهێنان بەهایەکی گەورەیان هەیە ، شاعیر پەیوەست دەکات لەنو شیعرەکانی (منی خۆی) وەک منەکەی باڵا ببینێ ، کەسەکی خودان هەز و سوپارمانی ، وەک ئەو کەسە باڵا و بەهێزی (نەتچێ) بانگەشەی بۆ دەکات ، وەک مرۆڤکی داهێنەر خۆی لەو ئاستە بەرزە ببینێت کە ، نەچەمتەوە بۆ هیچ دەسەڵات و میر و حاکمێک ، یان بۆ مانایەکیتر نەبێتە (کەوچکی نەو پیاڵەی هیچ دەسەڵاتێک ..!) ، (تەنها و تەنها) خۆی بێت و جووڵەکانی لەژێر کاریگەری ئارەزووەکانی خۆی ئاراستە وەربگرن . واتە کەسەکی (کێڵە و نامە) نەبێت . ئەمە لە بەشەکانی پێشتری ئەم نووسینەمان گتومانە / کەسە (نامەکان) ناتوانن داهێنان بکەن یان داهێنانەکانییان دەکەونە ژێر پرسیارەوە ..! بۆیە کەسی شاعیر دەبێ هەندێ خۆشویستی بۆخۆی هەبێت و بەرز لەخۆی بەوانە کە ، لەو تێبگات مرۆڤ هەشمەندترین بوونەوەرە و ئاستی تێوانینی بێ (ژیان و مرۆڤ و داهێنان) بەرز بێت ، دەبێ لەو تێبگات مرۆڤ لە ڕۆگەی داهێنانەکانی مانایەک بە بوونی خۆی دەبەخشێ و بەهای مرۆڤیش لە سەرووی هەموو بەهاکانەوەیە بۆیە ، دەبێت وریا بێت لەوەی نەرجسییەتەکەی نەگاتە ئاستی سنووربەزاندن و نەو ڕووبەری نەخشیێ دەروونییەکان ، هاوکات لەوەش دڵنیا بێت نەرجسییەت و بەرز لەخۆوانین تێکەڵاوی (لەخۆباییبوون) نەکات ، چونکە ئەو شاعیرانەی لەخۆیانبایی دەبن بەتایبەت (هەندێک) لە شاعیرە خاوەن ئەزمونەکان ، خۆیان لەسەرووی خەڵکانی تروە دەبینن و پێیانوایە ئەوان باشترینن ، بۆیە ئەوان ئەوەیان بیرچێتەوە کە شیعر ئیش لەسەر جوانی دەکات و جوانیش بوونێک یان چەمکێکی (ئیژەیی) هەیە یان زەرجار ، ئەمجارە شاعیرانە بەرگەی هیچ جۆرە تێبینی و ڕەخنەیەک ناگرن ، واتە مەبەستمە بۆیە لەنو ڕووبەری (شیعر و داهێنان) باشترین بوونی نییە ، دەکرێ کەسە داهێنەرە گەورەکان (یەکێک بن) لە هەرە داهێنەرەکان ، یان هەرە باشەکان ، خاڵێکیتر کەسە لەخۆباییەکان هەمیشە پێیانوایە ئەوان گەیشتوونەتە لوتکە بۆیە ، بیئاگا لەوەی هەموو گەیشتنە لوتکەیەکیش هاتنەخوارەوەی بەدوادایە …! ئەمەش جۆرە بەدحاڵیبوونێکە بە ڕووبەری شیعر و داهێنان ، ئەمە لە کتێبی (گەیشتن بە ڕووبەری شیعر) بە ڕوشنی باسمان لە ڕووبەری

شیعر و داهێنان کردووە ، بەومانایەی نا ، کە مەبەستمان بێت بازنەیەک بەدووری ووبەری شیعر بکێشین ، بۆیە هەر لەم کتێبەدا بە ڕەشنی گتومانە / شیعر جووڵەیەکی بەردەوامی ئیستاتیکییە ..! مادام جووڵەیەکی بەردەوامە دەبێ لە نووبەرێکی کراوەدا بێت ، واتە رووبەری شیعر و داهێنان ووبەرێکی بەرینی کراوەن ، بەمانایەک گەر بە دەریایەک وێنای بکەین دەڵێین / دەریایەکی بەبن و ئاوبەریشی کراوەو و نادیارە ، هیچ کام لە داهێنەرەکان تا ئێستا نەگەیشتوونەتە بنی بنەوەی قووڵاییەکان و یان ئاوبەری ووبەری دەریاکە ، لەبەرئەوەی هەموو مرۆڤکان دەگەنە خاڵێک کە لەوێدا داهێنانەکانییان دەوەستێ ، ئەویش خاڵی مردنە ، چونکە مردن کۆتایی بە پڕۆژەکانی بوون دەهێنێت ، بۆیە تا ئێستا هیچکام لە داهێنەرەکان نەگەیشتوونەتە تەواوی ئاستی کەمال ، بە شێکسپیر و دستەفسکی) شلۆ ، بۆیە لەنێو ووبەری شیعر و داهێناندا / نە باشترین بوونی هەیە نە گەیشتن بە لوتکە ، لەبەر ئەم هەیانەی باسمان کردن ، زەر گرینگێ بە هەشیاریەوە ماملێ لەگەڵ پەیوەندی نێوان چەمکەکانی (شیعر و نەرجسیەت)دا بکەین و خۆشەویستی و تەوانینمان بە خود لە ئاستێکی بەرزدا بێت .

- شیعر و (ناخودئاگایی)

(سیگمەند فرەید) لە تیەری دەروونشیکاری خۆی بە کەسایەتی ، بەم شێوەیە باس لە ناخودئاگایی دەکات و پێیوایە کە ، ووبەرێکی تاریکە شوێنی هەستەکان و حەز و ئارەزووەکان و بیرکردنەوە و خەون و ئومێدەکان و یان یادەوەرییەکانی دەرەوەی ئاگایی مرۆڤ ، هەروەها فرەید وایدەبینێ کە ئەم ووبەرە واتە (ناخودئاگایی) ، بە بەردەوامی کاریگەری هەیە بەسەر ڕەفتار و جووڵە و کار و کردەوە و بیرکردنەوەکانی مرۆڤ ، هاوکات باس لەوەش دەکات کە / (خەون) ئەویش پەیوەندی ئاستەوخۆی بە ناخودئاگاییەوە هەیە ، بۆیە (فرەید) گرینگی بە خەونەکان داوە و ئیشی لەسەرکردووەن و شیکردنەوەی بە کردووەن ، چونکە باوەڕیوابوو / ئەو حەز و ئارەزوو و مەیلانەی لە ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤ دەستبەرنابن لە ووبەری ناخودئاگایی دەمێننەوە و لە کاتی نائاگایی لە خەونەکاندا دەردەکەون ، دەبینین کە ناخودئاگایی ئاستەوخۆ پەیوەندی بە کەسایەتی و بە خەونەکانی مرۆڤەوە هەیە ، پەیستە ئەوەش بزانین دەربارەی کەستی هەروەک لە کتێبی (

لەگەڵ سایکۆلۆژیادا هاتووە) ، (کە کۆستی ، لە حەقیقەتدا مرۆڤ خۆی نییە ، بەڵکو ئەو ڕوخسارەیە کە لەبەردەم خۆیدا خۆی پێیەوە نمایش دەکات و ڕەفتار دەنوێنێت ..) ، (کەواتە کۆستی دەمامکێکە دەیپۆشین ، ئەو ڕوخسارەیە ڕەفتارەکانمانی پێدەنوێنین و مامەڵەی پێدەکەین ..!) ، بەمانایەکیتر / کۆستی ئەوخودە کەمەڵایەتییەیان ئاشکرا تاکە لە پەیوەندییە کەمەڵایەتییەکاندا ، کەواتە دەگەینە ئەو ڕاستییەی کە / کۆسایەتی حەقیقەتی بوون نییە ، چونکە بوونی مرۆڤ لەسەرتاوە بەناوەڕۆک و بەمانایە ، بەڵکو مرۆڤ لە ڕیگەی هەوە و داهێنانەکانی مانایەک بە بوونی خۆی دەبەخشێ ، دەتوانین بڵێین کۆسایەتی / ئەو دەمامکەیە کە مرۆڤ بوونی خۆی پێ نمایشدەکات . لەڕەدا دەبینین کە کۆسایەتی مرۆڤ و خەون و بیرکردنەوەکانی ، هەمووی لەژێر کاریگەری باری دەروونی بەتایبەت ناخودئاگایی دان ، بۆیە بە پێویستی دەزانین کە پەیوەندی ئێم ڕووبەڕی ناخودئاگایی لەگەڵ شیعر باسبکەین و لایەنە گرینگەکانی بە دەربخەین . شاعیر لە پەڕەسەی نووسینی شیعر / لە ڕیگەی بیرکردنەوەکانی لە دەروبەرو لە دنیای واقیع دادەبڕێ ، بە نەو ڕووبەری خەیاڵ دوور دووەوات ، لەنێو ئەو ڕووبەڕە نادیار و تاریکەی خەیاڵدا ، بوخچەی ئارەزووەکانی دەکاتەوە / خەونەکانی ، مەیل و حەزووەکانی ، یادەوارییەکانی ، منداڵی و ڕەژانی تێپەڕیو ، کە ئەمانە لەنێو ڕووبەری ناخودئاگایی خۆیدا هەیگرتوون ، لەنێو ئەو ڕووبەڕە تاریکەی خەیاڵدا ڕووبەری ناخودئاگایی گرێی بوخچەکانی خۆی دەکاتەوە ، لەو چرکە ساتە ئێم ڕووبەڕە تەواوی مەشکی شاعیر کۆنترۆڵ دەکات و هاوکات بیرکردنەوە و خەیاڵکانیشی ، بۆیە ئێم ڕووبەڕە ناخودئاگایی تەعبیر لە بوون و شوناسی شاعیرەکە دەکەن . بۆیە دەتوانین بڵێین / شیعر لەو ساتەدا نووسینەوەی ئاوەزانبوونی ناخودئاگایی لەنێو ڕووبەری خەیاڵ و گەڕانەکانی شاعیردا ، هاوکات ئیشکردن لەسەر قوڵایەکانی خەیاڵ و قووڵایەکانی ناوەوەی خودیش گرینگییەکی ناوازەی هەیە بە شیعر . هەروەک لە نووسینەکانیترمان باسمان لەوەکردووە کە / لە دوای ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەم واتە ، لە قوتابخانە سەرەتاییەکانی مەدرەن ، وەک قوتابخانەکانی (هونەر بە هونەر) و (سومبولیزم) و (دادایی) و (سوریالیزم) و ئەوانیتریش .. کە تەنها جیاوازییان لە ڕووی فۆرم و زمانەوە نەبوو لەگەڵ قوتابخانە ئەدەبییەکانی

پشخەیان بە تایبەت ، (ھەمانیسزم) و (ئیالیزم) بەکو ، جیاوازییەکیتری جۆھەری ھەبوو ئاویش ، لە قوتابخانە ئەدەبییەکانی مەدرنە زیتر گرنگیدرا بە خود واتە لانەو شیعر و ئەدەبەکانییان زیتر ئیشییان لەسەر خود و ناوەوەی خەیان دەکرد ، گرینگی زەریان بە خەون و ھەماکان دەدا ، ئەم ئیشکردنە لەسەر (خود) و خەون و ناوەوەی خود لەلای سوریالیستەکان بە لوتکە گەیشت ، چونکە سوریالیستەکان بە فەرمی (ئەتەماتیزم) ئیشییان دەکرد واتە ،(تەقاندنەوەی ناوەوەی خود یان باری ناخودئاگایی) ، بەیە لە نەو شیعر و تابلۆ و نیگارەکانییان بە چەی ئیشییان لەسەر خەون دەکرد ، تا ئەو ئەندازەیەی (سلفادەر دالی) وتەیەکی بەناوبانگی ھەیە کە دەڵێت ،(ژیانی ڕاستەقینە یان حەقیقەتی ژیان لانەو خەونەکان دایە ..!) ، واتە ئەو واقیعەی تیایا دەژین ئەوە حەقیقەتی ژیانی مرۆڤەکان و شایستە بە مرۆڤەکان نییە …! بەیە دەبینین تابلۆکانی (سلفادەر دالی) بە شێوەی سەیر و سەمەرە کەشراون چونکە وێنەی خەونەکانی خەی ناسمکردوون . یان شاعیرەکان لەکاتی نووسینی شیعرەکانییان ، کاتێک دەکەوتنە نێو قووڵایی خەیاڵەکانییان ، لە چرکەساتی تەواوبوونی دەقەکانییان قسەمەکانییان دادەنا و چیتر دەستکارییان نەدەکردن ، چونکە باوەڕییان وابوو کە شیعر نووسینەوەی چرکەساتەکانی نێو ڕووبەری خەون و خەیاڵ و باری ناخودئاگایییەکانە ، تەکھەکەشییان نەدەکرد بە باری واقیع و ئاگایی خود ، ھاوکات لەگەڵ ئەم بارە دەڕوونیانە و گرینگیدان بە زمان و ئیشکردن لە سەر دوالیزمەکان و چەمکە دژەکان و ھیما و میتافەرەکان و گومان و پرسیار و پێکھاتەکانیتری زمان ، ھەموو ئەمانە قووڵایی و بەستێکی بوونیان بە دەقە شیعرییەکان دەبەخشن ، لەڕەدا دەبینین باری دەڕوونی ناخودئاگایی چ کاریگەرییەک و ڕەنگدانەوەیەک لە پرسەی نووسینی شیعر ، بەیە ھەموو ئەو دەقانەی لانەو ڕووبەری خەیاڵ زیتر ڕەدەچن ، دەبینین قووڵایی زیاتر بە ناوەڕۆک و بە پێکھاتەی دەقەکە دەبەخشن ، چونکە گەیشتن بە ڕووبەرە تاریکەکانی خەیاڵ گەیشتنە بە ڕووبەرە تاریکەکانی ناوەوەی خود و ڕووبەرە تاریکەکانی ناخودئاگایی . بەیە زمانی شیعر زمانی چرکەساتەکانی وێنەکردنە ، چونکە مرۆڤەکان لەکاتی وێنەکردندا بە قووڵی لەژێر باری دەڕوونی ناخودئاگاییدا دەبن ، دەتوانین بڵێین زەرجاران / شیعر ھیچ پێوەندییەکی بە واقیعی ڕاستەوخۆ نییە ، لەڕووگەی ئیشکردن لەسەر

ناوەوەی خود و باری ناخودئاگایی و هەڵدانەوەی مەیل و ئارەزوو و خۆنەکان و یادەوەرییەکان و ئومێدە کەسکەبووەکانەوە لەوەدا ، بەواقیع پێویستە دەبێتەوە ، چونکە لە بنەڕەتدا / مەیل و ئارەزوو و خەون و یادەوەرییە لەسەریەک دانراوەکانی نەو ڕووبەری ناخودئاگایی کەسەکان ، بەرهەمی واقیعێکی ناتەبا و نەشیا و ناشایستەن بە مرۆڤ و بەها جوانەکانی مرۆڤبوون . لەبەرئەوەی لە کولتوور و کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو ، مرۆڤەکان خەون و ئارەزوو و مەیلەکانییان ، یان کێشە و ئومێدەکانییان لەیەکەوە نزیکن ، بۆیە زەرجاران لەنەو دەقێکی شیعری یان دەقێکی ئەدەبی دەبینین بە سەدان یان هەزاران خوێنەر خۆی لەنیو دەقەکەدا دەبینێتەوە ، هەکارەکەی زێتر ئەوەیە کە / شیعر یان دەقە ئەدەبییەکان ، بە تەخی ئیش لەسەر ناوەوەی خود و باری (ناخودئاگایی) دەکەن .

- شیعر و (ئیرەسیبڵ) یان شیعر و (ژیاندەستی)

(ئیرەس و ساناتەس) دووچەمکی ناتەباو دژبەیەکن ، (فرەید) وا خوێندنەوەی بە کردوون کە ، (ئیرەس) غەریزەیەکە مامەڵە دەکات لەگەڵ بنەما بنچینەییەکان و هاوکات ، پەیوەندی هەیە بە چێژ و هەستە ئیرۆتیکیەکان ، وەک هەزکی بەرگریکارە لە مرۆڤ بە مانەوە و گەشەکردن ، دواجار بە غەریزەی (ژیاندەستی) ناوی دەبات ، لە بەرامبەردا غەریزەی (ساناتەس) هەیە ، کە وەک هەزکی دژ و مەیلی کاوەکاری و شەڕانگیزی هەیە ، ئەویشی بە غەریزەی (ساناتەس) ناوبردووە ، واتە (مەرگدەستی) ، ئەمە لەڕەدا باس لە پەیوەندییەکانی (شیعر و ئیرەسیبڵ) یان (شیعر و ژیاندەستی) دەکەین . بەو پێیەی شیعر ئیش لەسەر جوانی دەکات و ئامانجی بەرهەمهێنانی جوانییە ، بۆیە تەریبە لەگەڵ ژیان و هاوکات لەگەڵ مرۆڤ و بەهامرییەکان . مەبەستمە بڵێم کاتێک شیعر و داهێنان چڕی جوانییەکانیان دەردەکەوێت ، ئەوکاتەی کە لەنەو ناواخنی خۆیان یان بەو ئاراستەیە کاربکەن کە / بەهای مرۆڤ لەسەرووی هەموو بەهاکانەوە ببینن ، ژیانیش بە بەرزاگرتنی بەهاکانی مرۆڤ هەموو جوانییەکانی خۆی لە دەست دەدات ، بگومان دەرخستن و بەرهەمهێنانی ئەو جوانییەش لە شیعردا ، لە ڕێگەی هونەرکاریکردن لە زمانەوە دەبێت ، ئەگەر بە خەرایی چاوەک بە ئابردوو و مێژوودا بخشێنین ، یەکێک لە هۆکە گەورەکانی مرۆڤ ئەوە بووە کە / تا ئێستا نەیتوانیوە چێژ یان سوود لە جوانییەکانی ژیان ببینێت ، یان بەو

ەگایدا بوات کە ژیان بگەینێت بە کەناری ئارامی ، هەمیشە ژیانی بە ئاقار و ەگا ناشرینییەکاندا بردووە ، هەمیشە ململانێکان و پێوەندییەکان ناتەندروستبوون ، ئاکامی نەخوازراویان لێکەوتەوە ، هیچکات بۆ هاوکێشەی کاریان نەکردووە کە / (بۆشک) لە حەقیقەتکان لە لای منەک (هەموو) …! ، هەمیشە خەیان وابینیوە کە خاوەن حەقیقەتی ەها و ئەوانیتریش (هیچ) ، واتە لە کێشمەکێشمی نەوان غەریزەکانی (ئیرەس) و (ساناتەس) دا ، هەمیشە هەزی (ساناتەس) لەمرەقدا زاڵ بووە ، واتە مەیلی جەنگ و کاوەکاری و لەناوبردن یان مەیلی خۆپەرستی و تاکەوی ئامادەیی هەبووە ، ئەوش مەژوویەکی درێژی هەیە ، لە ەژگارە هەرە سەرەتاییەکان کە بە ەژگاری (کەمەنەی سەرەتایی) ناوبراوە لە مەژوودا ، لە دوا ەژەکانی ئەو قۆناغە سەرەتاییە کاتەک / ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لە (ملکدارێتی گشتییەوە) دەگەڕێت بۆ (ملکدارێتی تایبەت) ، لەوەوە چەوساندنەوەی مرۆڤەوە دەستپەدەکات و جەنگ و کوشتن و کاوەکارییەکان ، لەوەوە درێژیان دەبێت ، قۆناغە یەکبەدوای یەکەکانی مەژووش وەک (کۆیلایەتی و دەرەبەگایەتی و سەرمایەداری) بەدوای خەیدا دەهێنێت ، ئەم قۆناغانەی مەژوو و پێوەندییەکانی تاکەکان ، لە ئەدەبیاتی (ماركس) بە ەشنی باسکراوە ، واتە ئەوە مرۆڤ خەیاتی ژیان ناشیرین دەکات یان ێیزبەندی و چینەکان لە کەمەدا دروست دەکات ، نەک ئەوەی چینەکان و ێیزبەندییەکانی تاک ، یان ئەوەی کە ناشیرینیەکان لەنەو ژیاندا پەشوخەتە ئامادەییان هەبووبێت . شیعریش وەک بەرهەمی بیری مرۆڤ ، وەک جووە و پێکهاتەیەکی ئیستاتیکی ، لە ەگەی بەرهەمهێنانی جوانی دەبێتە سەرچاوەی ئارامبوونەوە و چێژبەخشین ، بەیە غەریزەی (ئیرەس) هەمیشە لەنەو شیعر ئامادەیی هەیە ، چونکە شیعر لە سەنگەری ژیان دایە بەەام ، ئەوە بۆ مانایە نایە کە شیعر بکرێتە هەکار و بە مەبەستی تایبەت بکاربهێندرێت ، جا ئەو مەبەستە هەرچییەک بێت ..! لەەیگەی شیعر مرۆڤ دەتوانێ بیر لەخەون و ئومێدە جوانەکانی بکاتەوە ، ئەدەب دەتوانێ وا لە مرۆڤ بکات کە بیر لە ئازادی و ەزگاری و جوانییەکانی ژیان بکاتەوە . دەمەکیشە گتومانێ (شیعر فەرمەکی بەدەنگ نییە …!) ، بەمانای شیعر لەگەڵ ژیان و بوونی مرۆڤ دایە ، لەرەدا / دەمەوێت قسە لەبارەی ئەوە بکەم کە ، هەرچەندە شاعیر لەنەو شیعرەکانی باس لەنائومێدیش بکات ، بەەام

مەبەستی ڕەشبینی و گەیشتن بە خاڵیی (پووچی) ، واتە (ئەبسەرد و نەهیلیزم) نییە ، چونکە گەیشتن بە خاڵی (پووچی) واتە گەیشتن بەو ڕەشبینیی و نائومێدییەی یان بەو دەرئەنجامەی کە / ژیان ئەوە ناهێنێ یان ئەو بەهایەی تیا نەماوە کە بەی بژیت ، بۆیە ئەو مرۆڤانەی بەو ئەنجامە دەگەن زۆربەیان پەنا بە خەکوشتن و کەتایی هێنان بە ژیانی خۆیان دەهێنن ، یان کەنارگیر وەک جەستەیەکی مردوو و وەک ڕەحەکی وشک و خاڵی لە هەموو ئومێدێک و هیوایەک دەمێننەوە ، بەڵام شیعر لەگەڵ خەکوشتن و ڕەشبینی دا نییە ، چونکە مردن کەتایی هێنانە بە هەموو پەژاکانی بوون بە شیعریشەوە …! . ئەمە بە دژی ئازادی هیچ کەسێک ناوەستێنەوە چونکە ، ئازادی ئەوکاتە مانای هەیە کاتێک مرۆڤەکان مومارەسەی بکەن ، چونکە لە دژەوەی مومارەسەکردن (ئازیدی)ش وشەیەکە تەنها لە چەند پیتێک پێکهاتووە و هیچیتر ، بۆیە کەسەکان ئازادن چۆن بیردەکەنەوە یان چۆن مامەڵە لەگەڵ جەستەی خۆیان و ژیانی خۆیان دەکەن . بەڵام ئەمە باس لە (شیعر و ئامانجی شیعر) دەکەین ، نەک لە بیرکردنەوەی شاعیرێکی دیاریکراو یان نەک شاعیرێکی (ڕەشبین و بە هیوا) . (ئەلبەر کامە) لە کتێبی (ئەفسانەی سیزیف)دا دەڵێ / (پووچی لەناو مرۆڤدا نییە ، لە جیهانیش دا نییە ، بەڵکو لە سای بوونی هەردووکیان هەیە ، پووچی ئەو پەیوەندییەیە کە ئەم دووانە پێکەوە دەبەستێتەوە ..!) ، ئەمە گوتمان ژیان لە بنەڕەتدا ڕەنگەژ نییە بە ناشیرینییەکان هاوکات مرۆڤیش ، بەمانای پووچی و هەموو دیاردە دزێو و ناشیرینیەکان لە ئەنجامی بەیەکەوەبوون یان پەیوەندی نێوان (ژیان و مرۆڤ) یان پەیوەندی (مرۆڤ و جیهان) هاتوونەتە بوون ، پووچی یان دیاردە نگەتیڤەکان بەرئەنجامی جووڵە و پەیوەندییە ناڕەک و نادروستەکانی مرۆڤ ، باوەڕهێنان بە (پووچی) ئیشکردنە بە ئاراستەی مردن ، شیعر بە پێچەوانەی ئەم ئاراستەیە کاردەکات ، وەکچۆن لە دەستپێک گوتمان ، (ئیرۆس و ساناتۆس) دوو چەمکی دژ و پێچەوانەن ، هاوکات (شیعر و مردنیش) بەهەمانشیوە ، یان (شیعر و ساناتۆس)یش بەهەمانشیوە ، بۆیە لێرەدا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە / شیعر بەئاراستەی ئیرۆسییەت ئیشدەکات و دواجاریش دەڵێین / (شیعر پەرچەمی ژیاندۆستییە …!) .
نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

تێبینی :

بە نووسینی ئەو بەشەش سوودمان لەو کتێبانە بینیوە .

- کتێبی (نەرسیسیزم) .. نووسینی(ئەلیکساندەر لەوین) .. و / ناتە حەسەن
- کتێبی (لەگەڵ سایکۆلۆژیادا) .. نووسینی (سۆزان جەمال) .
- کتێبی (ئەفسانەی سیزیف) .. نووسینی (ئەلبێرت کامۆ) .. و/ ئازاد بەرزنجی

بەشی سێیەم :-

- شیعر و (نەرجسیزم)
- شیعر و (ناخودئاگایی)
- شیعر و (ئیرەسیزم) یان شیعر و (ژایاندەستی)
- شیعر و (نەرجسیزم)

هەوڵدەدین لەم وتارەمان بە کورتی پەیوەندی شیعر بە (نەرجسیزم) یان بیرکردنەوەی شاعیر بەم چەمکەوە بنبکەینەوە ، نەرجسیزم مێژوویەکی کۆنی هەیە و لە ئەفسانەی یۆنانییەوە وەرگیراوە ، ماناکەی (خۆشەویستی بە خود) یان (بەرز لەخۆ بوونین) دێت ، هەروەک لە کتێبی (نەرجسیزم)یش دا هاتووە ، بیرمەندی دەروونناس (تیۆدەر ئای ئەبین) دەڵێت ، (کەسی نەرجسی لە دنیای تایبەتی خۆیدا دەژی و پەیوایە هەموو دنیا هی ئەوە ..!) ، پەیستە لەوەش ئاگادار بین کە نەرجسیزم پێنج جۆری هەیە ، تەنها دوو جۆری بە شێوەیەکی سروشتی لە کەسانی ئاسایی و لەکەسە داهێنەرەکان دا هەن ، ئەوانیش جۆرەکانی (ئەدگاری نەرجسیزمی نەرایەتی ، ئەدگاری نەرجسیزمی) ، بە ئەم وتارەمان ئەم دوو جۆرە جگای مەبەستی ئەمن ، بەڵام سێ جۆرەکانیتری نەرجسیزم (کەسایەتی سنووردار ، کەسایەتی دەروون نەخۆش ، کەسایەتی گومانکردوو) ئەم سێ جۆرە زێتر ڕەچوون و سەرسامبوونکە بەخۆد تا ئاستی سنووربەزاندن و توشبوون بە نەخۆشیەی دەروونیەکان ، ئەمە لەڕەدا پیویستمان بوو نیە زۆر هەوەستە لەسەر ئەم بەشیان بکەین ، تەنها خاڵێک بە پەیستی دەزانم ئەویش ئەویە ، کەسە دیکتاتۆرەکان ئەوکەسانەن کە کەسی دەروون نەخۆشن نەرجسیزمکیان لە ئاستکی سنووبەزاندنایە ، بۆیە دەبینین ئەوکەسانە زۆرترین تاوان ئەنجام دەدەن بەبێئەوەی پەشیمان ببنەوە و یان خۆیان بە تاوانبار بزانن …! لەبەرئەوەی ئەو کەسانە تەنها بە

ئاراستەی مەشک یان بیرکردنەوەکانییان ئیشدەکەن و بەیار دەدەن ، لووتبەرزی و سەرسامبوونییان بە خود هەست و سەزییان دەکوژێت ، بەیە تەنها بە مەشک بەیار دەدەن نەک بەدە و هەست و سەز ..! بەڵام شیعر لەگەڵ ئەمجەرەی نەرجسییەت ناتەبا و دژ دەتەوە ، چونکە لە پڕۆسەی نووسینی شیعر فیکر و هەست پێکەوە ئیشدەکەن و هاوتەریب دەبن .
هاوکات خاڵێکیتر بە پەویستی دەزانم لەبەرامبەر ئەوبۆشەی نەرجسییەت ئەویش ئەویە کە / (هیستریا) و (نەرجسییەتی دەروون نەخۆش) هەردووکیان بەاری نائاسایی و نەخۆشی دەروونین ، بەڵام خاڵێکی زەر گرینگ هەیە کە سنووری ئەم دووانە لە یەکتری جیا دەکاتەوە ئەویش / کەسە هیستریکەکان کاتێک تاوانێک دەکەن بەدواید هەست بە گوناه و تاوان دەکەن و پەشیمان دەبنەوە بەڵام ، کەسە نەرجسییە دەروون نەخۆشەکان نە هەست بە تاوان دەکەن نە پەشیمانیش دەبنەوە …! جا لەرەوە دەگەڵینەوە لای پەیوەندی نەوان شیعر و نەرجسییەت ، چەند پرسیارێک دەکەین / ئایا پەویستە شاعیر نەرجسییەتی هەبێت ؟ یان خۆشەویستییەکەی بە خود هەندە بێت ، بەرز لەخەی بەوانێت ؟ یان منی خەی وەک منێکی باڵا وێنە بکات ..؟ من بە هەموو ئەمانە لە وەڵامدا دەڵێم (بەڵێ ..!) . ئەویش بە چەند هەکارێک ، لە خوارەوە هەوڵدەدەین هەکارەکان باسبکەین .
بەڵی / شاعیر لەنێو هووبەری شیعرو داهێنان پەویست دەکات خۆشەویستی بەخود هەبێت و بەرز لەخەی بەوانیت چونکە ، شیعر و داهێنان بەهایەکی گەورەیان هەیە ، شاعیر پەویست دەکات لەنێو شیعرەکانی (منی خەی) وەک منێکی باڵا ببینێ ، کەسێکی خودان هەز و سوپەرمانی ، وەک ئەو کەسە باڵا و بەهەزەی (نەتچێ) بانگۆشەی بە دەکات ، وەک مرۆڤێکی داهێنەر خەی لەو ئاستە بەرزە ببینێت کە ، نەچەمێتەوە بە هیچ دەسەڵات و میر و حاکمێک ، یان بە مانایەکیتر نەبێتە (کەوچکی نەو پیاڵەی هیچ دەسەڵاتێک ..!) ، (تەنها و تەنها) خەی بێت و جووڵەکانی لەژێر کاریگەری ئارەزووەکانی خەی ئاراستە وەربگرن . واتە کەسێکی (کێلێ و نامۆ) نەبێت .
ئەمە لە بۆشکانی پەشتری ئەم نووسینەمان گتومانە / کەسە (نامۆکان) ناتوانن داهێنان بکەن یان داهێنانەکانییان دەکەونە ژێر پرسیارەوە ..! بەڵێ کەسی شاعیر دەبە هەندە خۆشەویستی بەخەی هەبێت و بەرز لەخەی بەوانە کە ، لەوە تێبگات مرۆڤ هەشمەندترین بوونەوەرە و ئاستی تێوانینی بە (ژیان و مرۆڤ و داهێنان) بەرز بێت ، دەبە لەوە تێبگات مرۆڤ

لە ڕۆگەی داهێنەکانی مانایەک بە بوونی خۆی دەبەخشێ و بەهای مرۆڤیش لە سەروەی هەموو بەهاکانەوەیە بەڵام ، دەبێت وریا بێت لەوەی نەرجسیەتەکەی نۆگاتە ئاستی سنووربەزاندن و نەو رووبەری نەخشیەی دەروونیەکان ، هاوکات لەوەش دڵنیا بێت نەرجسیەت و بەرز لەخۆوانین تەکنیکاوی (لەخۆبایبوون) نەکات ، چونکە ئەو شاعیرانەی لەخۆیانبایی دەبن بەتایبەت (هەندێک) لە شاعیرە خاوەن ئەزمونەکان ، خۆیان لەسەروەی خەڵکانی تروە دەبینن و پێیانوایە ئەوان باشترینن ، بەڵام ئەوان ئەوەیان بیرچێتەوە کە شیعر ئیش لەسەر جوانی دەکات و جوانیش بوونێک یان چەمکێکی (ئیژەیی) هەیە یان زەرجار ، ئەمجارە شاعیرانە بەرگەی هیچ جۆرە تێبینی و ڕەخنەیەک ناگرن ، واتە مەبەستمە بڵێم لەنەو ڕووبەری (شیعر و داهێنان) باشترین بوونی نییە ، دەکرێ کەسێ داهێنەرێ گەورەکان (یەکێک بن) لە هەرە داهێنەرەکان ، یان هەرە باشەکان ، خاڵێکیتر کەسێ لەخۆبایبەکان هەمیشە پێیانوایە ئەوان گەیشتوونەتە لوتکەی بڵام ، بیئاگا لەوەی هەموو گەیشتنە لوتکەیەکیش هاتنەخوارەوەی بەدوادایە …! ئەمەش جۆرە بەدحاڵیبوونێکە بە ڕووبەری شیعر و داهێنان ، ئەمە لە کتێبی (گەیشتن بە ڕووبەری شیعر) بە ڕەشنی باسمان لە ڕووبەری شیعر و داهێنان کردووە ، بەوماناییەی نا ، کە مەبەستمان بێت بازنەیەک بەدەوری ڕووبەری شیعر بکێشین ، بۆیە هەر لەم کتێبە بە ڕەشنی گتومانە / شیعر جووڵەیەکی بەردەوامی ئیستاتیکییە ..! مادام جووڵەیەکی بەردەوامە دەبە لە نەو ڕووبەرێکی کراوەدا بێت ، واتە رووبەری شیعر و داهێنان ڕووبەرێکی بەرینی کراوەن ، بەمانایەک گەر بە دەریایەک وەنای بکەین دەڵێین / دەریایەکی بەبن و ئاوبەریشی کراوەو و نادیارە ، هیچ کام لە داهێنەرەکان تا ئێستا نەگەیشتوونەتە بنی بنەوەی قووڵاییەکان و یان ئاوبەری ڕووبەری دەریاکە ، لەبەرئەوەی هەموو مرۆڤکان دەگەنە خاڵێک کە لەوەدا داهێنانکانییان دەوستە ، ئاویش خاڵی مردنە ، چونکە مردن کۆتایی بە پڕۆژەکانی بوون دەهێنێت ، بۆیە تا ئێستا هیچکام لە داهێنەرەکان نەگەیشتوونەتە تەواوی ئاستی کەمال ، بە شێکسپیر و دەستۆفسکی) شەوە ، بۆیە لەنەو ڕووبەری شیعر و داهێنانەدا / نە باشترین بوونی هەیە نە گەیشتن بە لوتکە ، لەبەر ئەم هەیانەی باسمان کردن ، زەر گرینگە بە هۆشیاریەوە ماملە لەگەڵ پێوەندی نێوان چەمکەکانی (شیعر و نەرجسیەت)دا بکەین و خۆشەویستی و

تێوانینمان بە خود لە ئاستێکی بەرزدا بێت .

- **شیعر و (ناخودئاگایی)**

(سیگمەند فرەید) لە تیۆری دەروونشیکاری خۆی بە کۆسایەتی ، بەم شێوەیە باس لە ناخودئاگایی دەکات و پێیوایە کە ، ووبەرێکی تاریکە شوێنی هەستەکان و حەز و ئارەزووەکان و بیرکردنەوە و خەون و ئومێدەکان و یان یادەوەرییەکانی دەرەوەی ئاگایی مرۆڤ ، هەروەها فرەید وایدەبینێ کە ئەم ووبەرە واتە (ناخودئاگایی) ، بە بەردەوامی کاریگەری هەیە بەسەر هەڵسوکەوت و جووڵە و کار و کردەوە و بیرکردنەوەکانی مرۆڤ ، هاوکات باس لەوەش دەکات کە / (خەون) ئێویش پێیوەندی ڕاستەوخۆی بە ناخودئاگایییەوە هەیە ، بەڵێ (فرەید) گرینگی بە خەونەکان داوە و ئیشی لەسەرکردووە و شیکردنەوەی بۆ کردووە ، چونکە باوەڕیوابوو / ئەو حەز و ئارەزوو و مەیلانەی لە ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤ دەستبەرنابن لە ووبەری ناخودئاگایی دەمێننەوە و لە کاتی نائاگایی لە خەونەکاندا دەردەکەون ، دەبینین کە ناخودئاگایی ڕاستەوخۆ پێیوەندی بە کۆسایەتی و بە خەونەکانی مرۆڤەوە هەیە ، پەیستە ئەوەش بزانین دەربارەی کەسێتی هەروەک لە کتێبی (لەگەڵ سایکۆلۆژیادا هاتووە) ، (کە کەسێتی ، لە حەقیقەتدا مرۆڤ خۆی نییە ، بەڵکو ئەو ڕوخسارەیە کە لەبەردەم خەڵکدا خۆی پێیەوە نمایش دەکات و ڕەفتار دەنوێنێت ..) ، (کەواتە کەسێتی دەمامکەکە دەپۆشین ، ئەو ڕوخسارەیە ڕەفتارەکانمانی پێدەنوێنین و ماماڵەی پێدەکەین ..!) ، بەمانایەکیتر / کەسێتی ئەوخودە کۆمەڵایەتییەیە یان ڕاستی تاکە لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا ، کەواتە دەگەینە ئەو ڕاستییەی کە / کۆسایەتی حەقیقەتی بوون نییە ، چونکە بوونی مرۆڤ لەسەرتاوە بەناوەڕۆک و بەمانایە ، بەڵکو مرۆڤ لە یەگەی هەوە و داهێنانەکانی مانایەک بە بوونی خۆی دەبەخشێ ، دەتوانین بڵێین کۆسایەتی / ئەو دەمامکەیە کە مرۆڤ بوونی خۆی پێ نمایشدەکات . لێرەدا دەبینین کە کۆسایەتی مرۆڤ و خەون و بیرکردنەوەکانی ، هەمووی لەژێر کاریگەری باری دەروونی بەتایبەت ناخودئاگایی دان ، بۆیە بە پێویستی دەزانین کە پێیوەندی ئەم ووبەرەی ناخودئاگایی لەگەڵ شیعر باسبکەین و لایەنە گرینگەکانی بە دەربخەین . شاعیر لە پەسەی نووسینی شیعر / لە یەگەی بیرکردنەوەکانی لە دووبەرو لە دنیای واقیع دادەبڕێ ، بە نەو ووبەری خەیاڵ دوور دەوات ، لەنەو ئەو ووبەرە نادیار و تاریکەی

خەیاڵدا ، بوخچەی ئارەزووەکانی دەکاتەوە / خەونەکانی ، مەیل و حەزەووەکانی ، یادەوارییەکانی ، منداڵی و ڕۆژانی تێپەڕیو ، کە ئەمانە لەنێو ڕووبەری ناخودئاگایی خەیدا هەڵیگرتوون ، لەنێو ئەو ڕووبەرە تاریکەی خەیاڵدا ڕووبەری ناخودئاگایی گرێی بوخچەکانی خەی دەکاتەوە ، لەو چرکە ساتە ئەم ڕووبەرە تەواوی مەشکی شاعیر کۆنترۆڵ دەکات و هاوکات بیرکردنەوە و خەیاڵکانیشی ، بۆیە ئەم ڕووبەرە ناخودئاگاییە تەعبیر لە بوون و شوناسی شاعیرەکە دەکەن .

بۆیە دەتوانین بڵێین / شیعر لەو ساتەدا نووسینەوەی ئاوەزانبوونی ناخودئاگاییە لەنێو ڕووبەری خەیاڵ و گەشانەکانی شاعیردا ، هاوکات ئیشکردن لەسەر قوناغەکانی خەیاڵ و قووناغەکانی ناوەوەی خودیش گرینگییەکی ناوازەی هەیە بە شیعر . هەروەک لە نووسینەکانیترمان باسمان لەوەکردووە کە / لە دوای ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەم واتە ، لە قوتابخانە سەرەتاییەکانی مەدەرنە ، وەک قوتابخانەکانی (هونەر بۆ هونەر) و (سومبولیزم) و (دادایی) و (سوریالیزم) و ئەوانیتریش .. کە تەنها جیاوازییان لە ڕووی فۆرم و زمانەوە نەبوو لەگەڵ قوتابخانە ئەدەبییەکانی پێشخۆیان بە تایبەت ، (ڕۆمانسیزم) و (ڕیالیزم) بەڵکو ، جیاوازییەکیتری جەوهەری هەبوو ئەویش ، لە قوتابخانە ئەدەبییەکانی مەدەرنە زۆتر گرنگیدرا بە خود واتە لەنێو شیعر و ئەدەبەکانییان زۆتر ئیشییان لەسەر خود و ناوەوەی خۆیان دەکرد ، گرینگی زۆریان بە خۆون و هەماکان دەدا ، ئەم ئیشکردنە لەسەر (خود) و خۆون و ناوەوەی خود لەلای سوریالیستەکان بە لوتکە گەیشت ، چونکە سوریالیستەکان بە فۆرمی (ئۆتۆماتیزم) ئیشییان دەکرد واتە ،(تێقاندنەوەی ناوەوەی خود یان باری ناخودئاگایی) ، بۆیە لە نێو شیعر و تابلۆ و نیگارەکانییان بە چڕی ئیشییان لەسەر خۆون دەکرد ، تا ئەو ئەندازەیەی (سلفادۆر دالی) وتەیەکی بەناوبانگی هەیە کە دەڵێت ،(ژیانی ڕاستەقینە یان حەقیقەتی ژیان لەنێو خەونەکان دایە ..!) ، واتە ئەو واقیعەی تیایا دەژین ئەوە حەقیقەتی ژیانی مرۆڤەکان و شایستە بە مرۆڤەکان نییە …! بۆیە دەبینین تابلۆکانی (سلفادۆر دالی) بە شێوەی سەیر و سەمەرە کێشراون چونکە وێنەی خەونەکانی خەی ڕەسمکردوون . یان شاعیرەکان لەکاتی نووسینی شیعرەکانییان ، کاتێک دەکەوتنە نێو قووناییەی خەیاڵەکانییان ، لە چرکەساتی تەواوبوونی دەقەکانییان قۆناغەکانییان دادەنا و چیتر

دەستکاریيان نەدەکردن ، چونکە باوەڕيان وابوو کە شيعر نووسينەوەی چرکەساتەکانی نەو رووبەری خەون و خەيال و باری ناخودئاگايیەکانە ، تەکھەکەشيان نەدەکرد بە باری واقيع و ئاگايی خود ، ھاوکات لەگەڵ ئەم بارە دەروونيانە و گرينگيدان بە زمان و ئيشکردن لە سەر دوالێزمەکان و چەمکە دژەکان و ھيما و ميتافۆرەکان و گومان و پرسيار و پێکھاتەکانيتری زمان ، ھەموو ئەمانە قووڵايی و بەستێکی بوونە بە دەقە شيعرييەکان دەبەخشن ، لێرەدا دەبينين باری دەروونی ناخودئاگايی چ کاريگەرييەک و ڕۆڵێک دەگێڕێ لە پرۆسەی نووسينی شيعر ، بەيە ھەموو ئەو دەقانەی لانەو ڕووبەری خەيال زۆتر ڕەدەچن ، دەبينين قووڵايی زياتر بە ناوەڕۆک و بە پێکھاتەی دەقەکە دەبەخشن ، چونکە گێشتن بە ڕووبەڕە تاريکەکانی خەيال گێشتنە بە ڕووبەڕە تاريکەکانی ناوەوەی خود و ڕووبەڕە تاريکەکانی ناخودئاگايی . بەيە زمانی شيعر زمانی چرکەساتەکانی وەينەکردنە ، چونکە مرۆڤەکان لەکاتی وەينەکردندا بە قووڵی لەژێر باری دەروونی ناخودئاگاييدا دەبن ، دەتوانين بڵين زەرجاران / شيعر ھيچ پەيوەنديەکی بە واقيعی ڕاستەقينە ، لەگەڵ ئيشکردن لەسەر ناوەوەی خود و باری ناخودئاگايی و ھەڵدانەوەی مەيل و ئارەزوو و خەونەکان و يادەوەرييەکان و ئومێدە کڵاوکانەوە لەوێدا ، بەواقيع پەيوەست دەبێتەوە ، چونکە لە بنەڕەتدا / مەيل و ئارەزوو و خەون و يادەوەرييە لەسەريەک دانراوەکانی نەو ڕووبەری ناخودئاگايی کەسەکان ، بەرھەمی واقيعێکی ناتەبا و نەشيا و ناشايستەن بە مرۆڤ و بەھا جوانەکانی مرۆڤبوون . لەبەرئەوەی لە کولتوور و کۆمەڵگەيەکی دياريکراو ، مرۆڤەکان خەون و ئارەزوو و مەيلەکانيان ، يان کەشف و ئومێدەکانيان لەيەکەوە نزيکن ، بەيە زەرجاران لانەو دەقێکی شيعری يان دەقێکی ئەدەبی دەبينين بە سەدان يان ھەزاران خوێنەر خۆی لانيو دەقەکەدا دەبينێتەوە ، ھەکارەکەی زۆتر ئەوەيە کە / شيعر يان دەقە ئەدەبييەکان ، بە تەخی ئيش لەسەر ناوەوەی خود و باری (ناخودئاگايی) دەکەن .

- **شيعر و (ئيرۆسيزم) يان شيعر و (ژياندۆستی)**

(ئيرۆس و سانا تۆس) دووچەمکی ناتەباو دژبەيەکن ، (فرەيد) وا خوێندنەوەی بە کردوون کە ، (ئيرۆس) غەريزەيەکە مامەڵە دەکات لەگەڵ بنەما بنچينەييەکان و ھاوکات ، پەيوەندی ھەيە بە چێژ و ھەستە ئيرۆتيکييەکان ، وەک ھەزکی

بەرگریکارێ لە مرۆڤ بە مانەوە و گۆشەکردن ، دواجار بە غەریزەی (ژیاندۆستی) ناوی دەبات ، لە بەرامبەردا غەریزەی (ساناتۆس) هەیە ، کە وەک هەزمکی دژ و مەیلی کاوەکاری و شۆڕانگیزی هەیە ، ئەویشی بە غەریزەی (ساناتۆس) ناوبردووە ، واتە (مەرگدۆستی) ، ئەمە لەرەدا باس لە پەیوەندییەکانی (شیعر و ئیرۆسیزم) یان (شیعر و ژیاندۆستی) دەکەین .

بەو پێیەی شیعر ئیش لەسەر جوانی دەکات و ئامانجی بەرهەمهێنانی جوانییە ، بۆیە تەریبە لەگەڵ ژیان و هاوکات لەگەڵ مرۆڤ و بەهامرییەکان . مەبەستمە بڵێم کاتێک شیعر و داهێنان چرای جوانییەکانیان دەردەکەوێت ، ئەوکاتەی کە لەنێو ناواخنی خەیان یان بەو ئاراستەیە کاربکەن کە / بەهای مرۆڤ لەسەرووی هەموو بەهاکانەوە ببینن ، ژیانیش بە بەرزاگرتنی بەهاکانی مرۆڤ هەموو جوانییەکانی خۆی لە دەست دەدات ، بەگومان دەرخستن و بەرهەمهێنانی ئەو جوانییەش لە شیعردا ، لە ڕێگەی هونەرکاریکردن لە زمانەوە دەبێت ، ئەگەر بە خەرایی چاوەک بە ئابردوو و مێژوودا بخشێنین ، یەکێک لە هۆکارەکانی مرۆڤ ئەوە بووە کە / تا ئێستا نەیتوانیوە چێژ یان سوود لە جوانییەکانی ژیان ببینێت ، یان بەو ڕێگایەدا بڕوات کە ژیان بگەیەنێت بە کەناری ئارامی ، هەمیشە ژیانی بە ئاقار و ڕێگا ناشرینییەکاندا بردووە ، هەمیشە ململانێکان و پەیوەندییەکان ناتەندروستبوون ، ئاکامی نەخوازراوییان لێکەوتەوە ، هیچکاتێک بەو هاوکێشەیە کاریان نەکردووە کە / (بۆشک) لە حەقیقەتکان لە لای منەک (هەموو) …! ، هەمیشە خەیان وابینیوە کە خاوەن حەقیقەتی ڕاها و ئەوانیتریش (هیچ) ، واتە لە کۆشمکۆشمی نێوان غەریزەکانی (ئیرۆس) و (ساناتۆس) دا ، هەمیشە هەزی (ساناتۆس) لەمڕۆدا زاڵ بووە ، واتە مەیلی جەنگ و کاوەکاری و لەناوبردن یان مەیلی خۆپەرستی و تاکڕەوی ئامادەیی هەبووە ، ئەوەش مێژوویەکی درێژی هەیە ، لە ڕێگارێ هەرە سەرەتاییەکان کە بە ڕێژگاری (کۆمەڵی سەرەتایی) ناوبراوە لە مێژوودا ، لە دوا ڕێژەکانی ئەو قۆناغە سەرەتاییە کاتێک / ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لە (ملکدارێتی گشتییەوە) دەگۆڕێت بۆ (ملکدارێتی تایبەت) ، لەوەوە چەوساندنەوەی مرۆڤ لایەن مرۆڤەوە دەستپێدەکات و جەنگ و کوشتن و کاوەکارییەکان ، لەوەوە درێژەیان دەبێت ، قۆناغێ یەکبەدوای یەکەکانی مێژووش وەک (کۆیلایەتی و دەرەبەگایەتی و سەرمایەداری) بەدوای خۆیدا دەهێنێت ، ئەم

قەناغانەی مێژوو و پەیوەندییەکانی تاکەکان ، لە ئەدەبیاتی (مارکس) بە ڕەشنی باسکراوە ، واتە ئەوە مرۆڤ خەیاتی ژیان ناشیرین دەکات یان ڕیزبەندی و چینەکان لە کۆمەڵدا دروست دەکات ، نەک ئەوەی چینەکان و ڕیزبەندییەکانی تاک ، یان ئەوەی کە ناشیرینیەکان لەنێو ژیاندا پێشوەختە ئامادەییان هەبووبێت . شیعریش وەک بەرهەمی بیری مرۆڤ ، وەک جووڵە و پێکهاتەیەکی ئیستاتیکی ، لە ڕۆگەی بەرهەمهێنانی جوانی دەبێتە سەرچاوەی ئارامبوونەوە و چێژبەخشین ، بەڵێ غەریزەی (ئیرۆس) هەمیشە لەنێو شیعر ئامادەیی هەیە ، چونکە شیعر لە سەنگەری ژیان دایە بەڵام ، ئەوە بەو مانایە نایە کە شیعر بکرێتە هەکار و بە مەبەستی تایبەت بکاربهێندرێت ، جا ئەو مەبەستە هەرچییەک بێت ..! لەڕۆگەی شیعر مرۆڤ دەتوانێ بیر لەخەون و ئومێدە جوانەکانی بکاتەوە ، ئەدەب دەتوانێ وا لە مرۆڤ بکات کە بیر لە ئازادی و ڕزگاری و جوانییەکانی ژیان بکاتەوە .

دەمەکیشە گتومانە (شیعر فەرمەکی بەدەنگ نییە …!) ، بەمانای شیعر لەگەڵ ژیان و بوونی مرۆڤ دایە ، لەرەدا / دەمەوێت قسە لەبارەی ئەوە بکەم کە ، هەرچەندە شاعیر لەنێو شیعرەکانی باس لەنائومێدیش بکات ، بەڵام مەبەستی ڕەشبینی و گەیشتن بە خاڵیی (پووچی) ، واتە (ئەبسەرد و نەهیلیزم) نییە ، چونکە گەیشتن بە خاڵی (پووچی) واتە گەیشتن بەو ڕەشبینیی و نائومێدییەی یان بەو دەرئەنجامەی کە / ژیان ئەوە ناهەنە یان ئەو بەهایەی تیا نەماوە کە بەی بژیت ، بەڵێ ئەو مرۆڤانەی بەو ئەنجامە دەگەن زەربەیان پێنا بە خەکوشتن و کۆتایی هێنان بە ژیانی خۆیان دەهێنن ، یان کەنارگیر وەک جەستەیەکی مردوو و وەک ڕەحەکی وشک و خاڵی لە هەموو ئومێدێک و هیوایەک دەمێننەوە ، بەڵام شیعر لەگەڵ خەکوشتن و ڕەشبینی دا نییە ، چونکە مردن کۆتایی هێنانە بە هەموو پەژڕکانی بوون بە شیعریشەوە …! . ئەمە بە دژی ئازادی هیچ کەسێک ناوەستێنەوە چونکە ، ئازادی ئەوکاتە مانای هەیە کاتێک مرۆڤکان مومارەسەی بکەن ، چونکە لە دژەوەی مومارەسەکردن (ئازیدی)ش وشەیەکە تەنها لە چەند پیتێک پێکهاتووە و هیچیتر ، بەڵێ کەسەکان ئازادن چۆن بیردەکەنەوە یان چۆن مامەڵە لەگەڵ جەستەی خۆیان و ژیانی خۆیان دەکەن . بەڵام ئەمە باس لە (شیعر و ئامانجی شیعر) دەکەین ، نەک لە بیرکردنەوەی شاعیرەکی دیاریکراو یان نەک شاعیرەکی (ڕەشبین و بە هیوا) . (ئەلبەر کامۆ) لە کتێبی

(ئەفسانەی سیزیف)دا دەڵێ / (پووچی لەناو مرۆڤدا نییە ، لە جیهانیش دا نییە ، بەڵکو لە سای بوونی هەردووکیان هەیە ، پـــــــووچی ئەو پەیوەنـــــــدییەیە کە ئەم دووانە پێکەوە دەبەستێتەوە ..!) ، ئەمە گوتمان ژیان لە بنەڕەتدا هەنگاوێک نییە بۆ ناشیرینییەکان هاوکات مرۆڤیش ، بەمانای پووچی و هەموو دیاردە دزێو و ناشیرینییەکان لە ئەنجامی بەیەکەوەبوون یان پەیوەندی نێوان (ژیان و مرۆڤ) یان پەیوەندی (مرۆڤ و جیهان) هاتوونەتە بوون ، پووچی یان دیاردە نەگەتیڤەکان بەرئەنجامی جووڵە و پەیوەندییە ناڕەک و نادروستەکانی مرۆڤ ، باوەڕهێنان بە (پووچی) ئیشکردنە بە ئاراستەی مردن ، شیعر بە پێچەوانەی ئەم ئاراستەیە کاردەکات ، وەکچۆن لە دەستپێک گوتمان ، (ئیرۆس و ساناتۆس) دوو چەمکی دژ و پێچەوانەن ، هاوکات (شیعر و مردنیش) بەهەمانشیوە ، یان (شیعر و ساناتۆس)یش بەهەمانشیوە ، بەیە لەڕەدا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە / شیعر بەئاراستەی ئیرۆسییەت ئیشدەکات و دواجاریش دەڵێین / (شیعر پەرچەمی ژیاندۆستییە …!) .

ناڕەحمان حەسەن/ بەشی سێیەم

نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

تێبینی :

بە نووسینی ئەو بەشەش سوودمان لەو کتێبانە بینیوە .

- کتێبی (نەرسیسیزم) .. نووسینی(ئەلیکساندەر لەوین) .. و / ناڕەحمان حەسەن
- کتێبی (لەگەڵ سایکۆلۆژیادا) .. نووسینی (سۆزان جەمال) .
- کتێبی (ئەفسانەی سیزیف) .. نووسینی (ئەلبێرت کامۆ) .. و/ ئازاد بەرزنجی

کتێبی ئەمیل زۆلا نووسەر و

بیرمەند و چالاکوانێکی مەدەنی گەورەی فەرەنسا و جیهان بەاوکرایەوە..

کتێبی ئەمیل زۆلا نووسەر و بیرمەند و چالاکوانێکی مەدەنی گەورەی فەرەنسا و جیهان بەاوکرایەوە. ئەم کتێبەم لە نووسینی ئەردەشان عەبدوڵڵایە و لەکۆمەڵێنەوەیەکی گشتگیرە لە بارەی نووسەری مەزنی فەرەنسا و جیهان " ئەمیل زۆلا".

نووسەر لەم کتێبەدا باسی ژیانی شەخسی و شێوازی نووسین و تەوانینی ئەمیل زۆلا بە ئەدەب بە گشتیی و شانۆ و ڕۆمان و کورتە چیرۆک بەتایبەتی دەکات. هەروەها باسی مەزهەبی سروشتگرایی دەکات کە زۆلا خەی دامەزرێنەریەتی، جگەلەوەش باسی ژیانی ڕۆژنامەوانیی و تەوانینی بە کۆمەک نووسەری فەرەنسی لەوانە : ڤیکتۆر هۆگۆ، بەلزاک، ستاندال" لەهەمانکاتیشدا باسی فکری سیاسی زۆلا لە بارەی " ئایین، دەسەڵات، شۆڕشگێڕی،کۆمۆنیزم، ئانارشیزم، کاتۆلیزیم" دەکات. لە بەشێکیشدا بە درێژی باسی کێشەی دریفوس دەکات،کە زۆلا داکۆکی لە ئەفسەرێکی بەتاوانی جوولەکەی فەرەنسی دەکات،زیاتریش زۆلا بەم مەسەلەیە لە جیهاندا دەناسرێت. لە دوابەشیشدا نووسەر خوێندنەوەی بە 10 ڕۆمانی زۆلا کردووە.
کتێبەکە لە دوتوێی 250 لاپەڕەی قەبارە مامناوەند پێکهاتووە و لە لایەن ناوەندی سارا بە چاپ و پەخش و بەاوکردنەوە چاپکراوە.

تیامانە … شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(1)
ئامێنم، چەن ئەستێرەکان،
بە لقی دارستانی چاوانتەوە،
گیرساونەتەوە

ژنە ئەستێرەیەکت نابینم،
لە نیوەشەوی ئەنگوستچاوا،
بژێتە خوار،
جەستەش ، بەلەمکە مەست..
و بە چارەکەیە،
زەریای شەو ئەیباو،
تەنها شەونمە نیگایەکیش ، ،
لە ئەستێرەی ئەقینتەوە
نایەتە سەر زار
(٢)
لە کپەی مەمک وردئەبمەوە
بە توانەوەی جەستەی مەمە،،
تیشکی گەگرتووی..
تەنها بە یەک جار،
کپەی ژیان ئەدا،،
زەر بەزووییش گیانی دەرئەچە،،
کپەی دەکیش..
باش ئەزانە،،
مەرگی خەیتی ،
گەر بە وخسارت
تەنها بە جارە،،
دابگیرسە،
پشکەی نیە..
کپەی مەمی دە،،
بە جژی خەشی
توانەوەی ەحە
ئامادەیە گیانی دەرچە

(٣)
بەندەلی کاتژمێرەکی لەبیرکراو،
دوانزە ترپە دەی،
لە ژورەکەدا زرنگانەوە
پەژەکانی دونیەکی تەپەبوو،
وەک پەلە پەسلکەیەکی کەچکردوو،
هەمووی خرانە نەو سندوقی تەنیایی و..
تاریکی بیرچوونەوە،،
بیانی گریمانەیە،،

خۆنەک ببە بە ڕاست،
تا لە شە قامەکە،
لە ڕێی باخچەیەک،
هیچ نەبێ،
لە ویستگەی پاسەکە،
لە فارگەنی شەماندەفەرەکە،
لە بەندەرەکی باپاپە تەمەکە،
بمناسیتەوە.

بۆ تۆ … شیعری: ستیڤان شەمزینی

زامێکی قوو بە دەموو
هەرسێکی مەزن لە ڕحمایە
خەر لە ئاسمانی منا هەڵنایەت
مانگ لە شەوانما نادرەوشتەوە
جەستەم ڕەنگی خەڵەمێشی گرتووە
هەناسەم بووە بە جگەی ئاگر
لە سینگمەوە زووخاو شەپۆل دەدا
خەیاڵەکانم بوون بە ئەشکەوتێکی بە شەوق
ڕوانینەکانم تەژی بوون لە تەنهایی
خەندەکانم وەک ریشەڵە کەچیان کردووە
ڕۆژانە لەسەر هەوری یادگارییەکان سەما ئەکەم
بیرکردنەوەکانم تامی دەزخیان گرتووە
فنجانی قاوەکەم تەنها و کەساس ماوەتەوە
هەنگاوەکانم هەناسەسوارن و ناگەنە جێ
دەستەکانم بوون بە دوو شمشێر لە هەڵم
بەو جەستە خوناویەمەوە
وێستگەی شەماندەفەرەکان و
هەڵی فڕۆکەخانەکان و
کوچە و کەڵانی شارەکان
خەم و خەمەکانم لە تە دۆگەڵەین
بەو جەستە لە خاچدراوەوە
بنی دەریا و شەپۆلی ئەقیانووسەکان

جەمسەری باکوور و باشوور
باخچەکانی خەیاڵ و دوورگەکانی خەون
بە دوای تەدا دەگەڕێم
خەم و کەڵک خەمی جاویدانی
لە ماڵی پەڕەسەلکەکان و
زادگەی نەوەسەکان
لە سەر باڵی پەلکە زێڕینە و
نیشتمانی قەبەزە
لە سەراخی تەداین
من و ئاوازە غەمگینەکەی دەم
لە دەڤەرە باران و ریشی سپی بەفر
لە هاژەی چەم و پەلکە گیا
لە چەڤە نەرگزی بەهار و
پەروانەکانی ئەم ئاوایی
لە هەواڵت دەپرسین
خەم و مەراقە گەورەکەی دەم
شار بە شار
وڵات بە وڵات
کیشوەر بە کیشوەر
بە شوێن تەمی شوێن پەکانتا دەین
بە ئەوەی بمانگێیەنن هیچ کوە
دواجار تەم لە هیچ جێگەیەک نەدەزیەوە
وڵە بە هەش بووم لەوەی
لە دەی خەمدا سەرخەوکت شکاندووە!!!

فیلمەی سینەمایی "هەتاو"
نوێنەری سینەمای ئێران لە

□□وە□سمی ئە□سکاری 2021

مە□نسوور جیهانی ـ فیلمی سینە□مایی "هە□تاو" لە دەرهێنانی "مە□جید مە□جیدی" و لە وێنەگرتنی سینە□ماکاری کورد "هوومە□ن بەهمە□نش" وەکوو نوێنەریی سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی مە□راسیمی ئە□سکاری 2021 ناسێندرا.

لە□ژنەی ناساندنی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی ئە□سکار، دوای چەندین کۆبوونەوەی بەردەوام، فیلمی سینە□مایی "هە□تاو" (خورشید) Sun لە دەرهێنانی "مە□جید مە□جیدی" بۆ ناونیشانی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی ئاکادیمیای ئە□سکار لە ساڵی 2021 ناساند.

دکتۆر "رائید فەریدزادە" سکرتێر و وتەبێژی لە□ژنەی ناساندنی فیلمی ئێرانی بۆ ئە□سکار گوتی: کاری ئێم لە□ژنەیە، بۆ لە□بەرچاوگرتنی گە□ینی یاساکانی ئە□سکار، باشترین فیلم کە بۆ زمانی بیانی و بۆجگە لە زمانی ئینگلیزی سازکراون و گە□ینی مە□□تی کاتی بۆشداریی لێم خوڵدا، بۆ هەی بۆ□□اوبوونەوەی پۆ□□ای قایرە□□سی کە□□نا، بۆ هە□□سەنگاندنی 90 فیلم کە لە وڵاتی ئێران نمایش کراون، دەستی پێکرد و پاشان ئەندامانی لە□ژنەی هە□□بژاردن بۆ لیستێکی هاوبەشی 12 فیلمی گە□یشتن.

گوتیشی: لە درێژەدا، ئەندامانی لە□ژنەی ناساندنی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی ئە□سکار، بۆ دووبارە خوێندنەوەی یاسا و □□ساکان و هە□□سەنگاندنی پسپە□□انەی فیلمەکان و دوای وەرگرتنی دەنگەکان و کۆکردنەوەی بیروڕاکان، لە نێوان سێ فیلمی سینە□مایی "هە□تاو" (خورشید) لە دەرهێنانی "مە□جید مە□جیدی"، "داری گوێز" (درخت گردو) لە دەرهێنانی "محەمەد حوسێن مەهدەویان" و "یە□□دا" (یلدا) لە دەرهێنانی "مەسعوود بەخشی"، فیلمی سینە□مایی "هە□تاو" لە دەرهێنانی "مە□جید مە□جیدی"یان وەکوو بەرهەمی کۆتایی هە□□بژارد و ئێم بەرهەمە بۆ واژەی ئێم لە□ژنەیە، بۆ ناونیشانی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی ئە□سکاری ساڵی 2021 ناسێندرا.

ئێم فیلمانەی دیکە کە لە لیستی سەرەتایی لە□ژنەی هە□□بژاردندا بۆ ناساندنی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ ئە□سکار بوون، بریتی بوون لە: فیلمی سینە□مایی "بارهە□□گری زە□□" لە دەرهێنانی سینە□ماکاری کورد "تووڕج ئەسەانی"، فیلمی سینە□مایی "دنیا لە گە□□م سەما بکە" (جهان با من برقص) لە دەرهێنانی "سرووش سەحەت"، فیلمی سینە□مایی "ماڵی

باوکی" (خانۆ پدری) لە دەرهێنانی "کیانووش عەیاری"، فیلمی سینەمایی "مەڵەی پەپوولە" (شنای پروانە) لە دەرهێنانی "محەمەد کارت"، فیلمی سینەمایی "ڕۆژگاری نارنجی" (روزگار نارنجی) لە دەرهێنانی "ئاش لاهووتی"، فیلمی سینەمایی "تومان" لە دەرهێنانی "موتەزا فەشباف"، فیلمی سینەمایی "گاتەجاریی پێکردن" (مسخرەباز) لە دەرهێنانی "هەمایوون غەنی زادە"، فیلمی سینەمایی "مردن لە ئاویی خاوێندا" (مردن در اب متهر) لە دەرهێنانی "نوید مەحموودی"، فیلمی سینەمایی "یەلدا" لە دەرهێنانی "مەسعوود بەخشی"، فیلمی سینەمایی "کوشتارگا" (کشتارگاە) لە دەرهێنانی "عەباس ئەمینی"، فیلمی سینەمایی "داری گوێز" (درخت گردو) لە دەرهێنانی "محەمەد حوسێن مەهدویان" و هەروەها فیلمی سینەمایی "هەتاو" (خورشید) لە دەرهێنانی "مەجید مەجیدی".

ئەندامانی لێژنەی ناساندنی فیلمی ئێرانی بۆ ناوەندیی فەرهەنگ و هونەری سینەمایییکانی ئەسکاری 2021 لە هونەرمەندانی پێشنیارکراویی ماڵی سینەمای ئێران پێکهاتبوون کە بریتین لە: "محەمەد عەلی نەجەفی" دەرهێنەر، "جەمال ساداتیان" بەرهەمهێنەر، "ئاتیلا پەسیانی" ئەکتەر، "کەماڵ تەبریزی" دەرهێنەر، "محەمەد داوودی" وێنەگر، "نەرگیس ئابیار" دەرهێنەر، "فەرهاد تەوحیدی" سیناریۆنووس و "ئانتەنیە شەرکا" خێنەگری سینەما و دکتەر "رائید فەریدزادە" سکرتێر ئەنجوومەنی نوودوەتی سینەمای ئێران و جێگری نوودوەتی ڕێکخراوەی سینەمایی فارابی وەکوو ئەندامی یاسایی ئەم لێژنەیەی هاوڕێیەتی کرد.

سەلەمانی ..عەلی حەمەشید بەرزنجی

سەلەمانی،سەلەمانی
لەوانەوی لە ئەوین و
هەتا دە حەزبکات جوانی
بڵێ دڵم کە هەمیشە
تە شایانی گوبارانی

سلێمـــانی ، سلێمـــانی
…
پیت بێ پیتی وشەکـــانت
لەگـــەڵ ڕەحم ئاوەتەیە
سیمای سەرنج ڕاکێشی تۆ
تابلۆیـــەکی بێ وێنەیە
نەخشی سەر دڵی هەمووانی
سلێمـــانی، سلێمـــانی
…
هەموو لایەکی ئێم شـــارە
کوچەو کۆڵان و شەقـــامی
بـــــە ورد و درشتی ئێمە
بوون بە مانۆگەی ئارامی
سەرچـــاوەی ژین و ژیانی
سلێمـــانی،سلێمـــانی
…
لە ئامێزی پڕ لـــە سەزی
تەی ئازیزدا بـــە دڵشادی
بە تەواوی ئاســـودەیین و
سرود دەڵێین بـــە ئازادی
ئەی شاری پڕ میهر بانیی
سلێمـــانی،سلێمـــانی
…
مژووت پڕ لەسەروەریی و
گشت شانازیت پڕە دەکەین
بەسەربەرزی ناوت دیارە
دەخشین کە ناوت دەبەین
شارە شەنگەکەی بابانی
سلێمانی،سلێمانی
…
١٦/٦/٢٠٢٠

ڕۆمانی میدیا وەک یەکەم ڕۆمانی عیرفانی خۆمالی خەی دەنووسێتەوە ... دڵشاد کاوانی

ڕۆمانی میدیای یەکەکە لە ڕۆمانە نایابەکانی ساڵی دووهەزار و بیست، وەک ڕۆمانێکی عیرفانی بە یەکەم جار خەی دەخزێنێتە نێو کتێبخانە و ئەدەبیاتی ڕۆمانی کوردی، کە نووسەری ئەو ڕۆمانە ڕۆماننووس هەشەنگ شێخ محەمەدە دوای دوو ڕۆمانی تری نووسەر، میدیا دەتە نێو جیهانی نووسینی ڕۆماننووس و بە خوێنەرانی کوردی ئاشنا دەبێت.
ئەوەی ئەو ڕۆمانە لەوانەی پێشووتری و تەواوی ڕۆمانەکانی تر جیا دەکاتەوە، زمان، تەکنیک، ناوەڕۆکی فەلسەفی عیرفانی ڕۆژهەڵاتیانەی هەیە، کە پێشووتر لە ئەدەبیاتی کوردیدا عیرفان تەنیا لە ژانرەکانی شعر و پەخشان و لەکەینەوە دەبینرا. وەلە هەشەنگی شێخ محەمەد پایەیەکی تری ئەدەبی عیرفانی بە نووسینی ڕۆمانی کوردی دامەزراند.
زەر جار بە هەی هەندە خوێنەری قیچکەتەنگ لە تێگەیشتنی هەزری ڕۆخنەیی ناچار دەبین ئەوە ڕوون بکەینەوە، کاتە هەر دەقێکی ئەدەبی دەکەوێتە بەرچاوی ڕۆخنەیی لەکەڵەر و ڕۆخنەگران، ئەمە باشی و جوانی دەقەکە دەگەیەنێ کە خەی دەرگای ڕۆخنە بەسەر خەیدا واڵا دەکاتەوە، هەرگیز مانای لاوازی و کورتهێنانی دەق نییە، لەم سەنگەیەوە من بە چاوێکی ڕۆخنەیی لە میدیا دڕوانم و سەرنجەکانم دەخەمە ڕوو.

بە ئەوەی لە فەلسەفەی نووسینی ڕۆمانی میدیا تێبگەین دەبێ سەرەتا خوێنەر هەرسێ کتێبی چاپکراوی نووسەر، (١. کتێبی حیکمەتی ئیشراق. ٢. خوێندنەوەی کتێبی حیکمەتی ئیشراق. ٣.فریشتەی سوور) بخوێنیتەوە، ئینجا لە کەد و ڕەمزەکانی ناو ڕۆمانەکە حاڵی دەبێت، هەروەک نووسەر خۆشی لە لا (٥٤) و (٥٨) و (٥٩) و ئاستەخە باسی کتێبەکان دەکات و لە لا (٦٠) بەتەواوی دەچێتە سەر تیەرییەکانی سەهەوردی و دەگەڵەتەوە بە دەقی ئیشراق. چونکە ئاسان نییە بتوانین بە گەڵانەوە بە ژێدەر و چاڤکانی پێشوو، بە ڕوونی لە پاشخانی فەلسەفی عیرفانی سوهەوەدی کە چەندین سەدەیە بوەتە جێگای مشتومە و لێکدانەوەی جیاواز، سەردەری بکەین. هەرچەندە لە زەربەی ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە نووسەر ترسی ئەوەی لە نیشتووە،

بەیە تارادەیەکی باش ئاسانکاری و ڕاڤەی بۆ کردووە، بۆ ئەوەی خوێنەر تووشی هەدەمەی تێنەگەیشتن نەبێ و چەژی ئەمانەکەی لە کیس نەچێ. بەڵام بۆ دیدگای من ئەمەشیان هەردوو لایەنی ئەرێنی و نەرێنی هەیە، چونکە بەچاووونی گەلێ جار تەمبەڵی بە گیان بە دوای دەزینەوەی مەبەستەکان لای خوێنەر دروست دەکات.

ناوی میدیا

هەڵبژاردنی ناونیشانی میدیا بۆ ئەمانەکە، مەبەستی نووسەر گیانەوەی عیرفانە بۆ جوگرافیایی میسۆپۆتامیا و جارێکی تر بۆ کوردیکردنەوەی تەسەوف و عیرفانە. لە پاڵ ئەوەشدا ناوی کارەکتەری دەخوازەکەی مانی پاڕەوانی سەرەکی ناو ئەمانەکەیە، بەڵام بەڵای منەوە بۆ ئەو ئەمانە فەلسەفی و عیرفانییە، ناوێکی لاوازە و دەبوایە ناوێکی عیرفانی و ئەدەبی لە بنابوایە زیاتر لە خزمەتی ئەمانەکە دا دەبوو.

زمان لە میدیا

سەرباری ئەوەی ئەمانەکە پڕە لە وشە و تەکستی فکری و فەلسەفی کە بەزمانێکی ئەدەبی بەرز نووسراوەتەوە، ئەمانووس زمانی کوردی پاراوە و شارەزییەکی زۆری لە زماندا هەیە، بەڵام ئەمانەکەی پڕە لە وشە و زاراوەی عەرەبی ڕووت، هەرچەندە ئەمانەکە عیرفانییە و زمانی عیرفانیش زمانێکی ئیسلامییە و عەرەبی بەسەریەوە زاڵە، بەیە نووسەری ناچار کردووە پەنا بە چەمک و زاراوەی عەرەبی بەرێت، لە گەڵ ئەوەشدا زۆدەتر لە پێویستی پەنای بە بەکار بردنی وشەی عەرەبی بردووە کە بە بینینی من ناپێوست بوون هەر بە زانین، لا (٢٠) دەنووسە "پیرەز و موقەدەس" لەڕە موقەدەس هەر پیرەزییە و جگە لە درۆزکردنەوە، هیچ جوانییەکی بەدەق نەداوە. یاخود لە لا (٢١) "ئیقلیمی هەشتەم" دەکرا و ئەکتر دەبوو بنووسە هەرەمی هەشتەم، دەیان و بگرە سەدان وشەی تری هاوشێوەی ئەوانە. لەڕە من ئەوەی گرنگە بە وردی لەسەری بوەستم کاریگەری زمانی فارسی و بەکارهێنانی وشەی فارسی وەک خۆی لە ئەمانی کوردی بە ئەوا نابینم، وەک هەردوو وشەی گوڵ محمدی بەکارهێناوە کە گوڵ محمدی فارسییە و بە کوردی دەبێتە گوڵ هەڕە، هەرچەندە نووسەر بە ئەنقەست بە ئامانجکردن بە ناوی پێغەمبەری ئیسلامی بەکارهێناوە و ئەمیان جوانە، بەڵام لە شوێنی تریش چەند بارە دەبێتەوە. هەروەها لە لا (٣٦) لە هەموو ئەمانەکەدا نووسەر وشەی بەرابەری فارسی بە بەرامبەری کوردی بەکار بردووە. خەمان دەزانین کورد و فارس پلکزان لە زمان، بەیە گرنگە (م)ی کوردی نەپڕێ.

هەرچەند ڕەمانەکە خاڵی نییە لە وشەی ڕەسەن و جوان. زۆر وشە و زاراوەی شیرین و نەزانراوە لای خوێنەر لە نوێیان هەردوو وشەی چەواژوو لا (١٢٩) بە زیادکردن و باڵاگرتنی گانم و لا (١٣١) دەمزردە بە کوتانەوەی ئاسنی سوورکراوەی نێو کورە بەکاری هێناوە. بەم نووسەر توانیوێتی گەمێکی زۆر جوان بە وشە و زاراوە و واتاکان بکات، بەڵام لە هەندە شوێن کورت دێنی وەک لە لا (١٢٣) دێنووسە "بانی خانووەکە هەمووی دارڕژ کرابوو، سەرەوەشی خڕڕژ بوو" ئەم ڕستەیە دوور درژە بەیەک وشەی کوردی تەواو دەبوو کە بنووسە "خڕبان بوو" یان لە هەندە شوێن وشە دەسوێنە وەک ئەتەمبەڵ دەکات بە "تەمبەڵ" هەرچەندە ئەمەش بیانییە و خوازراوە، وەلە لە کوردیدا وەک خەی بەکاردە یان دەگوترە ترومبەڵ، بەمەش ئەم داتاشینە لە هەردوو زمان دووری دەخاتەوە. (ئەتەمبەڵ) هەرچەندە ئەسڵی ناوەکە بیانییە و بەیە بە زۆر شەوە گە دەکرێت، دەکرە بڵێین هەموو شەوکان ڕاستن، چونکە کەدەنگی لەسەر نییە، بەڵام من لە نووسین دا لادانی بە باش نازانم.

گێانەوە لە میدیا

تەکنیک و گێانەوە لە ڕەمانی میدیادا دەتوانین بڵێین ڕەچەیەکی تایبەتی و زۆر دەگمەنی گێانەوە لای نووسەر پەیدەو کراوە، ئەمەش ڕەهەکی باڵای هەیە لە جوانکردنی میدیادا، کە لە سێ بەشی سەرەکی و هەشتاو سێ بەشی لاوەکی پێکهاتووە. سەرەتا نووسەر لە ڕێگای عەبدولعەزیز دەبەتە گێانەوەی هەمووشتزان و بە باسی تەکیە و خانەقا و کەی زکری تەسوفی دەکەوێتە گێانەوە. لە بەشی ژمارە (٢) یەکەاست مەشکی خوێنەر بە کوتکەکی سەرپان دەکوتێتەوە و دەنووسە" دەیزانی هیچ دادی نادات، بەیە بە چەقەکە هەلکە گوونی ڕاستەی خەی بەیەوە! لە تاو ئازاری جەستەی هاواری کرد و بە خەی وت: (ئەی خەسیوی ناپاک هەقەمست بێت!) بەم تەکست و بەشە کورتە گێانەوەی دەگاتە تڕپکی تەسەوفی و تواناوەی خود لە عیرفان و نووسەر گڕەکیێتی باسی چێەکی ڕابیعەی عەدەویی و حەسەنی بەسەی و لە نموونەی نەی و مانی دووبارە بکاتەوە، لە تەکنیکیشدا پرسیارێک بە خوێنەر دروست دەکات، کە وەڵامەکەی لە لا (٦٠) و بەشی (٥٩) زۆر بە جوانی گڕەچنی ئەم ڕووداوە دەکاتەوە کە کە هەلکەی گونی بەی و بەچی بەیوێتی.

کەی گێانەوەکانی لەیەک ئاست یەک زمان و شوێن و کات و گێانەوە ناوەستە، بەڵکو لە گێ بەشکان گێانەوە و بگێانەوەکان دەگێن. نمونە لە بەشی (١) تا بەشی (٣) و لە یەک لاپەڕە گێانەوە لە ئازیز

دەبێتە مانی و لە زەریای بێشکان تەنانەت بە یەک هێستە گۆڕەکان لە یەکەک بە یەکەکی تر دەستاودەست دەکرێ، ئەمەش تەکنیکەکی تا ئادیەک بە هێز. وەلێ لە بەشی (٣) گۆرانەوی وردەکاری شەوی بووک و پێوەندی زاوایەتی و ژن و مێردایەتی دایکی مانی و مەلا عبداللە ی باوکی کە بە ئازیزی هاوڕێ گۆراوەتەوە، دوو کەماسی دەبینرێ یەکەم وەک خەی لە سەر زاری ئازیز دێ کە دایکی مانی کەسکی شەرمنە و دەنووسێ " من دەمزانی دایکی مانی، حورمەت و حەیای هەموو مەلاژنانی هەڵگرتووە، لە ڕووی نایەت قسە لەم بابەتە بکات...) پرسیارەکە ئەوەیە مانی ئەم زانیارییانەی لە کە وەرگرتووە؟ خە ناشێ باوکی خەی بێ گۆڕابێتەوە کە لە شەوی زاوایەتی چەن لەگەڵ دایکی دا گوزەراندوویەتی، هەر بۆیشە سەرچاوەی زانیارییەکانی مانی بە نادیاری ماوەتەوە، خاڵی دووەم لە خوارەوە دەخەمڕووە.

ناوەڕۆک و فۆرمی میدیا

ڕۆمانی میدیا ناوەڕۆکێکی هزری بە هێز و لەوانلەو لە مەعریفە و وروژاندنی تێزە فەلسەفی و عیرفانی و باڵا بوونی مرۆڤدۆستی و هیومانزمیە، تاکە مانەوە لەو ڕۆمانە عیشقە کە عاشقبوون بە مرۆڤ و خودا و هونەر و حەز و خۆشەویستی ژیان، دەبێتە ناوەڕۆک زاڵ دەبە بەسەر دابەزان و ڕق، دووری و جیاوازی کارەکتەرەکان. هەروەک لە بەشی (١٠) ڕۆمانووس زەر فەلسەفییانە دەچێتە نەو فەرم کە لە لا (١٠) ئێژە " لە ڕاستیدا دەمانی کوڕە، وەک ئەو فتیلانەن، کە لە جیاتی ڕەن بە ئاو تێکراون. هەرچەند هەوە بەدیت ئەم فتیلانە داگیرسێنی هەرگیز داناگیرسێن" چەندین تێکست و دەقی جیاوازی لەم جۆرە دەکەونە پێش چاو. یان لە لا (١٤٩) سەبارەت بە ڕەنگی چاوی مانی کە چاوێکی شینە و چاوێکی زەردە زەر جوان دەنووسێ "خوا بۆ دوو چاوەوە بە تەی ئەفراندووە؟ بە ئەوەی نیوەی جیهان بسووتێنیت و نیوەکەی تریشی بکوژێنیتەوە! سەرئەنجام نە ئاگرەکە دەتوانێت هەموو جیهان بسووتێنیت و نە ئاوەکەش دەتوانێت هەموو جیهان بکوژێنیتەوە" لەڕدا نووسەر گرەکیەتی پەمان بیژە ئەوە هەر مرۆڤ دەتوانە ژیان بکات بە بەهەشت و بشیکات بە دۆزەخ، واتە بەختەوەری ئایندەش هەر لەدەست و چاو و بینینی ئەمدایە، کە هەردوو دونیا و دواڕۆژ هاوتا دەکات بە بینینی خودی مرۆڤ.

لە پاڵ ئەوەش لە ناوەڕۆکیشدا لە هەندە شوێن و هەندە وشە و ڕستە سرک دەبە و بە لووسی لەدەستی نووسەر دەردەچن و بەسەریدا تێپەڕ دەبە، وەک لە لا (١٠) دەنووسێ " لەوە وەک تەماتبارەک و تاوانبارەک بپاڵێتەوە، تا مەعشوقەکەی ئاوەکی لەبداتەوە و میهرەکی لە گەدا

بنونەت" لێرە و لێم گفتوگۆیەکی سۆفیەک لەگەڵ دەردەدی بە خودای خۆی دەردەخات خۆ بەتاوانبار زانین زۆر ئاسایی و ئەو پەڕەی گۆیشتنە بە تەسەوف و خانەویستی. بەڵام بە وشەی تەمەتبار لای خوا نووسەر دەکەوێتە هەڵەیەکی هەزری عیرفانی چونکە، تەمەت گەتیە، بەسەر دابینە، هەروەک پەیوەر یاسایەی باوکەی کە هەیە دەڵێ: تەمەتبار تاوانبار نییە، تا تاوانکەی بەسەردا ساغ نەبێتەوە. بەمەش هەموو خودێک بەوە دەزانێ کە چ گوناهێک دەکات و هیچ شاراوەییەک لای دادگای خودای نییە، کە بەندەکەی پەی وابە تەمەتبار کراوە بە کارێک کە خودا پەی نەزانێ. بەم جۆرە بە هەردوو ڕووی دوو پەیوەری گشتی هەیە لە ڕاستی خوادا پاک و ناپاک، باش و خراپ، زانا و نەزان، ئاگایی و بێ ئاگایی، ڕوناکایی و تاریکی، بەیە چەمکی سەهەم لە عیرفاندا نییە.

هەروەها لە لا (٢٠) "... تەفانی گەواڵە هەورەکی بەهاری دادبارێتە سەر درەختەکی سەوزی تەڕی تەنو" لێرە درەختەکی سەوز نیشانەی تەر ئاوییە نەوەک بێ ئاوی، چجای ئەوەی کە دەڵێ تەڕی تەنو ئەمە هەرگیز یەک ناگرێتەوە، گەر تەڕ بە واتە ئاوی لە بن کراوە ئەی چۆن تەنوە! باشتر دەبوو لێرە نازاوی بە درەختەکە بەکارهێنابووایە کە بە تەواوی مەبەستی نووسەر بەدەستەوە دەدات، یان ئەوەتە تەنیا تەنوەکەی لابدا بوایە گرفتەکەی چارە دەبوو.

لەلایەکی دیکە لە لا (٣٨) دەنووسێ "سەرزەمینی خواوەندەکان" پەرستەوکان سەرزەمینیان نییە، ئاسمانیان هەیە، بەکو پەرستشکارانی خواوەندەکان لەسەر زەمین دان، لە هەموو ئایینەکان و تەنانەت بتپەرستەکانی قورەیش کە بتیان دروست دەکرد، بە ئەوەی لە خوای ئاسمان نزیکیان بکاتەوە، نەوەک ئەوان خودای سەر زەوی بن، نە خواکانی هونەری یەنانیش لە ئەفسانەی یەنانی لە ئاسمانی ئەلەپیک بوون نەوەک زەوی.
کەچی لە لا (٤٢) کاتێ لەسەر زاری ئازیز باسی خوون گەڕانەوەی خوونکی مەلا عبداللەی باوکی کە بە مانی کوڕەکەی خۆیەوە بینیویەتی بە شێخ محمدی باوکی ئازیزی گەڕاوەتەوە، هەر لەسەر زاری شێخ محمد کە بە ئازیزی دەگەڕێتەوە دەڵێ " مەلا محمد تائرە قسەی کرد، و چاوی پەی ئاو بوو. جارێکی دی باسی ئەو خوونەی نەکردەوە" ئەمە شێخ محمدە و باسی خوونی مەلا عبداللە دەکات، کەچی ناوی مەلا عبداللە دەبێ بە مەلا محمد واتە هەمان شێخ محمد بوەتە مەلا محمد لە بەی ئەوەی بنووسرێ مەلا عبداللە.

لە لایەکی ترەوە لە لا (٧٥) دا ئەمە خراوەتە ڕوو " نوور بە ئەوانە

دادبەزێت، کە دەمرن ناچنە گۆڕەوە" ئەمە دیدگایەکی گشتییە، کە هەموو مردووەک دەچێتە گۆڕەوە وە جا گەر ئەو کەسە ئەولیا بێت، یان دووڕوو و گاور، چونکە جەستە بە گۆڕ و ڕح بە فەین، ئاسایی بوو کە بۆ نوور بۆ ئەو کەسانە دادبەزێ، کە بەجێستە دەمرن و ڕحیان ناچێتە گۆڕەوە. هەرچەندە ئەمە لە تێگەیشتنی دەقێکی سوڕەوردی هاتووە، هەروەها تێگەیشتنی هایدێگەر بە مردن و دوای مردن و پێینەوە و بە دوای مردن، کە چەمکێکی زۆر قووڵی فەلسەفی و سۆفیگەرییە. لەڕەدا خودی مرۆڤ، ئەو ڕەوانەیە کە لەجێستەدا غەریبە و بە مردنی ئازاد دەبێت و ئەم دونیایە، وەک ئاسەیەکی ئەخلاقی، بەجێدەهێت و لە گۆڕدا، جیهانی ماددی ئاسە نابێت، بەڵکو دەرباز دەبێتە جیهانی بەرزەک. هەروەها پەیوەندی بە فکرەی دەنادەنیی بوودیش هەیە، کە دوای مردنی جەستە، ڕەوان دەچێتە لەشی گیانەوەرێک یان شتێکی دیکەوە و ناچێتە گۆڕەوە، بەڵام بە گشتی گۆڕ مانی جەستەی مردووە.

هەم دیسان لە لا (٩٦) لەسەر زاری مامۆستا یونس بە مانی دەڵێ "بۆیە منیش وەک دایکت دەڵێم، پێویستە تۆ لەگەڵ میدیا شوو بکەیت!" شووکردن بە ئافرەتێ نەوەک پیاو، لە کوردیدا بە هیچ پیاوێک ناڵێن بۆ شوو بکە، بەڵکو پێی دەڵێن ژن بێنە و بە ژنیش ئەژن شووبکە، کە ئەم شووەی زیاتر لە چوار جار بە مانی بەکاری هێناوە کە پیاوە. لەرەش نووسەر بە ئەنقەست شێوازێکی کرمانجی باکووری هەڵبژاردووە، کە شوو بە پیاویش بەکاردێنن، کە مەبەستییەتی کە شووکردن وشەیەکی کوردییەکی کۆنە و زیندوو بکرێتەوە، بەڵام نابە نووسەر ئەمەی لە بیر بچێ کە نووسەر بە خوێنەری کوردی سەرانی دەنووسە.
لە کۆتاییدا نیازمەندم ئەمە بڵێم وەک ئەلبەر کامە لە کتێبی بیرەوەرییەکانیدا دەڵێ "گەر بتەوێ ببیتە فیلەسوف ئەوە بڵێ ڕۆمانێک بنووسە" هەر بۆیە منیش دەڵێم نووسینی ڕۆمان ژانرێکی هێندە سەخت و قورسە، زۆر جار نووسەر تائاستی شێتبوون لەگەڵ جیهانی خەیاڵی خۆیدا دەبات.
سەرباری ئەوەی دەستبردن بە نووسینی ڕۆمانێکی فەلسەفی، فکری، عیرفانی کارێکی ئاسان نییە، بەڵام دان بەوە دادەنێم لەگەڵ بوونی هێندە تێبینی و سەرنج، بەڵام هەشەنگ شێخ محەمەد لە نووسینەوەی میدیا دا زۆر سەرکەوتوو بووە.

دڵشاد کاوانی

خوێندنەوەیەك بۆ کتێبی(گۆیشتن بەووبەری شیعر)ی هاورێی خۆشەویستم (ناوەند حەسەن)

نووسینی: هێستەم عەزیز

دەمەوێت دەست خۆشی لەقەڵەم و ماندووبوونی مامۆستا(ناوەند حەسەن) بەرزبنرخێنم، کەتوانیویەتی حاڵەتکان بشۆازکی زانستییانە بگێنێتە خوێنەر،کەسێد دەرسێد هەموو ئەوحاڵەتانەی لەبونیادی فکریی مرۆڤدا بەرجەستە دەبێت هەمیشە خەیاڵی مرۆڤ بەودەقە جوانانەوە دەباتەوە بۆ بەردەم بوونیادی نمابوونی ئەفراندن، لەزاتی ئەوئینسانەدا کەڕاستەوخۆ ئەودەنگانە لەزەمەنەکدا یادەوەری و مێژوویەکیان بۆ خەیان خوێقاندووە، هەربۆیە حەزدەکەم لەناو شیعری جوان و مۆدێرنی پێتیدا بژیم، و مانایەك بژیان و دادپەروەری بدەم، دەمەوێ لەڕگای شیعرەوە ئاڵوگۆزی و سەختییەکانی ژیان بۆتان بکەمەوە ،ژیان بهێنمە ناو زمان و نوسین،مامۆستا (ناوەند حەسەن) لەڕێگەلینەوەکدا لەبارەی ئەزموونی شیعری مامۆستا (فەرید زامدار)دا لەکتێبی (گۆیشتن بەووبەری شیعر)دا
حەقیقەتی ژیان و شیعری مامۆستا (فەرید زامدار)ی وێنە کردوە ،،ووتر بەم ئیشکردن لەسەر زمان و دۆق و کردنەوەی کەدو هەماکان بەجوانی بەرجەستە کردوە،
بابین چەند دۆقێك لەئەزموونی شیعری مامۆستا(فەرید زامدار) وەرگرین
لەشیعری(زەماوەندی کێچ وبرین) بەووونی تەعبیر لەمبارە دەروونییە و لەم سەفەری گەیان بە دوای گۆیشتن بەم شوناسەدا دەکات و دەڵێت...

وەك عەشق و وەك شیعر ژیام
وەکو دەوارنشینەکی شەیدا و گەرەك
بەدوای خاك و نیشتیمانە
بەدوای ناسینی خەمدا گەڕام...!

(فەرید زامدار)ی شاعیر لەوە تێدەگات،شیعر نووسین چ ژانێکی گەورەو

چ عەشقێکی گەورەو چ خوونکی گەورەیە،زمانی شیعریش چ هەزکی سیحری هەیە و داهێنان و نوێگەریش پێویستییان بە چ هەوە و ماندووبوونێك هەیە.

قەسیدەی (ئەسپ و ترس)
ئەم قەسیدەیە یەکێکە لەقەسیدە ناوازەکانی ئەم کتێبەی، پێتی لەگەڵمی زمانەوانی،زمانکی چە،وشەکان ماناو دیوی جیاوازیان هەیە،
هەرجارەی گەڵە لەگەڵ دیوێك یان چەندێکی وشەدا دەکات، ڕستەسازییەکان
زێتر بە ناخشاندنی جوانکارییە نێك/بە داشتنی ماناو بیرکەیەکی دیاریکراو،هەروەها (گومان) یش لەم دەقەدا گشتکە لە گشتی ووناکەکان،ئەم دەقەق لە ڕووی شیعریێت و زمان و پێکهاتەی شیعرەوە
تەکمیەو شیعرکە دەتوانین بڵێن لەسەرتاوە تاکتایی شیلەی شیعری لەدەژە، لەسەرتای شیعرکە لەباری دەروونییەوە ڕەحەکی نائارام،لەهەوەداندایە بە گیشتن بە کنارکی ئارام،یان گیشتن بەوەهایەی کەماناك بە ژیان و بوونی بدات،لەم بارەوە دەڵێ

هەندە جار ژیان لەبەرچاوت
ئەوەندە بچووك دەبێتەوە
بە ڕوانینت دادەبێتەوە و دێتە ژێر پێت
گەڵەکی نوێ و گەڵەکی بزر
لەژیانی بن پێیەکانتدا
سەری جنەکەیەکی شێت دەگوازنەوە
کەوکی ئاگرینی نوێ لە دەزەخدا دەڕوخێت و
کەوکی کێن لە بەهەشتا دادەگیرسێ...!

نائارامییە دەروونیەکەی لەوەدایە،لەنێو ڕووبەڕ هاوودژەکان گەمەدەکات، بەومانایەی، نەلەڕە دەتوانێ بمێنێتەوە، نەبە ئەوەندەریش دەگات
(ئەڕە و ئەوە) دەکرێ دنیای کێن و نوێ بێت،(کەوکن نوێ لە دەزەخ دەڕووخێ، کەوکی کێن لەبەهەشت دادەگیرسێ..)یان دەڵێ / دەنگکی نوێ بەڕەنگاری ئاوازە کۆنەکانی گوێت دەبێتەوە..!

هەموو ڕۆژێ
پارچەیەك لە دەما دەمرێ
هەموو ڕۆژێ بەشەك لەلەشما دەکووژرێ

هەموو هێزێ لەتەك لەزمانم دەخنكێ
..... تا دەگاتێ،
هەموو هێزێ
چەقێك لە گيانما دەوێ و
شەشی ناوچەكی نوێ
لە بەشكی بيركردنەوەم دادەمركێ

شاعير لەم شيعرەيدا/ چاوی بەيوەتە بەهەشتك كەبە ئەو كەناری ئارامييە، دوای هەموو سووتان وخنكان و مردنك ئيتر بژيتەوە و بەبينينی خەرتاوكی نوێ شوێن برين و چەقكانی بيرچێتەوە،ووناكی شەشكی نوێ يان دوونيايەكی نوێ لە خەياڵ و خون و بيركردنەوكانێ هەمن و دامركێتەوە .بە ئەم مەبەستەش سواری پشتی ئەسپەك دەبە، بەناو تاريكی ڕەت دەبەت و ڕەگا هاتونەهاتەكانی ترس دەبڕەت.. شاعير تامەزرۆی ڕەيشتنە بەم ڕەگايە تا بگات بەم دنيايەی كە لەمەشكی خەی وێنەی كەشاوە، شاعير دڕەت،

لەخواروی ناوچەكانی خەكوشتنی مندا مڕەن و
لەبن مينا شكاوەكانی سەروی سەرخانی كيسەڕ
هەتك بڕەوانينەكانی
ئاسك بكەن
لەگەڕ كيسەڕ
درەنگ بەختان ڕادەگەن
لەگەڕ ئاسك
زووتر دەگەن..!

شاعير مەبەستييەتی ئەگەر بەو كەناری ئارامیش نەگات،يان بەئامانج وخونە گەورەكانی نەگات، هەرچ نەبەت با كارەكی وابكات لەيان نزيكبەتەوە، بەيە شاعيردڕەت..

كرەشتنی بەردەكی تاڵ
شيرينترە لە خواردنەوەی
شەپەڕ ئاسييەكانی چاوی مەحاڵ..!

بەڕام شاعير هەر دەست لە ئومێدەكانی بەرنادات،دەبە هێزێك بەو خونە ڕەنگاوڕەنگە بەهارييە بگات و دڕەت/ تەپوتۆزە دوورەكانی جوانە ئەسپەك دەتە بەر گومم ..!يان دڕەت

نيوڕەيە ئاسييەكان بپارەزن و
خەرنشينە نيوڕەييەكانيش ڕاگرن..

هەورێك بەغار
دێتە ناو یادكانمەوە
جوانییەكی شەواویش بەتاو
لە باوەشی داخراوی خەیاڵی نوێم دادەپڕێ...!

ئەو دەست لە ئومێدەكانی بەرنادات، تەپوتۆزە دوورەكانی (جوانە ئەسپێك) هاتە گوێی، لەی نزیك بێتەوە، گوێی لە حیلەكەیەتی، هەر لەنێو ئەم هەڕەمووندە دەرووناییە دەمێنێتەوە، ئەو تەنیایی و ململانێیە لە خزمەتی تازەگەریی و فرەهەندیی مانای شیعرییەتدا دەبێت.
بەشێكیتری تەكستەكەی (فەرید زامدار) جەریک لەتیەوانین و بەچونی جیاوازی تەدا هاوكردووە و لەهەوڵی گەیشتنی تەواوینی دەسەلاتدایە لەفەنتازیای زمانی فیكری ئالۆزەوە بچێتە نیو پانتایی زمانی شعرییەت
لەم دەقەدا گەیشتوویە بە ئەو مەبەستەی نەبینراوییە كە شاعیرحەزەكانی خۆی
بنبەستكردووە و حەزەكانی ئەمڕی خوێنەری گەیاندووە بەترپەكی ئارەزوو.

(فەرید زامدار)لە دەقی (دیدگا ئاسمانییەكانی باڵك) دا سەمای بەوشكان هەناوەو بەزمانێكی پڕاوپڕ لەجوانكاری و بەوێنەكێشی هەنگینی شیعری دەكات،

خەم دێتەوە
لەسەر شەقامێكی سپی
بەرامبەر بەوشەو دەپێیەوە
پێیمەوە
خیەتی ساڕێ مردووەكانم
لەناو دوكەڵی
جگەرەیەكی ئاوارە هەڵدا..!

شاعیر چەند بەناسكی و شاعیرانە قسە دەكات، خوێنەر پەدەكات لەچێژو،
لەهەزی وشەو هەماو میتافەر و دەستواژە شیعرییەكان لەوەدایە كە، چەند
مانایەك لە خەبگرێت، خەم دێتەوە لەسەر شەقامێكی سپی، خەم دەبینییەوە، لەنیو دوكەڵی جگەرەی ئاوارەییدا، (خیەتی ساڕێ مردووەكانم جەهەشت..!) دەستواژە و دەربەینێكی شیعری دەگیر و جوانە، فرەهەند و فرەمانایە ، ئیدی لەژێر خیەتی ئاوارەیی

لەنەو دووکەڵی جگەرە، هەدەچێت بەنەو خەیاڵ و یادەوەرییەکانی..زەر شتی بیر دەتەوە و دەڕۆت

سەرم پڕە لەخەونە تاریکەکانی ژنەك
مەمکەکانی پەن لە پەنجە بازنییەکانی من..!
ئەگەر سەیری ئەو دوو دەرە شیعرەی سەرەوە بکەین
تاشیعرو زمان حەز بکات، پەڕە لەجوانی و پڕە لەشیعرییەت و خەیاڵماناسییەکانی ئیرەسییەت..!
هەر بەیە حەزەکانی خوێندەری پەکردوە لەترپکی جوانی (فرەم) دەڵێ (گەڵان بەدوای ژیان گەلەك جوانە لەوەش جوانتر گەڵانە لە نەو پەرستگاکانی خۆشویستی لەو شوێندا خۆشویستی هەیە ژیانیش هەیە

دەین شیعرەکی دیکەی شاعیر وەردەگرین شاعیر دەکەوتە نەو خەیاڵ وخەمەکانی مرۆفایەتی و جوانییەکانی نیشتیمان..

(دوکەڵی گوڵ)

ژێر زەمینە، هەناسییەکانی دووکەڵکی پەمەیی
پەبوو
لەهەتاوە چاوشینەکان
پەبوو..
پەبوو..
لەناوە بە بەنەکانی ژەهر دەڕاوەکان
پەپوولە ڕەنگ ئەوارەییەکانی ئاسمان
بەدەنگ بوون
تەیر و تواڵی ژێر زەمینەکانی سەو
لەناو ئەستێرە
چاو کاڵەکانی پرتەقاڵ ئاکشان
چاوە بە ڕەنگەکانی ئەهریمەن کرانەوە
ەوانینە بچووکەکان فەین
گوڵە چیاییەکانی ئێرە لە گەرانییە بەهارییەکان
تەران
جەستە کەسکەکانی باران
پەبوون... پەبوون
لەبەدەنگییەکانی زمان
پەبوون ..
لەهاواری خەڵ و درەختی شەت.. هاواری خاك..!

(فەرید زامدار) زۆر بەووونی لەم دەقە شیعرییەئامانجی پێکاوە، جگە لەوەی ناونیشانێکی تابڵێی شیعری ناسك و پڕ لەجوانی هەبژاردووە، ناوەڕۆکەکەشی پڕ لەهەستی ئینسانی و مرۆڤدۆستی ..کەلە دیمەنێکی کورت و لەهەناسەبڕکی کورتدا، زۆر قسەی کردووە و زۆر وێنەی کێشاوە باس لەوە دەکات کە لە شوێنێکی ئەم گەردوونە کەمەڕ مرۆڤێکی بە گوناە لەژێر گەرمایی هەتاوە چاو شینەکان وەك پێوولە ئەوارەییەکانی ئاسمان خۆریکی ژیان بووە..ئیتر کەس بە هەستەکان و کەس دەراوەکان بانە ژەهراوییەکان بەکار دەهینن، ئەو مرۆڤانە و تیرۆتاە و پێوولەکان لە هەناسەدان دەکەون و پەدەبن لە بەدنگییەکانی زمان و نامرۆڤانە ژیانیان
لە دەستنەوە، لەگەڵ ئەم کارەساتە تراژیدییە خەمناکە، گوڵە چیاییەکان لە
گەرانییەکانی بەهار دەتڕژن و ئەمناوێش پێ دەبە، لەهاواری درەختی شێت و هاواری خاك..!

شیعر و قەڵەم
شیعر کەدەکەوێتە ناو کێشی نووسینی(فەرید زامدار) وێنە لەپێدا ووە
دەدەن و یەك بەدوای یەکدا وەك شیر لە گوانی پێدا دەژنێ ناو دەفری
نووسینەوە،
دەربارەی (شیعرو قەڵەم) تاهەتایە بگوترێتەوە، وەك قسە بەناوبانگەکانی زانا و فەیلەسوف و بیرمەندەکان. دەربینەکێش دەربارەی قەڵەم ئەمەیە کە
دەڵێت...

قەڵەم نیشتیمانمە، لەهەر شوێنێکی زەمیندا قەڵەمەك بشکێ منیش دەشکێم،
قەڵەمەك زیندانی بکرێ منیش لەوێم، قەڵەمەك ئاوبندرێ منیش ئاودەنرێم،
قەڵەمەك ئازار بدرێ ژانکەی دەگاتە ڕۆحی منیش، قەڵەمەك داگیر بکرێ منیش داگیر دەکرێم، لەهەر کوێیەك قەڵەمێکی خەرخواز بانگم بکا دەچمە
ئەوێ، هەموو قەڵەمەخەرخوازەکانی دونیا بەنیشتیمانی ئاستەقینەی خۆم
دەزانم و هەموو نووسینە هونەری و داهێنانە ئەدەبیەکانی جیهانیش بەهی خۆم دەبینم...لە هەرکوێیەك قەڵەمەك ئازاد ببێ منیش ئازاد

دەبم..!

ئەم قسەیەی (فەرید زامدار)
هەندە لە ئاستەکی بەرزو پە واتایە پێویستە ، بە تاهەتایە هەر بگوترێتەوە
چونکە/ باوەڕ ناکەم هیچ نوسەرو شاعیرەك و بیرمەندەك، بەم شێوەیەی (فەرید زامدار) باسی باهای قەڵەم و خۆشەویستی خۆی بە قەڵەم پێشان دابێت، هەکارەکەش ئەوەیە/ لای ئەو شاعیرەمان (قەڵەم یانی شیعر…!)

سەرچاوەکان

*گەیشتن بەووبەری شیعر (نامۆ حەسەن) ٢٠٢٠
لەکەینەوەیەکە لەبارەی ئەزموونی شیعرەوە
*چوار کتێب لەبارەی شیعر(سەباح ڕەنجدەر) ل١٠٠
*ماناودەلالەتە شاراوەکانی دەق(دانا عەسکەر)ل ٥٢چاپی دووەم٢٠١٤

ئەوەی لەو بیست ساڵە دەتوانرابکرێت بەناو نەکران … محمد باپیر

من پەم وایە عەرەبی شۆڤێنی بەدرێژای مێژوو ئەستاش چەندە خرابن بە ڕامبەر بەکورد و کێشەی ڕەوای نەتەوەیمان ، بەهەمان شێوە ئەمەی کوردیش تاوانمان زۆرو زۆریش خرابین بەنمونە:
دەکرا لەو 20 ساڵەدا:
یەکەم /کوردستان لەژێر بواری پیشەسازی و ئابووری و کشتوکاڵی زۆر پشکەوتوباو لەوەاتانی دەوروبەر ڕوویان لەکوردستان کردبایە نەک ئەمە کورد ،کوردستان جێ بەجێن و بچینە هەندەران لە ئاوی ئیجە ماسی تەرمی ڕەنجکانمان بخۆن بەناو نەمانکرد.
دووەم/دەکرا یەک سوپای یەکگروتومان هەبایە و هەزی پشمەرگەمان یەکخستبا بە موالید بانگمان کردبا ئەستا هەزوهەیەتمان دە بوو ، بەناو نەکرا
سەر/دەبوایە ئەستا 10 بەنداومان دروست کربا لەکوردستان چونکە ئاوی

زەرە ئەستا کەشەی ئاو کارەباو و ماسی و زراعەو هەی کارمان نابوو بەام مەخابن ئەویشیان نەکرد.
چوار/دەکرا گرنگی زەرمان بە زراعەو کەرتی کشتوکالی دابایەو چونکە ئەمە لەکوردستان چوار دەشتی بەناوبانگمان هەیە زەر بەپیتن وەک دەشتی شارەزور و دەشتی هەولێرو دەشتی هەریرو دەشتی بادینا ئەستا دەبوایە هەمو شاروشارچەکان بانکی زراعی هەبوایەو شتمان هاوردەی وەتان کربایە بەام بەداخەوە ئەویشیان نەکرد.
پەنج/دەبوایە ئەستا کەرتی گەشت و گوزارمان زەر اهتمام پە دابایە چونکە کوردستان زەرشوەنی دلەفەنی هەیەو سالانە داهاتی زەرمان دەست دەکەوت ئەویشان نەکرد.
شەش/دەکرا ئاسەواری دوو ئیدارەیمان نەهەشتباو و کوردستانمان وەک بەهەشتەک لەکردبایە لەرووی خوشی و جوانی و دیموکراسی و شەفافیەت و دادپەروەرە ،بەام بەداخەوە ئەویش نەکرا.
حەوت/ئەوهەموو گەنجە زەرەی سالانە تخرج ئەکات لەو 10سالەدا ئەکرا هەلی کاریان بە بەخساندبایە و لەووی کەمبانیاو کارگەو کار زراعی و پەژەی بچوک
کەئەویشیان نەکرد بەداخەوە.
هەشت/ئەو هەموو گەنجە کەناتوانی ژن بەنە و کاری نیە پارەی نیە سیارەی نیە زەوی نیە بەیە ناتوانەت پەسەی هاوسەرگیری بکات و بەهەزاران کچ بونەقەیرەو توشی نەخوشی دەرونی بونەو ئەستا سلفەی زەواجیش نیە ،ئیدی نەمانتوانی کەشە کەمەاتیەکانیش چارەسەربکەن .
نویەم /دەکرا چاکسازی بکرەت لەهەموو سەکتەرەکان و پیاوی شیاو لەشوەنی شیاودابنرەت بەداخەوە ئەویش نەکرا
دەیەم/دەکراقەرەبووی مالی شەهیدو ئەنفال و کیمیاباران وو پەککەوتەکرابایەوە و ، ژیانی باشیان لە فەراهەم بکرابایە بەام بەداخەوەئەویش نەکرا.
لەیەپەم باشە بزانم چ کراو چی نەکرایە لەکوردستاندا؟

محمد باپیر چاودەری سیاسی
12/11/2020

یەکینەکانی مردن … سامانی وەستا بەکر

دیسانەوە شەڕکی نەگریس بەر درگای مالی کوردی گرتووە و دڵی هەموو کردەکی نیشتمان پەروەر ، خاوەن خاک، مرۆڤ دۆستی بەزار کرووە. هیچ گومانی تیانە کە تورکیا لەپشت ئەم رووبەووو بوونەوەیە و مەبەستەتی کورد بە کورد قڕ بکات.
تورکیا بەشکی زۆری ڕۆژئاوای کوردستانی داگیر کردوو بە ناڕاستەوخۆش باشوری کوردستانیشی لەژێردەستایو چەنیان بوت وائەکەن بە گەانەوە بە هیچ کەسەک، ڕۆژانە شاخ و کێو دەشت و دێ و گوندەکان بەمباران ئەکەن و کەس دەنگی لەوە نایەت و حکومەت و پارتی دەسەاتداریش بەو هەموو موگۆ و بنکە سەربازیانەی کە لە دهۆک و هەولێر و تا سلەمانیش جگیریان کردووە ناەن داگیرکەر و بگرە بەیان دادەتاشرە و ئەەن لەبەر بوونی پەکەکە لەو ناوەن.
بەەە ڕاستە پارتی کرەکارانی کوردستان پەکەکە بوونیان هەیە لەباشور بەەام: یەکەم ئەوان لە وەاتی خەیانن و ئەوە تورکەکان کە بگانەن. دووەم ئەوان لەخەیانەوە نەهاتوون بەەکو لەسەری داوای پارتی و یەکەتی هاتنە ئەو ناوچەیە کاتەک ترس هەبوو ئیسلامی تونددەو لە قەندیل و ئەو ناوچانە جگیربت.

میساقی میللی

تورکیا نیازەتی "میساقی میللی" لەەگەی گورگە بەرکانەوە جبەجە بکات. بەکورتی ئاماژە بەداگیر کاریەکانی رژەمی تورکیا ئەکەین لەتەواوی ناوچەکە ئایا تورکیا ئامانجی چیە؟
تورکیا بە بیانوی بوونی "پەکەکە"وە زەرجار هەئەکوتەتە سەر باشوری کوردستان، ئەو دەولەتەی کەپێی ئەەن تورکیا میراتگری دەولەتی عوسمانیە. میساقی میللی تورکی لە28ی کانونی دووەمی سالی 1920 بەپێی ئاگربەستی "مەندەرس" لە30ی ئۆکتەبەری سالی 1918یا کە لەنوان هەزەکانی هااوپەیمانان: ئیتالیا، فرنسا، بەریتانیاو دەولەتی عوسمانی واژۆکرا، لەو پەیمان نامەیا سنوری تورکیا دیاری کرا،کە سنوری تورکیای ئەستا تئەپەرنە بە سوریا و عیراق و شارەکانی حەلەب و موصل و کەرکوك و هەولێرو سلەمانیش ئەگرتەوە.
بەپێی بەننامەکە تورکیا ئەو مافەی هەبوو نەهەت ئەو شارانە لە هیچ لایەکەوە داگیر بکرە و سوپای بە بجونرە. بەلام دوای تگەیشتنی بەریتانییەکان لەسنوری جوگرافیا و هەکەوتەی موسڵ،

ئاگربەستی "مەندەرەسیان" پشتگوێ خست و پەلاماری شاری موسڵیاندا و ئەو شارەیان لەدەستی عوسمانی دەرهێنا.
لەکۆتایی جەنگی جیهانی یەکەم ووڵاتانی زلهێز ئەیانویست دەولەتی عوسمانی لاواز بکەن کە تەنها چەند ناوچەیەکی کەمی لە دەستا مابوو، کە ئەوانیش سنوری تورکیای ئەمڕۆ ڕۆژئاواو باشوری کوردستان و بەشێك لەخاکی یۆنانی لەژێر دەستا مابوو. دەرەنجام سەرەتا پەیمانی سیڤەرو دواتر پەیمانی میساقی میللی لە28ی کانونی دووەمی 1920 لە مەجلسی پەیمانی دەولەتی عوسمانی پەسند کرا و بەم جۆرەش لەچوارچێوەی کەماری تورکیا بچوکیان کردەوە.

پەیماننامەی میساقی میللی تورکی لە چەند خاڵێکدا:
١. لەکاتی ئاگر بەستی مۆندرۆس ئەوناوچەیەی دەستی بەسەردانەگیرابوو بەدنیاییەوە خاکی تورکیایە و نابێ پارچە بکرێت.
٢. ئەگەرپێویست بکات لەهەرسێ ویلایەتی قەرس و ئەردەهان و باتووم، ریفراندەم ئەنجام بیرێت بۆئەوەی لەژێردەستی عوسمانی بمێنێتەوە یان نا.
٣. عەرەبەکان مافی خۆیان دیاری ئەکەن و ئەو شوێنەی لەژێردەستی عوسمانیابێت و زۆرینەی عەرەب بێت ئەوا ریفراندەمی تیا ئەکرێت.
٤. چارەنوسی یاسایی ڕۆژئاوای تورکیا بە هەپەسڕاوی ئەمێنێتەوە، تەنها بە ریفراندەم چارەنوسی یەکلای ئەکرێتەوە.
٥. ئاسایشی ئەستەمبول و دەریای مەرمەرە لەلایەن عوسمانیەکانەوە فەراهەم ئەکرێت و لە بەرامبەر هەموو جۆرە هەرشێك پارێزراو ئەبێت.
٦. کەمینەکان لەووڵاتانی تردا واتە ئەو شوێنانەی تورك کەمینەن دەبێ مافیان پارێزراوبێت و بەفەرمیش رابگەیەنرێت.
ئێستا ئێردگان و تورکیا چاویان بیۆتە هەموو ئەو ناوچانەی میساقی میللی ئیانگرێتەوە و بگرە زیاتریش وە بە سۆی پراکتیکیش دەستاین پێکردوو لە هەندێک شوێنیش ئامادەکاری بۆئەکەن، بەدیاری کراوی لە باشوری کوردستان چەندین بنکەی سەربازی گورێان دامەزرانووە بەنام ئۆوەی کەسپە و تۆگرێیە لەبەردەمیانا پارتی کرێکارانی کوردستانە "پەکەکە"، هەربۆیە بۆنیازن بە داگیرکردنی کوردستان ئەو کەشێیە هەر بۆخودی کورد چارەسەر بکەن لەنێی ئۆوەی کورد بکەن بە گژی کوردا و خوێنی کورد بەدەستی کورد بژێنن، ئەمەش بۆ ئەوان دوو سودی هەیە، یەکەم کورد لاواز ئەکەن لەکاتی جەبەجێ کردنی میساقی میللیا کورد بەشتی پێ نامێنێ بۆ بەرگری. دووەمیش تا بۆ خۆک ووڵاتانی جیهان بەتن کە بە گرانۆی ئاشتی یانە ناوۆ و ئیتر وەک نمونەی قوبرس بۆ هەتایە ئەمێنۆو کوردستان بۆ

ئەبەد داگیرئەکەن.

گورگە بۆرکان
ناکرێ باسی گورگە بۆرکان بکەین و کەمێک نەگەڕێینەوە سەرهەڵدانی بیری ناسیۆنالستی تورک.
تۆرانیزم لەسەدەی نۆزدەیا لە ژێر کاریگەریی بزوتنەوە نەتەوەییەکانی ئەوروپا سەریهەڵاوە، بریتیە لە ئایدەلۆژیای نەتەوەپەرستی تورک کە ئامانجی یەکخستنی هەموو نەتەوەی تورک زمانو ئایدەلۆژییایە ئەکرێت لە چوار چێوەی کەلتوری یاخود سیاسیا بێت. سەبارەت بە ئایدەلۆژیای پانتورکیزم دەستیان پێکرد، "سابیر زیان بەدرەدین" کە خەی ئایدەلۆژیستێکی تورکە ئەڵێت: پانتۆرکیزم هەوڵدانە بە یەکخستنی هەموو نەتەوە تورکەکان لە چوارچێوەی یەک دەوڵەتی سەربەخۆ یان لە دەوڵەتێکی فیدراڵیا.
لە کۆتایی سەدەی نۆزدەیا بیری ناسیۆنالیزمی تورکی بە تەواوی ریشەی خەی لە نێو کەمەگەی تورکیا داکوتاو هەر ئەمش وای کرد کە حزبی ئیتحادو تەرەقی دابمەزرێت، لە دروستبوونی ئەو حزبەشا جولەکەکانی تورکیا رۆڵێکی گرنگیان بینیوە، چەند کەسێک لە جولەکەکان بوونەتە ئەندامی سەرکردایەتی ئەو حزبە. کاریگەریی فەرهەنگی خۆرئاوا بە تایبەتی فەرەنسا و بریتانیاو ئەمریکاو ئەڵمانیا بە سەر تورکیا ناکرێت نادیدە بگیرێت، ئەمش کاریگەری لەسەر بیرمەندان و روناکبیرانی تورکی داناو سە ڕوتی جیاوازی هەنایە ئاراوە (یەکەتی ئیسلامی، یەکەتی تورکی و یەکەتی عوسمانی) بەڵام سوڵتان عەبدول حەمید تەنها خەمی بەهەزبوونی ئیمپراتۆڕی ئیسلامی ئەخواردو بە توندی دژی یەکەتی تورکی و یەکەتی عوسمانی بوو، هەر ئەمش بووە یەکێک لە هەکارەکانی بە ئەوی تۆرانیەکانی ناو حزبی ئیتیحادو تەرەقی لە ساڵی ۱۹۰۸ دژی دەسەاتی سوڵتان عەبدول حەمید کەدەتا بکەن و بە یەکەمجار دەستور بە تورکیا دابەژن. چەنەتی دروستبوون مەهەپو هەکارەکانی دروستبوون و ئایدەلۆژیای دروستبوونی مەهەپو دەزگاکانی ئایدەلۆژیای مەهەپ ئوزال و چەند بابەتی پەیوەندیدار بە مەهەپ کە بنچینەداڕی گورگە بۆرکانن لێرەیا باسی لێوناکەین، بەڵکو تەنها گورگە بۆرکان بە نمونە وەرگرین کە ترسناکترینن لەسەر بوون و نەبوونی کورد.

بە ناسینی گورگە بۆرکان سەرەتا هەندە خەسڵەتی گورگ باس ئەکەین پاشان بۆراوردێک لەنێوانیان:
گورگ کە "کوێی بێوەفا"ش ئەناسرێت یەکێکە لە ئاژەڵە دەندەکان و

نزیک بوونەوە لێی بە مەترسی نیە. بەوفاو بەهێز و نەفس بەرزە. ژیانی گورگ بەشکی کەمایەتییەو لەژیانی مرۆڤەوە نزیکە، ئەمە وەک ئەوەی بەشکی تری ژیانی هەرشبەر، کەوی و دندیە.
گورگ هەرگیز گەشتی مردارەوە بوو، خواردنی پیش بوو، بۆگەن و کەن ناخوات. هەرگیز لە دایك و خوشکی نزیک نابێتەوە بە جووت بوون هەربەیەش هیچ نەوەیەکی زۆر لەناو گورگا بوونی نیە و هەموو بەجووە گورگێک بە دنیاییەوە ئەزانێ کە دایک باوکێتی. گورگەکان تاکو لەژیاندا مابن یەك هاوسەریان هەیە، خیانەتیان لە ناکەن، بەیە هەر خەزانێکی گورگ هەموویان ئەندامانی هەمان خەزانن و بۆگانەیان تیانیە، ئەگەر یەکەك لەهاوسەران مردن، ئەوا بە ماوەی سێ مانگ پرسیان هەیە، جاری واش هەیە تاکو ساڵێك درێژ دەبێتەوە، لەناو گورگدا فرە خەزانی نییە، ئەگەر گورگێك نیازی پرسیەکی وای هەبێت، ئەبێت لەناوچەکەی دووربکەوێتەوە. کاتێ دایک باوکیان پیرئەبن ئەوا کوڕەکانیان ئاویان بە ئەکەن و خواردنیان بە دابین ئەکەن لەکاتێکا ئەوان لەنێو کولانەکانیانا ژیان بەسەرئەبەن. لەکاتی ڕاوکردنیان، سێ گورگی ئازاو هەرش بەر لەپشەوە ئەڕۆن بە هەر ئەگەرێکی چاوەڕوان نەکراو، دوای ئەوانیش پێنج گورگی بەهێز لەدوای ئەوانەوەن، گورگ سەرکردەکەیان لە دواوە ئەڕوات، پارێزگاری لەهەر هەرشێکی دواوە ئەکات، گورگێ مێینە و مناڵ و بە هەزەکان ئەخەنە ناوەڕاست و بەهەزەکان لە پشەوەو سەرکردەش لەدواوە ئەیان پارێزن و خەیان ئەکەن بە سوپەر و قوربانی تا ئەوانیتر سەلامەت بن. یەکێکی تر لەو شتانەی گورگی پێ جیا ئەکرێتەوە ئەوەیە کە مرددوکانیان ئەخەنە ژێر گڕەوە وەک مرۆڤ.

ئایا گورگە بەرەکان هیچ یەکە لەم ڕەوشتە بەرزانەی گورگیان تیا بەدی ئەکرێ؟

گورگێ بەرەکان یان یەکیەنکانی مردن یان لاوێ نمونەیەکان "ئەجاکلاری"

گورگێ بەرەکان لەبری ناشتنی نێچیر و مردووەکان، سەریان لەلاشیان جیا ئەکەنەوەو و سوکایەتی بە جەستەیان ئەکەن، دەستدرێژی سێکسی ئەکەنە سەر ئەو کچانەی بە زیندووی یان بە مردووی ئەکەونە دەستیان. هەندێ پیسخەرن تەنها لەبەر تەرکردنی حەزی نەژادی و ئارەزووی نەخۆشیان دەست لە هیچ شتێک ناپارێزن و ئامادەن لەهەر شوێنێک بەیان بگونجێ و توانایان هەبێ بیکەن بە قەسابخانەی گورگێ بەرەکان دەست لە مناڵ و ژن و پیر و پەکەوتە ناپارێزن بە تایبەتی ئەگەر کوردبن ئەوا تەنها دوای کەمەکوژی دەست هەڵگرن، هیچ بەهایەکی مرۆڤایەتی بوونی نیە لایان و کەی زۆیەکانی بەقان تا

ناوەڕاستی ئاسیا بە میراتی عوسامنی ئەبینن و داگیری ئەکەن ئەگەر توانایان هەبە. بە شیوەیەک پیس خەرن بچنە هەر شوێنەک دوای داگیرکردنی تەنانەت مریشک و قاز و قەل و بگرە تا دارەکانیش ئەدزن وەک دار زەیتونەکانی عەفرین.

دوای بە دەنگ بووونی ئەم گرووپە بە ماوەیەک پاشان لەگەڵ درگاکانی سوریاوە و لەژێر سەرپەرشتی هەواگری تورکیا جارێکی تر سەریان هەڵدایەوە، پاش ئەوەی سەرکەوتنەکانی خەی دژی کورد سەلماند. سەرەتا بەشێکی زەری ئەندامانی ئەم گرووپە لەناو سوپای تورکیایا سەریان دەرهێنایەوە لە حەلەب و ئیدلبی سوریا، هەتا ڕووێکی نەتەوەی بەن بە داگیرکاری تورکیا لەسەر حسابی خاکی سوریا.

ئەم ڕەکخراوە کێیە و تا چ ئاستێک لەسەر ئاستی جیهانی بەاوبەتوانە؟

ڕەکخراوی گورگە بۆرەکان یان لاوە نمونەییەکان کە دواتر بە یەکیینەکانی مردن ناسران. ڕەکخراوێکی تونڕەوی فاشی ناسیونالیستی ئادیکالی ئاستەو ڕەگەزپەرستی تورکی دژە کورد، لە کۆتایییەکانی ساڵەای ١٩٦٠دا دامەزرێنرا، لەسەر دەستی "عەقید"ی سوپای تورکیا "ئەڵپ ئەرسەلان تورکش" .
ئەم ڕەکخراو بە باڵی سەربازی نافەرمی حیزبی جوانەوەی نەتەوەپەرست یان بزوتنەوەی نەتەوەیی تورکیا "مەهەپە" کە "دەولەت باخچەلی" سەرکایەتی ئەکات، کە لە ئێستایا هاوپەیمانی پارتی داد و گەشەپەدانە کە ڕەجەب تەیب ئەردەگان سەرکایەتی ئەکات.
هەڵەای تەکڵە کردن و پەکەوەلکاندنی ناسنامەی تورکی و ئایینی ئیسلام زەر زیاتر بەو ڕەکخراوەوە دیارە و زەر بە فراوانی کاری لەسەر ئەکرە کە ئەوەش بە خیتابی ڕەکخراوەکەوە زەر بەڕوونی ئەبینرە.
ئیسلام بەکار ئەهێنن بە ئاکەشانی سەزی موسوڵمانانی نیەوەکانیتر ئەگەرنا دەست لە هیچ مرۆڤ ناپارێزن کە تورک نەبە، هەر لەگەڵی ئیسلامەوە بە ئاسانی کورد ئەکەوێتە تەڕەکانیانەوە.
کوردیان بە دوژمنی سەرەکی و سەرسەخت و خەتەری سەرخەیان و بوون و نەبوونی تورک گرێداوە، نەمان و نەهێشتن و توانەوەی کورد کاری لە پێشینەی ئەم ڕەکخراوەیە. ئەمە ویرای دژایەتی کردنی نەتەوەکانی تری وەک ئەرمەن، عەرەب، یۆنان، بوگاریەکان، ئەلبانیەکان و ئاینەکانی تری وەک مەسیح و جولەکە و بوزیەکان.
لەگەڵ ئەوەی کە پێشتر بە ڕەکخراوێکی ئیرهابی و تورندڕە و ئادیکاڵ ناسێنراو بوو بەهۆی کردەوە خراپەکانیانەوە لە ساڵانی هەشتاکانا، بەتام ئەردەگان جارێکی تر گورگە بۆرەکانی زیندووی کردەوە بە

ووبووونەوەی کورد.
بەجۆرێك ئەردەگان پاپشتی ئەو ئەکخراوە ئیرهابیيە نەتەوەپەرست و ئادیکاتۆر فاشیەی کرد کە لە ئێستایا گشتوونەتە هەریەکە لە "ئازەربایجان، شیسان، چین، ئەرمینیا، کوردستان، ئێراق، سوریا، کەنارەکانی یەنان، قوبرس، ڕوسیا، نیمچە دورگەی قرم، تایلاند، فەرەنسا، ئەلمانیا، بەشێکی زۆری وڵاتانی ئەوروپا.

لە چەندین کەرت جیاوازی وەک ئابووری، کۆمەڵایەتی، وەرزش، پەروەردە و بنکە ئەشنبیرییەکانی وەک زانکۆ و فەرگەکانی خوێندن و قوتابخانە ئایینەکان چالاکن و فەقێ و ناوەندە ئایینییەکان باشترینی ئەوانن کە گەرایان تیا دائەنێن. تەرە کۆمەڵایەتییەکانیان تەنیوەتە کار لەسەر گەنجان و نەوجەوانان ئەکەن بەتایبەت کەم دەرامەت وئاوارە و ئەو خوێندکارانەی کە داخلییەکان نیشتەجێن.
ئاڵای گورگە بۆرەکان یان یەکیینەکانی مردن کە تەختەکی سوری هەیە سێ کەوانەی نیوە مانگی سپی "هلال" لەسەر کەشراوە، بەپێی باوەڕی خەیان ئەگەڵتەوە بە بناوبوونەوەی تورک لە هەرسێ کیشوەری ئاسیا، ئەفریقا وە ئەوروپا .
لە کۆ و کۆبوونەوە و دەرکەوتنەکانیانا دەستی ڕاستیان بەرز ئەکەنەوە وەک هێمایەکی شەیتانی، هەردوو پەنجە تووتە و دەشاو مژە ڕاست بەسەرەوە لە شێوەی گوێچکەکانی گورگ بەرزئەکەنەوە و ئینجا هەرسێ پەنجەکەی تریان لە شێوەی سەری گورگ پێکەوە ئاڵکەنن و بە پشتەوە درێژی ئەکەن. کە ئەمە بەچگە لە پیشاندانی سەری گورگ بەکو مەبەستێکی شارەوەی تریشی لەپاڵایە، واتە لە هەر شوێنێک تورکی لەبەر بەی ئەچن وەک ئاماژەیەک بە هەرسێ نیوە کەوانە یان نیو مانگ "هلال"ی سەر ئاڵا سورەکەیان کە مەبەست لێی "ئاسیا، ئەفریقا و ئەوروپا"یە.
چیرۆکی هەڵبژاردنی گورگ وەک ناو وە ناونیشان بە ئەکخراوەکە ئەگەڵتەوە بە ئەفسانەیەک کە تورکەکان باوەڕیان پێیەتی و بەاوە لە ناوەڕاستی کیشوەری ئاسیایا کە گوایە گورگێکی مەینە کە ناوی "ئەسینا"بووە کە ئەبەری تورکەکانی کردووە لە ڕووباری "ئەرجەنیکەن"وە، پاش ئەوەی کە چوار سەدە لەوی ماونەتەوە دوای ئەوەی کە لە جەنگا دەڕاون، کە هەر ئەم ئەفسانەیەش بنچینەیە بە دەرکەوتن و دروست بوونی هەدوو نەتەوەی مەنگەلی و تورک.
گورگە بۆرەکان باوەڕیان وایە یان ڕاستر ئەوەیە کە بەپین وا پەروەردە ئەکرێن و باوەڕیان پێئەهێنرێ کە هەموو ئەو زۆییانەی ئەکەوێتە نێوان بەلقان و ئاسیای ناوەڕاست موڵکی خەیانە و خاوەندارێتی ئەگەڵتەوە بە تورک، کاری ئەمانە هەر فرسەتێک بێتە

پشەوە بیگانەوە بەخێیان هەر ئەمشە وای کردووە کە تورک پێبخاتە خاکی هەر وڵاتکی تروە هەرگیز بە ئارزووماندانە و بە ئاشتی لەی ناکشتووە نمونەی وڵاتی قوبرس کە لە ٢٠ی مانگی شەشی ساڵی ١٩٧٤ نیوەی خاکی ئەو وڵاتەی داگیرکردوەو تا ئێستاش چەکی نەکردووە ، تا ساڵی ١٩٨٣ باکوری قوبرس کە لەلایەن تورکیاوە داگیرکراوە کەماری باکوری قوبرسی تورکی ڕاگەیاند کە تاکە وڵات تەنها تورکیایە کە دانی پیاناوە، ئەوەی جگای سەرنج و ئاماژەیە ساڵی ١٩٧٤ تورکیا لەژێر ناوی گەلانەوەی حوکمی دێستور چووە ناو قوبرسەوە، پاشان دەرکەوت کە مەبەست لەی داگیرکردنی ئەو وڵاتیە و کردنتی بە بەشک لەو خیاڵەی گورگە بەرکان کاری بەئەکەن کە ئەویش هەموو خاکی نەوان بەلقان و تورکستانی ڕۆژهەڵات خاوەندارێتی بە تورک ئەگەڵتەوە!
گورگە بەرکان هەموو دانوستانکی سیاسی و نا سیاسی لەگەڵ کوردا ڕەت ئەکاتەوە، تاکە چارەسەر بە کەشەی کورد لەلای ئەوان نەمان و بوونی کوردە کە وەک خیان ئەڵێن (باشترین کورد ئەوەیە کە مردووە) واتە هیچ کوردک باش نیە تا ڕەبکەوی لەگەڵیا و کاتە کاتای بە کەشەی کورد یەت کە وەک نەتەوە بوونی نەمێنێ.
هەر ئەوش وایکرد کە لەسەرەتای هاتنە سەر کاری پارتی داد و گەشە پەدان بە سەرکایەتی ئەردەگان و کرانەوەیەکی تاکیکی بە ماوەیەک بەووی کوردا ئەم گرووپە واتە گورگە بەرکان سەرسەختانە داژایەتی ئەردەگان و پارتکیان ئەکرد هەتا ساڵی ٢٠١٨ کە هەردوو پارتی نەتەوەپەرستی "مەهەپە" و داد و گەشەپەدان "ئەکەپە" ڕەکەوتنکیان واژە کرد و بوون بە هاوپەیمان بە هەڵبژاردنکانی سەکایەتی کە ئەردەگان بوو بە سەرکی دەسەڵاتداری تورکیا.

ئەو کارە ناوخەییە خوناویانەی کە گورگە بەرکان ئەنجامیانداوە
هەرش کردنە سەر بیرمەند و لیبراڵ، و ڕەشنبران و چەپەکانی تورکیا بوو لە گەڵەپانی تەقسیم لە ئێستەمبوە کە بە " ١ی پەنچی خوناوی" لە ئێستەمبوە ناسراوە لە ١-٥-١٩٧٧ ئەنجامدرا کە بووە هەی کوشتنی ٤١ کەس، پاش ئەوەی کە ئەو کارەیان بە چووسەر ئیتر پاش ساڵک لەو قەسابخانەیە هەرشیان کردوە سەر "عەلەویەکان" سەدانیان لەکوشتن کە بە "قەسابخانەی مەرعەش" "مذبحة مرعش" ناسراوە لە ساڵی ١٩٧٨.
پاشان هەوڵدان بە تیرەر کردنی پاپای فاتیکان "یوحەنا پۆلسی دووەم" ساڵی ١٩٨١ لەڕێی یەکک لە ئەندامەکانی گورگە بەرکانەوە بەناوی "محەمەد عەلی ئاغا".
دواتر ٢٨ی ٧ی ساڵی هەوەی١٩٨٨ تیرەکردنی "تورگەت ئۆزال"یاندا کە

بە دامەزرێنەری تورکیای مۆدێرن دائێنرێ لەگەڵی "کارتال دیمیراغ" ئێندامی گرووپی گورگە بۆرەکان بەڵام سەرکەتوو نەبوون، ئەمەش لەبەر دووهۆکار: هۆکاری یەکەم و گرنگ نزیک بوونەوەی تۆرگەت ئۆزال لە کورد و کارکردن بۆ نچارەسەری کێشەکەی کە ئەمەش لای تورکەکان کفرێکە و لەخۆشبوونی نیە، هۆکاری دووەمیش سەردانی کردنی ئۆزال بوو بۆ یۆنان تا گرژییەکانی نێوان تورکیا و یۆنان هەور بکاتەوە پەیوەندییەکان ئاسای بکاتەوە.

ئیتر لە دوای ساڵەکانی ١٩٨٠وە گورگە بۆرەکان بوون بە نەیاری دەسەڵات ، دوای ئەوەی کە بوون بەخاوەنی زیاتر لە ١٠٠ سەربازگەی هاهێنان، زیاتر لە ١٧٠٠ لق، کە زیاتر لە ٢٠٠ هەزار ئێندامیان هەبوو ، ئیتر لەرێ بەدواوە گورگە بۆرەکان بوون بە هێزی سەرەکی وڵات و دەسەڵاتدار و بەرپرس و دەستیان کرد بە پشیووی نانەوە تیرۆرکردن و تووندوتیژی سیاسی لە تورکیا، تیرۆر و کوشتن و تێقەکردن لەسەر شەقامەکان بوو بەکارێکی سانا و ئاسان بۆیان.
لە سەرەتای نەوەدەکانا حکومەتی تورکیا دەستپێشخەری کرد و لەبری سزادانی گورگە بۆرەکان بانگی کردن و داوای لێکردن کە بێشداربن لە دژایەتی و شەڕکردن لەگەڵ کورد و پارتی کرێکارانی کوردستان "پەکەکە"، ئەو کار و مەبەستەی کە کاری سەرەکی و دەخواز و ئامانجی هەموو تورکێکە بەتایبەتی گورگە بۆرەکان، ئیتر لەوەودوا ئەم گروپە بوون بەهاوکاری حکومەتە جیاجیاکانی تورکیا و ئەوانیش بە شەڕکردن لەگەڵ کورد بەکاریان ئەهێنن.
وە لە مانگی شەشی ساڵی ٢٠١٦ کاتێ کە پەرلەمانی ئەمانیا ئیبادەکردن و جینۆساید کردنی ئەرمەنەکانی لەسەر دەستی تورکەکان پەسەند کرد، بەشێکی زۆر لەو ئێندام پەرلەمانانەی کە پاپشتی ئەو بڕیارەی پەرلەمانیان کرد بوو بەشیوەی جیاواز هەڕەشەیان لێکرا لایەن تورکە نەتەوەپەرست و ئەردۆگانچیەکانەوە، تا کار گەشتە ئەوەی ١٢ ئێندام پەرلەمان لەژێر چاودێری پۆلیسا بپارێزرێن، ئیتر لەوە کاتەوە ئێندامانی گرووپی گورگە بۆرەکان و لایەنگرانی ئەردۆگان پێکەوە ئەژێنە سەر شەقامەکان بە ناڕازایی دژبەین لەهەر شتێک دەخوازی ئەوان نەبێ، وە بەتایبەتی کارتە هەوێی ئینقلاب درا لە ٣١ی ٧ی ساڵی ٢٠١٦ دژی ئەردۆگان هەردوو لایەن پێکەوە ڕۆژانە سەرشەقامەکانی ئەمانیا لەشاری کۆڵن لە ڕۆژئاوای ئەو وڵاتە و ئیتر بە ترس و شەرم ئاڵا و شیعارەکانی گورگە بۆرەکان بەرزکرانەوە .
لەوەش سەیرتر هەروەک چۆن ئەردۆگان پشتگیری خۆی بە ئەخوانییەکانی میسر دژبەی و چوار پێنجکەی بەرزکردەوە، هەرواش پشتگیری خۆی بە

گورگ بەرەکان دەربەی سێ پەنجەکەی ئەوانیشی بەرزکردەوە، ئەوەش ئەو ئاگەیانە کە ئەردەگان بە شەرم و بەبەر چاوی کامەرا و هەموو جیهانەوە ڕەوای ئەیا بەکاری ئەو گروپە تیرۆرستیە، فاشیە ناسیونالیستە و وەک بەشێک لە سوپاکەی بەکاریان ئەهێنێ و چی بوت پێبان جێبەجێ ئەکا.
گرنگ تاکی کورد زۆر وشیاربێت و نەکەوێتە ئەو تەڵەیەی تورکیا و گورگ بەرەکان بۆ داگیرکردنی خاکی کوردان دایان ڕشتووە خاوەن ماڵ بکەن بەنامە لەسەر خاکی خۆی و هانی هێزە کوردیەکان بۆن بۆ شەڕکردنی یەکتر کە ئەو شەڕە کورد ماڵوێران و تورک سودمەند و ماڵ ئاوەدان ئەکات.

سامانی وەستا بەکر ٢٠٢٠-١١-١١ سوید- ستۆکهۆڵم

کێژاوەی سووتاوی کەرکووک .. سەبریە نووری خەفاف (دایکی سەلاق)

شاری کەرکووکی نازدارم
بووکی ژاکاوی خەمبارم

* * * *

جوانی بەڕەزی شیرینی
خاوەنی تاجی زەرینی

* * * *

دڵ بەخەم و چاو بە گریان
خەڵکانت نیشانە ژیان

* * * *

تۆ یاری دەستی ناحەزی
خەڵاگریت و نابەزی

* * * *

تۆ خاوەنی گەشیت
تۆ سەرچاوەی زەڕەی ڕشیت

* * * *

دوژمنانی دەرەوەی داوی
بە دەستهێنانی داهاتی دامەزراوی

* * * *

خاوەنی بڕیاندان داستان
مێشکی هێزی کوردستان

* * * *

نزرگەی رێز و دیندارانی
لانەی کوردانی ناودارانی

* * * *

کارکووک ئەی خاون بەهرەمەند
سەرچاوەی هێزی دەوڵەمەند

* * * *

گەلت هەژار و زەر برسییە
ژیانیان پڕ لە مەترسییە

* * * *

ناوت ئەبین بە ترسەوە
کەست نایە بە پرسەوە

* * * *

تاجی زیت لە سەر دایە
کوا ـ کەی ـ چی بە تڕ ڕوایە؟!

* * * *

ژینی گەلت مەمڕ و مژی
قاچایە و کامەکوژی

* * * *

ئەی پایتەختەکەی کوردستان
ئەخوازین بێت ژین و ژیان

* * * *

هەمیشە پڕست و خامۆشی
ڕاهاتووی سزا بنامۆشی

٨/ مای/٢٠٠٦

پیرەزترین پیشە پەروەردەی منداڵان.. ڕەزا شوان

(جۆن دیوی) دەڵێت:"منداڵ ئاو خۆڕ گۆشەیە، کە هەموو دەزگا پەروەردەییەکان بە دەوریدا دەسووڕێنەوە"
(ڕووبارد کلینک) دەڵێت:"جوانترین دیمەن لەژێر ئاسماندا، دیمەنی منداڵەکە کە پێدەکەنێ"
(تەستەی) دەڵێت:"منداڵ لە هەموو سەردەمێکدا، هێمای بەتاوانی و پاکی و خۆڕ و ڕاستی و جوانییە"
(هەمیرس) یش دەڵێت:"تاوەرکان جوانی شارکانن.. کۆشتییکان جوانی دەریاکانن.. منداڵانیش جوانی ماڵەکانن"

منداڵ بەردی بناغە و یەکەمین خشتە، لە بنیادنانی هەر کۆمەڵگایەک کە داهاتوویەکی گەشی هەبێت. منداڵ تۆوەکە، گەر بە شێوەیەکی دروست بەخێوکرێ و تەکەرکەی بە جوانی خزمەتی بکات و بیپارێزێت. دەبێت بە دارێکی گەورە و بەڕی باش دەگرێت.
دڵشە ئامانجەکانی دایکان و باوکان لە پێگەیاندنی منداڵەکانیان جیاوازبن. ڕەنگە هەر دایک و باوکێک شێواز و ڕێبازی خۆیان لە پەروەردەکردنی منداڵەکانیان هەبێ، بەڵام بە شێوەیەکی گشتی، هەموو دایک و باوکێک حەزدەکەن، کە منداڵەکانیان زیرەکبن و لە چالاکییە جیاوازەکانی قوتابخانەکەیان بەشداری بکەن. گەورەبن و ببن بە کەسایەتی ڕەزلێگیراوی ناو کۆمەڵ و زۆر بە دڵسۆزییەوە خزمەتی گەل و نیشتمانەکەیان بکەن.
(ئەرستۆ) دەڵێت:" ڕەگی پەروەردە تاڵە.. بەڵام بەرەکەی شیرینە"
(ئەفلاتوون) یش دەڵێت:" هونەرێکی تر بوونی نییە، کە لە پەروەردە پیرەزتر بێ"
(دانتۆن) دەڵێت:" لە دوای پاروویی ژیان.. یەکەمین پێویستی گەلان پەروەردەیە"
کوردیش دەڵێت" منداڵ شیرینە.. بەڵام پەروەردە شیرینترە"
پەروەردەکردنی منداڵان بە پوختی و دروستی، قورسترین ئەرک و کارە لە هەموو جیهاندا، لە هەمان کاتیشدا پیرەزترین ئەرک و کار و خزمەتە. بە ڕادەی گرنگیدان بە پەروەردەی منداڵان، دەتوانین پێشبینی چارنووس و داهاتووی هەر گەل و وڵاتێک بکەین.

واتە ئەمە و داهاتووی هەر گەلێک بە چۆنیەتی پەروەردەی منداڵەکانیانەوە بەستراوە. ئەمەش راستیەکە و بووە بە پەوەر بۆ گەلانی پێشکەوتوو و دواکەوتوو.
کورد وتەنیش:" چی بچنین.. ئەوە دروێنە دەکەین".
پەروەردەکردنی منداڵان هونەر و زانستێکە، پێویستی بە زانیاری و هۆشیاری و بە لێهاتوویی هەیە. پێویستە پەروەردەکاران، دایکان و باوکان و مامۆستاکان یا هەر پەروەردەکارێکی تر، شارەزایی لە قۆناغەکانی منداڵی و هەراشبوون و گۆشەکردنی جەستەیی و دەروونی و ژیری و جیاوازیەکانی نێوان منداڵان بن. پەروەردەی منداڵان پێویستی بە ئارامی و هەمنی و خۆڕاگری و پشوودرێژی و دەمارخاوی و سنگ فراوانی هەیە. چونکە پەروەردەی منداڵان، کار و پڕۆژەی چەند ڕۆژ و مانگ و ساڵێک نیە، بەڵکو لەدایکبوونەوە دەستپێدەکات تا پێگەیشتن درێژەی هەیە. بەڵام لەگەڵ ئەوشدا پەروەردەی منداڵان کارێکی ئاستەم نیە. گەر بتوانن کەدی بنەما سەرەکیەکان و پرەنسیپەکان و ڕەهەندەکانی سەرکەوتن و شارەزایی پەروەردەی منداڵان بدەستبهێنن.

بەڵام بە داخەوە، کە تا ئەمڕۆش بەشێکی زۆر لە دایکان و باوکانی ئەمڕۆمان، بەپێی میزاجی خۆیان لەگەڵ منداڵەکانیاندا ڕەفتار و هەڵسوکەوت دەکەن. هەروەکو چۆن پەنجا ساڵ بەر لە ئەمڕۆ دایکان و باوکانیان ڕەفتاریان لەگەڵدا کردوون. ئەوە نازانن کە نە منداڵانی ئەمڕۆ و نە پەروەردەی نوێ، وەکو منداڵان و پەروەردەی سەدەی ڕابردوو نین. زیرەکی و ئاست و خواست و ئارەزووەکانیشیان هەمان زیرەکی و ئاست و خواست و ئارەزوو نین. منداڵانی ئەمڕۆ زیرەکتر و هۆشیارتر و زۆرزانترن لە منداڵانی نەوەی پێشوویان. لە ئەمڕۆدا دایکان و باوکان پانتاییەکی زۆریان، لە توێژینەوە و لەکۆڵینەوە و لە زانیاریی کەمڵایەتییەکاندا گرتووەتەوە. چونکە بە پلەی یەکەم گۆشکردن و پەروەردەکردنی منداڵان لە ئەستۆی دایکان و باوکان دایە.
(سیمۆنز) دەڵێت:"پەروەردەی منداڵ، بیست ساڵ بەر لەدایکبوونی دەست پێدەکات.. ئەویش بە پەروەردەکردنی دایک و باوک "مەبەستی سیمۆنز، پەروەردەکردن و شارەزاییە لە پەروەردەکردنی منداڵ، بەر لەوەی کە هاوسەرگیری بکەن و ببن بە دایک و باوک. پێویستە دایکان و باوکان بە منداڵی بە دروستی پەروەردە کرابن.. تا بەدبەن و بزانن کە چۆن بە دروستی منداڵەکانیان پەروەردە و ئاراستە دەکەن.
ئامانجی خوارەوە، هەندە لە بنەما سەرەکیەکانی پەروەردەی دروست

و ئاراستەکردنی راستی منداڵان، کە دایکان و باوکان و مامۆستاکان دەتوانن سوودیان لێوەربگرن:
١ـ پێویستە دایکان و باوکان و مامۆستاکان، ببن بە پشتگ و نموونە و سەرمەشق:
چونکە منداڵان چاولەکەر و لاسایکەرەوەن. چاو لە رەفتار و لە خووی ئەوان دەکەن.
(وین دایەر) دەڵێت:" منداڵەکانت دەڕوانێ ئەو کارانەی لە ژیانتدا دەیانکەیت.. نەک ئەو قسانەی کە دەیانکەیت"
(یوسف جەبەرت) دەڵێت:"منداڵان زۆر پێویستییان بە چاولەکردنی کەسانی نموونەیی هەیە.. نەک بە رەخنەگرتن"
کوردیش دەڵێت:" گەورە ئاو دەژێ و.. بچووک پێی تێدەخاتەوە" پێویستە، گەورەکان بە تایبەتیش دایک و باوک، ببن بە پشتگ و سەرمەشق بە منداڵەکانیان.
بە نموونە ئەم خەسڵەتە جوانانەتان پێشان بدەن، تا منداڵەکانتان لێتانەوە فێرببن و چاوتان لێبکەن، وەکو: خۆشەویستی، کوردستان پەروەری، رێزگرتن، تەبایی، دڵسۆزی، سەزداری، نەرم و نیانی، لێبووردەیی، راستگۆیی، هاوکاری، چاکەخوازی، سنگفراوانی، خوێندنەوە و پەرتووکدۆستی، پیاوەتی، ژینگەپارێزی،...هتد.
٢ـ زیادەڕەیی لە خۆشەویستی و نازپێدان منداڵان لە ڕێ دەردەکەن و دەبن بە نەرگزی:
سەز و خۆشەویستی و نازپێدان، زۆر پێویستن بە منداڵان. بەڵام گەر خۆشەویستی و نازپێدان لە رادەبەدەربن. زیان بە منداڵەکانتان دەگەیەنن، کە لای ئەوە نەبە، لای کەسانی تر، هەست بەو رادە سەز و خۆشەویستی و نازە ناکەن. بەرگەی ڕەخنە ناگرن. لەوانەشە کە ببن بە کەسایەتی نەرگزی. کەواتە مامناوەندبن لەم رووەوە.
٣ـ ریز لە منداڵەکانتان بگرن و بە هەندیان بزانن: منداڵان هەست بە گۆشکردنی خۆیان دەکەن. لە دیدی ئەوەی دایک و باوکدا، شکە و کەسایەتی خۆیان بەدی دەکەن.
لە شەوازی دەنگ و لە روانین و لە زمانی جەستە و لە هەموو دەربڕینکی ئەوەی دایک و باوک تێدەگەن. گەر ئەرنێبن کاریان تێدەکەن و پێزانینیان بۆتان دەبێت.
٤ـ ستایش و هەڵسنان و هاندان و پاداشتکردنی منداڵەکانتان: لە ئەنجامی هەر کارێکی ئەرێنیدا کە دەیکەن گەر کارێکی ساکار و بچووکیش بێت، لای ئەوان کارێکی گەورەیە.
ئافەرین و دەستخۆشیان لێبکەن، جاروبار بە دیاریێک پاداشتیان

بکەن. یا بۆ وشە و رستەی هاندەری وەکو: باشە، زۆر باشە، نایابە، جوانە، زۆر جوانە. هەر بۆژین، هیوادارم کە داهاتوویەکی گەش و باشاتان ببێت. ببن بە زانای گەورەی گەلەکەمان. یا بە زۆردەخەنیەکی ناسک، یا بە چەپڵەدانێک، یا باوەش لەدانێك، ...هتد.
منداڵەکانتان هەستی شانازی و ڕێز و پێزانینی کارەکانیان لایان دروست دەبن. دەبنە هاندان بۆ گەشەکردن و داهێنان و درێژەدان، بۆ هەر و بۆ توانا و ئارەزووەکانیان.
پەیوەندی و خۆشەویسی و ڕێزیش لە نێوان ئێوە منداڵەکانتان شیرینتر و بەهێزتر دەبن.
بۆ پێچەوانەش گەر پێزانیتان بۆ کارەکانیان نەبێ و بۆ هەند وەریان نەگرن. منداڵەکانتان ئێو هەستە لایان دروست دەبێت، کە پێگە و سەنگ و و ڕێزیان لاتان نییە.
٥ـ هەرگیز منداڵەکانتان لەگەڵ منداڵەکی لە خۆی زیرەکتر و باشاتر بەراورد مەکەن. ئەمە هەڵەیەکی گەورەیە، ئیرەیی و ڕق لێبوونەوە و ناحەزی لەدەکەوێتەوە.
٦ـ بۆ قسەی سووک و ناشیرین و نەشیاو و توانج هەستی منداڵەکانتان بریندار مەکەن:
دەڵێن:"زامی خەنجەر ساڕێژ دەبێت. بەڵام زامی قسەی ناخۆش هەرگیز ساڕێژ نابێت" قسەی ناخۆش، ئازار بۆ هەست و دەروونی منداڵەکانتان دەگەیەنێت، زیاتر لە ئازاری جەستەیی. هەرگیزیش ناو و ناتەرەی ناشیرین لێیان مەنێن. گەر هەڵەیەکیشیان کرد، کە بۆ ئەنقەست نەبوو، لێیان تووڕە مەبن. تا وا هەست بکەن هەر خۆشیان دەوێن.
٧ـ لەدان و هەڵەشە و دەڵەقی و تووڕەیی و توندوتیژی و مەڵەکردن و سەرکوتکردن و دەمکوتکردن و چاو زەقکردنەوە و قژ و گۆ ڕاکێشان و تفڵەکرن و چەمەڵەنان، هەموو ئەمانە دەچنە بواری توندوتیژییەوە. کە پەروەردەی نوێ ڕەتیان دەکاتەوە. هەموو ئەو کارە نەرێنییانە، زیانی جەستەیی و دەروونی بە منداڵەکانتان دەگەیەنن، لە ماڵدابن یا لە قوتابخانەدابن. بۆیە پێویستە منداڵەکانتان سەرکۆنە نەکەن. لە هەموو هەڵەیەکیشدا، سەرزەنشت و لەمیان مەکەن و تەریقیان مەکەنەوە و ڕەخنەیان لە مەگرن و سزایان مەدەن و قسەی ناشیرینیان پێ مەڵێن و مەیان شکێننەوە، بە تایبەتیش لە بەردەم هاوڕێکانیان دا.
ئەو منداڵانەی کە ڕووبەڕووی لەدان و توندوتیژی و کەم سەزی نا خۆشەویستی و دەڵەقی بوونەتەوە، باجی ئەم پەروەردە سەقەتە

دەدانەوە.. کارتکردکی خراپیان تکردووون، بوونتە شەنگەز و موبەکار و کەگا و چەقاوسوو و لەیدچوو. گەر دەتانەوە منداەکانتان تووشی ئەم بەد ەفتاریانە نەبن. لیان مەدەن. دەتوانن ئەتەرناتیفکی ئارەزنی بە سزادان و راستکردنەوەی هەکانیان بدەزنەوە.

٨ـ یاسا و سنووردان و کنترەکردنی منداەکانتان پەویستن. چونکە بەسەر و بەرەیی زیان بەسەرجەم ئەندامانی خەزان دەگەینەت. شیرازەی خەزانی تکدەچەت. لە هەر ماەکدا یاسا و رەسا و رەز و خەشەویستیی دوولایەنی و تەبایی هەبن. شادی و کامەرانی و بەختەوەری لەو ماەدایە. مەبەستیش لە کنترەکردن و سنوور دانان، سەرکوتکردنی ئازادی نییە، مەبەست ئەوەیە کە منداەان رەفتار و رەوشتی ئارەزنی و گونجاو و دروست هەبژەرن و فەری رەزگرتن لە یاسا و بەهاکان ببن. تا کە گەورەش بوون رەز لە دەستوور و یاسا بگرن و بەرپرسیارەتی هەبگرن. پەویستە دایک و باوک هاوەا و هاوهەوەست و هاوشوازبن لە پەروەردەکردنی منداەکانیان. چونکە دوو شەوازی جیاوازی پەروەردەی منداە زیانی هەیە، بە نموونە: یەکەکیان نەرمەو و ئەوی تریان تونداەو، پەروەردەیەکی سەقەتیان لەدەتە ئاراوە.

٩ـ کاتەک بە بەسەربردن لەگەە منداەکانتاندا دیاری بکەن: راستە بەشەکی زەر لە ئەوەی باوکان و دایکان سەرقاەی کارکردنن. بەەام نابەەت ئەمە بکەن بە بیانوو و بە پاساو بە فەرامۆشکردنی منداەکانتان. هەر ئەوە پەویست و بەس نییە کە تەنیا بە سەزداری لەگەە منداەکانتان دابن، بەەکو بە جەستەیش لەگەیاندابن. پەویستە لایەنی کەمەو هەفتەی رەژەک یا ئەواریەک، بە گردی لە شونەکدا پەکەوە نان بخەن، یا پەکەوە بە پیاسەکردنەک، بە سەردانەک، بە پشانگایەک، بە بینینی فیلمەک، بە سەیرکردنی شانۆیەک، بە سەیرانەک،...هەتد. پەویستە لەم بارەیەوە منداەکانیشتان بەشەکبن لە هەەبژاردن و بەیاردان و لە پلاندان و بەرنامەدانان.

(جاکسەن براون) دەەت:" کاتی گەەان و یاری لەگەە منداەکانتدا دوامەخە.. ئەو کاتانە چەن بە تە گرنگن، ئەوهاش بە ئەوانیش گرنگن"

١٠ـ زەر دایکان و باوکان ئەرکەکانی ماەەو، خەیان بە منداەکانیان جەبەجەیان دەکەن.

ئەمە هەیە. مەبەستی مامەستاکان لەم ئەرکانەدا، ئەوەیە تا بزانن

قوتابییەکانیان فێری بابەتەکان بوونە یا نا. لێیان تێبگەن و یارمەتیان بدەن. خاڵی ئێرەنی و نێرەنیان بزانن.
١١ـ جێختکردن لەسەر ئەوەی کە منداڵەکانتان بە باشی لە قوتابخانەدا فێردەبن: فێربوون بەشکی گرنگە لە پەروەردەی منداڵان، بەڵکو پەروەردە و فێرکردن دوانەن و تەواکەری یەکترین. تەنانەت وەزارەتی فێرکردن ناوەکەشیان گۆڕیوە بۆ وەزارەتی پەروەردە. فێربوونەکی باش نەک تەنیا لە پەناوی فێربوونەکی ئاکادیمی، بەڵکو فێربوونیش لە چێنییەتی رەفاترکردنیان لەگەڵ کەسوکار و کەسانی تر و ژینگەی دەور و بەریاندا. پەروەردەی باش ئەو دەردەخات کە چۆن منداڵان بە شێوەیەکی دروست رەفتار لەگەڵ مامۆستاکانیاندا دەکەن و ڕێزیان لێدەگرن. بێ دەنیایی و پەرێشیشەوە دەچن بۆ قوتابخانە و بۆ باشیش ئێرەکانیان جێبەجێ دەکەن.
١٢ـ ئازادی بۆ منداڵان و گەورەکان پێویستە و هیچ جۆگرەوەیەکی تری نییە: ئازادی بۆ ڕادەی ئاو و نان و ژیان پێویستە. مرۆڤ بەبێ ئازادی ژیانی ناتەواوە. پێویستە هەر لە منداڵییەوە، منداڵان ئازادبن لە گوزارشتکردن لە ڕاو و هەزر و لە ناخی دەروونیان. ئەگەرچی لە هیچ شوێنەکی جیهاندا ئازادییەکی ڕەها نییە و سنووردارە. مرۆڤ تا ئەو سنوورە ئازادە، کە سنووری ئازادی کەسانی تر نەبەزێنێت. ئازادی بەوا و متمانە بەخەبوون بە منداڵان دەبەخشێت. هەکارەکی سەرەکی داهێنان و پێشکەوتنە.
١٣ـ پەروەردەیەکی باشی منداڵان، لە زەر شت دەیانپارێزێت:(ستاینبێرگ) مامۆستای دەروونناسی جیاواز لە زانکۆی (تمبل) لە ڤیلادلفیا لە ئەمریکا، دەڵێت:"پەروەردەی باش، منداڵان لە تووشبوون بە دەڵاوکە و خەمۆکی و ئارەزوونەبوونی خواردن و دژە ڕەفتار بە کۆمەڵ و ئاڕاوەبوون بە مەی و بە مادەی سڕکەرەکان دەپارێزێ"
١٤ـ بە داخەوە تا ئەمڕۆش کەمێک لە دایکان و باوکانی کۆنەپەرست و پیاوسالاری و عەشایری بە ئەقڵیەتکی کلاسیکی دواکەوتووەوە.. جیاوازی دەکەن و وەکو یەک لە کچ و کوڕ ناڕوانن. کوڕانیان لا لەپێشترە لە کچان. پاوانی ئازادی کچەکانیان کردوون.
١٥ـ بە جوانی گوێ لە ڕاز و نیازی منداڵەکانتان بگرن و قسەیان پێ مەبڕن. با بە ئۆپەڕەی ئازادی و بەبێ ترس ئەوەی دیانەوێت دەری ببڕن و گوزارشتی لێبکەن.
دایکان و باوکان و مامۆستا دەستەزێکان. بە لەبەرچاوگرتنی ئەو پانزە خاڵەی سەرەوە و چەندین خاڵی تریش، ئەوە دەزانن، کە چ ئێرەکەی پیرەز و هەستیار و چارەنووساز و داهاتوویەکی گەشتر لە

ئەستێی ئەوە دایە، لە سایە و میانەی پەروەردەیەکی دروست و ئاراستەکردنەکی راستی جگەرگۆشەکانتان، کە هیوای داهاتووی کورد و کوردستانن.
(هەنری وارد بیتشەر) دەڵێت:" ئەمە هەرگیز لە واتای خۆویسی دایکان و باوکان بۆ منداڵەکانیان نازانین.. تا نەبین بە دایک و باوک".

رەزا شوان
نەرویج:١١/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠

پێنج کورتە شیعری ستیڤان شەمزینی

1
توانەوە
ئەوارەیەک مەستی عەشق ئەبم
دڵبەرەکەم ئەگرمە ئامێز و
بە ناخی ماچی لەوکانیدا رە ئەچم
بەیانییەک تەر عەشق ئەبم
دڵبەرەکەم ئەگرمە باوەش و
جەستە سپییەکەی هەڵدەکرێژم
نیوەڕۆیەک شەڵاڵی عەشق ئەبم و
ئاوێتەی دڵبەرەکەم ئەبم
تەر رایدەموسێنم بەجەستەی سەموە
رێژەک پێ دەبم لە عەشق و
وەک گەڵای رووت لەگەڵ دڵبەرەکەمدا
یەکتر ئەگرینە باوەش

2
ئەموە
ئەموە دەڵپەکانی بارانت یەک یەک بە تەفسیر بکەم
بە مەرگی ناوادەی گەڵاکانی پایز ئاشنات بکەم

هاوار و ناڵەناڵی ڕشەباکانت بە شی بکەمەوە
بە ئەقڕەیی و سەرشێتی دەریاکانت بە حنجە بکەم
هەر دڵۆپە بارانێک قەترەیەک ئێشکی منە
لە چاوەوانی گەڕانەوەتا دادەبارێ
خەزانی هەر گەڵایەکی ڕەنگ زەردهەڵگەڕاو
بزەیەکی منە لە تاسەی بە تەیدا دەوڕێ
لەرینەوەی ژێی تووڕەی هەر ڕشەبایەک
نرکە نرکی دەمە شینی دووریت ئاگڕێ
شەپۆلی یاخی هەر دەریایەک
هەڵچوونی ڕەحمە بە نیگایەکت شاو دەهێنێ

3

بەختگرەوە
هەر ئەو ساتەی بەختگرەوەکە
دڵی بلووری منی لە مرواری ڕەحتا بەدی کرد
لە تاوەی منا ڕەنگی فریشتەیی تەی دەزیەوە
تەبەسمی خەونەکانمی ورد ورد شی کردەوە
مزگێنی هەڵاتنی خەری لەنەو شەوەزەنگی دەما پەدام
لە نیشتنەوەی کۆترە سرکەکە لە سەرشانم بەداری کردمەوە
هەر ئەو ساتەی بەختگرەوەکە
ڕاماڵینی منی وەک بەردەکی کەنار ڕووبار لەکدایەوە
هەرگلیفیای ئاورنگی سەر پەلکە گیای بە خوێندمەوە
گزنک و کازیوەی هەموو ڕۆژکانمی تەفسیر کرد
لەو ساتەوە بە پشوودان لە سەفەردام و
بەوەم بەرەو دوورگەی ئەوینی تە

4

ئەمەوە لەگەڵ تە بم
لەگەڵ تە
شار بە موزیکی ئەوین خەبەر بکەینەوە
ئاسمان بە پەلکەزێڕینەی ئێشق ڕەنگ بکەین
شەوکان بسپەرین بە تریفەی مانگ و
ڕۆژکانیش بە ئەمانەت بدەینە دەست ئەستێرەناسەک
باخچەکان تۆڕی بکەین لە لاولاوی باڵامان
ئەستێرەکان بکەین بە شایەت بەسەر یەکەوە
دەریاکان بە سەوڵی خێشویستی ببەین و
لە ئامێزی یەکتردا تەرمی خەمان بنێژین

5
دەستگرتن
دەستم بگرێ بەرەو مەملەکەتی جەستەت
دەستم بگرێ بۆ سەرچاوەکانی چێژ
دەستم بگرێ بەرەو کانگای ماچ
دەستم بگرێ بۆ دنیای راموسان
دەستم بگرێ بەرەو چرکەکانی ئاوێتەبوون
دەستم بگرێ بۆ قووڵاییەکانی دەت
دەستم بگرێ بەرەو مەرگی پێکەوەیی
دەستم بگرێ توند تۆند دەستم بگرێ
تەنها بۆ دابڕان دەستم مەگرێ

هێزی دەربڕین لە جەنگی ئازادیدا … جەمال کەشش

بەبێ ئازادی، هەموو شتێکی تر هیچ نییە – ماریو فیرگاس لوسیا

چاوەک لە دەوروبەرکەن، کەماری ئیسلامی ئێران لەریزبەندی ١٧٣ یەمین دایە، بەیەکێک لە سەرکوتکەرترینی" ئازادی دەربرین" لە جیهان دادنرێت. سەدان هەسوەاوی میدیایی سەر پێنراو ئیعدامکراون، زیندانی و ئێشکەنجەدراون وەاونراون. تورکیا لە ١٥٧" دایە، ٩٤٪ میدیاکان لە ژێر کەنترالی ئێردگاندایە. عێراق" بە حکومەتی هەرێمیشەوە" بەپلەی ١٦٢ یەمین دێت. لە ریزی خراپترین ئەو دەوڵەتانەن کە ئازادی ڕۆژنامەگەری لەلایەن ڕێکخراوەی نەونەتەوەیی پەیامنەرانی بەسنوور، لە نێو ١٨٠ دەوڵەتدا لە ساڵی ٢٠١٩ بەاویانکردەتەوە.
ئازادی ڕۆژنامەگەری فاشسترین ژەمی دونیا ناتوانێت کەنترۆڵی بکات. بەدواداچوونە ڕۆژنامەوانیەکان لەسەر گەندەڵی وقەرخکردنی کەمپانیاکان وقاچاخبردنی بارزگانی مافیایانەی نەوت، لەسەر پەیوەندی داعش وبە حزبەکانی نێو دەسەڵات و بازرگانیکردنیان لەگەڵ بەرپرسان، لەسەر لەشفرۆشی، هەژاری و بێکاری، بندیوارو موچەی خانەنشینی و چەند موچەیی، تووڕەیی وهەستانی جەماوەروسوتاندنی

بارگاکان ، بەاوکردنەوەیان لە دۆزگاکان و تەنە کۆمەڵایەتیەکاندا دەیانیان لەسەری کوژران، سەدان لە زیندانەکانن. ئازادی ڕۆژنامەگەری، دایکی هەموو ئازادییەکانەو یەکێک لەهەرە گرنگترین مافەکانی مرۆڤ، جەوهەری وبنچینەیی یە بە ئەوەی کۆمەڵگا لە دەوڵەتی دیکتاتۆری بپارێزێت. ئازادی ڕۆژنامەگەری و ئازادی دەربڕین ناتوانن لەکیانبکرێنەوە. هیچ ئازادییەک نیە ، کە ئازادی دەربڕین نەبوو.

سەردەمی دەرنەبڕین

ڕێبوار کەریم وەلی، ئیکس وتارنوسی سیاسی دۆزگای ڕاگەیاندنی ڕووداو، وتارێکی بەناوی(ئازادی لەسەردەمی دەرنەبڕین دا) بڵاوکردەوە، دوا دێر دەنوسێت: (ئازادی لە سەردەمی دەرنەبڕین دا دریەکی شاخدارە/پریس میدیا).

نزیکەی ٥٠٠٠ هەزار کەس لە ٨٥٠ دۆزگای ڕاگەیاندندا لە کوردستاندا کاردەکەن هەن، وەک لە ڕاپۆرتی نیشتمانیانەی ڕێکخراوی پەیامنەرانی بێسنوریشدا هاتووە " زۆرە بەڵام زۆر بەکەمی بواری میدیای ئازاد هەیە". ئەم ژمارەیە هەمە ڕەنگ ودەنگی میدیایی نین. ترسی دەسەڵات وکەنەپەرستانە لە میدیای جددی و بە شاردنەوەی خودی ئەو ترسە یە وکەنترۆڵکردنی دەربڕینە. نابودکردنی دەربڕینە بەناوی دەربڕینەوە.

مەترسیدارتر لە گەندەڵی

پێش دەرچوونی هەر یاسایەک بە چاپەمەنی و ڕۆژنامەگەری، هاوشانی دەرچوونی یاساکانیش (١٩٩٣، ٢٠٠١، ٢٠٠٤، ٢٠٠٧، ٢٠١٣ ..) تیرۆر وکوشتن و ڕاودونان وشوێنبزرکردن و فەلاقەو دارکاری هەرهەبووە. کە فەرهاد فەرەج، سەرانی مامە حەمە، سەردەشت عوسمان، کاوە گەرمیانی، ویداد حسێن و ..تیرۆر کرد، کە هەوڵی لەناوبردنی هاوژین ئەمین و سەروەر پێنجوینی و مەریوان هەلبجەیی و دەیانی تر یدا، نامەی هەڕەشە بە چەند ڕۆژنامەنوسی ئازاد " بەشدار عوسمان وفەرمان خەلانی و نیاز عەبدوڵاو کەمال چەمانی ..." نێنارد، کام ڕۆژنامەنوسی ئازادیخواز ماوە پە شۆق وتیهەدانتان نەکردبێت ولەسەر کەمینتێک "دەشاد هیمو وهەرەم جاف وزریان محەمەد وئاودێر عومەروهیمن مامەندو شیروان شەروانی و ئەحمەد زاخەیی گەهدار بەروشکی. لە زیندانداا توندتان نەکردبێت..دەیانتان ڕاکێشاوەتە بەردەم دادگا بەبیانووی " زڕاندنی نەو بانگی سەرەک- بەهرەز جەعفەر..".

هەرگیزدەسەڵاتداران وبکوژانی ڕۆژنامەنوسان لە لەپێچینەوەیی دادگایی و سزادانیان لەبەرامبەر ئەو هەموو تاوانە" لەتیرۆر، ڕفاندن و زیندانی وتەهەدان .." نەترساون. بەدرێژایی ٣٠ ساڵی حوکمڕانیان یەک کەس لە تاوانبارانی پلە یەک، لەگەوە کاتریان پێنەوتراوە. بەڵام هەر شکایەتکی دەسەڵاتداران لە ڕۆژنامەنوسان

یەکسەر بە زیندانی وغرامەی گەورەو داخستنی دەزگاکە کۆتایپان دەهات.
چاوەیکردنی مەدیلی تورکی لە یاساکانی رۆژنامەگەریدا، پێوەکردنی هەرە خراپترینەکانە .(یاساکانی خراپ بەکارهێنانی میدیا ئەلکترۆنیەکان، یاسای پارێزگاری لە پیرۆزیەکانی ئایاو سمبولە نەتەوەییەکان، ئاسایشی نەتەوەیی). لەتەواوی دونیادا هەندەی تورکیا رۆژنامەنوسی زیندانیکراوی نیە(لانی کەم ١١٤)، شکات لەکراوی نیە(١٥٠٠)، بەکارکراوی نیە(١١ هەزار). تەوەرەکانی" کورد،ئیمان، کەرامەنیزم ، کەقید، نهێنی ئابووری " وەک پشتیوانی لە تیرۆر بەهانیان بە داتاشیون ولەیاسادا جێگیر کراون. پارتی بە خرایی بەم ئاراستەیەدا ملدەنێت. کاوە محمەد لەم کابوسە ئاگادارماندەکاتەوە(ئەو هەشبگیریەی ئیستا زۆر لە گەندەڵی مەترسیدار تر -سایتی شار پریس) .
تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و ئازادی دەربڕین
بەخاترجەمیەوە، تۆڕی ویکیلیکس" جولیان ئاسانج وهاوکارانی" ، بەئاشکراکردنی تاوانە جەنگیەکانی ئەمریکا لە عێراق و ئەفغانستان، گەورەترین ئاژاوگێڕی مێژوویپان لە دەربەین دا خوڵقاند. ئەوان بە گەیاندنی زانیاریپە گرنگەکان بە ئاگایی گشتی" هەڵسی کاری میدیا" یی، زیانی خەیان خستە بەردەم جەبەرووتی گەورەترین هێز، دەربەدەر بوون، بەخانە ولانەبوون وبەمانگ و ساڵ لە ترانزیت و قونسلیەکان گیریان خوارد، تا حوکمی ١٥٧ ساڵیان بە غیابی بە دەرچوو. لەبەرامبەردا تاوانەکانی ئەمریکا لە ئاستیکی گەورەی نەو نەتەوەیدا ڕیسواکرا، ئەفسەرە جەللادەکان دادگایی کران، بوون بەسەرچاوە بە ملیۆنان کتێب ولەکەینەوەو دەرگای بەووی هەموو هەژنامە جیهانیە گرنگەکان کردەوە." گاردیان، واسنتون پست، لئبس، لەمەند.."
سەدا ٧٠ تا ٨٠ ی بینەران وبیسەرانی زەربەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن، لەدەگای دیجیتالیەوەیە. گروپە نازیەکان " بەتایبەت لاوان" بەهەی هەرزانی و خرایی میدیای ئەلکترۆنی ونەناسینی کەسایەتیانەوە ، ئەم کانایانە بەتایبەت فەیس بوک بەکاردەهێنن. لەم ماوانەدا سەران و کاریزما وپشتواکانی شەشی کورد، لە میدیای دجیتالی و بەتایبەت فەیس بووک، حەشریان پەدەکرێت. چەندین پشمەرگەی دەرین، مێژوی خەیان بەرابەرکانیان شەرمەزار کرد، نەبەردانە داوای لەبوردنیان لە خەڵک کرد. کەکەڵەی ئەم پرۆژە یاسایەی فراکسیۆنی پارتی " پاراستنی ئایاو ڕابەرکان وپشمەرگە" دەمکوتکردنی ئازادی دەربرین وهەمان سیناریۆی تورکیایە لە کوردستان بەناوی " بەهێزی بە سمبولەکان..".

چۆن ئازادیيەکان بە گشتی و دەربرین بەتایبەت بپارێزین؟
ئەپۆزسیۆنی فەرمی ئیسلامی کە خەیانیش قوربانی ملهوڕی دەسەڵاتن و لەیان تیرەرکراوە ، ئەستاش هەندەکیان لە زیندانداندان، خەیان هاوبەش وخوەقەنەری هەمان سیستەمی پەرەزیيەکانن.(لە تیرەری عەبدولخالق مەعروف وسەلاح هەوارمی وفەرهاد فەرەج وشاپورو قابیل ..وسوتاندنی کتێبخانەکان و و بە قەدەخەکردنی شانۆ ئاوەدونانی نوسەران وفەتوا لەدژی سەرجەم ئازادیيە سەرەتاییەکانی ئینسان…) تا دێگات چوونە پشت ئەردێگانی فاشیست لە کۆشەی ئەم دوایيەی تورکیا/فەرەنسادا.
هەروەها بەشێک لە توێژی رۆشنبیران ورۆژنامەنوسان وهەندێک توێژی چەوساوەکان پێیانوایە بە کاری پەرلەمانی دەتوانن ڕێگری لە تێنەپەڕاندنی یاسا کۆنەپەرستەکان بگرن، بزوتنەوەی گەلان و نەوەی نوێ یش ئەم کۆرە ڕەیە دەکەنە دەستکەوتی ئەتەبان و بە میدیا زبەلاحەکانیان بیروڕای گشتی دەشۆڕنن.
" نەخشێکی زگماکی چەپی دابۆاو لە کۆشەی چینایەتیەکانی کەمەڵگای کوردستان. تەواوی هێزەسوڕانی کەمپینی وهستریکی وخۆنواندنێکی بە بەرنامەو بەستراتیژ، لە ڕاستیدا پەلەقاژێیە بە دەنگدانەوەی " هەشتا نەمردوم". فەتوای داعشیانەی مەلایەک، کەمپینی ئازادکرنی ڕۆژنامەنوسەک، گۆرانیبێژەک، دەیانبات پەڕی ئاسمان .ئەم ڕەوانە لە پراتیک و ئەم شەوازە بە خەباتی ئاوگەڕی واقعی لەژیان، بەئازادیيەکان، بەمافەکان بەمتمانیيەکی هەتاهەتایی بە چەپ لە نیو جەماوەردا جێگیرکردووە.
بە ئاوەی دەربڕین ببڕتە هێز، پێویستە لە ڕێگەی دەربڕین دا هیزەبات، وەک چۆن مارکس بڕتیردەڕوانت، دەربڕین دەبات ئەم توانایيە پراتیکیەی هەبات و ئاویش لەناو دڵی دەربرینداید.
سەردەشت عوسمان ، "ووتەنی هەمیشە شتێکت بە ووتن هەبات کە ئاوانی دی/ دەسەڵاتداران" نایانوێت ببیستن. بوونی ڕێکخراوەی سیاسی کەمەنستی کە ئامانجی دابینکردنی ئاوپەڕی ئازادی سیاسیو سەنگەر بە سەنگەر دەستپەشکەریی بە و هێزی دەربڕین بەبەردەوامی هەمەڕەنگ وفراوانتر بکات ونەداران بە ماف وئازادیيەکانیان مەبیلەزێ بکات.

جەمال کەشش
٢٦.١٠.٢٠٢٠

هاپرینی ئوکتوبەر، "پێی سپی" و نیولیبرالیزم لەعیراقدا
گفتوگۆ ی رۆژنامەی "ڕووت" لەگەڵ موئەیەد ئەحمەد

ڕۆژنامەی ڕووت: سوپاس هاوڕی موئەیەد کەبوارت بە ئەم گفتوگۆیە لەگەڵمان ڕەخساند. دەمانەوێت لەبارەی چەند بابەتێکی سیاسەتی ڕۆژەوە بوچوون و تێڕوانینەکانت بە خوێنەران و خەڵکی کوردستان بگەیەنین. پرسیاری یەکەمان، لەسەر خەپیشاندانەکانی بەغدا و شارەکانی تر، بەسرە و دیوانیە و حلە و ناسریە،...دەتوانیت بە گشتی وێنەیکمان لە سەر بارودۆخی هاپرینی ئوکتوبەر پێبدەیت ؟

موئەیەد: سوپاس بۆ ئێوە. خەپیشاندانەکانی یادی یەکسالەی هاپرین کە لە ١ ئوکتوبەر و دواتر لە ٢٥ ئوکتوبەری ئەم ساڵدا بەڕووە چوو، نمایشیکی تری هەمان ئەو هاپرینە نەپچڕاوەی پارە و هەر تەنها یادکردنەوەی نیە، هەر بەوپێیەش خەپشاندانی ناو خەڵکی راپرینەکەن. ئەمەش بە سادەیی لەبەر ئەوەیە کە هەموو ئەو هەکارە ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسیانەی کە بونەتە هۆی سەرهەڵدانی ئەم هاپرینە، نەک هەر لە شێنی خێاندان بەڵکو تووندو تیژ تر و فراوانتر بونەتەوە، وە هیچ کەشێکی ئابوری و کۆمەڵایەتی جەماوەری هاپرێو و ئامانج و داوکاریەکیان نەهاتۆتە دی.
ئاشکرایە کە هەزی سەرەکی و بزوێنەری هاپرینی ئوکتوبەر بریتی بوو لە بەشیک لە چینی کریکار، زیاتر کرێکارانی کاری ڕۆژانە و ناجێگیر، ریزی بەرینی زەحمەتکەشان و بێکارکراوان، گەنجانی کچ و کوڕی ئازادیخواز، ژنان و قوتابیان. ئیستاش هەموو ئەم هێزە کۆمەڵایەتی و چینایەتیانەی هاپرین بە شیوازی جۆراجۆر و لە ئاستی جیاوازدا ناڕازایەتیاکانیان دەر ئەبڕن و بە بەدەستهێنانی ئامانجە سیاسیەکانیان و داواکاریە ئابوری و کۆمەڵایەتیەکانیان تەدەکۆش.
گرێدان بە ئامادەیی سیاسی و ریکخراوەیی و فیکری هاپرین مەسەلەیەکی هەرگرنگە، و لە ئیستادا، ئەتوانم بڵیم، لە پرسیەکدا چەتە پشتەوە، وە بەردەوام بوونی هاپرین خۆی لە خۆیدا بوونە هۆی بەردەوام بوونی هەوڵەکان و خەبات بۆ خۆریکخستن و یەکخستنی هێزەکانی هاپرین، بۆ تایبەت لە ناو ئەو گروپانەی کە سوورن لە سەر وەلانانی ڕژیم و فەراهەم هینانی ئالگۆڕی ریشەیی.

ئەمش بۆ خۆی دەستکەوتکی بایەخدارە نەک هەر بۆ هێزەکانی ئاپۆرین بەڵکو بۆ سەرجەم بزوتنەوەی شۆرشگیرانە لە عیراقدا.

قۆناغی ئابوری و کۆمەڵایەتی ئیستای عیراق و سیاسەتی نیولیبرالی ئابوری حکومەتی کازمی و هەرشی بۆ سەر ژیان و گوزەرانی کرێکاران و زەحمەتکێشان و کارمەندان و سەرجەم خەڵکی نەداری کوماڵگە، و کارساتە جوراوجۆرەکانی پەتای کۆرۆنا، نەک هەر زەمینەی کۆمەڵایەتی بۆردوومانی بووبی راپەڕینی فراوانتر و ریشەدار تر کردووە، بەڵکو سیما و کارەکتەری ئاپۆرینیشی بۆ جۆرێک گۆڕیوە، و بەڵگەیەکی ئالۆگۆریکی چۆنایەتی بۆ سەردا بهێنێت. لە ئیستادا باس کردن لە ئاپۆرین بەدەر لە ئۆگۆرەکانی ئەم ئالوگۆڕە چۆنایەتیە ناتوانی باسێکی دروست بێت و ئاپۆرین بە دیقەتەوە پیناسە بکات لە ساڵی دووهەمیدا. نەک هەر ئەمش، بەڵکو ناتوانرێ باس لە بەرەوپێشچوونی خەباتی سیاسی شۆرشگێڕانە و ئاپۆرین بکرێت بەجیا لە بەرەپێشچوونی بزوتنەوەی کرێکاری و هەوڵ و تەقەلا بۆ بەهێزبوونی ڕێزەکانی و پەرەسەندنی ریکخراو و نەقابە و فیدراسیۆنە کرێکارییەکان ، و گەشەدان بۆ بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان و گەنجان و قوتابیان.

ئاپۆرین نەک هەر حکومەتی عادل عبدالمهدی روخاند و قۆناغێکی سیاسی گەورەی لە رژێمەکەدا فەراهەم هێنا بەڵکو عەرشی ئیسلامی سیاسی لە عیراقدا لەرزاند، و لەم ڕاستایەشدا دەور و نەخشی دژە شۆرشیی و تەبعیەتی سەدرییەکانی بۆ رژیمی ئیسلامی لە ئێران لە ئاستێکی فراواندا ریسوا کرد. هەروەها ئاپۆرین هەوڵستی شۆرشگێڕانەی لە بەرامبەر هەردوو دەوڵەتانی ئەمریکا و ئێران لە خۆپشاندانکانیدا ڕاگەیاند. دەسکەوتە هەرە گرنگەکانی تری ئاپۆرین: بەرجەستە بوونی ئاڵی ژنان و هاتنە مەیدانی سیاسیان، وەک هێزێکی کۆمەڵایەتی سەربەخۆ ، گۆڕکردنی تایفە گەریەتی و دەمارگیری نەتەوەیی، هیوا پەیداکردن بۆ خەباتی شۆرشگێڕانە، پاراستنی یەکیەتی ڕیزەکانی ئاپۆرین، و چەندین دەسکەوتی تری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئەدەبی و هونەری پێشکوتنخوازانە و شۆرشگێڕانەی تر.
لە گەڵ ئاپۆرین و بەردەوام بوونی، هەموو ئەمانە بوون بە بەشێک لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری کۆمەڵگەی عێراق و کەس ناتوانی ئەم دەستکەوتانە بەئاسانی لە ناو بەرێ.
ئەمڕۆ گەر کەسێک بۆ دروست باسی ئاپۆرین لە عێراقدا بکات ناتوانی هەموو ئەو دەستکەوتانەی ئاپۆرین لە نێزیر نەگرێت، نەک هەر ئەمش بەڵکو ناتوانی خەباتی سیاسی و کشمەکشی چینایەتی لە ناو ئەم

کۆمەڵگەیەدا بە دروستی ببینێت بەبێ مەرکی ئۆو ئاکامانەی ئاپەرین لە سەریان. ئۆو دەستکەوتانە بەشکن لە سیاسەت و دینامیزمی کێشمەکێشی سیاسی و فیکری وکۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی ئەمڕۆی عیراق.
یەکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عیراق بە دریژایی سالێ رابردوو، بە دەرکردنی نەشریەی رۆژانەی و چالاکی سیاسی و فکری و رێکخراوەیی بەردەوام و بە پلاتفۆرمی رۆشن و شۆرشگیرانەوە و بە شیعاری "هەموو دەسەڵات بە جەماوەری ئاپەریو"، لە جەرگەی ئەم ئاپەریندا بووە و لە هەوڵی بەرەوپێشچوون و سەرکوتنیدایە.

پڕۆژەنامەی ڕێوت: لەم ماوانەدا حکومەتی عیراق نەخشەیەکی بەناوی "پڕۆژەی سپی" یەوە داڕشتوە، جۆرەهەریی لەم پلانەدا چیە؟

مۆئیەد: ئەم دۆکیومێنتە کە بە ناوی "پەڕەی سپی" یەوە باو کراوەتەوە لە ئاستیدا پلان و نەخشەیەکی دیراسە کراوە بۆ بە یاسایی کردنی سیاسەت و مۆدیلی ئابووری سەرمایەداری نیو لیبرالیزم لە هەموو بوارەکانی ئابووری و خزمەتگوزاری و ژیانی کۆمەڵایەتی وڕۆشنبیری لە عیراقدا، و ئەمەش بە ناوی چاکسازی ئاوبوریەوە ئەناسێنن، وە وەک مۆدیلێکی گۆشەسەندنی ئابووری بە ووتات لە قەڵەمی ئەدەن.
وەک پیشەی بورژوازی دەسەڵاتدار لە هەر شێنیکی تری ئەمڕی جیهان، حکومەتی کازمی و هەڵز و ئۆوتەکانی ئژەم، کە هەر هەموویان هاوڕان لە سەر خاڵە سەرەکیەکانی ئەم دۆکیومینتە، ئێیانوەت لە بارەدەخی قورسی گوزەران و ژیانی ئەمڕی جەماوەردا فرسەت بهێنن و بیسەپێنن بە سەر کۆمەڵگەدا و فریودەرانە وەک داواکاری ئاپەرین لە قەڵەمی بدەن. بیانوەکانیشیان ئەوەیە کە گوایا قەیرانی ئابووری و پوڵی رژەم هەیە و نرخی نەوت دابەزیوە و پارە لە خەزینەی دەوڵەتدا نیە بۆ دابەشکردنی مووچەی کریکاران و فەرمانبەرانی دامەزراوە پێشەسازی و خزمەتگوزاریە حکومیەکان. هەر لەرشەوە، کازمی و حوکمەتەکەی جەخت لە سەر ئەوە ئەکەن کە ئەبێ عیراق قەرز وەرگرێت لە سندوقی دراوی نیو دەوڵەتی، و لە ئاکامی ئەمش ئەبێ مەرجەکانی ئەم دەزگایەی سەرمایەی جیهانی،کە پیادەکردنی سیستمی نیولیبرالی ئابووری و ئەم جۆرە دۆکیومینتەیە، جێبەجێ بکات.
بگومان "پەڕەی سپی" سەرەتای جێخستنی سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری نیە لە عیراقدا بەڵکو بە هەمەلایەنکردنی ئەم سیاسەتەو بە یاسایی کردن و چەسپاندنیەتی بە چەندین دەیەی داهاتوو. سەرەتاکانی سیاسەتی نیولیبرالیزم و پرایڤەتایزکردنی "خەسخەسکردنی" هەندی لە پرۆژە ئابووریەکانی دەوڵەتی ئۆگرێتەوە بە ساڵەکانی ناوەراستی

دیی هشتاکان و بە دیاریکراوی ساڵی ١٩٨٧ کاتیک کە ژمی فاشیستی بەعس دستیکرد بە فرۆشتنی هندی لە کارگە حکومیکان بە کرتی تایبەت و بەمافکردنی کریکارانی کرتی گشتی لە دروستکردنی نقابەی خیان بە ناوی گرینی وزیفیەوە لە کرکارەوە بە کارمند. بەام ئەوەی کە تەوژمیکی گورە و هەمەلایەنەی دا بەم مدیلە ئابوریە لە عراقدا داگیرکردنی ئەم ووتە لە لایەن ئەمریکاوە بوو.

ئیدارەی رگوزاری ئەمریکا لە عیراق لە ژیر فرمانەوایی پۆل بریمەر ساڵی ٢٠٠٣ ، و دواتر هەموو حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی رژیمی ئیسلامی و قومی عیراق وهەتا ئیستاش، ئەم سیاستیان بە چەوپەی و هەمەلایەنەیی و بە تیکەڵ لە گەڵ گندەڵی و بە تاڵان بردنی سروت و سامانی کەمەلگەدا، بریوبردووە، لە سرانسری عراقدا و بە تایبەت لە هریمی کوردستاندا. سیاستی ئەم دوایانەی حکومەتی هریمی کوردستانیش بە پرایقتایزکردنی کرتی بەرهەمهانان و گواستنەوەو و دابەشکردنی کارباڵ لە کوردستاندا دریژەی هەمان سیاستی نیولیبریزمیانەیان کە کوردستانی بە چەندین دەیە کردوە بە شینگەی تاڵانوبڕیی و دژایەتی لە بەرامبەر جماوەری کرکار و زحمەتکێشی ئەم کەمەلگەیەدا.
هروەک ئاشکرایە بە درژایی ١٧ساڵی ڕابردوو، حکومەتکانی ژیمی ئەستای عیراق کەوتنەتە سەر لەسەندنەوەی مافکانی کرکاران لەوانە دریژە دان بە بەمافکردنی کریکارانی کرتی گشتی بە دروستکردنی نقابەکانیان، لابردنی هەر سنووردارکردنی نرخی کاڵاکانی بژیوی، بەرزکردنەوەی نرخی سوتەمەنی بە شیوەکی خیالی، پرایقتایزکردنی کرتی تەندروستی و خوێندن و کرتە خزمەتگوزاریکانی تر و هەر کارگەیەکی سکتاری پشەسازی دەوڵەتی کە کاری لە برەودا بووبێت، چەسپاندنی ئەم سیاستە ئابوریانە بە سەر هەموو مەیدانە ئابوریکانی پوڵیی و پشەسازی و زراعی ووڵات.
"پڕۆی سپی" نەک هەر ئەم هەشە بەربەاوە جگیر ئەکات بەڵکو دەرگای هەموو ئەو شینانەش ئاوەڵا ئەکات کە هەشتا نەکەوتونەتە بەر شاڵاوی درندانەی مدیلی نیولیبرالیزم و هەر بەو پڕۆشە ئیانکاتە شینی وبەرهینانی سوودی سرمایە و تاڵان وبڕۆی هیزو حزبەکانی رژم و سەرمایەدارانی هەڕپکراو بە رژمەوە. ئەم دکیومێنتە شاڵاکی هەمەلایەنەیە بە سەر هەموو بشەکانی خزمەتگوزاری دەوڵەتی و راکشانیانە بە ناوجەرگەی پرسی کڕکی سرمایەوە بەرهەنانی سود وبە ژێردەستی گندەکارانی دەسەڵات و تەکشکانی ناوەڕک و بایەخی کەمەایەتی پشکش کردنی ئەو

خزمەتگوزاریانە لە لایەن کۆمپانیا و دەوڵەت خۆیەوە. ئەمە و "پارەی سپی" دکیمێنتکە بۆ فڕشتن و فڕهود کردنی موڵک و عەقاراتکانی دەوڵەت.
لە هەموو ئەم بڕنامە ئابووریيدا هیچ جێگایەک بۆ گۆشەسندنی تاکەکان نیە بۆ تایبەت ئینسانی زەحمەتکێش و ژنان و تەوژمی چەوساوەکانی تری کۆمەڵ، و گۆشەی ئابووری پێوەند کردنەوە بەم هەرشە هەمەلایەنە بۆ سەر ئنیسانی کرێکارو زەحمەکێش لەپیناوی کۆمپانیای سەرمایە و گەندەڵی زیاتر و هیچی تر.

ڕژنامەی ڕەوت: سیاسەتی ئابوری نیولیبرالیزم، بۆتایبەتیکردنی کارتکان، ئیراد لەم سیاسەتە چیە؟ ئەگەر هەر سەرمایەداریيە بەرهەم هێنان وپێوەندییەکانی بەرهەمهێنان، جا تیکڕاو، دەوڵەتی، تایبەتی، بیانی، جیاوازییان چیە، بە ئەبەت خۆک لە دژی ئەم سیاسەتە بوەستنەوە؟

موئەیەد: بەگومان سەرمایەداری دەوڵەتی، سەرمایەداری بازاری ئازاد، وێا تێکەڵ (مختلط) لە هەردوکیان، هیچ لە جۆهەری سەرمایەدارییانەی ئەم مەدیلە ئابورییانە ناگۆڕێت. هەمان پێوەندیەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری زاڵ بەسەر هەرسەکیاندا، کە بە خێیان پێوەندیەکی ئێنتاگۆنیستیانیە لە نیوان چینی کرێکار، وەک بەرهەمهێنەری سەرەکی کۆمەڵ ،لە لایەک، وچینی بورژوازی و تێژەکانی و دەولەت، وەک خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، لەلایەکی تر . هەر بۆیە، بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی لەم سی مەدیلەدا لەم یەکە دژ بەیەکدا بڕیوە ئێچێ. لە هەرسێ ئەم مەدیلاندا پێکهاتەی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە سەر هەبوونی سیستمی کاری بەکرێ و پوڵ و خاوەنداریەتی تایبەتی یا دەوڵەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و کۆمنیکەیشن راوەستاوە.
ئەوندەی پێوەندی بە مەدیلی ئابوری نیولیبرالیزمەوە هەبێ، ئەتوانیین بڵێین جۆرێک لە گۆڕانەوێە بۆ شیوازی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی سەرمایەداری کلاسیک تا لە چوارچیوەی ئەم مەدیلەدا جوڵە و کۆمپانیای سەرمایە بۆ شیوێەکی ئازاد و بەبێ سنووردار کردن گۆشە بکات هەم لە سەر ئاستی بازاری ناوخێیی و هەم لە سەر ئاستی جیهان. بە واتێەکی تر ، نیولیبرالیزمی ئابوری کۆمپانیا سیاست وپلاتفۆرم و مەدیلێکی ئابوری سەرمایەداریە کە ڕۆگە تەخت ئەکات لە بەردەم جوڵە و کۆمپانیای سەرمایە لە جیهانی ئەمڕدا بۆ وڵانانی هەر ڕەگرێک، لەوانە دەستی دەوڵەت یا ڕێزی یەکگرتووی خەباتی کرێکاران، لە بەردەم ئەم پرۆسێە و لە بەردەم میکانیزمەکانی بازاری ئازاد و

گۆشە و جۆرەی سەرمایەی فاینانس. ئەمەش، نەک هەر پرایقەتایزەکردنی پرۆژە و پیشەسازیە دەوڵەتیەکان و خزمەتگوزاریەکان ئەگرتەوە، بەڵکو پێش هەموو شتێک بنکەنکردن و لاواز کردنی یەکخراوە جەماوەریەکانی کرێکارانە و دەستکەتا کردنی هەوڵەتەقەلای بە کەمەیانە بە بڕ گری لە مافە ئابوری و کەمەلایەتیەکانیان لە پرسەی بڕەمهەنانی کەمەایەتیدا.

میژووی نیولیبرالیزم لە تەواوی جیهاندا لە ماوەی زیاتر لە ٤ دەیەی رابردوو ، لە پاڵ مەسەلەکانی تردا، بریتی بووە لە هەرش بردن بە سەر ریزی یەکگرتووی کریکاران و ریگری دانان لە سەر هیزو توانا وەرگرتنی بە کەمەیان، بەهەر شیوەیەک بووبێت، لەوانە لە ریگەی تازەگەری لە شیوە و تەکنیک و جوگرافیای پرسەی بڕەمهینان و تەگڕەخستنە بەردەم نەقابە کرێکاریەکان و ریکخراوە جەماوەریەکانیان و فیدراسیۆنەکانیان. هەر لەم راستیەشدا میژووی نیولیبرالیزم راوەستاوە بووە بە ڕووی مانگرتن و خەباتی کرێکاری و هەوڵدان بە ڕامکردنی رابڕان نەقابە کریکاریەکان و راکشانیان بە ژێر رکیفی پەداویستیەکانی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و کول کردنی رادیکالیەتیان.

سەرباری راکشانی هەموو کەرتەکانی خزمەتگوزاری گشتی و دەوڵەتی بە ژێر رکەفی پرسەی جولە و کەکەی سەرمایەی تایبەت لە ریگەی پەایقەتایزە کردنیانەوە، دەوڵەتە بورژوازیەکانی جیهان بە دریژایی ئەم چەند دەیەیەی رابردوو، هەر یەکە بە پلەی جیاواز، خەریکی بەین و کەمکردنەوەی بوجەی دەوڵەتی بوون، بە ئیستاشەوە، لە بواری دابین کردنی باشبژێوی و خزمەتگوزاری بە جەماوەر. بەم پێیە، بەرنامە و سیاسەتی "تەقەشف" دەوڵەتی بە چەندین دەیەیە سەپینراوە بەسەر کەمەگەی بەشریدا و کارساتیکی گەورەی خەڵقاندووە بە چەند ملیار ئینسانی سەر گەیی زەوی هەر لە بێکاری و نەبوونی و بیخزمەتگوزاریەوە بگرە تا پەراوێز خستنی کەمەایەتیان ئەمەش لەراستای قازانجی گەورە سەرمایە و سەرمایەدارن و کەمکردنەوەی باج لە سەریان.

هەر بەیە نیولیبرالیزمی ئابوری هیرشیکی هەمە لایەنەیە بە سەر دەستکەوتەکانی چینی کریکار و چەوساوەکان و نەدارانی کەمەلگەکان کە بە دریژایی زیاتر لە ٢ سەدە لە خەبات بە دەستیان هیناوە. هەموو ئەم دەستکەوتانە لە بواری باشبژێوی و تەندروستی و ڕشنبیری کریکاران وزەحمەکێشان و نەداران، کەتەتە بردەم هەرشی قەلاچۆکارانەی سەرمایەداری سەردەم. ئەمە سەرباری ئەوەی کە لە سەد و یەک ریگاوە کەوتونەتە هەرش بە سەر ریزی یەکگرتووی کرێکاران و کارمەندان و ئینسانی زەحمەکێشی کەمەلگەکان و ریکخراوەکانیان.

ژنانی چینی کرێکار و تەژە نەدارەکان لە ژیر سایەی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم دا زەرەمەندی سەرەکی ئەم مەدەلە ئابوریەن. سەرباری ئەوەی ژنان پشکی سەرەکیان لە هێزی بیکاریدا بەرکەوتووە، بە هۆی سیاسەتی تەقشفی دەوڵەتیشەوە بەپێناگا بوون و پەراوێز بوونی کۆمەڵایەتی بە سەریاندا سەپێنراوە. کەرتی تایبەت تەنانەت لە وولاتە گەشەسەندوەکانیشدا جیگەی هەڵواردن و پشێلکاری جەندەری و جنسیە، ئەم جگە لەوەی لە وولاتانێکی وەک عیراقدا کار بە ژنان لە کەرتی تایبەت یا داخراوە یا جیگایەکی پە دەردیسەریە. سەرباری ئەمانەش بەپێنی بودجەی خزمەتگوزاریەکان و پرایقەتایزکردنیان کاریگەری خراپی لە سەر پیر و منداڵ و کەسانی خاوەن پێداویستە تایبەتیەکان داناوە کە زەربەیان سەر بە چینی کریکارو زەحمەتکەشانن. هەر بۆیە هووبوونەوە لە بڕا مبڕ سەرمایەداری نیولیبرالیزم یانی هووبوونەوەی سەرمایەداری هاوچەرخ و بەرگری لە هەموو ئەو دەستکەوتانەی چینی کرێکار و سوشیالیستەکان و ئازادیخوازان و یەکسانیخوازانی کۆمەڵگەکان کە بە دریژایی مێژویەک بەدەستهێناوە.

ناوڵنانی ئەم سیاسەتە سۆشیالیستیە و ئەم بەرهەستیە چینایەتیەی ئینسانی زەحمەتکەش بە رووی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم بەوەی کە یەکسانە بە بەرگری لە سەرمایەداری دەوڵەتی یا مەدیلی ئابووری تەکنۆکراتیک، کە هەندی لە چەپەکان بە نادروست وای بۆ ئەچن، لە راستیدا شتیك نیە جگە لە دگمەکی ووشک و بێگیان و نەزەریکی میکانیکی رەق و تەق لە بەرامبەر میژووی زیندووی خەباتی چینایەتی کریکاران و نەداران. بەرهەستی سەرمایەداری نیولیبرالیزم لە بنەڕەتدا باسی خەباتی چینایەتی و بەرپەرچدانەوەی گەورەترین هیرشی میژووییە بە سەر ژیان و چارەنوسی چەند ملیار ئینسانی دانیشتوی ئەم ئاستێرەیە، هەر بۆیە ژاکاندن و تیکدانی لە گەڵ مەدیلی ئابوری سەرمایەداری دەوڵەتی کولکردنی ئەم خەباتەیە.

ئاشکرایە ئەتەرنەتیفی ئابوری وکۆمەڵایەتی سۆشیالستەکان لە بەرامبەر سەرمایەداری هاوچەرخدا سۆشیالیزمە، نەک مەدیلی ئابوری سەرمایەداری دەوڵەتی یا تەکنۆ. سۆشیالیزم لە قۆناغی باڵایدا یانی "لە هەر کەس بە گێرەی توانا و بە هەر کەس بە گێرەی پیویستی"، وئەم یاسایش بە بێ ڕەخاندنی سەرمایە و بە بە ریخستنی نێیی ژیانی ئابوری لە سەر بنەمای بە کۆمەڵایەتی کردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و کۆمۆنیکیشن نایەتە دی و نابی بە یاسای سەڵمێنراوی کۆمەڵگە. بەدیلی کۆمۆنیستەکان بە سەرمایەداری نیولیبرالیزم ئەم سۆشیالیزمەیە نەک سەرمایەداری دەوڵەتی یا هەر

شیوازیکی تری تیکەڵ، هەر بەیە چەکدادان و واقوڕمان لە بەرامبەر هیرشی ئەمریکای بورژوازی جیهانی بە سەر چینی کریکار و چەوساوەکان و نەوەستانەوە بەرامبەری ئەبەت بە سیاستیک کە خزمەت بە بەرژوازی بکات و هیچ پەیوەندو سەروکارێکی بە بزوتنەوەی کرێکاری وسۆشیالیستیەوە نیە.

هەروەها بەچونیکی تریش کە پەیوایە پرایقەتایزەکردنی پرۆژەکان مەسەلەیەکی جیاوازە لە تەقەشفی ئابووری و بەکارکردنی کرێکاران و بینی بودجەی خزمەتگوزاریەکان، هەر هەمان بوچونی نادروستە کە لە سەرەوە ئاماژەم پیدا. ئەم جۆرە بەچوونەش هەر هەمان تێروانینی دەروەی خەباتی چینایەتیە و لەباری تیوریەوە میکانیکیە چونکە بە سادەیی بەیەم پرایقەتیزەکردنی پرۆژە ئابوری و خزمەتگوزاریەکان لە پێکهاتەکانی خودی سیاستی نیولیبرالیزمە و بەشێکە لە پایەکانی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و بە خێی وەئامە بە پێداویستیەکانی کۆمەڵگای سەرمایە و لایەک جیاناکرێنەوە. پرایقەتایزەکردن و بودجە بینی خزمەتگوزاریەکان و هیرش بردن بە سەر هەر کارێکی ریکخراوی بە کۆمەڵە کریکاران و نەدارن و سیندیکای هەر شتیک کە پەیوەندی بە کۆمەڵ و کاری کۆمەڵگەوە هەبەت و...هتد بە خەیان یەک پاکێجن و لە یەک جیاناکرێنەوە . ناکرێت بەبێن دژی بینی خزمەتگوزاریەکان و دەرکردنی کرێکاران و بینی بیمە و یارمەتیە کۆمەڵایەتیەکان و بەرزکردنەوەی نرخی سوتەمەنی و کالاکانی بژیوی ین، بەڵام کارمان بە سەر پرایقەتایزەکردنەوە نیە و بە دژی ناوەستینەوە، بیانوش بە ئەم هەوەستە ئەوە بەت کە گەر بە رامبەر پرایقەتایزەکردن بوەستینەوە وەک ئەوە وایە کە بەدیلی سەرمایەداری دەوەتیمان قبوڵ بەت.
لە وەئامدا بە ئەم جۆرە بوچوون و سیاستەش ئەیەم کە ئەمانە تیەوانینی نا کریکاری و نا سۆشیالیستیە بە مەسەلەکە. بە نمونە گەر تەرازوی هەز لە بەرژەوەندی بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمەنیستی بەت ئەوا بەدیلی پرایقەتایزەکردن یەکسەر دامەزراندنی سۆشیالیزمە نەک سەرمایەداری دەوەتی. وە هەروەها گەر دەوەت کارێکی بە سەرەوە نەبەت و پلەیک لە ئامادەیی بزوتنەوەی کرێکاری هەبەت و رەواجی کالاکانی بەرهەمهاتوو هەبەت ئەوا بەدیل ئەتوانی ئیدارەی خەبەخەیی کریکاران و کارمەندان بەت نەک موکیەتی دەوەتی.

بە نمونە، گریمان پرۆژەی پاریقەتایزەکردنی کارتی تەندروستی گشتی بە خەباتی جەماوەری رابگیرێت ئەمە یانی فەرزکردنی دابیکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی گشتی بە سەر دەوەتی بورژوازیدا کە بە خەی بەشیکە لە داواکاریەکانی چینی کریکار لە سەرتاسەری جیهاندا و هیچ

پەیوەندییەکی بە بەرگری لە سەرمایەداری دەوڵەتیەوە نیە، واتە مەسەلەیەکە سەر بە تەرازوی هیز لە مەیدانی خەباتی چینایەتیدا لە نیوان پرۆلیتاریا و بۆرژوازیدا.
بە هەر حاڵ، داخستنی ئەو کارگانەی کەرتی پێشەسازی لە عیراقدا کە سودیان کەمە و یا خۆد پرایڤەتایزەکردنی بەشیکیان کە سوودمەندە هەر مەسەلەی ماتماتیکی ئابووری قازانج و زەرەر نیە کە بۆرژوازی ئیسلامی و قەومی و لیبرالی عیراق ئێیوەت وای لە قەڵەم بدات. هەر وەک پێشتر باسم کرد هەموو کاریک لەم بوارانەدا بەشیکە لە پاکێجیک و لە سیاسەتی گشتی دەوڵەت بۆ ڕەکخستنی ئابووری کەمەگە و پاراستنی بۆرژوەندی چینی بورژوازی دەسەڵاتدار. هەر پەیڤەتایزەکردنێک بەشیکە لە سیاسەتی گشتی ڕژیمی لە سەر کاربوو واتە بەشیکە لە سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابوری بورژوازی دەسەڵاتدار و هەر هەرش نیە بۆ سەر کریکارانی پێشەسازی بەکو هەرشە بۆ سەر پرۆلیتاریاو سەرجەم نەدارانی کەمەگەدا.

ئەمڕۆ لە عیراقدا کەس لە ناو هێزەکانی بورژوازی قەومی و ئیسلامی و لیبرالی و ریفەرمیستەکان و بورژوا "نیشتمانیەکان" بۆ دوای مەدلی سەرمایەداری دەوڵەتی و تیکەڵەوە نیە، بەکو لە ناو دینامیزمی جەنگ و کەلەکەی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم و سەرمایەی جیهانی و گۆبایزێشندا بۆ دوای بەرنامەی ئابوری و گەندەڵی و تاڵانوبرێیکانیانەوەن. لەم سەردەمەدا هەرچی زیاتر وەستانەوە بۆ ڕووی نیولیبرالیزم بۆ خۆی وەستانەوەیە بۆ ڕووی سەرمایەداری و سیاسەتی ئابوری چینی دەسەڵاتدار و گرتنی خەندەقەکە لە مەیدانی خەباتی زەحمتکێشی کەمەلگە بۆ ڕزگاری خۆی لە کوت و بەندی سەرمایە و سەرمایەداری ، هەر بۆیە ئەبە بە هەموو هێزو تواناوە بەرەوڕووی بوەستینەوە. نیو لیبرالیزم هەر لە بناغەوە لە دریژەی قێرانی سەرمایداری خێدا لە ناوەڕاستی دەیەی هەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە هاتە ئاراوە، و بەدەر لە هەر شتیکی تر هەوڵی بورژوازی ئیمپریالیستی جیهانیە بۆ گەرینی تەوازنی هێز لە بۆرژوەندی سەرمایە وسەرمایەداری لە جیهانی ئەمڕدا بە دژی چینی کرێکارو چەوساوەکان.

کۆتایی ئوکتۆبەر ٢٠٢٠

ئەمریکا لە زەلکاوی عیراقدا … نووسینی: ستیڤان شەمزینی

(ئەمە دەبێت مامۆستا لەگەڵ ئەو عیراقدا بکەین کە هەمانە، نەک عیراقێک ئارەزوومان دەکرد هەمانبوایە. عیراقی هەنووکەیی: عیراقێکی وێران، پڕ لە شڵەژان و پێکدادانە، ئەگەر نەڵێین تووشی شڵەژانی ناوخۆیی بووە، لە راستیدا بڕەو ئەو ئاقارە دەڕوات).
هیلاری کلینتۆن

لە کاتی ئامادەکاریی و خۆسازدان بۆ ئەنجامدانی ئۆپراسیۆنی سەربازیی بۆ سەر عیراق، کاربەدەستانی باڵای دەوڵەتی ئەمریکا لەسەرووی هەمووانەوە جۆرج بوش باسیان لە بونیادنانی عیراقێکی نوێی دیموکراتی و لیبرال دەکرد، عیراقێک ببێتە نموونەیەک بۆ ڕژهەڵاتی ناوەڕاست لە پیادەکردنی دیموکراسی و پاراستنی مافەکانی مرۆڤ و پێکەوە ژیانی ئاشتییانە. زۆربەی میدیاکانی سەر بەدەوڵەتی ئەمریکا و گرێدراو بە هاوپەیمانەکانی لە تەواوی دنیادا مژدەی عیراقێکی نوێیان بۆ گوێدا دەداین، عیراقێک سەد و هەشتا پلە جیاواز لە عیراقی سەردەمی حکوومەتی دیکتاتۆریی و دەسەڵاتی ملهوڕانەی سەدام حسێن. لە باری عەمەلیشەوە زۆربەی عیراقییەکان چاوەڕوان لە پاشەڕۆژ و ئاسایەکی ڕوون بێبەوو، ئایندەیەک پڕدە لەسەر شانەی گەڵەی بە کەمەڵ و کاسەسەر و تاوان و هاوێن دابداتەوە. عیراقێک هەموو هاووڵاتییەکانی هەست بە ئارامی و دڵنیایی بکەن و تیایدا بحەسێنەوە، بەڵام لە دوای سێ ساڵی و نیو تێپەڕین بەسەر ئەنجامدانی پرۆسەی ئازادکردنی عیراق، کاتی ئەوە هاتووە بارودۆخی عیراق هەڵبسەنگێنین و پرسیار بکەین، ئایا ئەمریکا و ئەجێندای کۆشکی سپی لە عیراق سەرکەوتوو بووە؟. پرسیارێکی ئاسانە، بەڵام وەڵامدانەوەی کارێکی قورس و فرە زەحمەتە، بۆیە پێویستمان بە شرۆڤەکاریەکی ورد و بەدیقەتانە هەیە تاکوو بتوانین وەڵامێکی واقیعی و دروست و زانستی و دوور لە ڕوانگەی ئایدەلۆجیی و هەستکی و سەزداریانە بەو پرسیارە بدەینەوە.
ئەگەر بەڵێک واقیعبینانە سەیری ئەو ڕووداوانە بکەین لە عیراقدا ڕوو دەدەن، ئەوەی ئەمڕۆ لەم وڵاتەدا بەڕێوە دەچێت لە خێدا جەنگێکی ڕانگەیاندراوی تائیفی و نەوخۆیە. ئەو جەنگەی ریشەیەکی قووڵتری هەیە لە دیرکی عیراقدا، ئەویش جەنگی نێوان هەردوو ئاینزای شیعە و سوونەیە. لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردووی دەسەڵاتی

سوونندا لە رێی سەرکوت و توندوتیژییەوە هەموو جیاوازییەکان لە عێراقدا کپ کرابوونەوە و لە چوارچێوەی یەک ئیدئۆلۆژیدا لە قاڵب درابوون. ساتەک دوای هەرەسی بەعس، دەرگا بە ڕووی جیاوازییەکانی ناو عێراقدا دەکرێتەوە لە یەکەمین بەریەککەوتن و کاردانەوەدا جیاوازییەکان بە ڕووی یەکتردا دەتەقنەوە، هەر بەیە ململانێ و ناکۆکییە تەقیوەکەی ئەمڕۆی نێوان شیعە و سوونە دەرئەنجامەکی نەخواستراو و گەلێک خوێناویی لێکەوتەوە. هەر ئەمڕۆ لە عێراقدا دەیان کەس بگرە زیاتریش دەبنە قوربانی ئەم ناکۆکی و جەنگە مەزهەبییە. هەزارانی تریش بە ماڵ و حاڵ و سەرگەردان و ئاوارە و دەربەدەر دەبن. لە ڕاستیشدا ئەو سەقامگیرییەی پێشتر لە سەردەمی بەعسدا هەبوو ئەمڕۆ ئەویش لە کیس چووە!!، لە سەقامگیرییەکەی بەعس لە ژێر قامچی و دارکوتەکدا بوو، بەڵام هێشتا لە ڕووی چەندایەتییەوە ژمارەی زیان لێکەوتووان و قوربانیان تا ڕادەیەک کەمتر بوو. ئەوەی هێنووکە لە گۆڕەپانی عێراقدا لە تیرۆر تەقاندنەوە و لاشەی کوژراو و شێوەنراو دەبینرێ زۆربەی هەرە زۆریان قوربانیانی ناکۆکی مەزهەبین نەک بەرئەنجامی کردەوە بە بڕیارکانی جەمسەری تیرۆری جیهانی لە عێراقدا. پێم باشە بە پاڵپشتی دەربڕینەکانی سەرەوە لێرەدا سەرنجتان بە هەندێک داتا و ئاماری بایەخدار و ڕاپۆرتی ڕۆژنامەنووسان و گۆشەنیگای سیاسەتمەداران لەمەڕ جەنگی نەوخەیی ڕاکێشم.

نووسەری لیبرالی عەرەب (عەدنان حسێین) دەنووسێت (بڕپێی سەرژمێریەکانی سەرچاوە فەرمییە عێراقییەکان و سەرچاوەکانی هەزی هاوپەیمانان، ڕۆژانە 100 عێراقی دەبنە قوربانی ئەو جەنگە ناوخەیی تایفییەی لە بەشە عەرەبییەکەی عێراقدا بەڕێوە دەچێت، ئەم قوربانیانەش هەروەک هەمان ئەو سەرژمێریانە دووپاتی دەکەنەوە، زۆرینەی زۆریان خەڵکی سڤیلن و ژمارەیەکی زۆریشیان منداڵ و ئافرەت و بە تەمەنەکانن). ئەمە جگە لەوەی ڕۆژانە چوار تا پێنج سەربازی مارینزی ئەمەریکی دەکوژرێن و تەکەای کوژراوەکانی سوپای ئەمەریکاش لە سەرەتای پرسەکەوە گەیشتۆتە نزیکەی سێ هەزار سەرباز!، بەیە بەڵای بەشکی زۆری چاودێرانی سیاسییەوە خەریکە عێراق بە ئەمەریکا دەبێتە چاڵکی هاوشێوەی ڤێتنام، چوونکە ئەمەریکاییەکان لەو قۆناغەدا نەبوون ڕووبەڕووی ئەم سەختگیرییە ببنەوە لە عێراقدا و بەو جۆرە گیر بخۆن بە دەست وەاتەکی پڕ ئاشووب و گەچەڵی وەک عێراقەوە. بەشکی تر لە سەرچاوەکانی ئاگادار لە ڕەوشی عێراق ژمارە قوربانییە عێراقییەکانی ئەم سێ ساڵ و نیوە بە نزیکەی سێ چارەگ ملیۆن دەخەمێنن. (سابرینا تاڤرنیس) لە ڕۆژنامەی "نیویۆرک تایمز"دا دەنوسێت (تیمێک لە تۆژرانی

تەندروستی عێراقی و ئەمریکی، ژمارەی کوژراوە عێراقییەکان بە 600 هەزار هاووڵاتی دەخەمێنن!، لە دەرەنجامی بارگرژیی بارودۆخی عێراق لە میانەی داگیرکردنی لایەن ئەمریکاوە لە ساڵی 2003. بەپێی راپۆرتی نەخشەکانی حکوومەتی عێراقی تەنیا لە ماوەی مانگی تەمموزی ئەمساڵدا 15 هەزار کەس بوونەتە قوربانی کە زۆرترین رێژەی قوربانییە، جێن هێپ کینز لە خوێندنگای تەندروستی گشتیی بەم لێکۆڵینەوەیە هەڵساوە، ئاوێشتە لەبەر لە نزیکەوە سەرنجدانی بارودۆخەکە و تەماشەکردنی کوژراوەکان، چوونکە رۆژانە چەندین تونەدوتیژیی رووداد و ژمارەیەکی بەرفرە هاووڵاتی دەبنە قوربانی). ئەمەش وایکردووە دیمەنی مەرگئامێزی عێراقییەکان ببێتە هەواڵی یەکەم تەکەای میدیا جیهانییەکان.
هەر لەمبارەیەوە و دەربارەی قەبارەی رووداوە خوێناوییەکانی عێراق، ماڵپەڕی (ئێلعەرەب ئۆنلاین) لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت، دەنووسێت (سەرچاوە نوودوودەتییەکان لە دواهەمین سەرژمێریدا رایانگەیاندووە کە زیاتر لە 6500 عێراقی تەنیا لە دوو مانگی تەمموز و ئابی رابردوودا کوژراون!!!. بەمەش بناغەی جەنگێکی نەوخەیی درێژخایەنی داناوە کە مودا تایفییەکە رێکی گەورەی تێدا دەبینێ). (ئێلوەتەنی سعودی) لەسەر هەمان پرس و ئاستی چەنایەتی و چەندایەتی بارگرژییەکانی عێراق بەاویکردەوە (هەر یەک کەس لەنەوان چل عێراقیدا، لە دەستپێکردنی داگیرکاریی ئەمریکیی لە ئازاری 2003ەوە گیانی لە دەستداوە، واتە نزیکەی لە سەدا دوو و نیوی سەرجەمی دانیشتوانی وڵات. ئەمەش واتای ئاوێە مەرگ لە دەرگای ماڵی گشت عێراقییەکی داوە، بە ماڵی ئاو گەورە بەرپرسانەشەوە کە حوکمی عێراقی ئەمە دەکەن. ئاوە هەمووی بە پێی تازەترین توێژینەوەیە کە پزیشکەکانی جێن هەبکینز و کۆلێژی پزیشکی زانکۆی موستەنسریەی عێراق بە هاوکاریی پێیمانگای ماساشوسیش، ئەنجامیان داوە). ئەو ئامار و ژمارانەی لە ناوەندە جیهانییەکانی لێکۆڵینەوە و شیکاریی ستراتیژیی بەاو دەکرێنەوە دەربارەی کوشتار و لەناوچوونی هاووڵاتیانی عێراقی، بە راددەیەکی وەها تەقێنەر و خەیاڵییە، بووەتە جێگای شەکەکی گەورە لەسەر ئاستی جیهان و سیاسەتی نوودوودەتی، بەو پێیەی ئاوەی ئەمە لە عێراقدا دەگوزەرە لە خوێنڕێژیی و کوشتن لە دەرەوەی هەموو پێشبینی و چاوەڕوانییەکاندا بوو.
رۆژنامەنووسانی بیانیی و چاودێرانی بواری ئەمنیی عێراق رۆژانە هەواڵی دڵزینەوەی ئەو تەرمە کوژراوە ناسراوانە رادەگەیێنن کە دوای دەستبەسەرکردنیان بە دەست و قاچی بەستراوەوە گوللەباران کراون و لە کەناری شارەکان بە کەمە و تاک تاک فڕێدراون. ئەم

حاڵەتێکی نەک حاڵەتێکی شازە بەڵکو دیاردەیەکی هەمەڕەنگی شارەکانی بەغداد و دیالە و موسڵ و رومادی و کەرکوکن. ڕۆژنامەنووسی پسپۆر لە کاروباری ڕژهەڵاتی نێوین (ریچارد ئینگل) زۆرترین ماوە لە عێراقدا ماوەتەوە دەربارەی ئەو دیمەنە سامناکانەی کوشتن و سەربڕین کە بەچاوی خۆی دیوەتی بە تایبەت لە شاری بەغداد، دەنووسێت (شتێکی قەزەون بوو، سەدان تەرمم بینی، تەرمی بەگۆنکردوو، تەرمگەلێک لە گەڵی قوواڵایی کەمدا نەژرابوون، جارێک سەگێکم بینی کەللەسەری مرۆڤێکی بە دەمەوە بوو، بۆنی تەرم دەکەیت، خۆک دەبینیت هەست بە تووڕەیی دەکەن، ئەو کەسانەشی دەکوژرێن کەسە زۆر بە تەمەنەکانن، یان زۆر هەژارەکان یاخۆ منداڵ و زۆر لاوازن، بە جۆرێک ناتوانن وەڵات بەجێبهێڵن).

زۆر بەگڕش هەن تەوگلانی وەزیر و کاربەدەستانی حکوومی لە جەنگی نێوخۆیدا دەسەلمێنن، تەنانەت دیکەمێنت لەبەردەستدایە لەسەر تەوگلانی خودی وەزیری تەندروستی عێراق لە جەنگی تایفی!، لەمبارەیەوە ڕۆژنامەنووس (لارا لۆگان) هەواڵنێری کەناڵی (CBS) ڕاپۆرتێکی سەیر و سەمەرەی لەسەر وەزیری تەندروستی ئامادە کردووە کە ئەو وەزیرە بە پشتیوانی مەلای بونیادگەر (موقتەدا سەدر) شیعەگەرێتی دەکات، ڕاپۆرتەکە دەڵێت (دکتۆری نەخۆشخانەکان لە بەغداد و کەربەلا بە بەرنامەیەکی داڕێژراو، نەخۆشە سوونێکان دەکوژن و لاشەکانیان دەخەنە ناو گۆڕی بە کۆمەڵەوە). جا ئەگەر ئەمە ماموستای وەزیری تەندروستی بێت وەک کار هەڵسوڕێنەری وەزارەتێکی خزمەتگوزاریی و کاروباری مرۆیی، ئەوە لەوە مەپرسە وەزیری ناوخۆ و بەرگریی و سەرکی دەزگا سوپاییەکان و هەواگریی و نیزامییەکان چۆن مامەڵە دەکەن؟ ئەی دەبێت کێنە ژێنراڵ و تازە ئەفسەری ڕاهاتوو لەسەر تۆندوتیژیی چۆن بەرپەرچی نەیارەکانیان بدەنەوە؟. دەبینین ئەمڕۆ عێراق لە قەیرانێکی قووڵدا دەژی، جەنگی تایفی هەموو سنوور و پەوڕەکی جەنگ و ململانێی بزاندووە، لەوەش ئەنتیکەتر ئەوەیە ئەمڕۆ لە شارەکانی بەغداد و رومادی و دیالە خەڵکان لەسەر ناسنامە و ناو دەکوژرێن گوایە ناوەکانیان تەعبیر لە مەزهەبێکی دیاریکراو دەکات. دەیان بەگڕی سەلمێنراو و ڕاپۆرتی ڕۆژنامەنووسی لە بەردەستدان هەمە بە ئەو جۆرە لە کوشتن و تیرۆر دەکەن لەسەر ناسنامە و ناو.

ڕۆژنامەنووسێکی بیانیی ڕاپۆرتێکی لەسەر کوشتن لەسەر ناو ئامادەکردووە، ڕاپۆرتەکە لە ماڵپەڕی ئینتەرنێتی (ئیلاف) بڵاوکراوەتەوە و دەڵێت (لە ڕەی وتووێژکانەوە بۆم دەرکەوت هەندێ ناو و نازناوی دیاریکراو هەیە خاوەنەکانیان ڕووبەڕووی مەترسی دەکاتەوە، ئەمەش لە هیچەوە نەهاتووە. بەڵکو چەندین حاڵەتی کوشتن

و فاندن لەسەر ناسنامە یان ناو لە زەربەی ناوچە بارگرژکاندا رووبداوە، بە نموونە هەڵگری ناوکانی وەک: حسەین، عەلی، عەبدولزەهرە، عەبدولحسەین و نازناوکانی وەک: ئەلموسەوی، ئەلدەڵاجی، ئەلئەسەدی، شیعە مەزهەبن بە پێچەوانەشەوە هەڵگری ناوکانی وەک: عوسمان عەلی، ئەبوبەکر، نازناوکانی وەک: ئەلمەشهەدانی، ئەلکەعبی، ئەلزەبەعی. نازناوی سوونە مەزهەبن و لە هەندێک شوێن داواکراون). هەر ئەو سەرچاوەیە باسی ئەوە دەکات زەربەی عەراقییەکان ناچاربوون دوو ناسنامە هەبگرن، بەیەکەت، (ژمارەیەک لە عەراقییەکان ناچاری بەکارهێنانی دوو پێناسن، تا لە ناوچە بارگرژکاندا هەریەکەیان بە پێی ئەو تایفەی لەو ناوچەیەدا دەژی بەکاریبهێنێت). ئەمەش دەرخەری تاڵترین واقعیەت و چەپەڵەی توندوتیژیی مەزهەبییە لە عەراقدا.

هەر لەبارەی کێشەی ناو نازناوەوە، نووسەری عەرەبی عەراقی (محەمەد بەغدادی) دەنووسێت (چوینەتەوە ناو دەردێکی دیکەوە کە لە مێژووی عەراقدا بەم قەبارەیە نەبینراوە، ئەویش بریتییە لە تایفەگەریی، گەنجەکانمان گشت رۆژێک لەسەر ناسنامە دەکوژرێن، لە هەواڵەکاندا جگە لە هەواڵی دەزینەوەی دەیان تەرمی بە ناسنامە لە شەقامەکانی بەغداد لەلایەن پۆلیسی نەوخەیینەوە. گوێبیستی هیچی دیکە نابین، یاخە فڕان کەس لە فڕان پارت یان مەزهەب، یان لە فڕان هەز لەلایەن، کەسانێکی نەناسراوەوە تیرەر کراوە!!، ئێستا دیاردەی ناو گۆڕین لە ناوچە عەراقییەکاندا بەاوبەتەوە، ناوکانی وەک عەلی و حسێن لە ناوچە سوونەکاندا گۆڕاوە، عومەر و عوسمانیش لە ناوچە شیعەکاندا). رۆژنامەی (ریاز)ی سعودی لە ژێر سەردێڕی (سەربەین بە پێی ناسنامە) بەاویکردەتەوە (سەربەین بەپێی ناسنامە دواترین ناونیشانی ئەو جەنگەیە کە ئێستا لە عەراقدا بەرپا بووە، هەر کەسێک ناوی عەلی، حەسەن، حسەین، زەین لعابدین بێت لەلایەن سوونەکانەوە دەکوژرێت. شیعەکانیش عومەر، عوسمان، موعاویە، یەزید، سەردەبەن، کارەساتەکە ترسکی وای ناوەتەوە کە خەڵکی ناچار دەکات ناو و ناسنامەی خەیان بگۆڕن و مەزهەب و تەنانەت ئاینی خەشیان –بە ئەو کەسانەی لە دەرەوەی ئەو دوو تایفە ئیسلامییەدان– بسەنەوە، ئەم پێشکەوتنەش لە لوبنان و لە سەردەمی جەنگە ناوخەییەکەدا، وەرگیراوە).

هەنووکە بازاڕی (مریدی) کە بازاڕی ساختە و تەزویرچییەکانی شاری بەغدادە و دەکەوێتە ناوچەی (سەدر) و چەندان ساڵە ناوبانگی بەوە دەرکردووە، پاسپۆرت و ناسنامە و بڕوانامەی ساختەی تەدا دروست دەکرێت، جمەی دێت و لە تازەترین جۆری داهێنانی ساختە و تەزویری ئەم بازاڕەدا ناسنامە دروستکردنە بە خەڵکان و پێیەوانی هەردوو

مەزهەبی شیعە و سوونە، تا بەهای گەینی ناوکانیانەوە لە مەترسی تیرۆر بە دوور بن!!، هەر بۆیە ئەمە سەرجەم دانیشتوانی شاری بەغداد دوو ناسنامەیان لە باخەڵدایە، لە یەکەکیاندا شیعەی دوانزە ئیمامین و لەویتریاندا سوونەی سەلەفی!!. ئەم چەند مانگەی دوایش مەیدانی عەراقی توندترین و خوێناویترین حاڵەتی بەخۆوە بینی و تاوان و ستەمکاریی مەزهەبیی و سیاسیی تیایدا گەیشتە دوا لوتکە، ڕەنگە بەم دوای تەقینەوەکانی سامەڕا و کاولکردنی مەرقەدی ئیمام عەباس شەپۆلێکی توندوتیژیی و تیرۆری مەزهەبیی دەستیپێکردووە و عەراقی گەیاندەتە سەر لەواری ترسناکترین کارەساتی مرۆیی، ئەم نموونەیەی عەراق ڕەنگە لە مێژوودا بەرجەستە نەبووبێ، مەگەر لە دارفۆر و ڕواندای پێشتردا کارەساتی وا خوێناویی ڕوویاندابێت، چوونکە ئەوەی ئەوە لە عەراق دەگوزەرێ زۆر لە تراژیدیای کاتی شەڕی ناوخۆی لوبنانی تێپەڕاندووە.

ڕۆژنامەنووسی چاودێر (سابرینا تاڤەرنیس) دەربارەی ئەو شەپۆلە توندوتیژیی و تیرۆر، دەنووسێت (بۆیەی خەماندنی پسپۆرانی نێتەوە یەکگرتووەکان لە مانگی ئۆگەستدا عەراق بەرەو ڕووی توندترین کاری خەکوژیی بێتەوە بە تایبەت لە بەغداد و شارەکانی دەوروبەریدا، تەنیا لە ڕۆژێکدا 97 هاووڵاتی کوژراون و نەخۆشخانەی یەرموک ڕاستیی ئەم قسەیەی سەلماندووە و ڕایگەیاند ڕۆژێک لەوە زیاتریشە). نووسەر و پسپۆری ئەمەریکی بە ڕەگەز هیندیی (فەرید زەکەریا) سەرنووسەری گۆڤاری (نیوس ویک ئینتەرناشیونال) نووسیوویەتی (ڕەکخراوی نەوەوەتی بە کەچکردن هەیسەنگاندووە هەفتانە "9" نە هەزار کەس لە عەراقدا خانەبەدەر دەکرێن، یەکێتی قوربانیانی عەراقی کە ژمارەی قوربانییەکان لە عەراقدا دەژمێرن و پشت بە ڕۆژنامە ناوخۆییەکان دەبەستن دەڵێت: مانگی ئۆگەست و ئەیلوول بە خوێناویترین و پڕ مەرگترین مانگ تەماردەکراون بە عەراق، هەروەها ئەکتەبەریش بە زیادبوونی ئاستی ئەم تونددوتیژییانە دادنرێت). ئەم بارودۆخە ناهەموار و ناسەقامگیرەی عەراق، بە جۆرێک نائومێدیی خوڵقاندووە نێک سیاسەتمەدار و خەڵکانی ئاکادیمی عەراق بەجێدەهێن بەکسو کار گەیشتە ئەوەی یاریزان و وەرزشکارانیش لەدەست ئەم دۆخە هەبێن. بە پێی ڕاپۆرتی (میدڵ ئیست ئۆنلاین) پرسەی کەچی یاریزانانی یانە سەرکییەکانی عەراق، بە ئامانجی گەیانە بە دوای ڕەوشی ئاسایشی جگیر لە تیپەکانی تردا لەلایێک و هەوڵی زاڵبوون بەسەر گرفتە دارایییەکاندا لەلایێکی تر، هەر بۆیەی هەمان ڕاپۆرت تەنیا لە یانەی (ئەلزەورا) هەشت یاریزان تیپەکیان بەجێهێشتووە، لە کاتێکدا یانەکیان بەهێزترین یانەی عەراق و هەڵگری چەندین نازناوە و لە مێژووی نوێی عەراقیشدا ئەو

یانەیە سەرکەوتووانە بەشداریی چەندان پاڵەوانێتی وەرزشی کردووە چ لەسەر ئاستی ئاسیا، چ لەسەر ئاستی جیهانی عەرەبی و ئیسلامی.
بە کورتی عێراق شوێنکی پڕ مەترسیدە بۆ هەموو هاووڵاتیان نەک تەنیا سیاسیی و کەسانی دیاریکراو و ناسراو. بارودۆخی ئەمنیی و تەنگژەی ئێستای عێراق جارێ شڕۆانکی لای ناوەندی سیاسیی ئەمریکی دروستکردووە، لە هەمان کاتدا عێراقیەکانیشی تووشی نائومێدیی و بێ هیوایی کردووە، تەنانەت زۆرێک لە پسپۆڕان و کارناسانی واقیعی عێراقیش لەو قەناعەتەدان، پاڕەژەی ئەمریکیی هەر لە بنەڕەتەوە هەرەسی هێناوە و نەیتوانیوە ئامانجەکانی بپێکێت، بگرە دەستکورت بووە تەنانەت لە ڕاگرتنی بارودۆخ و بەرقەرارکردنی سەقامگیریی.
جاکسۆن دیە دەڵێت (سەرێک بۆش ڕایدەگەیەنێت بارودۆخی عێراق دەگۆڕێت و ئاسایشی نەتەوەیی دەپارێزێت، بەڵام سیاسەت بە پێچەوانەوە هەنگاو دەنێت، ستراتیژیی سێ ساڵی پێشوو هاوکاریی ئەوتەی عێراقیەکانی نەکرد و هەڵبژاردن نەیتوانی ببێتە فاکتەرێکی سەرکی بۆ چارەسەرکردنی بارودۆخی ئاسایش). بارودۆخی عێراق بۆتە مایەی واق وڕمانی ئەندامانی کۆنگرێس و سیاسەتمەدارانی سەر بە کۆماریی و بگرە دیموکراتەکانیش، تەنانەت دۆخی عێراق بەهەمان دۆخی دارفۆر و کۆنگۆ بڕاوەرد دەکەن بگرە زیاتریش. دیسان ڕۆژنامەنووس (سابرینا تاڤەرنیس) دەنووسێت (ئەندامانی کۆنگرێسی ئەمریکی کوژرانی عێراقیەکان بەم ژمارە زۆرە بە بارودۆخێکی مەترسیدار لە قەڵەم دەدەن و بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدان ئاسایشی وڵات چارەسەر بکەن و سەقامگیریی بگەڕێننەوە بۆ هاووڵاتیان، هەروەها ئەم بارودۆخەی عێراق بڕاوورد دەکەن لەگەڵ دارفۆر و کۆنگۆ لە ڕووی ژمارەی کوژراوە و تەنگژەی سیاسییەوە).
لای عێراقیەکانیش هەموو گۆشبینی و خۆشبینی و هیوایەکی ترسناک، ئارەزوومەندانە چاوەڕێی بە ڕۆشبینی و بە هیوایەکی ترسناک، ئارەزوومەندانە ئەم چەند پەڕەگرافەی نووسەری سیاسیی عێراقی (عەقیل ئەلعەقابی) لەگەڵ منداڵ بخوێنینەوە: (هەموو ئەو بۆگانەی ئێستا بەدەستمانەوەیە، گشت ئەوەی دەیزانین و دەیبیستین و دەیبینین و ئەوەی کەسوکارەی لە ناوەوەی نیشتمانەوە بۆمان دەگێڕنەوە، بەشێوەیەکی تەواوەتی دەیچەسپێنن ئەو عێراقەی خۆنمان پێوە دەبینی و بیرمان لێدەکردەوە ئەم عێراقە نییە!!). ئەوجا دەڵێت (خۆنکانمان زیاتر لە خۆنی منداڵی پێنەگەیشتوو دەچێت، ئەمە خۆنمان بەهەموو شتکەوە دەبینی، نەخشمان بە هەموو شتێک بەشێوەیەکی هەڵەمەکی و بگوناهییەوە دەکشا). هەموو ئەوانەی لە عێراقدا ڕوودەدەن پێچەوانەی ئەوەن ئەمریکا بانگەشەی بۆ دەکات، شەمەندەفەری عێراق بە دەزخ ملی ڕێگای گرتەبەر نەک بە

باخچەکانی عەدەن، عێراق لە ژێر سێبەری شمشێر و تیرەر و فەتوادا راگیراوە نەک لە ژێر سایەتی دیموکراسی و پێکەوە ژیانی ئاشتیانە. شەقامی ئەمریکیش هەستی بەمە کردووە و دەیەوێ لەمە زیاتر نیزامی و هاووڵاتیانی لە بەرداشی خوناویترین جەنگی دنیادا نەبنە سووتەمەنی و قوربانی، هەر بۆیە هەکارەوە کەماریانکان لە هەبژاردنی کۆنگرەسدا دەنگان، چوونکە خەڵکی ئەمریکاش نایانەوێ جارێکی تر سوژنی قۆتنام لە دێیان بچەقێنرێتەوە، ئەمەش داوای کشانەوەی هێزەکان لە عێراق دەکاتە داواکاریەکی جەماوەریی و میللی، بەڵام ئیدارە و دەستە راستەو و تونددەوەکەی چواردەوری بوش سوورن لەسەر مانەوەی هێزەکانیان لە عێراق تا کۆتایی هاتنی پرۆسەی سیاسیی لە عێراق و سەرکەوتنی ئەمریکا و بەدیهێنانی ئامانجەکانیان. بگرە هێندە قسەی پێکەنینهێنەر دەکەن، گوایە ئامانجی خۆیان پێکاوە لە دروستکردنەوەی عێراقدا و توانیویانە سەرکەوتن بەسەر تیرۆریستەکاندا بەدەست بهێنن.
کارناس و پسپۆڕی ناسراوی ئەمریکی (دەنیس ڕەس) دەنووسێت (..بەڵام ئیدارەی سەرۆک بوش چی دەوێت؟ ئایا توانیوویەتی لەگەڵ ئەو هەڵکەوتە بگونجێت؟ هەشتا بانگەشەی ئەو دەکات پشکەوتنی بەرچاوی بە خێرایەوە بینیووە، بەڵام خەریکە عێراق لە ژێر بەرداشی شەڕەکی ناوخۆییدا دەهاژێت. هەروەک پلانەکانی ئاسایش سەرنەکەوتووە لە وەستاندنی تۆندوتیژیی، هەرچی جارێک ڕادەگەیەندرێت هێزەکانی لە عێراق کەم دەکاتەوە بەهەی بەرزبوونەوەی شەڕ و کوشتارەوە پێشیمان دەبێتەوە؟ بۆیە وای لێهاتووە پارێزگاریکردن لەسەر ئەو پێوەوەی لە عێراق گرتوویەتیە بەر بەمنێتەوە و زیاتر لە واقیع هەڵاتووە لە جیاتی ئەوەی ڕووبەڕووی بێتەوە). بەم حاڵەشەوە دەناڵد ڕامسفێد (تا کاتی وازهێنانی لە پۆستەکەی لە وەزارەتی بەرگریی) چارەسەری لە ڕەوانەکردنی زیاتری سەربازەکاندا دەبینییەوە، ئەمە لە کاتێکدایە سەد و پێنجا هەزار سەربازی ئەمریکی تا ئێستا نەیتوانیوە لە قورسایی جەنگی نەوخۆی عێراق کەمبکاتەوە، ئیتر چۆن دەتوانن بەهێزی زیاتر عێراق کۆنترۆڵ بکەن؟، پەموایە نەک دوو سەد هەزار سەرباز بەڵکو دوو ملیۆنیش ناتوانێ عێراقییەکان بخاتە سەرباری ئاشتی ئەگەر خۆیان بە ئاوەز بیاری لەسەر نەدەن و هەوڵنەدەن بە فەرمی ئاشتیانە ئەو دەخە شکۆڵاوە چارەسەر بکەیت.
(فەرید زەکەریا) ڕەخنە لە پێشنیاری ڕەوانەکردنی زیاتری هێزە نیزامیەکان دەگرێ و پێیوایە ڕەنی نابێت لە چارەسەرکردنی تەنگژەی عێراقدا، ئەو دەنووسێت (چاوەڕوانکردنی زیاد لە ئەندازە و ناردنی هێزی سەربازیی زیاتر، دوورە لەوەی کە بتوانێت هەڵومەرجی ناوچەکە بگۆڕێت. من لە هەڵەشەیی و سەرەڕۆیی ئەو کەسانە تێگەیشتووم

دیانەوە هەڵکی سەربازیی زۆر ڕوانی عێراق بکەن بە پاراستنی ئاسایشی وڵات، من لە یەکەم هەفتەی هەرشی هاوپەیمانان بە سەر عێراق هەوڵی جێبەجێکردنی سیاسەتێکی بەمشوومم دا، بەڵام ئەمە ئەم لەو شوێنەین کە دەستمان پێکرد، بە تێپەڕبوونی سێ ساڵ بەسەر ئەم جەنگەدا تونەدوتیژیی زیاتر تەشەنەی سەندووە و ڕەگی بە وڵاتانی دراوسێش خەشکردووە خەیان لەو هەلومەرجە هەقورتێنن. لە زەربەی ناوچەکاندا میلیشیا ناوخەییەکان لەلایەن بەرپرسەکانیان لە بەغدادەوە کەنترۆڵ ناکرێن، بە ئەم جۆرە دابەزانە لە دەسەڵات لە کاتی جەنگ لە شەقامەکاندا زیاتر لە سەد یان دوو سەد هەزار هەزی سەربازیی لە بەغداد جگە لە کاریگەرییەکی کاتی هیچ ڕێکی تری نابێت). هەرچەندە ئەمریکا لە زۆر ڕووەوە شکستی هێناوە لە مەیدانی عێراقدا، بەڵام بوش لە کاتی لێدوانەکانیدا زۆر بە دڵنیاییەوە قسە لەسەر سەرکەوتن دەکات و لایوایە پشتڕاوی زۆریان کردووە لە هەلومەرجی عێراقدا و بەردەوامیش لە هەموو دەرکەوتن و پرس کەنفرانسەکانیدا پێداگریی لەسەر ئەو پێشکەوتنانە دەکات کە لە عێراقدا کردوویانە، بەڵام کام پێشکەوتن و سەرکەوتن؟ ئەو سەرکەوتنەی هەموو ڕۆژە تارمی سەربازەکانیان لە کیسەدا بە دەچێتەوە؟ یان ئەو سەرکەوتنەی عێراقی غەرقی خوێن و کابووس و گریان کردووە؟!!. یان ئەو سەرکەوتنەی عێراق بوتە گۆڕستانێکی خوێناویی تەسفیە حسابات ئەمریکا و نەیارەکانی؟؟.

بوش، سەرکەوتنەکانی خەی لەوەدا دەبینێتەوە لە عێراقدا بمێنێتەوە تاکوو کۆتایی، هەروەک (دان فرومکین) لە ڕۆژنامەی (واشنتن پۆست)دا نووسیوویەتی (یەکێک لە خاڵە سەرنجڕاکێشەکانی سەرکی بوش لەمەڕ جەنگی عێراق سووربوونییەتی لەسەر بردنەوەی ئەمە کە لە زەربەی کەنگرە ڕۆژنامەنووسییەکاندا جەختی لێدەکاتەوە، بوش دەڵێت: بە دڵنیاییەوە ئەمە سەرکەوتوو دەبین، ئەمەش ڕاستییە!. بە پێی بۆچوونی من کاتێک لە عێراق شکست دەهێنین گەر لەو وڵاتە بکشێینەوە و کارەکانمان بە تەواوەتی جێبەجێ نەکەین. هاوکات لەگەڵ ئەم لێدوانانەدا بارودۆخ ئاڵۆزتر دەبێت و عێراق بەرەو جەنگی ناوخۆ هەنگاو دەنێت، تەنانەت حکوومەتی ناوەندیی ناتوانێت کەنترۆڵی ئەو بارگرژییە بکات، بوش چۆن دەڵێت لەم جەنگەدا ئەمە ڕاوەستاوە؟!). بە کورتی سەرەڕای گەرموگوڕیی ئەمریکا لەمەڕ دروستکردنەوەی عێراقی نوێ کۆچی زەمینە و تابلۆ ڕیالیستییەکەی ناو عێراق پێچەوانەی ئەمەمان پێدەڵێت!. ئایا دەتوانین لەم زەمینە پڕ هەڵبەز و دابەزەدا و لەم زریانی خوێنەدا بانگەشە بە دیموکراسییبوون بکەین؟ بگومان نەخێر، ڕەنگە گرنگترین کار لە دیموکراسییەتیش ڕاگرتنی ئەم لافاوی کوشتارە بە بڕیارێکی بە کۆمەڵ عێراقی گرتنەوە!

گرنگترین کار بەرگرتنە بە ڕەشەبای تیرۆر و باهۆزی فەتوا و مەیلی مەزهەبگەرایی و وەستاندنی ئەو نەزیفەی خوێن و ئینفالکردنی ئەوانیتر. بە بەچوونی من ئەو نەخشەیەی ئەمریکا هەیەتی بە عێراق و تەواوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەجیندایەکی کامڵ نییە و تۆزێتی لە کەموکورتی و ناواقیعبینی، چوونکە پێش هەرشت ئەمریکا ڕەچاوی دۆخی دواکەوتووی ڕۆژهەڵاتی نەکردووە و خوێندنەوەیەکی قووڵی نەبووە بە مێژووی پڕ لە کارەسات و کێشەسەر و کوشتوبڕی ڕۆژهەڵات، چوونکە دۆخی ڕۆژهەڵات، دۆخێکی ئاوارتە و تایبەتە، میکانیزم و ڕێگاکانی چارەسەرکردنی کێشەکانی ئەم ناوچەیە گەلێک هەستیارن.
لە ڕاستیدا نەهێ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە هەموو ڕوویەکەوە پاشکۆی بە خێرایی بینیووە، لە ماوەیەکی زەر نزیکدا سەرکەوتنی (حەماس)مان لە فەلەستین بینی، دەتوانم بڵێم سەرکەوتنی حەماس بەشێوەیەک لەشێوەکان گوزارشت لە کۆتایی مەدی دیموکراسی دەکات لەهەموو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. تراژیدیاکە لەوەدایە ئیسلامییە تووندڕەوەکان سوودمەندترین خەڵکانکن لە پرسەی دیموکراسی و هەڵبژاردن لە ناوچەکەدا، وەک تێبینیش کرا هەر ئەم میکانیزمە بوو حەماسی هێنایە سەر تەختی دەسەڵاتداریی. محەمەد ئەبو رمان جوانی بەچووە کاتێک دەنووسێ (لە کۆتاییدا سەرکەوتنی حەماس لە هەڵبژاردنە پەرلەمانییەکاندا و دروستکردنی کابینەی حکوومەت لە فەلەستین، دووپاتی ئەو ڕاستییەی کردەوە ئیسلامییەکان لە ڕەی سندوقەکانی دەنگدانەوە دەبنە یەکەم میراتگری ئەو ڕژمانەی ئەمریکا دەیەوێ بیانگوازێتەوە). کارەساتی ڕۆژهەڵات لەوەدایە تاکە ئەلتەرناتیڤ و جەگرەوەی ڕژمە تۆتالیتارییەکانی ئەم دەڤەرە بە تەنە گروپە ئیسلامییەکانن، تیاری عەلمانی و لیبرال و پڕ ڕۆژئاوایی و دیموکراتیک نەک لاواز و بە پێگەن بەڵکو هەر لە ستراکتۆرەوە ئەم ڕەوتانە گۆشیان نەکردووە و لە هەبووندا نین. تەنانەت دۆخی نوێی ڕۆژهەڵات بە تایبەت دوای سەرکەوتنەکانی حەماس هەمووانی گەیاندە ئەو بڕوایەی گەدەی دیموکراسی و پلۆرالیزم روو لە سەرزەمینی ڕۆژهەڵاتی ناڤین ناکات، تا ئەو سنووڕەی لە ڕاددەی گۆشبینی ئەمریکاشی کەم کردەتەوە. لافرانشی دەڵێت (ئەوەی لەم ماوەیەی دوایدا ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە خێرایی بینی، بە تایبەت گەشتنە دەسەڵاتی حەماس لە چوارچێوەی هەڵبژاردنەکدا لایەن ئەمریکاوە پشتگیریی لێدەکرا، هەروەک دەرککردن بە سەختیی و دژواریی چاندنی تۆوی دیموکراسییەت لە عێراقدا، هانی جۆرج بوش-یان داوە تاوەکو چاو بگێڕێتەوە بە گووتاری دیموکراسییەتدا، لە هەمان کاتدا لە ڕاددەی ئەو دڵگرمییەش بنەڕەتە خەوارە کە بە هەوەستە یەکەمیەکانەوە دیار بوو). ئەمریکا و خودی بوش تاکو ئێستاش شکی

دەستی ئێران بەرینداون.
فەرید زەکریا بە وردبوونەوەی قووڵی لە هەلومەرجی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و پسپۆرییەکەی، گەیشتە ئەو بڕوایەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەتە گۆڕپانێکی سەرکێبی بە نێشونماکردنی ئیسلامی سیاسیی ئەویش لە ئەنجامی پاشکشەی هێزری سیاسیی عەلمانی و دیموکراسیخوازیی. زەکریا لە وتارێکدا نوسیویەتی (خەرهەڵاتی ناوەڕاست یەک لەو بڕشانەی جیهانە لە ماوەی سی ساڵی ڕابردوودا پاشکشەی بەخێوەو بینیوە، خەرهەڵاتی ناوەڕاست بەتە شوێنێک بە فراوانی دیکتاتۆرییەت و ستەمکاریی و هەڵاوسانی ئابووری و داخران لە هەموو لایەنەکەو. ئیسلامی سیاسیی زمانێکی ئامادەکراوی بە ناڕەزایی خەڵقاندووە، ئەمش خۆکانی دواکەوتوو و ڕابردووخوازی پێ فریو دەدەن هەروەک چۆن فاشیزم و کۆمۆنیزمی ڕادیکاڵ توانیان لە ڕابردوودا بە هەمان شێوە ترس بڕهەم بهێنن). عێراق وەک خانەیەکی دانبەاو لە جسمی هەمان ئەو ڕۆژهەڵاتە نغرۆی ستەمکاریی و کولتوور و دەسەڵاتی دیکتاتۆریی بووە، دیکتاتۆرییەتیش بڕڵەوەی سیستەمێکی سیاسیی یان کارگۆیی بەت، عەقڵییەت و تێگەیشتن و بیرکردنەوەیە. چاندنی تۆوی دیموکراسی لە عێراقێکی وا پڕ لە تەنگ و چەمۆ و کێشمەکێشدا کارێکی ئەستەم و دژوارە، تا ئاستێک هەندێک لە شارەزایان بە موستەحیل لە قەڵەمی دەدەن. دانیس ڕس کەنە ڕێکخەری کاروباری ئەمریکا بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە نووسینێکدا کە لە ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)دا بڵاوکراوەتەوە دانووسە (پێویستە هەموو لایەنەکان بزانن عێراق ناتوانێ ببەتە وڵاتێکی مۆدیل دیموکراتیک و یەکگرتوو بە وڵاتانی هەرەمی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست). لە ڕاستیدا عێراق دەتوانێ هەنگاو هەڵگرێ ڕووەو دیموکراسی و کرانەوە بەڵام بە پێی پرسە و چەند قۆناغێک، لەگەڵیدا پێویستی بە ماندووبوونی زۆر و پێداگرێی جیددی و درێژخایەن هەیە. چوونکە مێژووی کۆن و نوێی عێراق مێژوویەکی پڕ تراژیدیا و ڕووداوی خوێناویی و توندوتیژانە بووە، لە بڕبڕیانی دەسەڵاتی سەمرەوە بیگرە تا ئەمڕۆی عەهدی مالیکی، مێژوو و دیرەکێک بووە لەوانەو لە کارەسات و خوێن، ماوەیەک نییە عێراق لە جەنگ و کاولکاریی و کوشت و کوشتار پشووی دابەت. ڕەنانی دیموکراسیی لەسەر ئەو باکگراوندە تاریک و تاڵە کارەکی هەرزان نییە بگرە زۆر ماندووکەرە.
تە بەوانە لە سەردەمی غەزەواتی ئیسلامی و هەرشی موسەمانە بڕایەکان بەهەمان شێوە هەرش و پەلامارکانی ئەکەدی و بابلی و ئاشووریەکان عێراق وەک دەربەندێکی پڕ خوێن و کێشە و ململانێکان و گۆڕپانێکی ترسناکی ڕووبەووبوونەوە دەرکەوت، بەو جۆرەش بە

درژایی دەسەڵاتی ئیسلامی هەر لە راشیدین و ئەمەویی و عەباسییەوە بیگرە بە ساتەک چییە عێراق بە جەنگ و کاولکاریی نەبووە تا دێگات بە هەرشی مەغۆل بە سەر بەغداد، هەروا ئیم سەرزەمین و جوگرافیایەی ئەمڕۆ بە عێراق نەو دەبرە لە سەردەمی دەسەڵاتی عوسمانی و داگیرکاریی نوێ و حکومی پاشایەتی و کۆماریی و دەسەڵاتی بەعس تونەترین و سەختترین جەنگ و ماوەرانی بە خۆوە بینینوە، بە ئەندازەیەک دەندایەتی و کوشت و بڕکان لە ئاستەکدان بە هەشدا ناچن و لە چوارچێوەی ئەفسانە و حیکایەتی میللیشدا جێگایان نابێتەوە. سەینەوەی ئیم مەتیقە پە ئاشووب و خوێناویە هەروا کارەکی ئاسان نییە. مرۆڤ کاتێک کتێبەکەی "باقر یاسین" بە ناوی "مێژووی خوێناویی عێراق" دەخوێنێتەوە، دەمارەکانی گرژ دەبن و تووشی شۆک دەبێت، چوونکە ئەوەی لە میتۆلۆجی و داستانە خەیاڵییەکاندا هەیە لە پیادەکردنی تووندوتیژیی لەسەر ئەرزی واقیع لە عێراق پەیڕەو کراوە.
عێراقێک کە بە (کۆماری ترس) وەسفکراوە و لە واقیعیشدا کۆماری ترس و داپڵەسینە، دیموکراتیزەکردنی کارەکی ئاسان نییە و بە بەیارەکی سیاسیی لەلایەن بوش و بلێرەوە نابێتە کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی. خە دیموکراسی جلەک نییە عێراقییەکان لە بەری بکەن هەروەک چۆن دیکتاتۆرییەتیش پۆشاک نییە تاوەکو فڕێی بدەن و بیکەنە تەنەکەی خۆڵەوە. لەبەرئەوە پۆویستە دیموکراسی لە نەو بیرکردنەوەی خودی عێراقییەکانەوە لە دایک بێت نەک بە زۆر بەسەریاندا بسەپێنرێ، چوونکە ڕەنگبە دیموکراسی تاکە شتێک بێت نەسەپێنرێت و بتەپزی نەیەتە دی. د.بورهان گلیۆن دەڵێت (پۆویستە دیموکراسی لەناو وەرچەرخانە قووڵەکانی هاوسەنگییە کۆمەڵایەتییە ناوخۆییەکانەوە سەرچاوە بگرێت و هەنگاو بنێت بەرەو پێداگرتن لەسەر سەروەریی جەماوەریی و بە فیعلی گەل بگەڕێت بە سەرچاوەی دەسەڵاتکان). (ئەدەنیس)یش هەمان ڕای لەسەر هەمان مەسەلە هەیە و دەڵێت (گەر وەاتانی عەرەبی زۆر لەوە بەهیواترن بتوانن خۆیان دیموکراسی قبوڵ بکەن، ئەوە ناتوانن دیموکراسی بن بە هۆی دەستوەردانی دەرەکی ئەوانیترەوە، ئەگەر ئەمە بمانوێت دیموکراسی بین بەر لە هەر شت پۆویستە پشت بە خەمان ببەستین، بەڵام سەرباری ئەوەش مەرجەکان بە دیموکراسی بوون لە کۆمەڵگەی عەرەبیدا بوونی نییە). بۆیە بیرکردنەوە لە پێشمەرجەکانی دیموکراسی ئەولەویترین کارە لە ڕاستای بینای کۆمەڵگەیەکی دیموکرات و ئازاد. بە ئەوەی دیموکراسیی ببێتە سیستم، لە پێشنەردا پۆویستە لە تاکەوە دەست پێبکرێت، نەک لە دەسەڵاتەوە. دەبێت خەیاڵدانی تاک بگەڕێت، چوونکە دواجار ئەو تاکانەن گشت پێکدەهێنن.

کەواتە دەبێت دیموکراسی چ وەک بیرکەو و چ وەک سیستەمکی حوکمەانی لە پێش هەر شتێکدا لەلایەن خودی عێراقییەکانەوە پەسەند بکرێت، بەبێ ئەوە ئیمکان نییە تە بتەوە بە زەبری هێز دیموکراسی تیا پراکتیزە بکەیت. لە کاتێکیشدا زەربەری خێک دەستیان لەوە شەردووە عێراق ببێتە نموونەیکی دیموکراسی و رێژەەیاتی ناوەاست وەرچەرخێ بە ئەو دوورگە یەتەپییەی ئەمەریکا لە خەیاڵ و ئایدیای ئەمەدا رەنگی بە رشتووە، ئاخۆ ئاڵاستەی ئەمەریکا چۆن هەنگاو بە هەنگاو لەگەڵ ئەم کەمەگە دواکەوتووانەدا دەچێتە پێش؟ لە وەختێکدا ئەم کەمەانە بە درێژایی مێژوو لە ژێر جەبەوتی دیکتاتەریی و ستەمکارییدا ناڵاندویانە و بەبەش بووون لە سادەترین حەقی دیموکراسی خۆیان. (فرەد هالیدی) دەنووسێت (دیموکراسی لە وەاتێکدا بەدی نایەت خاوەنی مێژوویەکی درێژخایەن بێت لە دیکتاتەریی، بە نموونە وەاتێکی وەک ئێران 2500 ساڵ لە ژێر دەسەاتی پاشایەتیدا بووە چۆن ئۆگەری ئەوەی لێدەکرێت ببێتە وەاتێکی دیموکراسی.!؟ عێراقیش هەروەها، بە تەواوی کولتوورەکەیەوە هەر لە حامورابییەوە تا دەگاتە دەسەاتی هاشمییەکان بە هەمان شێوە..). هەر ئەمەش وا دەکات پرسەکە لە عێراقدا سەخت و نالەبار و قورستر بێت، بەام پرسیارەکەی ئەمە لەوەیە کوا پێژە و هەنگاوە کردارییەکانی ئەمەریکا بە گەینی عێراق بەرەو دیموکراسی؟ پەم بۆن لەوەتەی ئەمەریکا لە عێراق کام هەنگاوی جیددیمان بەو ئاقارەدا هەست پێکردووە؟ بە پێچەوانەوە زەربەی جار ئەمەریکا لەسەر حیسابی دیموکراسی بەرژەوەندییەکانی خۆی پاراستووە. زەربەی جار بە راستکردنەوەی مەوقیفی لاری ئەمەریکا دیموکراسییەت باجێکی داوە، وەک ئەو تەوافوقاتە درێینانەی لە نەوان پێکهاتە عێراقییەکاندا بە فشار و پاڵپەستەی ئەمەریکا هاتنە دی!، ئەوە راستە دیموکراسی لە عێراقدا دەبە لەسەر بنەمای تەوافوق و کەدەنگی بێت، بەام ئەمجەرە لە تەوافوق، دیموکراسی و گەوهەریی سیستەمکی لەو چێشنە دەخاتە ژێر پرسیار و گومانی زەرەوە و خاڵی دەکاتەوە لە بنەما و ڕەحە راستقینەکەی.

بەندە نموونەیکی لەلایە، کاتێک بە ماوەی یەک تاکە مانگ (عەبدولعەزیز حەکیم) وەک مەلایەکی بونیادگەر لە کۆتایی ساڵی 2003 کرایە سەرکی ئەنجوومەنی حوکمی ئەوسا، یەکەم بەیار و دوا بەیاری دەرکردنی بەیاری 137 بوو لە دژی مافکانی ژنان، ئەمەریکا جوقەی لەوە نەهات، ئەوەی هاتە دەنگ هەندێک لایەنی عەرەبی و کوردیی بوون، ئەوانیش لە میانەی گەمەیەکی سیاسیی وشکدا. ئەمەریکایەک کە دەیەوە دیموکراسی بەرقەرار بکات چۆن چاوپۆشی لەوە دەکات نیوەی کەمەگەیەک دیل و پەاوێز بخرێت و کەنارگیر بکرێت لە ڕەگەان لە

وەتدا هێشتاش بانگەشە بۆ دیموکراسیەت بکەین؟ لە کاتێکدا رۆحی دیموکراسی ئاوێتە هەردوو رەگەزەکە شانبەشانی یەکتر رۆڵی چالاکانە و کارا بگێڕن لە وەرچەرخاندنی کەمێگە رووەو ئایندەیەکی باشتر و پاشکۆپێکردنی سیستەمی نەریتیی کۆن و دیکتاتۆریی. کوا دیموکراسییەکەی ئەمریکا کە چاو لەبە مافی ژن دەپۆشێ؟ رەنگە منیش رام لەگەڵ هەندێک نووسەری عەرەبدا بێت کاتێک دەڵێن دیموکراسی ئەمریکا دیموکراسییەکی دووڕوو و تایبەتمەندە و لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی بنەڕەتی بونیادنراوە.

ڕووناکبیری عەرەب د.عەبدولعەزیز مەقالیح لە وتارێکدا بەناوی (بوش و دیموکراسییەتی تاکەهەند) دەربارەی جۆری دیموکراسیزمی ئەمریکی دەنووسێت (بەاوەڕی بەجۆرە دیموکراسییەکی تایبەتی هەیە، دیموکراسییەک لەگەڵ ئارەزووەکانی خۆیدا بسازێت بۆ ئاوەڵای خۆی ئەوانە هەڵبژێرێت بۆ فەرمانڕەوای ئەو وەکو موڵکی تایبەتی خۆی سەیریان دەکات، خۆ ئەگەر گەلان دژی ئیرادەی کۆشکی سپی دەنگیان دا و بەویستی خۆیان ئەوانیان هەڵبژارد کە خۆیان دەیانەوێت فەرمانڕەوایی بکەن، ئەوکاتە دیموکراسی پەسەند نییە و لە ئاجێندای سیستمی نوێی جیهانیدا جێی نابێتەوە). تا ئەو جێیەی د.مەقالیح دەڵێت (گوومان لەوەدا نییە ئەو مەرج و پێوەرانەی ئیدارەی ئەمریکا دایاندەنێت بۆ پیادەکردنی دیموکراسییەتایبەتییەکەی خۆی، گەلێک گیروگرفت بۆ ئیدارەکە و بۆ جیهانیش و بۆ ئەو گەلانەش دەنێتەوە کە دەمکۆ بە پەرەشۆو چاویان بڕیوەتە دیموکراسی دروست کە تەنیا ئیرادەی گەلان و سندوقەکانی هەڵبژاردن کۆنترۆڵی دەکەن. کەس وای بە نەچووە دیموکراسی وەک بەهایەکی سیاسیی و کەڵتووری ڕۆژئاوایی لە ڕۆژان وای لێدێت ببێت بە ئامانجێک بۆ ڕازیکردنی ئەم یان ئەو هێزی نوودەوڵەتی، نەک بەدابینکردنی دادپەروەری و بەدیهێنانی خۆشی گەلان و رزگاربوون لە کابووسی دیکتاتۆران و فەرمانڕەوایکردنی گەلان بە قامچییەکانی توندوتیژیی و هێز و ناچارکردن).

لایەکی تر شەوازی مامەڵەی ئەمریکییەکان لەگەڵ عێراقییەکان شەوازێکی هەڵە و ڕەق و نادروستانەیە، دیموکراسی بە گوللە و مارینز و توندوتیژیی ناچێسپێ، دیموکراسی بە ئەپڕاسیۆنی سەربازیی و تەقەکردن لە هاووڵاتیانی سڤیل و هەرشی فڕۆکە و پەمالاری جیمس بۆندیانە پراکتیزە ناکرێ. دیموکراسی وەک کایەیەک بە سواری ئۆتۆمبیل و زرێپۆشی دڕعی سەربازیی ئەمریکا ناهێنرێت بە عێراق و بە فشاری هێزە دڕەکییەکان ناسپێنرێ، بەڵکو دەبێت لە ناوەوەڵا لە گەردەزەر بچووکەکانەوە دەستپێدەکات نەک لە لوتکە و هەڵمەتی دەسەڵاتەوە. گەلێک هەشتا باوەڕی بەوە هەیە تونددوتیژیی و

زەبروزەنگ تاکە ئامازی راگرتنی دەسەلات و حکومەت و لەگەڵ ئەم فەرمە لە دەوڵەتداریی راهاتووە، ناکرێت ئەمریکا بە بەیارەک سیحری لەبکات و عەساکەی موسا بەسەریدا بدات و بیکاتە دیموکراسیخوازی عەیارە بیست و چوار. دیموکراسی بە سواری هەمری سەربازیی ناهێندرێت، دیموکراسی پێش هەر فەرهەنگە. مامەڵەی ئەمریکا لە شەوازی هەوەدان بە جەخستنی دیموکراسی لە عەراقدا مامەڵەیەکی گونجاو نەبووە بە دەلیلی ئەوەی لەسەرەتای پرسەی ئازادیی عەراقەوە بە بەیارەکی نەودەوڵەتی شەوەی خەی گەی بە دەسەلاتی داگیرکەر، هەر ئەمشە وا دەکات تەواوی گەلی عەرەب لە بەشە عەرەبییەکەی عەراقدا مامەڵەی داگیرکەر لەگەڵ ئەمریکا بکەن و بە ئیمپریالیزمی نەو و نیو کۆلۆنیالیزم ناودێری بکەن، لەواقیعیشدا ئەمریکا لە تەواوی دنیادا سومعەی شکاوە بە حوکمی ئەوەی هەموو موراڵ و سنووورەکی نەودەوڵەتی بزاندووە، تەنانەت فەکەمایا لە رۆژی 31-8-2006 لە میانەی وتووێژەکدا بە ئەکبەری گەنجی وتووە (ئەمریکا مەشروعییەتی خەی لە دەستداوە، سەرلەنوە بنیادنانەوەی ئەم ئیعتبارەش کاتەکی زەری دەوێت).

هەبەتە تە ناتوانی خوازیاری شتەک بیت کە دوژمنەکەت یان داگیرکەرەکەت خوازیاریەتی بەسەرتدا بیسەپێنێ، ئەمە جگە لەو هەموو تووندوتیژیی و سکەنداڵ و ئابووچوونەی ئاشکرابوون کە مامەڵەی ئەمریکا لە بەرامبەر عەراقییەکان دەردەخات، ئەوەندەی تر پرسەکەی سەختتر کردووە بە تایبەتی دوای ئاشکرابوونی دەستدرێژیی سەکسی و فیزیکی بە سەر زیندانییەکان لەلایەن مارینزەکانەوە ئەمە بە تایبەت لە ئەبوغرەب و هەندە جگەی دیکە. بگومانیش پڕچەکرداری تووندوتیژیی جگە لە خودی تووندوتیژییەکی سەخت و قورستر چیدی نییە، (نەم چەمسکی) پێیوایە (بە مومارەسەکردنی تووندوتیژیی، ئەمە یارمەتی تیرۆریستان دەدەین چوونکە کردەوەی تووندوتیژیی کاردانەوەی وەهای لەدەکەوێتەوە کە لەوانەیە کارەسات بخوڵقێنێت). جگە لەوەش هەلومەرجی عەینی و بابەتی نەوخەی عەراق لەبار نییە بە تاقیکردنەوەی ئەزموونی دیموکراسی، لە هەمان کاتدا ئەم وەتە کەنداوەکی گەمارۆ دراوە بە دەوڵەتگەلی دیکتاتۆریی و تۆتالیتاریی. بەم هەیوە سەرزەمینی عەراق بەرووبە بە رسکانی خونچەی دیموکراسییەت تێیدا.

لەلای باشوور سعودیە و کوەیت و وەتانی تری کەنداوی عەرەبی هەیە، ئەم وەتانە سەرەڕای ئاوێتەبوونی دەسەڵاتکانیان لەگەڵ ئاین، دەوڵەتگەلکی دیکتاتۆریی و ئیستبدادیی رەهان و هەموو ئازادییەکی سیاسیی و بیروڕا تیایاندا سنووردار کراون. راستە لە رووی ئابووریەوە ئەم دەوڵەتانە لە ئاستکی باشدان کە تاک دەخل و

بژێوی بەرز و ڕەفاە دژی، بەام لە ڕووی سیاسییەوە دیکتاتۆرییەت زاڵە. لەبەری ڕژئاواوە هەردوو دەوڵەتی ئوردون و سوریا هەن، ئەوانیش دوو دەوڵەتی دیکتاتۆریی و شانشینین، لە ئەوەی سوریا ئیدعای سیستمی کۆماریی دەکات بەام گۆزرانەوەی دەسەات لە حافز ئەسەدەوە بە بەشاری کوڕی بەشەوەی بەماوەیی نیشانەی ئەوەیە هەمان نۆریتی دەسەاتی پادشایی ناوچەکانی تری دنیای عەرەب لەوەش باادەستە. ئەو دوو دەوڵەتە تەمارکی ڕەشیان هەیە لە سەرکوتکردن و یاساغکردنی بیرۆای جیاواز، بە تایبەتی سوریا کە نەزعە و مەیلەکی تری شۆڤێنزمی عەرەبی شیعەگەریی عەلەوی و دەستەکی تر لە بەعسیزم، ڕەوەوەی دەسەات دەباتە پەشەوە، پەویست بە بەگەهێنانەوە ناکات ئەگەر سوریا دیکتاتۆرترین دەوڵەتی ناوچەکە نەبەت بەگومان یەکەکە لە دەوڵەتە هەرە دیکتاتۆرەکان.
لە بەشی باکووری عەراقیشەوە دەوڵەتی تورکیا هەیە، سەرەای ئەوەی لەوە دەستوورەکی سکۆلاری ڕادیکاڵ بوونی هەیە و دیموکراسی تەرمەکە هەموو ڕژەک بانگەشەی بە دەکرەت، بەام لە واقیعی حاەدا تورکیا هەر ئەوەندە دیموکراسییە دەستەات تێیدا دەستاودەست دەکات، دەنا ئەم دیموکراسییە بچووکەش هەموو ڕژەک لە ژێر هەڕەشە و ئیهانەدایە بە تایبەت لەسەر دەستی ئاکپارتی کە حزبەکی پڕە ئیخوانی خەلافەتخواز و لە نەو نوستالیژیای کانی تورکدا ناسنامەی خۆی دەزیوەتەوە کە ئەویش مەستبوونە بە ڕژانی باکردنی ئیمپراتۆریای عوسمانلییەوە. جیا لەمەش ڕژانە ژەنراەکان سوکایەتی بە جەستە و شکڵی دیموکراسی دەکەن و بەپێی میزاجی عەسکەریی خۆیان ئاستەی سیاسیی حکوومەت و دەسەات لەو وەاتەدا دەگۆڕن. لەلایەکی تریشەوە دیموکراسییەتەک نکەڵی لە مافی بیست ملیۆن کورد بکات سەرەای ئەوەش قەیرانەکی مرۆیی لە ناوچە کوردنشینەکاندا دروست بکات هەرچییەک بەت دیموکراسی نییە. دەسەاتەک هاشا لە کوشتنی یەک ملیۆن ئەرمەن و پێنجا هەزار کورد بکات پەش 90 ساەک لەموبەر نیشانەی ئەوەیە هەرگیز نەبەتە دیموکراسی، چوونکە دیموکراسی بە عەیار نییە یان ئەوەتا دیموکراسیت یان پچەوانەکەی.
لەبەری لای ڕژهەاتیش دەوڵەتی ئێران هەیە، دەوڵەتەکە لەسەر بنەمای ئاین، بە پوختترین دەربڕین دەوڵەتەکی تیۆکراتییە، لەم دەوڵەتەدا نەک هەر موخالیفن و دژە ئاین و بە بەواکان مافیان پارێزراو نییە بەکو دەسەاتەکی چەوسێنەری مەزهەبی لەسەر تەختی دەسەاتە. تەنانەت موسەمانانی سوونەش لەژێر چەپۆکی ئەم حکوومەتە ئیسلامییەدا تووشی چەوساندنەوە بوون و بەبەش نەبوون لە شاەاوی تۆندوتیژانەی مەزهەبی. ئەم دەوڵەتە سەرچاوەی هەموو نائارامییەکانی ناوچەیەکە و لە پاییدا ترسناکترین دەسەاتی

ئیسلامییە لە واقیعی ئەستاماندا. لەبەرئەوە زەمینەیەکی ناوچەیی و هەرەمی لە ئارادا نییە تا یارمەتی پرسەی بنیادنانەوە و پێشخستنی دیموکراسی بدات لە عێراقدا، بەڵکو بەردەوام و رۆژانە ئەم دەوڵەتانە کێشە و نائارامی لە عێراقدا دەخوڵقێنن، دەیان دیکەمێنت لەبەردەستدان ئاماژە بە ئەوە دەکەن هەریەک لەو وڵاتانە بە نەرەی خۆیان و لایەنی تر و گروپی جیاواز جیاواز و دژگاکانی هەواڵگرییەوە پرسەی ئاشتەوایی و دیموکراسی لە عێراق پێکدەخەن، چوونکە دژانن وەرچەرخانی عێراق بەرەو دیموکراسییەکی تایبەتی گەمەکە نییە بەڵکو هەموو چەرکەیەک بەی هەیە ئەم باهۆزە روو لە وڵاتکانیان بکات و پەردە لەسەر شانەی دەسەڵاتی رەشیان دابداتەوە و کەتایی بە سیناریۆیەک بهێنێ ئەم جارە دەوڵەتە شمولییانەی ناوچەکە چەند دەیەیەکە دەرهێنەرین. ئەوان لە ئێستاوە زەمینەکانی ئەو هەلومەرجە لە رەحمی دایکیدا لەباردەبەن.

هێنووکە دوای سێ ساڵ و حەوت مانگ لە کەتایی هاتنی پرسەی "ئازادکردن"ی عێراق، هێشتا دووکڵەی جەنگ ئاسمانی عێراقی بەرنەداوە و وڵاتکە بەتە کەلاوەیەکی وێران و ئێشکەوتی خوێن و کابووس. ئەمریکاییەکان لە بەردەم دووبانەکدان یان ئەوەتا هێزەکانیان بکشێننەوە کە دژنیام بە کشانەوەی ئەم هێزانە هەرچی زیاتر عێراق روو لە کاولکاریی و جەنگی نووخێنی دەکات. یان ئەوەتا هێزی زیاتر رەوانەی عێراق بکەن. رامسفێد تا دوا ساتی لە وەزارەتی بەرگریدا بە گەشبینی و متمانە بەخۆبوونەوە رایگەیاند هێزی زیاتر رەوانە دەکەن بە چاڵی عێراق، بەڵام لایەنی بەرامبەر (دیموکراتەکان) ئەم هەوەستانەیان بە چەواشەکردن و بەلادا ڕەبردنی رای گشتیی وەسفکرد. هیلاری کلینتۆن لەم روەوە دژێت (ئێستا زیاتر لە سێ ساڵ و نیوێکە هێزە سەربازییەکان لە ڕێگەی هەوڵە نیزامییەکانەوە تەواوی وزەی خۆیان تەرخانکردووە بە جێگیرکردنی ئاشتی و بنبەرکردنی توندوتیژیی، ئەمە لە کاتێکدایە وەزیری بەرگریی دژێت: هیچ کەسێک داوای لە ئەمە نەکردووە هێزی زیاتر رەوانە بکەین.. مەبەستم ئاشکراکردنی راستییەکانە، سێ ساڵە بەردەوام بیرەوەری گشتیی چەواشە دەکرێت). ئێستا دەبینین گووتاری کەماریەکان لەمە عێراق بە جۆرێک گۆڕاوە، بوش دژێ عێراق مەیدانی جەنگی ئەمەیە تەنیا لەگەڵ تیی تیرۆریستی ئەلقاعیدە و لەم جەنگەشدا سەرکەوتوو بووین، ئەوەتا لە وتەیەکیدا دژێت (بگومان ئەمە شەڕی دژە تیرۆر دەبینەوە، چوونکە هێزەکانمان زیانی گەورەیان بە ئەلقاعیدە و هێزە دەمارگیرەکان گەیاندووە، شەڕی یەکلاکەرەوەش لە عێراقدایە، بەڵێ ناتوانین بڕ لە کەتایی هێنان بەم ئەرکە عێراق بەجێ بهێڵین).

بوش لە بیری چوونە خۆی و دەوڵەتەکەی نەیانتوانیوە ڕووشی عێراق چاک بکەنەوە و سەرتاکانی دیموکراسییەوون دابمەزرێنن و تێبینی هەزری دیموکراسی بکەن، بەڵکو عێراق لە دۆخێکی تەواو ناڕەحەت و ناجێگیردایە، لە مژوودا ماوەیەک نابینین هێندەی ئەمڕۆ عێراق ئاڵۆز و ناسەقامگیر بووبێ، وەلە گومانیش لەوە دەکەین ئەمریکییەکان توانیبیان سەرکەوتن بەسەر ئەلقاعیدە و گروپە تووندڕەوەکانی تردا بەدەست بهێنن، چوونکە کوشتنی زەرقاوی نێک شەپەلی تووندوتیژیی ڕانەگرت بەڵکو ڕووشکەی تەواو تێقاندنەوە و مەوجێکی بوونەی تووندوتیژیی عێراقی تەنییەوە. لەم سەنگەوە ناوەندی ڕۆشنبیریی و سیاسیی ئەمریکا بە ڕووبی پەداگریی لە شکستهێنانی کابینەکەی بوشی دووەم دەکەن و پێیانوایە هەڵوەست و پشتڕاستکانی بوشی کۆ ئاکامێکی خەتەرناکتریان لێکەوتەوە، ئەمش وای کردووە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ نفوزی سیاسیی کەماریيەکان ڕوو لە کەمیی بکات. کە بەگومان باجێکی بە شکستیان لە هەبژاردنی داهاتوودا دەدەن.

فرانسیس فوکویاما دەڵێت (پشوخت کەمێک کتێب و وتار چاپکراون کە سەرزەنشتی ویلسۆنیالیزمی خۆشباوەڕانی ئەمریکا دەکەن و هەرش دەکەنە سەر بیرکەی هاوەدان بە دیموکراتیزەکردنی جیهان. هاوڕەگانی ئیداریی دووەمی بوش بە دیموکراسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە بە دروشمە زبر و تووندەکانی دەستپێکی سەردەمی دووەمی دەسەڵاتەکەی دەستپێکرد، ئاکامی پێ کۆشیان لێکەوتەوە). فرید زەکریاش وەک پسپۆرێکی بە توانا و شارەزایەکی ناسراو بەچوونەکی هاوشێوەی رایکی فوکۆمایای هەیە، پێیوایە ئەمریکییەکان لە عێراق نەیانتوانیوە سەرکەوتنی بەرچاو بەدەستبهێنن. بەڵکوو هاوڕیانداوە تەنیا بە ڕاگرتنی جۆرێک لە هاوسەنگی، ئەو لە News Weekدا نوسیوویەتی (سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە عێراق لەماوەی سێ ساڵ و نیوی ڕابردوودا تێکڕایەک بووە لە بنیاتنانی نەتەوە و بەرنگاربوونەوەی تیرۆریستەکان، نێک سەرکەوتنێکی بەهەز). بە پچەوانەشەوە هەلومەرجی عێراق بە جۆگەیەک گەیشتووە خێکی وەاتەکە هەست بە جیاوازییەکی ئەوتە ناکەن لەگەڵ سەردەمی ڕژمی پشوو چوونکە لە دیتنی ئەواندا پیاوکوژ هەر پیاوکوژە، جا عەمر یان زێد بێت، سەدام حسێن یان موقتەدا سەدر بێت. بە جۆرێک ئەم دۆخە وای لە نووسەرێک کردووە لە ڕۆژنامەی "ریاز"ی سعودیدا ئەم چەند دێڕە بڵاوبکاتەوە بنووسێت (سەدام پاسەوانی دۆزەخ بوو، چەندین جەنگی هەڵگیرساند و چەندین کەسایەتی ناوداری سیاسیی و ئایینیی و تەنانەت زاواکەی و چەشتلێنەرە کریستیانەکەی و مامۆستاکانیشی لە ناوبرد. ئەمانە

هەمووی بە بیانووی چەند هەکارکەوە کە بە ئەمنیی ناودەبران، بەڵام بارودۆخی نوێی عێراق هیچی کەمتر نییە لە رابردوو، ئەوەندە نەبێت تاکە پیاکوژکەی جاران ئێستا بووە بە سەدەها پیاوکوژ، میلیشیاکان بوون بە جۆگرەوەی گاردی کەماریی و دەزگاکانی ئاسایش و پاسەوانی تایبەت). دەکرێت ڕوونکردنەوەیەک لە دەستەکدا کورت بکەینەوە، ئەمریکا لە 2003 دیکتاتۆرێکی مەترسیداری لە عێراق گەیی، بەڵام لە هەمان کاتدا دۆرگای کردەوە بە دۆیان دیکتاتۆری مەزهەبی و فاناتیستی عەرەبی شیعی و سوونی.
هەر ئێستا میلیشیاکانی سەدر و بەدر و گروپە جۆراوجۆرەکانی تری چەکداریی لە عێراقدا، لە نۆگریسترین جەنگی تەسەنۆرەوەدان لە بەرامبەر بە یەکتر، ئەم جەنگە لە ئاساییترین تاکی شیعە یان سوونەوە دەستی پێکردووە تا دۆگات بە پشتوایانی ئایینیی و کاربەدەستانی حکومی. خودی نوری مالیکی سەرۆک شالیاری عێراق بەردەوام ئەوە ڕەت دەکاتەوە پیاوی ئەمریکا بێت، بەڵکو دەیەوێ سیزی مەرجەعە ئایینییەکان و مەلا بونیادگەرەکان بە لای خۆی ڕابکێشێت. هەرچەند لە واقیعدا مالیکی بە ئەجیندای ئێرانی عێراق بەڵێن دەبات، بەڵام پێیوایە قەناغی دووەمی یاری سیاسیی شیعی دەستپێکردووە، ئەگەر لە قەناغی یەکەمدا بە هەڵبژاردن و دیپلۆماتییەت و دەنگدان شیعە سەرکەوتنی زۆری لە عێراقدا تۆمار کردبێت، ئیدی لەم قەناغەدا کاتی ئەوەیە لەگەڵ باڵی عەسکەریی شیعی پێکبێت بە زیاتر سەقامگیرکردنی دەسەڵاتەکەی و کەمپینی پاکتاوکردنی سوونە و بژارکردنی دژ و داڵی بەردەم خوونە مەزهەبی و شەخسییەکانی کە دەنیام پریشکی ئەم ئاگرە پێش هەر کەس بەر کورد دەکەوێ. بە ئاشکرا بادانەوەی مالیکی بەڵای مەزهەبگەریی و مەلا تووندڕەوەکان و هێزەکانی میلیشیا هەست پێدەکەین، ئەمەش بە هەموو شێوەیەک هەڕەشە لە ئایندەی ئەمنیی و سیاسیی عێراق دەکات، بەگژیەکیش دادات بە دەستەوە لە بارەی ئەوەی پێکهاتەکانی عێراق ناتوانن پێکەوە هەبژین، بەڵکو کەی هێزەکان لە هەوڵی نەپساوەدان بە کۆنترۆڵکردن و لەناوبردنی ئۆپۆزیسیۆنی دژەوەی خۆی. ئەوەش بە ڕیمەندە کۆنترۆڵ و ئیحای ژێر بە ژێری مالیکی و ستافە شیعەکەیەتی کە مەرجەعەکان جارێکی تر دەم لە دەسەڵات و حوکمداریی وەردەدەن و دەبنە بەشێک لە دروستکردنی بەیاری سیاسیی لە وڵاتدا.
دەبینین موقتەدا سەدر کە لە سەرەتای هاتنی ئەمریکاوە بانگەشەی جیهادی ڕاگەیاند و بە کرداریی جەنگی لە دژی هێزەکانی هاوپەیمان هەڵگیرساند دوای کۆنارگیرییەکی درێژ ئەمە هاتۆتەوە سەر شانۆی سیاسیی و هێندە لەدوانی عەنتیکە و سێیر و سەمەرە بە کۆناڵکانی ڕاگەیاندن دەدات و بە شەفافی بەهەر چەوار لای خۆیدا هەڵەشە

دەبشتەوە. ئیدی عیراقێک مەلا و ئاخوند و تیرۆریست و سەرکردەی عەقڵ بەجێماوی دەمارگیریی مەزهەبیی و ژنەڕاتی دەست و پێنجە خوێناویی و دزی بانک و سیاسیی قەبە و دیکتاتۆر بووەوای ببێن و ئەمریکاش پاشپشت و دەست و هاوپەیمانیان بێت، ئاخۆ دەبێ چ ئومێدێک هەبێ بە پاشەڕۆژی دیموکراسی لەم وڵاتەدا؟ ئەم سیاسییە لەمپەر و گەندانە جگە لەوەی سەبەکاری باری نائەمنیی و تیرۆر و تەقاندنەوەن، هاوزەمان دەستیان لە بینەقاقای خۆک گیرکردووە و سەروەت و سامانی وڵات بە هەدەر و فیڕۆ دەدەن. گەندەڵی سەری هەموو عیراقییەکانی خواردووە و کۆمەڵگەی شەل و ئیفلیج کردووە، دزینی پارەوپول و بە فیڕۆدانی سەروەتی نیشتمانی لە ئاستێکی جادوویی و سەرسوڕهێنەردایە! تەنانەت بە پێی راپۆرتێکی دەوڵەتی ئەمریکا تەنیا لە ساڵی 2005دا چوار ملیار دۆلاری ئەمریکی لە عیراقدا دزراوە و دیار نەماوە، ئەمریکا لە چوارچێوەی داگیرکارییەکەیدا عیراقی یەک دیکتاتۆر و سەرکردەی پێویست (قائد الضرورة)ی گەیی بە عیراقی سەدان دیکتاتۆری قەزەم و سەدان حزبی تیرۆریست و پاشڤەڕۆ و کۆنەپەرست. تەنانەت من لەو بروایەدام ئەمریکا هەشتا لە سەرەتای پرسیەکدایە بە ناوی لە ڕگوێشە هەڵکشانی بەعس، ئەگەر لاشەی بەعس پارچە پارچە کرابێت، بەڵام هەشتا دەی بەعسیزمی کولتووریی لە تەپەتەرپدایە. ئەمریکا لە میانەی پرسە و ئەپڕاسیۆنەکی بیست ڕۆژدا توانی ڕژەمی سەدام حسێن لەسەر کار لابەبات، بەڵام ئایا بە کوتنی بتەکەی سەدام لە چەقی شاری بەغدادا بە مانای کۆتایی یەکجاری بەعسیزم دێت؟ بەگومان نەخێر، ڕاستە ئەمریکا توانی بەعس وەک دامودەزگای سەرکوتکەر و تۆپی هەواگریی و سوپا و دامەزراوە ئەمنییەکان هەبوشێنێتەوە، بەڵام نەیتوانی کۆتایی بە سەرلەبەری بەعسیزم بهێنێت. ڕەنگە ترسناکترین وتەری بەعسیزم لە هەبووندا مابێ کە بەدنیاییەوە مەبەستمان ژینگەکەیەتی.

بەعسیزمی کولتووریی جیددیترین ئامادەیی هەیە و لە بیرکردنەوەی زۆربەی عیراقییەکاندا هەشتا بەعسیزم گیانەکی زیندووە، هەرچەندە ئەم قورسایییە زیاتر لەسەر ئەندێشەی خۆکی سوونەنە مەزهەبە، لەڕەنگ بەعسیزم کۆتایی پێنەهاتووە بەڵکو ڕۆژانە بەیعەتی خەیان لەگەڵی نۆژەن دەکەنەوە. هەیئەی عولەمای موسلیمین کە من دەنیام یەک زانایان تیا نییە و سەرجەمیان مەلای وشکهەڵاتووی سەلەفی و دەمارگیرن مەیلەکی ترن لە بەعسیزم، تەنانەت ئەوان لە پێنا کتێبی قورئاندا پڕتووک و ڕاسپاردەکانی سەدام دەبینین، ئەگەر مانیفێستی کۆمۆنیست کتێبی پیرۆزی کۆمۆنیستەکان بێت، ئەوا بە دوو دەی کتێبەکانی میشێل عەفلەقی تیۆریسێن و مامۆستای عروبە و بەعسیزم

مانیفستی ئەو دەستە بناو زانایە. ئەم دەستەیە جگرەوەی بەعسن و نووکە درێژە بە رواڵەت نەتەوەپەرستییەکانی بەعس و سەدام دەدەن، ڕەنگبێ لەوەشدا لە بەعس کاریگەرتر بن ئەمانە دەستەیەک مەلا و پیاوی ئاینین و دەتوانن بەرگێکی پیرۆز و ئاینیی ببەخشن بە تێرۆرگێزپەرستییەکانیان (وەک لە وتەکانی حارس ئەلزاریدا هەستی پێدەکرێن).

ئەمەش لە کوردستان وەک ئەوەی پانزە ساڵ زیاترە بەعس وەک دەسەڵات و دامودەزگا لە نەماوەتەوە و هەڵکەندراوە، کەچی کولتووری بەعسیزم هێزموونی خۆی بەسەرماندا سەپاندووە و بگرە بەعسیزم بەشێکی هەرە گرنگە لە مامەڵەی سیاسیی و کارگێڕیمان، لە پەروەردە و سیمای بیرکردنەوەمان. بەعسیزم جوزئێکە لە خەیاڵ و روانینمان، بەعسیزم ڕووناکی ئەو لایتێیە بەرپێی خەمانی پێ دەبینین، جا ئۆگەر بەعسیزم پاش ئەم هەموو ماوەیە هێشتا لە کوردستاندا گیانێکی زیندوو بێت، ئەوە هەر باسی ناوەڕاست و باشوور مەکە کە تا ئێستاش سەدام لە بەرگی فریشتە و پێغەمبەرێکدا دەبینن و لێی ڕادەمێنن. گرفتەکەش ئەوەیە پەمانوابە بە سووتاندنی تانک و دەبابە و فڕۆکەکانی بەعس و کاولکردنی جبەخانەکانی بەعس کۆتایی هاتووە، کارەساتەکە لەوەیە پەمانوابە خنکاندنی سەدام و یارییدەرە دەندەکانی خنکاندنی ڕۆگێزپەرستی و وشککردنی تەوی دیکتاتۆریێت بوو، نا، بڕۆکو سەدام حسێن لە پێست و ڕەنگێکی تردا ئامادەیی هەیە، ڕەنگبێ تێفکرینی سەدام لە کەللەی زەربەی عەراقییەکاندا بێت، دەی بەعسیزم هێشتان دڕێکی زیندووە و لە بەشی چەپی سینگی زەربەماندا ترپەترپەتی. پەروەردەی سیاسیی و کەمەڵایەتی و فەرهەنگیی بەعس، هێشتا باڵادەستە!! بەعسیزم وەک مەتیفێکی هەراش و کارا لەپشت تێفکرینی تاک و گشتوەیە.

بەیە دووبارە دڕێم دیموکراتیزەکردنی عەراق کارێکی سەختە، قورسی ئەم پرسەیە لەوە ناڕەحەتترە ڕژەمێک بووخێنی، هەموو ئاگادارین ڕووخانی ڕژەم وەک دەسەڵات و سوپا هەمووی بیست ڕۆژی پێ چوو، بەڵام لەوانەیە لە ڕۆگەوە دەرهەنجامی بەعسیزم لە کولتوور و دنیابینیماندا بیست ساڵ و ڕەنگە زیاتریشی پێویست بێت. لەڕەدا پرسیارێک دێتە پێش: کەواتە ڕێگا چارەسەر چییە بۆ کۆنترۆڵکردنی ئاسایش و کۆتایهێنان بە تەنگژەی سیاسیی و ئابووریی و سەرلەنوێ بونیادنانەوەی عەراق؟. بە بۆچوونی من چارەسەر هەوڵشاندنەوەی عەراق وەک یەک دەوڵەتی ناوەندیی و یەکگرتوو، هەروەها دابەشکردنییەتی بە سێ دەوڵەت، لەبەرئەوەی عەراق نەک ئەوەی دەوڵەتێکی سروشتی و خڕۆسک نییە بڕۆکو سنووورێکی دەستکردی ئیمپریالیزمە و بە زۆری زۆرداریی خراوەتە ژێر چەپۆک و رکێفی

عەرەبەوە. بەریتانیای مەزن لە سەرەتای سەدەی رابردووەوە بە گوێرەی ئەجیندا و بەرژەوەندییە کۆلۆنیالیستییەکانی خۆی وەنەی ئەم وڵاتەی کەشا، شیعە و کوردی کردە سووتەمەنی دروستکردنی عەراق، بەناو عەراق چ وەک دەوڵەتێکی یەکگرتوو چ وەک ئاوەڵەی ئینگلیز بیری لێدەکردەوە دروست نەبوو. وینستۆن چەرچڵ، سەرۆک وەزیرانی پێشووتری بەریتانیا، لە یادداشتەکانیدا نوسیویەتی (لە مارسی 1921 کۆنفرانسی قاهیرە بڕیاریدا میسۆپۆتامیا بکرێتە عەراق و دامەزراندنی شانشینەکی عەرەبی، کە سوپایەکی عەرەبی وەک شتێکی بنەڕەتی بپارێزێ و بە پەیماننامەیەکیش ببەسترێ بە بەریتانیاوە، هەروەها کاوربارێ ناوخۆشی بخرێتە ژێر کۆنترۆڵی عەرەبەوە، هەڵبژاسمانی پاشایەتیش پارێزگاری بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا بێت). تەنانەت دەوڵەت و سەڵتەنەتی عوسمانلی بەو دواکەوتووییەی و کۆنەپەرستییەی خۆیەوە هۆشی بەوە دەشکا عەراق پارچەیەکە لە ململانێ و ناکۆکی قووڵ، بۆیە دابەشی کردبوو بەسەر سێ یەکەی ئیداریدا (سێ ویلایەت) کە پێکهاتبوون لە ویلایەتی کوفە و ویلایەتی بەسرە و ویلایەتی شارەزوور (دواتر بوو بە ویلایەتی موسڵ).
ئەم نەخشەیە بەمجارە مایەوە هەروەک وتم تاکوو بەریتانیا و براوەکانی جەنگی یەکەمی جیهانی عەراقیان بەمشێوەیەی ئەمڕۆ دامەزراند کە پارچەیەکە لە توندوتیژیی و جەنگی نەوخۆیی نەوان تایفە و نەتەوەکانی ناوی بە درێژایی زەترلە هەشتا ساڵ. عەراق بە بڕینی ئەم مێژووە وڵاتێکی ساختە و نیشتمانێکی وەهمی بووە و قەت نەبووەتە دەوڵەتێک تیایدا هەمووان هەست بە یەکسانی و کامەرانی بکەن. پەموایە بە دابەشکردنی عەراق بە سێ دەوڵەت، ئەم دەوڵەتە وەک بورکانێک هەمیشە لە تەقینەوەدا دەبێت، ئاگری ئاو گەکانیش پێش هەر کەس کورد دەسووتێنێ. ئەستا تەدەگەین، دابەشکردنی عەراق کارێکی پێشنەرتەرە وەک لە دیموکراسی هەروەک پێشمەرجێکیش بە چەسپاندنی دیموکراسییەت لە ناوچەکەدا. نموونەی ئەم دەوڵەتانەی وەک عەراق لە تەواوی دنیادا فاشیل بوون و هەوڵشانەوە، ئەگەر بەوانین بە کامارکانی یەکێتی سۆڤێتی جاران، هەر لە یەگسلاڤیاوە تا دەگاتە چیکسلۆڤاکیا و کۆ و کۆی تر، ئەم دەوڵەتە وەهمی و درێینانە لە بڕیەک هەوڵشانەوە، سەرهەڵدای ئاو هەموو خوێنڕێژیی و تراژیدییە مرۆییانەی لەم وڵاتانە رووياندا دواجار و دوا چارەسەر بریتی بوو لە بژاردەی جیابوونەوە و پێکهێنانی چەند دەوڵەتێکی نوێی سەربەخۆ، هەرەمی مۆنتینیگرۆ نموونەیەکی هەرە نزیکیانە لە رووی کاتەوە.
عەراق نیشتمانێکی رەسەن و واقیعی نییە، بۆیە دوای هەشت دەیە و پتریش لە سیاسەتی توندوتیژانەی دەوڵەتە یەک لە دوای یەکەکانی،

ئەمە لە هەموو کات شەفافتر دیارە عێراق نەبۆتە یەک نیشتمان و هەرگیزیش نابێت، ئەگەر بوش بیەوێ پرسەکەی لە سەرکەوتن نزیک بکاتەوە دەبێت هەنگاو لە راستای دابەشکردنی عێراقدا بنێ، بەڵام بە داخەوە ئیدارەی بوش مکوڕن لەسەر یەکپارچەیی خاکی عێراق، لە کاتێکدا گەلێک پسپۆر و کارناسی رژێمەکانی ناڤین چارەسەری ئەم دۆخە لە دابەشکردنی عێراقدا دەبینێنەوە، بە وێنە سیاستەمەداری ئەمریکی (هێنری کیسنجەر) وەک شارەزا و پسپۆڕ لە کاروباری رژێمەکان و خاوەن ئاگایەکی قوول و بوونە لە هاوکێشە سیاسییەکانی ناوچەکە لایەنگری دابەشکردنی عێراق بە سەر سێ کانتۆنی خۆبەڕێوەبەریی یان راستتر بەم سێ وڵاتی سەربەخۆ لەسەر بنەمای کۆنفیدراڵی. بەڵام بوش لە زێر بانۆ و جێگەدا دژی ئەم پێشنیارە وەستاوەتەوە بە بیانووی ئەوەی بارودۆخەکە تەواو دژوارە و دەبێتە ناڕازیبوونی تورکیا و سوریا و ئێران. سوریا کە گرێدراوی ئێرانە لەوە بەهێزترە بتوانێ بڕ بە ئاجێندای ئەمریکی بگرێ بە دابەشکردنی عێراق، هەرچی وڵاتانی عەرەبیشە چەند کاردانەوەیان نواند لە پرسەی داگیرکردنی عێراق و لەسەر کارلابردنی سەدام و هەوڵشاندنەوەی دەوڵەتی حزبی بەعس، هەر ئەوەندەش کاردانەوەیان دەبێت لە ئاست دابەشکردنی عێراق، چوونکە ئەمریکا دەتوانێ ئەو واقیعە بەسەریاندا بسەپێنێ! سەبارەت بە تورکیا، هیچ کات تورکیا ئەم بارودۆخە دیفاکتۆیەی باشووری کوردستانیشی پێ قبوول نییە، بەڵام ناشتوانێ هیچ بکات لەدژەوەی خواستی ئەمریکا جگە لە هاشوهوشی لەشکرکێشی و میدیایی، رەنگە کاردانەوەی هەر هەندەی کاردانەوەی سێ ساڵ و نیو بڕ لە ئێستای بێت کاتێ رێگەی نەدا هێزەکانی ئەمریکا ئاسمانی وڵاتەکەی بە هێرشکردنە سەر عێراق بەکاربهێنێت. لە کۆتایشدا ئەمریکا دوژمنی سەرەکی ئێرانە، کەوابوو پێویستی بە رازیکردنی دژی ئێران نییە. ئەی بۆچی بە هەنگاو بە دابەشبوونی عێراق نانێت؟ هەشتا بەرژەوەندییە کلۆنیالیستییەکانی ئەمریکا لە مانەوەی عێراقدایە بە یەکگرتوویی. نابێ ئەوەش لە یاد بکەین ئەمریکا نیوئیمپریالیزمێکی دەست و فریادڕەسی گەلان.

بوش لە رۆژی دووشەممە 16-10-2006 لە دیدارێکی تەلەفزیۆنیدا لەگەڵ چەنالی (فۆکس نیوز)ی ئەمریکی لەو بارەوە وتی (بەو شێوەیە ئاژاوەیەکی لەمە گەورەتر دەخولقێنین کە لە عێراقدا هەیە و دەمانەوێت چارەسەری بە بدزینەوە). رۆژنامەی (عوممان) لەسەر هەواڵەستی جۆرج بوش راپۆرتکی تەروتەسەلی ئامادە کردووە، لە راپۆرتکەدا هاتووە (سەرەک بوش دژایەتی دابەشکردنی عێراقی کرد، ئەوتا لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ کەنالی فۆکس نیوزی ئەمریکی

ئاماژەی بۆ ئەوە کرد دابەشکردنی عێراق بۆ سێ ناوچەی خاوەن دەسەڵاتی خۆبەڕێوەبەریی کارەکە نەک دابەتە هەی یەکترکوژیی سوونەو و دەوڵەتە سوونەکان لەگەڵ شیعەدا، بەکو کوردەکانیش تووشی کێشە دەبن لەگەڵ تورکیا و سوریادا، ئەوکاتیش خەمان لێ بێ سەربەرپیەکدا دەبینینەوە گەورەتر لەوەی ئێستا دەیبینین).

بەجگە لە بوش زۆربەی هەرە زۆری سیاسەتمەدارانی تری سەر بە کۆماریەکان و کاربەدەستانی کابینەکەی بوش لەسەر هەمان قەناعەت و بڕوان کە عێراق بە یەکپارچەیی بمێنێتەوە بەبیانووی ئەوەی کێشەی گەورەتر دەخولقێنێ، تەنانەت لە کاتی هەڵبژاردنەکانی کۆنگرێس و ئەنجوومەنی پیران، کۆماریەکان بانگەشەی ئەوەیان دەکرد ئۆگار دیموکراتەکان زەرینە بهێنن عێراق دابەش دەکەن (وەک ئەوەی کارەکی خراپ بکەن). بە نموونە رۆژنامەی (خەبات) لە ژمارە (2312) ڕۆژی دووی تشرینی دووەمی 2006 لە لاپەڕەی یەکەمدا لەو بارەوە ئەم هەواڵەی بڵاوکردۆتەوە (بەرنامەی دەسەی ئەمنی کۆنالی جەزیرەی قەتەری تەرخانکرا بوو بە هەڵبژاردنە سەرتاییەکانی کۆنگرێسی ئەمریکا و بەپێی راپۆرتکی ئەم کۆنالە کە لە ئەمریکاوە ئامادەکرابوو ئاماژە بە ئەوە کرا کە جەماوەری حزبی کۆماریی لە بەرامبەر دیموکراتەکاندا بەرەو لاوازبوون دەچێت).

"هەکاری سەرکی ئەم لاوازبوونەش بە سیاسەتی جەرج دەبلیو بوش لە عێراقدا گەنرایەوە، بە شرۆڤەکردنی ئەم دەسەیە بەرنامەی ناوبراو میواندارییی لە خالید سەفوری داڕێژەری ستراتیژیەتی حزبی کۆماریی و ئەندامی چالاکی ئەم حزبە لە کۆنگرێسی ئەمریکا کرد، لە میانەی قسەکانیدا خالید سەفوری بە دووری زانی کە دیموکراتەکان بتوانن زەرینەی کۆنگرێس و ئەنجوومەنی پیرانی ئەمریکا بەدەستبهێنن، بەڵام دووپاتی کردەوە کە تەنیا سەرکەوتنی کۆماریەکان یەکجارکی خاکی عێراق دەهێنێتەوە، ئۆگار دیموکراتەکان سەرکەوتن بەدەست بهێنن ئەوە لە ماوەیکی کەمدا دوای سەرکەوتنیان دەوڵەتی کوردیی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست دەبێت و زەرشتی دیکەی چاوەڕوانکراویش دەبینرێت. لە درێژەی قسەکانیدا داڕێژەری ستراتیژیەتی حزبی کۆماریی لە کۆنگرێسی ئەمریکا وتی: کۆماریەکان جەنگی عێراق بە بشک لە شەی دژە تیرۆر دەزانن و مەبەستیان نییە نەخشەی ناوچەکە بگۆڕن". ئۆگار کەمێک بە دیقەتەوە لەو وتانە وردبینەوە، ئەوا لە قسەکانی (سەفوری)دا دووشت بە ڕوونی دەبینرێت:

یەکەم: سەفوری دەیەوێ عەرەبەکان بوروژێنێت یان سوود لە دەنگی ڕەوەندی عەرەب لە ئەمریکا وەربگرێ، بەڵام دواتر بینیمان سەرۆکی ئەم بانگەشانەش کۆماریەکان دژایەتیان.

دووەم: وەعد و بەڵێنەکانی ئەمریکا بە دیموکراتیزەکردنی عێراق

بوون بە بەقی سەر ئاو. ئەوتا عێراق بە ئەوان تەنیا مەیدانی بەرەنگاریی تیرۆرە نەک گۆڕینی نەخشەی ناوچەکە، ئەمریکا مەیدانی رووبەووبوونەوەی لەگەڵ تیرۆریستان لە واشنتۆن و نیویۆرکەوە گۆڕیوە بۆ بەغداد و رومادی و سامەڕا و تکریت و قەندەهار و کابوڵ، بە کورتی ئەمریکا تەپۆکەی لە ساحەی خەی دوورخستەوە. بەیە ئەجیندا کەی ئەوان خاڵیبە لە عێراقێکی دیموکرات و دامەزراندنی کوردستانێکی سەربەخۆ و پانکردنەوەی سەری دیکتاتۆریەت و لە باربردنی بەستێنی کەمەڵ بە دیکتاتۆرە سەرەمکوتەکان. بە پێچەوانەوە ئەمریکا وەک لۆتکەی سیستمی سەرمایەداریی بە دوای بەرژەوەندییە نامەشروعەکانییەوەتی لەسەر خوێنی گەلانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست. کە ئوسامەی دروستکرد؟ کە دەستگیریی ئەو کەمەڵ خەڵکەی کرد کە پێیان دەوترێ "عەرەب ئەفغانەکان"؟ و ئێستاش هەموو دنیا گیرۆدەی دەستی تاوانکارییەکانیان بووە.

لە بەرامبەردا کیسنگەر و هاوبیرەکانی پەداگریی لەسەر ئەوە دەکەن ئەگەر عێراق دابەش نەکرێت رەنگە ئەزموونی ڤێتنام جارێکی دووبارە بێتەوە، لەولاشەوە باڵی تونددەو لە کۆنگرێس و حکوومەتی ئەمریکا چارەسەر لە ڕەوانکردنی هێزی سەربازیی زیاتردا دەبینینەوە، ئەوەش مامەڵەیەکی ستالینی و تەسکبینانەیە لەگەڵ ئەم واقیعەی عێراقدا. لە سەروەختەکدا بە دیفاکتۆ ئەمەڕ عێراق سێ دەوڵەت و سێ دەسەڵاتی جیایە، لە بەشی باشووردا کە لە ڕووی سوکانییەوە زۆربەی دانیشتوانەکەی شیعەی مەزهەبن دەوڵەتێکی تیکراتیان لەسەر بنەماکانی مەزهەبی شیعەی هەیە، دەوڵەتێک بە هەموو پێوەرێک دەسەڵاتێکی مەزهەبییە و وێنەیەکە لە چێشنی کۆماری ئیسلامی ئێران، هەر لەم بەشدا حکومەکانی شیعەگەرێتی و ویلایەتی فەقیە بەڵام دەچێ و هەر ئەویە جەعفەری سادق لە نەوانیاندا نییە، ئەم پارچەیە لە وەاتی درێنەی عێراق تەنێ ناوی باشووری عێراقێ ئەگەر نا بووە بە بەشێک لە کۆماری ئیسلامی ئێران. لە ناوەڕاستی عێراق بەرەو سەروە یان راستتر بەرەم سەگەشەی سوونەنشین سەرباری نائارامی و ناجێگیریی بارودۆخی ئەمنیی تیایدا، بەڵام دەسەڵاتی یەکەم و سەرەکی بە دەست تیرۆریستان و پاشماوەکانی حزبی بەعسی ڕووخاوەویە. هەروەک ئاشکرایە ڕەکخراوی ئەلقاعیدە لەم دەڤەرانە حکوومەتی ئیسلامی خەی ڕاگەیاندووە (ئەمارەتی ئیسلامی عێراق)، هەبەتە لە باری عەمەلیشەوە تەکەیەک لە پاشماوە سەدامییەکان و تیرۆرستەکانی ئەلقاعیدە و قوتابییە دەسەزەکانی ناسیونالیزمی پەگیری عەرەب بە هاوبەشیی حوکمی ئەو ناوچەیە دەکەن. ئەم بەشەش لە عێراق لە ژێر چەتر و کۆنترۆڵی ڕاستەوخۆی ئەم پەکهاتانەدایە و حکوومەتی عێراق کە زیاتر وەک حکوومەتی شیعەی خەی دەنوێنێ

بچووکترین ڕەگی ئیداریی و سیاسیی نییە لەوە.
لە بەشی باکوورەوە یان هەرێمی کوردستان دەسەڵاتی خەمڵی کوردیی لە ژێر ناوی حکوومەتی هەرێمی کوردستان هەیە، ئەم پارچەیش بەشکی دابەاوە لەو دوو بەشەی تر، دەسەڵات فۆرم و مۆدێلکی جیاوازتری لە شێوە دەسەڵاتی ناوەاست و باشوور، بەشایی و کەڵەنکی کولتووریی و عەقڵیی لەنێوان خەڵکی کوردستان و خەڵکانی ناوچەکانی تردا هەیە، لە باشوور زۆرینەی خەڵک خوازیاری دەوڵەتکی ئیسلامی شیعین. لە ناوچەی ناوەاستیش بەشی زۆری خەڵک خەون بە دەوڵەتکی عەرەبی ئیسلامی سوونەی دەمارگیرەوە دەبینین. بەڵام جەماوەری کورد بە زۆرینەی دەنگ لەگەڵ دەوڵەتکی دیموکراتی دادپەروەردان، بەڵام ئەم دەوڵەتە دەوڵەتی کوردستانی سەربەخۆ بە. ئیتر کوانێ ڕەو و مانای حکووەتی عەراق کە مام جەلال سەرکەمار و مالیکی سەرەک وەزیرانییەتی؟. ئایا جگە لە وێنەیکی وەهمی و درێکی شاخدار شتەک لە ئارادایە بە ناوی حکووەت و نیشتمانی عەراق؟. سەرەای ئەمانەش ئەم سێ پێکهاتە سەرەکییە ناتوانن بێکەوە هەبکەن، سوونێ ئامادە نییە دەسەڵات و ئیمتیازانی هەشتا ساڵی ڕابردووی واز لەبێنێ و دەست لە کورسی دەسەڵات هەبگرێت، بە ئەوەش تاکە ڕێگەی بەدیهێنانی ئەم خەونە لە لە ناوبردنی کورد و شیعەدا دەبینێنەوە، ئەزموونی هەشتا ساڵی ڕابردووشیان لە دەسەڵاتدا ئەم فاکتەی سەلماندووە، کوردیش حەزەر و گومانی هەیە لە نیەتکانی عەرەب و ترسی هەیە لەوەی شۆڤێنکانی ئەنفال جارێکی تر گەڕەتەکەنن و خەونی ساڵەها ساڵی بە با بدەن. ئەگەر بەرژەوەندیی سەرانی کورد نەبوایە دەبوو لە 2003دا کورد بە ئەبەد عەراقی لە کەڵ خەی بکردایەتەوە و دەوڵەتی ڕابگەیاندایە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی دەوڵەتی عەراق لە سەرەتای دامەزراندییەوە هەندەی ئەوکات لاواز نەبووە و چوارچێوە جوگرافییەکەشی هیچ کات ئەوەندە پاشاگەردانی و ناجێگریی بەخۆوە نەبینیوە.
شیعەش هیچ کام لە کورد و سوونێ قبوڵ نییە، بەکو لەگەڵ عەراقێکی یەکگرتووی ئیسلامیدایە لەسەر بنەمای شیعەگەرێتی، تەنانەت ئەلحەکیم (محەمەد باقر ئەلحەکیم) وەک ئایەتوڵایەکی بەرهەستکاری ڕژەمی پێشووی عەراق، بەر لەپرسەی ئازادیی عەراق لە هەڤپەیڤنکدا وتبووی (لە کەماری ئیسلامی عەراقی پاش سەدامدا جگەی کوردسانک لەو خاکەدا نابێتەوە). ئەمەش بە ڕوونی ئەو دیمەنە دەبینین کە شیعە چەن لە قوربانییەوە بووە بە جەلاد. ئەمە گرێیکی سایکەلۆجیی شیعەی عەراق، کە بەدرێژایی هەشتا ساڵ لە سایەی سوونێی عەرەبدا چەوساونەتەوە، بەڵام چوونکە دیموکراسی لە عەراقدا فەرهەنگ نییە، بەکو مەزهەبگەریی و دیکتاتەریی و

خوێندنەوەی باشدەستە، بۆیە بە ئاسانی لە سەر ساکدا شیعر وێنای خۆی لە قوربانییەوە گۆڕی بە جێلاد. کورد وتەنیش قسە هەزارە و یەکێکی بە کارە، ئەگەر چارەسەری کێشەکانی عێراق و کۆتاییهێنان بە قەیرانە قووڵەکانی دەرگایەکی هەبێت، ئەوە یەکێک لە کلیلەکانی کردنەوەی ئەو دەرگایە دابەشکردنی عێراقە بە سەر هەرێمی خۆبەڕێوەبەریی هەروەک ئاماژەم بە کرد بەشەوەی سێ دەوڵەتی کۆنفیدراڵ تا ماوەیەکی دیاریکراو لەگەڵ یەکتر بمێننەوە. یان ئەگەر دەخێکە قبووڵی کرد هەر کەس لە ماڵی خۆی. پەموایە ئەمە بە ئەمریکا و ناوچەکە و جیهانیش، تاکە ڕێگەچارەیە، بەدەر لەمە هەر ڕێگاچارەیەکی تر من لای خەموە ناوی دێنم "چارەسەری درزنانە".

دوای ئەم هەموو شەر و ڕوویە هەقە ئەوەش لە خەمان بپرسین: ئایا بە ڕاست ئەمریکا بە نەوت هەرشی کردەتە سەر عێراق یان بە دیموکراتیزەکردنی؟ ئەمریکا بە پاراستنی بەرژەوەندییەکان و سیاسەتی پاوانخوازیی و فراوانکردنی دەسەاتی خۆی سەربازگەکانی بە کوشتن دەدا یان لە بەر چاوی کاڵی عێراقییەکان؟. بە بۆای من شکڵی ئەمریکا شکڵی مسۆگەرکردنی بێرە نەوتەکان و پاراستنی بەرژەوەندییەکان و درێژپێدانی پاوانخوازیی خۆیەتی. ئەمریکا نە سە لە جەنگ دەکاتەوە نە لە کوشتار نە لە کاولکاریی، بەڵکو کاری گرنگ و ئەولەویترین شت بۆی بەرژەوەندییە، بەرژەوەندیی بە جۆرێک ئەمریکای وە و گۆڕ کردووە لە پێیامی گوللەباران و گۆمباران تەناگات، ئەو بەناوی گۆاوی دیموکراسییەوە سووتێنەرترین چەکی مەدەرن بەکاردێنە، ئەو باسی مافەکانی مرۆڤ دەکات و گوانتانامۆشی هەیە، ئەو نموونەی مارلین مۆنرە پێشکێش بە ژنی دنیا دەکات وەک نموونەی ژنی ئازادی ئەمریکی، کەچی دەستی گیانی بە گیانی سعودیەیە کە ماف بە ژن نادات تەنانەت ئۆتۆمبیلیش لێبخوڕێت.! ئەو بۆی گرنگە لە هەموو شوێنێک بێت و بەرژەوەندییەکانی لە پڕاوەزترین سوچی دنیادا ئامادەیی هەبە و پارەزراویش بێت.

مادلین ئۆلبرایت وەزیری پێشووتری دەرەوەی ئەمریکا لە وتارەکدا بەناوی (مەشقکردنی دەسەاتی دەرەوەی ئەمریکا)دا نوسیوویەتی (بە پاراستنی بەرژەوەندییەکانمان، ئەمە پێویستە بە خۆ بکەوین، ڕێککەوتن ساز بکەین، دەستوور بنێنە ژنان، نموونەی وا بنێنە پێشەوە لەسەر بنەماکانی دیموکراسی، بازاڕی کراوە، یاسا، ئاشتی بڕقەرارکردن، جیهان پتر لە یەکدی نزیک بخەینەوە). بوش لەهەڵپەی ئەودایە لە زووترین کاتدا دەست بەسەر چاڵە نەوتەکاندا بگرێ و مەترسی تیرۆریستەکانی ئەمڕۆ و دەستەکانی دوێنێی کێشکی سپی لەو ڕووەوە نەهێڵێ، بوش لە بیری چووە دنیای ئەمە دنیایەکە پتر گیرۆدەی دێیەها کێشەی ترە، هەڕەشەکانی سروشت، زەربوونی ژمارەی

دانیشتوانی سەر گەی زەوی، نەخشەی و درمی کوشندە، ئایدز، بەدەوشتی و برسێتی و جەنگ و کاولکاریی، ئەفریکا تاریکترین بەشی سەر شانەی جیهانە و کارساتاویترین جوگرافییە، بوش هەموو ئەمانە پشتگوێ دەخات و دەت دنیا لە شەڕکی خوێناویی‌وە دەئاڕەنێت تەنیا و تەنیا بە دەستبەرکردنی خوونی چەند بازرگانێکی پترۆڵی وەک خەی، بە تەگەیشتنی من جەنگی عەراق جەنگی نەوت و یەدەگی پترۆڵی ئەم وەاتەیە و هیچی تر. جەنگەکانی ئەمریکا هەموو لە یەک خاڵی ستراتیژییدا کورت دەبنەوە، ئەویش فراوانکردنی هەژموون و دەستبەرکردن و پارێزگارییکردن لە بەرژەوەندییە ئابووری و سیاسییەکانی وەاتە یەکگرتووەکان وەک سەرداری بە رکاربەر و تاکە جەمسەری هەز لە جیهاندا.
جیفری دی.ساش مامەستای زانستی ئابووری و بەڕێوەبەری پەیمانگای زەوی لە زانکەی کەڵمبیا، دەنووسێت (بوش لەم دواییانەدا بە ڕۆژنامەنووسان دوا و داوای ئەوەی لەکردن کە جیهان پاش پەنجا ساڵی دیکە بەهننە بەر چاویان، ئەو کاتەک ئەم داوایە ئاڕاستە دەکات بیری لە ئایندەی زانست و تەکنەلۆژیا، یان ژمارەی دانیشتوانی جیهان نەکردەتەوە کە ژمارەکەیان لە نە هەزار ملیۆن کەس تێدەپەڕێت.. یاخە بیری لەو ململانێیە نەکردەتەوە کە پەیوەستە بە گەڵانی کەش و هەوا، بەڵکو لە جیاتی ئەوە دەیەوێت بزانێت ئاخە تونددڕەوکان لە جیهانی ئیسلامیدا دەستدەگرن بەسەر سەرچاوەکانی نەوتی جیهاندا، لە راستیدا ئەوەی کە پاش پەنجا ساڵی دیکە سەرقاڵمان دەکات و خەونمان لە تەکدەدات، هەرچییەک بێت پەیوستە ئەوە لە کۆتایی لیستەکەدا بێت). راستیش ئەوەیە ئەمریکا زەرەقانی بەرژەوەندییەکانی خەیتی، بە سەمینەوەش دوژمنی بەرژەوەندییەکانی هەر کە بێت و لە هەر کوە بێت تانانێت ئاگەر لە حەشارگەکانیشدا بێت لە ناویدەبات. ئەمریکا هەر بە ئەو مەبەستە هەرشی کردە سەر عەراق و سەدام حسێنی کەنە قوتابی و بەندەی گوێایەڵی زمانەکی دوور و درێژی خەی لەسەر کارلادا، بەڵام ئایا تە بڕی لەم دەخەدا بەرژەوەندییەکانی ئەمریکاییەکان لەگەڵ بەرژەوەندیی گشتیی عەراقییەکاندا یەکانگیر بێتەوە؟ ئایا عەراق بە مانەوەی سوپای ئەمریکا قازانج دەکات یان نا؟ ئاگەر هەزکان بەماوەیەکی دیارینەکراو مانەوە تە بڕی توندوتیژیی لە رادەبەدەر و زەدەتر بەرامبەریان نەکرێت و ناچار بە کشانەوە نەکرێت؟. یان ئاگەر هەزکانی ئەمریکا پاشکشەیان کرد، تە بڕی عەراق لەوە زیاتر نەبێتە مەیدانی تەراتێنی شانە جیهادیی و تیرۆرستییەکان و جەنگی ناوخەیی درێژخایەن و نەبڕاوە چارەنووسی عەراقییەکان لەمە ڕشتتر نەکات؟. من نازانم دەبە هەمووان چاوەڕوانی سیناریە و پەنگاڤکانی

داهاتوو بین. هەرچەندە مرۆڤی هۆشمەند لە هەنووکەوە هیچ ئاسۆیەکی گەش لە ئاسمانی پڕ غوبار و تەمی ئەم وڵاتەدا بەدی ناکات.
کاتی خۆی بوش لە 26-2-2003 واتە تەنیا بیست رۆژ بەر لە هەرش و ئۆپەراسیۆنی سەربازیی بۆ سەر عێراق وتی (هەتا بزانین پێویستە لە عێراق دەمێنینەوە، بەڵام رۆژێک زیاتری لە نابین). هەروەها وتیشی ئەمە عێراقێکی نوێ و دیموکراتیک دروست دەکەین، بەڵام (بیرژان لویزان)ی شارەزای فەڕەنسی وتی (سەرلەنوێ بونیادنانەوەی عێراق کارێکە شکست دەهێنێ)! ئایا بوش و بیرژان کامیان راستیان کرد و رووداوەکانی داهاتوو قسەی کامیان دەسەلمێنێت؟. تۆ بڵێی دوای ئەم ماوە تاڵ و تاریکە بۆ سوپاکەی بوش لەسەر هەمان رای خۆی مابێت؟ تۆ بڵێی پێش ئەوەی کاتی پێویست کۆتایی پێبێت ناچار بۆ کشانەوە نەکرێن؟ کە ناڵێ عێراق نابێتە قەَتنامی دووەم و ئەمریکا لوتی تیایدا ناشکێ؟ نازانم با بزانین لە رۆژانی داهاتوودا چی روو دەدات؟!!. تاکە شتێک کە بیزانم ئەمریکا لە دروستکردنەوەی عێراقدا سەرکەوتوو نەبووە. هیچ کاتێکیش مەرجی سەرکەوتن ڕەوانکردنی هێزی زیاتر یان کشانەوە نییە، بەڵکو دابەشکردنی ئەم دەوڵەتە ساختەیە بۆ ناوی عێراق کە مایەی ئاشووبە بۆ هەموو دنیا.

***ئەم وتارە شیکارییە پێش چواردە ساڵ، بە چوار بەش لە ژمارەکانی (108) و (109) و (110) و (111)ی رۆژنامەی (کوردستان راپەرت) لە رۆژەکانی 26-27-28-30ی نۆڤەمبەری ساڵی 2006 باڵاوبووەتەوە.**

تێبینی: کەی ئەم شیکارییە وەک بەشی چوارەمی کتێبی "گەمەی شەیتان" لە لاپەڕە 130-170 چاپ و باڵاوکراوەتە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات باڵاوکراوەتەوە

بەشێک لە وتاری (ئێدەب و ئایدیۆلۆژیا و فاشیزم) …

شیعری: (یەکەمجار کە هاتن) نالە حەسەن

شیعری (یەکەمجار کە هاتن)

یەکەمجار بە کەمەنیستەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من کەمەنیست نەبووم
دواتر بە سۆشیالیستەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من سۆشیالیست نەبووم
پاشان بە کرێکارەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من کرێکار نەبووم
پاشان بە جولەکەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من جولەکە نەبووم
دواجار بە منیش هاتن
بینیم هیچ کەسێک لەوێدا نەماوە
تا قسەیەک بە من بکات …!

مارتن نیمۆلەر

_ تێگەیشتنێک بە فاشیزم :
فاشیزم ئایدیۆلۆژیەکی ئاڵۆز و فرە ڕەهەندە ، فۆرمێکە بە بەرەوپێشبردنی دەسەڵات ، ڕەگەی فاشیزم لە نێو ئایدیۆلۆژیاکان بەتایبەت ، ناسیۆنالیزم و نەتەوەپەرستیی چڕکراوە دەکات ، هەر ئایدیۆلۆژیایەک کاتێک دەگاتە ئاستی دەگمایی فاشیزم بەرهەم دەهێنێ ، بەمانای (ئایدیۆلۆژیا / دەگما / فاشیزم) . دەسەڵاتی فاشیزم دەسەڵاتێکی عەسکەرتاری تاکڕەوانەیە ، باوەڕیان بە یەکسانی و دادپەروەری نییە . لە ڕەگەی تونددوتیژیەوە مامەڵە لەگەڵ نەیارەکانییان دەکەن و تاکەکانی کەمەگە سەرکوت دەکەن ، فاشیزم زۆرجاران بە یەکلایی کردنەوەی کێشەکان (شەڕ) بە باشترین ئۆپشن و چارەگە دەزانن ، کاریان بەوە نییە لە ئاکامداچ کاولکاریەک و قەسابخانەیەکی لەدەکەوتەوە لەمبارەوەش / کەمنین نموونەی کاولکاریەکان و کەمکوژیەکان ، (هەڵەبجەست و جێنساید) لە

مۆووی فاشیزم هەمیشە دووبارە دەبنەوە ، لە سەرەتا لە ساڵی (١٩٢٢ _ ١٩٤٥) فاشیزم لە ئیتالیا بە ڕابەرایەتی مۆسۆلینی سەریهەڵدا ، پارتی فاشیستی نەتەوەیی پێکهێنا ، دواتریش لە ئەڵمانیا ، بە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی ، لە ٥ی جانیوەری (پارتی کرێکارانی ئەڵمانیا) دادەمەزرێ ، هیتلەر لە ١٦ی سیپتەمبەر دەبێتە ئەندامی ئەم حیزبە ، لە ٢٤ی فێبرووری ئەم حیزبە لە پلاتفۆرمێک ناوی خۆی دەگۆڕێت بۆ (پارتی کرێکارانی ناسیۆنال سۆسیالیستی ئەڵمانیا) ، دواتر دەبێت بە (حیزبی نازی) (١٩٣٠ _ ١٤٣٥) . هیتلەر لە ساڵی ١٩٢١ دەبێتە سەرۆکی ئەم حیزبە ، بە شێوەیەکی ئاسایی هەموو فاشیستێک دیکتاتۆرە بەڵام ، مەرج نییە هەموو دیکتاتۆرێک فاشیست بێت . لە سەرەتا فاشیست بوون ناوێک و شوناسێکی ئاسایی بوو بەڵام ، دوای کارەساتی (هۆلۆکۆستی جولەکەکان) کە ، شەش ملیۆن مرۆڤ تیابوونە قوربانی ، دوای ئەوە بوو بە شوناسێکی شووم ، بەدوای ئیتالیا و ئەڵمانیا ، فاشیزم پەیوەندی بە هەندێک لە وڵاتانیتر وەک ئیسپانیا ، ئەرجەنتین و زۆریک لە وڵاتی تریش ، فاشیزم تاکو ئەمڕۆش بە ماسکی جۆراوجۆر درێژەی هەیە .

_ ئەدەب و فاشیزم

پێشتر لە وتارەکانیترمان / بە درێژی باسی پەیوەندییەکانی (ئەدەب و ئایدیۆلۆژیا) مان کردووە ، لێم بەشە زێتر باسی پەیوەندییەکانی نێوان (ئەدەب و فاشیزم) دەکەین ، گوتاری ئەدەبی و گوتاری فاشیستی بە دوو ئاراستەی پێچەوانە هەڵدەکەن ، هەروەکو گوتمان ، فاشیزم لەسەر تووندوتیژی و سەرکوتکردن و کوشتن و تێقاندن ، درێژە بە تەمەنی خۆی دەدات ، پەیوەندییەکان لە فاشیزم نەگەک و نا تەندروستن ، چ پەیوەندی نێوان تاکەکان یان پەیوەندی نێوان دەسەڵات و تاک ، هەروەها بە تێزی حەقیقەتی هەها ئیشدەکەن ، واتە هیچ نرخێک بە باوەڕی ئەوانیتر دانانێن ، هەروەک ئەوەی کە دەڵێن (گەر لەگەڵم نەبیت _ دوژمنی منیت ..!) ئەمە بیرکردنەوە و ئاراستەیەکی فاشیانەی لە پشتە .. بەڵام ئەدەب هەگ پێچەوانەی فاشیزمە ، ئەدەب ئامانجی گەیشتنە بە جوانی و هەوادانە بە گەیشتنی ژیان بە کەناری ئارامی، هەروەها گەیاندنەوەی هەموو سەروەرییەک بە مرۆڤ ، لە نێو ئەدەب چ پەیوەندی تاکەکان یان پەیوەندی نێوان دەسەڵات و تاک پەیوەندییەکی تەندروستن ، حەقیقەتی هەها بوونی نییە ، بەڵام لە فاشیزم بوارێک بە کەناری ئارامی و پێکەوە ژیان نامەنیتەوە ، لە جیاتی پێکەوە ژیان / ملکەچبوون و دەستەمۆیی هەواجیان هەیە . هەر نووسەرو شاعیرێک گەر بە ئاگاهانە بەرگری لە

فاشیزم بکات ، ئەوا بە هیچ گومانێک (ئەدەب و شیعر) و داهێنانەکانی دەکەونە ژێر پرسیارەوە ، تەنانەت گەر لەنێو ئەدەبەکەشی بەم ئاراستە کاریی نەکردبێت .. دەکرێ لەم ڕاستایە باسی (ئەزرا پاوەند) بکەین ، کە نووسەر و شاعیرێکە لاینگر و بەرگری لە فاشیزمی ئیتالیا کردووە ، پاوەند قسەیەکی هەیە دەڵێت (ئەگەر کەسێک ئامادەیی موجازەفەکردنی نەبێت لەنێو بیرکردنەوەکانیدا ، ئەوا ئەوکەسە یان بیرکردنەوەکانی نرخێکی ئەوتۆیان نییە یان خۆی) ، ئەمجارە بیرکردنەوانە لە بنەڕەتدا بیرۆکەی فاشیزمی بەرهەم دەهێنن ، هەرچەندە (ئەزرا پاوەند) شاعیرێکی نوێخواز و داهێنەر بووە ، کاریگەری بەرچاوی هەبووە لە نێو ئەدەبی ئەمریکی و پێگەیاندنی زۆرێک لە نووسەرانی سەردەمی خۆی و داهێنانی قوتابخانەی (وێنەیی) و .. . لای خۆشمان کەمنەبوون ئەو نووسەر و شاعیرانەی بە باڵای (سەدام حوسێین) یان دا هەڵدا و هانیاندا ، لە کەمەکوژی و توندوتیزییەکانی بەردەوام بێت ، یان ئەو نووسەر و پیاوە ئایینیانەی لە مینبەرەکان بە گوتارەکانییان پاپشتییان لە (ئەردوگانی فاشیست) دەکرد ، بە کەمەکوژییەکانی کوردانی باکوور و ڕۆژئاوا . ئەوانە پێبزانن یان نا ، بە ئەدەب و گوتارەکانییان خزمەتییان بە فاشیزم کردووە . ڕەنگە ئەو شیعرەی (مارتن نیمڵەر) ، کە لە دەسپێکی ئەم وتارە نووسیومانە ، ئەم (ڕەشبگیرییە) و (کەمەکوژییە) ، باشترین وێنە بێت ، کە سیمای فاشیزمی بە ڕەشنی تیا بخوێنینەوە .

شەنگال، ئەوبرینەی تا ئەمڕۆش خوێنی لێ دەچۆڕێ ! … عەبدوڵا ساڵح

دانیشتوانی ناوچەی شەنگال زوربەیان ((یەزیدین ((. یەزیدیەکان لە ناوچەکانی (موسڵ ، دهۆك، دیاربەکر،، حەڵەب و دورگەی ابن عومەر) نیشتەجێن، ئەوان وەك جوڵەکە ((ئایین و شوناسی نەتەوەییان)) تێکەڵ بووە، شکانەوەیان بەسەر بیرۆا ئایینیەکان و دووڕە پەڕزی و تێکەڵاو نەبوونی خزانیان لە گەڵ ئاینزاکانی تر،

ئەوانی تا ئەندازەیەك خستۆتە ناو جوغزێكەوە، ئەگەرچی زمانی کوردی کرمانجی شێوازی سەرەکی ئاخاوتنیانە، بەڵام ئەوانەی ناوچەی بەعشیقەی نزیك موسڵ بەزۆری زمانی عەرەبی وەك زمانی سەرەکی ئاخاوتن بەکاردێنن، ئاشکرایە کە قسەکردن بە زمانێکی دیاریکراو ((شوناسی نەتەوەییت)) دیاری ناکا، بەڵکو هەڵکارەکەی دەگەڵتەوە بۆ هەیمەنەو هەژمونی زمانی باڵا دەست لە ڕووی سیاسیەوە ، هەروەك چۆن دەیان ووڵات زمانی سەرەکیان ئینگلیزیە بۆئەوەی خۆیان بە ئینگلیز، وەك نەتەوە ، بناسێنن ، یا زمانی ئیسپانی و ....

ئاوێدانەوەیەکی خێرا بۆ مێژوو، ڕاستیەکمان بۆ دەردەخا کە یەزیدیەکان بەدرێژایی مێژوو، لەسەر بنەمای باوەڕ و ئایینیان جینۆسایدکراون ، مێژووی ساڵەکانی 1832 / 1844 ئەو ڕاستیەمان پێدەڵێ کە میرە کوردەکان کەمتریان بە یەزیدیەکان نەکردوە لەوەی داعش پێیکردن، بۆ نمونە (پاشای کۆر) کە هەر ئەمڕۆ ناسیونالیستەی کوردەکان پیا هەڵدەڵێن و بە (پاشای گەورە) ناوی دەبەن، و(بەدر خان بەگ) میری بۆتان، لەسەردەمی فەرمانڕەوایی ئەوندا، لە قەزای شێخان تەوەڕ عابدین و دەشتی نەینەوا و ناوچەی ئاکرێ، چەندین جار جینۆسایدی یەزیدیەکانیان کردوەتە و بە دەیان هەزاریان لێکوشتون یا خود ناچاریان کردون ببنە موسوڵمان ! . لەهەمانکاتدا بەگوێرەی پلانێکی داڕژراو ، هەر ئەم پاشا کۆردەیە بەفەرمانی میری یەزیدیەکانی بەناوی (عەلی بەگ) بانگهێشت کردوە بۆ ڕەواندز و دواتر لەگەڵانەوەیدا لە ناوچەی گەلی عەلی بەگ بۆسەی بۆداناوە وکوشتویەتی ، هەر بۆیەش ئەو شوێنە ئێستا بەناوی گەلی عەلی بەگ ناسراوە .

دوا کوشتاری یەزیدیەکان لەسەر دەستی کوردەکان ساڵی 1915 / 1923 بووە هاوکات لەگەڵ پاکتاوکردنی ئەرمەنیەکان ، کاتێك مەلای خەتێ کوشتنی موسڵمانان حەرام دەکاو کوشتنی غەیرە موسڵمان حەڵاڵ!! دواتر ساڵی 1918 لەلایەن برایم پاشاوە پەلامار دەدرێن و ئەمجا پەلاماری ساڵی 1935 لەلایەن سوپای عێراقەوە و دواتریش لەلایەن سوپای سەدام حوسێنەوە .

سەرچاوە کان – ((ويكيبيديا / الموسوعة الحرة))- (((تاريخ الموصل، الجزء الأول، تأليف القس سليمان صائغ، طبع الكتاب في مصر.))

دوا جینۆسایدی یەزیدیەکان بەدەستی چەکدارانی چەنگ بەخوێنی داعشی ئیسلامی لە 4 / ئابی / 2014 کاتێك غافڵگیر کەوتنە بەر پەلاماری

دنـدانەی ئـەو هـزە لـکاتـکـدا نـزیکـی پـنـج هـزار چـکـدار لـپـشمـرگـو ئاسایشو پـلـیسو پاسـوانی بارـگا حزبییـکان لە شەنگال و دەوروبەری هەبوون کە زوربەیان سەر بەپارتی بوون، هەمویان ـایانکرد و یەزیدیەکانیان تەنیا جـهـشت وخستیاننـە بەر کـپەی دـندانەی داعش .

لە دوای سایی ٢٠٠٣، شـنگال لـووی کارگـی و سیاسی لـلایـن هـرـمی کوردسـتانـو ئـیـدارـ دـدرا، بـتـایـبـت لـلایـن پـارتی دیمـوکراتی کوردستانـو، کـ کـنـتـی هـموو جومگـکانی ئـو قـزایـی کردبوو، و قسـکـری یـکـم و کـتایی یەزیدیـکان بوو لە ـگای هەندـك کەسایەتی یەزیدی وەك (تەحسین سەعید بەگ) کە وەك مـرەی پارتی ناوزەد دەکرـ و دەنگـی ئەوە هەبوو چەندین ملیار دـار لە بردنە پـشی سیاسەتی (کوردانـدن و پارتاندنی) ناوچەکە و دانیشتوانەکەی سەرف کراوە.

سەرچاوە : ((إضطهاد الايزيديين عبر العصور جريمة يجب ايقافها في القرن الواحد والعشرين د.علاء الجوادي / صفحة مؤسسة النور للثقافة والاعلام)).

ئـستا، بەشی هەرەزـری یەزیدیەکان ئاوارەن ونەگـاونەوە سەر جـ وشوـنی خـیان و ژمارەیان بە زیاتر لە 300 هەزار ئاوارە مەزندە دەکرـ . دوای تـکشکانی سەربازی داعش ، ئەم شارە کە بەشـوەیەکی فەرمی دەبوو لەژـر کـنتـی دەوـەتی مەرکەزیدابـ ، بـام لە ـاستیدا چەکدارانی پارتی دیموکراتی کوردستان و هـزەکانی پەکەکە و حەشدی شەعبی نفوز وهەیمەنەی خـیان تیادا سەپاند، ئەمەش بووە هـکاری ململانـیەکی توند لە نـوان ئەم هـزانەدا لەسەر حیسابی ژیان وگوزەران و ئاسایشی دانیشتوانی ئەو شارە .

دوا پـەردەی ئـەم شـانـگەریە، رـکـوتنەکـەی هـولـر و بـغـدایە لەسەرەتای ئـکتـبەری ئەمسـدا بـ (ئاسایـیکردنـوی دـخی شەنگال)، کـ هـرـم بـ(هـنگاوـکی نیشتمانیی) و بـغدا بـ(مـژوویی)و نـتـوـ یـکگرتووـکـان بـ(هـنگـاوـکی گرنـگ) و واشنـتـنـیـش بـ(شـایـانی پیرـزبایی) ناویان برد. بـ گـرـی رـککـوتنـکـ، دـبـت سـرجـم هـزـ چـکدارـکان بچنـ دـرـوـی شەنگال و دـسیـی ئـمنیی شارـکـش بـ پـلـیسی فیدـالـی بسپـردرـت.

ئەم ـکەوتنە لە ـاستیدا رـکەوتنی پارتی دیموکراتی کوردستانە لە گـ دەوـەتـی مەرکـەزی ، پـارتی بەمەبەسـتی وەدەرنـانی هـزە

نەیارەکەیان لە ناوچەکە ، واتا پەکەکە، و زیاتر جووت بوون و بردنە پێشی سیاسەتێك کە لەگەڵ و بەرژەوەندیەکانی دەوڵەتی کۆنەپەرستی تورکیا دڵتەوە . دەوڵەتی مەرکەزیش بەمەبەستی کەم کردنەوەی نفوز و دەسەڵاتی هێزەکانی حەشدی شەعبی وەك سیاسەتێکی گشتی لەسەرتاسەری عێراق و شەنگالیش وەك ئەقەیەکی دووڕە دەست و لاوازتری نفوزی ئەم حەشدی شەعبیەڵ .

هەر دوای ڕووکەوتنەکە، لە هەواڵێکدا ڕاگەیەنرا کە وەفدێکی سەربازیی حەشدی شەعبی لەسنوری پارێزگای نەینەوا سەردانی شنگالیان کردووەو لەگەڵ بەرپرسانی باڵای پەکەکە لەو ناوچەیە کۆبونەتەوە، دیارنیەت بۆم سەردانە ڕووکەوتنو هاوکاری لێنوانیاندا دروستبێتو وتویانە، "هەر هەرشێک لەلایەن هەرلایەکەوە لەدژی شنگال ئەنجامبدرێت، لەگەڵ هێزەکانی پەکەکە لەبەرانبەریان دەوەستنەوە"ڵ.

ئەگەر دەوڵەتی مەرکەزی وپارتی لەم ئاقارەدا بەرژەوەندیان یەکی گرتبێتەوە، ئەوا پەکەکە و حەشدی شەعبیش بەهەمان شێوە. هەر یەك لەو هێزانە، لەنوێشیاندا پەکەکە، دەیانەوێ شەنگال و ناوچەکە بکەنە پێگەیەکی تری ململانێی خۆیان لەسەر حیسابی دەرد و ەنچ وئازاری خەڵکی ناوچەکە .

سەرنجێکی کورت لەم سیناریۆیە ئەوەمان بۆ ڕووندەکاتەوە کە ئەم ناوچەیە کراوە بۆ مەیدانی تڕاتێن و خەسپاندن و فڕۆکەخانەی جۆرەها گروپ و میلیشیای ناوخۆیی و دەرەکیی وەکیلی ئەم و ئەو، . جۆرەها ئاجیندا و دەنگی ناساز و نامۆ و دوور لە بەرژەوەندی و ویستی شەنگالیەکان، هەڵتەقیون و بونە دەماست، ئەوەی نەبیسترا، تەنها دەنگ و ویستی خەڵکەکە و خاوەنە ڕاستەقینەکەی شەنگال بوو کە ئاواتیان گەلانوێیکی بۆ سەریشۆ بوو بۆ زەدی خۆیان. ئاکامی ئەو دەخۆ نالەبارەش، درێژکەشانی ئازار و مەینەتیی ئەو خەڵکەیە لە کەمپەکانی ئاوارەییدا.

ئەم سیناریۆیانە ، هەر هەمویان ، جگە لە تەشەنەکردنی برینێکی قوڵ بەسەر جەستەی ناوچەکە و دانیشتوانەکەی ناتوانی هیچی تر بۆ ، هەر بۆیە دەبۆ هەموو دەنگەکان بەئاراستەیەکدا بەرز بکرێنەوە کە خۆی لە وەدەر نانی هەر هەموو ئەو هێزانەو سپاردنی بەڕووبردن و پاراستنی ئاسایشی ناوچەکە بە دانیشتوانەکەی دەبینێتەوە .

شایانی باسە هەر ئێستا ولە درێژەی ئەم سیاسەتە کۆنەپەرستانەی لایەنە چەکدارەکانی ناوچەکە ، پارتی و پەکەکە زەنگی شەڕێکی ترسناك

لە کوردستان لێدەدەن، شەڕێك کە باجەکەی ماڵوێرانکەرەکەی دەبێ خەڵکی زەحمەتکێش و هەژار ونەداری کوردستان بیدا، هەر بۆیە ئەرکی خەڵکی ئازادیخواز لەمێژدا وەستانەوەیە بەوی ئەم سیاسەتی شەڕانگێزیە و جیاکردنەوە بەرژەوەندی خەڵکی کوردستانە لە بەرژەوەندی ئەم دوو هێزە شەکەرەیە ، بەتایبەتی پارتی کە بۆتە مارەی دەستی دەوڵەتی کۆنەپەرستی تورکیا بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی لە ناوچەکەدا .

2020 / 11 / 5

(S686) … سندی ێشاخ

بۆفر دەبارێ… لەسەر جادەی چاوەڕێم، هێنگێ کەمێکی تر بگات. پێم وا بوو ئۆگۆر بزەیەک بکەم، شێوەم لێ شێوەی شەڕبۆفرینێ دەچێت. بزەیەکم کرد. دەستی ڕاستم بۆ پەنجەڕەی یەکێک لە ژوورەکانی تابقی دووەمی ئۆپارتمانەکەی ئەمبەر بەرز دەکەمەوە، کەسێک لێوەوێ بزەم بۆ دەکات و دەستی ڕاستی بۆ ڕوومدا بەرز دەکاتەوە.

پووتەکەم و کاسکێتەکەم قاوەیین، هێنکێتێکی سوور و بلووزێکی زەردم پێشیوە، گەڕوییەکانیشم کە هێنگیان سەوزە لە پووتەکەم درێژتر، تا سەر ئۆژنەم هاتوون. ئەو خەی چاوەکانی سەوزن و سمێیشی سوور، لووتێکی زلی هەیە و کەمێکیش ورگنە. حەزی بە پێشینی ستایلی جلوبەرگمە، هەرکات پێبکەنم دەڵێت: "ئەوو! شەڕە بۆفرینەکەم…"

کە دەڵێت: "ئۆگۆر دوو شەپەگووی دوو قوونی جیاوازیش باین حەزم دەکرد لە تەنیشت یەکتری بەیخەندرابایین"، زەر پێدەکەنم.
هەندێک جار منیش هەمان قسەی بە دووبارە دەکەمەوە: "حەزم دەکرد ئۆگۆر دوو شەپەگووی دوو قوونی…" پێدەکەنین.

بەر لەوەی دەرگای تەومبێل دابخەم، دەڵێت: "چی هەیە؟"
دەڵێم: "سەاو، دەبە چی هەبێت؟"
دەڵێت: "بەم بیانییە، لەنێو تەشویشکی زەری ادیە، گوم لێ دەنگی بژەرەکە بوو دیگوت: "گەرەکی تری بە کەمێ دەزراوەتەوە".
دەپرسم: "بەم سەرما و بۆفرباریەنە لە خەو بەخەبەرت بێنن ناخۆش،

جا گ؟! نەفرەتیانە…”
دڵت: “هەر کەس بە جۆرێک دەمرێت، سەدان و هەزارەها کەسیش بەم جۆرە. سەدان و هەزارەهای تریش”… دڵم: “بە جۆر و شێوازی تر”.
دڵم: “ئەگەر مەرگ قبووڵ بکەم لە ژیانم و ددانی پێدا بنێم و ئامادەخۆش ووبەووی ببمەوە، ئەوکات لە دڵتاوکەی مردن ڕزگارم دەبێت و خەم لە ئاق و تووڕەییش خاڵی دەکەمەوە؛ مارتن هایدگەر”.
دوای ئەوەی لە پێکەنین دەوەستێت، دڵت: “جوانە، بەڵام مارتن هایدگەر نییە، منم… من”. کە ئەوهای گوت، جووڵەی دەموچاوی لە هیی منا دەچوو.
بزەیێک دەکەم، دڵم: “هیچ نییە دڵتکی هەم دووبارە کردەوە”.

ڕەگاکان درێژترن لە هەر شتێک، لە سەبەری پیادەڕەوان، لە وەینی سەگ، لە تارمایی چیاکان لەنەو سپییەتی زریانی بەفر…

هەر کە لەدایک بووم، تا ڕۆژی مردنی، یەک تاڕەمووی ڕەشم لە سەری باوکم نەبینی. پیرەپیاوێکی بەدەنگ بوو. بەشی سەرەوەی جەستەی تەزێک لە دواوە بوو و سمتێکی پووچ و ورگێکی زلیشی هەبوو. پێاوکانی هەمیشە دوو ژمارە بە قاچکانی گەورەتر بوون، کە بە ڕەگادا هەنگاوی دەهاوێشت، دەتگوت مراویە تووشی پەتا بووە، تا ئاستی ئەوەی خەی هەستی پێ دەکرد، خەڵک پێی پێدەکەنین.
گوتم: “ئەوەی دەمکە پرسیار بوو بەم، ئێستا وەڵامکەیم زانی”.
دوای ئەوەی گوتی: “ئەمە هەکارە بە ئەوەی لەیبووکێکی وەک تەم خەشبوەت”.
دڵم: “ڕەنگە منیش بەیە لووت زلێکی چاوسەوزی وەک تەم…” بزەیێکی کرد.

پەم وا بێت هەشتان بیری لەوە نەکردیتەوە ماچکم لە بکات! دەنیام لە گەرماویش لە کاتی خەشووشتن ئەگەر وەنەی کچێک بەسەر دەبێی شامپۆکە ببینێت، ڕووی سوور هەدەگەڕێت و دەزریکەنێت و ئادکاتە دەرەوە.

“خەڵک بەگشتی و تەنانەت نووسەرانیش سپی وەسفی هەموو شتێک دەکەن لە کاتی بەفرباریین، بەڵام من هەست دەکەم هەموو شتێک شینکی ماتە، ئەی تۆ؟”
دڵم: “خەریکم سەیری دوور دەکەم، تارمایی شار لەنەو زریانی بەفرباریندەکە، لە ئاستیدا پەم وایە هەموو شتێک ڕەش بەیش وەک لەیبووکەکان ڕەنگاوڕەنگ دەپەشم و وەک شەڕبەفرینەش حەز دەکەم بزە بکەم”.

دڵت: "ئەنگۆ هەموو شتێک ئاش بۆت بڕێم من وا هەست بکەم".
دڵم: "ئەنگۆ هەموو شتێک شینکی مات بۆت بڕێم من وا هەست بکەم".

"ئێستە لەنێوان من و تۆ هیچ شتێک نییە، دەتوانیت لە لایەک لابدەیت؟ حەز دەکەم کەمێک پەنجە بخەمە ناو کونی ناوکت". سوور هەڵدەگەڕێ! دنیام لە لایەک لادەدات و سەری لە جامی سەیارەکە دەباتە دەرەوە و دەشتەوە، بەیە ئەوەی لە دەم بوو نەمگوت. نەمگوت تا ئێستە بە یەک جاریش بیرت لەوە کردیتەوە ماچم بکەیت؟ دەترسم نەخۆش بکەوێت و بە درۆزایی ساڵێک هەموو بیانییەک بڕێم بە نەخۆشخانە و گوڵی سووری بە ببەم.

دڵت: "کتێبەکم دەخوێندەوە، دەرێک تەی بیر خستمەوە، ئەمش هەکار بوو شەوی ئابردوو پەیوەندییت پێوە بکەم و داوا بکەم یەکتر ببینین"
.
(دڵشکاو لەخۆو هەڵدەستم، پێش هەر شتێک بیر لەتە دەکەمەوە...)

بە نزیک وێستگەیەکی کۆنی شەمەندەفەر تەدەپەڕین، سەردەمانێک ئەم شوێنە پڕ بوو لە خەڵکی شکێت. لەسەر شوێنە بەرزەکان کەمپێک ئاڵا و چێندین دروشمی سەربازی داندرابوون. بۆتاقەتی بە شوێن پڕی پیادەڕەوان دەردەکەوت، ئەنگۆ خەڵکی ئەم ناوچەیە هەر لە سەرەتاوە خەڵکانی ماندوو و بۆتاقەت بووبن.
وابزانم لە کۆتایی خوێندنەوەی دەرکاندا بوو: (دڵشکاو دەخۆم لەرزنیت و بیر لەتە دەکەمەوە...) ویستم جۆتێک بە تەواوی ئەم دەرانە لەدەم، خەم گرت. دڵم: "دەنگەکی خشت هەیە بە خوێندنەوە".

هەرچەند لەرە هیچ کات سیستەمی گەرمکەرەوەی ماڵان ناکوژنەوە، بڕیام هەمیشە شتانێک هەن ساردن. دەفتەری ڕۆژانەی براکەم پڕ بوو لە ناو و ژمارەی کوژراوانی جەنگ، ئەو کوژراوانەشی دەیناسین خۆتکی سووری بژێر ناوکانیاندا دەخشاند. ئەو ڕۆژەی باوکم تەرمی براکەمی وەرگرتەوە چوار ڕۆژی مابوو خانەنشین بکرێت. تەمەنم شەش ساڵان بوو کە سەیری دەفتەری ڕۆژانەی براکەمم کرد، ناوی خۆیشی لە کۆتایی لاپەڕەکە خۆتکی سووری بژێردا کەشرابوو.

بەنەو زریانی بەفرەکەدا دەڕین و نازانین بە کوێ! ئەوەی دەکەوێتە سەر ڕێگامان، تارمایی کەمپێک بینا و باڵەخانە و وێستگەی شەمەندەفەر و باڵ و چێشتخانەی دیزاین کۆنن. ئەو دەڕەی نووسەرەکی

سەردەمی جەنگ بە پێشبینییەکی ڕاست دەزانم: (دوای جەنگ، دوای گەڕانەوەی تارمەکان، بەس کوژراوانی جەنگەکان نامرن...). دوای جەنگ نووسەری ئەم دەقەیش خۆی کوشت.

دەپرسێت: "هیچ کات بیرت لە خۆکوشتن کردیتەوە؟"
سەیری چاوەکانی دەکەم، دەڵێی دوو ئەستێرەی ڕەنگ سەوزن بە تەنیشت لووتی، لووتیشی دەڵێی دووکەڵکێشی خانوویەکی کۆنە.
درەم کرد، گوتم: "نا هەرگیز".
نەمگوت هەندێک جار حەز دەکەم بە چەکی (S686) کۆنێک لە جەستەم دروست بکەم، بە جۆرێک حەفت پیاوە کورتەباڵاکەی چیرۆکی دەنکەهەنارە بەناویدا سەما بکەن. گوتم: "ئۆگەر لەناو بتڵێکی بچووکی پلاستیکیش بێت، ژیان بە ئازاکانە".
حەزم دەکرد پەنجەم لەنێو کونی ناوکی با. پەنجەی لەنێو کونەلووتی بوو، سەیری کردم و بە وەڵامەکەم بزەیەکی کرد.
دەی بڵێ: "ئۆگەر دوو شەپۆگووی دوو قووڵی جیاوازیش باین حەزم دەکرد لە تەنیشت یەک بەیخەندرابین". تا سوور هەڵدەگەڕێم و هەناسەبڕکێ دەبم، پەدەکەنم... ڕقم لە وەهمە و؛ خەیاڵ دەکەم. دەنیام بە منداڵیی دایکی زەر بردوویەتی بە لای دکتۆر، لەسەر ڕێگاش دوای گەڕانەوەیان گەنمەشامی کوڵاوی بە کەیوە.

لە فڕۆکەی جامی سەیارەکە دەڕوانم. تا سەدوشەست دەژمێرم، هەشتا جار بە سەرەوە و هەشتا جار بە خوارەوە... دەڵێم: "بە نەڕەیەن بە مانەمێنتی پاڕەوانانی جەنگ؟"
پێنج جار بە لای ڕاستدا و دوو جار بە لای چەپ، بە ڕاستەگەیەکدا ڕەیشت، جارێک بە لای چەپدا و چوار جاریش بە لای ڕاست، لە بەردەم بینایەکی ڕەنگ سووری مامناوەندی لە دار دروستکراو وەستا؛ گوتی: "گەیشتین". بە ئەوەی بگەینە نەو مانەمێنتەکە پەویست بوو کەمێک بە پێ بڕۆین، بەنەو زریانی بەفرەکە سێ چوار هەنگاو لەپێش من دەڕەیشت، دەتگوت مراویێ توشی پەتا بووە، دەرگاکەی کردەوە و ویستم بڵێم: "ئەوە گەیشتین ترسنۆک، گوتی ئەوە گەیشتین". بزەیەکم کرد.

وێنەکان بەدوای یەک هەڵواسراون، پاڕەوانانی جەنگ هەموویان شەویان لەیەک دەچێت. ناوی براکەم لەژێر وێنەکەی نوسراوە، ژمارە (۷۲۹۸) نەبەت، دەبەت دەمێک بەدوای وێنە هەڵواسراوەکەیدا بگەڕێم. ئۆگەر ئەستێ هەموو ئەوانەی لەنێو وێنەکاندا هەن زیندوویان بکەیتەوە و داوایان لە بکەیت کەمێک بەدوای یەکتریدا بڕۆن بکەن، دەنیام وەک کەمەڵێک مراوی نەخۆش بەدوای یەکتری هەنگاو دەنێن...

سەیری چاوەکانی برام دەکەم، دەنگێک لە دواوەم دەڵێت: "بەداخەوە!" دەڵێم: "بۆچی. دەبوو نەمردبا. بۆیین؟" دەڵێت: "باشە".

بەفر دەبارێت... لەسەر جادەکە دادەبەزم. پێم وا بوو ئۆگەر بزێک بکەم شەوەم لە شەوی شەربەفرینە دەچێت. بزێک دەکەم. دەستی ئاستەم بە پەنجەرەی یەکێک لە ژوورەکانی تابقی دووەمی ئاپارتمانەکەی ئەمبەر بەرز دەکەمەوە، باوکیشم دەستی ئاستی بەرز دەکاتەوە و بزێک دەکات. دوای ئەوەی خانەنشین بوو شەوان زوو دەخەوێت و بەیانیان زوو خەبەری دەبێتەوە. کە تەرمی کوڕەکەی ناشت، وەک بۆی سوێندی خواردووە لە شوێنی خەی نەجووڵێت. بەیانیان زوو کە خەبەری دەبێتەوە، تا شەوان کاتی خەوتن لەبەر پەنجەرەکە دەوەستێت. پووتەکەم و کاسکێتەکەم قاوەیین، رێینکۆتەکی سوور و بلووزەکی زەردم پێشیوە، گەڕوێیەکانیشم کە هەنگیان سوزە لە پێتەکەم درێژتر تا سەر ئەژنەم. جار جارە سەیری وێنە کۆنەکانی دەکەم، باوکم خەی چاوەکانی سوزن و کەمەکیش ورگن، لە وێنەکانیشدا بە گەنجی خاوەن ڕیشوسمێڵەکی سوور بووە. دوای مەرگی براکەم حەزی کرد وەک لێبووک دەربکەوم، حەزی بە ستایلی پێشینی جلوبەرگەم. دەرگاکە دادەخەم، ئاوەم لە دەداتەوە و دەڵێت: "چی هەیە؟" دەڵێم: "بەفرەکی زۆر". بزێکی بە دەکەم. دەڵێت: "ئووا! شەڕ بەفرینەکەم..."

هەرچەند لەڕ هیچ کات سیستەمی گەرمکەرەوەی ماڵان ناکوژێتەوە، بەڵام هەمیشە شتانێک هەن ساردن. دەفتەری هەژانەی براکەم پە بوو لە ناو و ژمارەی کوژراوانی جەنگ، ئەو کوژراوانەشی کە دەیناسین خەتەکی سووری بژێر ناوەکانیاندا دەخشاند. منیش لە دەفتەری هەژانەم زۆربەکی سوور بەسەر ناوی مراوییەکاندا دەکەشم. چونکە هەمیشە شتانێک لەڕدا ساردن، پێش ئەوەی بە چەکی (S686) کونێک لە جەستەم دروست بکەم، بە جەرێک هەموو کورتەباکانی جیهان لەناویدا سەما بکەن. بە ئەوەی گەرم ببمەوە خەیارەکی درێژ لەگەڵ خەم دەبەمە ژێر جگەی خەوتن.

بەفر دەبارێت، کاتژمێر ٢:٣٠ دوای نیوەڕۆیە، زەنگی تەلەفۆنەکە لە دەدات، لە بیستەکەکە گوێم لە دەنگی مراوییەک دەبێت، تەلەفۆنەکە دادەخەمەوە.

پرسیارکی بچووک بە پیاوەکی گەورە ... پشکۆ ناکام

ـــــــ. ماڵ جەژنە... شار چۆڵە.....
هەوری ماتەم سەرتاپای ئاسمانی پایتەختەکەی " بابان"ی داپۆشیوە ، فرمێسکی ئەو خەڵکەی لێ نەوان باوەش کردن و باوەڕ نەکردن وون بوون بوونەتە مەم و سێبری ڕەشنایی هەر مەمکیان ئەکەیت ڕووخساری" قادری حاجی علی" تیا بەدی ئەکەیت.....
چاڵەکی دوو مەتری و جەستەیەک جێی یاد کردنەوەی تیا نابێتەوە، ژیانی نەمریی دواتر دواتر دەست پێ ئەکات ، نەمریی لە چاکە..لە شەهامەت..لە ئینسان دۆستی،،لە ڕۆح سووکی،،لە خۆش مەعشەری،،لە نیشتمان پەروەری وەک سیفاتەکانی "کاک قادر" تا هزرمان توانای یادکردنەوەی هەبێ ئەویش نەمرە.....
کاک قادر بە جەستە ماڵ ئاوایی کرد بەڵام وا لەگەڵ هەنوومانا..وا لە ناو هەر پیت و دەڵێکی بێ ئەو نووسراوە ، وا لە ڕەونەقی ڕەنگی هەر ڤرمێسکەکمان..ئەو لە قوڵترین ڕەگی ناخمانا دەیان چیرۆک و باس و سەرگوزشتەی هەیە و کاتێک بەجێی هەشتین هەست بیر و ئیحساساتی هەر یەکەمانی هەژان ، بەڵام یاد و یادەوەریی جوانەکانی،، ئەو کانیاوەن کە تینوێتی شوێنی چۆڵی ئەومان ئەشکێنن.....
کاک قادر ئەوەندە سیاسەتی کردود کە زانیبێتی ئەو سیاسەتە بە خواستی هەژار و لەقەوماوان نیە هەوەستەی کردوە و بەشداری تیا نەکردوە ، لە دەستایەتیشیا کە درکی بەوە کردبێ ئەو دەستایەیە لاسەنگیەکی خوارە بەرامبەر بە پرسە نیشتمانییەکان دروست ئەکا ئەو دەستایەتیەی بچەانوە و کەتایی پێ هەباوە .. ئەو بەریگارێکی بە جورئەتی دەگمەنی بووکی هەڵمەت و قوربانی بوە لەبەرامبەر سیاسەتی پەراوێز خستن و وێران کردنی لەسەر خەی شارەکە کە ئەمەش سیفەتێکی بەرزی ئەو کەسانەن کە بە خەیان نا ، بەڵکو بە خەڵک ئەژین،،،
ئەو نیشتمان پەروەر و "کۆی شار" بوو بە مانا فراوانەکەی...
لە ڕیزی پێشەوەی بەرەی خەڵکی چەوساوە بوو بە وێنە واقیعیەکەی،...
ئەو لە ماڵەوە،،لە بازاڕ
لەقسەکردن..لە بە دەنگی
لە شاخ و لە شار هەمان کارەکتەرە پە لە میهرەبانییەکەی خەی بوو

بەیە خۆشەویستی ئەمە بۆ ئەو لە هەموو بوارە جیا جیاکانی ژیانی ئەوایە... گەر لە هەڵوەستەکانی بدەیین یەک ئاوەی بچووک بە وەستگە و قۆناغە یەک لە دوای یەکەکانی ژیان و تێکۆشانی وەک سەلمانئی خاک و ئۆژ...
ذەست و قەڵەم...
پیت و ڕەمان وایە...
ماڵ ئاوا ئەی هاوڕێ بە هەموو مانا جوانە ئینسانیەکانی هاوڕێ و هاوڕێیەتی لە زەمەنی پاشقول و کورسی و خۆ کردنە چاو ..... هەتا دە ووزەی هەبە لە یادمانای...
پایزی ئەمساڵمان لە هەموو پایزە تاڵخ تر..
بەفری ئەمساڵمان لە هەموو زستانە تاڵیوو تر،،،
بیر کردنەوە لە تە لە هەموو ساتە گەرم تر...
تە چویتە دونیای ئەبەدی و نەمریی ...ئەمەش ڕوو کە دونیای ئاهی سارد و ژیان لەگەڵ یادەوەرییەکانتا مل ئەنێین...
" سلەمانی" یش جارێکی تر تەسلیم بە بە خاوەنی ئەکەین...

کوێی خەم ... کێنعان مدحەت

پەی ووتم: کوێی خەم
ئاگات لێم کەمەکەوانییەی پشتم بەت
ئەم گەچانەم لە وەربگرە
ئەو چاوانەی نەو چاویلکەیەیشم بپارێزە
ئەوجار لە کەتم بگرە و
سەربان بە سەربان بمگەڕێ
بیریشکەرەوە چەنم سەردەخێ
چونکو پیپلیکە قوتاویەکان ڕاون
سەرخەرێنە کارتاییەکانیش
لە کار کەوتوون و
بەبەرینەکانیشیان
هەر لە مەژە بە هەی ژەنگ
خلیسکییان لە دەستداوە

پەی ووتم: کوێی خەم

ئەو چەکە شاراوەیەی ناو کادانەکەم
بە دڕبڕنە
نارنجەکانی ناو گونیە شکڕیەکە و
خەنجەر و دەمانچەی ژەر سڕینەکەشم
کیفەکەیشی لە بیرنەکەی
ئەم چل پاکەتە
سەرو چل مەخزەن و
سەرو چل گوللەیەیشم بە سەربخە
بیریشکەرەوە چەنیان هەک و
پاشوپەش دەخەی.. کۆم
لەبەر ئەوەی گونیە نارنجەکانت لە کەە و
هووماتت بە مشکیی داپشراوە و
چاوەکانیشت بەحاڵ
بەرپەت هەدەنن

دواتریش پەی ووتم:
کەی خەم
ئەم هەمو کتەبانە ببە
ئەو هەمو کاغەز و قەەمە هەنگاوەنگانە و
شووشە مەرەکەبەکان و
ووشە جیوەیەکانی بەردەوامی سەر زاریشم
بیریشکەرەوە چەنیان بە سەرەوە
سەردەخەی

پەیم بەی و
سەیرەکی سەرەوەم کرد و
ووتم: خوایە
دەستەکی بەزەیی بەسەر نەوەکانما بەنە و
من ئاسا بە پەنیان نەبەیت
گەەام و
بە باوکیشمم ووت؛
بەەی لەو بەرزاییەی هووە و کازیوەدا
کەس پەویستیی
بەم هەمو ووردە واتە
کەکراوانەت هەبەت؟

مالمۆ ٢٠١٠

تینووی ئا… ستار ئەحمەد

شەو گڵ‌نەی ئەستێرەیەکی خوماربوو
زریوە لەبادا سەمای باڵداری دەورژان
شنەیەك لەهۆڕ دەتراو
گەواڵە بەفرکی خستبووە سەرشان
ئەو بانگەی لەگرمەی هەور دەترسا
سیمرخی هەنگاوك دێندەی دەهاویشت
دەروازەی ڕێیەکی تارمایی کاڵەو
بێ چیا دڵی خستە سەر پشت
ئەواران لەناڵەی هوزاری باڵەش
گەرووی دیواری ژوورەکەم
بەئەسکێ ئارایشت دەکرد
دەموت نەخوازە هەڵیەك برسی
چۆنووکی بێ کۆرپەی ئەوینی ئاڵم
بێ عەشقێك سروەیەك بخاتە ماڵم
بکاتە پەیژەی روبارێك بڕپرد
لانەیەك خوێنەهەور دەکاتە لانکی
تارمایی چۆکی دارسێوی عومرم
لەسێزی تەنی چیا وەردەدا
لەسێنگەی شەوچرای
خەمێکی قەترانی دەگەڵم
بێ ئەوەی ناوکی سەحرایەك گەرمەشین
بەگاشە بەردی لوتکەیەك ببڕم
ـ با ـ پەیامەو چقڵەزا دەماڵێ
ـ ڕێ ـ خەرمانی سێزەو
بەستەی داد دەڵێ
ـ هەور ـ چەرمی پاتۆی لاڵکە
لەعەشق تێدەگاو
ناتوانێت نەبڕتە هاوشینی عەوداڵێ
هەورو سێز
عەشق و با
گڵ‌نەی شەوکن

ئەستێرە دەکەنە شارێکی پڕچرا
گەواڵەو لوتکەی چیا
باڵدارو هێلانەی پەرستگا
دروشمی خاکێکن تینووە بۆ ئازا

ستار ئەحمەد

بەرەو کوێ؟!... شیعر : نزار قبانی وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

چی تر نازانم
 رووە لە کوێ بکەم
هەموو شتێک.....
 هەست ئەکەم
 نزیکتر ئەبیت لێم
هەموو شتێک
 وەخسارت ئەبەتە بەشک
 لە ژیانم
 و
تەمەن بە بەرەکت تر...
 ئەبێت
 و
شۆکان جوانتر ئەبن
 و
 شت و مەکانیش
 جوان و بەتامتر ئەبن
 +++++++++
وەک دڵۆپکانی ئاورنگ
 بە هەموو لەشما
 بە دەنگ
 چویتە خوارەوە....
 خۆ ئاهەنان

لەسەر دووریت ، قورسە
و
خە ڕاهێنان..
لەسەر ئامادە بوونت
قورستر...
++++++++
ئای چەنم خەش ئەوەیت
ئەوەندەم خەش ئەوەیت
کە تەنانەت خەم
سەرم لەخەم سوەماوە !!
شیعر لە باغچەی چاوەکانتا
نیشتە جە بوە..
بەیە بە چاوەکانت
شیعر نانووسرێتەوە
بە چاوەکانت....
++++++++
لەوەتی خەشم ویستویت
ئەستێرەکان
ووەیان وەرگێڕاوە....
و
ئاسمانیش
پاک تر
ووەن تر
کراوە تر....
+++++++
لەوەتی خەشم ویستویت
هەموو دەریاکان
لە چاوەکانتەوە
ئاو ئەخەنەوە.....
ئەم خەشەویستییە
بە بەزییە
لە خەم گەورە تر
ئیتر بەچی
بە قەڵەمکانتا
لە خاچ بدرەم
بەچی..؟
++++++++
خەشەویستم.....
هەڵە بووم کە وام زانی
پاشایەکم
تووشی دەڵان نابم

وەک منا□□کی بچوک
□□فتارم کرد
منا□□ک کە بیەوێ
دوورتر لە ئەستێرەکان
هەنگاو بنێ.....
+++++++++
حەز ئەکەم
ببیت بە " بیل بیلەی" چاوم
پێت وایە
داوایەکم کردوە
کە نابێ داوا بکرێ..؟!
پێم □□ ،
تێ کەیت!
هەستم وەک هەستی
کەسەکە
کە کەروێشک
.... □او ئەنێ
تێ لە ژیانما
جوانترین خەرافاتی
ئەو کەسەش
کە دوای خەرافات ئەکەوێ
ئەبێ تامی
ماندوو بوون بچێژێ...
++++++++++++

مارس / 2018

بە نەهەشتنـــی پ ک ک بـــاشوور دەبـــت بە دو□□ت! … □□بـــوار □□شید

چیرۆکەکە زۆر درێژە، بۆیە □□نگە بتوانرێت کورت بکرێتەوە.

جۆە سەرنجە، بە سی ساڵ دەسەڵاتی ناوخۆ باشوور وەرانیەکە

بایەقووشیش پێی ڕازی نییە لە سەری ئارام بگرێت. سەرۆکایەتی بە هەزاران دەرفەتی نوێتەوەیی و هاسانکاریی دووبارە زلهێزەکان و دەسەڵاتی خۆکی باشوور خەیان و هەروەها بەشکانی دیکەی کوردستان، باشوور بە هەرە زەرینە لە دەسەڵاتی خۆک دەزانێک. بە سەدان ملیارد دۆلار بە سەروشوێنە، بە دەیان و سەدان گرێبەستی نادیار و ناوون کە پارەی خەیاڵیی لە سەر باشوور دەکەوێت ئیمزا کراون، بە لە زووترین زەرد و زووترین سووز، هەروەها زووترین ناڕاگەیەندراوی مەر و شین و ترکەمانەکان و سپای تورکیا و حەشدی شەعبی هەیە.
کەمیکە بەرەو جەنگی گریانەوە نزیک پێکەینین. لەگەڵ هەموو ئەم زوونانەیشدا کە هیچ لایەک کاخەزی ئاوی تر ناخوێنێتەوە و هیچ کەسێک لای ئاوی دیکە پێنج قۆان ناژی ئاوا هەر سەرکەی سەرکان و سەرکەی هەرەم و جەگرانی و تەغارێک وەزیر و پارلەمەناتر و ڕاوێژکار بە جەگرانیانەوە هەن.
چیرۆکێکی زەر درێژە، جلەن کورت بکرێتەوە؟
ئەگەر کەشەی باشوور قەیرانی دزیی و تاڵانیی و فەرهودی دەسەڵات نەبایە، ئەگەر کەشەی باشوور گەندەڵییی بە هەزاران و دامانی وێژدان و ڕووشتی دەسەڵات نەبوویە، ئەگەر کەشەی دامانی ژەرخان و سەرخانی ئابووریی و کەرتی تەندروستیی و کار و پیشە و خزمەتگوزاریی و هتد نەبووایە، ئاوا دەکرا چەناگەت بخورێنیت و بیر لە کەشێیکی دیکە بکەیتەوە.
ئاخ چەند کەمیکێکی بە ئازارە.
لە کاتێکدا کە باشوور و ماڵی خۆکە بەستەزمانە بەدبەختکراوەکەی لە ئاوری بە ئایینەییدا دەسووتێت و مرۆڤی باشوور دەیان و بگرە سەدان کەشەی ڕەژانەی هەیە، دەسەڵاتی زوونێک تەپڵی شەڕ لە دەدات و پێی وایە پ ک ک هەر دەبێت ئەستا قەندیل بەجبهەڵێت و زوونەکانی دیکەیش هەندێک بە دەنگن و هەندێکیش دەڵێن ئەمە لەو شەڕەدا بە تەرفین. بە کورتیەکەی ئاوانە ناماقوڵیی دەکەن کە دەڵێن "حکومەتی هەرەم". لە ڕاستییدا ئاوی پێی دەگوترێت "حکومەتی هەرەم" مەرکیش نییە.

سوریالیزم لە پاش جەنگی جیهانیی یەکەم سەری هەڵدا کاتێک کە خەڵک پاش کوشتارێکی بە وێنە، ماندوو و برسیی و بێکار و بە ئایینەدە لە ژێر ئاسمانێکی نزمدا لە تاریکاییەکدا بە دوای ئاسەدا دەگەڕا. یەکەم جار بوو مرۆڤ بە گازی کیمیایی یەکتر بکوژێت و فڕۆکەکان لە ئاسمانەوە ئاور لە زەوی بار بدەن. مرۆڤ خەی وەکوو بوونەوەرێکی خوڕەی، بەنرخ و عاشق بە خوێنشتن دەبینی. منداڵان و ژنان وەکوو هەمیشە یەکەم قوربانیەکان بوون. پیاوە مل ئەستوورە تووڕە چاو

ئاوساوە جوندەرکانیش پاڵەوانەکان بوون، ئەو پیاوانەی هەزار سوند و بەهمەن و سمەبادان و خەبادان و ورگ و قون ئاوشاندنیان تورکی قوماوی ناهێنت.
بزووتنەوەی سوریالیزم دەیویست هزر و بنهزر بە یەک بگەیەنێت و خەون و خەیاڵ لەیەک بدات بەکو مرۆڤ، یان ئاستر ئاغاواتی شێ، حاڵیی ببن کە دەبێت مرۆڤ خەی بە کامە کشوە مەشغوڵ بکات، کە ژن و پیاو مرۆڤ بن، نەک "ژن" و "پیاو" و کە کولتورە باوە ناحەزەکان تووڕ بدرێن.

ئەستا کەشەی منەکی باشووریی، خنکاو لە قووڵیتەی جەهل و نەزانینی دەسەاتەکی ملهوڕدا، ئەوە نییە کە داوای خەزنەیەکی نیشتیمانیی بکەم، داوای نان و ئاو و ئاشتیی و ئازادیی بکەم، داوای پیشە و کار و فڕبوون بکەم، داوای ئازادیی ژنان و ئاییندەی منداڵانم بکەم، داوای سەعاتێک پشوو، خەوی ئارامی شەوێک، بکەم، بەکو کەشەی منی باشووریی ئەوەیە کە پ ک ک، واتە کەمەکێک کچان و کوڕان و ژنان و پیاوانی سەربەرزی بەشێک لە نیشتیمانە پارەکراوەکەم، دەبێت لە قەندیل نەمێنن.
پەم دەبێن ئەوە گەورەترین کەشەی منی باشووریە.
خودایە، ئەگەر هەر ناچار بووبێت جیهانێک ساز بکەیت، خە ناچار نەبووبێت بەئابووترین و سەربەرزترینیش لەگەڵ یەک تەکەڵاو بکەیت.
ئایا نە دەکرا ئەم جیهانە بە سەر کەمەکێک زوون بە بە ئابووان، دزان، تاڵانکاران، درۆزنان و ساختەکاران دروست بکەیت و ئابووەمەند و دەستپاک و سەربەندەکانیش لە زوونکدا کە بکەیتەوە؟
کەمیک لەم باشوورەدا چەند بە ئازارە!
ئەم چیرەکە چەن کورت دەکرێتەوە؟
سی ساڵ لەمەوپێش پ ک ک لە ئەدەبیاتی خەیدا باشووری بە "باشووری مەزن" ناو دەبرد. ئەو کاتە دەسەاتدارانی باشوور نەیدەزانی "باشوور" کوێیە، بەڵام دەیانزانی فافڵن و تەڵی مس و دارتەڵی کارەبا و ئەشتومەکی سەد و سەربازخانە جەهەڕاوەکان بە تورکیا و ئێران بفرۆشنەوە.

"یەفڕاندەم" پاش چوار ساڵ کورد بە دەوڵەت دەگەیەنێت بەڵام مەرجەکەی نەهێشتنی پ ک ک یە. مەرجی دەوڵەت دروستکردنەکە بە باشوور ئەوەیە کە داعش و چەتە ئیسلامیستەکانی سەر بە ئێردۆغان لە قەندیل نیشەجێ بن و ببن بە بەشێک لە سپای حەمیدی نوێ بە ئەوڵای ئێردۆغان. کاتێک قەندیل بە هەسمیی لە ژێر دەسەاتی تورکیادا بێت و خراپترین لە خوەنەزانی مەزوو تێیدا جێگیر ببن، ئەوا باشوور

دەبێت بە دەوڵەت.
ئاگر بەردنکەی نەهاتە دی، کابرا یان فیشکێک بە سەری خۆیەوە دانێت یان هەر بە سەرێک دەمێنتەوە!
کە گوتوویە کۆمیک دەبێت وەپێکەنینت بخات؟
دیمۆکلێس ئەرێیی بە میری خۆی دەبرد. بۆیە ناچار کرا لە ژێر شمشێرێکدا خۆشترین خەراکی میرانە بخوات کە بە یەک تاڵە مووی کلکی ئەسپ هەڵواسرابوو. دەمۆکڵێس تێگەیشت کە کاری میران هاسان نییە. ئاستێ بە بەردەوامیی لە سەر خوانی نانگاوەنگن بەرام لە ژێر هەڕەشەی گەوردان.
باشوور لە ژێر شمشێرێکی دیمۆکڵێسدایە، بەرام خوانکیان بە دانەناوە بەکو هووبووی تراویلکەیەکە. باشووریکی برسی و بێکار و بێخزمەتگوزاریی و بێ ناز و بێ ئایینەدە و پارەخوراو و پارەدزراو و ماڵ تاڵانکراو، دەتوانێت سبەی بە دەوڵەتێک شاد ببێت بەو مەرجەی پ ک ک لە قەندیل نەمێنێت.
بەرام لەم قومارخانەیەی باشووردا کە گوتوویە کە حەتمەن نەخش دەهێنیت؟
خودایە کە تۆ هەر وەحشیی دروست دەکەیت، بۆ نافەرمووی هەر لە گەوەکی خۆتدا دوور لە مرۆڤ بیانژیەنیت؟
چیرۆکەکە چۆن کورت بکرێتەوە؟
ئەردۆغان یەکەکە لە پیاوە دەماوکانی مێژوو. لیرەکی خراپتر لە تەمەنی ئەرانیی بەرەو هەڵدێر مل دەشکێنێت و لە دونیادا سووک و هووسوا بووە. لە ناو تورکیادا بەرەو ئابووچوونکی مێژوویی دەچێت. پارتەکەی بە هەڵسمیی بوو بە سێ بەشەوە و ئێستایش لە ناو ئەوی خۆیدا دووچاری کێشە بووە. لە بەرکانی جەنگ دەدەێت و گەورەترینی ئەو دەماندنە لە حەفتانین بوو کە کچانی ئازاد و سەربەرزی کورد پێیان دانا.
ئێستا ئەردۆغان بە ئاغاواتکانی شەڕی سەر بە خۆی فەرمان دەدا کە حەتمەن هەر دەبێت شەڕێک هەڵبگیرسێت. ئەردۆغان دەیەوێت بە دونیا بڵێت کە هەر تورکیا کێشەی لەگەڵ پ ک ک نییە بەکو "کوردکانیش" کێشەیان لەگەڵ پ ک ک هەیە.
ئەمە هەموو چیرۆکەکەیە.
چیرۆکەکە ئاوا کورت دەبێتەوە.
ئاخر لەوبەر ئازادیخوازانی کورد بە جیهانیان سەلماند کە کێشەی تورکیا پ ک ک و کورد نییە بەکو کێشەی داگیرکەریی و فراوانخوازیی و کوشتارە. نموونەکانی سووریا و ئێراق و لیبیا و قوبرس و یەمەن و سودان و سۆمال و تونس و ئازربیجان و هەکخستنی چەتەی ئیسلامیستییە لە ئاستی جیهاندا.

ئەو گوللەیە باش ئەردەغانی سمی. ئیمکانی نییە بتەوە سەر خۆی!
ئەستا ئەردەغان داوای شەڕک دەکات!
چیرۆکەکە ئاوا کورت دەکرێتەوە کە هەموو ئازادیخوازێکی کوردستانیی بۆی هەیە و مافی خۆیەتی هەرچەنیەک پێی خۆش و بە دروستی دەزانێت لەخنە لە بواری جیاوادا لە پ ک ک بگرێت، بەڵام ئەرکی سەرشانی هەموومانە تونـد بەرامبەر بە هەڵگیرسانی شەڕ ببینەوە چون ئاستیەکەی ئەویە کە تەنیا خەڵکی کوردستان زەرەمەندن بەتایبەتیی ئەو بەدبەختە خەرلەخەندیوانەی بە مووچەی چەند سەد دۆلارێک ناچار کراون کە گوللە بە کەسانێکەوە بنێن کە دەخوازانە و خەبەخشانە بە نیشتیمانەکەیان تە دەکەشن، هەروەها ئەویش کە خەیان دەکوژرین و وەکوو دەیان هەزاری قوربانی شەڕی نەوخە بە ناوونیشان دەمێنێتەوە و لە بیر دەچنەوە، هاوکات کە منداڵی یەک دانە دەسەڵاتدار خوین لە لووتی نایەت بەڵکو بە دەنیایەوە لەو کاتەدا کە ئەمان خوێنیان لە دەت و خوێن دەڕژن ئەوان، دروست هەروەکوو باووباپیریان لە کەیف و سەفا و قون باداندا دەبن و کاتەکیش دەمرن لە سەر حیسابی خوێنی خەڵک لە نەخشخانەی ملوێن دۆلاریدا بەرەکی خەڵک بەر دەدەن.
ئەوانەی کە بە هەر دەلیلێک چەکیان لە سەر شانە دەبەت بزانن کە لە ئەستا سە بەڕەی شەڕ هەیە کە تورکیا و ئێران و سووریان و کە هەروەها ئێراقیش جێی متمانە نییە.
چیرۆکەکە ئاوایش کورت دەکرێتەوە: قەندیل خاوێنە، خاوێن لێی دەربکەون!

بەبوار بەشید
5/11/2020

لە ستایشی شکستی ترامپدا … ئاسۆ کمال

شکستی ترامپ شکستی بەهزێک و پەیکەرێکی جیهانی نوێی فاشیزمی بورژوازییە. بورژوازیەکی بە پەردە لە هەرش کردنە سەر مافی کرێکاران و تەندروستی خەڵک و کەشوهەوای زەوی و زیندوکردنەوە و گۆشپەدانی ئاسیزم و دەست ئاوەاکردنی کەمپانیا و سەرمایەدارانی

ئەمریکا بە کۆمەکی سەرمایەی لەسەر حسابی ئەم بە مافیانەی، وە نائارام کردنی جیهان تاوانەی هێشتی ئەتەمی لەو کەمپانیا و دەوڵەتانەی کە پشبەکی ئەمریکا دەکەن.
هەربەیە شکستی ترامپ شکستی ئەو باڵی بورژوازی ئەمریکایە کە ئاماهەگری ئاشکرای ئەم بەربەریەتە بوو.
ئەم هەبژاردنەی ئەمریکا و شکستی ترامپ بوە مەسەلەی هەموو جیهانیش چونکە ئەم بەربەریزمەی نیولیبرالیزم مەسەلەی هەموو جیهانە. شکستێک کە بەرچاوی هەموو فاشیزمی نوێی بورژوازی وەک ترامپ، پوتین لە ڕوسیا و بلسنارە لە بەرازیل و نایگل فەراج بەریتانیا و لەپین لە فەرەنسا و وەاتانی تردا ڕەش کردوە. ئەمە هەکاری خەشحالیەکی جیهانیە لەلایەن خەڵکی ئازادیخوازەوە بە شکستی ترامپ. ئەمە بەرهەمی گلۆبالیزمی فاشیزمی نوە و هەروەها گلۆبالیزمی خەباتی کرێکاران و تووژە کەم دەرامەتکان دژی نیولیبرالیزم و فاشیزمە نوە یەکەیەتی.
بەڵام لە ستایشی شکستی ترامپدا دەبە ئاگاداری چاێی بایدنی نیولیبرال بین.فاشیزمی نوێی ترامپ لە مندالەدانی نیولیبرالیزمکەوە هاتە دەرەوە کە هەردوو حزبی دیموکراتی و کۆماری لە چوار دەیەی ڕابردوودا لە ئەمریکا پێکەوە پیادەیان کردوە بایدن یەکێک لەسەرانی ئەم نیولیبرالیزمە بوە لەم ٤ دەیەدا.
شکستی ترامپ تەنیا شکستی بەرهەم و مندالەکی هاروهاج و بە پرەنسیپی ئەم نیولیبرالیەی، کە بە دەرکیشانی سەرمایەداری لە ئەزمەی ئابوری و مالی ئەمریکی هەموو کەنەپەرستیەکی سیاسی و کەلتوری ژیاندەوە و پپۆلیزمکی ڕاستەوانەی کردەتە مەدی میدیا و بوەتە قیبلەنمای هەمووگروپ و حزب و بزوتنەوە ڕاسیستی و فاشیستیەکان لە ئاستی ئەمریکا و ئەوروپا و جیهاندا.
ئەم شکستەی ترامپیزم لە دەنگدانەکدا خەی ئاکامی ٤ ساڵ لە خەباتی کرێکار و چەپ و سۆشیالیستی کەمەگەی ئەمریکایە کە لە مانگرتن و خۆپیشاندان و زیندووکردنەوەی باڵی چەپ لە نیو حزبی دیموکرات و هەنانە پشەوەی قسەکەری وەک ساندەرس دا خەی نمایش کرد. دەنگدانی کرێکاران و ژنان و بزوتنەوەی دژی ڕاسیستی و یەکێتیە کرێکاریەکان دژی ترامپ خەی هاتنە مەیدانی سیاسی بوو کە درێژەی ئەم ناڕازایەتیانەیە. شکست لە هەبژاردندا هەرچەند هەنگاوێک بەپیشەوەی ئەم بزوتنەوە ڕادیکالە یە لە مەیدانی ململانەی سیاسی نەو کەمەگەی ئەمریکیدا دژی نیولیبرالیزم، بەڵام هێشتا بەمانای سەرکەوتن دژی نیولیبرالیزم و ئەو سیاسەتانە نین کە ترامپیزمی گەیاندە دەسەڵات.
بورژوازی نیو لیبرالی ئەمریکا لە ٤ دەیەی ڕابردوودا 47$ ترلیۆن

دەلاریان لە 90٪ کۆمەڵگەوە تەسلیمی 0.1٪ دەوڵەمەندەکانی ئەمریکا کردوە کە سامانەکەیان دوبەرابەر کردەوە تا گەیشتە ٢٠٪ی داهاتی وڵات .
لەم چەند ساڵەی ڕابردوودا کۆمەڵگەی ئەمریکی جارێکی تر کەلتوری بەرژەوەندی ئەمریکا یەکەمە و لە پێش جیهانەویە ، کەلتوری دژی کۆچبەر و دژی خەڵکی ڕەش پێست، وە کەلتوری بادەستی نژادی سپی پێست کە ٤٠٪ کۆمەڵگەی هێنایە سەر ئەو باوەڕەی کە دەبێ یاسا بەدەست ئەم ئەمریکیە نیشتمان پەروەرانەوە بێت.
لە ٦٠٪ ئێندامانی کۆنگریسی حزبی کۆماری ترەمپ باوەڕیان بەوە نیە کە ئینسان دەوری هەبێ لە خراپکردنی کەش و هەوای گەی زەویدا و هەشتاش ملیۆنەها کەس دژنگی بە ترەمپ و حزبەکەی داوە.
شکستی تەواوەتی ئەم هەڕشانەی ترامپیزم و نیولیبرالیزم لە سندوقی دەنگدان و هەڵبژاردنە پەرلەمانی و سەرکایەتیکانەوە ئیمکانی نابێ لەبەرئەوەی ئەمانە دوو حزبی سیاسی سازی دەکەن کە پشتیوانی ملیارەها دەلاری کەمپانیا سەرمایەدارێکانی ئەمریکا هەموو سیستمی سیاسیان کردەتە بارمتەی خۆی.
ئەمە لانی کەم لە مژووی سیاسەتی ٤٧ ساڵەی بایدنی دیموکراتکاندا بەمان سەلماوە لە مەسەلەی زیاترکردنی باج و دابین نەکردنی تەندروستی گشتی خەڵایی و چارەسەرنەکردنی قەرزداری سەر کرێکار و چینە کەم دەرامەتکان و دەستایەتی کەمپانیاکان و پیویستی بەدوبارە خەشخەیاڵی بەم سەرکە تازیەوە نیە.
شکستی ترامپیزم پێویستی بە درێژدان بەو خەباتە کرێکاری و ڕادیکاڵیە کە ئەم چەند ساڵە دژی سیاسەتە نیو فاشی و نیولیبرالیزمەکان توانیان دەخی سیاسی بەرەو چەپ وەرگەڕان و لە ڕیزەکانی حزبی دیموکراتیشدا فشاری خۆی دابنێ. لابردنی ترامپ قورسایەکی لەسەر سنگی ئەم ئومێدی خەباتە بە گەیشتن بەدنیایەکی باشتری لابردوە کە ئێستا دەتوانین هەناسەیەکی ئازادانە لە کۆمەڵگەیەکدا هەڵکەشین کە ڕەمزێکی فاشیزمی نوێی لە کەشکی دەسەڵات دەرپەڕاندوە. ئەمە دەورانی سیاسی بونەویەکی نوێی و تەجروبەیەکی نوێی چینی کرێکار و چەوساوەکانی کۆمەڵگەیە.
بەڵام پرسیاری سەرەکی لە ئێستادا ئەوەیە ئەگەر نیولیبرالیزم باوکی ڕەحمی ترامپیزم بوە ئەمە چۆن بەر بە هاتنەوە سەرکاری تراپمەکان و نیولیبرالەکان دەگرین؟
ئەمە پێویستمان بە خەباتێکی سیاسیە کە لەم سنورە بەرتەسکانەی بە هەڵبژاردنی یەکەک لەم کاندیدانەی چینی دەسەڵاتدار تەواو دەبە. ئەم قەیرانەی هاتنە سەرکاری ترامپ و هیتلەر و پوتین تەواو نابێ کە مرۆڤایەتی ئەمە دوای دەیان سەدە لەشارستانی و گەشەی فکری و

هۆشت ئەم جارە کەسانە نوێنەرایەتی دەکەن.
ئەم ئەزمەی نوێنەرایەتیە ، لە ئێستادا لەهەرکاتێکی تر زیاتر ئەو پرسیارە بنچینەیی و هادیکاڵ دەوروژێنێ کە ئایا بۆچی دەوڵەت و پەرلەمان و حزبی سیاسی چیتر پێویستە؟ بۆچی لەگەڵ شۆڕشی ئینفۆرمەیشن و کۆمینکەیشن دەزگایەکی بیروکراتی وەک دەوڵەت و دامودەزگا یاسایی و پۆلیس و حکومەت و سەرۆک و پەرلەمانتار ئەبەدی بن؟
کاتێک شۆڕشی فەرەنسی دەزگای پاشایەتی و کڵێسەی پێچایەوە ، تەسوور نەدەکرا کە دەزگایەکی هەزار ساڵە ئاوا خێرا ئاوا ببێت و لەجێگای ئەو دەزگای نوێنەرایەتی بورژوازی جێگای بگرێتەوە. ئۆکات پادشا و شاژن و شازادەکان وەک ئەم ترامپ و هیلاریە ببونە مەسخەرە و کەس لە ژیانی ڕۆژانەیدا فکر و هۆشتی ئەوانی بە نوێنەری ئینسانیەتی نەدەزانی و پێی شەرم بوو ئەوانە چیتر بە نوێنەر و سەرۆکی خۆی بزانێ.
ئەگەر سەرهەڵدانی ئەم دەزگای دەوڵەتە بە سەردەمی عەشیرەت و خاوەن کۆیلە و دەرەبەگ و ئیمپریالیزم پێویستیەک بوو کە دەزگای شۆڕ و تاڵانی و هەشتنەوەی بازاری خۆڕسک بێ ئەم دەزگایە بۆیوە نەدەچوو. ئێستا چۆن دەتوانێ تەبریر بکرێ؟
کاتێک بەشداری هەر کەسێک لە ئابوری و ژیانی کۆمەڵایەتیدا پێویستی بە نوێنەرایەتی نیە و ئاستەوخۆ هەمو کاردەکەین و پێکەوە دەژین، بۆچی لە ژیانی سیاسیدا نوێنەرایەتی ناچاری و ئەبەدیە. مرۆڤەکان چۆن کاردەکەن دەتوانن هەروا بێ نوێنەرایەتیش یاسای کارکردن و بۆیوەبردنی کارەکە دابڕژن. هەردەزینەوەی کارێک بەناوی نوێنەر و سەرۆک و پەرلەمانتار و دادوەر جگە لە سپاندنی دەسەڵات بەناوی ئەم شتانەوە بەسەر خۆکدا هیچی تر نیە. جگە لە هەشتنەوەی سیستەمی کۆیلایەتی هیچی تر نیە.
ئیمکاناتی مادی کەمەگەی بەشەری ئەمڕۆ بەتەواوەتی ئامادەیە کە لە ماوەی چەند دەیەیەکی کەمدا دەزگای بیرۆکراتی و نوێنەرایەتی ناڕاستەوخۆ هەڵوەشێتەوە و نەوەی نوێی ئێستا بتوانێ ئیدارەی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی بێ بێ سیستەمی دەوڵەت و پەرلەمان و سەرکایەتی بۆیوەبەرێ. ئاشکرایە کە کۆمایەتیەکی سەرمایەدارکە ئێستا کۆنترۆڵی بازاڕ و داهات و هەیکانی بەرهەمهێنانی لەژێردەستدایە وەک خاوەن کۆیلە و دەرەبەگەکانی پێشوو ئەمڕۆ وەک خۆیان کەمنیستیە شکست خواردوەکان وئنادەکەن و لەگەڵی میدیاوە ئەم پڕوپاگەندەیە بەرهەم دەهێنەوە تا خۆیان لەم قەیرانە دەربازبکەن. بەڵام کاتێ ترامپ و هیتلەر و ئەردۆغان و بارزانی دەبینین دەزانین کە ئەم سیستەمی نوێنەرایەتیە بورژوازیە ناتوانێ

تا ئەبەد بە زورنای شەی سارد خەک فریوبدا.
ئەم دیموکراسیە بورژوازیە لەگەڵ شکستی سیستەمە سیاسیەکەیدا بەرەو ەوە و ئەگەر ئامادەیی سیاسی و فکری لە خوارەوە لای خەکی کرکار و ژەردەست هەبە بە گەینی سیستەمی نوێنرایەتی و پەرلەمانی ئەستای بورژوازی ،ئەوا ئەڵە لە هەمو کات زیاتر زەمینە ئامادەیە و ئەم ئازاد بونە لەم سیستەمە سیاسیەی نوێنرایەتی بورژوازی بوتە پەویستیەک بە ەزگاربون لەدەست ناچاری هەبژاردن لە نەوان ترامپە توندەو و بایدنە میانەەوەکاندا.
ئاسەی بەردەم بزوتنەوەی ادیکال و شەشگەانەی کرکاران و توژە کەم دەرامەتەکان لە ئەمریکا و دنیای ئەڵەدا ئەوەیە کە چۆن بزوتنەوەیەکی سیاسی جەماوەری و چ ئاندەیەکی سیاسی و ئابوری جیاواز لە سەرمایەداری خەریکین سازدەکەین، کە نەک هەر لە دەنگدانەکان و ململانێی سیاسی نیوان باەکانی بورژوازیدا فشاری خەی دابنە بەکو دژی هەموو حزب و چینی بورژوازی بتوانە ەیزەکی جیاواز و خەباتەکی سیاسی جیاواز نمایش دەکەین تا شکست بە هەموو نوێنرانی بورژوازی و ترامپەکانیان بهێنین لە مەیدانی دەسەات و بەیوەبردنی کەمەگەدا.

ئاسەکمال. لندن. ٨ نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

کام فەمی نوێ وکام زمانی نوێی بورهان بەرزنجی لە شیعردا؟! … سەدیق سەعید ەواندزی

یەکەك لە خاسیەتە دیارەکانی تەکستی نەمر ئەوەیە،کە هەمیشە خوێنەردەتوانێت بگەەتەوە سەری و بەر مانای دیکەی جیاوازتر بکەوێت.ئەم جەرە دەقانە، سنووری زەمەن وشوێن دەبڕن ولە یەك کاتدا هەم دەقێکی مێژووین، هەم ئێستایین.ئەم خاسیەتە بە شێوەیەکی دیار لە ئەزموونی شیعری کلاسیکی کوردی دەبینرێت، کە وەرای تێپەبوونی چەند سەدەیەك بە سەر نووسینیان، کەچی هێشتا دەخوێنرێنەوە و بگرە هەندێکیان شێڤەش نەکراون!.بگومان هەر دەقێك نەیتوانی لەو

چوارچێوە زەمەنی و مێژوویی دەرچێت کە دەقەکەی تیادا نووسراوە،ئەوا دەچێتە پەراوێزی مێژوو.بۆ ئەوەی دەقێکیش نەبێتە بەشێك لە مێژوو بەمانا ئەدەبییەکەی، ئەوا دەبێ وزە و هێزی ئەوەی تێدا بێت بەردەوام بخوێنرێتەوە. دەکرێ ئەی هەقیبی دێدار نموونەیەکی دیار بێت لەو تێکستە نەمرانەی کە سنووری مێژوو دەبڕن. ئەی هەقیب کە دەیان ساڵە نووسراوە، لە ئێستادا نەك هەر دەخوێنرێتەوە، بگرە بێتە ماڵشی نەتەوەیی ئێمە و بەشێکی دیار لە کێنەستی میللی نەتەوەیی ئێمە.بەگومان، هەموو دەوقێك ناتوانێت شوناسی نەمریبوون وەربگرێت و نەچێتە پەراوێزی مێژوو.لە ئێستادا گوتاری بە شێکی زۆری شیعری ئەو سەردەمە نەك هەر نابنە جێگەی تەماوان و خوێنەوەی خوێنەر، بەڵکو هەر لەگەڵ نووسینیشیاندا دەقی مردوون. واتە هەر ساتی یەکەمی خوێنەوەی دەقەکە، خوێنەر درك بەوە دەکات کە لە بەردەم تێکستێکدایە کە جگە لە یەکجار بینین و خوێنەوە، ناتوانێت کێنتاکی لەگەڵ هەبێت. چ جای ئەوەی دوای چەند ساڵێك وجارێکی تر بگەڕێتەوە سەری.

بەشێك لە شیعری ئێستا، لەئاستی زمان و گوتاردا، هێندە سادە و ڕووت دەکرێتەوە، وەك ئەوەی لە بەردەم دەقێکی میللی بین نەك شیعر. کە یەکێکە لەو ژانرە جوانانەی چێژو جوانی بەخوێنەر دەبەخشێت.ئەو سادەبوونە هەر تەنها لە ئاستی فۆرمدا نییە، بگرە لە ڕووی ناوەڕۆکیشەوەیە.زۆرجار ئەو سادەبوونەوەیە مانا ون دەکات و یان بەر مانایەك دەکەوین، کەخاڵی لە هەموو جۆرە جوانی و شیعرییەتێك. شیعر یەکێکە لەو دەقانەی لە یەك کاتدا جوانی و چێژ، پەیام و مانا بە خوێنەر دەدات. لە خوێنەوەی شیعردا،خوێنەر دەبێ بەر هەموو ئەو هەگەزانە بکەوێت. بەڵام لە شیعری بە شێکی زۆری نەوەی ئێستادا،خوێنەر نەك هەر چێژ لە شیعرەکان نابینێت، بگرە وەك ئەوە وایە دەقەکەی هەر نەخوێنبێتەوە. چونکە لە یەکەمین خوێنەوەدا دەقەکە کۆتایی دێت. ئەمە وڕای ئەوەی بەر هیچ مانایەك، یاخود دژە ماناش دەکەوێت.
بەشێك لە شیعری ئێستا، ئەوەندەی تر دنیا ناشرین و وڕانتر دەکەن لە کاتێکدا ئەو جوانیانەی خوێنەر لە وێنە شیعرییەکان دەیبینێت، لە هیچ دەقێکی دیکەدا نایبینێت.چێژو جوانی، لە ڕووبەرێکی گەورەی شیعری ئێستادا ونە، هەر بۆیە زۆر بەدەگمەن ئەو دەقانە لە هزری خوێنەر دەمێننەوە،بگرە هەندێکییان لە کاتی خوێنەوەیان و لەیەکەم بەرکەوتنی خوێنەردا، هەست بە مردووی دەقەکە دەکەین وهیچ مانایەك لای خوێنەر جێناهێڵێت. بەگومان ئەم جۆرەشیعرانە، وزەو هێزی مانەوەی مێژوویان نەك هەر نییە، بگرە خوێنەوە و نەخوێنەوەیان وەك

یەکە. زۆرجار، وەك خوێنەرێك لە میانەی باسکردن لە شیعرو گوتاری شیعری ئێستا، بەرچەمك و دەربڕینێك دەکەوین کە لەلایەن، بە شێك لە شاعیرانەوە دەر ئەبڕێت و بانگەشەی بۆ دەکرێت، ئەویش داهێنانی زمانی تازە و فۆرمی تازەی شیعرییە. کەچی کاتێ شیعرەکانییان دەخوێنینەوە،دەبینین هەمان زمان و هەمان فۆرمی شیعرییە، کە نیو سەدە زیاترە، بینای هونەری دەقی شیعری کوردی پێکدێنێت.نوێبوونەوەی شیعری لە ڕووی فۆرم زمان و ناوەڕۆکدا، پێویستی بە داهێنانێکە کە مەودایەك لە نێوان خۆی و شیعری پێشووتر جێبهێڵێت.

بە درێژای چەندین ساڵ، شیعری کوردی، لە فۆرمی شیعری کلاسیکی دابوو،کەچی گۆرانی نوێکەرەوەو پێشەنگی شیعری نوێی کوردی، دوای چەند سەدەیەك لە نووسینی شیعر بە فۆرمی کلاسیکەوە، فۆرمێکی دیکە و ئەزموونێکی دیکەی شیعری داهێنا، کە بە شیعری ئازاد ناو دەبرێت. گۆران، کە سەرەتاو دەسپێکی بە جێرە شیعرێکی نوێ دەست پێکرد، پێشتر هیچ بانگەشەیەکی نوێکرنەوە و داهێنانی شیعری نەکرد، تەنانەت گۆران بە بەراورد لە گەڵ شاعیرە هاوتەمەنەکانی ئەوکاتی، بە شاعیرێکی کەم ئەزموون و سادە دەناسراو شیعرەکانی نە دەبوونە جێی سەرنج.بەڵام دواجار گۆران وەك داهێنەرێك و نوێخوازێك، لە مێژووی شیعری کوردی دەرکەوت و توانی دابڕان لە نێوان خۆی و قۆناغەکانی شیعری پێشووترکە قۆناغی کلاسیکییە، بڕنێتە ئاراوە. لەو ساتەوە تاکو ئێستا، گۆران بە نوێکەرەوەی شیعری کوردی لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆك و جۆهەشتنی ئەزموونی شیعری کلاسیك دەناسرێت. بۆگومان لە دوو توێی ئەزموونی شیعری کوردیدا، لەدوای گۆرانەوە ئەزموونی جیاواز دەبینین، بەڵام نوێکەرەوەی شیعری بەو ئاستەی گۆرانکاریی لە بینای هونەری دەقی شیعریی بەهێنابێتە ئاراوە، بە بۆای من وەك خوێنەرێك کە سایانێکی زۆرە شیعر دەخوێنمەوە، بوونی نییە. هەرچەندە لە سەرەتای هەفتاکان، گرووپی ڕوانگە و شاعیرانی کفری، هەوڵی نوێکردنەوەیەکی شیعری و ئەزموونێکی جیاواز دەدەن، بەڵام دواجار ئەزموونی ئەوانیش، دەبێتە بە شێك لە گوتاری شیعری ئەو قۆناغە، کە قۆناغێکی سیاسی و شۆڕشگێڕییە و شیعر دەبێتە چەکێکی دیکەی خەبات و تێکۆشان.بۆیە کاتێ دیمانەکەی(بورهان بەرزنجی)م لە ژمارە(169و172)ی گۆڤاری خازر خوێندەوە، کە باس لەوە دەکات، فۆرمێکی نوێ و زمانێکی نوێی هێناوەتە نێو ئەزموونی شیعری کوردی، وەك خوێنەرێکی شیعر بە پێویستمزانی هەڵوەستەیەك لە ئاست ئەو بۆچوونە بکەم و دەربخەین، کە کامەیە ئەو فۆرم و زمانە نوێیەی ئەم شاعیرە بانگەشەی بۆ دەکات؟ لە کوێدا زمانێکی جیاوازە

و لە کۆدا جیاواز دەکەوێتەوە لەگەڵ ئەزموونی شیعری شاعیرانی ئێمە بەگشتی؟. ئایا جیاواز کەوتنەوە، تەنها بە دروشمە، یان بە ئەزموون و دنیابینی جیاواز؟.

ئایا بەرپاکردنی شۆڕشی عیشق وەك ئەوەی ئەم شاعیرە دەیڵێت، مانای نوێکردنەوەی شیعرە لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆکەوە؟.ئەم دوو چەمکە چ پەیوەندییان بە یەکترییەوە هەیە؟. بۆگومان هەموو نوێکردنەوەیەك، بە مانای تێکشکاندنی کۆنەکان و بیناکردنێکی جیاواز لە فۆرم وناوەڕۆکدا. نوێکردنەوە، بەرهەمی بیر کردنەوە و ڕوانین و داهێنانێکی تازەیە، کە دابڕانێك لە نۆوان خۆی و پێشووتر دێنێتە ئاراوە. نوێکردنەوەی شیعریی، کارکردنە لە سەر هەموو ئەو ڕەگەزە هونەرییانەی بینای شیعر پێکدەهێنن. ئەگەر زمان و دنیابینی شاعیرێك، درێژ کراوەی زمان و دنیابینی شاعیرانی پێش خۆی بوو، نازانم نوێکردنەوەی شیعریی لە کۆدایە؟.لە دوای گۆرانی شاعیرەوە، ئەزموونی جیاوازی شیعری دەبینرێت، بەڵام زۆر بە دەگمەن، زمان و فۆرمی نوێی شیعری دێنە ئاراوە. تاکو ئێستا، هیچ شاعیرێکی کورد، بە شاعیرە داهێنەرو دیارەکانی نێو ئەزموونی شیعری کوردیش لە دوای گۆرانەوە، بوێری ئەوەیان نەبووەوە ئەو مافەیان بە خۆیان نەداوە، کە بڕۆن داهێنەری فۆرمی نوێ و زمانی نوێین لە ئەزموونی شیعری کوردیدا. ئیدی نازانم بورهان بەرزنجی ئەو بوێرییە و ڕاشکاوییە بێ بنەما و بێ ئەرگۆمێنتانەی لە کۆوە هێنا، تا بڵێت داهێنەری فۆرمێکی نوێ و زمانێکی شیعری نوێیە؟!. داهێنانی فۆرم و زمان لە شیعردا، قسە و دروشم نییە دەریببڕین و بەرزی بکەینەوە، بەکو ئەزموون و دەق و هێنانە ئارای چەندین خاسیەتی هونەری شیعرین، کە پێشتر بوونییان نەبێت.

ئەزموونی (سەباح ڕەنجدەر) لە ڕووی زمان و فۆرم و ناوەڕۆك و گوتاری شیعریشەوە، ئەزموونێکی نوێ و جیاوازە، لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی تر، تەنانەت زمانی شیعریشی زمانێکی تایبەتە. ئەم شاعیرە نوێ وجیاوازنووسە، تا ئێستا وەرای ئەو هەموو جیاوازکەوتنەوەیە و نووسینی شیعر بە فۆرم و ناوەڕۆکی جودا، نەمبیستووە خۆی بە داهێنەری فۆرمی نوێ و زمانی نوێ لە شیعری کوردی بزانێت. داهێنەرەکان، بە بێ دەنگی دەنووسن و داهێنان دەکەن. ئەگەر داهێنان بە قسەو دروشم بێت، هەمووان دەبنە داهێنەر.بۆیە داهێنان، بەرهەمی ئەزموونێکی دوورو درێژی خوێندنەوە و جیاوازکەوتنەوەیەکی گەورەی دنیابینی و گوتارو ئەزموونی شیعرییە. بۆیە نازانم چۆن و لە کوێ داهێنەری فۆرمی شیعری تازەیە لە ئەزموونی شیعری کوردیدا.

لە کاتێکدا ئەزموونە جیاوازەکان،لە نێو ئەزموونی دووبارە و باودا، وەك داهێنانێکی نوێ و نوێکەرەوەیەکی شیعری دەبینرێن و دەناسرێنەوە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە بورهان بەرزنجی کە لافی ئەوە لێ دەدات فۆرمی نوێ و زمانی نوێی لە شیعری کوردی داهێناوە، بە یەك دە ق و بە یەك کۆپێە شیعریش، لە گۆڤارەکەدا، نموونەی ئەو نوێکارییەی خۆی نەهێناوەتەوە تاکو هیچ نەبێت منی خوێنەر، لە پەراوێزی بەراوردکردنی ئەزموونی ئەو بە ئەزموونی شاعیرانی دیکە، ئەو جیاوازییە و داهێنانەی ئەو بە تێگەیشتنی خۆی دەیەێت بیزانین. جیاواز کەوتنەوە، دەبێ لە سەر ئاستی دنیابینی و زمان و فۆرم و ناوەرۆك و گوتاری شیعرییەوە هەبسەنگێندرێت و شێوە بکرێت.

بەرزنجی، لە درێژەی هەردوو بەشی چاوپێکەوتنەکەیدا، بەیەك وشە و دەربڕینیش، ئاماژە بەو فۆرمە نوێیە نادات و بە پێچەوانەوە وەڵامەکانی دوورو نزیك پەیوەندییان بەو پرسیارەوە نییە کە کامەیە فۆرمی نوێی شیعر، کە ئەو بانگەشەی بۆ دەکات؟. بەڵکو وەڵامەکانی لە چوارچێوەی هێندێك باس و بابەتی دووبارە و سواو دەخولێنەوە. کە پێشتر هەمووان گوێبیستی ئەم جۆرە وەڵام و گوزارشتکردنانە بووینە. باسکردن لە عشق و خۆشەویستی و دنیای ڕۆمانسی، باسێکە کەم شاعیری کورد هەیە بە نەوەی ئێستاشەوە، باسییان نەکردبێت.بۆیە ئەم چەمکانە، نە مانای فۆرمی نوێ و نە مانای زمانی نوێش دەگەیەنن. بەشێکی زۆر لە نووسەرانی ئێمە، چونکە سەرپێی و ئاگوزەر لە نوێگەریەتی و نوێکردنەوەی شیعر گەیشتوون، ئیدی بە داخەوە هەر بەو تێگەیشتنە سەرەتاییەی خۆشیانەوە، بانگەشەی ئەوە دەکەن کە فۆرمی نوێ و زمانی نوێیان هێناوەتە نێو ئەزموونی شیعری کوردی، بە بێ ئەوی بوێریی و توانای سەلماندنی ئەو بڕچوونانەی خۆیان هەبێت. نوێکردنەوەی شیعر، بە ئەزموونی شیعری جیاوازو زمان و فۆرمی جیاوازە، نەك بە دروشم و قسەی نێو چاوپێکەوتنەکان. دەبووایە بورهان بەرزنجی، کە ئەو بانگەشەیە دەکات، نموونەیەکیش لە شیعرەکانی خۆی بهێنێتەوە، تاکو خوێنەران بەراوردی ئەزموونی شیعری شاعیرانی دیکەی پێ بکەن و لە پەراوێزیشەوە، ئەو فۆرمە نوێیە ببینن، تاکو بزانن لە کوێدا نوێیە و لە کوێدا جیاواز کەوتێتەوە لە گەڵ شاعیرانی تر. هیوادارم نووسەرانی ئێمە، وردترو بەرپرسیاریانەتر،گوزارشت لە چەمك و دەربڕینەکان بکەن و هەروەها وەڵامەکانییان لاژیکی و بواهێنەر بێت، کاتێ دیمانەیەکی ئاژنامەنووسی ئەنجام دەدەن.

سەدیق سەعید ڕواندزی

• ئەم بابەتە لە ژمارە(175)ی گۆڤاری خازر تشرینی یەکەمی 2020بۆ
کراوەتەوە…

ئەرکی وروژاندنی ئەفراندنی هونەری کاریکاتێر … هەندێن خشناو

ئەم ئەرکە لەوەدا کورت دەبێتەوە، کە نیگارە کاریکاتێرییەکان بە شێوەیەکی گشتی پێکدێن لە چەندین نیگار، کە بابەتێك لەچەندین گۆشەنیگاوە چارەسەردەکەن ، لەنێو ئەم نیگارانەشدا نیگارێك یان زیاتر دەستپێشخەربوون لە وروژاندنی ئەم بابەتە، مەسەلەکەش تەنیا لەسەر بابەتەکە ناوەستێت، بەڵکو ئەو نیگارە کاریکاتێرییە زۆرانە لەسەر چەندین شتی تر یەکانگیرن، بۆ نمونە شێوازی نیگارکێشان و ئەو ئامرازانەی بەکاردێن لە نیگارکێشاندا و کەسایەتیەکان و ئاماژە و سیمبولە بەکارهاتووەکان لە کاریکاتێرەکاندا و چەندین شتی هاوشێوەی تریش، کە کۆمەڵێك نیگاری کاریکاتێریی کێدەکەنەوە، بۆ نمونە بەکارهێنانی(حەنزەڵە)ی پاڵەوان وەکو سیمبولێك لەلایەن (ناجی ئەلعلی) کاریکاتێریستەوە، وایکرد زۆرێك لە هونەرمەندانی کاریکاتێریست بەدوای کەسایەتیەکی هاوشێوە بگەڕێن، بۆ بەکارهێنانیان وەکو سیمبولێك لە کارەکانیاندا، کاریکاتێرەکەی پاشا (لویس فیلیپ)ی هونەرمەند (هێنری دۆمیێ) کە لەسەر شێوەی هەرمێ کێشابووی، هانی زۆرێك لە هونەرمەندانی دا کە هەمان بیرکە لەخۆبگرن، و ئەو کاریکاتێرانەی کە وێنای پاشایان دەکرد
لەسەر شێوەی هەرمێ زۆر بەرۆژ لە زیادبوونداببوون، تا ئەو ڕادەیەی کە بووە هێمای قڕ و تووڕەبوونی پاشا، هەروەها بەخشینی ئۆسکە کەللەی ئاژەڵێکی دیارکراو بۆ مرۆڤێك، کە لە دەستپێشخەری هێنرێ دۆمیێ بوو، کە کەللەی سەری هەندێك لە ناوادارەکانی کردە ئۆسکە کەللەی مەیمون، ئەم نمونانەش ئاشکران لە مێژوودا، چونکە یان خاوەنی جێکاری دیارن وەکو حاڵەتی (هەرمێ)یەکە، یان لە قۆناغە سەرەتاکانی پێشکەوتنی کاریکاتێرن، وەکو حاڵەتی ئۆسکە کەللەی مەیمونەکە، یان چەند هێیەکی تر، ئەو بابەتانەش کە ناتوانرێت خاوەنە

دەستپێشخەرەکانیان دیاریبکرێن نایەنەژماردن.
تەنانەت ئەگەر بابەتێك بە شێوەیەکی زۆر بەکاربێت، ئەوا هونەرمەندی کاریکاتێریست کاتی دیتنی بابەتی کاریکاتێرێك، ئەوا بە شێوەیەکی خێراسکانە بەدوای ئەگەرەکانی تری بابەتەکەدا دەگەڕێت، زۆرجاریش لە هەمان بابەت بە بابەتێکی دیکە دەردەچێت، هەتا کاتێك کاریکاتێریست بەرهەمێکی خۆی دەبینێت، بابەتەکە پێشدەخات و هەڵگێڕ و وەرگێڕی دەکات، و هەوڵ دەدات تیشك بخاتە سەر هەموو گۆشەکانی بابەتەکە، بۆیە کاتێك کە کاریکاتێرێك دەکێشێت، نیازی ئەوەی نیە کە کاریکاتێرێکی دیکە لەسەر هەمان بابەت بکێشێت، دەبینیت بۆ ئەوەی هەستی پێبکات چەندین هێڵ دەخاتە سەر کاغەزەکە، ئەنجام چەندین کاریکاتێر دێنە بەرهەم، کە زۆرجار کاریکاتێری یەکەمیان باشترینیان نیە.
بە مانایەکی تر ئەرکی وروژاندنی ئەفراندن، دەتوانرێت بە ئەرکی سروشکاریی ناوبنرێت، کاتێك کە کاریکاتێرێك سروش بە کاریکاتێریست دەبەخشێت بۆ بەرهەمهێنانی کاریکاتێرێکی دیکە، ئەو کاریکاتێرە نوێیەش سروش دەبەخشێت بۆ کاریکاتێرێکی دیکە و هتد. لەگەڵ ئەوەی کە ئەمە شتێکی باوە، و لەسەر زۆربەی کاریکاتێرەکان جێبەجێ دەبێت، بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە هەموو کاریکاتێرێك کرداری سروش بەخشین دەکات، یان هەموو کاریکاتێرەکان لە کاریکاتێری تیرەوە وەرگیراون.

پێویستە ناوبانگی هەرێم بپارێزین ..هەسوڵ بسکێنی

ناوبانگ پەیداکردن هەستێکی چێژبەخشە، لەسەر ئاستی تاکەکەس و حزب و هەرێم و تەنانەت لەسەر ئاستی دەوڵەتیش بایەخێکی تایبەتی هەیە، درەوشانەوەی ناوبانگ لەلایەن کەسانی دەوروبەر و لایەنە پەیوەندیدارەکان دڵخۆکی گرنگ و پێ بایەخ و هەستێکی چێژ بەخشە و هەموو کەس ناتوانێ پێی بگات، دیارە ناوبانگی خراپ کەس حەسوودی پێ نابا و ئاواتی بۆ ناخوازێت، لێ وەاتە پێشکەوتووکانی دنیادا بۆ دەستهێنانی ناوبانگ، بۆ هیچ شۆڕێك ئاسان نیە، کەسانی نائاسایی و، بێتوانا و بۆ بۆهرێ، هێگریان پێنادرێت لێ هێگری میدیاوێ

دەربکەون و بەناوبانگ بکرێن. هاوکات کەسایەتیەک تەواو لەهاتوو نابێت لە بوارەکەی خۆیدا، قبووڵکردنی ئەستەمە.
گۆیشتن بە ناوبانگ یەکەک لەو هەنگاوانەی کەم کەس هەیە ئارەزووی نەکات و هەوڵی بۆ نەدابێت، بەڵام پەیداکردنی ناوبانگ هەوڵ و ماندووبوونی دەوێت، بۆ گەشتن بۆ هیوا و ئاواتەکان دەبێ ئەم خاڵانە لەبەرچاوبگیرێن:

1- هەوڵدان و بەردەوامی لەسەر ئەنجامدانی ئەو کارەی مەبەستتە وادەکات زووتر بگەیت بەهیواکانت.
2- تێگەیشتن لە مەرامەکانی کەسانی دەوروبەر وا دەکات بۆ ئەوەی بگەیت بۆ ئامانجەکەت تێبگەیت، کە پێویستە یارمەتی کە بدەیت و سوود لەیارمەتی کە وەربگریت و لەکە دووربکەوێتەوە.
3- پێویستە بەوردی مامەڵە لەگەڵ بارودۆخەکاندا بکرێت و بزانرێت لەکوێدا بڕیت بڕۆ و لەکوێدا بڕیت نەخێر، بۆ ئەوەی لەلایەنی بەرامبەر قڕخ نەکرێیت و دڵنگی خۆتت هەبێت.
4- قبوڵی هەخنە لەخۆگرتن بکەیت، کاتێك هەڵە دەکەیت سزا وەربگریت و ئاگەڵر هەڵەیەك بەرامبەرت کرا، پێویست بوو سزای کەسی بەرامبەر بدەیت .
5- ئاگاداری و خۆگونجاندن بەپێی ئەو بارودۆخەی کە تێدایت، لەگەڵ لایەنی بەرامبەر تا بەهەی هەوڵست و بیرکردنەوەکانت لێت بزارنەبێت، هیچ کات سنور مەبەزێنە بۆ ئەوەی بتوانیت ئەوەی مەبەستە پێی بگەیت، هەگڕش مەدە لایەنی بەرامبەر لەکاتی هەڵفتارکردنی سنوری تە ببەزێنێت.

هەموو ئەو خاڵانەی لەسەرەوە باسکران بۆ پەیداکردن یا لەدەستدانی ناوبانگ، وەك بۆ تاکەکەس پێویستن، بەهەمان شێوە بۆ هەرێم و دەوڵەتیش پێویستن، لەم ڕوانگەیەوە دەمەوێت بارودۆخی هەرێمی کوردستان لەبەرچاوبگرین، بۆ پەیداکردن و پاراستنی ناوبانگی هەرێمی کوردستان.
بگومان بەدرێژایی مێژوو سەرەڵای ململانێ و کێشە ناوخۆییەکانی کورد، هەمیشە زیانی زۆری بەرکەوتووە و کێشە و ململانێکانی ناوخۆی بۆتە هۆی ئەوەی لەڕووی سیاسیەوە دوژمنەکانی بەسەریدا زاڵ و سەرکەوتوبن، سەرەڵای ئەوەش وەك نەتەوەیەکی ئازا و قارەمان و میواندۆست ناسراوە، بەڵام دوژمنەکانی هەمیشە هەوڵیان داوە کورد وەك نەتەوەیەکی دڵندە و تاڵانچی و دواکەوتوو دوور لەشارستانیەت پیشان بدەن، بۆ ئەوەی ناوبانگی کورد لەکەدار بکەن، درۆغیان نەکردووە لە چەوسانەوە و زوڵم و زۆرداری و سەرکوتکردن و ڕاگواستن

و کۆمەکوژی کورد و نەیانهێشتووە هەرگیز بەمافی خۆی بگات، لەپەنا ئەوەشدا پارە و بەرتیل و دەم چەورکردن، خراوەتە بەردەم کەسە لاواز و بێ ئیرادەکان، تا هەم بیانخەنە سنووری خیانەت بەرامبەر بە نەتەوەکەیان و هەم بڕۆن ئەوەیە ماهیەتی کورد، زۆم چەوساندنەوەی کورد لەم بەشەی کوردستان لەسەر دەستی ژۆمی بەعسی عیراق گەیشتە لوتکە لە کیمیاباران و ئەنفال و کۆمەکوژی و وێرانکردنی کوردستان، کە دواتر ئەنجامەکەی بە کۆەوکی گەورە گەیشت، هەموو ئەمانە و کۆەوی دوای ڕاپەڕینی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان سەرنجی دنیای بەلای خۆیدا ڕاکێشا، بەهۆی دیمەنە هەست تەزێنەکانی کۆەوەکە زۆم و چەوسانەوەی سەرنەتەوەی کورد لە دنیا دەنگی دایەوە و ناوبانگی بەدبەختی کورد و دڵندەیی دوژمنەکانی گەیشتە گوێی لایەنە بێیاربەدەستەکانی دنیا، ڕۆکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان و کۆمەڵگای مەدەنی هاتنە دەنگ و بێ بەتەنگەوە هاتنی کورد سەرەتا هاوکاری و پشتیوانی مرۆیی بکەن و هۆکاری ژیانیان بەکەموکوڕیش بێت گەیاندە ئاوارە کوردەکان، دواتریش ڕۆکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆیاری نەوت بەخۆراك بەسەر عیراق سەپێنرا بۆئەوەی فریای بەشێك لەنەهامەتیەکانی کورد بکەون، بەمەش باشووری کوردستان کەوتە بارودۆخکی تایبەتیەوە و چیدی کورد وەك جاران بەتەنیا لە گۆەپانەکە نەبوو، هەر بەوەش نەوەستان بۆ بەرگرتن لە شاڵاوی بەعس بۆیار درا ڕۆگا بگیرێت لەئاسمان و زەوی هێرش و پەلامارەکانی بەعس بۆ سەرکورد و وێرانکردنی کوردستان، کورد بەمە لەناوەندە جیهانیەکان ناوبانگکی باشی پەیدا کرد و هەناسەیەکی ئاسوودەیی دا و خۆی ئامادەکرد بۆ داهاتوو.
دوای پکهێنانی پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستان، ناوبنگکی باش بۆ کورد پەیدابوو، کوردستان بووە جێگای سەرنجی ناوەندەکانی جیهان و لە هەموو بوارەکانەوە ڕووی لە گەشە و ئاوەدان کردنەوە کرد، دوای لەناوبردنی ژۆمی سەدامیش لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی پشتیوانی کرا، ئیتر ڕۆکخراوە مرۆقدۆستەکان و پەیامنێر و ڕۆژنامەنووسان لە وڵاتانی جیهان ڕوویان کردە هەرێم و ڕۆژانە هەواڵ و دەنگوباسەکانی کوردستانیان دەگەیاندە وڵاتەکانیان، ئەمەش لایەنکی گرنگ بوو بۆ ئاگاداری جیهان لە دەنگوباسی کوردستان، لەم ڕووەوە کوردستان ناوبانگی ڕۆژبەڕۆژ لە هەکشاندابوو، زۆرجار لە تەلەفزیۆنی وڵاتانی تردەوە باسی گەشەی ئابووری و سیاسی و پەروەردەیی کورد بکاو دەکرایەوە.
کوردستان بووە جێگای چاوتێبڕینی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و وەك پشبرکێیەك وا بوو لە هاتنی وەفد و لیژنەی وڵاتان، لەیاد کردنەوەی شەهیدەکانمان لەسەر گۆڕی شەهیدان و لەسەر مۆنۆمێنتی

گەورەترین قوربانی نەتەوەکەمان لەهەبجە و گۆە بەکۆمەکان سەدان دیپلۆماتکاری وڵاتان و نوێنەر و وەزیر و کاربەدەستانیان لەگەڵ ئەمە ئامادەبوون، بۆ دەربڕینی نیگەرانی و ماتەمینی و هاوخەمی خۆیان، عمرو موسا سەرۆکی کۆمکاری وڵاتانی عەرەبی و تەنانەت کۆن پاوڵ وەزیری دەرەوەی مریکا، گەورەترین وڵاتی بۆیاربەدەستی دنیا، لەیادکردنەوەی شەهیدەکانمان لەتەك ئەمەدا ئامادەبوون و وتاریان خوێندەوە و هاوخەمی خۆیان دەبڕی.
ئەگەرچی کورد خۆی نەیتوانی وەك پێویست مامەڵە لەگەڵ ئەم بارودۆخ و سەردەمە زۆینەی خۆیدا بکات، لەبەر ناهوشیاری و نەزانی خۆی تووشی کارەساتی شەڕی ناوخۆیان کرد و کاریگەریە خراپەکانی تائێستاش درێژەی هەیە، ئەمەش بووە هۆی زۆاندنی ناوبانگی کورد لەدەرەوە.
شەڕی ناوخۆ کارەساتێك بوو وەك مۆرانە چووە گیانی ناوبانگی کوردەوە، بووە هۆکاری چەندین ووداوی نەخوازراو و هۆنانی سەرسەختترین دوژمنی کورد بۆ سەر پایتەختی هەرێمی کوردستان و داگیرکردنی پەرلەمانەکەی، شەڕی ناوخۆ بووە هۆی تاوانبارکردنی یەکتر و لەو ڕوانگەیەشەوە، سەری کۆشا بۆ ئازاردان و بیانوگرتن بە خەڵك و لایەنگرانی یەکتر و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ و نەپاراستنی ئازادی تاکەکەس و مافی ڕۆژنامەنوسان و دەربەدەری خەڵك و پێشێلکردنی مافی ژن و منداڵ و پیرو پەککەوتەکان، لەلایەکی تر ڕۆگا تەخت بوو بۆ ئەو هەلپەرستانەی دەمێك بوو خۆیان مەڵاس دابوو، بۆ دزی و تاڵانی و بەهەدەردانی سەروەت و سامانی ئەم وڵاتە، هەموو ئەمانە بەبەرچاوی وڵاتانەوە دەکرا، ڕۆکخراوەکانی مافی مرۆڤ و هاوشێوەکانی نیگەرانی خۆیان لەبارودۆخەکە دەربڕی، کاتێك چەندین جار ڕۆکخراوی (میدێ ئەست وۆچ) ڕەخنەی لە هەرێمی کوردستان دەگرت لەسەرپێشێل کردنی مافی مرۆڤ و زیندانی کردنی ڕۆژنامەنووس و خەڵکانی تر، کاربەدەستانی هەرێم لەجیاتی چارەسەری ئەو کێشانە بەوەڵامکی لاواز و باوەنەهێنەر حاشایان دەکرد، گوایە شتی وا ووی نەداوە و لەم هەرێمە مافی مرۆڤ پارێزراوە، لەکاتێکدا ڕۆکخراوەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان و ڕۆکخراوی مافی مرۆڤی جیهانی و ڕۆکخراوی (میدێ ئەست وۆچ) بە واقیعی خۆیان لەناو ووداوەکاندا بوون و ئەو پاساوانەی کاربەدەستان لە بۆ متمانەیی زیاتر هیچی تری بەرهەم نەدەهێنا، ئەمە ناوبانگی کوردی ئەوەندەی تر خراپ کرد، بەڵام وڵاتان و ڕۆکخراوە مرۆڤدۆستەکان و کۆمەڵگای نێودەوڵەتی وازیان لەکورد نەهێنا و پشتیان لە کورد نەکرد، دوای چەندان هەولی بەردەوام کۆتایی بەشەڕی ناوخۆی کورد هێنرا، بۆئەوەی کۆتایی بەم دۆخە بێزراوە بهێنرێ.

لەلایەکی تر ڕاستە بەهۆی ناوی قارەمانێتی پێشمەرگە و ڕووبەڕوو بوونەوەی لەگەڵ داعش و تەکشکانی ئەو ڕێکخراوە تیرۆریستە و باوەش کردنەوەی هەرەم بۆ سەدان هەزار لەو ئاوارانەی بەدەستی داعش ئاوارە بوون، بەبێ جیاوازی و لەبەرچاوگرتنی دین و مەزهەب و ڕەگەز و نەتەوە سەرپەرشتی کردن ئەمەش پشتگیری بۆ هەرەم زیادی کرد، لە ڕووی تەماری مافی مرۆڤ و مافی تاکەکەسی و پاراستنی سەربەستیی و ئازادی ڕادەربڕین و مافی ئافرەت و ڕێژنامەنووسان و هەموو ئەو بنەمایانەی کۆمەڵگای سڤیل لەسەریان دادەمەزرێت، ئەمەجگەلە بژێوی ژیانی هاوڵاتیان و سەلامەتیان، لەم ڕووەوە ناوبانگی هەرەم دەبێ لەبەرچاو بگیرێ، کە ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکانی وەکو ئەمنیستی ئەنتەرناشنال و ڕێکخراوی مافی مرۆڤ هەمیشە پاڵپشتی میللەتەکەمان بوون لە خەبات دژی ژەمی بەعس و پاش ڕووخاندنیشی.
لەگەڵ ئەوەشدا تائێستا داهاتوویەکی گەش و پێشنگدار چاوەڕێی ئەم هەرەمەیە، لەبەرئەوە پێویستە هەوڵی پاراستنی مافی مرۆڤ بدرێ و شەری ناوخۆ بۆ هەمیشە حەرام بکرێ و ئاشتی و تەبایی و هاوهەڵوێستی لایەنە کوردیەکان داکۆکی لێ بکرێ، بۆ ئەمەش لێلایێن کاربەدەستانی پێوەندیداری حکومەت و حزبی هەوڵی چارەسەری ئەم بارودۆخە بدەن، بۆ ئەوەی بتوانن سەرنجی نەتەوەیەکگرتووەکان و لایەنە بەیار بەدەستەکانی دنیا بەلای خۆماندا ڕابکێشین تازیاتر کۆشێ گەلەکەمان بەهێزتر بێت لەسەرئاستی جیهانی و پشتگیری لێ بکرێت و بتوانین ناوبانی هەرەم لەسەر ئاستی ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکان و جیهان بپارێزین، کە ئەوە ئەرکی هەرە لەپێشینەی کاربەدەستانی ئەم هەرەمەیە، مادەلەکی حوکمڕانی باش پێشکەش بکەن بۆ ئەوەی بەهۆی ناوبانگی بەرزی هەرەمەکەمان بتوانین مەترسیەکانی دوور بخەینەوە و داهاتووی ئەم وڵاتە مسۆگەر بکەین.

جۆبایدن لە دۆناڵد ترامپی بردەوە .. ڕزا شوان

لە دوای کۆبەکێیەکی سەرسەختی دیموکراتییانە بۆ هەڵبژاردنی سەرکی تازەی ئەمریکا بۆ ماوەی چوار ساڵی داهاتوو. کاندیدی دیموکراتیەکان جۆبایدن، توانی زەربێی کورسییەکان

بەدەستبەهێنێت (290) کورسی بەدەستهێنا، بەرانبەر بە (214) کورسی کە دۆناڵد ترامپی سەرۆک کۆمار و کاندیدی کۆماریيەکان بەدەستهێنا.
جۆبایدنی تەمەن (77) ساڵان. بە وردیەکی بەرز و بە متمانەیەکی زۆرەوە، گەورەترین سەرکەوتنکی بەدەستهێنا و بوو بە سەرۆکی (46) ـەمین، لە مێژووی ئەمریکادا.
بە یەکەمین جاریش لە مێژووی ئەمریکادا، ئافرەتێک بە ناوی (کامالا هاریس) کە بە رەسەن ئەمریکیش نییە، دەبێتە جێگری سەرۆکی ئەمریکا.. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە دیموکراتییەت لە ئەمریکادا بەرجەستە بووە، جیاوازی لە لەرگەز و رەسەندا ناکەن. ئەمە ترامپ لە داخا کەشکی سپی بەجێهێشت و رووی لە یانەی گۆڵف کرد.
جۆبایدن وتی:"شەرفمەندیە کە ئەمریکییەکان بە سەرۆکی وڵات منیان هەڵبژارد"
جۆبایدن جێختی لەسەر ئەوەش کردەوە و وتی:"دەبم بە سەرۆکی هەموو ئەمریکییەکان" وتیشی:"ئەو کارەی کە چاوەڕوانی دەکا ئاسان نییە"
جۆبایدن، بە ماوەی هەشت ساڵ، جێگری (باراک ئۆباما) ی سەرۆک کوماری پێشووی ئەمریکا بوو.
بە شەوەیەکی گشتی جۆبایدن لایەنگری کەشێی کورد بوو. خاوەنی پرۆژەی دابەشکردنی عێراق بوو بە سێ هەریمی سەربەخۆ.
جۆبایدن خەشیشی بە سەروسەکوتی ئەردۆگانی دیکتاتۆری رێگەزپەرست دا نایەت.
ترامپ سەرۆکێکی هەرزەگەی زەربەیی کەم لەبار و کەمکار بوو، لە سیاسەت دا فشەڕۆ و نابەڕێز بوو. سیاسەتی ئەمریکای لە ڕژهەڵاتی ناوەراست دا، تووش شکستی هێنا.
دۆناڵد ترامپ لەگەڵ کوردا هەڵوەستی باش نەبوو. گەلێ قسەی ناشیرینی لە دژی کورد کرد. هەر ئەویش گەپی سۆزی بە سوپای دەندە و خوێنمژی تورکیای ڕێگەزپەرست هەڵکرد، کە بەشێک لە ڕژئاوای کوردستان داگیربکات و کەمکوژی لە کورد بکەن. بەیە دەمم سەد بەرد لە دوای.
ترامپ لە یەکەمین ڕژی هەڵبژاردندا وتی ئاهەنگێکی گەورە بە بۆنەیسەرکەوتنماندوە دەگێڕین. بەڵام با ئەو ئاهەنگە گەورەیە بە بۆنەی شکستهێنانیەوە بگێڕێت. پێشتریش وتی گەر جۆبایدن بیباتەوە من ئەمریکا بەجێدەهێڵم. زۆر قسەی هەڵەق و بەڵەقی تریشی کرد.
پێویستە دەسەڵاتداران باش ئەوە بزانن، کە دەسەڵات و کورسی تا سەر بە کەس نییە.. بەڵام کار و کردەوەی باش تا سەرە.

بۆچی بەرەکی ئەمریکا دژی سەرکی جیهان؟ … محمد با پیر

سەرکی ئەمریکا زۆرجار پێ ئەڵێن مدیری ئۆزەمات،چونکە زۆر جار چارەسەری ئۆزەماتی جیهان دەکات،زۆربەی کێشەکان لەجیهان هەتا ئەمریکا نێتە ناوە چارەسەر نابێت
واتە چارەسەری کێشەکان بەخەیاڵ و پلاو نابێت وەک ئاوەی تامپ دەیکرد چونکە دەبێت کارەکان ڕیالیزمی بن.
چونکە ئەمریکا لەمێژودا بۆژداری هەرکێشەو ئاریشەیەکی کردبێت ،ئاوا ڕایگرتیەو کاریگەری خۆی هەبووەو زۆربەی جاریش یەکلای کردەتەوە،
ترامپ لەء4 ساڵی ڕاردوو وای دۆزانی سەرکی کۆمپانیە نەک سەرکی ئەمریکا ،چونکە هەڕەس و کۆتەکانە ئاوەندە گۆمژانی بوو ئاوا شوانکیش لە گوندی ئاوشتانەناکات.!!

بەڵای خۆم 20 سەفەت هەبونوای لە ترامپ کرد توشی ئاوشکستە مێژوویە بێت وەک:

1=سەرشتانە معاملە کردنی ڕۆژانە
2=پرس نەکردن بە ڕاوێژکاران و گوێ نەکردن بەیان
3==درۆکردنی ڕۆژانە
4=غروری و دیکتاتێری زور بەکەساتی ترامپ دیاربوو
5=ئێتەکێتی سەرکاتی نازانی لەکاتی گەبونەوکان
6=تێکدانی سەروەری ئەمریکا لە شرق الاوسط
7=تێکدانی پەیوەندی لەگەڵ پەوروپا
8=لەدەستدانی لایەنگرکانی ئەمریکا لە جیهان وەک افغان و کورد و عربی
9=زیندو کردنەوەی تعسبی ەە ش و سپی
10=هەلسو کەوتی زور دکتاتەرانی بوو
11=کەمی شارەزای لەسیات و بیرکردنەوە تەنها لەپارەوکەمپانیاو

دەوڵەمەندی
12=نەرمی نواندن بەرامبەر دیکتاتۆرەکان وەک ئەردۆغان و چەندانی تر
13=پشت کردن لە کورد لەلایەن ئاوا و لەکەرکوک
14=خەریکی ئەوسیاسەتە بوو، دەی ویست دەکلاوی خۆ بگرێ بای نەبا زیاتر ئەی ویست جیشی امریکاسحب بکات لەزەربەی شونەکان.
15= کەمالگەی نەو دەولەتی رد فعلی باشیان هەبوو بە سەرکەوتنی بایدن چونکە پیان باشتربوولە تڕامپ .
16=ترامپلەزەربەی اتفاقیەکان پاشکشەی کرد وەک کەنگرە ژینگەو ئەتەمی ئەرانی و ململانێ روسیا
17=تڕامپ بەرامبەرهەندێ وەات زەر توند هەندێ وەاتیش زەرشل بوو نەی ئەتوانی توازن ڕابگرێت
17=لەرووی ئاراستەی ختابی و بایدن باش تربوو لەترامپ ، چونکە گشتی بوو سەرنجی هەمو چین و توژی ڕا ئەکەشا بەرەام خیتابی ترامپ زیاتر قەتیس کرابوو لە لایەنگرەکانی
18=لەرووی ڕاگەیاندن وکەناڵە تەلەفزیونەکان زیاتر لە بایدن ڕازی بون چونکە تڕامپ بەینی لەگەلیان زەرخەش نەبوو
19=تڕامپ نەی توانی چارەسەری کۆڤیدنا بکات و کەمتەرخەمی پەوە دیاربوو
20= تڕامپ هەکاری زەری بەکاری بوو لەجیهان لەو4ساڵەدا.
هەربەیەش ململانێ تونددروست بوو لە هەڵمەت هەڵبژادن بە ئەوەی شکست بە تڕامپ بەنن و جۆ بایدن دەربچێت .ئەمەوچەندان خالی تر هەکاری راستەقینێ بون بە شکستی ترامپ.

محمد باپیر
چاودێری سیاسی

تۆ بەهەنی ژوانێک بدۆ … شیعری: ستیڤان شەمزینی

بەهەنی یەک ژوانم لێت ئەوێ
تاکو لێوارێیەکی نارنجیدا
بە دەم ڕێگایەکی نەبەاوەوێ

مژدەی هاتن بدەین بە گوێی غروبا
دەی دەریا لە شەپۆلەکاندا بدەزینەوە
خوێنەکی لەگەڵ واقیع ئاشت بکەینەوە
ئاماستەی بەڵەمە جارگەدارەکان بگۆڕین
لە ڕەحمی تاشبەرد قومە لە ئاوی ئەشق هەڵهێنجین
نەوەسەکان بکەین بە پاسەوانی جێژوان
کەترەکان نامەی ئەوینمان بگەینە دەی خودا
تە بەنی ژوانێک بدە
تاکو ئەستێرەیەک لە ئاسمانا زیاتر بدرەوشێتەوە
درەختەکی زەردهەڵگەڕاو دەستی لە خەزان بێتەوە
شاخێک چاوەکی شەرمنانە لە شاخەکی تر دابگرێ
لاولاوێک غیرەت بکا یاخی بە و باخ جێبهێڵێ
هەورێک لە کاتی خەی پەڵە بکا و زووتر ببارێ
ئاسمان چاوی خەی داخا و خەڕا خەر هەڵبێ
سپێدە بە پەڵە خەی کەبکاتەوە بەرەو ئەرە بە
تە بەنی ژوانێک بدە
با دەستی وەنەکانم بگرم بە سەر رووباری شێتی
دەستی شێتیەکانم بگرم بە ئەقیانووسی دێ
دەستی دەم بگرم رووەو ئاوی ئاموونی تێ
با دەستی خەیاەم بگرم رووەو واقیعی تێ
دەستی واقیعی تێ بگرم رووەو چارەنووسی خەم
دەستی چارەنووسیشم بگرم بە تونی بابای دەی تێ
با دەستی خەزگەکانم بگرم بەرەو لای تێ
دەستی تەش بگرم بەرەو دەی کون کونی خەم
دەستی دێیشم بگرم بە دەریای بێ بنی دەی تێ
تە بەنی ژوانێک بدە
من حکایەتێک لە ئەوینی تێ دادەتاشم
سەدای تاکو چین و سەمەرقەند بەوا
بە لەززەتی ماچێکت ئاشنا ئەکەم
وەک چیرەکی هەزار شەو و شەوێک کەتایی نەیێ
لە جەنگەی ئەقڵ بە هەمیشە رزگارت ئەکەم
ئەبەم چاوساغت بە دەزینەوەی ئیمپراتەریای دێ
تە بەنی ژوانێک بدە
با من لە دەنگی تە ئاوازەکی قەرەجانە دروست بکەم
لە هەناسە نەرمەکانت تەونێک لە شیعری تەە بچنم
لە پێکەنینە خەمبارەکەت شارێک لە خامەشی رەنەم
بە ئاوی سازگاری چاوەکانت مەزرای ڕەحم ئاو بدەم

لە هەنسکی شەوانت دووزلەیەک بە خەمباریی بژەنم
لە شادیەکانی ڕۆژانت جیهانێک لە خەندە بخوڵقێنم
تە بەهەی ژوانێک بدە
با گووڵە قەرسیلەکان لە بەردەمماندا شکۆفە بکەن
ڕووناکی لەنێوان دە و ڕەحی شەیدامان بدرەوشێتەوە
ڕووبارەکان ئاهەستەی ڕەشتنیان بیر بچێتەوە
لولەی تفەنگی سەربازەکان گوڵی سووری تیا بڕوێ
ڕەشەبای تووڕەی ماندووەتی دەرچێ، ساتە بنوێ
هەمنیش بەیانییەکی بەدەنگ، توند لە ئامێز بگرێ
تە بەهەنی ژوانێک بدە
با دنیای من ڕەنگی وەنەوشەیی ناخت بگرێ
خەیاڵم وەک ئەسپسوارێ بە بەرزایی دەت سەرکەوێ
ژیانم لە مەراق و بەهودەیی و تەکشکان داشۆڕێ
پەپوڵەی شیعرم لەسەر ڕەیحانەی دەت بە ئەبەد بنوێ
ئەوسا بە ئارامی و بە چرپە بڵێ
بەهام ئاگات لێ بێ، پەپوڵەی شیعرم هەناسەڵێ
تە بەهەنی ژوانێک بدە و
تەنیا بەهەنی یەک ژوانم ئەوێ

“گوڵ نیسا” سێ خاتی سەرکی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی کەزەڤی بەدەستهێنا

مەنسوور جیهانی ـ فیلمی سینەمایی “گوڵ نیسا” لە دەرهێنانی “ستار چەمانی گوڵ”، سێ خاتی سەرکی باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان و باشترین ئەکتەریی لە سێزدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی Goddess On The Throne لە وڵاتی کەزەڤ بەدەستهێنا.

فیلمی سینەمایی “گوڵ نیسا” Golnesa یەکەمین فیلمی بەندی سینەماکاری کورد “ستار چەمانی گوڵ” و لە نووسینی سیناریۆی سینەماکاری کورد “ڤیدا ساحی”، بە بەڕێوەبەرایەتی وێنەگرتنی

“محەمەد فەکووری” و بە ڕێز بینینی سەعید داخ، عەلی محەمەد ئادەمنەش، یەگانە ڕەجەبی، ساقی زینەتی، مەسعوود محەمەدی، ویدا عەموویی، کە تا ئێستا زیاتر لە 30 فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلم لە ئاستی جیهان بەشداریی کردووە و 18 خەڵاتی لە بەش جەراوجەرکاندا بەدەستهێناوە، لە نوێترین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا لە بەشی پشبڕکێی سزدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی Goddess On The Throne لە شاری پریستینا لە وڵاتی کەماری کزۆڤە نمایشکرا و لە بەشکەکانی باشترین بەڕێوبەریی وێنەگرتن، باشترین سیناریۆ، باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان و باشترین ئەکتەر؛ کاندیدی وەرگرتنی خەڵات بوو کە لە دەرئەنجامدا سێ خەڵاتی سەرکی باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان بە “ستار چەمانی گوڵ” و هەروەها باشترین ئەکتەریی ئێم فێستیڤاڵ بە شێوەی هاوبەش بە “یەگانە ڕەجەبی” و “عەلی محەمەد ئادەمنەش” ئەکتەرانی ئێم بەرهەمە سینەماییە بەخشرا.

ئێم خولی فێستیڤاڵ، بە نمایشی کەمێک بەرهەم لە بەش جەراوجەرکان؛ بە هەی بەاوبوونەوی پەتای ڤایرسی کۆرنا لە ڕۆژانی 30ی ئۆکتۆبەر تا 2ی نۆڤەمبەری 2020 بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری پریستینا Pristina لە وڵاتی کەماری کزۆڤە بەڕێوچوو.

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی کورتە فیلم و فیلمی دیکەمێنتاریی و فیلمە بینەرکانی سزدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی Goddess On The Throne بریتی بوون لە: خاتوو “مەریەم زەهیری مەهر” دەرهێنەری ئێرانی دانیشتووی وڵاتی ئەمریکا، “کەرای دەمیر” Koray Demir دەرهێنەر لە وڵاتی تورکیا و “کاورۆ کاجیتانی” Kaoru Kajitani دەرهێنەر لە وڵاتی بەریتانیا.

ئێم فێستیڤاڵە کە لە ساڵی 2002 لە لایەن “بەسیم ئاجیتی” Besim Ajeti دامەزراوە؛ لە خولەکانی ڕابردوودا خانەخوێی دەرهێنەرانی ناوداریی جیهان، لەوانە: “فاتیح ئاکین” Fatih Akin فیلمسازی تورکی دانیشتووی وڵاتی ئەڵمانیا، “میشێل لەکلەرک” Michel Leclerc فیلمسازی فەڕەنسی کە بە فیلمی “ناوی خۆکی” و بە ڕێز بینینی “لیوونێل ژۆزبین” Lionel Jospin سەرۆک وەزیری پێشووی فەڕەنسا ناوبانگی نێونەتەوەیی دەرکرد و هەروەها فیلمسازانی دیکەی دنیا کە بە بەرهەمکانیان لەم ڕووداوە سینەماییەدا ئامادەبوون.

بەجگە لە بەش جەراوجەرکانی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی Goddess On The Throne کزۆڤە، یەکێک لە بەش گرینگەکانی ئێم ڕووداوە هونەرییە، نمایشی فیلمەکانی بەشی پشبڕکێی لە شەمەندەفەرکانی ناو

شارکانی وەاتی کزۆیە کە بە مەبەستی پێکهێنانی دەرفەت و پەرەپێدانی وەنەگرتن لە کزۆە لە سەرتاسەری جیهان، لە رێگای پێیوەندیی لێگەڵ بەرهەمهێنرانی فیلم لە وڵاتانی دنیا، بەڕێکردنی ڕووەسمی نمایشی فیلمکان و سازدانی کارگەی فێرکاریی بۆ ڕەسەنترین شۆکان، لە دەرئەنجامی کێکردنەوەی دەرهێنەران، فیلمسازان و هونەرمەندان بۆ هاوبەشدانانی بایخکان و هاندان و پشتیوانی لە کارکانی دوایی ئەوان بەڕێوەدەچێت.

فیلمی سینەمایی "گوڵ نیسا" لە دوایین بەشداریی نێودەوڵەتی خێدا لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "عەشق" لە وڵاتی ئەمەریکا نمایشکرا و "یگانە ڕۆجەبی" ئێکتەری سەرکی ئەم فیلمە توانی خەڵاتی باشترین ئێکتەری ئەم فێستیڤاڵە بدەستبەنێت.

بۆ زانیاریی زیاتر:
http://festfilmkosova.com

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی فیلمی سینەمایی "گوڵ نیسا".

نابێ ڕێگا بدەین بەڕەی شەڕکی تەری حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی یەخەی خەڵکی کوردستان بگرێتەوە!

هەریەک لە پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی کرێکارانی کوردستان(پەکەکە)، بەجیا لەوەی ماوەیەکە هەرشەکی فراوانی میدیایی لەبەرامبەر یەکتردا ڕاخساندووە، لەهەمان کاتدا هێز لە دژی یەک دەجووڵێنن و ئاگاری هەڵگیرسانی شەڕکی ناوخۆ خەریکە یەخەی دانیشتوانی هەرەمی کوردستانی عێراق دەگرێتەوە. ئەم شەڕە بەهەر بەهانەو نەخشەو سیاسەتێک لەهەر لایەنکیانەوە بێت، شەڕی ناڕەوای نەوان دوو هێزی میلیشیایی و کۆنەپەرستی بزوتنەوەی کوردایەتیە کە چەندین دەیەیە ژیانی کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستانیان لە

ناوگۆڕاوەکی سیاسیدا کردەتە تراژیدیاو کارەساتەکی هەمیشەیی.
واقعیەتی بونی حزب و هێزە میلیشیاکانی بزوتنەوەی کوردایەتی بە تایبەتی لەدوای ساڵی ١٩٩١ وەک هێزی دەسەاتدار، چەتە ئاسا لە پێناو تاڵانی و قۆرخکردنی سەروەت و سامانی کوردستان هەمیشە خەڵکیان لە ژێر چەتری کەشمەکەش و مەترسی شەڕی نێوان خۆیاندا ژیاندووەو بە ساتەکیش هەڵی ئارامی و ئاسودەیان نەهێشتووە، هەمیشە ئەولەویەت بەیان خزمەتچێی و نۆکەری پاراستنی بەرژەوەندیەکانی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ووڵاتانی ناوچەکە بووە، کەشمەکەش و شەڕکانی نێوان خۆشیان هەر لە چوارچێوەی ئەو نۆکەرایەتیەوە بووە.
دوای نزیک بە سی ساڵ لەدەسەاتی بزوتنەوەی کوردایەتی لەسایەی سەبەری نەخشەو سیاسەتکانی دەوڵەتی ئەمریکاو دەخالەت و کەشمەکەشی ووڵاتانی تری ئیمپریالی و ووڵاتانی ناوچەکە لە هێژەمۆنیاتی ناوەڕاستدا، ئاوگۆڕێک لە ناوچەکەدا پێش هاتووەو پێشبینی دەکرێت کە هاوکێشەی سیاسی دەورانێکی تازەتر لە دەخالەت و دەورو نەخشە و کەشمەکەشی لایەنەکانی دەخالەتگەر لە ناوچەکەدا ئایندەو دەورانێکی تر بەخۆیەو بگرێت، کە لەم دەورە تازەیەدا بە جۆرێک خزمەتچێتی و چارەنوسی هێزەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی خستەتە ژێر پرسیار و ئایندەیەکی نائاشن، کە هەر ئێستا لە قەیرانێکی قوڵی وەهادا قەراریان گرتووە، بەهەر قیمەت لەهەوڵی ڕزگارکردن و پاراستن و مانەوەی هێزەکانیاندان. لەم بارەیەوە جگە لە مانەڕەی سیاسی و هێکەوتنی ژێربژێر و پیلانگێڕی لە یەکترو مل شەڕی زیاتر بە زلهێزەکان و تورکیا و ئێران چارەیەکی تریان نیە، بەیە فەزای ترسی شەڕی ناوخۆ بانگەشەدەکەن و تەواو نابەرپرسیارێتی خۆیان لە بەرامبەر ژیان و گوزەران و پێداویستیە تەندروستی و خزمەتگوزاریەکاندا بە ئاشکرا ڕادەگەیەنن.
پارتی دیموکراتی کوردستان لەلایەک بە دەربازکردنی خۆی و کابینەی حکومەتەکەی لەقەیران و بنبەستێک کەتیدا چەقیوەو لەلایەکی تریشەوە بە سەرکوتی ناڕەزایەتی جەماوەری کرێکاران و زەحمەتکێشان و بردنە دواوەی ڕەق و بێزاریان لەبەرامبەر دەسەاتدا، هەروەها بە وەامدانەوە بەمەرامی حکومەتەکەی کازمی و دەوڵەتی تورکیا، لەپێناو وەرگرتنی ئیمتیازاتی پارەو پێست، کە لەهێکەوتنی ئەم دواییانەی لەسەر شەنگاڵدا وەک ئامانجێکی گەاوو سەوز بووە، سیاسەتی داسەپاندنی جەنگێک بەسەر خەڵکی کوردستاندا هەڵبژاردووە، تالەم ڕەگایەوە هەم پەکەکە ناچار بکات بەقەبوڵکردنی مەرجەکانی پارتی، هەم گرەکۆڕەی کۆشکانی لەگەڵ بەغدا بکاتەوە و لەئاکامیشدا وەک هێزێکی باەدەست جێگاو ڕێگای خۆی جێگیرکات.

ئەم سیاستە شکستخوازیەی پارتی و حزبە دەسەڵاتدارەکانی بەرژەوازی کورد ، لەکاتێکدایە کەخەڵکی کوردستانیان توشی کەمڕێک قەیران کردوە، هەر لەنەدانی موچەو نەبونی سەرەتایی ترین خزمەتگوزاریەکان و پێداویستیەکانی ژیان وهەوڵنەدان بۆ پشکنین خزمەتگوزاریەکی تەندروستی گونجاو بۆ توشبوانی ڤایرسی کۆرۆنا، جارێکی تر لە پێناو بەرژەوندی هێزەکانیان بۆ شکستکی ناوخۆ کە هەر بۆ خۆیان حەرامیان کردووە دەیانەوێت کارەسات و بڕای زیاتر بەسەر خەڵکی کوردستاندا بسەپێنن.
ئەوە ئاشکرایە کە ململانێ و کێشمەکێشی نێوان ئەم دوو هێزە میلیشیا کۆنەپەرستەی بزوتنەوەی کوردایەتی، نەک هیچ پەیوەندیەکی بە بەرژەوەندی ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستانەوە نەبووە نیە، بەڵکو مایەی کارەسات و نائەمنی و ترس و دڵەڕاوکێیەو نابێ بێگۆ بەهیچ لایەکیان بدرێت ئەم شێوە بخولقێنن و مەترسی بۆ سەر ژیانی خەڵکی دروست بکەن. پەویستە تەواوی ئەو هێزە سیاسیانەی لە کوردستاندا هەڵسورانی سیاسی دەکەن پابەندبن بەوەی کە نابێت بۆ هیچ جۆرێک کێشەی سیاسی نێوانیان بکێشێنە تونددوتیژی و شەڕ لەبەرامبەر یەکتردا.
حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان لەگەڵ ئەوەدا کەجەخت دەکاتەوە کە بەبێ کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی ئەم حزبە میلیشیا ناسیۆنالستانە خەڵکی کوردستان نەک هیچ ئاشتی وئارامی و خۆشگوزەرانی بۆخۆیەو نابینێت، بەڵکو هەمیشە لە ناو گێژاوی سیاسی و نائەمنی و شەڕو کارەسات و ئاوارەیدا ژیان بەسەر دەبەن. هاوکات بانگەوازی هەموو دەستەو کەسایەتی و هێزەسۆشیالیستی چەپ و ئازادیخوازو هەر لایەنێك دەکات ،کەخێرا بەبەرپرس دەزانێ بەرامبەر بە ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستان، بێنە مەیدان وچیتر ڕێگا نەدەن ئەم حزبانە یاری بە ژیان وگوزەران و چارەنوسی خەڵکی کوردستانەوە بکەن . حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان جارێکیتر ئەو ڕاستیە دوپات دەکاتەوە کە هاتنە مەیدانی جەماوەری ناڕازی و ڕەکخراو بە ئاسایی وڕلانانی دەسەڵاتی ئەحزابی بەرژوانەسیۆنالسیتی کورد و دابینکردنی دەسەڵاتدارێتی جەماوەری پێداویستیەکی دەست بەجێ و هەر ئێستایە، بەڵکو ئەستێی هەنگاوێکی کەمڕێگایەکی ئارام و یەکسان وخۆشگوزەران.

حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان
٥/١١/٢٠٢٠

هارمۆنیکای فڕنابوون … شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

وونبووونت، هارمۆنیکای..
فڕنابوونم، لە کاتکا خۆر ..
پڵەیەتی لە ئامێزگرتنی..
هەورکی قورمزی سەرخۆش
لە خونی کازیوەدا، بیرچوونی..
خەندەی بەیانیانی ئاورینگ
لەسەر لەوی شەماڵ،
پڕخەفی خەوت بە هەواشی..لا ئەبا،
دەرزی چاوی سپێدەش، درەوشانەوەی…
گیاکان ئەباتە لای فریشتە ..
دەربازبوەکانی ووشە پەرتبوەکانی شیعر،
دەنگی هاتنی پایزە بارانە، زەردبوونی…
شەقام، ئاتونبوونی…
ئاسمان، پرتەقاڵ بوونی وخساری ئەو،،
ئەرخەوانیبونی بەرگی دارستان

چاوی ڵگا
زێبینی ێی ژاکانی
خونچەی ئاوی بینینتە
کە شەپەڵکانی کەکردەوە
دوای ڵشتنت
من نەبە؟
کەنارم من،
کە تە زەریای پە لە هاژەی،،
کە فرەسکەکانی
مانگی سەر ەمەتی نەسیەوە
من نەبم؟

بۆ دوای هەناوی تنۆک ئۆقینۆ
گۆڵا، تا سنووری ئۆوشنۆبایی
قژی ئۆو لەسەر ڕۆخی شۆو
بوو تۆڵک ،
ماسیۆ ڕۆنگاوڕۆنگکانی
حەزکی بیرچووی دیل کرد
هارمۆنیکای فۆنابوونمی تۆ، بۆام..
ئارەزوومۆ نۆتای سیمفۆنیای بوونت بم
وەک هارمۆنیکای فۆنابوونیش، هەردوکمان..
بۆ خوۆنپژانی شیعری یەکترەوۆ قەشۆنگین،

هەرکۆ کۆڵوی..
مۆلۆ ئەرخەوانیەکانی تۆمۆن،
لۆ بۆئاگایماندا تۆئۆپڕۆن،
پڕت ووتم..
میوەکانی بەهەشتەکی وەرانۆ،
تاۆ و تفت و بۆ ڕۆنگن
قامووسی ووشەکانی خەشەویستیش..
لەوانەیۆ پیرەمەردەکی دانای خەمگین
لۆ کتێبخانەی خۆوو ئازار و شەونخونی
بۆ مرۆڤۆ سەرابیەکانی هەڵگرتبۆ،

ئۆفسونگەر تۆی،،
هەر ڕۆژەک ئەکەیتۆ پەکۆ شیعری ڕۆاو،،
تەرزەی هاتنتۆ، هانم ئۆدا..
پەکۆ لۆ بیرەوەری تۆ هەڵدەم، چیای..
سەرگوزشتەی ووتبوونی خەڵکی شارۆ..
ئەکەمۆ شاکارنامەی..
ڕەیەکی دوور بەرەو مۆنفا
گەرچی کەسۆ نیۆ ،
لۆ سەرپردی نەوان..
مەرگ و ژیان،

سنورێ نیە..
نەوان عیشق وناعیشق
جەنگ و ئاشتی
باران ..و
بیابان
تۆ و..ئەوان
من و
□□ژ،،
شەو..و
سا□□ بیرچوەکان

لە □□ژانی تر ناچێ
ئەم□□، مەستر و بێئاگاتر
لە شکانی گ□□ای دارێ کەنەکانی هەیوانی
ما□□ لە نوور
و
هاینی
ئەو کەمو□□ شوشانەی
جگە لە □□گی بوونی ئەمە
خ□□ی عیشقی نیشتمانیشی تیا بوو

وێنەکێ کارەکی هونەری فۆتۆگرافێری هە□□ندی
(George Becker)
بۆ سوپاسەو□ لە پێیجی فۆرمی خۆی وەرگیراوە

شیعر/ منداڵکی خاون پەداویستی..عەلی حەمە□□شید

بەرزنجی

هەرچەندە من خاوەنی
پەداویستی تایبەتم
بەڵام منیش وەک ئەوە
چـــــالاک و بلیمەتم
...
خاوەنی بەهرە و توانام
وەک منداڵی ئاســـایی
ئاســـودە و بەختەوەرم
دەژیم بـــــە دنیایی
...
وەک ئەوە هـــــەوڵدەدەم
وەک ئەوەش کەشش دەکەم
ناخم پڕ لـــــــە هیوایە
تا بـــە جوانی پڵی بگەم
....
تـــــا وەک منداڵانی تر
دەرکەوە توانا و بەهرەم
پەداویستی تـــایبەتیم
زوو زوو بخـــــنە بەردەم
...
ئەوســـــا دەزانن منیش
بە بەرزی گەل و خـــاکم
چەن لـــــە ئاستی خەمەوە
مرۆڤکی چـــــــالاکم
٢٠٠٨/٤/١٥

دەرمانخانەی فەلسەفە .. بەشی

20.. ئازاد حەمە

بەشی 20

فەلسەفە دەرمانی دەردە
مارکەس ئورلیەس Marcus Aurelius

ئاماژە: بینینی فەلسەفە وەك دەرمان بۆرو ئەو بۆشە لە توژینەوە فەلسەفیەکانمان دەبات کە ویستی فەلسەفە ویستە بە چارەسەر(Therapy و Treatment). گەر فەلسەفە ئەم کارە بکات شوێن بە دەروونناسی لەقەدەکات. باشە فەلسەفە دەکارێت شوێن بە دەروونناسی لەقبکات؟ مەگەر فەلسەفە لە ساتەوەختی پەتای کۆرۆنادا پتر لە دەروونناسی بەسەر ژیانی تاکەکانەوە کاریگەر نەبوو؟ بۆئەوەی وەڵامی ئەم جۆرە پرسیارانە بدینەوە قسە لە فەلسەفە دەکەین وەك دەرمان، ئاوڕش لە فەلسەفەکردنەوە بۆرو چارەسەرسازیمان دەبات. وەکیتر، ڕوانینی ئەم بۆشە لە هەناوی ئەو تەماشاکردنانەوە چڕەدەکات کە پەیوایە شێوەی بیرکردنەوەی مرۆڤ گرنگی خۆی هەیە. واتە چۆن ئەمە ئەم جیهانە دەبینین و تەماشاکردنمان بە شتەکانی ناو ئەم جیهانە بە چ جۆرێکە، بینینی شتەکان و دواتر لێکدانەوەی ئەمە پاش ئەم بینینە جۆی سەرنجی فەلسەفەیە. بینینی جیهان وەك شتێك لە هەڵە پەیوەندی تەنیا بە هەڵەیەوە نیە لە جیهاندا هەیە، بەو بیرکردنەوەشەوە هەیە کە هەڵەکە دەبینێت. جەختدەکەینەوە فەلسەفە لە کۆنەوە تا ئێستا مێتەدی جیاجیای بە مامەڵە لەتەك بیرکردنەوە پشنیارکردوە، ئەو جیاوازیەش لە مێتەدەکان هەندی لە پگەی فەلسەفیان لە دژینەوەی شێوازی نوێ لە تەفکرین بەهەزکردووە هەندە مرۆڤیان کێلی فەلسەفە نەکردووە. لە مامەڵەکردن لەتەك فەلسەفە دیدمان بە خەمان، بینینمان بە جیهان، بە دەوروبەر وەك خۆی نامێنێت. بۆیە فەلسەفە پەماندەێت، هەریەك لە ئەمی مرۆڤ شێوازی بیرکردنەوەی خۆی هەیە، هەر لەوشەوە بیروبۆچوون و تەامانە فەلسەفیەکان لەکەدی جیادەبنەوە. چۆن سەیری ژیان دەکەین، چۆن ئەو ژیانە دەبینین کە تیایدژین،دواتر چۆن ژیانەکە لەسەر بناغەی بینین و بیرکردنەوەکانمان دەگوزەرێنین بە فەلسەفەکردن مانادارن و لە ئاکامی گشت ئەمانەشەوە تەگەیشتن دروستدەبن، لەوەندەرەوە مەیلی فەلسەفە بە فەلسەفەکردن چڕەدەکات. کاتەك ئەش و خەم دەستیپەدەکات گەان بەدوای دەرمان وەك چارەسەر شوێن بە خۆی دەگرێت. ئەو دەمەی هەستەکان ماندوو دەبن و بەزاری و بە هیوای باە بەسەر بوونی مرۆڤ

دا دەکەشن چارسەر دەبێتە پرسیار و هەر ئەو دەمە گیان دەستپێدەکات. گیان هەوێنی چارسەرە و لە پەویستی بە بنبەکردنی ئێش و خەمەوە هەڵدەقوڵێت. گەمی ئێش و خەم سەرتاپا بریندە و لە چاوەوانی دەرماندایە. دەرمان وەك فەلسەفە دیرەکی خۆی هەیە. مرۆڤایەتی ئاستوخەم جارە دەرمانە ئاشنانەبووە و کاتێکی زۆریشی خایاندووە تا فەلسەفە توانیوێتی ئەم ڕۆڵە ببینێت. بەشێك لەو ڕۆڵەی فەلسەفە وەك دەرمان دەیبینێت ئەوەیە، فەلسەفە وادەکات خەڵك چارسەرسازیەکە ببینیت، خەڵك کار لەسەر خۆیان بکەیت. بەشێك بەم دەڵێن فەلسەفە وەك دەرمان. دەرمان لەرە خودی چارسەرکەیە. ئەو چارسەرەی کاری سەرکی دەرمانکەی لەپێکدێت کاکڵی فەلسەفەکەش دەسازێنێت. کەچی بەشێکی تر پێیوایە هەندێك لە چارسەرە ڕەفتاریەکانمان یان ئامرازە پراکتیکیەکانمان سەرچاوە لە فەلسەفەوە دەگرن. لەرە فەلسەفە وەك چارسەر تەماشادەکرێت. لەبەرئەوەی چارسەرە دەرمانیشە.

بەمجۆرە، لەم بەشە نووسینە، وشەی چارسەر بەهەردوو ماناکەی Treatment و Therapy بەکاردەبین و بایەخیش بەو تێهزرینانە دەدەین فەلسەفە وەك دەرمان دەخەنەوو، دەرمانێك کە ئیشی فەلسەفە دەکاتە کردەیەك لە چارسەرسازی. بۆئەوەی فەلسەفە ئەمە بکات پەویستمان بە دروستکردنی هاوگانی چەنایەتی دەبێت لە تەماشاکردنمان بە دەرمان. ژەهر لەو شوێنەی بەکاربردنکەی پەویستە دەرمانە. باشە مێژووی پزیشکی لەم بارەوە چیمانپێدەڵێت؟ مێژووی پزیشکی بریتییە لە مێژووی دەزینەوەی چارسەر، چارسەر بە هووك و گژوگیا، تادگاتە نەشتەرگەریە سەرەتاییەکان لە شارستانییە دێرینەکان(میسری کۆن، بابلییەکان، هیندی، چینی، یۆنانی، ڕۆمانی). ئەم مێژووە کە تەندروستی جەستەیی و عەقڵی مرۆڤکان لەخۆدەگرێت لە قۆناغی پێش توکاری جەستە و چارسەرکردنی بریندە و ناساغی بە ئەفسانە و جادووەوە دەستپێدەکات بۆرەو تەماشادەکرێت تادگاتە چارسەری پزیشکی لە چاخی زانیاری. لە سەردەمی نوێشدا ئارتە Artaud زۆبری وەك دەرمان لە کارە شانۆییەکانیدا بەکاربردووە. بەشێك خوێندنەوەی نووسینەکانی شۆپنهاوەر Schopenhauer دەکەنە دەرمانی ڕۆح و بەشەکی تر نیچە. هەرچی سێنەکا Seneca، ئێپیکتێتس Epictetus، ئۆرلیەس Aurelius و فیلەسوفە ڕواقییەکانی Stoicism تری شارستانی ڕۆمانییە گرنگیەکی زۆریان بە بەختەوەری و بە خاوێنەاگرتنی ڕۆح داوە. ئێستاش بیرمەندگەلێکی وەك فێری Ferry ، کۆنت-سپۆنڤیل Comte-Sponville و ئۆنفرە Onfray لە فەرەنسا هەڵگری فەرمووونە فەلسەفییەکانی ئێپیکۆر و ڕواقییەکانن و فەلسەفە بۆرەو جۆرە

تەراپیەك Therapyدەبێن كە وردە وردە خەی لە تەئامانەكی عەقڵی-و تەڕی پووخت بەدووردەگرێت. ئەمەش هەنگاوە بەرەو چارەسەرسازیی بە فەلسەفە. هەنگاوی یەكەمی ئەو چارەسەرسازییە لەوەوە دەستپەدەكات كە فەلسەفە لەناوەوەی مرۆڤ كاری خەی دەستپەدەكات و دواتر والە مرۆڤ دەكات خەی بێت. ئەمەش دەستپەكی فەلسەفەیە كە هەر لە سەرەتاوە كاری لەسەر خەبوونی مرۆڤ كردووە. ئەمە ئەوە دەگەیەنێت، فەلسەفە بەجەرەك ئیش لەسەر مرۆڤ دەكات كە خودی خەی بیت، خەی نەك ئەویتر. ئەمەش لەسەر ئەو بنەمایەی گەر مرۆڤ ئاگای لە خودی خەی نەبێت بەدەنیاییەوە ئەویتر ئاگای لەدەبێت، كەواتە تە ئیتر خەت نیت و ئەوێتریت. خەبوونت مانای بە بوونت هەیە. بوونت واتە خەت. بوونی تە بوونی خەتە نەك ئەویتر، كە خەت بیت كەوابێت تە خەتت هەیە، خاوەنی خەتیت. خەتت نەبوو بە بەگومان ئەویترەك دەبێتە خاوەنت. كەشكە چیە كە خاوەنی خەمان نەبین و ئەویتر خاوەنداریمان بكات؟ كەشكە لەوەدایە كە هەبوون بەر هەوەشانەوە دەكەوێت.

مایەوە ئەوەش بوترێت كە، ساتەوەختی كەرناڤایرەس هەوتی دەمەتەق، شیكاریی، فەلسەفییەكانی گەیی و جارەكی دی فەلسەفی كردەوە بە پەردی نەوان زانستە ئەزموونییەكان و زانستە مرۆییەكان. لە سەدەكانی پێش زایینیشەوە، لە دەمی سوكرات و گالەنەس Galenosەوە، كە پزیشكە هەرە دیارەكەی شارستانی یۆنانییە، تادەگاتە مۆنتاین و هەنووكە (میشەل ئەنفرە بەنموونە) فەلسەفە مەشقكردنە لەسەر مەرگ و تامكردنی ژیان، بەشیفابوونیشە لە ژیان گەر ژیان لەخودیخەیدا درم بێت.

ئاسكلەپیەس: خواەندی شیفا

گەر یۆنانی كۆن بە نموونە وەربگرین دەبینین زەربەی خواەند و ئەفسانەكان كاری چارەسەرسازی و دەرمانسازی و شیفابوونیان بینیووە. ئاسكلەپیەسAsclepiusیەكەكە لە فیگەرە دیارەكانی ناو ئەفسانەی یۆنانی كۆن و خواەندی پزیشكی و شیفا بووە و ئەمەشی لە باوكیەوە ،لە خواەندی ئاپۆلۆن Apolloەوە وەرگرتووە كە خواەندی خەر، موزیك، هونەر و شیفابوون بووە. ئەپیەن Epione ژنی ئاسكلەپیەس بووە كە خواەندی ئارامكردنەوە بووە. لە ئەستاشا كە دەچینە هەچ دەرمانخانەیەك گەچانەكەی ئاسكلەپیەس دەبینین كە بە مارەكەوە لكاوە و بووە بە هەمای پزیشكی. ئەم خواەندە چوار كچی هەبووە: هیجیا Hygeia (خواەندی پاك و خاەنی و تەندروستی بووە)، ئاساسەAceso (خواەندی چارەسەركردنی نەخۆشی و

شیفابوونبووە لە برین)، ئایاسIaso (خواوەندی چارەسەر بووە)، ئاگلایا Aglaea (خواوەندی تەندروستی باش بووە)، پاناسیا Panacea (خواوەندی دەرمان و چارەسەر بووە). لە سەردەمی ئاسکلێپیەس دا خەڵکی ناساغ هەڵدەستان بۆ سەردانی پەرستگای ئێپیدەرسیان Epidaurus کردووە تا لە ناساغی و برینەکانیان بۆشیفابن. دووان (Machaon و Podalirius)لە کوڕەکانی ئاسکلێپیەس لە داستانە شیعری یلیادە Iliáda ی هۆمەرس Hómēros ناویان وەك برینپێچ هاتووە. بەپێی گێڕانەوەکانی هۆمەرس ئەم کوڕانەی ئاسکلێپیەس چارەسەری بریندارەکانی جەنگی تریا Troyیان کردووە. ئەمە زۆر بە کورتی هەقایەتی خواوەندی شیفای یونانی کۆنە کە پاش یونان و لە شارستانی ڕۆمانی بەردەوامی خۆی هەبووە و پێش یونانیش شیفابوون ئیشی خواوەند و داناکان بووە.

فارماکۆن

بەئاوەڵی ئیشی وشەی دەرمانخانەpharmacy دیاریبکەین پێویستە بە وشەی فارماکیە Pharmakia ئاشنابین کە لە زمانی یونانی φαρμακεία بە واتای ژەهراویکردن، جادووگەرایی دێت. فارماکیە دەرمانە. دەرمان لەناو پرسەی بەکاربردنی ئەم وشەیە ئامادەبوونی خۆی هەیە. وشەی فارماکیە لە فارماکۆن Pharmakon ەوە سەرچاوەدەگرێت. فارماکۆن φάρμακον یش لە یونانیدا بە مانای ژەهر، جادوو، تەلیسم، ئەفسوس، دەرمان دێت. هەموو ئەمانە پەماندنەن فارماکۆن لەیەك کاتدا بە واتای دەرمان و چارەسەریش دێت. هەربۆیشە فارماکیە بە واتای تەراپیا Therapeia (چارەسەر) دێت. ژەهر بنەموونە دەرمانە و چارەسەریشە.وەکیتر ژەهر بکوژە، لە هەلومەرجی بەکاربردنی چارەسەرسازیشی تەدایە. ئەو شتەی ژەهراویدەبێت لەناودەچێت، دەمرێت، جا ئەوە هووك بێت یان ئاژەڵ و مرۆڤ. تەنانەت ئەو گیراوەیەی سوکرات خواردیەوە بەیاری دادگا بوو کە لە جۆرە هووکەك hemlock ی ژەهراوی پێکهاتبوو. بەپێی تێگەیشتنی نیچە ئەو کاتەی سوکرات گیراوەکە دەخواتەوە نیازمەندە بەوە خۆی لە ژیان شیفابکات. ژیان لەو حاڵەتە ناساغیە و ژەهر چارەسەرە. خودی دەریداش لە نوسینی" دەرمانخانەی ئەفلاتون"دا وشەی فارماکۆن لە سێ لایەندا قەتیسدەکات: دروگ Drogue (دەرمان یان عەقار) و مەدیسن Médecine (پزیشکی) و ڕەمید Remède(چارەسەر).

کێبڵەبوونی فەلسەفە چارەسەر نییە

فەلسەفە لە دەمی یونانەوە تا ئێستا لە گیان بەدوای مانای ژیان

لە هەبەز و دابەزدایە. هەردەم فەلسەفە ویستویەتی خەڵکی وەنمان بێت، ئاستێك بۆ گورزی زمانی دانێت، پێی بڵێ ئەستایەمان بەرێت هەنووکەمانە و بۆچانیش لەسەر بەرهەمهێنانی هزر، هزرێکی پۆیست بۆ مرۆڤایەتی، بەڵام نابهێنێت. ئەمە لایەك، لایەکی تر بینینی فەلسەفە وەك فیلسوف جیایە لە بینینی فەلسەفە وەك هەواداری فەلسەفە. هەوادارانی فەلسەفە جەراوجەرن. هەن وەك کێلە مامەڵە لەتەك فەلسەفە دەکەن. بوونە کێلەی فەلسەفە بۆ زیانی فەلسەفە دەگەڕێتەوە. کێلە وابەستە و بەدەنگ و ژێردەستەیە. لەم حاڵەتە فەلسەفە بەپێی پۆیست سودی نابێت و کاریگەریش ناخاتەوە. فەلسەفە لەناو دەمەتەقە و هووبووەوکان نەشونمادەکات. کەواتە ئەوانەی ڕەخنەی فەلسەفە دەکەن یان فەلسەفە بە هەڵوەشانەوەی بچووون و تێگەیشتنەکان دەخەنەگەڕ ئەو بڕشەن لە هەواداران و خوێندڕانی فەلسەفە کە بەرهەمهێنەری فەلسەفەن. هەشن تەنیا فەلسەفە لە پرسیارسازی و گومانکردن پووختدەکەنەوە و کاری فەلسەفەش لە وتن لەسەر ئەویتر بریتیدەکەن. ڕەنگە سوکرات نموونەیەکی ئەم بوارە و گروپی پشتریش بێت. هەر ئەم بڕشە ئەوە لەبیرناکەن کە فەلسەفە کارکردنە لەسەر خودیخە. شیکردنەوەی خودیخە و کردنەوەی ناخ بڕشکی سەرەکی لە کردەی فەلسەفەکردن پێکدێنێت. بڕشك لە فیلسوفان بەم شێوازە توانیویانە بگەنە ئەویتر. نیچە نموونە بەرچاویەکەی ئەم لایەنەیە.

لەمیانەی ئەو قسانەی لای سەرەوە بەوە دەگەین، فیلسوفکان کێلەی فەلسەفە نیین. فەلسەفە زادەی چرکەی خەیاتی. چرکەی فەلسەفە ئەو کاتەیە کە پیادەدەکرێت. لە ڕابردوودا فەلسەفە کردەی دەمی خەیبووە. ئەستاش کردەیە بە هەنووکە. جگەلەوەی فەلسەفە دەم و ساتی خەی هەیە، لە بە گشت سات و دەمکانیش دەشێت. ئەفلاتون، سپینوزا، مەنتاین یاخود دەکارت، ڕەسە، کواین بە ئەو دەمە و بە ئەستاش شیاون. بەپێی ئەوەی فەلسەفە بیرکردنەوە و تەماشە دەشێت ڕەخنەبکرێت، دەکرێت شیاو بێت یان شیاو نەبێت بە ئەستا. ئەمە نییە کێکی فەلسەفە، کێکی فەلسەفە لە توانای بیرکردنەوەیەتی لە سات و دەمە جیاکان. فەلسەفە لە هەموو سەردەم و چاخێکدا، لە گشت کولتوور و کەمەگەیەکدا لەو چرکەیە دواوە تیایا وتراوە. لە ئەستادا، لە کاتی کەرەناقایرەس دا، کشە کولتووری و کەمەایەتیەکانی مرۆڤ تا دەگاتە سیاسی و ئابووری و ڕەحیەکانی هەمان ئەوانە نیین پێش قایرەسەکە. وەجا بوونە کێلەی فەلسەفە وادەکات نە لە فەلسەفە بگەین نەش دژەکەی. جا ئەوە نا-فەلسەفە بێت تادەگاتە ئاین. هیچ نەبێت لەبەرئەوەی ئەو کێلایەتییە ئەو دیالەگە دەکوژێت فەلسەفە دروستیدەکات. لە پاش کێلایەتی دیالەگ نامێنێت، مشت و مە و ڕەخنە

جیان بەتاڵ و کاوڕ و دووبارەسازی جیان دەگرنەوە. بۆیە فەلسەفە بەرهەمهێنەر بەت پێویستە ڕەخنە و پێکدادانی هزری هەبێت. شتی نوێ و نوێتراویش تەنیا لەو کاتانەدا سەرهەڵدەدەن فەلسەفە مەستی گومان و سڵامینەوەیە.

شێوەی فەلسەفە لەتەك پرسیار چارەسەر

شێوەی فەلسەفە لەتەك پرسیار بەڵنەوەی نییە، چارەسەر و ئەو دەرمانەشە بەیدەگەڕێین. شێوەی وا بەکەتا لە دەمی دەرکەوتنی یەکەم ڕوناکی خەری فەلسەفەوە دەستیپێکردووە و هەر بەردەوامە تا مرۆڤ خاوەنی ئاوەزی خۆی بەت. پرسیارە فەلسەفییەکان(گرنگیشە بزانین چ جۆرە پرسیارێك فەلسەفییە و چ جۆرەکیش نا-فەلسەفییە)لە زیادبووندان و هەر گۆشەی بیرکردنەوەی مرۆڤ و ئاژەڵبوونی هەل و مەرجی بوونەوەی ئەم مرۆڤە فەلسەفەی گەیاندۆتە شوێنە سەخت و دژوارە ناکۆتاکان. لە میانەی پرسیارەکانمان تێگەیشتنمان بۆ خۆمان و دەوروبەرمان دەگۆڕێت. کە دەپرسین فەلسەفە چییە بەمە هەنگاوێك لە بیرکردنەوەکانمان بەرەو پێشەوە دەچین تەنانەت ئاگەر وەڵامەکەشی دەقاو دەق نەزانین. ئەو وەختەی فەلسەفە لەتەك ئاین یەکدەگرتەوە بە پرسیارێکی دی هووبوونەوەکرتەوە کە بەم شێوەیە: فەلسەفە زانستە یان نا-زانستە؟ قەرزاری فەلسەفیی زانست وەڵامە بە ئەم پرسیارە. ئەوەی تە بیەڵێت هەروەك ئەوەی من دەیڵێم ڕاستە؟ نەخێر. ئەمەش لەبەرئەوەی دوو ڕاست پێکەوە هەڵناکۆن.تا پتر لە ماهیەتی ئەم شێوە تێبگەین کە فەلسەفە هەڵیگرساندووە ئەوکات ئەوەمان لاوونەدەبێت بە گەیشتن بە ڕاستی بەتە دەروازە بە فەلسەفەکردن؟ بە ڕاست، نەك درۆ، دژە جەمسەری هەیە؟ ئەدی باشە لەتەك چی لە جەنگدایە؟ لەتەك خراپە یان نا-باشە؟ بیرکاری دایکی زانستەکانە یان فەلسەفە؟ فەلسەفە دەستی لە دروستکردنی زانست نەبووە؟ ئەی ئەستا، بە زانست خۆی وەك شتێکی سەرووی فەلسەفە دەبینێت؟ چۆن هەکار دروستدەبێت؟ لەو جێگایەی هەکار هەیە دەبێت دەرئەنجام هەبێت؟ هەکار گرنگە یان دەرئەنجام؟ هەکار پرسیار بێت کەواتە دەرئەنجام وەڵامە؟ مەژووی وەڵام لە پرسیار کەنتر نییە؟ گەر پێچەوانەکەی ڕاست بێت کەواتە هەکار دایکی دەرئەنجامە؟ گەڵانی فەلسەفە بەدوای مانا گەڕان نییە بەدوای واتای بوون؟ لەو شوێنەی بوونمان لە مەترسیدایە چ پرسیارێك دەتەکایەوە؟ ئایا پرسیاری مەرگ ئەو پرسیارە نییە؟ باشە کات دەمرێت؟ کە شوێن هەیە کاتیش لە هەمان شوێن دا بوونی پێویستە؟ کات گرنگترە یان شوێن؟ ئەدی ژیان لەناو بە کاتیدا شیاوە؟ بە ڕزگاربوون لەم دیلەمایە (سەرئێشە) پێویستمان

بۆ پێوانەیە؟ چۆن کات-شوێن بپێوین؟ ئاژەڵ هەست بە کات دەکات؟ یەزدان لە دەرەوەی کاتە؟ ئاژەڵ هەست بە گۆڕینی شوێن دەکات؟ پرسیارکردن لەسەر بوونی یەزدان شتێکی نا-ڕوەشتییە؟ نا-ڕوەشتیی دیاردەیەکی مرۆییە یان ئاژەڵیش بۆی هەیە نا-ڕوەشتی بێت؟ بۆ ئاژەڵ بۆ عەقڵ لەدایکبووە؟ ئاژەڵ خودبینێت یان خوونبینین هەروەك عەقڵ دیاردەیەکی مرۆییە؟ ئاژەڵ کۆ عەقڵی نییە شتێ یان شت ئاژەڵە؟ باشە ئەی ئاین، بۆ ئاین بەس بۆ مرۆڤ هەبووە؟ بۆ دیندار و بێ دین لەناو ئاژەڵاندا بوونی نییە؟ لەبەرئەوە نییە کە ئاژەڵ عەقڵی نییە؟ ئەی ئاین عەقڵییە؟ گومانیناوێت فەلسەفە کۆ عەقڵییە پیرۆز نییە. هەرچی ئاینێ دیاردەیەکی باوەڕییە تا تۆاڵمانێکی عەقڵی. ئەی کامیان باشی چارەسەر دەبینێت ئاین یاخود فەلسەفە؟ئەم شێوە هەر بەردەوامە و دیدگای، شیکارییە و ڕەخنەیی زۆری لەسەوبەردێت و فەلسەفش دەخاتە دۆزەکی چارەسەرسازی Therapy و بایەخپێدانەوە.

چارەسەر بە فەلسەفە

چۆن فەلسەفە ڕێگای چارەسەر ببینێت؟ چارەسەر لە چی؟ فەلسەفە جگەلەوەی کردەیەکی عەقڵییە و پرسەی بیرکردنەوە بەرهەمیدەهێنێت دەکارێت لەڕێگای بیرکردنەوەکانەوە کار لەسەر جەستە و دەروون بکات. مرۆڤی سەردەم لە هەموو کات زیاتر پێویستی بەو کارییە کە فەلسەفە پێیبەخشێت. پێشەوی دەروونی یان داماننی هەزری بە گۆڕانەوەی بایەخدان بە فەلسەفە دەمانگەیەنێتە قۆناغێکی چارەسەرسازیی. فەلسەفە پێویستی بەوییە کار لەسەر لایەنی بیرلێنەکراو بکاتەوە لە ژیانی مرۆڤ. بەوەش ناسراوە کە ئاڕاز و ژیرئیامەز و بە شێوازێکی تر، جیاواز لەوەی پێیناسراوە، خەینمایشدەکات. ئەمەش لەوسەرەوە وادەکات فەلسەفە زۆرتر کاریگەربێت.

پێشتر هەماماننبەکرد، لەم بەشە نووسینە،وشەی چارەسەر بەهەردوو ماناکەی بەکاردەبین: Treatment و Therapy . فەلسەفە کە شوێنی چارەسەر دەگرێتەوە سەرچاوەی ئەم چارەسەرە نوسینە فەلسەفییەکانن. لەم حاڵەتە ناکرێت فەلسەفە جۆی پیرۆز و فیلەسوفیش جۆی پێیامبەر بگرێتەوە، هیچ نەبێت لەبەرئەوەی ئامانج لە فەلسەفە خۆ پیرۆزکردن و فیلەسوف پیرۆزکردن نییە بەقەدئەوەی ئامانج هەوەشانەوەی خودی پیرۆزییە. بە زەرەك شێنهاوەر و نیچە ئەو ڕوانیان بینیووە. کار فەلسەفییەکانی نیچە ساناننك وەك چارەسەری دەروونی تەماشادەکران. تەنانێت ڕەماننکانی دەستێڤسکی و کامەش. بە هەندەك ئێپیکەر و ئێپیکەرییەکانی شارستانی ڕەمانیش(سێنەکا،

ئەپیکتێتس، ئەرلیس) لەو ئاستەدا بوونە.
فەلسەفە هەر لە سەرەتای دەرکەوتنیەوە لەسەر ئەو بنەمایە بووەتە چارەسەر کە گفتوگۆی کردەتە بناغە بۆ قسەکردن لەسەر دیاردە و گرفتکان. ئەمش لە بنەڕەتدا شێوازی سەرکی سوکرات بووە. وەکیتریش، خەناسی هەنگاوەکی تری سوکرات بووە بۆ بەکاربردنی فەلسەفە بۆ خودچارەسەر. خەناسی چارەسەرکی خودیە کە مرۆڤ لە خودی خۆی نزیکدەکاتەوە. ئەوەش هەر شێوازێکە لە چارەسەری فەلسەفیی کاتێك سوکرات هەوڵی گەیشتن بۆ ڕاستی دەکاتە ئامانج بۆ گەڕانی. لە دوای سوکرات ئەریستۆ بووە کە گرنگی بە بەکاربردنی فەلسەفە بۆ چارەسەر خستەڕوگەڕ، وەلە پاش مەرگی ئەریستۆ شێوازی عەقڵی و لۆژیکی لە فەلسەفە بەرەو چارەسەرکردنی فەلسەفی بۆ خۆشژیان، بەختەوەری و دورکەوتنەوە لە ژیانی مادی هەنگاوینا. لەسەر ڕەوتی بیرکردنەوەی فەلسەفیی ئەپیکەریەکان و ڕواقییەکان بەدەستهێنانی چێژ و خۆشی وەك سەرەتایەك بۆ دورکەوتنەوە لە ئازار و خەمکی بووە چارەسەر. لەم ساتەوەختەوە ئەم دوو ئاقارە فەلسەفییە وەك جەرکی تر لە فەلسەفەی چارەسەر خۆی لە یۆنانی کۆن نمایشدەکات کە دواتر بەرەو شارستانی ڕەمانی ملدەنێت. فەلسەفە وەك چارەسەر لە دوای ئەم ساتەشەوە بەردەوامی بە خۆی داوە. بەشێك لەو چارەسەرە خۆی لە چارەسەرکردنی کێشە هەنووکەیی و ڕەڕانییەکانی مرۆڤ چەکردەتەوە. کێشکان کە بەشکی بووناوی هەمیشەیین لەنێوان مرۆڤکان لە گشت سەردەم، شارستانی و کولتوورێك دا دووبارە و هاوشێوەن. ئەستا بەزەری پسپۆڕان لە فەلسەفەی پراکتیك ئەو ڕێگە دەبینن. هەوڵی ئەوە دەدەن لەڕێگای کلینیکی تایبەتەوە کار لەسەر ئەوانە بکەن کێشەی موڵالییان یان غەم و پەژارەیان هەیە و تێنەگەیشتنیان لەسەر مەرگ، تەنیای، هاوڕێیەتی و هەندێك دیاردەی تری بووناوی هەیە. بەشێك لەم کارە ""کلینیکی فەلسەفی"" لە ڕەڕئاوا کاری لەسەر دەکات. بەیە لەڕەوە قسەدێتە سەر فەلسەفە وەك دەرمان.

لە پێناسەی فەلسەفەوە بۆ پێناسەی دەرمان

مەژووی دەرمانسازی Pharmacology لەگەڵ مەژووی پزیشکی تێکەڵە. مەژووی پزیشکی مەژووی پەرستیاری و دەرمانسازی لەخۆ دەگرێت. ئاشکراشە هەر لەسەرەتاوە گژوگیا و ڕووەکەکان سەرچاوەی دەرمان یان دەرمانزانی بوونە. دەرمان لە دیدی دەرمانسازییەوە بریتییە لەو مادە کیمیاییەی بۆ دروستکردنی کاردانەوەی بایەلۆجی یان فیزیەلۆجی لە خانە و ئەرگانێك لە لەش بکاردەبرێت. ئەمە بەو واتایە دێت کە دەرمان بۆ دروستکردنی کارلێکە کە ئەوش چارەسەری لێدەسازێت.

هەرچی فەلسەفەیە بەجۆرێکی تر دەبێتە ئامراز بۆ چارەسەر. ئەبێتە چارەسەر بۆ گەینی ژیانمان. وەکیتریش گەلان بەدوای دەرمان واتە دەزینەوەی چارەسەر، بەڵام دەرمان بۆ چ دەردێك؟ دەرد دروستکەری ئازارە و دەزینەوەی دەرمانیش تەنیا بۆ ئازار نییە، دەرمان ئازارشکێنە و بۆ زەرشتی تریشە کە ئێش لە مرۆڤدا دروستدەکەن، لە لێرە کێشەکە لەوەدایە کە ئێشی ددان وەك ئێشی تەنیایی نییە. ئێشی سك وەك ئێشی بێزاریی و بێحەوسەڵەیی نییە. دەرمانی ترس لە دەرمانی بۆ هیوایی و خەمکییەوە دوورە. بۆ شکاندنی ئازاری ددان یان چاو دەچینە دەرمانخانەیێ بۆ شکاندنی ئازاری تەنیایی و بێزاریی بۆ کوێ بچین؟ فەلسەفە لە پاش مەرگی ئەریستۆ و دەرکەوتنی فەلسەفەی ڕواقی بووە دەرمان. شۆنی فەلسەفە لە ژیانی مرۆڤ گەلانی هاتسەر. ئەوش پەیوەندی بە بینینی ڕواقییەکانەوە بووە بە فەلسەفە. لێرەوە بەکاربردنی فەلسەفە دژ بە مەرگ و ترس لە ئازار و کارەساتە سرووشتییەکان دەبێتە خواستی مرۆڤکان.

فەلسەفە دیاردەیەکی عەقڵی و تەماشانییە پشت بە بەڵگە و بەختە دەبەستێت. سەرەتای دەرکەوتنیشی تەقڵایەك بووە لەلایەن مرۆڤەوە بۆ تێکردنەوەی بینین و تەماشانە ئەفسانەیی و خورافییەکان. وەکیتریش فەلسەفە قەد بەوە نەدەگەیشت کە ئەمە پێیگەیوە گەر خۆی وەك بابەتێکی عەقڵی و لۆجیکی وەگەڕنەخستایە. بەمە فەلسەفە توانی ئەو تەماشانانە بەرجەستەبکات مرۆڤ لەسەر گەردوون و بوونی خۆی هەیبووە. فەلسەفە لەم دەخە زانستی هەکارەکانە: هەکاری بوونمان؟ هەکاری بەدی؟ ناشرینی یان جوانی؟ بەدادی؟ هەکاری بوونی گەرمای یان لافاو یاخود هیچ دیاردە و کارەساتێکی گەردووناوی؟ بەواتایەکی تر، بوونی بوونەوەرەکان هەر لە سەرەتاوە پرسیارێکی سەرکی بووە بە فەلسەفە، کە ئەوش بنەمای بە بیرکردنەوە، بە گومان و بە جیهانبینیمان داناوە. فۆری بیانوهێنانەوە و شیکاریماندەکات و سەلماندن و بەڵگەش دەکاتە بناغەی گفتوگۆ و ڕاڤەکردنەکانمان. بۆیە فەلسەفە دەرد هەیە و دەرمانیش هەیە. گەر دەردی دەرمان فەلسەفە بێت خودی دەردەکە چییە؟ بە هەندێك دەردەکە وەڵنێیە و بە هەندێکی تر نازانینە (جەهل). خودی فەلسەفە کە جۆری دەرمان دەگرێتەوە دەشێت ببێتە ئامراز بۆ چارەسەرکردن یان تیمارکردنی دەردەکە. بەنموونە بەشێك پێیانوایە بۆپێئەوەی فەلسەفە بیرکردنەوەیە دەکارێت دەرمانیش بێت ئەبێتە لاژەرناوی دانبەخۆداگرتن یان دانایی لە چارەسەرکردنی کێشە و گرفت یاخودیش بەدەستهێنانی دڵنیایی بە خۆبەهەزکردن.

بەمجۆرە، دەرد هەبێت دەرمانیش دەبێت. وەجا دەردەکە چییە تا

دەرمانەکە بەپەی ئەو دەردە دەستنیشانبکرێت؟ لەاستیدا دەزینەوەی شوێنی دەرد دەزینەوەی شوێشە. ئەو دەردە ئێش دروستدەکات. هەموو دەردەکیش ئێشەکی خەی هەیە. پەیوەندی نێوان ئێش و دەرد کەنە و لە مرۆڤەوە دەستپێدەکات.مرۆڤ یەکەم بوونەوەرە ئێشی خەی باسدەکات. زمان ئامرازی باسکردنی ئەو دەردەیە. زمان پەماندووە بە و کۆمەان دەئێشت. دوای هەستکردن بە ئێش گیان بەدوای چارەسەری ئەو ئێشە دەستپێدەکات کە هەمانە. چارەسەریش بە دەرمان دەبێت. فەلسەفە چ دەرمانێکە؟ ئایا فەلسەفە دەرمانی ئازێ و بوونەوەرەکانی تریش؟ فەلسەفە دەردی دەرمانی تەنیایی، خەمەکی، پەژارەی و زەرەك نەخۆشی و بەزاریە. هاوکات فەلسەفە دەردی دەرمانی تەنیا مرۆڤ. بەپەی ئەوەی مرۆڤ عەقڵی هەیە داهێنەری فەلسەفەیە و دەزگرەوەی دەرمانیشە. نەك هەر ئەو بگرە فەلسەفە دەرمانێکی بە گیان و ئامرازێکی نابایەکیمیایە. فەلسەفە دەرمانە بە کارکردن لەناو خود تا ئەم خودە ناساغ، خەمەك و پەشەو نەبێت. ئەم خودە دواتر دەکارێت بەشداری لە گەینی ئەو بکات پەویستە بکرێت. فەلسەفە وەك دەرمان بابەتێکی فەلسەفی پزیشکییە کە بناغەکەی وا لەناو ەح. ەنگە زەربەمان بپرسین فەلسەفە چ جرە دەرمانێکە؟ کە وتمان چ جرە دەرمانێکە واتە دەرمانکان لەناوخەیانا جوداوازن. فەلسەفە بەشێکە لەو جیاوازییە.

لە یەنانی کنەوە تا هەنووکە لە مێژووی فەلسەفە قسە لە مانای پزیشکی ەح (گیان ، ناخ، دەروون) و پزیشکی جێستە (لەش) دەکرێت. پزیشکی ەح بایەخ بە ناخ و دەروونی مرۆڤ دەدات و ئەویتریان، پزیشکی جێستە، گرنگی بە نەخۆشی و ئازارەکانی مرۆڤی ناساغ دەدات. ناساغی ەحی و ناساغی جێستەی لەنوان فەیلەسوف و پزیشکا کراون بە دوو مرۆڤەوە. نووسینە فەلسەفییەکان و نووسینە پزیشکییەکان لە شارستانییە کنەکانی ئەوروپا (یەنانی، ەمانی) دەداوەکە، شێتی، بەزاری، خەمەکی بەرباسخستووە و …ئەوەی ئەمە پەیدەبن پزیشکی دەروونی (Psychiatrist) ،کە چارەسەری نەخۆشی دەروونی بە دەرمان دەکات، مێژووەکەی گەڵەك کن نییە. کاری پزیشکی دەروونی بریتییە لە چارەسەرکردنی پەشەویی دەروونی Mental disorder کە خەی لەناو هەندەك دیاردەی دەروونی شپرزەئامێزی وەك دەداوەکە، خەمەکی و تادگاتە شیزفرێنیا مەاسدەدات. چنیەتی مامەای یەنانیەکان، ئاسینا، لە سەدەکانی پەش زایین لەتەك نەخۆشییە عەقییەکان، بنموونە شێتی، گرنگی خەی بە شیکاریکردنی پەیوەندی نێوان فەلسەفە و پزیشکی و بەتایبەت پزیشکی دەروونی هەیە. لەو دەمەدا، کە دەمووختی نەشونمای هزری فەلسەفیش بوو، ئەو نەخۆشیانەی دووچاری

جەستە بوونە لەو نەخۆشیانە جیاکراونەتەوە دووچاری ئێش بوونە. بەشی یەکەم چارەسەرکەی لە خانەی پزیشکی ئەو سەردەمەدا بووە و بەشی دووەمیش لە خانەی فەلسەفەدا خوێندوویەتی. هەندێك نەخۆشیی دڕچڵتە خانەی هەردوو بەشەکەوە وەك فە. چارەسەرکردنی نەخۆشییە دەروونییەکان (وەسواسی، ئاڵایی، خەمۆکی) بە بیرمەندانی یۆنانی لەچاو نەخۆشییە عەقڵییەکان(شێتی) ئاسانبووە. کەوابێت دەکرێت بپرسین فەلسەفە لە کوێی مرۆڤ نەخۆشییەکان دەبینێتەوە؟ لە جەستە یان لە هزر(عەقڵ)؟ ئەی پزیشکی لە کوێیا دەیبینێتەوە؟ لە یۆنانی کۆن فەیلەسوف یاخود چاترە بڵێین دانا(حەکیم) کاری پزیشکی دەروونی کردووە. هەر لەو دەمەدا ئەو پزیشکیەی هەبووە گشتیبووە کە شانبەشانی فەلسەفە چارەسەری نەخۆشە دەروونییمار و شێزفرێنیەکانی (ئەوانەی دووچاری کارتبوونی مشك دەبن) پێکراوە. بەنموونە جیاوازی شێت و دەبەنگ (گێوج) کراوە. شێت وەك ترسناکێك سەیرکراوە هەرچی دەبەنگە شیاوی چارەسەرکردنی لەچاو شێت زەرتربووە و کەمتریش ترسناك بووە.

فەلسەفە پزیشکی ئێحە؟:
پزیشکی و ئەفلاتون

سەرەتا ئاماژە بە ئەوە دەکەین کە پزیشکی یان ئاگایی پزیشکی بوارێکی تایبەتە بە نەخۆشی. وەکیتر پزیشکی ماماڵێکردنە لەتەك نەخۆش و درمەکانی کەسی ناساغ. فەلسەفەی پزیشکی و پزیشکیدڕوونی دەتوانن لەتەك بایەلۆجی پێکەوەکاربکەن و زانینی پزیشکی بەو ئاڕاستەیە بەرن پزیشکی بەتەنیا پێیناگات. لەرەوە جارە گفتوگۆیەك دەتەپڵش کە وامانلێدەکات بپرسین: چی پێوەندی بە تەندروستی و چی پێوەندی بە پزیشکییەوە هەیە؟ چی نەخۆشی دەروونی لە نەخۆشی تر جیادەکاتەوە؟ گەر پزیشکی و پزیشکی دەروونی لە سنوری یەکدا کاربکەن نەخۆشیناسی خاڵی هاوبەشیان نابێت؟ ئەم پرسیارانە هەوێنی ئەو تێگەیشتنەن پزیشکی لە هزری تەندروستی و درمناسی(پاتەلۆجی) ئەمەدا بەرجەستەیکردووە. تەنانەت کە دەشپرسین نەخۆشبوون چییە؟ پێویستمان بەوەیە بپرسین نەخۆشی چییە؟ و نەخۆش کێیە؟ نەخۆش تەنیا مرۆڤ نییە دەکرێت ئاژەڵ یان ڕووەکیش بێت. گەر نەخۆشییەکانی ناو ئاژەڵ یان ڕووەك هاوبەش بن ئەوا ئەو نەخۆشیانەی دووچاری مرۆڤ دەبن لەم ڕەسایە بەدەر نیین. کاتێك پزیشکی بەیار لەسەر نەخۆشبوونی کەسێك دەدات بەمە پزیشکی لەسەر بناغەی کەمڵێك بنەما کاردەکات. بەیاری پزیشکی Medical Decision بە خودی چییەتی نەخۆشییەکەوە پشتبەستوە. چی ئەو کەسەی نەخۆش کردووە و دیاریکردنی

شوێنی نەخۆشیەکە دوو فاکتەری سەرەکین بۆ دەستنیشانکردنی یان جیاکردنەوەی نەخۆشی دەروونی لە نەخۆشی جەستەیی و نادەروونی. ئەو زانیارییە کلینیکیانەی پزیشك سەبارەت بە جەستەی بیماری نەخۆش بەدەستیدەهێنێت بنەمای زانستی دەستنیشانکردنەکە یان بەیاردانە پزیشکییەکە دروستدەکەن. باشە بەیاردانی پزیشکی پێش ئەوەی کردەیەکی پزیشکی بێت یاسای یان ڕەوشتی نییە؟ خانمە روناکبیری فەلسەفیی ڤیرەنیك لە ری Véronique Le Ru بە پرسیاری فەلسەفە پزیشکی ڕەحە؟ لە دەرگای گەلەك بابەتی خەفکراو و زەقی فەلسەفی دەدات کە لەرە بەشەك لە دیتنکانی بەسەردەکەینەوە. ئامانجی سەرەکی ئەم خانمە خوێندنەوەی ئەفلاتونە لە ڕوانگەی پزیشکییەوە. ئەم بایخپێدانە سەرچاوە لەو گرنگییەوە دەبینێت کە سوکراتی مامۆستای ئەفلاتون بە پیشەی پزیشکی داوە. پزیشکی وەك کار و هونەر. سوکرات لە دیالۆگەکانیدا ئەو گرنگییەی نیشانداوە کە پزیشك بە جەستە وەك فیلەسوف وایە بە ڕەح. هەروەك ئەوەی پزیشك جەستە لە بەدی و نەخۆشیەکان دەربازدەکات ئاواش فیلەسوف ڕەح لە بەدی و ناساغییەکان، لە نەزانی و دادوەری پشوخت، ڕزگاردەکات. بە ئەو مەبەستە ڤیرەنیك لە ری دوو لایەن دەخاتەڕوو. یەکەم شەوازی سوکرات لە فەلسەفەکردن (شەوازی پرسیارکردن) کە زۆر جیاوازبووە. دووەم ئەفسانەی پرۆمەتەس Prometheus ،کە لە دیالۆگی پرۆتاگۆراسی ئەفلاتون دا ناوی هاتووە. ئەمەش بە دەزینەوەی هاوشێوەیی لەنێوان پزیشکی و ئەفسانەدا. ئەم لایەنە ئەم روناکبیرە فەرەنسییە بەرەو هەنگاوی سەهەم دەبات: ئەوەش بریتییە لە دەزی پزیشکی لە ساتەوەختی سوکرات. ئەبەتە ئەمە ئەو هەڵاوگۆیانەیە لە مەدەلی پزیشکەوە دەمانبات بەرەو مەدەلی فیلەسوف. بە سوکرات بایخدانی پزیشکی بە جەستە، نەك ڕەح، ئەو مەدەلەیە پێویستە پزیشکی کاری لەسەربکات.

هیپۆکرات Hippocrates ، کە بەدامەزرێنەری پزیشکی دادەنرێت، یەکێکە لە پزیشکە دیارەکانی مێژووی پزیشکی لە یۆنانی کۆن و هاوسەردەمی سوکراتیش بووە. ئەم زانایە بەشەوازی تەکنیکی و فیزیکانە تێگەیشتنی پزیشکی بەرەو ئاستێکی تر بردووە و ئەوەشی یەکلا کردۆتەوە کە جەستەی تاك هەزێکی خودی تیایە سەرچاوەکەی سروشتە. پزیشکی لەسەر دەستی هیپۆکرات ئیشی لەسەر کاریگەریەکانی جیهانی دەرەکی، هەزی سروشت و لەسەر بونیادی جەستەی بوونەوەر کردووە. یەکەم پزیشکیش بووە توانیویەتی پزیشکی لە ئایین و جادووگەرایی جیابکاتەوە و بیشیکاتە زانستی سەرنجدان. بەیشە تائەستا خوێندکارانی پزیشکی لەکاتی وەرگرتنی بەوانامەی پزیشکی سوێندی هیپۆکراتی دەخۆن(لەگەڵ هەندێك گۆڕانکاری کەم کە هاتۆتە سەر

سوێندەکە). تەمارکردنی دەزی ناساغی نەخۆش لە پزیشکناسی هیپۆکرات خاڵکی گرینگە. نەخۆش پەیوەستی بوونی بزانێت لەشی لە چ دەزگەدایە. لە بەرئاوەی سوکرات پزیشکی ڕاستەقینە نەخۆشکانە شوازیشی جیایە. سوکرات ئاو نزانین و دادوەریە پشوختە لە نەخۆشا ئاشکرادەکات لەو ڕاستەقینە ناساغدا پنهانە. داوای هیپۆکرات ئاوایە ئەفلاتون سەرقاڵی پزیشکیی ڕاستەقینە بێت. گومانیش ناکات جیهانی پزیشکی لە هیچ بەدەر نییە. ئاوەش پەیوەندی بە سروشتی نەخۆشیەکان و سروشتی پزیشکییەوە هەیە. دەکرێت نزانینی زانستی لە دیاریکردنی نەخۆشی و بێتوانای هونەری لەو بوارە کاردانەوەی لەسەر پیشەی پزیشکی هەبێت. یەك لەو هەڵانەش هەڵەی ڕاستەقینە کە هیپۆکرات بە گرنگییەوە قامکی دەخاتەسەر. بەنموونە گونەگرتن لە نەخۆش. سوکرات گوگرەکی باش بووە، توانیویەتی لە ڕاحی نەخۆشی نەخۆشکانی گوبگرێت. کەوابێت فەلسەفە پزیشکیئاسا دەبێت بزانێت چۆن پراکتیزەی کارەکانی دەکات و ماماڵەی نەخۆشکانی دەکات. فەیلەسوف وەك پزیشك لە هونەری شیفابوون تێدەگات و لە دەجال و فێباز جیایە و شارەزای هونەری مایێتیك maieutics (مامانی، شوازەکی گفتوگەی سوکراتییە) و دیالەکتیکە Dialectic (شوازەکە لە وتووێژ). واتە شارەزای هونەری گونگرتنە. ئاو جارە مامۆستا سوکراتییە لەتەك نەخۆشکانی ڕاستەقینە شوازە سوکراتیکە پییوڕاوە، هیچ نەبێت لە بەرئاوەی سوکرات ئاو شوازەی لە دایك و باوکییەوە بەماوەتەوە. دایکی سوکرات مامان بووە و باوکیشی پەیکەرساز. سوکرات لە گفتوگەکانیدا لەتەك خەڵك ،لە ڕێگا و بانەکان، هاوێیداوە گونگر و چارەسەرسازبێت و لە فەیلەسوفە سەفیستە هاوسەردەمەکانی (گەرگیاس Gorgias و پرەتاگەراس Protagoras) ،کە فەلسەفەفرشبوونە، جیاوازبێت. ئەفلاتون لە هەردوو دیالەگی پرەتاگەراس و گەرگیاس دا بەجارێك تەقەلای گەیینی گفتوگە فەلسەفییەکانی داوە کە لە دەجالی و فێبازی پزیشکییەوە بارەو دەجالی و فێبازی فەلسەفی (سەفیستیانە) و لەوشاوە بارەو پزیشکیی هیپۆکرات ملبنەت. لەو پزیشکیی نوێنەرایەتی جەستە دەکات و فەلسەفش نوێنەرایەتی ڕح. هەندەك جار پزیشك لەبەر بەرژەوەندی تەندروستی نەخۆش ماماڵەی قزەوانە لەتەك جەستەدا دەکات. هاوکات هەندەك جار فەیلەسوفیش لە بەر بەرژەوەندی تەندروستی نەخۆش واپەویستدەکات مامایەکی هاوشوە لەتەك ڕاحی نەخۆشکانیدا بکات. لەبەر هەمان هۆ بیهێنرەوە پشچاوت پزیشکەك لە دادگایەکی منانان دایە و لایەن چشتلێنرەکەوە دراوەتە دادگا. گەر فەیلەسوفیش لایەن فەیلەسوفەکی سەفیستەوە بدرێتە دادگای نزانکان بەدنیاییەوە تاوانباردەکرێت. بابزانین سوکرات لەم بارەوە چۆن ڕەفتاردەکات:

وەك پزیشكێك لەلایەن چەشتلێنەرەكەوە لە دادگای مناڵان دادگایدەكرێم. چەشتلێنەرەكە بە دادگا دەڵێت: ئێم پزیشكێ مناڵەكانتان بریاندارەكات، نەشتەرگەریان بەدەكات، هەوڵی زیەفكردنیان دەدات و دەرمانی تایبەتیان پێدەدات، هەرچی منم خواردنی خۆش و جەراوجەریان بە دروستدەكەم. لەم حاڵەتەدا دەبێت ئێم پزیشكێ لەم جەرە دادگایە بە چ جەرمێك بێتگەن؟ گومانینەاوەت دادگایەكە چارەنووسی هەر وەك چارەنووسی دادگایەكەی سوكرات دەبێت كە لەپێناوی ڕاستی ژەهرەكەی هەڵقوڵاند.

ئازاد حەمە

ژێدەر:

Josephine Selander & Gustav Jonsson. Filosofi som terapi – Verktyg för levnadskonst. Förlag: Roos & Tegnér.2019.

Magnus Helgesson. Äg ditt liv – annars gör någon annan det . Förlag: Roos & Tegnér. 2020.

.https://www.domuni.eu/fr/formations/diplomes/nietzschenbsp-la-philosophie-comme-medecine-/

Nietzsche : la philosophie comme medicine Véronique Le Ru, CIRLEP EA4299, Université de Reims. Le philosophe est-il le médecin de lâme ? https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02054119/

Michael Grant. Who’s Who in Classical Mythology.Routledge. 2001.

Alexander Stuart Murray. Handbook of World Mythology.Dover Publications . 2005.

Joyce Filer. Disease. Austin, Texas: University of Texas Press. 1996.

Nigel Wilson. Encyclopedia of Ancient Greece. Routledge. 2013.

Michael Boylan. Hippocrates. Internet Encyclopedia of Philosophy. 2006.

سیاسەتی تەنیایی … نووسینی: نۆرینا هێرتز.. و: ئاری زا

کەسانی تەنیا جیهان وەك شوێنکی دوژمنکارانە ئەبینن. پەپلیستی ئاستەو زیرەکانە ئەم ترسی تەنیاکان خراپ بەکارئەهێنن بە ئامانجی خۆیان!

نووسینی: Noreena Hertz

وەرگێرانی : Ari Za

دەربارەی مشك و مرۆڤ:

لەکاتێکدا وەکان ئەو دەرئەخەن، کە مشکەکان دوای گۆشەگیرکردنیان هەرش ئەکەنە سەر یەکتری، جا ئایا هەمان راستی بەسەر مرۆڤیشدا وایە؟

ئەوندەمان نەماوە بە هەبژاردنی سەرکایەتی ئەمیریکا. ئەوەی کە زەر گرنگە لە ئێستادا، تێگەیشتنە لە پەیوندی نێوان کەسی تەنیا و سندوقی دەنگدان.

لەگەڵ نزیك بوونەوەمان بە شەپۆلی دووەمی COV-19، تەنیایی بەرەو زیاد بوون هەڕەشەکشەت ، ئەو هێکارانەی کە دانراوان بە بەرتەسککردنەوەی چەنتی پەیوندیکردن و مامەڵەکردن لەگەڵ یەکتری جێبەجێ ئەکریت. ئەمە بە تەنها کاریگەری لەسەر پیرەکان دانانێت، بەڵکو ئەو لیکەینەوانەی کە کراون بە یەکەم شەپۆلی بڵاو بوونەوەی COV-19، ئەوە دەرئەخەن کە گۆرەکان لە هەر چوارکەس یەك بەریتانی هەستی بە گۆشەگیری کردوە، لەو ماوەیەی کە کەمەگا داخرابوو. لە ناو گەنجانی تەمەن ١٨ بە ٢٩ سالانیش کە خاوەنی داهاتکی کەمبوون، هەڕەی گۆشەگیری لەناویانا زەر لەسەر بوو.

Hannah Arendt لە ساڵەکانی ١٩٠٠ یەکەم کەس بوو کە لەسەر پەیوندی نێوان تەنیایی و سیاسەتی دەمارگیری نووسیوەتی. لە ساڵی ١٩٥١ کتێبکی دەرکرد بە ناوی (بنیچینەی تەتالیتاریزم) " The Origins of Totalitarianism " . کە زەر بە فراوانی لەسەری ئەدوە، هەر لەسەرەتای گۆشەی دژە جووەو Antisemitism و هەڵەی پروپاگەندە لەسەر ئەوەی چەن راسیزم و بیرەکراتی بڵاو بوونەوە لەژیر سایەی ئیمپریالزمدا. بەڵام لە کەتاییدا ئەگات بە ئەنجامەك کە هەکارەکی چاوەروانەکراوە ئەویش: تەنیاییە. نووسەر ئەنووسەت ئەو کەسانەی کە کەوتونەتە حاڵەتی "تەنیایی و کەمی پەیوندی کەمەلایەتی ئاسایی… ئەبیتە هەی ئەوەی خۆیان بدەنە دەست ئایدیەلەجیەکان کە مانای ژیان

و ڕەزی خەیانی تیا ببینن‌وە. تەنیایی یان " ئازموونی ئەوەی کە تەسەر بەم جیهانە نیت بە هیچ جۆرێك", Arendt ئینووسێ " لە جەوهەری حوکمی تەتالیتاردا … بناغەدانەرن بۆ جەلاد و قوربانی".
سەرباری ئەوەی کە دنیای ئەمڕەمان جیاوازترە لە ساڵانی١٩٣٠ ی ئەڵمانیا. ، بەڵام ئەم ئاگاداریەکی میژوویینە نابەت چاومانی لە بنوقڵنین. پەش دەرکەوتنی ئازمەی COV-19 ، تەنهایی ڕەچکەی کردبوو کە ببەتە یەکێك لە هەستەکانی سەدەی ٢١.
بەکاربردنی ئەو دیاردانە بۆ برندنەوەی سیاسی لایەن سەرکردە پۆپۆلیستە ڕاستڕەوەکان و هیزە تونددڕەوەکان لە حاشیەی دیمەکراتیەتدا. ئەو خاڵە هاوبەشەی کە بە یەکیانەوە ئەبەستێت بە کرێکارێکی هۆلەکانی شەمەندەفەر Terry لە ئەڵمانیا ، Eric ئەو کرێکارە گەنجەی لە نانەواخانەیکی پاریس کار ئەکات و کابرایەکی کاسب Giorgio لە میلانۆ. ئەو زانیارییانەی دەستم کەوتوون دەربارەیان و بۆ دواداچوونم بۆ کردون، هەرسێکیان بەیاریانداوە بۆ هەڵبژاردنی داهاتوو دەنگ بە سەرکەوە پۆپۆلیستە ڕاسڕەوەکان بدەن. هەرسێکیشیان تەنیان.
بۆپەی ئەو پەناسە تەقلیدیەی کە کراوە بە کەسی تەنیایی بریتیە لە فەردیەت، بەوە ئەناسرێنەوە کە مەحرومەن لە ژیانی هاوبەش، خۆشویستی و تەکڕاوی کۆمەڵایەتی یان لە نزیکەوە پشتگیری لایەن هاوڕێیانەوە. پەش ئەم (نەخۆشی کۆرنا ڤایرەس) لێکڕێنەوەیێك پیشانی ئەدات کە لە هەر پینج کەس، سێ کەس لە ئەمیریکا USA خەیان وەك کەسێکی تەنیایی ئەناسێنن. لەهەمان کاتدا دوو لە سێی ئەمانەکان ئەڵێن کە تەنیایی کێشەیەکی جدیە. لە بریتانیا بارەکە زۆر قورسترە کە باسی دانانی وەزیرێك بۆ تەنیایی بکەن لە ٢٠١٨ دا, لە ساڵی ٢٠١٩ لە هەشت کەسی بریتانی، یەك کەس هیچ هاوڕێیەکی نیە باوەی پێبکا، ئەمە لەکاتێکدا پەش پێنج ساڵ ڕەزەکە یەك لە دە کەسدا بوو.

زۆر ڕاشکاوانە سمارت تەلەفۆن یەکەکە لە کێشکان. ئەمە نەك لەبەر ئەوەی بەردەوام لەسەرخۆتی کراوەین و سەرنجمان پەرشوبڵاوە، بەڵکو لەبەر ئەوەی بەردەوام هەست بە تەنیایی ئەکەین، لەگەڵ ئەوەشدا بۆ جەستە لەگەڵ یەکەکداین, بەڵام لەبەرئەوەی بەردەوام گەرانی ئینزار لە میدیا کۆمەڵایەتیەکانەوە واتای کاریگەریان هەیە لەسەر ڕەوقین و کۆمەنتی شەرئامێز بۆ تایبەت لەسەر گەنجان.
هەکاری تریش هەن. لێشاوی کێچ بۆ شارەکان وای کردوە کە شارنیشینان دراوسێکانیان نەناسن و هەستی ئینتمایان نەبەت، لە کاتێکدا بەردەوام زەرەك لە ناوچە گوندنشینەکانیش هەست بە تەنیایی ئەکەن

بەهای ئەوەی کە هیچ پاشپێشتێك ناکرێن لەلایەن خەزان و هاوکێکانیانەوە کە یان ئەو پەیوەندیانە هەوەشاونەتەوە یانیش هەر نەماون.
ئینجا ئەوەی کە ئێستا هەمانەو بە بیری لیبرالی نوێ (New Libralizm) ئێیناسین: چل ساڵ سەیری خەمان کردوە وەك ئەکبار (منافس) لەگڵ یەکتردا، نەك هاوکاری یەکتر، خەریکی دەستکەوت و بردن بووین، نەك بدەین. ئەق، بە بەخشندەیی. دەرئەنجامی ئەمانە ئێبەت و جە پەنجەی خەی لە کەمەگادا دیار ئەکات. لە تازەترین پشکنین کە لەسەر ٤٦٠٠٠ بەشداربوودا کراوە لە تەواوی دنیادا، ئەوە دەرئەخەن کە ئەوانەی لە کەمەگایەکی فەردیانە دا (Individualistic) ژیان بەسەر ئێبەن،دیاردەیی تەنیایی بە شێوەیەکی بەرچاو زەرتر لە کەمەگایەکی تەکەاو (Collectivist) دا.
وەسفکردنی هەستی تەنیایی تەنها بەوەی تا چەند هەست بە پەیوەندی خەمان بە هاورێ، دراوسێ و هاوکارێکانمان ئەکەین، خەمان ئەخەینە ناو گێژاوەکی دژوارەوە بە شآردنەوەی هەزگڵەك لەسەر تەنیایی. ئەمە هیچ کێشەیەکی کەستی نیە، بەکو سیاسیە، بە هەمان ەێژەش کەمەایەتی و ئابووریشە. ئەمە پەیوەستە بەو هەستە داپچراوەوە لە هاونیشتمان و سەرکردە سیاسیەکان و کار و خاوەنکارەکان.
زەر شەت گەاوە لە جیهانەدا بە هەی گلەبالیزم ، ئەتمەتە (Automation)، تەقەشوف و ئەزمەی قایرەسی کەرنا و دابەزینی ئاستی ئابووری دنیا، وای کردوە کە کەسی تەنیا بەچارە بن و ئەوەندەی تر گێشگیر تر بن لە کەمەگا، دەستیان بە هاوپشتیە کەمەایەتیەکان نەگات، ئەوەندەی تر بەچارە بن، نادیاربن و دەنگیان نەبیسترێت.
تەهەکەشکرندن لە نەوان کەسایەتی و سیاسەتی گێشگیری نەك نابنە یارمەتیدەرەك بە ەوونکردنەوەی ئەوەی بەچی ئەمە ەێژەی تەنیایی بەرزە لە جیهاندا، بەکو هەروەها بەچی دیاردەی تەنیایی و سیاسەت پەیوندیەکی ەاستەوخێیان هەیە لەم سالانەی دواییدا.
زەر زوو لە ساڵی ١٩٩٢ لەکەەرەوان دەستنیشانی پەیوەندی گێشگیری کەمەایەتی و دەنگدان بە LePen Jean- Marie کرد کە سەر بە پارتی ەاستی توندەو "بەڕەی نیشتیمانی لە فرەنسا" یە. لەلای ئەوسەری ئەقیانووسی ئەتلەسیش (ئەمیریکا) ەاپرسیەك لەلایەن دەزگای Center for the Study of Elections and Democracy کراوە لە ساڵی ٢٠١٦ ، ئەوە نیشان ئەدەن کە دەنگدەرانی Donald Trump زەربەی زەریان ئەو کەسانەن کە کەمترین هاوەێیان هەیە، کەمترین ناسیاویان هەیە و کەمترین کات لەگڵ هاوەێ و خزامنیان ئەبەنە سەر لە هەفتەیەکدا،

ئەم بە بڕاورد لەگەڵ هەواداراني هەریەکە لە هیلاری کلینتن و ساندرا.
لە ووتوێژکانمدا لەگەڵ دەنگدەرانی ڕاستی تونديەو لە هەموو دنیادا، گەشبینی بابەتی دووبارە بووە. Eric ئەو کرێکارەی کە لە نانەواخانەیەکی پاریس کار ئەکات، ئەیگەیاندە بەم کە ژیانی شار جەند تەنیایی، و چەند دڵخۆشە بە بژداریکردنی لە کەبونەوکانی Rassemblement National (RN کە پشتر بڕەی نیشتمانی لە فرنسا بوون) لە هەڵبژاردنی چوارشەممە. چەن پەکەوە ئەچنە دەرەوە بە نیش کردنی پەرداخەك بیرە و دوای ئەوە خەریکی باو کردنەوەی بیانامە و هەڵواسینی پلاکاتن پەکەوە. بە هەڵکردن بڕەو لای Le Pen هەندەك پارتی سیاسی تری ناسیونالیستی چەپ، بەڵام ئەو جۆرە شوینی خۆی لە ناو RN دا دیتەوە، کە پشوازیەکی تایبەتیان لە کردوە.
هەروەها بیر لەو میتینگی هەڵبژاردنە بکەنەوە لە ٢٠١٦ کە دۆنالد ترمپ کردی، چەند سەرکەوتوبوو، و ئەوە تێئەگەن کە بەچی ئەو زۆر پەرەشتی جاریکی تر ئەوانە بڕیتەوە بە کەمپینی هەڵبژاردنی ٢٠٢٠. دڕیایەك لە خەڵکی پشاك سوور بە کڵتەی سووڕەوە، باج و کراسی قۆڵ کورت (T-shirt) کە لەسەری نووسراوە "Make America Great Again"، ئەو ئاهەنگە هاوبشانە وا لەو خەڵکانە ئەکات کە هەست بکەن ئەوان بشەك بن لە شتەکی گەورە. ئەمش وایان لە ئەکات کە هەست بە شوناسی خۆیان بکەن، کە زۆرەك لە دەنگدەرانی بە زەحمەت ئەو هاوخزمایەتیە ئەبینەوە لە شوێنەکی تردا.
بەڵام ئەم هەر ئەوندە نیە کە پەپلیستە ڕاستەوکان توانیابێتیان نیمچە عەشیرەتکیان دروستکرد بێت، کە ببێتە هۆی بوونی ئاوا دەنگدانەوەیەکی گەورە لە نێو ئەو کەساندا کە پەیوندیە ئاسایی و تەقلیدیەکانیان بە جەکار و دامەزراوە ئایینی و کەمەگا بە گشتیەکەی بچراوە.
سەرکەوتنەکە لەوەدایە: ئەوان هەڵئەستن بە گرتنی هەستی دابران و تەهیمیش کە لەم ساڵانەی دوایدا زۆرەك لە هاووڵاتیان ئەزمونیان کردوە، هەستەك کە لە بیرکرابن، هەتا لەلایەن دەسەڵاتدارانی سیاسی و ئابوریەوە وازیان لەهێناون (بە جیانهێشتون).
"ئەم سیستەمە ئابووریە نادادیە"، ئەمە قسەی Eric کە کرێکارەکە لە پاریس. "ئیتر تۆ سەخت کار بکەیت بەس نیە، ئەبێ تاقەت پەوکێن بە سەختی کار بکەیت. ئیتر تەنها ئەوە بەس نیە زیرەك بیت، ئەبێت سوپەرزیرەك بیت و ئەو مرۆڤە ڕاستقینیە بە دەست بهێنیت(ببیتە پیاو) – ئەگینا زۆر زەحمەتە بتوانی ئەوەت دەستکەوێت کە بەشی ژیانت بکات".

Terry کە کڕیکاری خاتی شەمەندەفەر، هەست ئەکات بەتە شتێکی تێکشکاو. باوکی هەشت منداڵی و لە ڕۆژهەاتی – Tennessee، بیست ساڵ لە هێڵی شەمەندەفەر خزمەتی هەیە، و ژیانی لەسەر "لەم مووچە بە ئەو مووچەیە" لە جیاتی ئەوەی کە "ژیانێکی زەر باش" کە پێشتر هەیبوو. وەك هەموو ئەو کرێکاری هێلی شەمەندەفەرانەی گوەم لە گرتون، ئەویش باوەڕی وایە کە Tremp گوە ئەگرێ و ئیەوەت " چاوی لە خەڵکەکەی خەی بێت"، بەڵام سەرکردە سیاسیەکانی پێش ئەو بە باوەڕی ئەو چاویان پێشیوە لە داخوازیەکانی خەڵك.
کەواتە تووشی سەرسورمان نەبین کاتێك لێکەڕەوان هەڵدەستن بە لیکۆینەوە لە مەگەی ئاستەوە تونددڕەوەکان لە فرنسا و ئەمانیادا، ئەویان دەزیوەتەوە کە " بەجێهێشتن" ئەو بابەتە زەر دووبارەیە. لەوەدا چەندەها پارتی چەپی مامناوەند چوت دەرچوون، ئیتر لە دیدگای زەرکیاندا ئەوانە وا سەیرناکرێن کە بیر لە بەرژەوەندی "لەبیرکراو" و " بەجێهێشتراو" ەکان بکەنەوە. ئەمە بە تایبەتی بە کەمەگای چینی کرێکار راستە، و زەربەی جار لە کەمەگای زەرینەی سپی پیستدا.

تەنیایی شتێکی تریش ئەکات...
ئاسەی بینینیان ئەگەڕێت بە جیهان و دەوروبەر. لە لیکۆینەوەیەکدا کە لە کۆلیژی King لە لەندەن ساڵی ٢٠١٩ کراوە، داوا لە ٢٠٠٠ خویندکاری ١٨ ساڵان کراوە، کە ڕوونکردنەوەیەك بنووسن لەسەر دراوسێکانیان و تا چەند هاوڕێیانن. هەمان پرسیار لە خوشك وبرای ئەو بەشداربوانە کرا، کە لە هەمان ناونیشاندا ئەژیان. بە کورتی، ئەو خوشك و برایانەی کە زەرتر تەنیان، تەوانینیان بە دراوسێکانیان کەمتر هاوڕێیانە بوو، و کەمترین پەیوەندیان پەوە هەبوون، و کەمتر باوەڕیان بەو خوشك و برایانە هەبووە کە کەمتر هەستی تەنیایان هەبووە.
کەسە تەنیاکان ئاوا سەیری جیهان ئەکەن کە شوێنکە دوژمنکارن و ترسێنەرن. پەپڵیستی ئاستەو زەر زیرکانە ئەم ترسی تەنیاکان ئیسغلال ئەکەن. لە پاڵ ئەوەی کە فۆکوس لەسەر ئینتمایە، هەموکاتێکیش نامەیکی ڕوون و ئاشکرایان هەیە لەسەر ئەوەی کە کە بانگ ناکرێت. بە نموونە بیر لەو هەزاران دەنگی هاواریان ئەکرد "دیوارێکە دروستکەن" لە کبوونەوەی هەڵبژاردنەکەی Tremp . یان چەن هەوادارانی Alternative für Deutschland (AfD) لە کاتی خەپیشاندانەکاندا هاواریان ئەکرد " ئەمە خەڵکین"، وەك بەفری سپی دیارە کە کەن خەڵك، کەش خەڵك نیە.
ئا لێرەدایە یاریکردنی پەپڵیستەکان لەسەر تەنیایی و گۆشەگیری

دگرندەست بە شۆیەکی زۆر ناشرینانە و جیاکاریانە. لە ڕۆژی بەهەڵزکردنی هەواداران "بەجیهێشتراون" و "لەبیرکراوان" و دانانیان لەبەرمبەر ئەوانەی بە ئاشکرا سیاسەتی ئاوارەخوازی خۆلکانەکن کە لەوان ناچن- کەسانی کۆچبەر و هەندێك جار کەسانێك کە ئایینی تر یان ڕەگنی پێستی تریان هەیە – دەست ئەکەن بە هەڵکردنی ئاگری پروپاگەندەی ترسی پۆپۆلیستیانە لەژێرناوی هەست، دڵەڕاوکێ و نادڵنیایی و یاریکردن بە جیاوازیەکانی ئەتنیکی و ئایینی بۆئەوەی گوڕایەڵی و پشتیوانی بە دەستبێنن.
لە توژینەوەیەکی نوێدا کە لە سەر ٣٠،٠٠٠ مرۆڤی خەبەخش کراوە بە لێکۆلینەوەی European Social Survey (پرسیارنامەیەکە کە لە لایەن کۆمەڵناسکانەوە بکار دەهێنرێت)، ئەویان دیتەوە، ئەوانەی کە زۆرتر دژبەری دژی کۆچبەرانن، نێك هەر لە ڕووی دیمۆگرافیەوە خەیان جیاکردەتەوە- لە ڕووی تەمەن، ڕەچەڵەك و پیشە- بەڵکو لە دوای نامانی دڵنیابوونی ئابووریەوە، دابەزینی ئاستی باوەڕ لە لایەن هاووڵاتیان و دەسەڵاتدار و لە هەموویان گرنگتر، گۆشەگیری.
لە ساڵی ٢٠١٦ ترامپ وای لە تۆنیاکان کرد کە هەست بەوەبکەن ئەبینرێن و ئەبیسترێن. ئەو ڕاستەوخۆ بە ترس و بێجەهێشتنی ئەوان ئەدوا، لە هەمان کاتدا ئەو وا خەی پیشان ئەدان کە ئەو تۆنها کەسە لەیان ئەگات و گرنگیان پێ ئەدات. لە کەمپینی هەڵبژاردنی ساڵی ٢٠٢٠ دا توانای خەی دووهەندەی تر ئەکات لە سەر ئەم ستراتیژیە: "ئەمە خەزانێکی نیشتیمانین" کە لە کەنگرەی نیشتیمانی پارتی کۆماریدا لە ئەگەست ڕایگەیاند." ئەمە هەردەم پارێزگاری خۆشویستی و ئاگاداری یەکتر بین".ئەو ئاگادارمان ئەکاتەوە لەوەی کە" هەموو ئەوانەی بە دەستمان هێناوە، ئێستا لە خەتەردایە" – هەڕەشە لەلایەن نەناسراو (غەریب)، لەلایەن تاوانکاران، لەلایەن هەواڵە درۆکان. ئەمە ئەو ستراتیژییەکە بە مشکە تۆنهاکە دروستکراوە بە ئەوەی خەی بدا بەدەستەوە (تەسلیم). ئەگەر Joe Biden نەتوانێت ڕووبەڕووی ئەوگووتارە بێتەوە و نەتوانێت پەیوندی بکات بەو ئەمریکیە تۆنیایانەوە – بە تایبەتی بەشی ناوەڕاستی ئەمریکا، لەوەدا تۆنهاکان ئەو کەسانن کە تاجی هەڵبژاردن ئەبەنەوە.

یەکێتی چۆن محەمەد حەلاق و هاوڕێکانی تیرۆر کرد؟ نووسینی: ستیڤان شۆمزینی...

تۆرمەکانیان سووتاندبوون و خستبوویانە گۆڕکی بە کۆمەڵەوە

پاش بیست و یەک ساڵ گۆڕکێشیان شواند

پێش بیست و پێنج ساڵ و لە ڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا "2-11-1995" سەرکردەی سیاسیی و سەربازیی چەپڕەو "محەمەد حەلاق" و یانزە لە هاوڕێکانی، لە بازگەی "کۆیە"ی یەکێتی نیشتمانی کوردستان درانە بەر دەستۆڕ و لە ئەنجامدا دوو لە هاوڕێکانی هاوڕێ حەمە گیانیان لە دەستدا و هاوڕێ حەلاقیش بە سووکی بریندار دەبێت، بەڵام هەزێکی سەربازیی یەکێتیی کە پشووختە لە دەوروبەری لە بازگەکە کەکرابوونەوە، لە هەر چوارلاوە گەمارۆیان دەدەن و بە دەستبەسەرکراویی دەیانگوێزنەوە سەربازگەی "سەلام" لە شاری سلێمانی کە بارەگای فەرماندەیی یەکێتی بوو، هەر لەوێ بە دەندانەترین شێوە پاش ئەشکەنجە و ئازاردانێکی زۆر گولەبارانیان دەکەن. ئەگەرچی هەفتەیەک دوای ڕووداوەکە، کەناڵی گەلی کوردستان، زمانحاڵی یەکێتی، هەواڵی ئەوەی بە ئاو کردەوە، بە هەڵەیەکی سەربازیی حەمە حەلاق و یانزە لە هاوڕێکانی لە بازگەی کۆیە شەهید کراون، بەڵام ئەمە بە داپۆشین و پاساودانی ئەو تاوانە و کەمکردنەوەی راددەی نەفرەتی هاووڵاتیان بوو لە دژی ئەو کردە تیرۆریستییەی یەکێتی، ڕاستییەکەش بە هەموو لایەک ڕوون و ئاشکرا بوو کە بە دیلکراوی لە سەربازگەی سەلام "مەعسکەر سەلام" بە دەندانەترین شێوە شەهید کرابوون. ئەمە جگە لەوەی تۆرمەکانیان سووتاندبوون و خستبوویانە گۆڕکی بە کۆمەڵەوە، بەڵام لە ترسی ناڕازایەتی جەماوەریی و تووڕەیی کەمەڵانی خەڵک، تۆرمەکانیان ڕادەستی کەسوکاریی قوربانیان کردەوە.

شەهید محەمەد حەلاق، لە ساڵی 1955 لە شاری کۆیە لە دایک بووە، پێروەردەکراوی دەستی دایکێکی ناسراو و شەڕشگێڕی خۆشەویستی وەک "ئایشە گوڵ" بوو، لە کۆتایی هەفتاکاندا پەیوەندیی بە پارتی کۆمۆنیست "حزبی شیوعی عێراق"ەوە دەکات، لە ساڵی 1981 ڕوو دەکاتە شاخ و لە ڕیزەکانی حزبی شیوعیدا دەبێتە پێشمەرگە، هەر لەو ماوەیدا ناوبانگی چالاکییە سەربازییەکانی بە سەرتاسەری

کوردستاندا بەو دەبەتەوە، بەیە لە سالی 1985 دەبەتە سەر لقی هەزی پەشمەرگەی حزبی شیوعی و پاشتر لە سالی 1987 دەبەتە فەرماندەی بەتالیەنی 31، لە سالی 1988 دایکی هاوڕێ حەمە "ئایشە گوڵ" لە سەربازگەی ڕەشکین لە پاش ئەشکەنجەیەکی زۆر و بە ئومێدبوونی پیاوانی رژێمی بەعس لە درکاندنی زانیاریی لە بارەی هەزی پەشمەرگە دەدەنە بەر دەستەڕژ و شەهیدی دەکەن. وەک هاوڕێ فەهد گرێدەوانی ئاماژەی بە دەکات، لەو کاتەی دایکی شەهید حەمە لە زیندان دەبێت، پیاوانی رژێمی بەعس پەیوەندیی پەیدا دەکەن ئاگەر هاوکاریی رژێم بکات لە بەرامبەردا دایکی ئازاد دەکەن، بەڵام هاوڕێ حەمە حەلاق بە هەرشکردنە سەر سوپای عێراق لە ڕیگەی نەوان کەیە – هەوڵێر وەڵامی ئەو داوایەی رژێم دەداتەوە. پاشتر هاوڕێ حەمە پلە بە پلە وەک فەرماندەیەکی شۆشگێڕ پەستی خەباتگێڕیی بەرز دەبەتەوە. لە دوای راپەڕین لە کاروچالاکی سیاسیی بەشداریی کارای هەبووە. دواتر لە جیابوونەوەی شیوعییەکاندا لە حزبی شیوعی، ڕێکخراوی بەرچاوی دەبێت لە پێکهێنانی حزبێکی نوێی چەپڕەوی کوردستانی بەناوی "پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان" لەو حزبە نوێیشدا پلەی کارگێڕی مەکتەبی سیاسیی "بیرەی سیاسی" پەدەرێت.
لە سەروبەندی پێکهێنانی حکوومەتی هەرێمی کوردستاندا لە 1992، خودی مام جەلال داوا لە حەمە حەلاق دەکات کار لەگەڵ یەکێتی بکات، لەبەرامبەردا پلەی ئەندامی مەکتەبی سیاسیی و وەزیری پەشمەرگەی یەکەم کابینەی حکوومەتی هەرێم کە پشکی یەکێتی بوو پەدەبەخشن. بەڵام هاوڕێ حەمە بەهەموو شێوەیەک ئەو داوایەی تاقیبانی ڕەد دەکاتەوە و پەیوایەکەمگەی کوردیی پاش راپەڕین زیاد لە هەر شتێک پەویستی بە هەزێکی چەپی کوردستانی هەیە. ئەمەش ترسی لەلای یەکێتیی بە پلەی یەکەم دروست کردبوو، کە شەهید حەمە حەلاق ئەو کەسایەتە دەتوانێت بەم ئەرکە هەڵبستێت، بەیە لەو کاتەدا کە هەوڵەریش لەژێر رکەفی یەکێتیدا بوو، حساب لەسەر کارایی حەمە حەلاق دەکرا، شتێی کەنە قینیشی لەگەڵ دەکرا، کە لە قەناغی شاخدا، شەهید حەمە حەلاق، وەڵامی توند و کەمەرشکێنی هەر دەستدرێژییەکی یەکێتی دەدایەوە بە سەر حزبی شیوعی. لەبەرئەمە یەکێتی پیلانی تیرۆر و تەسفیەی شەهید حەمە حەلاق و لە باربردنی حزبێکی چەپی کوردستانیان خستە ڕەڤی خیانەوە، تا دواجار لە ڕۆژی 2-11-1995 ئەو پیلانە خوناویەیان لە زاگەی تەپزاوی کەیە ئەنجامدا و دوا تراکتی ئەو تراژیدیایشیان لە سەربازگەی سەلام کەتایی پەهێنا.
لە گرتە قیدیەیەکدا کە لە سەربازگەی سەلام لە سلەمانی لەلایەن خودی یەکێتییەوە تەمارکراوە، داوا لە شەهید حەمە دەکەن دوا قسەی بکات، ئەوان چاوەوانی ئەوەی لەدەکەن بچەمێتەوە و بەنی کارکردن

بە یەکێتی بدات بەڵام شەهید حەمە دوا پێیقی بەم جۆرە دەبێت "من داکۆکی لە خەم ناکەم، ئەگەر من تاوانبار بم، ئەوا ئەو پشمەرگانەی لەگەڵمدان هیچ تاوانێکیان نییە، هەرچیتان هەیە بۆرامبەر خەم بیکەن" لەدوای ئەم وشانە یەک یەک پشمەرگەکانی بەبەرچاویەوە شەهید دەکەن و دواتر چەند گولەیەک دەنێن بەسەری شەهید حەمەوە و گیانی پیرۆزی بە هەمیشە هەڵدەفڕێت. لەدوای ئەمەش تۆرمەکانیان دەشەوێنن و دەیانسووتێن و دەیانخەنە گۆڕێکی بە کەمەوە. دواتر لە ژێر فشاری جەماوەریی و بەهێمەتی ڕەکخراوی کورد بە مافی مرۆڤ و ڕەکخراوی مافی مرۆڤ و لیژنەی هاریکاریی نیشتمانی و حزب و ڕەکخراوە سیاسییە کوردستانی و عێراقییەکاندا، یەکێتیی ڕۆژهەڵاتیی دەدات تۆرمەکانیان لە گۆڕ بکەمەکە دەربهێنێت و بیداتەوە دەستی کەسوکاریان، بەڵام بە نوسراوێکی جەبار فەرمان، ئەم مەرجانە بەسەر کەسوکاری قوربانییەکاندا دەسەپێنرێت: یەکەم: تۆرمیی شەهیدەکان دانێ دانێ ڕادەستی کەسوکارییانە دەکرێنەوە لە ڕێگەی کەمیتەیەکی تایبەت بەم کارەوە. دووەم: شەهیدەکان دەبێت یەکسەر بنێژرێن و نابێت ئەو کیسانە بکرێنەوە تۆرمەکانیان تێدایە. سێهەم: نابێت بە هیچ شێوەیەک ڕووڕەسمی پرسەیان بۆ ئامادە بکرێت. بەڵام پاش 21 ساڵ و لە ساڵی 2016دا لەلایەن دەستەکی ڕەشی دژکراوەی تیرۆریستانی مەسکەر سەلامەوە کەلی گەڵی شەهید حەمەیان شکاند و گۆڕەکەشیان شواندبوو.
ناوی هاوڕێ گیانبەختکردووەکانی ئەم پرسە تاوانکارییە:
1-محەمەد حەلاق
2-ژینە سەربەست
3-سەرهەرد کەریم "سۆرە"
4- خالید ساڵح
5-تەفیق محەمەد "سەفین"
6-خەسرەو ستار
7-کاوە ئەحمەد ڕەشید
8-موسەدەق پیرداود
9-ئیسماعیل مراد "شۆڕە"
10-حەمید حوسێن
11-مامە کەریم "پشتەوە"
12-غازی ڕەشید "دارا"

ئایدۆلۆژیای تۆتالیتار .. ئاراس سەعید

ئایدۆلۆژیا چەمکێکی مۆدێرنیتەیە، لەهەردوو وشەی لێکدراوی (ئایدیا) و(لۆجی) وەرگیراوە. ئایدیا وشەیەکی یۆنانیە و فەیلەسوفی یۆنانی ئەفلاتون بۆواتای فۆرم بەکاری هێناوە، هەرچەندە ئەو وشەیە فرە جەمسەرە و هانائارێنت، بۆواتایی خۆیان یان بیرکە ئاماژەی پێکردووە، پاشگری (لۆجی) بۆواتای زانست دێت... حیزبە تۆتالیتار و دیکتاتۆرەکان لەسەرەتای قۆناخکردنی تاقیگەکانی زانستەوە، بیرکەکانی خۆیان بەرهەم دەهێنناوە. بۆواتایەکی تر، زانست وەکو؛ ئامرازێک دەکرێتە خزمەتی بەرژەوەندیەکانی حیزبی سەرکوتکار و فاشیزمەوە. لەدیدی ئارێنتەوە؛ دیکتاتۆریەتی سۆڤیەت و نازیزمی فاشیزم، لەسەرەتای مۆنۆپۆڵکردنی زانستەوە توانیان ئایدیا سەرکوتکارەکانی خۆیان بسەپێنن. ئەمە بۆئاشکرا لە فاشیزمی نازیزمدا دەبینین کەسود لە تیۆری پڕاگماتیزم وەردەگرێ بۆ یەکخستنەوەی بەرهەمهێنانەوەی دەستەبەرکانی. فەلسەفەی مارکسیزمیش ئامرازێکی کوشندەیە بەدەست ستالین و سوپای سورەوە.

حیزبی تۆتالیتار بەوتارێکی پڕپاگەندەیست و زانستی سود لەجڤاتی پڕاوێزخراو هەرچی و پەرچیەکانی کەمەنگا وەردەگرێت. حیزب کەسە نەفرەتلێکراو و پڕاوێزکانی کەمەنگا دەقۆزێتەوە وەکو ئامرازێک بۆکاریان دەهێنی بۆ دروستکردنی کودەتا و شۆرش. لەکۆتایشدا ئەو مرۆڤانە کەرامەت و مافی و کەسایەتیان بڕاوە بەماناوەی حیزبەوە. حیزب کەسە هەرچی و پەرچیەکانی نەوکەمەنگا دەکاتە بەرپرسی زیندان و دامەزراوەسەرکوتکارەکانی و ئیمپیتاز و پلەو شۆخسیاتیان پێ دەبەخشی و لەگەڵ ڕوخانی حیزبیشدا دووبارە دەبنەوە کەسانی نەفرینلێکراو و پڕاوێزی کەمەنگا. ئەم پرسە زەرجار لە دڕخی ئاورتەی کوردستاندا دەخوێنینەوە، کەدەبێن بەچی زەرینە ڕازین و بەردەوام ڕەواج بەسەرکوتکاری و تاوانکاریەکانی دەسەڵات دەدەن، لەدیدی منەوە ئەوانە کەسانێکن کەرامەت و شوناسیان بڕاوە بەماناوەی حیزبەوە، حیزب پلەو پۆستیان پێ دەبەخشی و لەگەڵ ڕوخانی دەسەڵاتیشدا وەکو جاش و مستەشارەکانی ڕژێمی بەعسیزمی فاشیزم مژوو سزایان دەدات.

حیزبی تۆتالیتێر قوربانیێکان دەکۆتاوە بەقوربانی و هەمیشە لەواڵەتدا وادەردەکەون، کە ئەندامانی حیزب یەکگرتوو و هاوڕێن. بەڵام بەپێچەوانەوە کاهینێکی زۆر تەنها و غەمگینن. تەنانەت لەکاتی بانگەو ئاهەنگگێڕانیشدا توانای دڕبڕینی ناڕەزایان نیە، چونکە حیزب دەست وەردەداتە ناو ڕەهەندە تایبەتەکانی ژیانیان و تەواوی ئەقڵیەت و ئازادیەکانیان مۆنۆپۆڵ دەکات. لەکاتی بانگی لەدایک بوونی سەرکردە و یادی حیزبدا وەکو بوکەڵە سەمایان پێ دەکات و بەبیاڵە وێنەی پێشڕەوایلیان پێ دەگەیەنێت.

ئاراس سەعید

جیهان پێویستی بە ڕێنسانسیکی تری دژی ئایینیە! .. حەمید تەقوایی

ئازادی دەربڕین بەبێ ئازادی ڕەخنەگرتن لە پیرۆزی و چەقبەستویی و تابۆکان هیچ مانایەکی نیە، ئاین بنچی پیرۆزی و چەقبەستویی وتابۆکانە.ئەگەر ڕەخنە لە ئاین نەگیرایە ئەوە هەشتا ڕاستی و زانست و هونەر لەزیندانە تاریکەکانی سەدەکانی ناوەڕاستدا دەبون بەڵام ئەگەر لەسەدەکانی ناوەڕاستدا کڵێسا کلیل بەدەستی کپکردن ومشک وشکردن بوو
ئەو ئەمڕۆ ئیسلامی سیاسی ئەو دەورە دەگێڕێت.ئەمڕۆ حکومەتە ئیسلامیەکان لەوڵاتانی بەئیسلام گیراودا نەک تەنها ئازادی دەربڕین بەکو هەناسەدان،واتە ئازادی خودی ژیانیان.کردوەتە قوربانی لە پێناو پیرۆزیەکانی ئیسلامدا.لە کەماری ئیسلامیدا سزای "بەڕێزی کردن بەپێیامبەر"و سوکایەتی بەوڵی فەقیە و'ئیمامە بگەردەکان"وە تابۆکانی تری ئیسلام بەفەرمی ویاسایی سزاکەی لەسەدارەدانە.ئەمە تەنها پیشێلی ئازادی دەربڕین نیە بەکو پیشێل کردنی ژیانە.ئەمە تاوانی دژی مرۆڤایەتی ومەدەنیەتە.هەر بەوجۆرە کە تاوانی پشکنینی بیروڕا لە ئەورپای سەدەکانی ناوەڕاستدا نەدەتوانرا بە پشێلکردنی ئازادی دەربڕین وەنبکرێتەوە،تاوانی ئیسلامیەکان لە پاریس ونیس و

ڤێناش تەنها هیرش نیە بەسەر ئازادی دەربرین. بەڵکو هەرشێکە بەسەر خودی ئازادی وخودی پێشکەوتوخوازی وئینسانیەت. بەبەرگری لە وشک هەڵهاتویی و خورافەت و تاریک بینی دەکوژن و سەر دەبڕن. وە ئەم وشک هەڵهاتویی و تاریک بینیە بەتنها هەڵقوڵاوی هزری وشک هەڵهاتوی ئایەتوڵاکان وئاخوندەکانیە بەڵکو زیاتر لە ئەوان پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە هەژماری بانکیەکانیانەوە هەیە.کاتێک خامنەیی و سەرکردە سەربازیەکانی سوپا و ئایەتوڵا ملیار دەرەکانی پەلاماری ئۆکسانە دەدەن کە " بەڵێزی بە پەیامبەری ئیسلام"ئەدەن لە ڕاستیدا ئیانەوێت بەرگری لە کاروکاسپی باوپیران و لەسەروەت وسامان و دەسەڵاتی خۆیان بکەن.تەنها لە ڕێگەی ڕاخنە گرتنی ئازادانە و هەمەلایەنەی لەئایین، بە زانست وفەلسەفەو هونەر وشیعرو پەخشان وکۆمیدی وهەجوەو ،دەتوانیت شکست بە بازرگانانی نەزانی و وشک هەڵهاتوی بهێنیت.دونیا پێوستی بە ئینسانسێکی تر هەیە، بەرینسانسێکی سەسیالیستی لەدژی هەموو چەق بەستوییەکان و تابەکان وئەخلاقیات وپیرەزییە ئاینی ورایسیستی ومللی ونەتەوەیی و ئەخلاقی وەگەزیەکان،شەڕشی دژی کەماری ئیسلامی ئەتوانێت مشخێڵی ئەم ئینسانسە بێت لە ئاستی جیهاندا.

۲۰۲۰\۱۱\۳

وەگەڕانی کاوە عومەر

دەنگ … سەباح هەنجەر

برین و بەین

برین دەڵێی مانگی پەڕە بەسەر ڕێگای نیوەچڕ کراوەتەوە
دەست بەسەر دژوارییەکان دادەهێنێ و پەنجەی گەرم دەبن
گەرمایی پەنجە گەرانیی هەمنی و بیرەوەریی زەویە
***
بەین بەدوات دادێ
بەوای بە ڕێشتن نامێنێ و دەرگات لەدوا دادەخا
چرای سەبووریت دەکوژێنێتەوە و دەتخاتە چاوەوانییەکی سارەوە

بەر و بڕ

سەفە لەناو عەردەك کە سێاوی دەستانی وەرگرتووەتەوە
بەر دەچێتەوە و سەری دەجووێنێتەوە
لە پەنجەی گەوجی سەر پەلاپیتکە بڕپەروایە
لە چاوی یاران بەر بینینی هەقیقەت کەوتووە
بە ئازاری دانەوێە پەروەردە بووە و نازی بای ناوباێە
***

تێوی بێ

لەژێر خاکێکدا لە جەزبە بەرز بووبێتەوە
ێایەێی خێر بەسەر خێیدا هەێدەکشێ
ێەنگ لەچاوی بەهێز دەبێت و هەێە ناکا
تەزووی مردن بەجەستەی زەوی نەگەێاوە

گێران و گێان

گێران خێی موتوربەی درەخت کرد و بەلای ێووبارێکدا ێێیشت
گەێاکانی ێازیان درکاند و لە شێوەی کێتری پەێگەرم جەژنی فێینیان
ێێکخستووە
***
گێان چاودێریی بوون و باشی نەکرد
خێی دەوری کوارگی کێوی هەێدایەوە و نواندیەوە

بڕ و بێ

شتێکی سادەیە لەبری دەکوتێی مەرگ کە ێێگات نادات بمێنیتەوە
چاوت تەواو خاوببێتەوە و سروودی نیشتیمانیت بیربچێتەوە
***

لەبێی دەستهەقی گێ
وەك بوونەهەێمی ئاو
لە شوێنێکی تردا دەربکەویتەوە و خێوەتگای پەنابەران هەێبژێری

کەڕ و کەێ

چارەنووسی کەڕ ێسکانە بەرانبەر گردێك
سوپای گیا داگیری کردبێت

کەێ لەسەر زەمینی حیکمەتدا
بێباکە لە دەخورپەی مێسیقای ماتەم و پێکەنیوە بێ چڕی نێبەرە

وەرین و وەین

گوڵك لە بەردەنگیدا گەشەی کرد
لە شۆی زستانێك وەری
شوێنی ئەسکانی ناسی و ئەسکایەوە
داوای کرد دەست بێن یەکتری بناسن
***

فریشتەی دووڕوو
لە ڕووی یەکەمی شەرابی بەهێ بوو
لە ڕووی دووەمی سەگی وەیوی کلکبڕاو

هەڵکران و هەڵکێان

لە ڕوومەتی کراوەدا ئاڵا هەڵکران
با دەمی هەڵبڕکا و چڕکی مەیی
لەژی و گرژی لە لەرینەوە و سەما مەودایان نییە دەفتەری ڕۆزمانن
***

خۆشەویستان ڕۆیشتن
هیوام خواست وێنەی دزی هەزار ئاگرم لە بەرگی دیوانەکەم هەڵکێاندا

باراندن و باڵاندن

باراندن تەپونم لە باڵی باڵندەی هەرداوهەرد دادەتەکێنێ
فڕی بزەی دڵنەوایی دەکا و دەیژنێتە ژێر درەختی دووبەر
گەشە و ئەنوای لێ ون نابێ
***
ئاسکێکی سەرتاساو لە ئەشکەوت ماوەتەوە
خودایە ڕەحم بدە بە دوای ئەم باڵاندنە دا بچم
پاشان چەترێك هەڵدەم و بەناو تاریکیی شەودا بڕۆم

فریو و فێیو

بەژێر درەختی سەر پێ جریوە و جووکەی باڵندەدا تێپەڕیم
فریوم خوارد دەنگی باڵندەم لە بەردەنگیی درەخت خۆشتر ویست
***
دان و پووشی قەفەس لە زایەڵەیە
پاراوی ئاگر دەچێنێتەوە
بەرەو چاوەڕوانی فڕین هێلکەی لە ڕازی نەبوون بە سەکێی زەوی دەتروکێ

لەخۆبایی نییە دژی مرۆڤی گەوج دان و پووش و تروکانی بردە ئاسمان
ی نەدا هیچ ئاوێنەیەك بەرانبەری خۆی پاك بکاتەوە
دزی هۆلانە شوێنپێشی قایم بکات هەڵدەخلیسکێ

سوور و سووڕ

هەنگی دێ بەسوور بێ
تێ لە کوێ بووی ئەی لە ئاو پێ هەنگتر و سەنگەرگرتوو لە ژمارە و
ساڵە کەوتووەکان
***
ئاهەنگی چ نسکێیەك یان ماڕەکردنی خۆر لە خۆی بگێ
سووڕی ناو و نیشان و گیان بەبەرهێنانەوە و بە زمان هێنان
هەنگی دێ نەبووایە
ئەم دنیایەش نەدەبوو یان زاری نەهەنگ دەبوو

تشرینی دووەمی 2020 هەولێر

کتێب/ میدیای کوردی لە بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا .. نەژاد عزیز سورمێ

- میدیای کوردی لە بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا
- تابلۆی بەرگ: کارێکی کێالژی نووسەرخۆی
- دەرهێنان و دیزاین: کاروانمحەمەد سینێ
- چاپیەکەم 2020
- نرخ:(١٥٠٠)دینار

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...

ژمارە 15ی دەنگی کرێکار

پەگەیەکی ژنامەگەریی کرێکاریییە ژمارە (١٥) ساڵی دووەم / ترشینی دووەم/

بۆ خوێندنەوەی ئەم ژمارەیە کلیکی ئێرە بکەن ...

دەمۆ بۆیانێکی قۆترانی ... شیعر/کاوە عوسمان عومەر

(١)
کە گوێی زەرنیخی تەمەن ..
پێوە مەرکانی،،
لەسەر ڕۆخی وباری..
حەزی گۆانووت کردوە
دەگەمۆی لای شێپڵە..
ئەفسونیکانی وخسارت
(٢)
قورمزین ئەستێرکانی تۆ ،
بۆ وخسارما ئەپریشکنەوە
کە سپێدەش، قۆترانی بوو،،
وەک دڵی تۆ،،
من هەر چاوەڕم،
بۆنیگا کردنی،،
ڕوە ئەسپی سپی..
کەناری چاوە خومارکانت

(٣)
بە پەلە پرسوکە
گەر فریای عیشق بکەوین،
گەر فریای کاسە ژینی ڕۆژاو بکەوین
گەر فریای ئاوەتە بوون
بە مەرگەکی ئەرخەوانی خەشبەخت کەوین
تە وەک تەمەک بە گوەما چرپاندت،
لە کاتکا ، چارەکەی دوا کەشتیش
لە دەروازەی مانگەکی شینا وون بوو
شەماندەفەری پیاوە کچەریەکان،
ژنە ووەکان،،
لە هەم و تەما بەیەک دەگەن،
کەس کەسی تر ناناسێتەوە
کە لەیەک شارا لە شەقەی باڵیان دا،
لە ویستگە زەرەکانی..
شەکەتبوون،،
هەبەت کەسیان ئارەزوو ناکا
بڕینی سەر دەی قەترانی ئەوی تر ببینە
کەسیان کاتی ووردبونەوەی..
هەپڕوسکانی …
پەو باڵی ڕەحی ئەوی تری نیە،
لەوانەیە لە ویستگەی خەوکی ترا،
لە دەزەخکی جوانی ترا،،
هیجیان لە تەرمە مرۆڤکان
یەکتر جە نەهەن.
(٤)
کتێبەکم لە گەناکانی ئەقینت
بە بنوسەرەوە، گەر..
شەپەلە سامناکەکانی..
سەدیەکی گومەا ڕەویەوە
قیسارەیەکی نەبینراوە،،
ڕەشتنت
لە هەر هەنگاوکا
نەتای بیرەوەریەکت،،
لە نەو زەنگی دەما ئەزرنگێنتەوە

(٥)

گەر بشێی
پەنجەرەیەک لە نیگام،
ئەنەرم بەدواتا
گەر لە بە دەنگی بونەکی جەماوی..
نەو گەردونەکی شەواو و پەرشو بڵاوا،
پەپولەی هەناسەیەکیش هەر نەگەیشت
لە نەو ئامێزی سنەوبەرە سوتاوەکانی..
چیا لە خاچ دراوەکانی شارا ئەخەوم
بەکو خەو بە سەرەتا زیوینەکانی..
بەستانە سەرهەڵگرتوەکان ببینمەوە
(٦)
لە یاساغی نەخشانی هەوری ووشە
لەسەر لەپی ئاسمانە
لە ئاموسانی پەپولەو خونچەیەک
وەنەی تیا بکەشە
دیواری ئەو زیندانیانەی
ڕەژەکانی ئازادی تیا دیل کران
(٧)
ژوانە لە ئەفسانەی بینینت
جارەکی تر،
لە سنورەک جەندرمەکانی..
نەفرەتی لە نەبە
بەیی ڕەژە ، بە بوونی ،،
سەربەکانی خەلیفەو سوڵتان
تەرمە مرۆڤەکانی شارەکی نغرە،
ژوانەکی ئاسودە
لە ژێر دارئەرخەوانەکانی
بوون بکەن؟
(٨)
ئەرە ئەفسانەی بوونی شارەکە
خەڵکەکەی بەردی سپی مەڕووی خەیان
شکاند، پەیکەرە کریستاییەکەی..
بەردەم نزرگەی کەنی خەری خەشیان
زەر گەمژانە ووردو خاش کرد
زەر جار، کە شنە بای بیرکردنەوە
لە پەرتبوونی خەمان
لە پەنجەرەی بە هودەیی نیشتمانە

لەتەلەحم ئەبا،
ئەپرسم لە خەم
کەس هەبە ئەوەندە بە ئاگا بە
بەدەستی خەی
گەگە بدا بایەقوشکانی بیابان
کچانی مەلەک تاوس سەربەن و..
جەستەیان هەنجە هەنجە کەن؟
(٩)
پارچە مرۆڤکان،
باپیرە بە بیرەوەری و ..
جەنگاوەرە دەاو..و..
کچە جەستە هەکەنراوکان و
ژنە بیرچوکانی…
هەخی سەاوی سیانید و خەردەل
لە حەسرەت نەهاتنی تەرزە
یەتمە کەنکانی پەش هاتنی..
گەردەلوولی فەنا ئەەنەوە
(١٠)
لە تاریکی بوونی ئەستا
و بە تەنیایی حەز ئەکەم
بگەەم بەسەر کەنارا
تەلیسمی خواوەندی بەهودەیی..
لەسەر ناوچەوانی هەر یەکەک
لە تەرمە مرۆڤکانی شار
زەربوونی تەرمە مرۆڤکان
نیشنایە بە نەبونی دەروازە،
هەر کەسەو لە خەونی ئەوی ترا
بە دوای باخچە سپیە ووەکانی ئاسودە..
سەری خەی وون کردەوە،،
ترس ، لە وەرینی دە،
تەرمە مرۆڤکان،
لەدانی دەی یەکتر هەستپەناکەن،،
پەن لە زەنگی ترس،
خەەی چاوەەوانیش،،
لە ئاسمانی قەترانی پچەاو
لە داری زەمینەکی زە و بەفەە
دەژەتە نەو چنگە شوشەیەکانی

ئەو کچانەی..
بە مەرجی فریشتە درواست کران
بەلام پاش هاتنیان..
باڵەکانیان لێسەندنەوە
(١١)
فڕەدراون، پەروانە مردووکانی ووشە
لەو ڕێگایەی من و تۆ ژوانمان
پێش پارچە پارچەبوون کرد

نیکەل بار کچێکی بلیمەتی جیهانە .. ڕزا شوان

نیکەل جەمس بار کچێکی تەمەن (١٢) ساڵانی جوان و ڕووخۆش و خۆن شیرینە. لەدایکبووی ئینگلتەرایە. لە خزانێکی قەرەجی کۆچەریە. باوکیشی هەر لە ئینگلتەرا لەدایکبووە. بە ڕەسەنیش هیندین و زەر لە مێژوە بنەماڵەکەیان هاتوونەتە بریتانیا.
نیکەل بار لەگەڵ دایک و باوکی خوشکە بچووکەکەیدا، لە کەرەفانێکدا، لە کەمپێکی قەرەجەکان لە (هارلە) لە (ئیسیکس) لە بریتانیا دەژین، کە بەشکە لە کەمەڵگای قەرەج و کۆچەریەکان. خزانەکەی نیکەل لەناو برتانیادا بە گەلە شوێن کەچ دەکەن.
نیکەلیش لەگەڵ ئەم ژیانە سەختە و هاتوچۆیە زەردا راهاتووە و ئاسایی بەلایەوە.
نیکەل بار، وەک هەر منداڵێکی قەرەجەکان، درەنگ چووە قوتابخانە. لە چاو هاوتەمەنیانی هاوپلیەوە زەر درەژ بوو. بەڵام لە هەموو قوتابییەکانی پلەکەی زیرەکتر و زەرزانتر بوو. هەر لە یەکەمین ڕۆژی قوتابخانەیدا، مامۆستاکان بۆیان دەرکەوت، کە نیکەل قوتابییەکی زیرەک و چالاکە. زەر بە پەرۆش و چالاکانە، ئەرک و کارەکانی بە جوانی و بە خێرایی ئەنجام دەدان، گەرچی زەر لە قوتابخانە دوادکەوت و ئامادە نەدەبوو، بەڵام زیرەک بوو. پێش ئەوەی کە تەمەنی بگات بە (١٠) ساڵان لە ئەنجامدانی ڕاهێنانەکانی (جەبر) دا زەر زیرەک و خێرا ئەنجامدەر بوو. جێی سەرسوڕمانی

مامۆستاکانی بوو.

نکێڵ بار، هەردەم گەشبین بوو، متمانەیەکی زۆری بەخۆی هەبوو، زۆر سەرسەختانە هەوڵی دەدا و سووربوو لەسەر ئەوەی، کە خۆی بسەلمێنێ و تواناکانی خۆی دەربخات و سەرنجی مامۆستاکان و هاوڕێکانی بۆلای خۆیدا رابکێشێت. کە بۆوای دەکرد کە کچێکی قژرەجەکی هەژار، کە لە کەمپدا بژی، هەڕەکەوت و دەبەت بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان و تەکنەای پلەی زیرەکی لە ئەنشتاین و لە هۆکینگ باشاتر دەبێت.
نیکێڵ باری تەمەن (١٢) ساڵان، لە پۆلی حەوتەم لە ئاکادیمیای (بیرنت میل) وەرگیرا، ئەمەش هەیوای دایکی بوو کە لەم قوتابخانەدا وەربگیرێت، ئەم قوتابخانەیە بە تەواوی ژیانی نیکێڵی گۆڕی. بەڕێوەبەر و مامۆستاکان بە ئەوپەری ڕێزەوە پێشوازیان لێکرد.
سەرەکی ئاکادیمیای (بیرت میل) خاتوو (هێلینا میلز) دەڵێت:"نیکێڵ قوتابیەکی زیرەکی باشایە، هەر لە یەکەمین ساڵی خوێندندا، لە زۆربەی چالاکییە جیاوازیەکاندا بەشداری دەکرد. بە گوێ و تینەکی ئەوتەوە، لەو بەوایەدا نەبووین وابێت. بە نموونە بەشداری لە خولەتگای دیدەوانی و بەشداری لە پێشبڕکێی نووسینی قورسی بیرکاری و هەر کار و چالاکییەی تری قورسدا دەکرد" کاتێک کە مامۆستاکان بەهرە و لێهاتوویی نیکێڵ باریان لە چارەسەری کێشەکان زانی، هەمووبان یارمەتیان دا و هانیان دا بە ئەوی کە زیاتر هەست و بەهرە و تواناکانی خۆی دەربخات.
نیکێڵ بار، بە بەوابەخبوونەوە بەشداری لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) کرد، بە زانینی تەکنەای پلەی زیرەکی. وەک هەموو پرسیارە قورسەکانی دانەوە. توانی (١٦٢) پلە بە دەستبهێنێت کە لە پلەی بلیمەتیش زیاترە. ئەمەش گەورەترین ئەنجامە، بە (٢) پلەش بەسەر هەردوو زانای فیزیاوی (ئەلبەرت ئەنشتاین) و پرۆفیسەر (ستیفن هۆکینگ) دا باشاتر بێت. تەکنەای پلەی بلیمەتی ئەنشتاین و هۆلینگ (١٦٠) پلەیە.
بەم ئەنجامە نیکێڵ بار بوو بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان. بوو بە ئەندامی (مینسا) و چووە ریزی لە (١%)، کە ڕێژەی زیرەکەکانی هەموو جیهانە. ناوەندی تەکنەای زیرەکی (١٠٠) پلەیە. هەر کەسێک تەکنەای پلەی زیرەکی لە سەرووی پلەی (١٤٠) پلەوە بێت. دەچێتە ئاستی بلیمەتی. مینسا تا ئێستا (١١٠) هەزار ئەندامی زیرەکیان لە هەموو جیهاندا هەیە. کە (٢٠) هەزاریان لە بریتانیا دایە. لە (٣٥%)ی ئەندامەکانی مینسا

مەینەن. تەنیا لە (٨%) ی ئەندامەکانی تەمەنیان لەژێر (١٦) ساڵان دایە. بەڵام نیکەڵی تەمەن (١٢) وایکردووە، کە لەو یاسایە بدەربەت.
(ئان کلاکسەن) وتەبێژ بە ناوی (مینسا)ەوە، وتی:"تەنیا منداڵان دەتوانن پلەی زیاتر لە (١٦١) پلە بدەستبهێنن" چونکە ئەم پلەیە ئەوپەڕی پلەی بلیمەتی کەسێکی کامڵە.
(مینسا) ئەوشیان وت:"منداڵە بلیمەتە ئەکادیمیەکان، لە رووی تەمەنیانەوە پگەیشتوون. شارەزاییەکی باشیان لە بابەتێکی دیاری کراودا هەیە. بیرتیژییەکی ئەوتیان هەیە، کە رەنگە جێی بڕوا نەبن. ئەو منداڵانە حەزیش دەکەن کە لەگەڵ گەورەکاندا گفتوگۆ بکەن و کات بەسەربەرن".
نیکەڵ بار، لە لێدوانێکیدا بۆ ڕۆژنامەی (ویسترن دیلی) وتی:"کاتێ کە زانیم ئەم پلەیەم بدەستهێناوە، سەرسام بووم، ئەنجامێکی چاوەڕوان نەکراوبوو"
نیکەڵ بار، بۆ ڕۆژنامەی (دیلی میل) دوا و وتی:"لە قوتابخانەی سەرەتاییدا، بۆ ڕێکی دەوامم نەدەکرد. هەر لە یەکەمین ڕۆژەوە، دایکم هاوڕێی ئەوەی دەدا، کە بمگەیەنێتە ئەکادیمیای (بیرنت میل) ئەم قوتابخانەیە ژیانی گۆیم".
نیکەڵ بار وتیشی:" لە بیرمە کە لە قوتابخانەی سەرەتاییدا بووم، بڕیارمدا لە شانۆیەکدا کرد، ڕۆڵی فریشتەیەکم دەنواند، کچێکی تر، ڕۆڵی فریشتەیەکی تری پێ درابوو، لە کاتی نمایشدا ئەو نەهاتبوو. ڕۆڵەکەی ئەویش هەر من نواند"
نیکەڵ بار، ئاڕەزووی خوێندنەوە و گەرانی و شانۆیە، هەگری شانەکانی شکسپیرە. چیرۆکی زەریش لە یاری تەپی پێ وەردەگرێ. خەونیش بەوەوە دەبینێ، کە بچێتە زانکۆی ئەکسفەرد و کەڵەڕۆی پزیشکی تەواو بکات و ببێت بە پزیشکی منداڵان و خەبەخشانە چارەسەری ئازارەکانی هەژاران بکات.
کە لە نیکەڵ بار بڕوانیت، کچێکی ئاسایی و خاکی و سادە و ڕووخۆشە، زەر حەزی لە قسەی خۆش و سوعبەت و پێکەنینە.
نیکەڵ لەسەر داوا و خەرجیی پەرلەمانی ئەوروپا، بۆ کۆنگرەی ڕەما بۆ لاوان بانگرا و بەشداری کرد و بۆ گەرمی پێشوازییان لێکرد. لەو کۆنگرەیەدا قسەی بۆ لاوان کرد.
نیکەڵ بار، دوای بەدەستهێنانی ئەو پلە باڵایە لە زیرەکی و بلیمەتیدا، بوو بە مانشەتی گەلێ لە ڕۆژنامە و گۆڤار و میدیا و ڕاگەیاندنەکانی بریتانیا. بووش بە وەردی سەر زمانی

کۆمەگەی قاچاخ و کۆچبەرییەکان و بە مایەی شانازی بۆیان.
لە راستیشدا، تا ئەمڕۆش گەلێ لە خەڵکی ڕۆژهەڵات و خۆ بە باڵازانتر و جیاواز، لە ئەورووپا و لە هەموو کۆشوێنکانی تریش، بە چاوێکی کەمتر لە قاچاخچیکان دەڕوانن، بە شێوازێکی ناشیرین ڕەفتاریان لەگەڵدا دەکەن و سووکایەتیان پێدەکەن. بە ناڕەواش گەلێ قسەی نەرمنی دوور لە ڕاستی دەدەنە پاڵیان. تەنانەت لە هەندێ لە قوتابخانەکاندا جیاوازی لەگەڵ منداڵەکانیان دەکەن و بە ئاشکرا پێڕاوێزیان دەکەن. ئەم ڕەفتارانەش پەیوەندیەکی قەزەوەن و ناشیرینن بە نەوچەوانی ڕۆژهەڵاتستان و نازیزمەکانی ئەمڕۆ.
زۆر لە قاچاخچیکان و کۆچبەرییەکان، بە هۆی هەژاری و کوێرەوەری ژیان بەسەر دەبەن. بە کەمیش دەرفەتی چوونە قوتابخانە بە منداڵەکانیان دەفرۆشن. لەبەر جیاوازی و مووبەکردن، بەشێک لە منداڵە قوتابییەکانیان وازیان لە خوێندن هێناون و کاری قورس دەکەن، یا کەوتوونەتە سەر شەقامەکان و خەریکی درزەکردنن. بەیە سەختە کە منداڵانی قاچاخچیکان بتوانن خۆ ئاگربن و درێژە بە خوێندن بدەن.
با بزانین دایک و باوکی نیکۆل لە بارەی ژیان و زیرەکی کچەکەیانەوە چی دەڵێن.
دایکی نیکۆل، خاتوو (دڵڵی بوکلاند)ی تەمەن (٣٤) ساڵ، یاریدەدەری سەرپەرشتیاری هوتێڵ و بە شێوانیش خەریکی جوانکاری ئارایشتی ژنانە. تا قەناغی سەرەتایی خوێندووە. دەربارەی نیکۆلی کچی دەڵێ:"کچێکی منداڵی کەششکاری زیرەکە، زۆر بە پەرۆشەوە کاردەکا، لە دوای قوتابخانە لە یانەی قوتابخانەکەیدا دەمێنێتەوە، ئەرکەکانی ماڵەوەی جێبەجێ دەکا. هیچ ڕۆژێکیش بە فڕۆ لە دەست نادا" خاتوو دڵڵی وتیشی:
" لە منداڵییەوە بۆزاری هونەرکانی ئۆپەرتووک و گۆڤارانەی دەکرد. کە دەیخوێندنەوە. کچێکی ڕووخۆش و حەزی لە خوێندە. هەمیشە داوای ئەرکی ماڵەوەی زیاتر دەکا"
دڵڵی بوکلاند وتیشی:"لە قوتابخانەدا، ڕووبەڕووی جیاوازی ڕەگەزی بووەوە. زۆر لە هاوڕێ کچەکانم لە تەمەنی (١٢) ساڵاندا، بە هۆی جیاوازی و دەندییەوە وازیان لە قوتابخانە هێنا. بە داخەوە کە نیکۆلیش لە قوتابخانەی سەرەتاییدا، بە هەمان دەخدا تێپەڕی و دەردی مووبەکردن و جیاوازی چەشت، لە پڕلدا پێڕاوێز کرابوو.. هیچ هاوڕێیەکی لە پڕلدا نەبوو"
دایکی وتیشی:"ئۆپەڕەی شانازی بە نیکۆلی کچمەوە دەکەم.. سوور لەسەر ئەوەی کە قوتابخانە تەواو بکات و لە زانکۆدا

وەربگیرێت و کۆلێژی پزیشکی تەواو بکات و ببێت بە پزیشکی مندالان"
باوکی نیکۆل، ناوی (جەمس) ە و نازناویان (بار)ە، تەمەنی (٣٦) ساڵە، تا قۆناغی سەرەتایی خوێندووە. لە تەمەنی (١٢) ساڵیەوە، کرێکاری پاکردنەوەی ئاوەڕۆ (زەراب) و ڕەوەکانە. هەستی بە تۆگژێیی دەکرد کە نیکۆلی کچۆکەی بە ماوەی پێنج ساڵ لە تاقیکردنەوەدا بوو.
جەمس وتی:"چیرۆکەکە ئاوەبوو، کە باس لە کەمەک قەرەج دەکرا، بە تایبەتیش لە بەشداریکردنی نیکۆل لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا. بەڵای ئەمەوە مایەی خۆشی و شادیێ، کە بچێنە تاقیکردنەوەوە بە بەدەستهێنانی شتێک کە سوودمەند بێت بە گەیین. ئەمەش ئاوە دەردەخا، کە هیچ جیاوازیێک لاوەدا نیێ کە لە کوێ لەدایک بووبێت و پێگەیشتووبێت. دەشێ هەرکەسێک لە خوێندندا هەڵکەوتووبێت"
جەمس بار وتیشی:" نیکۆل پرسیاری زۆری لێدەکردم و پرسیارەکانی تەواو نابوون. زۆر جاریش دەیبەزاندم"
جەمس بار وتی:"هەردەم حەزی لە ژمارە و مەتەڵە بوو، لە بیرکاریدا زۆر زیرەک. لە تەمەنی دوو ساڵیدا، زۆر بە ئاسانی و خێرا کاری بیرکاری ئەنجام دەدا. بە ئاسانیش مامۆستای لێگەڵ هەرشتێکی تەکنیکیدا دەکرد" باوکی نیکۆل هێشتا هەر سەرسامە، کە ئاوەی زانی کچۆکەی خاوەنی ئەقڵێکی ئاوتایە، کە بلیمەترە لە (٩٩%) ی خەڵکی.
جەمس بار شانازی بەوشەوە دەکا، کە کچۆلە بلیمەتەکەی، بووە بە وەردی سەر زاری کەمەگەی قەرەج. ڕەز و پەگەی بەرزکردوونەتەوە.
حەزدەکەین ئاوەش بزانن، کە خودی (جەمس بار)ی باوکی نیکۆل، لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا بە پلەی زیرەکی، بەشداری کرد، توانی ئاستی (زۆر باش) بەدەستبهێنێت.
نیکۆل بار، ئەقڵیەتێکی بازرگانیشی هەیە. هەردەم بیر لە قازانجکردن دەکاتەوە.
نیکۆل دەڵێت:"پێش ئاوەی کە بچم بە پشانگایێکی ناوخۆیی، ڕاپۆرتی کەش و هەوام شیکردەوە، ئاوەم زانی کە باران دەبارێ. لە فرۆشگایێکدا چۆترێکی هەرزانکراوم بە (٢٠) جونەیهە کڕی. دوایی فرۆشتم بە (٦٠) جونەهە . (٤٠) جونەیهم قازانج کرد"
بەجگە لە نیکۆل بار، هەر لە هەمان هەرەمدا لە (ئیسیکس) لە بریتانیا، کچۆیێکی بلیمەتی تری (١٢) ساڵان هەیە، کە ناوی (لیدیا سیباستیان) ە. لیدیا لە تەمەنی (٦) مانگاندا قسەی

دەکرد. لە تەمەنی (٤) ساڵاندا ئامێری موزیکی کەمانجەی لێدەدا. لیدیا سیباستیان هەموو بەرگەکانی پێرتووکی ڕەمانی (هاری پوتەر)ی خوێندۆتەوە. شایەنی باسیشە، لیدیا سیباستیان و نیکەڵ بار، دوو هاوڕێی دەستزیی یەکترین. لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا، لیدیا سیباستیان توانی (١٦٢) پلە بدەستبهێنێت. بەم ئەنجامەش لیدیا دوو پلە لە سەروەی پلەی بلیمەتی دایە. لیدیاش بوو بە ئەندامی مینسا و بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان.
(*) بە نووسینی ئەم باباتە، سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.
ڕزا شوان
٤/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠

بکوژی خەرتاو … فەریدوون سامان

هەر زوو
دەمزانی
ئەو تاریکی پەرستن
هەرگیز عاشقی بەربەیان نین،
بە ناوی ئەقیندارانی خەرتاو
ڕاژەک دەت…
شەوزەنگمان بە دەنن،
ڕووباری ئەڤین سەر بەرەوخوار دەگەڕێننەوە،
کەوی هیواکانمان تەخت دەکەن.
عیشق لەسەر مەزی قوماری
شەو سوورکانتان
دەخەنە نەو پیاوێک
بە بکوژانی خەرتاو
پێشکەش دەکەن…
هەر زوو
دەمزانی چراکان دەکوژێننەوە

ژوانگەکان دەکەن
بە لانەی شوومی کوندە پەپوو.

فەرەیدوون سامان
2.11.2020

نرخی کورسی لە ئیمپراتۆریای جیهان" ئەمریکا"...عەلی مەحمود محەمەد

هەر دووەمەندەکان لە 0,001%ی کەمەگای ئەمریکی, ئەوانەی چەکی بەخشەکانیان لە 8 ژمارە کەمتر نانووسێت, بەشی زۆریان لەو دیو پەردەوە کار دەکەن وەك لابی فشاری بەهێز بە دەرچوونی کاندیدە خواستراوەکیان, ئەوان بەهەی کاری بزنس و سەرقالییانەوە نایانەوێت راستەوخۆ دەربکەون, کەمایەتیکیشیان بەناوی گەلەوە حوکمە کۆن یان رەڵی ئۆپۆزسیۆن دەگێڕن, رووەکان لە نەوان خۆیان, بە پەی بڕژەوەندیەکانیان دابەش دەکەن, بە ئەوەی داواکاریەکانیان بسپێنن و پارەزگاریش لە هەبووەکانیان بکەن, تا دەزگا حکومیەکان لاواز بن, دووەمەندەکان باشتر دەتوانن پارەکانیان بە ئاراستەکردنی سەرجەم دەسەاتەکان بکار بهێنن, بە ئەوەی بەیارەکان لە بڕژەوەندیان دەربچێت, ئاخر بەیارەکان لە پەستەکان بە ئەوان گرنگترن.

برایانی کوك " دیڤید و تشارلز , دیڤید ئەمسا مرد" کە خاوەند 108 ملیار دۆلار سەرمایەن, دەیان ساە کار بە ئەوە دەکەن دەست بەسەر سستەمی سیاسی ئەمریکادا بگرن بە هاوکاری خاوەند کەمپانیا راستگراکان "الدیمقراگیە المعگلە فی أمیرکا- Jeffrey D. Sachs ". تەنانەت کارکردن بە هەوشاندنەوەی ئەباما کیر لەسەر خواستی برایانی کوك و بەخشەکرەکانی کەماریکانە "الصمود أمام انهیار أمریکا السیاسی- Jeffrey D. Sachs", بە تایبەتیش کەمپانیاکانی بیمە, دەرچووەن لە پەیماننامەی پاریسیش لە بڕژەوەندی کەمپانیاکانی وزە, هاوکات ئەوان کاریان دەکرد لەسەر

کەمکردنەوەی باج , کاندیدە کەماریپەکان شەیانە لەسەر بەدەست هێنانی متمانەیان, لەبەر زیرەکی و خۆویستیان نا, بەڵکە لەبەر قورسایی گیرفانیان" النموژج الامیرکی»..هل بدأ فی التصدع؟-تشارلز بلو ".
ترامپ کاتی خۆی بەخششی جیمی کارتەر و ریگانی هاوکات پێکەوە دەکرد, ئەمە تایبەتمەندی زۆرێك لە دەوڵەمەندەکانە, لای ئەو کە بیباتەوە تا لە گۆڕی رێك بکەوێت, لە رابردوودا 6 جار بەخششی هەمەتی هەبژاردنی هیلاری کلنتۆنی کردووە, دوایی لە هەمەتی هەبژاردنی رابردوو هەرشی توندی دەکردە سەری, چونکە لای ئەو سیاسەت کاسبییە,ئەخلاق و رابردوو بە عانییەك, وەك مینبەری مزادکردن, ترامپ کە دەستیکرد بە پیتاك کەکردنەوە, راچڵتەی نان خواردنی ئەوارە لە میوانخانەکەی گەیشتە 35 هەزار دۆلار, ئەوشی 100هەزار دۆلار پیتاك بدات دەبێتە بەخشڕی شایستە, دواتر بە سانایی دەیبینێت. دوای گەیشتنی بە دەسەڵات, یانەی ترەمپ نرخی ئابونەمنتی گۆڕفی کردە 200 هەزار دۆلار" الشعبویە والفساد- روبی میلی ", بە هەموو پۆوڕێك رونە کە ئەوەی ترامپ دەیکات لە بەی دیموکراسی کلپتەکراسییە, واتە دەسەاتی سیاسی بەکار دەهێنێت بە بەدەست هێنانی سەروەت و سامان.
والتەر شوب بەڕەوبەری بیرەی ڕەوشتی حکومەتی ئەمریکی لە 19ی تەموزی 2017 دەستی لەکار کەشایەوە وەك ناڕەزایەتیەك لە هەمبەر ترامپ کە بەرژەوەندی کەسی و حکومەتی تەکەڵە کردوو پێشتر ئەباماش سەرکی پێشوی ئەمریکا جاین هارتلی کردە سەفیری وەاتەکەی لە فەرەنسا وەك پاداشتێك کە خۆی و پیاوەکەی نیوملیۆن دۆلار کەمکیان بە هەمەتی هەبژاردنەکەی کەکردبووە, هیچ ناونیەك نەماوە لەوەی دەسەاتی سیاسی نوێنەرایەتی تەواوی کەمپانیا گەورەکان دەکەن لە ئەمریکا, یاسای کەمکردنەوەی باج لەو ڕوانگەیەوەیە, کە ساڵ لە دوای ساڵ هەبژاردن دوای هەبژاردن ڕوو لە نشێو لە داکشاندایە, تا ترامپ لە 35% ەوە دایگرت بە 21%, ملیاردەرەکان دافوس ترەمپیان لە هەنگاوە ئابووریەکانی خۆشەوێت , بەڵام گەمژەیی و ڕاگوێینی و سیاسەتی ئابووری نەتەوەیی ئەویان بە دە نییە.

زانای سیاسەت مارتن جیلنز لە زانکۆی برینستەن و بنیامین بیجج لە زانکۆی نەرس وینسترن پێیان وایە دیموکراسیەتی ئەمریکی لە پێناو 1%ی هەرە دەوڵەمەندەکانی کەمەگا کاردەکات , لەبەر ئەوە دیموکراتی ئەمریکی ئەوەی پێسەندە "عدم المساواة فی أمیرکا-تاریخ النشر: الجمعة 16 دیسمبر 2016 -مات أوبراین: محرر الشؤون الاقتصادیة فی مدونة «وونکبلوج» ", واتا لە بری دیموکراسی

بلۆتەکراسییە.
22 پەرلەمانتاری پارتی کۆماری داوایان کرد ئەمریکا لە پەیماننامەی پاریس ی ژینگە بکشێنەوە, کە هەموویان بەخششیان بە هەڵمەتی هەڵبژاردن لە پیشەسازی نەوت و غازەوە وەرگرتبوو, بە تایبەتیش لە براکانی کوکشەوە, یاخود ناڕاستەوخۆ لە ڕێکخراوە سەربەرەکانیانەوە, لە هەڵبژاردنی کۆنگرەسی ئەمریکا 88%ی بەخششەکانی پیشەسازی نەوت و گاز بە کۆماریيەکان ڕێشت, پارتی کۆماری بۆتە پارتی وەرانکردنی ژینگە, کۆماریيەکان 97%ی کۆمپانیای پیشەسازی خەڵوزیان بە دەچێت , 88% ی پیشەسازی نەوت و گاز, کە نرخی نەوت لە بازاڕەکانی جیهان دابەزی ترامپ هاوکار بوو بە ڕێکەوتنی ئەپەك, چونکە پەیوەندی بە کارتێلەکانی نەوتەوە هەیە, بە تایبەتیش ئەوانەی تکساس کە ولایەتەکەیان 38 نوێنەری لە 538 نوێنەرەکەی هەڵبژێرەری سەرۆك کۆماردا هەیە.
ترامپ گوایە بە دەزینەوەی هەڵی کار بە هاووڵاتیان پشتیوانی کەرتی نەوت دە, کە کەرتی بەرهەم هێنانی نەوت تەنها 150 هەزار کارمەندی هەیە, کە 0,1%ی کەی هێزی کاری ئەمریکایە,بەڵام هەکار ئەوەیە ئەم کەرتە 88%یان وەك ئاماژەمان پێدا بەخشش و پشتیوانی دارایی دەدەنە کۆماریيەکان, وە چاویشی لە کورسیەکانی تەکساس و ناوچەی بەرهەم هێنانی نەوتی بردینە.

بەرامبەر بەو پشتیوانیانە لە پارتەکەی, ترامپ وایکرد کۆمپانیاکانی خەڵوز و نەوت و گاز بڕپرس بن لە دانانی سیاسەتی ژینگەی وڵات, کۆمپانیاکانی دەرمان کەرتی تەندروستی و دانانی نرخ لەسەر دەرمانەکان, و گروپی کۆمپانیاکانی چەك لە وەزارەتی بەرگری و , وە بانکە وەبەرهێنەکان باڵادەست بن لە وە ستریت , وە کارتێلەکانی کشتوکاڵ هژمۆنیایان هەبێت بەسەر زەوی کشتوکاڵییەکانی وڵاتەوە, واتا بەرخی سپارت بە گورگ.
کۆمەڵەی نیشتمانی چەك, کە کۆمپانیاکانی چەکسازی و بازرگانانی چەك دایان مەزراندووە, تەمویننی هەڵمەتی هەڵبژاردنی سەرۆکەکان و سیاسیەکان بە سەخاوەتەوە دەکات, لەوانە ترامپ,هەڵبژێران لەوانە کرد, کە داوای قەدەغەکردنی هەڵگرتنی چەك دەکەن, بەوەی لە هەڵبژاردنی داهاتوو تەڵەی خەیانیان لە دەکەنەوە, لە ڕێگای بەخشینی بەخشش بە نەیارەکانیان.

لە ساڵی 1791 ەوە بە پێی مادەی دووەمی دەستوری ئەمریکی ڕێگای دراوە بە هەڵگرتنی ئازادانەی چەك, بەهۆی ئەوەی میلشیا چەکدارەکان ڕێی گرنگیان گەیاندۆتە بریتانیا لە جەنگدا,کۆمپاتیاکانی چەکی

ئەمریکیش بەخششی زۆری سیاسییەکانی ئەمریکا دەکەن بۆ تایبەت کەمارییەکان, بۆ ئەوەی ئەو بڕیارە دژستکاری نەکرێت, وەک هەر تیکساسەکی فلیمە کابییەکان بێت .
لە ماوەی 6 ساڵی نێوان 1997 بۆ 2003 , ڕێکخراوەکانی پشتیوانی لە هەڵگرتنی چەك 6 جار زیاتری دژبڕانیان پارەیان خەرجکردووە, بۆ ڕێگا گرتن لە ئۆگۆری هەر گەڵانکاریەك, بۆ تایبەت دوای هەر کارەساتێکی دێ تەزێن ململانێکان توندتر دەبن, نیوەی چەکی تاکە کەسی جیهان لە ئەمریکایە, دوانزە جار زیاتر لە ڕژێی جیهانی, ساڵانە زیاتر لە 33000 کەسی سڤیل قوربانی چەك هەڵگرتنن لەم وڵاتە , بەهۆی پارەوە ناتوانرێت وڵات لەم کارەساتە دەرباز بکرێت, لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە لغاوی گەڵانکاری کراوە.
ترەمپ لە بەر ئەوەی پشتیوانی کەمپانیای ئەمازۆن, بۆیە پشتگیری دارایی ڕزگارکردنی بیرۆی پۆستی ئەمریکی ناکات کە خاوەندی 600هەزار کارمەندە .
جیف بیزۆس خاوەنی ئەمازۆن دوای ئەوەی واشنتۆن پۆستی کڕی, ئێستا لە هەوڵی کڕینی سی ئێن ئێن یشدایە, چونکە پێ بە پێی سەرکەوتنی سەرمایەکەی کە لە 200 ملیار دۆلار لە سەرکەوتن و دابەزیندایە پێویستی بە کەناڵی ڕاگەیاندیش هەیە وەك پارێزەری سامانەکەی, کەواتە دەبێت لە داهاتوودا زیاتر ملکەچی خواستەکانی ببن.
پارتی کەماری پارتەکی ئاینی و یانەی گەورە دەوڵەمەندو ملیاردێرەکانە, بەهۆی کەمکی دەوڵەمەندەکانەوە لە کامپینی هەڵبژاردنی ترەمپ حکومەتی ترامپ دەوڵەمەندترین کابینەیە لە مێژووداە, ترامپ ڕایگەیاند بە پێستە ئابووریەکان کەسی دەوڵەمەندم دەوێت.

تەنانەت دادگای باڵای ئەمریکاش کاندیدەکانی لە لایەن کەمەی فیدراڵییەوە هەڵدەسەنگێنرێن , ئەویش لە ژێر چاودێری کەمپانیاکاندایە, ئەمی کونی باریتی زوو دانا , چونکە پێوەندی بە هەڵبژاردن و ژینگەو بیمەی تەندروستییەوە هەیە, ئەوانیش سەرکیان هەیەو هەزار سەودا, وەك هەزار سەرە, هەر یەکەی بەرژەوەندیکیان بە جۆرێك لە کارتلکانەوە بەستراوەتەوە, ئەو لوغمیان بە ڕێگا گرتن لە گەڵانکاری چاند.
دیموکراتەکانیش لە ڕوی پشتیوانی ملیاردێرەکانەوە باخەڵ گەرمن, بە وتەی بەرنەر ساندەرز بایدن 44 ملیاردێر و بوتینجادج 39 ملیاردێر پشتیوانیان لێیان دەکرد , لە هەڵمەتی بڕایی هەڵبژاردن لەناو دیموکراتەکان, هاوکات 30 کاندیدی دژگای هەواگری و 15 ملیۆنێر لە لیستی دیموکراتەکان هەیە بە کۆنگرەس و ئەنجومەنی پیران.

بۆ هەیانووو کەمکی دیش کە لێرە ئاماژەیان پێ دەدەین, 44%ی هاووڵاتیان پێیان وایە گەندەڵی لە کەشی سپیدایە, 8% زیاتر لە ئەنجومەنی پیران, واتا 36%ی هاووڵاتیان پێیان وایە ئەنجومەنی پیران گەندەڵو بەیارەکانی لە خزمەت دە ستریتە, ئەمو بۆ پێی ڕاپرسی دەزگای بۆوی ئەمریکی کە ساڵی 2015 ئەنجامدراوە 80%ی هاووڵاتیان متمانەیان بە حکومەتی فیدراڵی نییە, هەر ئەمشە وا دەکات دەسەڵاتە سیاسییەکان لە 20 وڵاتە بەهێزەکەی جیهان بارو ناسەقامگیری بچێت.

تێچووی هەبژاردنەکانی ئەمریکا

جۆن کەنەدی تەنها 72 هەزار دۆلاری لە بانگەشەی هەبژاردنی سەرکایەتی خۆی لە ساڵی 1960 خەرج کرد, کە بە نرخی ئێستا 575 هەزار دۆلاری دەکرد,کەچی رکابەرکەی هەبرت هامفری هاواری لە هەستاو وتی "ئەمە زەرترین خەرجییە لە مێژووی هەبژاردنەکانی ئەمریکا", بەڵام کەنەدی وەڵامی دایەوە کە هەمەتی هەبژاردنی ئەزینهاوەر لە ساڵی 1952دا بڕی 2,5 ملیۆن دۆلاری خەرج کردووە, کە بە نرخی ئێستا دەیکردە 20 ملیۆن دۆلار.
تێچووی هەبژاردنەکان ئەمریکا لە ساڵی 2004 تەنها 700 ملیۆن دۆلار بووە, لە ساڵی 2008 بووە ملیارەك دۆلار , لە ساڵی 2012 گەیشتە 2 ملیار دۆلار , لە 2016 گەیشتە 6,6 ملیار دۆلار بووە , بەڵام بە ساڵی 2020 بەرز بەتەوە بە 14 ملیار دۆلار , 3 ملیار دۆلار زیاتر لە تێچووی هەبژاردنەکانی هیندستان, هەبژاردنی هیندستان لە دوای ئەمریکا دووەم تێچووی هەیە لە جیهاندا, بەهەی شەی کارتلەکان بە بەدەستهێنانی کورسی, تێچوی نزیك 5 ملیار دۆلار بوو, 3 جار زیاتر لە هەبژاردنی ساڵی 2009 ی هەمان وڵات, لە دوا هەبژاردنی ئەمریکا لە ساڵی 2016 , 7 ملیاردۆلاری تێچوو کە تیایدا ترەمپ بوو بە سەرۆك کەمار.

تەنها کورسی سەرۆك کەماری لە هەبژاردنی ساڵی 2016 دا, بڕی 2,4 ملیار دۆلاری تێچوو, هەبژاردنی کۆنگرەس و سێیەکی ئەنجومەنی پیرانیش 4,2 ملیار دۆلار تێچویان بووە لە هەبژاردنی 2016 دا, بەڵام لەم خولە نرخی بە 6,6 ملیار دۆلار بەرز بەتەوە, دووەکەی تریش بە زیاتر لە 7 ملیار دۆلار, ڕێگای کەشکی سپی لە جیاتی فەرشی سوور بە دۆلار ڕاخراوە, تا مانگی پێشوو بایدن 938 ملیۆن دۆلار و , ترامپیش 596 ملیۆن دۆلار کەمکی سپیان کەکردبووە, ڕێشکانیش وەك لەناوەکەی دیارە سەرچاوە بەکەی لە تاریکیدا ونە.
تا ئێستاش لە کەی هەبژاردنەکانی خولەکە, بە سەرۆك و جێگرەکانیان

و 435 کورسی کۆنگرێس و 33ی ئەنجومەنی پیران دیموکراتەکان 5,5 ملیار دۆلار و کەمارییەکانیش 3,8 ملیار دۆلاریان خەرج کردووە.
تا 10ی مانگی سێپتەمبەر کەی گشتی 5 ملیار دۆلار کەمپەینی کەکراوەتەوە , لە ساڵی 2002 تەنها 2 ملیار بووە لە ساڵی 2014 بەرز بەتەوە بە 3,67 ملیار دۆلار .
ساڵ لە دوای ساڵ نرخی کورسییە زێڕینەکان زیاد دەکات, دەبێت بە خولی داهاتوو, نرخی ئەم کورسییە چەن بچێت بە ئاسمانا؟.

بەخشش و پارە تاریکەکان

وەک لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا, پەیوەندییەکی ئەرگانی لە نێوان کورسی سەرەک و ئەلیگارشیەکاندا هەیە, تەواو کەری یەکترن, دووێت لە بەرژەوەندی ئەوان بە نانمیتەریش دور ناکەوێتەوە.
بەرامبەر بە بەخششکانیان, پێست, لەبوردن لە باج و گومرگ, گەمرگ خستنە سەر کاڵای رکابەرکانیان, یاساغکردنی هاوردە کردنی کاڵای رکابەر, وەرگرتنی کۆنتراکت لەناو خۆو دەرەوە … هتد, پاداشتیانە, ئەمە وایکردووە بوترێت دیموکراسی ئەمریکی مزادخانەی نێ ستریتە.
بە کەمکردنەوەی ڕێی دووەمەندکان لە دیاریکردنی سەرەک, کە وەک بوکێ شوشەی دەستی بەخششکانی وایە , سەرکی ئەمریکا تیەدەر ڕزفەد لە ساڵی 1907 داوای کرد بودجە بە هەبژاردنکان لە لایەن حکومەتەوە دیاری بکرێت تا کۆتایی بەم پارە زەر کەکردنەوەیە بهێنریت, هاوکات ڕزفەت داوای کرد بەخششی کەمپانیاکان قەدەغە بکرێت"الانتخابات وترشيد التمويل-تاريخ النشر: الپلاپاو 31 مارس 2015″. ئەمریکا نەک دوای 113 ساڵ ویستی ڕزفەدی جێبەجێ نەکرد, بگرە دادگای باڵای ئەمریکی لە ساڵی 2010 بەیاری هاووڵاتیان یەکگرتووین یدا, کە لانی زەری بەخششی هەگرت و بەسنوری کرد لە بەردەم ملیاردەرەکان بە ئەوەی ئازادانە دەستبخەنە ناو هەبژاردنکان, ئەمەش لە خزمەت دوبراکەی کەکش بوو" david-h-koch, "charles-d-koch,کە 400 ملیەن دۆلاریان بەخشش دا بە ئەوەی ئەباما دەرنچێتەوە لە ساڵی 2012, برایانی کەکش بەیاریان داوە بە هەبژاردنی داهاتوو 1 ملیار دۆلار خەرج بکەن .
هەرچەندە یەکەک لە خواستکانی باڵی پشکەوتنخوازو لیبراڵی ناو دیموکراتەکان شەرشی سیاسییە لە وڵات, یەکەک لە خاڵە زەق لە پشینەکانی ئەم شەشە هەبژاردن و پارەی هەبژاردنکان و سەرچاوەی داهاتی پرسەی بانگەشەی هەبژاردنە, وڵە پەی ناچێت لەبەرامبەر کارتەلکانی پارە سەرکەوتوو بن, لە کاتکدا خودی دیموکراتەکانیش سودمەندکی پرسەکەن.
کە هەبژاردن دێتە پێشەوە ,کەمپانیاکانی راگەیاندن و ریکلام

جۆرنیانە , کەناڵە ناخەبیەکان زەرترین پارە دەبەنەوە, نزیك 47% پارەی بانگەشەی هەڵبژاردنیان بەردەکەوێت , 16,5%یش بە ریکلامی هەمان ئەو کەناڵانەیە, 21%یش بە تێڵی کۆمپانیاتی, 12%بە کەناڵی سەرانسەری کابڵەکان , 5%یش بە رادیۆکان دەڵوات, ئەم پارانە 40%یان خەڵکانی نەناسراو و بە تارمایی دەبینن, سەرچاوەیان دیار نییە.

یاسای ئەمریکی یاساغی کردووە کاندیدانی پلە گشتیەکان کەمپەین لە لایەن و کەسی بیانی وەربگرن, بگانەکە تەنانەت دانیشتووی ئەمریکاش بێت و مافی مانەویان هەبێت, ئەوانەی ناسنامەی ئەمریکایان نییە ناتوانن بەخشش بکەن بە هەڵمەتی هەڵبژاردنی سەرتاسەری و هەرێمی, 9 دادوەری باڵای وڵات مافی بەخششی بە دو کرێکاری بگانە کەمافی مانەوەی کاتیان هەبوو ڕەتکردەوە.

کەچی بە پێی OpenSecrets.org لە ساڵی 2016 دا 178 ملیۆن دۆلار پارەی بیانی هاتۆتە ناو هەڵمەتی هەڵبژاردنەوە , وەك ئەوەی زانرا بێت , کەچی ئەمریکا ئەم یاسایەی دەرکردووە, خەی یەکەم وڵاتە کەمکی نەکەرانی دەکات لە جیهاندا, ئەمریکاو یەکێتی سۆڤیەت و ڕوسیای ئێستا گلاونۆتە 117 هەڵبژاردنی وڵاتانەوە, 69%ی ئەمریکا ئەنجامی داون, هەڵبژاردنی ئیتاڵیا لە ساڵی 1948, یەکەم چالاکی سیای ئەمریکا بوو لەو بواردا, ملیۆنان دۆلاری خەرجکرد بە ئەوەی شیوعیەکان نەگەنە دەسەڵات کە حیزبی یەکەمی وڵات بوون, لە ساڵی 2005 جەرج بۆش لە یەکەم هەڵبژاردنی پەرلەمانی عەراق و دواتریش ئەباما لە هەڵبژاردنەکانی دواتری عەراق ویستیان هەبوو, دەست لە هەڵبژاردنەکان وەردەن, گوایە دواتر ئەنجامیان نەداوە, دوارۆژ دەردەکەوێت.

هەرچەندە لە 22 ولایەتی ئەمریکا یاساغ کراوە کەمپانیاکان بەشداری لە بەخششی هەڵبژاردنەکان بکەن, وە لە 39ولایەتی ئەمریکا ئاستەك دیاریکراوە بە پیتاکی تاك, بەڵام قازانجی پشکیان بە دەچێت لە لایەن کەمپانیاکانەوە بە ئەوەی خاوەن پشکیش بن, سنوریشی دیارینەکراوە, وەك فۆربەك" أپریاو المشهد السیاسی الامیرکی-تشیسون لی ودانییل وینر", ئەمە وڵای ئەوەی کاتەك خاوەند کەمپانیاکان دەنێ ناو هەڵمەتەکەوە, لەبەر ئەوەی لانی زەری خەرجی دیارینەکراوە, بە کەیفی خەیان ترەمپای پارەکانیان دەڕژنە ناو هەڵمەتەکەوە, لە هەڵمەتی هەڵبژاردنی ناوخەیی دیموکراتەکان مایکل بلەمبەرگ لەماوەی سێ مانگدا ملیارەك و تەم ستەر 270 ملیۆن دۆلاریان خەرج کرد, هەرچەندیش زوو دەڵان لە کاندیکردنیان بە پەستی سەرەك کەماری لەسەر پارتی دیموکرات.

لە 5 ساڵی رابردوو لیژنەی سەپەر باکس 5 ملیار دۆلاری کۆکردۆتەوە, بەشێکی سەرچاوەکەی دیار نییە, پارەی تاریکییە " أپریاو المشهد السیاسی الامیرکی- تشیسون لی ودانییل وینر" ,
بەشێك لەو پارانە لە بانگەشەی هەڵبژاردن بۆکار دەهێنرێن, پارەی نهێنی و پارەی ڕەش , تەنانەت داوای سەرچاوەی پارەی بەخششکان لە ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی ناکرێت , سەیر کەن تەنها ڕێکخراوی " Center for Responsive Politics
" لە نێوان نۆڤەمبەری 2011 بۆ دیسەمبەری 2014 بڕی 323,936,500 دۆلاری ڕەشیان خستۆتە ناو هەڵمەتی هەڵبژاردنەوە, کە سەرچاوەکەی بۆ دایك و باوك بووە, تەنها لەم هەڵبژاردنە 215 ملیۆن دۆلاری ڕەش تا چەند مانگێك لەمەوپێش ئەوەی زانراوە خراوەتە ناو هەڵمەتی هەڵبژاردنەوە, پارەی ڕەشی بۆ دایك و باوك هەموو ئۆگەرەکانی لە بەردەمدایە, لە پارەی ڕەش , پارەی ٥٠ ستریت, پارەی بیانی .
نزیك تەنها دەرەوەی نوێنەری دوو پارتەکە, ئێستەش بگەنە ئەم 537 کورسییە کە شەڕی لەسەرە, بگرە ژنانی ناو دوو پارتەکەش, ڕۆژیان زەر لە خوارە, زەر کەمتر لە وڵاتانی ئەفریقاو ئەمریکای لاتین و تەنانەت عێراق و کوردستانیش , ژنانی ئەمریکا 19,3203% کۆنگرێس , 103 کەس وە ئەنجومەنی پیرانیش 23 %پێ دەهێنن, بەهیی ئەوەی کەشێی کەمەك و پیتاکیان هەیە, بەخششرەکان کەمتر پیتاکیان پێ دەدەن.
بم شێوەیە بەشداری لە هەڵبژاردنی ئەمریکا, بە گیرفانی بەتاڵەوە لە دەرەوەی کەرو فیلەکە, وەك خۆ هەڵدانە لە کۆکی هەزار بە هەزارەوە بە قوڵایی.

ژنەکی منگنی شەرزاد حەسەن … دڵشاد کاوانی

"گرنگی ئەدەب لەوەدایە لە شەوی شەڕاب وایبە، تا کەنتر بە بایخدار تر دەبێت"

شەرزاد حەسەن چیڕۆکنووس و ڕۆمانووس یەکێکە لە نووسەرە زلهێز و پایە بەهێزەکانی ئەدەبیاتی کوردی کە لە نەوەکانی دوای حەفتاکان وەك ڕۆژەکی پشنگدار لە دونیای ئەدەبی کوردیدا دەرکەوت، هەموو

نووسەر و خوێنەرانی سەردەمی خۆی و دوای خۆی بە تێنیایی و گوێی هۆش و حەسار و سەگەکانی باوکم تووشی شۆک کرد.
گرنگی ئەدەب لەوەدایە لە شتەکانی شاراوە وایە، تا کێنتر بە بایخدار تر دەبێت، هەربۆیشە قسەکردن و خستنە بەر شنەبای نووسین لەسەر بەرهەمەکانی ئەو نووسەرە نە لە سەردەمی خۆیی و نە لە دوای خۆیی وشکی نەکرد و خووەی هووباری وێژەیی بەوتە وزەی گیانی ئاشی سەدان نووسەر و هونەرگری ئەدەبی کوردی، وەلە کەمن ئەوانەی بووەری ئەوەیان کردووە کە بە چاوی هونەرییەوە جددی لە دەقەکانی بەوانن ئەمەش ئەو کەماسیەیە کە لە هونەرەکانی کوردیدا کەلێنێکی گەورەی دروست کردوە. من خەم قەرزاری ئەدەبیاتی ئەو پیاوەم هەرگیزیش نەمشاردەتەوە کە لە دایکبوونی من سەرچاوەی دایکدانی ئەدەبی مازنی شەرزاد حەسەن و نەوەکانی تریەیە، تەنانەت خۆشاتی باشترینی ئەدەبی گەنجانیشم لەسەر دەستی ئەوەوە وەرگرتووە. بەڵام ئەمە نابێتە ئەوەی کە هەرگیز نەتوانم یان خەم بگرخێنم لەو پرسیار و هونەرانە کە سەبارەت بە دەقەکانی یان هەردەقی نووسەرێکی تر لام گەڵاڵە دەبێت، خەم ببووەرم.
من لەرەوە دەموەت لەسەر نەقڵەتی ژنێکی منگنی شەرزاد حەسەن(١) بوەستم، هەروەک شەرزاد حەسەن خۆی دەڵێ: نووسین بە من گەمەیێکی حەرام بوو،... مەردمنداڵبووم ئەوسا نهێنی خەم و هاوەڵکانم و شەوان دایکم و باوکمم دەنووسیەوە.(٢) بەمەش ئەوەی کە کەی بەرهەمەکانی شەرزاد حەسەنی خوێندبێتەوە دەزانی شەوی باوک و کوڕ و بەدەسەڵاتی کوڕ لە هەمبەر باوکدا شەرزاد حەسەن باوکەکانی چۆن لە پانتایی وشە و دەقدا زیندەبچاڵ کردووە، بەمەش شکاندنی لووتی باوکسالاری لای شەرزاد حەسەن لە لووتکەیە، نایشارمەوە ولە شەرزاد حەسەن نووسەرانێکی زیری گەنجی لە نەو قووی زهنیەتی شکاندنی لمووزی باوک بە دەستی هونەرکەی چەقاندووە. ئەوەی لە ژنێکی منگن دیبینرێت هێک پێچەوانەی ئەوانەی پێش خۆیتی و کودەتایەکە کە شەرزاد بەسەر کەی بەرهەمەکانی پێشووتریدا کردوە، بواری ئەوەی نەهێشتەوە کە کەسێکیتر ئەم کودەتایەی بەسەردا بکات، هەر خۆی گەمەی نووسینەکانی هەڵگەڕاوەتەوە و ئەمەش لەزانین و توانایی ئەومان نیشاندەدات، لەرێ چۆن باوک و کوڕ دەست دەکەنە مل و بەدیار پێکی مەست بوون، دەبن بە یەک گیان و جەستە.
چۆن شوان و مامە یان پیرەی قەساب بەدیار پێکەکەوە دەکاتە هاوەڵ و لە هونگای مەست بوونەوە پیرەی قەساب بیرەوەرییەکانی تافی لاویەتی خۆی بە شوانی کوڕی و هاوەڵکانی لە هونگای پێکهەڵدانەوە چیرۆکەکانی دەگێڕێتەوە، نکۆڵی لەوە ناکرێت شەرزاد حەسەن لەم دەقەشیدا پێ لە داهێنان و ئەفراندنی ئەدەبی مازن، بەڵام ئەمەش ناگەینێت کە بە

کەم و کوێی و کەماسی بێت، تەنانەت دەتوانم بڵێم دوای ئەم هەموو دژایەتییەی بە باوک لەگەڵ دایکت خوێندرانی لەگەڵ باوک ئاشت بکاتەوە، وەلێ بە دیدگای من شەرزاد حەسەن لە هاوکێیەتی نەوان کوڕ و باوک تەدەکووت یان زێتر لە وە دەووات کە کەمێگاکە پێیدا تێپەڕبووە. ئەویش بەمە کە پیرەی قەساب بێتە هاودەمی خواردنەوەی کوڕەکەیی و بە پەردە و بە گەڕانی ناو باوکایەتی، پیرەی قەساب باسی ئازانی بەسەرچووی خۆی سەبارەت بە مەبازی و تەکەڵ بوونی بە ژنانی شار و دەستبازی و ئابواردنی سێکسوالی باوک لەبەردەم کوڕدا گەڕانەوەی کارەکی نالەژیکی و نادروستە لەبەردەم کوڕدا بەمەش هیچ پرۆژەیەکی پەروەردەیی و خیزانی ناهێتەوە کە دەبووایە لە لای چیڕۆکخوان هەبووایە، تەنانەت تریقانەوەی کوڕ و هاوکێکانی لەبەردەم باوکدا کەم کردنەوەی شکۆی باوک و لاوازی کارەکتەرە لە دەقدا، ئەمەش هەر بە ئاوە دەگەڕێتەوە کە شەرزاد حەسەن نەیستووە یان نەیتوانی وە لە ژێر هەژموون و کاریگەری بیرکۆکانی پێشووتری دەربچێ.

دواتر وەنا کردنی سەرجەم ژنانی شارە لە بەردەم هات و چوونیان بە قەسابییە کەی پیرە و کەم کردنەوەی بە بەهاکردنی ڕووشتییان لە لایەن شەرزاد حەسەنەوە لەسەر زاری پیرەی قەساب بەمەش هەموو ژنان دەخاتە ژێر گومانی ڕووشتییەوە ئەمەش کارەکی کرێتی و نابەجێیە دەبووایە بیری نووسەر زێرتر بۆی کردبووایە نەوەک تەنیا دروست کردنی سەردی گەڕانەوە.

لە لایەکیتر کەشانی ددانی پیرەی قەساب بە دیدەنی دکتۆرە لەیلای کریستییان، کە لە لاپەڕە (٢٧) دا هاتووە دوای بینینی وێنەی تیشکی ددان و دکتۆرەکە لەسەر داوای خودی پیرە وەک نەخۆشێک، کەچی دکتۆرەکە لای ڕوونە کە ددانەکەی ساخە بەڵام بە ڕازی کردنی نەخۆش و بە بە سەرکردن دەری دەکەشە. ئەمەش پێچەوانەی میساق و ڕووشتی پزیشکییە، جگە لەهەڵەی پزیشکی و ئامانجی ماددیی باوەناکەم هیچ دکتۆرێک ئەمە بکات سەرباری ئاوەی کە دکتۆرەکە کەسێکی ویژدان زیندوو بێت وەک خۆی باسی دەکات.

لە ڕووی زمانەوە سەرباری ئاو هەموو کوردی زانییەی و لێهاتووەی نووسەر کە دەبووایە ئەم کارە نووسەرە و ئاوانیتریش بە نەوەی دوای خۆیان قوتابخانەی زمان بوونایە، نەوەک زمانێک لە ڕووی سیماتیک و زمانی جگماکییەوە ئاوەی کە پڕی دڵین زمانی دایک شەرزاد حەسەن ئاوەندە زمانی تێک شکاندووە لە لا (١) دەڵێ "لە چەوانییەکەدا ئەو دەرنابەم،...." ئەو دەرنەبردن لەزمانی کوردییدا نییە و هیچ واتایێک بە دەستەوە نادات، بەڵکو دەشێ بڵێیت پڕی بە ئەو نەبردن، ئەو دەرنەکردن...تادوایی. جگەلەوەی ڕەمانەکەی پێ کردووە

لە وشەی عەرەبی ناپەویست کە دەنیام نووسەرانی دوای ئەو دووبارەیان کردەوە یان دیجوونەوە ئەمەش وەک وشەکانی لە لاپەرە (١) مەڵ و بزنن و ئەو حەیوانانەی... یان حەز و شەهوەت. واوەیلا و نا کامل لە لاپەرە (٢) وشەی ئیستغفار، نسیب، خەڵقەند و لە لاپەرە (٣) دوعا و عازەب، سوعبەت، لا (٤) سەراب. لە لە لا (٦) ختوانە لاپەرە (٨) جەزبە، لاپەرە (٩) تەماعی بەهەشت ، مەخلوق، حەدی نییە، زەعیف و جەننەت، موحیببەت، شەرەف، حەیا، حورمەت، عەیب و عار، تەماع، عالەم، عومر، عەفو، حیکمەت، ئینسان، ئومەت، تایفە، موعجزە، حیساب، کەیف، سەفا، شوکر، غەزەب، فرسەت، حەشر و نەشر، ئەهل و سەهل، سولح، مەجلس، سەعات، غیرە، عاتفە، حەیف، جەماعەت، ئیشارەت، ئەشیعە، ئیزن، ئیفلیج، ئیقاع، تەشتریب، لە بەرامبەر هەر وشەیەکی عەرەبی کە نووسەر زۆر لە ئەمە شارەزاترە لەوەی کە دەیان وشەی جوان و ناسکی کوردیمان هەیە و لەرە دەرفەتی نووسینیانم نییە، بە ئەوەی زۆر درێژی پێنەدەین من تەنیا وشەیەک بە سەرجەم ئەوانەیتریش بە نمونە دەنمەوە لە بەی تەشریب کورد دەڵێ تەکوشە، چەندە جوانتر دەبوو کە نووسەر بەکاری بردبووایە، تەنانەت شەرزاد حەسەن وەک ئەوانەتر لە لا (١٠) هەوەی نەداوە خەمەک لە وشەکانی دیکە بخوات وەک تەلەفزیۆن و سەتەلایت، یان عەیادە، دەکرا وەک داهێنەرەکی وشەی کوردی و هاوتا کردنەکی کوردی بە ئەمە کردبووایە، بەمەش خوێنەران و نووسەرە تازەکانی لە نەبوونی وشەی کوردی رزگار دەکرد، بەمەش جەخار بەچوونەکی شوکر مستەفای گەورەی بیرهێنامەوە کە گوتی" زمانی کوردی دەمرێت، بەڵام لەدایک نابێت" ئەوەی ختووکەیەکی زۆر ناخۆشی پێدام وشەی مەکتەبلی، نازانم بیرهێنانەوەی و زیندووکردنەوەی ئەم وشەیە تەکشکاوی کە نیوەی عەرەبی و نیوە تورکییە بە خوێنەری کوردی چ چێژەکی دەبە و جگە لە ویران کردنی زمانی کوردی چ خزمەتێکی زمان دەکات.

لە لایەکیتر شەرزاد حەسەن لە لا (٣٢) لە ووی ئاینییەوە حەفتاو دوو حەری لە بەهەشتەوە لە ڕگای ژمارەوە دەخاتە بەر ڕەخنە کە دەڵێ " جارێ من تەناگەم بە حەفتاو دووە بە حەفتا نەبوو..." بەمەش پرسەی ڕەخنەکردنی دەقەکی ئایینی لاواز دەکات، هەرهیچ نەبووایە دەکرا بوونی حەفتا کە بخاتە بەر ڕەخنە کە ژمارەیەکی ئیجگار زۆرە نەوەک تەنیا دوو بە زۆر بزانە. لە گەڵ ئەوەشدا لەهەمان لاپەڕەدا لەڕگای گەڵەوەی سەرەکی و هاوەڵی شوان دەیورژێنە کە پیرەی قەساب "لە پەریزادەکانی بەهەشت بەزارە" لە بەرامبەردا ئاسوودەیە بە لەیلا و ژنانی هاموشۆیی قەسبیان کردووە، لە کاتێکدا بەزار بوون بە ئەوە شتە دەتە کایەوە کە تاقی کرابێتەوە، واتە لە پراکتیکدا بە تەربوون و ئەزموون کردن بەکاردێت نەوەک پێنەگەیشتن، بەیە

لەرەش دەکرا بەڵام بەزارە لە باس و سوێندەوە و یان جووینەوەی پەریزادەکانی بەهەشت و حەفتاو دوو حۆری، بەم جۆرە لاسەنگی بەزاریەکەی ڕەک دەخرایەوە.
ماوەتەوە بەم سەرباری جوانیی و داهێنرانەی نۆڤێتی ژنکی منگنی شەرزاد حەسەن وەک بەرهەمی هەر نووسەرێکی دیکە خاڵی نییە لە کەموکوڕی و هەرچەندە پڕە لە وشەی کوردی ناوازە و بەکارهێنانی بەرهەمە نێیتوانیوە بچێتە خزمەتی زمانەوە.

پەراوێز
١- ئەم نۆڤێتە لە ساڵی ١٩٧٨ وەک دەستنووس نووسراوەتەوە لە ساڵی ٢٠٠٦ پەداچوونەوەی بۆ کراوە. لەگەڵ نۆڤێتکی تر بەناوی خەونی جاجاڵەکان بە دوو چاپی جیاواز و بەناوکراوەتەوە.
٢- نووسینی سەر بەرگی کتێبکی سەرجەم بەرهەمکانی شەرزاد حەسەن چاپی ٢٠٠٥ دەزگای ئاراس.
٣- لە چاوپێکەوتنکی تەلەفزیۆنی د. شوکر مستەفا. ئەرشیفی گووڵان تیڤی.
٤- هامشکان بەپێی لاپەڕەکانی پێدیئڤی بەناوکراوی نووسەر ریزبەندییان بۆ کراوە.
سەرچاوە:
-ماڵپەڕی فەرمی شەرزاد حەسەن. www.sherzadhasan.com

کورد لە عێراقی دوای سەدام حسێن دا ..ئەنالیز و نووسینی: ستیڤان شەمزینی

کورد لە عێراقی دوای سەدام حسێندا "2003" بەشێوەیکی گشتیی ئۆجیندایکی ناوون و هەڵبوو، بۆی بوو کەرکی سەرکی دروستکردنەوەی عێراقکی داووخاو و هەوشاوە، دەبوو کورد ئاسەی دوور نزیک بکاتەوە و کەکی لەو دەرفەتە وەربگرتبا لە پێناوی دروستکردنی دەوڵەتی کوردستان. لە سەرەتای پرسەی ئازادیی

عێراقەوە گووتارێکی یەکگرتووی کوردیی هاتە ئارا روو لە عێراق و پشت لە خەونی سەربەخۆیی کوردستان، هێزە سیاسییەکانی کوردستان گرۆیان لەسەر هاتنە ئارای عێراقێکی فرەیی و دیموکراسیی و زامنکاری مافی هەموو پێکهاتەکان دەکردەوە، ئەگەرچی ئەم ئارەزووە خەونی شاعیرانە بوو، بەڵام سەرکردایەتی سیاسیی کورد لەو قۆناغە پڕ ئاڵۆگۆڕانکارییە هەموو قورسایی کاری خۆی خستە سەر بیناکردنەوەی عێراقێکی داتەپیو کە دەرگیری شەڕێکی تائیفی و ئەهلی قورس ببووەوە، لەم نەوەندەدا پێکهاتەی سوونە تەسفیە و کنارگیرکران و سەگەشەی سوونەنشین بووە مەیدانی یەکلاکردنەوەی شەڕێکی لە مەژینەی مەزهەبیی و پرسەی تەسەندنەوەیەکی کوڕانە و هەڤانە، بەو هەیەوە پارەزگاکانی سەگەشەی سوونە بوونە پارچەیەک ئاگر و پشکە کە تا هەنووکەش گەی ئەو ئاگرە خامۆش نەبووەتەوە.

بە تەسفیەکردنی سوونە و بە هاوکاریی کەماری ئیسلامی ئێران، حکوومەتێکی شیعیی لە عێراق دروستبوو، هیچ ڕێگەیەک بە کورد نەمایەوە، یان ڕادەستبوون بە ئاجیندای ئێران یان کشانەوە لە پرسەی سیاسیی لە عێراق، بەڵام کورد لە کشانەوە و پێکخستنی پرسەی سیاسییدا زەر سست و لاواز بوو، هەنگاوەکانی زەر درەنگوەخت بوو، بەو پێیەی دەسەڵاتێکی سەقامگیری شیعە مەزهەب لە بەغداد دروست ببوو، پەرش و بڵاویی هێزە کوردستانییەکان و نەبوونی گووتارێکی یەکگرتوو بە مامەڵەکردن لەگەڵ قۆناغەکە، هێندەی تر کەمکی بادەستی حکوومەتی بەغدای کرد بە تونددکردنەوەی هەڵوێستەکانی لە هەمبەر کورد و قارسی دەستکەوتەکانی لە چوارچێوەی عێراقدا، لەو نەوەندەدا مالیکی سەرکۆزیرانی پێشووی عێراق ویستی لە ڕێگەی سەرکردایەتی ئێپڕاسیۆنی دیجلەوە پڵاماری سەربازیی کوردستان بدات، بەڵام هەڵتەقینی داعش ئەو ئەرکەی پێکخست، دواتر بڕینی بەشە بودجەی کوردستان و گووشارە جەراوجەرەکانی سەر کورد بەردەوام بوو، هاوزەمان ماڵی کورد دابەشبوو بەسەر دوو ئاڕاستەی سەرەکیدا کە ئەوەش هێندەی تر پێگە و سەنگی کوردیان لاواز کرد.

لە دوای ئەنجامدانی پرسەی ریفراندەم لە 25ی سێپتامبەری 2017 گووشارەکانی عێراق بەهاوکاریی ئێران، کەوتنە بواری پراکتیکییەوە، ئەوەش بە داگیرکردنی کەرکووک و دووز و شنگال و ناوچە دابڕاوەکان کە تایبەت هات کە بە گەورەی وتەی شارەزایانی جیۆگرافی ئەو شوێنانە نیوەی خاکی باشووری کوردستان پێکدەهێنن. لە ئێستادا ئاسۆ تاریکە و پرسەی سیاسیی بە تونێلێکی تاریکدا گوزەر دەکات و کەس ناتوانێت پێشبینی ئایندە بکات، تەنیا ئەوەندە نەبێت کورد لە عێراقی دوای سەدام و لە ماوەی 17ساڵدا هەشتا لە شوێنی خەی مراوەحە دەکات. ئەوەی لەردا دەیخوێننەوە پێنج شیکاریی

سیاسییە بۆ شرۆڤەکردنی پێگەی کورد لە عێراق و مەترسیی و هەڕەشەکانی ئایندە. کە تەکیە لە ئانوساتی خۆیان و دوانزە ساڵەک بەر لە ئێستا بەاوکراونەتەوە.

چاپتەری یەکەم
کوردستان لە ژێر گوشاردایە
گرۆبەستە نێوتییەکان .. وێرانکاریەکی تری فشاری سەر کورد

بە گوێرەی ماددەی 141 دەستووری هەمیشەیی عێراق مافدراوە بە ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستان سەربەخۆ و بە گەلانوە بە را و بەیاری حکوومەتی فیدرالی عێراق گرۆبەستی نێوتیی یان هەر سامانێکی تری سروشتی واژە بکات لەگەڵ کەمپانیا نێوخۆیی و دەرکیەکاندا، پێش ئەم بڕیندە دەستوورییە و روخانی رژێمی عێراقیش لە میانەی پرۆسەی ئازادکردنی لە ساڵی 2003، حکوومەتی هەرێمی کوردستان چەند بڕیندێکی مۆر کردووە لەگەڵ ژمارەیەک کەمپانیای بیانی بە مەبەستی دەرهێنانی نێوت لە کوردستان، بەڵام لە ژێر رووناکی و ڕەوایی ئەو بڕگە دەستوورییەدا بە ئەندازەیەکی بەرفراوان گرۆبەستی نێوتیی لەگەڵ چەند کەمپانیای لەکاری و دەرکی واژە کران بە دەرهێنانی نێوت.
بە گوێرەی لێدوانی (د.ئاشتی هەورامی) وەزیری سامانە سروشتییەکانی حکوومەتی کوردستان (زێر کەمپانیا هەن پەرەشن کار لە کێگەکانی نێوتی کوردستاندا بکەن، ئەمەش زێر خەشخاشین بەوەی لەگەڵ ئەم کەمپانیایانە گەیشتووینەتە ڕێککەوتنێک). هەر بەپێی وتەی وەزیری سامانە سروشتییەکان 15% داهاتی ئەو سەرچاوە نێوتیانە بە کەمپانیاکانە ئەوەی دەمێنێتەوە (85%) دەگەڕێتەوە سەر داهاتی عێراق و ئەمەش داهاتێکی باشە بە سەر داهاتی گشتیی عێراق.
(د.ئاشتی هەورامی) ئاشکرای دەکات بڕگە لەو بیرە نێوتییانەی هەنووکە کاریان تێدا دەکرێت و نێوتیان لێدەرهێنرێت، زیاتر لە 24 کێگەی تر هەن لە ژێری چاودێریی حکوومەتدان. بەشێوەیەکی گشتیی بیست کەمپانیای نێوتی بیانیی هەر یەک لە وڵاتێکانی (روسیا – کۆریای باشوور – نەمسا – بەریتانیا – هیندستان – نەرویژ – تورکیا – سویسرا – کەنەدا – فەڕەنسا – وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا) کەنتراکتیان لەگەڵ حکوومەتی هەرێم واژە کردووە و سەرقاڵی دەرهێنانی نێوتن لە چەند ناوچەیەکی جیاجیای کوردستان، بەگومان چەند کەمپانیایەکی تریش ئامادەییان دەربڕیوە کەنتاک لەگەڵ حکوومەتی هەرێم ببەستن لەو بوارەدا.

لە واقیعدا وا پێویست بوو پەرلەمانی کوردستان لایەنی یەکەمی بەیاردەر بوایە لە پرسەی دەرهێنانی نەوتی کوردستان، کەچی بەپێچەوانەوە بەشێک لەپەرلەمانتاران بێئاگایی خۆیان نیشان دەدەن لە چۆنێتی گرێدانی کۆنتراکت لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکان لەلایەن حکوومەتی هەرێمی کوردستانەوە. (شیروان حەیدەری) سەرکی فراکسیۆنی زەرد لە پەرلەمانی کوردستان رایدەگەیەنێت: لە بەستنی گرێبەندەکاندا حکوومەتی هەرێمی کوردستان نەگەڕاوەتەوە بۆ رای پەرلەمان و بێئاگایی خۆی نیشان دا لە وردەکاریی و چۆنێتی گرێدانی ئەو بڕیارانە لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکان. لە هەمان کاتدا ئەندامانی لیژنەی پیشەسازیی و وزە و کانزاکان لە پەرلەمانی کوردستان تەئکید دەکەنەوە ئاگاداری ئەو گرێبەستانە نین حکوومەتی هەرێمی ئیمزای کردوون لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکانی بواری نەوت.
لەم بارەوە (بەرزان عەبدوڵا) ئەندامی لیژنەی پیشەسازیی و وزە و کانزاکان ئەو دەنگۆیە پشت راستدەکاتەوە کە لیژنەکەیان ئاگای لەو کۆنتراکتانە نییە حکوومەتی هەرێم مەری کردوون لە بواری نەوتدا، لەوەختەکدا دەبوو ئەم لیژنەیە و خودی پەرلەمان بەم کارە هەستایە. جیا لەوەش حکوومەتی هەرێمی کوردستان سەرباری گووشارەکانی دەوڵەت لە بەغدادەوە، هەنووکە بڕدەوام لەسەر مەرکردنی گرێبەستەکانی لە بواری نەوتدا چوونکە وەک پسپۆران باسی دەکەن سەدان کۆمپانیای نەوتی لە کوردستاندا هەن کە تا ئێستا کاریان تێدا نەکراوە و خراونەتە کارنامەوە بە ئەوەی لە ئایندەدا کاری گەڕان و بەرهەمهێنانی تێدا بە ئەنجام بگەیەنرێت.

بە پێی راپۆرتی (ئەژین عەبدولخالق) کە لە ڕۆژنامەی (ڕۆژنامە) باڵاوبووەتەوە: پسپۆرێکی ئەڵمانی کە لە بواری نەوتدا ئێستا لە کۆمپانیاکانی نەوتی تەقتەق کاردەکات لە بارەی ئایندەی گەشی هەرێمی کوردستان لە بواری دەرهێنانی نەوتدا دەڵێت (لە هەر کوێیەک بیر لەدەڕین، نەوت دێتە دەر). هەر بەگوێرەی هەمان راپۆرت: بەپێی ئەو ڕوپێوە جیۆلۆجییەی کۆمپانیای (DNO) نەرویژیی لە ناوچەی زاخۆ کردوویەتی، پێدەچێت کۆمگەی تاوکی بە تەنیا نزیکەی (100) ملیۆن بەرمیل نەوتی یەدەگی خاوی تێدابێت، بۆیە کۆمپانیاکە پلانی هەیە بە ئەوەی لە هاوینی ئەمساڵدا (2008) ڕێژەی بەرهەمهێنانی نەوت بگەیەنێتە (50 000) پێنجا هەزار بەرمیلی نەوتی خاو لە ڕۆژێکدا، لە کاتێکدا بەرزترین راددەی لە ساڵی رابردوودا لە 25 000 بەرمیل تێنەپەڕیوە لە ڕۆژێکدا.
دیارە ئەم بەرزبوونەوە و هەڵکشانە لەڕۆژی دەرهێنانی نەوتی خاو لە کۆمگەکانی کوردستان کاریگەریی بەرچاوی دەبێت لەسەر ئابووری

کوردستان، بگومان هەر لەبەر ئەم فاکتەرەش وەهای کردووە لە ناوخەی عەراق و جیهانی عەرەبی و تورکیا دەنگەکی نالەزایەتی زۆر بەرز بێتەوە بە دژی دەرهێنانی نەوت لەلایەن کوردەکانەوە، چوونکە ڕوون و ئاشکرایە کوردستان دەتوانێت لە ڕێی ئابووری نەوتەوە لەسەر پێی خۆی ڕابوەستێت و پێش مەرجەکیشە بە هەنگاونان بەنیەتی دروستکردنی دەوڵەتی کوردستان، چون دامەزراندنی دەوڵەت بەبێ ئابووری و بازرگانییەکی بەهێز لە خۆکوژیی بۆلاوە هیچ مانایەکی تر هەڵناگرێت، بۆیەکا ئەم پرسە زۆرترین کاردانەوەی لە دژ هەبووە هەر لە ناوخەی عەراقەوە تا دەگات بە تورکیا و ئێران و هێندە دەوڵەتی ناوچەیی و جیهانیی.

ئاستەنگەکانی بەردەم دەرهێنانی نەوتی کوردستان

ڕۆژی 26112007 (حسەن شەرستانی) وەزیری نەوتی عەراق بە فەرمی ڕایگەیاند مەرکردنی هەموو گرێبەستە نەوتییەکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان یاسایی نین و بە ئاگاداریی حکوومەتی ناوەندی واژە کراون، بۆیەکا حکوومەتەکەی کار دەکات بۆ هەڵوەشاندنەوەی سەرجەم ئەو گرێبەستانەی کوردەکان لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکاندا واژۆیان کردووە لەبواری دەرهێنانی نەوتدا. ئەم هەڵوەستەی شەرستانی لە دوای کۆسپ خستنە بەردەم ماددەی 140 دووەمین هەوڵی ئاشکرای لایەنی عەرەبییە بۆ تەگەرە خستنە بەردەم هەندە بڕگەی دەستوورییی کە بەرژەوەندیی گەلی کورد مسۆگەر دەکات. ئەمەش نالەزایەتییەکی گەورەی لە ئاستی سیاسیی کوردستاندا لێکەوتەوە.

(نەچیرڤان بارزانی) بۆ تووندیی وەڵامی لێدوانەکانی شەرستانی دایەوە، بۆ دوایدا سەرکەی فراکسیۆنی زەرد لە پەرلەمانی کوردستان وەڵای ڕەخنەگرتن لەو هەڵوەستەی وەزیری نەوتی عەراق، وتی (شەرستانی دەستەڵاتی ئەوەی نییە گرێبەستەکانی ئەم هەڵوەشێنێتەوە). کاربەدەستانی حکوومەتی هەرێم لە دژی لێدوانەکانی شەرستانی ڕایدەگەیەنن ئەوان بە پشت بەستن بە ناوەندەکی دەستووری عەراق گرێبەستە نەوتییەکانیان مەر کردووە. ئەمەش لە بەچوونی (جەمال عەبدوڵا) وتەبێژی فەرمیی حکوومەتی هەرێمدا جێختی لێکراوەتەوە کە دەڵێت (ئەو کۆشیە شەرستانی دروستیکردووە، ئەم بە پێی یاسای نەوت و غازی کوردستان ئەو گرێبەستانەمان واژۆ کردووە، ئەو یاسایەش کە لە پەرلەمانی کوردستان دەرچووە بەیاری بەڕێز مەسعود بارزانی سەرکەی هەرێمی کوردستانی لەسەر دەرچووە، شەرستانی وا دەزانێت ئەو گرێبەستانە یاسایی نین، ئەو با لە دادگای باڵای فیدراڵی شکات بکات، ئەوسا چاوەڕێی بەیاری دادگا دەکەین، تا ئێستا شکاتی نەکردووە، چوونکە دڵنیا نییە لەوەی کە

ئەو داوایە دەباتەوە).

بە پێچەوانەوە حکوومەتی هەرێم نەک ئەوەی بەویستی شەرستانی گرێبەندە نەوتییەکانی نەوستاندووە بەڵکو هەر بەردەوامە لەسەر کێنتاکی نوێ لێگەڕێ کەمپانیا نەوتییەکان بۆئەوەی دەست بکەن بەدەرهێنانی نەوت لە کێڵگەکاندا. هەروەک (جەمال عەبدوڵا) ئاشکرای دەکات دوای ئەم ئاماژەیانەش حکوومەتی هەرێم بە مەبەستی دامەزراندنی پاڵاوگەیەکی نوێ لە ناحیەی تەقتەقی سەر بە قەزای کەیە گرێبەستەکی هاوبەشی لێگەڕێ هەردوو کەمپانیای (ئینێک ئینەرچی تورکی و ئاراکسی کەنەدی) واژۆ کردووە!!. بەشوێکی گشتیی بە درێژایی ئەم مانگ و نیوە جیا لە مشتومڕکانی سەرکردەکانی کورد و عێراق لەمەڕ ماددەی 140 و هەڵەزی پشمەرگە و بودجەی هەرێم بەردەوامیشە لە گفتوگۆیەکی گەرم و پڕ لەئاماژەیی لەبارەی گرێبەستە نەوتییەکان تا بتوانرێت لە میانەی کۆبوونەوە دوو قۆناغییەکاندا ئەو قەیرانە چارەسەر بکرێت، بەڵام تا ڕادەیەکی زۆر لایەنی عەرەبی مکوڕە لەسەر هەڵوێستەکانی و دەیەوێت جوگرافیای دەستکەوتەکانی کورد بەرتەسک بکاتەوە بەتایبەتی کورد لەماوەی ئەم چوارساڵە و نیوەی سەرقاڵیی ئەوان بە جەنگی تیرۆر و ململانێی تائیفی و مەزهەبییەوە توانیبووی زۆر مەرج بەسەر لایەنی عەرەبیدا بسەپێنێت، بەتایبەتیش ئەستا دەیانەوێت قەرەبووی ئەو قۆناغە بکەنەوە بە پاشکۆپێکردن بە مافەکانی گەلی کورد، ئەم گووشار و پلانە بەردەوامانەی دستەڵاتدارانی عێراق (نێچیرڤان بارزانی) گەیاندە ئەو ڕادەیە لە بێزاریی، زۆر بەراشکاویی و سەرسوڕمانەوە بە ڕۆژنامەی (دەیلی تەلەگراف)ی بەریتانیی بڵێت: (ئایا ئەمە هاوبەشین لە حکوومەت یان ناە؟ چوونکە هەست ناکەم وا بین).
هەندێک لە چاودێران و سیاسەتمەدارانی کورد لە دەرەوەی بازنەی دەستەڵات هەکاری ئەم تەنگژە و قەیرانە دەگەڕێننەوە بۆ کەمتەرخەمیی سەرکردایەتی کورد کە کاتی خۆی ئەم مەسەلانەی چارەسەر نەکردووە. محەمەدی حاجی مەحمود سکرتێری پارتی سۆسیال دیموکراتی کوردستان، وەک ئەوەی ڕایدەگەیەنێت (هیچ عەرەبێک بە عەمەلی دەستی کورد نییە). ڕەخنە لە مامەڵەی کورد دەگرێت کاتی خۆی کۆشکێیان نەبەخشیبووتەوە، دەڵێت (دەرهێنانی نەوت مافی خۆمانە، بەڵام نەوتێک دەردەکەین 17% بە ئەمەیە، ئەو نەوتەی لە کوردستان و بەسەر دەڵوات کورد هەر لە 17%ی هەیە، دەبوو کاتی خۆی ئەمەمان جێبەجێ بکردایە، دەبوو ئەوە بکرایە ئەو ناوچانەی نەوتەکەی لە دەردەکرێت دەبێت 5% بە ئەو ناوچەیە سەرف بکرێت وەکو لە هەموو جیهاندا وایە).

زۆر بە کورتی عەرەبەکان ئەم کارتەیان وەک فشارێکی تر لە دژی کورد راکێشاوە و بە پێی هەندێک هەواڵیش کاریگەریی زۆریان داناوە لەسەر ئاستی دەرەوە. بە نموونە لەرۆژی 1012008 (عاسم جیهاد)ی وتەبێژی وەزارەتی نەوتی عێراق بە ئاژانسی (دەنگەکانی عێراق)ی راگەیاند: وەزارەتەکەیان ماماڵە لەگەڵ هیچ کام لەو کەمپانیایانە ناکات گرێبەستیان بە دەرهێنانی نەوت لەگەڵ حکوومەتی هەرێمی کوردستان واژۆ کردووە. لەلایەکی ترەوە وا باس دەکرێت کە ریای باشوور بەهەی هەوڵی دیپلۆماسیی و ترسی بچڕانی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ تورکیا گرێبەندی تری نەوتی لەگەڵ هەرێمی کوردستان واژۆ ناکات. یان بەپێی هەواڵی هەندێک سەرچاوەی ئاگادار (عومەر فەتاح) جێگری سەرۆک وەزیرانی کوردستان و (ئاشتی هەورامی) وەزیری نەوت لەو سەردانەی بۆ ئەمریکا کردبوویان بۆ ئوممدبوون لە هەوڵستی ئەمریکاییەکان چوونکە بۆچوونێکی وەک بۆچوونی (شەهرستانی)یان هەبووە لە بارەی دەرکردن و سوود وەرگرتنی کورد لە نەوتی ناوچەکانی ژێر دەستەاتی حکوومەتی هەرێم.
بەجگە لەمانە بە پێی هەواڵی رۆژنامەی (میریار) جێن نیگرەپەنتی جێگری وەزیری دەرەوەی ئەمریکا بۆ بەرپرسانی کوردی راگەیاندووە بۆ واژۆکردنی هەر گرێبەستێکی نەوتی وا پێویستە بگەڕێنەوە بۆ رۆژامەندیی و رای وەزارەتی نەوتی عێراقی. ئەم رایە جارێکی تر لەلایەن خودی (جەرج بوش)ی سەرۆکی ئەمریکاوە داکۆکی لێکراوە و تەئکیدی لەسەر کراوەتەوە، چوونکە بە گوترەی هەواڵی رۆژنامەی (واشنتۆن پۆست): جەرج بوش بە سەرجەم کەمپانیاکانی دەرهێنانی نەوتی ئەمریکیی راگەیاندووە هیچ بەندێکی نەوتیی لەگەڵ حکوومەتی هەرێمی کوردستان واژۆ نەکەن، بەبێ ئەوەی رۆژامەندییان لە وەزارەتی نەوتی عێراقەوە وەرگرتبێت. بە شێوەیەکی گشتیی بە بڕینی ئەم ماوەیە گووشار لەسەر لایەنی کوردیی بوو بە راگرتن و هەڵوەشاندنەوەی گرێبەستە نەوتییەکان، هەرچەند لە ناوەڕاستی مانگی رابردوو وەفدی کوردیی بە سەرکایەتی (نێچیرڤان بارزانی) بە چارەسەری ئەم کێشانە چوونە بەغداد، بەڵام کێشەکان بە هەڵواسراویی و وەکو خۆیان ماونەتەوە، بەڵام هێشتا دەرفەت ماوە بە گفتوگۆی زۆرتر لەو بارەوە کە لە رۆژانی داهاتوودا پێدەچێت لێک نزیکبوونەوەی باشتر بێتە ئاراوە.
دایلۆگ و نزیکبوونەوە
حسێن شەهرستانی لە رۆژی 812008 بە کەناڵەکانی میدیای راگەیاند: لە ماوەیەکی نزیکدا بە خێی دێتە کوردستان و سەردانی پەرلەمانی کوردستان دەکات تا بە دایلۆگ چارەسەری ئەو کێشەیە بکات کە لەسەر پرسی دەرهێنانی نەوت لەنێوان هەردوو لایەنی عێراقی و کوردیدا

سەریهەڵداوە، لە هەمان وەختدا ڕەخنەی لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن گرت کە لەدوانەکانی ئۆیان وەک خۆی نەگەیاندووە و مەسەلەکەیان زیاد لەپێویست فوو تێکردووە و گەورە کردووە، لەلایەکی تریشەوە سەرچاوەیەکی ئاگادار لە وەزارەتی نەوتی عێراق کە نەیویست ناوی ئاشکرا بکرێت بە ڕۆژنامەی (ڕۆژنامە)ی ڕاگەیاندووە: دانوستان بەردەوام بێ نهێنی هەیە لە نێوان حکوومەتی بەغداد و حکوومەتی هەرێمدا لەسەر ئاستی سەرۆک وەزیران بۆ یەکلاکردنەوەی کێشەی گرێبەستە نەوتییەکان.

لە واقیعدا هەست بەوە دەکرێت هەندێک لەک نزیکبوونەوە هەیە لەسەر مستەوای باڵای هەردوولا بۆ چارەسەرکردنی ئەو دۆزە، بەڵام ئەوی بۆ نهێنی و شاراوەیی مابێتەوە ئەوەیە نازاندرێت ئاستی چارەسەر ڕوونە یان نا؟ یان ئایا کام لا مل دەدات بۆ خواستی لاکەی تر؟ ئەوەی لە سەرەتاوە ئاشکرایە لایەنی کوردیی نەرمی نانوێنێ چوونکە پشت ئەستوور بە بڕگەیەکی دەستووریی کە بڕیاری ئەو بڕگەیە دەستەاتەکەی ڕێگە پێدراوە بە دەرهێنانی نەوتی ناوچەکانی خۆی. وا بۆیارێشە بۆ نزیک خستنەوەی بۆچوونەکان و دایاڵۆگ و گرتنبەری ڕێوشوێنی پێویست بۆ چارەسەری قەیرانەکە بە گوێرەی لێدوانی وتەبێژی فەرمی حکوومەتی هەرێم شاندێکی باڵای کوردستان بۆ سەرکایەتی نێچیرڤان بارزانی لێم مانگەدا دیسان سەردانی بەغداد بکەن و لە نزیکەوە چاویان بکەوێت بە سەرۆک وەزیران و وەزیری نەوتی عێراق و هێندە کاربەدەستی تری باڵای کابینەکەی (نوری مالیکی).
د.مەحمود عوسمان، ئێندامی ئێنجوومەنی نوێنەرانی عێراق ڕوونکردنەوەی زیاتر دەداتە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن و دەڵێت (هەردوولا بەیاریانداوە وەزارەتی نەوتی عێراق و وەزارەتی سامانە سروشتییەکانی هەرێم لیژنەیەک دروست بکەن و بریتی بێت لە خەبیر و لێزانەکان و ئەوانەی پێوەندییان بە مەسەلەی نەوتەوە هەیە و سێیری هەموو ئەو گرێبەستانە بکەن و دیاریبیان بکەن و کەموکوڕیی و بۆچوونەکانیانی لەسەر بنووسن، بۆ ئەوەی بۆ ئەو لیژنەیە ڕاپۆرتێک بنووسێت و پێشکەش بەسەرۆک وەزیرانی هەرێم و سەرۆکی حکوومەت و کەماری عێراقی بکات). بۆ شێوەیەکی گشتیی هەردوولا ئامادەییان دەربڕیوە بۆ گفتوگۆ و دۆزینەوەی ڕێگەچارەی ئەو قەیران و تەنگژەیە بە ڕێگەی دایاڵۆگ و لێکتێگەیشتن، هەروەک وتمان هێشتا دیارنییە ناوەڕۆکی دانیشتنەکان چی لێخۆ دەگرن، هەروەک ئاشکرا نییە ئایا دەتوانن بۆ گفتوگۆ بگەنە ئەنجامێکی وەها هەردوولا پێی ڕازی بن یان نا؟.

ئەنجامگیریی

لەدوانەکانی سەرەتای حسێن شەهرستانی و هاوەڵان بە گووشار خستنە سەر حکوومەتی هەرێمی کوردستان بە مەبەستی راگرتنی گرێبەندە نەوتییەکان، بارەمەترەکە نیشانیدا حکوومەتی عێراقی بەردەوامە لە قووتکردنەوەی لەمپەر لە بەردەم کوردەکانی باشووردا، ئەگەر دوێنێ هەموو ئاستەنگەکان لەبەردەم ماددەی 140 بووبن، ئەمڕۆ دوای تەواوبوونی وادەی یاسایی و دەستووریی ماددەی 140، لە ڕێگەی کۆشە دروستکردن بۆ ژمارەی هەزی پشمەرگەی کوردستان و دواخستنی بودجەی دیاریکراوی هەرێمی کوردستان و بە نایاسایی لە قەڵەمدانی گرێبەندە نەوتییەکان دەستکەوت و پشکەوتنەکانی کورد لەعێراقدا بچووک دەکەنەوە و ناچاری دەکەن بە کەمتر سازش بکات. ئومێدێکی کەم ماوە بەم زنجیرە گفتوگۆیەی وا بەیارە لەم مانگەدا ئەنجام بدرێن، ئەگەرنا کورد هیچ ڕێگەیەکی تری نییە بجگە لە پەنابردن بە شکاتکردن لە دادگای فیدراڵیی، خۆ ئەگەر ئەو شکاتکردنەش ئاکامێکی ئەوتۆی نەبوو لە بەرژەوەندیی کورد، ڕەنگبە هیچ کارتێکی تر نەبێت کورد ڕایبکێشێت، مەگەر بەیاری کشانەوە لە حکوومەتێکی دکتەر مالیکی بدات کە وا پەویست بوو لە دەمکەوە ئەم بەیارەی بدایە.

چاپتەری دووەم

کورد لەنەوان درێژەدان بە بەشداریی و کشانەوە لە حکوومەتی نوری مالیکی

لەگەڵ هاتنی ساڵی نوێ (2008) مانگی هەنگوینی کورد لەگەڵ حکوومەتی عێراقی و لایەنەکانی عەرەبیی نەو گەڕپانی رامیاریی ئەو وڵاتە بەرەو کۆتایی هاتن پڕی هاویشت، بەواتایەکی تر لەنیوەی دووەمی ساڵی ڕابردوو بەو لاوە، ناکۆکی قووڵ و قەیرانی گەورە لە نێوان کورد وەک بەشێکی بەهێز لە حکوومەت لەلایەک و حکوومەتی نوری مالیکی لەلاکەی تر سەریهەڵدا و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە بری چارەسەربوون گەورەتر دەبن!!. هەنووکە جگە لەوەی نوری مالیکی هاوڕێ پەراوێزخستنی ویستەکانی کورد دەدات، دەنگەی ئاوڕش بەاوە سەرەک وەزیرانی عێراق ئەو یادداشتنامەیەی پەراوێز خستووە لیستی هاوپەیمانی کوردستان بە چاکسازییکردن لە کابینەی دکتەر نوری مالیکی ڕادەستی دەوڵەتی کردووە. جیا لەمەش نوری مالیکی لەمانگی ڕابردوو لە شاری لەندەن بە ڕۆژنامەی (الشرق الاوسط) ڕاگەیاند (عێراق وەاتەکی عەرەبییە و نابێت لە دەوروبەری عەرەبییەکەی دابڕێت). ئەم لەدوانە ڕاستەوخۆ دژی کورد و ئەجیندای سەرکردایەتییەکەیەتی لەم بەشەی کوردستان و لە هەمان کاتدا

هەڕەشەیەکە لەسەر سیستمی فیدراڵیزم لە عێراقدا، چوونکە لە وڵاتێکی ناسنامە عەرەبیدا هەموو بانگەشەیەک بۆ یەکسانی و مافی ئەوانیتری ناعەرەب جگە لە درۆ چیتر نییە.
بە بۆچوونی (ئەندرۆ هوریل) فیدراڵیزم لە هاوبەشتی چەند دەوڵەتێک پێکدێت و پێویستیەکی یاسایی نەوخۆیی پێکیانەوە دەبەستێتەوە. بەڵام لە کاتێکدا بەیار بێت لە وڵاتێکدا بژیت ناو و ناسنامەی عەرەبی و سیاسەتی نەوخۆیی و دەرکیی بۆ دەستی عەرەبەوە بێت هەر بانگەوازێک بۆ هاوبەشتی لە وەهم بەولاوە هیچی تر نییە، تەنانەت بۆ سەرنجدان لەم ماوەیەی تێدەپەڕێت دەبینین وەک جاران لایەن سەرکردایەتی کوردەوە باسی فیدراڵیزم و یەکێتی ئارەزوومەندانە ناکرێت لە عێراقدا، چوونکە کورد دیسان لەسەر هەمان پۆزیشن برا بچووکی ژێر فەرمانی برا گەورەی عەرەب لە عێراقدا هاوبەش و بەشدار کراوە لە حکوومەت و ئەرگانەکانی تردا. (ئەو مسەدەیەی "د.مەفەق ئەلروبەیعی" لە ژێر ناوی پڕۆژەی ئاسایشی نەتەوەیی عێراق لە دووتوێی 57 لاپەڕەدا بەناوێکردووەتەوە زۆرتر لە پڕۆژەی ئاسایشی نەتەوەیی عەرەبیی دەچێت، بەو پێیەی بەهیچ کلۆجێک ئاماژە بە چەمکی فیدراڵیزمی نەکراوە و کورد و کوردستانی تێدا پڕاوێز خراوە، بەگڕ و پاپشتێکی تر بە راستیی ئەم روانگەیەی ئەمە). بەدەر لە پچانەوە و داخستنی فایلی فیدراڵیزم، لایەنی کوردیی هێندە لاواز بووە عەرەبە عێراقییەکان گەمە بە ویستەکانی دەکەن، هەر لەبەر ئەمشە حکوومەتی عێراقی لە چەندین ئاستی جیاوازدا دەتوانێت بە ئاسانیی کشە بە کورد و هەرەمی کوردستان دروست بکات. بەشێوەیەکی گشتیی گرنگترین ئەو لایەنانەی مایەی ناکۆکی سەرەکی لایەنی کوردیی و حکوومەتی عێراقە خێی لەم چوار کشە زۆر گرنگەدا دەبینێتەوە کە بریتین لە:
یەکەم: کێسپ دروستکردن لە بەردەم جێبەجێکردنی بڕگەکانی ماددەی 140 دەستووری هەمیشەیی عێراق. وەڵای جێبەجێ نەبوونی ئەم ماددەیە لە وادەی دەستنیشانکراویدا، لە سەرەکی ترەوە چوونی ئەو دەزە بە نێو مانگانە و سیاسەت و بەرنامەی پڕ رێتین و بیرەکراتییەتی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و درێژکردنەوەی ماوەی جێبەجێکردنە بە شەش مانگی دیکە، دەربڕی دەڵاندنی ئەو دەزەیە، چوونکە هەموو ئاماژە و رەگەزنامە سیاسیی و نەودەوڵەتی و هەرەمیەکان لە غیابی کارایی سیاسەتی کوردیدا زەنگی دروستکردنی ویلایەتێکی سەربەخۆ لە عێراق لەدەدەن (برەکسلی عێراق) لەسەر خاکی کەرکوک.
سەرەڕای ئەمانەش حکوومەتی نوری مالیکی و ستافە شۆڤێنیەکەی کێسپ دروست دەکەن بە تایبەت لە ڕەی سستی خستنە نەو کاری لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140. تا ئەوەی (د.رائید فەهمی) سەرەکی

لێژنەکانی جێبەجێکردنی ماددەکە هاواری لە بەرزبوونەوە و لە نوێکردنەوەی مانگی رابردوو رایگەیاند: تا ئێستا نوری مالیکی سەرۆک وەزیرانی حکوومەتی عێراقی فیدراڵ وەڵامی راسپاردەکانی لێژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 ی نەداوەتەوە کە بریتین لە ریفراندەم و ئاماری پارێزگای کەرکوک و ناوچەکانی دەوروبەری. دیارە وەک پێشوو نوری مالیکی و کاستەکەی لە پستە باڵاکانی حکوومەتی عێراقیدا دەخوازن لەو رێگەیەوە دەخێک بهێننە پێشەوە نەک لە ماوەی شەش مانگی تردا بگرێ لە ماوەی شەش ساڵی تریشدا ماددەکە هیچی لێ نەچێتە پێشەوە بە گوێرەی ناوەڕۆکی دەستووری هەمیشەیی عێراق.
دووەم: کێشە دروستکردن بە دەرماڵەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان. دروستکردنی ئەم کێشەیە بە دەرماڵەی پێشمەرگە جگە لە نیشاندانی کینەی خڕاسک و قینەی پڕنگخواردووی هێندێک لە کاربەدەستانی حکوومەتی نوری مالیکی بەرانبەر بەو گاردە رزگاریخوازە کوردستانییە، جگەلەوەکیش لە قارسکردنی بودجەی هەرێم و داشکاندنی رێژەی پارەی کورد لە عێراق و دروستکردنی کێموکوڕییەک لە بودجەی کوردستاندا تا شڵەژێکی گەورەتر و درزێکی بەرینتر لە ئابووری داتەپیوی کوردستاندا دروست ببێت، ئەم گەمەیەکی بەردەوامە عەرەبە دەستڕاتدارەکانی عێراق بە مەبەستی تەنازولپێکردنی زیاتری کورد لە ماف و ئازادییەکانی پێڕەوی دەکەن.
سێیەم: دژایەتیکردنی گرێبەستە نەوتییەکانی حکوومەتی کوردستان لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکان. ئەم کێشەیە دڕچێتە نەو پەیوەندکردنی کورد لە رووی ئابووریەوە. ڕەنگبێ تورکیا ڕۆڵی کاریگەری لەم پرسەدا هەبێت، چوونکە بە ساڵان تورکیا نەخشی لەسەر سیاسەتی نەوخۆی عێراق هەبووە، لەم بوارەدا تورکیا مەبەستییەتی فشار بخاتە سەر لایەنەکانی عەرەبی تا دژهەنانی نەوت لەکوردستان رابگرن، چوونکە تورکیا وا بیر دەکاتەوە دژهەنانی نەوت لەلایەن کوردەکانەوە هاوواتای دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردییە وەک دراوسێی وڵاتەکەی. ئەمە بێ لە بیرکردنی تەقینی ئێران لە بەهەزبوونی کورد لە عێراقدا.

چوارەم: هەوڵدان بە داشکاندنی ڕێژەی دیاریکراوی بودجەی کوردستان لە بڕی 17% بۆ 13% کەمتریش. هەرچی لەبینە لە بودجەی پێشووی کوردستان تاکتیکێکی هەمەلایەنەی عەرەبە عێراقییەکانە بۆ سڕقاڵکردنی کورد بە هێندە مەسەلەی لاوەکی و لا بەلاوە تا یەکێکی لەوە گرنگتری لە زەوت بکەن. بە بۆچوونی (د.محەمەد ئەحمەد) سەرۆکی لیستی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق (بەرپرسانی بەغداد دیانەوێت لە ڕێگەی شەڕی ئابووریەوە کورد

سەرقاڵ بکەن و ئەولەویەتی کارەکان تێکبدەن، وەک چۆن لەو ڕێگەیەوە کاتی جێبەجێکردنی ماددەی "140"یان تێپەڕاند و لە وادەی خۆیدا جێبەجێ نەکرا). ئەم هەوڵە ئێگەرچی سەری نەگرت و دواجار بودجەی ئەمساڵیش هەروەک ساڵانی پێشوو (17%) بوو، بەڵام ئەم سەختێتی و بەنێ و بەردەیە لەسەر کوردەوام دەبێت و دێشێ لە ساڵەکانی داهاتوودا سەختتر و گرانتر خۆ بنوێنن و وەک ئێستا ئاسان و هەرزان لەدەرنەچین، چونکە بەراورد بە ساڵانی پێشووتر عەرەبەکان زیاتر کورد گەمارۆ دەدەن و لە مافەکانی قارس دەکەن.
وەنەی ڕووتی بارودۆخی سیاسییەکە ئاوەیە: دەست و هاوبەشەکانی کورد لە حکوومەت و چوارچێوەی هاوپەیمانێتییە چەند قۆناغێکاندا، نیارە سەرسەختەکانی جێبەجێ و هاتنەدی ویستەکانی کوردن لەم وڵاتەدا، ئەو ئیمەیجەی بە درێژایی ئەم چەند مانگە لەدەستە نزیکەکانی کورد دەیبینین، ئەو وتەیەی (ساڵح موتەگ)ی سەرکی بەرەی دایلەگی نیشتمانی عەراقیمان بیر دەخاتەوە، لە وەڵامی ئەو پرسیارەی بەچی هەمیشە دژایەتیی داخوازییەکانی کوردەکان دەکات؟ بە کنایەی (العربیە)ی ڕاگەیاند (من دژی خواستەکانی ئەوان نیم "واتا کورد" ئەگەر ماقووە بن و هەوڵستەکانیشم ئاشکران، هەقوایە ئەم پرسیارە ئاڕاستەی ئەو کەسانە بکرێت لە سەرەوە لەگەیانن و لە ژێرەوش تێنە دژایەتییان دەکەن). دروست ئەم لەدوانەی موتەگ هاوواتای ئەو دەخڵیە ئەمەی کوردی لە چوارچێوەی عەراقدا پێدا تێدەپەڕێت.
جگەی واق وماندە هەروا بە خەرایی و جادوویی و چاوەواننەکراوانە دەستکانی دوێنەمان لە (عەراقی هیوا و ئاشتیدا) خوێنکانی ئەمەمان دەکوژن!! هاوپەیمانەکانی دوێنەمان نیارە سەرسەختەکانی ئەمەن، بەڵێنەکانی دوێنە پەمانەدرابوو ئەمە پچڕوانەکەی بەسەرماندا فەرز دەکرێت!! کەوابوو ڕاستە بژێن کورد لەم ساتەوەختەدا لە بارەکی خنکێنەر و لە بەردەم قەیرانەکی سەختدایە، کورد تەزقاڵیک ماف و دەستکەوتی ماوە برای عەرەبی چاوەشمان دەخوازێت لەی بقرتێنێت و بە زیاد و زەری دەزانێت، کەچی کورد وەک ئاوەی بە ماددەی هەشبەر سەکرابێت هەر خەریکی چینی سروود و مارشی (موگنی موگنی)یە!!.

هەوڵستی فەرمیی کورد لەمە حکوومەتی مالیکی

بەجگە لەوەی کاربەدەستانی باڵای ڕامیاریی کورد حکوومەتی نوری مالیکی بە فاشیل و کەمتوانا و گەندەڵ تەماتبار دەکەن، (لەم دوا دواییەدا گەڤاری گوڵان فایلی گەندەڵییەکانی کابینەکەی نوری مالیکی هەدداتەوە!) هاوکات ڕایدەگەیەنن ئەدای ئەو حکوومەتە لە هەموو ڕوویەکەوە پچڕوانەوەی ناوەڕۆکی دەستووری هەمیشەیی

پەسەندکراو و دەنگ بەدراوی عێراقی فیدراڵ و پێکهاتنە سیاسییەکانی کوردەوە لەگەڵ لایەنەکانی عەرەبی عێراقی. کاردانەوەی کورد سەرەتا لە ناڕازایەتی دەربڕین و ڕادەستکردنی یادداشتنامەو دەستی پێکردووە تا ئەوەی باس لە گەڕینی کابینەی نوری مالیکی دەکرێت و ناو بەناویش دەنگەی هەوڵی کشانەوە لە حکوومەت دەبیسترێت.

(دەقید ئیگناتس) لە ڕۆژی 9-1-2008 لە ستوونەکی ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)دا نووسیویەتی: لە بەغداد گروپێکی نوێ کار بە لابردنی نوری مالیکی سەرۆک وەزیرانی عێراقی دەکات، ئەگەرچی واشنتۆن ئامادەگاریی داوە بەوەی حکوومەت نەگۆڕێت. لەمبارەوە بەرپرسێکی پایەبەرزی ئەمریکی لە بەغداد پێیوایە ئەمە دوا ساتەکانی (شکاندن و دامان)ی حکوومەتی مالیکییە. فشار و پاڵپەستە نوێیەکانیش دژ بە نوری مالیکی لە سەرکردە کوردەکانەوەیە. هەندێک لە چاودێرانی سیاسیی تێبینی دەکەن شەوازی فشار خستنە سەر مالیکی لەلایەن کوردەکانەوە لە ڕەی گرەدانی چەند هاوپەیمانییەکی تازەو خێی دەنوێنێت، بە تایبەت ئەو ڕێکەوتنەی دوو پارتە سەرەکییەکەی کوردستان لەگەڵ حزبی ئیسلامی عێراقی سوونێ مەزهەب لە ماوەی ڕابردوودا هاتە گرەدان و ڕاگەیاندن، جگە لەوەی هەوڵەکە بە بەهێزکردنی پێگەی کورد، بە بەوای توێژەرانی سیاسیی ئەم ڕێکەوتنە سێ قۆناغیە فەرمەکیشە بە لاواز و تەنگەتاوکردنی حکوومەتی نوری مالیکی، یان بە واتایەکی تر پیشاندانی قورسایەکی نوێی کوردە لە عێراقدا.

لای خۆیەوە (د.مەحمود عوسمان) ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق لەسەر لیستی هاوپەیمانی کوردستان بە دووری دەزانێت ئەم هاوپەیمانێتییە بە لاوازکردنی پێگەی حکوومەتی نوری مالیکی بێت و بە ڕاشکاوانە دەڵێت (ئەمە بە لاوازکردن نییە، چوونکە حزبی ئیسلامی یەکێکە لە حزبە سەرەکییەکانی سوونێ و ڕێکەوتنی لەگەڵ دوو حزبە سەرەکییەی کوردستان نزیکی دەخاتەوە لە حکوومەتەکەی مالیکی و نزیک دەبێتەوە لە لیستی شیعەکان و نزیکیش دەبێتەوە لە ڕێکەوتنە چوار قۆناغیەکە و وا دەکات وەزیرەکان زیاتر نزیک بنەوە و بنەوە ناو حکوومەت، بەڵێ ئەم مەسەلانە لاوازکردنی حکوومەتی نوری مالیکی نییە).

واقیع و پێشهاتە بە دەستوبردەکانی گۆڕەپانی سیاسیی و ئاوگۆڕە خێراکانی نێوخێی عێراق پێچەوانەی ئەو دەربڕینەی (د.مەحمود عوسمان) دەسەلمێنن، چوونکە ئاشکرایە لایەنی کورد دوای ناهومێدبوون لە بەشکەی زەر لە شیعە کاربەدەست و حاکمەکان ڕووی لە هاوپەیمانێتی سوونێکان و حزبی ئیسلامی کردووە. ئەم ڕێکەوتنە سێ قۆناغیە دەربڕی خراپیی ڕەوشی کوردە و هیچ نابێت لەگەڵ بەشێک لە

شیعەکان هاوسەزیی و هاوپەیمانەتییەکانی گەلانی بەسەردا هاتووە کە دواجار رەنگبە ئەو رەکەوتنە چوار قۆناغیی کورد تێیدا یەکبکە وەک خەی نەمەنەتەوە و بەرەو لەبەریەک هەڵوەشان بەوات، هەرچەندە ئەم پێشبینییە تەنە دیتنەکە نەک واقیع، بەڵام بە پشت بەستن بەو رووداو و گەلانکاریانەی روو دەدەن نابەت بە ئەگەرەکی دوور سەیری بکەین.

کورد چی دەکات و دەبەت چی بکات؟

د.بەرهەم ساڵح لە دیمانەیەکیدا لەگەڵ رۆژنامەی (الشرق الاوسط) نیەتەکانی کورد دەردەخات و رایدەگەیەنەت (لایەنی کوردیی نایەوە حکوومەتی نوری مالیکی بگەەت یان لەی بکشێتەوە، کورد دێەوە گەلانکاریی و چاکسازیی لە کابینەکەیدا بکات). زۆرەک لە سەرچاوە ئاگادارەکان هەما بە ئەو راستییە دەکەن کورد لە خودی مالیکی و حکوومەتەکەی ناهومەد بووە و لە بەردەم دووڕیانەکدایە: بە پاشکشە یان درێژەدان بە بەشداریی. چون لە ماوەیەکی کورتدا بەی دەرکەوتووە هیچ گەلانکاریەکی ئەوتە رووینەداوە، حکوومەتی مالیکی لە حکوومەتکانی پێشووی عەلاوی و جەعفەری جیا بکاتەوە. (تەنە دەموچاوەکان گەاون)، هەر بەم هەیەوە و بە سەیرکردنی مەژووچەی کابینەی نوری مالیکی دەرکەوتووە عەرەبی عەراقی دێەوە سووک و باریک بەەکە لە ژێر پای کورد رابکشێت و رەنج بە "با"ی بکات. بەشێک لە رامیارانی کورد لەو باوەەدان کشانەوە لە حکوومەتی نوری مالیکی نەک چارەسەری کێشکان ناکات بەەکو دەبەتە فاکتەری سەرهەدانی فەوزا و کێشەی چارەسەرنەکراو و گەورەتر و قووەتر کە بەتەواوی شیرازەی عەراق تێکدەدات و زیانەکانی زەرتر دەبن لە سوودەکانی. (د.فوئاد مەعسوم) سەرەکی لیستی کوردیی لە ئەنجووەنی نوێنەرانی عەراق پێیوایە (هەوڵشاندنەوەی حکوومەتی ئێستا و کارکردن بە پێکهێنانی حکوومەتێکی نوێ لە بەرژەوەندیی هیچ لایەکدا نییە و دوور نییە وەات تووشی قەیرانێکی سیاسیی گەورەتر بکات.. کورد لەگەڵ هەوڵشاندنەوەی حکوومەتێکی مالیکیدا نییە لە بەرئەوەی لەم قۆناغەدا لە بەردەم جەبەجێکردنی چەندین ئیستحقاقی دەستووریەیداین لەوانە وەک جەبەجێکردنی ماددەی سەد و چل). لەلایەکی ترەوە (قادر عەزیز)ی سکرتێری حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان بەچوونێکی هاوشێوەی بیروڕاکەی (د.فوئاد مەعسوم)ی هەیە و دەربارەی بەکارهێنانی کارتی بایکۆت و کشانەوە لە حکوومەتی عەراق لەلایەن کوردەوە رایدەگەیەنەت (هەتا بکرێت پەنا بە کارتی لەو جۆرە نەبین باشە، چوونکە نە بارودۆخی عەراق، نە هاوکێشکان، نە وەزعی ناوخۆی

هەرەمی کوردستان بۆ ئاوەڵبار نییە ئەو هەوڵەستە بەرامبەر بەغداد وەربگیرێت).
لایەنگرانی ئەم دیتنە جیا لەپاساو هێنانەوەی نالەباریی بارودۆخی سیاسیی و ڕێگریکردن لە نانەوەی قەیرانی سەخت و قووڵتر ڕایدەگەیەنن پێشتر ئەم ڕێگە و ئۆگرە لەلایەن چەندین گروپ و پارتی دیکەوە تاقیکراوەتەوە و هیچ لە بارودۆخ نەگۆڕاوە جگە لە چوونە پێشەوەزی ویستی ئەو لایەنانەی بەهەر هەیەک بووە بایکۆتی حکوومەتیان کردووە، بەیەکا پاش ماوەیەک ناچاربوون هەوڵی گەڕانەوە بۆ نێو حکوومەت و ڕێگەی بەشداریی لە عەمەلییەی سیاسیی عێراق بگرنەوە بەر، بەمەبەستی خاوەنکردنەوەی ئەم ڕوانگەیە پێیان پێنەبردووە: سەیرکردنی سەنگ و قەبارەی ڕاستەقینەی ئەو لایەن و پێکهاتانەیە لە حکوومەت پاشکۆشیان کردووە یان دەیکەن، لەبەرئەوە غەدرێکی گەورەیە کردەی بایکۆتی کورد بۆ بایکۆتی حزبی فەزیلەت یان ڕەوتی سەدر بەراوورد بکرێت، چوونکە یەکەمیان نوێنەرایەتی نەتەوەیەک دەکات و دووەمیان دەمەاستی بەشێکی کەمی پێشەوکارانی ئایینزایەکە، کورد نەتەوەیەکە و پشت ئەستوورە بەهێزی لەبن نەهاتووی گەلێک نێک وەک ئاوەی لینین وەسپی دەکات (شمشێری مقەبا)ی بەدەستەوە بێت. لە بەرامبەر دیتنی لایەنگرانی مانەوەی کورد لە چوارچێوەی حکوومەتی مالیکی دژە بەچوونێک هەیە پێیوایە، کورد دەرگیری کێشەی گەورە بووەتەوە لەلایەن حکوومەتی ناوبراوەوە کە خەریکە دەسمایەی دەستی دەدەنەت و زەر بەربەستی گەورە لەبەردەم کوردن، پێویستی ئەوە دەهێنێ پێشەوە لایەنی کوردیی لەم دوا دواییەدا هەوەست وەربگرێت و ڕاستەوخۆ بیاری کشانەوە لە حکوومەتە بدات.

(د.مەحمود عوسمان) بە ڕۆژنامەی (الزمان)ی وتووە (ئۆگەر ئەو وتەژانەی نوری مالیکی لەگەڵ نێچیرڤان بارزانی دا لەو بارەیەوە ئەنجامی دەدات شکست بهێنن، دوور نییە هاوپەیمانی کوردستان بکشێتەوە لە حکوومەتەکەی مالیکی و بەوەش ئەو حکوومەتە ڕۆژی دەستووریی خۆی لە دەست دەدات). لە بەردەوامیی ئەم کێشانە و دەنگدانەوەی لە میدیا جیهانییەکاندا، ڕۆژنامەی (لەس ئەنجلەس تایمز) لە سەرەتای ئەم مانگەدا دەربارەی هەوەستی لایەنی کورد بەهاوی کردووەتەوە: (لەم چەند هەفتەیەی ڕابردووەدا لەلایەن هاوپەیمانیی کوردستان و ئەنجوومەنی باڵای ئیسلامیی و هەندێک هێزی تریەوە هەوڵەش لە مالیکی کراوە کە متمانەی لەبەسەرچووەتەوە و لە بەرامبەریشدا باسی"عادل عەبدولمەهدی"یان کردووە حکوومەتێکی نوێ پێکبهێنێ). بیاری دروست وایە ئۆگەر پرسی گرێبەستە نەوتییەکانی

حکوومەتی هەرێم چارەسەری بە نەدەزراییەوە و ماددەی سەدوچل لەم گۆڕاوەدا راگیرا و گەمە بە دەزی دەرماڵەی هەزی پشمەرگە کرا (لە ڕژێی 17% بودجەی کوردستان پەسەند کراوە) کورد لە حکوومەتی نوری مالیکی بکشتەوە و بە یەکەمجار عسیانەکی مەدەنی ئەنجام بدات و بە دیوەکی تریشدا قورسایی و کارایی خۆی وەک هێزکی خاوەن توانا بسەلمێنێت. ئەمە کورد ئەو یاخیبوونە نیشان نەدا، سبەینێ بە تەبزیی دەیخەنە دەرەوەی گەمەی سیاسیی لە عێراقی داهاتوودا.

چاپتەری سێهەم
ئایا دەزی کورد هاتتەوە سەرتای ڕێگا؟
دەربارەی گرژییەکانی ئەم دواییەی نێوان کورد و عەرەبی عێراقی

لە ماوەی ئەم چەند مانگەی دواییدا ڕووشی سیاسیی عێراق بەرەو قەناغێکی نوێ هەنگاوی ناوە، لەنێو هەگبەی ئەم قەناغە نوێیەدا کەمەک هاوکێشەی سیاسیی نوێش هەن، یەکەک لەوانە گوشاری لایەنەکانی عەرەبی عێراق و کابینەکەی (نوری مالیکی)یە بە سەر کورد و ئەزموونی خۆبەڕێوەبەری کوردستان، ئەم گوشارە هەمەلایەن و فرە ئاستییە بە ئەندازەیەکە دەخوازێت هەموو دەستکەوتەکانی کورد وردوخاش بکات و بارودۆخی سیاسیی بە فۆرمەک دابڕێژێتەوە کورد بباتەوە سەرتای ڕێگا، واتە دیسان پاشکشە بە هەموو پشکەوتنانە بکات لە بارودۆخی کورددا ڕوویانداوە!.
هەندەک لەلایەنە عەرەبییەکانی عێراق جەخت لەوە دەکەنەوە ئەوەی کوردی گەیاندە تڕپکی دەسەڵات لە عێراقی دوای سەدام حسێندا پێوەندیی هەیە بە ناجێگیریی ئاسایش و ڕووشی نالەباری ئەو کاتی عێراقەوە نەک هەکارەکی تر، بەیە ئێستا وەختەک دەوڵەتی عێراق بەهێز دەبێتەوە و لە هەمووی گرنگتریش خڕیکە بەسەر گروپە چەکدار و تیرڕستییەکاندا زاڵ دەبێت، دەبێت هاوکێشەکە بە جۆرەکی دیکە هاوسەنگ بکرێتەوە، بە ئەم کارەش لایەنە شۆڤێنییەکانی ناو عێراق بە هاوکاریی دەوڵەتانی هەرێمیی و چاوپێشیی ئەمریکییەکان دەیانەوە کورد بخەنە ئەودیوی گەمەکە و هاوکێشەیەکی نوێ بهێننە ئاراوە کورد لاوازترین ئەدا و ڕۆڵی هەبێت لەنێویدا. ئەم چەند مانگە نوری مالیکی، باڵاترین ئەرگان و دەسەڵاتی سیاسیی عێراقی بە ئەو مەبەستە تەرخان کردووە، تا لایەنی کوردیی لاواز و پەراوێز بخات، ئەمەش لە ڕێگەی ئەو کەسپ و تێگرانەی بەردەوام دەیانخاتە بەردەم ویستەکانی کورد تاکوو دەگات بە ئەنجامدانی چەندین ڕێککەوتنی ژێر بە ژێر لەگەڵ دەوڵەتانی ناوچەیی لە دژی دەزی هەڵکشاوی کورد.

ماددەی 24 سەرتای دەرکەوتنی کودەتایەکی سیاسیی دژی کورد

لەرژی بیست و دووی تەموزی رابردوو، ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق بە سەرکایەتی (مەحمود مەشهەدانی) سەرکی ئەنجوومەنەکە، دوای بایکۆتکردنی فراکسیۆنی کوردیی، بەیاری 24ی پێسەند کرد، ئەم بڕیارە وەک ئاوێکەکەی دژی خواستە سیاسییەکانی کوردە لە عێراقدا، لە هەمان کاتدا بە جۆرێک لە جۆرەکان وەک جێگرەوە و ئەنجامدەرناتیقی ماددەی140 دەستووری عێراقی خێی دەرخست، سەیرتر لە هەموو ئەوانە لەماوەیەکی ئەجگار کەمدا و بە شێوەیەکی جادووییی هاوپەیمانە ستراتیژیک و سیاسییەکانی لایەنی کوردیی، چوونە ریزی نەیارانی سیاسیی مافەکانی کورد و بوونە داینەمۆی دەرچووانن و سەرپەکەوتنی ئەو بڕیارە کە سەد دەر سەد بە دژایەتیکردنی کورد و دابڕینی شاری کەرکوک لە کوردستان فەرمۆ و پێشنیار کراوە. بێشک لە چاودێرانی سیاسیی پێیانوایە هاتنی ئەردۆگان بە عێراق و کۆبوونەوەی لەگەڵ نوری مالیکی سەرۆک وەزیرانی عێراقدا بووە هۆی ئەوەی لە ماوەیەکی کەمی دوای سەردانەکەی ئەردۆگان، ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق ئەو بڕیار و هەڵوێستە وەربگرێت، هەروەک پرۆفیسەر (یوست هیلتەرمان) دەڵێت "گۆڕانەوەی کەرکوک بە سەر هەرەمی کوردستان هۆی سوورە بە تورکیا. لەبەرئەوە تورکیا بەرهەستیی دەکات ئەگەر بێشەوێکی راستەوخۆ نەبێت ئەوا لە ڕێی دەستکانییەوە لە عێراقدا ئەو هەوێستەی پیادە دەکات".

بەیە زەربەی لەکەدانەوەکان بە ئەوە دەچن ڕێی تورکیا لە گەیاندنکردنی ماددەی 24دا گرنگترین و کاریگەرترین ڕۆڵ، بەبە ئەوەی هاشا لەوە بکرێت هەستی شۆڤێنێتی بێشکی زەر لە سەرکردە و کاربەدەستکانی عەرەبی عێراقی هەمان ڕەیان گەڵاوە. بەڵام هەر لەپابەند بەم کێشەوە، هەندێک لەچاودێران لە شرۆڤەکردنی ئەو واقیعەی هاتۆتە پێشەوە، وایدەبینن سەرقاڵیی سەرکردایەتی سیاسیی کورد بە هەندێک کێشە وبابەتی تریەوە لە چێشنی قانوونی نەوت و سەرچاوە سروشتییەکان و کێشەی ئاڵا بوونە فاکتەری لە بیرکردنی دەزێکی هەرە گرنگی وەک جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەستووری عێراقی پێویست بە ناوچەکانی کێشە لەسەربوو، بەڵام رای پێچەوانە و بەرامبەر پێیوایە هەر لە سەرەتاوە نیاز و نیەتی لایەنەکانی عەرەبی عێراقی دیاربووە دەربارەی ناوەڕۆکی ئەو ماددەیە، بەیە پێویست بوو لایەنی کوردیی چاوەڕوانی دەستی عەرەبی نەکردبا و دەبوو لە ڕێگەی هەنگاوی عەمەلی و بە پاڵپشتیی جەماوەری گەل بڕیارەکی یەکلایەنەی دەربارەی چارەنووسی کەرکوک بدابایە، چون عەرەبەکانی عێراق لە ڕێگەی یاریکردن بە کات و خەدزینەوە لە پراکتیزەی ماددەی 140

هەوڵستیان هەمیشە رووەن و ئاشکرا بووە.
جگە لەوانەش بەدەنگیی و تەماشاکردنی خودی ئەمریکا و خەدزینەوەیان لە چارەسەرکردنی ئاو کێشەیە و بەجێهێشتنی بە رای خودی عێراقییەکان بە شێوەیەک لە شێوەکان جگەی گومان و تەئامانە و رەنگە ئاوەڕۆ بسەلمێنێت پلان و کودەتایەکی هەمەلایەنەی سیاسیی هەیە لە دژی کورد کە زیاد لە لایەنێک و دەوڵەتێک رێی تێدا دەگەن هەر لە تورکیا و دەوڵەتە عەرەبییە سوونەکانەوە تا دەگات بە ئەمریکا و ئێران. ئاوەتا ڕژنامەی (ئەلزەمان)ی عێراقی پوختەی راپۆرتێکی بەاوکردەتەوە لە ڕەگەی زانیاریی هەندێک سەرچاوەی ئەمنیی ناو عێراقەوە: کەماری ئیسلامی ئێران لە ڕەگەی لایەنە شیعەکانی ناو عێراقەوە لە خۆ ئامادەکردندایە بە قەناغی دوای دەسەڵاتدارێتی تائیتبانی و کارکردن بۆ لاوازکردنی پێگەی کورد لە عێراقدا تا ئەوانیش بە دەردی پێشووی سوونەکان بچن. بەیە لە کورتترین دەربەیندا ماددەی بیست و چوار و کودەتاکەی تەمووزی رابردوو جیا لەوەی هەوەستی شۆڤینیانەی عەرەبی عێراقی دووپاتکردەوە، لە هەمان کاتدا پەی نیشاندان پیلانێکی نهێنیی ناوچەیی هەیە لە دژی کورد و ئاو پێشکەوتنانەی لە مافەکانی کورددا لەم چەند ساڵەی دواییدا رووياندا.
تەنگژەی خانەقین و سەرقاڵکردنی کورد بە کێشەی لاوەکییەوە
هەر چەند ڕژێکی کەم دوای کودەتاکەی بیست و دووی تەمووزی رابردوو، سوپای نوێی عێراق بەشێوەیەکی بەعس ئاسا هەیانکوتایە سەر ناوچەکانی قەرەتەپە و خانەقین، ئەم لەشکرکێشییەی سوپای عێراق دیسان تەنگژەیەکی نوێی دروستکردووە لە نێوان کورد و حکوومەتی بەغدادا، بە تایبەت لە شارچکەی خانەقین ئەم تەنگژەیە چەتە سەر لەواری تەقینەوە و رەنگبە ئەم کێشە و بارگرژییە زۆر لەوە زیاتر بخایەنێت و درێژە بکێشێت وەک ئاوەی لە سەرەتاوە بیری لێدەکرایەوە، چوونکە بە بۆای زۆربەی سیاسەتمەدار و چاودێران ئەم تەنگژەیەش دەستکی دەرەکیی دەیجووڵێنێت. د.مەحمود عوسمان، ئەندامی لیستی هاوپەیمانی کوردستان لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق بۆای وایە "ئێران دەستکی باڵای هەیە لە کێشەی ئەم دواییەی خانەقیندا". بە ئاو مەبەستە شیعەی باڵادەستی عێراق بە بیانووی ئاوەی دەسەاتی سیاسیی و سەربازیی کورد تێنیا چوارچاوەی هەڵەی شین "هەڵەی دژە فەینی پێشوو" دەگرێتەوە، دەیاوێت دەست بەسەر هەموو ئاو ناوچانە کوردیانەدا بگرێت کە سەبارەت بە ژیانی ئابووری و سیاسیی داهاتووی کوردستان بایەخدارن و دەکرێت پشتیبان پێببەستراێت.

هەرچی لایەنی کوردیی هاوستەکی وا رووبی نییە ئاوا بسەلمێنێت ملنادات بۆ داخوازییانەی نوری مالیکی و سوپای نوێی عێراق، چونکە ئاوای دەبیستراێت و لە زاری چەند سەرچاوەیەکی عێراقییەوە ئاشکرا کراوە ئاوایە: لایەنی کوردیی رەزامەندیی خۆی نیشانداوە بە پاشکشەپێکردنی هێزەکانی پێشمەرگە لە خانەقین، هەرچەندە بەشێکی بەرچاو لە سەرکردە سەربازیی و ئیداریی و سیاسییەکانی کوردستان ئاوا رەتدەکەنەوە بەیاری پاشکشەی هێزی پێشمەرگەیان دابێت و سەرکی هەرەمیش ئاوای راگەیاند: ئاگەر کورد بە هەڵەی شین رازی بووایە ئاوا سەدام حسێن زەر مەمنوونی کورد دەبوو، ئیدی چێن تازە کورد بۆە قایل دەبێت؟. بەڵام لە باری واقعییەوە هەشتا تەنگژەکە درێژەی هەیە و لایەنی کوردییش بەردەوام گەڵان بەسەر گووتار و هەڵوێستیدا دێت و نەگەیشتۆتە رایەکی کۆنکرێت و جێگیر. بەڵام لە بەرامبەردا شیعەکان وەک بزوێنەری حکوومەتی نوێی عێراقی سوورن لەسەر ئاوای دەبێت هێزی پێشمەرگە خانەقین چۆڵ بکات!.

ئەم بەچوونە لە لەدوانی زەربەی بەرپرسانی سیاسیی و سەربازیی عەرەبیی عێراقیدا جێختی لێکراوەتەوە، بە نموونە (جەلالەدین ئەلسەغیر) ئەندامی لیستی ئیئتلافی یەکگرتووی شیعە لە پەرلەمانی عێراق، بە ئاژانسی هەواڵی نیوزماتیک رایدەگەیەنێت "هێزە ئەمنییەکانی عێراق لە بنەڕەتدا نەچوونەتە ناو خانەقینەوە تاکوو لێی پاشکشە بکەن، ئەستەمە هێزە حکومییەکانی عێراق مامەڵە لەگەڵ هێزی پێشمەرگەدا بکەن، چونکە لە بنەڕەتدا بوونی ئاو هێزانە سروشتیی نییە و خانەقین بەشێک نییە لە سنووری هەرێمی کوردستانی عێراق". بەڵام من وەک خۆم لەو باوەڕەدام دروستکردنی تەنگژەی خانەقین و گەورەکردنی ئەم دۆزە جیا لەوەی بچووککردنەوە و بەرتەسککردنەوەی دەسەڵاتی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و لایەنی کوردییە، لە هەمان کاتدا سەرقاڵکردنی کورد بە کێشەکانیەوە بە لە بیربردنەوەی کێشەیەکی گەورەتر و گرنگتر کەئاویش پرسی ماددەی 140 و ماددە جێگرەوەکەیەتی "24". بەهەر شێوەیەکیش بێت تەنگژەی خانەقین چیتر نییە جگە لە هەوڵێکی تر بۆ بردنەوەی دۆزی کورد بۆ سەرەتای رێگا.

حکوومەتی عێراق بەرەو کام ئاقار دەڕوات؟

هەموو چاوەڕێی ئاوە بووین لە دوای کۆتنی بەتەکەی سەدام حسێن لە ساحەی فیردەوسی بەغداد و رووخانی بەعسەوە ئیدی دیموکراسیی رووبکاتە عێراق، هەموو عێراقییەکان خوازیاربوون کەتایی بە عەهدی دیکتاتۆریی و دەوڵەتی ناوەندیی و تاکڕەویی بێت، کەچی هەر لەگەڵ جێگیربوونی باری ئاسایش لە عێراقی دوای سەدام و سەرپەکەوتنی

حکوومەتی بەغدا خەریکە دەستەاتدارانی نوێی ئەم وەاتە ڕەی هەمان خەراندی بەعس دەگرنەوە بەر و بە هەمان جەر سەرقاڵی وێنەکێشانی عەراقێکی نوێی مەرکەزیی و تاک سەرکردە و تاک بەیارن، ئەم هەنگاوەش لە زەوتکردنی مافکانی کوردەوە ڕەچکەی بەستووە. هەر ئەم هەکارەش کوردەکان لە سیاسەتی چەک کەینی حکوومەتی عەراقی دەترسێنێ و وا دەکات کورد داوا بکات ئەو چەک کەین و بەهێزکردنی سوپا لە ئاستێکی دیاریکراو و سنووردارا بێت. ئەوەتا لە دانیشتنی ڕۆژی 8-9-2008دا (عەدنان موفتی) سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان ڕایگەیاند "داوا لە ئەمریکا و وەاتە زلهێزکانی دنیا دەکەین بە تایبەت ئەمریکا کە ئێستا خەریکی مەرکردنی ڕێککەوتنێکە لەگەڵ عەراق، بەمەبەستی فرێشتنی چەکی جەنگیی بە عەراق، بە مەرج بیفرێشن پێی بە ئەوەی نەبێتە هەی هەڕەشە و عەراق نەتوانێت هەڕەشە لە کورد بکات بەهەی ئەو فەڕەکە جەنگیانەوە".
ئەم لەدوانەی سەرۆکی پەرلەمانی کوردیی دەرخەری ڕاستیەکەی تاڵە سەبارەت بە عەراق و ئەوە دەسەلمێنێت تا دێت ئەو وەاتە دەرگاکانی دیموکراسیی لەسەر خەی دادخات و لە دەستەاتێکی تاتالیتاریی مەزهەبی نزیک دەکەوێتەوە. هەروەک (دانیاڵ پایپس)ی ڕۆژنامەنووس تێبینی کردبوو بەوەی دەڵێ "من گەشبین نیم بەوەی عەراق بەرەو دیموکراسییەت هەنگاوی هەڵگرتبێت، بە تەواویی پێشبینی ئەوە دەکەم عەراق بەرەو تاکەڕەویی بگەڕێتەوە". بەڵام ئایا لەعەراقێکی تاکەڕەو و دیکتاتۆریی کە بە ڕۆژی ڕووناک کودەتا دژی مافی کورد بەرپا دەکات دەزی کورد ڕووی لەکوێیە و دەگاتە کوێ؟ بە داخەوە دەبێت ئەو ڕاستییە تاڵە بدرکێنین بەو هەنگاوانەی ئێستا حکوومەتی بەغدا دەینێت، دەزی کورد پاشکۆ دەکاتەوە بە سەرۆتای ڕێگا.

چاپتەری چوارەم
مالیکی دەیەوێت مۆزوو دووبارە بکاتەوە
دەربارەی هەوڵەکانی مالیکی بە سەرلەنوێ بنیاتنانەوەی عەراقێکی ناوەندیی

لە ماوەی ئەم یەک دوو ساڵەی دواییدا لە نزیکەوە ئاشنابووین بە چەند هەوڵەکی "نوری مالیکی" سەرۆک وەزیرانی عەراق، کە بەنی ئەوەیان لەدەهات، دەیەوێت جارێکی تر عەراق بەرێتەوە بە دەخی دەستاتێکی ناوەندیی تاکلایەن و تاک بەیار. کورد زەرترین زیانی ئەم سیاستانەی "مالیکی" بەرکەوتووە و هەموو هەنگاوێکی حکوومەتی عەراقیی ڕووەو ناوەندەتی، هەنگاوێکیش پاشکۆی کردووە بە دەستکەوتکانی کورد لە باشووری وەاتکەیدا. لە ماوەی سەرکایەتی

"مالیکی"دا ئەم یاریە سیاسیە چەندین جار دووبارە بۆتەوە، هەر لە کەسپ و تەگەرە دروستکردن بۆ ماددەی سەدوچل تا دەگاتە هەوڵی لەبەین لە بەشە داهاتی کوردستان لە بوودجەی عێراق. هەر لە لەمپەردانان بۆ گرێبەستە پترۆلیەکانی هەرێم تاکوو دەگات بۆ ئابڵوقەدان و هەوڵی داگیرکردنەوەی چەند ناوچەیەکی تازە ئازادکراوی کوردستان "شاری خانەقین و قەرەتەپە بۆ نموونە". هەر لە دروستکردنی ئەنجوومەنەکانی ئیسنادەوە کە تازەترینیانە تاکوو دەگات بۆ هەوڵدان بۆ دەستکاریکردن و هەموارکردنەوەی دەستووری هەمیشەیی عێراق بۆ تایبەت بۆ لەقرتاندن لە دەستکەوت و پشتڕاستەکانی کورد لە چوارچێوەی عێراقدا.

بەگومان لە سەرەتای پرسەی رووخاندنی رژێمی بەعسەوە، لەبەر فاکتەری بەهێزیی کورد و پێرش و بڵاویی هێزە عەرەبییەکان و گیردەبوونی هێزەکانی هاوپەیمانان و حکوومەتی عێراق بە رووبڕووبوونەوەی تیرۆر و مانەوەی خەتەقاندنەوە، کورد توانی بەشێکی گرنگ و بەرچاو لە خواستە سیاسیەکانی لە رێگەی دەستوورەوە شرعیەت پێبدات، توانی هێندە دەستکەوت و پشتڕاستەکانی بکات کە لە مێژووی کوردی ئەم پارچە داگیرکراوەدا رووداوێکی ناوازە و کەمونە بووە و یەکەمین جاریش بووە کورد بتوانێت ئەو هەموو بڕیندە دەستوورییە بە زامنکردنی قەوارەکەی دەستەبەر بکات. بە داخەوە هێزە کوردییەکان لە قەناغێکدا وەستان و نەیانتوانی زیاتر دەزی کورد بارنە پشتەوە، بەهەی ئەوەی قورسایی خەیان خستەسەر پێکهێنانەوەی پێکهاتە ناکۆکەکانی عەرەبی عێراقی و بنیاتنانەوەی عێراق، بەبێ ئەوەی بیر لەوە بکرێتەوە هەموو بەهێزکردنەوەیەکی ناوەند لەسەر حیسابی لاوازکردنی هەرێم دەبێت.
کورد دەیتوانی لە ساتەوەختی خەیدا و لەکاتی لاوازیی دەوڵەتی عێراق و لەرزەکیی هێزە عەرەبییەکانی گۆڕپانی سیاسەت لە عێراق "بە تایبەت شیعەکان"، مەرج و گرێنتی زیاتر دابنێت بە پاراستنی ئەزموونی باشوور، چوونکە لە مێژووی عێراقدا بە ئەزموون ئەوە سەلماوە حکوومەتکانی عێراق لە ژێر باری ناچاریی و فشاردا دانیان بە هێندێک نیمچە مافی کورددا ناوە و هیچی ترا، بۆیە دەبوو سیاسەتمەدارانی کورد پێش هەر شتێک ئەو راستییە ڕەها و مێژووییەیان لەبەرچاو بگرتبایە. بەهەرحاڵ ئەوەی ئەمڕۆ لە شانۆی رامیاریی عێراقدا بەرجەستە دەکرێت، هەوڵی جیددی هێندێک لایەنی عەرەبیی و خودی سەرۆک وەزیرانە بۆ گۆڕانەوەی سیستمی سیاسیی عێراق رووەو سیستمێکی تۆتالیتار و تاکڕەهەند، هەروەها بۆ بچووککردنەوەی دەستکەوتەکانی کورد لە رێگەی پێداچوونەوە و چاوپێداخشاندنەوە بە

دەستووری هەمیشەیی عێراقدا. لەم نووسینەدا نوری مالیکی بە وزە و قورسایییەکی سیاسیی و تەنانەت سەربازیی زۆرەوە دەیەوێت ئەو خوونانە بکاتە واقیع، ئەو رەگەی لەیەک جودای گرتووەتە بەر بە هەنانەدی ئەو مەبەستە شۆڤێنییە و مەزهەبگەرایییە.

عێراق رووەو سیستەمێکی ناوەندیی و داخراو

نوری مالیکی قۆکەسی کردەتە سەر بنیاتنانەوەی عێراقێکی ناوەندیی. مژوو سەلماندی ئاکام و سەرئەنجامی زەربەی دووەتە ناوەندییەکان لە کەمەگە فرە نەتەوە و کولتوورەکاندا جگە لە ستەمکاریی هیچی تر نەبووە، لە واقیعی عێراقیشدا گەلانی ئەم وڵاتە بە خوێن و ئەزموون تاقیکردنەوەیان لەسەر ئەم سیستەمە هەیە، کە نەک هەر ناتوانێت کەمەگەیەکی رەفاه و سەقامگیر بەرهەم بهێنێت، بەپێچەوانەوە مژوویەکی خوێناویی و پڕ کارەساتی مرۆیی خولقاندووە. "مالیکی" بەچاو نووقاندن و خەلادان لە ئەزموون و چارەنووسی تراژیدیی رژەمی تاکەهەند و ناوەندیی لە عێراقدا، دیسان هەمان خولیای سەدام لە کەللەی داوە و دیەوێت ئەو دووەتە ناوەندییە زیندوو بکاتەوە. هەبەتە مالیکی نوێنەرایەتیی زۆرینەیەکی شیعەی مەزهەب دەکات، بەدەر لە ئەزموونی کەسییەکانی خۆی، ئەکتەرێکی ئەدای جیهانبینییەکی مەزهەبگەرایی دەکات و خواستی بە ئەرانکردنی عێراقی کردەتە رژێمی سیاسیی، یان بە واتایەکی تر نوێنەرایەتی ئەو میلە دەکات دیەوێ عێراق لە دەستی ئەمریکا بسێنێتەوە و رادەستی کەماری ئیسلامی ئێرانی بکات.

بە بەوای "دەقید فلیپیس"ی توێژەری رامیاریی لە زانستگای کەلەمبیا "کۆشەی عێراق هەمیشە زۆریی ئەو دەسەاتانە بووە بەغداد هەیبووە، تەنیا رەگەش بە مانەوەی عێراق بە یەکپارچەیی لە رەگەی کەمبوونەوەی دەسەاتی دووەتی ناوەندیی بەغدادەوەیە، جا هەر بەیە نابێت مالیکی هەمان ئەو هەیەیی پێشوو دووبارە بکاتەوە". لە باری واقیعیشەوە کۆشەی عێراق تاکو ئێستا بێش بەشکردنی دەسەاتکان نەبووە بەسەر ناوەند و هەرەمکاندا، هەندەی زادەی ئەو دەسەاتە زۆر و زەبەندانە بووە حکوومەتی ناوەندیی هەیبووە، کەوابوو ئەوەی لە عێراقدا کۆشەی قووە و بریننی سایژنکراوی بە دوای خێدا هێناوە، تەسککردنەوەی پانتایی دەسەاتکان بووە، نەک ئەوەی ئەمە بێشک لە هەزە عێراقییەکان لە نەبوونی دەسەاتکی بەهەزی ناوەندییدا دەیبیننەوە. لایەنی کوردیی هەمیشە ترسی هەبووە و هەیە لە بەهەزبوونەوەی ناوەند چوونکە دنیایە ئەم بەهەزکردنەوەی ناوەند لە یەکەک لە رەهەندکانیدا بریتییە لە لاوازکردنی هەرەمکان، یان با بڵێین لەسەر حیسابی لاوازکردنی هەرەمی

کوردستانە.
هەروەک "ئەدوارد گیبسن" روونیدەکاتەوە "نیگەرانییەکە لە بوونی حکوومەتێکی مەرکەزیی بەهێزدا نییە، لەبەرئەوەی زەرجار لە فیدرالیزمیشدا حکوومەتێکی مەرکەزیی بەهێز هەیە، بەڵام نیگەرانییەکە لەوەدایە کە حکوومەتی مەرکەزیی هەوڵی پشێلکردنی بنەماکانی فیدرالیزم و سەرکوتکردنی ئازادیەکان بدات".
دروست نیگەرانیی کورد لەو سەنگەرەوە دەستپێدەکات "گیبسن" بۆی چووە، چوونکە زەربەی کاربەدەستانی عێراقی و لایەنگرانی عێراقێکی ناوەندیی لەم بارودۆخە دیفاکتۆیەی کورد رازی نین و هەندێکیان پێیانوایە کورد بووەتە هۆکاری لاوازکردنی دەسەڵاتی بەغداد، هەر ئەم تێگەیشتنەشە وەهای لە سەرکردەکانی کورد کردووە بە تووندی بەرپەرچی عێراقێکی ناوەندیی بدەنەوە و بە مەترسیی لەسەر کورد لەقەڵەمی بدەن.

"د.بەرهەم ساڵح"ی سیاسەتمەداری پڕەعێراقی کورد، نیگەرانییەکانی کورد بەم شێوەیە دەردەبڕێت "یەکێتیی عێراق بە تووندوتیژیی و خەسپاندن و کۆکردنەوەی دەسەڵاتەکان بە دەستی یەک ناوەند و یەک دەستە یاخود یەک هێز نابێت، سەدام حسێن بەرجەستەی هەرە گەورەی ئەو دەخڵیە". ئەم رایەی "ساڵح" تا رادەیەک پوختەکراوی بیروڕای گشتیی و فەرمیی کوردیشە لەمەڕ هەوڵەکانی مالیکی لە پێناو بەهێزکردنەوەی ناوەند. "د.سەعدی بەرزنجی" ئەندامی کوردی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق رایەکی نزیکی لە بۆچوونەکەی "ساڵح"ی هەیە و پێیوایە "دەسەڵاتی رژێمی بەعس و سەدام لە ناوەند بەهێز بوو، بەڵام ئایا حکوومەتێکەی بەهێز بوو؟ بێگومان نەخێر. چوونکە هێزی دەوڵەت لە خزمەتکردنی خەڵک و پاراستنی مافەکانی هاووڵاتیاندایە".
پرسیاری سەرەکی و جۆهەریی هەرە گرنگ لەمەڕدا خۆی لەوەدا دەبینێتەوە: ئایا کورد بە چ ڕێگە و میکانیزمێک ڕووبەڕووی ئەو سیاسەتە نوێیەی نوری مالیکی و کاربەدەستانی عێراقی دەبێتەوە؟. هەتا ئێستا دیار نییە کورد چۆن هەڵوێست وەردەگرێت، تەنیا ئەوە دیارە سەرکردە کوردەکان ناڕازایەتی خۆیانیان لەمەڕ ئەو سیاسەتەی مالیکی نیشانداوە، بە پووچەڵکردنەوە و شکست پێهێنانی هەشتا هیچ ڕووناکییەک لە ئاسەدا نابینین. بە تایبەت لەو دەخەدا کە هەندێک لە کارناسان و شارەزایان لەو بڕوایەدان سیاسەتی نوێی "باراک ئۆباما" دەبێتە یارمەتیدەری بیرۆکەی بەهێزکردنەوەی عێراقێکی ناوەندیی. لەو ڕووەوە ڕۆژنامەی "ستارس ئاند ستراپ" لە ڕاپۆرتێکدا بە وردیی تیشک دەخاتە سەر ئەوەی "جێبەجێکردنی پلان و بەرنامەکەی ئۆباما لە عێراق ڕێگا بە دروستبوونەوەی

دیکتاتۆریەتێک خۆشدەکات هاوڕێنی دیکتاتۆریەتی سەدام حسێن دەبێت کە بە ماوەی سی ساڵێک پیادەی کرد". بە کورتی هەڕەتێکی بەهەز بە پشتیوانیی هێزکانی دژەوە و بارودۆخی نوێی جیهان و ناوچەکە و عێراق، بە بەهێزکردنەوەی عێراقێکی ناوەندیی لە ئارادایە، پریشکی یەکەمی ئاگری ئەم عێراقە ناوەندییە، کورد دەسووتێنێت! کورد چۆن خۆی ئامادە کردووە و ئامادە دەکات؟ جارێ هیچ دیار نییە!.

پێداچوونەوە بە دەستووری هەمیشەییدا

مالیکی و کاستەکەی ئەوە رادەگەیەنن کاتی ئەوە هاتووە پشوو، گۆڕانکارییەک لە دەستووری هەمیشەیی عێراقدا ئەنجام بدرێت، گۆڕانکارییەک بتوانێت زۆر ناوەڕۆک و بەند و ماددەی لە یەک جیا بگۆڕێت و بە پێی هاوسەنگیی و دۆخی نوێی سیاسیی وڵاتەکە بنووسرێنەوە. "نوری مالیکی" سەرۆک وەزیرانی عێراق لە لێدوانێکدا رایگەیاند "دەستوور لە کۆشوهەوایەکی ئازار و ترسدا نووسراوەتەوە و روانینی تێدایە بە ئایندە، ئەمڕ زۆر ئاسایی. لەبەرئەوە پێویستیمان بە پێداچوونەوەی دەستوور هەیە". ئەم لێدوانەی سەرکۆماری لێکدانەوەی جیا جیا هەڵدەگرێت، یەکێک لەو شرۆڤانە ئەوە ئاشکرا دەکات، ئەوان "هێزە عێراقییەکان" لە ژێر بارێکی ناهەمواری ئەمنیی و لەسایەی نائارامیی ئۆکاتی عێراقەوە رازیبوون دەستوور بەو فۆرمە بنووسرێتەوە و گۆڕانێ بکرێت، ئەگینا هیچ کات ئامادەنەبوون دەستوورێکی لەو رەنگە، بە عێراق و سیستەمی بەڕێوەبردنی ئەو وڵاتە قبوڵ بکەن. نووسەر و توێژەری سیاسیی کورد "فەرید ئەسەسەرد" لە لێکدانەوە و شرۆڤەی ئەو لێدوانەی "مالیکی"دا دێگاتە بەوای ئەوەی "مالیکی" مەبەستی راستەقینەی لە پێداچوونەوە بە دەستووری هەمیشەیی عێراقدا کەمکرنەوەی دەسەڵاتی هەرەمەکان و پتەوکردنی ناوەندە لە ڕێگەی ماددەیەک یان چەند ماددەیەکی دەستوورییەوە.

"ئەسەسەرد" لەو ڕووەوە دەنووسێت "قسەکانی مالیکی شتێکی وایان لێهەڵدەکەنرێت ئەوەی لە عێراقدا هەیە فیدرالیزم نییە، گوایە لە سەنگەی ئەمەوە ڕەوشەکە پێویست بووە دەکات بە دەستووردا بچینەوە و دەسەڵاتی هەرەمەکان کەم بکەینەوە و دەسەڵاتی ناوەند زیاد بکەین!". ئەم هەوڵە نوێیەی سەرۆک وەزیران ئەقڵیەکی تر لەو زنجیرە هەوڵەی دێدات بە مەبەستی کەمکردنەوەی سەلاحیات و سنووری دەستووریی دەسەڵاتی هەرەمی کوردستان، بە سەرخستنی ئاجیندایەکی بیری لە دەستبردن بە هەموارکردن یان چاوپێداخشاندنەوەی دەستوور کردووە، چوونکە ئۆکات دەتوانێت بە فۆرمێکی قانوونی و

دەستووریی دەسەڵاتی هەرێمەکان کەم بکاتەوە، بەو پێیەی جیا لە هەرێمی کوردستان پێشبینی ئەوە دەکرێت هەرێمی تر لە عێراقدا دروستبن، ئێستا هەوڵێکی کارا و جیددی لە ئارادایە بۆ پێکهێنان و بۆ فەرمی ناسینی هەرێمی بەسرە، کە ئەم هەوڵەی بەسرایێکان لەلایەن کوردەوە پشتیوانی دەکرێت.
مالیکی ترسی ئەوەی لێنیشتووە پێدابوون و هاتنەئارای چەند هەرێمێکی فیدرالی لە چوارچێوەی عێراقدا دەبێتە سەرەتای دابەشبوونی وڵاتەکە، بۆیە دەیەوێت لغاوێکی دەستووریی بخاتە دەست و قاچی هەر هەرێمێک لە چوارچێوەی عێراقدا هەبێت یان دەشێ لە ئایندەدا ببڕێت. لایەنی کوردیی دیسان بە تووندیی ڕەخنەی لەم هەڵوێست و هەنگاو و دەستپێشخەرییەی سەرۆک وەزیران گرتووە، لە زاری سەرۆکی بەرزترین ناوەندی دەسەڵات لە هەرێمی کوردستانەوە ڕەخنە و ناڕەزایەتی هەیە لەمەڕ ئەو کردەیە. لەو بارەوە "مەسعود بارزانی" سەرۆکی هەرێمی کوردستان ڕاشکاوانە بە کەنایی "الحرە"ی ڕاگەیاند "بەڕێز مالیکی نابێت پێیوابێت ئەوەی بە دەستمان هێناوە سەپێندراون، چوونکە ئەوەی ئێمە مومارەسەی دەکەین لە ڕێگەی شەرعییەوەن. بۆیە دەڵێم هەر پاشگەزبوونەوەیەک لە دەستوور بە واتای گەڕاندنەوەی دیکتاتۆرییەتە".

لەگەڵ ئەوەشدا سەرۆکی هەرێم ڕوونی نەکردەوە ئەگەر لایەنی عەرەبیی سوور بوو لەسەر خواستی پەداچوونەوە بە دەستووردا، هەڵوێستی کورد چۆن و چی دەبێت، ئەو تەنیا ڕەخنەی لەو هەڵوێستە گرت و بیروڕای کوردی درکاند. بەڵام "فریاد ڕەواندزی" ئەندامی کوردی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق بڕچەکرداری کورد ڕوون دەکاتەوە و دەڵێت "کورد ئەو قیتۆیە بەکاردەهێنێت لە دەستووردا چەسپاوە، ئەویش ئەوەیە، ئەگەر دوو لەسەر سێی، سێ پارێزگا ئەو هەموارکردنەیان ڕەتکردەوە، ئەوە بەیارەکە پووچەڵ دەبێتەوە". ئەوەی گرنگە لێرەدا پێنجەی بە ڕاکێشین ئەوەیە، دیسان عەرەبە عێراقییەکان هەمان ئەزموونی پێشان دووبارە دەکەنەوە و تەنانەت لەو دەستوورەش پێشیمان دەبنەوە خەیان لایەنێکی سەرکیی و کارا بوون لە نووسینەوەیدا و عێراقییەکان بە زڕینەی دەنگ پەسەندیان کردووە، ئەوەتا مالیکی سەرۆتای هەوڵێک دەخاتە گەڕ بۆ زەوتکردنی هێندێک لە مافەکانی کورد، ئەگەر سەرکەوتنیش بەدەستنەهێنێت، هیچ لەو ڕاستییە ناگەڕێت عەرەبەکان لە هەر هەڵکدا و لەگەڵ گەڕانی تای تەرازوی هەزدا، چاو دەخشێننەوە بە هەموو ئەو بیارانەی پێشوویاندا، هەر لە دەستوورەوە تاکوو دەگات بە پێدانی ناسنامەیێکی فەرمیی بە قەوارەی دیفاکتۆی ئەمەی باشووری کوردستان.

ئەنجوومەنەکانی ئیسناد

چەند مانگێکە سەرکی حکوومەتی عێراق، لە پەیوەندییکردندایە بە هەندێ سەرکی خۆ و شێخی هۆزەکان و هەندێ کەنە جاش و دەمسپی کوردەوە، بە مەبەستی دروستکردنی ئەنجوومەنەکانی ئیسناد وەک هۆزێکی تری یارمەتیدەری حکوومەت بۆ سەقامگیرکردنی زیاتری بارودۆخی ئاسایش. بەڵام لایەنی کوردیی پەیوایە ئیسناد جۆرێکی ترە لە جاشایەتی و لەسەر زاری سەرکی هەرەمەوە جێخت لەوە کرایەوە ئەوانەی دەچنە ریزی ئیسنادەوە خیانەتکارن و وەک جاش ماماڵەیان لە تەکدا دەکرێت. زۆریش لە شارەزایان و چاودێران وایدەبینن ئیسناد بە ئەو مەبەستە دروست نەکراوە نوری مالیکی و کاستەکەی لە ڕێی کەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە ئاشکرای دەکەن و ڕایدەگەیەنن، بەڵکو زیاتر ڕاکێشانی ئەو ئەنجوومەنانەیە بۆ لای لایەنێکی سیاسییدا نێک بۆ لای حکوومەتدا. کورد بە هەموو شێوەیەک دژایەتی ئیسناد دەکات و حکوومەتی هەرەمیش بە تووندی ماماڵەی لەگەڵ ئەو کێسانەدا دەکات پەیوەستبوون و دەبن بەو ئەنجوومەنانەوە.

"د.کەمال کەرکوکی" جێگری سەرکی پەرلەمانی کوردستان لە لەدوانێکیدا بە تووندیی هەرشە دەکاتە سەر ئیسناد و دەڵێت "فەوجی ئیسناد هەروەک ئەو فەوجە جاشانەیە لە کاتی خۆیدا لە کارەساتی ئەنفالدا دەستیان بە خوێنی نەتەوەکەمان سوور بوو". لای خۆشییەوە سەرکی هەرەم، وەک ڕەخنەگرتن و ئاشکراکردنی دژایەتی کورد لە بەرامبەر ئیسناد، جەخت لەوە دەکاتەوە ئیسناد هیچ خزمەتێک بە بارودۆخی سیاسیی عێراق ناکات و زیاتر بە فیدانی پارە و سامانی عێراق و ئیستغلالکردنی دەسەاتە بۆ هەڵبژاردن، هەروەک سەرکی هەرەم وتی "لە کەرکوک و موسڵ بە نانەوەی پشێویی و فیتنە دروستکراون". لە ئەوی هەندێک لە کەنە بەعسی و کەنە مستەشارەکانی کورد پەیوەندییان بەو ئەنجوومانەوە کردووە، بەڵام بۆشەوەی گشتیی هۆز و لایەنە سیاسییە کوردییەکان جەماوەری کورد ئاگادار دەکەنەوە لەوەی هەوەستی فەرمیی حکوومەتی هەرەم لەمڕ ئیسناد، ئەوەیە ئەو ئەنجوومانە وەک فەوجی خەفیفەی پشان چاولێدەکات و لە هیچ کێسیش نابوورێت بەو ئەنجوومانەوە پەیوەندیی بگرێت.

ئەوەی ئاشکرایە مالیکی مەبەستی لە پێکهێنانی ئەم فەوجانە جیا لە پشتگیریکرن و پاڵپشتیی خۆی و پارتەکەی، بە تێکدانی ڕەوشی شاری کەرکوک و موسڵ، هەروەها ئەمەش دەبێتە فاکتەرێکی یارمەتیدەر بە کەمکردنەوەی دەسەاتەکانی هەرەمی کوردستان. بەجگە لە کوردیش هەندێک لەلایەن عێراقییەکانی تر ناڕازین بە دروستکردنی ئیسناد و پەیانوایە مالیکی لەسەر حیسابی دەوڵەت خزمەت بە خۆی و تۆزمە

سیاسیی و مەزهەبییەکەی دەکات. لەو رووەوە "رافز ئەلعانی" لە بڕیاردان لە بڕیاردان لە دروستکردنی ئیسناد کارەکی ناڕاستەوخۆ و تەنیا مەبەست لەسەرنجڕاکێشان و پڵکێشکردنی عەشائیرەکانە بە لای لایەنێکی دیاریکراودا و هیچ پەیوەندییەکی بە بڕیاری ئاسایشەوە نییە، تەنیا لایەنێکی سیاسیی بڕیار لەو ئەنجوومەنانە دەدات نەک حکوومەت". پوختەی قسەی ئەو ئیسناد پیلانگێڕییەکی تری مالیکی و کاستەکەیەتی لەناو حکوومەتی ئێستادا هەم بە هەنادی هەندێک مەهامی سیاسیی تایبەت بە خۆیان و هەم بە کەمکردنەوە لە هێزی هەرەمی کوردستان و نانەوەی پشێویی لە کەرکوک، کە ئەمێ بە کوردی ئەو شارە گرنگە و بایەخی خۆی هەیە و دەستبەرداربوون لێی کارێکی ئاسان نییە.

ئەنجامگیریی

لە پار ساڵەوە حکوومەتی نوری مالیکی چەندان کێشەی بە حکوومەتی هەرەمی کوردستان و پێگەی کورد دروستکردووە، کە "د.مەحمود عوسمان" ئەوانەی رابردوو بەپێنج کێشە ناو دەبات و ئیسنادیش بە شەشەمین کێشەی قووە هەژمار دەکات. بەڵێ کورد دەبێت خۆی ئامادە بکات بە زیادبوون و زەرتربوونی کێشکان نەک چارەسەربوونی ئەوانەی ئێستا!!. ئەی کەواتە پێویستە کورد چی بکات لەم هەلومەرجە نوێیدا؟. "د.مەحمود عوسمان" دەڵێت "ئەگەر کێشکانمان چارەسەر نەکران ئەوسا پێویستە کورد بڕیاری یەکلاکەرەوەی خۆی بدات، چوونکە ناتوانین بەم شێوەیە لە حکوومەت هاوبەش و بەردەوام بین". بەڵام پرسیارێکی بەجێ قووت دەبێتەوە: ئایا دوای ئەم تەنگژانە و تەوابوونی کارکانی ئەو پێنج لیژنەیەی بە چارەسەری کێشکان دانراون و لە کۆتایی ئەرکەکەیاندان، کورد ناچار دەبێت هەڵوەستە "یەکلاکەرەوە" وەربگرێت یان دیسان لەم یاری مار و پێڕێیە بەردەوام دەبێت؟.

وەک خەم ئەوەندەی دەخەکەم خۆندبێتەوە و سەرنجی ئەزموونی کارکردنی سیاسیی کوردم دابێت بە تایبەت لەم چەند ساڵەی دواییدا، باوەڕم بەوە نییە بڕیارێکی حاسم بدات کە هیچ نەبێت لایەنە عەراقییەکان بهێنێتە پیرمام یان دوکان تا ئەمجارە ئەوان بێنە کوردستان و هەوبدێن کوردەکان رازی بکەن. هەموو بە هیوای ئەو هەڵوەستەین. پێش ئەوەی کات درەنگ بێت پێویستە کورد مالی خۆی ڕێکبخات بە گووتارێکی یەکگرتووی رووەوە بڕیاری کۆنکرێتی خۆی بدا، لانیکەم کورد دەتوانێت کێشی سیاسیی لە عەراق تێکبدات، لەمپەر دروست بکات لەبەردەم ویستی شیعەکانی عەراق کە دەیانەوێ کوردستان قووت بدەن و بیکەنەوە بە پارچەیەک لە عەراق وەک چۆن عەراقیان کردووە بە بەشێک لە ئێران.

چاپتەری پێنجەم

کاریگەریيە رامیاریی و ئابووریيەکانی هەناردەی نەوتی کوردستان

رەژی یەکەی حوزەیرانی 2009 لە رەورەسمەکی فەرمیدا و بە ئامادەبوونی مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان و جەلال تاڵەبانی سەرۆک کۆماری عێراق بە یەکەمجار لە مێژووی باشووری کوردستاندا بڕیاری فەرمی پرۆسەی هەناردەکردنی نەوتی کوردستان لە ژێر چاودێریی و سەرپەرشتیی حکوومەتی هەرێمی کوردستان راگەیەندرا و هەردوو سەرۆکی ئامادەبووش بە بەرچاوی زوومی کامێرای رۆژنامەنووسانی ناوخۆیی و دەرەکییەوە یەکەمین قفڵەی ئۆو هەناردەیان کردەوە. بەپێی زانیارییەکانیش ئەم پرۆسەیە لە کۆگە نەوتییەکانی "تاوکی" ناوچەی زاخۆ و تەقتەق دەستپێکردەوە و ناردنە دەرەوەکەش لە ڕێی هێڵەکانی "نابوکۆ"ی تورکیی و بە سەرپەرشتیی کۆمپانیای DNO" نەرویژیی و ئێداکس پترۆلیەم و ژەنەراڵ ئینەرجی" ئەنجامدەرە و لە هەنگاوی سەرەتادا رۆژانە 100 هەزار بەرمیل نەوت هەناردە دەکرێ و وا بڕیاریشە لە کۆتا مانگەکانی ئەمساڵدا ئەو بڕە بە 200-250 هەزار بەرمیل لە رۆژێکدا بەرز ببێتەوە، هەرەک پێشبینی دەکرێت لە ماوەی سێ چوار ساڵی داهاتوودا رۆژێکە بە دوو میلیۆن بەرمیل زیاتر ببێت.

ئەم ڕووداوە ناوازەیە جیا لەوەی بووە جێی سەرنجی چاودێران و ناوەندە سیاسیی و میدیاییەکانی دەرەوەی هەرێم، لە هەمان کاتدا بە پاشخانێکی ئابووری و رامیاریی باشووری کوردستان بایەخێکی بەرچاوی هەیە کە لەوانەیە ئەم پرۆسەیە کوردستان لە وەستگەی دووەتێکی سەربەخۆی کوردیی دابنێت، بەڵام پرسیاری جیددی لەرەیە: ئایا ئەم داهاتەی نەوت کە لە کوردستانەوە ڕەوانەی دەرەوە دەکرێت بە پتەوکردنی ژێرخانی ئابووری کوردستان تەرخان دەکرێت یان تەخشان و پەخشان دەکرێت و گەندەڵیی لووشی دەدات؟ ئایا ئەم سەروەتە زەر و زێوبەندەی بە هەی فرەشی نەوتی کوردستانەوە دەست حکوومەتی کوردستان دەکەوێت دەکرێت بە پێڕەوی ستراتیژیی و دانانی بناغەیەک بە پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی ڕەفاه و بینای خۆشگوزەرانیی یاخۆ پێچەوانەکەی؟. چوون هەتا ئێستا کێشەی عێراق کۆمیی داهات یان پەیوەندگێیشتن نەبووە هەندەی ناشارەزایی و لێنەزانین بووە کە چەن سوود لەو سامانە پڕ فڕ و داهاتە وەربگیرێت. "مارتین ڤان برێنسن"ی کوردناس و نووسەری کتێبی "ئاغا و شێخ و دەوڵەت" هەمان بۆچوونی هەیە و دەڵێت "عێراق پڕ لە سەرچاوەی نەوتیی و وزەی ژێر زەوی، بەڵام نەزانینی بەڕێوەبردنی ئەو سەرچاوانە لە ڕەگەی بەرهەمهێنانی زانستیی و مودێرن، سەربەخۆیی لە تاکی عێراق سەندۆتەوە، هەرەمی کوردستانیش وەک بەشێک لەو سیستەمە تووشی هەمان

کێشە هاتووە".

خەر و بەرەکی زەر کە لەوانەیە چەند دەیەیەک بگرێتەوە روو دەکاتە ئەم بەشەی کوردستان، بەڵام بە بەوای من گرنگ خودی خەر و بەر و پارەی نەوت نییە، گرنگ سوود وەرگرتنە لەو داهاتەی بەهەی نەوتەوە دەژێتە کوردستانەوە، چوونکە راستییەک هەیە نابێت نادیدەی بگرین کە وەاتانی جیهان بە تایبەت ئەمریکا لە هەوڵی دزینەوەی ئەنتەرناتیفی پترەدان، رەنگبە دوو و سێ دەیەی تر نەوت بایەخی خۆی لەدەستبدات بەو هەیەی کەیارانی نەوت لە خەرئاوا بەدیلێکی هەرزانتر و کاریگەرتریان دزیوەتەوە، بەیەکا هەر لە ئێستاوە هەندێک لە وەاتانی وەک شانشینەکانی کەنداوی عەرەبیی دەرک بەم راستییە دەکەن و دەیانەوێت خەیان لە ژەر کاریگەریی رەشنبیریی و ئابووری نەوت بهێننە دەرەوە، چوون رەشنبیریی نەوت رەشنبیریی بەرهەمهێنانی نەوەیەکی بەکاربەری رووتە، ئەو دەوڵەتانە خوازیارن لەم قۆناغە داهاتی نەوت بکەنە فاکتەری پێشخستنی وەاتەکانیان وەک مەبەندی بازرگانیی و تەنانەت پیشەسازیش. بە حکوومەتی هەرەم و هەر دەسەاتێکی تر کە جەوی حکومی لە بندەست بێت، دەبێت دووربینیی هەبێت، ئەو فاکتە هەمان کاریگەریی خۆی هەیە لەسەر کوردستان و دەبێت قۆناغی فرێشتنی نەوت زیرەکانە بقەزرێتەوە، بە ئەو چاخەی چیدی پترەە سوود و بایەخێکی نەماوە کە وەک ماددەیەکی گرنگ لە بازاەکانی جیهاندا داوایەکی زەری لەسەر بێت.

نەوت لە مەژووی کوردستاندا

مەژووی پەیدابوونی نەوت لە کوردستاندا لە هەزاران ساڵ تێپەیوە، نازانرێت ئاخە بە یەکەمجار کەنگە بووە ئەم وزە پە بایەخە لە زەوی کوردستان هەقووەاوە؟ بەڵام لە دوو سەدەی رابردووەوە ئەوە زانراوە نەوت لە خاکی باشووری کوردستاندا هەبووە، هەندێک لە سەرچاوە مەژووییەکان تیشک دەخەنە سەر ئەوەی عوسمانییەکان لە سەدەی حەڤدە بەولاوە سوودیان لە سامانی نەوت وەرگرتووە بەشێوەیەکی سنووردار کە تەنیا بە بەکارهێنانی یەکەکانی ئەرتەش بەکارهێناوە و بەس. کەرکوک گرنگترین جەگە یان جوگرافیای کوردستانە خاوەنی زەرترین ژمارەی چاەە نەوت و زەرترین یەدەگی نەوتیی بێت لە تەکەای کوردستان و عەراقیشدا. عوسمانییەکان ئاگەرچی چەندین سەدە کەرکوک وەک بەشێک لە ویلایەتی موسڵ لە بندەستیاندا بووە، کەچی نەیانتوانیوە سوود لە سامانی سروشتی شارەکە ببینن بە تایبەت سەروەتی نەوت، تەنانەت هەر پێیان بە بوونی نەوت لەو سەرزمینە نەبردووە.

لە ساڵی "1883ز" لەسەر داوای سوڵتان عەبدولحەمید نەردەبەکی سەربازیی ئەڵمانیی بە سەرکایەتی "ڤۆن گۆلتز" بە رەکخستنی کاروبارە سەربازییەکان هاتە سنووری دەوڵەتی عوسمانی، لەگەڵ ئەوەدا ئەم نەردەبە راپۆرتی دەربارەی دەوڵەتی عوسمانیی نارد وە وەاتەکەی، بەڵام لەو بارودۆخدا ئیمپراتۆرییەتی تورکیی "عوسمانی" نەیدەزانی پتڕەکی زۆر لە خاکەکەیدا بوونی هەیە و لەهەمان کاتیشدا هیچ تەماناکی نەبوو بۆی. درەنگتر عوسمانییەکان لە ڕێگای شارەزایانەوە بەبوونی نەوتی کەرکوکیان زانی، "گوبانگیان" لەو کاتەدا ڕاوێژکاری دارایی سوڵتانی عوسمانی بوو، یەکەم کەسیش بوو خەبەری بە سوڵتان دا، کە ئەو مەبەندە "کەرکوک" نەوتەکی زۆری تێدایە، هەر ئەم گوبانکیانە دواتر 5% نەوتی کەرکوک و وێلایەتی موسڵی بەرکەوت، هەر لەبەرئەوەش بوو پێیاندوت جەنابی سەدی پێنج" (1). عوسمانییەکان بە درێژایی چەند سەدە داگیرکاریی نەیانتوانی یان شانسی ئەوەیان نەبوو سوود لە نەوت و سامانی سرووشتیی وێلایەتی موسڵ یان با بڵێین کوردستان وەربگرن، بەڵام دواتر لە سەرەتای سەدەی بیستەم و لە سەروەختی داگیرکاریی ئینگلیزییەدا لە ژێر چاودێریی حکوومەتی بەریتانیی لە عەراق، گرنگیی زۆرتر درا بەو سامانە و هەر لەو ساتەوەختانەدا چەندین پاڵاوگەی نەوت هەنرانە عەراقەوە کە کاریان پاڵاوتنی نەوت بوو بە مەبەستی ڕەوانەکردنی بە دەرەوەی وەات.

کەرکوک و نەوتی ئەو شارە لەم نەوەندەدا ڕۆڵکی سەرەکییان دەبینی و تەنانەت زۆرینەی بەرهەمی هەناردەی نەوتی عەراق هەر لەسەرەتاوە تا هەنووکەش هەر نەوتی کەرکوک بووە. کردنەوەی بڕیینە نەوتییەکانی کەرکوک لەسەر دەریای سپی ناوەڕاست گەشەی زیاتری بە پیشەسازیی نەوت دا، لە کۆتایی ساڵی 1934ەوە نەوت نەدرایە دەرەوە، لە ساڵی 1935 بڕی نەوتی کەرکوک– حەیفا کرایەوە. ساڵی 1935 نزیکەی چوار ملیۆن بەرمیل نەوت نەدرایە دەرەوە، لەو ساڵەدا عەراق هەشتەم وەات بوو لە بەرهەمهێنانی نەوتدا. ساڵ بەساڵ هێزی ناردەی نەوت لە کەرکوک دەچووە سەر، بەمەش ژمارەی بڕیینەکان زیادیکرد، لە ساڵی 1934 هەڵکی 12 ئینجی بە تەرابلس و حەیفا دروستکرا، لە1949 هەڵکی دیکەی 16 ئینجی بە تەرابلس و لە1952 هەڵکی 30 ئینجی بە بانیاس دروستکرا، ئەوەی حەیفا لە1948ەوە ڕاوەستاوە، کەرکوک ماوەی زیاتر لەنیو سەدە، گیرفانی سەرجەم خەڵکی عەراق بوو، داهاتی عەراق لە ڕێگەی بڕیینە نەوتییەکانی کەرکوکەوە دابین دەکرا. چاڵگە نەوتییەکانی کەرکوک لە نێوان ساڵەکانی 1927-1974 پتر لە 70،2% نەوتی هەموو عەراقی بەرهەمهێناوە. (2).

وەنەبێ نەوت تەنیا لە کەرکوک بوونی هەبێت، بەڵکو لەچەندین ناوچەی جیاجیای باشووری کوردستان هەر لە زاخۆوە تا خانەقین دەیان کێڵگەی نەوتیی بوونیان هەیە، کە تەکنیکا هەموو ئەو سەرچاوە نەوتییانە زۆر لەوە زیاتر داهات دەچنێنەوە کەمێگەیەکی پێنج شەش ملیۆنی وەک کوردستان پێویستی پێیەتی، بەڵێ ئەگەر کورد دەوڵەتی هەبێ یان مافی پێبدرێت سوود لە سەرچاوە سرووستییەکانی خۆی وەربگرێت ئەوە نەک خۆشگوزەرانی بە هاووڵاتیان دەتەدی و لەسەرکی دیکەوە دەبێتە بەردی بناغەی دامەزراندنی دەوڵەتێکی دەوڵەمەند و گەشەسەندوو لە هەموو لایەنەکەوە. ئێستا لە زاخۆ و لە تەقتەق نەوت دەردەهێرێت و ڕەوانەی دەرەوە دەکرێت، قەرەتەپە و جەلەولا، هەندێک ناوچەی پارێزگای دهۆک و سلێمانی ناوچەی نەوتاوین، لە هەولێر ناوچەی کەندەناوە یەکەکە لەو جوگرافیا بە پیتانەی چەندین چاڵە نەوتی گەورە و بە داهاتی تەدایە. لە سەرەتای پەکهەناندنی عێراقدا لە دوای شەڕی جیهانیی یەکەم، ناوچەی کەندەناوە وەک زۆر ناوچەی دیکەی عێراق نەوتی لەدەزرایەوە، بە یەکەمجار لە ساڵی 1920 تاکو 1960، چوار بیری لەهەکەنرا و سەرکانیان قەپاتکرا.. لە کێڵگە نەوتییەکەی خورمەڵە کە سەر بە ناوچەی کەندەناوەیە، لە ساڵی 1963 هەتا 2003 ژمارەی بیرە هەکەنراوەکان گەیشتە 54 بیر و بە ئاگاداریی و سەرپەرشتیی کەمپانیای نەوتی باکوور لە کەرکوک، لە ساڵی 2007 بە دواوە دوو تاوەری بیر هەکەندن هێنراوەتە کێڵگەی نەوتی خورمەڵە و هەتا ئێستا چوار بیری دیکەیان هەکەندووە، (3).

بەم دواییانەش کێڵگەیەکی تری نەوت لە گوندی "شاکەل"ی نزیکی شارۆچکەی کەلار دەزرایەوە کە پسپۆران و کەمپانیا بیانییەکان وەهای مەزندە زۆرتر لە250 ملیۆن بەرمیل نەوتی تەدابێت، هەر لەگەڵ دەزینەوەی ئەم بیرە نەوتەشدا حکوومەتی هەرێم لەگەڵ کەمپانیایەکی ئوسترالی بەندێکی مەر کرد بەمەبەستی دەرهێنان و هێناردنی بە دەرەوەی هەرێم و بە ئەو مەبەستەش تەنیا بڕی 20% لە پشک و داهاتی ئەو کێڵگە نەوتییە بە حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەبێت. نەوتی کوردستان ئەگەرچی شادەماری ئابووری عێراق بووە و بەبێ سەرچاوەی سرووشتی کوردستان بگومان هیچکات عێراق نەدەبووە ئەو هێزە گەورەیەی لەسەر ئاستی جیهان حسابی بۆ بکرێت یان بتوانێت ئاوها گوێ بکات بە تایبەت لە ڕووی ئابووری و پیشەسازیی چکۆڵەوە بە تایبەت لە ماوەی فەرمانڕەوایی بەعس 1968-2003، بەتەم ئەو سەروەتەی لە خاکی کوردستانەوە دەهات هیچی بۆ کورد خۆی نەبوو، بەڵکو لە زەرینەی ماوە مەژووییەکاندا لە دژی خەباتی ڕەوای کورد بەکارهێنراوە.

لە ساڵی 1931 تا 1949 بایی 136 ملیۆن دۆلار نەوت فرۆشراوە، باسی ملیۆن دۆلاری پێش پێنجاکان دەکەم کە چ قودرەی ئیسرائیل هەبووە 136 ملیۆنی پێش پێنجاکان نەبووە!، لە 1931 تا 1949 ئەو 136 ملیۆنە هەر هەمووی لە کوردستان دەرهاتووە تا ئەو کاتە لە دەرەوەی کوردستان عێراق شوێنکی دیکەی نەبووە نەوتی لێ بێت تا ساڵی 1950، لە1950 تا 1957 هەموو عێراق داهاتێ نەوتییەکەی لەو ماوەیدا 995 ملیۆن دۆلار بووە 800 ملیۆنی داهاتی کوردستان بووە کە زیاتر لە 80% دەکات. لە 1958 تاوەکو 1962، (1266) ملیۆن دۆلار داهاتی نەوتی عیراق بووە لەوە 964 ملیۆن زیاتری داهاتی نەوتی کوردستان بووە، لە1963 تا 1976 هەموو داهاتی عێراق 1788 بووە،70% بەرەو ژوورتری داهاتی نەوتی کوردستان بووە، لە 1978 تا 1990، (153) ملیار دۆلار داهاتی نەوتی عێراق بووە و زیاتر 119 ملیاری داهاتی نەوتی کوردستان بووە ئەم هەمووی داهاتی ئەم بووە لە کوردستان دەرچووە.(4). ئەم ئۆگەر کوردستان دەوڵەت بووایە، دەیتوانی لەرووی ئابووریەوە شان بدات لە دەوڵەتە شانشینکانی کەنداوی عەرەب لە چەشنی ئیمارات و قەتەر.

بگومان لە سانی دواتریشدا لانیکەم زەرینەی ئەو بە نەوتەی لە بەرهەمی نەوتی عێراقیی فرۆشراوە لە کوردستان بە تایبەت لە چاڵە نەوتییەکانی کەرکوک دەرهاتووە، بەشێوەیکی گشتیی زەرتر 70% بەرهەمی هەتا ئێستا فرۆشراوی نەوتی عێراق لەناوچە کوردییەکانەوە دەرهێنراوە و ڕەوانەی دەرەوە کراوە. لە دوای پرسەی ڕووخانی سەدام و بەعسیش کە جارێکی تر نەوت ڕەوانەی دەرەوەی وڵات کرایەوە دیسان پشکی زەرینە هەر لە حسابی نەوتی کورد دەرچووە. بەپێی ئامارێکی فەرمیی ڕێژەی فرۆشتنی نەوت لە دوای 2003 بەمشێوەیە بووە (ساڵی 2003 یەک ملیۆن و پێنج سەد هەزار بەرمیل، ساڵی 2004 یەک ملیۆن و نۆسەد و نۆوەد و پێنج هەزار بەرمیل، ساڵی 2005 یەک ملیۆن و هەشت سەد و پێنجا هەزار بەرمیل، ساڵی 2006 یەک میلیۆن و نۆسەد و پێنجا و پێنج هەزار بەرمیل، ساڵی 2007 دوو ملیۆن و سی و شەش هەزار بەرمیل، ساڵی 2008 دوو ملیۆن و سێسەد و هەشتا و شەش هەزار بەرمیل).

هەرچەندە لەم قۆناغە نوێیشدا دیسان نەوتی هەرەمی کوردستان لە چوارچێوەی عێراقدا هەناردە دەکرێت و داهاتەکەی دەچێتەوە سەر داهاتی گشتیی عێراق، هەروەک لەسەر زاری سەرۆکی حکوومەتی هەرێم "نێچیرڤان بارزانی"یەوە گوزارشتی لێکرا "شانازیی بەوەوە دەکەین بەشداریی بکەین لە زیادکردنی بەرهەمی نەوت و داهاتی عێراق"، بەڵام لانیکەم لە هەنووکەدا داهاتی نەوت لە دژی کورد

بەکارناهێنرێت چوونکە قەناغی سووتماککردن و کاولکاریی کوردستان کۆتایی پێهاتووە "هەرچەند لە داهاتووشدا ئۆگرەکی دوور نییە"، بگرە هەر زیادبوونێک لە بودجەی عێراقدا زیادبوونە لە بودجەی کوردستانیشدا چوونکە بەپێی دەستوور هەرێم دانپیانراوە و مافی خۆیەتی بە قەد ژمارەی دانیشتوانی "کۆئەستا 17%یە" لە داهاتی عێراق بدرێت بە خەی، لە مەودای دووریشدا هەر کاتێک کورد هەڵی ئاوەی بە رێکەوت ببێتە دەوڵەت ئەوە نەوت شادەماری ژیان و ئابووری ئاو دەوڵەتە نوێیە دەبێت.

ناکۆکیی حکوومەتی بەغداد و هەرێم لەسەر دەرهێنانی نەوت

حکوومەتی هەرێمی کوردستان لە سێ چوار ساڵی رابردوو بە هاوبەشیی لەگەڵ ژمارەیەک کەمپانیای بیانیی بە تایبەت کەمپانیا نەرویژیی و کەنەدیەکان دەستیکردووە بە دەرهێنان و هێناردەی سامانی نەوت لەو ناوچانەی دەکەونە ژێر قەڵەمڕەوی حکوومەتەکەوە و لە ڕۆژی 9-9-2006 حکوومەتی هەرێم پڕۆژەی یاسای نەوت و گازی ڕاگەیاند و لە مانگی ئۆگەستی 2007 پەرلەمانی کوردستان پڕۆژە یاساکەی پەسەند کرد. بەپێی دەستووری حکوومەتی عێراقیش ماف دراوە بە حکوومەتی هەرێم بە دەرهێنان و هێناردەی نەوت لە سەرجەم ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتیدا، بە تایبەت بگەی یەکەمی ماددەی سەد و دە لە دەستووری هەمیشەیی عێراق جێخت لەوە دەکاتەوە "حکوومەتی فیدراڵی لەگەڵ هەرێم و پارێزگا بەرهەمهێنەرەکان نەوت و غازی بەرهەمهێنراوی کۆگەکانی ئێستا بەڵام دەبات بە مەرجێک داهاتەکانیان بە شێوەیەکی دادپەروەریی و بە گوێرەی دابەشبوونی دانیشتوان لە سەرجەم پارچەکانی وڵاتدا دابەش بکرێت، لەگەڵ دیاریکردنی پشک بە ماوەیەک بە ئاو هەرێمە زیانلێکەوتوانەی ڕژێمی پێشوو بەبەشی کردبوون و ئەوانەش کە پاشتر زیانیان لێکەوت بە جۆرێک گۆشەسەندنەکی هاوتەریب بە ناوچە جیاوازەکانی وڵات مسۆگەر بکات و ئەمەش بە یاسا ڕێکدەخرێت".

لە هەندێک بەندی تری هەمان دەستووریشدا هەمان ماف بە هەرێمەکان بە ڕەوا بینراوە، بەڵام ئەو سیاسەتەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان جیاواز لەوەی بووە جێگەی ناڕەزایی وڵاتانی ناوچەیی وەک تورکیا، لەسەر ئاستی ناوخۆ و لە ڕێگەی وەزارەتی نەوت وخودی "حسەن شەهرستانی" وەزیرەوە بە تووندی دژایەتی ئەو هەنگاوەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەکرا، ئەمەش ببووە میحوەر و تەوەرەکی دیکەی ناکۆکیی نێوان کوردستان و عێراق کە ساردییەکی زۆری خستبووە ناو پەیوەندیی سیاسیی هەردوو لاوە. ئەم دژایەتییەش لە ژێر ناوی پێشێلکردنی دەستوور و هەنگاوی جیابوونەوەی کوردەکان پاساوی بە

دەنـــرایەوە، کە کوردەکـــان دەیـــانەوێ لە رێگەی بەرهەمهێنـــان و هەناردەی نەوتەوە بەردی بناغەی دەوڵەتەکی کوردیی دابنێن.
هەتا ئێستاش کە نەوت بەشێوەیەکی فەرمیی لە کوردستانەوە ڕەوانەی دەرەوە دەکرێت هەمان مەترسیی هەیە و سەرکردە کوردەکانیش خوازیارن هەموو لایەنێک دنیا بکەنەوە لەوەی نایانەوێت بە هەناردەی نەوت حکوومەتی کوردیی لەسەر جوگرافیای باشوور دروستبکەن، ئەوەتا "جەلال تاڵەبانی" سەرێک کەمارە کوردەکەی عێراق لە کەرنەقاڵی کردنەوەی قفڵی هەناردەی نەوتدا، رایگەیاند ئێم هەنگاوە بە دژایەتی هیچ کەس و حکوومەتێک نییە و گوتی "ئێو هەنگاوەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان کە ئەمڕۆ ناوەتی، هەموو ئێو بیر و بۆچوونانە رێت دەکاتەوە کە دەڵێن هەرێمی کوردستان دەیەوێت نەوتی هەرێم بە بەرژەوەندیی خۆی بەکاربهێنێت و دواتریش خۆی لە عێراق جیا بکاتەوە". لە باری واقیعییەوە بەم هەنگاوە فەرمییەی حکوومەتی هەرێم کوردستان کەتایش دێت بەو گرژیی و ئاڵۆزییەی لەسەر پرسی دەرهێنان و هەناردەی نەوت لەنێوان هەردوولا دروستبوو. بەهەمەحاڵ ئەگەر پشووتر پرسی ناردنە دەرەوەی نەوت بووبێتە کشە لەنێوان ناوەند و هەرێمدا، ئێستا بارەکە بەو ئاقارە گەیشتووە هەردوولا بەهەماهەنگیی کاربکەن لەناردنەوەی دەرەوەی نەوتدا.ئەمەش هەنگاوێکی دەستووریییە، بەڵام بۆ ئەوەی کورد خۆنی هەمیشەیی مانەوە بێت لە عێراقدا وەک ئەوەی سەرکردەکانی کورد باسی لێوە دەکەن.

هەناردەی نەوت.. کاریگەریی لەسەر پەیوەندیی کورد و تورک

دەوڵەتی تورکیا دوای ئێران پتر لە هەموو دەوڵەتانی تر چاودێریی ڕەوشی سیاسیی باشووری کوردستان دەکات، تەنانەت تورکیا یەکێک بووە لە لەمپەرە هەرە گەورەکانی بەردەم بەدیهاتنی دەوڵەتەکی کوردیی لە باشوور، بە بەوای هەندێک کارناسی رامیاریی و زۆرێک لە سیاسەتمەداران تورکیا لە زۆرترین دەرفەتەکاندا ڕێگری بەردەم خەونی کوردەکان بووە لە هەر چوار پارچەی کوردستاندا. "ئان ویلیامس"ی ڕۆژنامەنووسی بەریتانیی دەربارەی ناحەزیی تورکیا و ڕۆژی لە کەسپ خستنە بەردەم دەوڵەتی کوردیی، پێیوایە "ئەگەر تورکیا نەبووایە، ئەمریکا زۆر حەزی دەکرد دەوڵەتەکی هاوڕێ و هاوپەیمانی وەکو کوردەکانی هەبووایە لە باکووری عێراق".
لەگەڵ ناردنە دەرەوەی نەوتیش لەلایەن حکوومەتی هەرێمەوە، دەوڵەتی تورکیا هەراشانتر لە جاران هاتە سەرخەت و ئێو هەنگاوەی وەک سەرەتای شەقانان بە دەوڵەتی کوردیی لەکدەدایەوە، ئێو دەوڵەتە کوردییەی تورکیا هەشتا ساڵە هەموو ژیانی خۆی لەسەری داناوە تاوەکوو نێتە سەر ئەتڵەسی جیهان، ئەمجارەیان بە پێچەوانەی

هەموو کەناڵەکانی تروکە تورکیا لە هەنگاوی ناردنە دەرەوەی فەرمیی نەوت لەلایەن حکوومەتی هەرێمەوە دەنگی ناڕازایی لە بەرز نەبووەوە، ئاگرچی رۆژنامە و ناوەندە میدیاییەکانی تورکیا گرنگییەکی بەرچاویان دا بە هەواڵەکە، بەڵام لەسەر ئاستی سیاسیی و راگەیاندنیش بە دەرفەتێک بۆ لێک نزیکبوونەوەی زیاتری هەردوولا لێکدرایەوە، ئەمەش یەکێکە لەو سیاسەتە حەکیمانەیەی تورکیا کە بەگومان کاریگەریی ئیجابی بۆ ژیانی سیاسیی و ئابووری هەردوو گەل و وڵات دەبێت چ لەماوەیەکی نزیکدا و چ لە دوور ماوەدا.

رۆژی 2-6-2009 واتە یەک رۆژ دوای مەراسیمی کردنەوەی قۆناغی هەناردەی نەوتی کوردستان رۆژنامە تورکییەکان ئەم دۆزیان وەک پرسێکی هەستیار و پڕ بایەخ و بە مانشێتی گەورە باوکردەوە، بە نموونە رۆژنامەی "سەباح" لە ژمارەی ئەو رۆژەیدا بە وردیی تیشکی خستەتە سەر دۆسیەکە و رووبەڕووبوونەوە ئەم رووداوە سەلمێنەری ئەوەیە تورکیا بە کوردستان دەتوانێت پێناگەیەک بێت. رۆژنامەنووسی ناوداری تورکیاش "چەنگیز چاندار" لە یەکێک لە وتارە نوێیەکانیدا نووسیوێتی "بە ناردنی نەوت و گازی سروشتی بۆ بازاڕەکانی جیهان، باشترین شوێن تورکیایە،. ئەم پێشکەوتنانە هەتا بە شێکاری سیاسیی ستراتیژیی و دیاریکردنی باسی رۆژانە سوودی هەیە و دەبێت لە بەرچاوی بگرین". هەرو لەو نووسەرەدا "بی بی سی تورک" نووسیبووی "لە مەڕووی عێراقەدا یەکەمجارە خەڵکی کوردستان لە هەرەمەکە سەرچاوەی نەوتیی بەیار دەدات، ئیتر نەوت دەگاتە ئەو رادەیەی جێگیریی و خۆشگوزەرانیی بە دوای خۆیدا بهێنێت و ئەمەش ئەو رووداوە بە عێراق سەرکەوتنێکی زەر گەورەیە" (5).
تەواوی میدیاکانی تریش بە بایەخەوە سەیری ئەم پرسیان کردووە و شیکاریی ئەوە دەکەن ئەم ناردنە دەرەوەی نەوتی کوردستان لەرگەی بەرییەکانی تورکیاوە دەبێتە سەرەتایەکی نوێ لە پێوەندیی دەستانەی نێوان هەردوولا، لەلای خۆیانەوە کاربەدەستانی حکوومەتی هەرێم و باڵای کوردستان هەموو لایەکیان دڵنیا کردەتەوە هەناردەی نەوت لە چوارچێوەیەکی یاسایی و دەستووریدا دەبێت و ئاکامی زیانباری بۆ هیچ حکوومەت و گەل و دەوڵەتێک لەناکۆکەتەوە بەڵکو بەپێچەوانەوە کوردەکان خوازیارن بەم بەنەوە پڕۆیەکی سپی و نوێ هەڵبدەنەوە لە پێوەندییەکانیان لەگەڵ خودی حکوومەتی عێراقیی و دەوڵەتانی تری ناوچەیی و جیهانیی. لەگەڵ ئەوەی کورد نیەت پاکیی خۆی نیشانداوە و تورکیاش خۆشحاڵە بەوەی نەوتی کوردستان لە بەرییە نەوتییەکانی وڵاتەکەیەوە هەناردە بکرێت، بەڵام پرسیار ئەوەیە ئایا تورکیا چاوپۆشیی لە هەبوونی

گەریلاکانی پەکەکە لە باشوور و دەستکەوتەکانی هەرەمی کوردستان دەنوقێنێت بە خاتری سوودی ئابووری؟ ئایا پەکەکە نابێتە کێشە لەسەر رێگای ئەو پێوەندییە تازەیەی نێوان هەردوولا؟. هێشتا وەڵامی ئەم پرسیارە زۆر هەستووەر و بایەخدارە دیار نییە، ئەوەی دیارە پێشوازیی و خۆشحاڵیی تورکیایە لە هەناردەی نەوتی ناوچەکانی ژێر دەسەاتی حکوومەتی هەرەمی کوردستانە لە ڕێی وەاتکەیەوە، پێشهات و سیناریۆ چاوەڕوانکراوەکانی داهاتوو بۆرسقی ئەو پرسینە دەدەنە و ئاخۆ نەوت چ کاریگەرییەکی دەبێت لەسەر ڕەوشی سیاسیی و پێوەندیی سیاسیی باشووری کوردستان و دەوڵەتی تورکیا؟.

کاریگەریی هەناردەی نەوت لەسەر ئاستی کوردستان

سەرەکی پارلەمانی کوردستان "عەدنان موفتی" لە ڕۆژەسمی کردنەوەی یەکەمین قفڵی هەناردەی نەوتی کوردستان ڕایگەیاند "ئەمەش کە بەرهەمی نەوتیی کوردستان بشۆڕێکی ڕەسمیی دەخرێتە بازییەکانی نەودەوڵەتی نەوتی عێراق بە ناردنە دەرەوە و فرۆشتنی، هەنگاوێکی گرنگە و داهاتی عێراق زیاد دەکات و بگومان لە بژۆوەندیی گەلانی عێراقدایە". لە باری واقیعییەوە نەوتی کوردستان لەمەوپاش سااانە زۆرتر لە بڕی 20 ملیار دۆلار دەخاتە سەر بودجەی عێراق کە ئەمەش نیوەی ئەو بودجەیە عێراق لە ساڵێکدا لە ڕێی بازرگانیی نەوتەوە پاشکەوتی دەکات. ئەگەر ئەم بڕە زیادەیە هەر هیچ پشکی کورد تێدا نەبێت، ئەوە لانیکەم لەو بڕە نزیکەی سێ "3" ملیار دۆلار بەر کوردستان دەکەوێت ئەویش لە ڕگەی پرنسیپی 17% بە کوردستان لە بودجە و داهاتی گشتیی عێراق.

کەوابوو گومان هەڵناگرێت زیادکردنی ئەو چەند ملیاردە بە سەر بودجەی باشووری کوردستان لە دوا شیکردنەوەدا دەبێتە فاکتەری سەرکیی بوژاندنەوە و ئاوەدانکردنەوەی زیاتری وەاتکە. ئەگەرچی لە هەرەم هیچ کەس هاشا لەبوونی گەندەیی و بەفیڕدان ناکات، ئەگەرچی هەموو پڕۆژەکانی لە بوارە جیاجیاکانی خزمەتگوزاریی ئەنجام دەدرێن بە پێی سیستەمکی ڕوون و ڕکوپک و پاکژانە کەتاییان پێناهێنرێت، ئەگەرچی لە کوردستان ژمارەیکی زۆر کارەندی بن دیوار و بکار و بە ئەزموون بوونیان هەیە و بشکی بڕچاوی داهاتی کوردستان لەبری لە بواری بەرهەمهێنانەوە بخرێت دەدرێت بەموچەی ژمارەیک خەکی بکاربەر و بە بەرهەم، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا نکۆیی ناکرێت ڕەوشی ئابووری و داهاتی تاکەکەس لە شارەکانی کوردستان زۆر باشتر بە بەراوورد بە شارەکانی ناوەڕاست و باشووری عێراق، لەهەمان کاتدا ڕژێی هەژاریی لەناوچە کوردنشینەکاندا لە چاو ڕژێی هەژاریی لە ناوچە

عەرەبنشینەکانی عێراق هەرگیز قابیلی بڕاوورد نییە.
ڕاپۆرتەکی ئابووری وەزارەتی پلاندانانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان ئاشکرای دەکات تەکەای ناوەندی داهاتی تاک لەهەرێمی کوردستان بەرزترە بە بڕاوورد بە بەغداد و شارەکانی عێراق، لەهەرێم داتای ناوەندی تاک 190،900 دینارە لە مانگێکدا، بەڵام ئەم ڕەقەمە لە بەغداد 125،900 و لە سەرجەمی عێراق 125،100 دینارە. (6). سەرباری ئەو جیاوازییە لە ڕەقەی داهاتی تاکەکەسدا، هێشتا بەو مانایە نییە لە کوردستان خێرێک نییە لە ژێر هەژارییەوە ژیان بگوزەرێنن، بەڵام قسەکە لەسەر ئەوەیە ئەم پرسەی ناردنە دەرەوەی نەوتی کوردستان و ئەو جووڵانەیەوە لە ئابووری تەکەای عێراقدا کەم تا زۆر کارتێکردنی هەیە بە سەر گەشەکردنی ژیانی ئابووری و تەنانەت بازرگانیی و سیاسیش لە هەرێمی کوردستاندا، لە دەستی گەندەڵیی و بەفیڕدان زۆر لەوە درۆزنترە بتوانرێت ئەم بڕە داهاتەی لە بپارێزرێت، بەڵام دواجار بە ڕەقەو ئەندازەی جیاواز سوودی لەدەبینرێت لە زیاتر پێشخستنی ڕەوشی ئابووری و خستنەگەڕەی لە بواری خزمەتگوزارییدا، کە ئەمە خوازیارین لە بواری بازرگانیی و وەبەرهێناندا سوودی پتری لە ببینرێت، چوونکە نابێت بەیەکجار ئەو داهاتە بەاوبکرێتەوە و کەس نەزانێت بە کوێ دەڕوات، بەڵکو پێویستە کارێک بکرێت ئەو داهاتە زۆرتر بێت و سەرمایەگوزاریی پێوە بکرێت لە ڕەگەی هاندان و خستنەگەڕەی وەبەرهێنانی ناوخۆیی و ڕاکێشانی کەمپانیا و ناوەندە بازرگانی و وەبەرهێنە دەرەکییەکانەوە تا لە کوردستان سەرمایەگوزاریی بکەن و دەرگەی نوێتر و ئابووریەکی بەهێزی گەشەکردوو لە بەستێنی کەمەی کوردستان بخوڵقێنن.
پێشکەوتنی زۆرتری ئابووری کوردستان بە خێی پێشکەوتنی سیاسیش دەگرێتەوە، لەبەرئەوەی ئەگەر کوردستان هەر ئێستا دەوڵەتێکی سەربەخۆ بێت و ئابووریەکی فاشیل و لەرزۆکی هەبێت بە هیچ جۆرێک نە خواستی خەڵکەکە و نە حکوومەتێکی لەو چێشن و بابەتە دەتوانێت بەرگەی کێبڕکێ و ململانێی سیاسیی و ڕووبەووبوونەوەی نێودەوڵەتی بگرێت، ڕاستتر وایە بڵێین دەوڵەتێکی ئابووری تێپیو و هەژار هەر نەبێت باشترە، لەم ڕووەوە هەنارەدەی نەوت لە یەکێک لە ڕەهەندەکانیدا دەخی سیاسیی بەرەو پێشەوە دەبات و دەسکەوتی زۆرتری بە بەدیهێنێت. ئەم فاکتەش وانەبێت تەنیا تێبینی من بێت وەک تاکەکەس، بەڵکو زۆرێک لە پسپۆران و شارەزایان و کوردناسان کەکن لەسەر ئەم بۆچوونە، بە وتنە "فاروق باکێج" سەرۆکی دەستەی ڕۆژنامەنووسی دیاربەکر لە تورکیا هەمان ڕوانگەی هەیە و دەڵێت "نەوت هەڵەکی سیاسیی بە دوای خێیدا دەهێنێت و یەکەم جارە بە ناوی کوردەکانەوە دەردەچێت و من ئەوە وەک خاڵێکی سەرەتا دەبینم،

سەرکەوتنی سیاسیی ئۆگەر سەرکەوتنی ئابووری لۆگۆیدا تاجی لەسەر نەنرەت ئەوا گۆانکاریەکی راست و جێ متمانە نابەت و ئازاری زۆری لەدەکەوێتەوە".

کاریگەریی هەناردەی نەوت لەسەر ئاستی عێراق

لە ساڵی 1958 بەملاوە، عێراق بەهەموو شێوەیەک سەقامگیریی لە دەستداوە و بەردەوام حکوومەتەکانی عێراق، سەرقاڵی جەنگ و شەڕی ناوخۆیی و دژەکیی بوون، لۆگۆ هاتنە سەرکاری بەعسیەکان لە تەموزی 1968، زۆر لە جاران کاریگەرتر و هەراشانەتر جەنگ بوو بە چارنووسی عێراقیەکان، بەو هەیوە پشکی زۆری بودجەی عێراق بە جەنگ و بەڕێوەبردنی ئۆپەراسیۆنە سەربازیەکان بەفیڕۆ دەبرا، جەنگ نەک تەنیا بودجە و داهاتی زۆر و زەبەندی عێراقی هەڵلووشی، بەڵکو وەاتەکەی کردە یەکێک لە قەرزارترین دەوڵەتەکانی جیهان، ئەمەش لە دوا ئاکامدا بووە فاکتەری داتەپینی ژێرخانی ئابووری و هەڵاوسان و هەژاربوونی عێراق، دواتریش گەمارۆی ئابووری سەر عێراق کە سیانزە ساڵی خایاند "1990-2003" یەکێک تر بوو لەو هەکارانەی هەندێ تر عێراقی رووبەڕووی هەژاریی و نەداریەکی خنکێنەر برد .

بەهەمەحاڵ کەمەڵێک فاکتەر بە گشتیی و بەیەکەوە کاریان لە دەخی ئابووری و داهاتی تاکەکەسی عێراقیی کرد تا ئەو مەرزەی ئێستا هەژاریی دیاردەیەکی ترسناکە لە عێراقدا و بە گوێرەی ڕاپۆرتی ڕێکخراوە جیهانییەکان عێراق یەکێکە لەو دەوڵەتانەی بە ئەندازەیەکی ترسناک هەژاریی تێدا هەیە. تەنانەت بە گوێرەی تازەترین داتای ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕێژەی هەژاریی لە عێراق لە هەرێک لە وەاتەکانی وەک یەمەن و نەجیریا و سودان زیاترە، بەوەی ڕێژەی هەژاریی هەنووکە لە عێراقدا لانیکەم 39% کەچی ئەم ڕێژەیە لەو سێ وەاتە نەگەیشتۆتە 35%، لە کاتێکدا هیچکام لەو وەاتانە نەوت و سەرچاوەی سروشتیی و هاوکاریی دەوڵەتانی جیهانیان نییە کە عێراق هەموو ئەمانەی هەبووە و هەیە، هەروا بەپێی ڕاپۆرتی "ئۆروپان زیوس" دەربارەی ڕادەی هەژاریی لە عێراق لە ساڵی 2009دا، ڕێژەی هەژاریی لە عێراقدا روو لەبەرزبوونەوە بووە و وا پێشبینی دەکرێت ئەم ڕێژەیە روو بەرزبوونەوەی زیاتر بەوات، بەیە پەیوەستە پێژەی دابەشکردنی خواردەمەنی لە وەاتی عێراقدا بەشێوەیەکی بنەڕەتیی گۆانکاریی بەسەردا بێت.

هەندێک ڕێکخراو و دامودەزگای عێراقی و بیانیی و نەودەوڵەتیی فاکتەری هەژاریی لە عێراقی دوای سەدامدا دەگەڕێننەوە بۆ نەبوونی سیاسەتێکی حەکیمانەی ئابووری و جەنگی تیرۆریستان و هەبوونی گەندەڵیەکی بێ ئەندازە و سەرسوڕهێنەر لە وەزارەت و

دامودەزگاکانی میرییدا، بە گوێرەی لێکدانەوەی رێکخراوگەلێکی پابەند بە پرسی هەژاریی، بودجەی چەند ساڵی دوای پرسەی رووخانی بەعس و هەڵکشانی داهاتی عێراق بەهۆی فرۆشتنی نەوتەوە هێندە بەرز بەتەواوی بەدەر لە پێژەی خزمەتگوزارییەکان، ئەو داهاتە بەشی ئەوەی دەکرد هەر تاکێکی عێراقی چەند سەد دۆلارێک وەربگرێت لە مانگێکدا، ئیدی ئەمە کە نکراوە هەیەکی ئاشکرایە چییە!. یەکێکی تریش لە فاکتەرەکان جڕەکە لە تاڵانکردنی نەوت لە ڕێی هەرزانفرۆشییەوە بە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا و ئەو بڕییە نایاساییانەی لە باشووریەوە بڕاو ئێران نەوتی عێراقی پێدا دەبڕێت.
بە وتنە "ستیڤان کلیمونز" سەرنکی دامەزراوەی ئەمەریکیی نوێ پێیوایە "خراپترین هەڵوەست ئەوەیە کە کەمپانیا ئەمەریکییەکان نەوتی عێراق بە هەرزانترین نرخ ببەن و هاووڵاتیانیش لە هەژارییەکی کوشندەدا بژین". لەگەڵ بوونی ئەم فاکتانەدا ناتوانین بیشارینەوە ئەدای ناشی و نالەپرسراوانەی حکوومەتی عێراقی بەشێکی زەری کێشەکەی پێکهێناوە، چوون ئەگەر هەر باسی داهاتی نەوت بکەین لە حەوت مانگی یەکەمی ساڵی 2008 لە 43 ملیار تێپەڕیوە، ئایا حکوومەتێک کە ژمارەی هاووڵاتیانی نەگەیشتبێتە 30 ملیۆن و ئەو بودجە هائیل و خەیاڵییەی هەبێت، دەبێت لە غەیری گوندەیی چ پاساوێکی تر هەبێت بۆ ئەو گوزرانە خراپەی تاکی عێراقیی تێدایە؟. "ئەگەر ئەو 43 ملیار دۆلارە، ڕێژەی 75% بدرێتە حکوومەت، ئەوا بۆی شەش ملیار دۆلار دەبێتە بەشی هاووڵاتیان!، بە پێی دابەشکردنی ئالاسکا بۆ گریمانەی ئەوەی دانیشتوانی عێراق ئێستا بە30 ملیۆن کەس مەزندە دەکرێت و ئەو سی ملیۆنە 6 ملیاری بەسەردا دابەشبکەیت، ئەوا هەر تاکێکی عێراقی مانگانە بۆی 200 دۆلاری ئەمەریکیی بەردەکەوێت" (7).
ئەوەی تا چەند ئەو بیست ملیار دۆلارەی لە داهاتی فرۆشی نەوتی کوردستانەوە دەچێتە سەر بودجەی عێراق دەبێتە فاکتەری بەرزبوونەوەی داهاتی تاکەکەس و چاکبوونەوەی ئاستی بژێویی هاووڵاتیانی عێراق، پێویستە بۆ سیاستی حکوومەتی داهاتووی عێراقەوە، چوونکە بینیمان سیاستی کابینەی مالیکی لەهەموو رووێکەوە شکستخواردوو بووە بۆ تایبەت لە بەرزکردنەوەی دەخلی هاووڵاتیان، بۆیە باوەڕ ناکرێت بەم چەند مانگە کەمەی ماوەتی لە دەسەڵاتدا بتوانێت کارێک لە دەخی ئابووری عێراقدا بکات موعجیزە بخوڵقێنێت، لەبەرئەمە حکوومەتی داهاتووی عێراق کە لە سەرەتای ساڵی نوێوە دەستبەکار دەبێت ئەرکی چاککردنی باری دارایی و بژێویی خەڵکی دەکەوێتە سەرشان، ئەگەر گریمانەی ئەوە دابنێین دیسان مالیکی دەبێتەوە سەرۆک وەزیرانی وڵات چاوەڕوانیی هیچ ئاوگەڵکی

شایانی باس ناکەین، چوون ئەویش هەموو قورسایی کاری سیاسیی خۆی بەستەتەوە بە لاوازکردنی کورد و بەهێزکردنەوەی سوپا و دامەزراندنەوەی دەوڵەتکی سەنتراڵ و تۆتالیتاریی، ئەم کارەش نەک باشییکی بە هاووڵاتیان نییە بەڵکو بە شۆڕیک لە شۆڕکان لەسەر حیساب و پارووە نانی هەژاران و چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵ دەخرێتە بواری پراکتیزەوە. زۆر بە کورتیی نەوتی کوردستان لانیکەم نیوەی بودجەی ئێستای عێراقە و بە سەدان داهاتوو داهاتی عێراق بەرزتر دەکاتەوە، بەڵام بۆئەوەی ئەم بەرزبوونەوەیە لە داهاتدا ببێتە بەرزبوونەوە لە ڕووشی ئابووری و داهاتی تاکەکەسدا پێویستمان بەسیاسەتکی ئابووری ڕەشن و پتەو هەیە، وەک چۆن ڕووبووونەوەی گەندەڵیی و بە فیڕدان دەبێت لە ئەولەویەتی کاری دەوڵەتی ناوەندا بن.

کۆتایی نەوت و سەرەتای ناهەمواریییکی ئابووری

وڵاتانی ڕۆژئاوا، ئەوانەی بەشۆڕیکی بەرچاو پێویستیان بە وزە و سووتەمەنی هەیە بە گشتیی و نەوت بە تایبەتی، بە دوای ئەلتەرناتیفی نەوتدا دەگەڕێن تاوەکو ئەو هەموو بڕە زۆرەی داهاتی خۆیان لە کێبڕکێی نەوتی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی و عەرەبیی بەفیڕ نەدەن. دوای ئەو قەیرانە گەورەیەی بەم دواییانە ڕووی لە وڵاتانی ڕۆژئاوایی و سەرمایەداریی کردووە ڕەنگە هەنگاوکانی دژینەوەی جگڕەوە بە نەوت خراتر بن، بەو هیوایەی ئەم هەنگاوە کۆمکی جیددی بکات بە ئابووری و ژێرخانی هەرکام لەو دەوڵەتانە. هەندک لە وڵاتانی کەنداو، ئەوانەی بەشی زۆری بودجەیان پابەندی فرۆشتنی نەوتە، کەوتوونەتە خۆیان تاوەکوو ئەو داهاتەی زۆرەی لە ڕێی فرۆشی نەوتەوە وەچنگیان دەکەوێت بە پرۆسەی بەرهەمهێنان و گۆشەپێدانی پیشەسازیی و کەرتی تایبەت بکاریبهێنن تا لەو ساتەوەختەی نەوت بەهای خۆی لە دەستدەدات ئابووری نیشتمانییان ڕووی لە شکست و قەیران نەبێت. لە عێراق هەتاکو ئێستاش هیچ هەنگاوێک بەو ئاقارەدا نەنراوە بەڵکو نەوت بووەتە هۆکاری تەمبەڵکردنی تاکی عێراقی و گۆڕینی ئەو تاکە لە بەرهەمهێنەوە بە بکاربەر و مشەخۆر کە هیچ کۆمکێک ناکات بە پێشخستنی ڕووشی ئابووری و گۆشەپێدانی زیاتری کۆمەڵگە.

"د.ئامینە عادل عەبدولمەهدی" پسپۆڕکی ناسراوی عێراقییە و خاوەنی بەوانامەی دکتۆرایە لە ئابووریدا لە زانکۆی سەربۆن، بە ڕشبینییەوە دەوانێتە ڕووشی ئابووری و پاشەڕۆژی بەرهەمهێنان و گۆشەسەندنی ئابووری عێراق و دەڵێت "ئەگەر نرخی نەوت بەردەوام بێت لە دابەزین و جەگیر نەبوون، ئەوە پێویستە ئابووری عێراق پشت بە

نەوت نەبەستەت و دەبەت بیر لە گەلان بکرێتەوە لە کارتی گشتیدا کە تا ئێستا هیچ شتێکی وا نەکراوە". ئەمە بەت یان سبەی نەوت کۆتایی دێت، کۆتایی بەو مانایە نا ئیدی سەرچاوە نەوتییەکان وشک دەکەن بەڵکو بەو مانایەی چیدی نەوت پێویستییەکی پلە یەکی پیشەسازیی نییە، بەڵکو زۆرێک لە بەکاربەرانی نەوت یان ئەگەرناتیڤەکەی دەدەزنەوە و کەمتر پێویستیان پێی دەبەت، یان هەر دەگەڵ قەناغی میتا یان پەست پیشەسازیی و تەکنەلۆژیا، تەنانەت ئەمریکا دەیەوێت چی کارگە و فابریکە و دامەزراوەی پیشەسازیی و تەکنەلۆژیی خۆی هەیە بنبڕتە دەرەوەی وڵاتەکەی و بیگوازێتەوە بۆ وڵاتانی نامی، چون ئەم ڕەگەزە یەکەکە لە ڕەگاکانی بەرەنگاربوونەوەی ئەو قەیرانە یەک لە دوای یەکانەی بەردەوام ڕووی لە سیستەمی سەرمایەداریی هاوچەرخ، ئەمریکا ئەمە گەیشتێتە قەناغی بازرگانیی و فرەشتنی عەقڵی زانستیی، بەو مانایەی زانایان و توێژەرانی ئەمریکیی بیرکە و ڕوانگەی نوێ بەرهەم دەهێنن و دەیفرۆشنەوە بە کەمپانیا و دەوڵەتانی تر تا لە بواری پراکتیکدا تاقیبکەنەوە.

خولاسەی وتە لەوەدا چڕ دەکەینەوە: بگومان و بگومان نەوت کۆتایی دێت و قەناغی نەوت درەنگ بەت یان زوو ئاوا دەبەت، بەڵام ئەگەر وڵاتانی فرەشیاری پێترۆڵ خەیان بە ئەو قەناغە نوێیە ئامادە نەکەن و دەخی ئابووری خەیان نەگەڵن و گرنگیی ندەن بە کارتی تایبەتی و گەشەپێدانی پیشەسازیی و کارتی گشتیاریی ئەوە بگومان نەهامەتییەکی گەورە و خنکەنەر چاوەڕوانیان دەکات، نەهامەتی و قەیرانێک ڕەنگبە سەرلەبەری ئەو کەمپانیانە لەبەریک هەبوشنەتەوە. عەراق تا ئێستا هیچ ئامادەکاریی و شڤاوەکی بە قەناغی پەست نەوت نەکردووە و نەناوە، بەیە ئەگەر وەزعەکە هەروا بەواتە پشەوە ئەو هەژاریەی ئەمڕۆ لەم وڵاتەدا هەیە چەند قات دەبەتەوە و چارەنووسی کەمپەگەکەش دەخاتە گۆڕاوەکی نادیار و تاریکەوە.

وتەی کۆتایی

شارەزای ناسراو "تیمسی ویلیامز" پێیوایە: سەرەای ئەوەی هەشتا چارەنووسی کەرکوک نادیارە و کێشەکە نەکەوتووە بەلایەکدا، بەڵام هەر لە ئێستاوە کەمپانیاکانی نەوت لە پشبەکەدان بە مەرکردنی گرێبەستی نەوتیی. یوست هیلتەرمان، شارەزا لە گروپی قەیرانی نەودەوەتی، دەڵێت "بە ئەنجامدانی ئەم گرێبەستە نەوتییانە، نوری مالیکی سەرکی ئەنجوومەنی وەزیرانی عەراق، بشەوێکی توند و بەهێز ئەو ڕاستییە بە کوردەکان دووپات دەکاتەوە تەنیا حکوومەتی

عێراق سەروەریی هەیە بەسەر ئەو ناوچە نەوتییانەدا کە کۆشیان لەسەر و لە دەستوورداو یەکلا نەکراونەتەوە". ئاگرچی حکوومەتی هەرێمی کوردستان بە فەرمیی و لە ژێر سەرپەرشتیی حکوومەتی مەرکەزیی ڕێی پێدراوە نەوتی هەر سێ شاری "دهۆک – هەولێر – سلێمانی" ڕەوانەی دەرەوەی وڵات بکات، بەڵام هێشتا چارەنووسی گەورەترین شاری نەوتیی کوردستان و عێراق و تەنانەت ناوچەکە نادیارە و پێناچێت بەم زووانەش بگەڕێتەوە بە سەر جوگرافیای ڕەسەنی خۆی، ئاگر لەلایەکەوە کورد نەوت دەربهێنێت و بینارێتە دەرەوە، ئەوا لەلاکەی تریشەوە بەپیتترین کێڵگە نەوتییەکانی لە شاری کەرکوکی لە زەوت بکرێت، بەڵگەی ئەوە بەدەستەوە دەدات هەر کاتێک حکوومەتی عەرەبیی عێراق پەنجەرەیەک بە ڕووی کورددا بکاتەوە، گومانی تێدا نییە لە هەمان کاتدا دەیان دەرگای گەورە گەورەی لەسەر داخستووە، ئەم ڕاستییەش بەسە بۆ ئەوەی حوکم بدەین لەسەر حکوومەتی عێراق کە نایەوێت بەهیچ شێوەیەک کورد بەشێوەی ڕاستەوخۆ ببێتە خاوەنی نەوت و لە ژێر سایەی خێدا مامەڵەی پەوە بکات و بیەوێت کەمپانیا جیهانییەکانی پێترۆ ببەستێت. (8).

-_____

پەراوێزەکانی چاپتەری پێنجەم:

1-گۆران ئیبراهیم ساڵح "کەرکوک لە سەردەمی دەوڵەتی عوسمانیدا" بەهاری 2007، مەکتەبی بیر و هۆشیاریی ی.ن.ک، لاپەڕە 176. "کالێست سریکس گوبانگیان" ئەندازیارێکی زنجی بە ڕەچەڵەک ئەرمەنی بوو، بە "تالەرانی نەوت" ناوزەد کرابوو.

2-عەلی مەحموود محەمەد "کەرکوک شاری قەڵا و ئاگر و خوێن"، چاپی یەکەم، 2006، کەرکوک، لا 152.

3- ڕۆژنامەی "هاوڵاتی"، ژمارە "432"، ڕۆژی 18-6-2008.

4- کەی بەڕز "د.ئازاد نەقشبەندی"، لە ژێر ناوی "دەستوور و سەرچاوە سروشتییەکان"، 28-9-2005.

5-ڕۆژنامەی "کوردستانی نوێ"، ژمارە "4889"، ڕۆژی 5-6-2009.

6- ڕۆژنامەی "ئاسۆ"، ژمارە "970"، ڕۆژی سێشەممە، 12-5-2009.

7- ڕۆژنامەی "هاوڵاتی"، ژمارە "459"، ڕۆژی 21-9-2008.

8- چەند سەرچاوەیەکی ئینتەرنێت بەهەر دوو زمانی کوردیی و عەرەبی.

پەراوێزکان:

1-چاپتەری یەکەم وتارێکی شیکارییە و پێش دوانزە ساڵ، لە ژمارە (369)ی ڕۆژنامەی (کوردستان ڕاپۆرت) لە ڕۆژی 15-1-2008 بڵاوبووەتەوە.

2-چاپتەری دووەم وتارەکی شیکارییە و پێش دوانزە ساڵ، لە ژمارە (48)ی گۆڤاری (نەوەند) لە مانگی شوباتی ساڵی 2008 بڵاوبووەتەوە.
3-چاپتەری سێهەم وتارەکی شیکارییە و پێش دوانزە ساڵ، لە ژمارە (506)ی رۆژنامەی (کوردستان راپۆرت) لە رۆژی 15 -9 -2008 بڵاوبووەتەوە.
4-چاپتەری چوارەم وتارەکی شیکارییە و پێش دوانزە ساڵ بە دوو بەش لە ژمارەکانی (544-545)ی رۆژنامەی (کوردستان راپۆرت) لە رۆژانی 25-11-27-2008 بڵاوبووەتەوە.
5-چاپتەری پێنجەم وتارەکی شیکارییە، پێش یانزە ساڵ ساڵ بە پێنج بەش لە ژمارەکانی "651-655"ی رۆژنامەی (کوردستان راپۆرت) لە مانگی یولی 2009 بڵاوبەتەوە.

تێبینی: کەی ئەم پێنج شیکارییە وەک بەشی یەکەم لە کتێبی "گەمەی شێتان" لەلایەن 9-69 بە چاپی کاغەز بڵاوبووەتەوە لە ساڵی 2018.

ئەنالیز و نووسینی: ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆڵم – سوێد

هەر بە رێگاوە، ڕەمانی

(بەرگا..) دەنوسرێتەوە...شوان عوسمان

نوسین جگە لە گێشتن بە ئارامبوونەوەیەکی ڕۆحی، دەربازبوونکیشە لە دوو دەیەکانی نائارامی لە نەوان قسە و وشەدا، تە دەبێت خێت لە دووەدەیەکانی خێت رزگار بکەیت، ئەوەش بە نوسینی دەقێک یان تەکستێک دوایی دێت.
ئەوکاتە ڕە بە خێت دەدەیت تا بنوسیت، بڕیارەوەی بەو حالەتی نوسینە هیچ کەسێک لە خوێنەرانت بگەن بە ئارامبوونەوەیەکی دەروونیی تە خێت بەوە دەگەیت، کەوابوو نوسین لەزێت وەرگرتن و چێژ بەخشینە بە ئەوانی دیکە، پە تایبەتی پەیامی ئەدەبی خەی لەو چەژی دووسەر دەبینێتەوە.
کاکی نوسەر لەبەرئەوەی لە کاوانیانی سەر بە شاری شەقاوەوە دەژیت ئەو بە دیالێکتێک قسە دەکات کە تایبەتە بەو دەوربەرەی لەی ژیاوە دەبێت بە زمانکیش بنوسێت کە دەی هەردوو خوێنەرکانی رازی بکات..
ئاسان نیە دەبێت تە بەی زمانی قسەکانت بگەیە سەر زمانی ڕەنوس تا نوسینکی ڕەسمی دەربچێت، ئەوە دووەدی و دەیاوکیەکی نوسینە سەرەتایەکە ڕووبەروو زەربەمان دەبێتەوە، بەڵام نوسەر لەو ڕەماندا هەولی داوە بە هەردوو حالەتی نوسین بنوسێت دیالێکتی ئاخاوتنکەی خەی پشتگوە نەخستووە جارجار هەست بە هەبوونی دەکەیت، بەڵای منیش شتێکی باشە لەبەرئەوەی چێژ و تامکی تایبەتی بە هاوزەدەکانی خێت هەیە، هەروەها زور زاراوەو فەرهەنگی دەرینیش هەیە لە فەوتانیان دەپارێزی.

ناو لە ناو ڕەمان شوێنکی بە بایەخ و دیاری هەیە، لەڕ نوسەر هەمیشە لە ناوێک دەگەڕێت ناوکی نوە بێت و دەگمەن و دووبارە نەبێت، یان نوسەر هاتووە ناوکی نوی داتاشیوە بەئەوەی مەرککی تایبەت بە خەی پەوە بێت، ئەوەش دیسان بەهای ڕەمانکە گەورەتر دەکات، وەکو شەمراز، ملا خدری بەخورتی،عەدەگرینێک،جیقە فشە، بەزەی سیاناوخەر، عەفلەق و ئەدیب، ئانو بانی نی، ئەلیکترا.
ناویش وەکو پێکهێنەرکی سەرکی چیرێک و ڕەمان ڕەلکی تایبەتی هەیە، ڕەمان هەیە بە ناوێک دەناسرێتەوە، لە کەمەگار ڕەژهەاتیش ناو ناوەو جگەی بایەخکی زیاترە لە شوێنە دیکەش.
ڕەمانکە پەڵە لە ناوی نادیار و دەگمان، ئەوش کە دەبێتە هەی ناودار بوونی زیاتری پاڵەوانکە، هاوکات نوسەر کەمەڵێک ناو هەیە

کە لەناو هزری ئەمەدا هەبوون بەبێ دووبارە نابنەوە و بەکار نابدرێن، ئەو هاتووە سەرلەنوێ نوێی کردوونەتەوە و لە قالبێک لە پالەوانێک تەوزیفی کرووە، بە تایبەتی ئەمە لە دەڤەرێک دەژین کە کریستیانی و موسەمانی پێکەوە دەژین و گەلێک ناو و زاراوەی هاوبەش و ناهاوبەشییان پێکەوە هەیە، هەروەها ناوی شوێنەکانیش بە هەمان حالەت لەناو رەمانەکە دەردەکەون ..
لەوانە حەنچە و قریاقەس، قەیتاس، ماخە، کریکەرو سیمەن، زیا، میخە، گەڵی نەرگزان، قەپاغ، قەیتە، شاپاغ، ئەو هەموو ناوانە کە مەرکەکی ناوخەییان هەگرتووە بەبەر چاڕەکی تایبەتیش دەبەخشن، هەروەها ئاماژەی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆیان هەیە، هەموومان پێین لە ناو بەبەر کەی و لە کوە ئەو ناوانە بەکار دەبین ئەوە گرنگە، نوسەر ناوەکانی بە باشی بەکاربردووە.

بنچە و بنەبڕکی رەمانەکە رووە بەدەم رێگاوە دەگەڕێت سەرتا بە سادەییەکی زەر سادە و دواییش هەور هەور لەناو ئالەزیەکی جواندا دەکەوێتە ڕە، هەمیشە وابووە دەقی باش و نوسینی باش پێیوەندی بە پاشخان و پێشینەی رەشنبیری و هزری نوسەرەکەیە، ئەویش بە یار دەدات کە بەرهەمەکە شتێکی باشە یان دووبارەیە.
زانین پێیوەندی بە تەمەن نیە بەڵکو دەگەڕێتەوە بەکاری شەونخونی و خوێندنەوە بەدەنگ هاتن و دواچوونی پێیامەکانی خەت، ئەوەش دەبێتە خاڵی جیاواز لە نەوان نوسەرێک و نوسەرێکی دیکە، بۆیە هەمیشە نوسین رەنگدانەوەی رەنگ و بیرکردنەوەکانی ئەو کەسەیە کە دەینوسێت.

نوسەر ئاگایەکی باشی لە فەلسەفەکانی نێتەوکانە بۆیە نوسەر لەسەر زمانی پالەوانێک شەمراز کەمەڵک پرسیاری فەلسەفی دەکات، چینێک دژ و دژکاری هزری دەخاتە روو، زەمەن رایەڵکی گرنگە لە راگرتنی کاتەکانی درێژدان بە رەمان، بەڵام لەو رەمانەی بە رێگادا، ئەو رەڵەی نیە هەر چیرەکەکە زەمەنەکەو زەمەن لەناو زەمەن قسە دەکات، کات لە خزمەتی شوێن و سەربوردەی پاڵەوانەکانە،لە پێناو ئەوانیش کات دەستەمە دەکات.
رەمان خەی لە خەی چیرەکەکی درێژە ،تا رەمانیش چیرەکی زەر بێت گەمەکە قووڵتر دەبێت بە مەڵەوانی تا رەمان بە بەسەرهات و سەربوردە و رووداو دەوڵەمەند بێت، خوێندنەوەی خۆشتر و بەتامتر دەبێت، کاک دەشاد توانایەکی بەرادەی باشی هەیە لە دانانی چیرەک، چیرەکیش دیارە ئەرکی زەرە کە بەسەرهات و سەربوردەش زەر بوون ئەرکەکان و خواستەکانی زیاتر دەبن، ئەو هەمیشە چیرەکی لەناو

چیرۆکی دروست کردووە.

شایتان وەکو واقیعێک لە ناو هزری نوسەر و پاڵەوانەکان زۆر دووبارە دەبێتەوە، هەستم کرد دووبارە دەبێتەوە ئاوڕش پێوەندی بە پاشخانی فەرهەنگی نەک هزری نوسەر هەیە ، وەکو ئاوڕی شایتانێک هەبێت لە سەرووی ئاوان ژیانیان بەسەر ببات، بەڵام من پەموایە شایتان وەکو ئاجندە و خەو و شەو دوایی هاتووە، ئاوڕی هەبوو و هەیە ئاو شایتانیە کە هەریەکەمان لە ناوەوەی خۆی حەشاری داوە لەبەی ئاویش بەیار دەدات.
پەموایە ئەرکی ڕەشنبیرو نوسەری نوخوازو هاوچەرخ ئاو شایتانە ئاشکرا بکات و وەکو نهێنیەک یان شتێکی شاراوەو پیرۆز بەجێی نەهێشت تا ریسوایان بکەین و نەهێنین ڕۆلیان هەبێت.
ئاو سەرنج و تێبینیانەم لە کاتێک ئێنوسم کە هەشتا لە خوێندنەوەی کتێبەکە تەواو نەبووم هەول دەدەم ئاگەڕ شتێکی دیکەم هەست پێکرد بینوسمەوە.
بەڵام بگشتی ڕەمانێک بەتام و نوێ و فەرهەنگێکی نوێ و بە زمانێکی نوێش نوسراوە کە پڕ لە دیاردەی کۆن و نوێ، لە دوورەوە دەستت ئاگوشم هاوڕێی هاوشاریم، شتێکی جوانت نوسیوە خۆشبەختت کردم و هەر بژیت.

٣١٫١٠٫٢٠٢٠
هەڵەندێ

ژێستی تاسان … دانا حمید محەمەد

هاوسێیەکم هەیە ماڵەکەی ڕووبەڕووی ماڵەکەی منە، هاوسەکەم پیرەمێردێکی نەوەد ساڵەیە و هەر ڕۆژە لەگەڵ هەڵهاتنی خۆردا، پانتۆڵێکی نیلی و تیشۆرتێکی سپی ئاپۆشە و ئاڵەزیی چەندین سەعاتی ئاو ڕۆژەی لە باڵکۆنەکەدا بەدەم کۆشانی جگەرە و خواردنەوەی چاوە، ڕۆژەکە بەرەدەکات. ڕۆژانە وەک پیشەیی هەمیشەیی ئاوستە تا ئاتەمبێلەکان خیابان ڕووبەڕوو تەماشا بکات! هەموو هاوڕێیەکانم کە

دڵن بۆ ماڵی من، ئەو پیرەمێردیان لە من زیاتر خۆشدەوێ، دەستی ئەون و وەک منیش لە خەم زیاتر ئاگاداری ئەبم و خۆشمدەوێت.

ئەویش بەخاتری میهرەبانی و ژیانە تەنهاکەی کە تاسانی ژیان بەرینداوە، چەندین جار بانگی ئەکەم بەڵام دەنگم نابیستێ، ئەمەوە هەموو بیانییەک بۆئومێدی بینینی ئەو، لە خۆو هەڵئەستم، ئەڵێم: نەوەک شتێکی پێویست بێ. بەڵام من فیکر بکەمەوە ئەتەمبیلەکانی خیابان بە هەردوکمان گرنگن، چونکە بەشکە لە پێینەوەی ژیانمان بە ناو ئاڵوزییەکانی مەدرنیتە! بەهەرحاڵ تەمەنی مرۆڤ تا بڕێ گەورەیی بێوات، لە مەرگ نزیکتر ئەبێتەوە، وە تاسەی ژیان بۆی سەرنجڕاکێشە، چونکە زەر شتی جیهان بەزار و دەخشی کردوە. ئەوە ئێستا شتی بچوک کە ئینسان هەر بیری لێناکاتەوە بۆی گرنگ و جێی تەماشانە وەک ژێستی چرکەی ساعات لەکاتی خۆوتندا. بەڵام من وتم چەندین جار ئەمەوە تە ببینم، بەڵام دواتر پێشیمان ئەبمەوە نازانم بۆ؟! ئاستی کە ئەڵێ: هەردولامان بواری ئەوەمان هەیە کە یەکتر ببینین، بەهەی جەنجاڵی و ئاڵوزیی ژیانی ڕۆژانەوە. من ئەمەوە لە کاتێکدا بەم بڵات کە تە هیچت ئامادە نەکردبێ بە من وەک میوان، چونکە بەزارم لە جدیاتی ئەو دابونەریتە، ئەمەوە هەرکات هاتم پێکەوە چایەک بخەین و دەردەڵی یەکتر بدەینەوە، پیرەمێرد ئەم قسانەی منی پێخۆشبوو و وتی منیش لێناکاو بەمکرا سەردانت ئەکەم لە باڵەخانەکە.

چاوەڕوانی بە من، نازانم بە پیرەمێردی دراوسێ و هاوڕێم چێ؟ بە خەم ڕقم لێیەتی بەتایبەت لەو کاتانەدا، کە هەموو ئومێدت لە چاوەڕوانی دەستکدایە، بەڵام ئاڵوزیی و دەردی هەردوولا نایەڵێ ئەو چاوەڕوانییە بێتەدی، بۆیە من ڕقم لە چاوەڕوانییە. دواتر لەگەڵ پیرەمێردی هاوسێم لەبارەیەوە گفتوگۆم کرد و وتم پێی ڕاماندک هەیە بەناوی "چاوەڕوانی" ناوی نووسەرەکەیم لەیاد نییە، بەتی بەنم ئەیخوێنیتەوە، پیرەمێرد کەمێ حەپەسا و هیچ قسەی نەکرد، دواتر لەبەر من کەوتە قسە وتی نەوەڵا دراوسێی گەنجی شیرینم، چی لەو ڕاماندی چاوەڕوانییە کەم کە هەموو ژیانی خەم بریتییە لە تاسانی چاوەڕوانی بە ژیان.
ژیان تاڵادێی بەئەقڕەیی تاسان توشی ئینسان ئەبێ لە چرکەیەکی ژیاندا، بەشێوەیەک دوچاری شۆکت ئەکات، کە پێی نازانی خۆت.

وە ئەو کات سەیری هەموو ئەو خیابانە قەرەباغەی ماڵی خەم و پیرەمێردەکە، بە سەردەمەوە کە ئەڵێ چەندمان بەهیلاکی ژیان بەڵکردوە. بەچەشنە خیابان و کتێبخانەکەی نزیک باڵەخانەی من و

پیرەمێردی تیادا ئۆژین لە هەموو خزمێک بەمان دەسزترێ، چونکە زۆربەی ئەو کاتانەی شونێک نیە بچین بۆی خەمان دەخینە نەو دڵی کتێبەکانەوە. تازە لە باکونی پێنجەرەکەماندا کە گوڵاکان ئاو ئەدەم هەست ئەکەم زیاتر تینووی ژیانن، کە گوڵەکانم دەمە بوو ئاونەدابوو، سیس و ژاکاو بوون، منیش چەشتمە چێشتخانە و سوراحیەک ئاوم کرد بەدیاری بە گوڵدانی گوڵەکان، بۆیە لەو کاتەدا بیرم بە لای پیرەمێردی دراوسێم کەشت و هەستم کرد گوڵاکانیش وەک من و پیرەمێردەکە ژاکاون بەدەست تاسانی ژیانەوە.

پیرەمێرد منی بەچاوەوانی و بەمارج خەشئەوە، هەتا هیچ بۆی گرنگ نیە، کە هیچ پیشێیەک نازانم، ئەو یارمەتیم ئەدات لە کەکشتن و بڕەوبردنی کاروباری کەتینی کەژانەمدا، تازە پێکەوە لە پشتی پێنجەرەکەوە سریالێک یان فیلمێک کە بەیارە هەفتەی ئایێندە نیگایی بکەین و دواتر گفتوگۆی بکەین. بۆیە بە ئێم هەفتەیە من پێشنیاری بینینی فیلمی"مهری حەوتەم" بەرگمانم پێشنیار کرد کە لەگەڵ پیرەمێردا بیبینین، ئەویش ڕازی بوو، بەڵام وتی ناوەکی فیلمەکە باسی چی ئەکا، منیش وتم باس لە مەرگ و چیەتی مەرگ ئەکات، بۆیە پیرەمێرد بۆی گرنگ بوو، پێش مردن قوڵی و ئامادەزیی مەرگی بە ڕوون ببینێتەوە لەسەگەی تەئویلاتی بەرگمانەوە.

پیرەمێرد بەوپەڕی بەڕواوە ژیانیشی خەشئەویست، وەک من نەبوو لە سەرەتایی لاویمدا تاسانی ژیان بمپەوکێنێت، کەتاجار کە یەکترمان بینی، هەفتەیەکی دوایی بینینی فیلمەکە بوو، وتی: من چاوەڕوانییم لە کەس نییە، مەگەر بەیار نییە لەم خیابان و باخانەیە، ژیان بکەین تا چاو لەکئەنین. گوتم با بەو شێویەیە کە یەکتر لە ئامێز بگرین و کەسی یەکتر بین، بەڵام چاوەڕوانی یەکتر ناکەین بە مەرگ، بەیار بوو تەماشای فیلمەکی تر بکەین کە باس لە عەشق دەکات، من و پیرەمێرد هەردووکمان بەجەرە لە ژیانماندا تەشکاویی دەستی بووین، پیرەمێرد لە عیشقەکەدا کە زەر تامەزرۆیانە کچەکی خەشئەویست پێیندرابوو بۆیە بەیاری دابوو ژیانی تەنهایی هەبژێرێ تا ئەو کاتەی مەرگ ڕاپەچی گیانی ئەکات و منیش بەشەوێیکی تری ماجرایی ئەو عەشقەیی پیرەمێرد لە سەرەتایی کاروانی هەگبەمدابوو، نازانم منیش وەک پیرەمێردەم لەدە یان کونجکی تەلیسماویی تری ژیان ئەزمون ئەکەین.

بەڵام بەداخەوە مەرگ مەودای ژیانی پیرەمێردی نەدا کە پێکەوە فیلمی عاشقی ببینین، بەڵام مەرگ مەودای نەدا فیلمەکە ببینین، منیش دوایی مەرگی پیرەمێردەکە ئەو خیابان و باخانەیەم بەجەهێشت

و بارگ و پناهندیم بۆ ناشونکی تر گواستۆ. کۆ جارێ نازانم کوێیە؟ ئاوای لەگەڵ پیرەمێردەکەدا پێکاوەی ئەبەستینەوە زبری تاسانی ژیان بوو. لەنێوان دوو ژەستدا، کە پێ بدە و ڕح هاوڕێیەتی یەکترمان خۆشئەویست. منیش بە یاری ڕەشتنمدا بڕاو منفایەکی تر… کە تاسەی نیگای تاسانی ڕۆژانی ئاو پیرەمێردە ئەکەم، تا بڕی ئاو منفایەی من بۆی ئەڕەم هاوڕێیەکی تر لە چەشنی ئاو پیرەمێردە ئەزمون بکەم.

کێشەکانی کوردستان بەرەو کوێ؟ … ئەحمەد رەجەب

کێشەکانی کوردستان زۆرن و چەندین ساڵە بە هۆی سیاسەتی چەوتی سەرکایەتی هەرێم و سەرکایەتی حکومەتی کوردستان و بەرپرسانی هەردوو حزب (پارتی و یەکێتی) کە خاوەندارێتی هێزی پێشمەرگەی 70 و 80 ئەکەن کێشەو گرژییەکان کەمەکەیان کردووەو ڕۆژ لە دوای ڕۆژ تەشەنە ئەکەن و بەرپرسان بە درۆ دەڵەسەو پینەو پەڕۆقسەی هیچ و پووچ و بریقەدار خۆ ئەکەنە چاوی خەڵکەوەو فریویان ئەدەن و برینەکانیان قووڵتر ئەکەنەوەو بۆ نمونە ئەم خاڵە ساکارو سەرەتاییانەو کە لەم ڕۆژانەدا کێشەو گرژییەکان گەیشتوونەتە لوتکەو پێویستی بە چارەسەرکردنی کتوپرە ئەگینا ئەتەقنەوەو ئەو کات تەرو وشك پێکەوە ئەسوتێت و زەرەرمەندی یەکەم هاوڵاتیانی کوردستانە.
بەرپرسانی دەسەڵات باس لە ئازادی ئەکەن بەڵام کام ئازادی؟ گرتنی هەرەمەکی ڕۆژنامەنووسان و چالاکەوان وخەڵکی سڤیل، ئەوانەی داکۆکی لە ڕاستی ئەکەن و داوای موچەو مافی ڕەوای خۆیان ئەکەن و داکوکی لە خاکی کوردستان ئەکەن و نایانەوێت نیشتمانیەکەیان بکەوێتە ژێر دەستی دوژمنان کە لە زۆر قۆناغەوە چاویان بڕیوەتە خاك و سامانی وڵات.
لە ساڵانی پێشوودا ژمارەیەك خەڵك لەلایەن دەسەڵاتەوە لە ناوبراون وەك شەهیدان : بەکر عەلی ، سۆرانی مامە حەمە، سەردەشت عوسمان، کاوە گەرمیانی، وداد حوسەین و خەڵکی تریش و، ئەوەی سەیرە هیچ بکوژێك نەگیراوەو، ئەوەش زۆر مەترسیدارەو ڕێگا خۆشکەرە بۆ

ئەنجامدانی کردەوەی چەپەڵترو، ئەوەتا بە ئاشکراو بە بەرچاوی خەڵکەوە لە دەڵك و هەوڵەر ڕەشبگیرییەو، لە هەموو شتێکیش سەیرتر ئەوەیە ئەوان بە پێی فەرمانی دادگا گیراون و، هەر زوو خۆیان وەك پیشەی هەمیشەییان بەدرێ ئەخەنەوەچونکە دادوەر فەرمانی ئازادکردنی هەندی کەسی داوە بەڵام تا هنوکە ئازاد نەکراون

نەوت کێشەی سەرەکییەو،پێش هەموو شتێك نەوتی کوردستان هەرزان فرۆش ئەکرێت بۆ ئەوەی گیرفانی بەرپرسان و خاوەن کومپانییەکان گەرم بکاتەوەو تا ئێستا خەڵك داوا ئەکەن پەردە لە سەر نهێنییەکانی ڕێکەوتنە پر شەرمەزارییکە، پێشکەشکردنی (نەوتی کوردستان بە تورکیا بۆ ماوەی 50 ساڵ) هەماڕێت بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە بەرپرسانی دەسەڵات لە ئاستی ئەو پرسە گرنگە خۆیان مەڵاس داوەو کار بۆ گەوجاندنی هاوڵاتیان ئەکەن.
مەچە هات ، مەچە نەهات، موچە دوو هەفتە دوا ئەکەوێت، بەغدا پارەی نەناردووە، عێراق بریاریداوە مەچەی فەرمانبەرانی کوردستان وپێشمەرگە ڕەوانە بکات، ئەم قەوانە ڕۆژانە ئەبسترێن و بەرپرسان یاری بە وشەو دەروونی خەڵکەوە ئەکەن و رایان ئەهێنن بۆ ئەوەی بزانن مانگ لە کوردستان زیاتر لە 60 ڕۆژەو چونکە حکومەت ئیفلیجەو ناتوانێت مووچەی مانگانەی فەرمانبەرانی خۆی بدات.
لە ڕووی پەروەردەوە ڕۆژك خوێندنە لە قوتابخانەکان و ، ڕۆژکی تر خوێندن بە ئۆنلاینە و، بە ناوی کۆرناوە دەسەڵات سەری لێشواوەو نازانن پرسەی خویندن بەڕوە بەرن و،خوێندنی ئۆنلاین پێویستی بە داتا (کۆمپیوتەر) و ئینتەرنێت هەیە و ئەوەش بۆ خەڵکی هەژارو کەم درامەت زۆر ئاستەمەو زۆر جار کارەبا نییەو ، لە وڵاتانی پێشکەوتوو قوتابخانەکان کۆمپیوتەر بۆ قوتابیان ئامادە ئەکەن و لە کوردستان مەحاڵەو حکومەتناتوانێت ئەو کارە بکات و تەنانەت بیریش لەوە بکاتەوەو، هەر لە میانی پەروەردەدا مامۆستان داوای موچەی مانگانە ئەکەن لە گەڵ ئەو پارەو مافانەیان کە چەند ساڵە ڕاگیراوە.
لە ڕووی ئاسایشەوە گرژی زۆرەو پەنگی خواردوەتەوەو داوا ئەکرێت ڕ لە تەقینەوەی گرژییەکان بگیرێت و، هەموو ئەزانن لە کوردستان ئەنجومەنێك بەناوی نەتەوەیی هەیەو، ئەم ئەنجومەنە وەك خۆیان باسیان کردووەو لە 5 کەس پێکهاتووە دووانیان پارتییە و سیانیان یەکێتییەو، لە هەفتی ڕابردوودا ئەنجومەنەکە ڕاگەیاندراوکی بۆاو کردووەو گوایە کاری تیرۆریستی دەرهەق بەم وبەو کراوەو، لە پاش ڕۆژیك 3 کەسەکەی یەکێتی بە درۆیان خستەوەو وتیان ئەمە ئاگامان لەو جۆرە کارانە نییەو، ڕاگەیاندنەکەش ڕاست نییە.

کارەسانە ئەنجومەنی نەتەوەیی درێ بکات و ئارەزوومەندانە تاوان دابەش بکات و، هەموو لایەك سوور ئەزانێت ماوەیەکی دوورو درێژە پارتی دژایەتی پارتی کرێکارانی کوردستان PKK ئەکات و، زۆر کەرەت بەرپرسە باڵاکانی پارتی پ.ك.ك یان بە میوان داناوەو، لەم رۆژانەدا بە تایبەتی لە پاش رۆکەوتنی عێراق و هەریم لە سەر شەنگال کە بە فیتی ئەمریکا رۆکخرابوو ئاژیەکان زیادیانکردووەو خەڵکی شەنگال بەو رۆکەوتنە نارازین و ئەژمەن : ئەمە هەر رۆککەوتنێك بەبێ خەڵکی شەنگال بکرێت پێ قایل نابین ئەمە لە لایەك و لەلایەکی تریشەوە پارتی لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی جولەی بە هێزەکانی کردووەو بمانەوێت و نەمانەوێت تورکیا دەستی باڵای هەیە لە تێکدانی بارودۆخی کوردستان بۆیە پێویستە رێگا لە بەردەم شەری کورد لە گەڵ کورد بگیرێت و چیتر تورکیا خاکی تری کوردستان داگیر نەکات.

2/11/2020

بۆچی ترامپ لەهەڵبژاردنەکانی ئەمریکا شکست دەخوات و دەرناچێت؟ … محمد بابیر

دەسپێک:

10سال بیش ئیستا بابەتیکم نوسی لە هەفتەنامەی زاری کرمانجی بە ناوی (لە پەراوێزی کارەکەی خاتو ماریان خاروداکی) ئەو کات ئەو خاتونە کەڵکی بەست لەسەر بەیوەندیەکانی ئەمریکاو کورد لەوێدا ئەو کچە باسی ئەوەی کرد ،گوایە ئەمریکا بە دریژای میژوو زۆر باش بوو بێ کورد و هەمیشە پاڵپشتی بە هەڵو هەڵوێستی کورد کردووە و سیمینارێدا منیش بەژداریم کرد و جەند ڕەخنەیەکم گرت و باسم کرد ئەمریکا هەمیشە بەرزەوەندی خۆی ڕەچاو کردوە و زور جار خەنجەری ژەهراوی لە کورد داوە نمونەشمان زورن ئینجا لەو بابەتەش کورتەوەلامیکم دایوە سەیرە پشتی چەندین سال لە ووتارەکەی من ئیستا بە کردار ئەمریکا سەلماندی کە بشگیری کیشەی ڕەوای کورد نیە، فەرموو باشترین بڵگە

(عەفرین و مەنبیج) و داگیرکردنەوەی کەرکوك و پشگیری نەکردنی لە (فراندەم) بزانە چۆن ئەمریکا پشتی لە میللەتی کوردی کرد و هاوپەیمانی لەگەل داگیرکەرانی کورد خشتی دەت ،بەتایبەتی لەگەل تورکیادا...

ئەوەی لێرە مەبەستمە ئەوە بێم ،ترەمپ خرابترین سەروکی ئەمریکا بووە لەمێژودا، جونکە پیوەندیکان لەسەردەمی ترەمپ زۆرخرابونە لەگەل وڵاتانی دەرەوە وە دیبلەماسی ئەمریکا لەسەردەمی ترامپ کەلێنی گەورەی دروست کردیە لەهەمووش سیرتر پیوەندی ترەمپ لەگەل کەسە دکتاتۆرکان زورباش بووە ئیدی سەرکردەیکی زۆر عونسربوو مەسەلەی هێش و سپی لە ئەمریکادا جارکی تر بەتوندی سەری هەداوە وە ترەمپ درزنترین و بە ئەخلاقترین سەرک بووە لەمێژووی ئەمریکادا،ئەو کەسکی بازرگانەو بس ، لەسیاسەت زۆر فەقیرحال بووە بەجۆرێک ئەستا زیانی زۆری گەیاندووە بە ئەمریکاو ،متمانەی ئەمریکای لەسەر ئاستی جیهان لاواز کردووەو ئەمەو چەندین خال هەیە وادکات ترەمپ سەد درسەت لەو هەلبژاردنە شکست بخوات وجو بایدن لەهەلبژاردنکان دەردەچێت.ئەوەتەنها هەندە خالی لاوازی ترامپ و بەکورتی باسم کردن خۆ لەبەرامبەریشدا بایدن خالی زۆربەهێزی هەیە بودڕچون.

31/10/2020

محمد بابیر

چاودێری سیاسی

کۆنەقاڵی ماسک … ناڵە حەسەن

١ م / مرۆڤکان وەک ئاوەی لەسەر تەختەی شانۆ بن
بە سیمای ڕەنگاوڕەنگەوە دەردەکەون
ر / ئازۆ ڕەنگینەکانمان وا خەریکە دەبنە تەز و غوبار
بەمەبەست لەگەڵ با دا دەڕۆن
د / دوای دووسێ ڕۆژ (دیداری من و مردن کۆتایی هات)
ن / نیشتیمان بەتەواوەتی سەوزکی ڕازیو
شیلەی تفتوتاڵی لەدەچێت

٢
لە دووری دووڕەوە
لاوکێکی هەمنی مردووەکانم دێتە گوێ
زایەڵەی زەمانێکی زەندەقچووش
لەنیو کۆنەقاڵی ماسکەوە دەبیسترێ
ماسکی (سوور و ڕەش و شین و سپی و پەمەیی و
ماسکی ڕەنگاوڕەنگ)
چ ڕۆژگارێکی نەفرەتییە
مرۆڤکان وەک گیاکان هەڵدەوەرن
وەکو بەفر دەتوێنەوە
وەک ئێستێرەکانیش ئاوا دەبن
بەڵام / ئاوابوونکی ئەبەدی
چ ڕۆژگارێکی ئافاتی و فەبیاییە
نەک هەر خەمان
خاخاکەی نەو خەون و خەیاڵەکانیشمان ماسک دەپۆشن
جەماد و قوربانی / فریشتەو شەیتان / هەموویان ماسک دەبەستن
چەند ڕۆژکێ لەسەر مافووری مردن ڕاکشاوم
کشومات ، بەدەنگ بەدەنگ هەر دەڕوانم
دەڕوانم و دەڕوانم و دەڕوانم
جگە لە تارماییەکانی مردن هیچیتر نابینم
بووەتە پێکەڕێک لە خەیاڵ
بیرم / لە مرۆڤکان و یادگارییە جوانەکان دەکردەوە
یان ئەو مەودا و دووریەی نێوان من و ژیان
بیرم لەو ڕۆژانە دەکردەوە لەنەو شیعرەکانمدا دەمنووسی
(ماسکەکەت فڕێدە ئەوی شێخ
من دەمەوێت جوانییەکانی ڕوخسارت ببینم ،،، !)

بەڵام ئەستا
دڵنیام نا / ماسکەکەت فەرمادە ئەی شێخ
من نامەوێت
هەنگاو هەڵشکانی مردن
لەسەر برژانگ و لێوەکان و نینۆکانت ببینم
نا / ماسکەکەت فەرمادە ئەی شێخ
دەرگای کۆشک و قەڵای خوێنکانت بکەرەوە
با هەر کراوەبن دەرگاکان و ڕێگاکان
منیش بڕۆن دەدەم
دوای چەند هەڵکێشتر
لە بیابانێکی هووناک و ئارام
وەک خەرتاو دەردەکەومەوە و دەگەڕێمەوە ...!

کۆتایی

ئۆکتۆبەری ٢٠٢٠

فیداکاری کورد و بێ وەفایی تورك ...هەسوێ بەسکێنی

لەپێش جەنگی یەکەمی جیهانیدا زۆربەی خاکی کوردستان لەژێر حوکمڕانی عوسمانیدا بوو، لە ئەنجامی جەنگی یەکەمی جیهانیدا بەرەی ئەمانیا دژی هێنا، دەوڵەتی عوسمانی لەلایەن هاوپەیمانانەوە خاکەکەی داگیر کرا و سوپای هاوپەیمانان ڕانە ئەستەمبوڵی پایتەختەوە و داگیریان کرد، ئینجا ئەوە هەواڵی ئەستەمبوڵ و دانیشتووەکانی بێننەبەرچاوی خەتان، سەرلەشکر و ئەفسەرەگەورەکانی تورك کەلە ئەستەمبوڵ دابوون، مەبعوسە خوێنگەرمەکان و لاوانی نیشتمانپەروەری تورك، شاعیر و ئەدیبە بەرزەکان دەستی قەڵەمیان شکابوو، تورکەکان بە زەلیلی کەوتبوونە دەستی لەشکری سوێندخۆرەکانەوە، لە پایتەخت و وڵاتی خۆیاندا ببوونە دیل و ژێردەستە، ئەو تورکانەی دەوڵەتەکەیان وا بەتەمابوو، پێکەوە لەگەڵ ئەمانەکان لەشەڕەدا سەرکەون و گرەو لە ئینگلیز ببنەوە، هەموو موسڵمانانی دنیای لێ ڕاست بکەنەوە، بەڵام ئەوا

پایتەختی وڵاتە خۆشەویستەکەیان لەلایەن دوژمنەکانەوە داگیرکراوە، سەرنەوی و لوت شکاو کەتبوونە ژێر دەستی لەشکری هاوپەیمانانەوە، زۆربەی ئەفسەرە گەورەکان لەترسی ئیسوابوون بەرگیان گۆڕی بوو، خۆیان شاردبووەوە، هاوپەیمانان بەرامبەر بە تورك بەفیزی سەرکەوتن دەجوڵانەوە و تورکەکانیان تەنگەتاوکردبوو، تورکە بێهێز و ئەفسەر و خوێندەوارە بەرزەکان و مەبعوسە نیشتمانپەروەکان چارەیان نەما و لەیەك نزیك بوونەوە و بیریان کردەوە و لایان وابوو مردنیان لەم حاڵە باشترە، لەبەرئەوە بۆیاری جوڵانەوەیاندا، ئەگەرچی بۆ لەشکرێکی تێکشکاوی وەکو تورك لەو ڕۆژگارە زۆر سەخت بوو، خۆیان ئامادەکرد بۆ شەڕێکی تر لەگەڵ هاوپەیمانان، بەتاقی تەنیا و بۆ هاوکاری دەستێکی جێی باوەڕ، ئەگەرچی ئەو ڕۆژگارە بۆ تورکی تێکشکاو ئەم جۆرە بزووتنەوەیە مایەی گاڵتەجاڕی و شێتانە بوو، بەڵام دواجار بەخت یاوەریان بوو، بزووتنەوەکەیان لە دنیادا بووبە داستان.

باسی کورد لە ئەستەمبوڵ
لەلایەکی تر دوای بڕانەوەی شەڕ (موتارەکە) کوردەکانی تورکیا بۆتایبەت کەمێک سیاسیەکانی کورد لە ئەستەمبوڵ، کەوتبوونە تێکۆشانێکی بەوچان، ئەم کەمێکانە بەبێ ترس هاتنە مەیدان و بۆ ئاشکرا باسی مافی نەتەوەی کوردیان خستە پێشەوە، (ویلسن)ی سەرکۆکی ئەمریکا، لەم ڕۆژانەدا بەیاننامەی (14) بەندەکەی خۆی باوکردەوە، بەپێی ئەو بڕگەنامەیە هەموو نەتەوەیەك مافی داواکردنی سەربەخۆیی پێدرابوو.
هەر لەو سەردەمەشدا (کلیمانسۆ)ی سەرۆك کۆماری فەڕەنسە بەیانێکی باوکردەوە، بەناوی دەوڵەتە سۆنەدخۆرەکانی ئەوروپاوە دەیوت:"حکومەتی تورك، دەوڵەتی عوسمانی ئەوەی لەباردانیە، بتوانێت نەتەوەیەك بەڕێوەبەرێت، لەبەرئەوە متمانەی پێناکرێت و نابێ قۆمەك تورك نەبێ و تائەمڕۆ لەژێر جۆری تورك و ستەمی تورکدا ژیاوە، دووبارە ئەمڕۆ بخرێتەوە ژێر حوکمی تورك."
ئەمانە حکومەتی تورکیان خستە ترسێکی گەورەوە، ویستیان لە کوردەکان نزیك بکەونەوە و ماوە نەدەن بەدوای ئەم وتانە یا دەستوورێکی (ویلسن) بکەون، بۆیە حکومەتی تورك (لیژنەیەکی وەزاری) دامەزراند، لەگەڵ کوردەکان بکەوێتە گفتوگۆ دەربارەی چارەنووسی داهاتووی کوردەوە، ئەم لیژنەیە دەبوو لەو شتانە بگەیشت بوونە هۆی ناڕەزایی نەتەوەی کورد، بۆ مەرجێ لەناو یەکێتی عوسمانی بمێننەوە، چێشنە خۆبەڕێوەبەرێتی (ئیدارە) یەك بخاتەبەرچاوی حکومەت، جگای ڕازامەندی کورد بێت، هەڵە بدەن کورد

و تورك لەیەك نزیك بخەنەوە، بناغەی ئەم پەیوەندیە دابمەزرێنەوە، حکومەت و هێزنامە(غەزەتە)کانی تورك، ئەو هێژەی ئێستەمبوو، کەوتبوونە باسی یەکێتی تورك لەگەڵ (برا) کوردەکانیان. خاکی عوسمانیان بەهی ئەم دووبرایە دادنا، دوژمنی ئەم واتیان بەدوژمنی هەردوولا ئێژمارد، لە پاراستنی ئەم خاکە پیرۆزشدا کورد بەشدار بوو، دینی ئیسلام و شەرەفی ناوی خۆشویستی عوسمانی، وەکو تورك دەکەوتە سەرشانی کوردیش..!!
بەگومان ئەم پەیوپاگەندانە لەلایەن حکومەت و هێزنامەکانەوە سوودی زۆری بە تورك هەبوو، کارەکی باشی کردە سەر زەربەی کوردەکان، بەتام کەمێک سیاسی و نیشتمانپەروەرانی کورد، لەوانە نەبوون باوەڕ بەم پەیوپاگەندانە بکەن و لەڕێی ئازادی کورد لەهەوەڵکانی خۆیان دوا بکەون، کەمێک سیاسی و نیشتمانپەروەرانی کورد هۆویان کردە کێنگرەی ئاشتی و شەریف پاشایان هەڵبژارد، بەنوێنەری تایبەتی بۆ داواکردنی مافی سەربەخۆیی کوردستان. بەم شێوەیە بەهەی هەوەڵکانی شەریف پاشا سێ بەندەکەی دەربارەی سەربەخۆیی کوردستان، خرایە پەیمانی سیڤەر و لەدوایدا ئەم پەیمانە لە وەزارەتی (فەرید پاشا)ی زاوا بەنوێنەرەکانی دەوڵەتی عوسمانی ئیمزا کرا.
جوڵانەوەی مستەفا کەمال لە ئەنادۆڵ
وەك وتمان لەدوای موتارەکە خەڵك لەئێستەمبوڵ لەوپەڕی کوڕوڕی و تەنگەتاویدا بوون، لەبەرئەوە لە ئاپەیەن و بزوتنەوە بەولاوە چارەیەکی تریان نەبوو، خوێندەوارە نیشتمانپەروەرەکان لەسەر ئەوە هەڵکەوتن جوڵانەوەیەك دەست پێ بکەن، بە بزوتنەوەکەیان ئەنادۆڵ بکەنە ناوچەی بزوتنەوەکەیان و شەڕش لەوەوە هەڵگیرسێنن، چونکە بوونی لەشکری سەربازی زۆری دوژمن و سەفیری دەوڵەتە بەگانەکان، دژفەتی بزوتنەوەی لەناو ئێستەمبوڵ نەدا، لەم هێژدا هیوایەك دەی نیشتمانپەروەرەکانی هووناك کردەوە، حکومەتی ئێستەمبوڵ، یەکەك لە ئەفسەرە خوێن گەرمەکانی هێنایە پێشەوە، کە لە ژێرەوە هاوپەیمانیان بوو، بیری لە هزگارکردنی وەتەکەی دەکردەوە، لەژێر دەسەڵاتی وەاتە سوێندخۆرەکانی دوژمنی تورك، ئەم ئەفسەرە (مستەفاکەمال) بوو، حکومەتی ئێستەمبوڵ بەهێز چوو (مستەفا کەمال)ی کردە پشکنەری گشتی هێزەکانی تورك لەئەنادۆڵ. بەپێی ئەم ئەرکە کەکردنەوە و هەکخستنی هەموو لەشکرەکانی دەوڵەتی عوسمانی لەئەنادۆڵ، کەوتە ئێستەی مستەفا کەمال، ئەویش زۆر بە دڵ و بەگیان بەڵێنیدا بچێتە ئەنادۆڵ.
لەم کاتەدا تاقە لەشکری تورك کەبەچەکەوە مابووەوە لەشکرەکەی کازم (قەرە پاشا) بوو ئەویش خەریك بوو چەك دانێ، یان لەئاستیدا چەکی بکەن، هەر لەم کاتەشدا مستەفاکەمال موفەتیشی گشتی لەشکر و یاوەری

خەلیفەی عوسمانی لەستەمبوڵ لەگەڵ چەند ئینگلیزێکدا گەیشتنە ئەرزڕۆم بۆ چەك كردنی لەشكرەكەی كازم قەرەپاشا.
مستەفا كەمال لە (15) مایسی (1919) ئاستەمبوڵی بەجێهێشت و چووە سەر كارەكەی. هەر كە گەیشتە ئانادۆڵ ئەفسەر و سەركردەكانی لەشكری بەدزییەوە كەبووەو و مەبەستەكەی تێگەیاندن، هەموو خۆنگەرم و نیشتمانپەروەرەكان دەستەزی و ئامادەییان پیشاندا، حكومەتی ئاستەمبوڵ لێم كردەوانە كەوتە ترسەوە، لەبەر ئەوە یەكسەر مستەفا كەمال داواكرایەوە بۆ ئاستەمبوڵ، بەڵام مستەفا كەمال بۆیاریدا نەچێتەوە ئاستەمبوڵ و لە حكومەتی (خەلیفە) یاخی بوو.
لەباتی چەك كردنی لەشكرەكە مستەفاكەمال لەگەڵ كازم قەرەپاشا و تورك پەروەر و عەشایرەكاندا ڕێكەوت و ئینگلیزەكانیان گرت، هەر لەوێش كۆنگرەی ئەرزڕۆمیان گرت، لەیەكەم كۆبوونەوە كە كرا سەد هەزار لیرە كۆكرایەوە بۆ یارمەتی مستەفاكەمال، عەشایەر و كوردەكانی ئەو ناوەش لەم كاتەدا ئامادەبوون لەگەڵ شەیتانیشدا ڕێك بكەون بەومەرجەی لەدەست ئینگلیز و ئەرمەنی ڕزگاریان ببێت، بەخێیان و چەكیانەوە چوونە لەشكری مستەفا كەمال، لەشكری مستەفاكەمال هەرشی بردە سەر ئەو لەشكرە ئەرمەنیەی هاتبووە سەر سنوور و خراپ شكاندی، وازیشیان لێ هێنان بەو مەرجەی لەگەڵ ئینگلیز پەیوەندی نەگرن، لەگەڵ ڕووس ببن بەدەست، كە مستەفاكەمال خۆشی پەیوەندی لەگەڵیاندا باش بوو. بەم جۆرە چەكێكی زۆر كەوتە دەست لەشكری تورك و جەبهەی ڕۆژهەڵات، بارەگای سوپا گوازرایەوە بۆ سیواس و لەوێشەوە بۆ ئەنقەرە.
پاش یاخی بوونی مستەفاكەمال گەلێك لە ئەندامانی (مجلسی مەبعوسان) بۆیاریاندا حكومەتی ئاستەمبوڵ بشكێنن، لەبەرئەوەی ئەم حكومەتە لەژێر دەسەڵاتی سوڵتان و دوژمن و بێگانەكان دایە، لەبەر ئەوە لە حوزەیرانی (1919) بۆپۆیست زانرا لە ئانادۆڵ سەرلەنوێ دەست بكرێتەوە بۆ كۆكردنەوەی (مجلیس)ێكی تازە، هەڵبژاردنی نوێنەرەكانی خەڵكی ئانادۆڵ، بۆ ئەم (مەجلیس)ە تازەیە.
مستەفا كەمال لەسەر ئیدارەیەكی هاوبەشی برایانە لەگەڵ كوردەكان ڕێكەوت، بەم جۆرە (بویوك میللەت مجلسی) واتا ئەنجومەنی میللی گەورە دروست بوو، زۆربەی كوردەكان تیایدا بوون بەئەندام و هەوڵی تورك و كورد یەك خرا بۆ سەركەوتنی ئەم ڕاپەڕینە هەموو پەیوەندیەكیان لەگەڵ حكومەتی ئەستەمبوڵ بڕی و پەیوەندی دەستانەیان لەگەڵ ڕووسدا بەست.
ئیتر بەهێزی بەهێزی و بە دەسەڵاتی حكومەتی ئاستەمبوڵ، خەڵك وردە وردە ڕوویان لە حكومەتی ئاستەمبوڵ وەرگەڕا و هەموو شتێك وای دەردەخست جوانەوەی مستەفاكەمال ببێ بەهێی ژیانەوەی نەتەوەی

تورك، پەيستە پشتگيرى مستەفا كەمال بكرێ. سوێندخۆرەكانيش كەوتنە هاندانى ئەستەمبوڵ مستەفاكەمال تەمبێ بكات، يا لێناوى بڕێ.
لەوكاتەشدا (عەلى ڕزاپاشا)ى سەدرى ئەعزەم داواى لە (سوڵتان وەحيەدين)ى خەليفەى عوسمانى كرد، لە سەرەكايەتى حكومەت ئازادى بكات، ئەو كاتە كە سوڵتان يەشى خەى دابووە دەست سوێندخۆرەكان داواكەى عەلى ڕزاپاشاى قبووڵ كرد و لە (30ى نيسانى 1920) داواى لە فەريد پاشاى دامادكرا بە دامەزراندنى وەزارەتێكى تازە. بەم جۆرە حكومەتێكى لاوان پێكهێنرا، لەبەردەستى سوێندخۆرەكان نەتوانى جووڵە بكا، لە هەمان كاتدا حكومەتى ئەستەمبوڵ لەژێر سەرپەرشتى مستەفا پاشاى ياموكى (مجليسى سەربازى) بە مستەفا كەمال دانا و لەپاشملە دادگايى كرد و حوكمى خنكاندنى مستەفا كەمال و گەلێك لە نيشتمانپەروەرەكانى تورکيدا. حكومەتى فەريد پاشا بەياريدا هەز بنەڕەتە سەر مستەفا كەمال لە ئەنادۆڵ.
لەوڵاشەوە يەنانيەكان بە پشتيوانى ئينگليز دەيويست خاكى عوسمانى داگير بكات، لەشكرى بڕەو ئەزمير بە گرتنى بووخستبوو. لە ئەستەمبوڵيش دەوڵەتە سوێندخۆرەكان لە (10)ى ئابى (1920) (پەيمانى سيڤەر)يان بە حكومەتى فەريد پاشا ئيمزاكرد، ئەم پەيمانە بەيارى سەربەخۆيى نەتەوە ژێر دەستەكانى دەوڵەتى عوسمانى دابوو، بەندەكانى ئەم پەيمانە دەربارەى دامەزراندنى كوردستانى گەورە و سەربەخۆيى ئەرمەنى تێخرابوو، ئەگەر ئەم پەيمانە جێبەجێ بكرايە پشتى دەوڵەتى تورکياى دەشكاند و لەوەدا نەدەما جارێكى تر زيندوو بێتەوە. بەهۆى ئيمزا كردنى پەيمانى سيڤەر لەلايەن ئەستەمبوڵەوە كەماليەكانى نەشدەوانەد و لەكارى خۆيان بەردەوام بوون، ئەو لەشكرەشيان تێكشكاند، لەلايەن خەليفە لە حكومەتى ئەستەمبوڵەوە ناردرابووە سەريان، هەزێكەى مستەفا كەمال وەردە وردە زيندوو بووەوە و نزيك بە شارى ئەستەمبوڵ كەوتەوە، ئينجا سوێندخۆرەكان لە خەليفە نائومێد بوون و هاتبوونە سەر ئەوەى بير لە هەزە ياخيەكانى تورکى ئەنادۆڵ بكەنەوە، بەناچارى ڕوويان كردە مستەفا كەمالى دوژمنيان، تاماوەيەكيش دەستى دەستايەتيان بە درێژكرد.

مستەفا كەمال و كورد

هەشتا مستەفا كەمال لە ئەنادۆڵ جێگير نەبووە، بەهاندانى سوێندخۆرەكان حكومەتى ئەستەمبوڵ بە هەڕەشە و كەسپ خستنەڕەى و بەهەى تەماع و دەمشيرين كردنەوە لايەنگرانى لە مستەفا كەمال هەڵدەگەڕايەوە، لەبەرئەمە مستەفا كەمال ئەنجامەكى سامناكى لەپێش بوو، لەوە گەيشتبوو پەيستى زەرى بە يارمەتى كوردەكانە، ئەگەر

بەتەو نەتەوەی کوردی لەگەڵ نەبەت، لە ئاسیای بچووك جێگای نابەتەوە، یارمەتی کوردیشی لەو ڕۆژدا بە ئاسانی دەست نەدەکەوت، بیریشی لەوە دەکردەوە کوردەکان هەوو بکەنە ئاسیەکی تر! بیر لە سەربەخۆیی بکەنەوە و چەکی کورد بە ئەو ئامانجە بخەنەکار.
پەیمانی سیڤەر و بڕیارنامەی (کلیمانسۆ) و بەندەکانی (ویلسن)، نەتەوەکانی ڕۆژهەڵاتی عوسمانی هوشیار کردبووەوە، لەپەناوی ئازادی گەلەکەیان تەدەکۆشان، گەلی کوردیش لە پێش هەموویان خوێنی بە ئازادی ڕژاندبوو، تامی سەربەخۆیی لەپێش تورك کردبوو، حکومەتی ئستەمبوڵ دەرگای سەربەخۆیی بە کورد کردبووەوە، لەگەڵ کەمالیستەکانی کورد گفتوگۆی چڕنگ ئیدارەك دەکرا بە کورد، دەنگوایی کوردی تەدا بە و ڕۆگای جیابوونەویان لە بگرێت، بگومان ئۆگر کورد دەستی بدایەتە چەك بە سەربەخۆیی مستەفا کەمال نایەتوانی لەکارەکەی سەرکەوتوبە، بەسەر یەنانیەکاندا سەرکەوێت، کە لەناو جەرگەی وڵاتی کوردا دەستی دابوو ئەم کارە، لە وڵاتی نەتەوەی کورد بە ڕزگاری تورك سەری بەرز دەکردەوە، ئۆگر کورد لایەنگیری نەکردبا هەرگیز سەرکەوتوو نەدەبوو، لەبەر هەموو ئەمانە بیری لە دەستایەتی کورد کردەوە.

کوردەکان کە پەیمانی سەربەخۆیی کوردستانیان بەدەستەوە بوو، ئۆگر ویستبایان دەیانتوانی ئەم کارە ئەنجام بدەن، بەڵام کوردەکانی ئەنادۆڵ وایان نەکرد، بەقسەکانی مستەفا کەمال تەفرەیان خوارد و ئەویش بەدەستووری حکومەتی ئستەمبوڵ، لەپەناو سەرکەوتن دەمی لەدینەوە دەدا و خۆی لە کوردە دینەدارەکان نزیك دەخستەوە، بە خەلیفەی دەستبەسەری موسەمانان دەگریا، بە پاراستنی وڵاتی هاوبەشی کورد و تورك، بە ڕزگاری خەلیفەی بەستەزمان و بەدەسەڵات لەژێر چنگی سوێندخۆرەکان دەپاڵایەوە، کوردی بەبرای تورك و ڕاستترین موسەمان دادەنا، وای دەبردە مەشکیانەوە سەربەخۆیی کورد مافێکی خۆیانە، دەیوت: بەڵام پەویستە جارە ئەم وڵاتە لە داگیرکەران بپارێزن، کورد و تورك پێکەوە ڕێی دوژمنی لە بگرن و ڕزگاری بکەن، ئینجا دوو برا پێکەوە با وڵات لەناو خۆیاندا بەش بکەن، لەوەش زیاتر دەیوت ئۆگر یەنانیەکانیان دەرکرد، وڵاتێکی سەربەخۆ بە کورد دامەزرێنێت، کە ببێتە مایەی برایەتی و یەکێتی نەمر بە هەردوو نەتەوەکە، بەم جۆرە کوردەکان هەر لەڕۆژی یەکەمەوە دەستیان نایە ناو دەستی مستەفا کەمال و لەشکرکانی (ئیستقلال)دا هیچ نەما بۆی نەکەن، بەموڵك و بۆگیان هەوڵی ڕزگاری تورکیاندا. بە ڕزگاری خاکی تورك خوێنی لاوەکانیان ڕژاند، لەشکری یەنانداز زربۆی ئەوانەی لەپشەوەی شەڕ بوون، سوارەی چوست و چالاکی کورد بوون، ئەو کاتە

کوردەکان بیریان لەوە نەدەکردەوە سەرکەوتنی مستەفا کەمال دوایی بۆزیانی کورد دەنێ، نەدەچووە مشکیانەوە لەداهاتوودا تورکەکان جوامێری کوردیان بیر بچێتەوە، بیریان لەوە نەدەکردەوە لەداهاتوودا پێشیمان ببنەوە، لەبیانوویەك بگەڕێن بۆ لەناوبردنی نەتەوەی کورد، شتی وا لە ویژدانی نەتەوەی کورددا نیە، باوەڕیشیان نەدەکرد، لە ویژدانی هیچ نەتەوەیەکی تریشدا هەبێت. بەهاوکاری کورد مستەفا کەمال سەرکەوت و یەکەم داوای ئەوە بوو پەیمانی سیڤەر پوچەڵ بکرێتەوە، کە مافەکانی کوردی سەلماندبوو.

لەکاتی هیوا بڕان و لەقەوماندا مستەفا کەمال ئەوەندەی تر بەجەرگ دەبوو، دەریخست هێزانی تەنگانە و کارەساتە، جگەلەوەش لەبەختی ئەو سوێندخۆرکانیش لەنەوان خەیاندا نەبێك نەدەکەوتن و سیاسەتیان یەکی نەدەگرتەوە، ئینگلیزەکان یەنانیان بە سەر تورك هان دەدا، لەشکریان بە هێکدەخستن بۆچێك و پارە هاوکاریان دەکردن، فەڕەنسە و ئیتالیا پەیمانی یەکێتی و پێکهاتنیان لەگەڵ تورك دەبەست، لەولاتریشەوە کوردەکان لەو کاتەدا چاویان لەدەوڵەتی سەربەخۆ دەنوقاند و دەکەوتنە خەیاڵی برایەتی تورك و شەڕی زگاری وڵاتی مستەفا کەمال، لەئەنجامدا ئینگلیزیش کە دوژمنی تاك و تەنیای تورکی کەمالی بوو، هیوای بەیەنان نەما و پشتی تێکرد، سەری لەئاستی واقعدا چەماندەوە، ئینجا دەنگی ئاگرتنی یەکسانی دەستی پێکرد و سیاسەتی ژیاندنەوەی دەوڵەتێکی بەهێزی تورك کەوتە سەر زمان، بەتام گەورەترین یارمەتی بە تورك و مستەفا کەمال کەوتنی حکومەتی (چار) بوو، لەو سەردەمەدا شۆشی گەورەی ڕووسیا بەئەنجام گەیشت، شۆشگێڕکانی (بولشەویك) هاتنەسەر حوکم، بەم جۆرە دوژمنی هەرە دەروکی تورکیا (ڕووسیەی چار) بەئۆزنە داهات، لەشانەی سیاسی کرایە دەرەوە، بولشەوکەکان لە تورکەکانی ئەنادۆڵ نزیك بوونەوە و دەستی یارمەتیان بە درێژکردن، ئەمەش یەکەك بوو لەو هۆیانەی چاوی ئینگلیزەکان بکاتەوە، ترسی ئەوەیان لێنیشت تورك و ڕووس ڕێك بکەون و تورکە کەمالیەکان خۆیان باوەنە باوەشی بولشەویکەوە.
لە دواشەڕی تورك لەگەڵ یەنان لە بەیانی (26)ی ئابی (1922) لەناکاو هێزەکانی تورك پەلاماری لەشکری یەنانیان داو لەشکری یەنان خراپ شکا و شپرزە بوو، لە (9)ی ئەیلولی (1922) لەشکری سەرکەوتوی تورك گەیشتە بەردەمی ئیزمیر و گرتی، بەم جۆرە شەڕی تورك و یەنان بایەوە و بەسەرکەوتنی تورك کۆتایی هات. ئیتر یەنان شکا و حکومەتی ئەستەمبوڵ سست و لاواز بوو، چرای سەتەنەت و خەلافەت لە کوژانەوەدا بوو، فەڕەنسە لەدژی یەنان و ئیتالیا لەداخی ئینگلیز یارمەتی (مستەفا کەمال)یان دەدا، لەو کاتەدا ئینگلیز نەیدەتوانی

چاو لەم هەموو ئاستیانە بپشێ، خۆی لە تورکەکان نزیك کردەوە، بەڵام جیاواز لەوانی تر ئەو بە مەبەستی ئەوە دەستیان بە تورکەکان درێژ دەکرد، لەباوەشی ووسەکان بیانهێنێ دەرەوە، چونکە گێشتە ئادیەك ڕۆگەزی مەغۆلی بخاتە یادی تورك و بیری خەڵکاتی بخاتە مێشکی تورکەکانەوە، بەمەش مستەفا کەمال لە ووسەکان نزیك دەکەوتەوە، تەنانەت دەڵێن: بیری لەوەش دەکردەوە دینی (بودا) بکاتە دینی تورك، لەگەڵ ئەمەشدا هەموو شتەك بەئارەزووی مستەفا کەمال دەهاتە پێشەوە.

بەخت یارمەتی مستەفا کەمالی دەدا، فەرەنسا و ئیتالیا کە دژی شەڕی ئینگلیز بوون، ببون بەلایەنگیری مستەفا کەمال و لەسیاسەت و کۆنگرەکاندا یارمەتی تورکیان دەدا، حکومەتی ئەستەمبوڵ کە دژی ئینگلیز و دوژمنی مستەفاکەمال بوو، شکستی هێنا و بەرامبەر مستەفاکەمال خۆی نەگرت و کەوت، ووسەکان بەپارە و بەچەك یارمەتی مستەفاکەمالیان دەدا، ئەوەندەی نەمابوو، مستەفا کەمال ببێت بە بوشەوڵك و خۆی باوێتە باوەشی ووسەوە، لەئاستی ئەم هەموو کارەسات و گۆڕانکاریانەدا ئینگلیز چارەی نەما و سەریان لەبەرامبەر واقع چەمادەوە و دەستی یارمەتیان بۆ دوژمنی دوێنێیان درێژکرد و لەگەڵ مستەفا کەمال کەوتنە ڕێکەوتن.
حکومەتی کورد لەعێراقدا دەکەکی تیژ و کوشندە بوو، لژێر پێی مستەفا کەمال، بەهێی لەشکری ئینگلیز شێخ مەحمود حوکمداری کورد گیرا و دوورخرایەوە بۆ هیندستان، کوردەکانی تورکیاش هەڵیان لەدەست دابوو، خەیان لایەنی مستەفا کەمالیان گرتبوو، هەوڵ و تەقەڵای پەرش و بڵاوی کەمالیەکان و نیشتمانپەروەرانی کوردیش بۆ سوود مایەوە، ئیتر کاتی پوچەڵ کردنەوەی (پەیمانی سیڤەر) بوو. سوێندخۆرەکان لە (لۆزان) کۆبوونەوە و ویستیان لەسەر بناغەیەکی تر ڕێك بکەون، بارودۆخێکی تازە بنێنە پێشەوە، بەڵام ئەمجارە نوێنەری مستەفا کەمال قارەمانی شەڕەکان (عسمەت ئینونو)ی بەهەگەز کورد هاتبوو تەیان بگەیەنی نەتەوەی تورك ماوە و نەمردووە، داوای بەری غەزا و نرخی ئەو خوێنەی دەکرد، لەپێناوی وڵاتدا ڕژاندوویەتی، نوێنەری ئەمجارەی تورك لەئاستی سوێندخۆرەکان سەری نەدەچاماندەوە، وەك نوێنەری خەلیفە، لەشەڕدا بەرامبەر دوژمنی نەتەوەکەی سەرکەوتبوو، لەبەر ئەوە بەپشتیوانی نەتەوەیەکی ئازاد و سەربەخۆ و نوێنەری دەوڵەتێکی تازە و زیندوو، ووی تەدەکردن و بە مافەکانی تورك بڵێی میساقی میللی هەوڵی سەرکەوتنی دەدا، سوێندخۆرەکانیش بە فەوتاندنی مستەفا کەمال هیچ نەمانەیکن، کە نەیانتوانی نەیاندوێست ئەم هەڵە لەدەست بدەن، لەبەرئەوە دەیانویست دەمی

عیسمەت پاشای نوێنەری مستەفا کەمال شیرن بکەن و تورکەکان بخەنەوە باوەشی خۆیان.

بەینێك تورك داوای ویلایەتی موسڵی دەکرد، ئینگلیزەکانیش بە دامەزراندنی حکومەتی کوردستان هەڕەشەی لێکردن، لەئەنجامدا لەژێرەوە پێکهاتن و ڕێکەوتن، تورك وازی لە مووسڵ هێنا و ئینگلیزیش دەستیان لە کوردستان یا لە شێخ مەحمود هەڵگرت، بەمەش لە 1923 کۆنگرەی لۆزان هاتە کایە و ئەرمەنستانی گەورە و خودموختاریەتە بچووکەکەی کوردیش بوونە بڕقی سەرئاو، کە مەسەلەی کورد لە دەستی دەستی پێکردن بەولاوە هیچی تر نەبوو، دەرکەوت کۆنگرەی ئاشتی و وشەی ویژدان و دادپەروەری تەنیا قەڵغانێکە بۆ تەفرەدانی مرۆڤایەتی و هاواری بۆ هێز و زوڵم لێکراوان و مافی بێکەسان کارناکاتە سەر ویژدانی سیاسەت، ئەم زەبرەی لەلایەن کۆنگرەی ئاشتیەوە لە ویژدان و دادپەروەری درا، وانەیەکی تر بوو بۆ ئەوەی داواکارانی ویژدان و دادپەروەری پەندوەرگرن، ئیتر ئەم بارودۆخە بەمشێوەیە بەشکستی کورد کۆتایی هات.

مەسەلەی کورد و سەربەخۆیی کوردستان، هەر لەووی سستی و فێوفێڵی ئینگلیز بەم ئەنجامە نەگیشت، بەڵکو کوردەکان خۆشیان هۆکارن و دەبێ هەخنەی گەورەتر لە خۆیان بگیرێ، چونکە لەو دەرفەتەی بۆ گەلانی ژێردەستەی دەوڵەتی عوسمانی و بەتایبەت بۆ کورد هەڵکەوتبوو نەیانتوانی کەڵك وەرگرن، لەجیاتی ئەوە عەشیرەتە کوردەکان پاڵیان دایە لای مستەفا کەمال و پشتیان کردە مافەکانی خۆیان، ڕاشنبیرەکانیش تا ماوەیەك لە داوا کردنی مافەکان بەردەوام بوون و لە پەیمانی سیڤەر دا توانیان مافەکانی کورد دەستەبەر بکەن، کەچی لە پەیمانی لۆزاندا چالاکیەکانیان بەم شێوەیە دیار نیە و بەهەر شێوەیەك بێت وازیان لە مافەکانی کورد هێنا و بۆ بەزەیی دوژمنانی کورد و ڕۆژگاریان بەجێ هێشت، ئایا گەلی کورد پەندیان لە ڕۆژگاری ڕابردوو وەرگرتووە، یاخود سادەیی و دڵپاکی و نەزانیان جارێکی تر هەمان بارودۆخ دووبارە دەکەنەوە.

-_____

بۆ ئەم بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

1- ڕەفیق حیلمی ، یادداشت، چاپی سێیەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلیمانی .2003
2- جەلال تەقی، خەباتی گەلی کورد لەیاداشتەکانی ئەحمەد تەقی دا، چایخانەی (سلمان الاعظمی) بەغدا، .1970

3- محەمەدئەمین زەکی بەگ، خولاصەیەکی تأریخی کورد و کوردستان، بەرگی چوارەم، چاپخانەی وەرزارەتی پەروەردە، هەولیر، 2006.

فانۆس ... سڵام عومەر

دایکم فانۆسکی هەبوو
کارەبا کوشتی

شەو
لە بەر فانۆسکەی دایکم هەڵدەهات

سەمای فانۆسکە
جوانتر بوو
لە سامبا

فانۆسکە
بشکوژابایەوە
بۆنی مۆخکی دایکم هەر دەهات

کە دایکم کوژایەوە
فانۆسکە گریا
گریا
گریا
تا تاریکبووون.

نمۆ لمی تەنیایی … شیعر/کاوە عوسمان عومەر

من دەرگا بە کۆتاجار
لە خەم دائەخەم
پێی کتێبەکەش
لەسەر دواهەمین رستە
ئەنوشتەنمەوە
بە نمە بارانی بەهودەیش ئەم
چیتر لە پەنجەرەکە نەدا،
لەو دیو ژورەکەم
پارچەیەک نوسین هەئەواسم
باچیتر کەس،،
ئەو پیاوە هەڵهاتوە
لە جیهانێکی دڕندە و
وەران و نایەکسان..
بەزار نەکا

ئەواریەک ،
تابلۆی وەخسارێکی..
خەمگینی جەهەشت
بە مەل لە ئاسمان
بە هەور
بە خەندەی گوڵ
بە چرایەک لە چاوی گزنگ
تەنهاو تەنها
بەڵەمێکی دوور
نوقم لە هەم و تەم،
ڕەنگە تەرمی دەڕکی پێ بە
زەریا نەبە
شوێنێ

بۆ ناشتنی دڵۆپ کوانۆ

لە ژێر کورێی ئاسمانا
شت زۆر ئەگوزەرێ
سوێی پەلی دارێکی ووشک
بە چڕڕ باران،
خەونی مەلەکی تەرێ
بە گڕڕانوێی بەستان و هەوار
لە شارێ ،
ڕەزمە لمەی خەم
کردیە بیابان

لە ژێر کورێی هەتاوا
ڕەحی هەژارەکان ئەسوتا
ئەستاش کەیلەکان زەرن
سپارتاکەسەکان ووننن
لە نەمانی پاڕڕوانەکان
با بچین پاڕڕوانە مردوەکان
لە خەوی مەرگ هەڕڕسەنین

مەزەک ، لەتە نانی کەن
کاسە شەرابی سوور،
وەک خوێنی هەڕڕتەقیوی دە
چاوەک پڕڕ لە ئاسمانێک
تڕڕ پڕڕووی هەورەکانی،،
ڕڕگایەک بەرەو ڕڕحەکی چەل
ژورەکی تاریک
شەمەندەفەرەک
دوا مەزەگەی
زەمەنەکی
بەسەرچووە

پ‌ێ ووت ..
واز لێ نوسینەوەی شێپڵ بهێنە
تێ نازانی ئەم وەاتێ
نێ بێ زەریا ئاشنایێ،
نێ باڵی مەڵەکانی
فڕی دورێ فڕینی
ئاسمانی ئازادی ەەهایێ

وێنەکێ کارێکی هونەری فۆتۆگرافری ئەمانی
(Susann Mielke)
بە سوپاسەوە لێ پێیجی فڕمی خۆی وەرگیراوە